

Biograficzny słownik przyrodników śląskich

tom 2

MIROSŁAW
SYNIAWA

Biograficzny
słownik
przyrodników
śląskich

t o m 2

*Pamięci
Profesora Krzysztofa Rostańskiego*

MIROSŁAW
SYNIAWA

Biograficzny
słownik
przyrodników
śląskich

tom 2

CENTRUM DZIEDZICTWA PRZYRODY GÓRNEGO ŚLĄSKA

Wydawca • Publisher

Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska

 Śląskie.

Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska

jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Śląskiego

Redaktor • Editor

Jerzy B. Parusel

Recenzent • Reviewer

Adam Rostański

Okładka • Cover

Mirosław Syniawa

Projekt graficzny • Layout design

Joanna Limańska-Chwoła

Realizacja poligraficzna • Printing realization

Firma Poligraficzna AA Print, Katowice

© Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska

Katowice 2019

ISBN: 978-83-942550-8-4

WSTĘP

W roku 2006 Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska wydało pierwszy tom „Biograficznego słownika przyrodników śląskich”. Obecnie można go pobrać ze zbiorów Śląskiej Biblioteki Cyfrowej*. Po trzynastu latach oddaję w ręce Czytelników drugi tom tego słownika z kolejnymi trzema setkami biogramów. Uprzedzając pytania o to, dlaczego praca nad drugim tomem trwała tak długo, odpowiadam: liczba 300 biogramów podzielona przez 13 lat i 156 miesięcy daje zupełnie niezły wynik: 23 biogramy rocznie i prawie 2 biogramy miesięcznie.

Biografie 26 postaci z tego tomu opublikowałem już wcześniej – 25 w „Przyrodzie Górnego Śląska” i jedną w „Przyrodzie Sudetów”. Tak jak w pierwszym tomie, również w tomie drugim przeważają biogramy Ślązaków. W tomie pierwszym było ich 218, zaś w tomie drugim jest ich 217. W tej liczbie w tomie drugim mieści się 50 przyrodników pochodzących wprawdzie ze Śląska, ale aktywnych na polu badań przyrodniczych poza Śląskiem. Wśród biogramów osób spoza Śląska, które znalazły się w tomie drugim, niektóre mogą wydawać się dyskusyjne. W tomie pierwszym takimi dyskusyjnymi biogramami były biogramy Hermanna von Meyera i Wilhelma Dunckera, a na decyzję o włączeniu do kolejnych tomów słownika czekają wciąż jeszcze podobnie dyskusyjne biogramy Piotra Pietrowicza Siemionowa-Tienschanskiego i Heinricha Christiana Funcka. W tomie drugim za dyskusyjny zostanie z pewnością uznany biogram „ojca batologii” Carla Ernsta Augusta Weihe (1779–1834), który badał wprawdzie i opisywał pochodzące ze Śląska okazy, ale nigdy na Śląsku nie był. Gdy weźmie się jednak pod uwagę jego wkład w rozwój badań śląskich jeżyn, dojdzie się tak czy inaczej do wniosku, że brak jego biogramu w tym słowniku byłby poważnym niedopatrzeniem.

Pod względem chronologicznym drugi tom obejmuje okres od połowy XVII w. do roku 1968. Podobnie jak w tomie pierwszym, również w tomie drugim przeważają botanicy (liczeni razem z mykologami). Jest ich w sumie 166. Zoolodzy różnych specjalności nie stanowią nawet połowy tej liczby – jest ich tylko 82. Reszta to geolodzy, paleontolodzy, geografowie, malarze, rysownicy itp. Z grup zawodowych zdecydowaną przewagę mają nauczyciele szkół szczebla średniego (70) i podstawowego (34), kolejną grupę tworzą lekarze (40, w tej liczbie 2 psychiatrów i 2 dentystów) i aptekarze (21). Na końcu tej listy znaleźć można 2 mistrzów kominiarskich, 1 jubilera, 1 muzykologa, 1 księgowego i 1 krawca.

Zasady opracowywania biogramów nie uległy żadnym istotnym zmianom, jednak w ciągu minionych trzynastu lat za sprawą ogromnego rozwoju sieciowych bibliotek i archiwów znacznie poszerzył się dostęp do wielu nieosiągalnych wcześniej druków i dokumentów. Zaowocowało to nie tylko biogramami, których opracowanie z braku źródeł było wcześniej niemożliwe, ale też uzupełnieniami i sprostowaniami do 147 biogramów zamieszczonych w tomie pierwszym.

Choć rozwój internetu ułatwia dziś pracę w stopniu, o jakim nie śniło mi się, gdy kończyłem pracę nad tomem pierwszym, nadal ważne są kontakty osobiste i życzliwość osób mogących ułatwić badaczowi pracę. Na

* <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/259059/edition/245046>

szczególne wyrazy wdzięczności zasługuje z mojej strony zwłaszcza dyrektor Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska w Katowicach dr Jerzy B. Parusel, dzięki któremu ten kolejny tom mógł się w ogóle ukazać. Osobami, którym jestem winien wdzięczność, są również Wolfgang Ambrosi (Ibero-Amerikanisches Institut Preussischer Kulturbesitz, Berlin), Majka Główna (Muzeum i Instytut Zoologii PAN w Warszawie), Gary Grassl (German-American Heritage Society, Washington), Feza Günergun (İstanbul Üniversitesi), Andrea Hart (Natural History Museum, London), Viviane De Holanda Cabral Cesar (Museu Paraense Emilio Goeldi, Belém), Nico Hoevenaars (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel), Norbert Kilian (Bibliothek und Archiv Botanischer Garten und Botanisches Museum, Berlin-Dahlem), Krzysztof Koreń (Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego), Maria Kościeszka (Biblioteka Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Warszawie), Tomasz Majewski (Warszawa), Henryka Młynarska (Głogówek), Magdalena Mularczyk (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego), Bernadeta Pawlik (Biblioteka Instytutu Botaniki PAN w Krakowie), Stefan Przigoda (Deutsches Bergbau-Museum, Bochum), Gundemarie Scholz (Hamburg), Editha Schubert (Senckenberg Deutsches Entomologisches Institut, Müncheberg), Andreas Smarzly (Mülheim-Kärlich), Mark Spencer (Natural History Museum, London) i Adam Stebel (Śląski Uniwersytet Medyczny). Chciałbym też podziękować pracownikom Biblioteki Śląskiej w Katowicach, archiwów państwowych w Częstochowie, Elblągu, Katowicach, Koszalinie, Gliwicach, Jeleniej Górze, Legnicy, Opolu i Wrocławiu oraz wszystkim pracownikom kancelarii parafialnych i kierownikom urzędów stanu cywilnego, którzy odnieśli się życzliwie do mojej pracy. Ze zrozumiałych względów nie dziękuję tym, od których nigdy nie doczekałem się odpowiedzi. Osobno chciałbym podziękować tym, którzy udostępnili mi rodzinne archiwa. Są to panowie Karl-Heinz Ecke z St. Paul w stanie Arkansas, USA, Andrzej Pieczyrak z Gliwic i Helmut Steinhoff z Lipska. Na koniec chciałbym wyrazić wdzięczność mojej rodzinie, a szczególnie mojej żonie Małgosi, za wsparcie, wyrozumiałość i cierpliwość.

Drugi tom słownika wraz z wydawcą postanowiliśmy poświęcić pamięci zmarłego 27 grudnia 2012 roku w Katowicach profesora Krzysztofa Rostańskiego, recenzenta tomu pierwszego, który z wielką życzliwością odnosił się zawsze do mojej pracy. Przy naszym pierwszym spotkaniu profesor Rostański wręczył mi listę botaników, których biografie powinny się koniecznie w moim słowniku znaleźć. Cieszę się, że kolejnych 15 nazwisk z tej listy trafiło do niniejszego tomu. Za uprzejmą zgodą dr. hab. Adama Rostańskiego zamieszczamy w tym tomie tekst wystąpienia profesora Rostańskiego z promocji pierwszego tomu w dniu 22 marca 2007 roku w Bibliotece Śląskiej w Katowicach.

Mirosław Syniawa

Chorzów, maj 2019 r.

**WYSTĄPIENIE PODCZAS PROMOCJI KSIĄŻKI MIROŚŁAWA SYNIAWY
W BIBLIOTECIE ŚLĄSKIEJ
w dniu 22 marca 2007 r.**

Uczestnicząc w promocji dzieła Pana Mirosława Syniawy, jakim jest „Biograficzny słownik przyrodników śląskich”, czuję się zobligowany do przedstawienia mojej opinii o tej, tak bardzo interesującej dla biografów i potrzebnej dla profesjonalnych przyrodników pracy, wydanej ostatnio przez Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska. Czynię to z tej racji, że już w roku 1999 miałem okazję poznania pierwszej wersji tej pracy, będąc jej recenzentem. Wówczas znalazło się w niej 100 biogramów śląskich przyrodników – botaników, zoologów, geologów i paleontologów pracujących na Śląsku lub pochodzących ze Śląska, ale prowadzących badania także w innych regionach Europy, a także na różnych kontynentach, jako wysokiej klasy specjalistów. Autor opierając się na materiałach archiwalnych i bogatej kwerendzie bibliotecznej opracował ich życiorysy i dokonania naukowe, zamieścił wykazy publikacji, a niejednokrotnie przedstawił nawet ich podobizny. Dzięki temu wypełnił tę lukę w historii badań przyrody Śląska, jaką stanowiła konkretna znajomość wkładu śląskich badaczy w stworzenie podstaw jej współczesnego poznania.

Mój szczególny podziw dla Autora, nie będącego przyrodnikiem profesjonalnym, budziła jego głęboka wiedza historyczna i przyrodnicza, zdobyta własnym wysiłkiem i inicjatywą badawczą.

Dzieło to, tak bardzo przydatne w przyrodniczej dydaktyce uniwersyteckiej i ogólnie oświatowej, w obecnym wydaniu zawiera aż 300 życiorysów i dokonań naukowych badaczy przyrody Śląska – Niemców, Polaków i Czechów, mających zasługi w poznawaniu śląskiej przyrody żywej i nieożywionej. Cieszę się, że obecnie wydane dzieło zostało wzbogacone także pod względem ikonograficznym, zawierając kopie rycin z oryginalnych prac, a często też ich strony tytułowe. Sądzę, że każdy przyrodnik, pracujący w szkołach wyższych, czy średnich, czy też osoba przyrodą zainteresowana znajdzie w tym dziele całą kopalnię rzeczowych informacji o roli uczonych śląskich w poznawaniu przyrody tego regionu.

Gratulując Panu Mirosławowi Syniawie wydania tego dzieła w obecnej formie i podziwiając trud w nie włożony, życzę Autorowi dalszych sił i wytrwałości w opracowaniu sygnalizowanego tomu drugiego słownika.

*Krzysztof Rostański,
emerytowany profesor zwyczajny
Uniwersytetu Śląskiego*

Wykaz skrótów użytych w bibliografiach podmiotowych i przedmiotowych

AAD	Archiwum Archidiecezjalne
Abh. Ber. Naturkundemus. Görlitz	Abhandlungen und Berichte des Naturkundemuseums Görlitz, Görlitz, 34 (1954/55) –, wcześniej: Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz.
Abh. Ber. Zool. Anthropol. Enthnogr. Mus. Dresden	Abhandlungen und Berichte des Zoologischen und Anthropologisch-Ethnographischen Museums zu Dresden, Leipzig-Berlin, 1 (1886/87) – 15 (1917/22).
Abh. Deutsch. Akad. Wiss.	Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften, Berlin, 1945 –
Abh. Geol. Reichsanst. Wien	Abhandlungen der Kaiserlich-Königlichen Geologischen Reichsanstalt, Wien, 1 (1851/52) – 22 (1910/25), 23 (1914/31).
Abh. Hall. Naturf. Ges.	Abhandlungen der Hallischen Naturforschenden Gesellschaft, Leipzig, 1 (1783).
Abh. Naturf. Ges. Görlitz	Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz, Görlitz, 1 (1827) – 33 (1937/42).
Abh. Naturf. Ges. Halle	Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Halle, Halle, 1 (1853) – 25 (1903/06), N.F. 1 (1912) – 7 (1919).
Abh. Naturwiss. Ver. Bremen	Abhandlungen des Naturwissenschaftlichen Vereins zu Bremen, Bremen, 1 (1866/68) –
Abh. Preuss. Akad. Wiss.	Abhandlungen der Königlich-Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin, 1804 – 1900.
Abh. Preuss. Geol. Landesanst.	Abhandlungen der Preussischen Geologischen Landesanstalt, Berlin, N.F. 1 (1889) – 195 (1939).
Abh. Senckenb. Naturf. Ges.	Abhandlungen der Senckenbergischen Naturforschenden Gesellschaft, Stuttgart, 1 (1854/55) –
Abh. SGVK	Abhandlungen der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur, Breslau, nieregularnie.
Abh. Zool. Bot. Ges. Wien	Abhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien, Wien, 1 (1901) –
Acta Soc. Bot. Pol.	Acta Societatis Botanicorum Poloniae, Warszawa, 1 (1923) –
ADB	Allgemeine Deutsche Biographie, München-Leipzig 1875-1912, 56 Bde.
Adelung-Fortsetzung	Adelung J. Ch., Fortsetzung und Ergänzungen zu Christian Gottlieb Jöchers allgemeinem Gelehrten-Lexicon, 2 Bde., Leipzig 1784-1787.
AEWK	Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste, Sect. 1, Th. 1-99, A-Gyzels, Leipzig 1818-1882, Sect. 2, Th. 1-43, H-Ligatur, Leipzig 1827-1889, Sect. 3, Th. 1-25, O-Phyxios, Leipzig 1830-1850.
AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych.
AHMP	Archiv hlavního města Prahy.
Allg. Bot. Zeitschr.	Allgemeine botanische Zeitschrift für Systematik, Floristik, Pflanzengeographie, Karlsruhe, 1 (1895) – 33 (1927).
Allg. Deutsche Naturhist. Zeitung	Allgemeine deutsche naturhistorische Zeitung, Dresden, Leipzig, 1 (1846) – 2 (1847), N. F. 1 (1855) – 3 (1857).
Allg. Forst- u. Jagd-Zeitung N. F.	Allgemeine Forst und Jagd-Zeitung, Neue Folge, Frankfurt am Main, 1 (1832) –
Allg. Zeitschr. f. Entom.	Allgemeine Zeitschrift für Entomologie, Neudamm, 6 (1901) – 9 (1904) (wcześniejsze roczniki nosiły tytuły „Illustrierte Wochenschrift für Entomologie” i „Illustrierte Zeitschrift für Entomologie”).
Allg. Zeitschr. f. Psychiatr.	Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und psychisch-gerichtliche Medizin, Berlin-Leipzig, 1 (1844) – 106 (1937).
Amtl. Ber. Vers. Deutsch. Naturf.	Amtlicher Bericht über die Versammlung Deutscher Naturforscher und Ärzte (7) (1828) – 62 (1889).
An. Acad. Bras. Cienc.	Anais da Academia Brasileira de Ciências, Rio de Janeiro, 1 (1929) –
Anat. Anz.	Anatomischer Anzeiger: Zentralblatt für die gesamte wissenschaftliche Anatomie, Jena, 1 (1886) – 173 (1991).
Anders-Statistik	Anders F. G. E., Statistik der Evangelischen Kirche in Schlesien, Glogau 1848; Historische Statistik der Evangelischen Kirche in Schlesien, verbesserte und vermehrte Ausgabe, Breslau 1876.
Ann. Bryol.	Annales bryologici: a yearbook devoted to the study of mosses and hepatics, Hague, 1 (1928) – 12 (1939).
Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungarici	Annales historico-naturales Musei nationalis hungarici, Budapest, 1 (1903) –

- Ann. Märk. Oekon. Ges. Potsdam Annalen der Märkischen Oekonomischen Gesellschaft zu Potsdam, Berlin, 1 (1792/94) – 3 (1797/1802).
- Ann. Mus. Roy. Congo Belge, Serie in-4°, Sc. Zool. Annales du Musée Du Congo Belge, Serie in-4°, Sciences Zoologiques, Tervuren, 1 (1948) –
- Ann. Mus. Roy. Congo Belge, Serie in-8°, Sc. Zool. Annales du Musée Du Congo Belge, Serie in-8°, Sciences Zoologiques, Tervuren, 1 (1953) –
- Ann. Mus. Zool. Acad. Sc. St. Pétersbourg Annuaire du Musée Zoologique de l'Académie des Sciences de St. Pétersbourg, St. Pétersbourg, 1 (1896) – 23 (1918-22).
- Ann. Mus. Zool. Pol. Annales Musei Zoologici Polonici, Warszawa, 7 (1928) – ; 1 (1921/22) – 6 (1927) jako: Prace zoologiczne Polskiego Państwowego Muzeum Przyrodniczego.
- Ann. Mycol. Annales mycologici, Berlin, 1 (1903) – 42 (1944).
- Ann. Naturhist. Hofmus. Wien Annalen des K. K. Naturhistorischen Hofmuseums, Wien, 1 (1885/86) – 32 (1918).
- Ann. Naturhist. Mus. Wien Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien, Wien, 33 (1920) – 83 (1979) (wcześniejsze roczniki jako „Annalen des K. K. Naturhistorischen Hofmuseums”).
- Ann. Sci. Nat. Zool. Annales des sciences naturelles – Zoologie, Paris, Ser. 2, 1-20 (1834-1843), Ser. 3, 1-20 (1844-1853), Ser. 4, 1-20 (1854-1863), Ser. 5, 1-20 (1864-1874), Ser. 6, 1-20 (1875-1885), Ser. 7, 1-20 (1886-1895), Ser. 8, 1-20 (1896-1904), Ser. 9, 1-20 (1905-1915), Ser. 10, 1-20 (1916-1937).
- Anz. f. Schädlingk. Anzeiger für Schädlingkunde, Berlin, 1 (1925) – 20 (1944), 21 (1948) –
- Anz. Ornith. Ges. Bayern Anzeiger der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern, München, 1 (1919) – 29 (1990).
- AP Archiwum Państwowe
- Arb. Biol. Abt. f. Land- u. Forstwirtschaft. Arbeiten aus der Biologischen Abteilung für Land- und Forstwirtschaft am Kaiserlichen Gesundheitsamte, Berlin, 1 (1900) – 5 (1905/06).
- Arb. Biol. Anst. f. Land- u. Forstwirtschaft. Arbeiten aus der Kaiserlichen Biologischen Anstalt für Land- und Forstwirtschaft, Berlin, 5 (1905/06) – 9 (1913/16).
- Arb. Bot. Inst. Königl. Akad. Braunsberg Arbeiten aus dem Botanischen Institut der Königlichen Akademie in Braunsberg, Ostpreussen, Braunsberg, 6 (1915).
- Arb. Bot. Inst. Lyc. Hos. Braunsberg Arbeiten aus dem Botanischen Institut des Kgl. Lyceum Hosianum in Braunsberg, Ostpreussen, Braunsberg, 1 (1901) – 5 (1914).
- Arb. Bot. Inst. Staatl. Akad. Braunsberg Arbeiten aus dem Botanischen Institut der Staatlichen Akademie in Braunsberg, Ostpreussen, Braunsberg, 7 (1921) – 8 (1926).
- Arb. Bot. Inst. Würzburg Arbeiten des Botanischen Instituts in Würzburg, Leipzig, 1 (1871/74), 2 (1878/82), 3 (1884/88).
- Arb. Morph. Taxon. Ent. Berlin-Dahlem Arbeiten über morphologische und taxonomische Entomologie aus Berlin-Dahlem, Berlin, 1 (1934) – 11 (1944).
- Arb. Physiol. Angew. Ent. Berlin-Dahlem Arbeiten über physiologische und angewandte Entomologie aus Berlin-Dahlem, Berlin, 1 (1934) – 11 (1944).
- Arch. d. Pharm. Archiv der Pharmazie, Weinheim, 1 (1835) –
- Arch. f. Anthropol. Archiv für Anthropologie, Völkerforschung und kolonialen Kulturwandel, Braunschweig, 1 (1866/67) – 28 (1902/03), N.F. 1=29 (1903/04) – 23=51 (1935).
- Arch. f. Gesch. Naturwiss. Archiv für die Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik, Leipzig, 1 (1908/09) – 9 (1920/22).
- Arch. f. Hydrobiol. Archiv für Hydrobiologie und Planktonkunde, Stuttgart, 1 (1905/06) – 11 (1917), następnie: Archiv für Hydrobiologie, Stuttgart, 12 (1918/20) –
- Arch. f. Mikrosk. Anat. Archiv für mikroskopische Anatomie, Bonn, 1 (1865) – 97 (1923).
- Arch. f. Molluskenk. Archiv für Molluskenkunde der Deutschen Malakozoologischen Gesellschaft und der Senckenbergischen Naturforschenden Gesellschaft, Frankfurt, 52 (1920) – ; wcześniej: Nachrichtenblatt der Deutschen Malakozoologischen Gesellschaft.
- Arch. f. Naturgesch. Archiv für Naturgeschichte: Zeitschrift für systematische Zoologie, Leipzig, 1 (1835) – 97 (1931); N. F. 1 (1932) – 12 (1944).
- Arch. f. path. Anat. Phys. Virchows Archiv für pathologische Anatomie und Physiologie und für klinische Medizin, Berlin, 1 (1847) – 194 (1908).
- Arch. f. Psychiatr. Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1 (1868/69) – 233 (1983).
- Arch. f. Schles. Kirch. Gesch. Archiv für schlesische Kirchengeschichte, Hildesheim, 1 (1936) – 6 (1941), 7 (1949) –
- Arch. Ver. Freunde Naturg. Mecklenburg Archiv des Vereins der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg, Neubrandenburg, 1 (1847) – 75 (1922).

- Ark. Zool. Arkiv för zoologi, Stockholm, 1 (1903/04) – 42 (1949/50).
- Arq. Inst. Biol. Veg. Arquivos do Instituto de Biologia Vegetal, Rio de Janeiro, 1 (1934) – 4 (1938).
- Arq. Jard. Bot. Rio de Janeiro Arquivos do Jardim Botânico do Rio de Janeiro, Rio de Janeiro, 1 (1915) –
- Arq. Mus. Nac. Rio de Janeiro Arquivos do Museu Nacional do Rio de Janeiro, Rio de Janeiro, 1 (1876) – 43 (1957).
- Arq. Serv. Florest. Arquivos do Serviço Florestal, Rio de Janeiro, 1 (1939) – 12 (1957).
- ASC Akta Stanu Cywilnego
- Ascherson-Graebner Ascherson P., Graebner P., Synopsis der mitteleuropäischen Flora, 6 Bde., Leipzig 1896-1919.
- Atti Mus. Civ. Stor. Nat. Trieste Atti del Museo Civico di Storia Naturale di Trieste, Trieste, 7 (1884) – ; wcześniej: Civico Museo Ferdinando Massimiliano in Trieste.
- AUWr Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego
- BBF/DIPF/Archiv Deutsches Institut für Internationale Pädagogische Forschung, Archiv der Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung in Berlin.
- Beih. Bot. Centralbl. Beihefte zum Botanischen Centralblatt, Jena, 1 (1891) – 51 (1933).
- Beitr. Biol. Glatz. Schnee. Beiträge zur Biologie des Glatzer Schneeberges, Breslau, (1) 1935 – 5 (1939).
- Beitr. Biol. Pflanz. Beiträge zur Biologie der Pflanzen, Breslau, 1 (1870/75) – 27 (1940/44).
- Beitr. Fortpfl. Biol. Vögel Beiträge zur Fortpflanzungsbiologie der Vögel, Berlin, 1 (1925) – 20 (1944).
- Beitr. Naturdenkmalpf. Beiträge zur Naturdenkmalpflege, hrsg. von Staatliche Stelle für Naturdenkmalpflege in Preußen, Berlin, 1 (1907/10) – 16 (1936/37).
- Beitr. Naturk. Forsch. Südwestdeutsch. Beiträge zur naturkundlichen Forschung in Südwestdeutschland, Karlsruhe, 1 (1936) – 39 (1980).
- Beitr. z. Entom. Beiträge zur Entomologie (Contributions to Entomology), Frankfurt am Main, 1 (1951) –
- Ber. Bay. Bot. Ges. Berichte der Bayerischen Botanischen Gesellschaft, München, 1 (1891) –
- Ber. Deutsch. Bot. Ges. Berichte der Deutschen Botanischen Gesellschaft, Stuttgart, 1 (1883) –
- Ber. Deutsch. Chem. Ges. Berichte der Deutschen Chemischen Gesellschaft, Berlin, 1 (1868) – 77 (1944).
- Ber. Landwirtsch. Inst. Univ. Königsberg Berichte des Landwirtschaftlichen Instituts der Universität Königsberg, Berlin, 1 (1898) – 18 (1921).
- Ber. Naturf. Ges. Freiburg Berichte der Naturforschenden Gesellschaft zu Freiburg i. Br., Freiburg, 1 (1886) – 97 (2007).
- Ber. Naturf. Ges. Halle Bericht über die Sitzungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Halle, Halle, 1856 – 1892.
- Ber. Naturf. Ges. Oberlausitz Berichte der Naturforschenden Gesellschaft der Oberlausitz, Görlitz, 1 (1991) –
- Ber. Naturhist. Ver. Augsburg Bericht des Naturhistorischen Vereins in Augsburg, Augsburg, 1 (1848) – 28 (1885).
- Ber. Naturwiss. Med. Ver. Innsbruck Berichte des naturwissenschaftlich-medizinischen Vereins in Innsbruck, Innsbruck, 1 (1870) –
- Ber. Pharm. Ges. Berlin Berichte der Pharmazeutischen Gesellschaft in Berlin, Berlin, 1 (1891) – 5 (1895), później: Berichte der Deutschen Pharmaceutischen Gesellschaft
- Ber. Preuss. Akad. Wiss. Bericht über die zur Bekanntmachung geeigneten Verhandlungen der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Berlin, 1836-55.
- Ber. Schles. Tauschver. Schmetterl. Bericht des Schlesischen Tausch-Vereins für Schmetterlinge, Brieg, 1 (1840) – 8 (1846).
- Ber. Schweiz. Bot. Ges. Berichte der Schweizerischen Botanischen Gesellschaft = Bulletin de la Société Botanique Suisse, Basel und Genf, 1 (1891) – 90 (1980) (Od 1981: Botanica Helvetica).
- Ber. Senckenb. Naturf. Ges. Bericht über die Senckenbergische naturforschende Gesellschaft, Frankfurt am Main, 1850 – 1908, 40 (1909) – 51 (1921)
- Ber. Ver. Schles. Ornith. Berichte des Vereins Schlesischer Ornithologen, Breslau, 1 (1904/05) – 29 (1944).
- Ber. Westpreuss. Bot. Zool. Ver. Bericht des Westpreussischen Botanisch-Zoologischen Vereins, Danzig, 1 (1878) – 63 (1941).
- Ber. Wiss. Ges. Philomathie Neisse Bericht der wissenschaftlichen Gesellschaft Philomathie in Neisse, Neisse, 14 (1863/65) – 42 (1935/38) (wześniejsze wydania jako: Verhandlungen der Philomatischen Gesellschaft in Neisse, Neisse, 1 (1849/52) – 13 (1863/64)).
- Berdowski-Koła-Wilczyńska Berdowski W., Koła W., Wilczyńska W., Brioflora Dolnego Śląska w świetle dotychczasowych badań, Acta. Univ. Wratisl. 553, Pr. Bot. 27, 1984, s. 153-166.
- Berg. Hütt. Zeitung Berg- und Hüttenmännische Zeitung, Leipzig, 1 (1842) – 5 (1846), N. F. 1=6 (1847) – 58=63 (1904).
- Bericht-Troppau Bericht über die Tätigkeit des Naturwissenschaftlichen Vereins in Troppau in den ersten zehn Jahren seines Bestandes 1895-1905, Troppau 1905.
- Berl. Entom. Zeitschr. Berliner Entomologische Zeitschrift, Berlin, 1 (1857) – 18 (1874), 19 (1875) – 58 (1913).

- Berl. Klin. Wochenschr. Berliner klinische Wochenschrift: Organ für praktische Ärzte mit Berücksichtigung der preussischen Medicinal-Verwaltung und Medicinal-Gesetzgebung nach amtlichen Mittheilungen, Berlin, 1 (1864) – 58 (1921).
- Berner-Landsleute Berner K. G. H., Schlesische Landsleute, Leipzig 1901.
- Beuth. Abh. z. Oberschl. Heimatforsch. Beuthener Abhandlungen zur oberschlesischen Heimatforschung, Beuthen, 1-12 (1931).
- Bijdr. Dierk. Bijdragen tot de dierkunde, Den Haag, 1 (1848/54) – 27 (1939), 28 (1949), 29 (1959) – 64 (1994/95).
- Biol. Centralbl. Biologisches Centralblatt: an international journal of cell biology, genetics, evolution and theoretical biology, Jena, Stuttgart, 1 (1881/82) – 64 (1944), 65 (1946) –
- BJ Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog, Bde. 1-18, Berlin 1897-1917.
- Blätt. f. Aquar. Terrarienk. Blätter für Aquarien- und Terrarienkunde, Braunschweig-Stuttgart, 13 (1902) – 49 (1938), wcześniej: Blätter für Aquarien- und Terrarien-Freunde.
- Bol. Min. Agric. Boletim de Ministerio da Agricultura, Rio de Janeiro, 1 (1912) – 34 (1945).
- Bol. Min. Fom. Boletín del Ministerio de Fomento, Lima, 1 (1903) – 7 (1909).
- Bol. Mus. Paraense Boletim do Museu Paraense, Belém, 1 (1894) –
- Bol. Tecn. Inst. Agron. Norte Boletim técnico do Instituto Agrônômico do Norte, Belém, 1 (1943) – 42 (1962).
- Bol. Soc. Geogr. Lima Boletín de la Sociedad Geográfica de Lima, Lima, 1 (1891) –
- Boll. Soc. Entom. Ital. Bollettino della Società entomologica italiana, Genova, 1 (1869) –
- Bonn. Zool. Beitr. Bonner zoologische Beiträge, Bonn, 1 (1950) –
- Bot. Archiv Botanisches Archiv, Leipzig-Königsberg, 1 (1922) – 45 (1944).
- Bot. Centralbl. Botanisches Centralblatt, Cassel, 1 (1880) – 179 (1944).
- Bot. Jb. Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie, begr. von A. Engler, Stuttgart 1 (1881) –
- Bot. Zeitung Botanische Zeitung, Leipzig, 1 (1843) – 68 (1910).
- Brachmann-Beiträge Brachmann W., Beiträge zur Apothekengeschichte Schlesiens, Beihefte zum Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 5, Würzburg 1966.
- Bresl. Ärtzl. Zeitschr. Breslauer ärztliche Zeitschrift, Breslau, 1 (1879) – 11 (1889).
- Bresl. Neuest. Nachr. Breslauer neueste Nachrichten, Breslau, 1918-1944.
- Bresl. Zeitung Breslauer Zeitung, Breslau, 1828 – 1896, 78 (1897) – 118 (1937).
- BSSSM Biografický slovník Slezska a severní Moravy, Sešity 1-12, 1(13)-12(24), suppl. 1-3, Opava-Ostrava 1993-2016.
- Bull. Acad. Imp. Sci. St. Pétersbourg Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg, St.-Petersbourg, 1 (1860) – 32 (1888); N. S. 1=33 (1890) – 4=36 (1893/94).
- Bull. Herb. Boiss. Bulletin de l'Herbier Boissier, Genève, 1 (1893) – 8 (1900), ser. 2: 1 (1900/1901) – 8 (1908).
- Bull. Inst. Océanogr. Monaco Bulletin de l'Institut océanographique de Monaco, Monaco, 88 (1907) – 1447 (2006), wcześniej: Bulletin du Musée océanographique de Monaco.
- Bull. Mus. Hist. Nat. Paris Bulletin du Muséum national d'Histoire naturelle, Paris, 1 ser. 1 (1895) – 34 (1928), 2 ser. 1 (1929) – 42 (1970).
- Bull. Naturwiss. Sect. SGVK Bulletin der Naturwissenschaftliche Section der Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur, Breslau, 1821-27.
- Bull. Soc. Bot. France Bulletin de la Société Botanique de France, Paris, 1 (1854) –
- Bull. Soc. Bot. Genève Bulletin de la Société botanique de Genève, Genève, ser. 2, 1 (1909) – 14 (1922) (wcześnieiej: Bulletin des Travaux de la Société Botanique de Genève).
- Bull. Soc. Entom. France Bulletin de la Société entomologique de France, Paris, 1 (1896) –
- Bull. Soc. Geogr. La Géographie – Bulletin de la Société de géographie, Paris, 1 (1900) – 69 (1938).
- Bull. Soc. Nat. Moscou Bulletin de la Société Impériale des Naturalistes de Moscou, Moskva, 1 (1829) – 62 (1886), N. S. 1 (1887) – 30 (1916).
- Bull. Soc. Sci. Bucarest Bulletin de la Société des sciences de Bucarest (Buletinul Societății de Științe din București), Bucarest, 1 (1892) – 20 (1911).
- Bull. Soc. Zool. France Bulletin de la Société Zoologique de France, Paris, 1 (1876) –
- BZÖ Botanik und Zoologie in Österreich in den Jahren 1850 bis 1900 - Festschrift herausgegeben von der k. k. Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien anlässlich der Feier ihres fünfzig-jährigen Bestandes, Wien 1901.

Callisen-Lexikon	Callisen A. C. P., Medicinisches Schriftsteller-Lexicon der jetzt lebenden Aerzte, Wundärzte, Geburtshelfer, Apotheker und Naturforscher aller gebildeten Völker, Bde. 1-33, Copenhagen 1830-1845.
Čas. Mor. Mus. Zem.	Časopis Moravského Musea Zemského, Brno, 1 (1901) – 48 (1948).
Čas. Vlast. Spol. Mus. Olom.	Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci, Olomouc, 1 (1884) – 46 (1933).
Centralbl. f. Bakt.	Centralblatt für Bakteriologie und Parasitenkunde, Jena, 1 (1887) – 18 (1895).
Chrońmy Przyr. Ojcz.	Chrońmy przyrodę ojczystą, Kraków, 1 (1945) –
Coleopt. Centralbl.	Coleopterologisches Centralblatt: Organ für systematematiche Coleopterologie der paläarktischen Zone, Berlin-Mariendorf, 1 (1926/27) – 6 (1932/33)
Contr. U. S. Nat. Herb.	Contributions from the United States National Herbarium, Washington, 1 (1890) –
Corresp. Bl. Int. Ver. Lepid. Coleopt. Samml.	Correspondenz-Blatt der Internationalen Vereinigung von Lepidopteren- und Coleopteren-Sammlern, Neudamm, 1 (1884/85), później: Die Insekten-Welt – Zeitschrift des Internationalen Entomologen-Vereins.
Corresp. SGVK	Correspondenz der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur, Breslau, 1 (1819) – 2 (1820)
ČSZMA	Časopis Slezského zemského muzea, Série A, Vědy přírodní, Opava, 5 (1956) – , wcześniej: Série A, Historia Naturalis.
DA	Diözesanarchiv
DBJ	Deutsches biographisches Jahrbuch, 4 Bde. (1914-22), Stuttgart-Berlin-Leipzig 1925-29.
Denkschr. Akad. Wiss. Wien	Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Klasse, Wien, 1 (1850) – 107 (1943).
Denkschr. Bot. Ges. Regensburg	Denkschriften der Botanischen Gesellschaft in Regensburg, Regensburg, 1 (1815) – 6 (1890), N.F. 1 (1898) – 14 (1936).
Denkschr. Med. Naturwiss. Ges. Jena	Denkschriften der Medizinisch-Naturwissenschaftlichen Gesellschaft zu Jena, Jena, 1 (1879) – 18 (1932).
Denkschr. Schweiz. Naturf. Ges.	Denkschriften der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft (Mémoires de la Société helvétique des sciences naturelles), Zürich, 55 (1920) – 101 (1987), wcześniej: Neue Denkschriften der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft.
Denkschr. SGVK 1853	Denkschrift zur Feier ihres fünfzigjährigen Bestehens herausgegeben von der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur, Breslau 1853.
Deutsche Bot. Monatsschr.	Deutsche botanische Monatsschrift: Zeitung für Systematiker, Floristen und alle Freunde der heimischen Flora, Arnstadt, 1 (1883) – 23 (1911/12).
Deutsche Entom. Zeitschr.	Deutsche entomologische Zeitschrift, London-Berlin-Paris, 19 (1875) – 31 (1887), 1888-1905, Berlin 1906-1943, N. F. 1 (1944/54), 2 (1955) – (roczniki 1-18 zob. Berliner Entomologische Zeitschrift).
Deutsche Entom. Zeitschr. Iris	Deutsche entomologische Zeitschrift Iris, Dresden, 15 (1902) – 53 (1939/40), wcześniej: Deutsche entomologische Zeitschrift – lepidopterologische Hefte.
Deutsche Entom. Zeitschr. Lepid. H.	Deutsche entomologische Zeitschrift – lepidopterologische Hefte, Dresden, 1 (1888) – 14 (1901), później: Deutsche entomologische Zeitschrift Iris.
Deutsche Med. Wochenschr.	Deutsche medizinische Wochenschrift, Stuttgart, 1 (1875) –
Deutsche Wiss. Zeitschr. f. Polen	Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift für Polen, Poznań, H. 1 (1923) – H. 36 (1939).
Dittrich-Verein	Dittrich R., Der Verein für schlesische Insektenkunde zu Breslau während der 50 Jahre seines Bestehens 1847-1897, w: Fest-Schrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestehens des Vereins für schlesische Insektenkunde in Breslau, Breslau 1897, s. 1-19.
Długajczyk-Źródła	Długajczyk E., Źródła do dziejów Muzeum Śląskiego w Katowicach, Katowice 2002.
Dörfler-Adressbuch	Dörfler I., Botaniker-Adressbuch: Sammlung von Namen und Adressen der lebenden Botaniker aller Länder, Wien 1896; 2. Aufl. Wien 1902; 3. Aufl. Wien 1909.
Duda-Poznámký	Duda J., Poznámký k některým botanikům slezské oblasti, w: 150 let Slezského Muzea, Opava 1964, s. 87-99.
Elvert-Geschichte	d'Elvert Ch., Zur Geschichte der Pflege der naturwissenschaften in Mähren und Schlesien, insbesondere der Naturkunde dieser Länder, mit Rücksicht auf Böhmen und Oesterreich, Brünn 1868.
Engler-Nachträge VI	Engler A., Nachträge zur schlesischen Flora (VI.), Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 12, 1870, s. 44-79.
Engler-Verzeichniss	Engler A., Verzeichniss der bekannt gewordenen Fundorte neuer und seltenerer Phanerogamen und Gefässkryptogamen Schlesiens, Jber. SGVK 46, 1868, s. 104-121; ibid. 47, 1869, s. 103-120; ibid. 48, 1870, s. 131-141.

- Entom. Anz. Entomologischer Anzeiger, Wien, 1 (1921) – 16 (1936).
- Entom. Blätt. Entomologische Blätter – Zeitschrift für Biologie und Systematik der Käfer, Krefeld, 1 (1905) – 40 (1944), później: Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer. hrsg. in Zusammenarbeit mit dem Naturhistorischen Verein der Rheinlande und Westfalens, Kelttern, 41/44 (1945/48) –
- Entom. Blätt. Biol. Syst. Käfer Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer, Krefeld, 41/44 (1945/48) – ; wcześniej: Entomologische Blätter – Zeitschrift für Biologie und Systematik der Käfer.
- Entom. Jb. Entomologisches Jahrbuch, Leipzig, 1 (1892) – 47 (1938/39).
- Entom. Kalender 1876 Katter F., Entomologischer Kalender für Deutschland, Oesterreich und die Schweiz auf das Jahr 1876, Quedlinburg 1876.
- Entom. Mitt. Entomologische Mitteilungen, hrsg. vom Deutschen Entomologischen Institut, Berlin-Dahlem, 1 (1912) – 17 (1928).
- Entom. Nachr. Entomologische Nachrichten, Berlin, 1 (1875) – 26 (1900).
- Entom. Rundschau Entomologische Rundschau, Stuttgart, 26 (1909) – 40 (1923), wcześniej: Insekten-Börse (1-23) i Entomologisches Wochenblatt (24-25).
- Entom. Wochenbl. Entomologisches Wochenblatt, Leipzig, 24 (1907) – 25 (1908), wcześniej: Insekten-Börse.
- Entom. Zeitschr. Entomologische Zeitschrift, Frankfurt a. M., 1 (1887/88) – 59 (1949/50).
- EW Encyklopedia Wrocławia (red. J. Harasimowicz), wyd. 2, Wrocław 2000.
- Festschrift-Magdalena Festschrift zur 250jährigen Jubelfeier des Gymnasium zu St. Maria Magdalena zu Breslau am 30 April 1893, Breslau 1893.
- Ficek-Slovník Ficek V., Biografický slovník širšího Ostravska, Opava 1972-83, seš. 1-5.
- Fiek-Durchforschung Fiek E., Resultate der Durchforschung der schlesischen Phanerogamenflora, Jber. SGVK 64, 1886, s. 197-224; ibid. 65, 1887, s. 309-339; ibid. 66, 1888, s. 174-206 [mit. F. Pax]; ibid. 67, 1889, s. 161-188; ibid. 69, 1891, II Abt. s. 87-129, 155-180 [mit. Th. Schube]; ibid. 70, 1892, II Abt. s. 84-108 [mit. Th. Schube]; ibid. 71, 1893, II Abt. Bot. Sect. s. 42-62 [mit. Th. Schube]; ibid. 72, 1894, II Abt. Zool. Bot. Sect. s. 92-123 [mit. Th. Schube]; ibid. 73, 1895, II Abt. Zool. Bot. Sect. s. 83-107 [mit. Th. Schube].
- Fiek-Flora Fiek E., Flora von Schlesien preussischen und österreichischen Antheils, enthaltend die wildwachsenden, verwilderten und angebauten Phanerogamen und Gefäss-Cryptogamen, Breslau 1881, 164+571 s.
- Forschungsber. Biol. Stat. Plön Forschungsberichte aus der Biologischen Station zu Plön, Stuttgart, 1 (1893) – 12 (1905).
- Forstl. Bl. Forstliche Blätter, Zeitschrift für Forst- und Jagdwesen, Berlin, 1 (1861) – 16 (1868), N. F. 1 (1872) – 5 (1876), 3. F. 1 (1877) – 16 (1892).
- Fragm. Flor. Geobot. Pol. Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica, Kraków, 1 (1994) –
- Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol. Fragmenta faunistica Musei Zoologici Polonici, Warszawa, 1 (1930/32) – 6 (1949/53).
- Gebhardt-Ornithologen Gebhardt L., Die Ornithologen Mitteleuropas I, Giessen 1964; Die Ornithologen Mitteleuropas II, Journ. f. Ornith. 111, 1970, Sonderheft; Die Ornithologen Mitteleuropas III, ibid. 115, 1974, Sonderheft; Die Ornithologen Mitteleuropas IV, ibid. 121, 1980, Sonderheft.
- Gef. Welt Die Gefiederte Welt, Wiesbaden, 1 (1872) –
- Germars Mag. Ent. Magazin der Entomologie, hrsg. von E. F. Germar, Halle, 1 (1813/15) – 4 (1821).
- Germars Zeitschr. f. Entom. Zeitschrift für die Entomologie, hrsg. von E. F. Germar, Leipzig, 1 (1839) – 5 (1844).
- Glatz. Heimatbl. Glatzer Heimatblätter – Zeitschrift des Vereins für Glatzer Heimatkunde, Glatz, 5 (1919) – 30 (1944) (wcześniejsze roczniki jako „Heimatblätter – Zeitschrift der Vereinigung für Glatzer Heimatkunde”).
- Gleiss-Chronik Gleiss H. G. W., Unter Robben, Gnus und Tiegerschlangen. Chronik des Zoologischen Gartens Breslau 1865-1965, Wedel 1967.
- Goeppert-Bestrebung Goeppert H. R., Über die Bestrebung der Schlesier, die Flora der Vorwelt zu erläutern, Schl. Prov. Bl. 100, 1835, s. 110-118, 205-216.
- Göttinger Biologen Wagenitz G., Göttinger Biologen 1737-1945, eine biographisch-bibliographische Liste, Göttingen 1988 (Göttinger Universitätsschriften: Ser. C, Kataloge, Bd. 2).
- Grabowski-Flora Grabowski H. E., Flora von Ober-Schlesien und dem Gesenke mit Berücksichtigung der geognostischen, Boden- und Höhen-Verhältnisse, Breslau 1843.
- Grodzicki-Historia Historia nauk geologicznych na Uniwersytecie Wrocławskim 1811-2003, pod red. A. Grodzickiego, Wrocław 2003.
- Grumann-Handbuch Grumann V., Biographisch-bibliographisches Handbuch der Lichenologie: Nach d. Tode d. Verf. für d. Hrsg. durchges. von Oscar Klement, Hildesheim 1974.

GT	Das gelehrte Teutschland, oder Lexikon der jetzt lebenden teutschen Schriftsteller, angefangen von Georg Christoph Hamberger, fortgesetzt von Johann Georg Meusel, Bde. 1-22, Lemgo 1796-1831.
Hardtke-Klenke-Ranft	Hardtke H.-J., Klenke F., Ranft M., Biographien sächsischer Botaniker, Berichte der Arbeitsgemeinschaft Sächsischer Botaniker N. F. 19, Sonderheft, Dresden 2004.
Heiduk-Lexikon	Heiduk F., Oberschlesische Literatur-Lexikon, T. 1-2, Berlin 1990-93, T. 3, Heidelberg 2000.
Hirsch-Lexikon	Hirsch A., Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker, 6 Bde., Wien 1884-1888.
Hoffmann-Adressbuch	Hoffmann A., Entomologen-Adressbuch, Wien 1921.
Horae Soc. Entom. Ross.	Horae Societatis Entomologicae Rossicae = Trudy russkogo entomologičeskogo obščestva, St. Petersburg, 1 (1861) –
Illustr. Schles. Monatschr. f. Obst- u. Gartenbau	Illustrierte Schlesische Monatsschrift für Obst-, Gemüse- und Gartenbau, Breslau, 1 (1912) – 4 (1915).
Ilitis-Geschichte	Ilitis H., Die Geschichte des naturforschenden Vereines in Brünn in den Jahren 1862-1912, Verh. Naturf. Ver. Brünn 50, 1911, s. 295-359.
Index Biol.	Hirsch G. Chr., Index Biologorum: Investigatores-Laboratoria-Periodica, Editio prima, Berlin 1928.
Intern. Arch. f. Ethnogr.	Internationales Archiv für Ethnographie (International archives of ethnography/Archives internationales d'ethnographie), Leiden, 1 (1888) – 51 (1968).
Intern. Entom. Zeitschr.	Internationale entomologische Zeitschrift, Frankfurt am Main, 1 (1907/08) – 29=49 (1935), 50 (1936) – 54 (1940).
Iwatsuki-Vitt-Gradstein	Iwatsuki Z., Vitt D. H., Gradstein S. R., Bryological Herbaria – a Guide to the Bryological Herbaria of the World (Bryophytorum Bibliotheca 8), Vaduz 1976.
Jahrb. Bot. Gart. Berlin	Jahrbuch des Königl. Botanischen Gartens und des Botanischen Museums zu Berlin, Berlin, 1 (1881) – 5 (1889).
Jahrb. Deutsch. Landw. Ges.	Jahrbuch der Deutschen Landwirtschafts-Gesellschaft, Berlin, 1 (1886) – 37 (1922).
Jahrb. f. Wiss. Bot.	Jahrbücher für wissenschaftliche Botanik, Berlin, 1 (1858) – 91 (1943/44).
Jahrb. Geol. Bundesanst. Wien	Jahrbuch der Geologischen Bundesanstalt, Wien, 72 (1922) –
Jahrb. Geol. Reichsanst. Wien	Jahrbuch der Geologischen Reichsanstalt, Wien, 1 (1850) – 69 (1919).
Jahrb. Hamb. Wiss. Anst.	Jahrbuch der Hamburgischen Wissenschaftlichen Anstalten, Hamburg, 1 (1883) – 40 (1923).
Jahrb. Nass. Ver. f. Naturk.	Jahrbücher des Nassauischen Vereins für Naturkunde = Jahrbücher des Vereins für Naturkunde im Herzogthum Nassau, Wiesbaden, 1 (1844) –
Jahrb. Naturwiss.	Jahrbuch der Naturwissenschaften, Freiburg Br., 1 (1885/86), 2 (1886/87) – 29 (1913/14).
Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.	Jahrbuch der Königlich Preussischen Geologischen Landesanstalt und Bergakademie zu Berlin, Berlin 1 (1880) – 27 (1906), następnie: Jahrbuch der Preussischen Geologischen Landesanstalt zu Berlin, Berlin, 27, 4 (1906) – 59 (1938).
Jahrb. Schles. Forstver.	Jahrbuch des Schlesischen Forstvereins, Breslau, 1868-1932.
Jahrb. Schles. Univ. Breslau	Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau, Neustadt, 1 (1955) –
Jahrb. Ung. Karpathenver.	Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-Vereins = Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve, Kassa, 1 (1874) – 45 (1918).
Jahrb. Vogelk.	Jahrbuch der Vogelkunde – die Forschungsergebnisse und Fortschritte der paläarktischen Ornithologie, Stuttgart, 1 (1907) – 3 (1909/11).
Jahresh. Naturwiss. Sect. Mähr. Schles. Ges.	Jahresheft der Naturwissenschaftlichen Section der K.K. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft für Ackerbau, Natur- und Landeskunde, Brünn, 1858-1860.
Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.	Jahresheft des Vereins für Schlesische Insektenkunde zu Breslau, Breslau, 1 (1908) – 14 (1924).
Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.	Jahreshefte des Vereins für vaterländische Naturkunde in Württemberg, Stuttgart, 1 (1845) – 123 (1968).
Jber. Geb. Ver. Grafsch. Glatz	Jahresbericht nebst Mitglieder Verzeichnis des Gebirgs-Vereines der Grafschaft Glatz, Glatz, 1 (1882) – 25 (1904).
Jber. Geol. Ver. Oberschl.	Jahresberichte der Geologischen Vereinigung Oberschlesiens, Gleiwitz, 1924-41.
Jber. Naturwiss. Ver. Elberfeld	Jahresberichte des Naturwissenschaftlichen Vereins in Elberfeld, Elberfeld, 5 (1863/77) – 15 (1925); wczesniej: Jahres-Berichte des Naturwissenschaftlichen Vereins von Elberfeld und Barmen.
Jber. Naturwiss. Ver. Posen	Jahresbericht des Naturwissenschaftlichen Vereines zu Posen 1846 (1847).
Jber. Österr. Schl. Seidenb. Ver.	Jahresbericht des Österreichisch-Schlesischen Seidenbau-Vereines, Troppau, 1 (1859) –

Jber. Schles. Lehrerver. f. Naturk.	Jahresbericht des Schlesischen Lehrervereins für Naturkunde, 1905-06 (1907) – 1911-12 (1913).
Jber. Schles. Bot. Tauschver.	Jahresbericht des Schlesischen Botanischen Tauschvereins, 14 (1875/76) – 26 (1894), numery 14-22 drukowane w Rybniku, następne w Monachium.
Jber. Schles. Fisch. Ver.	Jahresbericht des Schlesischen Fischerei-Vereins, Breslau 1895 (1896) – 1915 (1916).
Jber. SGVK	Jahresbericht der Schlesischen Gessellschaft für vaterländische Kultur, Breslau, 28 (1850/1851) – 96 (1918/1919); 97 (1919-24/25); 98 (1925/1926) – 108. (1935/1936).
Jenaisch. Zeitschr. f. Naturwiss.	Jenaische Zeitschrift für Medizin und Naturwissenschaft, Jena, 1 (1864) – 78 (1945/47).
Journ. f. Ornith.	Journal für Ornithologie: Zeitschrift der Deutschen Ornithologen-Gesellschaft, Berlin-Wien, 1 (1853) –
Journ. f. Prakt. Chem.	Journal für praktische Chemie, Weinheim, 1 (1834) – 342 (2000).
Journ. Linn. Soc. Botany	The journal of the Linnean Society of London – Botany, London, 1 (1857) – 61 (1968).
Journ. Wash. Acad. Scienc.	Journal of the Washington Academy of Sciences, Washington, 1 (1911) –
Junk-Adressbuch	Junk W., Entomologen-Adressbuch, Berlin 1905.
Kabath-Flora	Kabath H., Flora der Umgegend von Gleiwitz mit Berücksichtigung der geognostischen, Boden- und Höhen-Verhältnisse, Gleiwitz 1846.
Kanitz-Versuch	Kanitz A., Versuch einer Geschichte der ungarischen Botanik, Linnaea 33, 1864-65, s. 401-664.
KFS	Kryptogamen-Flora von Schlesien, im Namen der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur herausgegeben von Ferdinand Cohn: Bd. 1, Breslau 1876 (Gefäß-Kryptogamen, Laubmoose, Lebermoose, Characeen), Bd. 2, 1, Breslau 1878 (Algen), Bd. 2, 2, Breslau 1879 (Flechten), Bd. 3, 1, Breslau 1889 (Pilze), Bd. 3, 2, Breslau 1908 (Pilze).
Kirchl. Amt. Bl. Konsist. Prov. Schl.	Kirchliches Amts-Blatt für den Geschäftsbereich des Königlichen Konsistoriums der Provinz Schlesien, Breslau, 1 (1854) – 64 (1917).
Koleopt. Rundschau	Koleopterologische Rundschau, Wien, 1 (1911) – 87 (2017).
Koleopt. Zeitschr.	Koleopterologische Zeitschrift, Frankfurt am Main, 1 (1949).
Kollibay-Vögel	Kollibay P., Die Vögel der preussischen Provinz Schlesien, Breslau 1906.
Korresp. Bl. Deutsch. Ges. Antrop.	Korrespondenz-Blatt der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Braunschweig, (1) (1870) – (10) (1879), 11 (1880) – 51 (1920), 52 (1923).
Kössler-Personenlexikon	Kössler F. Personenlexikon von Lehrern des 19. Jahrhunderts, Berufsbiographien aus Schul-Jahresberichten und Schulprogrammen 1825-1918 mit Veröffentlichungsverzeichnissen – edycja internetowa (http://geb.uni-giessen.de/geb/volltexte/2008/6106/).
Krit. Bl. f. Forst. Jagdwiss.	Kritische Blätter für Forst- und Jagdwissenschaft, Leipzig, 1 (1822/23) – 52 (1870).
LA	Landesarchiv
Landw. Centralbl. f. Deutschl.	Landwirtschaftliches Centralblatt für Deutschland, Berlin, 1 (1853) – 24 (1876).
Landw. Jb.	Landwirtschaftliche Jahrbücher: Zeitschrift für wissenschaftliche Landwirtschaft und Archiv des Königlich Preussischen Landes-Oekonomie-Kollegiums, Berlin, 1 (1872) – 93 (1943/44).
Letzner-Sektion	Letzner C., Die entomologische Sektion der schlesischen Gesellschaft für vaterländischen Kultur in ihrem fünfzigjährigen Bestehen, Breslau 1858.
Letzner-Verzeichniss	Letzner C., Verzeichniss der Käfer Schlesiens, w: Zeitschr. f. Entom. N. F. 2, 1871, s. I-XXIV, 1-328.
Limpricht-Laubmoose	Limpricht K. G., Die Laubmoose Deutschlands, Oesterreichs und der Schweiz (Rabenhorst L., Kryptogamenflora von Deutschland, Oesterreich und der Schweiz, Bd. 4), Abt. 1-3, Lepizig 1890-1904.
Limpricht-Nachträge	Limpricht K. G., Nachträge zu J. Milde Bryologia Silesiaca, 1869, Jber. SGVK 50, 1872, s. 124-140.
Lindau-Sydow	Lindau G., Sydow P., Thesaurus literaturae mycologicae et lichenologicae, 5 Bde., Lipsiae 1908-1917.
Linn. Entom.	Linnaea entomologica, Leipzig, 1 (1846) – 16 (1866).
Lit. Beil. Schles. Prov. Bl.	Literarische Beilage zu den Schlesischen Provinzialblättern, Breslau, 1793 – 1834.
Mägdefrau-Historia	Mägdefrau K., Historia botaniki: życie i dokonania wielkich badaczy, tłum. M. Mularczyk, Pr. Ogr. Bot. Univ. Wrocław 7, 1, Wrocław 2004.
Maiwald-Geschichte	Maiwald V., Geschichte der Botanik in Böhmen, Wien-Leipzig 1904.
Mem. Estud. Mus. Zool. Univ. Coimbra	Memórias e estudos do Museu Zoológico da Universidade de Coimbra, Coimbra, 1 (1924) – 313 (1970).
Mem. Inst. Osw. Cruz	Memórias do Instituto Oswaldo Cruz, Rio de Janeiro, 1 (1909) –

- Mém. Mus. Nat. Hist. Nat. Paris, Sér. A – Zoologie
 Mem. New York Bot. Gart.
 Mém. Sav. Étrang.
 Mém. Soc. Paléont. Suisse
 Meusel-Lexikon
 Mikroskop. f. Naturfr.
 Milde-Bryologia
 Mitt. Besk. Ver.
 Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver.
 Mitt. Biol. Anst. f. Land- u. Forstwirtschaft.
 Mitt. Bot. Staatssamml. München
 Mitt. Deutsch. Dendr. Ges.
 Mitt. Deutsch. Entom. Ges.
 Mitt. Deutsch. Landw. Ges.
 Mitt. Geogr. Ges. Jena
 Mitt. Geogr. Ges. Wien
 Mitt. Geol. Ges. Wien
 Mitt. Höhl. Karstforsch.
 Mitt. Mähr. Schles. Ges.
 Mitt. Naturwiss. Ver. Neu-Vorpom. Rügen
 Mitt. Naturwiss. Ver. Toppau
 Mitt. Ökon. Ges. Königr. Sachsen
 Mitt. Ornith. Ver. Wien
 Mitt. Österr. Reichsb. Vogelk. Vogelsch.
 Mitt. Thür. Bot. Ver.
 Mitt. Ver. Sachs. Ornith.
 Mitt. Verh. Ges. Naturf. Freunde Berlin
 Mitt. Vogelwelt
 Mitt. Zool. Mus. Berlin
 Monatsber. Verh. Ges. Erdk. Berlin
 Monatsschr. Deutsch. Ver. Schutz. Vogelw.
 Monatsschr. f. Kakteenk.
- Mémoires du Museum National d'Histoire Naturelle, Série A, Zoologie, Paris, 1 (1950/51) –
 Memoirs of the New York Botanical Garden, New York, 1 (1900) –
 Mémoires des Savants Étrangers (Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg par divers savants et lus dans ses assemblées), St. Petersburg, 1 (1831) – 9 (1859).
 Mémoires de la Société Paléontologique Suisse = Abhandlungen der Schweizerischen Paläontologischen Gesellschaft, Paris, 1-44 (1874-1920).
 Meusel J. G., Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller, Bd. 1-15, Leipzig 1802-1816.
 Mikroskopie für Naturfreunde, Stuttgart-Berlin, 1 (1923) – 12 (1934).
 Milde J., Bryologia silesiaca: Laubmoos-Flora von nord- und mittel-Deutschland mit besonderer Berücksichtigung Schlesiens, Leipzig 1869.
 Mitteilungen des Beskiden-Vereins, Bielitz-Biala, od 1906 Teschen, 1 (1904) – 12 (1915).
 Mitteilungen des Beuthener Geschichts- und Museum Vereins, Beuthen, 1 (1911) – 13/14 (1930/31), Dortmund, 15/16 (1954/55) –
 Mitteilungen aus der Kaiserlichen Biologischen Anstalt für Land- und Forstwirtschaft, Berlin, 1 (1906) – 16 (1916).
 Mitteilungen der Botanischen Staatssammlung München, München, (1) (1950/54) – 2 (1954/58) = Nr. 1-20, 3 (1959/60) –
 Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, Stuttgart-Hohenheim, 1/2 (1892/93) –
 Mitteilungen der Deutschen Entomologischen Gesellschaft, Berlin, 1 (1930) – 13 (1944), 14 (1955) – 32 (1974).
 Mitteilungen der Deutschen Landwirtschafts-Gesellschaft, Frankfurt am Main, 1 (1886) – 90 (1975).
 Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft für Thüringen zu Jena, zugleich Organ des Botanischen Vereins für Gesamtthüringen, Jena, 1 (1882) – 42 (1939).
 Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft Wien, Wien, 1 (1857) – 10 (1866/67), N.F. 1=11 (1868) – 30=40 (1897), 41 (1898) – 100 (1958).
 Mitteilungen der Geologischen Gesellschaft in Wien, Wien, 1 (1908) – 30/31 (1937/38), 36/38 (1943/45) - 66/67 (1973/74).
 Mitteilungen über Höhlen- und Karstforschung, Berlin, 1924-1941.
 Mittheilungen der K. K. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn, Brünn, Bd. 1 (1821) – 57 (1849), 1852 – 1870, Jg. 51 (1871) – 71 (1891).
 Mitteilungen aus dem Naturwissenschaftlichen Verein für Neu-Vorpommern und Rügen in Greifswald, Berlin-Greifswald, 1 (1869) – 65/66 (1937/38).
 Mitteilungen des naturwissenschaftlichen Vereins in Toppau, Toppau, 1 (1894) – 29 (1938).
 Mitteilungen der Ökonomischen Gesellschaft im Königreiche Sachsen, Leipzig, 1 (1874/75) – 26 (1899/1900).
 Mittheilungen des Ornithologischen Vereines in Wien, Wien, 1 (1877) – 19 (1895).
 Mitteilungen des Österreichischen Reichsbundes für Vogelkunde und Vogelschutz in Wien, Wien, 1 (1901) – 13 (1913).
 Mitteilungen des Thüringischen Botanischen Vereins, Weimar, N.F. 1 (1891) – 51 (1944).
 Mitteilungen des Vereins Sächsischer Ornithologen, Hohenstein-Ernstthal, 1 (1922/26) – 6 (1939/41).
 Mittheilungen aus den Verhandlungen der Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Berlin, Berlin, 1 (1836) – 3 (1838).
 Mitteilungen über die Vogelwelt, Stuttgart, 4 (1904) – 37 (1938).
 Mitteilungen aus dem Zoologischen Museum in Berlin, Berlin, 2 (1901/04) – 25 (1940/41), 26 (1949) –
 Monatsberichte über die Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, Berlin, 1 (1839/40) – 4 (1842/43); N. F. 1=5 (1844) – 10=14 (1853).
 Monatsschrift des Deutschen Vereins zum Schutze der Vogelwelt, Zeitz, 1 (1876) – 14 (1889), pózniej: Ornithologische Monatsschrift.
 Monatsschrift für Kakteenkunde, Neudamm, 1 (1891/92) – 32 (1922).

Monatsschr. f. Min. Gest. Petref.-Sammler	Monatsschrift für Mineralien-, Gesteins- und Petrefaktensammler, Rochlitz, 1 (1903/04) – 3 (1905/06), potem: Zeitschrift für Mineralogie, Geologie und Paläontologie N. F.
Monatsschr. Ver. Bef. Gartenb.	Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den Königl. Preussischen Staaten, Berlin, 16 (1873) – 24 (1881), wcześniej: Wochenschrift des Vereines zur Beförderung des Gartenbaues in den Königl. Preussischen Staaten.
Morph. Jb.	Morphologisches Jahrbuch: eine Zeitschrift für Anatomie und Entwicklungsgeschichte, Leipzig, 1 (1875/76) – 29 (1900/02).
Mularczyk-Historia	Mularczyk M., Historia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, część I, 1811-1945, Pr. Ogr. Bot. Univ. Wrocł. 4, 1, Wrocław 1988.
Muz. Geol. Inst. Nauk Geol.	Gorczyca-Skała J., Solecka J., Muzeum Geologiczne im. Henryka Teisseyre Instytutu Nauk Geologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego: Zbiory paleontologiczne – faunistyczne z obszaru Polski, Wrocław, 1993.
MZA	Moravský zemský archiv.
Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.	Nachrichtsblatt der Deutschen Malakozoologischen Gesellschaft, Frankfurt am Main, 1 (1868/69) – 51 (1919).
Naturwiss. Abh. SGVK	Abhandlungen der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur, Abtheilung für Naturwissenschaften und Medicin, Breslau, 1861 – 1872/73.
Naturwiss. Wochenschr.	Naturwissenschaftliche Wochenschrift, Jena, 1 (1887/88) – 16 (1901), N. F., 1=17 (1901/02) – 21=37 (1922).
Naturwiss. Zeitschr. f. Forst- u. Landwirtsch.	Naturwissenschaftliche Zeitschrift für Forst- und Landwirtschaft, Stuttgart, 6 (1908) – 18 (1920) (wcześniejsze roczniki jako „Naturwissenschaftliche Zeitschrift für Land- und Forstwirtschaft”).
Naturwiss. Zeitschr. f. Land- u. Forstwirtsch.	Naturwissenschaftliche Zeitschrift für Land- und Forstwirtschaft, Stuttgart, 1 (1903) – 6 (1908).
NDB	Neue Deutsche Biographie, Berlin 1953-2016, 26 Bde.: Aachen-Vocke.
Neues Jahrb. f. Miner.	Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geognosie, Geologie und Petrefaktenkunde, Stuttgart, 1833 – 1862, później: Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Paläontologie, Stuttgart, 1863-1949, od 1950: Neues Jahrbuch für Mineralogie.
Neue Lausitz. Monatsschr.	Neue Lausitzische Monatsschrift, Görlitz, 1800-1808.
Neues Lausitz. Mag.	Neues lausitzisches Magazin: Zeitschrift der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften, Görlitz, Zittau, 1 (1822) – 13 (1835), N. F., 1=14 (1836) – 9=22 (1844), 23 (1846) – 119 (1943).
Nieberding-Gleiwitz	Nieberding C., Geschichte der Gründung und Entwicklung des Gymnasiums zu Gleiwitz zur Feier des fünfzigjährigen Bestehens der Anstalt, Gleiwitz 1866.
NND	Schmidt F. A., Voigt B. F., Neuer Nekrolog der Deutschen, Jahrg. 1-30 (1823-1852), Ilmenau 1824-1833, Weimar 1833-1854.
Not. Bl. Hist. Statist. Sect. Mähr. Schl. Ges.	Notizen-Blatt der Historisch-Statistischen Section der Kais.-Königl. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Brünn, 1855-1895.
Note Istit. Ital. Germ. Biol. Mar. Rovigno	Note dell'Istituto Italo-Germanico di Biologia Marina di Rovigno d'Istria (Notizen des Deutsch-Italienischen Institutes für Meeresbiologie in Rovigno d'Istria), Venezia, 1 (1932/37) – 2 (1937/1943).
Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin	Notizblatt des Botanischen Gartens und Museums zu Berlin-Dahlem, Leipzig, 1 (1895/97) – 15 (1940/44).
Nova Acta Leop.	Nova Acta physico-medica Academiae Caesareae Leopoldino-Carolinae Naturae Curiosorum, Halle, 1 (1757) – 110 (1928).
Nowack-Lexikon	Nowack K. G., Schlesisches Schriftsteller-Lexikon, oder bio-bibliographisches Verzeichnis der im zweiten Viertel des 19. Jahrhunderts lebenden schlesischen Schriftsteller, Breslau 1836-43, 6 Bde.
Nyt Mag. Naturvid.	Nyt magasin for naturvidenskabene, Christiania/Oslo, 1 (1838) – 88 (1951).
Oberschl. Heimat	Oberschlesische Heimat: Zeitschrift des Oberschlesischen Geschichtsvereins, Oppeln, 1 (1905) – 16 (1920).
Oberschl. Wand.	Der Oberschlesische Wanderer, Heimatzeitung für Beuthen und Gleiwitz, Gleiwitz, Jg. 1-118, 1. Apr. 1828 – 26. Jan. 1945.
ÖBL	Österreichisches Biographisches Lexikon, Wien 1957-2015, 14 Bde., 66 Lieferungen: Aarau-Tuma Karel.
Ochr. Przyr.	Ochrona Przyrody, organ Państwowej Rady Ochrony Przyrody, Kraków, 1 (1921) – 17 (1937), rocznik Instytutu Ochrony Przyrody PAN, Kraków, 18 (1948) –

Oppeln. Heimatbl.	Oppelner Heimatblatt (Beilage der „Oppelner Zeitung“ und „Oppelner Nachrichten“), Oppeln, 1 (1925/26) – 10 (1934/35).
Ornith. Centalbl.	Ornithologisches Centralblatt: Organ für Wissenschaft und Praxis, Leipzig, 1 (1876) – 7 (1882).
Ornith. Jahrb.	Ornithologisches Jahrbuch: Organ für d. paläarktische Faunengebiet, Hallein, 1 (1890) – 29 (1918/19).
Ornith. Mitt.	Ornithologische Mitteilungen – Monatsschrift für Vogelbeobachtung, Feldornithologie und Avifaunistik, Halle, 1 (1948/49) –
Ornith. Monatsber.	Ornithologische Monatsberichte, Berlin, 1 (1893) – 52 (1944).
Ornith. Monatsschr.	Ornithologische Monatsschrift, Gera, 15 (1890) – 62 (1937), wcześniej: Monatsschrift des Deutschen Vereins zum Schutze der Vogelwelt.
Österr. Bot. Wochenbl.	Österreichisches botanisches Wochenblatt, Wien, 1 (1851) – 7 (1857).
Österr. Bot. Zeitschr.	Österreichische Botanische Zeitschrift, Wien, 8 (1858) – 91 (1942) (wcześniejsze roczniki z tytułem „Österreichisches botanisches Wochenblatt“).
Österr. Zeitschr. Berg. Hütten.	Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, Wien 1 (1853) – 62 (1914).
Österr. Zool. Zeitschr.	Österreichische Zoologische Zeitschrift, Wien, 1 (1948) – 6 (1956).
Otto-Lexikon	Otto G. F., Lexikon der seit dem funfzehenden Jahrhunderte verstorbenen und jeztlebenden Oberlausizischen Schriftsteller und Künstler, 3 Bde., Görlitz 1800-1803.
Pam. AU Wydz. Mat. Przyr.	Pamiętnik Akademii Umiejętności – Wydział Matematyczno Przyrodniczy, Kraków, 1 (1874) – 17 (1890).
Paryski-Paryska	Paryski W. H., Paryska Z., Wielka encyklopedia tatrzańska, Poronin 1999.
Pater-Historia	Pater M., Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918, Wrocław 1997.
Pax-Pflanzenwelt	Pax F. A., Schlesiens Pflanzenwelt: Eine pflanzengeographische Schilderung der Provinz, Jena 1915.
Pax-Wirbeltierfauna	Pax F., Wirbeltierfauna von Schlesien, Berlin 1925.
Perlick-Bergleute	Perlick A., Oberschlesische Berg- und Hüttenleute, Kitzingen am Main 1953.
Perlick-Landeskunde	Landeskunde der oberschlesische Industriebezirkes (red. A. Perlick), Breslau 1943.
Peterm. Mitt.	Mittheilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesamtgebiete der Geographie, hrsg. von A. Petermann, Gotha, (1) (1855) – (14) (1868), 15 (1869) –
PGŚ	Przyroda Górnego Śląska, Katowice 1 (1995) –
Pharm. Zeitung	Pharmazeutische Zeitung, Berlin, 1 (1856) –
Pol. Pis. Entom.	Polskie Pismo Entomologiczne, Lwów (później Wrocław), 1 (1922) -
Prace Oddz. Przyr. Muz. Śl.	Prace Oddziału Przyrodniczego Muzeum Śląskiego w Katowicach, Katowice, 1 (1939).
Prakt. Blätt. f. Pflanzenbau u. Pflanzenschutz	Praktische Blätter für Pflanzenbau und Pflanzenschutz, München, 1 (1903) – 55 (1960).
Przegl. Geol.	Przegląd Geologiczny, Warszawa, 1 (1953) –
Przegl. Zool.	Przegląd Zoologiczny, Wrocław, 1 (1957) –
Rangl. Preuss. Armee	Rang- und Quartier-Liste der Königlich-Preussischen Armee, Berlin, 1817 – 1914.
Rep. Sp. Nov.	Feddes Repertorium specierum novarum regni vegetabilis: Centralblatt für Sammlung und Veröffentlichung von Einzeldiagnosen neuer Pflanzen, Berlin, 1 (1905) – 51 (1942), następnie: Feddes Repertorium: Zeitschrift für botanische Taxonomie und Geobotanik, Berlin, 52 (1943) –
Rev. Bryol.	Revue bryologique, Paris, 1 (1874) – 53 (1926), N.S. 1=55 (1928) – 4=58 (1931).
Rev. Entom.	Revue d'entomologie, Caen, 1 (1882) – 28 (1910).
Rev. Inst. Ceará	Revista do Instituto do Ceará, Fortaleza, 1 (1887) –
Rev. Mus. Paulista	Revista do Museu Paulista, São Paulo, 1 (1895) –
Rocz. Muz. Górnśl.	Roczniki Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Bytom, 1962 –
Rocz. Pol. Tow. Dendrol.	Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego, Lwów, 1 (1926) – 6 (1935).
Rocz. PTG	Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego, Kraków, 1 (1921/22) –
Rocz. Śl. Oddz. Pol. Tow. Przyr. im. Kopernika	Rocznik Śląskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, Katowice, 1 (1928) – 2 (1929).
Rocz. Tow. Nauk. Krak.	Rocznik C. K. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, Kraków, 1 (1817) – 15 (1833), 2 Ser., 1=16 (1841) – 8=23 (1856), 3 Ser., 1=24 (1857) – 19=42 (1871), 4 Ser., 20=43 (1872) – 21=44 (1872).

Rostański-Historia	Rostański K., Historia Zielnika Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, Acta Univ. Wratisl. 14, 1963, s. 283-303.
Rozpr. AU Wydz. Mat. Przyr.	Rozprawy Akademii Umiejętności – Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Ser. II, Kraków, 1=21 (1891) – 20=40 (1901).
Rozpr. Sprawozd. Wydz. Mat. Przyr. AU	Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności, Kraków, 1 (1874) – 20 (1890).
Rozpr. Wydz. Mat. Przyr. PAU	Rozprawy Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków, 3 Ser. 1=41 (1901) – 31=71 (1939).
Samml. Gemeinverst. Wiss. Vorträge	Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge, hrsg. von Rud. Virchow u. Fr. v. Holtzendorff, Berlin, Hamburg, H. 1 (1866) – 480 (1885) = Ser. 1-20, N. F.: H. 1 (1886) – 360 (1901) = Ser. 1-15.
SBP	Słownik Biologów Polskich (red. S. Felisiak), Warszawa 1987.
Schalow-Durchforschung	Schalow E., Die Ergebnisse der Durchforschung der schlesischen Gefässpflanzenwelt, Jber. SGVK 103, 1930, s. 116-132; ibid. 104, 1931, s. 92-112; ibid. 105, 1932, s. 154-173; ibid. 106, 1933, s. 140-156; ibid. 107, 1934, s. 55-71; ibid. 108, 1935, s. 66-88.
Schalow-Herbarium	Schalow E., Bericht über das Herbarium der Gesellschaft, Jber. SGVK 103, 1930, s. 8; ibid. 104, 1931, s. 7-8; ibid. 105, 1932, s. 7; ibid. 106, 1933, s. 10; ibid. 107, 1934, s. 9; ibid. 108, 1935, s. 8.
Schematismus 1870	Kuznik Th., Schul-Schematismus des Bistums Breslau, Breslau 1870.
Schematismus 1878	Heukeshoven J., Schul-Schematismus der Provinz Schlesien, Neustadt O/S. 1878.
Schematismus 1883	Heukeshoven J., Schul-Schematismus des Bistums Breslau, Ziegenhals 1883.
Schematismus 1887	Brauner J., Schul-Schematismus für den Regierungsbezirk Oppeln, Zabrze 1887.
Schematismus 1888	Herold J., Schematismus der öffentlichen katholischen und evangelischen Volksschulen des Reg.-Bez. Breslau, Breslau 1888.
Schematismus 1900	Deutschmann Ph., Ziesche H., Schematismus der katholischen Volksschulen der Provinz Schlesien, 5. Aufl., Neustadt O/S. 1900.
Schematismus 1904	Herold C., Auskunftsbuch (Schematismus) der öffentlichen katholischen und evangelischen Volksschulen des Reg.-Bez. Breslau, Breslau 1904.
Schematismus 1911	Herold C., Schematismus der öffentlichen katholischen und evangelischen Volksschulen des Reg.-Bez. Oppeln, Breslau 1911.
Schematismus 1925	Krisch C., Schematismus umfassend die katholischen u. simultanischen Volksschulen der Provinzen Nieder- und Oberschlesien, Breslau 1925.
Schematismus 1931	Herold C., Herold J., Schematismus der Volks- und Mittelschulen Schlesiens in drei Bänden, Breslau 1931.
Schl. Prov. Bl.	Schlesische Provinzialblätter, Breslau, 1 (1785) – (130) 1849, N. F. 1 (1862) – 14 (1875).
Schles. Monatsh.	Schlesische Monatshefte – Blätter für Kultur und Schrifttum der Heimat, Breslau, 1 (1924) – 16 (1939).
Schles. Zeitung	Schlesische Zeitung, Breslau, 1 (1848) – 204 (1945).
Schriften Ges. Naturf. Freunde	Schriften der Berlinischen Gesellschaft Naturforschender Freunde, Berlin, 1 (1780) – 6 (1785).
Schriften Naturf. Ges. Danzig	Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig, Danzig, 1 (1863/66) – 20 (1935/38).
Schriften Phys. Ök. Ges. Königsberg	Schriften der Physikalisch-Ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg in Preußen, Königsberg, 1 (1860) – 72 (1941).
Schube-Beobachtungen	Schube Th., Ergebnisse der phänologischen Beobachtungen in Schlesien, Jber. SGVK 77, 1899, II Abt. s. 53-59; ibid. 78, 1900, s. 115-120; ibid. 79, 1901, s. 37-42; ibid. 80, 1902, s. 28-33; ibid. 81, 1903, s. 64-68; ibid. 82, 1904, s. 24-29; ibid. 83, 1905, s. 71-75; ibid. 84, 1906, s. 63-68; ibid. 85, 1907, s. 40-46; ibid. 86, 1908, s. 66-75; ibid. 87, 1909, s. 73-77; ibid. 88, 1910, s. 104-108; ibid. 89, 1911, s. 70-74; ibid. 90, 1912, s. 103-107; ibid. 91, 1913, s. 155-157; ibid. 92, 1914, s. 61-62; ibid. 93, 1915, s. 45-46; ibid. 94, 1916, s. 41-42; ibid. 96, 1918, s. 11.
Schube-Durchforschung	Schube Th., Ergebnisse der Durchforschung der schlesischen Phanerogamenflora, Jber. SGVK 74, 1896, II Abt., Zool-Bot. Sect., s. 39-64; ibid. 75, 1897, s. 3-16; ibid. 76, 1898, s. 35-50; ibid. 77, 1899, s. 35-53; ibid. 78, 1900, s. 94-115; ibid. 79, 1901, s. 23-37; ibid. 80, 1902, s. 33-59; ibid. 81, 1903, s. 42-64; ibid. 82, 1904, s. 41-64; ibid. 83, 1905, s. 75-95; ibid. 84, 1906, s. 68-89; ibid. 85, 1907, s. 46-62; ibid. 86, 1908, s. 48-66; ibid. 87, 1909, s. 49-73; ibid. 88, 1910, s. 88-104; ibid. 89, 1911, s. 57-70; ibid. 90, 1912, s. 92-103; ibid. 91, 1913, s. 133-155; ibid. 92, 1914, s. 43-61; ibid. 93, 1915, s. 35-45; ibid. 94, 1916, s. 27-41; ibid. 96, 1918, s. 5-11; ibid. 97, 1919-24, s. 75-81; ibid. 98, 1925, s. 9-15; ibid. 99, 1926, s. 24-30; ibid. 100, 1927, s. 30-37; ibid. 101, 1928, s. 88-96; ibid. 102, 1929, s. 72-81.

- Schube-Herbarium Schubert Th., Bericht über das Herbarium der Gesellschaft, Jber. SGVK 77, 1899, s. 5; *ibid.* 78, 1900, s. 24; *ibid.* 79, 1901, s. 8; *ibid.* 80, 1902, s. 9; *ibid.* 81, 1903, s. 12; *ibid.* 82, 1904, s. 10; *ibid.* 83, 1905, s. 14-15; *ibid.* 84, 1906, s. 9; *ibid.* 85, 1907, s. 14; *ibid.* 86, 1908, s. 14; *ibid.* 87, 1909, s. 14; *ibid.* 88, 1910, s. 11; *ibid.* 89, 1911, s. 13; *ibid.* 90, 1912, s. 14; *ibid.* 92, 1914, s. 10; *ibid.* 96, 1918, s. 13; *ibid.* 97, 1919-24, s. 21; *ibid.* 98, 1925, s. 3; *ibid.* 99, 1926, s. 5.
- Sitz. Ber. Abh. Naturf. Ges. Rostock Sitzungsberichte und Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Rostock, Rostock, N.F. 1 (1909) – 7 (1918), 3.F. 1 (1925/26) – 8 (1940/43), *wcześniej*: Sitzungsberichte der Naturforschenden Gesellschaft zu Rostock.
- Sitz. Ber. Abh. Naturwiss. Ges. Isis Sitzungsberichte und Abhandlungen der Naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis, Dresden, 1861 – 1938/39.
- Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Classe, Wien, 1 (1848) – 135 (1926).
- Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin Sitzungsberichte der Gesellschaft der Naturforschender Freunde zu Berlin, Berlin 1839-1942, N.F. 1961 –
- Sitz. Ber. Naturf. Ges. Leipzig Sitzungsberichte der Naturforschenden Gesellschaft zu Leipzig, Leipzig, 1 (1874) – 27 (1900).
- Sitz. Ber. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf. Sitzungsberichte des Naturhistorischen Vereins der Preussischen Rheinlande und Westfalens, Bonn, 1906 (1907) – 1932/33 (1934).
- Sitz. Ber. Niederrhein. Ges. Natur. Heilkunde Sitzungsberichte der Niederrheinischen Gesellschaft für Natur- und Heilkunde in Bonn, Bonn, 1843-1905.
- SOA Státní oblastní archiv
- Speläol. Jb. Speläologisches Jahrbuch, Wien, 1 (1920) – 17 (1936).
- Sprawozd. Kom. Fizjogr. Sprawozdania Komisji Fizjograficznej oraz Materiały do Fizjografii Kraju, Kraków, 1 (1867) – 72 (1939); 1867-72 jako Sprawozd. Kom. Fizjogr. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, 1873-1918 jako Sprawozd. Kom. Fizjogr. Akademii Umiejętności, 1918-39 jako Sprawozd. Kom. Fizjogr. Polskiej Akademii Umiejętności.
- Staněk-Mineralogie Staněk J., Mineralogie na Moravě a ve Slezsku v letech 1770-1970, Folia historica 71, Brno 2002.
- Steenis-Kruseman Steenis-Kruseman M. J. van, Steenis C. G. G. J. van, Malaysian plant collectors and collections being a Cyclopaedia of botanical exploration in Malaysia and a guide to the concerned literature up to the year 1950, Djakarta 1950 (Flora Malesiana, Ser. I, Spermatophyta, Vol. I).
- Stein-Nachträge Stein B., Nachträge zur Flechten-Flora Schlesiens, Jber. SGVK 47, 1869, s. 134-139; Nachträge zur Flechten-Flora Schlesiens II, *ibid.* 49, 1871, s. 159-165; Nachträge zur Flechten-Flora Schlesiens III, *ibid.* 50, 1872, s. 167-173; Nachträge zur Flechten-Flora Schlesiens IV, *ibid.* 66, 1888, s. 142-149.
- Stett. Entom. Zeitung Stettiner entomologische Zeitung, Stettin, 1 (1840) – 75 (1914) jako Entomologische Zeitung, 76 (1915) – 105 (1944) jako Stettiner entomologische Zeitung.
- Tagebl. Vers. Deutsch. Naturf. Ärzte Tageblatt der Versammlung Deutscher Naturforscher und Ärzte, 1 (1823) – 88 (1924).
- Tätigkeit Geol. Ver. Oberschl. Tätigkeit der Geologischen Vereinigung Oberschlesiens, Gleiwitz, 1924-41.
- Tharandt. Forstl. Jb. Tharandter Forstliches Jahrbuch, Tharandt, 1 (1842) – 94 (1943).
- TL-2 Stafleu F. A. i in., Taxonomic literature: a selective guide to botanical publications and collections with dates, commentaries and types, vol. 1-7, Utrecht-The Hague 1976-1988, suppl. 1-6, Königstein 1992-2000, suppl. 7-8, Ruggell 2008-2009.
- Torka-Erforschung Torka V., Botanische Erforschung Oberschlesiens im vorigen Jahrhundert, Der Oberschlesier 10, 1928, s. 676-679.
- Trans. Amer. Entom. Soc. Transactions of the American Entomological Society, Academy of Natural Sciences of Philadelphia, Philadelphia, 1 (1867/68) –
- Trans. Entom. Soc. London Transactions of the Royal Entomological Society of London, London, 1 (1836) – 5 (1847/49), New ser. 1 (1850/51) – 5 (1858/61), Ser. 3, 1 (1862/64) – 5 (1865/67), 1868 – 1975.
- Trop. Woods Tropical Woods, a Technical Journal Devoted to the Furtherance of Knowledge of Tropical Woods and Forests and to the Promotion of Forestry in the Tropics, New Haven (Conn.), 1 (1925) – 113 (1960).
- Tschermaks Miner. Petrogr. Mitt. Tschermaks mineralogische und petrographische Mitteilungen, Wien, 1 (1878) – 39 (1928).
- Übers. Arb. SGVK Übersicht der Arbeiten und Veränderungen der Schlesische Gesellschaft für vaterländische Cultur, Breslau, 1824 (1825) – 1849 (1850).

Uechtritz-Durchforschung	Uechtritz R. v., Resultate (Ergebnisse) der Durchforschung der schlesischen Phanerogamenflora, Jber. SGVK 50, 1872, s. 162-167; ibid. 51, 1873, s. 106-107; ibid. 52, 1874, s. 139-153; ibid. 53, 1875, s. 123-152; ibid. 54, 1876, s. 155-195; ibid. 55, 1877, s. 172-187; ibid. 56, 1878, s. 154-176; ibid. 57, 1879, s. 323-349; ibid. 59, 1881, s. 325-344; ibid. 60, 1882, s. 243-284; ibid. 61, 1883, s. 249-300; ibid. 62, 1884, s. 309-341; ibid. 63, 1885, s. 216-276.
Uechtritz-Nachträge	Uechtritz R. v., Nachträge zur schlesischen Flora: I, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 3-4, 1861-62, s. 200-227; II, ibid. 5, 1863, s. 118-157; III, ibid. 6, 1864, s. 98-129; IV, ibid. 7, 1865, s. 72-105; V, ibid. 10, 1868, s. 149-169.
Urban-Geschichte	Urban I., Geschichte des Königlichen Botanischen Museums zu Berlin-Dahlem (1815-1913) nebst Aufzählung seiner Sammlungen, Beih. Bot. Centralbl. 34, 1917, s. 1-457.
USC	Urząd Stanu Cywilnego
Vacek-Bureš	Vacek V., Bureš P., Botanika: Dějiny oboru na Masarykvě univerzitě v Brně, Folia historica 70, Brno 2001.
Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.	Verhandlungen des Botanischen Vereins der Provinz Brandenburg, Berlin, 1 (1859) – 82 (1942).
Verh. Deutsch. Zool. Ges.	Verhandlungen der Deutschen Zoologischen Gesellschaft, Stuttgart, 1 (1891) – 24 (1914), 25 (1918/1919) – 41 (1939), 42 (1948) –
Verh. Geol. Bundesanst. Wien	Verhandlungen der Geologischen Bundesanstalt, Wien, 1922 – 1980.
Verh. Geol. Reichsanst. Wien	Verhandlungen der Kaiserlich-Königlichen Geologischen Reichsanstalt in Wien, Wien, 1867-1917.
Verh. Ges. Deutsch. Naturf. Ärzte	Verhandlungen der Gessellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte, Stuttgart, 63 (1890) – ; wcześniej: Verhandlungen über die Versammlungen der Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte, Halle.
Verh. Mitt. Siebenb. Ver. Naturwiss.	Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt, Hermannstadt, 1 (1849/50) – 91/95 (1941/45).
Verh. Naturf. Ver. Brünn	Verhandlungen des Naturforschenden Vereins zu Brünn, Brünn, 1 (1862) – 75 (1943).
Verh. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf.	Verhandlungen des Naturhistorischen Vereins der Preussischen Rheinlande und Westfalens, Bonn, 1 (1844) – 90 (1933).
Verh. Ornith. Ges. Bayern	Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern, München, 1 (1897) – 25 (1998).
Verh. Schles. Forstver.	Verhandlungen des Schlesischen Forstvereins, Breslau, 1842-67.
Verh. Ver. Naturk. Presburg	Verhandlungen des Vereins für Naturkunde zu Presburg, Presburg, 1 (1856) – 9 (1866), N.F. 1 (1869) – 27 (1936).
Verh. Zool. Bot. Ges. Wien	Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien, Wien, 1 (1851) – 90/91 (1940/41), 92 (1951) – 115 (1976).
Verz. Vorles. Königl. Akad. Braunsberg	Verzeichnis der Vorlesungen an der Königlichen Akademie zu Braunsberg, Braunsberg, 1912/13 (1912) – 1918/19 (1918).
Verz. Vorles. Lyc. Hos. Braunsberg	Verzeichnis der Vorlesungen am Königlichen Lyceum Hosianum zu Braunsberg, Braunsberg, 1905/06 (1905) – 1912/13 (1912).
Verz. Vorles. Staatl. Akad. Braunsberg	Verzeichnis der Vorlesungen an der Staatlichen Akademie zu Braunsberg, Braunsberg, 1919/20 (1919) – 1934/35 (1934).
Věst. Českosl. Spol. Zool.	Věstník Československé společnosti zoologické, Praha, 1 (1933) – 53 (1989).
Vierteljahrsschr. f. Gesch. Heimatsk. Grafsch. Glatz	Vierteljahrsschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz, Glatz, 1 (1881/82) – 10 (1890/91).
Völkel-Mineralogen	Völkel H., Mineralogen und Geologen in Breslau: Geschichte der Geowissenschaften an der Universität Breslau von 1811 bis 1945, Bochum 2002.
Wand. Riesengeb.	Der Wanderer im Riesengebirge: Mitteilungsblatt des Riesengebirgsvereins, 1 (1881) – 63 (1943).
Weigel-Verzeichniss	Weigel J. A. V., Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen Herzogthums Schlesien, Zehnter Theil, Verzeichniss der bisher entdeckten, in Schlesien lebenden Thierte, Berlin 1806.
Wiad. Bot.	Wiadomości Botaniczne, Kraków, 1 (1957) –
Wiad. Entom.	Wiadomości Entomologiczne, Poznań, 1 (1980) –
Wien. Entom. Monatschr.	Wiener entomologische Monatschr. Wien, 1 (1857) – 8 (1864).
Wiktor-Muzeum	Wiktor J., Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego: Historia i ludzie 1811-1994, Wrocław 1997.

- Wimmer-Flora Wimmer F., Flora von Schlesien, preussischen und österreichischen Antheils oder vom oberen Oder- und Weichsel-Quellen-Gebiet, Breslau 1841; 2. Aufl. Breslau 1844; 3. Aufl. Breslau 1857.
- Wiss. Zeitschr. Univ. Greifswald Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, Math.-naturwiss. Reihe, Greifswald, 1 (1951/52) – 39 (1990).
- Wurzbach-Lexikon Wurzbach C., Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, Wien 1856-1891, 60 Bde.
- Wyd. Muz. Śl. Dz. III Wydawnictwa Muzeum Śląskiego w Katowicach, Dział III, Katowice, 1 (1930) – 8 (1935).
- ZA Zemský Archiv
- Zapfe-Index Zapfe H., Index Palaeontologicorum Austriae, Catalogus Fossilium Austriae, Heft 15, Wien 1971; Zapfe H., Index palaeontologicorum Austriae-Supplement, Materialien zu einer Geschichte der Paläontologie in Österreich, *ibid.*, Heft 15a, Wien 1987, s. 143-242.
- Zeitschr. Bot. Abt. Naturw. Ver. Posen Zeitschrift der Botanischen Abteilung des Naturwissenschaftlichen Vereins der Provinz Posen, Posen, 1 (1894) – 8 (1901/02), następnie: Zeitschrift der Naturwissenschaftlichen Abteilung der Deutschen Gesellschaft für Kunst und Wissenschaft in Posen, Posen, 9 (1902/03) – 25 (1918).
- Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. Zeitschrift der Deutschen Geologischen Gesellschaft, Stuttgart, 1 (1849) –
- Zeitschr. f. Akklim. Zeitschrift für Akklimatisation, Berlin, 1 (1858) – 5 (1862), N.F. 1 (1863) – 12 (1874).
- Zeitschr. f. Allg. Physiol. Zeitschrift für allgemeine Physiologie, Jena, 1 (1902) – 20 (1923).
- Zeitschr. f. Angew. Entom. Zeitschrift für angewandte Entomologie, Berlin-Hamburg, 1 (1914) – 30 (1944), 31 (1949/50) – 100 (1985).
- Zeitschr. f. Angew. Psych. Zeitschrift für angewandte Psychologie und psychologische Sammelforschung, Leipzig, 1 (1908) – 10 (1915).
- Zeitschr. f. Berg. Hütt. Salinen. Zeitschrift für Berg-, Hütten- und Salinenwesen in preussischen Staaten, hrsg. im Ministerium für Handel und Gewerbe, Berlin, 1 (1861) – 52 (1904).
- Zeitschr. f. Entom. Zeitschrift für Entomologie: herausgegeben vom Verein für Schlesische Insektenkunde, Breslau, 1 (1847) – 6 (1852), 8 (1854) – 15 (1861), N.F. 1 (1870) – 32 (1907), 3. F. 15 (1927) – 19 (1942/44).
- Zeitschr. f. Ethnol. Zeitschrift für Ethnologie, hrsg. von Deutsche Gesellschaft für Völkerkunde und Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Berlin, 1 (1869) –
- Zeitschr. f. Forst. Jagdw. Zeitschrift für Forst- und Jagdwesen, Berlin, 1 (1867/69) – 75 (1943).
- Zeitschr. f. Ges. Naturwiss. Zeitschrift für die gesammten Naturwissenschaften, hrsg. von dem Naturwissenschaftlichen Vereine für Sachsen und Thüringen in Halle, Berlin, 1 (1853) – 34 (1869), N. F., 1=35 (1870) – 14=48 (1876), 3. F., 1=49 (1877) – 6=54 (1881).
- Zeitschr. f. Krystall. Zeitschrift für Krystallographie und Mineralogie, Leipzig, 1 (1877) – 55 (1915/20).
- Zeitschr. f. Miner. Geol. Paläont. N. F. Zeitschrift für Mineralogie, Geologie und Paläontologie N. F., Rochlitz, 1=4 (1907) – 3=6 (1909), *wcześniej*: Monatsschrift für Mineralien-, Gesteins- und Petrefakten-sammler.
- Zeitschr. f. Morph. Anthropol. Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie (w l. 1939-1943: Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie, Erb- und Rassenbiologie), Stuttgart, 1 (1899) –
- Zeitschr. f. Morphol. Ökol. Tiere Zeitschrift für Morphologie und Ökologie der Tiere, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1 (1924) – 40 (1943), 41 (1952/53) – 60 (1967).
- Zeitschr. f. Naturwiss. Zeitschrift für Naturwissenschaften, hrsg. von d. Naturwissenschaftlichen Vereinen für Sachsen und Thüringen, Halle, 4. F., 1=55 (1882) – 8=62 (1889), 5. F., 1=63 (1890) – 24=86 (1915/18), 87 (1925/26) – 95 (1941); *wcześniej*: Zeitschrift für die gesammten Naturwissenschaften.
- Zeitschr. f. Ool. Zeitschrift für Oologie, Stuttgart, 1 (1911).
- Zeitschr. f. Österr. Gymn. Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, Wien, 1 (1850) – 69 (1919/20).
- Zeitschr. f. Pflanzenkrankh. Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten und Pflanzenschutz. Stuttgart, 1 (1891) – 76 (1969).
- Zeitschr. f. Pilzk. Zeitschrift für Pilzkunde, Karlsruhe, N.F. 1 (1922) – 20 (1941) (*wcześniej* „Pilz- und Kräuterfreund“).
- Zeitschr. f. Realschulw. Zeitschrift für das Realschulwesen, Wien, 1 (1876/77) – 44 (1919/20).
- Zeitschr. f. Säugetierk. Zeitschrift für Säugetierkunde (International journal of mammalian biology), Jena, 1 (1926) –
- Zeitschr. f. Syst. Hymenopterol. Dipterol. Zeitschrift für systematische Hymenopterologie und Dipterologie, Tschendorf, 1 (1901) – 8 (1908).
- Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol. Zeitschrift für wissenschaftliche Insektenbiologie: der allgemeinen und angewandten Entomologie wie der Insektenbiologie gewidmet, Berlin, 1 (1905) – 27 (1932/37).
- Zeitschr. f. Wiss. Zool. Zeitschrift für wissenschaftliche Zoologie, Leipzig, 1 (1848/49) – 140 (1931/32).

Zeitschr. Ges. Erdk. Berlin	Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, Berlin, 1 (1866) – 36 (1901), 1902-1944.
Zeitschr. Mähr. Landesmus.	Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums, Brünn, 1 (1901) – 17 (1919), N. F., 1 (1941) – 3 (1943).
Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen	Zeitschrift der Naturwissenschaftlichen Abteilung der Deutschen Gesellschaft für Kunst und Wissenschaft in Posen, Posen, 9 (1902/03) – 25 (1918), wcześniej: Zeitschrift der Botanischen Abteilung des Naturwissenschaftlichen Vereins der Provinz Posen, Posen, 1 (1894) – 8 (1901/02).
Zeitschr. Oberschl. Berg. Hütt. Ver.	Zeitschrift des Oberschlesischen Berg- und Hüttenmännischen Vereins, Königshütte, 1 (1862) – 8 (1869), Kattowitz, 22 (1883) – 70 (1931); 9 (1870) – 21 (1882) Beuthen O/S jako Zeitschrift für Gewerbe, Handel und Volkswirtschaft: mit besonderer Berücksichtigung des Bergbaus und Hüttenwesens.
Zeitschr. Österr. Entom. Ver.	Zeitschrift des Österreichischen Entomologischen Vereines, Wien, 1 (1916) – 27 (1942), później: Zeitschrift der Wiener Entomologischen Gesellschaft.
Zeitschr. Ver. Gesch. Schles.	Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens, Breslau, 1 (1855) – 77 (1943).
Zeitschr. Wien. Entom. Ges.	Zeitschrift der Wiener Entomologischen Gesellschaft, Wien, 28 (1943) –
Zentralbl. f. Bakt. 2. Abt.	Zentralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankheiten, 2 Abt. Allgemeine, Landwirtschaftlich-technologische Bakteriologie, Gärungsphysiologie und Pflanzenpathologie, Jena, 1 (1895) – 136 (1981).
Zentralbl. f. Ges. Unterr. Verw. Preuss.	Zentralblatt für die gesamte Unterrichtsverwaltung in Preussen, Berlin, [1] (1859) – [62] (1920), 63 (1921) – 76 (1934).
Zentralbl. f. Miner.	Zentralblatt für Mineralogie, Geologie und Paläontologie, Stuttgart, 1900-1949, od 1950 jako Zentralblatt für Mineralogie.
Zool. Anz.	Zoologischer Anzeiger, Leipzig, 1 (1878/79) – 145 (1944).
Zool. Garten (Breslau)	Der Zoologische Garten, Breslau, 1 (1903) – 71 (1914).
Zool. Garten (Frankfurt)	Der Zoologische Garten, Zeitschrift für Beobachtung, Pflege und Zucht der Tiere, Frankfurt am Main, 1 (1859/60) – 46 (1905), później: Zoologischer Beobachter.
Zool. Garten (Jena)	Der zoologische Garten: Zeitschrift für die gesamte Tiergärtnerei, offizielles Organ des Verbandes Deutscher Zoodirektoren und Organ des Internationalen Verbandes von Direktoren Zoologischer Gärten, Jena, 1 (1859/60) – 46 (1905), później: Neue Folge, Leipzig, 1 (1928/29) –
Zool. Garten (Leipzig)	Der zoologische Garten, Neue Folge, Leipzig, 1 (1928/29) –
Zool. Jb.	Zoologische Jahrbücher, Jena, 1 (1886) –
Zool. Jb. Abt. Anat. Ontog. Tiere	Zoologische Jahrbücher, Abteilung für Anatomie und Ontogenie der Tiere, Jena, 3 (1889) – , wcześniej: Zoologische Jahrbücher.
Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere	Zoologische Jahrbücher, Abteilung für Systematik, Geographie und Biologie der Tiere, Jena, 1 (1886) – 121 (1994/95)

Do opracowania bibliografii podmiotowych w poszczególnych hasłach poza źródłami wymienionymi w bibliografiach przedmiotowych wykorzystano m.in. Gerber M. R., *Die Schlesischen Provinzialblätter 1785-1849* (Sigmaringen, 1995); Michael R., *Quitzow W., Geologische Literatur der Provinz Schlesien und der Nachbargebiete* (Berlin, 1914); Partsch J., *Literatur der Landes- und Volksskunde der Provinz Schlesien* (Breslau, 1892-1900); Pax F., *Bibliographie der schlesischen Botanik* (Breslau, 1929); Pax F. jun., *Bibliografia zoologii Śląska, cz. 3* (Wrocław, 1957); Pax F. jun., Tischbierek H., *Bibliographie der schlesischen Zoologie I* (Breslau, 1930); Pax F. jun., *Bibliographie der schlesischen Zoologie II* (Breslau, 1935), Poggendorf's Biographisch-literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften, Bd. I-VII (Leipzig, 1863-1969).

ADERHOLD RUDOLF FERDINAND THEODOR

(1865-1907)

Fitopatolog i mykolog

Urodził się 12 lutego 1865 roku w Bad Frankenhausen w Turynii. Jego ojciec Friedrich Oskar, syn Johanna Friedricha Carla Aderholda i Zofii Katarzyny z domu Helke, kontynuował rodzinną tradycję w zawodzie rzeźnika. Matka Magdalena Augusta Fryderyka była córką szewca Johanna Friedricha Theodora Pichta i Elżbiety Doroty z domu Buchmann. Aderhold uczył się najpierw w Szkole Realnej w rodzinnym mieście, później w Szkole Realnej w Nordhausen, gdzie w roku 1884 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku zaczął studiować nauki przyrodnicze na Uniwersytecie w Jenie, gdzie specjalizował się w botanice pod kierunkiem Moritza Büsgena, Wilhelma Detmmera i Ernsta Stahla. Semestr zimowy 1885/86 spędził w Berlinie, gdzie słuchał wykładów Augusta Wilhelma Eichlera i Simona Schwendenera. Po powrocie do Jeny przyjął zaproponowane mu przez Stahla stanowisko asystenta. 9 kwietnia 1888 roku na podstawie dysertacji „Beitrag zur Kenntnis richtender Kräfte bei der Bewegung niederer Organismen” uzyskał stopień doktora filozofii.

23 lutego 1889 roku zdał egzaminy nauczycielskie, później zaś odbył roczną służbę wojskową w 7 saskim regimencie piechoty w Möckern koło Lipska (Leipzig). Zwolniony do cywila, rozpoczął pracę w szkolnictwie, odbywając rok seminaryjny w Gimnazjum Realnym w Iserlohn i rozpoczynając w roku 1891 rok próbny w Gimnazjum Realnym w Dortmundzie. Otrzymał wówczas od Juliusa Wortmanna propozycję pracy na stanowisku asystenta w zakładzie doświadczalnym fizjologii roślin w Królewskim Instytucie Winiarstwa, Sadownictwa i Ogrodnictwa w Geisenheim am Rhein.

Przyjął tę propozycję, chcąc jednak ukończyć próbny rok w szkolnictwie, musiał równolegle prowadzić zajęcia w Gimnazjum Realnym w Geisenheim.

Jako asystent Wortmanna prowadził praktyczne zajęcia mikroskopowo-anatomiczne i fitopatologiczne, miał jednak wystarczająco dużo czasu na własne badania w dziedzinie fizjologii fermentacji i fitopatologii. Gdy w roku 1893 ze stanowiska kierownika botanicznego oddziału stacji doświadczalnej Królewskiego Instytutu Pomologicznego w Prószkowie (Proskau) pod Opolem (Oppeln) odszedł →Paul Sorauer, stanowisko to zaproponowano Aderholdowi. Dzięki stabilnej pozycji zawodowej mógł wreszcie pomyśleć o założeniu rodziny, toteż 28 maja 1895 roku ożenił się w Bad Frankenhausen z Anną Elizą Klementyną, córką gospodarza Johanna Friedricha Christiana Hacciusa, z którą miał jedno dziecko, urodzonego 24 marca 1896 roku w Prószkowie syna Hansa Oskara Augusta Christiana. W roku 1895 został też przyjęty w poczet rzeczywistych członków zamiejscowych Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej.

W Prószkowie zajmował się m.in. procesem kiszzenia warzyw, liczniejsze i doniesielsze były jednak jego badania w dziedzinie fitopatologii. Już w Geisenheim badał przyczyny zasychania brzegów liści u moreli, w Prószkowie zaś zainteresował się chorobami grusz i jabłoni wywoływanymi przez grzyby z rodzaju *Fusicladium*. Zajmował się też systematyką rodzajów *Fusicladium* i *Venturia*, grzybami atakującymi blaszki liściowe, gumozą, pasożytem roślin szklarniowych, któremu Wilhelm Ruhland nadał nazwę *Moniliopsis aderholdi*, i działaniem cieczy bordoskiej. Prócz tego kontynuował też rozpoczęte przez →Ernsta Jacky badania flory grzybów okolic Prószkowa, w których pomagali mu →Max Buchs i pomolog Herrmann.

W roku 1901 otrzymał propozycję pracy w Królewskiej Bawarskiej Szkole Winiarskiej w Veitshöchheim koło Würzburga i w Oddziale Biologicznym Królewskiego Instytutu Zdrowia w Berlinie. Wybrawszy drugą z nich, rozpoczął z dniem 1 października pracę jako komisaryczny pracownik pomocniczy. Już kilka miesięcy później, 1 stycznia 1902 roku, przejął od Carla von Tubeufa, który został dyrektorem Oddziału Biologicznego, kierownictwo laboratorium botanicznego. Przy tej okazji otrzymał tytuł radcy rządowego. Gdy jeszcze w tym samym roku von Tubeuf odszedł do Monachium (München), przejął po nim z dniem 1 grudnia 1902 roku obowiązki dyrektora Oddziału Biologicznego. 18 stycznia 1905 roku, gdy kierowany przez niego oddział został przekształcony w samodzielny Biologiczny Instytut Rolnictwa i Leśnictwa, został jego pierwszym dyrektorem. Z tej okazji otrzymał tytuł tajnego radcy rządowego i order Czerwonego Orła IV Kl.

W Berlinie kontynuował prace nad chorobami drzew owocowych wywoływanymi przez paciornice (*Monilinia*) i gumozą, badał też grzyby *Valsa oxystoma* powodujące obumieranie wiśni i razem z Ruhlandem zajmował się rakiem bakteryjnym wiśni. Prócz tego prowadził doświadczenia związane z zimowaniem i regeneracją przetrwalników buławinek (*Claviceps*) oraz doświadczenia nad rdzą zbożową, których nie zdołał niestety ukończyć. Ten sam los spotkał też jego doświadczenia nad zastosowaniem karbolineum jako środka ochrony roślin. Przerwała je przedwczesna śmierć Aderholda, który zmarł na udar mózgu miesiąc 5 dni po swoich 42 urodzinach, 17 marca 1907 roku w Berlinie-Dahlem.

Ważniejsze publikacje: Beitrag zur Kenntnis richtender Kräfte bei der Bewegung niederer Organismen, *Jenaisch. Zeitschr. f. Naturwiss.* 22 (N. F. 15), 1888; Über das Wesen, den Wert und die Verwendung der Biologie im botanischen Unterrichte, *Pädagogische Warte* 1, 1891; Über den Einfluss der Kohlensäure auf das Wachstum der Weinhefe (*Saccharomyces ellipsoideus*), *Mitteilungen über Weinbau und Kellerwirtschaft* 4, 1892; Über den Einfluss der Kohlensäure auf die normale Gärung störende Organismen mit Bemerkungen über die Konservierung des Weines, *ibid.*; Studien über eine gegenwärtig in Mombach bei Mainz herrschende Krankheit der Aprikosenbäume und über die Erscheinungen der Blattranddürre, *Landw. Jb.* 22, 1893; Untersuchungen über reine Hefen III., Die Morphologie der deutschen *Saccharomyces ellipsoideus*-Rassen, *ibid.* 23, 1894; Die Perithezienform von *Fusicladium dendriticum* Wal. (*Venturia chlorospora* f. *mali*) – vorläufige Mitteilung, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 12, 1894; Literarische Berichtigung zu dem Aufsätze über die Perithezienform von *Fusicladium dendriticum* Wall., *ibid.* 13, 1895; Generalregister der ersten 50 Jahrgänge der Botanischen Zeitung, Leipzig 1895; Notizen über einige im vorigen Sommer beobachtete Pflanzenkrankheiten, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 5, 1895; *Cladosporium* und *Sporidismium* auf Gurke und Kürbis, *ibid.* 6, 1896; *Fusicladium betulae* spec. nov. auf den Blättern der Birke, *Zentralbl. f. Bakt. 2. Abt.* 2, 1896; Über die Bakterien in ihrer Beziehung zur Gärtnerei, *Jber. SGVK* 74, 1896; Über die in den letzten Jahren in Schlesien besonders hervorgetretenen Schäden und Krankheiten unserer Obstbäume und ihre Beziehungen zum Wetter, *ibid.* 75, 1897; Die Fusicladien unserer Obstbäume I, *Landw. Jb.* 25, 1897; Revision der Species *Venturia chlorospora*, *inaequalis* und *ditricha* auctorum, *Hedwigia* 36, 1897; Über den Vermehrungspilz, sein Leben und seine Bekämpfung, *Gartenflora* 46, 1897; Zur Monilia-Epidemie der Kirschbäume, *ibid.*; Untersuchungen über das Einsäuern von Früchten und Gemüse, I. Das Einsäuern der Gurken, *Landw. Jb.* 27, 1899; Unserer Obstbäume Hausarzt, eine Anleitung für den Obstzüchter zum Erkennen und zur Behandlung der Krankheiten unserer Obstbäume, *Proskauer Obstbau-Zeitung* 5, 1900; *Mycosphaerella cerasella* nov. spec., die Perithezienform von *Cercospora cerasella* Sacc. und ihre Entwicklung, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 18, 1900; Die Fusicladien unserer Obstbäume II, *Landw. Jb.* 29, 1900; Über die Sprüh- und Dürffleckenkrankheiten (sog. Schrotschusslöcher-Krankheiten) des Steinobstes, *ibid.* 30, 1901; Ein der

Moniliakrankheit ähnlicher Krankheitsfall an einem Sauerkirschbaume, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 11, 1901; Über *Venturia crataegi* n. spec., *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 20, 1902; II. Beitrag zur Pilzflora Proskau's, *Jber. SGVK* 80, 1902; Über *Clasterosporium carpophilum* (Lév.) Aderh. und Beziehungen desselben zum Gummifluss des Steinobstes, *Arb. Biol. Abt. f. Land- u. Forstwirtschaft. H.* 5., 1902; Ein Beitrag zur Frage der Empfänglichkeit der Apfelsorten für *Fusicladium dendriticum* (Wallr.) Fuck. und deren Beziehungen zum Wetter, *ibid.*; Über das Kirschbaumsterben am Rhein, seine Ursachen und seine Behandlung, *ibid.* 3, 1903; Weitere Einrichtungen auf dem Versuchsfelde der Biologischen Abteilung, *ibid.*; Kann das *Fusicladium* von *Crataegus*- und von *Sorbus*-Arten auf den Apfelbaum übergehen?, *ibid.*; Über eine bisher nicht beobachtete Krankheit der Schwarzwurzeln, *ibid.*; Impfversuche mit *Nectria ditissima* Tul. – vorläufige Mitteilung, *Zentralbl. f. Bakt. 2. Abt.* 10, 1903; Über eine vermutlich zu *Monilla fructigena* Pers. gehörige *Sclerotinia* – vorläufige Mitteilung, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 22, 1904; Zur Kenntnis der Obstbaum-Sclerotinien, *Arb. Biol. Abt. f. Land- u. Forstwirtschaft.* 4, 1905 [mit W. Ruhland]; Einige neue Pilze, *ibid.*; Impfversuche mit *Thillavia basicola* Zopf., *ibid.*; Zur Biologie und zur Bekämpfung des Mutterkorns, *ibid.* 5, H. 1, 1905; Zur Frage der Vernichtung der Pilze durch Eingraben, *ibid.*; Über den durch teilweise Zerstörung des Blattwerks der Pflanze zugefügten Schaden, *Prakt. Blätt. f. Pflanzenbau u. Pflanzenschutz* 3, 1905; Über ein durch Bakterien hervorgerufenen Kirschensterben – vorläufige Mitteilung, *Zentralbl. f. Bakt. 2. Abt.* 15, 1905 [mit W. Ruhland]; Zur Frage der Wirkung des Kupfers auf die Pflanze, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 24, 1906; Der Bakterienbrand der Kirschbäume, *Arb. Biol. Abt. f. Land- u. Forstwirtschaft.* 5, 1907 [mit W. Ruhland]; Versuche über den Einfluss häufigen Regens auf die Neigung zur Erkrankung von Kulturpflanzen, *ibid.*; Die Haltbarmachung von Gemüse und Tierfutter durch Einsäuern, w: F. Lafar, Handbuch der technischen Mykologie, Bd. 2, Jena 1905-1908.

Źródła: Als wirkliche auswärtige Mitglieder, *Jber. SGVK* 73, 1895, s. 4; Appel O., Rudolf Aderhold – ein Nachruf, *Arb. Biol. Anst. f. Land- u. Forstwirtschaft.* 5, 1907, portr. i 8 nienumerowanych stron między stronami 360-361; Appel O., Rudolf Aderhold, *Jber. SGVK* 85, 1907, Nekrologe, s. 10-18; Begrens J., Rudolf Aderhold, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 25, 1907, s. (47)-(56); Dörfler-Adressbuch 1896, s. 9; *ibid.* 1902, s. 8; LA Berlin, Standesamt Berlin-Dahlem, Sterberegister 1907/4; *ibid.*, Standesamt Proskau-Schloss, Geburtsregister 1896/24 (ancestry.de); Müllerott M., *NDB* 1, 1953, s. 65-66; TL-2, Suppl. 1, 1992, s. 29-30.

ALT ANTONÍN

(1806-1888)

Kustosz muzeum gimnazjalnego w Opawie

Urodził się 17 sierpnia 1806 w Broumovie (Braunau) w kraju hradeckim w Czechach w rodzinie Antona Alta i jego żony Barbary z domu Friedrich. Na chrzcie otrzymał imię Franciscus. Po ukończeniu niższego gimnazjum w Broumovie wstąpił w roku 1826 w Brnie (Brünn) do zakonu augustianów, przyjmując po swoim

ojcu imię Antonín. W tym samym roku rozpoczął naukę w biskupim Seminarium Filozoficznym w Brnie, które ukończył w roku 1832. Naukę kontynuował w Wiedniu (Wien), gdzie w roku 1835 uzyskał stopień doktora filozofii. Po ukończeniu studiów pracował najpierw jako nauczyciel domowy u hrabiego Fünfkirchen von Steinabrunn, później jako nauczyciel matematyki w biskupim seminarium w Brnie. W roku 1842 został przeniesiony do Gimnazjum w Opawie (Troppau), gdzie od odchodzącego Faustina Ensa (→t.1) przejął obowiązki kustosa muzeum gimnazjalnego i biblioteki. Powiększając muzealne zbiory, kontynuował kierunek wytyczony przez Ensa i Mükuscha (→t.1). W roku 1847 w liście do Karla Wenzelidesa (→t.1) na wytoczone przez Hauera i Hörnesa zarzuty zaniedbań w opawskim muzeum gimnazjalnym odpowiadał: „Niech sobie wiedzęcy konserwatorzy mówią, co chcą, prawdą jest, że my w Opawie mamy coś, czego nie mają w Wiedniu, i że mamy to w lepszym porządku, niż oni, jak choćby tutejsze chrząszcze i motyle, okazy z jurajskiego wapienia i trzeciorzędowych formacji z okolic Mikulova i Štramberka. Jeśli dziś wiedeński gabinet powoli osiąga wyższy poziom, to tylko dlatego, że ma do dyspozycji całą monarchię i ogromne środki finansowe”.

Altowi szczególnie bliskie były mineralogia i zoologia, poza tym w latach 1844-52 prowadził w Opawie obserwacje meteorologiczne dla Instytutu Meteorologicznego w Wiedniu. W poczet swoich członków przyjął go towarzystwa przyrodnicze w Brnie, Wiedniu i Pradze (Prag). Poza zbiorami przyrodniczymi Alt wydatnie powiększył gimnazjalny księgozbiór. Był też przez pewien czas konserwatorem ochrony zabytków na Śląsku z ramienia Głównej Komisji Ochrony Zabytków w Wiedniu. Publikował niewiele – poza wiadomościami szkolnymi opublikował tylko rozprawkę o historii Opawy w latach 1613-42 (*Geschichte der Stadt Troppau von Jahre 1613 bis 1642, Programm des Gymnasiums zu Troppau 1851*). W la-

tach 1850-54 kierował Gimnazjum w Opawie, zaś w roku 1854 został kierownikiem Gimnazjum w Bratysławie (Pressburg). Za zasługi dla opawskiego Gimnazjum otrzymał tytuł honorowego obywatela Opawy. W Bratysławie pracował tylko dwa lata – w roku 1856 ze względu na stan zdrowia złożył rezygnację. Resztę życia spędził w klasztorze augustianów w Brnie. Zmarł 9 września 1888 roku.

Źródła: Ficek-Slovník 2, 1976, s. 10; MZA Brno, farní úřad římskokatolické církve Nanebevzetí Panny Marie Staré Brno, matriky zemřelých, město 1882-1892, s. 284, poz. 1888/416; Orlik J., Počátky Gymnasijního Muzea v Opavě, w: 150 let Slezského Muzea, Opava 1964, s. 34-37; Šefčík E., Osobnosti opavských muzeí, Časopis Slezského Muzea, ser. B, 38, 1989, s. 169-170; Ševčík E., BSSM 3, 1995, s. 11; SOA Zámorsk, farní úřad římskokatolické církve Broumov, matriky narozených 1791-1816, s. 225; portr.: fragment fotografii augustianů z Brna z roku 1861, stojá od levice: Anselm Rambousek i Antonín Alt, sedjá od levice: Pavel Křížkovský i Baptist Vorthey, za: Iltis H., Gregor Johann Mendel, Leben, Werk und Wirkung, Berlin 1924, Taf. 4.

ANSORGE BRUNO

(1855-1897)

Badacz flory Śląska i Ziemi Ognistej

Urodził się 24 kwietnia 1855 roku w Ząbkowicach Śląskich (Frankenstein) w rodzinie sekretarza sądu miejskiego. Uzyskawszy w roku 1875 świadectwo dojrzałości w Miejskim Gimnazjum św. Jana we Wrocławiu (Breslau), rozpoczął studia na Fakultecie Filozoficznym Uniwersytetu Wrocławskiego, po roku jednak przeniósł się na Fakultet Medyczny. Będąc studentem medycyny, zadebiutował w roku 1876 jako florysta. W tym właśnie roku Rudolf von Uechtritz (→t.1) zamieścił w swoim wykazie wyników badań śląskiej flory informację o odkrytym przez niego na Słonecznej (Sonnenkoppe) w Górach Sowich nowym dla Śląska łopianie gajowym (*Arctium nemorosum*) oraz o nowych stanowiskach dziewięciu innych taksonów z okolic m.in. Dzierżoniowa (Reichenbach), Srebrnej Góry (Silberberg), Ząbkowic Śląskich i Prochowic (Parchwitz). Informacje o jego kolejnych odkryciach florystycznych Uechtritz publikował do roku 1884, a w roku 1880 sam Ansorge, który w roku 1879 przeniósł się z powrotem na Fakultet Filozoficzny, opublikował o nich dwa artykuły w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny (Schlesische Nova, *Jber. SGVK* 58; Beiträge zur Verbreitung einiger schlesischer Phanerogamen, besonders von *Galium verum* Scop., *Cytisus capitatus* Jacq. und *Cytisus ratisbonensis* Schaeffer, *ibid.*). W pierwszym omówił m.in. nowy dla śląskiej flory

gatunek – rumian ruski (*Anthemis ruthenica*) – oraz nowe odmiany jasiońca piaskowego (*Jasione montana* var. *glabrescens*) i oczeretu jeziornego (*Scirpus lacustris* var. *compactus*). Drugi poświęcony był rozprzestrzenieniu kilku gatunków w okolicach Opola (Oppeln), Kluczborka (Kreuzburg) i Olesna (Rosenberg), które Ansorge odwiedził w roku 1879.

W roku 1881 we florze Śląska Emila Fieka (→t.1) pojawił się w wykazie informatorów jako drugi asystent Ogrodu Botanicznego we Wrocławiu. To, że był w tym czasie asystentem, zdaje się potwierdzać jego nazwisko widniejące na stronie katalogu nasion Ogrodu Botanicznego (Sämereien zum Tausch aus dem Königlichen Botanischen Garten der Universität Breslau 1881, Breslau 1882) obok nazwisk Heinricha Roberta Goepperta (→t.1), →Bertholda Steina i Konrada Lakowitza. Fiek przytoczył w swojej pracy ponad 30 odkrytych przez niego stanowisk m.in. z okolic Góry (Guhrau), Wąsosz (Hernnstadt), Milicza (Militsch), Ścinawy (Steinau), Żmigrodu (Trachenberg), Brzegu (Brieg), Byczyny (Pitschen), Opola (Oppeln) i Prudnika (Neustadt). Szereg odkrytych przez niego stanowisk przytoczył poza tym →Eduard Formánek w swojej florze Moraw i austriackiego Śląska – były to stanowiska z południowych Moraw, zwłaszcza z okolic Bzenca (Bisenz).

Z powodu „niezatwierdzenia wykładów” z dniem 22 lutego 1882 roku Ansorge został wykreślony z matrykuły uniwersyteckiej. Najprawdopodobniej aż do roku 1890 mieszkał we Wrocławiu – w „International Scientist's Directory” z roku 1888 figurował jako zamieszkały przy Auenstrasse (dziś ulice Bujwida i Mikulicza-Radeckiego). Pod tym samym adresem figurował we wrocławskich książkach adresowych jako chemik zatrudniony w wytwórni wód mineralnych O. Spaldinga. 12 stycznia 1890 wyruszył z Hamburga na pokładzie statku „Rio” przez Maderę do Ameryki Południowej. W sierpniu 1891 roku został zatrudniony przez pochodzącego z Rumunii inżyniera Juliusa Poppera, poszukiwacza złota i awanturnika, która miał udział w eksterminacji rdzennej ludności Ziemi Ognistej. Zadaniem Ansorgo miało być prowadzenie badań botanicznych, geologicznych i agronomicznych, które miały być wstępem do dalszej kolonizacji Ziemi Ognistej. Już wkrótce jednak, gdy zmarł brat Poppera, Maxim, Ansorge został wicedyrektorem płucznictwa złota w Páramo na atlantyckim wybrzeżu Ziemi Ognistej. Po śmierci Poppera, która miała miejsce w roku 1893, kierował jeszcze przez jakiś czas założonym przez niego przedsiębiorstwem. Podczas argentyńskiego spisu ludności w roku 1895 podał o sobie następujące dane: 40 lat, rozwiedziony, wyznania katolickiego, z zawodu chemik. W tym samym roku wspominał

o nim w swojej książce podróżujący po Ziemi Ognistej amerykański dziennikarz John Randolph Spears. W roku 1896 Ansorge serdecznie przyjął uczestników szwedzkiej ekspedycji naukowej i oddał do dyspozycji Pera Duséna swój bogaty zielnik. Były w nim trzy nowe gatunki – *Chiliophyllum fuegianum* O. Hoffmann, *Poa atropidiformis* Hack., *Ephedra nana* Dusén – a także kilka nowych odmian i kilka gatunków nie znanych wcześniej z Ziemi Ognistej.

Okoliczności śmierci Ansorgo nie są do końca jasne. Wczesnym rankiem 5 grudnia 1897 roku w leżącym nad Cieśniną Magellana chilijskim mieście Punta Arenas, wypiwszy wcześniej sporo alkoholu, z niewiadomych przyczyn zaatakował Benjamin Baldeza, byłego komisarza policji w San Sebastián na zachodnim wybrzeżu Ziemi Ognistej. Ten oddał dwa strzały, z których jeden trafił Ansorgo w szyję. Ansorge zmarł jeszcze tego samego dnia wskutek odniesionej rany, a Baldeza aresztowano, w trakcie dochodzenia został jednak uniewinniony i pracował później w urzędzie celnym w Puerto Madryn w argentyńskiej prowincji Chubut.

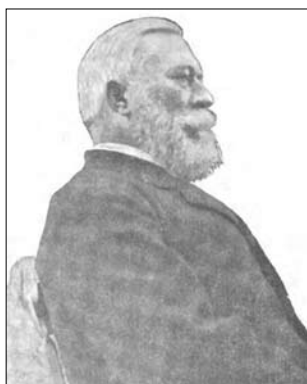
Źródła: AUWr, Allgemeines Studenten-Register, Abgegangene Studenten, 1883, F 475, s. 7; Belza J. E., En la isla del fuego, Buenos Aires 1974, t. 1, s. 124, 228, 229, 280, 340, t. 2, s. 210; Cassino S. E., International Scientist's Directory, Part II, Boston 1888, s. 77; Dusén P., Die Gefäßpflanzen der Magellansländer, w: Svenska Expeditionen till Magellansländerna, Bd. 3, No. 5, Stockholm 1900, s. 83, 97, 118, 160, 168, 176, 183, 190, 202, 208, 213, 223, 225, 228, 236; Fiek-Flora I, s. 114, II, s. 4 – *Thalictrum flavum*, s. 12 – *Ranunculus steveni*, id.; Formánek E., Květena Moravy a ruského Slezska, Brno 1887-96, s. 10, 112, 538, 575, 612, 613, 740, 1088, 1126, 1324; Libreto del censo 1895, Territorio Tierra del Fuego, Departamento San Sebastián, s. (4)-(5) (familysearch.org); Registro de defunciones Punta Arenas, 1897, s. 78 (familysearch.org); Spears J. R., The Gold Diggings of Cape Horn, New York-London 1895, s. VI, 14, 22, 267; Staatsarchiv Hamburg, Auswandererlisten 1890, Bd. 66, 4.1.1890-30.3.1890, nr 14 (ancestry.de); Uechtritz-Durchforschung 1876-84.

ARNDT RUDOLPH GOTTFRIED

(1835-1900)

Florysta, biolog, psychiatra

Urodził się 31 marca 1835 roku w Białkach (Bialken) w powiecie kwidzyńskim (Kreis Marienwerder) w rodzinie właściciela młyna Heinricha Gottfrieda Arndta i jego żony Ernestyny z domu Wendt. Po przeprowadzce rodziny na Śląsk uczęszczał od roku 1846 do Gimnazjum w Raciborzu (Ratibor), gdzie do jego nauczycieli należał Johann August Kelch (→t.1). Pod jego wpływem Arndt stał się zapalonym kolekcjonerem najpierw minerałów i skamieniałości,

a następnie owadów i roślin. W starszych klasach gimnazjalnych wędrował w poszukiwaniu okazów nie tylko po okolicach Raciborza i Koźła (Cosel), ale też w Beskidach. W tym okresie znalazł w Brzeziu nad Odrą (niem. Brzezine, dziś w obrębie miasta Racibórz) stanowisko obrazków plamistych (*Arum maculatum*), które wcześniej znane były tylko z okolic Cieszyna (Teschen) i z Łużyc. Odkryte przez niego stanowiska tego i kilku innych gatunków w swojej florze z roku 1857 uwzględnił Friedrich Wimmer (→t.1). Znacznie więcej odkrytych przez niego stanowisk opublikował Rudolf von Uechtritz w latach 1861-63 w uzupełnieniach do flory Wimmera. Były to stanowiska ze Starej Kuźni (Klein Althammer), Blachowni Śląskiej (Blechhammer) i Kotlarni (Jakobsvalde) koło Koźła, Starej Wsi (Altendorf) koło Raciborza, Szylerszowic (Šilheřovice, Schillersdorf) koło Hluczyna (Hlučín, Hultschin), a także z Baborowa (Bauerwitz) i Gułdów (Guldau) koło Cieszyna. Większość tych informacji zamieścił później w swojej florze Emil Fiek (→t.1).

Uzyskawszy w roku 1856 świadectwo dojrzałości, Arndt wyruszył do Greifswaldu, gdzie studiował medycynę pod kierunkiem m.in. Felixa von Niemeyera i Heinricha Adolfa von Bardelebena. Nadal chętnie wyruszał na wycieczki, jednak jego zapal kolekcjonerski coraz bardziej ograniczał się do roślin, a przy tym pod wpływem Juliusa Müntera, Karla Friedricha Wilhelma Jessena i Johanna Friedricha Laurera, którzy uczyli w tym czasie w Greifswaldzie, zaczął interesować się też grzybami, glonami, mszakami i porostami. Wiele czasu spędzał z Hermannem Zabłem, późniejszym dyrektorem Akademii Leśnej w Hannover-Versch Münden, który był w owym czasie asystentem w Muzeum Botanicznym Uniwersytetu w Greifswaldzie. Obu im bliski był pogląd, że w przyrodzie istnieją wyłącznie osobniki, zaś łączenie je w rodzaje i gatunki jest dziełem człowieka. Ten sposób widzenia przyrody wyjaśniał ich zdaniem, dlaczego gatunki,

które zdają się przechodzić w inne albo składają się z szeregu odmian i form, są tak trudne do uchwycenia. W takim właśnie duchu utrzymany był przegląd flory Nowego Pomorza Przedniego i Rugii Zabła, który oparty był w części na prywatnym zielniku Arndta, oraz nieliczne publikacje botaniczne samego Arndta, które ukazały się w latach 1859-60 w czasopismach „Flora” i „Österreichische Botanische Zeitschrift”.

W związku ze zbliżającą się promocją przyrodnicze zainteresowania Arndta musiały zejść na drugi plan. 20 stycznia 1860 roku uzyskał w Greifswaldzie stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De digestionis quaestiones quaedam”. Zdawszy państwowy egzamin lekarski, wyjechał na jakiś czas do Wiednia (Wien), gdzie poznał takich liczących się w tym czasie botaników, jak Reichardt, Fenzl i Unger. Odbyszy w latach 1861-62 służbę wojskową, rozpoczął prywatną praktykę lekarską na Łużycach. W latach 1864 i 1866 jako lekarz wojskowy wziął udział w wojnie niemiecko-duńskiej i w wojnie prusko-austriackiej. W roku 1867 habilitował się na Uniwersytecie w Greifswaldzie i zaczął tam prowadzić zajęcia dydaktyczne jako docent prywatny. Po raz ostatni przywdział mundur w roku 1870, gdy wybuchła wojna francusko-pruska. W roku 1873 został w Greifswaldzie profesorem nadzwyczajnym psychiatrii i neuropatologii, zaś dwa lata później profesorem zwyczajnym i dyrektorem zakładu psychiatrycznego, który w roku 1890 został przemianowany na klinikę psychiatryczną. W roku 1895 otrzymał tytuł tajnego radcy medycznego.

Podjął próbę stworzenia przyrodniczych podstaw psychiatrii, a niemal wszystkie jego publikacje mają w dużej mierze charakter przyrodniczy. Część jego „Studiów biologicznych” powstała we współpracy z greifswaldzkim farmakologiem Hugonem Schulzem (1853-1932), z którym Arndt sformułował tzw. regułę Arndta-Schulza. Odnosi się ona do efektu powodowanego przez lekarstwo w małym względnie dużym stężeniu. Zgodnie z tą regułą silnie rozcieńczone lekarstwa usprawniają procesy życiowe, umiarkowanie mocne sprzyjają im, zaś bardzo mocne mogą je hamować lub zakańczać. Ma ona jednak tak wiele wyjątków, że nie może być uważana za ogólnie obowiązujące prawo.

Arndt zmarł w Greifswaldzie 29 września 1900 roku. Po jego śmierci znaleziono wśród pozostawionych przez niego dokumentów zebrane w dwóch tomach wiersze, które zaczął pisać w roku 1857.

Wybrane publikacje: Über *Triticum strictum* Deth., *Flora* 42, 1859; Über *Triticum acutum* DC., *ibid.* 43, 1860; Beiträge zur Kenntniss der deutschen Flora, *Österr. Bot. Zeitschr.* 10, 1860; Studien über die Architectonik der Grosshirnrinde des Menschen, *Arch. f. Mikrosk. Anat.* 3-5, 1867-69; Choreae

und Psychose, *Arch. f. Psychiatr.* 1, 1868-69; Die Electricität in der Psychiatrie, *ibid.* 2, 1870; Ein merkwürdiger Fall von allgemeiner progressiver Paralyse der Irren, ein Beitrag zur Kenntniss der chronischen Encephalo-Meningitis, der Myelo-Meningitis, der grauen Degeneration und weissen Erweichung des Rückenmarkes und der progressiven Muskelatrophie; *ibid.*; Bemerkungen über die Ganglienkörper der Grosshirnrinde des Menschen, *Arch. f. Mikrosk. Anat.* 6, 1870; Untersuchungen über die Endigung der Nerven in den quergestreiften Muskelfasern, *ibid.* 9, 1873; Untersuchungen über die Ganglienkörper des Nervus sympathicus, *ibid.* 10, 1874; Über Katalepsie und Psychose, *Allg. Zeitschr. f. Psychiatr.* 30, 1874; Über Tetanie und Psychose, *ibid.*; Bemerkungen über seine Erfahrungen von den Kriegsverhältnissen in psychiatrischer Beziehung, *ibid.*; Zur pathologischen Anatomie der Centralorgane des Nervensystems – über Atrophie der Nervenfasern und Ganglienkörper, *Arch. f. path. Anat. Phys.* 59, 1874; Aphorismen zur pathologischen Anatomie der Centralorgane des Nervensystems, *ibid.* 61, 1874; Zur pathologischen Anatomie der Centralorgane des Nervensystems – über den *État criblé*, *ibid.* 63, 1875; Zur Pathologie des Hitzschlages, *ibid.* 64, 1875; Zur pathologischen Anatomie der Centralorgane des Nervensystems, I. Über granular Disintegration, II. Über varicose Hypertrophie der Axencylinder der Nervenfasern, *ibid.*; Über die Adventitia der Hirngefässe und einige mit ihr in Zusammenhang stehende Hirneinrichtungen, *Allg. Zeitschr. f. Psychiatr.* 31, 1875; Untersuchungen über die Ganglienkörper der Spinalganglien, *Arch. f. Mikrosk. Anat.* 11, 1875; Über die Bedeutung der Markscheiden der Nervenfasern, *Arch. f. path. Anat. Phys.* 67, 1876; Über einige bemerkenswerthe Verschiedenheiten im Hirnbau des Menschen, *ibid.* 72, 1878; Aus einem apoplectischen Gehirn, *ibid.*; Über einen eigenartigen anatomischen Befund in dem Centralnervensystem eines Geisteskranken, *ibid.* 73, 1878; Beobachtungen an rothen Blutkörperchen der Wirbelthiere, *ibid.* 78, 1879; Beobachtungen an *Spirochaete denticola* der Spirochaete des Zahnfleisches, *ibid.* 79, 1880; Beobachtungen an den Eiern der Fische und Frosche, *ibid.* 80, 1880; Untersuchungen über die Entstehung von Kokken und Bakterien in organischen Substanzen, *ibid.* 82, 1880; Untersuchungen an den rothen Blutkörperchen der Wirbelthiere, *ibid.* 83, 1881; Beobachtungen an Amöben, *Mitt. Naturwiss. Ver. Neu-Vorpom. Rügen* 13, 1882; Lehrbuch der Psychiatrie für Ärzte und Studierende, Wien 1883; Die Neurasthenie (Nervenschwäche), ihr Wesen, ihre Bedeutung und Behandlung vom anatomisch-physiologischen Standpunkte für Aerzte und Studierende, Wien 1885; Der Verlauf der Psychosen, Wien 1887 [mit A. Dohm]; Zur Frage von der Lokalisation der Funktionen der Grosshirnrinde, *Berl. Klin. Wochenschr.* 25, 1888; Bemerkungen über Kraft und auslösende Kraft im Besondern, Greifswald 1892; Biologische Studien, I. Das biologische Grundgesetz, Greifswald 1892; Kraft und Kräfte, Greifswald 1893; Biologische Studien, II. Artung und Entartung, Greifswald 1895 [mit H. Schulz]; Was sind Geisteskrankheiten?, Halle 1897 (Sammlung Zwangloser Abhandlungen aus dem Gebiete der Nerven- und Geisteskrankheiten, Bd. 2); Wie sind Geisteskrankheiten zu werthen?, Halle 1900 (Sammlung Zwangloser Abhandlungen aus dem Gebiete der Nerven- und Geisteskrankheiten, Bd. 3, H. 2).

Źródła: Arndt R., Vita, w: De digestionis quaestiones quaedam, Gryphiae 1860, s. 28-30; Biographische Mitteilungen, Leopoldina 36, 1900, s. 169-170; BJ 5, 1903, Totenliste 1900, kol. 79; Fiek-Flora I, s. 114, II, s. 2 – *Thalictrum aquilegiaefolium*, s. 5 – *Pulsatilla patens*, itd.; Hirsch-Lexikon 1, 1884, s. 197; Pagel J. L., Biographisches Lexikon hervorragender

Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts, Berlin-Wien 1901, kol. 44-45; Schmid M., NDB 1, 1953, s. 362; Scholimus G., Zum Gedächtnis Rudolph Arndt's in Greifswald, Psychiatrische Wochenschrift 2, 1900-01, Nr. 30, s. 283-289 (72 publikacje bez 3 botanicznych, portr.); Uechtritz-Nachträge I, II; Westphal A., Todesfälle, Chronik der Königlichen Universität Greifswald für das Jahr 1900/1901, s. 6-7; Wimmer-Flora 1857, s. IX, 157, 488, 504, 653; Zabel H., Übersicht der Flora von Neu-Vorpommern und Rügen, Arch. Ver. Freunde Naturg. Mecklenburg 13, 1859, s. 14-99.

ARNDT WALTHER

(1891-1944)

Wybitny badacz gąbek

Urodził się 8 stycznia 1891 roku w Kamiennej Górze (Landeshut) w rodzinie weterynarza powiatowego Fedora Arndta i jego żony Klary z domu Conrad. W młodości miał szczęście do nauczycieli – pierwszym był jego ojciec, który zabierał go na wędrowki po Sudetach, a drugim Adolf Roth, nauczyciel biologii w Gimnazjum Realnym w Kamiennej Górze. Arndt interesował się zwłaszcza zwierzętami wodnymi i pierwszą swoją publikację, którą w wieku 16 lat zamieścił w czasopiśmie „Natur und Haus”, poświęcił żywieniu hodowanego w akwarium szczupaka. Gdy w roku 1909 wyjeżdżał na studia do Wrocławia (Breslau), powierzył swojej młodszej siostrze Ilzie opiekę nad ponad setką ryb, płazów, gadów i ssaków. Choć studiował we Wrocławiu medycynę, bardziej pociągały go zajęcia prowadzone przez wybitnych zoologów – Kükenhala (→t.1), Dofleina, →Paxa juniora i Zimmera. Dzięki fundacji Schottländera, która finansowała uniwersyteckie wyprawy badawcze, mógł jako student wziąć udział w wyjazdach na Koryskę, do Norwegii i w Wysokie Taury. Podczas wyjazdu do Norwegii odkrył i opisał nowy gatunek gąbki *Grayella schottländeri*. Od tego czasu gąbki stanowiły główny obiekt jego zainteresowań badawczych.

W latach studiów połączyła Arndta serdeczna przyjaźń z innymi młodymi przyrodnikami, wśród których byli przyszły profesor zoologii w Coimbrze w Portugalii, pochodzący z Malborka (Marienburg) Ernst Matthes i przyszły dyrektor wrocławskiego ogrodu zoologicznego Hans Honigsmann (→t.1).

W roku 1914 Arndt uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „Über das physiologische und pathologische Vorkommen morphologisch darstellbarer Lipotide in den Geschlechtsorganen des Weibes”. Kilka tygodni po wybuchu I wojny światowej zdał państwowy egzamin lekarski i niemal natychmiast został powołany do służby we wrocławskim Rezerwowym Szpitalu Polowym nr 86. Służba ta była krótka – w październiku 1914 roku, pozostawiony z rannymi w Kopijkach (Goldenau) w ówczesnych Prusach Wschodnich, dostał się do rosyjskiej niewoli i trafił na Syberię. Pracując w różnych obozach jako lekarz, zgromadził wiele danych o faunie Syberii, które stały się podstawą kilkunastu późniejszych publikacji. Nauczył się też języka rosyjskiego i zapoznał się z dorobkiem wielu rosyjskich zoologów. Dopiero w maju 1917 roku powrócił do Niemiec. Rok później powrócił do Rosji jako członek komisji do spraw opieki nad jeńcami wojennymi. Jako lekarz pracował jeszcze od października 1919 roku do kwietnia 1921 roku w poradni chorób wenerycznych Krajowego Zakładu Ubezpieczeń we Wrocławiu.

W roku 1920 na podstawie dysertacji „Untersuchungen an Bachtricladien: ein Beitrag zur Kenntnis der Paludicolen Korsikas, Rumäniens und Sibiriens” uzyskał stopień doktora filozofii i przez rok pracował ochotniczo jako asystent w Instytucie Zoologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W roku 1921 przeniósł się wraz ze swym nauczycielem, profesorem Kükenhalem, do Muzeum Zoologicznego w Berlinie. Został tam zatrudniony jako asystent w dziale gąbek, robaków, mszywiolów i jeźowców. W 1923 roku wziął udział w rejsie hydrograficznego statku „Panther” po Morzu Północnym i wodach przybrzeżnych Skandynawii, w roku 1925 został kustoszem, a w roku 1930 otrzymał tytuł profesora.

Zajmował się przede wszystkim gąbkami, ich systematyką (opisał 1 nowy rodzaj *Ochridaspongia*, 7 nowych gatunków i 8 nowych odmian), fizjologią, ekologią, geograficznym rozmieszczeniem, połowem, hodowlą, praktycznym zastosowaniem, historią badań. Poza gąbkami zajmował się też w dość szerokim zakresie zoogeografią, ekologią, fauną jaskiń, ochroną przyrody i muzealnictwem. Chociaż po roku 1921 nie wrócił już do medycyny, wiele jego publikacji poruszało zagadnienia medyczne związane z zagadnieniami przyrodniczymi (pisał m.in. o chorobach zawo-

dowych poławiaczy gąbek i pracowników muzeów). Był współredaktorem i współautorem serii „Fauna arctica” (jej autorami byli też m.in. Fritz Römer, Fritz Schaudinn i August Brauer) oraz „Die Rohstoffe des Tierreichs” (z →Ferdinandem Paxem). Choć mieszkał i pracował daleko od Śląska, w swoich pracach często wracał do śląskich tematów, przez wiele lat publikował też artykuły, przeważnie dotyczące ochrony przyrody, w „Landeshuter Tageblatt”, „Landeshuter Zeitung” i „Wanderer im Riesengebirge”.

Nigdy się nie ożenił. Prowadził bardzo regularny tryb życia, który pozwalał mu poświęcać pracy naukowej 12 godzin na dobę. Po dojściu Hitlera do władzy nie ukrywał swojego niechętnego stosunku do nowej rzeczywistości politycznej. Prędzej czy później musiało to sprowadzić na niego nieszczęście. Gdy pod koniec 1943 roku powiedział, że Niemcy wkrótce przegrają wojnę i trzeba będzie tylko dopilnować, aby ci, co ją wywołali, zostali osądzeni, złożone zostały na niego trzy donosy do Gestapo. 12 stycznia 1944 roku został aresztowany. Mimo interwencji Kathariny Heinroth, Oskara Heinrotha, Hannsa von Lengerkena, Lutza Hecka i innych kolegów 11 maja 1944 roku został skazany na karę śmierci. Po ogłoszeniu wyroku został przewieziony do więzienia Brandenburg-Görden, gdzie 26 czerwca 1944 został stracony na gilotynie.

Jego nazwisko upamiętniają w zoologii m.in. opisane w roku 1936 przez Maxa Walkera de Laubenfelsa nowe rodzaje gąbek *Waltherarndtia* i *Arndtancora*, a także nazwy gatunkowe *Astylinifer arndti* de Laubenfels, *Chitinopoma arndti* Zibrowius, *Dugesia arndti* Marcus, *Lankesteria arndti* Valkanov, *Monomata arndti* Remane, *Niphargus arndti* Schellenberg, *Parachordodea arndti* Heinze, *Sphaciospongia arndti* de Laubenfels i in.

Ważniejsze publikacje: Jährliche Nahrungsmenge eines Hechtes im Aquarium, *Natur und Haus* 15, 1907; Beitrag zur Pathologie der Amphibien, *ibid.* 6, 1908; Notiz über *Virgularia mirabilis*, *Zool. Anz.* 40, 1912; Zoologische Ergebnisse der ersten Lehr-Expedition der Dr. P. Schottländerischen Jubiläums-Stiftung: I. Coelenterata, Bryozoa, Brachiopoda und Pycnogonida, II. Echinodermata, Mollusca, Tunicata, Pisces, *Jber. SGVK 90-91*, 1912-13; Zur Kenntnis der Verbreitung von *Planaria alpina* Dana, *Zool. Anz.* 51, 1918; Notiz über Massenaufreten von Marienkäfern im Ussurigebiet Ende September 1916, *Naturwiss. Wochenschr. N.F.* 18, 1919; Reste der Eiszeitfauna in Gewässern der Mark Brandenburg, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1921; Beitrag zur Kenntnis der Höhlenfauna: Ergebnis einer faunistischen Untersuchung der Höhlen Schlesiens, *Zool. Anz.* 52, 1921; Mit *Agriotypus armatus* besetzte Trichopterenlarven aus schlesischen Gebirgsbächen, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 13, 1921; Die gegenwärtig unter Schutz gestellten Tier- und Pflanzenarten des Riesengebirges, *Wand. Riesengeb.* 42, 1922; Balkan-

Spongilliden mit einer Bemerkung über ungarische und chinesische Kolonien von *Spongilla carteri* Carter, *Zool. Anz.* 56, 1923; Weitere Untersuchungen über die Verbreitung der Bachtricliden, *Arch. f. Hydrobiol.* 15, 1924; Zur Kenntnis der Süßwasser- und Landfauna der Gouvernements Orenburg und Jenisseisk sowie des Wladiwostoker Gebietes, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1924; Die Dunkelfauna Schlesiens, *Ostdeutscher Naturwart* 1, 1924-25; Leuchtende Tausendfüße in Schlesien, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 14, 1924; Speläobiologische Untersuchungen in Schlesien, *Speläol. Jb.* 4, 1925; Die Turbellarien als Träger von Giften, *Zeitschr. f. Morphol. Ökol. Tiere* 3, 1925 [mit P. Manteuffel]; Die Glazialrelicte stellenden Tierarten Bulgariens und Mazedoniens, *ibid.* 5, 1926 [mit J. Buresch]; Die Spongillidenfauna Europas, *Arch. f. Hydrobiol.* 17, 1926; Beiträge zur Kenntnis der Land- und Süßwasserfauna Korsikas, I. Ergebnisse der Dr. Paul Schottländer-Lehrexpedition des Jahres 1911: 1. Einleitung und Reisebericht, 2. Turbellarien, *Mitt. Zool. Mus. Berlin* 12, 1926; Zur Geschichte der Tierwelt des Kreises Landeshut, *Wand. Riesengeb.* 46, 1926; Bau und Leben der deutschen Süßwasserschwämme, mit einer Bestimmungstabelle der bisher in Europa gefundenen Formen, *Mikroskop. f. Naturfr.* 4, 1926; Kalk- und Kieselschwämme von Curaçao, *Bijdr. Dierk.* 25, 1927; F. Dahl [Hrsg.], Tierwelt Deutschlands und der angrenzenden Meeresteile 4: Porifera, Schwämme, Spongien, Jena 1928; Die Spongien als kryptotoxische Tiere, *Zool. Jb.* 45; 1928; Lebensdauer, Altern und Tod der Schwämme, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1928; Die Tierwelt des Kreises Landeshut in Schlesien, w: Heimatbuch des Kreises Landeshut, Landeshut 1928; C. Oppenheimer, L. Pincussen [Hrsg.], *Tabulae biologicae* 6: Schwämme, Porifera, Spongien, Berlin 1930; Die ältesten bildlichen Darstellungen von Schwämmen, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1931; Die Süßwasserschwammfauna Norwegens, *Nyt Mag. Naturvid.* 70, 1932; Die Süßwasserschwammfauna Schwedens, Finnlands und Dänemarks, *Ark. Zool.* 24, 1932; Zur Kenntnis der Süßwasserschwammfauna Mexicos, *Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol.* 2, 1933; *Ephydatia mülleri* (Liebk.) als Bewohnerin von Höhlen der Hercegovina und des Karstes, zugleich ein Überblick über das Vorkommen von Süßwasserschwämmen in unterirdischen Gewässern überhaupt, *Mitt. Höhl. Karstforsch.*, 1933; Die biologischen Beziehungen zwischen Schwämmen und Krebsen, *Mitt. Mus. Zool. Berlin* 19, 1933; Die Landplanarienfund in Deutschland, mit einer Übersicht über die zur Zeit aus Deutschland bekannten Tericolen, *Zoogeographica* 2, 1934; Porifera (Systematischer Teil), w: G. Grimpe, E. Wagler, Tierwelt der Nord- und Ostsee, Teil 3a, Leipzig 1935; Das Zusammenleben von Krustenanemonen und Schwämmen im Mittelmeer, mit besonderer Berücksichtigung der Adria, *Thalassia* 2, 1936; Die Poriferen vom Standpunkt der Strahlungsbiologie, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1937; *Ochridaspongia rotunda* n. g. n. sp., ein neuer Süßwasserschwamm aus dem Ochridasee, zugleich ein Überblick über die Spongillidenfauna der Balkanhalbinsel und ihrer Grenzländer, *Arch. f. Hydrobiol.* 31, 1937; Spongiologische Untersuchungen am Ochridasee, *ibid.* 34, 1938; *Fonticola*-Funde in der Mark Brandenburg und in Schlesien, *Märkische Tierwelt* 4, 1939; Vorkommen des Oligochaeten *Phreoryctes gordioides* (G. L. Hartmann), eines Gliedes der Dunkelfauna in Schlesien, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1940; Eine neue Ausbeute von Meeresschwämmen der West- und Südküste Portugals, *Mem. Estud. Mus. Zool. Univ. Coimbra, ser. 1, nr 116*, 1941; Das „philippinische Elefantenohr“, *Spongia thienemanni* n. sp., zugleich ein Überblick über unsere

bisherige Kenntnis des Vorkommens geographischer Rassen bei Meeresschwämmen, *Arch. f. Hydrobiol.* 40, 1943; Die tiergeographische Gliederung der Schwammfauna der Nord- und Ostsee, *Arch. f. Naturgesch. B, N. F.* 12, 1943.

Źródła: Armee-Verordnungsblatt 189, Verlustlisten vom 11. November 1914, s. 2497; *ibid.* 298, Verlustlisten vom 2. Januar 1915, s. 3953; Helmcke J. G., NDB 1, 1953, s. 362-263; Index Biol., s. 9; Kühlmann D. H. H., Professor Dr. Dr. Walther Arndt, Wissenschaftler und Antifaschist, Kustos am Museum für Naturkunde Berlin 1921-1944, *Mitt. Mus. Zool. Berlin* 61, 1985, s. 287-334 (portr.); Pax F., Walther Arndt – ein Leben für die Wissenschaft, *Hydrobiologia* 4, 1952, s. 302-315.

ASSMANN JOHANN CARL AUGUST

(1819-1896)

Badacz motyli, pluskwiaków i owadów kopalnych

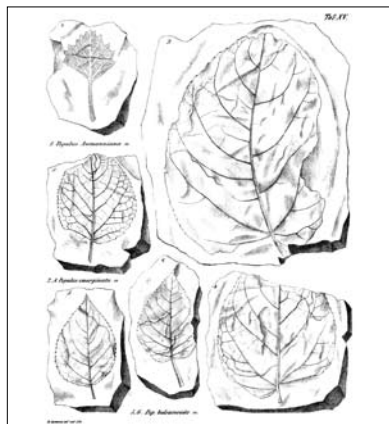
Urodził się 27 października 1819 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie właściciela jadalni Johanna Gottloba Assmanna. Nie udało się znaleźć żadnych informacji o jego latach szkolnych i młodości. Był jednym z członków założonego w roku 1840 przez Adolpha Reinholda Döringa (→t.1) Schlesischer Tauschverein für Schmetterlinge. W roku 1844 został przyjęty w poczet członków Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie (Stettin), zaś w roku 1846 jako przewodniczący wszedł w skład tymczasowego zarządu Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, które ukonstytuowało się podczas zebrania w dniu 17 stycznia 1847 roku. Podczas tego zebrania wybrano go na prezesa towarzystwa. Rok później zastąpił go na tym stanowisku Ferdinand Wocke (→t.1), zaś Assmannowi powierzono obowiązki sekretarza. Od samego początku redagował czasopismo „Zeitschrift für Entomologie”, a w roku 1859 dodatkowo powierzono jego opiece księgozbiór towarzystwa.

Początkowo interesował się wyłącznie motylami, później zajął się też pluskwiakami różnoskrzydłymi

i w roku 1854 opublikował wykaz poznanych do tego czasu na Śląsku 478 gatunków tych owadów. Jego „Wezwanie do zaangażowania się w obserwacje periodycznych zjawisk w świecie owadów”, które ukazało się w „Zeitschrift für Entomologie” w roku 1855, zostało przedrukowane przez większość liczących się w owym czasie czasopism przyrodniczych.

Będąc z zawodu litografem, Assman był autorem wszystkich tablic z ilustracjami, jakie do roku 1877 zamieszczone zostały w „Zeitschrift für Entomologie”. Ilustrował też publikacje Eduarda Grube (→t.1) (Ein Ausflug nach Triest und dem Quarnero, Berlin 1861; Die Insel Lussin und ihre Meeresfauna, Breslau 1864; Anneliden, w: Reise der österreichischen Fregatte Novara, Zoologischer Theil, Bd. 2, Wien 1867), Carla Bogislausa Reicherta (Der Bau des menschlichen Gehirns, Leipzig 1859-61) i Ferdinanda Roemera (→t.1) (Die fossile Fauna der silurischen Diluvial-Geschiebe von Sadewitz bei Oels in Niederschlesien, Breslau 1861; Geologie von Oberschlesien, Breslau 1870).

Od ilustracji rozpoczęło się też jego zainteresowanie kopalnymi owadami – w roku 1855 prof. Heinrich Robert Goeppert (→t.1) zlecił mu wykonanie 26 tablic do pracy omawiającej odkrytą niedawno trzeciorzędową florę z Sośnicy (Schosnitz) koło Kątów Wrocławskich (Kanth). Przeglądając przekazane mu do narysowania okazy, Assmann zwrócił uwagę na jeden z nich, który niewprawne oko mogło pomylić z niekompletnie zachowanym dwuskrzydłakiem kłonu. Potem znalazł jeszcze kilka innych podobnych okazów. Były to szczątki prostoskrzydłych, które w pracy „Die tertiäre Flora von Schosnitz in Schlesien” (Görlitz 1855) Goeppert opisał pod nazwami *Libellula sieboldiana*, *L. pannewitziana* i *Termopsis heeriana* (w tej samej pracy jeden z trzeciorzędowych gatunków topoli opisał on pod nazwą *Populus assmanniana*).

Od tej pory Assmann zaczął badać wszystkie dostępne próbki iłów z Sośnicy – znalazł w nich dość liczne szczątki owadów i ślady ich żerowania na liściach. W pracy z roku 1870 opisał 3 nowe gatunki błonkówek (*Lasius oblongus*, *Lonchomyrmex nigratus*, *Pheidologeton schosnicensis*), 3 nowe gatunki chrząszczy (*Curculionites silesiacus*, *Donacia letzneri*, *Gonioctena primordialis*) i 1 nową ważkę (*Libellula kieseli*). Jakiś czas później otrzymał szczątki trzeciorzędowych owadów ze znajdującej się koło Nowogrodu Bobrzańskiego (Naumburg am Bober) kopalni węgla brunatnego „Ferdinandswille”. Z otrzymanego materiału opisał dwa nowe gatunki: *Dicerca reticulata* i *Anthaxia buschi* (nazwa nadana na cześć sztygara Buscha, który znalazł te szczątki).

Po przypadającej na lata 1859-67 przerwie, gdy Śląskie Towarzystwo Entomologiczne wznowiło działalność, Assmanowi powierzono ponownie funkcję sekretarza i pieczę nad czasopismem. W pierwszym roku rozpoczętej na nowo działalności wygłosił 5 odczytów (Über die auf mikroskopische Untersuchung gestützten Unterschiede der sich sonst sehr nahe stehenden Arten *parthenie*, *athalia*, *dictynna* und *britomartis* der Lepidopteren-Gattung *Melitaea*; Über die Eintheilung der Insekten-Ordnung Neuroptera in Familien und Gattungen; Über fossile Insekten und deren Vorkommen in den verschiedenen geologischen Epochen, unter vorlegung von dergl. Insekten aus seiner Sammlung; Über den Bernstein und die in demselben vorkommenden Insekten; Über seine Reise nach Rott bei Bonn und Radoboj in Kroatien in entomologischer Beziehung).

W roku 1870 zarząd towarzystwa postawił Assmanowi poważne zarzuty. W pierwszym rzędzie chodziło o publikacje, które w okresie przerwy w działalności towarzystwa miał on oddać do druku, a które nigdy nie trafiły do sprzedaży (najprawdopodobniej była mowa o zeszytach 13-15 pierwszej serii „Zeitschrift für Entomologie”, które zawierały prace →Hermana Loewa). 17 marca 1870 roku zażądano od niego, by wspomniane publikacje zostały skompletowane w zeszyty i trafiły do księgarń, jednocześnie kazano mu się rozliczyć z wszystkich przychodów i wydatków. 11 maja 1871 roku zakazano mu dalszego zajmowania się wydawnictwami towarzystwa, powierzając jego obowiązki →Strickerowi. Nie jest jasne, czy Assmann sam zrezygnował z członkostwa, czy też został członkostwa pozbawiony, w każdym razie w spisie członków opublikowanym w „Zeitschrift für Entomologie” w roku 1876 jego nazwiska już nie było.

Jako rysownik i asystent w Muzeum Zoologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego pracował już w latach 60. XIX w. – w metryce jego ślubu z roku 1862

widnieje zawód „rysownik uniwersytecki i litograf”, a na stronie tytułowej jego „Beiträge zur Insekten-Fauna der Vorwelt” z roku 1870 podpisał się jako „rysownik-przyrodnik Królewskiego Uniwersytetu we Wrocławiu”. Zastąpiony na tym stanowisku przez Alfreda Zenkera, z dniem 1 kwietnia 1894 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł we Wrocławiu 26 września 1896 roku w wieku 76 lat i 11 miesięcy. Po raz pierwszy ożenił się 16 maja 1849 roku we Wrocławiu z Elżbietą Marianną, córką zmarłego w Polkowicach (Polkwitz) właściciela dóbr rycerskich Wilhelma Moriza von Wedelstädt. 22 października 1862 roku jako 43-letni wdowiec ożenił się z 20-letnią Augustyną Johanną Antonią, córką antykwarusza Johanna Antona Roberta Staedta. Miał z nią troje dzieci – urodzonego 7 października 1863 roku Gustava Heinricha Roberta Brunona (zmarł 15 lutego 1866 roku), urodzonego 1 stycznia 1867 roku Paula Augusta Roberta Maximiliana i urodzoną 1 maja 1873 roku Elżbietę Marię Bertę Gertrudę. Jego zgon w urzędzie stanu cywilnego zgłosił syn Maximilian, grawer. Druga żona Assmanna zmarła we Wrocławiu 21 kwietnia 1935 roku w wieku 92 lat.

Publikacje: Abbildung und Beschreibung der Schmetterlinge Schlesiens, Teil 2 und 3, Breslau 1845, 1851; Berichtigung und Ergänzung der schlesischen Lepidopteren-Fauna, *Zeitschr. f. Entom.* 1-5, 1847-51; Eine Exkursion nach Klarenkrant, *ibid.* 4, 1850; Raupe und Puppe der *Melitaea britomartis* Ass., *ibid.*; Zu *Hipparchia pamphilus* var. *lyllus*, *ibid.* 5, 1851; Erster Nachtrag zur schlesischen Lepidoptern-Fauna, *ibid.* 6, 1852; Über das Präparieren der Raupen für die Sammlungen, *ibid.*; Verzeichnis der bisher in Schlesien aufgefundenen wanzenartigen Insekten, *ibid.* 8, 1854; Einige Bemerkungen zu dem Aufsatze des Herrn von Prittwitz „Nachträge zur schlesischen Lepidoptern-fauna”, *ibid.* 9, 1855; Die ersten Stände von *Noctua confusa* Treitschke und ein Zwitter dieser Eule, *ibid.*; Aufforderung zur Anstellung von Beobachtungen über die periodischen Erscheinungen in der Insektenwelt, *ibid.*; Dritter Nachtrag zur schlesischen Lepidoptern-Fauna, *ibid.* 12, 1858; Beiträge zur Insekten-Fauna der Vorwelt, Einleitung, 1 Beitrag, Die fossilen Insekten des tertiären (miocenen) Thonlagers von Schosnitz bei Kanth in Schlesien, 2 Beitrag, Fossile Insekten aus der tertiären (oligocenen) Braunkohle von Naumburg am Bober, *ibid.* N. F. 1, 1870; Über die von Germar beschriebenen und im palaontologischen Museum zu München befindlichen Insekten aus dem lithographischen Schiefer in Bayern, *Amtl. Ber. Vers. Deutsch. Naturf.* 50, 1877.

Źródła: Als Mitglieder des Vereins aufgenommen..., *Stett. Entom. Zeitung* 5, 1844, s. 305; AP Wrocław, parafia ewangelicka 11 Tysięcy Dziewic we Wrocławiu, księga chrztów 1859-1865, s. 300, poz. 1863/398; *ibid.*, księga chrztów 1866-1870, s. 102, poz. 1867/43; *ibid.*, księga chrztów 1873-1875, s. 256, poz. 1873/326; *ibid.*, księga małżeństw 1858-1865, s. 188, poz. 1862/83; *ibid.*, księga zgonów 1862-1871, s. 166, poz. 1866/54; *ibid.*, księga zgonów 1894-1897, k. 192, poz. 1896/993; *ibid.*, parafia ewangelicka św. Marii Magdaleny, księga małżeństw 1844-1852, k. 217, poz. 1849/72; *ibid.*,

USC Wrocław III, księga zgonów 1896/2683; Assmann A., Vereins-Angelegenheiten, *Zeitsch. f. Entom.* 1, Nr 1, 1847, s. 1; *ibid.* 2, Nr 5, 1848, s. 3; Beamte der Universität, *Chronik der Königlichen Universität zu Breslau* 9, 1895, s. 9; Dittrich-Verein, s. 1, 2, 4, 5, 8, 11, 12, 16, 19; Goeppert H. R., Die tertiäre Flora von Schosnitz in Schlesien, Görlitz 1855, s. 24 (na il. 2 Taf. XV, fig. 1 – *Populus assmanniana*); Heirathen, *Schl. Prov. Bl.* 129, 1849, s. 465; LA Berlin, Standesamt Breslau IV, Sterberegister 1935/412 (ancestry.de); portr.: Senckenberg Deutsches Entomologisches Institut, Müncheberg, Historisches Archive, Porträtsammlung: PS1g 99, August Assmann, datiert 1876, Fotograf: A. Kurtzer, Breslau, coll. Kraatz.

ASSMANN PAUL GUSTAV BERNHARD (1881-1967)

Badacz górnśląskiego triasu

Przyszedł na świat 3 stycznia 1881 roku w Dreźnie (Dresden), jako syn inżyniera Gustava Assmanna i jego żony Zofii z domu Pechstein. Uczęszczał do szkoły ludowej, potem zaś uczył się w miejskim gimnazjum realnym „Annenschule” w Dreźnie, kończąc je w maju 1900 roku egzaminem dojrzałości. W latach 1900-1902 studiował architekturę w Królewskiej Sakońskiej Politechnice w Dreźnie, potem zaś, od listopada 1902 roku, geologię na Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Berlinie i w berlińskiej Akademii Górniczej pod kierunkiem Franza Beyschläga, Wilhelma Branco, Konrada Keilhacka, Henry’ego Potonié, Roberta Scheibe i Felixa Wahnschaffe. W kwietniu 1903 roku przerwał studia, by odbyć roczną służbę wojskową w 5 kompanii Regimentu Grenadierów nr 100 w Dreźnie. Stopień doktora filozofii uzyskał w roku 1906 na podstawie pracy „Über *Aspidorhynchus*” o rybie kostnoszkieletowej z wapieni płytowych z Solnhofen.

Już wiosną 1906 roku, po pomyślnie zdanym egzaminie ustnym, Assmann zaczął ubiegać się o stanowi-

ska asystenta profesora paleontologii Hermanna Rauffa w berlińskiej Akademii Górniczej, gdzie rozpoczął pracę 1 maja 1906 roku. Dwa lata później zaangażowany został jako geolog-stażysta przez Królewski Pruski Krajowy Zakład Geologiczny. Podczas kartowania u boku Stollera (Lüneburger Heide, Fassberg), Fliegla (okręg Mühlheim, Kolonia) i Michaela (→t.1) (Bytom, Siemianowice Śląskie, Zabrze) zapoznał się z metodyką geologiczno-agronomicznych zdjęć w skali 1:2500, a w roku 1908, podczas prac związanych z zaopatrzeniem Górnego Śląska w wodę, zajął się zagadnieniami geologii stosowanej.

W roku 1909 roku jako geolog pozaetatowy Zakładu Krajowego rozpoczął w Wielkopolsce swoje pierwsze samodzielne kartowanie arkuszy Duszynki i Gaj Wielki. Potem przeniósł się na Górny Śląsk, gdzie obok prac nad arkuszami Świętochłowice oraz Zbrostawice zajmował się też triasowymi bezkręgowcami. W roku 1911 ożenił się z Matyldą Möller, córką komisarza kryminalnego, która w latach 1912-1921 urodziła trzy córki: Ilse, Matyldę i Charlotte.

Wraz z wybuchem I wojny światowej Assmann musiał przerwać rozpoczęte właśnie kartowanie arkusza Wągrowiec w Wielkopolsce, gdyż w sierpniu 1914 roku został powołany do armii. W roku 1915 walczył w Alzacji, gdzie został zraniony odłamkiem w głowę, rok później w południowych Wogezach i nad Aisne oraz na froncie południowo-wschodnim, w Siedmiogrodzie, gdzie wziął udział w walkach pod Sibiu (Hermannstadt). W roku 1917 przeniesiony został na front wschodni, gdzie walczył wśród białoruskich bagien nad Prypecią, a w roku 1918 – ponownie do Francji, gdzie wziął udział w bitwie pod Monchy-Cambrai.

Wróciwszy do pracy w Zakładzie Geologicznym w latach 1919-1920 Assmann, z uwagi na utratę Wielkopolski i niejasny status Górnego Śląska, prowadził prace kartograficzne w Saksonii. W roku 1921 przeniósł się na Łużycę, a na Górny Śląsk wrócił w roku 1923, by opracować arkusz Toszek i Pyskowice. Poza tym opracowywał również geologiczno-gleboznawcze mapy okolic Toszka (Tost) i Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz), mapę okolic Góry św. Anny (Annaberg) i zagadnienia stratygrafii górnośląskiego triasu, m.in. interpretując na nowo profile otworów „Opole” i „Leśna”. Owocem badań stratygraficznych były obszerne monografie pstręgo piaskowca i wapienia muszlowego wydane w latach 1933 i 1944.

W jego życiu prywatnym zmiana zaszła w roku 1926, gdy rozwiódł się z pierwszą żoną (ponownie ożenił się w roku 1933 z córką kupca, Hertą Wunderlich), zaś w życiu zawodowym – w roku 1927, gdy otrzymał tytuł profesora. Zakres jego zainteresowań rozciągał się w tym okresie od paleogeografii, po

przez zagadnienia czwartorzędu, po liczne kwestie związane z praktyczną geologią, szczególnie zaś z zaopatrzeniem w wodę Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Ponadto w dziedzinie geologii złożył interesował się genezą i rozprzestrzenieniem dolomitów kruszonośnych, a przedmiotem jego ekspertyz były też wielokrotnie węgle brunatne Brandenburgii. Po przyłączeniu Austrii do III Rzeszy badał tamtejsze złoża piritów i chalkopiritów.

Wraz z likwidacją Pruskiego Krajowego Zakładu Geologicznego i powołaniem do życia w roku 1939 Stacji Rzeszy dla Badań Ziemi (od 1941 – Urzędu Rzeszy dla Badań Ziemi) zakres jego zadań przesunął się całkowicie w kierunku geologii złóż i geologii stosowanej. Włączony został wówczas m.in. do prac nad projektami kanału Odra-Dunaj, autostrady Wrocław-Gliwice-Kraków, szacował też złoża różnego rodzaju surowców na terenach okupowanych. Od sierpnia 1945 roku pracował jako dyrektor wydziału Niemieckiego Geologicznego Zakładu Krajowego w Berlinie Wschodnim. Badał wtedy możliwość eksploatacji niewielkich złóż węgla brunatnych w Brandenburgii i węgla brunatnych w okolicach Żytawy (Zittau), a ponadto opracowywał hydrogeologiczne ekspertyzy związane z zaopatrzeniem Dolnych Łużyc w wodę.

W roku 1948 opublikował ostatnią pracę na temat Górnego Śląska, która poświęcona była złożom rud cynku i ołowiu i ich genezie. W 1949 roku powstały rękopisy prac o morskiej faunie wschodniosudeckiego karbonu górnego oraz o geologii i użytecznych

kopalinach Śląska, nieco później „Kajper” – trzecia z serii monografii górnośląskiego triasu, która z przyczyn politycznych nie została wydana, a jej rękopis zaginął.

W roku 1950 Assmann przeszedł na emeryturę. Dwa lata później, jako krajowy geolog w stanie spoczynku, działał już aktywnie w zachodniobrzeńskim senacie. W roku 1958 ukazała się jego ostatnia publikacja, w której omawiał polodowcowe utwory okolic Berlina. Zmarł 10 kwietnia 1967 roku w Berlinie-Wilmersdorf.

Łącznie Assmann wymieniany był jako autor na 24 arkuszach mapy geologicznej w skali 1:25 000 i w 20 zeszytach objaśnień do tych arkuszy. 12 kolejnych arkuszy nie wyszło poza stadium rękopisu. Są one częściowo zarchiwizowane w Federalnym Zakładzie Nauk o Ziemi i Surowców w Berlinie, w większości jednak zaginęły. 249 opisanych przez niego gatunków kopalnej fauny triasowej z Górnego Śląska zachowało się w zbiorach berlińskiego Zakładu Geologicznego. W styczniu 2000 roku zostały one przekazane przez Federalny Zakład Nauk o Ziemi i Surowców Muzeum Przyrodniczemu Uniwersytetu Humboldta i znajdują się obecnie w Berlinie-Spandau. Nazwisko Assmanna upamiętniają m.in. nazwy *Coelocenia assmanni* Weismann i *Omphaloptycha assmanni* Schmidt.

Ważniejsze publikacje: Die Fauna der Erbsloch-Grauwacke bei Densberg im Kellerwald, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 31, 1910; Beitrag zur Kenntnis der Stratigraphie des ober-schlesischen Muschelkalks, *ibid.* 34, 1914; Ein Beitrag zur Gliederung des Oberen Buntsandsteins im östlichen Oberschlesien, *ibid.*; Über das Alter der ober-schlesischen Brauneisenerze und Eisenerzbegleiter, *ibid.* 35, 1915; Die Brachiopoden und Lamellibranchiaten der ober-schlesischen Trias, *ibid.* 36, 1916; Die Gastropoden der ober-schlesischen Trias, *ibid.* 44, 1924 (Taf. 1 na il. 2); Die Fauna der Wirbellosen und die Diploporen der ober-schlesischen Trias mit Ausnahme der Brachiopoden, Lamellibranchiaten, Gastropoden und Korallen, *ibid.* 46, 1926; Die Tiefbohrung „Oppeln”, *ibid.*; Einiges zur Kenntnis der erzführenden Dolomite im östlichen Oberschlesien und in den angrenzenden Gebieten, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 78, 1926; Die Decapodenkrebse des deutschen Muschelkalks, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 48, 1928; Über die Entstehung der Quelle des Rosniontauers Wassers und der sogenannten starken Quelle von Suchau, *Der Oberschlesier* 11, 1929; Zur Frage über den Einfluss des Flusses Brynica auf den Erz- und Kohlenbergbau des polnisch-oberschlesischen Reviers, *Zeitschr. Oberschl. Berg. Hütt. Ver.* 68, 1929; Die Tiefbohrung Leschna und ihre Bedeutung für die Stratigraphie der ober-schlesischen Trias, *ibid.* 50, 1930; Das Lössvorkommen am Annaberg in Oberschlesien, *Der Oberschlesier* 12, 1930; Paläogeographische Plauderei über Oberschlesien, *Aus der Heimat: Beilage der Kreuzburger Nachrichten*, November 1932, 1932; Die Stratigraphie der ober-schlesischen Trias, Teil 1: Der Buntsandstein, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 53, 1933; Kamesbildungen in Oberschlesien, *ibid.* 54, 1934; Zur Frage der Terrassenbildung an der oberen Oder, *Schriftenreihe der Vereinigung für Oberschlesische Heimat-*

kunde 16, 1934; Die eiszeitlichen Ablagerungen im Kreise Rosenberg, w: *Heimatkalendar des Kreises Rosenberg O./S. für das Jahr 1935*, Rosenberg 1935; Die Quellen im Kreise Gross-Strehlitz, *Der Oberschlesier* 18, 1936; Die Quellen des Oberschlesischen Kalksteingebietes, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 57, 1937; Revision der Fauna der Wirbellosen der ober-schlesischen Trias, *Abh. Preuss. Geol. Landesanst. N.F.* 170, 1937; Die Geologie des Industriegebietes, w: A. Perlick, *Landeskunde des ober-schlesischen Industriegebietes*, Breslau 1943; Die Stratigraphie der ober-schlesischen Trias, Teil 2: Der Muschelkalk, *Abhandlungen des Reichsamts für Bodenforschung N.F.* 208, 1944; Zur Frage der Entstehung der ober-schlesisch-polnischen Blei-Zinkerz-Lagerstätten, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 98, 1948; Der geologische Aufbau der Gegend von Berlin, Berlin 1957 [mit O. F. Gandert, G. Siebert, G. Sukopp].

Źródła: Niedzwiedzki R., *Przegl. Geol.* 55, 4, 2007, s. 316-318; Schubert K., *Geohistorische Blätter* 4, 1, 2001, s. 35-46 (bibliografia; przekł. polski: Syniawa M., *PGS* 25, 2001, s. 14-15); Stadtarchiv Dresden, Standesamt Dresden I, Geburtsregister 1881/22 (ancestry.de); portr. ze zbiorów Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe Hannover.

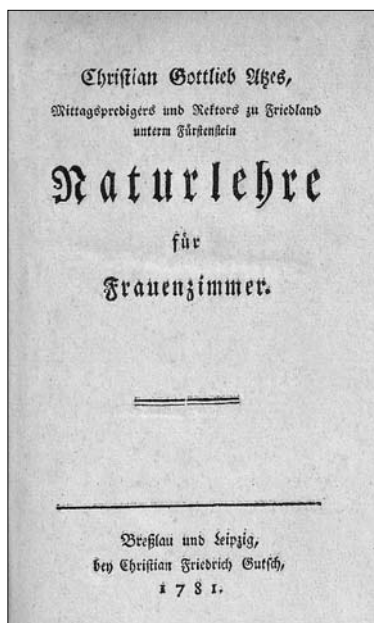
ATZE CHRISTIAN GOTTLIEB

(1736-1826)

Autor historii naturalnej dla kobiet

Urodził się 24 sierpnia 1736 roku w Boguszowie (Gottesberg, obecnie część miasta Boguszów-Gorce) w rodzinie kantora Christiana Atze i jego żony, której panieńskie nazwisko brzmiało Adolph. Uczył się w Szkole Miejskiej w Kamiennej Górze (Landeshut) i Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu (Breslau). W latach 1760-62 studiował teologię w Halle. Od 1 czerwca 1764 roku był rektorem i kaznodzieją popołudniowym w Mieroszowie (Friedland). 6 listopada 1765 ożenił się w Mieroszowie z Johanną Rozyną Hoffmann. Miał z nią dziewięcioro dzieci, z których przeżyli go tylko jeden syn i jedna córka.

W trosce o wykształcenie kobiet napisał rozdziały poświęcone logice, historii, geografii i historii naturalnej do 2 i 3 tomu podręcznika dla kobiet, który u Christiana Friedricha Gutscha publikował wrocławski katecheta i kaznodzieja Christian Gottlieb Steinberg (Lehrbuch für Frauenzimmer, 3 Bde., Breslau und Leipzig 1772-1781). Dwa z tych rozdziałów rozbudował później i opublikował samodzielnie u tego samego wydawcy. Pierwszą z książek była licząca 139 stron nauka logiki dla kobiet (Kurze Vernunftlehre für Frauenzimmer, Breslau und Leipzig 1778), druga zaś obszerna historia naturalna dla kobiet (Naturlehre für Frauenzimmer, Breslau und Leipzig 1781; 2. Aufl. 1785). Kolejne rozdziały tej drugiej, która była zadedykowana hrabinom von Hochberg z Książa (Fürstenstein), Charlotte Henriette Christianie i Ferdynandzie Henriette, poświęcone były strukturze Wszechświata, budowie

kuli ziemskiej, atmosferze i zjawiskom atmosferycznym, ogniovi, światłu, wodzie, ciałom składającym się z czterech żywiołów i trzem królestwom przyrody. Zdecydowanie najwięcej uwagi Atze poświęcił królestwu zwierząt, które zajęło 360 z 560 stron (zwierzęta czworonogie 82, ptaki 101, ryby 69, płazy i gady 31, owady 30 i robaki 16 stron). Ponieważ królestwu roślin poświęcił w swojej książce tylko 30 stron, a królestwu minerałów 28, przytaczana była ona głównie w bibliografiach zoologicznych.

Od 7 marca 1787 roku Atze pracował jako duszpasterz w Głuszycy (Wüstegiersdorf). Tam też 30 sierpnia 1802 roku w wieku 62 lat 8 miesięcy i 7 dni zmarła jego żona. 24 sierpnia 1814 roku obchodził uroczyste 50-lecie pracy duszpasterskiej. Zmarł 11 czerwca 1826 roku w Głuszycy, przeżywszy 89 lat, 9 miesięcy i 18 dni.

Źródła: GT 1, 1796, s. 102; NND 4, 2 Th., Ilmenau 1828, s. 919-920, poz. 174; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 36, 1802, s. 294; *ibid.* 83, 1826, s. 625-626; na il.: Atze Ch. G., *Naturlehre für Frauenzimmer*, Breslau und Leipzig 1781, str. tyt.

ATZE FRIEDRICH BENJAMIN

(1738-1810)

Właściciel znanej kolekcji owadów

Pochodził z Boguszowa (Gottesberg, obecnie część miasta Boguszków-Gorce) i najprawdopodobniej był młodszym bratem pastora →Christiana Gottlieba

Atze. W roku 1784 zastąpił we władzach miejskich Świebodzie (Freiburg in Schlesien) zmarłego Christopha Heinricha Grunda. Odpowiadał jako „Kämmerer” za finanse miasta i jako „Feuer-Bürgermeister” za ochronę przeciwpożarową. 15 września 1794 roku ożenił się z wdową po doktorze Schallerze, której panieńskie nazwisko brzmiało Pechmann.

O jego kolekcji owadów, na którą składały się motyle ze Śląska i wielu innych krajów, a także chrząszcze i inne owady, pisał w roku 1798 do Johanna Gottlieba Schummela Johann Wilhelm Fischer, późniejszy pastor kościoła św. Marii Magdaleny. Kolekcja motyli, na którą składało się 179 gatunków motyli dziennych, 58 gatunków zawisakowatych, 489 gatunków motyli nocnych oraz 491 gatunków miernikowców, zwójkowatych i molowatych, mieściła się w 30 gablotach. W większości były to gatunki występujące na Śląsku, osobiście złapane lub wyhodowane przez Atzego. Nieliczne okazy uzyskane drogą wymiany pochodziły w tym zbiorze z Austrii, zachodnich Niemiec i Francji. Cały zbiór był uporządkowany wg „Naturgeschichte der europäischen Schmetterlinge” Moritza Balthasara Borkhausena. Niemal wszystkie motyleienne reprezentowały cztery okazy, tak że można było obejrzeć wierzchnią i spodnią powierzchnię skrzydeł samców i samic.

Na niewielką kolekcję motyli egzotycznych Atzego składało się tylko 168 okazów umieszczonych w 4 gablotach. Było wśród nich wiele gatunków, których Pieter Cramer nie opisał w swoim dziele „De uitlandsche Kapellen voorkomende in de drie Waereld -Deelen Asia, Africa en America”, z czego Fischer wysnuł wniosek, że muszą być dość rzadkie. Odnosnie chrząszczy ze zbiorów Atzego Fischer wspominał o złapanej przez niego, nieznannej wcześniej samicy *Onthophagus vacca* (L.) (Scarabaeidae) i trzech gatunkach podobnych do kręta pospolitego (*Gyrinus natator* L.), które Atze znalazł w okolicy Świebodzie.

Dzięki listowi Fischera, który został opublikowany w dodatku literackim do „Schlesische Provinzialblätter”, kolekcja Atzego zyskała rozgłos. W roku 1801 w czasopiśmie „Der Breslauische Erzähler” odwiedzającym Świebodzie polecano ją jako jeden z obiektów godnych uwagi w tym mieście.

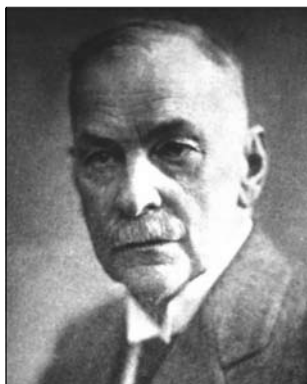
Pastor Weigel (→t.1) w roku 1806 w swoim wykazie śląskiej fauny przytoczył nazwisko Atzego przy motylach zaliczanych wtedy do jedwabników (*Bombyx*) – wycince pugałówek (*Sabra harpagula* (Esper)), rolnicy gwoździarce (*Agrotis ipsilon* (Hufnagel)), barczatce chochołowce (*Gastropacha populifolia* (Esper)), barczatce borówczance (*Phyllodesma ilicifolia* (L.)), barczatce kataks (*Eriogaster catax* (L.)), ładzie różowicy (*Mitochondria miniata* (Forster)),

przejrzynce skalicy (*Nudaria mundana* (L.)) i lazdonie brzezinówce (*Brachionycha nubeculosa* (Esper)), przy znanym mu tylko ze zbiorów Atzego, złapanym koło Świebodzic modraszku *Aricia eumedon* (Esper) oraz przy muchówce *Phthiria pulicaria* (Mikan) z rodziny bujankowatych. Dodał przy tym, że Atze posiada w swoich zbiorach wiele podobnych, nie oznaczonych jeszcze muchówek. Podał też z jego zbiorów nazwy sześciu nowych gatunków rzęsielnicy (*Donacia* F.), chrząszcza z rodziny stonkowatych (Chrysomelidae). Nazwom tym – *D. imperialis*, *D. regalis*, *D. pallipes*, *D. argentata*, *D. aurata*, *D. dorsata* – nie towarzyszył jednak żaden opis, są to więc tzw. *nomina nuda*.

Przeszedłszy w roku 1809 na emeryturę, Atze przeprowadził się do Kowar (Schmiedeberg), gdzie zmarł 6 lipca 1810 roku w wieku 72 lat. W roku 1813 → Carl Friedrich Wilhelm Richter w swoim krytycznym wykazie motyli Śląska uwzględnił z jego zbiorów skalnika bryzeidę (*Chazara briseis* (L.)), który nie był wcześniej podawany ze Śląska, oraz pod nazwą *Papilio davus* złapanego koło Świebodzic strzępotka soplaczka (*Coenonympha tullia* (Müller)).

Źródła: Fischer J. W., Schreiben an den Herrn Prorector Schummel, die Insekten-Sammlung des Herrn Cämmerer Atze in Freiburg betreffend, in: Lit. Beil. Schl. Prov. Bl. 27, 1. Stück, 1798, s. 1-6; Freiburg, Der Breslauische Erzähler 2, 1801, nr 26, s. 402; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 20, 1794, s. 378; Richter C. F. W., Kritisches Verzeichnis der bisher bekannt gewordenen schlesischen Schmetterlinge, Germars Mag. Ent. 1, 1813, H. 1, s. 72-113; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 52, 1810, s. 183; Weigel-Verzeichniss, s. 5, 118, 225, 227, 233-235, 237, 241, 325, 326; Würffel J. F. E., Rieck G., Erste vollständige Chronik der Stadt Freiburg in Schlesien, neu herausgegeben, Freiburg i. Schl. 1937 – tłumaczenie polskie: Lata 1781-93, w: Świebodzice – dzieje miasta, nr 10 (48), październik 2001, s. 2; Lata 1807-1811, ibid., nr 1 (51), styczeń 2002, s. 3.

BACHMANN FRANZ EWALD
(1856-1931)
Badacz flory Śląska i Południowej Afryki

Urodził się 21 czerwca 1856 roku w Lesznie (Lissa) w rodzinie zatrudnionego przez Rejencję Legnicką mistrza budowlanego Franza Baumanna, który pracował w tym czasie przy budowie linii kolejowej Wrocław-Poznań (Breslau-Posen), i jego żony Walerii z domu Cords. Zapalonym florystą był już jako gimnazjalista we Wrocławiu. Jako pierwszy informację o odkrytych przez niego stanowiskach kilku porostów (*Cladonia rangiferina*, *Cetraria fallax*, *Imbricaria sinuosa*, *Verrucaria muralis confluens*) z Pradziada (Altvater) i Miękini (Nimkau) w powiecie średzkim (Kreis Neumarkt) podał w roku 1871 →Berthold Stein. W roku 1872 Bachmann wyruszył razem z →Maxem Firle i Steinem na Babią Górę. W tym samym roku Rudolf von Uechtritz (→t.1) podał informację o znalezionej przez niego w Sosnowcu (Seidorf) koło Ciepliec (Warmbrunn) nowej dla Śląska odmianie kurzyśladu polnego (*Anagallis arvensis* var. *decipiens*), a Paul Ascherson pisał o znalezionym przez niego w okolicach Gubina (Guben) osobniku pochodzącej z Abisynii rośliny *Cotula dichrocephala* z rodziny złożonych.

W kolejnych latach Bachmann kontynuował naukę w gimnazjum w Münster w Westfalii, gdzie poznał starszego o 8 lat Friedricha Wilmsa. Obaj byli zapalonymi botanikami, obaj marzyli też o dalekich podróżach, toteż postanowili po ukończeniu studiów wyruszyć do Afryki Południowej. Wilms studiował farmację, a Bachmann postanowił zostać lekarzem – zawody te dawały im gwarancję zarobku. Po ukończeniu gimnazjum Bachmann rozpoczął studia medyczne w Würzburgu, później zaś kontynuował je we Wrocławiu, gdzie uczęszczał też na zajęcia z botaniki prowadzone przez Adolfa Englera (→t.1). W tym okresie

pojawiają się jego kolejne doniesienia florystyczne z obszaru Śląska uwzględnione przez Uechtritzą w sprawozdaniu za rok 1878. Emil Fiek (→t.1) w swojej florzę z roku 1881 podał odkryte przez niego stanowiska z Jesioników oraz okolic Bolesławca (Bunzlau), Wrocławia, Oborników Śląskich (Obernigk), Strzelina (Strehlen), Nysy (Neisse), Głuchłazów (Ziegenhals), Złatych Hor (Zuckmantel), Bystrzycy Kłodzkiej (Habelschwerdt) i Jabłonkowa (Jablunkau) przy 52 taksonach. Bachmann zgromadził też jako gimnazjalista kolekcję owadów, głównie chrząszczy, ze Śląska i okolic Münster, która znajduje się obecnie w zbiorach Krajowego Muzeum Przyrodniczego w Münster.

Gdy w roku 1880 Bachmann na podstawie dysertacji „Ein Fall von Embolie aus dem linken und rechten Herzen” uzyskał w Würzburgu stopień doktora medycyny, następnie zaś zimą 1881/82 zdał państwowe egzaminy lekarskie, mógł wreszcie wraz z Wilmse przystąpić do realizacji młodzieńczych planów. Opuściwszy 29 maja 1883 roku Berlin, wyruszyli poprzez Hamburg, Londyn i Madryt do Afryki Południowej. 4 lipca byli już w Kapsztadzie. Po nieudanej próbie objęcia wakującej posady lekarza w leżącej na północ od Kapsztadu wiosce Darling Bachmann wyruszył do Troe-Troe w zachodniej części półpustynnego regionu Karu, gdzie spędził dwa lata. Jego praktyka obejmowała obszar, którego rozległość określił następująco: „Gdyby przyjąć, że Troe-Troe leży tam, gdzie Berlin, to moja praktyka w kierunku północno-wschodnim sięgała daleko poza Szczecin, a w kierunku południowo-zachodnim niemal do Halle”. Jeszcze większy obszar objęła jego praktyka, gdy przeprowadził się do Hopefield, w którym pracował przez trzy i pół roku. W każdej z tych miejscowości cały swój wolny

czas przeznaczał na obserwowanie i gromadzenie okazów roślin i zwierząt. Interesował się też życiem rdzennych mieszkańców Afryki Południowej, którym poświęcił artykuł „Die Hottentotten der Kapkolonie, ein ethnographisches Genre-Bild” (*Zeitschr. f. Ethnol.* 31, 1899).

Pod koniec 1887 roku został zwierzbowany przez Deutsche Pondo Gesellschaft, spółkę która postanowiła zasiedlić niemieckimi osadnikami niezależne terytorium Pondo na południowoafrykańskim wybrzeżu Oceanu Indyjskiego. Zgodnie z kontraktem miał wziąć udział jako lekarz i przyrodnik w tajnej ekspedycji, której celem było zbadanie bogactw naturalnych i warunków dla osadnictwa w Pondo. Zrezygnował zatem z pracy w Hopefield i 23 listopada wyruszył do Kapsztadu, skąd trzy dni później odpłynął na pokładzie „Trojana” do Durbanu. W Pondo przebywał od 15 stycznia do 27 października 1888 roku. Choć informacje zebrane przez ekspedycję były obiecujące, do kolonizacji tego terytorium przez Niemcy z przyczyn politycznych nie doszło. W roku 1894 jako protektorat brytyjski Pondo zostało przyłączone do Kolonii Przylądkowej.

Po zakończeniu ekspedycji Bachmann wyruszył w drogę powrotną do Niemiec i 2 stycznia 1889 roku dotarł do Berlina. Przywiezione przez niego zbiory faunistyczne i florystyczne trafiły do berlińskich muzeów. Zielniki – obejmujący 2288 numerów zielnik z lat 1883-87 i obejmujący 1700 numerów zielnik z Pondo – opracowywali m.in. John Gilbert Baker (*Lachenalia bachmannii*, *Hesperantha bachmannii*), Casimir de Candolle (*Peperomia bachmannii*), Udo Dammer (*Lycium bachmannii*, *Solanum bachmannii*), Adolf Engler (*Teclea bachmannii*, *Fagara bachmannii*, *Hermannia bachmannii*), Ernest Friedrich Gilg (*Struthiola bachmanniana*, *Chironia bachmannii*), →Maximilian Gürke (*Leonotis bachmannii*, *Stachys bachmannii*), Hermann Harms (*Tephrosia bachmannii*), Fritz Krenzlin (*Herschelia bachmanniana*), Georg Kükenthal (*Tetraria bachmannii*), Gustav Lindau (*Thunbergia bachmannii*, *Isoglossa bachmannii*), Theodor Loesener (*Gymnosporia bachmannii*), Maxwell Tylden Masters (*Thamnochortus bachmannii*, *Hypolaena bachmannii*), Carl Christian Mez (*Melinis bachmannii*), Reinhold Muschler (*Senecio bachmannii*), Ferdinand Pax (→t.1) (*Bachmannia maior*, *Bachmannia minor*, *Euphorbia bachmannii*, *Macaranga bachmannii*, *Phyllanthus bachmannii*), Hans Schinz (*Hessea bachmanniana*), Franz Stephani (*Fimbriaria bachmannii*) i Hermann Wolff (*Cnidium bachmannii*). Sam Bachmann opublikował tylko relację ze swego pobytu w Afryce południowej, która pod tytułem „Süd-Afrika – Reisen, Erlebnisse und Beobachtungen während eines sechsjährigen Aufenthaltes in der Kapkolonie,

Natal und Pondoland” została wydana w Berlinie w roku 1901.

13 czerwca 1894 roku Bachmann ożenił się z Anną Fischer z Lipowca (Lindenstadt) w powiecie międzychodzkiem (Kreis Birnbaum) w Wielkopolsce. Od roku 1896 był lekarzem powiatowym w Ilfeld w Turynii, gdzie przyszedł na świat jego dzieci – 25 marca 1896 roku syn Franz Bismarck i 6 stycznia 1899 roku córka Hidegarda Johanna. W roku 1901 przeniesiony został na stanowisko lekarza powiatowego do Harburga (obecnie część Hamburga). W pierwszych latach XX w. był inicjatorem nowego, skierowanego przeciw postępującej specjalizacji kierunku medycznego – medycyny biologicznej, według której organizm powinien być traktowany jako całość i powinno się uwzględniać zależności między jego poszczególnymi narządami. W roku 1905 założył Wolne Stowarzyszenie Biologicznie Myślących Lekarzy (Freie Vereinigung biologisch denkender Ärzte), które w roku 1908 przekształciło się w Towarzystwo Medyczno-Biologiczne (Medizinisch-Biologische Gesellschaft). Od roku 1917 pracował jako lekarz powiatowy w Hamm w Westfalii. W roku 1921 przeszedł w stan spoczynku. Cztery lata później znalazł się w gronie założycieli powstałego w Stockholmie towarzystwa „LigaPsyko-Biologica”. Zajmował się odtąd redagowaniem czasopisma „Naturcultura – Nachrichtenblatt der LigaPsyko-Biologica (Naturopatica)”. Od roku 1928 mieszkał w Berlinie-Charlottenburg przy Kurfürstendamm 40. Zmarł 17 dni przed swoimi 75 urodzinami, 4 czerwca 1931 roku.

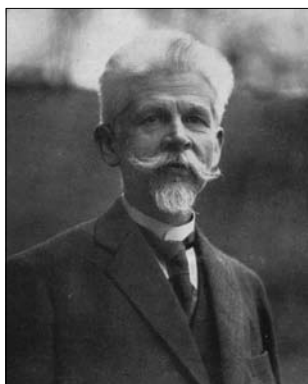
Źródła: Adressbuch Berlin 1928, s. 81; *ibid.* 1931, s. 80; Ascherson P., Über *Coula dichrocephala* aus Abyssinien, bei Guben von F. Bachmann gefunden, Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin 1872, s. 104-105; Ascherson P., Geschichte der botanischen Erforschung der Gegend von Guben und seinen Nachbarorten, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 50, 1908, s. V-XVII; Baker J. G., Liliaceae novae africanae et australis herbarii regii Berolinensis, Bot. Jb. 15, Beibl. 35, 1893, s. 5-8; Baker J. G., Beiträge zur Kenntnis der afrikanischen Flora – Iridaceae, Bull. Herb. Boiss. ser. 2, 1, 1901, s. 862-868; Candolle C. de, Piperaceae africanae et madagascarienses, Bot. Jb. 19, 1895, s. 224-230; Dammer U., Solanaceae africanae I, *ibid.* 38, 1907, s. 176-195; Dammer U., Solanaceae africanae II, *ibid.* 48, 1913, s. 224-260; Engler A., Rutaceae africanae, *ibid.* 23, 1897, s. 146-154; Engler A., Sterculiaceae africanae VI, *ibid.* 55, 1919, s. 350-380; Fiek-Flora I, s. 114, II, s. 5 – *Pulsatilla pratensis*, s. 17 – *Aquilegia vulgaris*, *ibid.*; Gilg E., Thymelaeaceae africanae, Bot. Jb. 19, 1895, s. 256-277; Gilg E., Gentianaceae africanae, Beiträge zur Kenntnis der Gentianaceae II, *ibid.* 26, 1899, s. 86-110; Gunn, M., Codd L. E., Botanical exploration of southern Africa, an illustrated history of early botanical literature, Pretoria 1981, s. 84; Gürke M., Labiatae africanae III, Bot. Jb. 22, 1897, s. 128-148; Gürke M., Labiatae africanae IV, *ibid.* 26, 1899, s. 74-85; Harms H., Leguminosae africanae II, *ibid.* 26, 1899, s. 253-324; Heyll U., Wasser, Fasten, Luft und Licht – die Geschichte der

Naturheilkunde in Deutschland, Frankfurt am Main 2006, s. 201-228; Kraenzlin F., *Orchidacearum genera et species*, vol. I, Berlin 1901, s. 805-806; Kükenthal G., *Cyperaceae novae vel minus cognitae* X, Rep. Sp. Nov. 29, 1931, s. 187-202; Lindau G., *Acanthaceae africanae* I, Bot. Jb. 17, 1893, s. 89-113; Lindau G., *Acanthaceae africanae* II, ibid. 20, 1894, s. 1-76; Loesener Th., *Celastraceae africanae* II, ibid. 19, 1895, s. 231-233; Masters M. T., *Restionaceae novae capenses herbarii Berolinensis, imprimis Schlechterianae*, ibid. 29, Beibl. 66, 1901, s. 1-20; Mez C., *Gramineae africanae* XIV, ibid. 57, 1922, s. 185-201; Muschler R., *Systematische und pflanzengeographische Gliederung der afrikanischen Senecio-Arten*, ibid. 43, 1909, s. 1-74; Pax F., *Capparaceae*, w: *Die natürlichen Pflanzenfamilien, Nachträge zum II-IV. Teil*, Leipzig 1897, s. 177-178; Pax F., *Euphorbiaceae africanae* III, Bot. Jb. 23, 1897, s. 518-536; Personalien, *Leipziger populäre Zeitschrift für Homöopathie* 62, 1931, s. 279; Schinz H., *Beiträge zur Kenntnis der afrikanischen Flora – Amarylloideae*, Bull. Herb. Boiss. 4, 1896, s. 812; Stein B., *Über zwei in diesem Jahre von ihm gemachte botanische Excursionen nach der Babiagora*, Jber. SGVK 50, 1872, s. 119-123; Stein-Nachträge II; Stephani F., *Hepaticarum species novae* V, *Hedwigia* 33, 1894, s. 1-10; Uechtritz-Durchforschung 1872, 1878; *Vermischte Nachrichten und Aufsätze, Amts-Blatt der Regierung zu Liegnitz* 45, 1855, s. 47; *Wer ist's?* 1928, s. 46; Wolff H., *Umbelliferae africanae*, Bot. Jb. 48, 1913, s. 261-283; portr. z: *Blätter für biologische Medizin* 14, 1926, s. 165; na il. 2: Bachmann F., *Süd-Afrika – Reisen, Erlebnisse und Beobachtungen während eines sechsjährigen Aufenthaltes in der Kapkolonie, Natal und Pondoland*, Berlin 1901, str. tyt.

BAER WILLIAM GUSTAV

(1867-1934)

Ornitolog i entomolog z Górnych Łużyc

Urodził się 17 kwietnia 1867 roku w Herrnuth na Górnych Łużycach jako drugi syn zarządcy majątku kościelnego gminy Braci Morawskich. Jego ojciec miał nadzieję, że syn będzie w przyszłości studiował teologię i wysłał go do Pädagogium w Niskiej (Niesky), Baer jednak w roku 1884 przeszedł załamanie nerwowe i musiał odejść ze szkoły. W kolejnych la-

tach dochodził powoli do zdrowia w domu rodziców w Ebersbach, nad morzem i w uzdrowisku Bad Reichenhall w Bawarii. Spędzając – tak jak zalecił mu to lekarz – dużo czasu na świeżym powietrzu, zaczął obserwować przyrodę i stało się to z wolna jego największą pasją. Pod koniec lat 80. zatrudniono go w Pädagogium w Niskiej jako wychowawcę i powierzono mu uporządkowanie zbiorów przyrodniczych tej placówki, nad którymi już od dawna nikt nie sprawował pieczy. Miał wówczas jako takie pojęcie jedynie o mineralogii, jednak dość szybko samodzielnie przyswoił sobie wiedzę z wielu innych dziedzin nauk przyrodniczych. W okresie pracy w Niskiej zetknął się z →Kurtlem Floericke, który uwzględnił wiele jego obserwacji ornitologicznych w swojej dysertacji doktorskiej, i z →Otonem Uttendorferem, z którym prowadził obserwacje ornitologiczne, poszukiwał wypływów ptaków szponiastych i sów, a także opublikował w latach 1897-98 kilka prac poświęconych m.in. ptakom drapieżnym.

Praca w niewielkim szkolnym muzeum nie dawała jednak żadnych widoków na przyszłość, toteż w roku 1893 postanowił zostać leśnikiem, jednak podczas praktyki okazało się, że praca ta jest ponad jego siły. Mieszkał więc nadal z rodzicami, którzy przeprowadzili się w międzyczasie do Niskiej, zajmując się obserwacjami przyrodniczymi i samokształceniem. W roku 1896 jako preparatora w Rositach (niem. Rositten, ros. Рыбачий) na Mierzei Kurońskiej (niem. Kurische Nehrung, ros. Kurszkaja kosa) zatrudnił go Kurt Floericke. Gdy w roku 1898 →Hinrich Nitsche szukał preparatora do Instytutu Zoologicznego Akademii Leśnej w Tharandt, zwrócił uwagę na Baera, który był już znany ze swoich publikacji. W maju 1898 roku Baer przeprowadził się do Tharandt, by spędzić tam resztę życia. Ze względu na nowe obowiązki musiał zwrócić się ku entomologii, jednak jeszcze przez wiele lat zajmował się nadal ornitologią. Paul Kollibay (→t.1) w swojej monografii ptaków Śląska z 1906 roku przytoczył mnóstwo jego obserwacji nie tylko z Górnych Łużyc, ale też z okolic Żagania (Sagan), Żmigrodu (Trachenberg) i Jeziora Sławskiego (Schlawaer Meer, Schlawasee). Baer dostarczył mu również informacje o starszych kolekcjach ornitologicznych z Łużyc i o łużyckich nazwach ludowych ptaków. Jego ostatnie publikacje ornitologiczne poświęcone były znaczeniu ptaków dla gospodarki leśnej.

Z nową dziedziną, jaką była dla niego entomologia, związane było już pierwsze powierzone mu przez Nitschego zadanie – uporządkowanie znajdującej się w Instytucie Zoologicznym kolekcji pszczoł. Przez dwa kolejne semestry zgodnie z życzeniem Nitschego słuchał w Tharandt wykładów – dzięki temu z dniem

1 stycznia 1900 roku mógł rozpocząć pracę na stanowisku asystenta Instytutu Zoologicznego. Po śmierci Nitschego był asystentem jego następców aż do przejścia na emeryturę z dniem 31 marca 1930 roku. Spośród jego prac z dziedziny entomologii leśnej szczególnie cenione były artykuły, które w cyklu „Tharandter zoologische Miscellen” opublikował w latach 1908-1913 z Karlem Leopoldem Escherichem, i jego opracowanie dotyczące muchówek z rodziny rączycowatych (Tachinidae) pasożytujących na szkodnikach upraw leśnych z lat 1920-21. Jako faunista opublikował m.in. prace poświęcone pszczołowatym (Apidae) i prostoskrzydłym (Orthoptera) Górnych Łużyc. Jego wykazy objęły 144 gatunki pszczołowatych i 36 gatunków prostoskrzydłych znalezionych w okolicach Niskiej.

Od roku 1897 figurował w wykazie członków-korespondentów Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu (Görlitz), w roku 1932 otrzymał dyplom członka-korespondenta Stowarzyszenia Saskich Ornitologów, a 10 czerwca 1934 roku obchodzące setną rocznicę swego powstania Towarzystwo Przyrodnicze Isis w Dreźnie (Dresden) nadało mu godność członka honorowego. Zmarł w Tharandt 16 września 1934 roku.

Ważniejsze publikacje: Ein Ausflug an den Nistort der „Birkente” (*Clangula Boie glaucion* L.) in der preussischen Oberlausitz, *Ornith. Monatsschr.* 16, 1891; Über das Brüten von *Mergus merganser* Linn. bei Neusalz in Schlesien, *ibid.*; Faunistisches, *ibid.* 20, 1895; Halsbandfliegenfänger, *ibid.* 21, 1896; Ein neuer Fundort für *Trigonostoma holosericea* Stud., *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 28, 1896; Das Brüten von *Larus minutus* in Deutschland, *Ornith. Monatsber.* 4, 1896; Bemerkenswerte Vorkommnisse, *ibid.* 5, 1897; Aus Nord-Labrador, *ibid.*; Zur Ernährung einheimischer Vogelarten, *ibid.*; Über braune und rote Färbungen der Unterseite von Enten, *ibid.*; Auf den Spuren gefiederter Räuber – Studien zweier Waldpolizisten, *Ornith. Monatsschr.* 22, 1897 [mit O. Uttendörfer]; Tatsachen zur Bedeutung der Krähe in der Natur, *ibid.* [mit O. Uttendörfer]; Zur Nachruhm des Grünspiechtes, *ibid.* 23, 1898; Beiträge zur Beurtheilung der Technik und Bedeutung unserer Spechte, *ibid.* [mit O. Uttendörfer]; Auf den Spuren gefiederter Räuber, Nachtrag, *ibid.* [mit O. Uttendörfer]; Zur Ornithologie der Preussischen Oberlausitz, nebst einem Anhang über die sächsische, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 22, 1898; Das Schlawaer Meer und einiges aus seiner Umgebung, *Ornith. Monatsschr.* 24, 1899; Über das Brüten von Grabwespen in gekappten Baumzweigen, *Allg. Zeitschr. f. Entom.* 6, 1901; Neue Brutplätze von *Locustella fluviatilis* (Wolf) in Deutschland, *Ornith. Monatsschr.* 26, 1901; Ein Ausflug in die Bartschniederung zur Brutzeit, *ibid.* 27, 1902; Zur Apiden-Fauna der Kurischen Nehrung, *Allg. Zeitschr. f. Entom.* 8, 1903; Beobachtungen über *Lyda hypotrophica* Htg., *Nematus abietinus* Chr. und *Grapholita tedella* Cl., *Tharandt. Forstl. Jb.* 53, 1903; Über Färbungen des Vogelsgefieders durch Fremdstoffe, *Ornith. Monatsber.* 11, 1903; Untersuchungsergebnisse von Mageninhalt verschiedener Vogelarten, *Ornith. Monatsschr.* 28, 1903; Aus der Vogelwelt des Memeldeltas, *ibid.*; Über Natur-

schutz und Naturwissenschaft, *ibid.* 29, 1904; Zur Apidenfauna der preussischen Oberlausitz, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 24, 1904; Zur Orthopterenfauna der preussischen Oberlausitz, nebst einigen Bemerkungen über seltenere im Königreich Sachsen vorkommende c. k. Orthopteren, *ibid.*; Beobachtungen und Studien über *Dioryctria splendide* H.S. und *abietella* S.V., *Tharandt. Forstl. Jb.* 56, 1906; *Lophyrus similis* Htg., *Naturwiss. Zeitschr. f. Land- u. Forstwirtschaft.* 4, 1906; Ein Frass von *Steganoptycha nanana* Tr., nebst Bemerkungen über ähnlich lebende Kleinfalter, *ibid.*; *Dasyneura fraxinea* Kieff., ein neuer Schädling der Esche, *ibid.* 5, 1907; Die Brutplätze des Kranichs in Deutschland, *Ornith. Monatsschr.* 32, 1907; Der grosse Buntspecht im Rohrwald, *ibid.* 33, 1908; Tharandter zoologische Miscellen: 1. Die Flugjahre von *Saperda populnea* L. und *Evetria (Retinia) resinella* L. sowie verwandte Erscheinungen; 2. Pappelzweiggalen mit Schmetterlingsraupen; 3. Zur Biologie von *Sesia cepiformis* Ochsh.; 4. Die *Magdalis*-Arten der Fichte und Kiefer; 5. *Byctiscus (Rhynchites) populi* L.; 6. *Phaenops cyanea* F.; 7. *Polygraphus grandielava* Thoms., *Naturwiss. Zeitschr. f. Forst- u. Landwirtschaft.* 6, 1908 [mit K. Escherich]; *Gracilaria simploniella* F. R. und die Eichenrindenminnen, *ibid.* 7, 1909; Tharandter zoologische Miscellen 2.: 1. Über einen Fall von Fruchtmazeration beim Rotwild; 2. Einiges über den „grauen Lärchenwickler” (*Steganoptycha diniana* Gn.); 3. *Steganoptycha vacciniana* Z. als Heidelbeerschädling; 4. Dem Frass der Kiefertriebwickler ähnliche Erscheinungen; 5. Die Beschädigungen der Fichtenwipfel durch *Dioryctria abietella* S. V., *ibid.* [mit K. Escherich]; Bemerkungen über *Barbitistes constrictus* Br. und *Leptophyes albivittata* Kollar, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 5, 1909; Untersuchungsergebnisse von Mageninhalt sächsischer Vögel, *Ornith. Monatsschr.* 34, 1909; Ein deutscher Würgfalk, *ibid.*; Ornithologische Miscellen, *ibid.* 35, 1910; Über die Fichtengeneration von *Pineus pini* Koch, *Tharandt. Forstl. Jb.* 61, 1910; Über *Paururus juvenis* L., *ibid.*; Zur Bekämpfung der Eschengallmücke, *Naturwiss. Zeitschr. f. Forst- u. Landwirtschaft.* 8, 1910; Die Galle von *Cryptocampus amerinae* L., *ibid.*; Über die Verpuppungsweise von *Batrachedra pinicolella* Dup., *ibid.*; Tharandter zoologische Miscellen 3.: 1. *Asthenia (Steganoptycha) pygmaeana* Hbn.; 2. *Serica brunnea* L.; 3. Kiefernspinner; 4. Kieferneule; 5. *Acalla ferruginea* Tr.; 6. *Epiblema tetraquetra* Hw., *ibid.* [mit K. Escherich]; Tharandter zoologische Miscellen 4.: 1. *Pachynematus montanus*, ein neuer Fichtenschädling; 2. Ein Frass von *Lophyrus hercyniae* Htg.; 3. Die Eizahl von *Lyda stellata* Christ.; 4. *Hepialus humuli* an Hickorypflanzen; 5. *Ergates faber* als technischer Schädling; 6. Leimringfauna (karnivore Wanzen, *Argyresthia goedartella*); 7. Über ein Massenvorkommen von *Palaeococcus fuscipennis* (Bm.) Ckll. (Coccide), *ibid.* 11, 1913 [mit K. Escherich]; Die Bedeutung der insektenfressenden Vögel für die Forstwirtschaft – eine kritische Betrachtung, *Aus der Natur* 9, 1913; Über den Frass von *Janus luteipes* Lep. in Weidenruten, *Naturwiss. Zeitschr. f. Forst- u. Landwirtschaft.* 12, 1914; Über *Stegana curvipes* Fall., *ibid.*; Über Laubholz-Blattwespen, *ibid.* 13, 1915; Charakteristik der einzelnen Vogelarten hinsichtlich ihrer Bedeutung für die Forstwirtschaft, *Aus der Natur* 11, 1915; Die Bedeutung der Spechte und des Kuckuks für die Forstwirtschaft, *ibid.*; Über Nadelholz-Blattwespen, *Naturwiss. Zeitschr. f. Forst- u. Landwirtschaft.* 14, 1916; Die Tachinen als Schmarotzer der schädlichen Insekten, ihre Lebensweise, wirtschaftliche Bedeutung und systematische Kennzeichnung, *Zeitschr. f. Angew. Entom.* 6-7, 1920-21; Beitrag zur Lebensweise der Nonne und Versuch mit deren Bekämpfung, *Tharandt. Forstl. Jb.* 74, 1923; Über das

Bohrgeschäft von *Ephialtes*, *Zeitschr. f. Angew. Entom.* 10, 1924; Die Parasiten der Kieferneule, *ibid.* 11, 1925; Über Käferfrass von *Scolytus intricatus* Rtz., *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 21, 1926.

Źródła: Floericke K., Versuch einer Avifauna der Provinz Schlesien, Marburg 1892, 321 s., passim; Gebhardt-Ornithologen I, s. 23; Gesellschaftsnachrichten – Geschäftsbericht des Jahres 1934/1935, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 33, 1, 1937, s. 118; Gestorbene Mitglieder, Sitz. Ber. Abh. Naturwiss. Ges. Isis 1933-1934, s. 39; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 19; Heyder R., Verzeichnis der ornithologischen Schriften William Baers, Mitt. Ver. Sachs. Ornith. 4, 1934, s. 145-146; Index Biol., s. 12; Junk-Adressbuch, s. 9; Klausnitzer B., Die Anfänge entomologischer Forschung in der Oberlausitz und ihre Beziehungen zur Naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz, Ber. Naturf. Ges. Oberlausitz 20, 2012, s. 15-26; Kollibay-Vögel, passim; Prell H., William Baer †, 17. April 1867 bis 16. September 1934, Tharandt. Forstl. Jb. 85, 1934, s. 626-632; Uttendörfer O., Erinnerungen an William Baer, Mitt. Ver. Sachs. Ornith. 4, 1934, s. 143-145; Verzeichnis der Mitglieder, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 22, 1898, s. 456; Zimmermann R., William Baer †, Mitt. Ver. Sachs. Ornith. 4, 1934, s. 143 (portr.); Zu Ehrenmitgliedern..., Sitz. Ber. Abh. Naturwiss. Ges. Isis 1933-1934, s. 36; Zwölfer W., William Baer †, *Zeitschr. f. Angew. Entom.* 22, 1936, s. 516.

BAIER ANTON

(1843-1915)

Badacz przyrody okolic Bielska-Białej

Urodził się 18 maja 1843 roku we włączonej w roku 1980 do Petřvaldu (Velký Petřvald, Gross Peterswald), leżącej w powiecie Nový Jičín (Neutitschein) osadzie Dvorek (Růží Důl, Rosenthal). Jego rodzice byli dziećmi miejscowych chałupników – ojciec, Franz, był synem Antona Baiera i Elzbiety z domu Lammperich, matka, Anna, była córką Johanna Schuberta i Rozyny z domu Tobich. Na temat tego, gdzie się kształcił i gdzie pracował przed przybyciem do Bielska (Bielitz), nie udało się znaleźć żadnych informacji, wiadomo tylko, że w roku 1875 uzyskał w Wiedniu (Wien) uprawnienia do nauczania historii naturalnej w wyższych klasach gimnazjalnych.

Pracę w Wyższej Szkole Realnej w Bielsku rozpoczął w roku 1875. W programie szkolnym na rok 1876/77 figurował jako nauczyciel historii naturalnej i matematyki oraz kustosz zbiorów pomocy naukowych do historii naturalnej. W związku z upaństwowieniem Wyższej Szkoły Realnej w Bielsku, które nastąpiło z początkiem 1877 roku, został nauczycielem rzeczywistym, a od roku szkolnego 1879/80 przy jego nazwisku widniał w programach szkolnych tytuł c.k. profesora.

W programie na rok szkolny 1880/81 opublikował rozprawę „Geologiczna wycieczka w okolice Bielska-Białej”, którą oparł „z jednej strony na cytowanej lite-

raturze, z drugiej zaś na szeregu obserwacji i badań”, do których miał „spodobność podczas wędrówek po okolicznych górach i dolinach w czasie swego sześciolletniego pobytu tutaj”. Składa się ona z trzech części. Pierwsza jest ogólnym wprowadzeniem do geologii. W drugiej Baier opisał wszystkie występujące w okolicach Bielska i Białej formacje geologiczne, zaczynając od utworów kredowych, a kończąc na osadach dyluwialnych i aluwialnych (czwartorzędowych). Przy każdej z formacji wymienił znalezione w nich skamieniałości, dodając przy tym: „skały i minerały z okolic Bielska-Białej zbierane przeze mnie od szeregu lat można w każdej chwili obejrzeć w zbiorach geologicznych tutejszej Szkoły Realnej”. W części trzeciej rozprawy omówił dzieje okolic Bielska-Białej od karbonu po czasy najstarszych kultur ludzkich.

Eine geologische Excursion in die Umgebung von Bielitz-Biala.

(Von Prof. A. Baier.)

Die vorliegende, im übrigen durchaus anspruchslose Arbeit hat zunächst den Zweck, mit den geologischen Verhältnissen von Bielitz-Biala und Umgebung auch weitere Kreise bekannt zu machen. Sie umfasst drei Theile: Der erste Theil gibt zum Zwecke besseren Verständnisses des zweiten Theiles einige einleitende Bemerkungen aus der allgemeinen Erdkunde, die in einer nur für Fachmänner berechneten Arbeit selbstverständlich entfallen würde; der zweite Theil behandelt speciell die geologischen Verhältnisse von Bielitz-Biala und Umgebung; der dritte Theil enthält eine kurze übersichtliche Recapitulation des zweiten Theiles und Schlussfolgerungen. Ein dem Ganzen noch beigegebenes Profil soll die gewöhnlichen Lagerungsverhältnisse der hier vorkommenden Gesteinsmassen veranschaulichen.

Hervorgegangen ist diese Arbeit einerseits aus der angeführten Literatur, andererseits aus einer Reihe von Beobachtungen und Erfahrungen, welche ich während eines sechsjährigen Hiernorts auf meinen Wanderungen über Berg und Thal, durch Wald und Flur zu manchen Gelegenheiten hatte.

Benutzt wurden: Hauser, „Die Geologie der öster.-ungar. Monarchie“, Wien, 1875; Haas, v. Hochstetter und Pekory, „Allgemeine Erdkunde“, Prag, 1881; Hochstetter und Bischof, „Leitfaden der Mineralogie und Geologie“, Wien, 1876; Siegmund, „Unterangewandte Geologie“, Wien, Pest, Leipzig, 1877; Hohenegger, „Geognostische Karte der Nordkarpathen in Schlesien und den angrenzenden Theilen von Mähren und Galizien“, Gotha, 1861; Kozistka, „Die Markgräflisch Mähren und das Herzogthum Schlesien“, Wien und Olmitz, 1861; Pasch, „Geognostische Beschreibung von Polen, sowie der übrigen Nordkarpathen-Länder“, Stuttgart 1837; Heinrich, „Der Tschener Kreis im Herzogthum Schlesien“, Wien, 1843; J. Büchner, „Der Mensch und seine Stellung in der Natur in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft“, Leipzig 1872; überdies mehrere einschlägige Programm-Aufsätze der österr. Mittelschulen.

W latach 1883-87 na łamach „Österreichische Botanische Zeitschrift” ukazały się trzy artykuły Baiera o treści botanicznej. W pierwszym z nich, opierając się na obserwacjach Karla Unverrichta (→t.1) i własnych rozważań kwestię pochodzenia lilaka pospolitego (*Syringa vulgaris*). W tym czasie dość powszechnie uważano, że roślina ta pochodzi z Persji, Baier uważał jednak, że może ona pochodzić z Siedmiogrodu, gdzie występowała dość powszechnie obok lilaka węgierskiego (*Syringa josikaea*). W drugim artykule opisał znalezione w okolicach Bielska okazy babki zwyczajnej z dwoma zrosniętymi kłosami na jednym pędzie i okazy mniszka lekarskiego z dwoma i czterema kłosyczkami na jednej łodyżce.

Trzeci artykuł stanowił uzupełnienie do opublikowanych 25 lat wcześniej „Wstępnych prac do flory Cieszyna i Bielska” Karla Kolbenheyera (→t.1). Baier uwzględnił w nim szereg gatunków roślin naczyniowych, których Kolbenheyer nie odnotował w okolicach Bielska (*Muscari comosum*, *Spiranthes autumnalis*, *Arum maculatum*, *Dipsacus silvestris*, *Aster amellus*, *Xanthium strumarium*, *Salvia pratensis*, *Linaria spuria*=*Kickxia spuria*, *Pyrola minor*, *Anemone ranunculoides*, *Isopyrum thalictroides*, *Cucubalus baccifer*, *Hypericum hirsutum*, *Epilobium palustre*) lub w ogóle (*Allium oleraceum*, *Gymnadenia albida*=*Pseudorchis albida*, *Atriplex nitens*, *Teucrium scorodonia*, *Cuscuta epithymum*, *Mimulus luteus*=*M. guttatus*, *Lepidium campestre*, *L. draba*=*Cardaria draba*, *Epilobium dodonaei*), a także takich, które figurowały w wykazie Kolbenheyera, ale nie udało mu się ich odnaleźć (*Colchicum autumnale*, *Xanthium spinosum*, *Datura stramonium*, *Hyoscyamus niger*, *Linaria cymbalaria*=*Cymbalaria muralis*, *Ononis spinosa*) lub znalazł je na innych stanowiskach (*Convallaria majalis*, *Adoxa moschatellina*), oraz takich, których częstotliwość występowania znacząco różniła się od częstotliwości podawanej przez Kolbenheyera.

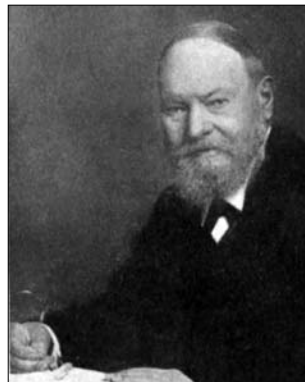
Poza powyższymi tekstami Baier opublikował jeszcze w roku 1886 artykuły o podejściu do historii naturalnej jako przedmiotu nauczania w pierwszej połowie XIX w. oraz o zbieraniu okazów przyrodniczych i angażowaniu uczniów do tego zajęcia. W bielskiej Wyższej Szkole Realnej pracował aż do przejścia w stan spoczynku wraz z końcem roku szkolnego 1905/06. Przeprowadził się wówczas do Opawy (Troppau), gdzie zmarł 26 marca 1915 roku.

Publikacje: Eine geologische Excursion in die Umgebung von Bielitz-Biala, Programm der k. k. Staats-Oberrealschule in Bielitz 5, 1881 (pierwsza str. na il.); Die Heimat des gemeinen Flieders, *Österr. Bot. Zeitschr.* 33, 1883; Teratologisches, *ibid.* 35, 1885; Wie die Naturgeschichte in der ersten Hälfte unseres Jahrhunderts behandelt wurde, *Zeitschr. f. Realschulw.* 11, 1886/87; Etwas über das Sammeln von Naturkörpern und die Beschäftigung mit denselben seitens der Schüler, *ibid.*; Zur Flora der Umgebung von Bielitz und Biala, *Österr. Bot. Zeitschr.* 37, 1887.

Źródła: BŻO, s. 565, 142; Chronik der Anstalt, Programm der k. k. Staats-Oberrealschule in Bielitz 30, 1906, s. 37-39; Hertrich M., Fünfzig Jahre Bielitzer Realschule, *ibid.* 35, 1911, s. 3-19; Lehrer am Schlusse des Schuljahres 1876/77, *ibid.* 1, 1877, s. 25; Personal- und Schulnotizen, *Zeitschr. f. Österr. Gymn.* 26, 1875, s. 951; Personalstand, Programm der k. k. Staats-Oberrealschule in Bielitz 6, 1882, s. 20; Tabelle der an der Anstalt tätig gewesenen Lehrer, *ibid.* 35, 1911, s. 41-51; ZA Opawa, rzymskokatolická fara Mošov, matriky narodených Dvorek, 1839-1908, s. 5; *ibid.*, rzymskokatolická fara P. Marie Opava, matriky zemřelých 1913-18, s. 295.

BAIL CARL ADOLPH EMMO THEODOR (1833-1922)

Wybitny pedagog i mykolog

Urodził się 5 maja 1833 roku w Chojnowie (Haynau) w rodzinie sekretarza sądu powiatowego, od roku 1837 burmistrza Świerzawy (Schönau an der Katzbach) Carla Gottfrieda Hugona Baila i jego żony, pochodzącej z Jeleniej Góry (Hirschberg) Augusty Pauliny z domu Scholtz. Po śmierci ojca, który zmarł w roku 1840, przeprowadził się z matką do Jeleniej Góry i tam zaczął uczęszczać do gimnazjum. Naukę kontynuował w Żaganiu (Sagan), z którego pochodził jego ojciec, i we Friedrichsgymnasium we Wrocławiu (Breslau), gdzie w roku 1853 uzyskał świadectwo dojrzałości. Będąc jeszcze uczniem gimnazjum, prezentował w roku 1850 na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej okazy aldrowandy pęcherzykowatej i innych roślin zebrane w okolicach Pszczyny (Pless). Znal już wtedy większość liczących się w owym czasie śląskich botaników i zdobył pod ich kierunkiem wiedzę tak rozległą, że jako student Uniwersytetu Wrocławskiego wniósł znaczący wkład w systematykę grzybów. Stopień doktora filozofii uzyskał 18 maja 1857 roku na podstawie poświęconej drożdżom piwnym dysertacji „De faece cerevisiae”. Podczas doświadczeń, które legły u podstaw tej dysertacji, Bail zaobserwował, że w roztworach cukru pleśniak biały (*Mucor mucedo*) rozmnaża się przez pączkowanie tak samo jak drożdże piwne (*Saccharomyces cerevisiae*). Odkrycie to doprowadziło go do fałszywego wniosku, że drożdże powstają z zarodników pleśniaka i nie są żadnymi samodzielnymi organizmami. Z dalszych doświadczeń wyciągnął równie fałszywy wniosek, że pleśniak biały, muchotłozek (*Empusa muscae*) i grzybobodobne pierwotniaki

Achlya prolifera to różne postacie tego samego organizmu, które mogą się przekształcać jedne w drugie. Poglądy te, podzielane przez tak wybitnych badaczy, jak znany angielski mykolog Miles Joseph Berkeley, w późniejszych latach ostro zwalczali Anton de Bary i Louis Pasteur.

Tuż po promocji doktorskiej Bail otrzymał z wydawnictwa Henry & Cohen w Bonn tablice do drugiej części dzieła „System der Pilze” z prośbą o jej opracowanie. Pierwszą jego część wydali w roku 1837 Theodor Friedrich Ludwig Nees von Esenbeck i Aimé Constant Fidèle Henry. Druga, do której tablice gotowe były już w roku 1842, nigdy nie doczekała się opracowania. Bail podjął się tego zadania i w październiku 1857 roku przekazał wydawcom gotowe dzieło, które ugruntowało jego renomę. W grudniu tego samego roku miały w jego życiu miejsce dwa kolejne, doniosłe wydarzenia – 11 grudnia zdał egzaminy nauczycielskie w zakresie historii naturalnej, chemii, języka niemieckiego i matematyki, zaś 20 grudnia został przyjęty w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników, otrzymując przydomek „Flotow”.

W roku 1858 zwrócił się do Ministerstwa Spraw Wyznaniowych i Oświaty w Wiedniu (Wien) z propozycją przygotowania zielnika najważniejszych rodzin i rodzajów grzybów z obszaru Austro-Węgier, który miał być przekazany najważniejszemu placówkom oświatowym podlegającym temu ministerstwu. Ministerstwo przystało na propozycję i przeznaczyło na ten cel środki, dzięki którym latem 1858 roku Bail wraz z Rudolfem von Uechtrizem (→t.1) mógł objechać Tyrol i północne Włochy. Lato w tym roku było jednak wyjątkowo suche, w związku z czym realizacja przyjętego zobowiązania stała pod znakiem zapytania. Jesienią 1858 roku Bail rozpoczął staż w Szkole Realnej św. Ducha we Wrocławiu, z którego rok później przeniesiony został do Szkoły Realnej w Poznaniu (Posen). 14 czerwca 1859 roku ożenił się we Wrocławiu z Anną Luizą Minną, córką nauczyciela Carla Augusta Gutsche.

Pogoda w roku 1859 znacznie bardziej sprzyjała pracy nad wspomnianym wyżej zielnikiem – przy pomocy grona zaprzyjaźnionych mykologów Bail uporał się z nią szybko i w lutym 1860 przekazał Ministerstwu Spraw Wyznaniowych i Oświaty w Wiedniu 19 kompletów liczącego 201 numerów „Herbarium mycologicum typicum”. Trafiły one do zbiorów przyrodniczych 8 uniwersytetów (Wiedeń, Innsbruck, Graz, Praga, Budapeszt, Kraków, Lwów, Padwa) i 11 szkół średnich (Opawa, Brno, Sibiu, Czerniowce, Timișoara, Linz, Salzburg, Klagenfurt, Laibach, Triest, Zagrzeb).

1 października 1862 roku Bail rozpoczął pracę w Gimnazjum Realnym św. Jana w Gdańsku (Danzig). W roku 1869 awansował w tej placówce na starszego nauczyciela, a w roku 1873 otrzymał tytuł profesora. Sławę znakomitego metodyka w zakresie nauk przyrodniczych przyniosły mu jego podręczniki „Methodischer Leitfaden für den Unterricht in Naturgeschichte” i „Grundriss der Naturgeschichte aller drei Reiche”, które, ciągle doskonalone, doczekały się kilkunastu wydań. W uznaniu zasług w roku 1887 został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV kl., a w roku 1893 – Orderem Korony III kl.

Gdy w drugiej połowie lat 70. XIX w. spór katolickiego proboszcza Johanna Böddickera z nauczycielem Hermannem Müllerem w kwestii obecności darwinizmu w programie szkolnym jako tzw. „kwestia lippstadzka” przeniósł się z miasta Lippstadt w Westfalii na forum pruskiego parlamentu, a w konsekwencji lekcje biologii w wyższych klasach pruskich szkół średnich zostały poważnie zredukowane, Bail znalazł się w gronie czołowych pruskich pedagogów upominających się o przywrócenie tego przedmiotu w pełnym wymiarze godzin lekcyjnych. W roku 1891 w Brunzwicku (Braunschweig) podczas zebrania założycielskiego Deutscher Verein zur Förderung des mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterrichts wystąpił z odczytem „Wert des naturgeschichtlichen Unterrichts auf höheren Schulen und praktische Gesichtspunkte für seine Behandlung”.

Poza wspomnianym wyżej towarzystwem był też członkiem Pruskiego Towarzystwa Botanicznego i Gdańskiego Towarzystwa Przyrodniczego, w którym od roku 1865 pełnił obowiązki dyrektora. W roku 1878 znalazł się w gronie założycieli Zachodniopruskiego Towarzystwa Botaniczno-Zoologicznego, w którym do roku 1894 pełnił obowiązki prezesa. Nie były mu obce rośliny naczyniowe, interesował się patologią roślin (wyjaśnił, że przyczyną raka modrzewia jest workowiec *Lachnellula willkommii*), wniósł znaczny wkład w wydawnictwa zielnikowe Rabenhorsta, zwłaszcza w zakresie wątrobowców, główną dziedziną jego zainteresowań naukowych pozostawała jednak niemal do końca jego życia mykologia. Wiele uwagi poświęcał zwłaszcza zagadnieniom wiążącym mykologię z entomologią – szereg jego publikacji z lat 1867-1905 poświęconych było wywoływanym przez grzyby chorobom owadów.

Z dniem 1 października 1900 roku przeszedł w stan spoczynku. Gdy w roku 1913 wprowadzono w Prusach rangę radcy studyjnego i tajnego radcy studyjnego, był jednym z pierwszych pruskich pedagogów, który otrzymał rangę tajnego radcy studyjnego. W swojej ostatniej publikacji z roku 1916 pisał m.in.

o zniszczeniu stanowiska podejrzynu marunowego (*Botrychium matricariifolium*) koło Oliwy (Oliva) przez jakiegoś nazbyt zapamiętałego florystę. Zmarł 30 września 1922 roku w Gdańsku. Jego nazwisko upamiętnił pochodzący z Goświnowic (Giesmannsdorf) koło Nysy (Neisse) mikrobiolog Paul Lindner w nazwie wyodrębnionego z gdańskiego piwa jopejskiego nowego gatunku drożdży *Saccharomyces bailii*.

Ważniejsze publikacje: Mykologische Berichte, *Bot. Zeitung* 13, 1855; Entscheidung der Frage „Was ist Rhizomorpha“, *ibid.* 14, 1856; Über Sclerotien und Rhizomorphen, *Jber. SGVK* 34, 1856; Sclerotium und Typhula, *Hedwigia* 1, 1856; Nachtrag zu meiner Abhandlung über Sclerotium und Typhula, *ibid.*; Über Hefe, *Jber. SGVK* 35, 1857; Über sein System der Pilze, *ibid.*; Mitteilungen über seine Reise durch Tyrol und Ober-Italien, *ibid.* 36, 1858; Das System der Pilze, 2 Abt., Bonn 1858; Über die Myxogasteres Fr. (Myxomycetes Wallroth), *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 9, 1859; Zusammenstellung der Hymenomyceten in Schlesien und der Niederlausitz, *Jber. SGVK* 38, 1860; Über die Darstellung von Hefe aus *Mucor mucedo*, *Amtl. Ber. Vers. Deutsch. Naturf.* 35, 1860; Über die Identität von *Empusa muscae* Cohn, *Mucor mucedo* Link, *Achlya prolifera* Nees und *Hormiscium (Cryptococcus) cerevisiae* Bon, *ibid.*; Die wichtigsten Sätze der neuern Mycologie, nebst einer Abhandlung über Rhizomorpha und Hypoxylon, *Nova Acta Leop.* 28, 1861; Mykologische Studien, besonders über die Entwicklung der *Sphaeria typhina* Pers., *ibid.* 29, 1862; Über die Hauptgebiete seiner entwicklungsgeschichtlichen Arbeiten: 1. Die Entstehung der Hefe; 2. Pilzkrankheiten der Insecten; 3. Verwandlungen der Pilze unter den verschieden äussern Bedingungen, *Hedwigia* 6, 1867; Über die Entstehung der Hefe, *Journ. f. Prakt. Chem.* 101, 1867; Über Epidemien der Insecten durch Pilze, *Stett. Entom. Zeitung* 28, 1867; Mitteilungen über das Vorkommen und die Entwicklung einiger Pilzformen, Programm der Realschule zu St. Johann in Danzig 1867; Über Pilzepizootien der forstverheerenden Raupen, *Schriften Naturf. Ges. Danzig N. F.* 2, H. 2, 1869; Über androgyne Blütenstände bei solchen Monöcisten und Diöcisten bei denen Trennung der Blütenstände Regel ist, *ibid.*; Kürzere Mitteilungen: *Viscum album* auf *Rosa canina*, *Nasturtium officinale* für die Provinz Preussen entdeckt, Saprolegnien als Töchter von Fischen im Freien, Zahlreiches Erscheinen von *Sphinx nerii* 1868 in Danzig, *ibid.*; Vorläufige Mitteilung über eine durch Pilze verursachte Epidemie der Forleule, *Noctua piniperda* L., *Krit. Bl. f. Forst. Jagdwiss.* 50, H. 2, 1868; Weitere Mitteilungen über den Frass und das Absterben der Forleule, *Noctua piniperda*, *Zeitschr. f. Forst. Jagdw.* 1, 1869; Pilzepidemien an der Forleule, *Noctua piniperda*, *ibid.*; Über Pilzkrankheiten der Insecten, *Tagebl. Vers. Deutsch. Naturf. Ärzte* 43, 1869; Vorläufige Mitteilung über das Vorkommen androgyner Blütenstände resp. von Zwitterblüthen bei *Alnus*, *Corylus* und *Comptonia*, *Bot. Zeitung* 28, 1870; Kürzere Mitteilungen: Blühende Pflanzen in den beiden letzten Wintern, Eingewanderte Pflanzen, Ein Eibenwald in Westpreussen, Notizen über Pilze: a. *Bulgaria globosa*, b. *Sparassis crispa*, c. Schwarze Trüffeln, *Tuber mesentericum*, in Westpreussen, *Schriften Naturf. Ges. Danzig N. F.* 3, H. 2, 1873; *Cervus tarandus*, *ibid.* N. F. 3, H. 4, 1875; Über Variationen in Folge äusserer Einflüsse, *Schriften Phys. Ök. Ges. Königsberg* 18, 1877; Über unterirdische Pilze, *Tagebl. Vers. Deutsch.*

Naturf. Ärzte 53, 1880; Skizze der Flora Danzigs and seiner Umgebung, w: Danzig in naturwissenschaftlicher und medicinischer Beziehung, Danzig 1880; Über *Tuber aestivum* und *T. mesentericum*, wie über falsche Trüffeln, *Bot. Centralbl.* 6, 1881; Vortrag über den Lärchenkrebs auf der 2. Versammlung des Preussischen Forstvereins in Danzig am 12. Juni 1882, Danzig 1882; Methodischer Leitfaden für den Unterricht in Naturgeschichte entsprechend den Lehrplänen und Lehraufgaben für die höheren Schulen in Preussen, Leipzig 1882; Ergänzung und Berichtigung zu Brefeld's Behandlung der Gährungsfrage, *Bot. Zeitung* 42, 1884; Botanische Notizen, *Schriften Naturf. Ges. Danzig N. F.* 6, H. 3, 1886; Grundriss der Naturgeschichte aller drei Reiche für den methodischen Unterricht, Leipzig 1888; Wissenschaftliche Mitteilungen, *Schriften Naturf. Ges. Danzig N. F.* 7, H. 3; 1890; Verschiedene Mitteilungen, *ibid.* N. F. 7, H. 4, 1891; Botanische Mitteilungen, *ibid.* N. F. 8, H. 1; 1892; Eine Käfer vernichtende Epizootie und Betrachtungen über die Epizootien der Insekten im allgemeinen, w: Festschrift zu P. Aschersons 70. Geburtstage, Berlin 1904; Der Rückgang der Danziger Flora, *Ber. Westpreuss. Bot. Zool. Ver.* 26-27, 1905; Pilzkrankheiten bei Insekten, *ibid.*; Über keulenförmige Pilze, *ibid.* 28, 1906; Über Pflanzenmissbildungen und ihre Ursachen, vornehmlich über mannigfaltige Entwicklung der Fiederblätter, *ibid.* 30, 1908; Über die Hexenbesen der Edeltanne, *Österreichische Gartenzeitung* 10, 1915; Beobachtungen und Mitteilungen von meinem Sommeraufenthalt in Oliva während der Jahre 1915 und 1916, *Ber. Westpreuss. Bot. Zool. Ver.* 39, 1916.

Źródła: Ainsworth C. G., Introduction to the history of mycology, Cambridge 1976, s. 29-30; AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Bernardyna we Wrocławiu, księga malżeństw 1845-1862, k. 326, poz. 1859/81; Bary A. d., Morphologie und Physiologie der Pilze, Flechten und Myxomyceten, Handbuch der physiologischen Botanik, Bd. 2, Leipzig 1866, s. 15, 27, 28, 30, 179-184; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Bail Theodor; Das Pilztypenherbar, im Auftrage des kaiserlich-österreichischen Ministeriums für Cultus und Unterricht, herausgegeben von Dr. Th. Bail, Österr. Bot. Zeitschr. 10, 1860, s. 101-114; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 10; *ibid.* 1902, s. 10; *ibid.* 1909, s. 24; Eidam E., Der gegenwärtige Standpunkt der Mykologie mit Rücksicht auf die Lehre von Infektionskrankheiten, Berlin 1872, s. 54-56, 143-147, 149, 154, 155, 161, 182; Entom. Kalender 1876, s. 21; Grummann-Handbuch, s. 59; Kössler-Personenlexikon, Band: Baack-Buzello, s. 177; LA Berlin, Standesamt Danzig I, Sterberegister 1922/1909 (ancestry.de); Lakowitz K., Bot. Archiv 4, 1923, s. 2-3; Lakowitz K., Ber. Westpreuss. Bot. Zool. Ver. 50, 1928, s. 38-40 (portr.); Lindner P., Mikroskopische Betriebskontrolle in den Gärungsgewerben mit einer Einführung in die Hefenreinkultur, Infektionslehre und Hefenkunde, Berlin 1895, s. 226-227; Pasteur L., Études sur la bière, ses maladies, causes qui les produisent, procédé pour la rendre inaltérable, avec une théorie nouvelle de la fermentation, Paris 1876, s. 92, 93, 126, 135, 178; Personalnotizen, Österr. Bot. Zeitschr. 8, 1858, s. 139, 377; Proclamation neu aufgenommener Mitglieder, Bonplandia 6, 1858, s. 37; TL-2, Suppl. 1, 1992, s. 254-255; Wimmer F., 3. Bericht über die Verhandlungen der Botanischen Sektion im Jahre 1850, *Jber. SGVK* 28, 1850, s. 91.

BANDMANN SIEGFRIED

(1864-1894)

Przedwcześnie zmarły mykolog

Urodził się 8 czerwca 1864 roku w Środzie Śląskiej (Neumarkt in Schlesien) w rodzinie żydowskiego kupca Louisa Bandmanna i jego żony Liny z domu Schatzky. Po przeprowadzce rodziny do Wrocławia (Breslau) uczył się najpierw w Gimnazjum św. Elżbiety, a następnie w Gimnazjum na Zwingerze. Uzyskawszy świadectwo dojrzałości, pracował początkowo jako księgarz, później zaś zaczął studiować na Uniwersytecie Wrocławskim stomatologię. W roku 1887 zdał egzaminy państwowe i rozpoczął praktykę jako dentysta, a obok tego zaczął studiować nauki przyrodnicze, specjalizując się w botanice. Od 27 sierpnia 1890 pod kierunkiem Josepha Schroetera (→t.1) pobierał próbki wód ściekowych i próbki szlamu z wrocławskich kanałów. Punktem wyjścia tych badań był fakt, że do tego czasu żaden z badaczy zajmujących się ściekami nie zainteresował się możliwością występowania w nich grzybów. Zarodniki zawarte w próbkach Bandmann hodował na najprzeróżniejszych pożywkach. Gdy do hodowli brał niewielką próbkę wód ściekowych, na pożywkach pojawiały się zwykle *Oidium lactis* Fr. (= *Geotrichum candidum* Link), *Pilobolus oedipus* Mont., *Dictyostelium mucoroides* Bref. i *Coprinus stercorarius* Bull., gdy zaś brał większe próbki o objętości 3-4 l, pojawiały się też *Fusisporium solani* Mart., *Stysanus capitatus* Reinke et Berthold, *S. stemonites* Corda, *Ascobolus pulcherrimus* Cr. i nie opisany wcześniej gatunek *Cylindrosporium*, któremu Schroeter nadał nazwę *C. paludosum*. Zszlamu uzyskanego poprzez filtrowanie ścieków Bandmann wyhodował poza tym *Gliocladium penicilloides* Corda, *Penicillium glaucum* Link, *Mortierella simplex* Tiegh. et G. Le Monn., *M. polycephala* Coem., *Rhopalomyces elegans* Corda oraz szereg gatunków z rodzajów *Torula*, *Spicaria*, *Chaetocladium* i *Mucor*. Najbogatsze były kultury prowadzone na chlebie razowym, w których obok licznych pleśniaków (*Mucor*) pojawiało się też wiele kropidlaków (*Aspergillus*). Po czterech tygodniach we wszystkich kulturach pojawiał się nie znany wcześniej grzyb, który został przez Bandmanna opisany jako *Acrostalagmus penicilloides*.

W lipcu 1892 roku choroba płuc nasiliła się u Bandmanna do tego stopnia, że musiał zrezygnować zarówno z badań, jak i z praktyki dentystycznej. Podjęte przez niego kuracje najpierw w sanatorium w Sokołowsku (Görbersdorf), a następnie w południowym Tyrolu nie przyniosły, niestety, oczekiwanych efektów. Zmarł we Wrocławiu 13 maja 1894 roku. Wyniki jego badań, których nie zdążył opublikować, Joseph

Schroeter przedstawił w dniu 29 listopada 1894 roku na posiedzeniu Sekcji Zoologiczno-Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław III, księga zgonów 1894/1173; Bandmann S., Über die Pilzvegetation aus den Breslauer Kanalwässern, Jber. SGVK 72, 1894, II. Abth., Zool-Bot. Sect., s. 86-90 (Herr Oberstabsarzt Professor Dr. Schroeter berichtete über die Ergebnisse der Untersuchung seines Schülers, Siegfried Bandmann); Cohn F., Lebensnachrichten über Siegfried Bandmann, ibid., s. 86 (przypis).

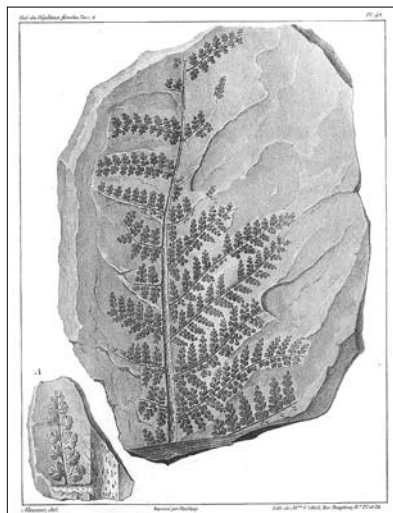
BANNERTH BENEDIKT JOSEPH

(1791-1835)

Ceniony kolekcjoner skamieniałości i twórca uzdrowiska Królewska Huta

Urodził się 15 lutego 1791 roku w Stodolach (Stodoll) koło Rud Wielkich (Gross Rauden) w ówczesnym powiecie rybnickim (Kreis Rybnik) w rodzinie kancelisty Petera Bannertha i jego żony Karoliny z domu Görlitz, która pochodziła z Gołkowic (Golkowitz). Prawdopodobnie tak samo jak później jego młodszy brat Florian, lekarz zdrojowy w Łądku (Landeck), ukończył szkołę przyklasztorną w Rudach. W roku 1814 uzyskał na Uniwersytecie Wrocławskim stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De ophthalmia syphilitica” o syfilitycznym zapaleniu oka. Od roku 1820 figurował w dokumentach jako chirurg spółki brackiej w Królewskiej Hucie (Knapschafts-Chirurgus zu Königshütte), pracę rozpoczął tam jednak wcześniej, najpóźniej w roku 1819.

Pracując w Królewskiej Hucie odkrył właściwości lecznicze tzw. kwaśnej wody z wyrobisk kopalni „Król”, która była już znana w pierwszych latach

XIX w. Zlecił wykonanie jej analiz chemicznych aptekarzowi Rudolfowi Cochlerowi z Tarnowskich Gór (Tarnowitz), a gdy okazało się, że skład mineralny wody może pomagać w leczeniu schorzeń kobiecych, reumatycznych i skórnych, rozpoczął tworzenie uzdrowiska. Wg „Hufeland's Journal der practischen Heilkunde” pierwsza łaźnia zdrojowa z 10 kabinami powstała w roku 1819, a w drugiej połowie lat 20. XIX w. Królewską Hutę zaczęto wymieniać w wykazie śląskich uzdrowisk. W roku 1829 Bannerth do spółki z bytomskim lekarzem powiatowym Theophilem Johannem Meiselbachem wybudował nowy zakład kąpielowy „Zdrój Amalii” (Amalien-Bad) zlokalizowany w okolicy dzisiejszej ul. Starego Zdroju w Chorzowie. Z informacji, którą Bannerth opublikował w roku 1830 w dodatku do „Schlesische Provinzial-Blätter”, wynika, że przy zakładzie istniał już wówczas dom zdrojowy dla gości i łaźnia rosyjska. Zakład ten otrzymał nazwę na cześć zmarłej 22 września 1829 roku żony Bannertha. Amalia Józefa Barbara, córka aktuarusza kancelarii klasztornej Johanna Jurczyka i jego żony Franciszki z domu Mura, urodziła się 8 lutego 1793 roku w Rudach Wielkich. Bannerth miał z nią czworo dzieci – urodzonego w roku 1826 Carla Franza Petera (żył tylko 3 dni), urodzoną w roku 1827 Marię Karolinę, urodzonego w roku 1828 Victora Bennona i urodzoną w roku 1829 Amalię Agnes Klarę.

Od roku 1834 Bannerth występował w dokumentach jako właściciel uzdrowiska. Zmarł 24 kwietnia 1835 roku w Królewskiej Hucie, mając 44 lata. Rok po jego śmierci, 1 maja 1836 roku, „Zdrój Amalii” został ponownie otwarty pod kierownictwem lekarza spółki brackiej doktora Johanna Friedricha Wilhelma Schulze. Informował o tym na łamach „Amts-Blatt der Regierung in Oppeln” pełnomocnik niepełnoletnich dzieci Bannertha. „Zdrój Amalii” jeszcze w roku 1853 odnotowany został w „Encyclopädisches Handbuch der Brunnen- und Bäderkunde”, nie wiadomo jednak, czy był jeszcze wówczas czynny.

Jako zbieracza skamieniałości po raz pierwszy wymienił Bannertha w roku 1832 Adolf Wilhelm Otto (→t.1), który otrzymał od niego kości gadów z górnośląskiego wapienia muszlowego. Trzy lata później Heinrich Robert Goeppert (→t.1) wymienił go wśród zbieraczy kopalnych roślin w artykule „O dążeniu Ślązaków do poznania flory minionych epok” i we wstępie do pracy „Die fossile Farnkräuter”. Większość przytoczonych w niej okazów z Królewskiej Huty – *Neuropteris gigantea* Sternb., *N. tenuifolia* Sternb., *Cheilanthes höninghausi* Goepp., *Alethopteris lonchitidis* Sternb., *A. urophylla* Goepp., *A. nervosa* Goepp., *A. muricata* Goepp. – pochodziła prawdopodobnie z kolekcji Bannertha.

Źródła: AP Katowice, Sąd Obwodowy w Bytomiu, ASC parafii katolickiej w Chorzowie, chrzty 1801-1835, poz. 1826/46, 1827/30, 1828/77, 1829/77; *ibid.*, zgony 1803-1850, poz. 1826/24, 1829/46, 1835/51; Bannerth B., Die Eisen-Bäder zu Königshütte, Schl. Prov. Bl. 91, 1830, Anhang, s. 83-88; Das Amalien-Bad bei Königshütte, Amts-Blatt der Regierung in Oppeln 21, 1836, s. 180; Die Mineralquelle zu Königshütte, Hufeland's Journal der practischen Heilkunde, Bd. 65, 1827, s. 143; Goeppert -Bestrebung, s. 212; Goeppert H. R., Die fossile Farnkräuter, Nova Acta Leop. 17, Suppl., 1836, s. XXVI, 196, 197, 244, 294, 300, 312, 313; Katolicka parafia Wniebowzięcia N.M.P. w Rudach Wielkich, księga chrztów 1753-1802, Rudy k. 66, Stodoły k. 266 (familysearch.org); Kurek R., Dwa wieki chorzowskiego przemysłu, Chorzów 2007, s. 53, 78; Matuszek E., Chorzowski słownik biograficzny, edycja nowa, t. 1, Chorzów 2007, s. 17-18; Otto A. W., Über eine fossile, eidechsenartige Amphibie in dem oberschlesischen Kalksteine, Übers. Arb. SGVK 1832, s. 50; NND 13, 2, 1835, Weimar 1837, s. 1241; Nowack-Lexikon 4, 1840, s. 3-4 (hasło: Bannerth, Florian Nepomuk Peter); Posner M., Encyclopädisches Handbuch der Brunnen- und Bäderkunde, 1. Th., Berlin 1853, s. 38; Syniawa M., Bannerth Benedikt, w: Encyklopedia Chorzowa, Katowice 2009, s. 26; Syniawa M., Doktor Bannerth (1791-1835), twórca uzdrowiska Królewska Huta i kolekcjoner skamieniałości, PGŚ 82, 2015, s. 14-15; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 101, 1835, s. 538; na il.: *Cheilanthes höninghausi* Goepp., z: A. Brongniart, Histoire des végétaux fossiles, T. I, Paris 1828, pl. 52.

BARON OSCAR THEODOR

(1847-1926)

Zbieracz motyli, chrząszczy i kolibrów

Urodził się 8 września 1847 roku w Rzepczach (Repsch) w powiecie prudnickim (Kreis Neustadt) w rodzinie nauczyciela Josepha Barona i jego żony Zofii z domu Kolloczek. 17 września został ochrzczony w kościele św. Bartłomieja w Głogówku (Oberglö-gau). Owady zaczął kolekcjonować już jako trzynastolatek, gdy uczył się w gimnazjum w Prudniku. W wieku 18 lat przerwał naukę i za zgodą rodziców wyruszył do Hamburga, gdzie zatrudnił się na statku handlowym. Po dwóch latach spędzonych na morzu ukończył w Hamburgu z dobrym wynikiem kurs dla nawigatorów, potem zaś wrócił do pływania. Gdy holenderski statek handlowy, na którym podjął pracę, rozbił się koło Jawy, na innym statku dotarł chory na szkorbut do Stanów Zjednoczonych. Tam początkowo pracował przy kartowaniu nieokreślonej bliżej wyspy u wybrzeży Kalifornii, gdzie znalazł wiele mało znanych chrząszczy, które trafiły później do zbiorów Kalifornijskiej Akademii Nauk w San Francisco. Ok. 1876 roku rozpoczął pracę przy załadunku szkunerów kursujących pomiędzy młynami w hrabstwie Mendocino a San Francisco, a w latach 80. pracował jako inżynier przy budowie linii kolejowych w Kalifornii i Arizonie.

W wolnym czasie z zapalem zbierał okazy roślin i owadów, a obok tego prowadził próby z hodowlą niektórych gatunków motyli. W roku 1876 nawiązał kontakt z wybitnym entomologiem amerykańskim Williamem Henrym Edwardsem, później również z Ferdinandem Heinrichem Hermannem Streckerem i Albertem Koebele. Niemcy od czasu swego wyjazdu z kraju odwiedził dopiero w roku 1883 – poznał wówczas Ottona Staudingera. Gdy w roku 1884 wrócił do Stanów Zjednoczonych, postanowił zająć się zawodowo zbieraniem okazów przyrodniczych. W roku 1885 wyruszył na wyprawę do Meksyku, lata 1889-91 spędził w Ekwadorze, a w latach 1893-95 podróżował po Peru. Podczas tych wypraw obok owadów zbierał też okazy ptaków, zwłaszcza kolibrów, w preparowaniu których osiągnął prawdziwe mistrzostwo.

Zbieranie okazów porzucił, gdy – jak pisał Meissner – nabawił się w jakiejś bagnistej okolicy niebezpiecznej choroby skóry. Dużą część swoich zbiorów, w tym największą w owym czasie w Europie, obejmującą 111 gatunków kolekcję kolibrów, sprzedał Muzeum Zoologicznemu Waltera Rothschilda w Tring w Anglii, gdzie ich opracowaniem zajęli się m.in. Ernst Johann Otto Hartert i jego żona Claudia oraz Osbert Godman Salvin. Ci pierwsi upamiętnili Barona w nazwach gatunkowych kolibrów *Phaethoris baroni* i *Eutoxeres baroni*, drugi – w nazwach gatunkowych ptaków *Buarremon baroni* z rodziny trznadłowatych (Emberizidae) i *Siptornis baroni* z rodziny garncarzo-watych (Furnariidae), w nazwie gatunkowej kolibra *Metallura baroni* i nazwie rodzajowej motyla *Baro-*

nia z rodziny paziowatych (Papilionidae). Nazwisko Barona upamiętnił też amerykański entomolog James John Rivers w nazwie gatunkowej chrząszcza *Amblychila baroni* (= *Amblycheila baroni*) z rodziny biegaczowatych (Carabidae).

Sam Baron opublikował tylko jeden tekst o stanowiskach odwiedzonych przez niego w północnym Peru i znalezionych tam kolibrach (Notes on the localities visited by O. T. Baron in northern Peru and on the Trochilidae found there, *Novitates Zoologicae* 4, 1897, s. 1-10). W roku 1896 powrócił na stałe do Niemiec. Nigdy się nie ożenił. Resztę życia spędził w Głogówku, gdzie mieszkał w domu nr 184 i gdzie zajmował się pszczelarstwem. Zmarł na dzień przed swoimi 79 urodzinami, 7 września 1926 roku.

Źródła: Brown F. M., Oscar Theodor Baron (1847-1926), *Journal of Lepidopterists' Society* 1965, s. 35-46; Gebhardt-Ornithologen II, s. 15-16; Hartert E. & C., On a collection of humming-birds from Ecuador and Mexico, *Novitates Zoologicae* 1, 1894, s. 43-64 (na il.: Pl. I, fig. 1-2 – *Metallura atrigularis*, fig. 3-4 – *M. baroni*); Hartert E., Various notes on Humming-birds, Ibis – Quarterly Journal of Ornithology, Ser. VIII, Vol. 3, s. 423-435; Meissner O., Oscar Theodor Baron, *Entom. Zeitschr.* 43, 1929, s. 131; Oskar Theodor Baron, Oberglogauer Heimatkalender 1928, s. 258-260; Rivers J. J., Three new species of Coleoptera, *Entomologica Americana* 6, 1890, s. 111-112; Salvin O., Two supposed new species of *Metallura* from Ecuador, *Bulletin of the British Ornithologists' Club* 1, 1893, s. XLIX-L; Salvin O., Description of a new genus and species of Papilionidae from Mexico, *Trans. Entom. Soc. London* 1893, s. 331-332; Salvin O., On birds collected in Peru by Mr. O. T. Baron, *Novitates Zoologicae* 2, 1895, s. 1-22; materiały udostępnione przez pana Andreasa Smarzłego (kościół św. Bartłomieja w Głogówku, metryka chrztu 1847/175; USC Głogówek, akt zgonu 1926/69).

BARTSCH FERDINAND GOTTLIEB MORITZ

(1809-1868)

Badacz flory okolic Olawy

Urodził się 24 listopada 1809 roku w Pokoju (Karlsruhe), w rodzinie rentmistrza księcia von Württemberg. Uczył się w Gimnazjum św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (Breslau), następnie do roku 1834 studiował teologię na Uniwersytecie Wrocławskim. Zdawszy w roku 1839 egzamin diakonacki *pro venia concionandi*, został dopuszczony do służby duszpasterskiej, zrezygnował jednak z kariery duchownego i rozpoczął pracę jako nauczyciel w Olawie (Ohlau). Początkowo uczył w prywatnej szkole Richtera, z której w roku 1857 przeniósł się do Wyższej Szkoły Miejskiej.

Pierwsze doniesienie związane z aktywnością florystyczną Bartscha opublikował Julius Milde (→t.1)

w roku 1852 w artykule o roślinach zarodnikowych okolic Wrocławia. Wspominając w nim o opisaney w tym samym roku przez Heinricha Agathona Bernsteina (→t.1) pod nazwą *Microstoma hiemale* (= *Microstoma protractum* (Fr.) Kanouse) czareczce długotrzonkowej oraz o tym, że grzyb ten on sam znajdował już od roku 1850 w Swojczyckim Lesie (Schwoitscher Wald) pod Wrocławiem, podał też informację o tym, że w okolicach Oławy został on znaleziony przez Bartscha.

Rok później ten sam Milde w krytycznym przeglądzie śląskich naczyniowych roślin zarodnikowych podał odkryte przez Bartscha stanowiska salwinii pływającej z Kuźnic Kluczborskich (Kreuzburgerhütte) koło Pokoju, widłaczka torfowego i podejźrzonu księżycowego z okolic Pokoju, zanokcicy niemieckiej na wzniesieniu Ciasnota (Knappberg) koło Leśnej (Marklissa) oraz nasieźrzału pospolitego z Janikowa (Grüntanne) i Zabardowic (Seiffersdorf) koło Oławy. W tymże roku Friedrich Wimmer (→t.1) w artykule o nowych i rzadkich formach roślinnych ze Śląska wymienił nadesłane przez niego okazy turzycy nitkowatej z Zaprężyna (Sapratschine), mieszańca sasanki otwartej z wiosennej z Pokoju oraz brzeżycy jednokwiatowej, przygiełki brunatnej, wrzośca bagiennej i seradeli drobnej z Niwicy (Zibelle).

W kolejnych latach informacje o odkryciach florystycznych Bartscha publikował przede wszystkim Wimmer – poza stanowiskami z okolic Oławy i Pokoju były to też m.in. stanowiska z okolic Międzyborza (Medzibor, Neumittelwalde), Strzelina (Strehlen), Zgorzelca (Görlitz) i Mużakowa (Muskau). Ważniejsze z nich znalazły się w trzecim wydaniu „Flory” Wimmera z roku 1857. W roku 1859 Bartsch opublikował rozprawę poświęconą florze okolic Oławy (Flora der Umgegend von Ohlau, w: *Einladungsschrift des Magistrats zu Ohlau z. d. am 14. und 15. April 1859 abzuhalten. öffentl. Prüf. d. höhern Bürgerschule*). Diederich Franz Leonhard von Schlechtendal, który recenzował tę publikację na łamach „Botanische Zeitung”, zwrócił uwagę przede wszystkim na jej niedostatki – na to, że autor nie podał literatury, którą posługiwał się przy oznaczaniu roślin, a do tego nie zwrócił uwagi na lokalne nazwy i zastosowanie roślin w medycynie ludowej i do innych celów.

Od roku 1861 informacje o odkryciach Bartscha publikował Rudolf von Uechtritz (→t.1) w uzupełnieniach do „Flory” Wimmera. Ostatnią z nich była informacja o stanowisku szczeci owłosionej w Lesie Odrzańskim (Oderwald) koło Oławy opublikowana w roku 1868. Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczyzny miało zamiar przyjąć Bartscha w poczet swoich członków-korespondentów, zmarł on jednak nieocze-

kiwanie w maju 1868 roku, nie doczekawszy się tego zaszczytu. Zgromadzone przez siebie zbiory zieleniowe zapisał w testamencie Wyższej Szkole Miejskiej w Oławie. Większość odkrytych przez niego stanowisk śląskiej flory uwzględnił jeszcze Emil Fiek (→t.1) w swojej florze z roku 1881.

Źródła: Anders-Statistik 1848, s. 222; *ibid.* 1867, s. 322; Bekanntmachung, Amts-Blatt der Regierung in Breslau 30, 1839, s. 232 (informacja o egzaminie *pro venia concionandi*); Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 5 – *Pulsatilla patens*, *P. pratensis*, s. 12 – *Ranunculus fallax*, *itd.*; Goepfert H. R., Einige Worte zur Erinnerung, Jber. SGVK 46, 1868, s. 122 (błędnie podana informacja, że zmarł w wieku niecałych 50 lat); Milde J., Über die Kryptogamen-Flora der Umgegend von Breslau, Jber. SGVK 30, 1852, s. 67-73; Milde J., Kritische Übersicht der schlesischen Gefäß-Cryptogamen mit besonderer Berücksichtigung der Equiseten, w: Denkschr. SGVK 1853, s. 183-197; Milde J., Über einige Kryptogamen Schlesiens, Bot. Zeitung 16, 1858, s. 347; Oelsner Th., Nekrologe, Jber. SGVK 46, 1868, s. 291 (błędnie podana informacja, że zmarł w wieku niecałych 50 lat); Schlechtendal D. F. L., Bot. Zeitung 17, 1859, s. 326-327 (recenzja rozprawy o florze Oławy); Uechtritz-Nachträge I, II, IV, V; Wimmer F., Neue oder seltenere Pflanzenformen aus Schlesien, Jber. SGVK 31, 1853, s. 172-173; Wimmer F., Wildwachsende Bastardpflanzen, hauptsächlich in Schlesien beobachtet, w: Denkschr. SGVK 1853, s. 143-182; Wimmer F., Bemerkungen über einige seltenere schlesische Pflanzen, Jber. SGVK 34, 1856, s. 62-63; Wimmer F., Über neue Arten, Formen und Standorte, beobachtet in Schlesien im Jahre 1858, Jber. SGVK 36, 1858, s. 59-61; Wimmer-Flora 1857, s. IX, 26, 49, 67, 76, 233, 243, 284, 379, 488, 513.

BAU WALTER THEODOR

(1888-1967)

Pedagog, geolog, paleontolog i zoolog

Wywodził się z kręgu Braci Morawskich. Urodził się 29 stycznia 1888 roku w Kleinwelka koło Budziszyna (Bautzen). Był najstarszym z sześciorga dzieci Johanna Baua i jego żony Pauliny z domu van Calker,

która prowadziła w Kleinwelka pensję dla dziewcząt. Po ukończeniu Pedagogium w Niesky, gdzie 6 lutego 1908 roku zdał pierwszy egzamin nauczycielski, uczył w instytucie dla chłopców w Neuwied aż do rozwiązania tej szkoły w roku 1913. 7 lipca 1914 roku zdał drugi egzamin nauczycielski i od 12 listopada 1914 roku rozpoczął pracę w Pawłowiczkach (Gnadelfeld) w powiecie kozielskim (Kreis Cosel). W latach 1915-18 walczył w szeregach armii niemieckiej i był wielokrotnie ranny. Po wojnie ożenił się z Margaretą Rieke, córką proboszcza z Lüneburger Heide. Miał z nią dwóch synów, którzy polegli w roku 1944.

W Pawłowiczkach zajmował się aktywnie badaniem przyrody najbliższej okolicy – interesowała go jej budowa geologiczna, czworotorzędowe skamieniałości, a także ptaki i drobne ssaki. Zebrany przez siebie okazami wzbogacał stale zbiory izby regionalnej w Pawłowiczkach. Był aktywnym członkiem m.in. Stowarzyszenia Geologów Górnego Śląska od chwili jego powstania i Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów od roku 1928. W latach 30. i 40. był honorowym pełnomocnikiem do spraw ochrony przyrody na powiat kozielski.

Pozostał w Pawłowiczkach aż do roku 1945 i opuścił je jako jeden z ostatnich ich mieszkańców. Wiele miesięcy spędził z żoną w obozie w Chebie (Eger) i dopiero pod koniec 1945 roku znalazł schronienie w Königsfeld w Schwarzwaldzie. Tam pracował nadal aktywnie w szkole, radzie gminnej, radzie starszych i księgarni ludowej. Znajdował też czas na współpracę z Państwowym Muzeum Przyrodniczym w Stuttgarcie i Miejskim Muzeum Przyrodniczym we Freiburgu. To ostatnie otrzymało jego zbiory kości drobnych ssaków z wypluwek i zbiory muszli. Do zbiorów Dolnosaksońskiego Muzeum Krajowego trafił z kolei jego notatnik z rysunkami krzemiennych artefaktów mezolitycznych z okolic Neugnadelfeld w Dolnej Saksonii.

W październiku 1965 roku Bau stracił ostatnią bliską mu osobę – żonę. Sam przeżył ją tylko o niecałe dwa lata. Zmarł w Königsfeld 9 czerwca 1967 roku.

Ważniejsze publikacje: Mageninhalt eines Wachtelkönigs, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 16, 1930; Zur Geschichte von Gnadelfeld, *Jber. Geol. Ver. Oberschl.* 1930; Gnadelfeld, Gedenkblätter zur 150 Jahrfeier der Ortsgrundung, Oppeln 1932; Die geologische Sammlung der Gnadelfelder Heimatstube, *Jber. Geol. Ver. Oberschl.* 1932; Die Gnadelfelder Erziehungsanstalten, *Der Oberschlesier* 14, 1932; Der Instrumentenmacher Bruder Reichstein von Friedrich Wilhelm III, *ibid.*; Beobachtungen an Rupfungen und Gewölen über die Ernährung der Raubvögel, *ibid.*; Kleinsäuger im Gebiet von Gnadelfeld, *Jber. Geol. Ver. Oberschl.* 1934; Kleinsäuger in Oberschlesien, *Der Oberschlesier* 17, 1935; Was die Sandgrube erzählt I-III, *Coseler Heimatkalender* 1936, 1938, 1939; Zur erdgeschichtlichen Entwicklung

des Raumes um Kostenthal, *Der Oberschlesier* 19, 1937; Eine interglaziale Molluskenfauna in eiszeitlichen Sanden bei Gnadelfeld, *Jber. Geol. Ver. Oberschl.* 1938; Was geht mich der Naturschutz an? *Coseler Heimatkalender* 1939; Zur Kenntnis der ober-schlesischen Lössschneckenfauna, *Jber. Geol. Ver. Oberschl.* 1940; Ein neuer Fund in den Gnadelfelder Valvatensanden, *ibid.*; Die Heimatstube in Gnadelfeld, *Coseler Heimatkalender* 1942.

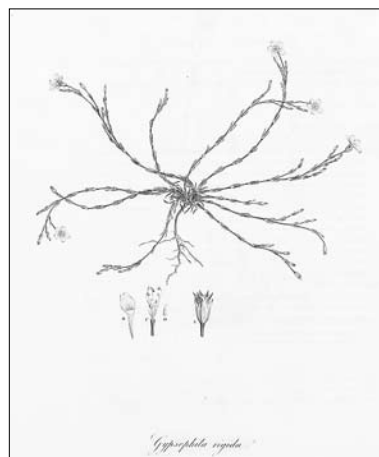
Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Bau Walter Theodor; Der Kreisvertrauensmann für Heimatschutz, Coseler Heimatkalender 1939, s. 58; Krüger-Bau G., Walther G., Walter Bau – Pädagoge, Geologe, Paläontologe und Zoologe, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 123, 1968, s. 18-19; Mitgliederverzeichnis, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 22, 1937, s. 2; So darf es in einem Dorfe nicht aussehen, *Coseler Heimatkalender* 1939, s. 93 (portr.).

BAUMANN CARL

(1819-1874)

Badacz flory okolic Opola i Lublińca

Urodził się 12 kwietnia 1819 roku we Wrocławiu (Breslau). Na temat tego, gdzie zdobył wykształcenie i gdzie pracował przed przybyciem do Opola (Oppeln), nie udało się znaleźć żadnych informacji. Z informacji zamieszczonych w sprawozdaniach Królewskiego Katolickiego Gimnazjum w Opolu wynika, że studiował swego czasu filologię. W październiku 1859 roku został zatrudniony w tymże gimnazjum jako nauczyciel otwartej właśnie klasy przygotowawczej. Klasa ta stała się integralną częścią gimnazjum w roku 1863, a Baumann wszedł tym samym w skład grona pedagogicznego gimnazjum. W roku 1867, gdy została zlikwidowana klasa przygotowawcza, został zatrudniony jako pomocniczy nauczyciel gimnazjalny.

Początkowo prowadził zajęcia z francuskiego, geografii i matematyki, później również z przyrodoznawstwa. Pierwsze informacje o jego działalności na polu botaniki pochodzą z roku 1863, kiedy to w „Nowych stanowiskach rzadkich gatunków śląskiej flory” Rudolf von Uechtritz (→t.1) napisał odnośnie miłki szkarłatnej (*Adonis flammea*): „Mój przyjaciel, nauczyciel gimnazjalny Baumann z Opola, znalazł bardzo piękne okazy na nowym stanowisku przy drodze do Kępy (Kempa) razem z kurzyślądem błękitnym i przewiertniem okrągłolistnym. Ta piękna roślina, która i gdzie indziej lubi wapienne podłoże, należy wraz z wymienionymi wyżej gatunkami oraz z tobołkami przerosłymi i dymnicą drobnokwiatową do gatunków charakterystycznych dla opolskiego wapienia muszlowego i jest tu z pewnością rodzima, podczas gdy koło Wrocławia, gdzie znalazłem ją tylko raz koło Ołtaszyna (Oltaschin), była na pewno zawleczona”.

Rok później Baumann został członkiem Botanicznego Towarzystwa Prowincji Brandeburskiej (w wykazie członków figurował do roku 1866). W latach 1864-68 Uechtritz i Engler (→t.1) opublikowali szereg informacji o odkrytych przez niego stanowiskach różnych gatunków z okolic Opola i Lublińca (Lublinitz; tu m.in. rzadka na Śląsku odmiana wrzосу zwyczajnego, *Calluna vulgaris* var. *pubescens* Maly, znaleziona w lesie między Lublińcem i Żędowicami/Ziandowitzi) oraz kilka doniesień florystycznych z okolic Koźła (Cosel), Olesna (Rosenberg), Chojnowa (Haynau) i Kłodzka (Glatz). W tym samym okresie Uechtritz i Engler opublikowali też informacje o kilku stanowiskach z okolic Tworoga (Tworog) odkrytych przez Annę Baumann, która najprawdopodobniej była żoną Carla Baumanna (z dokumentów Gimnazjum w Opolu wynika, że był żonaty i nie miał dzieci).

W roku 1872 Uechtritz otrzymał od Baumanna nie oznaczone okazy rośliny znalezionej przez niego koło Sadowa (Sodow) niedaleko Lublińca. Z oznaczenia wynikało, że jest to goździcznik skalnicowy (*Tunica saxifraga* (L.) Scop.=*Petrorhagia saxifraga* (L.) Link), co Uechtritzowi wydało się mało prawdopodobne, gdyż uważano wówczas, że północna granica występowania tego gatunku przebiega przez południowe Czechy, Dolną Austrię i południowo-zachodnią część Węgier. Choć w przypadku Baumanna było to mało prawdopodobne, Uechtritz uznał, że doszło do pomyłki, Paul Ascherson jednak uznał to stanowisko za prawdopodobne, gdyż mniej więcej tym samym czasie informację Ferdynanda Karo o występowaniu tego gatunku koło leżącej niedaleko Lublińca Częstochowy opublikował Józef Rostafiński. Uechtritz najwyraźniej nie przekonała ta argumentacja i w roku 1881 nadal uważał, że nastąpiła w tej kwestii pomyłka.

Poza okazami roślin naczyniowych Baumann zbierał też okazy mszaków. W roku 1872 Karl Gustav Limpricht (→t.1) w uzupełnieniach do „Bryologia silesiaca” Juliusa Milde (→t.1) zamieścił informację o odkrytym przez niego stanowisku torfowca spiczastolistnego (*Sphagnum laxifolium* C. Müll.=*S. cuspidatum* Ehrh.) w lesie między Lublińcem i Żędowicami.

Baumann zmarł w Opolu 5 lutego 1874 roku. Informacje o jego florystycznych odkryciach opublikowane przez Uechtritz i Englera powtórzył w roku 1881 w swojej „Florze Śląska” Emil Fiek (→t.1), powtarzając też stwierdzenie Uechtritz o pomyłce odnośnie goździcznika skalnicowego.

Źródła: AP Opole, Państwowe Gimnazjum Męskie w Opolu, Acta betr. Personal-Nachweisungen der Lehrer (1819-1878); Ascherson P., Kleine phytographische Bemerkungen, Bot. Zeitung 31, 1873, kol. 161-163; Chronik des Gymnasiums, w: Zu der öffentlichen Prüfung aller Klassen des Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Oppeln 1864, s. 37; ibid. 1868, s. 27; Engler-Verzeichniss 1868; Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 7 – *Adonis flammeus*, s. 15 – *Trollius europaeus*, itd.; Limpricht-Nachträge; May O., Beiträge zur Geschichte des Oppelner Gymnasiums, Anhang, Technische Lehrer, w: Jahresbericht des Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Oppeln 1901/02, s. X; Rostafiński R., Florae Polonicae Prodrum, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 22, 1872, Abh. s. 81-208 (*Tunica saxifraga* – nr 1052, s. 183); Todesfälle, Schl. Prov. Bl. N.F. 13, 1874, s. 170; Uechtritz-Nachträge III, IV, V, VI; Uechtritz R. v., Neue Standorte seltener Arten aus der schlesischen Flora, Jber. SGVK 41, 1863, s. 93-96; Uechtritz R. v., Über neue Arten und Formen der schlesischen Flora, ibid. 44, 1866, s. 78-88; Uechtritz-Durchforschung 1881; Veordnungen der hohen Behörden, w: Zu der öffentlichen Prüfung aller Klassen des Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Oppeln 1860, s. 19; Verzeichniss der Mitglieder, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 6, 1864, s. XXXIV; ibid. 7, 1865, s. XXX; ibid. 8, 1866, s. XXX; na il.: *Petrorhagia saxifraga*, z: Flora Graeca sive Plantarum rariorum historia, quas in provinciis aut insulis Graeciae legit, investigavit et depingi curavit Johannes Sibthorp, Vol. IV, Londini 1823, pl. 382 (jako *Gypsophila rigida*).

BAYER JOHANN NEPOMUK (1802-1870)

Badacz lip i jeżyn

Urodził się 21 marca 1802 roku w Velké Kraši (Gross-Krosse) koło Opawy (Troppau) w rodzinie szewca Antona Bayera i jego żony Anny Marii z domu Kuntz. Uczył się w gimnazjum w Białej Wodzie (Bilá Voda, Weisswasser) i w Instytucie Filozoficznym w Olomuńcu (Olmütz), potem zaś wyruszył do Wiednia (Wien), gdzie przez pewien czas studiował nauki techniczne i medycynę. Nie ukończywszy studiów, rozpoczął pracę w leżącym na południe od Wiednia Bad Vöslau jako sekretarz szwajcarskiego bankiera Johanna Hein-

richa von Geymüllera młodszego. 3 września 1834 roku w kościele w Gainfarn wziął ślub z Katarzyną, służącą Rozalii von Geymüller, córką leśniczego Johanna Mende i jego żony Anny z domu Neissel.

W roku 1838 rozpoczął pracę na Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda, a w roku 1845 jako ekspedytor kolejowy został skierowany do Pragi (Prag). Do kartoteki praskiego magistratu został wówczas wpisany jako wdowiec z dwójką dzieci – synem Hermannem i córką Henriettą. 5 czerwca 1848 roku ożenił się w Rajhradzie (Gross Raigern) koło Brna (Brünn) z 36-letnią, pochodzącą z Brna wdową po baronie Rudolfie von Baillou, Julią z domu von Kiesewetter. Wraz z drugą żoną trafiło pod jego dach czterech pasierbów – Wilhelm, Julius, Rudolf i Karl. W roku 1852 przeszedł do pracy w Państwowej Kolei Południowo-Wschodniej w Peszcie (Pest), zaś w roku 1855, gdy Kolej Południowo-Wschodnia została przejęta przez Austro-Węgierskie Towarzystwo Kolei Państwowych, został w randze inspektora generalnego przeniesiony do Wiednia.

Pod koniec lat 40. zaczął zajmować się botaniką, przy czym szczególnie interesowały go lipy i jeżyny. W roku 1849 znalazł się w gronie założycieli praskiego towarzystwa „Lotos” i był pierwszym redaktorem wydawanego przez to towarzystwo czasopisma „Lotos”. Od roku 1851 był członkiem Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu, w którym w latach 1862-65 pełnił obowiązki jednego z wiceprezesów. W roku 1862 w czasopiśmie tego towarzystwa wydrukowana została jego monografia lip obejmująca

wszystkie znane wówczas gatunki, odmiany i formy. Poza tą monografią opublikował szereg przyczynków do flory Czech, Moraw, Śląska, Górnej i Dolnej Austrii oraz Węgier, a także opracowanie flory Prateru oraz przewodnik botaniczny po Arcyksięstwie Austriackim przed i za Anizą. Przeszedłszy w roku 1864 w stan spoczynku, zamieszkał w Steyr-Reicherschwall w Górnej Austrii. Tam zmarł na atak serca 14 lutego 1870 roku. Jego druga żona zmarła 16 września 1881 roku w Hranicích na Morawach (Mährisch Weisskirchen).

Zbiory zielnikowe Bayera, w których było wiele okazów obu interesujących go rodzajów, kupił po jego śmierci słowacki lekarz i botanik Josef Pantocsek. Dziś znajdują się one w zbiorach Magyar Természettudományi Múzeum w Budapeszcie. Nazwisko Bayera upamiętnili w botanice Victor von Janka w nałęczyku Bayera (*Phaca bayeri*=*Astragalus suberosus* Banks et Sol. subsp. *haarbachii* (Spruner ex Boiss.)), August Kanitz w rumianku Bayera (*Matricaria bayeri*=*Chamomilla recutita* (L.) Rauschert var. *bayeri* (Kanitz) Dostál) i Wilhelm Olbers Focke w jeżynie Bayera (*Rubus bayeri*=*Rubus hirtus* subsp. *bayeri* (Focke) Focke).

Publikacje: Einige praktische Vortheile beim Einsammeln und Trocknen der Pflanzen, w: Ott J., Fundorte der Flora Böhmens, Prag 1851; Über Prosodie der Pflanzennamen, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 1, 1851; Über die Flora von Tscheitsch in Mähren, *ibid.* 2, 1852; Über einige Pflanzen (*Avena caryophyllea*, *Evonymus latifolia*, *Festuca bromoides*, *Cuscuta schkhuriana*, *Tilia cucullata*), *ibid.*; Beitrag zur Flora von Österreichisch-Schlesien, *ibid.* 4, 1854; Über das Vorkommen der *Orobancha ramosa*, *Lotos* 7, 1857; Über die Mannigfaltigkeit der Pflanzenformen und deren Anordnung im Systeme, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 10, 1860; Excursion bei Bazias, *Österr. Bot. Zeitschr.* 10, 1860; Linden mit kappenförmigen Blättern, *ibid.*; Zur Flora von Bazias, *ibid.* 11, 1861; Monographia *Tiliae* generis, *Verh. Zool. Bot. Ges.* 12, 1862; Beiträge zur Flora von Ungarn, insbesondere zu J. Sadler's Flora comitatus Pesthiensis, *Österr. Bot. Zeitschr.* 13, 1863; Die auffallendsten Merkmale der wilden Graskattungen des Erzherzogstums Österreich, *ibid.* 15, 1865; Ein zweifelhafter Beweis, *ibid.* 19, 1869; Praterflora, Wien 1869 (str. tyt. na il.); Botanisches Exkursionbuch für das Erzherzogtum Österreich ob und unter der Enns, Wien 1869.

Źródła: AHMP, Magistrát hlavního města Prahy I, Referát IV, popisní, Soupis pražských domovských příslušníků 1830-1910 (1920), Pořadové číslo: 280, Rok narození: 1802, Příjmení: Bayer, Jméno: Johann; BZÖ, s. 7, 9, 15, 130, 141, 142, 204; DA Wien, Pfarramt Gainfarn, Trauungsbuch 1809-1835, k. 124; Focke W. O., Correspondenz aus Bremen, *Österr. Bot. Zeitschr.* 18, 1868, s. 99-100; Janka V. v., Zur Flora austriaca, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 8, 1858, s. 429-432; Kanitz A., *Matricaria bayeri* (Egy új alföldi növény), Magyar Tudományos Értekező 1862, 1, s. 321-323; Kanitz-Versuch, s. 646, nr 282; LA Linz, Steyr-Stadtpfarre, Totenbuch Reicherschwall 1806-1876, s. 80; Maiwald-Geschichte, s. 91, 128, 129, 148, 181, 182; MZA Brno,

římskokatolická fara Rajhrad, matriky oddaných 1826-1925, s. 65; Personalnotizen, Österr. Bot. Zeitschr. 20, 1870, s. 91; Reichardt H. W., ADB 2, 1875, s. 188-189; ZA Opava, římskokatolická fara Hranice, matriky zemřelých 1867-1881, s. 458; *ibid.*, římskokatolická fara Vidnava, matriky narozených Velká Kraš 1785-1818, s. 153.

BECKER EWALD GUSTAV

(1846-1873)

Badacz skamieniałości ze Świerzawy i Nattheim

Urodził się 14 marca 1846 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie kupca Gustava Beckera i jego żony Emmy Berty Matyldy z domu Grüttner. Od roku 1863 studiował nauki przyrodnicze, zwłaszcza mineralogię, paleontologię i zoologię, we Wrocławiu, Bonn i Berlinie. Początkowo interesował się mineralogią, szczególnie minerałami występującymi w granitach koło Strzegomia (Striegau), którym była poświęcona jego pierwsza publikacja zamieszczona w roku 1867 w czasopiśmie Niemieckiego Towarzystwa Geologicznego. Dzięki rekomendacji Ferdinanda Roemera (→t.1) Becker został członkiem tego towarzystwa już w roku 1866. Minerałom z okolic Strzegomia poświęcił też dysertację „Über das Mineralvorkommen im Granit von Striegau, insbesondere über den Orthoklas und den dunkelgrünen Epidot”, na podstawie której w roku 1868 uzyskał we Wrocławiu stopień doktora filozofii. W roku 1869 ukazała się jego pierwsza publikacja paleontologiczna poświęcona kopalnym rybom i roślinom z czerwonego spawowca w okolicach Świerzawy (Schönau). Rok później został asy-

stentem zbiorów paleontologicznych Akademii Nauk w Monachium, którymi zarządzał wówczas wybitny paleontolog Karl Zittel. Pracując u jego boku, Becker zainteresował się kopalnymi koralowcami i zaczął opracowywać ich faunę z górn jurajskich warstw z Nattheim w Wirtembergii. Przygotowywana publikacja miała być podstawą jego habilitacji, nie zdążył jej jednak ukończyć, gdyż zmarł 7 lutego 1873 roku w Monachium, mając zaledwie 27 lat. Ukończoną jej część Zittel opublikował w roku 1876 w czasopiśmie „Palaeontographica”. Jego nazwisko upamiętnili Melchior Neumayr w nazwie gatunkowej jurajskiego amonita *Aspidoceras beckeri* i Otto Geyer w nazwie jurajskiego koralowca *Dimorphoseris beckeri*.

Publikacje: Beryll bei Striegau, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 19, 1867; Über die trigonale Pyramide ξ ab dem Quarz von Baveno, *Poggendorff's Annalen der Physik und Chemie* 136, 1869; Über Fische und Pflanzen führende Mergelschiefer des Rothliegenden in der Umgegend von Schönau in Niederschlesien, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 21, 1869; Die Korallen der Nattheimer Schichten, *Palaeontographica* 21, 1876 (na il. Taf. XXXVIII).

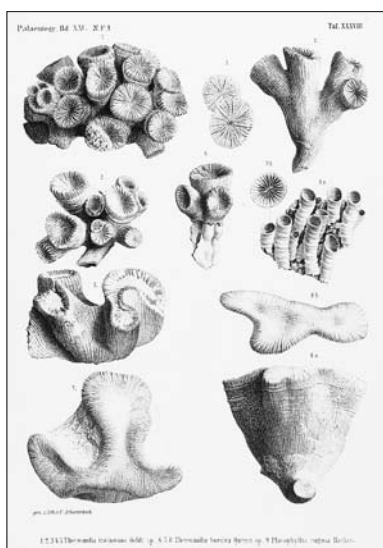
Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1845-46, k. 267, poz. 1846/219; Der Gesellschaft sind als Mitglieder beigetreten, Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. 18, 1866, s. 3; ET (E. Tietze), Dr. Ewald Becker †, Verh. Geol. Reichsanst. Wien 1873, s. 70-71; Geburten, Schl. Prov. Bl. 123, 1846, s. 463; Geyer O., Die oberjurassische Korallenfauna von Württemberg, Palaeontographica, Abt. A, 104, 1954, s. 121-220; Jahres-Todtenschau 1873, Schl. Prov. Bl. N. F. 1874, s. 60; Neumayr M., Die Fauna der Schichten mit *Aspidoceras acanthicum* Oppel, Abh. Geol. Reichsanst. Wien 5, 1871-73, s. 141-257; Roemer F., Ewald Becker †, Neues Jahrb. f. Miner. 1873, s. 172-173.

BECKER **LOTHAR** **AUGUST** **ADALBERT**

(1825-ok. 1901)

Badacz australijskich i śląskich grzybów

Urodził się 4 kwietnia 1825 roku w Lesznie Dolnym (Nieder-Leschen) koło Szprotawy (Sprottau) jako piąte z siedmiorga dzieci pastora Ernsta Wilhelma Gottloba Beckera i jego żony Doroty Henrietty z domu Stempel, która pochodziła z Dalkowa (Dalkau). Od końca lat 30. do roku 1846 uczył się w Akademii Rycerskiej w Legnicy (Liegnitz). Brak jego nazwiska w wykazie abiturientów tej szkoły wskazuje, że opuścił ją bez świadectwa dojrzałości. Według informacji podanych przez Rudolfa von Uechtritza (→t.1) już w latach 40. interesował się florą Śląska i w roku 1849 odkrył m.in. stanowisko gwiezdnicy grubolistnej (*Stellaria crassifolia*) koło Gaworzyc (Quaritz) w powiecie głogowskim (Kreis Glogau). W tym samym roku wyjechał do Australii, gdzie spędził dwa lata. W drodze powrotnej

odwiedził Jawę i Singapur, w latach 1852-53 przemierzył Indie od Kalkuty do Bombaju, później zaś przez Basrę i Bagdad dotarł do wybrzeży Morza Śródziemnego. W roku 1854 jego nazwisko pojawiło się po raz pierwszy w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej w związku z wygłoszonymi 13 i 20 grudnia odczytami o skalnych świątyniach w Indiach i podróży w australijskie Góry Błękitne.

W roku 1855 Becker ponownie wyruszył do Australii. Tym razem spędził tam 10 lat, odwiedzając w tym czasie Nową Zelandię. Po powrocie do Europy pracował nad opisami swoich podróży, które ukazywały się m.in. w czasopismach „Globus”, „Ausland” i „Die Natur”. Ponieważ zajmował się australijskimi grzybami, Heinrich Robert Goeppert (→t.1) zachęcił go do zajęcia się również grzybami występującymi na Śląsku. Podczas wycieczek m.in. po okolicach Wrocławia (Breslau), Ślęży (Zobtenberg), Bystrzycy (Peisterwitz) koło Oławy (Ohlau) i Skoroszowa (Katholisch-Hammer) Becker zgromadził materiały wykorzystane przez Goepperta w roku 1871 w „Conspectus Fungorum Silesiae”.

Od roku 1872, na co wskazują informacje podane przez prof. Goepperta, Becker wrócił do florystyki. W latach 1873-83 o jego odkryciach florystycznych w okolicach Wrocławia, Szprotawy, Przemkowa (Primkenau), Głogowa, Lubina (Lüben), Nowej Soli (Neusalz) i Złotoryji (Goldberg) pisał w swoich sprawozdaniach Uechtritz. Wiele odkrytych przez niego stanowisk przytoczył też Emil Fiek (→t.1) w swojej „Flora von Schlesien”.

W roku 1874 po ustąpieniu Theodora Oelsnera ze stanowiska bibliotekarza Beckerowi powierzono pieczę nad biblioteką Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej. Na posiedzeniu Sekcji Botanicznej 15 stycznia 1874 roku prezentował rysunki australijskich grzybów, które miały być ilustracjami do planowanej przez niego publikacji „Beschreibung australischer Pilze”. Był wśród nich nowy gatunek *Clathrus albidus* L. Becker. Podczas posiedzenia w dniu 29 stycznia tego samego roku Becker omówił rezultaty wycieczki podjętej na zlecenie towarzystwa latem 1873 roku w obszar połodowcowych jezior i torfowisk (Sprottebruch) w okolicach Przemkowa. Celem wycieczki było odnalezienie stanowisk paproci podawanych przez Mattuschkę (→t.1).

1 lipca 1879 roku Becker zrezygnował ze stanowiska bibliotekarza Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej, które objął po nim Adolf Schimmelpfennig. Po roku 1883 nie pojawiają się już żadne wzmianki o jego odkryciach florystycznych. Wrócił natomiast do grzybów o czym świadczy jego opublikowany w roku 1886 artykuł „Schlesiens unterirdische Pilze”, w którym opisał nowy gatunek *Octaviania silesiaca*. W licznych

publikacjach z lat 70. i 80. usiłował udowodnić, że tytoń był rośliną znaną w Europie na długo przed odkryciem Ameryki. Ostatnim śladem jego aktywności, jaki udało się znaleźć, jest list pisany we Wrocławiu 3 września 1890 roku. Został on opublikowany w tym samym roku w Berlinie w książeczce, w której znane osobistości wypowiadały się w kwestii szkód i pożytków płynących z palenia tytoniu. Becker pisał w swoim liście, że być może nie zostałby palaczem, gdyby w wieku 10 lub 11 lat nie otrzymał w prezencie od służącej fajki kupionej na targu w Szprotawie. Będąc namiętym palaczem już od 14 czy 15 roku życia, w wieku 65 lat doszedł do wniosku, że palenie utrzymuje go w dobrym zdrowiu, a tytoń jest jednym z najcenniejszych darów, jakie człowiek otrzymał od Boga.

We wrocławskich książkach adresowych figurował jako nauczyciel angielskiego zamieszkały w latach 1875-86 przy Neuweltgasse 2 (dziś ul. Nowy Świat i cz. ul. Kazimierza Wielkiego) i w latach 1887-90 przy Am Oberschleuse 3 (dziś ul. Wodna). Później figurował w nich jako pisarz zamieszkały w latach 1891-93 przy Anderssohnstrasse 7 (dziś ul. Młodych Techników), w roku 1894 przy Kurzegasse 33 (dziś ul. Zachodnia), w latach 1895-96 przy Sternstrasse 15 (dziś ul. Henryka Sienkiewicza), w latach 1897-98 przy An Brigittenthal 32 (dziś ul. Górnickiego) i w roku 1900 przy An Brigittenthal 14a. Pod tym ostatnim adresem został też odnotowany we wrocławskim wykazie podatników z roku 1901. Od roku 1902 jego nazwisko nie pojawia się więcej we wrocławskich książkach adresowych.

Ważniejsze publikacje: Über die Grotten von Ajenta, Dohltabad und Garli, *Jber. SGVK* 32, 1854; Eine Schilderung von Reise in die Blauen Berge Neuhollands, *ibid.*; Besuch der Felsentempel zu Ajenta, Dohltabad und Garli, *Ausland* 28, 1855; Beschreibung eines Ausfluges in die blauen Berge Neu-Hollands, *ibid.*; Eine Seereise um das Cap Horn und ein Besuch der Insel Flores (Azoren), *ibid.* 38, 1865; Australische Reiseskizzen, *ibid.* 41, 1868; Eine Fahrt von Bombay durch den persischen Meerbusen nach Basra, *Globus* 16, 1869; Reise von Basra durch Mesopotamien nach Mosul, *ibid.* 17, 1870; Heidnische Bestattungplätze in Schlesien, *Schl. Prov. Bl. N. F.* 9, 1870; Über die Wurzelknollen der *Ficaria ranunculoides*, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg.* 13, 1871; Eine Reise nach Hindostan, *Die Natur* 20-21, 1871-72; Bemerkungen über die höhere Pilzflora in Victoria (Australien), *Ausland* 46, 1873; Eine Karawanenreise von Mosal nach Aleppo, *Globus* 23, 1873; Über eine im Auftrage der Schlesischen Gesellschaft nach dem Sprottebruch gemachte Exkursion, *Jber. SGVK* 52, 1874; Der Bauerntabak (*Nicotiana rustica* L.), eine Pflanze der alten Welt, Breslau 1875; Wie verhält es sich mit der Einführung des ersten Tabacks durch Nicot und Hernandez de Toledo?, *Globus* 29, 1876; Die Fabrikation des Tabaks in der alten und neuen Welt, unter Berücksichtigung der allgemein gehörten Behauptung, der Gebrauch des Tabaks sei der alten Welt vor 1492 unbekannt gewesen, Bremen 1878;

Australische Ameisenwohnungen, *Die Natur* 28, 1879; Die heiligen Feigenbäume der Inder, *ibid.*; Ist Amerika die Heimath der gebauten Tabaksarten?, *ibid.* 29, 1880; Zur Ethnologie der Tabakspfeife, *ibid.* 31, 1882; Schlesiens unterirdische Pilze, *ibid.* 35, 1886.

Źródła: Adressbuch Breslau 1875, s. 18; *ibid.* 1887, s. 22; *ibid.* 1891, s. 25; *ibid.* 1894, s. 28; *ibid.* 1895, s. 29; *ibid.* 1897, s. 31; *ibid.* 1900, s. 34; Als Bibliothekar angestellt, Jber. SGVK 52, 1874, s. 4; AP Wrocław, Akta miasta Wrocławia, Finanse miejskie, Personenverzeichnis der Stadt Breslau für 1901, Steuer-Bezirk No. 21, k. 86, poz. 502; Bibliothekar des Gesellschaft dieses Amt niedergelegt, *ibid.* 57, 1879, s. I; Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 10 – *Ranunculus fluitans*, s. 20 – *Actaea spicata*, *itd.*; Geburten, Schl. Prov. Bl. 81, 1825, s. 534; Für und wieder Tabak – Aussprüche deutscher Zeitgenossen über den Tabakgenuss, Berlin 1890, s. 106-107; Goepfert H. R., Conspectus Fungorum Silesiae, Jber. SGVK 49, 1871, s. 154; Goepfert H. R., Verzeichniss der bis zum 11. December 1872 blühend gefundene Pflanzen, *ibid.* 50, 1872, s. 158-161; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 64, 1816, s. 76, 181; Herr Lothar Becker zeigte 133 Pilzskizzen, Jber. SGVK 52, 1874, s. 81; Schröter J., Die Pilze, w: KFS 3, Bd. 3, 1, 1889, s. 19, 712, Bd. 3, 2, 1908, s. 188, 195, 277; Schüler, w: Nachrichten über die Königliche Ritter-Akademie zu Liegnitz 1838/39, s. 17; Schüler, w: Jahres-Bericht über die Königliche Ritter-Akademie zu Liegnitz 1845/46, s. 22; Uechtritz-Durchforschung 1873-1883.

BEHLAU JOACHIM ARTHUR

(1910-po 1944)

Badacz glonów

Urodził się 9 czerwca 1910 roku w dzisiejszym Chorzowie Batorym (Hajduki Wielkie, Bismarckhütte) w rodzinie asystenta mistrza zmianowego Albana Behlaua i jego żony Marii z domu Töpper. Jego ojciec, który pochodził z Wrocławia (Breslau), pracował w Radzionkowie (Radzionkau), Chorzowie Batorym i Bytomiu (Beuthen), później zaś jako emeryt mieszkał w Kopienicy (Koppinitz) w powiecie toszecko-gliwickim (Kreis Tost-Gleiwitz). Był kolekcjonerem motyli odnotowanym w roku 1921 przez Adolfa Hoffmanna w książce adresowej entomologów. Behlau uczył się w Głównej Szkole Realnej w Bytomiu i tam w roku 1929 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim pod kierunkiem m.in. →Johannesa Budera. W roku 1934 zdał egzamin nauczycielski, wybierając jako główne przedmioty biologię i chemię oraz matematykę jako przedmiot dodatkowy. Rok później uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Die Spondylomoraceen-Gattung *Chlamydobotrys*” (*Beitr. Biol. Pflanz.* 23). Tematem dysertacji były jednokomórkowe glony rodzaju *Chlamydobotrys* z rodziny Spondylomoraceae należącej do rzędu toczkowców (Volvocales). Behlau opisał w niej nowy gatunek *Chlamy-*

dobotrys elegans znaleziony w próbce ziemi pobranej z brzegu rybnego stawu w Kopienicy.

W roku 1935 rozpoczął pracę w Schlegeter-Oberrealschule w Zabrzcu (Hindenburg). Od semestru letniego 1938 roku był trzecim asystentem w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W roku 1939 opublikował pracę „Der Generationswechsel zwischen *Chlamydomonas variabilis* Dangeard und *Carteria ovata* Jacobsen” (*Beitr. Biol. Pflanz.* 26). Wykazał w niej, że uważana za odrębny gatunek *Carteria ovata* jest faktycznie stadium diploidalnym glonu *Chlamydomonas variabilis*. W latach 1940-42 był drugim asystentem, potem, od semestru zimowego 1942/43 do semestru zimowego 1943/44, pierwszym asystentem. W roku 1943 został odnotowany we wrocławskiej książce adresowej jako zamieszkały przy Kreuzburger Strasse 30 (dziś ul. Kluczborska). W wykazie zmian w spisie członków Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego zamkniętym w dniu 1 marca 1944 roku jako jego adres podano Am Lerchenhag 63 (dziś ul. Skowroncza) w Gliwicach (Gleiwitz). Nie wiadomo dlaczego przeniósł się z Wrocławia do Gliwic i jakie były jego późniejsze losy. Gdy w roku 1949 na łamach „Berichte der Deutschen Botanischen Gesellschaft” pojawiła się prośba o informacje o członkach, o których zarząd towarzystwa nie miał informacji od zakończenia wojny, na zamieszczonej liście figurował również J. Behlau zamieszkały ostatnio w Gliwicach.

Źródła: Adressbuch Breslau 1943, s. 36; Änderungen in der Mitgliederliste (Abgeschlossen am 1. März 1944), Ber. Deutsch. Bot. Ges. 61, 1943 (1944), s. 369; AP Katowice, USC Hajduki Wielkie, księga urodzeń 1910/597; AP Wrocław, USC Wrocław I, księga urodzeń 1876/2666; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Behlau Joachim; Hoffmann-Adressbuch, s. 17; Gesuchte Mitglieder!, Ber. Deutsch. Bot. Ges. 62-63, 1949, s. 34; Mularczyk-Historia, s. 40-41; Schlesische Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau, Personal- und Vorlesungs-Verzeichnis, Sommer-Semester 1938, s. 40; *ibid.* Winter-Semester 1938/39, s. 40; *ibid.* Sommer-Semester 1939, s. 41; *ibid.* Winter-Semester 1939/40, s. 43; *ibid.* II. Trimester 1940, s. 43; *ibid.* III. Trimester 1940, s. 46; *ibid.* Trimester 1941, s. 47; *ibid.* Sommer-Semester 1941, s. 47; *ibid.* Winter-Semester 1941/42, s. 48; *ibid.* Sommer-Semester 1943, s. 57; TL-2, Suppl. 2, 1993, s. 49-50.

BEINLING THEODOR RUDOLF BERTHOLD

(1825-1900)

Badacz geograficznego rozprzestrzenienia szpilkowych

Urodził się 2 września 1825 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie sekretarza Archiwum Prowincjalnego Johanna Ernsta Beinlinga i jego żony Ju-

lianny Rozyny z domu Remont. W roku 1845 uzyskał świadectwo dojrzałości w Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Studiował matematykę i nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie 6 stycznia 1850 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dedykowanej prof. Goeppertowi (→t.1) dysertacji „De Smilacearum structura”, która była poświęcona anatomii kolcorośli. 8 marca tego samego roku zdał egzamin *pro facultate docendi* i rozpoczął staż w Gimnazjum św. Marii Magdaleny oraz Szkole św. Ducha. W roku 1852 zatrudniony został w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, gdzie pozostał aż do przejścia w stan spoczynku. W latach 50. zajmował się geograficznym rozprzestrzenieniem szpilkowych – opublikował na ten temat rozprawę w programie Gimnazjum św. Marii Magdaleny (Über die geographische Verbreitung der Coniferen, Programm des Magdalenen-Gymnasiums, Breslau 1858).

Od roku 1868 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, a od roku 1890 z numerem 973 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). W roku 1862 został głównym nauczycielem, w roku 1875 otrzymał tytuł profesorski, w roku 1883 mianowano go rektorem, a w roku 1893 odznaczony został Orderem Czerwonego Orła IV Kl. Ze względu na stan zdrowia 19 marca 1900 roku przeszedł w stan spoczynku. Zmarł niewiele ponad miesiąc później, 26 kwietnia 1900 roku. Swoją kolekcję motyli jeszcze za życia podarował Muzeum Zoologicznemu Uniwersytetu Wrocławskiego. Od 12 października 1852 roku był żonaty z Augustą Luizą, córką sekretarza pocztowego Ferdinanda Janzena. Miał z nią urodzoną 16 listopada 1854

roku córkę Julię Augustę Klarę oraz dwóch synów, urodzonego 19 sierpnia 1857 roku Franza Johannesena Emila i urodzonego 6 grudnia 1860 roku Paula Adalberta Wilhelma.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, księga chrztów 1825, k. 61, poz. 495; ibid., księga chrztów 1852-1855, k. 545, poz. 1854/802; ibid., księga chrztów 1856-1859, k. 257, poz. 1857/524; ibid., księga chrztów 1860-1863, k. 173, poz. 1860/859; ibid., księga małżeństw 1852-1861, k. 12, poz. 1852/229; ibid., USC Wrocław II, księga zgonów 1900/832; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Beinling Theodor; Beinling Th., Vita, w: De Smilacearum structura, Vratislaviae 1850, s. (28); Entom. Kalender 1876, s. 23; Festschrift-Magdalena, s. 43, 50, 66, 69; Kletke P., Theodor Beinling †, Zeitschr. f. Entom. N. F. 25, 1900, s. 26-27; Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 3, 1889-90, s. 139; TL-2, Suppl. 2, 1993, s. 60; na il.: Beinling Th., Über die geographische Verbreitung der Coniferen, Breslau 1858, str. tyt.

BENNER CARL MAX CONRAD

(1854-1931)

Kolekcjoner motyli z okolic Zgorzelca, Wołowa i Rawicza

Urodził się 20 lipca 1854 roku w Lwówku Śląskim (Löwenberg). Prawdopodobnie był synem pochodzącego ze wsi Cieśle (Zessel) w powiecie oleśnickim (Kreis Oels) Carla Juliusa Rudolfa Bennera, który od roku 1852 był w Lwówku Śląskim pastorem. Studiował teologię ewangelicką we Wrocławiu (Breslau). W roku 1877 zdał egzamin *pro venia concionandi*, zaś w roku 1879 zdał egzamin *pro ministerio*, otrzymał zatwierdzenie na urząd duchowny, z dniem 30 kwietnia został wikarym w Lubomierzu (Liebenthal), a pod koniec tego samego roku objął parafię w Trójcy (Troitschendorf) w powiecie zgorzeleckim (Kreis Görlitz). Już wkrótce ożenił się z Liną Agnes Drath. W latach 1882-1885 w Trójcy przyszło na świat pięcioro ich dzieci: Agnes Gertrud, →Max Ernst Theodor, Agnes Margaretha, Max Otto Ludwig i Agnes Elisabeth. W latach 1888-96 Benner był diakonem w Wołowie (Wohlau), stamtąd zaś został przeniesiony do Rawicza (Rawitsch), gdzie pracował jako duszpasterz zakładu karnego.

Członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego został już w roku 1876 jako student, zaś w roku 1888 jako diakon w Wołowie został z numerem 675 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Niemal niczego nie publikował, był jednak czynnym faunistą, o czym świadczą jego doniesienia z okolic Trójcy, na które powoływał się Carl Sommer w pierwszej części

swojej publikacji o motylach Górnych Łużyc z roku 1895. Nazwisko Bennera pojawia się w niej przy gatunkach *Sesia sphecoformis* (= *Synanthedon sphecoformis*), *Bombyx crataegi* (= *Trichiura crataegi*), *Notodonta chaonia* (= *Drymonia ruficornis*), *Drynobia velitaris* (= *Drymonia velitaris*), *Cymatophora fluctuosa* (= *Tetheella fluctuosa*), *Pygaera anastomosis* (= *Clostera anastomosis*), *Hadena pophyrea* (= *Blepharita satura*), *Calocampa solidaginis* (= *Xylena solidaginis*), *Plusia festucae*, *Madopa salicalis* (= *Colobochyla salicalis*), *Bapta bimaculata* (= *Lomographa bimaculata*), *Epione apicaria* (= *E. repandaria*), *Boarmia consonaria* (= *Paradarisa consonaria*), *Pachynemima hippocastanaria* i *Aspilates strigillaria* (= *Perconia strigillaria*).

W roku 1901 w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego pojawiło się jego korespondencyjne doniesienie o nowym dla Śląska rojniku morfeuszu (*Cyclopides morpheus* = *Heteropterus morpheus*) złapanym w Wiewierzy (Wehrse) w powiecie górowskim (Kreis Guhrau). Kolejne doniesienia, referowane na posiedzeniach towarzystwa często przez jego syna Maxa Ernsta Theodora, dotyczyły m.in. okazów postojniaka wiesiołkowca (*Pterogon proserpina* = *Proserpinus proserpina*) i piętnówki *Aethmia ambusta* (= *Cirrhoedia ambusta*) złapanych w Rawiczu oraz ozimicy złotawki (*Xanthia aurago* = *Tiliacea aurago*) złapanej koło Wąsosz (Herrnstadt).

W roku 1916 w 23 tomie „Zeitschrift der Naturwissenschaftlichen Abteilung der Deutschen Gesellschaft für Kunst und Wissenschaft in Posen” ukazała się jedyna publikacja Bennera – „Verzeichnis der bei Rawitsch vorkommenden Schmetterlinge”. Przeszedłszy w roku 1919 na emeryturę, zamieszkał najpierw w Lwówku Śląskim, później w Płóczkach Dolnych (Nieder Görisseiffen) koło Lwówka, następnie zaś przeprowadził się do Cieplic (Warmbrunn), zapewne po to, by być blisko syna, który pracował w Głównej Szkole Realnej w Jeleniej Górze (Hirschberg). Nadal był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, jednak nie wiadomo, czy u schyłku życia był jeszcze aktywnym entomologiem. Zmarł na zawał serca w Cieplicach 9 czerwca 1931 roku.

Źródła: Anders-Statistik 1867, s. 595; Auszüge aus den Protokollen, Zeitschr. f. Entom. N. F. 26, 1901, s. IV-V; ibid. 27, 1902, s. XI; ibid. 29, 1904, s. X; ibid. 30, 1905, s. XI, XIII; Auszüge aus den Protokollen, Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. 2, 1909, s. XVI; Evangelische Kirche Bad Warmbrunn, Begräbnissbuch 1900-1944, k. 284 (familysearch.org); Hoffmann-Adressbuch, s. 17; Junk-Adressbuch, s. 10; LA Berlin, Standesamt Bad Warmbrunn, Sterberegister 1931/102; ibid., Standesamt Troitschendorf, Geburtsregister 1882/27, 1883/22, 1884/32, 1885/60, 1886/58 (ancestry.de); Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 2, 1888-

89, s. 29; Personal-Veränderungen, Statistisches und sonstige Anzeigen, Kirchh. Amt. Bl. Konsist. Prov. Schl. 24, 1877, s. 60; Personalien, ibid. 26, 1879, s. 21, 60, 84; ibid. 35, 1888, s. 30; Sommer C., Beiträge zur Lepidopterenfauna der preussischen Oberlausitz, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 21, 1895, s. 37-78; Vereinsnachrichten, Zeitschr. f. Entom. N. F. 5, 1876, s. (5); Verzeichniss der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. N. F. 5, 1876, s. (7); ibid. 7, 1879, s. (19); ibid. X, 1885, s. VI; ibid. 13, 1888, s. V; ibid. 14, 1889, s. VI; ibid. 21, 1896, s. V; Verzeichniss der Mitglieder, Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. 10-12, 1919, s. 18; ibid. 13, 1921, s. 16; ibid. 14, 1924, s. 16; Werner A., Geschichte der evangelischen Pfarochien in der Provinz Posen, Lissa i. P. 1904, s. 310.

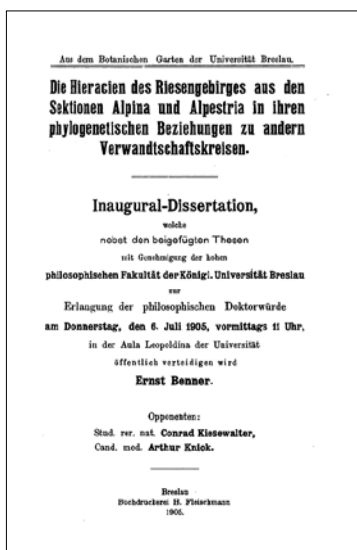
BENNER MAX ERNST THEODOR

(1883-po 1939)

Autor dysertacji o jastrzębcach Karkonoszy

Urodził się 11 kwietnia 1883 roku w Trójcy (Troitschendorf) w powiecie zgorzeleckim (Kreis Görlitz) w rodzinie pastora →Carla Maxa Conrada Bennera i jego żony Liny Agnes z domu Drath. Uczęszczał do gimnazjum w Wołowie (Wohlau), następnie do gimnazjum w Rawiczu (Rawitsch), gdzie jego ojciec pracował jako duszpasterz zakładu karnego. Tam w roku 1901 uzyskał świadectwo dojrzałości i w tym samym roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim. Od ojca przejął zamiłowanie do entomologii i już jako student pierwszego roku został, tak jak ojciec, członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. W latach 1902-06 na posiedzeniach towarzystwa omawiał swoje odkrycie i obserwacje z okolic Rawicza, Wołowa, Ślęzy (Zobtenberg) i Radunii (Geiersberg) oraz znad Balatonu (Plattensee). W roku 1904 wygłosił odczyt „Über die Biologie der Blüte”. Referował również nadsyłane w listach doniesienia swojego ojca.

Studiując nauki przyrodnicze, nie specjalizował się jednak w zoologii, a w botanice. W latach 1901-05 informacje o odkrytych przez niego stanowiskach roślin z okolic Wrocławia (Breslau), Góry (Guhrau) i Wołowa opublikował Theodor Schube (→t.1). Jego poświęcona jastrzębcom Karkonoszy dysertacja „Die Hieracien des Riesengebirges aus den Sektionen Alpina und Alpestris in ihren phylogenetischen Beziehungen zu andern Verwandtschaftskreisen” powstała pod kierunkiem prof. Ferdinanda Paxa (→t.1). Choć w jej tytule znalazły się nazwy sekcji *Alpina* i *Alpestris* Eliasa Magnusa Friesa, przyjęta przez Bennera systematyka oparta była przede wszystkim na publikacjach Gustava Schneidera (→t.1). Dysertacja zawierała krótki zarys historii badań karkonoskich jastrzębców, rozdziały poświęcone morfologii, anatomii i systematyce omawianych gatunków, klucz do

ich oznaczania oraz zarys filogenetycznego rozwoju gatunków obu sekcji w Karkonoszach.

Na podstawie wspomnianej dysertacji Benner uzyskał 6 lipca 1905 roku stopień doktora filozofii. Rok później zdał egzaminy uprawniające go do nauczania botaniki, zoologii, chemii, mineralogii i geografii. Po odbyciu w latach 1906-07 służby wojskowej rozpoczął staż w König-Wilhelmsgymnasium we Wrocławiu, który kontynuował w Królewskim Gimnazjum w Brzegu (Brieg). W roku 1909 rozpoczął pracę w Głównej Szkole Realnej w Jeleniej Górze (Hirschberg). Powołany do służby wojskowej w roku 1914, został zwolniony do cywila 31 sierpnia 1916 roku. Z lat międzywojennych nie są znane żadne jego publikacje. W książce adresowej Jeleniej Góry z roku 1939 figurował jako radca studyjny zamieszkały przy Wilhelmstrasse 71. Daty i miejsca jego śmierci nie udało się ustalić.

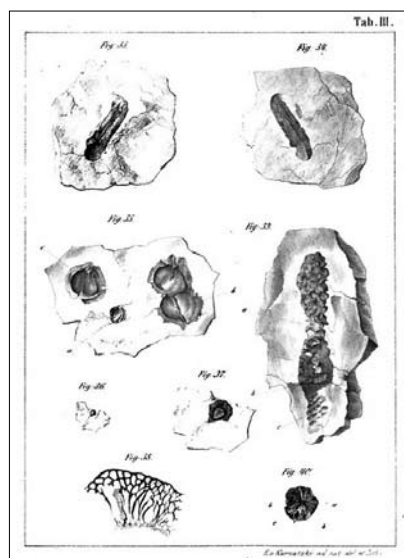
Źródła: Adressbuch Hirschberg 1939, s. 10; Auszüge aus den Protokollen, Zeitschr. f. Entom. N. F. 27, 1902, s. XI; ibid. 28, 1903, s. IX-X, XVII-XIX; ibid. 29, 1904, s. VII, X, XI, XIII, XXI; ibid. 30, 1905, s. XI-XIII, XVI; ibid. 31, 1906, s. VIII, XXIV; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BfL, Personalbögen – Benner Ernst; Benner E., Lebenslauf, w: Die Hieracien des Riesengebirges aus den Sektionen Alpina und Alpestris, Breslau 1905, s. (83); Junk-Adressbuch, s. 10; Kössler-Personenlexikon, Band: Baack-Buzello, s. 199; LA Berlin, Standesamt Troitschendorf, Geburtsregister 1883/22 (ancestry.de); Schube-Durchforschung 1901, 1902, 1905; TL-2, Suppl. 2, 1993, s. 70; na il.: Benner E., Die Hieracien des Riesengebirges aus den Sektionen Alpina und Alpestris in ihren phylogenetischen Beziehungen zu andern Verwandtschaftskreisen, Breslau 1905, str. tyt.

BERGER ANDREAS REINHOLD

(1824-1850)

Przedwcześnie zmarły paleobotanik

Urodził się 30 listopada 1824 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie kupca Georga Bergera i jego żony Anny z domu Thiel (w księdz chrztów: Thil). Uczył się w Gimnazjum św. Ducha i Gimnazjum św. Marii Magdaleny, uzyskując w roku 1844 świadectwo dojrzałości. Od tego roku studiował trzy semestry we Wrocławiu pod kierunkiem m.in. Goepperta (→t.1), Neesa von Esenbeck(→t.1), Glockera (→t.1) i Gravenhorsta (→t.1), później przez trzy semestry w Berlinie pod kierunkiem m.in. Johanna Müllera i Ehrenberga, następnie znów przez trzy semestry we Wrocławiu, gdzie pod kierunkiem Goepperta powstała jego dysertacja „De fructibus et seminibus ex formatione lithanthracum” (Vratislaviae 1848) poświęcona karbońskim nasionom i owocom. Wspólnie z Goeppertem Berger opisał w niej nowy rodzaj *Rhabdocarpos* oraz 16 gatunków z rodzajów *Trigonocarpon*, *Rhabdocarpos*, *Cardiocarpon* i *Carpolithes*. Opracowane skamieniałości pochodziły w większości ze Śląska – z Wałbrzycha (Waldenburg), Jedliny Zdroju (Charlottenbrunn), Królewskiej Huty (Königshütte), Mysłowic (Myslowitz) i Mikołowa (Nicolai). 18 grudnia 1848 roku na podstawie tej dysertacji Berger uzyskał stopień doktora filozofii. Po ukończeniu studiów rozpoczął pracę jako nauczyciel pomocniczy w Gimnazjum św. Marii Magdaleny. 19 stycznia 1850 roku znaleziono go martwego. Za przyczynę zgonu uznano wylew krwi do mózgu.

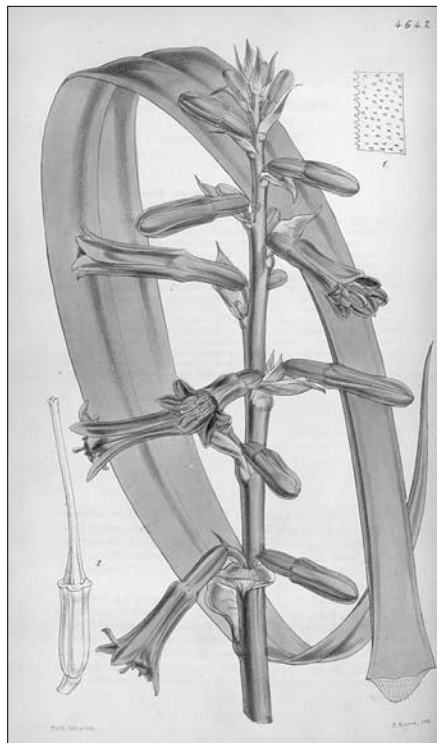

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, księga chrztów 1824, k. 71, poz. 591; *ibid.*, księga zgonów 1835-1857, k. 241, poz. 1850/2; Berger R., Vita, w: *De fructibus et seminibus ex formatione lithanthracum*, Vratislaviae 1848, s. 29-30 (z tej samej publikacji Tab. III na il.); *De fructibus et seminibus ex formatione lithanthracum*, Flora 32, 1849, s. 121-122 (recenzja rozprawy doktorskiej); Personal-Notizen, Bot. Zeitung 8, 1850, kol. 159-160; Schlechtendal D. v., *De fructibus et seminibus ex formatione lithanthracum*, *ibid.* 7, 1849, kol. 286-287 (recenzja rozprawy doktorskiej); Todesfälle, Flora 33, 1850, s. 622-623.

BESCHORNER FRIEDRICH WILHELM CHRISTIAN (1806-1873) Psychiatra-botanik

Urodził się 23 marca 1806 we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie miejskiego poborcy podatkowego Johanna Josepha Beschornera i jego żony Luizy Christiany z domu Heisinger. Po ukończeniu Gymnasium Leopoldinum studiował medycynę w Bonn i we Wrocławiu, gdzie w roku 1830 uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji o nasieniuotoku (*De spermatorrhoea*, Vratislaviae 1830). Zdawszy państwowe egzaminy lekarskie, za radą jednego ze swych nauczycieli akademickich przyjął zaproponowane mu stanowisko sekundariusza w Prowincjalnym Zakładzie Psychiatrycznym w Lubiążu (Leubus). Już wkrótce zrezygnował z tego stanowiska i przez kilka kolejnych lat pracował w Prochowicach (Parchwitz), gdzie przygotowywał się do egzaminów dla lekarzy powiatowych. W roku 1836 otrzymał od ministra von Altensteina zaproszenie do Berlina, gdzie zaproponowano mu stanowisko dyrektora otwartego właśnie w budynkach byłego klasztoru cystersek w Owińskach (Owinsk) Prowincjonalnego Zakładu Psychiatrycznego Prowincji Poznańskiej. Przyjąwszy to stanowisko, Beschorner pracował w Owińskach aż do końca swojego życia. W 1843 opublikował pierwsze epidemiologiczne opracowanie kołtuna (*Der Weichselzopf nach statistischen und physiologischen Beziehungen dargestellt*, Breslau 1843). W uznaniu zasług został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV kl. i otrzymał tytuł tajnego radcy sanitarnego. Zmarł nagle 20 grudnia 1873 w Owińskach. Był żonaty z pochodzącą z Królewca (Königsberg) Elizą Ernestyną Henriettą Amalią Giehlow, z którą miał urodzoną 8 lipca 1857 roku w Owińskach córkę Marię Helenę Elżbietę.

Gdy w roku 1850 Carl Sigismund Kunth opublikował w piątym tomie „*Enumeratio plantarum*” diagno-

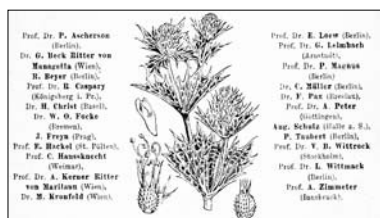
zę nowego rodzaju *Beschorneria* z podrodziny agawowych (Agavoideae), nie było do końca jasne, kogo upamiętnia nadana tej roślinie nazwa. Kunth odsyłał przy tym do swojej publikacji w „*Abhandlungen der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*” za rok 1848, jednak publikacja taka we wspomnianym czasopiśmie nigdy się nie ukazała. Więcej światła na nazwisko upamiętnione w tej nazwie rzucił dopiero Karl Koch w roku 1859. To właśnie on jako pierwszy powiązał nazwę *Beschorneria* z nazwiskiem dyrektora Zakładu Psychiatrycznego w Owińskach. Ascherson i Graebner o zainteresowaniu Beschornera botaniką dowiedzieli za pośrednictwem poznańskiego profesora Fritza Pfuhla od następcy Beschornera w Owińskach, doktora Karla Wilhelma Wernera oraz od zięcia Beschornera, tajnego radcy sanitarnego Ernsta Schwechтена z Berlina.

Źródła: Ascherson-Graebner 3, 1905-07, s. 424; *Genealogisches Handbuch bürgerlicher Familien*, Bd. 6, Berlin 1898, s. 250; Hirsch-Lexikon 1, 1884, s. 437; Koch K., *Die Beschornerien, eine vorläufige Skizze*, *Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde* 2, 1859, s. 337-338; Kunth C. S., *Enumeratio plantarum omnium hucusque cognitarum*, T. V, Stutgardiae et Tübingae 1850, s. 844-845; Weyert, *Nekrolog Beschorners*, *Allg. Zeitschr. f. Psychiatr.* 30, 1874, s. 730; na il.: *Beschorneria tubiflora*, *Curtis's Botanical Magazine* 78, 1852, tab. 4642.

BEYER GUSTAV RUDOLF ADOLF (1852-1932)

Badacz mieszańców i flory alpejskiej

Urodził się 1 października 1852 roku Godzięcinie (Thiergarten) w powiecie wołowskim (Kreis Wohlau) w rodzinie głównego nauczyciela Heinricha Rudolfa Albrechta Beyera i jego żony Christiany z domu Hampel. Świadectwo dojrzałości uzyskał w roku 1873 w Luisenstädtisches Realgymnasium w Berlinie. W latach 1878-79 zdał egzaminy nauczycielskie w zakresie zoologii, botaniki, mineralogii i chemii, odbywając jednocześnie staż w Andreas-Realgymnasium w Berlinie. Od roku 1881 został w tymże gimnazjum zatrudniony na stałe, awansując w roku 1892 do rangi głównego nauczyciela i otrzymując w roku 1898 tytuł profesorski. 4 października 1905 roku ożenił się w Berlinie z urodzoną 19 czerwca 1870 roku w Dreźnie (Dresden) Huldą Martą Pauliną Werner, córką niezamężnej Pauliny Albertyny Berlin i przybraną córką rentiera Ernsta Juliusa Theodora Wernera.

Zajmował się florą alpejską, mieszańcami prymul, krwawników, skalnic, kosmatek, turzyc, wierzb i dzwonków, wydał też przewodnik do oznaczania roślin kwiatowych i paprotników okolic Berlina. Działal aktywnie w Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, będąc m.in. w latach 1892-99 współredaktorem czasopisma tego towarzystwa. Brał udział w opracowaniu IV wydania „Illustrierte Flora von Nord- und Mittel-Deutschland, mit einer Einführung in die Botanik” Henry’ego Potonié (Berlin 1899, wymieniony jest wśród współpracowników na okładce książki). Zmarł w Berlinie-Tempelhof 6 lipca 1932 roku. Jego zielnik liczący ok. 30 tysięcy arkuszy trafił po jego śmierci do zbiorów Muzeum i Ogrodu Botanicznego w Berlinie.

Ważniejsze publikacje: Blitzschlag in eine Sommereiche, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 18, 1876; Über Synanthien von *Mandragora officinarum* Mill., *ibid.* 19, 1877; Über *Saxifraga florulenta* Moretti, *ibid.* 27, 1885; Über Primeln aus der Section *Euprimula* Schott (*Primula veris* L.) und deren Bastarde, *ibid.* 29, 1887; Über *Primula macrocalyx* Bunge und *P. inflata* Lehmann, *ibid.* 30, 1888; Ein neuer *Achillea*-Bastard (*graja* Bev. [*Herbarota* × *nana*]), *ibid.* 31, 1899;

Über Zwischenformen von *Saxifraga oppositifolia* L. und *S. rudolphiana* Hornsch., *ibid.* 32, 1890; Beiträge zur Flora der Thäler Grisanche und Rhêmes in den grajischen Alpen, w: Wissenschaftliche Beilage zum Programm des Andreas-Realgymnasiums zu Berlin, Berlin 1891; Missbildungen an Blüten von *Primula officinalis* Jacq., *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 35, 1893; Über eine Monstrosität von *Taraxacum officinale*, *ibid.* 38, 1896; Über *Linum leonii* Schultz und einige andere Formen der Gruppe *Adenolinum* (Rchb. a.G.), *ibid.* 40, 1899; Über einige bisher noch unbekannte oder wenig beachtete Formen in der Gattung *Luzula*, *ibid.* 41, 1900; Ein neuer *Carex*-Bastard, *ibid.* 47, 1905; Berliner Schulflora, Taschenbuch zum möglichst leichten und sicheren Bestimmen der um Berlin wildwachsenden und der häufiger angebauten Blüten- und Farnpflanzen, Berlin 1909; Über zwei Weidenbastarde, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 54, 1912; Bemerkungen zu einigen alpinen Cruciferen, *ibid.* 55, 1913; Über einige neue Formen von *Trifolium*-Arten, *ibid.* 56, 1914; Über einige neue Pflanzenformen aus dem mitteleuropäischen Florenggebiet, *ibid.* 57, 1915; Über einige neue Bastarde und Abarten in der Gattung *Campanula* aus den Kottischen Alpen, *ibid.* 58, 1916.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Beyer Rudolf, Dörfler-Adressbuch 1896, s. 11; *ibid.* 1902, s. 9; *ibid.* 1909, s. 25; Kössler-Personenlexikon, Band: Baack-Buzello, s. 263; LA Berlin, Standesamt Berlin Va, Heiratsregister 1905/847 (ancestry.de); Mattfeld J., Sitzung am 16. September 1932, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg* 74, 1933, s. 214; na il.: Potonié H., *Illustrierte Flora von Nord- und Mittel-Deutschland, mit einer Einführung in die Botanik*, IV. Aufl. Berlin 1899, fragm. okładki.

BĘTKOWSKI WALERIAN (1899-1964)

Botanik i pedagog

Urodził się 21 grudnia 1899 roku w Nowosielskach koło Sanoka, w rodzinie chłopca, propagatora oświaty i postępu rolniczego Andrzeja Bętkowskiego i jego żony Joanny z domu Komańskiej. Ukończywszy w roku 1922 gimnazjum w Sanoku, studiował nauki

przyrodnicze na Uniwersytecie Lwowskim. W roku 1926 na podstawie powstałej pod kierunkiem prof. Seweryna Krzemienieckiego pracy „Udział bakterii w obiegu azotu i przemianie jego związków w przyrodzie” uzyskał stopień magistra botaniki. Po ukończeniu studiów pracował do roku 1934 jako asystent swego promotora w Katedrze Anatomii i Fizjologii Roślin. Obok tego, w latach 1931–39 był nauczycielem biologii w III Państwowym Gimnazjum i Liceum we Lwowie. Od roku 1937 był prezesem Lwowskiego Oddziału Ligi Ochrony Przyrody. W styczniu 1940 wrócił jako asystent na Uniwersytet Lwowski i pracował tam do czerwca 1941. Po zajęciu Lwowa przez Niemców prowadził w latach 1941–45 zajęcia na tajnych kompletach we Lwowie i w Dąbrowie Tarnowskiej. Od lutego do sierpnia 1945 roku był nauczycielem w Miejskim Gimnazjum i Liceum w Dąbrowie Tarnowskiej. Z dniem 1 września tegoż roku rozpoczął pracę w Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Chrobrego w Bytomiu. Równolegle w latach 1947–50 uczył w Bytomiu biologii na Wyższym Kursie Nauczycielskim i w latach 1950–57 w Technikum dla Robotników. W roku 1945 razem z J. Sałabunem zorganizował w Bytomiu Wytwórnę Pomocy Naukowych. W tej pionierskiej placówce spółdzielczej ZNP pracował do roku 1951. Ponadto w latach 1954–55 był pracownikiem naukowym Zakładu Ochrony Przyrody w Krakowie.

W latach 1947–1950 stworzył w Bytomiu sekcję metodyczną nauczycieli biologii, którą kierował do końca życia. Współpracował z Sekcją Pedagogiczną ZNP i Sekcją Biologii Okręgowego Ośrodka Metodycznego w Katowicach oraz Centralnym Ośrodkiem Metodycznym. W roku 1952 powstał z jego inicjatywy ogród międzyszkolny, który służył bytomskim szkołom i był wzorem dla podobnych, nielicznych zresztą, inicjatyw w kraju. Pracownia biologiczna w Liceum im. B. Chrobrego, którą zorganizował od podstaw, budziła podziw logicznością rozmieszczenia pomocy dydaktycznych, umiejętnym wykorzystaniem powierzchni użytkowej i zakresem prowadzonych w niej prac doświadczalnych. Na jego dorobek obejmujący ponad 70 publikacji składały się prace naukowe, artykuły popularnonaukowe, poradniki metodyczne i podręcznik botaniki dla szkół średnich ogólnokształcących dla dorosłych. W latach międzywojennych na łamach „Bartnika postępowego” i „Kółka przyrodniczego” opublikował szereg artykułów poświęconych przede wszystkim pszczelarstwu. Jego publikacje powojenne obejmowały zagadnienia z zakresu historii nauk biologicznych, organizacji działek szkolnych i pracowni biologicznych, zastosowania lektur popularnonaukowych w procesie dydaktyczno-wychowawczym,

metodyki lekcji i zajęć pozalekcyjnych, organizacji szkolnictwa, ochrony przyrody, hodowli roślin, krajoznawstwa i turystyki. Jako pracownik Zakładu Ochrony Przyrody zajmował się zagadnieniami związanymi z zazielenianiem i zadrzewianiem nieużytków, hałd i terenów przemysłowych. Śladem florystycznej działalności Bętkowskiego jest 311 arkuszy z okazami roślin zebranych przez niego w latach 1954–56, które znajdują się w zbiorach zielnikowych Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu. Okazy te pochodzą głównie z centrum Bytomia i z jego dzielnic (Rozbark, Miechowice, Bobrek, Łagiewniki, Dąbrowa Miejska) oraz w pobliskich miejscowości (Nowy Bytom, Lipiny, Makoszowy, Brzeziny Śląskie, Chorzów, Mysłowice, Murcki), w zbiorze tym jednak jest też sporo okazów z Lisowa, Kochcic, Tenczynka, Jęzora, Rabki, Polanicy, Iwonicza, Nowosielec i innych miejscowości.

W uznaniu zasług Walerian Bętkowski otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi w roku 1953, Medal 10-lecia Polski Ludowej w roku 1955, Złoty Krzyż Zasługi w roku 1957, tytuł Zasłużonego Nauczyciela Polski Ludowej w roku 1960, I Nagrodę Miasta Bytomia za pracę kulturalno-oświatową w roku 1962, Srebrną Odznaką Zasłużonemu w rozwoju woj. katowickiego w roku 1963 i Srebrną Odznaką Ligi Ochrony Przyrody. Zmarł 23 listopada 1964 roku w klinice neurologicznej w Zabrze. Pochowany został cztery dni później na cmentarzu w Zarszynie. Jego nazwisko w roku 1969 upamiętnił Wiesław Stawiński w nazwie nowego gatunku euglenin *Phacus bętkowskii* zebranego w okolicach Bielska-Białej.

Ważniejsze publikacje: Przyczynki do psychobiologii pszczół, *Bartnik Postępowy* 48, 1926; Choroba pszczół „Nosema” w świetle najnowszych badań, *ibid.* 49, 1927; Z zagadnienia zimowli pszczół, *ibid.* 53, 1931; Z biologii kwiatów, *ibid.*; Pszczelnictwo na Polesiu, *ibid.* 55, 1933; Pszczelnictwo na Wybrzeżu Kaszubskim, *ibid.* 56, 1934; Wiosna w pasiece, *Kółko przyrodnicze* 3, 1934; Z życia trzmieli, *ibid.*; Sprzymierzeńcy rolnika ze świata drobnoustrojów, *ibid.* 4, 1935; Jak zimują nasze owady społeczne, *ibid.*; Ochrona przyrody a pszczelnictwo, *Bartnik Postępowy* 57, 1935; Środek przeciw jadowi pszczół, *ibid.*; Postępy badań nad gnilem, *ibid.* 58, 1936; Drobnoustroje w gospodarstwie domowym i przemyśle, *Kółko przyrodnicze* 5, 1936; Chronimy drzewa zabytkowe, *ibid.* 6, 1937; Postęp czy powrót do dawnego pszczelnictwa, *Bartnik Postępowy* 60, 1938; Botanika na semestr I szkół średnich ogólnokształcących dla dorosłych, Katowice 1948; Materiały do nauczania biologii, semestr szkół średnich ogólnokształcących dla dorosłych, Katowice 1948; Jak zaopatrzyć szkolną pracownię biologiczną w materiały i pomoce naukowe w okresie wiosenno-letnim, *Biologia w szkole* 2, 1949; Jak hodować rośliny w kultura wodnych, *ibid.* 3, 1950; Doświadczenie z asymilacją dwutlenku węgla, *ibid.* 4, 1951; Pasieka w ogrodzie szkolnym, *ibid.* 6, 1953; Ćwiczenia botaniczne w szkole ogólnokształcącej, Warszawa 1953 [2 wyd. Warszawa 1960]; Wycieczki biologiczne w szkole ogólnokształcącej, *Biologia w szkole* 7, 1954; Wycieczka do pasieki, *ibid.* 8, 1955; Pracownie biologiczne na

terenie Bytomia, *ibid.* 9, 1956; Zwały hutnictwa cynkowego i ich rola w zazielenianiu GOP, *Biuletyn Zakładu Ochrony Przyrody PAN I*, 1956; Zwały cynkowe na terenie Bytomia, *ibid.*; Z doświadczeń nad prowadzeniem ogrodu szkolnego, *Biologia w szkole* 10, 1957; Blaski i cienie działki szkolnej w pracy nauczyciela biologii, *ibid.* 11, 1958; Wspomnienia przyrodnika, w: Księga pamiątkowa Gimnazjum Męskiego w Sanoku, Kraków 1958; Bytom i postulaty jego zazielenienia, *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 15, 1959; O ochronę zabytkowych drzew w Zarszynie i Nowosielcach w powiecie sanockim, *ibid.* 16, 1960; Ćwiczenia do nauki o człowieku w ogólnokształcącej szkole podstawowej – wskazówki metodyczne i techniczne dla nauczyciela, Katowice 1960 [2 wyd. Katowice 1962]; Z ogrodu międzyszkolnego w Bytomiu, *Biologia w szkole* 13, 1960; Nasze paprocie chronione, *Przyroda Polska* 5, 1961; O ochronę parków podworskich i zabytkowych drzew w powiecie sanockim, *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 18, 1962; Z przeszłości i teraźniejszości Zarszyna, Długiego i Nowosielec, *Rocznik Sanocki* 1, 1963; Osobliwości przyrody w powiecie sanockim, *ibid.*; Jeszcze o ochronie przyrody w szkole, *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 19, 1963; Osobliwości florystyczne śląskich stawów, *Biologia w szkole* 16, 1963; Ochrona przyrody w wychowaniu pozalekcyjnym i poszkolnym, w: W. Szafer (red.), Ochrona przyrody i jej zasobów, T. 2, Problemy i metody, Kraków 1965; Z życia śląskich jezior i stawów, w: Szkolne wycieczki biologiczne na terenie województwa katowickiego, cz. 1, Założenia metodyczne i charakterystyka zbiorowisk, Katowice 1965; Rośliny lecznicze na działce szkolnej, *Biologia w szkole* 19, 1966; Wskazówki metodyczne do nauki o człowieku w kl. VIII, Warszawa 1967 [z Z. Madejem; 2 wyd. Warszawa 1970].

Źródła: Archiwum Instytutu Zoologii PAN: dane biograficzno-bibliograficzne, fotografia, korespondencja Działu Historii Zoologii z Marią Bętkowską i dyrektorem IV LO w Bytomiu; Karpowiczowa L., SBP, s. 70; Kobierski L., Walerian Bętkowski, *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 21, 1965, s. 39-40; Kobierski L., Walerian Bętkowski nie żyje, *Biologia w szkole* 18, 1965, s. 45; Marciniak W., Walerian Bętkowski, w: Sylwetki polskich dydaktyków i nauczycieli biologii, Kielce 2014, s. 18-20; Nowak A., Nowak S., Katalog zielnika roślin naczyniowych Muzeum Śląska Opolskiego, zbiory z lat 1951-1976 z terenów Polski, Opole 2005, *passim*; Stawiński W., Występowanie gatunków z rodzaju *Phacus* w różnych siedliskach w okolicy Bielska-Białej, *Acta hydrobiologica* 11, 1969, s. 1-55.

BIAŁUCHA KARL

(1884-1961)

Kustosz zbiorów przyrodniczych Muzeum w Opolu

Urodził się 30 stycznia 1884 roku w Kałach (Podewils) koło Opola (Oppeln) w rodzinie półkolonisty (Halbkolonist) Augusta Białuchy i jego żony Marii z domu Podleska. Uczył się w seminarium nauczycielskim w Pilchowicach (Pilchowitz), gdzie 27 stycznia 1904 roku zdał pierwszy egzamin nauczycielski. Od 1 kwietnia 1905 roku pracował w I Symultanicznej Szkole dla Chłopców w Mysłowicach (Mysłowitz). 28 maja ożenił się w Opolu z urodzoną tamże 6 lipca 1891 roku Klarą Margaretą Martą, córką lakiernika Aloisa Welocha i jego żony Hedwig z domu Brimmek.

25 listopada 1907 roku zdał w Pilchowicach drugi egzamin nauczycielski. W roku 1925 zdał w Opolu egzamin dla nauczycieli szkół średnich, jednak zamiast otrzymać pracę w którymś z gimnazjów został skierowany w roku 1927 do pracy w Katolickiej Szkole Ludowej nr 1 w Opolu.

Gdy w roku 1930 powstało Muzeum w Opolu, powierzono mu opiekę nad jego działem przyrodniczym. Zależek zbiorów zielnikowych tego działu stworzyły zbiory zmarłego w roku 1923 →Carla Dziadzko, najprawdopodobniej przekazane opolskiemu muzeum przez rodzinę. Białucha powiększał je stale, przy czym najintensywniej zbierał okazy w latach 1938-39, kiedy to corocznie zbiory powiększały się o ponad 400 arkuszy. Łącznie dodał do zielnika niemal 1500 okazów zebranych w Opolu (ponad 500), Kałach (ok. 140), na Wyspie Bolko/Bolko-Insel (ponad 60), w Suchym Borze/Derschau (ponad 60) i na ponad stu innych stanowiskach. Obok roślin naczyniowych zbierał też mszaki – zebrane przez niego okazy wraz z kilkoma okazami zebranymi przez Richarda Woesslera (→t.1) w Muzeum Śląska Opolskiego tworzą zbiór o numerach 1481-1567. Wśród 59 gatunków w zbiorze tym znajdują się gatunki bardzo rzadkie dla Równiny Opolskiej (*Rhodobryum roseum*, *Sphagnum compactum*) i nowe na jej obszarze (*Plagiomnium ellipticum*, *Pogonatum urnigerum*).

Poza botaniką Białucha interesował się też geologią i brał aktywny udział w działalności założonego przez Gustava Eisenreicha (→t.1) Geologische Vereinigung Oberschlesiens. Po II wojnie światowej do roku 1947 pracował jako nauczyciel w dolnośląskiej wsi Gross Leuthen (dłuż. Lutol), później jeszcze przed dwa lata w Szkole Głównej w Lübben (dłuż. Lubin). W roku 1949 przeszedł na emeryturę. W ciągu 15 powojennych lat z równym zapałem, jak kiedyś w okolicach

Opola, badał florę okolic Lübben, odkrywając tam m.in. stanowisko śnieżycy letniej (*Leucojum aestivum*). Zgromadził w tych latach zielnik liczący ok. 900 arkuszy, pisał też o dolnołużycyjskiej florz na łamach „Verhandlungen des Botanischen Vereins der Provinz Brandenburg” i w książeczce „Der Spreewald”. W latach 50. wziął udział w geobotanicznym kartowaniu Brandenburgii. Zmarł nagle 30 grudnia 1961 roku.

Publikacje: Ein Gang durch die naturkundliche Abteilung des Oppelner Museums, *Oppeln. Heimatbl.* 5, 1929-30, nr 5; Die Oppelner Kreide, *Jber. Geol. Ver. Oberschl.* 1931; Der Spreewald, Unser Kleines Wanderheft 46, Leipzig 1955; Bemerkenswerte Pflanzen im Kreis Lübben, Sammelergebnisse 1946-1956, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg* 83-97, 1957; Beiträge zur Flora des Kreises Lübben, *Niederlausitzer floristische Mitteilungen* 3, 1967.

Źródła: AP Opole, USC Jelowa, księga urodzeń 1884/10; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Bialucha Karl; Krausch H. D., Karl Bialucha zum Gedächtnis, *Niederlausitzer Floristische Mitteilungen* 3, 1967, s. 59-61 (portr.); LA Berlin, Standesamt Oppeln, Heiratsregister 1912/81 (ancestry.de); Nowak A., Nowak S., Katalog zielnika roślin naczyniowych Muzeum Śląska Opolskiego, zbiory z lat 1829-1943 z terenów dzisiejszej Polski, Opole 2005, passim; Schematismus 1911, s. 179; Schematismus 1931, s. 210; Stebel A., Nowak A., The bryophyte collection in the Opole Silesia Museum in Opole, *Nature Journal – Zeszyty Przyrodnicze* 38, 2005, s. 5-13.

BLEISCH EDUARD JOSEF LUDWIG

(1813-1900)

Badacz okrzemek

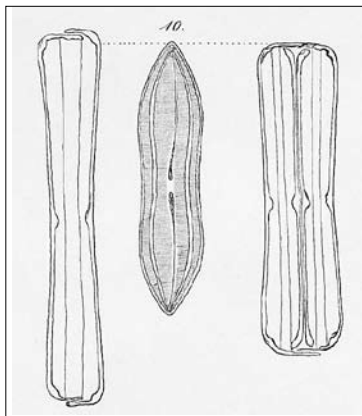
Urodził się 27 stycznia 1813 roku w Niemczech (Nimptsch) w rodzinie piernikarza Josefa Bleischa i jego żony Doroty z domu Günther, córki właściciela majątku ziemskiego i młyna w Starczowie

(Alt-Altmannsdorf). Do szkoły ludowej uczęszczał w Niemczech, potem uczył się w Gimnazjum św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (Breslau), jednak z powodu pojedynku został usunięty ze szkoły. Uzyskawszy świadectwo dojrzałości w gimnazjum w Kłodzku (Glatz), rozpoczął wbrew woli ojca, który chciał mu przekazać swoje przedsiębiorstwo, studia medyczne. Ponieważ ojciec nie zamierzał go wspierać finansowo, utrzymywał się z lekcji gry na pianinie, przy czym był na tyle bezczelny, że początkowo oferował naukę, nie mając bladego pojęcia o grze na tym instrumencie. Jednak udzielając „lekcji”, sam uczył się bardzo szybko i wkrótce pisał już nawet swoje własne kompozycje.

Uzyskawszy w roku 1838 na podstawie dysertacji „De amygdalino” stopień doktora medycyny, zamieszkał w Strzelinie (Strehlen). 6 marca 1852 roku ożenił się z Emilią Karoliną, córką strzelińskiego aptekarza Johanna Christiana Ferdinanda Pläschke i jego żony Johanny Julianny Eleonory z domu Hoffmann. Doczekali się trójki dzieci: Hedwig urodziła się 4 maja 1853 roku, Max Ferdinand, późniejszy lekarz powiatowy w Koźlu (Cosel) – 10 lutego 1856 roku, a Kurt, późniejszy chemik – 14 maja 1864 roku. W roku 1855 Bleischowi powierzono stanowisko chirurga powiatowego w Strzelinie, w roku 1857 – stanowisko fizyka powiatowego, w roku 1863 otrzymał tytuł radcy sanitarnego, w roku 1867 odznaczony został Orderem Czerwonego Orła IV kl., a w roku 1888 tymże orderem III Kl.

Już w latach 40. Bleisch zbierał okazy roślin z okolic Strzelina – o niektórych odkrytych przez niego stanowiskach w roku 1850 wspominał Moritz Sadebeck (→t.1) w swojej pracy „Die Strehleener Berge” (*Isophyrum thalictroides*, *Phytheuma orbiculare*, *Aristolochia clematitis*). Nie porzucił roślin naczyniowych również i później, o czym świadczy podana w roku 1872 przez Rudolfa von Uechtritz (→t.1) informacja o odkrytym przez niego koło Strzelina stanowisku obrazków plamistych (*Arum maculatum*), jednak jego największą pasją w latach 50. i 60. były okrzemki. Przełomowa pod tym względem okazała się znajomość z przeniesionym w roku 1844 z Sudzic (cz. Sudice, niem. Zauditz) do szkoły miejskiej w Strzelinie Friedrichem Wilhelmem Hilse (→t.1). Trudno jednoznacznie orzec, kto na kogo miał większy wpływ, obaj jednak zaczęli się interesować okrzemkami i stali się ich zapalonymi badaczami. Obaj wywarli też wpływ na →Ludwiga Thalheima, który badał później okrzemki z okolic Sycowa (Gross Wartenberg).

O okrzemkach znalezionych przez Bleischa w okolicach Strzelina – *Chlamydococcus pluvialis* A. Braun, *Campelodiscus noricus* Ehrenb. i *Colletonema viridu-*

lum Bréb. – jako pierwszy wspomniał 18 grudnia 1856 roku na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyźnej Ferdinand Cohn (→t.1). Bleisch, który od roku 1859 zasiliał zielnikowe wydawnictwo Ludwiga Rabenhorsta „Die Algen Sachsens, respective Mittel-Europa’s”, przemianowane w roku 1860 na „Die Algen Europa’s”, po raz pierwszy sam napisał o swoich odkryciach w latach 1859-60 w „Hedwigii”. Dwa opisane w tym czasopiśmie nowe gatunki, *Pinnularia chilensis* i *Campelodiscus punctatus*, zostały już jednak opisane wcześniej przez Christiana Ehrenberga – pierwszy pod nazwą *P. borealis*, a drugi jako *C. noricus*.

W roku 1860 Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczyźnej przyjęło Bleischa w poczet członków-korespondentów, a dwa lata później w rozprawach tego towarzystwa Bleisch opublikował artykuł o swoich odkryciach z lat 1856-62. Opisał w nim kilka nowych gatunków okrzemek, których nazwy do dziś zachowały swoją ważność (*Nitzschia minuta*, *Navicula pistillum*, *Pinnularia medio-constricta*, *Stauroneis goeppertiana*=*Luticola goeppertiana* (Bleisch) D. G. Mann) i jeden, który w wyniku późniejszych rewizji został uznany za odmianę (*Pinnularia silesiaca*=*Navicula viridula* Kütz. var. *silesiaca* (Bleisch) Grunow). Dwa nowe gatunki – *Cymbella silesiaca* (= *Encyonema silesiacum* (Bleisch) D. G. Mann) i *Gomphosphaeria aurantiaca* (= *G. aponina* Kütz. var. *aurantiaca* (Bleisch)) zamieścił poza tym z numerami 1802 i 1810 w roku 1865 w „Die Algen Europa’s”.

Już w roku 1858 brał udział w badaniu ziemi okrzemkowej z Gronowic (Grunowitz) w ówczesnym powiecie oleskim (Kreis Rosenberg), a roku 1869 donosił o odkryciu jej złoża we wsi Pęcz (Pentsch) koło Strzelina. Sam zbadał i wyszczególnił 34 znalezione w niej gatunki okrzemek, a prof. Goeppert (→t.1) zajął się towarzyszącymi jej szczątkami roślinnymi,

które uznał za dyluwialne. →August Assmann znalazł wśród tych szczątków skrzydło chrząszcza *Hydrobius diluvianus* Assm.

Wszystkie wzmianki na temat Bleischa po roku 1870 odnoszą się wyłącznie do jego wcześniejszych odkryć. Odkrycia te zostały uwzględnione zarówno przez →Oskara Kirchnera w jego opracowaniu glonów Śląska z roku 1878, jak i przez Giovanniego Battistę de Toni w „Sylloge Algarum” z lat 1891-92. Nazwisko Bleischa po raz pierwszy upamiętnili w roku 1863 →Carl Janisch i Rabenhorst w nazwie *Navicula bleischiana*. Rok później Janisch nowemu gatunkowi zamieszczonemu pod numerem 1651 w „Die Algen Europa’s” nadał nazwę *Nitzschia bleischii* (= *Stenopterobia intermedia* (F. W. Lewis) van Heurck var. *bleischii* (Janisch) Mayer), a w roku 1868 Rabenhorst okrzemkę zamieszczoną w „Die Algen Europa’s” w roku 1863 pod numerem 1496 z nazwą *Chroolepus umbrinum* Kütz. f. *elongata* Bleisch opisał jako nowy gatunek *Chroolepus bleischii*.

Ostatnie lata Bleischa były naznaczone cierpieniem. Najpierw 14 czerwca 1893 roku w Obornikach Śląskich (Obernigk) zmarła jego żona, a następnie 11 marca 1896 roku zmarł w Koźlu jego starszy syn Max. Na wieść o jego śmierci Bleisch doznał wylewu, po którym już nie doszedł do pełni sił. Zmarł w Strzelinie 8 sierpnia 1900 roku.

Publikacje: Über *Pleurostaurum*, *Hedwigia* 2, 3, 1859; *Protophycus macrococcus*, *ibid.* 2, 5, 1859; *Pinnularia chilensis*, *ibid.*, 1859; Über zwei *Campelodiscus*, *ibid.* 2, 6, 1860; Über einige in den Jahren 1856-62 in der Gegend von Strehlen gefundene Diatomeen, *Naturw. Abh. SGVK*, H. 2, 1862; Ein neues Diatomeenlager in Schlesien, *Jber. SGVK* 47, 1869.

Źródła: Bleisch E., Vita, w: De amygdalino, Vratislaviae 1838, s. 25-26; Bleisch G., Hausaufsatz – wypracowanie prawnuka Bleischa, Gerharda, urodzonego w Strzelinie 3 czerwca 1918 r., datowane Friedland, 25 listopada 1934 r. (www.gunde.de, tu również fotografia Bleischa); Cohn F., Über einige neue mikroskopische Organismen Schlesiens und deren neue Fundorte, *Jber. SGVK* 34, 1856, s. 59-61; Cohn F., Über ein Bacillarien-Lager in Oberschlesien, *ibid.* 36, 1858, s. 89-92; Cohn F., Über einige neue Algen Schlesiens, *ibid.*, s. 93-96; Cohn F., Nachtrag zu der Abhandlung des Herrn Kreis-Physikus Sanitätsrath Dr. Bleisch über das Diatomeenlager zu Pentsch bei Strehlen, *ibid.* 47, 1869, s. 160-162; Cohn F., Über Entdeckung einer Diatomeenerde durch Kreis-Physikus Sanitätsrath Dr. Bleisch, *ibid.* 48, 1870, s. 45; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 11; *ibid.* 1902, s. 10; Durch den Tod verlor die Gesellschaft, *Jber. SGVK* 78, 1900, s. 2; Hilse F. W., Beiträge zur Algen- und Diatomeen-Kunde Schlesiens, insbesondere Strehlens, *ibid.* 38, 1860, s. 75-86; Janisch C., Rabenhorst L., Über Meeres-Diatomeen von Honduras, w: Beiträge zur näheren Kenntniss und Verbreitung der Algen I, Leipzig 1863, s. 1-16, Taf. I-IV (na il. 2 Taf. II, fragm. – *Navicula bleischiana* Janisch et Rabenh.); Kirchner O., Algen, w: KFS 2, 1, 1878, passim; Personalien, Allgemeine Medicinische Central-Zeitung 24,

1855, kol. 376; Personalien, Preussische Medicinal-Zeitung N. F. 6, 1863, s. 353; Personalien, Berl. Klin. Wochenschr. 4, 1867, s. 143; Personalien, Bresl. Ärtzl. Zeitschr. 10, 1888, s. 296; Rabenhorst L. Flora europaea algarum aquae dulcis et sumariniae, Lipsiae 1864-68, passim; Sadebeck M., Die Strehleber Berge, Breslau 1850, s. 10, 11; Toni G. B. de, Sylloge Algarum omnium hucusque cognitarum, Vol. II, Sect. I-II, Patavii 1891-92, passim; Uechtritz-Durchforschung 1872; Zu correspondirenden Mitgliedern wurden ernannt die Herren..., Jber. SGVK 34, 1860, s. 4.

BLOTTNER LUDWIG

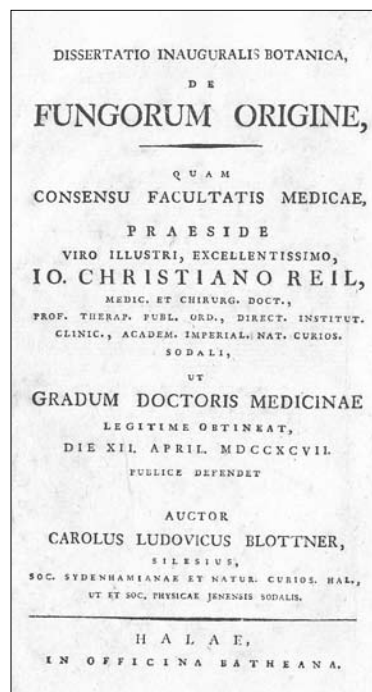
(1773-1802)

Lekarz zdrojowy w Dusznikach

Urodził się 18 lipca 1773 roku we Wschowie (Fraustadt). Uczył się w rodzinnym mieście, w Głogowie (Glogau) i w Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu (Breslau), następnie zaś studiował nauki medyczne i botanikę w Halle, gdzie w roku 1797 uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De fungorum origine”. W tym samym roku podróżował przez pewien czas z Leopoldem von Buchem (→t.1), który zrezygnował właśnie ze służby państwowej. Przez jakiś czas przebywał następnie w Berlinie, gdzie uczęszczał na wykłady Willdenowa, potem mieszkał u pastora Weigla (→t.1) w Leszczyniu (Haselbach), zajmując się roślinami i skamieniałościami Sudetów. Następnie pracował jako lekarz w Lesznie (Lissa), jednak nie zagrzał tam długo miejsca i w roku 1800 przeniósł się do Kłodzka (Glatz). Niedługo potem został fizykiem miejskim w Dusznikach (Reinerz), lekarzem górnym i hutniczym na Kotlinę Kłodzką oraz lekarzem zdrojowym na Duszniki i Kudowę (Kudowa).

Zajmował się roślinami występującymi w Kotlinie Kłodzkiej i Karkonoszach. Heinrich Adolph Schrader w swojej „Flora Germanica” wykorzystał rękopis Blottnera „Nachträge und Berichtigungen zu Hrn. Dr. Krockers Flora Silesiaca” zawierający uzupełnienia do tomu 1 i 2 flory Antona Johanna Krockera (→t.1). Krockers jego odkrycia florystyczne uwzględnił w 3 i 4 tomie „Flora Silesiaca”.

W latach 1799-1800 Blottner wydawał z pastorem Johannem Gottlobem Pohle miesięcznik „Glätzische Monatschrift”. Znalazło się w nim wiele artykułów poświęconych przyrodzie Kotliny Kłodzkiej (m.in. Versuch einer Hydrographie der Grafschaft Glatz; Ornithologie; Zoologie; Laubmoose, welche in der Schlesischen Flora des Grafen von Mattuschka noch nicht beschrieben sind; Calendarium Florum; Die Seefelder; Entomologie; Ichthyologia Glaciensis; Über die Bepflanzung der Grafschaftsstrassen mit Bäumen; Verzeichniss der in der Grafschaft Glatz bisher aufgefundenen Insek-

ten; *Hypnum weigelianum*, Weigels Astmoos; *Hypnum cordifolium*, herzblättriges Astmoos; *Mnium stellare*, glänzerndes Sternmoos; *Dicranum flexuosum*, schlangenartiggebogener Gabelzahn; *Trichostomum tortile*, gewundener Haarmund). Artykuły nie były podpisane, duża część z nich jednak, zwłaszcza tych florystycznych, wyszła spod pióra Blottnera.

Poza „Glätzische Monatschrift” Blottner publikował też artykuły o treści medycznej i przyrodniczej w „Schlesische Provinzialblätter”. W artykule „Reinerz” wśród rzadkich gatunków owadów znalezionych w okolicach Dusznik wymienił nadobnicę alpejską (*Cerambyx alpinus*=*Rosalia alpina*). Zachęcony tą informacją Weigel nadaremnie szukał tego chrząszcza w Karkonoszach i w końcu zaczął powątpiewać w jego występowanie w Kotlinie Kłodzkiej.

26 maja 1801 roku Blottner ożenił się w Kłodzku z córką głogowskiego pastora Seidla, Julianną Christianą Dorotą. Zmarł w Dusznikach 9 miesięcy po swoim ślubie, 25 lutego 1802 roku, mając niespełna 29 lat.

Ważniejsze publikacje: Der entblösste Apollonius, dargestellt aus neuern Magieen von einem Freunde der Natur, Breslau-Leipzig 1794; Ein Leitfaden für diejenigen, welche sich der Molken und Gesundquellen zu Cudowa und Reinerz als Heilmittel bedienen wollen, Glatz 1801; Etwas über eine ansteckende Krankheit, die im Anfang des Octobers in Kuttel, einem zur Lewiner Cämmerey gehörigen

Dorfe, entstand, *Schl. Prov. Bl.* 33, 1801; Über die Hölen in dem goldnen Stollen in der Grascchaft Glatz, *ibid.*; Reinerz, *ibid.* 34, 1801; Über die Molken und Badekur-Anstalt zu Reinerz, *ibid.*

Źródła: AEWK 11, 1823, s. 43; Civil-Traungsbuch der Evang. Gemeinde zu Glatz 1766-1839, poz. 1801/4 (familysearch.org); GT 13, 1808, s. 128-129; Hallmann Ch. G., Auf die Urne des Reinerzer Brunnes-Arztas D. Blottner, *Schl. Prov. Bl.* 35, 1802, Anhang, s. 134; Heyraten, *Schl. Prov. Bl.* 33, 1801, s. 599 (jako data ślubu podany dzień 10 czerwca); Krocker J. A., *Flora Silesiaca renovata*, Vol. III, *Wratislaviae* 1814, s. XIV (poza tym rozproszone w tomie III i IV przy różnych taksonach uwagi *invenit Blottner; detexit Blottner; attulit Blottner*); Schrader H. A., *Flora Germanica*, T. I, *Göttingae* 1806, *Praefatio*, s. 15, 78; Todesfälle, *Schl. Prov. Bl.* 35, 1802, s. 287; Weigel-Verzeichniss, s. 128-129; na il.: Blottner L., *De fungorum origine*, *Halae* [1797], str. tyt.

BÖNIGK OTTO VON

(1821-1870)

Badacz ptaków Wielkopolski i Górnych Łużyc

Urodził się 26 października 1821 w Głogowie (Glogau) w rodzinie barona Georga Ferdinanda Wilhelma von Bönigk, kapitana 6 regimentu piechoty, i jego żony Henrietty Ernestyny z domu von Kamptz. Karierę wojskową rozpoczął w wieku kilkunastu lat jako podporucznik w regimencie swojego ojca. Pododdziały tego regimentu stacjonowały w Głogowie, Legnicy (Liegnitz), Krotoszynie (Krotoschin) i Zdunach. 30 października 1844 roku Bönigk ożenił się w Krotoszynie z pochodzącą z Altony Luizą von Kamptz, z którą miał dwie córki. Po jej śmierci żenił się jeszcze dwukrotnie – z Emilią von Gyzycki i z Anną von Köthen. W roku 1847 został przeniesiony do 5 batalionu strzelców z Zgorzelcu (Görlitz), który w roku 1858 został przemianowany na 1 śląski batalion strzelców. Po przeniesieniu do Zgorzelca zgłosił swoją kandydaturę na członka *Naturforschende Gesellschaft zu Görlitz*. Z jego pierwszej publikacji zamieszczonej w roku 1848 w czasopiśmie tego towarzystwa wynika, że obserwacje ornitologiczne prowadził już w latach 40. XIX w. Wielkopolsce. Obserwacje te pod koniec lat 40. i na początku lat 50. kontynuował na Łużycach.

Z późniejszych lat nie ma żadnych informacji o jego aktywności na polu ornitologii. Najprawdopodobniej z powodu licznych obowiązków – był m.in. wykładowcą w szkole dywizji w Głogowie – musiał z obserwowania ptaków zrezygnować. W roku 1852 awansował do stopnia porucznika, a w roku 1857 – kapitana. W roku 1865 został przydzielony do sztabu 15 Westfalskiego Regimentu Piechoty, z którego w roku 1867 w randze majora został przeniesiony do 2 śląskiego batalionu strzelców w Świebodzicach (Freiburg).

Dwa lata później awansował do stopnia podpułkownika. Odznaczony był Orderem Czerwonego Orła 4 Kl., Orderem Korony 4 Kl. z mieczami i Krzyżem za Długoletnią Służbę. Podczas wojny francusko-pruskiej dowodził 19 kombinowanym regimentem landwery. 31 sierpnia lub 1 września 1870 roku został ciężko ranny w bitwie pod Noisseville. Zmarł 12 września 1870 roku w szpitalu w Neuenkirchen.

Publikacje: Bruchstücke aus einem ornithologischen Tagebuche, geführt im Gross-herzogth. Posen im Frühjahr 1848, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 5, H. 2, 1850; Bemerkungen über den Frühlingszug der Vögel im Jahre 1850, nebst einer tabellarischen Übersicht, *ibid.* 6, H. 1, 1851; Bemerkungen über einige Vögel, vorzugsweise über die Fortpflanzung der *Turdus pilaris* Linn., *Naumannia* 1, H. 4, 1851; Ornithologische Notizen, *ibid.* 2, H. 3, 1852.

Źródła: Der dritte Abschnitt des Krieges, *Allgemeine Militär-Zeitung* 45, nr 40, s. 313-314; Gebhardt-Ornithologen I, s. 42; Geburten, *Schl. Prov. Bl.* 74, 1821, s. 468; Kamptz C. G. J. v., *Die Familie von Kamptz*, Schwerin 1871, s. 357, 389; *Rangl. Preuss. Armee* 1837, s. 73; *ibid.* 1839, s. 60; *ibid.* 1841, s. 62; *ibid.* 1842, s. 61; *ibid.* 1843, s. 70; *ibid.* 1844, s. 75; *ibid.* 1845, s. 77; *ibid.* 1847, s. 133; *ibid.* 1849, s. 133; *ibid.* 1851, s. 126; *ibid.* 1852, s. 122; *ibid.* 1857, s. 145; *ibid.* 1858, s. 149; *ibid.* 1865, s. 129; *ibid.* 1866, s. 242; *ibid.* 1867, s. 254; *ibid.* 1868, s. 278; Zur Aufnahme hatten sich gemeldet, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 5, H. 2, 1850, s. 121.

BORGGREVE BERNARD ROBERT

AUGUST

(1836-1914)

Pierwszy ornitolog we wschodniej części Górnego Śląska

Urodził się 6 lipca 1836 roku w Magdeburgu w rodzinie radcy kryminalnego Christiana Borggreve i jego żony Elżbiety z domu Coermann. Po przeprowadzce rodziny do Westfalii uczył się w Gimnazjum w Münster i tam w roku 1857 uzyskał świadectwo

dojrzałości. Od czasów gimnazjalnych był zapalonym myśliwym i przyrodnikiem, przy czym szczególnie interesowały go motyle i ptaki. Zamierzał nawet zostać zoologiem, jednak ze względów praktycznych obrał zawód leśnika. Karierę rozpoczął po maturze jako praktykant u nadleśniczego Friedricha Adolfa von Alemanna w Altenplathow, zaś w roku 1858 rozpoczął studia w Akademii Leśnej w Eberswalde, gdzie uczył się pod kierunkiem m.in. Juliusa Theodora Christiana Ratzeburga i Friedricha Wilhema Leopolda Pfeila.

W tym samym czasie studiował tam też Hugo Ilse, z którym Borggreve wędrował i polował w okolicach Eberswalde. Kiedyś w wolu zastrzelonej koło Oderbergu kaczki znaleźli coś podobnego do żołędzi, jednak żaden botanik nie potrafił wyjaśnić pochodzenia tych „żołędzi”. Dopiero po długich poszukiwaniach udało im się w czerwcu 1860 roku odkryć, że były to bulwki powstające na końcach rozłogów strzałki wodnej (*Sagittaria sagitifolia*), które służą tej roślinie do rozmnażania wegetatywnego. Odkrycie to zostało opisane w roku 1863 przez Ratzeburga.

W roku 1859 Borggreve został powołany do służby wojskowej w greifswaldzkim batalionie strzelców, jednak już wkrótce zwolniono go i mógł wrócić do nauki. Ponieważ w Eberswalde z powodu choroby Pfeila wiele zajęć odwołano, przeniósł się do Greifswaldu, gdzie uczęszczał na wykłady na tamtejszym uniwersytecie. Po ukończeniu kursu w Eberswalde jako kandydat do urzędu leśnego przez trzy kolejne lata uczył się wykorzystywać zdobytą wiedzę praktycznie w Nadrenii, Brandenburgii, Turynii i Prusach Wschodnich. W roku 1864 objął zarząd lasów księcia

Hohenlohe w Koszęcinie (Koschentin), zaś rok później ożenił się z Herminą Bues. 19 lipca 1866 roku urodziły się w Koszęcinie ich pierwsze dzieci – bliźniaczki Klara i Teodora. Klara zmarła jednak już po miesiącu. Po bliźniaczkach urodzili się jeszcze Robert i Richard (obaj zostali leśnikami) oraz Hermina, Emma i Elza.

Podczas niemal trzyletniego pobytu w Koszęcinie Borggreve gruntownie przebadał awifaunę powiatów lublinieckiego (Kreis Lublinitz), gliwickiego (Kreis Gleiwitz), bytomskiego (Kreis Beuthen), oleckiego (Kreis Rosenberg) i kluczborskiego (Kreis Kreuzburg). Zgromadzone informacje wykorzystał w książce o faunie ptaków północnych Niemiec, której część wykorzystał później jako dysertację doktorską. W książce tej, poza własnymi obserwacjami, wykorzystał też na dane zaczerpnięte z publikacji Constantina Wilhelma Lamberta Glogera (→t.1) z lat 30. XIX w. i obserwacje →Carla Rohnerta z południowej części Górnego Śląska. Obserwacje Borggrevego z koszęcińskich lasów dotyczące szeliniaka sosnowego (*Hylobius abietis*) i „spalowania” jodeł przez sarny i jelenie wykorzystał Ratzeburg w swoim dziele „Die Waldverderbniss”.

Powołany w roku 1866 po wybuchu wojny z Austrią do służby wojskowej, Borggreve został po zwolnieniu do cywila zatrudniony jako docent leśnictwa w Akademii Rolniczej w Bonn-Poppelsdorf. W roku 1868 jako profesor zoologii i botaniki rozpoczął pracę w otwartej właśnie Akademii Leśnej w Hannoversch Münden koło Getyni (Göttingen), w tym samym roku otrzymał też patent królewskiego nadleśniczego. Warunkiem zatrudnienia w Hannoversch Münden był doktorat – spełnił ten warunek rok później, uzyskując na podstawie dysertacji „Die europäischen Vogelarten, aus dem Gesichtspunkte ihrer Verbreitung über das nördliche Deutschland” stopień doktora filozofii na Uniwersytecie w Kilonii (Kiel). W roku 1872 został nadleśniczym w Zöckeritz w Saksonii-Anhalt, dwa lata później został w takiej samej randze przeniesiony do Kottenforst koło Bonn. Wrócił wówczas do nauczania w Bonn-Poppelsdorf. W roku 1877 przejął od Juliusa Theodora Grunerta redakcję czasopisma „Forstliche Blätter”, które prowadził do roku 1891. Ukazała się w nim wiele jego artykułów, doniesień i recenzji. Po śmierci Augusta Bernhardta objął w roku 1879 kierownictwo Akademii Leśnej w Hannoversch Münden. Od roku 1880 jako reprezentant tej akademii był członkiem Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego.

W przeciwieństwie do panującego w drugiej połowie XIX w. nastawienia na maksymalizację zysku z gospodarki leśnej, jego poglądy reprezentowały raczej późny fizjokratyzm. Miały one przed rokiem

1914 dość istotny wpływ na rozwój nauk leśnych i przygotowały grunt dla prac Alfreda Möllera i innych, którzy uważali, że najważniejszym wymogiem hodowli lasu jest zgodność z naturą. Niespopolita inteligencja i wszechstronne wykształcenie szły u niego w parze z brakiem umiaru, bojowością i nieugiętością, które były źródłem częstych konfliktów z władzami i studentami. Zmęczony tymi konfliktami w roku 1891 zrezygnował z profesury w Hannoversch Münden i zamieszkał w Wiesbaden, gdzie w randze starszego lasomistrza zarządzał utworzonym dla niego okręgiem inspekcyjnym Biedenkopf.

W latach 90. jako rzeczoznawca reprezentujący stronę pozwanych zaangażował się w wytoczony przez Franza Huberta von Tiele-Winckler proces związany ze szkodami wyrządzonymi w myślowicko-katowickim rewirze leśnym przez zanieczyszczenia emitowane przez 19 zakładów przemysłowych. Po wód już wcześniej zaangażował jako rzeczoznawcę radcę leśnego Carla Reussa, który podobnymi zagadnieniami zajmował się przez wiele lat i wraz z Juliussem von Schroederem, profesorem chemii w Akademii Leśnej w Tharandt, opublikował monografię „Die Beschädigung der Vegetation durch Rauch und die Oberharzer Hüttenrauchschäden” (Berlin 1883). W odpowiedzi na „Rauchbeschädigung in dem von Tiele-Winckler’schen Forstreviere Myslowitz-Kattowitz” (Goslar 1893) Reussa Borggreve opublikował „Waldschäden im oberschlesischen Industriebezirk” (Frankfurt a. M. 1895).

O ile opracowanie Reussa przeszło w środowisku leśników bez echa, o tyle publikacja Borggrevego wywołała długotrwałą dyskusję. Nie chodziło przy tym o błędy metodyczne i nieścisłości, jakie z właściwą sobie bojowością Borggreve wytknął Reussowi, ani o to, że szkody przypisał w większości owadom i błędom w hodowli lasu, ale o to, że niemal zupełnie zanegował wpływ zanieczyszczeń emitowanych przez przemysł na stan lasu w rewirze myślowicko-katowickim. Jedni, jak Emil Niederhäuser, uznali jego monografię za przełomowe dzieło, które przy rozpatrywaniu podobnych spraw będzie odgrywało w przyszłości znaczącą i rozstrzygającą rolę. Inni, jak →Hans Bernhard Kosmann, uznali, że Borggreve jest niewiarygodny, skoro niemal zupełnie neguje istnienie szkód powodowanych w lasach przez przemysł.

Borggreve pracował w okręgu inspekcyjnym Biedenkopf aż do przeniesienia go w stan spoczynku w roku 1905. Ponieważ przeniesienie to nie odpowiadało jego życzeniom, bezskutecznie usiłował na drodze sądowej uzyskać przywrócenie mu poprzednio zajmowanego stanowiska. Zmarł 5 kwietnia 1914 roku w Wiesbaden.

Wybrane publikacje: Auch ein Wort über das Meckern der Bekassine, *Journ. f. Ornith.* 8, 1860; Die Vogel-Fauna von Norddeutschland, eine kritische Musterung der europäischen Vogel-Arten nach dem Gesichtspunkte ihrer Verbreitung über das nördliche Deutschland, unter Benutzung der einschlägigen Literatur und nach eigenen Beobachtungen, Berlin 1869; Georg Ludwig Hartig’s Lehrbuch für Förster, nach der dritten Auflage (1811) für den ersten Unterricht im Forstwesen, Berlin 1871 [2. Aufl. Berlin 1875]; Erster Nachtrag zu meiner Arbeit über „Die Vogel-Fauna von Norddeutschland”, *Journ. f. Ornith.* 19, 1871; Über die Haide – Beobachtungen und Folgerungen, *Abh. Naturwiss. Ver. Bremen* 3, 1873; Über die Einwirkung des Sturmes auf die Baumvegetation, *ibid.*; Die forstwissenschaftliche Bedeutung chemischer Baum-Analysen, *Forstl. Bl. N. F.* 4, 1875; Haide und Wald – spezielle Studien und generelle Folgerungen über Bildung und Erhalt der sogenannten natürlichen Vegetationsformen und Pflanzengemeinden für Botaniker, Geographen, Staats-, Land- und Forstwirthe, Berlin 1875; Über eine eigenenthümliche Art von Dichogamie der Gattung *Abies*, insbesondere *A. excelsa* DC., *Sitz. Ber. Niederrhein. Ges. Natur. Heilkunde* 1875; Untersuchungs-Ergebnisse, betr. die forstliche Bedeutung zweier Coniferen-Rostpilze (*Chrysomyxa abietis* Ung. und *Peridermium pini* Pers.), *Forstl. Bl. 3. F.* 1, 1877; Über Waldschäden in der Nähe industriellen Anlagen, *ibid.*; Zur Naturgeschichte der Waldschnepfe, *ibid.* 1-2, 1877-78; Die Vogelschutzfrage, nach ihrer bisherigen Entwicklung und wahren Bedeutung, mit besonderer Rücksicht auf Versuche zu ihrer Lösung durch Reichsgesetzgebung und internationale Vereinbarungen, Berlin 1878; Die gesetzliche Regelung der Feld- und Forstpolizei, ein Wort zur Aufklärung und Verständigung über diese Tagesfrage, Leipzig 1880; Über die Bedingungen der Blütenproduktion bei den nur periodisch fruktificirenden Gewächsen, insbesondere den meisten einheimischen Waldbäumen, *Forstl. Bl. 3. F.* 4, 1880; Zur Generation der forstschädlichen Rüsselkäfer, *ibid.* 5, 1881; Der Einfluss des Waldes auf die Strom-Überschwemmungen, *ibid.* 8, 1884; Die Holzzucht – ein Grundriss für Unterricht und Wirtschaft, Berlin 1885 [2. Aufl. Berlin 1891]; Zur Plenterdurchforstung, *Forstl. Bl. 3. F.* 11, 1887; Die Verbreitung und wirtschaftliche Bedeutung der wichtigeren Waldbaumarten innerhalb Deutschlands, Stuttgart 1888 [Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde, Bd. 3, H.1.]; Die Forstabschätzung – ein Grundriss der Forstertragsregelung und Waldwertrechnung, Berlin 1888; Das Zusammenfinden der Geschlechter bei gewissen Schmetterlingsarten, *Entom. Nachr.* 15, 1889; Zur Wirkung des Seewindes auf den Waldwuchs, *Forstl. Bl. 3. F.* 14, 1890; Der sogenannte „Wurzeldruck” als hebende Kraft für den aufsteigenden Baumsaft, *Jahrb. Nass. Ver. f. Naturk.* 45, 1892; Das sogenannte „Lieben” der Pflanzen, *ibid.*; Waldschäden im oberschlesischen Industriebezirk nach ihrer Entstehung durch Hüttenrauch, Insektenfrass etc., eine Rechtfertigung der Industrie gegen folgenschwere falsche Anschuldigungen, Frankfurt a. M. 1895 (str. tyt. na il.); Die Wirbelthiere des Regierungsbezirks Wiesbaden, *Jahrb. Nass. Ver. f. Naturk.* 50, 1897.

Źródła: DBJ 1, 1925, Totenliste 1914, s. 275; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 11; *ibid.* 1902, s. 10; Gebhardt-Ornithologen, I, s. 45, II, s. 151; Hilf R. B., NDB 2, 1955, s. 462-463; Katolicka parafia św. Józefa w Sadowie, księga chrztów 1858-1867, s. 403-404, poz. 1866/185; *ibid.*, księga zgonów 1865-1892, s. 48-49, poz. 1866/106 (familysearch.org); Kosmann H. B., Waldschäden im oberschlesischen Industriebezirk – Besprechung, *Berg. Hütt. Zeitung* N. F.

50, 1896, Literaturblatt, August, s. 46-47; Martin H., Oberforstmeister Bernhard Borggreve †, Allg. Forst- u. Jagd-Zeitung N.F. 91, 1915, s. 31; Martin H., Bernhard Borggreves Stellung und Bedeutung in der Forstwissenschaft, *ibid.*, s. 67-71, 89-94; Mitglieder-Verzeichniss der Allgemeinen Deutschen Ornithologischen Gesellschaft zu Berlin, Journ. f. Ornith. 28, 1880, s. 426; Niederhäuser E., B. Borggreve: Waldschäden im oberschlesischen Industriebezirk nach ihrer Entstellung, Stahl und Eisen 16, 1896, s. 121-124; Oberforstmeister a. D. Professor Dr. Bernhard Borggreve, Zeitschr. f. Forst. Jagdw. 41, 1909, s. 1-2 (portr.); Ratzeburg J., Mutterstockbildung, Entstehung und Treiben der Knollen des Pfeilkrautes (*Sagittaria sagitifolia*), einer Hauptnahrung der wilden Enten, Krit. Bl. f. Forst. Jagdwiss. 45, H. 2, 1863, s. 216-236; Ratzeburg J., Die Waldverderbniss, Bd. 1, Berlin 1866, s. 116-120; *ibid.*, Bd. 2, Berlin 1868, s. 38; Ratzeburg J., Forstwissenschaftliches Schriftsteller-Lexikon, Berlin 1872, s. 64-68; Wer ist's? 1906, s. 123; *ibid.* 1909, s. 146; *ibid.* 1911, s. 150.

BRAUSE GUIDO GEORG WILHELM (1847-1922)

Utalentowany rysownik paproci

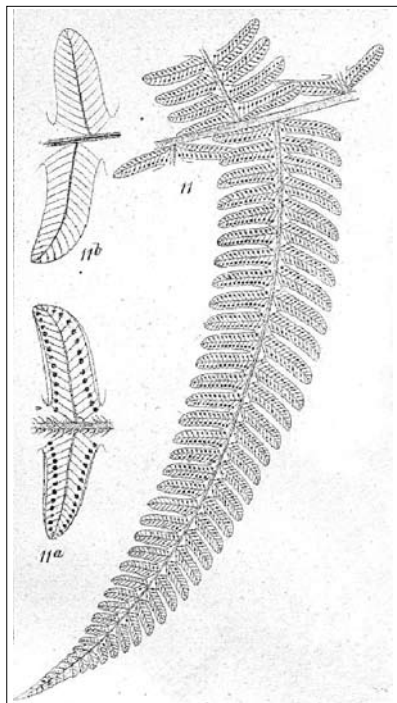

Urodził się 7 sierpnia 1847 roku w Kochanowicach (Kochanowitz) w powiecie lublinieckim (Kreis Lublinitz) jako drugie z sześciorga dzieci Carla Brause, głównego pełnomocnika księcia Hohenloche-Ingelfingen, i jego żony Luizy z domu Woedtke. Uczył się najpierw pod kierunkiem prywatnego nauczyciela w rodzinnym domu w Koszęcinie (Koschentin), zaś od 12 roku życia uczęszczał do gimnazjum w Nysie (Neisse), a następnie do gimnazjum w Opolu (Opeln). Po ukończeniu gimnazjum postanowił związać swoją przyszłość z wojskiem. Jako podporucznik 3 brandenburskiego regimentu artylerii polowej podczas wojny francusko-pruskiej wziął udział m.in. w walkach pod Metzem oraz w bitwach pod Vionville i Le Mans. W wojnie tej 18 sierpnia 1870 roku pod

Gravelotte poległ jego starszy brat Max, student Akademii Leśnej w Eberswalde. Po wojnie Brause służył w tym samym regimencie w Düben koło Wittenbergi i w Brandenburgu, w roku 1890 w randze kapitana przeszedł do 2 gwardyjskiego regimentu artylerii polowej w Poczdamie (Potsdam), skąd w roku 1892 w randze majora wrócił do poprzedniej jednostki. W trakcie służby odznaczony został Żelaznym Krzyżem 2 Kl., Wojskowym Medalem Zasługi 1 Kl., Czerwonym Orłem 4 Kl. i Orderem Korony Rumuńskiej 4 Kl. Od roku 1900 mieszkał jako podpułkownik w stanie spoczynku w Berlinie przy Rathnowerstrasse 55, a od roku 1909 w Berlinie-Steglitz przy Elisenstrasse 1.

Był bystrym obserwatorem i utalentowanym rysownikiem, a przy tym interesował się botaniką, jednak na rozwój swoich zainteresowań znalazł czas dopiero po przejściu w stan spoczynku. W roku 1905 został członkiem Botanischer Verein der Provinz Brandenburg i nawiązał kontakty z dyrekcją ogrodu botanicznego oraz muzeum w Berlinie-Dahlem. Paprocie interesowały go początkowo przede wszystkim jako obiekt zainteresowań artystycznych, jednak za namową Georga Hieronymusa (→t.1) zaczął dla muzeum przerysowywać z różnych dzieł te ich gatunki, których brakowało w zbiorach państwowego zielnika pruskiego. Gdy u boku Hieronymusa poznał gruntownie systematykę paprotników i związaną z nimi literaturę, stał się uznanym specjalistą, toteż zaczęto mu przekazywać porządkowanie i naukowe opracowywanie nowych materiałów związanych z tą gromadą. Opracowywał m.in. zbiory Ernsta Ule z Amazonii, Georga Eduarda Selera z Meksyku, Friedricha Vaupela z Samoa, Edouarda Maire z chińskiej prowincji Yunnan i Karla Adolfa Georga Lauterbacha (→t.1) z Nowej Gwinei, opisując przy tym kilkadziesiąt nowych gatunków paproci. Wykonał poza tym ilustracje paproci do opracowania Hieronymusa „Plantae Stübelianae – Pteridophyta I-IV” publikowanego w latach 1906-1909 w czasopiśmie „Hedwigia”. Opracowanie to dotyczyło zbiorów zielnikowych zebranych w roku 1868 w Ameryce Południowej przez geologa Moritza Alphonsa Stübela. Rodzime paprocie Brause opracował do 6 tomu „Flory zarodnikowej dla początkujących” Gustava Lindaua (w tym samym tomie znalazło się opracowanie torfowców i wątrobowców Wilhelma Lorchy).

W roku 1921, choć miał już niemal 74 lata, przyjechał wraz z młodszą siostrą Elisabeth do Tarnowskich Gór (Tarnowitz), by wziąć udział w plebiscycie mającym przesądzić o losie Górnego Śląska. Zmarł w Berlinie 17 grudnia 1922 roku. Jego nazwisko upamiętnione zostało w nazwach gatunkowych

paproci przez Georga Hieronymusa (*Asplenium brausei*, *Dryopteris brausei*) i Eduarda Rosenstocka (*Diplazium brausei*, *Elaphoglossum brausei*, *Taenitis brausei*). Prócz tego upamiętnili go Wilhelm Herter w nazwie gatunku *Urostachys brauseanus* z rodziny widłakowatych (Lycopodiaceae) i Ignatz Urban w nazwie gatunku *Rondeletia brauseana* z rodziny marzanowatych (Rubiaceae).

Publikacje: Polypodiaceae, Gleicheniaceae, Marattiaceae, w: T. Loesener, *Plantae Selerianae*, *Verh. Bot. Ver. Brandenburg. 51*, 1909; Cyatheaceae, Polypodiaceae, Isoëtaceae, w: I. Urban, *Symbolae Antillanae VII*, Lipsiae 1911-13; Ein neues *Hymenophyllum* (*H. marlothii*) vom Kaplande, *Rep. Sp. Nov. 11*, 1912-13; Neue Farne Papuasien, *Bot. Jb. 49*, 1913; Polypodiaceae, w: R. Pilger, *Plantae Uleanae novae vel minus cognitae*, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin 6*, 1913-17; Farnpflanzen, w: G. Lindau, *Kryptogamenflora für Anfänger 6*, Berlin 1914; Polypodiaceae, w: E. Fries, *Wissenschaftliche Ergebnisse der Schwedischen Rhodesia-Kongo 1911-12*, Bd. 1, Stockholm 1914; Hymenophyllaceae, Cyatheaceae, Polypodiaceae [mit G. Hieronymus], Gleicheniaceae, Osmundaceae, Marattiaceae, Ophioglossaceae, Lycopodiaceae [mit W. Herter], w: *Wissenschaftliche Ergebnisse der Deutschen Zentral-Afrika-Expedition 1907-08*, Bd. II, Botanik, Leipzig, 1914; Pteridophyta africana nova vel non satis cognita, *Bot. Jb. 53*, 1915 [mit G. Hieronymus]; Polypodiaceae, Osmundaceae, w: T. Loesener, *Prodromus Florae Tsingtauensis*, *Beih. Bot. Centralbl. 37*, 1920; Filices novae domingenses, *Rep. Sp. Nov. 18*, 1922; Polypodiaceae, w: I. Urban: *Plantae Haitienses*, *Arkiv för Botanik 17*, 7, 1922.

Źródła: Adressbuch Berlin 1900, s. 171, *ibid.* 1908, s. 278; *ibid.* 1909, s. 289; *ibid.* 1922, s. 345; Beutner F. W., *Die Königlich Preussische Garden-Artillerie*, Bd. 2, Berlin 1894, s. 156*; Dörfler-Adressbuch 1909, s. 27; Gestorben, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg. 66*, 1924, s. 128; Herter W., *Die Urostachys-Arten der Antillen*, *Rep. Sp. Nov. 19*, 1923-24, s. 161-170; Hieronymus G., *Plantae Stübelianae – Pteridophyta II*, *Hedwigia 46*, 1907, s. 322-364; Hieronymus G., *Polypodiacearum species novae vel non satis cognitae africanae*, w: A. Engler, *Beiträge zur Flora von Afrika XXXIX*, *Bot. Jb. 46*, 1912, s. 345-404; Loesener T., Guido Brause – Nachruf, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin 8*, 1924, s. 354-356; Rangl. Preuss. Armee 1869, s. 363; *ibid.* 1871, s. 423; *ibid.* 1875, s. 329; *ibid.* 1885, s. 328; *ibid.* 1890, s. 327; *ibid.* 1891, s. 331; *ibid.* 1892, s. 340; *ibid.* 1893, s. 351, 515; *ibid.* 1894, s. 371, 1030; *ibid.* 1895, s. 370, 1029; *ibid.* 1897, s. 376, 1010; *ibid.* 1898, s. 386, 1038; Rosenstock E., *Filices costaricenses*, *Rep. Sp. Nov. 9*, 1910-11, s. 67-70; Rosenstock E., *Filices*, w: *Nova Guinea 8*, 2, 1912, s. 715-733; Rosenstock E., *Filices novae a cl. Dr. O. Buchtien in Bolivia collectae V*, *Rep. Sp. Nov. 12*, 1913, s. 468-477; TL-2, Suppl. 3, 1995, s. 41-42; Urban I., *Nova genera et species*, w: *Symbolae antillanae VII*, Lipsiae 1911-13, s. 151-432; Verzeichniss der Mitglieder, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg. 47*, 1905, s. LX; portr. ze zbiorów Muzeum Botanicznego w Berlinie; na il. 2: *Dryopteris brausei* Hieronymus, z: *Hedwigia 46*, 1907, Taf. VI, Fig. 11.

BREFELD JULIUS OSKAR

(1839-1925)

Światowej sławy mykolog

Urodził się 19 sierpnia 1839 roku w Telgte koło Münster w Westfalii jako trzecie z czworga dzieci aptekarza Wilhelma Brefelda i jego żony Franciszki z domu Powel. Najstarsza z rodzeństwa była Hermina Augusta Antonia, po której przyszli na świat Ludwig, Oskar i Maria Józefina Ludwika. Po ukończeniu szkoły średniej Oskar odbył roczną służbę wojskową, potem zaś przez trzy semestry studiował farmację we Wrocławiu (Breslau) i przez trzy kolejne w Berlinie. Jego starszy

brat jako kierunek studiów wybrał prawo (w przyszłości miał zostać pruskim ministrem handlu), toteż ojciec miał nadzieję, że to młodszy syn przejmie rodzinną aptekę. Ten zaś zdał wprawdzie w roku 1863 w Berlinie państwowy egzamin aptekarski, jednak jeszcze w tym samym roku wyruszył na studia do Heildebergu, poważnie myśląc o karierze naukowej. Rok później na podstawie napisanej pod kierunkiem Roberta Bunsena dysertacji „Über Chlor- und Bromgehalt des Meerwassers” uzyskał stopień doktora filozofii, ale wkrótce po promocji ostre zapalenie płuc zmusiło go do porzucenia chemii. Po dłuższej rekonwalescencji we Włoszech pracował przez pewien czas w aptece swego ojca, zajmując się w wolnym czasie badaniem grzybów, którymi zainteresował go w Heidelbergu Wilhelm Hofmeister.

W roku 1868, wspierany finansowo przez ojca, wyjechał do Halle, by zająć się mykologią u boku Antona de Bary. Rok później opisał odkrytego przez siebie nowego śluzowca – siecionoga białego (*Dictyostelium mucoroides*). Józef Rostafiński, który zaprzyjaźnił się w Halle z Brefeldem, scharakteryzował tego śluzowca słowami: „Od typowych śluzowców różni się ten rodzaj w historii rozwoju następnymi szczegółami. Z zarodników powstają bezpośrednio bezrzęsowe pełzaki, a zatem stan pływek jest tu najzupełniej pominięty. Jego pierwoszczynie nie posiadają żadnej samodzielności, w chwili kiedy powstały ze zlania się licznych pełzaków, zaraz dają początek liczным zarodnikom. Wreszcie trzonek zarodni tego śluzowca jest wielokomórkowy”. W swojej rozprawie doktorskiej z roku 1873 Rostafiński upamiętnił nazwisko Brefelda w nazwie rodziny śluzowców Brefeldiaceae i w nazwie rodzajowej *Brefeldia* (rok później napisał: „rodzaj ten poświęciłem pamięci mego przyjaciela doktora Brefelda, powszechnie znanego naukowemu światu z rozlicznych prac mykologicznych”). Brefeld odwzajemnił się później przyjacielowi, nadając nowemu sprężniakowi nazwę *Mortierella rostafinskii*.

W Halle Brefeld udoskonalił metody kultur do takiego stopnia, że mógł śledzić rozwój grzybów od kiełkującego zarodnika. Dzięki temu wzorcowo wyjaśnił rozmnażanie się i cykl życiowy wielu grup grzybów. Dumny ze swoich osiągnięć, zaczął stawiać śmiało, choć nie zawsze dobrze przemyślane hipotezy przeczącego poglądom jego mistrza. W konsekwencji jego zgodna początkowo współpraca z de Barym przerodziła się z czasem we wrogość i rywalizację. Wbrew twierdzeniom swego mistrza Brefeld utrzymywał np., że wszystkie grzyby wyższe są pozbawione jakiegokolwiek płciowości, jednak późniejsze prace Roberta Almera Harpera, Petera Claussena i Reného Maire przyznały rację de Bary’emu.

Owocną pracę Brefelda w Halle przerwał w roku 1870 wybuch wojny z Francją, podczas której został powołany do służby wojskowej jako farmaceuta. W trakcie służby zachorował na dur brzuszny, co niemal nie skończyło się dla niego tragicznie. Zwolniony z armii na początku 1871 roku, długo powracał do zdrowia pod opieką najbliższych. Gdy tylko poczuł się na siłach, wyjechał ponownie do Halle. W roku 1872 wydał pierwszą część swojego dzieła, którym stworzył podstawy nowoczesnej mykologii i które zyskało sobie z czasem miano „Biblii mykologii”. Ukazywało się ono początkowo pod tytułem „Botanische Untersuchungen über Schimmelpilze” (H. 1-4), później „Botanische Untersuchungen über Hefenpilze” (H. 5) i wreszcie „Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie” (H. 6-15).

Po wyjeździe z Halle Brefeld udał się najpierw do Monachium (München), gdzie wykładał Carl Nägeli, później do Würzburga, gdzie pracował pod kierunkiem Juliusa Sachs’a (→t.1), i wreszcie do Berlina, gdzie habilitował się w roku 1875. Trzy lata później został profesorem botaniki w Akademii Leśnej w Eberswalde, jednak już wkrótce musiał z tego stanowiska zrezygnować. Przeziębienie, którego nabawił się podczas taksowania lasu w ulewnym deszczu, wyglądało początkowo niewinnie, doprowadziło jednak do zapalenia lewego oka, które trzeba było chirurgicznie usunąć. W jego pracy badawczej nastąpiła przerwa, podczas której dwa lata spędził we Włoszech.

Dopiero w roku 1881 ukazał się kolejny, czwarty tom jego najważniejszego dzieła, zaś rok później wrócił do pracy dydaktycznej jako profesor botaniki i dyrektor ogrodu botanicznego w Münster (był na tym stanowisku następcą Theodora Nitschke, →t.1), gdzie jego asystentami byli Olav Johan Sopp i Gyula Istvánffi. Lata spędzone w Münster były najbardziej twórczym okresem w jego życiu. Ukazało się w tym czasie 8 kolejnych tomów jego dzieła (częściowo we współpracy z Franzem von Tavlem i Gustavem Lindauem), jego publikacje ukazywały się w przekładach na inne języki, przyjęty został w poczet członków wielu towarzystw naukowych, podróżował też po Anglii, Hiszpanii i Francji, gdzie zawarł znajomość z Louisem Pasteurem, z którym przez wiele lat korespondował. W roku 1896 otrzymał tytuł tajnego pruskiego radcy rządowego. W tym samym roku, mając już 57 lat, ożenił się z córką münsterskiego kupca Elisabeth Godendahl.

W roku 1898 jako następcę Ferdinanda Cohna (→t.1) Brefeld został profesorem botaniki i dyrektorem Instytutu Fizjologii Roślin we Wrocławiu. Już rok później jego publikacje zaczęły się ukazywać w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Oj-

czyste. 1 czerwca 1902, gdy miał 63 lata, urodziło się jego jedyne dziecko, syn Walter. Wkrótce potem Brefeld owdowiał. Nie był to jednak koniec nieszczęść – rozwijająca się w pozostałym mu prawym oku jaskra uczyniła go w roku 1905 niezdolnym do prowadzenia zajęć. Dzięki pomocy asystenta Richarda Falcka kontynuował jednak pracę aż do roku 1907, gdy postępy choroby zmusiły go do rezygnacji z zajmowanego stanowiska.

Po przeprowadzce do Berlina usiłował ratować jedyne pozostałe mu oko, poddając się operacji. Gdy ta się nie powiodła, zupełnie stracił wzrok. Pracę nad czternastym i piętnastym tomem swojego dzieła ukończył, dyktując ich zawartość z pamięci. Planowanego tomu szesnastego nie był już w stanie ukończyć. Od roku 1918 przebywał w sanatorium w Nadrenii, skąd w roku 1924 przeniósł się do domu opieki w Berlinie-Schlachtensee. Tam zmarł 7 stycznia 1925 roku.

Ważniejsze publikacje: *Dictyostelium mucoroides*, ein neuer Organismus aus der Verwandtschaft der Myxomyceten, *Abh. Senckenb. Naturf. Ges.* 7, 1869; Entwicklungsgeschichte der *Empusa muscae* und *Empusa radicans*, *Bot. Zeitung* 28, 1870; Die Entwicklungsgeschichte von *Penicillium*, *ibid.* 30, 1872; Botanische Untersuchungen über Schimmelpilze, H. 1, *Mucor mucedo*; *Chaetocladium jonesii*; *Piptocephalis freseniana*; Zygomyceten, Leipzig 1872; Über die Entwicklungsgeschichte von *Penicillium crustaceum* Fr., *Ber. Naturf. Ges. Halle* 1872; Untersuchungen über die Entwicklung der *Empusa musca* und *E. radicans*, und die durch sie verursachten Epidemien der Stubenfliegen und Raupen, *Abh. Naturf. Ges. Halle* 12, 1873; Kurze Notizen über *Penicillium crustaceum* (glaucom), *Flora* 56, 1873; *Mucor racemosus* und Hefe, nebst einigen Bemerkungen zur Systematik der Pilze, *ibid.*; Untersuchungen über die Alkoholgährung, *Arb. Bot. Inst. Würzburg* 1, 1874; Botanische Untersuchungen über Schimmelpilze, H. 2, Die Entwicklungsgeschichte von *Penicillium*, Leipzig 1874; Über Gährung, I. Untersuchungen über Alkoholgährung, II. Allgemeine Betrachtungen über die Bedeutung der Hefe als Kulturpflanze und den gegenwärtigen Standpunkt ihrer Kenntniss, III. Vorkommen und Verbreitung der Alkoholgährung im Pflanzenreiche, *Landw. Jb.* 3-5, 1874-76; Methoden zur Untersuchung der Pilze, *ibid.* 4, 1875; Beobachtungen über Biologie der Hefe, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin* 1875; Über copulirende Pilze, *ibid.*; Über neue Culturmethoden für die Untersuchung der Pilze, *ibid.*; Über Untersuchungen der höheren Pilze, zunächst der Basidiomyceten und deren angebliche Sexualität, *ibid.* 1876; Weitere Mittheilungen über die Entwicklungsgeschichte der Basidiomyceten, insbesondere über *Agaricus mel-leus*, *ibid.*; Über die Zygosporienbildung bei *Mortierella rostafinskii*, nebst Bemerkungen über die Systematik der Zygomyceten, *ibid.*; Über die Entwicklung von *Mortierella*, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 18, 1876; Die Entwicklungsgeschichte der Basidiomyceten, *Bot. Zeitung* 34, 1876; Über die Fäulniss der Früchte, *ibid.*; Über die Entomophthoreen und ihre Verwandten, *ibid.* 35, 1877; Botanische Untersuchungen über Schimmelpilze, H. 3,

Basidiomyceten I, Leipzig 1877; Über die morphologische Deutung der fructitativ Sporenkeimungen bei den Ustilagineen und Aecidiomyceten, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin* 1877; Über die Bedeutung des Lichtes für die Entwicklung der Pilze, *ibid.*; Botanische Untersuchungen über Schimmelpilze, H. 4, Culturmethoden zur Untersuchung der Pilze; *Bacillus subtilis*; *Chaetocladium fresenianum*; *Pilobolus*; *Mortierella rostafinskii*; *Entomophthora radicans*; *Peziza tuberosa* und *P. sclerotium*; *Pycnis sclerotivora*; Weitere Untersuchungen von verschiedenen Ascomyceten; Bemerkungen zur vergleichenden Morphologie der Ascomyceten; Zur vergleichenden Morphologie der Pilze, Leipzig 1881; Botanische Untersuchungen über Hefenpilze, Fortsetzung der Schimmelpilze, H. 5, Die Brandpilze I, Leipzig 1883; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 6, Myxomyceten I (Schleimpilze); *Polysphondylium violaceum* und *Dictyostelium mucoroides*; Entomophthoreen II; *Conidiobolus utriculosus* und *minor*, Leipzig 1884; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 7, Basidiomyceten II; Protobasidiomyceten, Leipzig 1888; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 8, Basidiomyceten III; Autobasidiomyceten und die Begründung des natürlichen Systemes der Pilze, Leipzig 1889; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 9, Die Hemiasci und die Ascomyceten, Münster 1891 [mit F. v. Tavel und G. Lindau]; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 10, Ascomyceten II, Münster 1891 [mit F. v. Tavel]; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 11, Die Brandpilze II; Die Brandkrankheiten des Getreides, Münster 1895; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 12, Hemibasidii; Die Brandpilze III, Münster 1895; Der Reisbrand und der Setariabrand, die Entwicklungsglieder neuer Mutterkornpilze, *Bot. Centralbl.* 45, 1896; Über Brandpilze und Brandkrankheiten, *Jber. SGVK* 77, 1899; Versuche über die Stickstoffaufnahme bei den Pflanzen, *ibid.* 78, 1900; Über die geschlechtlichen und ungeschlechtlichen Fruchtformen bei den copulirenden Pilzen, *ibid.*; Über Pleomorphie und Chlamydosporenbildung bei den Fadenpilzen, I. Niedere Pilze, Phycomyceten, *ibid.* 79, 1901; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 13, Brandpilze (Hemibasidii) IV, Münster 1905; Die Blüteninfektion bei den Brandpilzen und die natürliche Verbreitung der Brandkrankheiten, Münster 1905; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 14, Die Kultur der Pilze und die Anwendung der Kulturmethoden für die verschiedenen Formen der Pilze nebst Beiträgen zur vergleichenden Morphologie der Pilze und der natürlichen Wertschätzung ihrer zugehörigen Fruchtformen, Münster 1908; Untersuchungen aus dem Gesamtgebiete der Mykologie, H. 15, Die Brandpilze V, Münster 1912.

Źródła: Dolman C. E., Brefeld Julius Oscar, Dictionary of Scientific Biography 2, 1970, s. 436-438; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 12; *ibid.* 1902, s. 11, *ibid.* 1909, s. 27; Falck R., Oskar Brefeld, *Bot. Archiv* 11, 1925, s. 1-25; Falck R., Oskar Brefeld und sein Werk, *Pharm. Zeitung* 70, 1925, s. 701-704; *Mägdefrau-Historia*, s. 192, 217-218, 258; Rostafinski J., Versuch eines Systems der Mycetozoen, Inaug. Diss., Strassburg 1873, s. 8-9; Rostafinski J., Śluzowce (Mycetozoa), Monografia, Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych w Paryżu 5, 1874, s. 7, 22, 212-214, 217-218, 316; TL-2, 1, 1976, s. 314-315, suppl. 3, 1995, s. 47-49; Wer ist's? 1906, s. 139-140; portr.: Acta Horti Bergiani III, No. 3, 1905, Taf. 90.

BRESLER KARL ADOLPH MORITZ

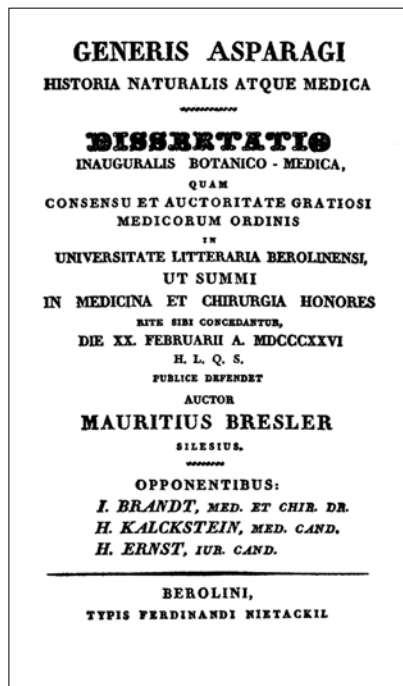
(1802-1841)

Autor dysertacji o szparagach

Urodził się w sierpniu 1802 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie kupca Benjamina Breslera i jego żony Rebeki z domu Ollendorff. Ukończywszy naukę we wrocławskim Gimnazjum św. Elżbiety, rozpoczął w roku 1821 studia na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie do jego nauczycieli należeli Treviranus (→t.1), Steffens (→t.1), Henschel (→t.1), Otto (→t.1), Purkyně (→t.1) i Gravenhorst (→t.1). Od roku 1823 kontynuował studia w Berlinie, gdzie w roku 1826 uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie poświęconej szparagom dysertacji „Generis Asparagi historia naturalis atque medica”. Krótkie jej omówienie ukazało się w pierwszym roczniku czasopisma „Linnaea”. Nie był ono podpisane, jego autorem był jednak najprawdopodobniej redaktor i wydawca tego czasopisma, Diederich Franz Leonhard von Schlechtendahl. Wśród 33 gatunków z rodzaju *Asparagus* Bresler opisał w swojej dysertacji cztery nowe – *A. tetragonus*, *A. grandiflorus*, *A. umbellulatus* i *A. umbellatus*. Trzecia z tych nazw zachowała do dziś swoją ważność, a druga została przeniesiona przez Johna Gilberta Bakera na odmianę *A. racemosus* Willd. var. *tetragonus* (Bresler) Baker. Pierwsza i czwarta są synonimami. Dysertacja Breslera była przytaczana w piśmiennictwie botanicznym przez wiele dekad. W roku 1829 syn Josefa Augusta Schultesa, Julius Hermann (Schult. f.), gatunkowi szparaga, który Bresler w swojej dysertacji opisał pod nazwą *A. verticillatus* var. *triphyllus*, nadał nazwę *Asparagus breslerianus*.

Z późniejszych publikacji Breslera znane są przede wszystkim jego tłumaczenia literatury medycznej z języka angielskiego. W roku 1834, gdy był pierwszym asystentem w Klinice Chirurgicznej i Okulistycznej Uniwersytetu w Bonn, ukazały się w jego przekładzie „Some account of the life and character of the late Thomas Bateman” Jamesa Rumseya (Nachricht vom Leben und Charakter des Thomas Bateman, weiland Doctors der Medizin, Mitglieds der Linnéischen Gesellschaft, Arztes am public dispensary und fever institution zu London – ein Lesebuch für Geistliche, Ärzte und Laien, Berlin) i „The Principles of Midwifery including the Diseases of Women and Children” Johna Burnsa (Handbuch der Geburtshülfe mit Inbegriff der Weiber- und Kinderkrankheiten, Bonn), a w roku 1836 „A practical treatise on various diseases of the abdominal viscera” Christopha Roberta Pemberton (Praktische Abhandlung über verschiedene Krankheiten der Unterleibsorgane, Bonn).

Wg Callisena w roku 1836 odszedł z uniwersytetu i otworzył praktykę w Stadtkyll w Nadrenii. W roku 1841 najpierw prasę angielską, a później niemiecką obiegała informacja o jego śmierci. 4 września tegoż roku przybył z Ostendy do Dover i zatrzymał się w leżącej niedaleko Dover wsi River. W paszporcie miał wpis oznajmiający, że podróżuje dla rozrywki. Przez cały czas, za wyjątkiem krótkiej wizyty w Canterbury, przebywał w River. W październiku jego rozkładające się zwłoki z twarzą skierowaną w dół znaleziono w rowie przepływającym przez zarośla w pobliżu opactwa Kearnsney. Ze znalezionych przy zwłokach dokumentów wynikało, że zmarły to Karl Adolph Moritz Bresler, doktor medycyny prowadzący praktykę we Wrocławiu.

Źródła: Baker J. G., Revision of the Genera and Species of Asparagaceae, Journ. Linn. Soc. Botany 14, 1875, s. 508-632; Bresler M., Vita, w: Generis Asparagi historia naturalis atque medica, Berolini (1826), s. 41-44; Callisen-Lexikon 26, 1838, s. 439; Im Jahr 1841 Verstorbene, deren Todestag nicht ausgemittelt werden konnte, NND 19, 2. Th., Weimar 1843, s. 1383; Litteratur, Linnaea 1, 1826, s. 264-265; Provincial News, The Gardeners' Chronicle, nr 42, 16.10.1841, s. 693-694; Schultes J. A., Schultes J. H., Caroli a Linne equitis Systema Vegetabilium, editio nova, vol. 7, pars 1, Stuttgartiae 1829, s. 323; TL-2, 1, s. 319-320; na il.: Bresler M., Generis Asparagi historia naturalis atque medica, Berolini [1826], str. tyt.

BREUER RICHARD

(1865-1945)

Dentysta – badacz uzębienia niedźwiedzi jaskiniowych

Urodził się 29 marca 1865 roku w Opawie (Troppau) w rodzinie kamienicznika Johanna Breuera i jego żony Marii z domu Odersky. Obaj jego dziadkowie – Josef Breuer i Karl Odersky – byli młynarzami. Na chrzcie w opawskim kościele św. Ducha otrzymał imiona Richard Rudolf Heinrich Maria. Studiował w Wiedniu (Wien) stomatologię, uzyskując w roku 1889 stopień doktora medycyny. Od roku 1890 figurował w książkach adresowych Wiednia jako zamieszkały przy Josefstädterstrasse 81, w domu swojego przyszłego teścia. Z nim zamieszkała jego owdowiała matka, która zmarła 25 maja 1891 roku. 23 czerwca 1892 roku Breuer ożenił się z urodzoną 22 sierpnia 1871 roku w Wiedniu Herminą Johanną, córką piekarza Johanna Müllera i jego żony Anny z domu Gräf. Po ślubie zamieszkał przy Stroziggasse 26, gdzie urodziło się dwoje jego dzieci – 28 kwietnia 1893 roku syn Richard Hans Rudolf i 22 maja 1894 roku córka Hermina Anna Hilda Maria.

Począwszy od roku 1898 przez wiele lat prowadził praktykę dentystyczną przy Spiegelgasse 6 w śródmieściu Wiednia. Od roku 1916 przy jego nazwisku w wiedeńskich książkach adresowych podawane były dwa adresy – Am Hof 3 w śródmieściu i Zeltgasse 2 w Wiedniu-Josefstadt. W tychże książkach przy jego

nazwisku od roku 1923 widniał tytuł radcy medycznego i od roku 1932 – nadradcy medycznego. Od roku 1936 figurował w nich jako emerytowany dentysta zamieszkały przy Piaristengasse 11 w Wiedniu-Josefstadt. Przez wiele lat pełnił obowiązki prezesa Zrzeszenie Austriackich Stomatologów. Był cenionym współpracownikiem wiedeńskiego uniwersyteckiego Instytutu Paleontologii i Paleobiologii. W latach 1926-41 opublikował szereg artykułów poświęconych uzębieniu kopalnych ssaków, zwłaszcza niedźwiedzi jaskiniowych (*Ursus spelaeus*). Zmarł w Wiedniu 9 grudnia 1945 roku. Jego żona zmarła 31 sierpnia 1953 roku w Weyer w Górnej Austrii.

Publikacje paleontologiczne: Demonstration mikroskopischer Bilder von Zahnschliffen des Höhlenbären, *Zeitschrift für Stomatologie* 24, 1926; Zur Anatomie, Pathologie und Histologie der Zähne und der Kiefer von *Ursus spelaeus*, w: Abel O., Kyrle G., Die Drachenhöhle bei Mixnitz, Speleologische Monographien 7-9, Wien 1931; Pathologisch-anatomische Befunde am Skelette des Höhlenbären, *ibid.*; Pathologische Befunde an Knochen vorzeitlicher Säugetiere, *Palaeobiologica* 4, 1931; Über das Vorkommen sogenannter keilförmiger Defekte an den Zähnen von *Ursus spelaeus* und deren Bedeutung für die Paläobiologie, *ibid.* 5, 1933 (na il. Taf. VI); Merkwürdige Ausschliffe und deren Entstehung an Zähnen speläoider Bären, *ibid.* 6, 1, 1934; Zwei neue Funde aus dem Plistozän von Hundsheim und ihre paläobiologische Bedeutung, *ibid.* 6, 2, 1938; Zwei frühgeschichtliche Funde von selbständig ausgeheilten Knochenverletzungen bei Tieren, *ibid.* 7, 1, 1939; Einige beachtenswerte Fälle von Zahn- und Kiefererkrankungen bei Raubtieren, *ibid.* 7, 4, 1941.

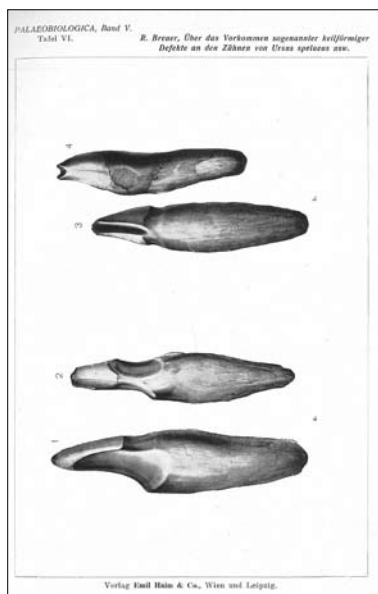
Źródła: Adressbuch Wien 1890, s. 299; *ibid.* 1893, s. 1062; *ibid.* 1898, s. 116; *ibid.* 1915, s. 134; *ibid.* 1916, s. 131; *ibid.* 1923, s. 133; *ibid.* 1932, s. 160; *ibid.* 1936, s. 124; DA Wien, katholisches Pfarramt Alterchenfeld, Sterbebuch 1889-1893, poz. 1891/18; *ibid.*, Taufbuch 1871, k. 189; *ibid.*, Trauungsbuch 1891-1894, poz. 1892/33; *ibid.*, katholisches Pfarramt Maria Treu, Taufbuch 1893, k. 49; *ibid.*, Taufbuch 1894, k. 50; Hülfert E., Der Höhlenbär von Merkenstein, mit einer Vorbemerkung und Ergänzungen von Kurt Ehrenberg, *Ann. Naturhist. Mus. Wien.* 60, 1955, s. 122-168; ZA Opawa, římskokatolická fara Sv. Ducha Opava, matriky narozených 1865-1872, s. 16; Zapfe-Index, s. 20.

BRÖSKE MAX WILHELM HUGO

(1869-1939)

Weterynarz, taternik, botanik

Urodził się 27 października 1869 roku w Elblągu (Elbing) w rodzinie kupca Karla Wilhelma Bröske i jego żony Wilhelminy z domu Schröter. Studiował weterynarię w Królewskiej Wyższej Szkole Weterynaryjnej w Berlinie i w letnim semestrze roku akademickiego 1890/91 w Królewskiej Wyższej Szkole Weterynaryjnej w Monachium (München). Uzyskawszy w roku 1894 aprobatę, wrócił do Elbląga, gdzie 5 września

1895 roku ożenił się z rok młodszą od niego Katarzyną Johanną Eleonorą Sagowsky. Jego żona urodziła się 23 stycznia 1870 roku w ówczesnym Carycynie (późniejszym Stalingradzie i dzisiejszym Wołogradzie) w guberni saratowskiej w rodzinie kupca Eduarda Sagowsky'ego i jego żony Johanny Augusty Katarzyny z domu Köster. Po śmierci matki wyjechała z ojcem do Rygi, później zaś przeprowadziła się do Elbląga, gdzie mieszkała przy Burgstrasse 17 (dziś ul. Zamkowa). Bröske mieszkał w tym czasie przy Lange Hinterstrasse 33 (dziś ul. Studzienna). Jeszcze przez dwa lata po ślubie pracował jako weterynarz w Elblągu. W roku 1897 został najpierw drugim weterynarzem w rzeźni w Katowicach (Kattowitz), a następnie dyrektorem rzeźni w Zabrze (Zabrze, od 1915 Hindenburg).

Na temat jego zainteresowań botanicznych wiadomo niewiele. W latach 1891-94 jako student weterynarii w Berlinie był członkiem Botanischer Verein der Provinz Brandenburg. W roku 1897 w swojej publikacji o glonach z okolic Elbląga Eduard Nitardy wspominał, że Bröske pomagał mu w zbieraniu okazów, wymienił też kilka znalezionych przez niego rzadszych gatunków (*Zygnema stellinum*, *Staurospermum viride*, *Vaucheria sessilis*, *Oedogonium tumidulum*). Więcej informacji na temat glonów znalezionych przez Bröskego w okolicach Elbląga Nitardy podał w wykazie roślin zarodnikowych z roku 1904. Były to zielenice właściwe z rodzin zrostonicowatych (*Spirogyra insignis*, *S. nitida*, *S. quinina*, *Craterospermum laetevirens*, *Staurospermum viride*), płócznieiowatych (*Pediastrum boryanum*), woszeriowatych (*Vaucheria sessilis*), wstężnicowatych (*Chaetophora elegans*, *Ulothrix compacta*) i uwikłowatych (*Oedogonium rothii*, *O. tumidulum*). W książkach adresowych botaników Ignaza Dörflera nazwisko Bröskego pojawiło się po raz pierwszy w roku 1902. Dörfler odnotował przy nim, że zajmuje się turzycami, glonami i mszakami. Taka sama informacja znalazła się w książce adresowej Dörflera z roku 1909. Od tegoż roku Bröske był członkiem Towarzystwa Ekonomiczno-Fizycznego w Królewcu, w roku 1916 został zamiejscowym członkiem rzeczywistym Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, a 30 kwietnia 1920 roku na wniosek Ferdinanda Paxa (→t.1) i Alexandra Lingelsheima (→t.1) przyjęto go w poczet członków Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego. Jego żona najwidoczniej podzielała zainteresowania męża, skoro w roku 1919 została członkiem Zachodniopruskiego Towarzystwa Botaniczno-Zoologicznego w Gdańsku (Danzig).

Znacznie więcej wiadomo o aktywności taternickiej Bröskego. Rozpoczął ją, dokonując w roku 1902 wraz

z żoną pierwszego wejścia na Małą Pośrednią Grań. Brał też udział w roku 1905 wraz z żoną i Simonem Häberleinem w pierwszym wejściu południową ścianą Ostrego Szczytu. Później wspinał się również z Konradem i Ludwikiem Koziczinskimi – kominem, który od ich nazwisk nazwano Kominem Bröskego i Koziczinski (Bröske-Koziczinski Kamin, Bröske-Koziczinski-kéménynek), dokonał z nimi w roku 1906 pierwszego wejścia zachodnią ścianą Małej Kończystej. Jego żona, znana wśród miłośników gór jako Käthe Bröske, dokonała w roku 1905 z Häberleinem pierwszych wejść na Żabięgo Konia, Wołową Turnię i Żabią Turnię Mięguszowiecką, a w grudniu tego samego roku, również z Häberleinem, podjęła pierwszą próbę zimowego wejścia na Staroleśny Szczyt. W nazewnictwie tatrzańskim upamiętniały ją niemiecka i węgierska nazwa Małej Pośredniej Grani – Katharinenspitze i Katalin-csúcs. W latach 1905-12 wspinała się też w Alpach, gdzie dokonała szeregu trudnych wejść. Oboje byli członkami śląskiej sekcji Węgierskiego Towarzystwa Karpackiego, w którego rocznikach Bröske opisał wejście na Łomnicę Droga Jordána (Eine Besteigung der Lomniczer Spitze über den Jordánweg am 17. Juni 1902, *Jahrb. Ung. Karpathenver.* 30, 1903).

W roku 1925 Bröske, mając już 56 lat, uzyskał w Berlinie stopień doktora weterynarii na podstawie dysertacji „Untersuchungen über Faserknorpel beim Pferde”. Od czasu przeprowadzki do Zabrze mieszkał do końca życia w tym samym domu przy Glückaufstrasse 32a (dziś ul. Szczęście Boże) tuż obok miejskiej rzeźni. Jego małżeństwo było bezdzietne. Jego żona zmarła 8 lutego 1929 roku w Szpitalu im. Cesarzowej Augusty we Wrocławiu (Breslau). Pod koniec życia chorował na cukrzycę. Choroba ta, do której dołączyło się osłabienie mięśnia sercowego, była przyczyną jego zgonu. Zmarł w Zabrze 2 listopada 1939 roku. Jego ciało zostało skremowane, a urnę z prochami pochowano dopiero 16 grudnia 1940 roku w Żuławce Sztumskiej (Posilge).

Źródła: Adressbuch Hindenburg 1938, s. 14; Adressbuch Zabrze 1912, s. 119; AP Elbląg z siedzibą w Malborku, USC Elbląg, księga małżeństw 1895/215; Auswärtige Mitglieder, Schriften Phys. Ök. Ges. Königsberg 50, 1910, s. 364; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 12; ibid. 1902, s. 300; ibid. 1909, s. 27; Evangelische Kirchengemeinde Hindenburg, Begräbnissbuch 1936-1952, metryka bez numeru dopisana po poz. 1940/121 (familysearch.org); Neue Mitglieder während des Vereinsjahres 1918/19, Ber. Westpreuss. Bot. Zool. Ver. 41, 1919, s. 46; Nitardy E., Die Algen des Kreises Elbing, ibid. 20, 1897, s. 101-106; Nitardy E., Die Kryptogamenflora des Kreises Elbing, Hedwigia 43, 1904, s. 314-342; Paryski-Paryska, s. 113; Personalien, Zeitschrift für Fleisch- und Milchhygiene 7, 1896-97, s.

104, 246; Sitzung vom 30. April 1920, Ber. Deutsch. Bot. Ges. 38, 1920, s. 151; Studierende der kgl. thierärztlichen Hochschule in München, Sommer-Semester 1891, w: Jahresbericht der K. Tierärztlichen Hochschule in München 1890-91, s. 13; Syniawa M., Max Bröske – weterynarz, taternik, botanik, PGS 84, 2016, s. 14-15; USC Wrocław, Standesamt Breslau III, księga zgonów 1929/224; USC Zabrze, księga zgonów 1939/1042; Verzeichniss der 1893/94 in Deutschland approbirten Thierärzte, Berliner Thierärztliche Wochenschrift, Jg. 1895, s. 55; Verzeichniss der Mitglieder, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 33, 1891, s. LXVIII; ibid. 34, 1892, s. LXXI; ibid. 35, 1893, s. LXX; ibid. 36, 1894, s. LXXXI; Wirkliche auswärtige Mitglieder, Jber. SGVK 94, 1916, s. 4; Wohnsitzveränderungen, Niederlassungen etc., Berliner Thierärztliche Wochenschrift, Jg. 1895, s. 228.

BRZENSKOT AUGUST

(1879-1958)

Bytomski florysta

Urodził się 14 września 1879 roku w Dziadowej Kłodzie (Kunzendorf) w ówczesnym powiecie sycowskim (Kreis Gross-Wartenberg) w rodzinie Johanna Brzenskota i jego żony Józefy z domu Wanzek. Jego matka, będąc już wdową, zmarła w wieku 72 lat 26 grudnia 1913 w Miechowicach (Miechowitz, od 1936 Mechtal, obecnie dzielnica Bytomia). Uczęszczał do szkoły przygotowawczej, a następnie w latach 1893-97 do seminarium nauczycielskiego w Oleśnie (Rosenberg). Tam też 8 czerwca 1899 roku zdał pierwszy egzamin nauczycielski. Drugi egzamin zdał 16 grudnia 1904 roku w seminarium w Głubczycach (Leobschütz). Pracował jako nauczyciel w szkołach ludowych w Dańcu (Danietz) koło Opola (Oppeln), Ligocie Turawskiej (Ellguth Turawa), od roku 1906 w Miechowicach i od roku 1930 – w Stolarzowicach (Stollarzowitz, od 1936 Stillersfeld, obecnie

dzielnica Bytomia). 2 października 1928 roku ożenił się w Miechowicach z urodzoną 25 maja 1895 roku w Bąkach (Bonken) koło Dobrodzienia (Guttentag) wdową Edeltrud Martą Loch z domu Kurda. Świadkiem na jego ślubie był inny śląski przyrodnik i nauczyciel, Richard Kosok z Zabrze.

W okolicach Miechowic i Stolarzowic przez szereg lat prowadził działalność krajoznawczą. Był przy tym doświadczonym florystą, który zgromadził zielnik liczący ok. 1000 arkuszy. Znalazły się w nim przede wszystkim okazy z Miechowicko-Rokitnickiego Parku Leśnego, któremu poświęcił artykuł „Ein botanischer Streifzug durch den Miechowitz-Rokitnitzer Waldpark” (*Aus dem Beuthener Lande* 4, nr 11-16, 1927) i książeczkę „Blumen im Miechowitz-Rokitnitzer Waldpark, ein Ausflugbüchlein mit Wegekarte” (Beuthen 1928). Badania florystyczne prowadził też w Dąbrowie Miejskiej, Lesie Stolarzowickim i pozostałych kompleksach leśnych powiatu bytomskiego. Sporządzoną przez siebie mapę stanowisk bytomskiej flory leśnej przekazał Muzeum Górnośląskiemu w Bytomiu (Beuthen). Dużą popularność przyniosły mu organizowane dla wszystkich chętnych wycieczki botaniczne. W ogrodzie botanicznym Katolickiej Szkoły Średniej w Miechowicach urządził ogródek skalny z sukulentami i oczko wodne z roślinnością charakterystyczną dla terenów podmokłych Górnośląska.

Z dniem 1 czerwca 1937 roku przeszedł w stan spoczynku. Przeprowadził się wówczas do Wrocławia (Breslau), gdzie mieszkał do początku 1945 roku. Po wojnie zamieszkał w Cham w Górnym Palatynacie. Od roku 1953 był członkiem Bawarskiego Towarzystwa Botanicznego. W latach 1956-58 w 6 i 8 roczniku czasopisma „Gleiwitzer und Beuthener Heimatblatt” zamieścił dwa artykuły o bytomskich lasach – „Erinnerungen an die Beuthener Wälder” i „Das Stillersfelder Waldrevier” – w których znalazło się wiele istotnych informacji florystycznych. Zmarł 20 lutego 1958 roku w Cham.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Brzenskot August; Hadaś T. B., Bytomski Słownik Biograficzny, Bytom 2004, s. 30; Katolicka parafia św. Krzyża w Miechowicach, księga zgonów 1906-1918, poz. 1913/322 (familysearch.org); Kubacz A., Dzieje szkolnictwa w Miechowicach, Studia Śląskie 65, 2006, s. 29-46; LA Berlin, Standesamt Miechowitz, Heiratsregister 1928/94; ibid., Sterberegister 1913/319 (Josefa Brzenskot geb. Wanzek) (ancestry.de); Perlick A., Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver. 19/20, 1958-59, s. 174 (portr.); Schematismus 1900, s. 203; Schematismus 1911, s. 23; Schematismus 1925, s. 157; Vereinsnachrichten, Ber. Bay. Bot. Ges. 34, 1961, s. 114.

BRZEZAK GUSTAV AUGUST JOHANN (1863-1910)

Badacz przyrody okolic Bytomia

Urodził się 16 maja 1863 roku w Wodzisławiu Śląskim (Loslau) w rodzinie mistrza ciesielskiego Josepha Brzezaka i jego żony Marii z domu Wallowy. Uzyskawszy w roku 1883 świadectwo dojrzałości w gimnazjum w Raciborzu (Ratibor), studiował matematykę i nauki przyrodnicze we Wrocławiu (Breslau). W roku 1891 zdał egzaminy, uzyskując uprawnienia do nauczania zoologii, botaniki, chemii, mineralogii, matematyki i fizyki w niższych klasach gimnazjalnych. Staż nauczycielski odbywał we Wrocławiu w Głównej Szkole Realnej i w Gimnazjum Realnym na Zwingerze. W tym drugim pracował jako nauczyciel pomocniczy w latach 1893-95, potem w roku szkolnym 1895/96 był nauczycielem pomocniczym w Królewskim Katolickim Gimnazjum w Głogowie (Glogau). W roku 1896 zdał egzamin poszerzający, uzyskując uprawnienia do nauczania wymienionych wyżej przedmiotów w wyższych klasach gimnazjalnych. Odtąd pracował kolejno: w roku szkolnym 1896/97 jako nauczyciel pomocniczy Królewskim Katolickim Gimnazjum w Kłodzku (Glatz), od kwietnia do października 1897 roku jako nauczyciel pomocniczy w Progimnazjum w Cisku (Czissek) w powiecie kozielskim (Kreis Cosel), w latach 1897-1900 jako główny nauczyciel w Progimnazjum w Żąbkowicach

Śląskich (Frankenstein) i od 1 października 1900 roku jako główny nauczyciel w Głównej Szkole Realnej w Bytomiu (Beuthen).

W latach 1903-04 do wydawnictwa „Heimatkunde von Beuthen” opracował rozdziały omawiające faunę kręgowców (Tierwelt, 1. Wirbeltiere, *Heimatkunde von Beuthen* 1-2, Beuthen 1903-04) i florę Bytomia (Pflanzenwelt, *Heimatkunde von Beuthen* 2, Beuthen, 1904). Były one oparte na jego własnych obserwacjach i informacjach, jakie przekazali mu →Kayser i →Istel. Od 12 lipca 1898 roku był żonaty z urodzoną 31 grudnia 1869 roku we Wrocławiu Emmą Elżbietą Herminą Idą, córką mistrza ślusarskiego Hugona Hielschera i jego żony Anny z domu Gnerlich. Miał z nią czworo dzieci. Zmarł 22 października 1910 roku, mając 47 lat. Jego żona zmarła 27 grudnia 1938 roku w Wałbrzychu (Waldenburg).

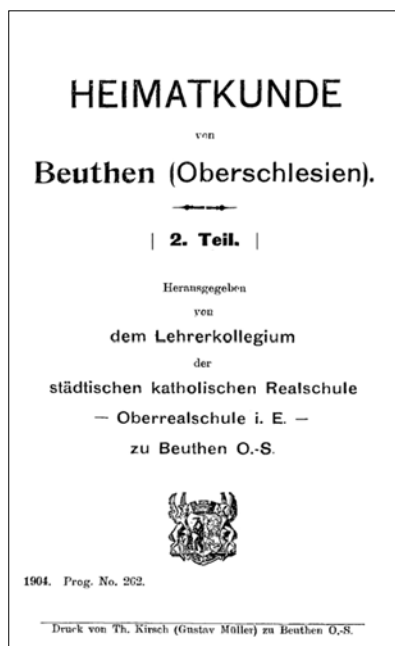
Źródło: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Brzezak Gustav; LA Berlin, Standesamt Waldenburg, Sterberegister 1938/972 (ancestry.de); USC Bytom, księga zgonów 1910/ 849; na il.: *Heimatkunde von Beuthen* (Oberschlesien), 2. Teil, Beuthen 1904, str. tyt.

BUCH OTTO

(1848-po 1884)

Autor dysertacji o komórkach tkanki wzmacniającej

Urodził się 27 kwietnia 1848 roku w Karłowicach (Karlsmarkt) w ówczesnym powiecie brzeskim (Kreis Brieg) w rodzinie Heinricha Bucha i jego żony Zuzanny z domu Preiss. Uczył się w Gimnazjum w Brzegu (Brieg), gdzie w roku 1866 uzyskał świadectwo dojrzałości. Zaraz po maturze został powołany do służby wojskowej i wziął udział w wojnie prusko-austriackiej. Po powrocie z wojny studiował nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wrocławskim i w roku 1870 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Über Sklerenchymzellen – mikroskopische Untersuchungen”. Otrzymał jesienią 1868 roku od bankiera Schweitzera z Bieńkowiec (Benkwitz, dziś dzielnica Wrocławia) kwitnący okaz monstery dziurawej (*Monstera lennea*=*M. deliciosa*), poddał go szczegółowemu badaniu w Instytucie Fizjologii Roślin pod kierunkiem Ferdinanda Cohna (→t.1). Jego szczególną uwagę podczas tych badań zwróciły występujące prawie we wszystkich organach tej rośliny, rozproszone w miększu, leżące poza wiązką naczyniową, podobne do łyka komórki, który wyróżniały się rzucającą się w oczy grubością miazgi twórczej i często wielokrotnie rozgałęzionymi kształ-

tami. Mimo ich podobieństwa do łyka Buch stwierdził, iż nie mogą być uznane za komórki łyka, pasuje do nich natomiast użyte po raz pierwszy w roku 1865 przez Georga Heinricha Metteniusa pojęcie sklerenchymy (tkanki wzmacniającej).

Dzięki zdany pomyślnie egzaminom nauczycielskim uzyskał uprawnienia do nauczania chemii, fizyki, botaniki, zoologii i mineralogii w wyższych klasach gimnazjalnych, języka niemieckiego w klasach średnich i matematyki w klasach niższych. Wstępny staż odbył od Wielkanocy do 1 lipca 1871 roku we wrocławskim Gimnazjum św. Marii Magdaleny i od 1 lipca do 1 października 1871 roku w Szkole Realnej w Zgorzelcu (Görlitz). Utrzymywał w tym czasie luźne kontakty z Sekcją Botaniczną Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej, biorąc m.in. udział w jej wyjazdowych posiedzeniach w Jaworzynie Śląskiej (Königszelt) i Dzierżoniowie (Reichensbach). Jak wspominał po latach Teofil Ciesielski, na drugie z tych posiedzeń w maju 1871 roku w jednym przedziale z profesorami Cohnem i Goepertem (→t.1) jechali poza nim samym Paul Schmidt, Oswald David, →Karl Moritz Schumann, →Oskar Kirchner i Buch, którego wypytywano o znajomość z księdzem Dzierżonem (→t.1), w latach 1835-68 proboszczem w Karłowicach – miejscu urodzenia Bucha.

Od 1 października 1871 roku do 1 kwietnia 1873 roku Buch pracował w Królewskiej Szkole Przemysłowej w Gliwicach (Gleiwitz). 1 października 1873 roku rozpoczął pracę we wrocławskiej Katolickiej Wyższej

Szkole Miejskiej, w której w roku 1880 awansował na starszego nauczyciela. Z dniem 1 października 1883 roku został po długiej chorobie przeniesiony w stan spoczynku. Figurował jeszcze w książce adresowej Wrocławia na rok 1884 jako zamieszkały przy ówczesnej Holteistrasse 12 (obecnie ul. Prosta). Jego nazwisko nie pojawiło się już w książce z następnego roku.

Źródła: Adressbuch Breslau 1884, s. 48; Ausgeschieden aus dem Amte, Zentralbl. f. Ges. Unterr. Verw. Preuss. 25, 1883, s. 714; Ausserordentliche Sitzung der botanischen Section im Bahnhof zu Königszelt, Jber. SGVK 48, 1870, s. 98-103; Ausserordentliche Sitzung der botanischen Section auf Ullrichshöhe bei Reichenbach, ibid. 49, 1871, s. 89-92; AUWr, Buch Otto, Vita, Acta betreffend die Doktor-Promotionen (1869/70) – sygn. F 140; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Buch Otto; TL-2, Suppl. 3, 1995, s. 185; Verwaltungsbericht des Magistrats der königlichen Haupt- und Residenzstadt Breslau vom 1. April 1883 bis 31. März 1886, s. 203; Was entscheidet über das männliche oder weibliche Geschlecht bei Pflanzen, Tieren und Menschen? Nach Univ.-Prof. Dr. Teophil Ciesielski in Lemberg, mitgeteilt von Pfr. Fr. Adamec, Nikoltshitz, Mähren, Deutsche Imker – Monatsschrift für die Interessen der Bienenzucht 24, 1911, s. 344-345; na il.: Buch O., Über Sklerenchymzellen – mikroskopische Untersuchungen, Breslau 1870, str. tyt.

BUCHS MAX JOSEPH ARTHUR

(1872-1944)

Muzykalny przyrodnik

Urodził się 8 marca 1872 roku w Nysie (Neisse) w rodzinie podoficera Roberta Buchsa i jego żony Marii z domu Giersdorf. Uczył się w seminarium nauczycielskim w Głucholazach (Ziegenhals), gdzie zdał w roku 1892 pierwszy egzamin nauczycielski. W latach 1892-94 pracował jako nauczyciel pomocniczy w szkołach ludowych w Przewozie (Przewos)

w powiecie kozielskim (Kreis Cosel) oraz w Nysie i leżącym w powiecie nyskim Nowym Lesie (Neuwalde). W roku 1894 zdał w seminarium nauczycielskim w Białej (Zülz) drugi egzamin nauczycielski, po czym przez rok pracował w szkole ludowej w Niwnicy (Neunz) w powiecie nyskim.

W latach 1895-1901 pracował w szkole przygotowawczej w Głucholazach. Zadebiutował w tym czasie jako florysta – w roku 1898 Theodor Schube (→t.1) podał w swoim wykazie wyników badań śląskiej flory odkryte przez niego stanowiska z okolic Głucholazów, Otmuchowa (Ottmachau), Nysy, Złatych Hor (Zuckmantel) i Koźła (Cosel) przy 27 taksonach. W tym samym roku został członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Odtąd wzbogacał nieprzerwanie zbiory zielnikowe towarzystwa, a w latach 1899 i 1901 prowadził obserwacje fenologiczne. Aż do roku 1912 w wykazach Schubego pojawiały się regularnie informacje podawane przez Buchsa z Górnego Śląska, m.in. z okolic Opola (Oppeln), Prószkowa (Proskau), Białej (Zülz), Korfantowa (Friedland), Prudnika (Neustadt), Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz), Gogolina, Krąpkowic (Krappitz), jak również z okolic Jawornika (Jauernig), Vrbna (Würbenthal), Karniowa (Krnov, Jägerndorf), Żulowej (Žulová, Friedeberg), Jesenika (Freiwaldau), Osobłogi (Osoblaha, Hotzenplotz) i z Jesioników (Gesenke). Były wśród nich informacje o pierwszych znalezionych na Górnym Śląsku stanowiskach storczyka kukawki (*Orchis militaris*), uludki leśnej (*Omphalodes scorpioides*), przytulii leśnej (*Galium sylvaticum*) i dzwonka szerokolistnego (*Campanula latifolia*).

W latach 1901-03 Buchs, pracując w seminarium nauczycielskim w Prószkowie (Proskau), uczył się zarazem w Berlinie w Instytucie Muzyki Kościelnej i Szkolnej Królewskiej Akademii Sztuk, gdzie uzyskał uprawnienia do nauczania śpiewu i muzyki. W tym samym czasie ukończył też kurs rysunku w Królewskiej Szkole Artystycznej w Berlinie. Uważano go za utalentowanego pianistę i dobrego nauczyciela gry na fortepianie, wśród przyrodników był jednak bardziej znany jako florysta, o czym była mowa wyżej, i mykolog. Jako pierwszy odkrycia mykologiczne Buchsa z okolic Prószkowa uwzględnił w roku 1902 →Rudolf Aderhold. O jego odkryciach mykologicznych pisał też Paul Hennings, który jednemu z nowych gatunków znalezionych przez Buchsa koło Prószkowa nadał nazwę *Pyronema buchsi*. Niektóre jego znaleziska (m.in. *Helvella pezizoides* f. *minor*, *Sclerotinia trifoliorum*, *Rutstroemia bolaris*, *Sphaerospora confusa* var. *ochracea*, *Pyronema tapesioides* var. *saccharinum*, *Lachnea theleboloides* var. *saccharata*) zamieścił w latach 1905-07 Heinrich Rehm w wydaw-

nictwie zielnikowym „*Ascomycetes exsiccatae*”. Był wśród nich nowy dla Europy gatunek *Sphaerosoma echinulatum* Seaver znaleziony koło Białej.

Od roku 1903 Buchs pracował w seminarium nauczycielskim w Białej. 10 lutego 1904 roku ożenił się w Głucholazach z rok młodszą od niego, urodzoną we Wrocławiu (Breslau) nauczycielką Barbarą Marią Margaretą, córką rektora Roberta Nickla i jego żony Marii z domu Balhorn. Miał z nią dwie córki – Urszulę i Zuzannę. W roku 1911 został przeniesiony do seminarium nauczycielskiego w Żąbkowicach Śląskich (Frankenstein), gdzie w latach 1919-29 był też dyrygentem chóru. Zapewne w związku z tym przeniesieniem w wykazie Schubego z roku 1913 nie ma żadnych informacji podanych przez Buchsa – jest w nim jednak informacja o stanowisku zdrojówki rutewkowej (*Isopyrum thalictroides*) z okolic Srebrnej Góry (Silberberg) przekazana przez Barbarę Buchs!

Już od roku 1914 pojawiają się kolejne doniesienia florystyczne Buchsa – przeważają wśród nich informacje o stanowiskach z okolic Żąbkowic Śląskich, Kamieńca Żąbkowickiego (Camenz), Barda Śląskiego (Wartha), Srebrnej Góry, Nowej Rudy (Neurode), Henrykowa (Heinrichau) oraz z Gór Sowich (Eulengebirge). Od roku 1913 Buchs pisał często teksty do codziennej prasy, m.in. do „Frankensteiner Zeitung” i „Frankenstein-Münsterberger Zeitung”. Przeważały wśród nich ciekawostki mykologiczne i faunistyczne. Wśród tych ostatnich, w związku z tym, że Buchs był członkiem Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów, najwięcej tekstów było poświęconych ptakom. Od roku 1923 jego artykuły ukazywały się poza tym w „Zeitschrift für Pilzkunde”. Swoją wiedzę o grzybach Buchs wykorzystywał też praktycznie, prowadząc w latach 1916-30 publiczny punkt doradztwa grzyboznawczego (Pilzberatungsstelle) dla Żąbkowic Śląskich oraz powiatów Ziębice (Münsterberg), Niemcza (Nimptsch), Dzierżonów (Reichenbach), Nowa Ruda i Kłodzko (Glatz).

Po likwidacji seminarium nauczycielskiego w Żąbkowicach Śląskich w roku 1926 Buchs prowadził zajęcia wychowania muzycznego w tamtejszym gimnazjum. W roku 1930 w randze radcy studyjnego został przeniesiony do gimnazjum w Lubomierzu (Liebenthal), gdzie pracował do przejścia w stan spoczynku w dniu 1 kwietnia 1934 roku. Choć już w roku 1907, jak wyraził się Schube, „chciał już dołączyć do grona florystów w stanie spoczynku”, w wykazach Schubego i →Schalowa podawane przez niego informacje o nowych stanowiskach śląskiego flory pojawiały się do 1935 roku. Ostatnia jego publikacja pochodząca z roku 1943 poświęcona była faunie siarkowych źródeł z Łądką (Landeck). Zmarł w Lubomierzu 16 listopada 1944 roku.

Publikacje: Bemerkungen zu neuen Funden schlesischer Pilze II, *Hedwigia* 58, 1916 [mit G. Ditttrich]; Verein schlesischer Ornithologen, *Eulengebirgsfreund* 14, 1921; Ein für Deutschland neuer *Lactarius* bei Silberberg?, *Zeitschr. f. Pilzk. N. F.* 2, 1923; Ein Charakterpilz des Kammes, *Wand. Riesengeb.* 43, 1923; Beachtenswerte Frühlingspilze des Kreises Frankenstein, *Unsere Heimat, Beilage zur Frankensteiner Zeitung*, nr 8-9, 1927; *Polyporus montanus* in Schlesien, *Zeitschr. f. Pilzk. N. F.* 7, 1928; Eine Chitonia in Schlesien, *ibid.* 8, 1929; Seltene schlesische Funde, *ibid.* 9, 1930; Der Büschel-Weissling (*Clitocybe connata*), *ibid.*; Ein seltener Verwandter des Steinpilzes, *ibid.* 11, 1932; Wiederauftreten der *Chitonia pequinii* in Schlesien, *ibid.* 12, 1933; Die *Clitocybe pumila* in Schlesien, *ibid.* 15, 1936; Massenaufreten eines Wasserpilzes, *ibid.*; Ein Vielverkannter, *ibid.* 17, 1938; Aus der Natur, *Glatz. Heimatbl.* 28, 1942; Die Tierwelt der Schwefelquellen von Bad Landeck, *ibid.* 29, 1943. **Publikacje prasowe:** *Frankensteiner Zeitung*: *Polyporus giganteus*, 1913, nr 88; 1922, nr 177; *Polyporus squamosus* und *Auricularia auricula judae*, 1915, nr 158; *Polyporus ramosissimus*, 1915, nr 172, 1922, nr 194; *Armillaria mellea*, 1917, nr 226; *Daedalea unicolor*, 1917, nr 297; *Tricholoma conglobatum*, 1918, nr 159; Die Weisstrüffel, *Choiromyces maeandriiformis*, in der Umgegend Frankensteins, 1918, nr 162, 173, 1923, nr 2, 190; *Lepiota excoriata*, 1918, nr 197; *Psalliota augusta*, 1918, nr 173; Erdsterne (*Geaster bryantii*, *coronatus* und *Astraeus hygrometricus*; *Geaster fimbriatus*) im Kreise Frankenstein, 1918, nr 244, 1925, nr 226; Abnormer *Polyporus sulphureus*, 1919, nr 138; *Phaeosporus hispidus*, 1919, nr 192; Ein für Schlesien neuer Pilz, *Pholiota dura*, bei Ottmachau und Frankenstein, 1922, nr 166; *Paxillus giganteus*, 1922, nr 200; *Globaria bovista*, 1922, nr 185, 1926, nr 210; *Sparaxis laminosa*, 1922, nr 225; *Gymnosporangium sabinae* und *clavariisforme*, 1923, nr 109; Ein neuer Giftpilz, *Inocybe lateraria*, in den Promenadenanlagen Frankensteins, 1923, nr 141; Der violettverfärbende Zottenreizker, *Lactarius scrobiculatus* var. *violascens*, bei Silberberg, 1923, nr 227; *Pholiota aurea* im Moschwitzer Buchwalde, 1923, nr 269; Ein neuer schlesischer Champignon, *Psalliota villatica*, 1924, nr 218; *Pholiota squarrosa*, 1924, nr 243; *Aleuria aurantia*, *Paxillus tricholoma*, 1923, nr 269; *Peridermium strobili*, 1925, nr 112; *Boletus felleus*, 1925, nr 198; *Collybia velutipes*, 1925, nr 269; *Phallus impudicus*, 1926, nr 210; Novemberpilze im Frankensteiner Stadtwäldchen, 1926, nr 262; Zottenporlinge, 1927, nr 197; Der Teepilz, 1928, nr 184. **Frankenstein-Münsterberger Zeitung:** Ziegenmelker in einem Garten Frankensteins, 1913, nr 108; Seidenschwänze in den Frankensteiner Promenadenanlagen, 1913, nr 144; Storchnest in Kunzendorf, Kreis Frankenstein, 1921, nr 120; Totenkopfraupen auf Frankensteiner Kartoffelfeldern, 1921, nr 209; Grosses Hornissennest in einer Frankensteiner Scheune, 1921, nr 266, 267; Japanische Höhlenheuschrecken, 1921, nr 299; Höhlenheuschrecken in Frankenstein, 1922, nr 7, 10; Bergfinken in Protzan bei Frankenstein, 1922, nr 33; Berghänflinge in Kolonie Neu-Grochau bei Frankenstein, 1922, nr 45; Steppenweihe bei Kaubitz, Kr. Frankenstein, 1923 nr 219; Siebenschläfer und Haselmaus im Kreise Frankenstein, 1924, nr 206; Säger in Frankenstein, 1924, nr 263; Eine junge Schildkröte, 1926, nr 114; Wasserkalb (Gordius) in Olbersdorf bei Frankenstein und am Spiegelberge in der Heuscheuer, 1926, nr 166; Zur gestrigen Notiz „Hermeline in Schlesien“, 1926, nr 291; Ausbreitung der Bisamratte im Kreise Frankenstein, 1927, nr 55; Nächtliche Rufe des grossen Brachvogels am 29 Juli 1927, 1927, nr 175; Schnarrschrecken, 1927, nr 209; Ein später Zugvogel,

1927, nr 273; Die alten Stollen des Stolzer Kalkberges, 1928, nr 7; Ein eigenartiger Vogelruf, 1928, nr 109; Eine Tüpfelsumpfralle, 1928, nr 181; Brut des Baumfalken auf dem Harteberge bei Frankenstein, 1928, nr 197; Ein Honigdieb, 1928, nr 213; Ein gefährlicher Eichenschädling, 1928, nr 270. **Ottmachauer Zeitung:** Seltene Baumpilze bei Ottmachau, 1920, nr 56, 1922, nr 65;

Źródła: Aderhold R., Beitrag zur Pilzflora Proskau's, Jber. SGVK 80, 1902, Abt. II, s. 9-17; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Buchs Max; Dörfler-Adressbuch 1909, s. 28; Hamann F., Musikerziehung an den ehemaligen Lehrerseminaren in Nieder- und Oberschlesien, Ost- und Westpreussen, Pommern und Posen nebst Biographien ihrer Musiklehrer, Dortmund 1976, s. 61 (portr.); Hennings P., Einige neue deutsche Pezizaceen, *Hedwigia* 41, 1902, s. 164-166; Hennings P., Über einige interessantere deutsche Hutzpilze, *ibid.* 42, 1903, s. 214-217; LA Berlin, Standesamt Ziegenhals, Heiratsregister 1904/10 (ancestry.de); Rehm H., Ascomycetes exs. Fasc. 35-38, Ann. Mycol. 3, 1905, s. 409-411; *ibid.* 4, 1906, s. 404; *ibid.* 5, 1907, s. 85, 212, 457; Schalow -Durchforschung 1930-35; Schalow-Herbarium 1930-35; Schube-Beobachtungen 1899, 1901; Schube-Durchforschung 1898-1929; Schube-Herbarium 1903, 1904, 1906, 1909-11, 1914, 1918-26.

BUDER HERMANN WALTER JOHANNES

(1884-1966)

Wybitny fizjolog, ostatni niemiecki profesor
botaniki we Wrocławiu

Urodził się 16 listopada 1884 roku w Berlinie jako nieślubny syn szwaczki Karoliny Emilii Buder i radcy budowlanego Hermanna Knechtla. Jego matka, która pochodziła z górnołużyckich Wojrowic (Hoyerswerda), wychowywała go samotnie. Dzięki jej poświęceniu mógł ukończyć berlińskie Askanijsches Gymnasium i rozpocząć w roku 1904 studia na

Uniwersytecie w Berlinie. W gimnazjum jego ulubionymi przedmiotami były matematyka, fizyka i astronomia, którą interesował się do końca życia, przede wszystkim jednak biologia. Podczas studiów skoncentrował się na botanice i początkowo zamierzał poświęcić się systematyce, by móc pracować pod kierunkiem Adolfa Englera (→t.1) w Muzeum Botanicznym w Dahlem, jednak pod wpływem Simona Schwen-denara zainteresował się fizjologią roślin. W marcu 1908 roku na podstawie dysertacji „Untersuchungen zur Statolithenhypothese” poświęconej hipotezie statolitowej percepcji bodźca geotropicznego uzyskał stopień doktora filozofii.

Przez jeden semestr pracował następnie jako asystent Georga Klebsa w Heidelbergu, później zaś przez kilka miesięcy był asystentem Leopolda Kny w Instytucie Botanicznym Wyższej Szkoły Rolniczej w Berlinie. 18 maja 1909 roku zdał w Berlinie egzaminy nauczycielskie w zakresie botaniki, zoologii, matematyki, chemii oraz mineralogii i rozpoczął pracę w Wyższej Szkole Realnej I w Berlinie-Charlottenburgu. Już 1 kwietnia następnego roku odszedł z pracy w szkolnictwie i przyjął zaproponowane mu przez Wilhelma Pfeffera stanowisko pierwszego asystenta w Instytucie Botanicznym w Lipsku (Leipzig). Tam zajął się najbardziej znaną wówczas chimerą roślinną *Laburnum adamii* (= *Laburnocytisus adamii*), którą w 1825 roku w Vitry pod Paryżem uzyskał ogrodnik Jean Louis Adam, szczepiąc szczydrzeńca *Chamaecytisus purpureus* na złotokapie *Laburnum anagyroides*. W roku 1911 habilitował się na podstawie drugiej części poświęconych tej chimerze studiów.

Zwolniony ze służby wojskowej, przyjął w roku 1917 nominację na profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu w Lipsku. Jego obowiązki obejmowały przede wszystkim wykłady z botaniki systematycznej i prowadzenie wycieczek botanicznych, zajmował się jednak również fizjologią. Badania nad *Thiospirillum jenense* dały początek jego zainteresowaniu bakteriami purpurowymi, którym poświęcił szereg publikacji, i fototropizmem. Oświetlając pod różnymi kątami i różną intensywnością koleoptyle owsa, potwierdził doświadczalnie pogląd Antona Hendrika Blaauwa, zgodnie z którym w zjawisku fototropizmu istotnym czynnikiem jest różnica natężenia, z jakim oświetlane są dwie strony danego organu, a nie kierunek padania światła.

Po śmierci Pfeffera pełnił w latach 1920-22 obowiązki dyrektora lipskiego Instytutu Botanicznego. W roku 1922 powołany został na stanowisko profesora zwyczajnego w Greifswaldzie, gdzie rozbudował gmach Instytutu Botanicznego i przystosował pracownię do prowadzenia badań fizjologicznych. Rozpoczął tu kontynuowane później we Wrocławiu (Breslau)

i w Halle studia nad budową stożka wzrostu roślin kwiatowych, które przyczyniły się do wprowadzenia powszechnie uznawanej koncepcji tuniki i korpusu.

W roku 1928 zdecydował przenieść się do Wrocławia, gdzie wykłady rozpoczął w semestrze letnim 1929 roku. Musiał tu w przestarzałym i słabo wyposażonym Instytucie borykać się z trudnościami finansowymi i organizacyjnymi, jednak udało mu się założyć w budynku centralne ogrzewanie i zmodernizować sprzęt oraz aparaturę naukową. Pod jego kierownictwem połączono Ogród Botaniczny, Muzeum Botaniczne i Instytut Fizjologii Roślin w jeden Instytut Botaniczny. W celu zwolnienia pomieszczeń Buder zamknął Muzeum Botaniczne, a ponadto wybudował na podwórzu Instytutu zastępujący salę wykładową drewniany barak, by umożliwić wszystkim chętnym udział w zajęciach.

We Wrocławiu kontynuował doświadczenia z zakresu fototropizmu i fototaksji, za obiekt badań obierając m.in. sporangiofory grzybów z rodzaju *Phycomyces*. Od roku 1933 pełnił obowiązki sekretarza Sekcji Zoologiczno-Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Mieszkał ze swoją matką aż do jej śmierci w dniu 9 czerwca 1936 roku. W roku 1937 ożenił się z urodzoną 7 maja 1888 roku w Stralsundzie nauczycielką Käte Sander. Pod koniec stycznia 1945 roku musiał porzucić całe swoje mienie i opuścić Wrocław. Wraz z żoną udał się najpierw do Międzygórza (Wölfelsgrund) w Kotlinie Kłodzkiej, później wyjechał do Hildesheim w Dolnej Saksonii, a gdy miasto to w marcu 1945 roku zostało doszczętnie zniszczone – do Getyngi (Göttingen).

Gdy w roku 1947 Wilhelm Troll zrezygnował ze stanowiska dyrektora Instytutu Botanicznego w Halle i przeniósł się do Moguncji (Mainz), Buder przyjął ofertę zastąpienia go na tym stanowisku. W Halle spędził ostatnie 19 lat swojego życia, zajmując się fizjologią rozwoju i odżywiania roślin niższych. W roku 1950 przyjęty został w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników, a trzy lata później został członkiem Saksońskiej Akademii Nauk. W uznaniu zasług dla nauki Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu w Halle uhonorował go tytułem doktora honoris causa, a Stowarzyszenie Biologów Niemieckich nadało mu tytuł członka honorowego. Przeszedłszy w roku 1956 na emeryturę, brał nadal udział w życiu Instytutu Botanicznego, przeglądał rękopisy swoich uczniów i redagował „Archiv für Protistenkunde”. Wakacje spędzał z żoną w Masserberg w Lesie Turyńskim. Zmarł w Halle 13 lipca 1966 roku. Jego doczesne szczątki złożone zostały na Laurentius-Friedhof. W tym samym grobie pochowana została jego żona, która zmarła 22 grudnia 1975 roku.

Ważniejsze publikacje: Untersuchungen zur Statolithen-hypothese, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 26, 1908; Studien an *Laburnum adamii*, *ibid.* 28, 1910; Pfropfbastarde und Chimären, *Zeitschr. f. Allg. Physiol.* 11, 1910; Studien an *Laburnum adamii* I, Die Verteilung der Farbstoffe in den Blütenblättern, *Zeitschrift für Induktive Abstammungs- und Vererbungslehre* 4, 1910; Studien an *Laburnum adamii* II, Allgemeine anatomische Analyse des Mischlings und seiner Stammpflanzen, *ibid.* 5, 1915; *Chloronium mirabile*, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 31, 1913; Chimären und Pfropfmischlinge, *Naturwissenschaften* 3, 1915; Zur Kenntnis des *Thiospirillum jenense* und seiner Reaktionen auf Lichtreize, *Jahrb. f. Wiss. Bot.* 56, 1915; Zur Frage des Generationswechsels im Pflanzenreiche, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 34, 1916; Der Generationswechsel der Pflanzen, *Monatshefte für den naturwissenschaftlichen Unterricht* 9, H. 10, 1916; Bakteriospektrogramme von Purpurbakterien, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 36, 1918; Die Inversion des Phototropismus bei *Phycomyces*, *ibid.*; Zur Kenntnis der phototaktischen Richtungsbewegungen, *Jahrb. f. Wiss. Bot.* 58, 1919; Zur Biologie des Bakteriopurpurins und der Purpurbakterien, *ibid.*; Neue phototropische Fundamentalversuche, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 38, 1920; Aus der Biologie der Purpurbakterien, *Naturwissenschaften* 8, 1920; Die Methode lokaler Lichtreizung durch verkleinerte Abbildung geeigneter Blenden und die Messung der Helligkeit der projizierten Bilder, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 44, 1926; Lichtmessung und Masseinheit bei physiologischen Versuchen, *ibid.*; Ein Zimmer mit konstanter Temperatur, *ibid.*; Kinematographische Registrierung mit dunkelstem Rot und kurzer Belichtung, *ibid.*; Einige Bemerkungen zur reizphysiologischen Methodik und Technik, *ibid.*; Der Bau des phanerogamen Sprossvegetationspunktes und seine Bedeutung für die Chimärentheorie, *ibid.* 46, 1928; Über die phototropische Empfindlichkeit von *Phycomyces* für verschiedene Spektralgebiete, *Beitr. Biol. Pflanz.* 19, 1932; Die Purpurbakterien und ihre Bedeutung für Fragen der Reizphysiologie, *Jber. SGVK* 108, 1935; Der Geotropismus der Rhizoide von *Chara*, Göttingen 1946 (nie opubl.); Das Zustandekommen der phototropischen Krümmung einzelliger Organe, Göttingen 1946 (nie opubl.); Der Phototropismus einzelliger Organe, *Deutsche Literaturzeitung* 76, 1955; Der Phototropismus einzelliger chlorophyllhaltiger Organe, *ibid.* 81, 1960; Der Geotropismus der Characeenrhizoide, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 74, 1961; Die phototropische Deklination der Sporangienträger von *Phycomyces*, *Deutsche Literaturzeitung* 86, 1965.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Buder Johannes; *ibid.*, Personalbögen – Sander Käthe; Index Biol., s. 39; Dörfler-Adressbuch 1909, s. 28; Jacob F., Johannes Buder 1884-1966, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 81, 1968, s. 431-434 (portr.); Jacob F., Johannes Buder 16.11.1884-13.07.1966, Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Jahrbuch 1966-1968, 1970, s. 322-333; Jakob F., Veröffentlichungen von Johannes Buder, *ibid.*, s. 333-336; LA Berlin, Standesamt Berlin IVa, Geburtsregister 1884/3202; *ibid.*, Standesamt Breslau III, Sterberegister 1936/743 (Karoline Emilie Buder) (ancestry.de); Mothes K., Gedenkfeier für Johannes Buder am 14.11.1966, Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Jahrbuch 1966-1968, 1970, s. 336-337; Mularczyk-Historia, s. 40-42, 131-132, 140-141, 147, 186-188; Wiktor-Muzeum, s. 35; data śmierci żony Budera z nagrobka na Laurentius-Friedhof w Halle.

BURDA JOSEPH

(1861-1927)

Kominiarz-florysta

Jego ojciec Anton, syn Mathaëusa Burdy z Oldrzeszowa (Odersch, Oldřišov) w ówczesnym powiecie raciborskim (Kreis Ratibor), w wieku 28 lat ożenił się 22 lipca 1860 roku z 39-letnią wdową Anną Niemetz z domu Pardy ze Służowic (Služovice, Schlausewitz). Joseph Burda jako ich jedyne dziecko urodził się 22 lutego 1861 roku w Służowicach. Dwa dni później został ochrzczony w kościele w Oldrzeszowie. Jego matka zmarła 10 miesięcy po jego urodzeniu, 29 grudnia 1861 roku. Po śmierci matki przeprowadził się z ojcem do Płoni (Plana, dziś dzielnica Raciborza). Wyuczywszy się zawodu kominiarza, wyruszył, jak mieli to wówczas w zwyczaju rzemieślnicy, na wędrowną. Znalazł podczas niej miejsce, z którym postanowił związać się na stałe – śląskie miasteczko Rychtal (Reichtal) w ówczesnym powiecie namysłowskim (Kreis Namslau), które dziś jest wsią leżącą w powiecie kempieńskim w Wielkopolsce.

21 czerwca 1886 roku już jako mistrz kominiarski ożenił się w Rychtalu z 3 lata starszą od niego, urodzoną 12 grudnia 1858 roku w Liptaniu (Liebenthal, Liptaň) koło Krnova (Jägerndorf) handlarzką tekstyliami Pauliną, córką szewca Theodora Grossa i Teresy z domu Rotter. W kolejnych latach przyszły na świat ich dzieci: Anna w roku 1887, Maria w roku 1889, Paul Johannes w roku 1890, Josef Anton w roku 1891 i Alois Theodor w roku 1893.

Burda interesował się botaniką już od czasów nauki w szkole ludowej, jednak jego nazwisko w piśmiennictwie botanicznym pojawiło się dopiero w roku 1902, gdy Theodor Schube (→t.1) otrzymał od niego okaz pięciornika wyprostowanego (*Potentilla recta*) z lasu koło Niwek (Niefe) w powiecie namysłowskim. Na ponowne zainteresowanie się Burdy tą dziedziną wpłynął prawdopodobnie doktor →Karl Albert Schramm, który w roku 1902 został przeniesiony z Müllrose w Brandenburgii do Rychtalu. Od tego czasu obaj wędrowali po okolicy, szukając okazów roślin. Kolejne informacje o odkrytych przez Burdę ponad 150 nowych stanowiskach roślin naczyniowych publikował Schube nieprzerwanie od roku 1904 do roku 1925. Były to w większości stanowiska z terenów powiatu namysłowskiego. Do wyjątków należały stanowiska z Dańca (Danietz) koło Opola (Oppeln) i z okolic Kluczborka (Kreuzburg) w roku 1906 oraz stanowiska z okolic Hulczyna (Hultschin, Hlučín) i Opawy (Troppau) w roku 1909.

W Rychtalu Burda pełnił najprzeróżniejsze funkcje – był m.in. członkiem rady parafialnej, członkiem

deputacji szkolnej i inspektorem ochotniczej straży pożarnej, a w roku 1920 pełnił obowiązki komisarzycznego burmistrza. Gdy Kraik Rychtalski (Reichthaler Ländchen) został w tym samym roku obsadzony przez polskie wojsko, a następnie, na mocy Traktatu Wersalskiego bez plebiscytu wyłączony z niemieckiej Prowincji Śląskiej i przyłączony do województwa poznańskiego, Burda przeprowadził się do Namysłowa. 19 października 1926 roku zmarł we Wrocławiu jego przyjaciel doktor Schramm. On sam zmarł w Namysłowie osiem miesięcy później, 17 czerwca 1927 roku.

Rok po jego śmierci → Andrzej Czudek, → Ryszard Jójko i → Jan Skiba, którzy chcieli zorganizować w polskiej części Górnego Śląska towarzystwo przyrodnicze oparte na wzorach niemieckich, wspomnieli o nim w swojej odezwie do inspektorów szkolnych: „Wynikiem pruskiej działalności na polu ochrony przyrody są różne dzieła naukowe, naprz. Schubego «Flora v. Schlesien», «Waldbuch v. Schlesien», Wossidlo «Flora des Kreises Tarnowitz» i inne. Dzieła te stworzono wtedy przy pomocy całego społeczeństwa, które się przyczyniało do tej pracy przez dokładne badanie i podawanie stanowisk roślinnych na Śląsku. Tak, np. w miasteczku Grychtal (Reichthal) pod Namysłowem mistrz kominiarski Burda był poza swym głównym zawodem również bardzo szanowanym przez prof. Schubego botanikiem”.

Źródła: AP Kalisz, USC Rychtal, księgi urodzeń 1887/60, 1889/8, 1890/36, 1891/103, 1893/78; *ibid.*, księga małżeństw 1886/6; AP Opolo, USC Namysłów, księga zgonów 1927/62; Czudek A., Jójko R., Skiba J., Działalność górno-śląskiej Delegatury P. R. O. P. w Lipinach, Odezwą do inspektorów szkolnych, *Ochr. Przyr.* 8, 1928, s. 128-129; *Ein treuer Sohn der Heimat* – Joseph Burda 1861-1927, *Namslauer Heimatruf* 112, 1987, s. 7-11; Lange U., Joseph Burda – Ein Freund der Kinder Floras, *Schlesische Nachrichten* 23, 2007, s. 11; *Nekrologi: Namslauer Stadtblatt* 54, nr 247, 21.10.1926; *ibid.* 55, nr 141, 19.6.1927; *Schube -Durchforschung* 1902, 1904-1925; *Schube-Herbarium* 1911; ZA Opawa, rzymskokatolicka fara Liptań, matriki narozonych 1830-66, k. 320; *ibid.*, rzymskokatolicka fara Oldřišov, matriki narozonych 1840-67, s. 240, poz. 1861/20; *ibid.*, matriki oddanych 1842-1922, s. 49, poz. 1860/8; *ibid.*, matriki zemfelych 1822-63, s. 224, poz. 1862/2.

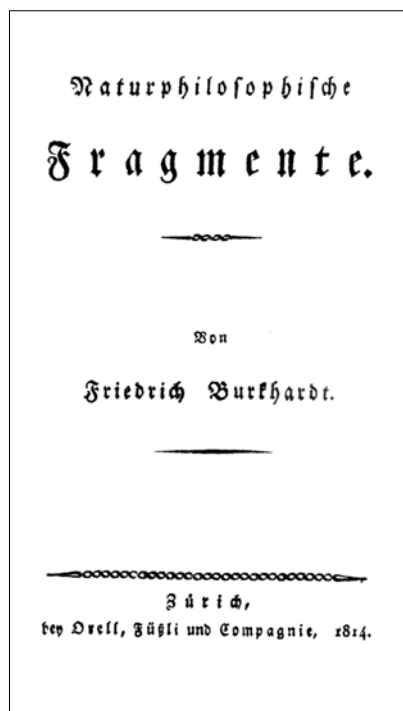
BURKHARDT CHRISTIAN FRIEDRICH

(1785-1854)

Badacz flory Łużyc

Urodził się 6 stycznia 1785 roku w Hoop, misji Braci Morawskich w Surinamie, w rodzinie kaznodziei Jacoba Erdmanna Burkhardta. Jego ojciec zmarł dwa lata po jego urodzeniu, mając zaledwie 35 lat, a matka wyszła ponownie za mąż za misjonarza Gutherza.

Ojczym nie miał cierpliwości do Burkhardta, który z jednej strony miał żywe usposobienie i był marzycielem, a z drugiej – cierpiał na niepokój i stany lękowe będące skutkiem surowego, religijnego wychowania. W związku z tym zapewne w wieku 6 lat został na prośbę ojczyma zabrany przez inspektora Liebscha i jego żonę do Europy. Po ośmiotygodniowej podróży, podczas której statek, którym płynęli, najpierw stracił przedni maszt podczas burzy, później tylko cudem umknął piratom, a następnie wskutek znacznego przecieku o mało nie zatonął, Burkhardt dotarł do Amsterdamu, skąd najpierw wysłano go do Zeist w Holandii, potem zaś do Niskiej (Niesky) na Łużycach, gdzie przez sześć lat uczęszczał do szkoły.

W roku 1798 uznano, że nadaje się do zawodu aptekarza i wysłano go na naukę do Herrnhat, tam było mu jednak tak źle, że chciał porzucić naukę i zostać złotnikiem. Dotrwał jednak do końca sześciolletniego okresu nauki, potem zaś zaczął pracować jako pomocnik aptekarski u C. L. Brahtsa w Herrnhat. Tuż po ukończeniu nauki zachorował na ospę i niewiele brakowało, a byłby stracił wzrok, szczęśliwie wyzdrowiał jednak bez żadnych powikłań. Chcąc zobaczyć trochę świata i zaznajomić się dogłębnie z botaniką, która była jego ulubioną dziedziną nauki, w roku 1808 wyruszył

do Szwajcarii, gdzie dopisało mu szczęście – poznał w Zurychu znanego botanika Johanna Jacoba Roemera, który zapewnił mu utrzymanie, dach nad głową i pracę w ogrodzie botanicznym. Zaczął wówczas pisać wiersze, które ukazywały się w takich czasopiśmie jak „Alpenrosen, ein Schweizer-Almanach” czy „Erheiterungen, eine Monatsschrift für gebildete Leser”.

Już po roku zrezygnował z pracy w ogrodzie botanicznym i zaczął znów pracować jako pomocnik aptekarski, najpierw w Zurychu u Diethelma Lavatera, brata słynnego Johanna Caspara Lavatera, później zaś w Schaffhausen, Burgsdorfie i Bernie, gdzie został członkiem miejscowego Künstlergesellschaft. Pracując w Szwajcarii, zaczął się starać o posadę w Livorno i nauczył się nawet w tym celu włoskiego, gdy jednak widoki na pracę we Włoszech upadły, opuścił jesienią 1814 roku Szwajcarię i wyjechał do Holandii. Tam w Zeist po 23 latach rozłąki spotkał się ponownie z matką i rodzeństwem. Być może pozostałby w Holandii, nie mógł jednak znaleźć pracy, a gdy chciał objąć zarząd apteki w Hoorn, ubiegł go konkurent. W końcu za pośrednictwem profesora Sebalda Justinusa Brugmansa, dyrektora ogrodu botanicznego w Lejdzie, wystarał się o posadę aptekarza w szpitalu wojskowym w Batavii na Jawie. Te plany przekreśliła z kolei ucieczka Napoleona z Elby i wybuch kolejnej wojny z Francją, czego skutkiem było wstrzymanie wszystkich rejsów do Batavii.

Pracując dorywczo jako nauczyciel niemieckiego i pisarz gminny w Zeist, Burkhardt postanowił wrócić na łono Kościoła Braci Morawskich i napisał w tej sprawie list do władz kościelnych w Berthelsdorfie. Te polecili mu udać się do Herrnuth na Łużycach i czekać tam, aż zostanie znalezione dla niego odpowiednie stanowisko. Spędziwszy kilka tygodni w Herrnuth, Burkhardt na polecenie władz udał się do Piławy Górnej (Gnadenfrei), gdzie pracował najpierw w gminnym sklepie, a później jako pomocnik w tamtejszej aptece. W roku 1817 został zatrudniony jako pomocnik w aptece Samuela Friedricha Hühnefeldta w Niskiej. Gdy Hühnefeldt w roku 1818 zmarł, zarządzał przez rok apteką w imieniu wdowy, później zaś władze gminne odkupiły od niej aptekę, a Burkhardt został jej administratorem. W roku 1821 ożenił się z Augustą Grunewaldt ze Spandau, z którą miał czterech synów i jedną córkę.

Pracując w Niskiej stał się z czasem cenionym znawcą flory Łużyc, którego z radością powitano w szeregach członków Górnołużyckiego Towarzystwa Naukowego i Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu (Görlitz). W czasopiśmie drugiego z nich w roku 1827 ukazała się pierwsza część najważniejszej pub-

likacji Burkhardta poświęconej lużyckiej florz, którą był „Prodromus florz Lusatziae”. Wraz z kontynuacją, która ukazała się dopiero w roku 1836, wykaz ten objął łącznie 1187 gatunków roślin naczyniowych. Burkhardt systematycznie wzbogacał zielniki obu towarzystw, rozpowszechniał też zebrane przez siebie okazy za pośrednictwem Philippa Maximiliana Opiza, który w roku 1826 upamiętnił jego nazwisko w nazwie gatunkowej *Mentha burkhardtiana*. W roku 1841 Heinrich Robert Goeppert (→t.1) wymienił go wśród osób, które wzbogaciły zbiory zielnikowe Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Poza zbieraniem okazów Burkhardt od roku 1831 hodował rośliny w założonym przez siebie ogrodzie botanicznym, a od roku 1838 prowadził systematyczne obserwacje fitofenologiczne, których wyniki do roku 1853 publikował w czasopiśmie Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu. W czasopiśmie tym pisał też m.in. o spontanicznym tworzeniu się szaty roślinnej na porębach, w stawach rybnych, na osuwiskach itp., o swoich wieloletnich obserwacjach dotyczących rozwoju osobniczego i rozmnażania się u różnych gatunków roślin, o doświadczeniach nad wpływem kwasów, alkoholu, arszeniku, amoniaku i innych substancji na procesy życiowe roślin oraz o zmianach zachodzących we florz Łużyc pod wpływem gatunków obcych.

Nieco przedwcześnie uśmiercony został w roku 1848 na łamach botanicznej prasy – w tymże roku w czasopiśmie „Flora oder botanische Zeitung” wydawanym przez Towarzystwo Botaniczne w Regensburgu, którego członkiem-korespondentem Burkhardt był od roku 1835, i w „Botanische Zeitung” napisano, że zmarł w roku 1847. W latach 1850-51 we „Florz” zamieszczone zostały dwa artykuły napisane przez „nieboszczyka”. Pierwszy z nich poświęcony był m.in. nieznanemu wcześniej z obszaru Niemiec gatunkowi tarczycy (*Scutellaria columnae* All.), który syn Burkhardta Guido znalazł podczas botanicznej wyprawy na Rugię, a drugi – obcym gatunkom zadowionym we florz Niemiec.

Przez całe swoje życie Burkhardt pozostał poetą. Niektóre jego wiersze (Natur-Harmonie) i pieśni (Es blinken die Gläser, es schäumt der Pokal) zamieszczone zostały w czasopiśmie Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu. On sam opublikował dwa zbiory swoich wierszy – „Poezje” w roku 1827” i „Poetyckie wienie z polnych kwiatów” w roku 1843. W roku 1853 prowadzoną przez niego aptekę przejął jego zięć Gustav Fasolt. Burkhardt zmarł w Niskiej 24 lutego 1854 roku. Jego nigdy nie opublikowane opracowania – „Flora der Oberlausitz” z roku 1836 i „Wörterbuch der deutschen und vieler fremden, auch ausser-europäischen Pflanzennamen nach den neuesten oder

üblichsten botanischen Benennungen, ein Handbuch für Ärzte, Apotheker, Drogisten, Ökonomen, Förster, Gärtner und Pflanzenliebhaber” z ok. 1850 roku – trafiły do biblioteki Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu. Pozostałości jego zielnika przechowywane są dziś w zbiorach Herbarium Senckenbergianum Görlitz.

Publikacje: Naturphilosophische Fragmente, Zürich 1814 (str. tyt. na il.); Gedichte, Görlitz 1827; Prodrum florum Lusatie, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz 1, H. 1*, 1827; Über das oft plötzliche Erscheinen von Pflanzen an Orten, wo man sie nicht vermuten sollte, *ibid.*; Prodrum florum Lusatie continuatio, *ibid. 1, H. 2*, 1827; Einige Bemerkungen zu Mertens und Koch's Deutschlands Flora, besonders die Pflanzen der Lausitz betreffend und der Umgegend, *Flora 17*, 1834; Prodrum florum Lusatie continuatio, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz 2, H. 1*, 1836; Jahresbericht über die Vegetations-Erscheinungen des Jahres 1838, *ibid. 3, H. 1*, 1840; Vegetations-Bericht vom Jahre 1839, *ibid.*; Vegetations-Bericht vom Jahre 1840, *ibid. 3, H. 2*, 1842; Vegetations-Bericht vom Jahre 1841, *ibid.*; Über einige Verhältnisse des Pflanzenlebens, *ibid.*; Über den Krupp (Croup) in den Kohlgewächsen, *ibid.*; Über Dammerte, Humus, Humussäure und die Wirkungsart der Düngung, *ibid.*; Vegetations-Bericht vom Jahre 1842, *ibid. 4, H. 1*, 1844; Vegetations-Bericht vom Jahre 1843, *ibid.*; Über einige Unterschiede in der Fortpflanzung der Gewächse und ihrer Vermehrung durch Samen, *ibid.*; Vegetations-Bericht vom Jahre 1844, *ibid. 4, H. 2*, 1847; Vegetations-Bericht von den Jahren 1845 und 1846, *ibid.*; Poetische Feldblumenkränze, Lieder eines Mitgliedes der Brüdergemeinde, Leipzig 1843; Vegetationsbericht vom Jahre 1849, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz 5, H. 2*, 1850; Botanische Mittheilungen, 1. *Scutellaria columnae* All., eine für Deutschland neue Pflanze, 2. Über die Abänderung einiger Farne, *Flora 33*, 1850; Über eingewanderte und einheimisch gewordene Pflanzen, *ibid. 34*, 1851; Über die Wirkungen verschiedener Substanzen auf den Lebensprozess der Pflanzen, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz 6, H. 1*, 1851; Vegetationsbericht vom Jahre 1850, *ibid.*; Die Veränderungen unserer Flora seit einer Reihe von Jahren durch eingewanderte und einheimisch gewordene Pflanzen betreffend, *ibid. 6, H. 2*, 1853; Vegetationsbericht vom Jahre 1851, *ibid.*; Vegetationsbericht vom Jahre 1852, *ibid.*

Źródła: Brachmann-Beiträge, s. 332-333; Correspondierende Mitglieder, Denkschr. Bot. Ges. Regensburg 3, 1841, s. XI; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 44-45; Lebensbeschreibungen, Neues Lausitz. Mag. 31, 1855, Nachrichten aus der Lausitz, s. 179-180; Goepfert H., Für die Sammlung schlesischen Pflanzen..., Übers. Arb. SGVK 1841, s. 98; Opiz Ph. M., Naturalientausch, nr 11, Prag 1826, s. 301; Personal-Notizen, Bot. Zeitung 6, 1848, kol. 271; Personal-Notizen, Flora 31, 1848, s. 254; Protokoll der zweiten Hauptversammlung der Naturforschenden Gesellschaft im Jahre 1853-54, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz 7, H. 1*, 1855, s. 71-72; St., Biographisches Denkmal – Christian Friedrich Burghardt, Apotheker in Nisky in der Ober-Lausitz, Arch. d. Pharm. 129, 1854, s. 345-349; Stolz J. W., Bibliographie der naturwissenschaftlichen Arbeiten aus dem Kreise der Brüdergemeinde, Zeitschrift für Brüdergeschichte 10, 1916, s. 107-127; TL-2, Suppl. 3, 1995, s. 243-244.

BURMEISTER PAUL ADOLF HUGO (1844-1928)

Autor wykazu roślin występujących w okolicach Zielonej Góry

Urodził się 24 października 1844 roku w Greifswaldzie w rodzinie malarza dekoracji Carla Friedricha Burmeistera i jego żony Fryderyki z domu Saeger. W rodzinnym mieście uczęszczał do gimnazjum, uzyskał świadectwo dojrzałości, potem zaś od semestru zimowego 1864/65 do roku 1867 studiował nauki przyrodnicze i matematykę. W roku 1870 zdał egzamin *pro facultate docendi* i rozpoczął pracę w Wyższej Szkole Miejskiej we Wriezen w Brandenburgii. W roku 1872 w programie tej szkoły opublikował rozprawkę o teorii poznania Kanta (Darstellung der Erkenntnislehre Kants, Programm der Höheren Bürgerschule zu Wriezen 1872). W tym samym roku został przeniesiony do Szkoły Realnej w Zgorzelcu (Görlitz), gdzie rok później został członkiem miejscowego Towarzystwa Przyrodniczego. W okresie tym, choć zachowało się na ten temat niewiele informacji, musiał być aktywnym florystą odwiedzającym różne części Niemiec. Oskar Bürgener w swojej publikacji o storczykach Rugii odnotował, że Burmeister w roku 1874 znalazł na tej wyspie ostatnie stanowisko wyblinu jednolistnego (*Malaxis monophyllus*).

Od roku 1876 Burmeister aż do przejścia w stan spoczynku w roku 1910 pracował w Szkole Realnej Friedricha Wilhelma w Zielonej Górze (Grünberg), która została przemianowana później na Gimnazjum Realne. W roku 1882 w programie tej szkoły opublikował wykaz roślin naczyniowych występujących w okolicach Zielonej Góry (Verzeichnis der in der Umgegend Grünbergs wachsenden Gefäßpflanzen, Programm der Realschule zu Grünberg in Schlesien 1882). 1 lipca 1884 roku awansował na głównego nauczyciela, a 16 marca 1893 roku otrzymał tytuł profesora. Bardzo aktywnie działał w zielonogórskim Stowarzyszeniu Przemysłowym i Ogrodniczym, w ramach którego wygłaszał prelekcje (Über explosive Körper; Das Kochsalz, seine Gewinnung, Eigenschaften und Verwendung; Über unsre Raubvögel; Über die Rablaus und die Veredlung der Reben; Über die Conservierung des Obstes; Die Obstverwertung) i prowadził zajęcia z ogrodnictwa w szkole dokształcającej dla dorosłych. Był też członkiem Towarzystwa Miłośników Kaktusów w Niemczech, a od roku 1922 figurował w wykazie członków Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów. Jego członkiem został najprawdopodobniej już wcześniej – 23 i 24 kwietnia 1921 roku wraz z →Kurtlem Gruhlem i →Hugonem Schmidtem

pełnił obowiązki przewodnika po Wzgórzach Zielonogórskich dla uczestników wyjazdowego spotkania stowarzyszenia, a Kurt Gruhl w swoim odczycie o awifaunie powiatu zielonogórskiego powoływał się na jego obserwacje.

Jako emeryt mieszkał w Zielonej Górze najpierw przy Glasserstrasse 38b (dziś ul. Kasprowicza), a później przy tej samej ulicy pod numerem 1. O jego pierwszej żonie wiadomo niewiele. W prasowych informacjach dotyczących działalności charytatywnej zwykle była wymieniana jako „Fr. Professor Burmeister”, znacznie rzadziej jako „Fr. Pauline Burmeister”. Po jej śmierci Burmeister, będąc już 77-letnim wdowcem, ożenił się ponownie 16 lutego 1921 roku w Zielonej Górze z młodszą od niego o 34 lata, pochodzącą z Twardogóry (Festenberg) Klarą Emmą Zuzanną Burchardt. Zmarł w Zielonej Górze 20 lutego 1928 roku.

Źródła: Adressbuch Greifswald 1852, s. 49; *ibid.* 1864, s. 55; Adressbuch Grünberg 1914/15, s. 26; *ibid.* 1924/25, s. 28; Amtliches Verzeichniss des Personals und der Studirenden der Königl. Universität zu Greifswald im Wintersemester 1864/65, s. 17; Bericht über die 20. Hauptversammlung in Breslau am 19./20. Januar 1929, Ber. Ver. Schles. Ornith. 15, 1929, s. I; Bürgener O., Rügens Orchideen einst und jetzt, Archiv der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg 5, 1959, s. 184-194; Drescher E., Bericht über die erste Sommersammlung in Grünberg am 23. und 24. April 1921, Ber. Ver. Schles. Ornith. 7, 1922, s. 24-28; Evangelische Kirchengemeinde Grünberg, Copulationsbuch 1910-1921, poz. 1921/32 (familysearch.org); Fortbildungsschule, Niederschlesisches Tageblatt 41, nr 228, 30.9.1883; *ibid.*, nr 234, 7.10.1883; Geverbe- und Gartenbauverein, *ibid.* 41, nr 39, 16.2.1883;

ibid. 42, nr 27, 1.2.1884; *ibid.*, nr 57, 7.3.1884; *ibid.*, nr 261, 6.11.1884; *ibid.*, nr 291, 11.12.1884; *ibid.* 43, nr 37, 13.2.1885; Gruhl K., Auszug aus dem Vortrag „Über die Vogelwelt des Kreises Grünberg”, Ber. Ver. Schles. Ornith. 7, 1922, s. 112-115; Heute Mittag um 1 Uhr wurde meine liebe Frau..., Wochenblatt (Greiswald), nr 86, 26.10.1844, s. 266; Jahrbuch der Schule, w: Jahresbericht des Friedrich-Wilhelm-Realgymnasiums zu Grünberg, Jg. 57, 1910, s. 10; Kinder-Beschäftigungs-Verein, Niederschlesisches Tageblatt 42, nr 281, 29.11.1884; *ibid.* 43, nr 280, 29.11.1885; Lehrpersonal, w: Jahresbericht über die Städtische Realschule Erster Ordnung zu Görlitz, Jg. 36, 1873, s. 11; Mitglieder-Verzeichnis, Ber. Ver. Schles. Ornith. 7, 1922, s. 145; Mitglieder-Verzeichnis der Gesellschaft der Kakteenfreunde Deutschlands, Monatsschr. f. Kakteenk. 5, 1895, s. 15; Protokoll der Hauptversammlung der Naturforschenden Gesellschaft vom 20. October 1873, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 15, 1875, Geellschafts-Nachrichten, s. 53; Verzeichnis der Mitglieder, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 23, 1901, s. 386; TL-2, Suppl. 3, 1995, s. 254; USC Zielona Góra, księga zgonów 1928/49; na il.: Burmeister P., Verzeichnis der in der Umgegend Grünbergs wachsenden Gefäßpflanzen, Programm der Friedrich-Wilhelms-Schule Realschule I O. nebst Vorschule zu Grünberg in Schlesien, Grünberg 1882, str. tyt.

CALLIER ALFONS

(1866-1927)

Znawca olch, badacz flory Śląska i Krymu

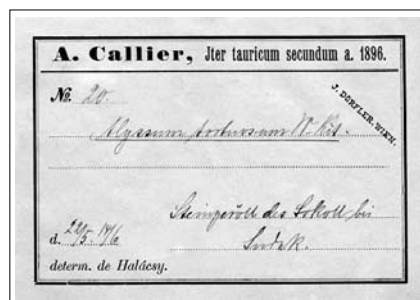
Urodził się 29 czerwca 1866 roku w dolnośląskim Sprembergu. Najprawdopodobniej był synem podoficera Valeriana Gustava Calliera i Marii Ernestyny Zofii Selinke, którzy pobrali się w Legnicy (Liegnitz) w roku 1861, informacji tej nie udało się jednak potwierdzić. Farmację studiował we Wrocławiu (Breslau). Jako aptekarz od roku 1885, w którym został członkiem Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, pracował w Świdnicy (Schweidnitz), następnie od roku 1888 w Miliczu (Militzsch), od roku 1891 we Wrocławiu, od 1 kwietnia 1892 roku w Pawłowiczkach (Gnadenfeld) w powiecie kozielskim (Kreis Cosel), od roku 1893 ponownie we Wrocławiu i od roku 1895 – w Legnicy.

Jako florysta zadebiutował już w roku 1883, mając 17 lat. W tym właśnie roku, powołując się na informacje otrzymane od Juliusa Gerhardta (→t.1), Rudolf von Uechtritz (→t.1) zamieścił w wykazie nowych stanowisk śląskiej flory informację o odkrytym przez niego stanowisku białokwiatowej formy bodziszka cuchnącego (*Geranium robertianum* f. *albiflora*) z okolic Dusznik (Reinerz). O kolejnych jego odkryciach florystycznych z obszaru rozciągającego się od Mużakowa (Muskau) na zachodzie po Głucholazy (Ziegenhals) na wschodzie – m.in. o pierwszym na pruskim Śląsku stanowisku turzycy zwisłej (*Carex pendula*) koło Świdnicy i najdalej na północ wysuniętym w owym czasie stanowisku śnieżyczki przebiśniegu (*Galanthus nivalis*) koło Milicza – informowali kontynuujący pracę Uechtritza Emil Fiek (→t.1) w latach 1886-92 i Theodor Schube (→t.1) w roku 1894.

W roku 1889 Callier zaczął publikować wydawnictwo zielnikowe „Flora silesiaca exsiccata”. Zmobilizował do pracy nad nim duże grono śląskich florystów, wśród których byli →Bruno Ansorge, Carl Gabriel Baenitz (→t.1), Carl Felsmann (→t.1), Emil Fiek (→t.1), →Ernst Figert, →Theodor Hellwig, →Franz Kunisch, →Erdmann Richter, Friedrich Wilhelm Scholz (→t.1), →Bruno Schröder, Wilhelm Wagner (→t.1), Max Wetschky (→t.1) i →Hermogenes Ziesche. Krytyczne formy sitowatych oznaczali Franz Georg Philipp Buchenau z Bremy i Johann Andreas Kneucker z Karlsruhe, turzyc – Georg Kükenhals z Grosswalbur koło Coburga w Bawarii, wierzbownic – Heinrich Karl Haussknecht z Weimaru, jastrzębców – Adolf Oborny (→t.1) i Gustav Schneider (→t.1), przywrotników – Robert Buser z Genewy, róż i wierzb – →Adolf Strähler, paprotników – Christian Luerssen

z Królewca (Königsberg). Do roku 1895 wydawnictwo to objęło 1350 numerów. Uwagi do numerów 1-717 Callier opublikował w „Deutsche botanische Monatsschrift” w roku 1892 i w „Allgemeine Botanische Zeitschrift” w roku 1895.

Brak kolejnych numerów wspomnianego wydawnictwa i informacji o nowych odkryciach florystycznych Calliera po roku 1894 wiązał się z jego coraz większym zainteresowaniem florą Krymu. Po raz pierwszy odwiedził ten półwysep w roku 1895 w towarzystwie Maxa Wetschky. Z tej kilkutygodniowej wyprawy przywieźli liczący ok. 260 gatunków (każdy w ilości 15 egzemplarzy) zbiór, który w piśmiennictwie botanicznym znany jest jako „Flora Rossica”. Na łamach „Österreichische Botanische Zeitschrift” Callier oferował okazy z tego zbioru w cenie 25 marek za centurię. W tym samym roku w „Allgemeine Botanische Zeitschrift” można było przeczytać, że 15 września Callier przeprowadził się do wsi Gołta (dziś w obrębie miasta Pierwomajsk) w guberni chersońskiej na Ukrainie i zamierza publikować wydawnictwo zielnikowe „Flora rossica exsiccata”. W grudniu 1895 roku to samo czasopismo informowało, że w marcu następnego roku zamierza on wyruszyć w 6-7-miesięczną podróż po Krymie i oferuje zebrane okazy po 20-22 marki za centurię. Podróż ta rzeczywiście doszła do skutku, a jej owocem były zbiory zielnikowe, które w literaturze botanicznej znane są jako „Iter tauricum secundum” (zob. etykietę zielnikową na ilustracji).

W roku 1898, kiedy to po raz ostatni figurował w wykazie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, Callier nadal mieszkał i pracował we wsi Gołta. Najprawdopodobniej mieszkał tam jeszcze w roku 1900, gdy na łamach „Allgemeine Botanische Zeitschrift” pojawiła się informacja o planowanej przez niego kolejnej wyprawie na Krym. I ta wyprawa doszła do skutku, a zgromadzone podczas niej zbiory znane są pod nazwą „Iter tauricum tertium”. Ich dystrybucją, tak samo jak w przypadku zbiorów z wcześnie-

niejszej wyprawy, zajmował się wiedeński botanik Ignaz Dörfner.

W pierwszych lat XX w. Callier wrócił nie tylko do Niemiec, ale i do olch (*Alnus*), którym poświęcił już wcześniej dwie publikacje, w tym jedną o olchach występujących na Śląsku. W roku 1906 – pracował wówczas w Rosswein w Saksonii – zamieścił poświęcony olchom rozdział w podręczniku dendrologii Camillo Karla Schneidera, w roku 1911 opublikował diagnozy nowych form olch, zaś ukoronowaniem jego badań nad tym rodzajem była obszerna publikacja o formach olch w europejskich zbiorach zielnikowych i ogrodach botanicznych z roku 1918. Liczba wyodrębnionych przez niego w tych publikacjach nowych gatunków (m.in. *A. maximoviczii*, *A. spaethii*, *A. mayrii*, *A. serratuloides*, *A. matsumurae*, *A. acutissima*, *A. spachii*), odmian, form (w obrębie jednej tylko pospolitej odmiany olchy czarnej, *A. glutinosa* var. *vulgaris*, wyodrębnił 21 form: *typica*, *cuneata*, *microcarpa*, *bosniaca*, *sublobata*, *subserrata*, *tenuifolia*, *intermedia*, *imberbis*, *graeca*, *parvifolia*, *pilosa*, *dubia*, *balatonialis*, *quercifolia*, *incisa*, *sorbifolia*, *laciniata*, *imperialis*, *rubrinervia*, *pyramidalis*), podform i mieszańców (m.in. *A. × koehnei*=*A. subcordata* × *incana*, *A. × spectabilis*=*A. japonica* × *incana*, *A. × purpusii*=*A. rugosa* × *tenuifolia*, *A. × aschersoniana*=*A. rugosa* × *incana*, *A. × fallacina*=*A. rugosa* × *serrulata*) przekroczyła setkę. Choć wiele z nich zostało unieważnionych przez późniejsze rewizje, sporo do dziś zachowuje swoją wartość.

W roku 1908 Callier objął wyrejestrowaną przez jego poprzednika Konrada Bergera aptekę „Elzbieciańska” (Elisabeth-Apotheke) w Siedliszku (Carolath) w powiecie nowosolskim (Kreis Neusalz). Dochody z tej apteki były jednak niewielkie i z ledwością wystarczały na utrzymanie, toteż w roku 1913 wystąpił o wykreślenie jej z rejestru. Otrzymałszy w roku 1919 koncesję, otworzył w Bolesławcu (Bunzlau) aptekę „Pod Orłem” (Adler-Apotheke). Powojenny kryzys zmusił go do porzucenia botaniki na wiele lat. Wrócił do niej dopiero w roku 1926, wznowiając publikowanie wydawnictwa zielnikowego „Flora silesiaca exsiccata”. W tym samym roku jego nazwisko pojawiło się po latach przerwy w sprawozdaniach Theodora Schube o postępach w badaniach śląskiej flory, a rok później opublikował artykuł o olchach Turynii. Zamierzał napisać kolejną obszerną pracę o olchach, zmarł jednak nagle 29 kwietnia 1927 roku na zawał serca. Aptekę w Bolesławcu przejął po jego śmierci jego żona, Frieda z domu Bader. Gdy 27 listopada 1936 roku zmarła, aptekę przejął Ernst Zimmermann.

Zebrane przez Calliera okazy roślin znajdują się dziś w 24 zbiorach zielnikowych w Europie i w Sta-

nach Zjednoczonych. Jego nazwisko upamiętniają w botanice takie nazwy gatunkowe, jak *Anthemis callieri* Velenovský, *Myosotis callieri* Domin, *Gagea callieri* Pascher i *Tulipa callieri* Halácsy et Levier.

Publikacje: Eine botanische Excursion ins Riesengebirge, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 6, 1888; Mitteilung über *Alnus glutinosa* × *incana*, *ibid.* 7, 1889; *Potentilla argentea* × *silesiaca* (*P. scholziana*) n. hybr., *ibid.* 9, 1891; Über die in Schlesien vorkommenden Formen von *Alnus*, *Jber. SGVK* 69, 1891; Flora silesiaca exsiccata, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 10, 1892; Bemerkungen zur Flora silesiaca exsiccata, *Allg. Bot. Zeitschr.* 1, 1895; Gattung *Alnus*, w: C. K. Schneider, *Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde*, Bd. 1, Jena 1906; *Alnus spaethii*, *Mitt. Deutsch. Dendr. Ges.* 17, 1908; Diagnoses formarum novarum generis *Alnus*, *Rep. Sp. Nov.* 10, 1911; *Alnus*-Formen der europäischen Herbarien und Gärten, *Mitt. Deutsch. Dendr. Ges.* 27, 1918; Formen der Gattung *Alnus* in Thüringen, *Mitt. Thür. Bot. Ver. N. F.* 37, 1927; Bemerkungen zur Flora silesiaca exsiccata, neue Folge 1926, *Rep. Sp. Nov.* 24, 1928.

Źródła: Botanische Anstalten, Vereine, Tauschvereine, Exsiccatenwerke, Reisen etc., *Allg. Bot. Zeitschr.* 1, s. 165, 184; *ibid.* 6, 1900, s. 16; Botanische Forschungsreisen, Österr. Bot. Zeitschr. 46, 1896, s. 342; Brachmann-Beiträge, s. 220-221; Dörfner-Adressbuch 1902, s. 12; *ibid.* 1909, s. 28; Fiek-Durchforschung 1886-92; *Index Biol.*, s. 42; Personal-Nachrichten, Österr. Bot. Zeitschr. 45, 1895, s. 367; Reisen, Hedwigia 39, 1900, Beibl., s. (72); Schube-Durchforschung 1894, 1926, 1927; Schube-Herbarium 1890; TL-2, Suppl. 3, 1995, s. 314-315; Uechtritz-Durchforschung 1883; Verzeichnis der Mitglieder, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 27, 1885, s. LIV; *ibid.* 28, 1886, s. XL; *ibid.* 29, 1887, s. XLIV; *ibid.* 30, 1888, s. LVIII; *ibid.* 31, 1889, s. LXXII; *ibid.* 33, 1891, s. LXVIII; *ibid.* 34, 1892, s. LXXI; *ibid.* 35, 1893, s. LXX; *ibid.* 36, 1894, s. LXXXI; *ibid.* 37, 1895, s. LXXIX; *ibid.* 38, 1896, s. LXXII; *ibid.* 39, 1897, s. CXV; *ibid.* 40, 1898, s. CXXXVIII; Weiss O., Alfons Callier †, *Allg. Bot. Zeitschr.* 33, 1927, s. 4 (228)-5 (229); na il.: etykieta z kolekcji „*Iter tauricum secundum*”, nr 20, *Alyssum tortuosum* Waldst. et Kitaib., Herbarium Haussknecht, Jena.

CAMERLANDER CARL VON (1861-1892)

Badacz Jesioników i Śląska Opawskiego

Urodził się 11 sierpnia 1861 roku w Sibiu (Hermannstadt) w Rumunii jako pierwsze dziecko barona Nicolausa von Camerlandera, majora 12 regimentu artylerii, i jego żony Johanny Karoliny, córki pułkownika artylerii Johanna Evangelisty Rohma Edlera von Reichsheim. Uczył się tam, gdzie pełnił służbę jego ojciec – od roku 1870 w gimnazjum w Olomuńcu (Olmutz), następnie zaś w Brnie (Brünn), gdzie w roku 1878 uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1878-81 studiował nauki przyrodnicze na Uniwersytecie w Wiedniu (Wien). Po ukończeniu studiów pracował od roku 1882 jako wolontariusz w Muzeum Instytutu

Geologicznego Rzeszy w Wiedniu. 3 lipca 1885 rozpoczął pracę jako praktykant przy kartowaniu zachodniej części austriackiego Śląska, zachodnich i północnych Moraw oraz północno-wschodnich Czech. Następnie skierowano go do kartowania w Sudetach, gdzie zajmował się krystalinikiem koło Jesenika (Freiwaldau), dewonem w okolicach Vrbna (Würbenthal) i Beneszowa Górnego (Horní Benešov, Bennisch) oraz kulką w okolicach Opawy (Troppau). Wiosną 1891 roku poprosił o zgodę na dokonanie rewizji trzech arkuszy obejmujących najdalej na północ wysuniętą część tego obszaru. Rewizję tę przeprowadził, jednak nie zdołał już opublikować wyników swojej pracy, gdyż w październiku tegoż roku poważnie zachorował. Zmarł 17 stycznia 1892 roku w Wiedniu, mając niespełna 31 lat.

Publikacje: Angaben Heinr. Wolf's über Devon westlich vom Brünner Syenitzuge, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1883; Geologische Notizen aus der Gegend von Tischnowitz in Mähren, *ibid.* 1884; Aufnahmen in Schlesien, *ibid.*; Reisebericht aus Österr.-Schlesien, *ibid.*; Geologische Mittheilungen aus Central-Mähren, *Jahrb. Geol. Reichsanst. Wien* 34, 1884; Bemerkungen zu den Geologischen Verhältnissen der Umgegend von Brunn, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1885; Aus dem Diluvium des nordwestlichen Schlesiens, *ibid.*; Bericht aus Westschlesien, *ibid.*, 1886; Ein Korundvorkommen im nordwestlichen Schlesien, *ibid.*; Nochmals der Serpentin von Krems in Böhmen, *ibid.* 1887; Zur Geologie des Granulitgebietes von Prachatitz, *ibid.*; Vorlage von Mittheilungen Herrn Dr. Hj. Sjögren's über das transkaspische Naphtagebiet, *ibid.*; Aus dem Granitgebiete von Friedeberg in Schlesien, *ibid.*; Reisebericht aus dem Randgebiete des Culm südlich und südöstlich von Troppau, *ibid.*; Zur Geologie des Granulitgebietes von Prachatitz am Ostrande des Böhmerwaldes, *Jahrb. Geol. Reichsanst. Wien* 37, 1887; Der am 5. und 6. Februar d. J. in Ostschlesien und Nordwestungarn mit Schnee niedergefallene gelbe Staub, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1888; Zur Geologie der Umgegend von Troppau, *ibid.*; Reisebericht aus der Gegend zwischen Olmütz und Mährisch-Weiskirchen, *ibid.*; Von dem inneren Aufbau und der äusseren Gestaltung der mährisch-schlesischen Sudeten, *ibid.* 1889; Geologische Aufnahmen im Gebiete des Spiegltitzer Schneeberges, *ibid.* 1890; Hochgelegenes nordisches Diluvium im Bergland von Olbersdorf-Jägerndorf, *ibid.*; Aufnahmsbericht über das westliche Gebiet des Kartenblattes Policka-Neustadt, *ibid.*; Geologische Aufnahmen in der Mährisch-Schlesischen Sudeten: I. Die Südliche Ausläufer der Mährischen Sudeten, *Jahrb. Geol. Reichsanst. Wien* 40, 1890.

Źródła: Aufnahme als Praktikant der k. k. geolog. Reichsanstalt, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1885, s. 245; Eintritt in die Anstalt als Volontär, *ibid.* 1882, s. 285; Eisenberg L., Das geistige Wien, Künstler- und Schriftsteller Lexikon, Bd. 2, Medicinisch-naturwissenschaftlicher Theil, Wien 1893, s. 71; J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen vollständig geordneten und reich vermehrten Aufgabe, Bd. 4, 7, Steiermärkischer Adel, Nürnberg 1921, H. 6, kol. 327; Musil R., Moravská geologie IV, Universitas, č. 4, 2001, s. 6; Staněk-Mineralogie, s. 23; Todesanzeige, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1892, s. 31-32.

CARL ALOIS

(1765-1831)

Badacz flory Moraw i austriackiego Śląska

Jego rodzice, Matthaeus, syn Daniela i Elżbiety Carlów z Kühnsdorf w Karyntii, i Urszula, córka Andreasa i Elżbiety Kramerów z pobliskiego Eberndorf, pobrali się 24 listopada 1754 roku. Matthaeus Carl używał nazwiska żony, toteż do ksiąg metrykalnych wpisywany był zwykle jako Matthaeus Kramer vel Carl. Alois Carl urodził się jako jego trzecie dziecko 4 kwietnia 1765 roku w Eberndorf. Matkę, która była 10 lat starsza od ojca, stracił w wieku 9 lat. W okresie nauki w Klagenfurt myślał o tym, by zostać duchownym i często odwiedzał chorych, by praktykować miłosierdzie. Podczas tych wizyt zaraził się jakąś bliżej nie określoną chorobą. Sam, choć mocno podupadł na zdrowiu, przeżył, gorzej skończyło się to dla jego ojca, który zaraził się od niego i zmarł w kwietniu 1784 roku.

Chcąc odzyskać zdrowie, Carl zaczął interesować się medycyną i po ukończeniu nauki w Klagenfurt wyruszył do Wiednia (Wien), gdzie studiował m.in. pod kierunkiem słynnego lekarza Franza Norda, który kierował Szpitalem Powszechnym na wiedeńskim przedmieściu Alservorstadt. W roku 1793 uzyskał stopień doktora medycyny, zaś rok później zamieszkał w Brnie (Brünn), gdzie za namową pastora Heinricha Rieka zorganizował instytut szczepień przeciwko ospie, którym kierował w latach 1796-1800. Dzięki znajomości z ogrodnikiem hrabiego Mitrovsky'ego → Heinrich Wilhelmem Schottem zainteresował się w tym czasie botaniką i w roku 1799 znalazł się w gronie założycieli Przyjaciół Przyrodo- i Krajoznawstwa (Freunde der Natur- und Vaterlandskunde).

W roku 1800 wyjechał z Heinrichem von Holle do Pragi (Prag) i zatrzymał się tam na pewien czas. Starał się upowszechnić w Pradze wiedzę na temat szczepień przeciwko ospie, zajmował się badaniami flory Czech, a w roku 1804 wyruszył na botaniczną wyprawę w Karkonosze. W Pradze pracował też wraz ze sławnym filologiem Josefem Dobrovským nad klasyfikacją roślin, która miała brać pod uwagę wzajemny stosunek liczbowy płatków korony, działek kielicha i pręcików, a nie tylko liczbę pręcików, jak u Linneusza. W klasyfikacji tej np. strzałka (*Sagittaria*), żabieniec (*Alisma*) i łączeń (*Butomus*) z uwagi na powtarzającą się liczbę 3 lub jej wielokrotność zostały włączone do klasy III, choć Linneusz umieścił je w różnych klasach. Owocem prac nad tą klasyfikacją była wydana przez Dobrovského w roku 1802 w Pradze książeczka „Entwurf eines Pflanzensystems nach Zahlen und Verhältnissen – Schlüssel zur Vereinigung

der künstlichen Pflanzensysteme mit der natürlichen Methode”.

Szukając posady, Carl przyjął jakiś czas potem stanowisko fizyka miejskiego w Holeszowie (Holešov, Holleschau) koło Zlina, które po roku 1812 zamienił na stanowisko fizyka powiatowego w Węgierskim Hradyszczu (Uherské Hradiště, Ungarisch Hradisch). Po powrocie na Morawy wrócił do badań botanicznych i w ciągu kolejnych lat przebadał dość gruntownie florę Karpat Zachodnich. Zgromadził przy tym bogate zbiory zielnikowe, który miały być materiałem wyjściowym dla pierwszej flory Moraw i austriackiego Śląska. W roku 1821 zwrócił się do Morawsko-Śląskiego Towarzystwa Wspierania Rolnictwa, Przyrody i Krajownawstwa (Mährisch-Schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde) z prośbą o pomoc w wydaniu dzieła, któremu dał tytuł „Phytographia Silesiaco-Moravica”. Władze towarzystwa wyraziły swoją radość z wieści o tak chlubnym i użytecznym przedsięwzięciu, obiecały też wsparcie, jednak dodały przy tym, że autor powinien swoje dzieło udoskonalić, poświęcić na jego opracowanie odpowiednio dużo czasu i w żadnym razie nie powinien się spieszyć. Być może takie stanowisko władz towarzystwa wynikało z faktu, że Carl nie był zbyt biegłym florystą i nieraz błędnie identyfikował gatunki.

Niezależnie od tego, co było faktycznie przyczyną takiej odpowiedzi, do wydania dzieła nie doszło. W rękopisie pozostała też druga botaniczna praca Carla „Synopsis plantarum in Moravia et Bohemia sponte crescentium”. W rezultacie Carl opublikował za życia tylko kilka prac poświęconych szczepieniom przeciw

ospie i pracę o siarkowych źródłach w Trenczańskich Teplicach (Trenčianské Teplice, Teplitz bei Trentschin). Zmarł na cholera 11 września 1831 roku w Węgierskim Hradyszczu. Jego zbiory zielnikowe po jego śmierci znalazły się w posiadaniu von Friedrichsthal z Uhřic (Uhrschitz). Informacje z jego rękopisów wykorzystali – w wielu wypadkach bezkrytycznie – Rohrer (→t.1) i Mayer (→t.1). Odkryte przez niego stanowiska, głównie z „morawskich Karpat” i okolic Węgierskiego Hradyszcza, podali w swojej pracy ponad 50 taksonach.

Publikacje: Darstellung des dritten Jahrgangs der zu Brünn gestifteten Blattern-Impfungsanstalt nebst einer für Eltern, Erzieher und Volkslehrer höchst wichtigen Erinnerung, die Ausrottung der Blattern betreffend, Brünn 1799; Bemühungen, die Blattern zu vermindern und auszurotten, Brünn 1800; Ausrottung der Menschenblattern durch Kuhpocken, Prag 1801; Die Schwefelquellen zu Teplitz nächst Trentschin, Pressburg 1826. **W rękopisach:** Klassifikation der offenblühenden Pflanzengattungen nach dem analogen Systeme; Das Nothwendigste für den Botaniker und Entomologen; Über Zuckererzeugung aus Ahornsäften; Ausrottung der Schafblatternseuche durch Impfung; Darstellung des töplitzer Bades bei Trentschin; Untersuchung des hradisker Brunnens auf der Herrschaft Wall. Meseritsch; Untersuchung des mostienitzer Wassers im prerauer Kreise; Untersuchung des Maierhofbrunnens in Strassnitz; Physische Beschreibung der in ärztlicher Beziehung so sehr verkannten Stadt Hradisch.

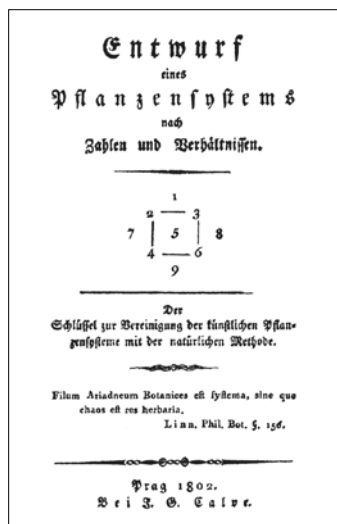
Źródła: Bericht, Mitt. Mähr. Schles. Ges. 3, 1822, s. 226; Czikan J. J. H., Die lebenden Schriftsteller Mährens, Brünn 1812, s. 43; DA Gurk, Katholisches Pfarramt Eberndorf, Geburtsbuch 1741-1768, s. 8, 47, 68; ibid., Sterbebuch 1768-1784, k. 9; ibid., Sterbebuch 1784-1832, s. 5; ibid., Trauungsbuch 1675-1760, s. 175; Elvert-Geschichte, s. 149-150, 188-189; Formánek E., Květena Moravy a rakuského Slezska, 1 díl, Brno 1887, s. 1-2; Maiwald-Geschichte, s. 156, 194; MZA Brno, římskokatolický farní úřad Uherské Hradiště, matriky zemřelých 1824-1857, k. 33; Pluskal F. S., Geschichte der Pflanzenkunde in Mähren, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien, 6, 1856, s. 365; Rohrer R., Mayer A., Vorarbeiten zu einer Flora des Mährischen Gouvernements, Brünn 1835, s. VIII, 42 – *Pulmonaria angustifolia*, *P. mollis*, 54 – *Viola lutea*, itd.; Vacek-Bureš, s. 7; Zur mähr.-schl. Biographie, Naturforscher Carl, Not. Bl. Hist. Statist. Sect. Mähr. Schl. Ges. 5, 1857, s. 36; na il.: Entwurf eines Pflanzensystems nach Zahlen und Verhältnissen – Schlüssel zur Vereinigung der künstlichen Pflanzensysteme mit der natürlichen Methode, Prag 1812, str. tyt.

CEBULSKI ALOJZY

(1896-1928)

Współzałożyciel Komitetu Ochrony Przyrody na obszar Górnego Śląska

Urodził się 17 stycznia 1896 roku w Ludźmierzu w powiecie nowosądeckim. Od września 1907 roku do czerwca 1916 roku uczęszczał do gimnazjum klasycznego

w Nowym Targu, gdzie zdał z wyróżnieniem egzamin dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął na Akademii Rolniczej w Dublanach koło Lwowa studia, podczas których uczył się m.in. fizyki i meteorologii pod kierunkiem profesora Szulca, chemii nieorganicznej pod kierunkiem profesora Zawidzkiego, chemii organicznej pod kierunkiem profesora Klinga, geologii pod kierunkiem docenta Siemiradzkiego, botaniki pod kierunkiem doktora Borkowskiego, fizjologii roślin pod kierunkiem profesora Niklewskiego i zoologii pod kierunkiem profesora Kowalewskiego. Przed dopuszczeniem do egzaminu głównego odbył półroczny kurs w Studium Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zdawszy 8 października 1919 roku egzamin główny z rolnictwa, hodowli i administracji, rozpoczął praktykę zawodową w Zakładzie Hodowli Roślin w Łyszkowicach pod kierunkiem inżyniera Edmunda Załęskiego, wykładowcy hodowli i genetyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym samym roku na łamach „Gazety Podhalańskiej” ukazał się jego artykuł „Uwagi o reformie agrarnej” (nr 16, 20.04.1919).

We wrześniu 1921 roku ukończył praktykę i objął posadę zarządcy majątków ziemskich Szreńsk-Zamek oraz Mączyn Wielki w powiecie mławskim. W styczniu 1923 roku otrzymał nominację na etatowego asystenta w Wydziale Hodowli Roślin Państwowego Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, jednak ze względu na stan zdrowia nie przyjął tego stanowiska i zaczął zabiegać o posadę w szkolnictwie. We wrześniu 1924 roku otrzymał zezwolenie na pracę w charakterze nauczyciela przyrodoznawstwa w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich podległych Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego, jednak pracę jako nauczyciel rozpoczął dopiero w roku 1925 w Komunalnym Gimnazjum Męskim w Rudzie Śląskiej, uzyskawszy wcześniej zgodę na pracę w Województwie Śląskim.

Interesował się zagadnieniami ochrony przyrody i wygłaszał na ten temat odczyty (w grudniu 1925 roku wystąpił w Katowicach z odczytem „Ochrona przyrody w Polsce jako idea, jej rozwój i stan obecny”). 18 marca 1926 roku wraz z →Ryszardem Jojko i →Janem Skibą założył Śląski Komitet Ochrony Przyrody, którego zadaniem miało być zbadanie spisanych już pomników przyrody, wyszukiwanie nowych i propagowanie idei ochrony przyrody. Na inauguracyjnym zebraniu tego komitetu, które miało miejsce w Katowicach, odczyt wygłosił zaproszony z tej okazji prof. Władysław Szafer. O powstaniu tego komitetu, który został później przekształcony w Górnośląską Delegaturę Państwowej Rady Ochrony Przyrody, informował na łamach „Ochrony Przyrody” sam Cebulski (Powstanie Śląskiego Komitetu

Ochr. Przyrody w Katowicach, *Ochr. Przyr.* 6, 1926, s. 142-143). Wkrótce potem przeprowadził się do Tarnowa, gdzie rozpoczął pracę w Krajowej Szkole Ogrodniczej. Zmarł w rodzinnym Ludźmierzu 13 lipca 1928 roku.

Źródła: AP Katowice, Urząd Wojewódzki Śląski, akta personalne nauczycieli C-428; Czudek A., Osobliwości i zabytki przyrody Województwa Śląskiego, Kraków 1929, s. 1; Egzamin dojrzałości, w: Sprawozdanie Dyrektora C. K. Gimnazjum w Nowym Targu za rok szkolny 1915/16, s. 65-66; Gąsiorek F., Nekrologi – Alojzy Cebulski, *Ochr. Przyr.* 9, 1929, s. 142; Ochrona przyrody na Śląsku, *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku* 1, 1929, s. 291-293; Państwowa Rada Ochrony Przyrody – Delegatura Śląska, *Szkola Śląska* 7, nr 2, 1928, s. 30-32; Parusel J., 70-lecie powołania Śląskiego Komitetu Ochrony Przyrody, *PGS* 3, 1996, s. 7; Szafer W., *Sprawozdanie z działalności P.R.O.P. w roku 1928*, Kraków 1929, s. 3; *Wiadomości bieżące*, *Ochr. Przyr.* 6, 1926, s. 152.

CHAUSSY CARL LOUIS

(1846-1888)

Badacz flory okolic Miedzianki

Przyszedł na świat 13 stycznia 1846 roku Miedziance (Kupferberg), w rodzinie miejscowego aptekarza Ernesta Louisa Chaussy i jego żony Matyldy z domu Meier. Jego ojciec, od roku 1845 członek-korespondent Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej, zajmował się botaniką (gromadzone przez niego informacje wykorzystał profesor Ferdinand Cohn, →t.1) i od 1836 roku prowadził w Miedziance regularne obserwacje meteorologiczne (zebrane przez niego dane wykorzystał profesor Johann Gottfried Galle). Chaussy, wyuczywszy się zawodu aptekarza, przejął po śmierci zmarłego w roku 1874 ojca rodzinną aptekę. Obok botaniki, którą interesował się jego ojciec, zajmował się też mineralogią. Należał do wybitnych znawców Karkonoszy, był członkiem Riesengebirgsverein, a także założycielem i przewodniczącym jego sekcji w Janowicach Wielkich (Jannowitz). Na jego doniesienia florystyczne, głównie z okolic Miedzianki, powoływali się Rudolf von Uechtritz (→t.1), Emil Fiek (→t.1) i Ferdinand Pax (→t.1). Był żonaty z urodzoną w Radomierzu (Seiffersdorf) Karoliną Herminą März. Zmarł w 43 roku życia, 19 lipca 1888 roku w Miedziance. Na jego cześć jedno ze wzniesień leżących koło Miedzianki otrzymało nazwę Chaussy-Höhe. Na wzniesieniu tym w roku 1889 Riesengebirgsverein wzniosło 3-metrowy kurhan z bloków skalnych, na którym umieszczono marmurową tablicę z napisem „Chaussy. 1846-1888. Kupferberg. R.G.V.”. Jego żona zmarła 14 kwietnia 1938 roku w Jeleniej Górze (Hirschberg).

Źródła: AP Wrocław, oddz. Jelenia Góra, USC Miedzianka, księga zgonów 1888/17; Brachmann-Beiträge, s. 302; Cohn F., Bericht über die Entwicklung der Vegetation, Jber. SGVK 29, 1851, s. 53-76, ibid. 31, 1853, s. 113-151, ibid. 33, 1855, s. 69-83, ibid. 35, 1857, s. 61-63; Fiek-Durchforschung 1888; Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 11 – *Ranunculus aconitifolius*, s. 31 – *Cardamine impatiens*, itd.; Galle J. G., Bericht über die Verhandlungen der meteorologischen Section im Jahre 1852, Jber. SGVK 30, 1852, s. 105-110; Galle J. G., Grundzüge der schlesischen Klimatologie, Breslau 1857, s. IV; LA Berlin, Standesamt Hirschberg, Sterberegister 1938/144 (ancestry.de); Personalia, Berl. Klin. Wochenschr. 11, 1874, s. 413, 468; Regell P., Die Chaussy-Höhe, Wand. Riesengeb. 9, nr 7, 1889, s. 86-88; Tonn, Chaussy-Kupferberg †, ibid. 8, nr. 8, 1888, s. 196; Uechtritz-Durschforschung 1881, 1882; Zu korrespondierenden Mitgliedern wurden ernannt, Übers. Arb. SGVK 1845, s. 16.

CLAUDIUS HEINRICH (HENDRIK)

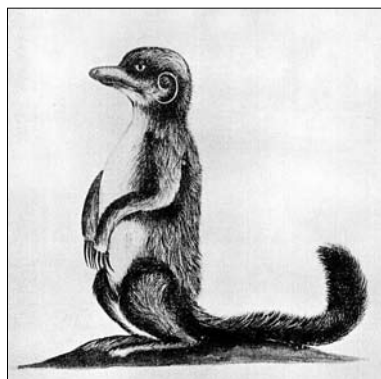
(ok. 1655-przed 1697)

Pierwszy rysownik fauny i flory Przylądka Dobrej Nadziei

Urodził się we Wrocławiu (Breslau) i był z zawodu aptekarzem. Zatrudniony przez Holenderską Kompanię Wschodnioindyjską pracował przez pewien czas w Batavii (dzisiejsza Dżakarta) jako asystent u boku lekarza i botanika Andreasa Cleyera. 19 listopada 1681 roku zawarł z Cleyerem kontrakt, na mocy którego miał wyruszyć do Kraju Przylądkowego w południowej Afryce, by zbierać tam i rysować okazy roślin. Kontrakt ten z powodu przeniesienia Cleyera do Japonii został rozwiązany wkrótce po przybyciu Claudiusa do Afryki. Gdy okazało się, że Cleyer nie potrzebuje więcej jego usług, ówczesny gubernator Kraju Przylądkowego, Simon van der Stel, przyjął go na powrót do służby w Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej. Pierwszym zadaniem Claudiusa był udział w ekspedycji Olofa Bergha, która od 27 sierpnia do 24 października 1683 roku badała Namaqualand, krainę leżącą na wybrzeżu atlantyckim dzisiejszej Republiki Południowej Afryki i Namibii. Do jego obowiązków należało prowadzenie dziennika ekspedycji oraz gromadzenie informacji o florze i faunie badanych obszarów.

W czerwcu 1685 roku w Kraju Przylądkowym zatrzymał się podróżujący do Syjamu jezuci. Na ich czele stał ojciec Guy Tachard, który w pierwszej części swojej „Podróży do Syjamu” wydanej rok później w Paryżu pisał: „Zawarliśmy też znajomość z młodym lekarzem (!) z Wrocławia na Śląsku. Nazywa się Claudius, a Holendrzy trzymają go w Kraju Przylądkowym ze względu na jego talenty. Ponieważ podróżował po Chinach i Japonii, gdzie nabrał zwyczaju notowania wszelkich spostrzeżeń, a do tego doskonale maluje

rośliny i zwierzęta, Holendrzy trzymają go tam, by towarzyszył im w wyprawach na niezbadane obszary i pracował nad historią naturalną Afryki. Skompletował już dwa tomy in folio różnych roślin malowanych z natury i zebrał okazy wszystkich gatunków, które wkleił do innego foliału. Baron van Rheede trzyma te księgi stale w swoim mieszkaniu, gdzie mogliśmy je obejrzeć, i po wydaniu »Hortus Malabaricus« niewątpliwie zamierza opublikować »Hortus Africus«”. Tachard chętnie nabyłby wspomniane woluminy do królewskich zbiorów w Paryżu, jednak nie były one na sprzedaż, musiał się więc zadowolić kilkoma otrzymanymi od Claudiusa rysunkami roślin i zwierząt, szkicem mapy i dwoma szkicami przedstawiającymi tubylców. Ich reprodukcje znalazły się we wspomnianej „Podróży do Syjamu”, którą opublikował po powrocie do Paryża.

Ponieważ Bergowi nie udało się znaleźć poszukiwanych złóż rud miedzi, van der Stel postanowił sam zająć się poszukiwaniami. Otrzymał zgodę od barona van Rheede, wyruszył w podróż 25 sierpnia 1685 roku. Po wielu perypetiach ekspedycja dotarła do „Gór Miedzianych” w październiku. Nim badacze powrócili 26 stycznia 1686 roku, udało im się zbadać część wybrzeża Kraju Przylądkowego. Choć prowadzony podczas tej ekspedycji dziennik van der Stela nie wymienia nazwiska Claudiusa, uważa się za pewne, że był on jej uczestnikiem i autorem 72 kart z rysunkami, które van der Stel dołączył do swojego dziennika. Tachardowi, który w marcu 1686 roku zatrzymał się w Kraju Przylądkowym w drodze powrotnej do Francji, najprawdopodobniej nie udało się ponownie skontaktować z Claudiusiem, gdyż w jego książce znalazła się tylko krótka i niezbyt ścisła informacja o ekspedycji van der Stela.

Publikacja książki Tacharda była przyczyną wydalenia Claudiusa z Kraju Przylądkowego. Zachowany

w archiwum kolonii przyłaskowej raport, który nosi datę 26 kwietnia 1688 roku, zawiera następujący fragment odnoszący się do wizyty jezuitów w Kraju Przyłaskowym podczas ich kolejnej podróży do Syjamu w roku 1687: „Byli oni (Francuzi) wyraźnie rozczarowani, że pewne osoby, podejrzewane przez gubernatora o nadmierną z nimi zażyłość, zostały w odpowiednim czasie wysłane na Mauritius i do Batavii. Jedną z nich był Pierre Couchet, Francuz z Amiens, któremu udało się tu otrzymać posadę ogrodnika... Inną był Hendrik Claudius, aptekarz w waszej służbie. W książce o podróży do Syjamu, którą opublikowali później jezuita, ku naszemu wielkiemu zaniepokojeniu było wyraźnie widoczne, jak świetnie się z nimi rozumiał. Wymieniono w niej jego nazwisko i jednoznacznie napisano, iż powiedział im wszystko o kolonii i ekspedycjach w głąb lądu, a być może i więcej, niż jesteśmy w stanie stwierdzić”. O dalszych losach Claudiusa wiadomo niewiele. M. Gunn i L. E. Codd podają, że najprawdopodobniej wyjechał do Holandii i tam zmarł przed rokiem 1697, a wdowa po nim, która mieszkała w Amsterdamie, wyszła w roku 1697 ponownie za mąż. Autorzy ci nie przytaczają jednak żadnego źródła tej informacji.

Z rysunków przypisywanych Claudiusowi najbardziej znanych jest 71 kart (jedna karta zaginęła) dołączonych do dziennika van der Stela, który został wysłany do siedziby głównej Wschodnioindyjskiej Kompanii Holenderskiej w Amsterdamie. Z archiwum kompanii trafił on w prywatne ręce i po różnych perypetiach znalazł się w bibliotece Trinity College w Dublinie. Został on wraz z rysunkami Claudiusa opublikowany przez Gilberta Waterhousa w roku 1932. Największym zbiorem rysunków przypisywanych Claudiusowi jest liczący 433 karty zbiór „Icones plantarum et animalium” znajdujący się dziś w African Museum w Johannesburgu. Innym znanym zbiorem jest liczący 78 kart tzw. „Codex Witsenii”, który przechowywany jest w Muzeum Południowoafrykańskim w Cape Town. Poza tym zachowało się wiele mniejszych zbiorów, jednak nie wszystkie ilustracje w tych zbiorach wyszły spod ręki Claudiusa – przypuszcza się, że część z nich to mniej lub bardziej udane kopie oryginalnych rysunków i akwarel. Być może już za życia Claudiusa krążyły po Europie kopie jego prac, gdyż wiele rycin ilustrujących takie dzieła, jak „Phytographia” Leonarda Plukeneta (London 1691-1705) czy „Gazophylacii naturae et artis decades” Jamesa Petivera (London 1702-09), wydaje się być kopiami jego rysunków. Do późniejszych autorów, którzy najprawdopodobniej korzystali z ilustracji Claudiusa, należy Johannes Burman, autor „Rariorum Africanarum plantarum decades” (Amsterdam 1738-39).

Źródła: Bauer A. M., Early German Herpetological Observations and Explorations in Southern Africa, Bonn. Zool. Beitr. 52, 2004, s. 193-214; Conradie E., Hollandse skrywers uit Suid-Afrika, Deel 1, (1652-1875), 'n Kultuur-historische studie, Kaapstad 1934, s. 32, 33, 41; Gunn, M., Codd L. E., Botanical exploration of southern Africa, an illustrated history of early botanical literature, Pretoria 1981, s. 32-44, 117-119; Haan F. de, Uit oude notarispapieren II, Andreas Cleyer, Tijdschrift voor indische Taal-, Land- en Volkenkunde 46, 1903, s. 423-68; Leibbrandt H. C., Rambles Through the Archives of the Colony of the Cape of Good Hope 1688-1700, Cape Town 1887, s. 20-21, 22-23; Palmer E., Pitman N., Trees of Southern Africa covering all known indigenous species in the Republic of South Africa, South-West Africa, Botswana, Lesotho and Swaziland, Cape Town 1972, s. 11, 103, 359, 373, 396; Raven-Hart R., Cape Good Hope 1652-1702, Kaapstad 1971, s. 248, 269, 281, 286, 289, 300, 304, 329, 498; Rookmaaker L. C., The zoological exploration of Southern Africa 1650-1790, Rotterdam and Brookfield 1989, s. 21-26; Tachard G., Voyage de Siam des Peres Jesuites, Paris 1686, s. 87-88, 102; Waterhouse G., Simon van der Stel's Journal of his Expedition to Namaqualand, 1685-6, ed. from manuscript in library of Trinity College, Dublin 1932 (na il. nr. 733, *Suricata suricatta* (Schreber)).

COGHO AUGUST

(1816-1891)

Leśnik ze Stronia Śląskiego

Pochodził z rodziny, która przywędrowała na Śląsk pod koniec XVII w. z łączącego w Lombardii ma zachodnim brzegu jeziora Garda miasteczka Salò. Jego ojciec Johann Cogho, inspektor gospodarczy w służbie rodu von Schaffgotsch, ożenił się 23 stycznia 1816 roku w Włoszakowicach (Luschwitz) w Wielkopolsce z wdową Amalią Nicklas z domu Trentin. August jako pierwsze dziecko z tego małżeństwa urodził się 12 grudnia 1816 roku w będącym dziś dzielnicą Jeleniej Góry (Hirschberg) Sobieszowie (Hermsdorf am Kynast). Uczył się w szkołach elementarnych

w Sobieszowie i Cieplicach (Warmbrunn), później zaś w gimnazjum w Jeleniej Górze. W roku 1838, idąc w ślady pradziadka i dziadka, rozpoczął naukę zawodu leśnika pod kierunkiem zarządcy leśnego Krausego w Świętnie (Schwenten) koło Wolsztyna (Wollstein) w Wielkopolsce. Po dwu i pół rocznej praktyce uczył się w latach 1841-43 w prywatnym Instytucie Leśnym inspektora leśnego Lempa w Świętnie. Wziął w tym czasie udział w pomiarach lasów w królewskich niderlandzkich dobrach (należących do Wilhelma I Orańskiego i Wilhelminy Fryderyki z domu von Hohenzollern) w Wielkopolsce i na Śląsku. W roku 1843 wyruszył na studia do Giessen w Hesji, gdzie uczył się pod kierunkiem słynnego wówczas profesora nauk leśnych Carla Heyera. Uzyskawszy 19 sierpnia 1844 roku stopień doktora filozofii, wrócił do Świętna i pracował tam przez kolejny rok jako sekretarz dyrektora leśnego Lempa, który przejął w międzyczasie również zarząd królewsko-książęcych niderlandzkich lasów w hrabstwie kłodzkim (Grafschaft Glatz). W roku 1845 w służbie księżniczki Marianny Orańskiej objął stanowisko zarządcy lasów w majątku Szczerba (Schnallenstein) koło Różanki (Rosenthal) w ówczesnym powiecie bystrzyckim (Kreis Habelschwerdt). W roku 1850 awansował do rangi nadleśniczego, zaś w roku 1857 został przeniesiony do nadleśnictwa Stronie Śląskie (Seitenberg), gdzie pracował aż do przejścia w stan spoczynku w roku 1886. W roku 1880 awansował do rangi lasomistrza, zaś przechodząc w stan spoczynku, został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV Kl.

Jego pierwsza publikacja, zamieszczona w roku 1854 w wydawanym przez Georga Wilhelma von Wedekinda we Frankfurcie nad Menem „Allgemeine Forst- und Jagd-Zeitung”, dotyczyła kuny leśnej i przypadków atakowania przez nią jeleni. Jako przyrodnik i leśnik interesował się jednak przede wszystkim jeleniami i kornikowatymi, którym poświęcił większość swych publikacji. W latach 1870-73 pracował na obszernym dziełem „Die europäischen Hirscharten im Kampfe ums Dasein – Geschichte der europäischen Hirscharten”. Pomimo osobistych starań i pomimo poparcia hrabiego Erberharda zu Erbach-Erbach nie udało mu się jednak zainteresować nim żadnego wydawcy, toteż z całego dzieła w druku ukazał się tylko rozdział drugi w roku 1875 w wiedeńskiej „Jagdzeitung” i fragment rozdziału trzeciego w roku 1882 w roczniku Śląskiego Towarzystwa Leśnego, w wykazie członków którego Cogho figurował od roku 1857. Jego publikacje o rozwoju poroża u jeleni wysoko oceniał Raoul von Dombrowski, który w swojej monografii „Die Geweihbildung der europäischen Hirscharten” poświęcił mu wiele ciepłych słów. Z autobiograficznego szki-

cu, który Cogho napisał do „Forstwissenschaftliches Schriftsteller-Lexikon” Juliusa Theodora Christiana Ratzeburga z roku 1872, można dowiedzieć się, że zbierał poroża jeleni, których miał w tym czasie 414, oraz preparaty kostne, w części kopalne, pochodzące z kopanek torfu. Ze zgromadzonych przez niego informacji i preparatów korzystał →Hinrich Nitsche w swych pracach o uzębieniu jeleni.

Szereg publikacji Cogho poświęcił też językowi ło-wieckiemu. Z jego wiedzy w tej dziedzinie korzystał Hermann Fürst w pracy nad „Illustriertes Forst- und Jagd-Lexikon” (Berlin 1888), do którego Cogho napisał wszystkie hasła związane z tą dziedziną. Mieszkaniec Stronia Śląskiego Franz Ludwig pisał o nim w swoich wspomnieniach „Kiedy rozpocząłem naukę szkolną, proboszcz nie był już inspektorem szkolnym. W czasach kulturkampfu usunięto bowiem od tych funkcji duchownych. Inspektorem był u nas ksiądz nadleśniczy dr Cogho. Ludzie ze wsi nie wiedzieli, co oznacza skrót dr. Nie przypuszczali, że znaczy to doktor. Doktorem był przecież człowiek, którego wzywali do chorego. Dlatego inspektora nazywano *Drekoko*. Ludzie mówili, że miał obserwować las ze swojej leśniczówki przez lunetę. Później słyszałem, że pisywał do gazet. *Drekoko* był nadleśniczym księżnej Marianny”. Cogho był żonaty, miał czterech synów, z których dwóch zostało leśnikami, i jedną córkę. Jego pierwsza żona zmarła w roku 1866. Rok po jej śmierci ożenił się w Łądku (Landeck) z Idą Gottwald. Zmarł z powodu zatoru tętnicy płucnej 11 listopada 1891 roku w Strachocinie (Schreckendorf) koło Stronia Śląskiego.

Publikacje: Zur Naturgeschichte des Edelmarders, *Allg. Forst- u. Jagd-Zeitung N. F.* 20, 1854; Über Holzverbrauch zu Zündhölzchen in Schlesien und deren Anfertigung, *Verh. Schles. Forstver.* 1858; Pürsche auf starke, gute Hirsche der Vergangenheit und Gegenwart, *Jagdzeitung (Wien)* 5, 1862; Über die Lebensfähigkeit des Fichtenborkenkäfers, *Frankenstein i. Schl.* 1874; Über Ursachen der längeren Dauer von Borkenkäfer-Verheerungen, *Jahrb. Schles. Forstver.* 1874; Über das Überfliegen des Fichtenborkenkäfers, *ibid.*; Über die Überwinterung der Brut des *Bostrychus typographus*, *ibid.* 1875; Das Erstlings-Geweih des Edelhirsches, *Illustrierte Jagdzeitung* 2, 1874-75; Die Edelhirsche der Pfahlbauten, *Jagdzeitung (Wien)* 18, 1875; Beiträge zur Geweih-Pathologie und -Physiologie, *Illustrierte Jagdzeitung* 3, 1875-76; Über Abschuss in Edelmwildständen, *Deutsche Jagdzeitung* 5, 1875-76; Entgegnung auf die Erwiderung des Oberförsters Lignitz in Betreff des Überfliegens des Fichten-Borkenkäfers, *Jahrb. Schles. Forstver.* 1876; Über den Wiederanbau entwaldeter Freilagen im Hochgebirge, *ibid.*; Das zweite Geweih des Edelhirsches, *Deutsche Jagdzeitung* 5, 1876-77; Pürsche auf vorzeitliches Wild, *ibid.* 5-6, 1877-78; Über Farbe und Färbung der Edelhirschgeweihe, *Jahrb. Schles. Forstver.* 1878; Beitrag zur Geschichte der Weidmannssprache, *Illustrierte Jagdzeitung* 6, 1878-79; Waidmann oder Weidmann?, *Neue Deutsche Jagdzeitung* 1, 1888-81; Generelle

Beschreibung der Königl. Prinzl. Forstreviere Seitenberg und Schnallenstein, *Vierteljahrsschr. f. Gesch. Heimatsk. Grafsch. Glatz I*, 1881/82; Vorschläge für ein Normalwörterbuch der deutschen Weidmannssprache, *Jahrb. Schles. Forstver.* 1881; Das Alter des Edelhirsches, *ibid.* 1882; Die Geweihbildung der Edelhirsche im Hummelshainer Wildpark, *Der Weidmann* 15, 1884; Über die Veränderung der Rosenstöcke beim Geweihwechsel der Edelhirsche, *ibid.* 17, 1885; Zur Weidmannssprache: „Vereckt“ oder „Verreckt“?, *ibid.*; Aus mittelhochdeutscher Weidmannssprache, *Neue Deutsche Jagdzeitung* 9, 1888-89.

Źródła: Alphabetisches Verzeichniss der Mitglieder des Schlesischen Forst-Vereins, *Verh. Schles. Forstver.* 1857, s. V; Dombrowski R. v., Die Geweihbildung der europäischen Hirscharten mit besonderer Berücksichtigung anatomischer, physiologischer, pathologischer und pathogenischer Momente, Wien 1884, s. 3, 4, 29, 58; Franz Ludwig – wspomnienia z młodości mieszkańca Stronia o życiu codziennym w latach 70/80 XIX wieku, w: A. Herzig, M. Ruchniewicz, W kraju Pana Boga – źródła i materiały do dziejów Ziemi Kłodzkiej od X do XX wieku, Kłodzko 2003, s. 191-203; Geburten, *Schl. Prov. Bl.* 64, 1816, s. 562; Heirathen, *Schl. Prov. Bl.* 63, 1816, s. 168; Joseph C. A., Galerie berühmter Weidmänner und um das Weidwerk verdienter Schriftsteller, XIII. Dr. August Cogho, *Der Weidmann* 24, 1892, nr 9, s. 75-77 (portr.); Kössler F., Verzeichnis der Doktorpromotionen an der Universität Giessen von 1801-1884, *Berichte und Arbeiten aus der Universitätsbibliothek Giessen* 17, 1970, s. 16; Kössler F., Register zu den Matrikeln und Inscriptionsbüchern der Universität Giessen Ws 1807/08 – Ws 1850, *ibid.* 25, 1976, s. 27; Ratzeburg J. T. C., *Forstwissenschaftliches Schriftsteller-Lexikon*, Berlin 1872, s. 111-112; Todesfälle, *Schl. Prov. Bl. N. F.* 5, 1866, s. 439.

CURIE PIERRE FRÉDÉRIC (PETER FRIEDRICH)

(1777-1855)

Autor popularnego klucza do oznaczania roślin

Urodził się 28 czerwca 1777 roku w należącym do rodziny von Wattenwyl majątku Montmirail leżącym w obrębie gminy Thielle-Wavre w kantonie Neuchâtel

w Szwajcarii. Jego rodzice Pierre Curie i Marie z domu Quelet, członkowie Wspólnoty Braci Morawskich, prowadzili tam placówkę oświatową dla dziewcząt. Po ukończeniu siódmego roku życia Curie trafił do szkoły dla chłopców w Neuwid, później zaś od roku 1790 uczył się w Pädagogium w Barby i od roku 1795 w Seminarium Teologicznym w Niskiej (Niesky) ma Górnych Łużycach. Zetknął się tam z Johannesem Baptistą Albertinim (→t.1) i zainteresował pod jego wpływem botaniką. Na rok 1797 datowany jest jego rękopis „Nieskysche Flora, gesammelt in einem Umkreis von ungefähr drei Stunden” przechowywany obecnie w Górnołużyckiej Bibliotece Naukowej w Zgorzelcu (Görlitz).

W roku 1798 Curie rozpoczął pracę jako nauczyciel w zakładzie dla chłopców w Niskiej. Rok później jego nazwisko zostało wymienione wśród nazwisk badaczy, którzy dostarczyli informacji →Karlowi Christianowi Oettlowi do jego wykazu roślin naczyniowych Górnych Łużyc. Sam wykaz nie zawiera żadnych bliższych informacji na temat florystycznych odkryć Curiego, jednak w uzupełnieniach do niego, opublikowanych przez Oettla w roku 1801, znalazły się stanowiska kilku gatunków (*Agrostis alba*, *Bromus asper*, *Seseli annuum*, *Silene cerastoides*, *Apargia hastilis*) odkryte przez niego razem z Albertinim. Być może z tego okresu pochodził wykorzystany przez Heinricha Adolpha Schradera przy pracy nad „Florą Niemiec” rękopis Curiego i Albertiniego „Beitrag zur Flora der Lausitz und einiger angrenzenden Gegenden”.

W roku 1801 Curie został wysłany do Pädagogium w Barby, jednak już po sześciu miesiącach wrócił na Łużycę jako pomocnik inspektora zakładu dla chłopców w Kleinwelka. W latach 1803-04 napisał tam opracowanie lokalnej flory „Flora Kleinwelkensis”, które zachowało się w Muzeum Miejskim w Budziszynie (Bautzen) i zostało w roku 1990 wydane przez Hansa-Wernera Otto. Z tego samego czasu pochodzi rękopis „Plantae kryptogamae circa Kleinwelke inventae” znajdujący się obecnie w Archiwum Braci Morawskich w Herrnhut i pozostałości jego zielnika przechowywane w Muzeum Przyrodniczym w Zgorzelcu.

W roku 1804 Curie przeszedł do pracy w Seminarium w Niskiej, a gdy w roku 1808 zostało ono rozwiązane, powierzono mu opiekę nad wspólnotą braci stanu wolnego. Nie zerwał jednak całkowicie kontaktu z nauczaniem, gdyż prowadził zajęcia w przeniesionym z Barby do Niskiej Pädagogium. Pod koniec 1811 roku przeniósł się jako opiekun wspólnoty braci stanu wolnego do Herrnhut, stamtąd jednak już po pół roku skierowano go do miejsca jego urodzenia, Montmirail, jako inspektora zakładu dla dziewcząt. 15 maja

1812 roku ożenił się z Fryderyką Augustą Eufrozyną Baumeister. W roku 1821 wrócił z żoną i czterema córkami do Niskiej jako zwierzchnik gminy, kaznodzieja i opiekun wspólnoty braci zonatych. 27 czerwca 1822 roku jego żona zmarła, rodząc ich jedynego syna. Zostawszy sam z pięciorgiem dzieci, ożenił się 6 maja 1823 roku z wdową Dorotą Riess z domu Uh, z którą miał jeszcze dwoje dzieci.

W tym czasie wrócił do botaniki i wydał w tymże 1823 roku w Zgorzelcu noszący tytuł „Anleitung die wildwachsenden Pflanzen auf eine leichte und sichere Weise durch eigene Untersuchung zu bestimmen” klucz do oznaczania roślin północnych i środkowych Niemiec. Klucz ten był niezwykle popularny, toteż do roku 1891 ukazało się jeszcze 13 jego wydań (2. Aufl. Görlitz 1828, 3. Aufl. Kittlitz 1835, 4. Aufl. Kittlitz 1840, 5. Aufl. Kittlitz 1843, 6. Aufl. Kittlitz 1845, 7. Aufl. Kittlitz 1849, 8. Aufl. Kittlitz 1852, 9. Aufl. Kittlitz 1856, 10. Aufl. Kittlitz 1860, 11. Aufl. Leipzig 1865, der Bearbeitung v. August Lüben, 12. Aufl. Leipzig 1872, 13. Aufl. Leipzig 1878, 14. Aufl. Leipzig 1891). Kolejne jego wydania uaktualniali i unowocześniali Ludwig Reichenbach (7-8 Aufl.), August Lüben (9-11 Aufl.) i Franz Buchenau (12-14 Aufl.).

Z roku 1825 pochodzi ostatnia botaniczna praca Curiego „Analyse der norddeutschen Gräser”, której rękopis znajduje się obecnie w Archiwum Braci Morawskich w Herrnhut. W tym samym roku jako delegat gminy i rady seniorów z Niskiej wziął udział w synodzie Wspólnoty Braci Morawskich w Herrnhut. Został wówczas wybrany na członka Rady Seniorów

Wspólnoty i pod koniec synodu poświęcony na biskupa. Przeprowadził się wówczas do Berthelsdorfu, gdzie spędził pozostałe 30 lat swojego życia, pracując ofiarnie na rzecz kościoła. Zmarł 19 lutego 1855 roku przeżywszy 77 lat, 7 miesięcy i 21 dni.

Źródła: Hardtke-Klenke-Ranft, s. 50-51; Lebenslauf des verheiratheten Bruders Peter Friedrich Curie, Bischofs der Brüderkirche, heimgegangen am 19. Februar 1855 in Berthelsdorf, Nachrichten aus der Brüder-Gemeine 37, 1855, s. 349-363; Otto H.-W., Peter Friedrich Curies ‘Flora Kleinwelkensis’ – die zweitälteste Lokalflora der Oberlausitz, Veröffentlichung einer Handschrift aus den Jahren 1803/04, Abh. Ber. Naturkundemus. Görlitz 63, 1990, s. 1-66; Schrader H. A., Flora Germanica, T. 1, Gottingae 1806, s. 15, 82; Souvenir du jubilé séculaire de Montmirail, les 6 et 7 octobre 1866, Montmirail 1866, 120 s.; Werckhagen C. (Herausg.), Der Protestantismus am Ende des XIX. Jahrhunderts in Wort und Bild, Berlin (1902), s. 744-745 (portr.); na il. 2: Curie P. F., Anleitung die im mittleren und nördlichen Deutschland wildwachsenden und angebauten Pflanzen auf eine leichte und sichere Weise durch eigene Untersuchung zu bestimmen, 9. Aufl., Kittlitz i. d. Oberlausitz 1856, str. tyt.

CZECH KARL

(1830-1907)

Badacz wyrośli, aparatów szparkowych i geografii Alp

Urodził się 29 stycznia 1830 w Rudach Wielkich (Gross Rauden) w ówczesnym powiecie rybnickim (Kreis Rybnik) w rodzinie nauczyciela Karla Czecha, późniejszego właściciela cegielni w Raciborzu-Starej Wsi (Ratibor-Altendorf). Uczył się w Gimnazjum w Raciborzu, gdzie do jego nauczycieli należał August Kelch (→t.1). Uzyskawszy w roku 1850 świadectwo dojrzałości, zaczął studiować we Wrocławiu (Breslau) teologię katolicką, później jednak przeniósł się na fakultet filozoficzny, by studiować nauki przyrodnicze. Jego pierwsza publikacja naukowa ukazała się w roku 1852 – był to artykuł poświęcony owadom zamieszkującym mrowiska. Jako student pojawiał się na spotkaniach Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, gdzie w roku 1854 demonstrował m.in. znaną na Górnym Śląsku na sadzonce gruszy pochodzącej z wrocławskiej szkoły Monhaupta gąsienicę torzyśniada kasztanówki (*Cossus aesculi*=*Zeuzera pyrina*) i galas na liściu dębu utworzony przez galasówkę długobrzuszkę (*Cynips longiventris*). Obok wyrośli, które stały się później tematem wielu jego publikacji, interesował się wówczas również kopalnymi owadami. Zdawszy 10 listopada 1854 roku egzamin *pro facultate docendi*, rozpoczął z dniem 1 stycznia 1855 roku staż we wrocławskim Gimnazjum św. Macieja. Pod koniec

grudnia 1856 roku rozpoczął pracę w Szkole Realnej w Düsseldorfie.

W roku 1857 napisał rozprawę o znajdujące się w zbiorach muzealnych wrocławskiego Ogrodu Botanicznego tzw. czarnej miodle, która utworzyła się na świerku pospolitym. Badając ten okaz, usiłował wyjaśnić, czy przyczyną powstawania tego rodzaju wyrosły mogą być ochojniki (*Chermes*). Doszedł jednak do wniosku, że udział tych mszyc w powstawaniu czarnych miodli jest w najlepszym razie wtórny, a pierwotna przyczyna pozostaje nieznana. Rozprawa ta trafiła w ręce Hugona von Mohla, profesora botaniki i fitopatologii na Uniwersytecie w Tybindze (Tübingen), który napisał jej nadzwyczaj pochlebną recenzję, ta zaś otwarła Czechowi drogę do promocji doktorskiej. 27 lutego 1857 roku Fakultet Filozoficzny Uniwersytetu w Tybindze, zwalniając go z egzaminu ustnego, nadał mu stopień doktora filozofii. Rozprawa, która była podstawą promocji, w tym samym roku wydrukowana została w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Leśnego.

Aż do przejścia z dniem 1 kwietnia 1895 roku w stan spoczynku Czech pracował w Düsseldorfie, awansując w roku 1866 na starszego nauczyciela i otrzymując w roku 1886 tytuł profesora. W latach 60. wniósł duży wkład w przywrócenie funkcji dydaktycznej ogrodu botanicznemu w Düsseldorfie, który po roku 1846, gdy zmarł jego twórca Maximilian Weyhe, stał się parkiem bez żadnego znaczenia dla nauki. Dzięki jego staraniom w roku 1876 plac szkolny Szkoły Realnej (przemianowanej już wówczas na Gimnazjum Realne) został obsadzony drzewami, a od roku 1878 w budżecie tej szkoły zaczęto przeznaczać znacznie większe środki na powiększanie zbiorów przyrodniczych. Choć nadal interesowały go wyrosła i owady

kopalne, większość publikacji z lat 1864-72 poświęcił aparatom szparkowym, a wszystkie publikacje z lat 80. geografii Alp.

Nigdy się nie ożenił. Po przejściu w stan spoczynku zamieszkał w Dreźnie (Dresden). 27 lipca 1907 roku obchodził 50-lecie promocji doktorskiej. Zmarł w Dreźnie dokładnie 5 miesięcy później, 27 grudnia 1907 roku. Jego młodszy brat Hermann, który zmarł we Wrocławiu 25 kwietnia 1898 roku, był ogrodnikiem we wrocławskim Ogrodzie Botanicznym.

Publikacje: Über die in Ameisenhaufen lebenden Insekten, w: Bericht über die Verhandlungen des akademischen naturwissenschaftlichen Vereins in Breslau während der Jahre 1850 und 1851, Breslau 1852; Über den Ursprung der Gallen an Pflanzentheilen, *Stett. Entom. Zeitung* 15, 1854; Über die fossilen Insekten und Arachniden verglichen mit den jetzt lebenden, *Jber. SGVK* 33, 1855; Die Hexenbesen an der Rothanne, ein Beitrag zur Kenntniss der durch Thiere verursachten Krankheiten der Pflanzen, *Verh. Schles. Forstver.* 1857; Über die Entwicklung des Insekentypus in den geologischen Perioden, w: Programm der Realschule zu Düsseldorf 1858; Neue Eintheilung der Pflanzengallen, *ibid.*; Der naturgeschichtliche Unterricht in der Sekunda der preussischen Realschulen, *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik* 8, 1863; Der naturgeschichtliche Unterricht in den oberen Klassen, *Zeitschrift für das Gymnasialwesen* 18, 1864; Über die Respirationsorgane der Pflanzen, w: Programm der Realschule zu Düsseldorf 1864; [Über crystallisirten Graphit], *Neues Jahrb. f. Miner.* 1865; Untersuchungen über die Zahl und die Verbreitung der Stomata, *Bot. Zeitung* 23, 1865; Über die Funktionen der Stomata, *ibid.* 27, 1869; Untersuchungen über die Bedeutung der Stomata für das Lichtbedürfniss und die Transpiration der Laubblätter, w: Programm der Realschule zu Düsseldorf 1872; Californische Eichengallen, *Bot. Zeitung* 33, 1875; Zur Lehrmethode der Geographie, *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik* 20, 1875; Beiträge zu einer naturgemässen Einteilung der Alpen, w: Jahresbericht des Städtischen Realgymnasiums zu Düsseldorf 1882/83 (str. tyt. na il.); Die Grenzen zwischen Ost-, Zentral- und Südwest-Alpen, *ibid.* 1885/86; Die westliche Grenze der Ostalpen, w: Festschrift zur 50-jährigen Gedenkfeier der am 28. Mai 1838 erfolgten Begründung des Realgymnasiums, Düsseldorf 1888.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław III, księga zgonów 1898/1158 (Hermann Czech); BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Czech Karl; Chronik, w: Zu der öffentlichen Prüfung aller Classen des Königlichen Gymnasium zu Ratibor 1851, s. 33; Chronik der Schule, w: Programm der Realschule zu Düsseldorf 1857, s. 51-52; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 13; Entom. Kalender 1876, s. 30; Gravenhorst L., Bericht über die Thätigkeit der entomologischen Section im Jahre 1854, *Jber. SGVK* 32, 1854, s. 98, 101; Kössler-Personenlexikon, Band: Cadura-Czygan, s. 91-92; Stadtarchiv Dresden, Standesamt Dresden V, Sterberegister 1907/1434 (ancestry.de); Schlechtendal D. F. L. v., Der botanische Garten zu Düsseldorf, *Bot. Zeitung* 22, 1864, s. 334-336; Thomas F., Einige biographische Data von Gallenforschern, *Marcelia* 11, 1912, s. 104-107; Zur Geschichte der Anstalt, w: Jahresbericht des Städtischen Gymnasiums und Realgymnasiums zu Düsseldorf 1907/1908, s. 29; Zur Geschichte der Schule, *ibid.* 1894/95, s. 18.

CZUDEK ANDRZEJ

(1901-1968)

Organizator ochrony przyrody na Górnym Śląsku

Przyszedł na świat 5 stycznia 1901 roku w przylączonych później do Cieszyna (Teschen) Markłowicach (Marklowitz) w rodzinie Jana Czudka i Katarzyny z domu Matloch. Szkołę powszechną ukończył w Cieszynie, tam też uczęszczał do Wyższej Szkoły Realnej. Na lata nauki w szkole średniej przypadł epizod ochotniczej służby wojskowej w 10 pułku piechoty Ziemi Śląskiej (22.1.1919-29.5.1919). Rok później brał też aktywny udział w akcji plebiscytowej na Śląsku Cieszyńskim, jednak do ustalonego wcześniej plebiscytu nie doszło.

Zdawszy w roku 1920 egzamin dojrzałości, rozpoczął studia w Wydziale Lasowym Hochschule für Bodenkultur w Wiedniu (Wien), z którego po dwóch latach przeniósł się na Wydział Lasowy Politechniki Lwowskiej. Otrzymał w roku 1925 absolutorium, przyjechał na Górny Śląsk i rozpoczął pracę jako nauczyciel w gimnazjum im. Stanisława Staszica w Rudzie Śląskiej. W tymże gimnazjum założył drużynę harcerską i przez pół roku pełnił w zastępstwie obowiązki dyrektora. 7 stycznia 1926 ożenił się w Kętach z młodszą nauczycielką Aniłą, córką Michała Kalety i Rozalii z domu Zielińskiej. W następnych latach kolejno przyszły na świat dzieci: 25 czerwca 1926 w Kętach Helena Danuta, 12 lipca 1928 roku w Rudzie Śląskiej Aniela Katarzyna, 15 grudnia 1930 w Rudzie Śląskiej bliźniacy Andrzej i Henryk, 4 stycznia 1939 w Katowicach Jadwiga Anna.

Interesując się zagadnieniami ochrony przyrody przyłączył się do utworzonego w roku 1926 przez →Jana Skibę, →Ryszarda Jójko i →Alojzego Cebulskiego Śląskiego Komitetu Ochrony Przyrody, który został później przekształcony w Górnośląską Dele-

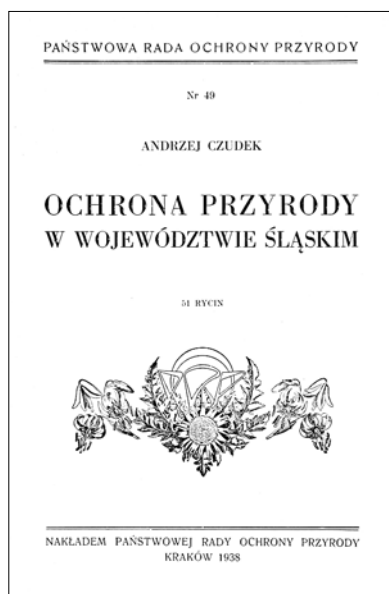
gaturę Państwowej Rady Ochrony Przyrody. W roku 1928 na łamach „Ochrony przyrody” Skiba, Jójko i Czudek zamieścili odezwę tej delegatury do inspektorów szkolnych w sprawie organizacji śląskiego towarzystwa przyrodniczego, które miałyby placówki w każdej miejscowości. Jak jednak już w roku 1929 pisał sam Czudek, działalność tej delegatury skrepowana była jej kolegialnym charakterem, brakiem ściśle określonego programu i brakiem odpowiednich funduszy. Możliwość efektywniejszej działalności otwarła się dla Czudka dopiero w roku 1929. Rok ten przyniósł daleko idące zmiany w jego życiu – zdał na Politechnice Lwowskiej egzamin dyplomowy, uzyskując tym samym stopień inżyniera leśnictwa. Na swoim koncie miał już kilka drobniejszych publikacji i niezwykle ważną w jego dorobku pracę „Osobliwości i zabytki przyrody Województwa Śląskiego” z roku 1929 – pierwszy opublikowany w języku polskim rejestr pomników przyrody oraz godnych ochrony obiektów i obszarów na Górnym Śląsku. 10 grudnia tegoż roku zwrócił się do Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego z podaniem o posadę w Muzeum Śląskim. Kilka dni wcześniej spisał zachowaną do dziś, ujętą w 22 punkty propozycję „Co mogłoby Muzeum Śląskie zrobić dla ochrony przyrody na Śląsku?”, w której niejako sam wyznaczył zakres swoich obowiązków. Z dniem 16 grudnia zatrudniony został jako pracownik techniczny w Biurze Konserwatora Okręgowego w Katowicach. O tym, że swoje nowe obowiązki traktował bardzo sumiennie, świadczy jego wyjazd już w dniach 27-28 grudnia do Cisownicy koło Ustronia dla zbadania i sfotografowania stanowiska cisów.

Z dniem 1 stycznia 1932 został członkiem Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Miał coraz więcej podstaw, by zwrócić się do Urzędu Wojewódzkiego z prośbą o dopuszczenie do egzaminu dla kandydatów na urzędników I kategorii. 8 czerwca 1932 egzaminator, dr Marian Koczwar, z uwagi na charakter pracy Czudka, do pisemnej części egzaminu zaproponował temat „Ochrona przyrody na Śląsku od czasu stworzenia urzędu konserwatorskiego” (12-stronicowa rozprawka zachowała się do dziś w teczkę personalnej Czudka). 11 czerwca Czudek zdał egzamin z wynikiem bardzo dobrym.

Spod jego pióra wychodziły kolejne publikacje, obronił pracę doktorską na Uniwersytecie Jagiellońskim, został członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra, był jednym z projektodawców rezerwatu na Baraniej Górze. W Muzeum Śląskim, gdzie do jego obowiązków należało rejestrowanie zabytków przyrody, dokumentacja fotograficzna, katalogowanie klisz i gdzie od roku 1933 uczestniczył w posiedzeniach Rady Muzealnej jako protokolant,

awansował kolejno na stanowisko asystenta w roku 1938 i kustosa w roku 1939. W uznaniu zasług otrzymał brązowy Medal Za Długoletnią Służbę.

W latach II wojny światowej pełnił obowiązki najpierw nadleśniczego w lasach niepołomickich, a następnie naczelnika wydziału lasów w Urzędzie Generalnego Gubernatora. Wykorzystując swoje stanowisko, wielokrotnie pomagał ukrywającym się Żydom.

Po wojnie znalazł się w niebezpieczeństwie nie tylko z powodu swojej okupacyjnej przeszłości, ale przede wszystkim jako przedwojenny, sanacyjny urzędnik. Dzięki pomocy, jakiej udzielili mu przyjaciele z lat studiów, przedwojenni kolegów-przyrodnicy i chronieni przez niego w latach wojny Żydzi, wyjechał w roku 1948 do Austrii, potem do Szwajcarii i wreszcie do RFN. Nigdy już nie spotkał się z żoną i dziećmi. Zmarł 16 września 1968 roku w Oberhausen w Bawarii. Jego żona zmarła kilka miesięcy wcześniej, 18 maja 1968 roku.

Ważniejsze publikacje: Działalność górnio-śląskiej Delegatury P. R. O. P. w Lipinach; Odezwa do inspektorów szkolnych, *Ochr. Przyr.* 8, 1928 [z R. Jojko i J. Skibą]; Gniazdo czarnego bociana w powiecie gorlickim, *ibid.*; Ostatnie żubry białowieskie w lasach pszczyńskich, w: Sprawozdanie roczne Dyrekcji Koedukacyjnego Gimnazjum w Rudzie Śląskiej, Ruda Śląska 1929; O rzekomym wymieraniu żubra, *Rocz. Śl. Oddz. Pol. Tow. Przyr. im. Kopernika* 2, 1929; O wpływie szkodliwych dymów i gazów na roślinność, *ibid.*; Osobliwości i zabytki przyrody Województwa Śląskiego, Państwowa Rada Ochrony

Przyrody, nr 19, Kraków 1929; Nowe stanowisko cisa na Śląsku Cieszyńskim, *Rocz. Pol. Tow. Dendr.* 3, 1930; Rozwój i przyszłość żubrów pszczyńskich, *Sylvan* 48, 5, 1930; Głuszec w lasach śląskich, *Wyd. Muz. Śl., Dz. III, nr 5*, 1931; Drzewa Sobieskiego na Śląsku, *Zaranie Śląskie* 9, 1933; Zdrojowiska, uzdrowiska wzgl. letniska śląskie oraz miejscowości zabytkowe, w: Księga pamiątkowa X-lecia Związku Urzędników Państwowych, Samorządowych i Komunalnych na Województwo Śląskie, Katowice 1934; Bocian biały w województwie śląskim, *Wyd. Muz. Śl., Dz. III, nr 8*, 1935; Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku w zakresie zoologii, w: Lutman R. (red.), Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku, Katowice 1936; Ochrona przyrody w województwie śląskim, Państwowa Rada Ochrony Przyrody, nr 49, Kraków 1938 (str. tyt. na il. 2).

Źródła: AP Katowice, Urząd Wojewódzki Śląski 1922-1939, akta personalne C-268; Bielewicz M., Muzeum Śląskie, Dział Przyrody, *Rocz. Muz. Górnośl. Historia* 1, 1963, s. 145-162; Cebulski A., Powstanie Śląskiego Komitetu Ochr. Przyrody w Katowicach, *Ochr. Przyr.* 6, 1926, s. 142-143; Długajczyk-Żródła, *passim.*; Dobrowolski T., Wspomnienie o muzeum, którego nie ma, w: Gorczyca Z. (red.), Muzeum Śląskie: szkice z przeszłości, Katowice 1984, s. 16-43; Dutka H., Dział Przyrodniczy Muzeum Śląskiego w Katowicach, *ibid.* 242-252; Golec J., Bojda S., Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej 2, s. 41; Matuszczak J., Losy Muzeum Śląskiego w czasie II wojny światowej i po odzyskaniu niepodległości, w: Gorczyca Z. (red.), *dz. cyt.*, s. 44-74; Parusel J. B., 70-lecie powołania Śląskiego Komitetu Ochrony Przyrody, *PGŚ* 3, 1996, s. 7; Rosner L., Materiały do Słownika Biologów Śląskich, Watra 5, 1992, s. 100-101; Syniawa M., Skazany na zapomnienie: Andrzej Czudek, *PGŚ* 50, 2007, s. 14-15; materiały przekazane przez wnuka Czudka, Andrzeja Pieczyraka z Gliwic, w tym fotografia.

DEGENKOLB HERMANN

(1843-1919)

Badacz flory okolic Kalinowic w powiecie strzeleckim

Urodził się 19 grudnia 1843 roku w Eilenburgu koło Lipska (Leipzig) w rodzinie kupca Karla Degenkolba i jego żony Emilii z domu Bodemer. Nie udało się znaleźć żadnych informacji na temat jego młodości i miejsc, w których zdobywał wykształcenie. W latach 1865-66 figurował w spisie członków Botanische Verein der Provinz Brandenburg jako zamieszkały w Kalinowicach (Kalinowitz) w powiecie strzeleckim (Kreis Gross Strehlitz). To stamtąd pochodziła większość jego doniesień florystycznych, na które powoływali się Rudolf von Uechtritz (→t.1), Adolph Engler (→t.1) i Emil Fiek (→t.1). Poza okolicami Kalinowic powoływali się oni również na jego doniesienia z okolic Gliwic, Nowej Rudy i Szklarskiej Poręby, Paul Ascherson przytaczał okazy zebrane przez niego w roku 1865 w okolicach Delitsch w Saksonii, a Vincenz Maiwald wymieniał go wśród badaczy czeskiej flory z okolic Dieczyna (Děčín, Tetschen) i Czeskiej Lipy (Česká Lípa, Böhmisches Leipa).

W roku 1867 Degenkolb osiadł w majątku Rottwerndorf koło Pirny w Saksonii, gdzie założył duży sad i szkółkę drzew owocowych. Wszystkie jego publikacje z lat 1877-1907 poświęcone były sadownictwu. W uznaniu zasług w tej dziedzinie otrzymał tytuł królewskiego saskiego radcy ekonomicznego i przyjęty

został w poczet członków m.in. Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu. Był żonaty z Elizą Konstancją Nicolai. Zmarł 18 października 1919 roku w Dreźnie (Dresden). W oparciu o znalezione przez niego okazy z okolic Rottwerndorfu Paul Ascherson i Paul Graebner opisali nową pododmianę śmiatki goździkowej, której nadali nazwę *Aira caryophyllea genuina degenkolbii*.

Wybrane publikacje: Eine Exkursion von Rambouillet nach Montfort l'Amaury, *Österr. Bot. Zeitschr.* 18, 1868; Der Obstbau in der Landwirthschaft, *Mitt. Ökon. Ges. Königr. Sachsen* 9, 1877; Über die Einwirkung der Kälte auf die Gewächse, speciell die Obstbäume, und unsere Gegenmittel, *ibid.* 25, 1882; Beiträge zur Beförderung der Kern- und Steinobst-Kultur unter den Landwirthen, Dresden 1885 [mit O. Lämmehirt]; Die Kernobstsorten des deutschen Obstbaues für die deutschen Obstzüchter und Obstbaumschulbesitzer, Berlin 1890 [mit R. Goethe und R. Mertens]; Aepfel und Birnen – die wichtigsten deutschen Kernobstsorten, Frankfurt a. M. 1894 [mit R. Goethe und R. Mertens; jedna z tablic na il.]; Statistik des Obstbaues, Berlin 1907 [mit B. Steglich und M. Barth].

Źródła: Ascherson P., Einige Beobachtungen in der Halle'schen Flora, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 7, s. 174-181; Ascherson-Graebner 2, 1, 1899, s. 282-283; Dörfler-Adressbuch 1902, s. 12; *ibid.* 1909, s. 29; Engler-Nachträge VI; Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 9 – *Ranunculus aquatilis submersus*, s. 15 – *Trollius europaeus*, *ibid.*; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 54-55; Maiwald-Geschichte, s. 238; Ordentliche General-Versammlung, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 70, 1920, s. (61)-(66); Stadtarchiv Dresden, Standesamt Dresden II, Sterberegister 1919/2507 (ancestry.de); Uechtritz R. v., Über folgende Novitäten aus dem Gebiete der schlesischen Flora, *Jber. SGVK* 44, 1866, s. 122-146; Uechtritz-Nachträge V; Verzeichniss der Mitglieder, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 7, 1865, s. XXX, *ibid.* 8, 1866, s. XXXIV.

DEWOLETZKY RUDOLF JOHANN HUGO

(1858-1909)

Badacz wstępnicy i rozwoju uzębienia ssaków

Urodził się 17 kwietnia 1858 roku w Wirku (Antonienhütte, obecnie dzielnica Rudy Śląskiej) w rodzinie sekretarza miejscowego urzędu hutniczego Paula Dewoletzky'ego i jego żony Henrietty z domu Lerche. Ochrzczony został 16 maja 1858 roku w Kochłowicach (Kochlowitz). W latach 1876-79 był studentem fakultetu filozoficznego i medycznego w Wiedniu (Wien). Zdawszy w latach 1880-81 egzaminy nauczycielskie w zakresie nauk przyrodniczych, fizyki i matematyki, pracował jako nauczyciel w Państwowej Głównej Szkole Realnej w Schottenfelde. W latach 1884-85 był demonstratorem w Instytucie Mineralogiczno-Petrograficznym w Wiedniu, potem, w latach 1885-88,

asystentem w Instytucie Zoologii i Anatomii Porównawczej w Wiedniu. W okresie tym katalogował zbiory zoologiczne i pracował przez pewien czas w Stacji Zoologicznej w Trieście. Zajmował się tam badaniem wstężnic, na temat których opublikował artykuł „Zur Anatomie der Nemertinen, vorläufige Mittheilung I” (*Zool. Anz.* 3, 1880) i rozprawę „Das Seitenorgan der Nemertinen” (*Arb. Zool. Inst. Univ. Wien* 7, 2, 1887), na podstawie której w roku 1889 uzyskał w Grazu stopień doktora filozofii. W tym samym roku został ponownie zatrudniony jako demonstrator w Instytucie Mineralogiczno-Petrograficznym w Wiedniu.

Zrezygnowawszy rok później z posady demonstratora, rozpoczął pracę jako nauczyciel w Głównym Gimnazjum Państwowym w VIII okręgu w Wiedniu. W roku 1891 został przeniesiony do Gimnazjum Państwowego w III okręgu w Wiedniu, a w roku 1892 – do Głównego Gimnazjum w leżących obecnie w południowej-zachodniej Ukrainie Czerniowcach (niem. Czernowitz, ukr. Czernivci). W tym czasie interesował się paleontologią, zwłaszcza rozwojem uzębienia ssaków, któremu poświęcona była opublikowana w sprawozdaniach gimnazjalnych rozprawa „Neue Forschungen über das Gebiss der Säuger” (*Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Czernowitz* 1895). W roku 1895 otrzymał tytuł profesorski, dwa lata później zaś został przeniesiony w randze profesora gimnazjalnego do Krajowego Gimnazjum Realnego w Mödling koło Wiednia. W roku 1899 w sprawozdaniach tego gimnazjum opublikował rozprawę „Offene Fragen aus der Geschichte der niederen Säuger” (*Jahresbericht des Nieder-Österreichischen Landes-Realgymnasiums in Mödling* 1899).

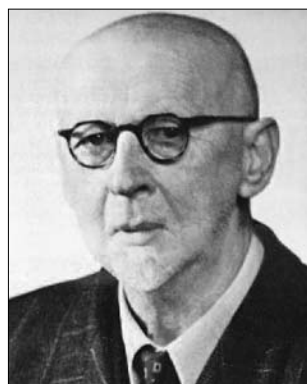
15 lutego 1908 roku, mając już niemal 50 lat, ożenił się w Mödling z 20 lat młodszą od niego, urodzoną 13 maja 1878 roku w Hallein koło Salzburga Marią, cór-

ką mechanika Franza Salzburgera i jego żony Marii Filomeny z domy Hirn. Zmarł na zapalenie wyrostka robaczkowego w Mödling 2 lutego 1909 roku, nie dożywszy pierwszej rocznicy ślubu. Dwa dni później został pogrzebany na Grinzinger Friedhof. Jego żona zmarła 26 marca 1926 roku w Kufstein w Tyrolu. Nazwisko Dewoletzky’ego upamiętnił w paleontologii w roku 1899 Santiago Roth w nazwie gatunkowej kredowego ssaka z Patagonii – *Heteroglyphis dewoletzky*.

Źródła: AAD Katowice, katolicka parafia Przenajświętszej Trójcy w Kochłowicach, księga chrztów 1843-58, s. 455-456, poz. 1858/168; Chronik, w: *Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Czernowitz* 1892/93, s. 35; DA Wien, katholisches Pfarramt St. Othmar Mödling, Trauungsbuch 1905-1908, k. 169, poz. 1908/9; *ibid.*, Sterbebuch 1907-1910, k. 94, poz. 1909/25; Eisenberg L., *Das geistige Wien* 2, Wien 1893, s. 84-85; Monatsversammlung am 8. November 1909 (Die Verluste, die Gesellschaft innerhalb der letzten Monate erlitten hat), *Tschermaks Miner. Petrogr. Mitt.* 28, 1909, s. 474; Professor Dr. Rudolf Dewoletzky †, *Mödlinger Zeitung* 13, 1909, nr 6, s. 2; Roth S., *Aviso preliminar sobre mamíferos mesozoicos encontrados en Patagonia*, *Revista del Museo de La Plata* 9, 1899, s. 381-388; *Schulnachrichten, Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Czernowitz* 1897/98, s. 39; *Tiroler Landesarchiv Innsbruck, katholisches Pfarramt St. Vitus Kufstein, Totenbuch* 1917-1938, k. 123, poz. 1926/22; *Todesfälle, Salzburger Chronik* 62, 1926, nr 75, s. 4; portr. – rys. autora.

DITTRICH GEORG GIDEON GUSTAV (1875-1955)

„Dittrich od grzybów”

Urodził się 4 maja 1875 roku w Oleśnicy (Oels) jako czwarte, najmłodsze dziecko pochodzącego z Dusznik Zdroju (Bad Reinerz) asesora sądowego Clemensa Dittricha i jego żony Tekli, córki profesora Georga

Heinricha Bernsteina i siostry Heinricha Agathona Bernsteina (→t.1). Miał dwie siostry, Elżbietę i Gertrudę, oraz brata Alfreda. W wieku 15 lat stracił ojca. Ukończywszy w roku 1894 Królewskie Gimnazjum w Oleśnicy, studiował we Wrocławiu (Breslau) nauki przyrodnicze, m.in. u prof. Cohna (→t.1), pod którego kierunkiem powstała jego poświęcona grzybom z rodziny piestrzycowatych (Helvellaceae) dysertacja „Zur Entwicklungsgeschichte der Helvellinen”. Na jej podstawie 15 sierpnia 1898 roku uzyskał stopień doktora filozofii.

Po studiach zamierzał poświęcić się pracy naukowej – pierwszym krokiem w tym kierunku była praca w stacji doświadczalnej w Halle, a później w Instytucie Botanicznym w Münster w Westfalii. Gdy jednak w roku 1900 zmarła jego matka, musiał porzucić marzenia o karierze badacza i pomyśleć o przynoszącej stałe i pewne dochody posadzie nauczyciela. 6 lipca 1901 roku zdał w Halle egzaminy nauczycielskie, uzyskując uprawnienia I stopnia do nauczania botaniki, zoologii, chemii, mineralogii i propedeutyki filozofii. Rok seminaryjny rozpoczął 1 kwietnia 1902 roku w Gimnazjum w Oławie (Ohlau), zakończył zaś w Gimnazjum w Kłodzku (Glatz). Rok próbny rozpoczął 1 kwietnia 1903 roku w Gimnazjum w Nysie (Neisse). W roku 1904 został zatrudniony w Gimnazjum w Düsseldorfie, skąd rok później przeniesiono go do Gimnazjum św. Macieja we Wrocławiu.

Mniej więcej w tym czasie postanowił, że do 50 roku życia osiągnie finansową niezależność i zajmie się wyłącznie pracą naukową. Tymczasem jednak na badania musiał mu wystarczać czas wolny od zajęć lekcyjnych. Dopiero w roku 1908, zatem po 11 latach od opublikowania w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny artykułu o pokrewieństwie kustrzebkowatych (Pezizaceae) i piestrzycowatych (Helvellaceae), ukazał się w tym samym periodyku jego artykuł o wpływie pasożytniczych grzybów na ukształtowanie niektórych roślin uprawnych. O ile jednak pierwszy z nich ukazał się wśród publikacji Sekcji Botanicznej, to ów drugi i wszystkie następne – wśród publikacji Sekcji Ogrodniczej. Poza wspomnianym czasopiśmie, jego publikacje ukazywały się też w czasopiśmie Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego, do którego należał od roku 1908, w poświęconym roślinom zarodnikowym czasopiśmie „Hedwigia” (tu jeden z artykułów opublikował razem z →Maxem Buchsem) i innych periodykach, a także w codziennej prasie.

Zajmował się rozmieszczeniem, ekologią, fenologią i trującymi właściwościami tzw. grzybów wyższych (tworzących owocniki workowców i podstawczaków) Śląska, szczególnie zaś Wrocławia i jego najbliższych

okolic. W podziękowaniu za nadzór, jaki sprawował nad handlem grzybami we wrocławskich halach targowych i praktyczne wskazówki dotyczące wykorzystania niektórych gatunków grzybów do karmienia świń, w roku 1918 został odznaczony Krzyżem Zasługi za Pomoc Wojenną. Rok później w randze radcy studyjnego został przeniesiony do wrocławskiego Gimnazjum św. Ducha. Tam wśród uczniów szybko zdobył sobie z powodu swoich wydatnych siekaczy przezwisko „Bóbr” i w ogóle uchodził za oryginała, gdyż przykładał niewielką wagę do ubioru i nigdy się nie golił, a jedynie raz w tygodniu przycinał zarost maszynką do włosów.

Powojenna inflacja przekreśliła jego nadzieje na finansową niezależność i musiał pogodzić się z koniecznością pracy w szkolnictwie aż do emerytury. 31 lipca 1923 roku, mając już 48 lat, ożenił się z 17 lat młodszą od niego nauczycielką Gertrudą Dütschke. Ich jedyne dziecko – syn Günther – przyszło na świat 21 października 1924 roku. Mieszkali początkowo przy Uferzeile (dziś Wybrzeże Stanisława Wyspiańskiego), od roku 1928 – przy Gottschallstrasse (dziś ul. Ciepła), od roku 1932 – w Karłowicach (Carlowitz) w północnej części Wrocławia i od roku 1937 – przy Paradiesstrasse 14 (dziś ul. S. Worcella). Z dniem 1 października 1937 roku Dittrich przeszedł w stan spoczynku, jednak z powodu braku nauczycieli w latach wojny musiał powrócić do nauczania.

Wiele jego późniejszych publikacji miało charakter florystyczny. W jednej z nich zajął się florą grzybów wrocławskiego Parku Południowego, z którego podał 118 gatunków. Jego znajomość stanowisk grzybów w okolicach Wrocławia budziła zdumienie i podziw – 3 października 1937 roku uczestnikom wycieczki do Lasu Osobowickiego (Oswitzer Wald) pokazał w ciągu trzech godzin 120 gatunków. Nie dziwnego, że dla odróżnienia od innych przyrodników o tym samym nazwisku nadano mu przydomek „Dittrich od grzybów” (Pilz-Dittrich). Ostatnią jego publikacją był przewodnik dla grzybiarzy po okolicach Wrocławia z roku 1942, który zawierał tablice do oznaczania 80 gatunków grzybów.

Rodzina Dittricha, która w styczniu 1945 roku pozostała we Wrocławiu, przeżyła oblężenie miasta. Syn Günther, który był żołnierzem, ze względu na stan zdrowia został skierowany do pracy biurowej, a po kapitulacji miasta udało mu się uniknąć sowieckiej niewoli. W kwietniu 1946 roku zostali wysiedleni z Wrocławia i po długiej tułaczce dotarli do Güterslohu w Westfalii, gdzie znaleźli schronienie w gospodarstwie położonym na obrzeżach miasta. Dittrich, jak długo pozwalało mu na to zdrowie, również tam chętnie wędrował po okolicznych lasach. Gdy nie

było grzybów, zbierał drewno na opał. Chętnie też, gdy tylko nadarzyła się okazja, wygłaszał prelekcje o grzybach. Zmarł w Gütersloh 6 marca 1955 roku na niecałe dwa miesiące przed swoimi 80 urodzinami. Jego żona zmarła w Hagen 24 czerwca 1974 roku.

Ważniejsze publikacje: Über verwandtschaftliche Beziehungen zwischen Pezizen und Helvellen, *Jber. SGVK* 75, 1897; Einfluss parasitischer Pilze auf die Gestalt der Wirtspflanze, *ibid.* 86, 1908; Pilze des Scheitniger Parkes, *ibid.* 88, 1910; Ausgewählte Kapitel der Biologie für einen einjährigen Unterricht in der Prima des Gymnasiums, Jahresber. St.-Matthias-Gymnasiums zu Breslau, 1910; Nachträge zur Pilzflora Schlesiens, *Jber. SGVK* 91, 1913; Bodenbeschaffenheit und Aufschlüsse in der Umgebung von Breslau, *ibid.* 92, 1914; Eine Vergiftung durch *Amanita viridis* Pers., mit Bemerkungen über *Amanita mappa* Batsch., *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 32, 1914; Pilzvergiftungen im Jahre 1915, *ibid.* 33, 1915; Mittel und Wege zur Pilzkenntnis, *Jber. SGVK* 94, 1916; Die Breslauer Marktpilze, Breslau 1916; Bemerkungen zu neuen Funden schlesischer Pilze II, *Hedwigia* 58, 1916; Bemerkungen zu neuen Funden schlesischer Pilze II, *ibid.* [mit M. Buchs]; Ein Todesfall nach dem Genuss von *Inocybe frumentacea*, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 34, 1916; Ermittlungen über die Pilzvergiftungen des Jahres 1916, *ibid.*; Die Pilzvergiftungen der letzten Jahre, *Naturwiss. Wochenschr. N. F.* 16, 1917; Zur Giftwirkung der Morchel, *Gyromitria esculenta* (Pers.), *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 35, 1917; Über Vergiftungen durch Pilze der Gattungen *Inocybe* und *Tricholoma*, *ibid.* 36, 1918; Über Auftreten und Wachstumsbedingungen von höheren Pilzen, *ibid.* 41, 1923; Über Verwechselung von Pilzen in Vergiftungsfällen, *Zeitschr. f. Pilzk.* 2, 1923; Die schlesischen Marktpilze, *Schles. Monatsh.* 3, 1926; Neue Erfahrungen mit schädlichen Pilzen, *Jber. SGVK* 104, 1931; Pilzfunde im Breslauer Südpark, *ibid.*; Zur Giftwirkung der Knollenblätterpilz im Tierversuch, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 51, 1933; Über zapfenbewohnende Collybien, *Beitr. Biol. Pflanz.* 23, 1935; Artkritische und standortkundliche Beiträge zur schlesischen Pilzflora I-II, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 53-54, 1935-36; Schlesiischer Pilzführer, Breslau 1942; **artykuły prasowe:** Pilzwachstum in Scheitnig, *Schles. Zeitung* 11.09.1924; Spätherbstpilze, *Bresl. Neuest. Nachr.* 23.10.1924; Der Winterpilz, *Schles. Zeitung* 18.01.1925; Morcheln und Maipilze, *Schles. Zeitung* 17.05.1925; Eine Pilzwanderung am Zobten, *Schles. Zeitung* 9.08.1925; Vom Pilzjahr 1926, *Schles. Zeitung* 30.05.1926; Massenaufreten mancher Pilzarten, *Schles. Zeitung* 1.10.1926; Der Doppelgänger des Steinpilzes, *Schles. Zeitung* 14.08.1927; Die Pilzflora des Pawelwitzer Waldes, *Bresl. Zeitung* 27.10.1927; Knollenblätterpilze in unseren Parkanlagen, *Schles. Zeitung* 20.06.1928.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Dittrich Gustav; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 13; *ibid.* 1902, s. 13; Gleiss H., Leben und Leistung des Mykologen Prof. Dr. Gustav Dittrich aus Oels, *Der Schlesier* 42, nr 38/39, 17.09.1990, s. 14-15 (portr.); Index Biol., s. 66; Koppe F., Gustav Dittrich†, *Zeitschr. f. Pilzk.* 19, 1955, s. 31; Kössler-Personenlexikon, Band Daase-Dzialas, s. 123; Mularczyk M., Guru wrocławskich grzybiarzy, *Ogród wita*, październik 2008, s. 3; TL-2, Suppl. 5, 1998, s. 358-359.

DITTRICH JULIUS

(1866-1933)

Badacz planktonu jeziora Gopło i flory okolic Srebrnej Góry

Urodził się 10 grudnia 1866 roku w Srebrnej Górze (Silberg) w rodzinie garnizonowego mistrza piekarskiego. Po ukończeniu Szkoły Przygotowawczej w Świdnicy (Schweidnitz) i Seminarium Nauczycielskiego w Głucholazach (Ziegenhals) uczył przez krótki czas w Gaszowicach (Gaschowitz) koło Rybnika, później zaś został przeniesiony do Inowrocławia (Hohensalza), gdzie pracował aż do przejścia na emeryturę. Interesował się entomologią i w roku 1907 został przyjęty w poczet członków Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, jednak już po roku zrezygnował z członkostwa. W latach 1908-14 opublikował kilka artykułów, głównie w czasopiśmie „Aus dem Posener Lande”, poświęconych słodkowodnym skorupiakom, planktonowi jeziora Gopło i ptakom okolic Inowrocławia.

U schyłku życia powrócił do Srebrnej Góry. Pisał o tym, co można zobaczyć i usłyszeć podczas zimowych wędrowek po okolicach Srebrnej Góry, zajmował się nadal słodkowodnym planktonem, przede wszystkim zaś zbierał okazy roślin. O jego odkryciach florystycznych w latach 1926-33 pisali w swoich sprawozdaniach Theodor Schube (→t.1) i →Emil Schalow. Dittrich szukał okazów m.in. w srebrnogórskiej twierdzy (Donjon, Feldtor), koło fortów Wysoka Skala (Hohenstein) i Ostróg (Spitzberge), przy wiadukcie obok dworca (Hängebrücke), na Gąsiorku (Hahnkuppe), Bujaku (Pressberg), koło Jemnej (Raschund) i Mikołajowa (Niklasdorf). Zmarł w Srebrnej Górze 25 sierpnia 1933 roku w wyniku powikłań po operacji pęcherza moczowego. Był żonaty z Martą Zinke. Emil Schalow, z którym Dittrich zaprzyjaźnił się po swoim powrocie na Śląsk, napisał krótkie poświęcone mu wspomnienie w swoim sprawozdaniu za rok 1933.

Publikacje: Torfwiesen bei Hohensalza, *Aus dem Posener Lande* 3, 1908; Adler in unsere Heimat, *ibid.*; Ein interessanter Krebs in den Gewässern des Kreises Hohensalza *Apus productus*, *ibid.*; Der Schmetterlingskiemenfuss bei Hohensalza, *ibid.* 4, 1909; Einige tierische Planktonwesen des Goplosees, *ibid.* 5, 1910; Die Wandermuschel und einige pflanzliche Schwebewesen des Goplosees, *ibid.* 7, 1912; Über das Vorkommen von *Cyclops bisetosus* Rehberg in Brunnen, *Mikrokosmos* 7, 1913-14; Beobachtungen aus der heimischen Vogelwelt, *Aus dem Posener Lande* 9, 1914; Zur Winterzeit in Silberberg, *Grafenschaft Glatz* 20, 1925; Ein Spaziergang nach „Vosbergs Ruh“, *Unsere Heimat, Beil. Frankenstein-Münsterberger Zeitung* 3, 1927; Ein Blick in die Kleinwelt unserer heimischen Gewässer, *ibid.* 4, 1928.

Źródła: Schalow-Durchforschung 1931-1933; Schematismus 1887, s. 217; Schube-Durchforschung 1926, 1928; USC Zabkowice Śląskie, Standesamt Silberberg, księga zgonów 1933/10; Vereinsnachrichten, Zeitschr. f. Entom. N. F. 32, 1907, s. I; Vereinsnachrichten, Jahresh. Schles. Ver. Insektenk. 33, 1908, s. I; Verzeichnis der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. N. F. 32, 1907, s. I, XXVIII.

DRESLER ERNST FRIEDRICH

(1824-1909)

Badacz przyrody okolic Lwówka Śląskiego

Jego nazwisko pojawia się w piśmiennictwie również w formie Dressler. Na temat jego życia wiadomo niewiele. Viktor Schiffner jako jedyny wzmiankujący go autor podał jako rok jego urodzenia rok 1824, jednak bez dokładnej daty i miejsca. Jest możliwe, że pochodził z Rębiszowa (Rabishau) w powiecie lwóweckim (Kreis Löwenberg), gdzie w roku 1823 urodziła się Johanna Christiana Maria, córka murarza Benjamina Dreslera i jego żony Johanny Beaty z domu Stelzer, która być może była jego siostrą. Dresler pracował w Rębiszowie jako nauczyciel pomocniczy, zaś w roku 1852 został przeniesiony do Żerkowic (Sirchwitz). W roku 1857 powołano go na stanowisko czwartego nauczyciela w ewangelickiej Szkole Miejskiej w Lwówku Śląskim (Löwenberg). W szkole tej, która została przekształcona później w Progimnazjum Realne, pracował aż do przejścia na emeryturę w roku 1891. Interesując się geologią, z zapałem zbierał występujące w okolicach Lwówka minerały i skamieniałości. Na jego znaleziska paleontologiczne powoływali się m.in. Hanns Bruno Geinitz, Ernst Beyrich (→t.1), Heinrich Eck (→t.1) i Heinrich Robert Goepfert (→t.1), jednak najpełniej jego zbiory wykorzystał R. Drescher w swoim opracowaniu utworów kredowych z okolic Lwówka z roku 1863. Wśród opisanych przez niego 9 nowych gatunków z kolekcji Dreslera był też *Pecten dresleri* (= *Vola dresleri* (Drescher) Scupin).

Dresler był też kolekcjonerem muszli, a w latach 60. zaczął interesować się florą okolic Lwówka. W roku 1873 prezentował swoje zbiory przyrodnicze w cyklu wystaw organizowanych w Lwówku pod patronatem gazety „Löwenberger Bürger- und Hausfreund”. W roku 1883 w sprawozdaniu rocznym Szkoły Realnej w Lwówku opublikował pracę „Flora von Löwenberg in Schlesien, nach dem natürlichen System bearbeitet” (bardzo krytycznie ocenił tę pracę w recenzji zamieszczonej na łamach „Botanisches Centralblatt” Josef Freyn). Na jego odkrycia florystyczne powoływali się m.in. Julius Milde (→t.1), Karl Gustav Limpricht (→t.1), Rudolf von Uechtritz (→t.1) i Emil Fiek (→t.1). Po raz ostatni informację o jego odkry-

ciach florystycznych z okolic Lwówka podał Theodor Schube (→t.1) w roku 1891 (nowe stanowisko lepnicy dwudzielnej, *Silene dichotoma*, i stanowiska odmian kilku innych gatunków). Na okazy mszaków zbierane przez Dreslera w Karkonoszach i Górach Izerskich powoływał się w roku 1902 Franz Matouschek. Georg Hieronymus (→t.1) z kolei przytaczał w roku 1890 zebrane przez niego okazy w swoich „Przyczynkach do znajomości europejskich wyrosli”.

Dresler był członkiem-korespondentem Towarzystwa Przyrodniczego Isis w Dreźnie (Dresden) i członkiem nadzwyczajnym Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego. Zmarł w Lwówku Śląskim 9 sierpnia 1909 roku w wieku 85 lat. W tym samym roku na łamach czasopisma „Herbarium” oferowano na sprzedaż jego zbiory zielnikowe, które obejmowały m.in. ok. 7000 gatunków roślin naczyniowych, ok. 1000 gatunków mchów, ponad 220 gatunków wątrobowców, ok. 900 gatunków porostów, ponad 900 gatunków glonów i ponad 1000 gatunków grzybów. Trzy lata po jego śmierci Hans Scupin (→t.1) w swojej pracy o kredzie okolic Lwówka Śląskiego pisał: „Zasadnicza część materiału pochodzi z Królewskiego Pruskiego Krajowego Instytutu Geologicznego i kolekcji Reformowanego Gimnazjum Realnego w Lwówku Śląskim, która w ciągu wielu dziesiątków lat została zebrana przez niedawno zmarłego kantora Dreslera”.

Źródła: Anders-Statistik 1867, s. 596; Beyrich H. E., Über einige Cephalopoden aus dem Muschelkalk der Alpen und über verwandte Arten, Abh. Preuss. Akad. Wiss. 1866, s. 105-149; Chronik der Schule, Jahresbericht über das Realprogymnasium zu Löwenberg i. Schl. 1890/91, Löwenberg 1891, s. 12; Die vier Ausstellungen zu Löwenberg, Schl. Prov. Bl. N. F. 12, 1873, s. 520-523; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 13; ibid. 1902, s. 13; ibid. 1909, s. 30; Drescher R., Über die Kreide-Bildungen der Gegend von Löwenberg,

Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. 15, 1863, s. 291-366; Eck H., Über die Formationen des bunten Sandsteins und des Muschelkalks in Oberschlesien, Berlin 1865, s. 108, 146; Fiek-Durchforschung 1888-89; Fiek-Flora I, s. 114, II, s. 4 – *Pulsatilla vernalis*, s. 10 – *Ranunculus fluitans*, itd.; Freyn J. F., Dresler, E. F., Flora von Löwenberg in Schl., Bot. Centralbl. 4, Bd. 15, 1883, s. 82-83 (recenzja pracy „Flora von Löwenberg”); Geinitz H. B., Dyas oder die Zechsteinformation und das Beithliegende, Leipzig 1862, s. 177, 178, 181, 182; Goeppert H. R., Über die fossile Kreideflora und ihre Leitpflanzen, Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. 17, 1865, s. 638-648; Herbarium Dresler, Herbarium 11, 1909, s. 89; Hieronymus G., Beiträge zur Kenntniss der europäischen Zooecidien und der Verbreitung derselben, Ergänzungsheft zum Jber. SGVK 68, 1890, s. 49-272; LA Berlin, Standesamt Rabishau, Sterberegister 1877/25 (Johanne Christiane Marie Kiesewalter, geb. Dresler) (ancestry.de); Limpricht-Nachträge; Matouschek F., Bryologisch-floristische Mittheilungen aus Böhmen XI, Mittheilungen aus dem Vereine der Naturfreunde in Reichenberg 33, 1902, s. 44-48; Milde J., Neue Standorte Schlesischer Moose und Farne, Jber. SGVK 48, 1867, s. 121-130; Mitglieder, Ber. Deutsch. Bot. Ges. 5, 1887, s. CIC; Personal-Chronik öffentlichen Behörden, Amts-Blatt der Regierung zu Liegnitz 42, 1852, s. 365; ibid. 47, 1857, s. 185; Personliches, Schlesien 4, 1908/09, s. 588; Schiffner V., Geschichtliches über die bryologische Erforschung des Isergebirges, Lotos 55, 1907, s. 147; Scupin H., Die Löwenberger Kreide und ihre Fauna, Palaeontographica, Suppl. 6, 1912, s. 8; TL-2, Suppl. 6, 2000, s. 94-95; Uechtritz R. v., Die wichtigsten Funde des Jahres 1871 im Gebiete der schlesischen Flora, Jber. SGVK 49, 1871, s. 155-158; Uechtritz-Durchforschung 1876-79, na il.: Dresler F., Flora von Löwenberg in Schlesien, 13. Jahresbericht über das Realprogymnasium zu Löwenberg in Schlesien, Löwenberg 1883, s. 3.

DRZEZGA BENON

(1871-1945)

Przyjaciel przyrody w sutannie

Urodził się 16 czerwca 1871 roku w Chebziu (Morgenroth) jako syn nadleśniczego Rafała Drzezgi i jego żony Karoliny z domu Schwan. Na chrzcie w kościele pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli (Godulla-

hütte) otrzymał imiona Benno Ludwig Wilhelm. Po ukończeniu szkoły ludowej uczył się w gimnazjach w Bytomiu (Beuthen), Królewskiej Hucie (Königshütte) i u ojców Franciszkanów w Harrenvelde w Holandii. Teologię studiował na Uniwersytecie Wrocławskim. Po przyjęciu 11 czerwca 1898 roku święceń kapłańskich pracował jako wikary w latach 1898-99 w parafii Trójcy Przenajświętszej w Rachowicach (Rachowitz) w powiecie gliwickim (Kreis Gleiwitz), w latach 1899-1902 w parafii Trójcy Przenajświętszej w Korfantomie (Friedland) i w roku 1902 w Zaborzu (Zaborze). W tym samym roku został mianowany kuratusem w Miasteczku Śląskim (Georgenberg), gdzie w latach 1905-08 wybudował nowy kościół pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Od roku 1914 był proboszczem parafii św. Urbana w Woli (Wohlau) w powiecie pszczyńskim (Kreis Pless).

Znany był jako obrońca starych lip przy kościele w Woli. W „Gościu niedzielny” pisano o nim: „Ks. proboszcz Drzezga w ogóle jest wielkim przyjacielem przyrody. Posiada znakomite herbarjum, t. j. zbiór roślin górnośląskich, a gdyby nie przez tak długie lata służba Pańska byłaby go trzymała w zaciszu wiejskiego duszpasterstwa, z pewnością stałby dziś na katedrze uniwersyteckiej jako wielki botanik-naukowiec”. Zajmował się też prawdopodobnie entomologią – jego nazwisko figurowało w książce adresowej entomologów Wilhelma Junka z roku 1905. Poza wspomnianymi dziedzinami interesowały go też socjologia, rolnictwo i medycyna. Po przejściu na emeryturę zamieszkał w roku 1935 w Miasteczku Śląskim. Tam zmarł 21 lutego 1945 roku.

Źródła: AP Katowice, Sąd Obwodowy w Bytomiu, ASC katolickiej parafii w Goduli, chrzty 1871/86; Junk-Adressbuch, s. 236; Katolicka parafia Wniebowzięcia NMP w Miasteczku Śląskim, księga zgonów 1886-1953, poz. 1945/7; Myszyński J., Słownik biograficzny duchowieństwa (Archi)diecezji Katowickiej 1922-2008, Katowice 2009, s. 73; Parafia Wola, Gość Niedzielny 12, nr 22, 3.06.1934 (portr.).

DUCKE ADOLF GEORG LUDWIG

(1874-1959)

Badacz błonkówek Śląska i flory Amazonii

Odnosnie roku i miejsca jego urodzenia w piśmiennictwie podawano kilka wzajemnie wykluczających się wersji. Franz Friedrich Kohl w roku 1901 w „Botanice i zoologii w Austrii w latach 1850-1900” podawał jako miejsce jego urodzenia Odry (Odrau) na ówczesnym austriackim Śląsku, zaś Walter Egler w biografii Dückego z roku 1963 napisał, że urodził się 27 października 1876 roku w Trieście. Zdaniem Williama Archera

winę za to ponosił w dużej mierze sam Ducke, który konsekwentnie uchylał się od odpowiedzi na pytania dotyczące jego młodości i rodziców. Najbardziej prawdopodobną wersję zamieszczono w „Sprawozdaniu z działalności Towarzystwa Przyrodniczego w Opawie za lata 1895-1905”, w którym podano wiele nieznanych późniejszym biografom Duckego szczegółów z jego życia przed wyjazdem do Brazylii. W sprawozdaniu tym napisano, że Ducke urodził się 27 października 1874 roku w Wiedniu (Wien). Informację tę potwierdza metryka chrztu Duckego z ksiąg wiedeńskiej parafii św. Karola Boromeusza. Tam też znajduje się informacja, że urodził się w domu swoich dziadków ze strony matki przy ówczesnej Obere Alleeasse 1 (dziś Plösslgasse).

Jego niechęć do opowiadania o sobie wynikała zapewne z okoliczności jego narodzin. Jego matka Christina, urodzona w Wiener Neustadt córka inspektora c.k. Kolei Południowej Georga Scherzera i Wilhelminy z domu Mannor, w październiku 1874 roku była już od niemal 3 lat wdową po kapitanie artylerii Adolfie Ducke, który zmarł 20 stycznia 1872 roku we Lwowie (Lemberg). Jako ojciec jej syna zadeklarował się pochodzący z Ptice (Ptitsch) w Czechach porucznik piechoty Ludwig Ducke, który najprawdopodobniej był jej szwagrem. Ducke dopiero w roku 1895 uzyskał sądową zgodę na posługiwanie się swoim nazwiskiem, używał go już jednak wcześniej.

Już w roku 1890, mając 16 lat, zbierał okazy błonkówek w okolicach Oder, a później też w okolicach Opawy (Troppau), gdzie przez 5 lat uczył się w gimnazjum, a następnie w latach 1893-95 w Zakładzie Kształcenia Nauczycieli. W roku 1895 opublikował w czasopiśmie Towarzystwa Przyrodniczego w Opawie przyczynek do znajomości złotolitekowatych (Chrysididae) Śląska, a rok później w tym samym czasopiśmie zamieścił wykaz gatunków pszczołinki (*Andrena*) zebranych w okolicach Oder i Opawy w latach

1890-95. Do błonkówek ze Śląska powracał jeszcze kilkakrotnie w publikacjach z lat 1898-1901. Jako nauczyciel pracował najpierw w Gleichenbergu w Styrii, później zaś w Trieście. O błonkówkach z okolic tego drugiego pisał w latach 1897-98, przy czym szczególnie interesował się murarkami (*Osmia*), którym poświęcił obszerną monografię opublikowaną w roku 1900. Opisał w niej dwa nowe podrodzaje i trzynaście nowych gatunków. Pod tytułem tej publikacji figurował jako „Adolf Ducke, Odry (austriacki Śląsk), obecnie entomolog w Museu Paraense w Parą”.

Do Brazylii trafił za sprawą szwajcarskiego przyrodnika Emila Augusta Goeldiego, założyciela i dyrektora Museu Paraense w Belém, stolicy stanu Parą, który w roku 1899 przyjechał do Europy w poszukiwaniu pracowników do tego muzeum i zatrudnił go jako preparatora w dziale zoologicznym. W tym samym roku Towarzystwo Przyrodnicze w Opawie przyjęło Duckego w poczet swoich członków-korespondentów. W Brazylii Ducke kontynuował początkowo rozpoczęte w Europie badania błonkówek, jednak na prośbę botanika Jacquesa Hubera, który również pracował w Museu Paraense i po rezygnacji Goeldiego został jego dyrektorem, zaczął podczas swoich podróży zbierać też okazy roślin. W opublikowanym w roku 1909 opracowaniu „Plantae Duckeanae” Huber spośród okazów ponad 400 taksonów zebranych przez Duckego w latach 1902-07 na obszarze tzw. Gujany Brazylijskiej, tj. na brazylijskim terytorium leżącym na północ od Amazonki, opisał nowy rodzaj *Amphiodon* z rodziny bobowatych (Fabaceae), 84 nowe gatunki i 11 nowych odmian. Wśród nowych gatunków opisanych przez Hubera aż 13 – *Vanilla duckei*, *Pisonia duckei*, *Conepia duckei*, *Inga duckei*, *Pithecolobium duckei*, *Mimosa duckei*, *Swartzia duckei*, *Saccoglottis duckei*, *Erythroxylum duckei*, *Hortia duckei*, *Rhabdodendron duckei*, *Protium duckei*, *Guarea duckei* – upamiętniało nazwisko Duckego.

Gdy w roku 1914 Huber zmarł, Ducke poświęcił się całkowicie botanice, specjalizując się w rodzinie bobowatych, której przedstawicielami w tropikach są często wysokie rośliny drzewiaste. Nieraz mawiał, że z uwagi na jego niemal dwumetrowy wzrost było mu to chyba pisane. Rośliny drzewiaste Amazonii były znane wówczas słabo z uwagi na znaczne problemy związane ze zbieraniem okazów. Osobniki poszczególnych gatunków rosną tam w dużym rozproszeniu, czas ich kwitnienia jest nieregularny, a przy tym często trudno jest dojrzeć kwiaty na wysokości 30-40 m w gęszczu gałęzi i pnączy. By uporać się z tymi problemami, Ducke uważnie badał ściółkę, szukając opadłych kwiatów, przyglądał się koronom drzew z pomocą lornetki i nasłuchiwał brzęczenia owadów zbierających nektar.

By zebrać okazy zielnikowe, czasem zestrzeliwywał wypatrzone gałęzie, czasem zaś korzystał z pomocy Indian, którzy wspinali się na drzewa i ścinał je. Z biegiem lat poszczególne drzewa znał tak samo jak ludzi i bez trudu odnajdywał je, wracając na te same stanowiska.

W październiku 1918 roku Ducke podpisał trzyletni kontrakt z ogrodem botanicznym w Rio de Janeiro. Kontrakt ten w roku 1921 został przedłużony na kolejne trzy lata, zaś w roku 1924 został zatrudniony na stałe. Mając stabilną sytuację życiową, ożenił się 6 grudnia 1924 roku z pochodzącą z Crato w stanie Ceará, 17 lat młodszą od niego Józefiną Pedrosą de Lima. Z żoną u boku kontynuował swoje wyprawy badawcze, buntując się przeciw wszystkim próbom zatrzymania go w Rio de Janeiro. Wychodząc z założenia, że roślin Amazonii nie można badać na odległość, przez całe życie stawiał pracę w terenie nad pracę ze zbiorami zielnikowymi. Z czasem doprowadziło to do zatararów z dyrekcją ogrodu botanicznego, w wyniku których odmówił powrotu do Rio de Janeiro i zamieszkał w Manaus. Tam kontynuował swoje badania, a na życie zarabiał prowadząc sklep. W roku 1943 zaczął tracić wzrok, okazało się jednak, że przyczyną tej dolegliwości była infekcja zębów – po ich usunięciu kłopoty ze wzrokiem zniknęły.

Pracy badawczej nie przerwał również po przejściu na emeryturę w roku 1945. W roku 1954 przy wsparciu Narodowej Rady Badawczej, rozpoczął opracowywanie flory stanu Ceará. Zamieszkał wówczas w nadmorskim mieście Fortaleza. Końcowy raport ze swoich badań skończył pisać 30 grudnia 1958 roku. Zmarł w Fortalezie tydzień później, 5 stycznia 1959 roku. Jego żona zmarła w Belém 11 lipca 1975 roku.

Cały dorobek naukowy Duckego obejmuje ok. 190 publikacji. Opisał w nich ponad 1300 nowych taksonów, w tym ponad 50 nowych rodzajów. Jego nazwisko upamiętniają w botanice rodzaje *Duckea* Maguire (Rapateaceae), *Duckeanthus* R. E. Fries (Annonaceae), *Duckeodendron* Kuhlmann (Duckeodendraceae) i *Duckesia* Cuatrecasas (Humiriaceae), a oprócz tego ponad 150 gatunków z epitetami *duckei*, *duckeanum* i *duckeana*. W roku 1954 Ducke zwrócił się do Narodowego Instytutu Badań Amazonii z wnioskiem o utworzenie w okolicach Manaus rezerwatu leśnego. Nie dożył jednak realizacji tego marzenia – noszący dziś jego imię rezerwat (Reserva Florestal Adolpho Ducke), który obejmuje powierzchnię 100 km², powstał dopiero w roku 1963. W jego obrębie usytuowany jest ogród botaniczny w Manaus, który również nosi imię Duckego (Jardim Botânico Adolpho Ducke). Jego imię nosi też ulica w Manaus i laboratorium fitochemiczne w muzeum w Belém.

Wybrane publikacje: Beitrag zur Kenntnis der Goldwespen Schlesiens, *Mitt. Naturwiss. Ver. Troppau* 2, 1895; Aufzählung der in den Jahren 1890 bis 1895 bei Odra und Troppau gesammelten Arten der Bienengattung *Andrena*, *ibid.* 3, 1896; Aufzählung der bei Triest im Jahr 1896 von mir gesammelten *Osmia*-Arten und Beschreibung einer neuen Art, *Entom. Nachr.* 23, 1897; Die Bienenfauna österreichisch Schlesiens, *ibid.* 24, 1898; Zur Kenntnis der Bienenfauna des österreichischen Küstenlandes, *ibid.*; Neue Arten und Varietäten der Gattung *Osmia* Panz., *ibid.* 25, 1899; Nachtrag zur Bienenfauna österreichisch Schlesiens, *ibid.* 26, 1900; Die Bienengattung *Osmia* Panz. als Ergänzung zu Schmiedeknecht's „*Apidae europaeae*“ Vol. II. in ihren palaearctischen Arten monographisch bearbeitet, *Ber. Naturwiss. Med. Ver. Innsbruck* 25, 1900; Beobachtungen über Blütenbesuch, Erscheinungszeit etc. der bei Pará vorkommenden Bienen, *Zeitschr. f. Syst. Hymenopterol. Dipterol.* 1, 1901; Beiträge zur Kenntnis der geographischen Verbreitung der Chrysididen und Beschreibung von drei neuen Arten, *ibid.*; As espécies paraenses do gênero *Euglossa* Latr., *Bol. Mus. Paraense* 3, 1902; Die stachellosen Bienen (*Melipona*) von Pará, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 17, 1902; Neue Arten des Genus *Bothynostethus* Kohl, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 52, 1902; Ein neue südamerikanische *Cleptes*-Art, *Zeitschr. f. Syst. Hymenopterol. Dipterol.* 2, 1902; Ein wenig bekanntes Chrysididengenus *Amisega* Cam., *ibid.*; Neue Goldwespen von Pará (Hym.), *ibid.*; Beiträge zur Synonymie der neotropischen Apiden, *ibid.* 3, 1903; Biologische Notizen über einige südamerikanische Hymenoptera, *Allg. Zeitschr. f. Entom.* 8, 1903; Neue Grabwespen vom Gebiete des unteren Amazonas, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 53, 1903; O gênero *Pterombus* Sm. (Hymenoptera), *Rev. Mus. Paulista* 9, 1903; Zur Kenntnis der Sphegiden Nordbrasilien, *Zeitschr. f. Syst. Hymenopterol. Dipterol.* 4, 1904; Zur Kenntnis der Diploptera vom Gebiet des unteren Amazonas, *ibid.*; Beitrag zur Kenntnis der Bienengattung *Centris* F., *ibid.*; Revisione dei Crisididi dello Stato Brasiliano del Pará, *Boll. Soc. Entom. Ital.* 36, 1904; Sobre as Vespidas sociais do Pará, *Bol. Mus. Paraense* 4 (2-3), 1904; Zur Abgrenzung der neotropischen Schmarotzerbienengattungen aus der nächsten Verwandtschaft von *Melissa* Smith, *Zeitschr. f. Syst. Hymenopterol. Dipterol.* 5 (4), 1905; Les espèces de *Polistomorpha* Westw., *Bull. Soc. Entom. France*, 1906; Neue Beobachtungen über die Bienen der Amazonasländer, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 2, 1906; Beitrag zur Kenntnis der Solitärbiene Brasiliens, *Zeitschr. f. Syst. Hymenopterol. Dipterol.* 6-7, 1906-07; Contribution à la connaissance des Scoliidés de l'Amérique du Sud, *Rev. Entom.* 26, 1907; Novas contribuições para o conhecimento das vespas sociais (Vespidae sociales) da região neotropical, *Bol. Mus. Paraense* 5, 1907; Voyage aux „campos“ de l'Ariramba, *Bull. Soc. Geogr.* 16, 1907; Beiträge zur Hymenopterenkunde Amerikas, *Deutsche Entom. Zeitschr.*, 1908; Zur Kenntnis der Schmarotzerbiene Brasiliens, *Zeitschr. f. Syst. Hymenopterol. Dipterol.* 8, 1908; Deux vespides nouveaux du Muséum National Hungrois, *Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungarici* 7, 1909; Explorations dans le nord de l'Etat de Pará, I. Voyage au rio Mapuera, II. Voyage aux „Campos“ et „Serras“ de Montealegre, *Bull. Soc. Geogr.* 20, 1908; *Odyneropsis* Schrottky, genre d'abeilles parasites mimétiques, *Bull. Soc. Entom. France*, 1909; Explorações botânicas e entomológicas no Estado do Ceará, *Rev. Inst. Ceará* 24, 1910; Révision des guêpes sociales polygames d'Amérique, *Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungarici* 8, 1910; Notas sobre o clima da Amazônia, *Revista do Ensino (Belém)* 1, 1911; Die natürlichen Bienengenera Südamerikas, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 34, 1912; Explorações científicas no

Estado do Pará, *Boll. Mus. Paraense* 7, 1913; Über Phylogenie und Klassifikation der sozialen Vespiden, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 36, 1914; La région des rapides de Cupati, *Bull. Soc. Geogr.* 30, 1914; Plantes nouvelles ou peu connues de la région Amazonienne I-V, *Arq. Jard. Bot. Rio de Janeiro* 1, 3-6, 1915-33; As espécies de Massaranduba (gênero *Mimusops*) descritas pelo botânico brasileiro Francisco Freire Allemão, *ibid.* 2, 1917; Pajurá e Oytoró, *Arq. Mus. Nac. Rio de Janeiro* 22, 1919; As leguminosas do Estado do Pará, *Arq. Jard. Bot. Rio de Janeiro* 4, 1925; Die stachellosen Bienen Brasiliens, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 49, 1925; Relatórios das comissões desempenhadas pelo chefe da seção de Botânica, Adolpho Ducke, na região amazônica durante os anos 1919 a 1928, *Arq. Jard. Bot. Rio de Janeiro* 4, 1930; Enumeração de plantas amazônicas cultivadas no Jardim Botânico e introduzidas pelo chefe de seção Adolpho Ducke, de 1920 a 1928. Apresentação do diretor Antônio Pacheco Leão, *ibid.* 5, 1930; Espèces nouvelles de plantes de l'Amazonie brésilienne, *Bull. Mus. Hist. Nat. Paris*, 2 Ser., 2, 1932; Fifteen new forest trees of the Brazilian Amazon, *Trop. Woods* 31, 1932; Revision of the species of the genus *Elizabetha* Schomb., *ibid.* 37, 1934; *Einsteinia*, um novo e magnífico gênero de Rubiaceae da Amazônia brasileira, *An. Acad. Bras. Cienc.* 6, 1934; Plantes nouvelles ou peu connues de la région Amazonienne VI-X, *Arq. Inst. Biol. Veg.* 1-2, 4, 1934-38; *Aguiaria*, novo gênero de Bombaceas, a árvore maior do alto Rio Negro, *An. Acad. Bras. Cienc.* 7, 10, 1935-38; Notes on the Myristicaceae of Amazonian Brazil, with description of new species, *Journ. Wash. Acad. Scienc.* 26, 1936; Plantes nouvelles ou peu connues de la région Amazonienne XI, *Arq. Serv. Florest.* 1, 1939; As espécies brasileiras de cacau (Gênero *Theobroma* L.) na botânica sistemática e geográfica, *Rodriguesia* 4, 1940; Revision of the species of the genus *Coumarouna* Aubl. or *Dipteryx* Schomb., *Trop. Woods* 61, 1940; New and noteworthy Sapotaceae of Brazilian Amazonia, *ibid.* 71, 1942; A Flora do Rio Urubú, *Bol. Min. Agric.* 33, 1944; O gênero *Strychnos* L. na Amazônia Brasileira, com a descrição de uma espécie nova: *Strychnos pachycarpa* n. sp., *Bol. Tecn. Inst. Agron. Norte* 4, 1945; New forest trees of the Brazilian Amazon, *ibid.*; Novas contribuições para o conhecimento das seringueiras da Amazônia Brasileira, *ibid.* 10, 1946; Notas sobre a Flora Neotrópica, II. As leguminosas da Amazônia Brasileira, *Bol. Tecn. Inst. Agron. Norte* 18, 1949; Plantas novas ou pouco conhecidas da Amazônia, *ibid.* 19, 1950; A new Curatere-plant from the Brazilian Amazon, *An. Acad. Bras. Cienc.* 23 (2), 1951; Phytogeographical Notes on the Brazilian Amazon, *ibid.* 25, 1953; As leguminosas de Pernambuco e Paraíba, *Mem. Inst. Osv. Cruz* 51, 1953; As espécies brasileiras do gênero *Pradosia* Liais (Fam. Sapotaceae), *Bol. Tecn. Inst. Agron. Norte* 28, 1953; As espécies brasileiras do gênero *Theobroma* L., *ibid.*; Notas sobre a Fitogeografia da Amazônia Brasileira, *ibid.* 29, 1954; O gênero *Strychnos* no Brasil, *ibid.* 30, 1955; Critical notes on some Brazilian Leguminosae, *An. Acad. Bras. Cienc.* 29 (3), 1957; Capi, Caapi, Gabi, Ayahuasca e Yagé, *ibid.* 30 (2), 1958; Estudos Botânicos no Ceará, *ibid.* 31 (2), 1959; Notas adicionais às Leguminosas da Amazônia Brasileira, *Bol. Tecn. Inst. Agron. Norte* 36, 1959.

Fontes: Adressbuch Wien 1874, s. 469; Archer W. A., Adolpho Ducke, botanist of the Brazilian Amazon (1876-1959), *Taxon* 11, 1962, s. 233-242; BZÖ, s. 68, 379; Bericht-Tropen, s. 11, 18, 23-25; Cuatrecasas J., A taxonomic revision of the Humiriaceae, *Contr. U. S. Nat. Herb.* 35, 2, 1961, s. 25-214; DA Wien, Katholisches Pfarramt St. Karl Borromaeus,

Wien IV, Taufbuch 1872-76, k. 221; Egler W., Adolpho Ducke – traços biográficos, viagens e trabalhos, *Bol. Mus. Paraense* 18, 1963, 129 s. (portr., bibliogr. bez najwcześniejszych publikacji); Fries R. E., Revision der Arten einiger Anonaceen-Gattungen III, *Acta Horti Bergiani* 12, 1934, s. 1-220; Huber J., Plantae Duckeanae austro-guyanenses – Enumeração das plantas siphonogamas collecionadas de 1902 a 1907 na Guyana brasileira pelo Sr. Adolpho Ducke e determinadas pelo Dr. J. Huber, *Bol. Mus. Paraense* 5, 2, 1909 s. 294-436; Junk-Adressbuch, s. 171; Kuhlmann J. G., Contribuição para o conhecimento de algumas plantas novas, contendo também um trabalho de critica e novas combinações, *Arq. Jard. Bot. Rio de Janeiro* 4, 1925, s. 347-365; Maguire B., Wurdack J. J., The botany of the Guyana Highland III, *Mem. New York Bot. Gart.* 10, 1, 1958, s. 1-156; Oliveira M. L. i in., Reserva Ducke – a biodiversidade amazônica através de uma, Manaus 2008, 166 s.; Paiva M. P., Os naturalistas e o Ceará – VIII Adolpho Ducke (1876-1959), *Rev. Inst. Ceará* 116, 2002, s. 17-37; Scaff L. M., Contribuição à biografia de Adolpho Ducke, *Ciência e Cultura* 31(5), 1979, s. 565-572; TL-2, 1, 1976, s. 690; *ibid.*, Suppl. 6, 2000, s. 137-141; ZAPava, K. k. Lehrer-Bildungs-Anstalt in Troppau – Classen-Katalog 1891-95 (familysearch.org); *ibid.*, K. k. Lehrer-Bildungs-Anstalt in Troppau – Monats-Katalog des vierten Jahrgangs 1893-94 (familysearch.org); *ibid.*, K. k. Lehrer-Bildungs-Anstalt in Troppau – Monats-Katalog des vierten Jahrgangs 1894-95 (familysearch.org).

DUDA PAUL THEODOR OSWALD FRIEDRICH

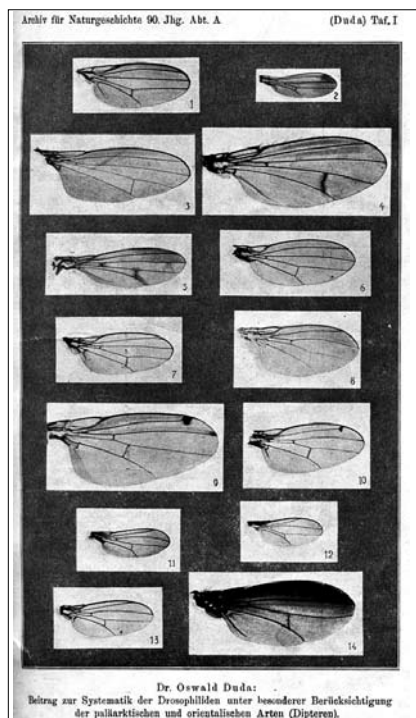
(1869-1941)

Jeden z najwybitniejszych dipterologów okresu międzywojennego

Urodził się 11 kwietnia 1869 roku w Brzegu (Brieg) w rodzinie pochodzącego ze Wschowy (Fraustadt) nauczyciela gimnazjalnego Theodora Augusta Emila Dudy i jego żony Alwiny z domu Otto. Egzamin dojrzałości zdał w roku 1890 w Brzegu. W roku 1894 na podstawie dysertacji „Über einen Fall von Angiom der Kniegelenkkapsel” uzyskał w Greifswaldzie stopień doktora medycyny. Nie udało się znaleźć informacji na

temat jego życia z lat 1894-1904. W roku 1904 prawdopodobnie pracował już w Niemczech (Nimptsch), tam w każdym razie 29 grudnia 1904 roku ożenił się z nauczycielką śpiewu Hildegardą Handrich. Jako lekarz powiatowy w Niemczech figurował od roku 1907 w spisie członków Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. 31 sierpnia tegoż roku Rudolf Dittrich (→t.1) podczas spotkania członków towarzystwa demonstrował złapane przez Dudę koło Niemczech okazy pszczołinki rudej (*Andrena fulva*), które potwierdzały występowanie tego gatunku na Śląsku. Pierwsze wystąpienie Dudy na spotkaniu członków towarzystwa zostało odnotowane w protokołach z datą 10 stycznia 1909 roku – omawiał wówczas zasady, wg których kataloguje swoje zbiory muchówek (Diptera). Temu rzędowi owadów poświęcał już wówczas najwięcej uwagi, stając się z czasem jednym z najwybitniejszych jego znawców.

Podczas posiedzeń Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego z lat 1909-13 mówił m.in. o musze serowej (*Piophil casei*) i jej krewniakach, o preparowaniu małych muchówek, o komarze widliszku (*Anopheles maculipennis*) w okolicach Niemczech, demonstrował też mikrostereoskopowe fotografie muchówek i zbiór

muchówek przeznaczony dla Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu (Breslau). W latach 1914-18 w spisie członków Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego figurował jako lekarz powiatowy w Ilfeld w Turynii. W tym czasie opublikował swoją pierwszą dużą pracę, w której dokonał rewizji europejskich gatunków muchówek z rodzaju *Limosina* Macquart (Sphaeroceridae). Od roku 1919 pracował jako lekarz powiatowy w Bystrzycy Kłodzkiej (Habelschwerdt), otrzymując w roku 1925 tytuł radcy medycznego.

Jego publikacje z lat 1918-42 objęły 26 rodzin muchówek, w tym dwie nowe, wyodrębnione przez niego – Aulacigastridae wyodrębnioną w roku 1921 i Curtonotidae wyodrębnioną w roku 1934. Najwięcej uwagi poświęcił rodzinie wywilznowych (*Drosophilidae*), w obrębie której opisał 39 nowych rodzajów, 314 nowych gatunków (w tym 147 z rodzaju *Drosophila*), 4 nowe podgatunki i 38 nowych odmian, rodzinie niezmniarkowych (*Chloropidae*), w obrębie której opisał 32 nowe rodzaje, 316 nowych gatunków i 8 nowych odmian, oraz rodzinie Sphaeroceridae, w której opisał 21 nowych rodzajów, 174 nowe gatunki i 9 nowych odmian. Choć wiele z tych taksonów unieważniły późniejsze rewizje, liczby te dają pojęcie o wkładzie, jaki Duda wniósł w poznanie muchówek. Zajmował się przedstawicielami tego rzędu ze wszystkich kontynentów, otrzymując do opracowania zbiory m.in. z muzeów w Wiedniu, Budapeszcie, Londynie i Waszyngtonie.

Od roku 1932 lub 1933 mieszkał w Gliwicach (Gleitwitz) – w książce adresowej z roku 1936 figuruje jako lekarz powiatowy w stanie spoczynku zamieszkały przy Reichspräsidentplatz 1 (dziś pl. Piłsudskiego). W 1939 roku zamieszkał w Berlinie w lokalu przy Barbarossaplatz 4, którego najemcą była jego żona. Zmarł 21 listopada 1941 roku w szpitalu „Maria Hilf” w Bystrzycy Kłodzkiej. Jego zbiory entomologiczne kupiło po jego śmierci Muzeum Zoologiczne Uniwersytetu w Berlinie. Obok kilkunastu nazw gatunkowych jego nazwisko upamiętniają nazwy rodzajowe *Dudaborborus* Papp (Sphaeroceridae), *Dudaella* Strand (Tabaniidae) i *Dudaia* Hedicke (Sphaeroceridae).

Publikacje: Revision der europäischen Arten der Gattung *Limosina* Macquart (Dipteren), *Abh. Zool. Bot. Ges. Wien* 10, 1, 1918; Kritische Bemerkungen zur Gattung *Scaphomyza* Hardy (Dipteren), *Jahresh. Schles. Ver. Insektenk.* 13, 1921; Vorläufige Mitteilung zur Kenntnis der ausser-europäischen Arten der Gattungen *Leptocera* Olivier = *Limosina* Macq. und *Borborus* Meigen (Dipteren), *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 43, 1920; Revision der altweltlichen Arten der Gattung *Sphaerocera* Latreille (Dipteren), *Tijdschrift voor Entomologie* 63, 1920; *Fiebrigella* und *Archiborborus*, zwei neue südamerikanische Borboriden-Gattungen (Dipteren), *ibid.* 64, 1921; Borbo-

rinae, w: T. Becker, Wissenschaftliche Ergebnisse der mit Unterstützung der Akademie der Wissenschaften in Wien aus der Erbschaft Treitl von F. Werner unternommenen zoologischen Expedition nach dem Anglo-Ägyptischen Sudan (Kordofan) 1914, VI. Diptera, *Denkschr. Akad. Wiss. Wien* 98, 1922; *Liodrosophila* und *Sphaerogastrella*, zwei neue, zu den Drosophiliden und nicht zu den Camilliden gehörige Dipteren-Gattungen aus Südostasien, *Arch. f. Naturgesch.* 88, 1922; Revision der altweltlichen Arten der Gattung *Borborus* (*Cypselia*) Meigen (Dipteren), *ibid.* 89, 1923; Die orientalischen und australischen Drosophiliden-Arten (Dipteren) des Ungarischen National-Museums zu Budapest, *Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungarici* 20, 1923 (Nachtrag, *ibid.* 23, 1926); Die Drosophiliden (Dipteren) des Deutschen Entomologischen Instituts d. Kaiser Wilhelm-Gesellschaft (früheres Deutsches Entomologisches Museum) aus H. Sauter's Formosa-Ausbeute nebst Beschreibung zehn neuer südostasiatischer Drosophiliden des Amsterdamer Museums und des Wiener Staatsmuseums, *Arch. f. Naturgesch.* 90, 1924; Beitrag zur Systematik der Drosophiliden unter besonderer Berücksichtigung der paläarktischen und orientalischen Arten (Dipteren), *ibid.* (Taf. I na il. 2); Die aussereuropäischen Arten der Gattung *Leptocera* Olivier = *Limosina* Macquart (Dipteren) mit Berücksichtigung der europäischen Arten, *ibid.*; Revision der europäischen Arten der Gattung *Drosophila* Fallén (Dipt.), *Saertryk af Entomologiske Meddelelser* 14, 1924; Beitrag zur Systematik der Limosinen-Untergattungen *Trachyopella* und *Elachisoma* und Beschreibung von *Elachisoma pilosa* n.sp., *Konowia* 3, 1924; Revision der europäischen und grönländischen sowie einiger südostasiatischen Arten der Gattung *Piophilina* Fallén (Dipteren), *ibid.*; Berichtigungen zur Revision der europäischen Arten der Gattung *Limosina* Macq. (Dipteren) nebst Beschreibung von sechs neuen Arten, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 73, 1924; *Apitoliella borgei*, eine neue flügellose Borboride (Dipt.) aus Brasilien, *Natuurhistorisch Maandblad* 13, 1924; Die costaricanischen Drosophiliden des Ungarischen National-Museums zu Budapest, *Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungarici* 22, 1925; Die südamerikanischen Drosophiliden (Dipteren) unter Berücksichtigung auch der anderen neotropischen sowie der nearktischen Arten, *Arch. f. Naturgesch.* 91, 1925; *Sphaerocera cornuta*, eine neue Borboride (Diptera) aus Centralafrika, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 1925; Monographie der Sepsiden (Dipt.), *Ann. Naturhist. Mus. Wien* 39-40, 1925-26; Fauna sumatrensis, Beitrag Nr. 26, Drosophilidae, *Supplementa entomologica* 14, 1926; Revision der altweltlichen Astiidae, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 1927; Beitrag zur Kenntnis der Gattung *Lonchoptera* Meigen (Dipt.), *Konowia* 6, 1927; *Pygopiophila sikorae* und *Mycetaulus hispanicus*, zwei neue Piophiliden (Dipteren), *ibid.*; Beitrag zur Kenntnis der aussereuropäischen Scatopsiden (Dipt.), *ibid.* 7, 1928; Bemerkungen zur Systematik und Ökologie einiger europäischer Limosinen und Beschreibung von *Scotophillella splendens* n. sp. (Dipt.), *ibid.*; Beitrag zur Kenntnis der Südostasiatischen Drosophilidengattung *Hypselothyrea* de Meijere (Dipt.), *Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungarici* 25, 1928; Scatopsidae, w: E. Lindner, Die Fliegen der Paläarktischen Region, Bd. 2, Lief. 26, Stuttgart 1928; Fauna Buruana, Diptera, Acalyptrata, *Treubia* 7, 1929; Fauna Buruana, Diptera, Acalyptrata, w: Boeroe Expedition 1921-1922, Vol. II, Insecta, Livr. 5, Archipel Drukkerij, Buitenzorg 1929; Die Ausbeute der deutschen Chaco-Expedition 1925/26 (Diptera), VI. Sepsidae, VII. Piophilidae, VIII. Cypselidae, IX. Drosophilidae und X. Chloropidae, *Konowia* 8, 1929; Neue und bekannte orientalische Chloro-

piden (Dipt.) des Deutschen Entomologischen Instituts in Berlin-Dahlem, *Stett. Entom. Zeitung* 91, 1930; Die neotropischen Chloropiden (Dipt.), *Folia Zoologica et Hydrobiologica* 2-3, 1930-31; Chloropidae, Drosophilidae, dipterologischer Beitrag zu der von H. J. Feuerborn, F. Ruttner und A. Thienemann im Jahre 1928 und 1929 nach Java, Sumatra und Bali unternommenen limnologischen Forschungsreise, *Arch. f. Hydrobiol., Suppl.* 9, 1931; Chloropidae, w: E. Lindner, Die Fliegen der Paläarktischen Region, Bd. 6, Lief. 64, 68, Stuttgart 1932-33; Neue und bekannte neotropische Chloropidae (Dipt.) des U.S. National-Museums, Smithsonian Institution, *Konowia* 12-13, 1933-34; Ergebnisse einer zoologischen Sammelreise nach Brasilien, insbesondere das Amazonasgebiet, ausgeführt von Dr. H. Zerny, X. Teil, Diptera: Chloropidae, *Ann. Naturhist. Mus. Wien* 47, 1934; Weitere neue und wenig bekannte orientalische und australische Chloropiden (Diptera) des Deutschen Entomologischen Instituts in Berlin-Dahlem, *Arb. Morph. Taxon. Ent. Berlin-Dahlem* 1, 1934; Drosophilidae, w: E. Lindner, Die Fliegen der Paläarktischen Region, Bd. 6, Lief. 84, Stuttgart 1934; Periscelidae, Astiidae, Aulacogastridae, Curtonotidae, Diastatidae, Camillidae und Drosophilidae, *ibid.*, Bd. 6, Lief. 86, Stuttgart 1935; Einige neue Afrikanische Akalyptrate Musciden (Dipt.) des British Museum, *Stylops* 4, 1935; Beitrag zur Kenntnis der paläarktischen Madizinae, *Natuurhistorisch Maandblad* 24, 1935; Cypselidae, w: Y. Sjöstedt, Entomologische Ergebnisse der schwedischen Kamtchatka-Expedition 1920-1922, *Ark. Zool. A* 28, 1935; Weitere neue afrikanische und orientalische Musciden (Dipt.) des British Museum, *Annals and Magazine of Natural History* 8, 1936; Sphaeroceridae (Cypselidae), w: E. Lindner, Die Fliegen der Paläarktischen Region, Bd. 6, Lief. 117, Stuttgart 1938; Revision der Afrikanischen Drosophiliden (Diptera), *Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungarici* 32-33, 1939-40; Neue oder ungenügend bekannte Zweiflügler aus meiner Sammlung, *Folia Zoologica et Hydrobiologica* 10, 1940; Neue oder ungenügend bekannte Zweiflügler der paläarktischen Region aus meiner Sammlung 2, Fortsetzung, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 1942.

Žródla: Adressbuch Berlin 1939, s. 514; *ibid.* 1940, s. 533; *ibid.* 1941, s. 533; *ibid.* 1942, s. 537; Adressbuch Gleiwitz 1936, s. 55; Auszüge aus den Protokollen, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 32, 1907, s. XIV; Auszüge aus den Protokollen, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 1, 1908, s. XI; *ibid.* 2, 1909, s. V, VI; *ibid.* 3, 1910, s. XIII, XV; *ibid.* 4, 1911, s. V, VI, VIII; *ibid.* 5, 1912, s. XIX; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Duda Theodor; Chronik der Königlichen Universität Greifswald für das Jahr 1893/94, Greifswald 1894, s. 15; Hellén W., *Notulae Entomologicae* 23, 1943, s. 60; Kössler-Personenlexikon, Band: Daase-Dzialas, s. 195 (Duda Theodor); Sachtleben H., *Aus der entomologischen Welt*, Arb. Morph. Taxon. Ent. Berlin-Dahlem 9, 1942, s. 65; Übersicht über die Abiturienten, Königl. Gymnasium zu Brieg, Bericht über das Schuljahr 1889/90, s. 11; USC Bystrzyca Kłodzka, księga zgonów 1941/231; Vereinsnachrichten, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 32, 1907, s. I; Verzeichnis der Mitglieder, *ibid.*, s. XXVIII; Verzeichnis der Mitglieder, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 7, 1914, s. XXXV; *ibid.* 13, 1921, s. 17; Wheeler M. R., A note on Dr. O. Duda's collecting area at Habelschwerdt, Germany, *The Entomologist* 102, 1969, s. 205-206; portr.: Senckenberg Deutsches Entomologisches Institut, Müncheberg, Historisches Archive, Porträtsammlung: Pslg 908, P. Duda, datiert 1904, Fotograf: unbekannt, Duda ded. 1928.

DYHRENFURTH HERMINE

(1852-1918)

Badaczka mszaków

Urodziła się w roku 1852 w rodzinie Adolpha Dyhrenfurtha i jego żony Laury z domu Dyhrenfurth w majątku Bogdaszowice (Puschwitz) w ówczesnym powiecie średzkim (Kreis Neumarkt). Spędziła tam niemal połowę życia i dopiero po sprzedaży majątku przeprowadziła się w roku 1884 do Wrocławia (Breslau). Botaniką zajmowała się już w Bogdaszowicach, przy czym szczególnie interesowały ją mszaki. Pierwsze kroki jako briolog stawiała pod kierunkiem Karla Gustava Limprichta (→t.1). Po przeprowadzce do Wrocławia brała udział w zajęciach, które na uniwersytecie prowadzili profesorowie Ferdinand Cohn (→t.1) i Felix Rosen (→t.1). Nie zachowały się żadne informacje o jej dokonaniach na polu briologii, jednak jej wiedza musiała budzić zaufanie, skoro – o czym w roku 1890 pisał Limpricht – powierzono jej i →Helene Lettgau urządzenie wystawy mszaków w dziale roślin zarodnikowych Muzeum Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Poza tym w latach 1894-1900 obie panie zajmowały się m.in. uporządkowaniem przekazanych tej placówce zielników →Heinricha Schulze i Eduarda Wencka. Od roku 1908 Dyhrenfurth była członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Poza botaniką wiele czasu poświęcała działalności dobroczynnej, którą zajmowała się niemal do ostatniego dnia swojego życia. Zmarła 13 października 1918 roku we Wrocławiu.

Źródła: Brefeld O., Das pflanzen-physiologische Institut und botanische Museum, Chronik der Königlichen Universität zu Breslau 14, 1899-1900, s. 45; Cohn F., Das pflanzen-physiologische Institut, ibid. 9, 1894-95, s. 40-41; ibid. 10, 1895-96, s. 49; Cohn F., Das pflanzen-physiologische Institut und botanische Museum, ibid. 11, 1896-97, s. 46-47; Dyhrenfurth O., Jber. SGVK 96, 1918, Nekrologe, s. 17; Limpricht K. G., Über neue Laubmoose, ibid. 68, 1890, Naturwiss. Abth., s. 93; Wirkliche einheimische Mitglieder, ibid. 87, 1909, s. 49; ibid. 89, 1911, s. 32.

DZIADZKO CARL JACOB

(1858-1923)

Gliwicki florysta

Jego nazwisko pojawia się w źródłach również jako Dziadzek i Dziadko. Tu przyjęto taką pisownię, jaka została użyta w metryce chrztu. Urodził się 15 lipca 1858 roku w Królewskiej Hucie (Königshütte, dziś Chorzów) w rodzinie mistrza piecowego Carla Dziadzko i jego żony Julii z domu Kaliczinski. Dzie-

się dni później, 25 lipca, został ochrzczony w kościele pod wezwaniem św. Barbary w Królewskiej Hucie. Na temat jego młodości i lat szkolnych nie udało się znaleźć żadnych informacji. Przez ponad 30 lat pracował jako inspektor hutniczy i kierownik walcowni w Górnos Śląskiej Fabryce Drutu (Oberschlesische Drahtwerke) w Gliwicach (Gleiwitz), która od roku 1889 należała do koncernu Górnos Śląski Przemysł Żelazny, Spółka Akcyjna (Oberschlesische Eisen-Industrie, Aktien-Gesellschaft). Mieszkał w Gliwicach przy Neudorferstrasse 1 (dziś ul. Bohaterów Getta Warszawskiego), później przy Fabrikstrasse 36 (dziś ul. Dubois). Był żonaty z Otylią Grzeschok, z którą miał syna Alfreda. Zmarł w Gliwicach 10 lutego 1923 roku. Jego żona zmarła 11 czerwca 1924 roku.

Informacji na temat jego działalności florystycznej dostarcza zebrany przez niego zielnik, który po jego śmierci rodzina przekazała Muzeum w Opolu (Oppeln). →Karl Białucha pisał o nim: „Do trzonu naszych zbiorów muzealnych należy zielnik ze spuścizny po zmarłym inspektorze hutniczym Dziadko z Gliwic. W jednej z szaf spoczywa ok. 3500 starannie sprasowanych i przyklejonych roślin. Znamca dostrzega z zachwytem, że po 50 latach – tyle liczy sobie niejeden okaz – wyglądają niemal jak świeże. Jest to możliwe tylko wtedy, gdy do roślin podchodzi się z pieczołowitą starannością i serdecznym zainteresowaniem”. Dziś w zbiorach zielnikowych Muzeum Śląska Opolskiego znajduje się 1485 arkuszy z okazami zebranymi przez Karla Dziadzko. Nie musi to jednak oznaczać, że pozostała część z pierwotnych 3500 arkuszy zaginęła, gdyż – podobnie jak w przypadku zielnika →Richarda Fritze i zielników wielu innych florystów – na zbiór ten składały się też zapewne arkusze pochodzące z wymiany. Jest zatem możliwe, że wszystkie lub prawie wszystkie arkusze ze zbiorów Muzeum Śląska Opolskiego o numeracji 1568-4833 (3267 arkuszy) to pozostałość zielnika Karla Dziadzko.

On sam zbierał okazy przede wszystkim na Górnym Śląsku, przy czym na 1253 arkusze z tego obszaru 1006 przypada na Gliwice. Pozostałe prezentują okazy z 39 innych miejscowości, najliczniej z Pszczyny (Pless), Królewskiej Huty, Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz), Sławęc (Slawentzitz), Poniszowic (Ponischowitz), Rud Wielkich (Gross Rauden) i Murcek (Emanuelssen). Pozostały obszar pruskiego Śląska najliczniej (99 arkuszy) reprezentują Karkonosze, które w latach 1892-99 i 1905-10 Dziadko odwiedzał wielokrotnie. Resztę stanowią okazy, które zebrał na ówczesnym austriackim Śląsku, w północnych Czechach i w różnych okolicach dzisiejszych Niemiec (m.in. w Nadrenii, Saksonii i Bawarii). Największy

przyrost zbiorów miał miejsce w roku 1899 – z tego roku pochodzą 223 arkusze. Swoje własne zbiory Dziadko porządkował według 15 wydania „Flora von Deutschland” Augusta Garcke’go z roku 1885.

Na część zielnika, która prawdopodobnie pochodzi z wymiany, składają się okazy zebrane przez kilkudziesięciu florystów, spośród których na etykietach najczęściej pojawiają się Ernst Robert Missbach, nauczyciel w Dreźnie (Dresden), Ernst Adolf Sagorski, nauczyciel w Pforcie, Karl Gabriel Baenitz (→t.1), nauczyciel w Zgorzelcu (Görlitz) i Królewcu (Königsberg), Heinrich Rottenbach, nauczyciel w Meinigen, Johann Gustav Rudolf Ruthe, weterynarz powiatowy w Świnoujściu (Swinemünde), Bohumil Fleischer, proboszcz we wsi Sloupnice we wschodnich Czechach, i Georg Spindler, aptekarz w Weissenburgu w Alzacji.

1855-1940 spoza dzisiejszej Polski, Opole 2005, passim; Syniawa M., Carl Jakob Dziadko (1858-1923), albo o tym, co można i czego nie można wyczytać z etykiet zielnikowych, PGŚ 68, 2012, s. 14-15; USC Gliwice, księga zgonów 1923/128 (z datą urodzenia 15.07.1859); Vereins-Nachrichten, Stahl und Eisen 43, 1923, nr 15, s. 520; na il.: etykiety Carla Dziadko z arkusza 2287 z ostnicą piórkowatą i odnośnikiem do str. 462 flory Garcke’go, Dział Przyrody Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.

Źródła: AAD Katowice, katolicka parafia św. Barbary w Chorzowie, księga chrztów, poz. 1858/438; Adressbuch der Zivil-Beamten in der Provinz Schlesien, Charlottenburg 1913, Th. III, s. 63; Adressbuch Gleiwitz 1905, s. 116; ibid. 1907, s. 139; ibid. 1913, s. 19; ibid. 1914, s. 19; Bialucha K., Ein Gang durch die naturkundliche Abteilung des Oppelner Museums, Oppeln. Heimatbl. 5, 1929/30, nr 5, s. 2-3; Dörfler-Adressbuch 1909, s. 30; Garcke A., Flora von Deutschland, zum Gebrauch auf Exkursionen, in Schulen und beim Selbstunterricht, 15. verbesserte Aufl., Berlin 1885, s. 462; Katolicka parafia św. Piotra i Pawła w Gliwicach, księga zgonów 1906-1926, poz. 1924/141 (familysearch.org); Nekrologi, Oberschl. Wand. 95, nr 37, 14.2.1923; ibid. 96, nr 138, 13.6.1924; Nowak A., Nowak S., Katalog zielnika roślin naczyniowych Muzeum Śląska Opolskiego, zbiory z lat 1829-1943 z terenów dzisiejszej Polski, Opole 2005, passim; Nowak A., Nowak S., Katalog zielnika roślin naczyniowych Muzeum Śląska Opolskiego, zbiory z lat

ECKE HANS-GEORG

(1902-1945)

Założyciel stacji obrączkowania ptaków
w Samborzu

Urodził się 2 maja 1902 roku w rodzinie Carla Ecke i jego żony Amalii w majątku Samborz (Tschammendorf) w powiecie średzkim (Kreis Neumarkt). Majątek ten kupił w roku 1840 Robert Ecke z Wilkszyna (Wilxen) w powiecie średzkim. Po nim majątkiem zarządzali jego syn Heinrich i jego wnuk Carl, ojciec Hansa-Georga. Hans-Georg, przygotowując się do przejęcia rodzinnego majątku, w latach 1920-22 studiował w Akademii Rolniczej w Hohenheim (dziś w obrębie Stuttgartu). Dzięki zdobytej tam wiedzy zasłynął później jako hodowca bydła. W roku 1928 ożenił się z Charlottą Gregor, z którą miał troje dzieci: Sylwię, Evemię i Karl-Heinza.

Ptaki fascynowały go od najmłodszych lat i już jako student został w roku 1922 członkiem Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów. W tym samym czasie, co inny śląski ornitolog, Waldemar Trettau, zainteresował się kwestiami dotyczącymi ekologii, biologii lęgowej i wędrówek ptaków. Najwięcej uwagi poświęcał puszcę zwyczajną (*Falco tinnunculus*), szpakowi (*Sturnus vulgaris*), uszatce błotnej (*Asio flammeus*), dymówce (*Hirundo rustica*), jerzykowi (*Apus apus*), muchołówce szarej (*Muscicapa striata*), gąsiorkowi (*Lanius collurio*), raniuszkowi zwyczajnemu (*Aegithalos caudatus*), dropowi (*Otis tarda*) oraz białemu (*Ciconia ciconia*) i czarnemu bocianowi (*Ciconia nigra*).

W roku 1931 stworzył w swoim majątku prywatną stację obrączkowania ptaków, w której używał obrączek z napisem „H. Ecke-Tschammendorf-Germania”. Do roku 1937 zaobrączkował ok. 10 tysięcy ptaków i otrzymał 300 wiadomości powrotnych odnośnie 47 gatunków, jednak w roku 1937 w związku z rozporzą-

dzeniem z 17 marca w sprawie naukowego obrączkowania ptaków (Verordnung über die wissenschaftliche Vogelberingung) stworzona przez niego stacja musiała zakończyć działalność, a opublikowane w roku 1938 sprawozdanie z jej działalności było pierwszym i ostatnim.

Po wybuchu wojny Ecke został jednym z licznych tzw. kierowników gospodarczych (Wirtschaftsführer) odpowiedzialnych za organizację gospodarki wojennej III Rzeszy. W roku 1942 powołany został do służby wojskowej i wysłany do Francji. Nawet wówczas był nadal przede wszystkim ornitologiem, o czym świadczy jego atykuł o rozprzestrzenieniu kulczyka (*Serinus serinus*) w północnej Francji. Poległ 4 lutego 1945 roku w Belgii, gdzie jego doczesne szczątki spoczywają na wojсковym cmentarzu w Lommel. Jego rodzina została wysiedlona ze Śląska w roku 1946. Obie córki pozostały w Niemczech, syn zaś w roku 1957 wyjechał do USA.

Publikacje: Beitrag zu einem Jägerbrevier, *Weidwerk, Wild, Waffe* 26, 1921; [Erster schlesischer Krähenberingungserfolg], *Der Heger* 2, 1921; Vom Schwarzstorch, *ibid.* 3, 1922; Nochmals die Turmfalken, *Schlesische Volkszeitung* 59, Nr. 182, 17.4.1927; Die Vogelwelt des Kreises Neumarkt, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 13, 1927; Unsere Wildtauben und die Jagdgesetzgebung, *Ostdeutscher Naturwart* 4, 1932; Drei Stare aus Sachsen, Schlesien und Ostpreußen werden am gleichen Tage in Spanien bei Sevilla angetroffen, *Der Vogelzug* 3, 1932; Beitrag zur Ernährungsbiologie des Turmfalken (*Falco t. tinnunculus* L.), *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 18, 1933; [Sichere Brutnachweise der Sumpfohreule im Kreise Neumarkt], *ibid.*; Planberingung von Rauchschwalben (*Hirundo rustica*) im Jahre 1931 und Auswirkung der Zugkatastrophe im Herbst 1931 nach der Bestandsaufnahme im Frühjahr 1932 bei den Brutvögeln des Rittergutes Tschammendorf im schlesischen Kreise Neumarkt, *Der Vogelzug* 4, 1933; Der Zug der in Schlesien beheimateten Stare, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 19 (Vogelzug-Sonderheft), 1934; Woher kamen die Sumpfohreulen der Brutinvasion 1933 in Schlesien? *ibid.* 20, 1935; Neues Brutgebiet der Grosstrappen in Schlesien? *ibid.*; Vermehrung der Schwanzmeise in den Kreisen Neumarkt und Schweidnitz, *ibid.*; Der Bestand des weissen Storches (*Ciconia c. ciconia* L.) im Kreise Neumarkt und in anderen schlesischen Kreisen, *Neumarkter Kreiskalender* 1935; Die Ringfunde deutscher Rotrückwürger (*Lanius c. collurio* L.), *Der Vogelzug* 7, 1936; Zugähnliche Bewegung beim Mauersegler (*A. a. apus*) Ende Juni, *ibid.* 8, 1937; Beitrag zur Fortpflanzungsbiologie des Turmfalken (*Falco t. tinnunculus* L.), *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 22, 1937; Wanderwege schlesischen Turmfalken (*Falco t. tinnunculus* L.), *ibid.* 23, 1938; Zu: „Das Brutleben des Grauschnäppers”, *Ornith. Monatsber.* 46, 1938; 1. Bericht der ornith. Ring-Station Tschammendorf, Tschammendorf 1938; Zur Ausbreitung des Girlitz (*Serinus serinus*) in Nord-Frankreich, *Ornith. Monatsber.* 52, 1944.

Źródła: Gebhardt-Ornithologen III, s. 21-22; Mitglieder-Verzeichnis, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 7, 1921, s. 146; informacje i fotografia przesłane przez Karl-Heinza Ecke.

EIDAM MICHAEL EMIL EDUARD

(1845-1901)

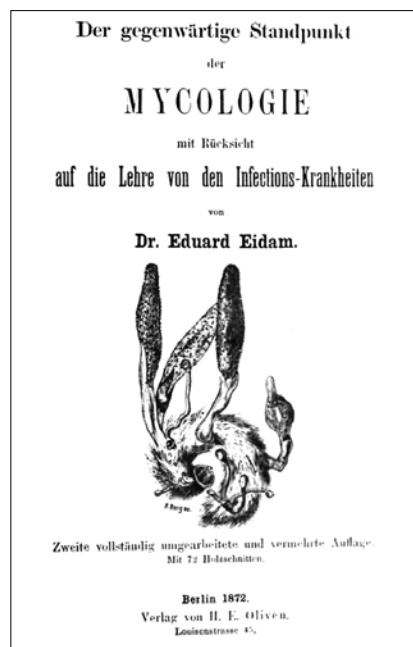
**Mykolog, kierownik Rolno-Botanicznej Stacji
Badawczej we Wrocławiu**

Urodził się 6 września 1845 roku w Norymberdze (Nürnberg) w rodzinie kupca Christiana Conrada Davida Eidama i jego żony Franciszki Rozyny Adeli z domu Walter. Uczył się w Szkole Łacińskiej Królewskiego Zakładu Studyjnego w rodzinnym mieście, z której odszedł w roku 1861. W ciągu kolejnych lat uczył się zawodu aptekarza, w kwietniu 1865 roku zdał państwowe egzaminy i aż do roku 1868 zajmował się praktycznie farmacją. Po rocznych studiach na Uniwersytecie w Monachium (München) zdał w roku 1869 państwowy egzamin aptekarski i wyjechał do Berlina, gdzie do roku 1871 studiował nauki przyrodnicze, specjalizując się w mykologii. Ojcowską opieką otoczył go w Berlinie doktor Moritz Lövinsohn, z którym Eidam prowadził badania i któremu zadedykował rozprawę „Der gegenwärtige Standpunkt der Mykologie mit Rücksicht auf die Lehre von den Infektions-Krankheiten”. W roku 1871 na jej podstawie uzyskał na Uniwersytecie w Rostocku stopień doktora filozofii, po czym wrócił do Berlina i tam jeszcze przez dwa lata zajmował się botaniką oraz badaniem przyczyn chorób infekcyjnych. Drugie, rozszerzone wydanie jego pracy doktorskiej ukazało się w roku 1872.

W roku 1873 Eidam polecony został przez Lövinsohna profesorowi Cohnowi (→t.1), który zatrudnił go na stanowisku asystenta w Instytucie Fizjologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego. W instytucie tym Eidam pracował przez 14 lat, wnosząc istotny wkład do dokonanych w nim epokowych odkryć. W pierwszych latach pracy w instytucie zajmował się bakteriami i prowadził zajęcia z bakteriologii dla studentów medycyny. W tym czasie wielokrotnie współpracował z Robertem Kochem, odwiedzając go na polecenie Cohna w Wolsztynie (Wollstein). Z odwiedzinami tymi wiąże się anegdota wyjaśniająca, w jaki sposób białe myszy stały się zwierzętami laboratoryjnymi. Pewnego razu w odwiedzinie do Wolsztyna wybrał się z Eidamem Lövinsohn, który szybko zaprzyjaźnił się z siedmioletnią córeczką Kocha, Gertrudą. Wysłał jej później z Berlina białe myszy wraz z pięknie wykonanym „mysim domkiem”. Ponieważ myszy mnożyły się bardzo szybko, Koch postanowił wykorzystać ich nadmiar w swoich doświadczeniach.

Nieco później Eidam wrócił do mykologii, w poważnym stopniu poszerzając swymi badaniami wiedzę na temat grzybów pod względem systematycznym i filogenetycznym. Wśród tematów, którymi się zaj-

mował, był m.in. rozwój zarodników u pieczarkowców (*Agaricales*) i gniazdnicowych (*Nidulariales*), rozwój workowców (*Ascomycetes*) oraz morfologia owocników rodzajów *Chaetomium* i *Eremascus*. Odkrył też owadomorkowce (*Entomophthorales*) prowadzące saprofityczny tryb życia w przewodach pokarmowych płazów i na ich odchodach. Wyniki swych badań publikował głównie w czasopiśmie Instytutu Fizjologii Roślin. Doniesienia o tematyce mykologicznej zamieszczał też w rocznikach Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, którego członkiem był od roku 1875.

W tym samym 1875 roku objął dodatkowo kierownictwo Stacji Kontroli Nasion, która utrzymywana była ze środków Towarzystwa Rolniczego we Wrocławiu (Breslau) i działała początkowo w ramach Instytutu Fizjologii Roślin. Ponieważ jej znaczenie z biegiem lat rosło, w roku 1887 przekształcona została w samodzielną Rolno-Botaniczną Stację Badawczą zajmującą się obok kontroli nasion chorobami roślin i ich zwalczaniem. Obejmując kierownictwo tej stacji Eidam otrzymał tytuł profesorski. Kilka lat wcześniej, w roku 1881, został członkiem Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 2316).

Nie był żonaty, gdyż ponad wszystko przedkładał ciszę pracowni, a obowiązki rodzinne i kontakty towarzyskie uważał za sprawy niepotrzebnie odrywające

od pracy. U schyłku swej pracy zawodowej wskutek upadku doznał skomplikowanego złamania nogi, w wyniku którego trwale utykał i chodzenie sprawiało mu trudność. W tej sytuacji uznał, że nie może już sumiennie wypełniać dotychczasowych obowiązków i z dniem 1 lipca 1901 roku przeszedł w stan spoczynku. Pocieszał się tym, że będzie mógł wrócić do badań botanicznych, którym sprzeniewierzył się w ostatnich latach z powodu nadmiaru pracy administracyjnej, jednak 21 września 1901 roku zmarł w Garmisch w Bawarii. Jego nazwisko upamiętnione zostało w mykologii m.in. przez Louisa Matruchota i Charlesa Dassonville'a w nazwie rodzajowej *Eidamella* oraz przez Gustava Lindaua w nazwie rodzajowej *Eidamia*.

Ważniejsze publikacje: Untersuchungen über Bacterien, III. Beiträge zur Biologie der Bacterien, 1. Die Einwirkung verschiedener Temperaturen und des Eintrocknens auf die Entwicklung vom *Bacterium termo* Duj., *Beitr. Biol. Pflanz.* 1, 3, 1875; Zur Kenntnis der Befruchtung bei den Agaricusarten, *Bot. Zeitung* 33, 1875; Über die Keimung der Sporen von *Agaricus coprophilus* Bull. und *Agaricus fascicularis* Pers., *Jber. SGVK* 53, 1875; Über Keimung und Fortpflanzung der Gasteromyceten, *ibid.*; Über die Entwicklung des *Sphaerotilus natans*, *ibid.* 54, 1876; Die Keimung der Sporen und die Entstehung der Fruchtkörper bei den Nidularieen, *Beitr. Biol. Pflanz.* 2, 2, 1876; Über Schädlichkeit allzugrosser Wasserzufuhr für keimende Samen, *Jber. SGVK* 55, 1877; Über den Gebrauchswerth, d. h. die Reinheit und Keimfähigkeit der gärtnerischen Sämereien und über die Nothwendigkeit deren Untersuchung vor ihrer Aussaat, *ibid.*; Über Sporangien auf Lupinenstengeln, *ibid.*; Pflanzenfrucht und Pflanzensame, ein Vortrag, auf Veranlassung des Humboldt-Vereins zu Breslau, Breslau 1879; Nutzen und Schaden der niederen Pflanzenwelt, ein Vortrag, auf Veranlassung des Humboldt-Vereins zu Breslau, Breslau 1880; Über den Einfluss mechanischer Verletzungen auf Samen und auf Keimlinge, *Jber. SGVK* 57, 1879; Über das Schwefeln der im Handel vorkommenden Klee- und Luzerne-Samen, *ibid.*; Beitrag zur Kenntniss der Gymnoasceen, *Beitr. Biol. Pflanz.* 3, 2, 1880; Über Beobachtungen an Schimmelpilzen, *Jber. SGVK* 58, 1880; Über die merkwürdige Entwicklungsgeschichte eines mennigbis orangefarbenen Schimmelpilzes, des *Sporendonema casei* Desm., *ibid.*; Mykologische Beobachtungen, *ibid.* 59, 1881; Über Entwicklungsgeschichte der Ascomyceten, *ibid.* 60, 1882; Über den Einfluss wechselnder Feuchtigkeit und Temperatur auf die Keimung der Grassamen und der Runkelknäuel, *ibid.* 61, 1883; Zur Kenntniss der Entwicklung bei den Ascomyceten, *Beitr. Biol. Pflanz.* 3, 3, 1883; Über eine auf Exkrementen von Fröschen gefundene Entomophthoracee, *Jber. SGVK* 63, 1885; Untersuchungen über die Familie der Gymnoasceen, *ibid.* 64, 1886; *Basidiobolus*, eine neue Gattung der Entomophthoraceen, *Beitr. Biol. Pflanz.* 4, 2, 1887; Über Untersuchungen zweier Krankheits-Erscheinungen, die an den Wurzeln der Zuckerrübe in Schlesien seit letztem Sommer ziemlich häufig vorgekommen sind, *Jber. SGVK* 65, 1887; Agricultur-botanische Versuchs- und Samenkontrolstation des Breslauer Landwirtschaftlichen Vereins, Bericht über die Arbeiten der Station im Jahre 1888, Breslau 1889; Be-

richte der agricultur-botanischen Versuchs- und Samenkontrolstation für die Jahren 1889-1900, Breslau 1890-1901.

Źródła: Aus der Todtenliste des Jahres 1901, *Pharm. Zeitung* 46, 1901, s. 1024; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 14; *ibid.* 1902, s. 14; Jahresbericht der Königlichen Studienanstalt zu Nürnberg 1860/61, s. 9; *ibid.* 1861/62, s. 9; Klemm M., Ferdinand Julius Cohn, Stuttgart 2002, s. 189-191, 317; Knoblauch H., Neu aufgenommene Mitglieder, *Leopoldina* 17, 1881, s. 105; Limpricht K. G., *Jber. SGVK* 79, 1901, Nekrologe, s. 5-8; Lindau G., Die Pilze Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, 8 Abt., Rabenhorst's Kryptogamen Flora 1, 8, 1907, s. 123-124 (*Eidamia* Lindau nov. gen.); Lindau-Sydow 1, 1908, s. 410-411; Matruchot L., Dassonville Ch., *Eidamella spinosa*, Dermatophyte productant des périthèces, *Bulletin de la Société Mycologique de France* 17, 1901, s. 123-132; Möllers B., Robert Koch, Persönlichkeit und Lebenswerk, Hannover 1950, s. 461; Sitzung am 14. November 1901, *Jber. SGVK* 79, 1901, II Abt., Zool.-bot. Sect., s. 4; TL-2, Suppl. 6, 2000, s. 284; na il.: Eidam E., Der gegenwärtige Standpunkt der Mykologie mit Rücksicht auf die Lehre von den Infektions-Krankheiten, Berlin 1872, str. tyt.

EITNER EUGEN

(1839-1921)

Badacz śląskich porostów

Prawdopodobnie jest tożsamy z urodzonym 15 stycznia 1839 roku we Wrocławiu (Breslau) Carlem Heinrichem Eugenem Eitnerem, który został ochrzczony 28 stycznia tego samego roku w kościele św. Bernardyna. Jego ojciec, malarz-portrecista Johann August Robert Eitner, syn inspektora szpitalnego Carla Eitnera, od roku 1845 nauczyciel rysunku w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, był uczniem pochodzącego z Brunshwiku (Braunschweig) malarza Martina Christopha Heinricha Königa, który w roku 1803 zamieszkał we Wrocławiu. 3 lipca 1832 roku Robert Eitner ożenił się z 18-letnią córką swojego mistrza, Anną Klarą Malwiną König. Mieli co najmniej 12 dzieci, z których 4 zmarło bardzo wcześnie, a 1 w wieku 17 lat. Ich najstarsze dziecko – syn Heinrich Ludwig Amand – urodziło się 2 listopada 1832 roku, a najmłodsze – syn Heinrich August Robert Oswald – 26 czerwca 1854 roku.

Na temat życia Eitnera wiadomo niewiele. W książkach adresowych i wykazach członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny był odnotowany w roku 1870 jako sprzedawca artykułów spożywczych zamieszkały we Wrocławiu przy Neue Taschenstrasse 31 (dziś ul. Hugona Kołłątaja), w roku 1884 jako księgowy zamieszkały przy Teichstrasse 15c (dziś ul. Stawowa), w latach 1886-1897 jako kupiec zamieszkały przy Vorwerkstrasse 8 (dziś ul. Komuny Paryskiej) z informacją z roku 1897, że zajmuje się sprzedażą maszyn rolniczych, w latach 1897-1901 jako kupiec

zamieszkały przy Grosse Feldstrasse 11e (dziś ul. Zygmunta Krasińskiego) i od 1903 jako kupiec, właściciel domu albo rentier zamieszkały przy Alexanderstrasse 38 (nie istniejąca już powojenna ul. Sandomierska).

Najstarsza wzmianka dotycząca jego zainteresowania botaniką pochodzi z roku 1885 – w tym właśnie roku Rudolf von Uechtritz (→t.1) wspomniął o znalezionej przez niego w roku 1882 koło Lipna (Lippen) w powiecie niemodlińskim (Kreis Falkenberg), masowo rosnącej tam dziedziczej nawłoci *Solidago lanceolata*. O kolejnym jego odkryciu florystycznym – stanowisku dziedziczej kropliki piżmowego (*Mimulus moschatus*) koło Bielawy (Langenbielau) – wspomniął Emil Fiek (→t.1) w roku 1888. Od roku 1894 regularnie informacje o jego odkryciach florystycznych publikował Theodor Schube (→t.1), przy czym w latach 1894-94 przy wszystkich stanowiskach odkrytych przez Eitnera figurował też Schube, co wskazuje na to, że w tym czasie obaj wędrowali razem w poszukiwaniu okazów. Do najważniejszych ich wspólnych odkryć florystycznych należało pierwsze górnośląskie stanowisko seradeli drobnej (*Ornithopus perpusillus*) w Radawiu (Radau) koło Olesna (Rosenberg) i drugie śląskie stanowisko jeżyny filcowatej (*Rubus tomentosus*) w Łąkach Kozielskich (Lenkau). W sprawozdaniach z lat 1894-1909 Schube opublikował łącznie informacje o 124 odkrytych przez Eitnera stanowiskach roślin naczyniowych.

Obok roślin naczyniowych Eitner zbierał też na całym obszarze Dolnego i Górnego Śląska porosty. W latach 1895-1910, kontynuując pracę →Bertholda Steina, opublikował trzy suplementy do flory porostów Śląska. Pierwszy z nich (Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens, Jber. SGVK 73, 1895) przedstawił 14 lutego 1895 roku na spotkaniu Sekcji Zoologiczno-Botanicznej Theodor Schube. Z 280 objętych nim taksonów 53 były nowe dla Śląska, wśród nich zaś znalazły się 4 gatunki nowe dla nauki (*Aspicilia faginea*, *Bilimbia atro-candida*, *Biatorina sub-ehrhartiana*, *Phaeospora quaterna*). Drugi suplement (II. Nachtrag zur Schlesischen Flechtenflora, Jber. SGVK 78, 1900) 8 marca 1900 roku zaprezentował →August Weberbauer. Wśród 321 taksonów było w nim 112 nowych dla Śląska i 9 gatunków nowych dla nauki (*Aspicilia arenaria*, *Gyalecta rivularis*, *Thelocarpon robustum*, *Buellia neglecta*, *B. nitida*, *Calicium gracile*, *Leptorhaphis aggregatus*, *Tichothecium pulvinatum*, *Phaeospora lecanorae*).

Trzeci suplement (Dritter Nachtrag zur schlesischen Flechtenflora, Jber. SGVK 88, 1910) przedstawił sam Eitner 17 lutego 1910. Zawierał on 262 taksony, w tym 143 nowe dla Śląska i 46 gatunków nowych

dla nauki (*Gasparinia fimbriata*, *Acarospora rugosa*, *Lecania quercicola*, *Rinodina sarothamni*, *R. sophodella*, *Lecanora plicata*, *L. laevigata*, *L. aurea*, *Aspicilia pelobotryoides*, *A. mixta*, *Jonaspis fuscoclavata*, *J. hyalocarpa*, *J. obscura*, *Secoliga bacidiopora*, *S. rosea*, *Pertusaria polycarpa*, *P. sorbina*, *P. caesioumbrina*, *Thelocarpon cinereum*, *Belonia terrigena*, *Psora thalloidemoides*, *Bilimbia lividofusca*, *B. coniangioides*, *Biatorina subnigratula*, *Biatora mosigii-cola*, *Rhizocarpon subgeminatum*, *R. pseudorivulare*, *R. lomnitzense*, *R. subcaeruleum*, *R. parasiticum*, *R. pycnocappoides*, *R. transiens*, *Lecidella pygmaea*, *L. lignicola*, *Lecanactis lecideina*, *Coniangium submersum*, *Calicium acaule*, *Cyphelium subrascidum*, *Thelidium subabsconditum*, *Microthelia heterospora*, *Amphoridium longicollum*, *A. viridifusum*, *Verrucaria annulifera*, *V. pulvinata*, *Sagedia ferruginosa*, *Collema biatorinoides*, *Thelidium viride*, *T. sublacteum*). W sumie w trzech suplementach Eitner opisał 59 nowych gatunków, 7 nowych odmian i 56 nowych form porostów.

Od roku 1895 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Do roku 1909 był aktywny przede wszystkim w Sekcji Zoologiczno-Botanicznej. Po roku 1910 jego nazwisko pojawiało się już tylko w sprawozdaniach Sekcji Sadowniczo-Ogrodniczej, w której Eitner pełnił obowiązki kuratora ogrodu sekcji i skarbnika. W roku 1918 przekazał obowiązki skarbnika sekcji Paulowi Scholzowi. Zmarł 8 lipca 1921 roku w swoim domu przy Alexanderstrasse 38 w wieku 82 lat. Z aktu zgonu wynika, że nie był żonaty. Inżynier Oswald Eitner, który zgłosił jego zgon w urzędzie stanu cywilnego, był być może jego najmłodszym bratem.

Nazwisko Eitnera upamiętnili w lichenologii dwaj inni badacze porostów – Alexander Zahlbruckner (*Thelidium eitneri*, *Porina eitneri*, *Pertusaria eitneriana*, *Lecanora eitneriana*) i Hermann Zschacke (*Lecanora eitneri*).

Źródła: Adressbuch Breslau 1870, s. 57; ibid. 1884, s. 73; ibid. 1886, s. 76; ibid. 1897, s. 113; ibid. 1915, s. 101; Als wirkliche einheimische Mitglieder..., Jber. SGVK 73, 1895, s. 3; AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Bernardyna we Wrocławiu, księga chrztów 1835-1843, s. 282, 383, 511, poz. 1835/24, 1840/157, 1842/83; ibid., księga chrztów 1844-1853, k. 21, 58, 154, 260, 328, poz. 1844/133, 1845/108, 1847/257, 1850/86, 1851/252; ibid., księga chrztów 1854-62, k. 28, poz. 1854/310; ibid., księga pogrzebów 1834-1845, s. 388, 427, poz. 1844/113, 1845/118; ibid., księga pogrzebów 1846-1858, k. 11, 171, 211, poz. 1846/169, 1852/21, 1853/171; ibid., ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga małżeństw 1832-1838, k. 19, poz. 1832/123; Bericht über die Tätigkeit der Sektion für Obst- und Gartenbau, Jber. SGVK 88, 1910, s. 1; ibid. 96, 1918, s. 1; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 14; ibid. 1902, s. 14; ibid. 1909, s. 31; Es starben... Jber. SGVK

97, 1919-24, s. 13; Fiek-Durchforschung 1888; Geburten, Schl. Prov. Bl. 96, 1832, s. 478; ibid. 112, 1840, s. 191; ibid. 115, 1842, s. 521; ibid. 126, 1847, s. 283; Grumann-Handbuch, s. 11; Schube-Durchforschung 1894-1904, 1906, 1908, 1909; Schube-Herbarium 1894, 1901, 1903, 1904; Uechtritz-Durchforschung 1885; USC Wrocław, Standesamt Breslau III, księga zgonów 1921/1342; Verzeichniss sämtlicher Mitglieder, Jber. SGVK 75, 1897, s. 16; ibid. 79, 1901, s. 24; ibid. 81, 1903, s. 52; Zahlbruckner A., Catalogus lichenum universalis, Bd. 1, Leipzig 1922, s. 120, 379; ibid., Bd. 5, Leipzig 1928, s. 147, 447; Zschacke H., Zur Flechtenflora von Siebenbürgen, Verh. Mitt. Siebenb. Ver. Naturwiss. 63, 1913, s. 111-166.

ESCHENBACH JOHANN FRIEDRICH

(1757-1813)

Odkrywca stanowiska himantoglossum cuchnącego koło Osiecznicy

Urodził się 2 lipca 1757 roku w Lipsku (Leipzig) w rodzinie miejskiego celnika Johanna Michaela Moritza Eschenbacha. W roku 1776 uzyskał na Uniwersytecie w Lipsku stopień bakałarza, tam też 15 maja 1784 roku habilitował się na podstawie napisanej z Johannem Wilhelmem Linckiem rozprawy „Disputatio physica observationum botanicarum specimen continens”. Obserwacje zamieszczone w rozprawie dotyczyły m.in. boerhaavii pnącej (*Boerhavia scandens* L.=*Commicarpus scandens* (L.) Standley), przestki pospolitej (*Hippuris vulgaris* L.), filirei średniej (*Phillyrea media* L.=*Ph. latifolia* L.), czartawy drobnej (*Circaea alpina* L.), różnych gatunków przetaczników (*Veronica agrestis*, *V. hederifolia*, *V. arvensis*, *V. triphylos*, *V. verna*, *V. peregrina*), szafranu uprawnego wiosennego (*Crocus sativus* var. *vernus*), komeliny kapturowatej (*Commelina cucullata* L.=*C. benghalensis* L.), przytuli sinej (*Gallium glaucum* L.), kozłówki (*Crucianella*) i tojeści kropkowanej (*Lysimachia punctata*).

Rozprawa habilitacyjna Eschenbacha stała się szerzej znana, gdy w roku 1793 przedrukował ją w drugim tomie swojego „Wyboru dziełek botanicznych” Paul Usteri. Rok później Conrad Moench w uznaniu dla autora rozprawy nadał nowemu rodzajowi z rodziny złożonych nazwę *Eschenbachia*. Mylnie przypisał mu jednak tytuł profesora Uniwersytetu w Lipsku, gdyż Eschenbach już od 9 lat nie miał niczego wspólnego z tą uczelnią. W roku 1785 zrezygnował z kariery akademickiej i przyjął posadę lekarza przybocznego hrabiego zu Solms w Kliczkowie (Klitschdorf) w powiecie bolesławieckim (Kreis Bunzlau).

Nie wiadomo kiedy Eschenbach zaczął praktykować w Bolesławcu (Bunzlau). Na pewno miało to miejsce przed rokiem 1797, gdyż w tym właśnie

roku pastor Johann Friedrich Lange z Kotlisk (Kesselsdorf) koło Lwówka Śląskiego (Löwenberg) wysłał do redakcji „Schlesische Provinzial-Blätter” obwieszczenie następującej treści: „Zagrodnik Christian Wendrich z Andrzejkówki (Andreastal) koło Lwówka Śląskiego, poddany hrabiego Rzeszy von Nostitza z Niwnic (Neuland), poważnie zachorował. Choroba miała wszystkie objawy wodowstrętu, jednak chory nie przypominał sobie, by ugryzł go jakiś wściekły pies. By nie wpadł w ręce kogoś ze znachorów, jakich w tej okolicy nie brakuje, zwróciłem się do zdolnego lekarza, pana doktora Eschenbacha z Bolesławca. Ten mimo licznych obowiązków chętnie zajął się leczeniem i odwiedził chorego, by osobiście go zbadać. Człowiek ten, będący mężem chorowitej kobiety i ojcem ośmiorga po większej części małoletnich dzieci, zawdzięcza umiejętnościom i pilności doktora Eschenbacha całkowity powrót do zdrowia, a przy tym za trud i lekarstwa nie musiał nic płacić. Gdyby wszyscy lekarze chcieli w takich przypadkach naśladować ten przykład, to nie tylko przysłużyliby się ludzkości, ale zdobyliby też cenne doświadczenie”.

W „Systematycznym wykazie roślin dziko rosnących na Górnych Łużycach” →Karla Christiana Oettla z roku 1799 znalazła się informacja świadcząca o tym, że Eschenbach zajmował się florą Górnych Łużyc. We wstępie do tego dziełka napisano: „Poza wspomnianym już panem von Meyerem swój wkład w ten wykaz wnieśli też pan doktor Eschenbach z Bolesławca w czasach, gdy jeszcze był na Górnych Łużycach, i pan →Curie, młody Szwajcar studiujący w Niskiej, którzy z dobrym skutkiem szukali rodzimych roślin z widocznymi kwiatami”. Sam wykaz nie zawiera żadnych bliższych informacji na temat florystycznych odkryć Eschenbacha, jednak w uzupełnieniach do niego, opublikowanych przez Oettla w roku 1801, znalazły się odkryte przez niego stanowiska m.in. bagnicy torfowej i tawuły wierzbolistnej koło Parowej (Tiefenfurt) niedaleko Osiecznicy (Wehrau) oraz himantoglossum cuchnącego (*Satyrium hircinum* L.=*Himantoglossum hircinum* (L.) Spreng.) w Puszczy Osiecznickiej (Wehrauer Heide) w przełomie rzeczki Ośnicy (Hosnitz). W roku 1826, powołując się na korespondencję z Oettlem, Johannes Baptist von Albertini (→t.1) w wykazie górnołużyckich storczyków powtórzył informacje o himantoglossum cuchnącym i dodał informację o odkrytym przez Eschenbacha stanowisku obuwika pospolitego koło Osiecznicy. Informacja o himantoglossum trafiła następnie wraz z nazwiskiem Eschenbacha do opracowania flory okolic Bolesławca Karla Friedricha Roberta Schneidera (→t.1) z roku 1837. Cztery

lata później Friedrich Wimmer (→t.1) wspomniał o Eschenbachu i o tym gatunku, nie uwzględnił go już jednak w swojej florze, gdyż w ostatnim czasie nie został znaleziony, a on sam nie widział nigdy żadnego śląskiego okazu.

13 listopada 1793 roku Eschenbach ożenił się z córką bolesławieckiego aptekarza Queissera, o którym Erdmann Friedrich Bucquoi wspominał w swojej kronice przy opisie powodzi w roku 1785. W „Schlesische Provinzial-Blätter” odnotowano przyjsie na świat siedmiorga dzieci Eschenbacha: Wilhelminy Konstancji 27 września 1794 roku, Friedricha Gottholda Adolpha 17 października 1797 roku (zmarł 30 października 1797 roku), Rozyny Eleonory Karoliny 13 kwietnia 1799 roku, Krystyny Fryderyki 19 czerwca 1801 roku, Karla Gustava Moritza 14 października 1802 roku, Henrietty Amalii Ulryki 31 lipca 1804 roku (zmarła 16 maja 1805 roku) i Henrietty Augusty Luizy 6 sierpnia 1807 roku.

Odnosnie śmierci Eschenbacha w „Schlesische Provinzial-Blätter” napisano, że zmarł po długich cierpieniach 2 maja 1813 roku w Bolesławcu w wieku 56 lat. Bucquoi w swojej kronice przedstawił jednak zupełnie inną wersję: „Z roku 1813 trzeba jeszcze odnotować (...) śmierć zasłużonego pana doktora Eschenbacha, który z powodu melancholii rzucił się do kanału młynowego koło szpitala”. Jedyń syn Eschenbacha Karl Gustav Moritz w roku 1826 uzyskał w Berlinie stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De risu” i przez wiele lat pełnił później w Bolesławcu obowiąz-

ki fizyka powiatowego. Żona Eschenbacha zmarła 24 maja 1841 roku w wieku 68 lat.

Publikacje: Dissertatio qua fides Livii defenditur adversus Joecheri aliorumque objectiones, Lipsiae 1773; Defensio anatomiae Aegyptiacae ante Ptolemaeorum tempora, Lipsiae 1776; Diatribe epistolaris nectariorum usum exhibens, Lipsiae 1776; Diatribe de physiologia seminum, Lipsiae 1777; Disputatio physica observationum botanicarum specimen continens, Lipsiae 1784 (przedruk: P. Usteri, Delectus opusculorum botanicorum, vol. 2, Argentorati 1793).

Źródła: Albertini J. B. v., Verzeichniss der in der Oberlausitz wachsenden Orchideen, Neues Lausitz. Mag. 5, 1826, s. 509-515; Bucquoi E. F., Denkwürdigkeiten der Stadt Bunzlau – eine Fortsetzung der Chronik bis 1816, Bunzlau (1821), s. 49, 390; Eschenbach K. G. M., Curriculum vitae, w: De risu, Berolini 1802, s. 33; Geburten, Schl. Prov. Bl. 20, 1794, s. 482; ibid. 26, 1797, s. 484; ibid. 29, 1799, s. 399, ibid. 34, 1801, s. 89; ibid. 36, 1802, s. 494; ibid. 40, 1804, s. 203; ibid. 46, 1807, s. 270; GT 2, 1796, s. 239; ibid. 9, 1801, s. 306; ibid. 17, 1820, s. 532; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 72; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 18, 1793, s. 460; Lange J. F., Bekanntmachung, Schl. Prov. Bl. 25, 1797, s. 480-481; Leipziger gelehrtes Tagebuch auf das Jahr 1784, s. 54; ibid. 1785, s. 131; Moench C., Methodus Plantas Horti Botanici et Agri Marburgensis, Marburgi 1794, s. 573-574; Oettel K. Ch., Systematisches Verzeichnis der in der Oberlausitz wild wachsenden Pflanzen, Görlitz 1799, s. (7); Ottel K. Ch., Berichtigungen und Zusätze zu meinem 1799. herausgegebenen Verzeichnisse der in der Oberlausitz wachsenden Pflanzen, Journal der Botanik 1, 1801, s. 53-65; Schneider K. F. R., Flora von Bunzlau, Breslau 1837, s. 157; TL-2, 1, 1976, s. 800; ibid., Suppl. 4, 2000, s. 411; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 41, 1805, s. 613; ibid. 57, 1813, s. 469; ibid. 113, 1841, s. 624; Weiz F. A., Das gelehrte Sachsen, Leipzig 1780, s. 54; Wimmer-Flora 1841, s. 367; na il. *Himantoglossum hircinum* z: Müller W., Abbildungen der in Deutschland und den angrenzenden Gebieten vorkommenden Grundformen der Orchideenarten, Berlin 1904, Taf. 12.

EVERKEN CARL FLORENZ EDUARD (1824-1880)

Prokurator – badacz mchów

Briolog o nazwisku Everken, który był aktywny na Śląsku w latach 60. i 70. XIX w. to najprawdopodobniej Eduard Everken, urodzony 28 października 1824 roku w Paderborn w rodzinie Friedricha Wilhelma Everkena i jego żony Gertrudy z domu Hesse, ochrzczony dwa dni później w katolickim Marktkirche w Paderborn. Ów Everken jest prawdopodobnie tożsamy z Eduardem Everkenem, który w roku 1843 uzyskał świadectwo dojrzałości w Gimnazjum Teodoriańskim w Paderborn, oraz z E. Everkenem z Westfalii, który od roku 1845 studiował prawo w Berlinie. Tożsamy z Everkenem działającym na Śląsku jest na pewno wymieniany w roku 1852 referendariusz i pomocnik prokuratora w sądzie powiatowym w Warburgu, który w roku 1852

awansował na asesora, a w roku 1859 – na prokuratora. W roku 1861 został on przeniesiony jako prokurator do sądów powiatowych w Żaganiu (Sagan) i Szprotawie (Sprottau) z wyznaczeniem miejsca zamieszkania w Żaganiu. W roku 1868 – jeszcze jako prokurator w Żaganiu – został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej. Od roku 1871 pojawia się w piśmiennictwie jako radca sądu powiatowego w Zielonej Górze (Grünberg).

Das umfangreiche **Herbarium** des verstorbenen Gerichtsrath **Everken** in Paderborn steht zu verkaufen. Das Verzeichniss, welches zu Diensten steht, umfasst ca. 130 Seiten und ist wohl geordnet. Näheres bei **Louis Everken** in Paderborn. (15)

Jedyną jego publikację udało się znaleźć w czasopiśmie Towarzystwa Przyrodniczego Pruskiej Nadrenii i Westfalii (Beiträge zur Westfälischen Phanerogamen-Flora, *Verh. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf. N. F.* 9, 1862 – podpis „E. Everken” pod tytułem artykułu wydaje się potwierdzać powyższą identyfikację). Jedyny tekst jego autorstwa poświęcony florze Śląska – rękopis „Verzeichniss der Laubmoose um Sagan” – został w roku 1871 wymieniony przez Gustava Wilhelma Körbera (→t.1) wśród innych rękopisów botanicznych znajdujących się w zbiorach Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej. Z nazwiskiem Körbera wiąże się też upamiętniająca Everkena nazwa *Strickeria everkenii*. Porost ten został znaleziony przez Everkena w szczelinie kory starej brzozy koło Żagańca (Hermsdorf). Körber umieścił go w roku 1868 z powyższą nazwą i numerem 358 w swoim wydawnictwie zielnikowym „Lichenes selecti Germaniae”.

Również później Everken zajmował się porostami – omawiając w roku 1870 uzupełnienia do flory porostów Śląska, →Bethold Stein wymienił odkryte przez niego stanowiska z okolic Żagania, Zielonej Góry i Wałbrzycha (Waldenburg) przy 38 taksonach – przede wszystkim jednak był badaczem mchów. Pierwszego ważnego odkrycia dokonał 1 lipca 1862 roku, gdy na korzeniach olchy w żagańskim lasku miejskim znalazł niezwykle rzadki gatunek mchu, *Dichelyma capillaceum*. Jako pierwszy informacje o jego odkryciach briologicznych na Śląsku – nowa odmiana *Hypnum elodes* var. *falcatum*, pierwsze śląskie stanowiska *Archidium alternifolium*, *Orthotrichum gymnostomum*, *Philonotis arnellii* (opisany jako *Ph. capillaris*) i *Sphangum molle* oraz wiele nowych stanowisk znanych już wcześniej gatunków – opublikował Julius Milde (→t.1) w swoim dziele „Bryologia silesiaca”

z roku 1869. Rok później tenże Milde przytoczył 12 nowych stanowisk mszaków i paprotników odkrytych przez Everkena.

Karl Gustav Limpricht (→t.1) w roku 1871 wymieniał go wśród tych, którzy wnieśli najwięcej do 7 fascykułu jego wydawnictwa zielnikowego „Bryotheca silesiaca”. Rok później podczas posiedzenia Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej tenże Limpricht mówił o florze okolic Zielonej Góry w oparciu o zbiory zielnikowe →Theodora Hellwiga i obserwacje Everkena, zaś podczas jednego z kolejnych posiedzeń, omawiając uzupełnienia do „Bryologia silesiaca” Mildego, przy 19 taksonach wymienił odkryte przez niego nowe stanowiska z okolic Żagania i Zielonej Góry. W „Mchach Niemiec, Austrii i Szwajcarii” Limpricht uwzględnił briologiczne odkrycia Everkena nie tylko ze Śląska, ale też z Turynii i Tyrolu.

Ok. 1879 roku Everken przeszedł w stan spoczynku i przeprowadził się do rodzinnego Paderborn. Wzmiankę o jego śmierci zamieściło w swoim czasopiśmie Towarzystwo Przyrodnicze Pruskiej Nadrenii i Westfalii, którego członkiem był od roku 1856. Zmarł w Paderborn 23 października 1880 roku. W roku 1881 w czasopismach botanicznych pojawiło się ogłoszenie o wystawieniu na sprzedaż jego zbiorów zielnikowych. Katalog zbiorów miał objętość 130 stron. Bliższych informacji można było zasięgnąć u Louisa Everkena w Paderborn.

Źródła: Amtliches Verzeichniss des Personals und der Studirenden auf der Königl. Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin auf das Winterhalbejahr von Michaelis 1845 bis Ostern 1846, Berlin 1845, s. 8; Berdowski-Koła-Wilczyńska, s. 156; Das Diplom als correspondirende Mitglieder erhielten..., Jber. SGVK 46, 1868, s. 5; Das Kreisgericht in Sagan, Das Kreisgericht in Sprottau, Jahrbuch der preussischen Gerichtsverfassung 6, 1863, s. 167-168; ibid. 7, 1865, s. 169-170; ibid. 8, 1868, s. 257-258; ibid. 9, 1870, s. 260-261; Das Kreisgericht in Warburg, ibid. 2, 1852, s. 225; ibid. 5, 1861, s. 228; Deutschland, Geburten und Taufen 1558-1898, Carl Florenz Eduard Everken (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/NZ58-TJP>); Hellwig Th., Die Flechten der Umgegend von Grünberg in Schlesien, Allg. Bot. Zeitschr. 3, 1897, s. 193-195; Herbarium des verstorbenen Gerichtsrath Everken, Bot. Zeitung 39, 1881, kol. 232 (zob. il.), 248, 359; Herbarium des verstorbenen Gerichtsrath Everken, Flora 64, 1881, s. 128; Hiervon wurden ihm 85 durch den Tod entrissen..., Verh. Naturhist. Ver. Preuss. Rheinl. Westf. 49, 1892, Correspondenzblatt, s. 58; Im August wurden folgende Ober-Primaner geprüft..., Jahresbericht über das Theodorianische Gymnasium zu Paderborn in dem Schuljahre 1842-43, Paderborn 1843, s. 43; Körber G., Verzeichniss der dem Henschel'schen Globus aggregirten botanischen Manuscript-Sammlungen der Schlesischen Gesellschaft, Jber. SGVK 49, 1871, s. 146-147; Krempelhuber A. v., Getrocknete Pflanzensammlungen – Körber, G. W., Lichenes selecti Germaniae, Fasc. XI. u. XII. Nr. 301-360 –

1868, Flora 51, 1868, s. 284-286; Limpricht-Laubmoose, Abt. 1, s. 116, 140, 156, 240, 459, 493, 643, 781, 791, 797, 804, 806, 808, Abt. 2, s. 100, 132, 170, 228, 268, 325, 407, 460, 467, 481, 487, 502, 516, 563, 571, 656, 677, 707, 776, 843, Abt. 3, s. 44, 109, 194, 202, 221, 226, 250, 288, 325, 338, 352, 353, 361, 377, 378, 383, 394, 397, 400, 410, 424, 440, 586, 648; Limpricht-Nachträge; Limpricht K. G., Vorlage der 7. Lieferung seiner Bryotheca silesiaca, Jber. SGVK 49, 1871, s. 72; Limpricht K. G., Flora von Grünberg, Jber. SGVK 50, 1872, s. 72-74; Milde-Bryologia, s. VI, 49, 56, 77, 85, 131, 134, 150, 170, 176, 188, 209, 235, 241, 242, 257, 282, 311, 315, 324, 340, 342, 346, 348, 351, 353, 355, 364, 370, 372, 376, 378, 394; Milde, Neue Standorte Schlesischer Moose und Farne, Jber. SGVK 48, 1870, s. 121-130; Personal-Veränderungen, Amts-Blatt der Preussischen Regierung zu Liegnitz 55, 1861, s. 235; Seit dem 1. Juni 1856 sind dem Vereine beigetreten, Verh. Naturhist. Ver. Preuss. Rheinl. Westf. 13, 1856, Correspondenzblatt, s. 70; Stein-Nachträge II.

FECHNER KARL (CARL) AUGUST

(1803-1880)

Badacz przyrody Górnych Łużyc

Urodził się 17 marca 1803 roku w Żarach (Sorau). Ukończył szkołę przy tamtejszym sierocińcu, później zaś uczył się w Gimnazjum w Żarach, gdzie w roku 1821 uzyskał świadectwo dojrzałości, i w Seminarium Nauczycielskim w Neuzelle. W roku 1823 rozpoczął pracę jako nauczyciel w zakładzie wychowawczym pastora Waglera w Nieder-Jehser koło Pforten, później przez dwa i pół roku był nauczycielem dzieci landrata von Skoppa w Amtitz koło Gubina (Guben). Od roku 1826 pracował jako nauczyciel rysunku w Szkole Miejskiej w Gubinie, skąd w roku 1829 przeniósł się do Zgorzelca (Görlitz). Tam zatrudniono go najpierw w Instytucie Wychowawczym dla Dziewcząt Gersdorfa, rok później przeszedł do zgorzeleckiej Szkoły Rzemiosła, a od roku 1832 pracował jako nauczyciel rysunku w zgorzeleckim Gimnazjum. Był żonaty z Pauliną Ulryką z domu Skadok, z którą miał urodzonego 13 lutego 1830 roku syna Karla Gustava, urodzoną 6 marca 1833 roku córkę Henriettę Wilhelminę Luizę (zm. 1 maja 1834 r.) i urodzonego 6 sierpnia 1834 roku syna Hermana Adolpha. Jego żona zmarła 25 września 1839 roku w wieku 34 lat.

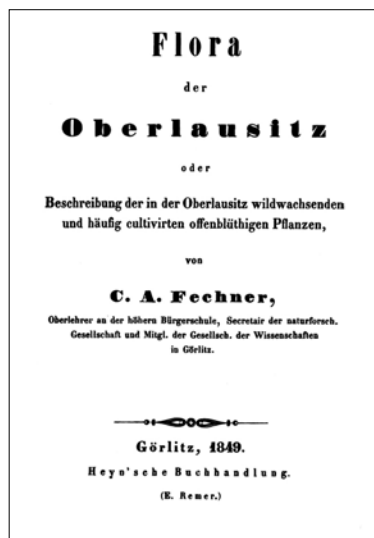
Wolny czas poświęcał na uzupełnianie swego wykształcenia – słuchał wykładów, a obok tego odwiedzał muzea, laboratoria i ogrody botaniczne w Berlinie, Lipsku (Leipzig), Wrocławiu (Breslau), Dreźnie (Dresden) i Wiedniu (Wien). W roku 1837 zdał we Wrocławiu egzamin kwalifikacyjny i jeszcze w tym samym roku został nauczycielem nauk przyrodniczych w nowo otwartej Wyższej Szkole Miejskiej w Zgorzelcu, która została później przekształcona w Szkołę Realną. W roku 1840 zajął się porządkowaniem zakupionych przez tę szkołę zbiorów przyrodniczych, a w roku 1848 założył przy niej ogód botaniczny.

Dobrze orientował się we wszystkich dziedzinach nauk przyrodniczych. Opublikował dwie części „Zarysu historii naturalnej okolic Zgorzelca”, z których pierwsza poświęcona była geologii, a druga – kręgowcom. Wydał też podręcznik botaniki dla uczniów wyższych szkół miejskich, szkół realnych i gimnazjów, a także rozprawę poświęconą etymologii ludowych nazw roślin i niewielkie opracowanie flory Górnych Łużyc, które zgodnie z jego zamiarem miało służyć początkującym florystom podczas botanicznych wy-cieczek.

Przez ponad ćwierć wieku obserwował co roku czas kwitnienia takich gatunków, jak kasztanowiec zwyczajny, berberys pospolity, bez czarny, czerwcha

zwyczajna, czereśnia ptasia, dereń jadalny, jabłoni domowa, jarzab pospolity, lilak pospolity, lipa drobno-listna, porzeczka agrest, pszenica zwyczajna, robinia akacjowa, wawrzynek wilczełyko, winorośl właściwa, złotokap zwyczajny i żyto zwyczajne. W swojej ostatniej publikacji przedstawił wyniki tych obserwacji – dane z poszczególnych lat zestawiał w tabeli, a w osobnym omówieniu wyszczególnił dla każdego gatunku najwcześniejszy i najpóźniejszy dzień kwitnienia oraz dzielący te dni przedział czasu.

Od roku 1833 był członkiem Górnołużyckiego Towarzystwa Przyrodniczego, które w roku 1860 nadało mu godność członka honorowego. Był też członkiem Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu i pełnił w nim przez wiele lat obowiązki sekretarza generalnego, jednak w roku 1864 zrezygnował z członkostwa. Poza tym w roku 1862 został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny. Gdy w roku 1879 obchodzono 50-lecie jego pracy w Zgorzelcu, wciąż cieszył się dobrym zdrowiem, jednak na początku stycznia 1880 roku zapadł na chorobę płuc, w wyniku której zmarł już po miesiącu, 4 lutego.

Publikacje: Notizen, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 3, H. 1, 1840; Allgemeine Botanik für Schüler in höhern Bürgerschulen, Realschulen und Gymnasien, Görlitz 1841; Versuch einer Naturgeschichte der Umgegend von Görlitz, Erster, mineralogischer Theil, Görlitz 1841; Einige Beiträge zur Naturgeschichte des Jahres 1843, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 4, H. 1, 1844; Zur Naturgeschichte des Maulwurfs und Igels, *ibid.*; Thermometerbeobachtungen, *ibid.*; Kalait in der Oberlausitz, *ibid.*; Flora der Oberlausitz oder Beschreibung der in der Ober-Lausitz wild wachsenden und

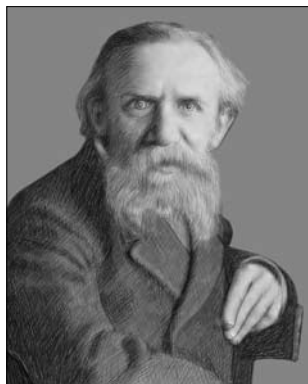
häufig kultivierten offenblühigen Pflanzen, Görlitz 1849 (str. tyt. na il.); Versuch einer Naturgeschichte der Umgegend von Görlitz, Zweiter, zoologischer Theil: Wirbelthier-Fauna, w: Jahresbericht über die Höheren Bürgerschule zu Görlitz 1851; Verwachsung zweier Stämme von *Pinus sylvestris*, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 6, H.1, 1851; Vegetationsbericht vom Jahre 1854, *ibid.* 7, H. 1, 1855; Zur Erklärung volksthümlicher, deutscher Pflanzennamen, w: Jahresbericht über die Realschule Erster Ordnung zu Görlitz 1871; Über die Blüthezeit einiger allgemein bekannter Pflanzen in der Umgebung von Görlitz nach 25- bis 27-jährigen Beobachtungen, *Neues Lausitz. Mag.* 54, 1878;

Źródła: Anders-Statistik 1848, s. 393; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Fechner Carl August; Die Gesellschaft hat an Mitgliedern verloren, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 13, 1868, Gesellschaft-Nachrichten, s. 1; Diplome als correspondirende Mitglieder erhalten die Herren, *Jber. SGVK* 40, 1862, s. 4; Geburten, *Schl. Prov. Bl.* 91, 1830, s. 295; *ibid.* 97, 1833, s. 369; *ibid.* 100, 1834, s. 306; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 74; Nekrologe, *Neues Lausitz. Mag.* 56, 1880, s. 487-488; Ratsarchiv Görlitz, Personenstandsregister, Sterbefälle 1874-1888 – F (1880/116); Schul- und Universitätsnachrichten, *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik* 4, 1834, s. 472; Todesfälle, *Schl. Prov. Bl.* 99, 1834, s. 522; *ibid.* 110, 1839, s. 382.

FICKERT KARL RUDOLF DIETRICH

(1849-1904)

Badacz śląskich pajaków

Urodził się 3 września 1849 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie Karla Rudolfa Fickerta, nauczyciela w Gimnazjum św. Elżbiety, i jego żony Zofii Wilhelminy Eleonory Natalii z domu Schmitz. Uzyskawszy w roku 1867 świadectwo dojrzałości w tym samym gimnazjum, w którym pracował jego ojciec, rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim. W roku 1869 przerwał studia, by odbyć roczną służbę wojskową, ledwo jednak ją ukończył, gdy wybuchła wojna z Francją i 22 lipca 1870 roku został ponownie powołany. Zwol-

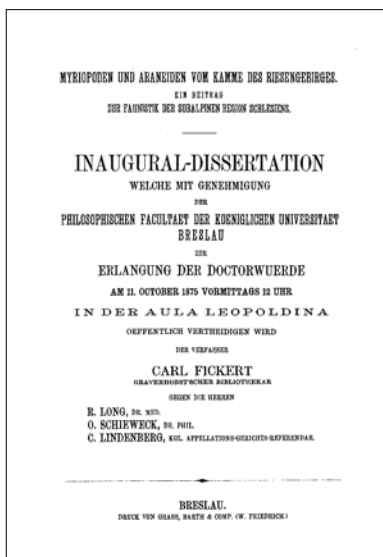
niony z dniem 15 kwietnia 1871 roku do cywila wrócił na uczelnię, by kontynuować przerwane studia.

Jako początkujący zoolog interesował się ornitologią, o czym świadczą jego dwa artykuły poświęcone świerszczakowi zwyczajnemu (*Sylvia locustella* Latham=*Locustella naevia* (Boddaert)) opublikowane w latach 1869-70 w „Journal für Ornithologie”. Później za sprawą profesora Eduarda Grube (→t.1) zainteresował się pajakami. Uniwersyteckie zbiory śląskich pajaków były wówczas niewielkie i obejmowały zaledwie 150 gatunków. Fickert, który jesienią 1872 roku zaczął w poszukiwaniu okazów przemierzać okolice Wrocławiu, już 26 lutego następnego roku mógł na zebraniu Sekcji Przyrodniczej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej zaprezentować okazy 6 gatunków nieobecnych dotąd w tych zbiorach i nie notowanych wcześniej za Śląska: *Cyrthophora oculata* Walckenaeker (= *Cyclosa oculata* (Walckenaer)), *Cercidia prominens* (Westring), *Linyphia clathrata* Sundevall (= *Neriere clathrata* (Sundevall)), *L. hortensis* Sundevall, *Melanophora pusilla* C. L. Koch (= *Drassyllus pusillus* (C. L. Koch)) i *Diaea capparina* C. L. Koch (= *Diaea dorsata* (F.)).

Wiosną 1873 roku zgłosił do konkursu opracowanie poświęcone wijom i pajakom z grzbietu Karkonoszy. Opracowanie to – „Myriopoden und Araneiden vom Kamme des Riesengebirges – ein Beitrag zur Faunistik der subalpinen Region Schlesiens” – zostało nagrodzone, zaś w roku 1875 stało się podstawą jego promocji doktorskiej. Objęło ono 4 gatunki wijów i 27 gatunków pajaków. Jeden z nowych opisanych w nim gatunków, *Linyphia mughi*, zachował do dziś swoją ważność jako *Mughiphantes mughi* (Fickert). Dwa inne – *Linyphia pusiola* i *L. sudetica* – okazały się synonimami opisanych już wcześniej gatunków *Porrhomma convexum* (Westring) i *Centromerus pabulator* (O. Pickard-Cambridge).

W opublikowanym w roku 1874 wykazie śląskich aksamitników (*Clubiona* Latreille) Fickert zamieścił 17 gatunków z tego rodzaju, w tym jeden nowy, któremu na cześć pioniera śląskiej arachnologii, zmarłego w roku 1849 aptekarza → Gustava Adolpha Seidla, nadał nazwę *C. seideli* (= *C. trivialis* C. L. Koch). W latach 1874-1876 opiekował się księgozbiorem Gravenhorsta (→t.1) w Instytucie Zoologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Od roku 1872 był członkiem Verein für Schlesische Insektenkunde, w którego wydawnictwach opublikował kilka artykułów poświęconych pajakom i jeden o historii śląskiej faunistyki. Jego wykaz śląskich pajaków z roku 1876 objął 79 rodzajów i 356 gatunków, wśród których było kilka nowych. Spośród nich swoją ważność zachowała do dziś *Steatoda caricis* (= *Enoplognatha caricis* (Fickert)), pozostałe

– *Epeira silesiaca*=*Araniella silesiaca* (Fickert), *Erigone quadripunctata*, *Artanes beskida*=*Philodromus beskida* (Fickert) – uważa się obecnie za tzw. nomina dubia. Zaproponowany przez Fickerta w tym wykazie nowy rodzaj *Ictidops* nie został zaakceptowany przez innych arachnologów, stąd *I. fasciatus* z jego wykazu to dziś *Phlegra fasciata* (Hahn).

W roku 1876 Fickert został asystentem Oskara Schmidta w Strassburgu, jednak już w grudniu tego samego roku przeniósł się do Tybingi (Tübingen), gdzie był początkowo kustoszem zbiorów zoologicznych, a następnie asystentem profesora Theodora Eimera. Choć w Tybindze zajmował się w pierwszych latach zagadnieniami faunistycznymi, nigdy już nie wrócił do arachnologii. Najpierw zainteresowały go występujące w okolicznych bajorach zadychry (*Branchipus*), później zaś zwrócił się w stronę zagadnień ewolucyjnych, zwłaszcza tych związanych z wzorami ubarwienia u zwierząt, nad którymi pracował Eimer. W roku 1889 opublikował związaną z tymi zagadnieniami samodzielną pracę o rodzaju *Ornithoptera* z rodziny paziowatych (Papilionidae). Samodzielnie oddał też do druku opracowanie fauny ryb południowych Niemiec w roku 1894 i wyniki swoich badań w dziedzinie entomologii eksperymentalnej w roku 1897. W tym samym roku ukazało się też pierwsze wydanie napisanego przez niego razem z Ottonem Kohlmejerem podręcznika zoologii dla seminariów nauczycielskich. Większość jego późniejszych prac była jednak związana z publikacjami Eimera. Nigdy

nie odczuwał potrzeby usamodzielnienia się, nie myślał też o karierze akademickiej i był zadowolony ze stanowiska asystenta wybitnego badacza, toteż wielkim ciosem była dla niego śmierć Eimera, który zmarł 29 maja 1898 roku.

Friedrich Blochmann, który był następcą Eimera, pozostawił Fickerta na stanowisku asystenta, dzięki czemu mógł on ukończyć i oddać do druku prace o specjacji i pokrewieństwie u ptaków wodnych i otwornic, które napisał razem ze swoim mistrzem. Razem z hrabiną Marią von Linden, która jako pierwsza kobieta w Niemczech uzyskuje w roku 1895 w Tybindze stopień doktora nauk przyrodniczych, ukończył ponadto trzeci tom „Die Entstehung der Arten auf Grund von Vererben erworbener Eigenschaften nach den Gesetzen organischen Wachstums” Eimera. Nosił on tytuł „Vergleichend-anatomisch-physiologische Untersuchungen über das Skelett der Wirbeltiere”. W roku 1901 wydała go oficyna Wilhelma Engelmanna w Lipsku (Leipzig).

Do wyznaczonych Fickertowi przez Blochmanna obowiązków należało powiększanie i porządkowanie, a w końcu też przenoszenie zbiorów do nowego budynku Instytutu Zoologicznego. Gdy praca ta okazała się ponad jego siły, Blochmann wystarał się dla niego o rentę, na którą miał przejść z dniem 1 kwietnia 1904 roku. Nie dożył jednak tego dnia – zmarł 26 marca, na 5 dni przed zbliżającym się odejściem z instytutu i kilka miesięcy przed ukończeniem 55 roku życia.

Publikacje: Über das Gefangenleben des Heuschreckensängers (*Sylvia locustella* Lath.), *Journ. f. Ornith.* 17; Notiz über *Sylvia locustella* Lath., *ibid.* 18, 1870; Über seine seit vergangenem Herbst unternommenen arachnologischen Exkursionen in der Umgebung von Breslau, *Jber. SGVK* 51, 1873; Über die schlesischen Arten des Araneiden-Genus *Clubiona* Latr., *ibid.* 52, 1874; Verzeichnis der schlesischen Radspinnen (Orbitelae Latr.), w: Entomologische Miscellen, Breslau 1874; Über einen Ausführungskanal der männlichen Copulationsorgane bei den Araneiden, *ibid.*; Synonymisch-alphabetisches Verzeichniss der europäischen Arten des Arachniden-Genus *Epeira* Walck. s. str. Thor., *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 15, 1875; Die Geschichte der schlesischen Fauna, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 5, 1876; Verzeichnis der schlesischen Spinnen, *ibid.*; Über die Unterscheidungs-Merkmale der drei deutschen *Atypus*-Formen, *ibid.* 6, 1877; Über das Zusammenvorkommen von *Apus* und *Branchipus*, *Der Naturforscher* 20, 1887; Beiträge zur Fauna der Umgebung von Tübingen, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 45, 1889; Über die Zeichnungsverhältnisse der Gattung *Ornithoptera*, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 4, 1889; Die Fische Süddeutschlands, Stuttgart 1894; Über die Barbenseuche, *Zeitschrift für Fischerei* 3, 1894; Die Artbildung und Verwandtschaft bei den Schmetterlingen, II. Teil, Jena 1895 [mit T. Eimer]; Künstliche Kälteabartungen von Schmetterlingen, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 53, 1897; Tierkunde für deutsche Lehrerbildungsanstalten unter grundsätzlicher Betonung der Beziehungen zwischen

Lebensverrichtungen, Körperbau und Aufenthaltsort der Tiere, Leipzig 1897 [mit. O. Kohlmeyer; 2. Aufl. 1898, 3. Aufl. 1900]; Die Entstehung der Arten auf Grund von Vererben erworbener Eigenschaften nach den Gesetzen organischen Wachstums, Bd. 2., Orthogenese der Schmetterlinge – ein Beweis bestimmt gerichteter Entwicklung und Ohnmacht der natürlichen Zuchtwahl bei der Artbildung, Leipzig 1897 [mit T. Eimer]; Die Artbildung und Verwandtschaft bei den Foraminiferen – Entwurf einer natürlichen Einteilung derselben, *Zeitschr. f. Wiss. Zool.* 65, 1899 [mit T. Eimer]; Die Artbildung und Verwandtschaft bei den Schwimmvögeln, nach deren Zeichnung dargestellt, *Nova Acta Leop.* 77, 1901 [mit T. Eimer].

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1849-1850, k. 174, poz. 1849/669; Entom. Kalender 1876, s. 23; Fickert K., Lebenslauf, w: Myriopoden und Araneiden vom Kamme des Riesengebirges, Breslau 1875, s. (49); Linden M. v., Biographische Mitteilungen, *Leopoldina* 40, 1904, s. 52-54; Vereinsnachrichten, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 4, 1874, (II); portr. – rys. autora; na il. 2: Fickert K., Myriopoden und Araneiden vom Kamme des Riesengebirges – ein Beitrag zur Faunistik der subalpinen Region Schlesiens, Breslau 1875, str. tyt.

FIGERT ERNST WILHELM

(1848-1925)

Wybitny badacz roślinnych krzyżówek

Urodził się 18 stycznia 1848 roku w rodzinie Gottfrieda Figerta, właściciela nieruchomości w Krzeczynie Wielkim (Gross Krichen) w powiecie lubińskim (Kreis Lüben). Ukończywszy w roku 1869 Seminarium Nauczycielskie w Ścinawie (Steinau), pracował w latach 1869-73 w ewangelickich szkołach ludowych w Krzydlinie Wielkiej (Gross Kreidel) i Krzydlinie Małej (Klein Kreidel) w powiecie wołowskim (Kreis Wohlau). W tym okresie zdał 4 listopada 1872 roku drugi egzamin nauczycielski. W roku 1873 rozpoczął pracę w Ewangelickiej Szkole Miejskiej w Katowicach (Kattowitz), skąd w roku 1875 przeniesiony został do Szkoły Miejskiej dla Dziewcząt w Legnicy (Liegnitz). Dwa lata później rozpoczął pracę w legnickiej Gimnazjalnej Szkole Przygotowawczej, w której pracował aż do przejścia na emeryturę w roku 1919.

Choć florystyką zajmował się od pierwszych lat pracy w szkolnictwie, właściwą działalność naukową rozpoczął dopiero w Legnicy, gdzie poznał 21 lat starszego od niego Juliusa Gerhardta (→t.1). Gerhardt stał się nie tylko jego mentorem, ale i serdecznym przyjacielem. Gdy tylko znajdowali trochę czasu wolnego od zawodowych obowiązków, wyruszyli na wędrowki po bliższych i dalszych okolicach Legnicy. Po opublikowaniu w roku 1885 dziełka „Flora von Liegnitz” Gerhardt zwrócił się jednak w stronę koleopterologii, Figert natomiast pozostał wierny florystyce.

Pierwszą informację o jego odkryciach florystycznych – stanowisko formy *caulescens* ostrożnia krótkolodygowego (*Cirsium acaule* Scop.) koło Krzeczyna Wielkiego – opublikował w swoim sprawozdaniu za rok 1883 Rudolf von Uechtritz (→t.1). Po jego śmierci Figert współpracował niemal nieprzerwanie aż do roku 1918 z dwoma kolejnymi kustoszami Zielnika Śląskiego – Emiliem Fiekim (→t.1) i Theodorem Schube (→t.1).

Ponieważ tradycyjnie pojmowana florystyka na gruntownie przebadanym już wówczas Śląsku dawała niewielkie pole do popisu, dość szybko zajął się krzyżówkami roślinnymi, które w obrębie niektórych rodzajów były liczne i słabo poznane. Pierwszymi obiektami jego zainteresowania stały się turzycy i wierzby. Znalazłszy w przekopach kolejowych w okolicach Legnicy rzadkie formy wierzb, wydzierzał od kolei miejsca ich występowania koło dworca w Miłkowicach (Arnsdorf) i kilku innych dworców, by móc bez przeszkód prowadzić badania. Pierwszą nową krzyżówkę – turzycy rzadkokłosej (*Carex remota* L.) i gwiazdkowatej (*C. echinata* Murray) – opisał w roku 1886. Na cześć swojego mistrza nadał jej nazwę *Carex gerhardti*.

Stopniowo swoje poszukiwania rozszerzał na inne rodzaje i już w roku 1887 opublikował artykuł, w którym zamieścił wykaz 82 krzyżówek zawilców, rukwi, fiołków, rosiczek, goździków, ślazów, lucern, kuklików, jeżyn, róż, wierzbownic, czerwców, porzeczek, przytulii, ostrożni, łopianów, jastrzębców, miodunek, dziewann, mięt, szczawi, wilczomleczów, olsz, wierzb, topól, sitów, turzyc i wyczyńców znalezionych w Legnicy i jej okolicach. Niemal każda jego kolejna publikacja przynosiła informacje o nowych krzyżówkach. W sumie w latach 1885-1908 opisał ich 38, w tym 16 turzyc, 5 wierzb, 4 jaskrów, 3 rdestów oraz po jednej pałkę, śmiałków, topól, olsz, szczawi, jeżyn, wierzbownic, biedrzeńców, poziwników i wietlic. Poza tym opisał nowy gatunek mięty (*Mentha pauciflora*) znaleziony koło Nowej Wsi Legnickiej (Neuhof), nową odmianę trzęślicy modrej (*Molinia caerulea* (L.) Moench var. *subspicata*) i nową odmianę szczawiu kędzierzawego (*Rumex crispus* L. var. *dentatus*).

W latach 1895-1911 współpracował jako jedyny florysta ze Śląska z Johannesem Andreasem Kneuckerem przy wydawnictwie zielnikowym „Carices exsiccatae”. Dostarczył mu materiały do 23 numerów w fascykulach I, III, VI, VIII, IX, XI, XII, XIIIa i XIII. Współpracował też jako jedyny florysta ze Śląska z Ferdinandem Paulem Wirtgenem przy wydawnictwie zielnikowym „Pteridophyta exsiccata”.

Na przełomie stuleci zaczął mieć problemy z oczami i groziła mu utrata wzroku, jednak dzięki staraniom

lekarzy udało się oddalić niebezpieczeństwo i mógł w roku 1902 wrócić do pracy. Za namową Franza Spribille (→t.1) zajął się wówczas jeżynami, którym poświęcił kilka publikacji z lat 1905-09. Opisał w nich 11 nowych jeżyn – *Rubus tabanimitanus*, *R. explanatus*, *R. ligniciensis*, *R. gerhardti*, *R. multiflorus*, *R. flavicaulis*, *R. tenuis*, *R. armatissimus*, *R. dissociatus*, *R. glomeratus*, *R. strictiflorus*. Trzy kolejne opisane przez niego nowe jeżyny – *R. lupimontanus*, *R. parviflorus*, *R. zobothicus* – znalazły się w publikacji Franza Spribille o śląskich jeżynach z roku 1904.

Po roku 1909 żadna publikacja Figerta nie pojawiła się aż do roku 1925, gdy w „Allgemeine Botanische Zeitschrift” opublikowane zostały jego obserwacje dotyczące turzycy Hosta (*Carex hornschiuchiana* H. Lindb. et Palmgr.=*Carex hostiana* DC.). Figert zmarł 21 kwietnia tego samego roku w Legnicy. Był żonaty z Agnes Fritsche. Jego zbiory zielnikowe rodzina przekazała po jego śmierci Muzeum Dolnośląskiemu w Legnicy. Jego nazwisko upamiętniają m.in. *Carex figertii* Asch. et Graebn. (*C. dioeca* × *davalliana*), *Poa figertii* Gerhardt (= *P. nemoralis* × *compressa*), *Polygonum figertii* Beck (= *P. lapathifolium* × *hydropiper*), *Rubus figertii* Sprib. i *Salix figertii* A. Camus et E. G. Camus.

Publikacje: *Carex gerhardti* (*Carex remota* × *echinata* n. hybr.), *Deutsche Bot. Monatsschr.* 4, 1886; Hybride aus der Flora von Liegnitz und Umgebung, *ibid.* 5, 1887; *Carex panewitziana* (*rostrata* × *vesicaria* n. hybr.), ein neuer Bastard in Schlesien, *ibid.*; Beiträge zur Kenntniss einiger Pappelarten: *Populus monilifera* Ait., *P. nigra* L. und *P. pyramidalis* Rozier, *ibid.*; *Carex paniculata* × *canescens* n. hybr., *C. silesiaca* m., ein neuer *Carex*-Bastard in Schlesien, *ibid.* 6, 1888; *Mentha paciflora* n. sp., eine neue *Mentha* aus Schlesien, *ibid.* 7, 1889; Botanische Mitteilungen aus Schlesien I: *Taraxacum erythrospermum* Andr., *ibid.*; Botanische Mitteilungen aus Schlesien II: *Cirsium acaule* (L.) All. var. *caulescens* Pers., *Fragaria collina* Ehrh. var. *subpinnata* Čelak., *ibid.*; Zwei neue Bastarde aus Schlesien: 1. *Pimpinella magna* × *saxifraga* n. hybr., *Pimpinella intermedia* m., 2. *Carex panniculata* × *paradoxa* n. hybr., *C. solstitialis* m., *ibid.*; *Carex riparia* × *rostrata* n. hybr., *Carex beckmanniana* m., ein neuer *Carex*-Bastard in Schlesien, *ibid.*; Botanische Mitteilungen aus Schlesien III: *Typha latifolia* × *angustifolia*, *ibid.* 8, 1890; Botanische Mitteilungen aus Schlesien IV: *Salix pulchra* Wimm., *ibid.*; Botanische Mitteilungen aus Schlesien V: *Salix triandra* × *purpurea* ♀ m., *ibid.* 9, 1891; Botanische Mitteilungen aus Schlesien VI: *Epilobium adnatum* × *montanum*, *ibid.*; Botanische Mitteilungen aus Schlesien VII: *Trifolium rubens* L. var. *villosum* Bertol., *ibid.*; Nachtrag, *ibid.*; Zwei *Carex*-Bastarde der schlesischen Flora: *Carex vesicaria* × *filiformis* und *C. riparia* × *filiformis*, *ibid.* 10, 1892; Botanische Mitteilungen aus Schlesien VIII: *Ranunculus*-Hybride, *ibid.* 11, 1893; *Salix caprea* L. × *pulchra* Wimm. nov. hybr., *Allg. Bot. Zeitschr.* 1, 1895; Über Bastarde aus der Gattung *Polygonum*, *ibid.*; Botanische Mitteilungen aus Schlesien I: *Taraxacum officinale* L., forma monstrosa, *Larix decidua* Mill. var. *sulphurea* m., *ibid.* 2, 1896; *Luzula campestris* DC. × *multiflora* Lej. n. hybr. = *L. intermedia* m., *Deutsche Bot. Monatsschr.* 15, 1897; Metamorphosen in der Liegnitzer

Flora, *ibid.* 16, 1898; Botanische Mitteilungen aus Schlesien II: einige neue *Carex*-Bastarde, *Allg. Bot. Zeitschr.* 4, 1898; Botanische Mitteilungen aus Schlesien III: *Carex rostrata* × *filiformis* n. hybr., *ibid.*; *Carex paradoxa* × *canescens* n. hybr. = *Carex schützeana* m., *ibid.* 5, 1899; Botanische Mitteilungen aus Schlesien IV: *Carex buekii* Wimm. × *vulgaris* Fr. n. hybr., *Carex ligniciensis* m., *Carex vratislaviensis* m., *ibid.* 6, 1900; *Carex irrigua* Sm. × *limosa* L. n. hybr., *Deutsche Bot. Monatsschr.* 18, 1900; *Aira caespitosa* × *flexuosa* = *Aira hybrida* m., *ibid.*; Nachträgliche Bemerkung, *ibid.*; Botanische Mitteilungen aus Schlesien V, *Allg. Bot. Zeitschr.* 8, 1902; Beiträge zur schlesischen Phanerogamen-Flora: *Carex paradoxa* × *remota* n. hybr. (*C. rieseana* m.), *Carex rieseana* m., *ibid.* 9, 1903; Caricologisches aus Schlesien, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 21, 1903; Beiträge zur Kenntnis der Brombeeren in Schlesien I-II, *Allg. Bot. Zeitschr.* 11-12, 1905-06; Botanische Mitteilungen aus Schlesien VI: *Carex buekii* × *caespitosa* n. hybr. = *C. viadrina* m., *C. buekii* × *stricta* n. hybr. = *C. alluvialis* m., *ibid.* 13, 1907; Botanische Mitteilungen aus Schlesien VII: *Carex paniculata* × *diandra* f. *robusta* n. hybr., *ibid.* 14, 1908; Mitteilungen über neue Rubi in Schlesien, *Jber. SGVK* 85, 1907; Beiträge zur Kenntnis der Brombeeren in Schlesien III, *Allg. Bot. Zeitschr.* 14, 1908; Neue Rubi in Schlesien, *Rep. Sp. Nov.* 6, 1908-09; Beobachtungen an *Carex hornschiuchiana* Hoppe, *Allg. Bot. Zeitschr.* 26-27, 1925.

Źródła: AP Wrocław, oddz. w Legnicy, USC Legnica, księga zgonów 1925/345; Ascherson-Graebner 2, 2, 1902-04, s. 11; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Figert Ernst; Beck von Mannagetta G., *Icones florae germanicae* XXIV, Leipzig 1909, s. 79; Camus A., Camus E.-G., *Classification et Monographie des Saules d'Europe* II, Paris 1905, s. 213; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 14; *ibid.* 1902, s. 15; *ibid.* 1909, s. 33; Fiek-Durchforschung 1886-1895; Gerhardt J., *Poa figerti* (*nemoralis* × *compressa*) n. hybr. m., *Deutsche Bot. Monatsschr.* 10, 1892, s. 152-155; Kneucker A., Bemerkungen zu den „*Carices exsiccatae*”, *Allg. Bot. Zeitschr.* 2, 1896, s. 44-46, 69-71; *ibid.* 4, 1898, s. 9-10, 26-28; *ibid.* 5, 1899, Beiheft, s. 56-64; *ibid.* 7, 1901, s. 29-36, 51-57; *ibid.* 9, 1903, s. 50-55; *ibid.* 10, 1904, s. 189-194; *ibid.* 11, 1905, s. 9-12, 32-35; *ibid.* 17, 1911, s. 90-92, 118-121; Neumann H., Auszug aus dem Vortrag „Liegnitzer Naturforscher”, Ber. Ver. Schles. Ornith. 7, 1921, s. 43-48; Rordorff M., Ernst Figert, ein schlesischer Botaniker, *Allg. Bot. Zeitschr.* 30/31, 1926, s. 2 (114)-5 (117); Schube-Durchforschung 1896, 1898, 1899, 1901-1905, 1911-1914, 1917-1918; Schube-Herbarium 1900, 1902, 1903, 1905, 1911, 1914; Spribille F., Beitrag zur Rubusflora der Provinz Schlesien, w: Festschrift zur Feier des siebenzigsten Geburtstages des Herrn Professor Dr. Paul Ascherson, Leipzig 1904, s. 341-349; Uechtritz-Durchforschung 1883-1885.

FINCKE AUGUST

(1805-1873)

Badacz flory okolic Opola i Krapkowic

Urodził się 31 stycznia 1805 roku w Lesznie (Lissa). Jego ojcem był najprawdopodobniej Samuel Gottlieb Finke (!), którego nazwisko pojawia się w księdze uczniów cechu postrzygaczy sukna w Lesznie.

W roku 1783 został on do niej wpisany jako uczeń przyjęty przez mistrza Samuela Gottlieba Döringa, a w latach 1801-24 kilkakrotnie jako mistrz przyjmujący uczniów i poręczyciel dla uczniów przyjmowanych przez innych mistrzów.

August Fincke pierwsze kroki w zawodzie aptekarza stawiał od roku 1819 w aptece Curtiusa w Rawiczu (Rawitsch). Na początku lat 20. przeniósł się do Opola (Oppeln), gdzie jako pomocnik aptekarski podjął pracę u Heinricha Grabowskiego (→t.1), wybitnego znawcy flory Górnego Śląska i Jesioników. U boku nowego pryncypała sam również został biegłym florystą. Pierwszego istotnego odkrycia dokonał już jako 17-latek, gdy w roku 1822 na wzgórzu Winowiec (Winauer Berg) pod Opolem znalazł pierwsze śląskie stanowisko fiołka bagiennego (*Viola uliginosa*). Gatunku tego Grabowski, Wimmer (→t.1) i Günther (→t.1) nie uwzględnili jeszcze w swoim „Enumeratio stirpium phanerogamarum, quae in Silesia sponte proveniunt” z roku 1824, znalazł się on jednak już w pierwszym tomie „Flora Silesiae” Wimmera i Grabowskiego z roku 1827. We florze tej uwzględnione zostały też m.in. odkryte przez Finckego stanowiska zarazy niebieskiej (*Orobanche purpurea*) przy folwarku w Półwsi (Halbendorf) pod Opolem oraz leńca bezpodkwiatkowego (*Thesium ebracteatum*) między Chrzastowicami (Chronstau) i Ozimkiem (Malapane).

W roku 1836, zdawszy trzy lata wcześniej egzamin państwowy I stopnia, Fincke przejął prowadzoną wcześniej przez Wollnego aptekę w Krapkowicach (Krappitz). O kolejnych jego odkryciach florystycznych informowali Wimmer w doniesieniach z lat 1830-50 i w kolejnych wydaniach swojej flory Śląska oraz Grabowski w swojej florze Górnego Śląska z roku 1843. Już w roku 1830 Wimmer pisał o znalezionych przez niego nowych dla Śląska wierzbach – wierzbie borówkolistej (*Salix myrtilloides*) i fińskiej (*S. finmarchica*=*S. aurita* × *myrtilloides*). Nie podał wprawdzie informacji o ich stanowiskach, były to jednak najprawdopodobniej przytaczane później w piśmiennictwie stanowiska koło Osowca (Königshuld) i Trzęsiny (Trzenschin). W roku 1832 na Zakrzowskiej Szpicy (Sacrauer Berg) koło Gogolina Fincke odkrył stanowisko astra gawędki (*Aster amellus*), które – jak pisano później – prawdopodobnie znał już wcześniej Krocker (→t.1). Dwa lata później wraz z Ernstem Krause (→t.1) w Wielkim Kotle (Grosser Kessel, Velká Kotlina) w Jesionikach znalazł pierwsze śląskie stanowisko astra alpejskiego (*Aster alpinus*) i znaną wcześniej tylko z Karkonoszy turzycę luźnokwiatową (*Carex vaginata*). Prócz tego znalazł między Prószkowem (Proskau) i Zimnicami Małymi (Klein Schminitz) prawdopodobnie jedyny znany dotąd

346

H. Reisebericht.

Excursion in das österreichisch-schlesische Gebirge; von Apotheker Fincke zu Krappitz in Oberschlesien.

Gegen Ende Juli 1835 beauftragte mich Hr. Grabowski, eine Excursion in unser nächstes Gebirge „das Giesenke“ zu machen. Hr. Grabowski, der gründlichste Kenner desselben, da er es bereits seit 12 Jahren fast jährlich besucht, und dessen Schätze in seiner Flora Silesiae dem botanischen Publikum auch schon hinreichend bekannt gemacht so in Ruf gebracht, dass dieselben jetzt anfangen, die Excursionen hier häufiger zu machen. Er hatte mir besonders den sogenannten Janowitzsee oder Karlsdorfer hohen Fall empfohlen.

Den 29. Juli reiste ich von Oppeln ab und kam den 30. zu Mittag in Freivalde, einem dem Hockscharam nächsten gelegenen Südtiehl an. Hier pflegt man sich in der Regel mit einem Führer oder Träger und Papier zu versehen. Diejenigen Reisenden, welche nur den Weg nach dem Altwater einschlagen wollen, können sich den Führer erst in Waldenburg nehmen, oder bedürfen fast gar keinen, indem der Weg nicht leicht zu verfehlen ist und man im Sommer auch immer Leute oben antrifft. Ich ging mit meinem Träger noch Nachmittags bis Waldenburg, welches am Fusse des Leichterberges liegt. Des andern Morgen um 3 Uhr machte ich mich auf den Weg, ging über den Lei-

z Górnego Śląska okaz zarazy bladokwiatowej (*Orobanche pallidiflora*). Żadne źródło nie podaje jednak daty tego znaleziska. Nie wiadomo też, kiedy Fincke i Grabowski znaleźli na Orliku (Urlichkuppe) pierwsze śląskie stanowisko szczwoli gorzku tatarskiego (*Cynoselinum vaginatum*).

Znana jest tylko jedna publikacja Finckego – relacja z wycieczki w Jesioniki, na którą w roku 1835 wyruszył wraz z Grabowskim (Excursion in das österreichisch-schlesische Gebirge, *Flora* 20, 1837), zamieszczona w czasopiśmie wydawanym przez Towarzystwo Botaniczne w Regensburgu. Rok później w tym samym czasopiśmie informowano o znalezionej przez niego i Krausego w Jesionikach turzycy luźnokwiatowej. W roku 1836 Towarzystwo Botaniczne w Regensburgu mianowało go członkiem-korespondentem, a w roku 1841 to samo uczyniło Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczystej. Poza tym Fincke był członkiem Zrzeszenia Aptekarzy Północnych Niemiec, które nadało mu u schyłku życia godność członka honorowego, przez wiele lat zasiadał też we władzach miejskich Krapkowic. W roku 1869 odznaczono go Orderem Korony IV Kl.

Z powodu choroby oczu w roku 1869 zrezygnował z wszystkich pełnionych funkcji, rok później zaś sprzedał aptekę swojemu wieloletniemu współpracownikowi Hermannowi Schauerowi. Zmarł niemal zupełnie niewidomy 2 sierpnia 1873 w Krapkowicach. W swoim testamencie zapisał kwotę 100 talarów Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczystej. Był żonaty

z Bertą Hampe, która zmarła w Krapkowicach 28 lutego 1880 roku. Jeszcze w roku 1881 w swojej florze Śląska Emil Fiek (→t.1) umieścił nazwisko Finckego w wykazie informatorów, a informacje o odkrytych przez niego stanowiskach pojawiają się w niej przy 47 taksonach. Jego nazwisko upamiętnia Stok Finckego (Släñ Finckeho) w Wielkim Kotle w Jesionikach.

Źródła: Amtliche und Personal-Nachrichten, Pharm. Zeitung 15, 1870, s. 131; AP Poznań, Cechy miasta Leszno, Cech postrzygaczy sukna, Das Buch der Lehrknechte, so aufgenommen seind worden 1660-1834, s. 113, 121, 123, 124, 127, 128; Botanische Notizen, Flora 21, 1838, s. 551; Brachmann-Beiträge, s. 393-394; Correspondirende Mitglieder, Denkschr. Bot. Ges. Regensburg 3, 1841, s. XII; Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 6 – *Anemone silvestris*, s. 12 – *Ranunculus cassubicus*, itd.; Grabowski-Flora, s. IX, 20, 38, 41, 48, 58, 64, 82, 135, 147, 177, 178, 181, 182, 191, 244, 245, 273, 288; Grabowski H., Wimmer F., Flora Silesiae, pars prima, Cl. I-X, Vratislaviae 1827, s. 214, 230; *ibid.*, pars secunda, t. I, Vratislaviae 1827, s. 175, 236, 280; Hein W. H., Schwarz H. D., Deutsche Apotheker-Biographie, Bd. 1, Stuttgart 1975, s. 163; Jahres-Todtensschau 1873, Schl. Prov. Bl. N. F. 13, 1874, s. 172; Jeník J., Bureš L., Burešová Z., Revised flora of Velká Kotlina cirque, the Sudeten Mountains, I, Preslia 55, 1983, s. 25-61; LA Berlin, Standesamt Krappitz, Sterberegister 1880/13 (Berta Fincke geb. Hampe) (ancestry.de); Se. Majestät der König haben Allerhöchstdigst geruht..., Königlich Preussischer Staats-Anzeiger 1869, nr 236, s. 3873; Uechtritz R. v., Allgemeiner Bericht über die Verhältnisse und die Wirksamkeit der Gesellschaft im Jahre 1873, Jber. SGVK 51, 1873, s. 1-2; Wimmer-Flora 1841, s. 12, 40, 43, 127, 200, 214, 281, 302, 319, 335, 406, 410; Wimmer-Flora 1844, s. 12, 40, 43, 127, 200, 214, 281, 302, 319, 335, 406, 410, 449, 453, 480; Wimmer-Flora 1857, s. 207, 209, 229, 249, 368, 392, 482, 417, 522, 524, 537, 541, 618, 663; Wimmer F., Über die neuerdings in Schlesien aufgefundenen Pflanzen, Übers. Arb. SGVK 1830, s. 58; Wimmer F., Über die im Jahre 1834 aufgefundenen, für die schlesische Flora neuen Pflanzenarten, *ibid.* 1835, s. 87-88; Wimmer F., Weiden-Bastarde, *ibid.* 1841, s. 93-94; Wimmer F., Über die im verfloßenen Sommer beobachteten Neuigkeiten der schlesischen Flora, *ibid.* 1846, s. 184-188; Wimmer F., Eine Anzahl schwieriger und seltenerer *Carex*-Arten, Jber. SGVK 28, 1850, s. 98-100; Zu korrespondirenden Mitgliedern wurden ernannt, Übers. Arb. SGVK 1841, s. 23; na il.: Fincke A., Excursion in das österreichisch-schlesische Gebirge, Flora 20, 1837, s. 346.

FIRLE MAX RUDOLPH CARL

(1856-1881)

Przedwcześnie zmarły florysta

Urodził się 8 listopada 1856 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie dyrektora miejskiej gazowni Hermanna Theodora Rudolpha Firle i jego żony Wilhelminy Cecylii z domu Wachler. Jego starsza siostra Maria w roku 1874 wyszła za Adolfa Englera (→t.1). Jako gimnazjalista został przyjęty w roku 1872 w poczet członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg. W swoim sprawozdaniu o postępkach w ba-

daniach śląskiej flory z tego samego roku Rudolf von Uechtritz przytoczył odkryte przez niego na Bukowcu (Buchberg) koło Rybnicy Leśnej (Reimswaldau) stanowisko formy tygrysiej lilii złotogłów (*Lilium maritagon* f. *tigrina*), a sam Firle z →Bertholdem Steinem i →Franzem Bachmannem wziął w tymże roku udział w wyprawie botanicznej na Babią Górę. W kolejnych latach szukał okazów roślin w okolicach Wrocławia, Trzebnicy (Trebnitz), Urazu (Auras), Opola (Oppeln) i Cieszyna (Teschen). Oferował też w latach 1875-80 okazy do wymiany w ramach Schlesischer Botanischer Tauschverein. 11 stycznia 1877 roku profesor Goeppert (→t. 1) na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej prezentował przysłane mu przez niego okazy roślin kwitnących w styczniu w San Remo. Po ukończeniu gimnazjum Firle pracował w laboratorium chemiczno-technologicznym w Karlsruhe w Badenii, później zaś zaczął studiować chemię na Uniwersytecie Wrocławskim. Zmarł we Wrocławiu 2 dni po swoich 25 urodzinach, 10 listopada 1881 roku. Emil Fiek (→t.1), który w swojej florze z tego samego roku umieścił jego nazwisko w wykazie swoich informatorów, uwzględnił w niej wszystkie jego ważniejsze odkrycia florystyczne z obszaru Śląska.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1854-56, k. 484, poz. 898; *ibid.*, księga zgonów 1879-83, k. 333; Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 79 – *Lavatera thuringiaca*, s. 84 – *Geranium phaeum*, itd.; Gestorben, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 23, 1881, s. IL (błędnie podana informacja, że zmarł w Karlsruhe); Goeppert H. R., Über seine im Herbst 1876 ausgeführte Reise durch Ober-Italien und die Riviera di Levante, Jber. SGVK 77, 1877, s. 107; Jber. Schles. Bot. Tauschver. 14, 1875/76; *ibid.* 16, 1877/78; *ibid.* 18, 1879/80; Stein B., Über zwei in diesem Jahre von ihm gemachte botanische Excursionen nach der Babiagora, Jber. SGVK 50, 1872, s. 119-123; Uechtritz-Durchforschung 1872, 1874, 1881; Verzeichniss der Mitglieder, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 14, 1872, s. XXXIX; *ibid.* 16, 1874, s. XLI; *ibid.* 17, 1875, s. LIII; *ibid.* 18, 1876, s. LXXI; *ibid.* 19, 1877, s. LIII, *ibid.* 21, 1879, s. XLIII; *ibid.* 22, 1880, s. XLVII.

FLOERICKE KURT (CURT) KARL

EHRENREICH

(1869-1934)

Ornitolog, podróżnik, popularyzator wiedzy przyrodniczej

Urodził się 23 marca 1869 roku w Zeitz w Saksonii-Anhalt jako najstarszy z czterech synów kupca Kurta Paula Floericke i jego żony Selmy Berty z domu Hüller. Uzyskawszy w roku 1889 w Zeitz świadectwo dojrzałości, rozpoczął studia we Wrocławiu (Breslau).

Z tego samego roku pochodzą nie tylko jego najwcześniejsze, ale też pierwsze związane ze Śląskiem publikacje o pustynniku zwyczajnym (*Syrhantes paradoxus*) i krzyżodziobie dwupregowym (*Loxia bifasciata*), które ukazały się na łamach „Ornithologische Monatsschrift”. Kolejne lata przyniosły szereg dalszych publikacji poświęconych faunie ptaków Śląska. W roku 1890, poza krótkimi notkami, były wśród nich artykuły o barwnych odmianach 33 gatunków ptaków w zbiorach Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, o ptakach lasów koło Strachocina (Strachate, obecnie w obrębie Wrocławia), o ptakach rzadko obserwowanych na Śląsku (wśród 32 gatunków wymienił m.in. orla kasztanowatego, orlika grubodziobego, bielika zwyczajnego, gadożera zwyczajnego, puchacza śnieżnego, kraskę zwyczajną, pasterza różowego, dzięcioła czarnego, dzięcioła białogrzbietego i remiza zwyczajnego) oraz o wycieczce w dolinę Baryczy.

W roku 1891 Floericke przeniósł się do Marburga, jednak w związku z planowanym tematem dysertacji doktorskiej w jego publikacjach dominowała tematyka Śląska. W tym samym roku wyruszył na Górny Śląsk – relację z tej wyprawy opublikował na łamach „Mitteilungen des ornithologischen Vereines in Wien”. W ciągu miesiąca odwiedził okolice Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz), Raciborza (Ratibor), Rud Wielkich (Gross Rauden), Pszczyny (Pless) i Niemodlina (Falkenberg), zestawiając wykaz 136 gatunków. Pierwsza część jego zadedykowanej profesorowi Richardowi Greeffowi pracy „Versuch einer Avifauna der Provinz Schlesien” została opublikowana w roku 1892 – na jej podstawie uzyskał w roku 1893 w Marburgu stopień doktora filozofii. Druga część ukazała się już po promocji doktorskiej w roku 1893. Praca ta zamykała „śląski okres” w życiu Floerickego, jednak w wielu swoich późniejszych publikacjach wielokrotnie powracał do śląskiej tematyki.

Śmierć profesora Greeffa w sierpniu 1902 roku przekreśliła szanse Floerickego na pracę w Muzeum Zoologicznym w Marburgu. Chcąc aktywnie działać na polu ornitologii, w roku 1893 zaprosił miłośników ptaków do Rositów (niem. Rositten, ros. Рыбачий) na Mierzei Kurońskiej (niem. Kurische Nehrung, ros. Kurszkaja kosa) i tam 28 sierpnia powstało z jego inicjatywy Stowarzyszenie Wesołych Miłośników Ptaków (Verein vergnügter Vogelfreunde), które miało się zajmować badaniem ptaków i obserwacjami przelotów. Nim osiadł w Rositach na stałe, odbył swoje pierwsze podróże, podczas których odwiedził Bośnię, Hercegowinę, Bułgarię, Cypr, Azję Mniejszą i Azję Centalną. Zamieszkawszy na Mierzei Kurskiej, utrzymywał się ze sprzedaży żywych i wypchanych ptaków oraz jaj, a także z licznych artykułów pisanych do gazet i czasopism. Marzył w tym czasie o płatnym stanowisku kierownika naukowej stacji ornitologicznej w Rositach, stacja taka miała jednak powstać później i pod innym kierownictwem. Na zlecenie Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego uruchomił ją w roku 1901 jego przyjaciel Johannes Thienemann. Nie był to jednak koniec bolesnych doświadczeń dla Floerickego – gdy odwiedził stację w Rositach ze swoją narzeczoną Hedwig Hoffmann, ta zakochała się w Thienemannie i ostatecznie wyszła za niego. Te osobiste sprawy wpłynęły na to, że Floericke przez długie lata był zaciekle przeciwnikiem obrączkowania ptaków, które z dobrym skutkiem praktykował w Rositach Thienemann.

Porzucony przez narzeczoną, Floericke zaczął podróżować po wschodniej i południowej Europie, północnej Afryce i Ameryce Południowej. Spędził też 9 miesięcy na Wyspach Kanaryjskich. W trakcie tych podróży gromadził materiały do swych późniejszych publikacji. Po powrocie do Europy zamieszkał w Wiedniu (Wien), gdzie poznał Melanię Reiss, z którą ożenił się w roku 1907. W tym samym roku rozpoczął pracę w redakcji czasopisma „Kosmos” w Stuttgarcie. Był to punkt zwrotny w jego życiu, gdyż nie tylko zapewnił sobie stałe źródło dochodów, ale też rozpoczął działalność pisarską, której owocem było ok. 80 książek i kilkaset artykułów. Sukces zapewniła mu wszechstronna wiedza biologiczna, staranny język, którym władał po mistrzowsku, i barwny styl. Pełna lista jego publikacji obejmuje ponad 900 pozycji – czołowe miejsce zajmuje na niej 369 artykułów i notatek zamieszczonych w „Mitteilungen über die Vogelwelt” i 202 artykuły zamieszczone w czasopiśmie „Kosmos”. Powodzeniem cieszyły się jego serie książeczek przyrodniczych dla dzieci „Der kleine Naturforscher”, „Wanderungen und Streifzüge” i „Der kleine Botaniker”, a także 24 książeczki z serii publikowanej

przez Towarzystwo Miłośników Przyrody „Kosmos” w Stuttgarcie, z których większość była wielokrotnie wznawiana. Rekord popularności ustanowiła jego pierwsza książeczka zamieszczona w tej serii, „Die Vögel des deutschen Waldes”, która w latach 1907–41 doczekała się 41 wydań. Równie popularne były pisanie przez niego od roku 1897 poradniki, przewodniki i podręczniki – najbardziej znany z nich, „Taschenbuch zum Vogelbestimmen”, w latach 1912–36 doczekał się 39 wydań. W latach I wojny światowej Floericke oddał swoje pióro na usługi propagandy wojennej – opublikował kilka książek o tematyce wojennej dla młodzieży, serię „Gegen die Moskowiter” poświęconą działaniom wojennym na froncie wschodnim i 115 artykułów w serii „Der Krieg – Illustrierte Chronik Des Krieges”. Cały ten bogaty dorobek ukazał się nie tylko pod jego własnym nazwiskiem, ale też pod pseudonimami Konrad Ribbeck, Fr. Kurth i Ernst Hüller. Swoje próby poetyckie – były też i takie – publikował pod pseudonimem Ahasver.

Obok działalności pisarskiej Floericke poświęcał też wiele uwagi zagadnieniom ochrony przyrody i kwestii powołania do życia stacji ornitologicznej w południowych Niemczech. Pierwszymi z nich zajmowało się założone przez niego stowarzyszenie „Natuschutzpark”, które istnieje do dziś i dzięki któremu powstał rezerwat „Lüneburger Heide” oraz park narodowy „Hohe Tauern”. Drugie z założonych przez niego stowarzyszeń, powstałe w roku 1919 „Süddeutsche Vogelwarte”, które w latach 30. liczyło ok. 700

członków, w roku 1928 otwarło stację ornitologiczną na półwyspie Mettnau w zachodniej części Jeziora Bodeńskiego. W ostatnich latach życia zdrowie Floerickego podkopała postępująca arterioskleroza. Zmarł 29 października 1934 roku. Pochowany został na Prag-Friedhof w Stuttgarcie, gdzie do dziś zachował się jego grób. W związku z nowymi regulacjami prawnymi z roku 1937 założona przez niego stacja ornitologiczna na półwyspie Mettnau, tak jak inne prywatne stacje ornitologiczne (→Ecke Hans-Georg), musiała w roku 1938 zakończyć swoją działalność.

Wybrane publikacje: Ornithologische Notizen, gemacht in der Umgebung von Zeitz während des Winters 1888/89, *Ornith. Monatsschr.* 14, 1889; Notiz über *Syrhaptes paradoxus*, *ibid.*; Notiz über *Loxia bifasciata*, *ibid.*; Beiträge zur Naturgeschichte des gesprenkelten Sumpfhuhns (*Gallinula porzana*), *ibid.* 15, 1890; Ornithologische Mitteilungen aus Schlesien I, II, *ibid.*; Ein Ausflug in die Bartschniederung, *ibid.*; Farbenvarietäten im Breslauer Museum, *Journ. f. Ornith.* 38, 1890; Die Vogelwelt der Strachate bei Breslau, *Ornith. Jahrb.* 1, 1890; Mitteilungen über das Vorkommen seltener Vögel in Preuss. Schlesien, *ibid.*; Verzeichnis schlesischer Trivialnamen, *ibid.* 2, 1891; Ornithologische Mitteilungen aus Preussisch-Schlesien, *ibid.*; Beiträge zur Ornithologie von Preussisch-Schlesien, *ibid.*; Zur Ornithologie der Bartschniederung, *Journ. f. Ornith.* 39, 1891; Reise nach Ober-Schlesien, *Mitt. Ornith. Ver. Wien* 15, 1891; Nochmals *Gallinula porzana*, *Ornith. Monatsschr.* 16, 1891; Ein zweiter Ausflug in die Bartschniederung, *ibid.*; Zur Charakteristik der schlesischen Vogelwelt, *Journ. f. Ornith.* 40, 1892; Vorläufige Mitteilung über einige anscheinend neue Naiadomorphen, *Zool. Anz.* 15, 1892; Vogelleben auf der Kurischen Nehrung, *Ornith. Jahrb.* 4, 1893; Ornithologisches aus Hercegovina, *Ornith. Monatsschr.* 18, 1893; Ornithologisches aus Schlesien, *ibid.*; Die Gründung einer ornithologischen Station in Rossitten, *Gef. Welt* 23, 1894; Ein Blick auf die Charaktervögel der Insel Cypern I, II, *Ornith. Monatsschr.* 20, 1895; Ornithologische Mitteilungen von der Kurischen Nehrung, *Gef. Welt* 24–25, 1895–96; Meine Reise nach Zentralasien, *ibid.* 25, 1896; *Circus pygargus abduellae* nov. subsp., *Ornith. Monatsber.* 4, 1896; Das Ausstopfen der Säugetiere, praktische Anweisung zum Ausstopfen der Säugetiere für alle Freunde der Naturkunde, Leipzig 1897; Die deutschen Sumpf- und Strandvögel, Magdeburg 1897; Praktischer Leitfaden für Eiersammler und für alle Freunde der Oologie, Leipzig 1897; Ornithologische Ergebnisse einer Reise durch Transkaukasien, Transkaspien und die Bucharei, *Ornith. Jahrb.* 8, 1897; Über das Vorkommen von *Corvus*-Arten in Preussisch-Schlesien, *Ornith. Monatsschr.* 22, 1897; Schilderungen aus der Vogelwelt fremder Länder – meine Reise nach Centralasien, *Gef. Welt* 26–27, 1897–98; Mein Aufenthalt in Buchara im Jahre 1896, *ibid.* 27, 1898; Naturgeschichte der deutschen Schimmvögel für Landwirte, Jäger, Liebhaber und Naturfreunde, Magdeburg 1898; Ornithologisches aus Marokko, *Gef. Welt* 31, 1902; Aus der Heimat des Kanarienvogels, Schilderung der Kanarischen Inseln und ihrer Vogelwelt, *Mitt. Österr. Reichsb. Vogelk. Vogelsch.* 3, 1903; Trivialnamen deutscher Vögel: I. Provinz Brandenburg, *Mitt. Vogelwelt* 4, 1904; Trivialnamen deutscher Vögel: II. Pommern, *ibid.* 5, 1905; Trivialnamen deutscher Vögel: III. Mecklenburg, IV. Königreich Sachsen, *ibid.* 6, 1906; Aus Österr.-Schlesien, *ibid.*; Die Vögel des deutschen Waldes, Stuttgart 1907 (Kosmos-Buchbeigabe

20); Deutsches Vogelbuch für Forst- und Landwirte, Jäger, Naturfreunde und Vogelliebhaber, Lehrer und die reifere Jugend und für alle Gebildeten des deutschen Volkes gemeinverständlich geschildert, Stuttgart 1907; Der kleine Naturforscher in Haus, Hof und Garten, Nürnberg 1908; Der kleine Naturforscher in Flur und Feld, Nürnberg 1908; Der kleine Naturforscher in Busch und Wald, Nürnberg 1908; Der kleine Naturforscher an Fluss und Teich, Nürnberg 1908; Der kleine Naturforscher am Meeresstrand, Nürnberg 1908; Die Säugetiere des deutschen Waldes, Stuttgart 1908 (Kosmos-Buchbeigabe 25); Kriechtiere und Lurche Deutschlands, Stuttgart 1909 (Kosmos-Buchbeigabe 29); Umschau auf dem Gebiete der Naturschutzbewegung, *Mitt. Vogelwelt* 9, 1909; Aus Oberschlesien, *ibid.*; Die Säugetiere fremder Länder, Stuttgart 1910 (Kosmos-Buchbeigabe 34); Wanderungen und Streifzüge 1, Die Säugetiere Deutschlands, Nürnberg 1910; Wanderungen und Streifzüge 2, Die Vögel Deutschlands, Nürnberg 1910; Wanderungen und Streifzüge 3, Die Kriechtiere, Lurche und Fische unserer Heimat, Nürnberg 1910; Wanderungen und Streifzüge 4, Die Schmetterlingen und Käfer unserer Heimat, Nürnberg 1910; Der kleine Botaniker in Garten und Feld, Nürnberg 1910; Der kleine Botaniker auf Wiese, Flur und Heide, Nürnberg 1910; Der kleine Botaniker in Busch und Wald, Nürnberg 1910; Tierbilder aus fremden Zonen für Jung und Alt, Stuttgart 1910; Stand und Aussichten der Naturschutzbewegung, *Mitt. Vogelwelt* 10, 1910; Ferien im Gebirge, Nürnberg 1911; Der kleine Gärtner, Nürnberg 1911; Tiere als Hausgenossen, Nürnberg 1911; Die Vögel fremder Länder, Stuttgart 1911 (Kosmos-Buchbeigabe 39); Die Naturschutzparkbewegung und der Vogelschutz, *Mitt. Vogelwelt* 11, 1911; Bedeuten Naturschutzparke eine Forstgefahr?, *Kosmos* 8, 1911; Taschenbuch zum Vogelbestimmen, praktische Anleitung zur Bestimmung unserer Vögel in freier Natur nach Stimme, Flug, Bewegung usw. nebst Tabellen zum Bestimmen toter Vögel, der Nester und Eier, Stuttgart 1912; Der Vogelliebhaber, praktische Anleitung für Zucht und Pflege einheimischer und ausländischer Stubenvögel, Stuttgart 1912; Hausgartenbüchlein, eine nach Monaten geordnete Anweisung zur Pflege und Instandhaltung des Gartens, Stuttgart 1912; Kriechtiere und Lurche fremder Länder, Stuttgart 1912 (Kosmos-Buchbeigabe 43); Papageien-Büchlein, Stuttgart 1912; Der erste deutsche Naturschutzpark in der Lüneburger Heide, Stuttgart 1913; Einheimische Fische – die Süßwasserfische unserer Heimat, Stuttgart 1913 (Kosmos-Buchbeigabe 47); Helden der Wildnis, Erzählung aus den Urwäldern Südamerikas, Stuttgart 1914; Der Sammler, eine gemeinverständliche Anleitung zur Anlage natuwissenschaftlicher Sammlungen, Stuttgart 1914; Meeresfische, Stuttgart 1914 (Kosmos-Buchbeigabe 52); Aus Preussische-Schlesien, *Mitt. Vogelwelt* 14, 1914; Gepanzerte Ritter, aus der Naturgeschichte der Krebse, Stuttgart 1915 (Kosmos-Buchbeigabe 57); Ornithologisches von der Ostfront, *Mitt. Vogelwelt* 15, 1915; Tierleben an der Ostfront, *Kosmos* 12, 1915; Plagegeister, Stuttgart 1917 (Kosmos-Buchbeigabe 67); Forscherfahrt in Feindesland, eine Reise in die Dobrudscha während des Krieges unter besonderer Berücksichtigung der Vogelwelt der Dobrudscha, 2 Tl., Stuttgart 1918; Zwischen Keller und Dach, tierische Mitbewohner des Hauses, Stuttgart 1918; Detektivstudien in der Vogelwelt, ein Einblick in die Speisekammer unserer Vogelwelt, Stuttgart 1919; Spinnen und Spinnenleben, Stuttgart 1919 (Kosmos-Buchbeigabe 75); Schnecken und Muscheln, Stuttgart 1920 (Kosmos-Buchbeigabe 80); Der Jäger, ein Jagdbüchlein für Anfänger, Stuttgart 1920; Systematisches: II. *Parus major scytharum* Floer., *Mitt. Vogelwelt* 19, 1920; Aus Schlesien, *ibid.*; Allerlei Gewürm, Stutt-

gart 1921 (Kosmos-Buchbeigabe 83); Systematisches: VI. *Orus bakkamoena linæ* nov. conspecies, VIIa. *Jarrulus lid-thi samual* nov. conspecies, VIII. *Parus ater lusitanicus* Floer., *Mitt. Vogelwelt* 20, 1921; Systematisches: X. *Emberiza cirulus portucaliar* nova consp., *ibid.* 21, 1922; Heuschrecken und Libellen, Stuttgart 1922 (Kosmos-Buchbeigabe 88); Falterleben, Stuttgart 1923 (Kosmos-Buchbeigabe 91); Vogeleier, ein Leitfaden für Eiersammler, Stuttgart 1924; Käfervolk, Stuttgart 1924 (Kosmos-Buchbeigabe 94); Monatsausflüge mit einem Tierkundigen, 2 Bde., Stuttgart 1925; Wundertiere des Meeres, Stuttgart 1925 (Kosmos-Buchbeigabe 99); Naturgeschichtliche Plauderei, Jena 1925; Zwischen Pol und Äquator, tiergeographische Lebensbilder, Stuttgart 1926 (Kosmos-Buchbeigabe 103); Der jagdbare Flugwild unserer Heimat, Bestimmungstabellen und Einzelschilderungen, Leipzig 1926; Aussterbende Tiere – Biber, Nerz, Luchs, Uhu, Stuttgart 1927 (Kosmos-Buchbeigabe 106); Der Terrarienfreund, Stuttgart 1927; Vögel auf der Reise, Stuttgart 1928 (Kosmos-Buchbeigabe 110); Vogelwarte Mettnau/Radolfzell (Bodensee), *Mitt. Vogelwelt* 27, 1928; Tiervater Brehm, seine Forschungsreisen – ein Gedenkblatt zum 100. Geburtstag, Stuttgart 1929 (Kosmos-Buchbeigabe 114); Die ersten Beobachtungen auf der Mettnau, *Mitt. Vogelwelt* 28, 1929; Wiesent und Elch – zwei urige Recken, Stuttgart 1930 (Kosmos-Buchbeigabe 118); Die jüngste deutsche Vogelwarte, *Deutsche Monatshefte* 6, 1930; Heimliches Volk, Tierbilder von Waldrand und Felddrain, Stuttgart 1931; Biologische Veränderungen in der mitteleuropäischen Vogelwelt, *Kosmos* 28, 1931; Nagetiere, bei uns und draussen, Stuttgart 1932 (Kosmos-Buchbeigabe 129); Der deutsche Wald und seine Vögel, Stuttgart 1935 (Kosmos-Buchbeigabe 139).

Źródła: Franke U., Dr. Kurt Floericke – Naturforscher, Ornithologe, Schriftsteller, Norderstedt 2009, 82 s. (pełna bibliogr. publikacji); Gebhardt-Ornithologen I, s. 98, II, s. 159-160; Wegner J., Dr. Kurt Floericke †, *Mitt. Vogelwelt* 33, 1934, s. 41-45 (portr.); na il. 2: Floericke C., Versuch einer Avifauna der Provinz Schlesien, Marburg 1892, str. tyt.

FOLGNER VICTOR ALFRED OSWALD (1861-1927)

Autor dysertacji o systematyce i rozprzestrzenieniu jablekowiak

Urodził się 19 lutego 1861 roku w leżących wówczas w powiecie niemodlińskim (Kreis Falkenberg) Tułowicach (Tillowitz) w rodzinie Gottfrieda Folgnera, generalnego pełnomocnika hrabiego Frankenberga, i jego żony Helojzy z domu Prausner. Uzyskawszy w roku 1881 świadectwo dojrzałości w Miejskim Gimnazjum Realnym w Nysie (Neisse), odbył roczną służbę wojskową w 4 górnośląskim regimentie piechoty w Nysie, następnie zaś rozpoczął studia we Wrocławiu (Breslau), gdzie do jego nauczycieli należeli m.in. Ferdinand Cohn (→t.1), Heinrich Robert Goeppert (→t.1), Carl Chun (→t.1) i Ferdinand Roemer (→t.1). W swoim życiorysie nie wspomniał o tym, czym zajmował się pod koniec lat 80. i w pierwszej połowie lat 90. Wspominał natomiast, że nim

rozpoczął pracę nad dysertacją o systematyce i geograficznym rozprzestrzenieniu wyróżnianej jeszcze wówczas rodziny jabłkowatych (Pomaceae), przez długi czas był do tego zachęcany przez Adolfa Englera (→t.1). Jego dysertacja „Beiträge zur Systematik und pflanzengeographischen Verbreitung der Pomaceen” powstała w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem Ferdinanda Paxa (→t.1). Wielu cennych rad i wskazówek podczas pracy nad nią udzielił mu pełniący w tym czasie obowiązki pierwszego asystenta →August Weberbauer.

Uzyskany 13 marca 1897 roku stopień doktora filozofii był dla Folgnera przepustką do nieco później kariery naukowej – jeszcze w tym samym roku został asystentem prof. Richarda Wettsteina w Ogrodzie Botanicznym Niemieckiego Uniwersytetu w Pradze (Prag), otrzymał od Towarzystwa Wspierania Niemieckiej Nauki, Sztuki i Literatury w Czechach stypendium w wysokości 500 koron na zebranie materiałów dla wyjaśnienia pojęcia gatunku i związków filogenetycznych goździków (*Dianthus*) w obrębie sekcji *Carthusianorum*, a Niemieckie Towarzystwo Przyrodniczo-Medyczne w Czechach „Lotos” przyjęło go w poczet swoich członków. Od roku 1898 pełnił w tym towarzystwie obowiązki sekretarza Sekcji Botanicznej, zaś od roku 1902 dodatkowo obowiązki bibliotekarza. Podczas posiedzeń Sekcji Botanicznej występował z odczytami o zarodkach traw (Über den Grasembryo, 3.11.1897), bruzdnicach (Ueber die Entwicklungsgeschichte einiger Süßwas-

ser-Peridineen, 10.05.1899) i roślinności Rudaw (Der Vegetationscharakter des Erzgebirges, 12.11.1902). Demonstrował też podczas nich rośliny tropikalne (Demonstration einiger interessanter tropischer Blümpflanzen, 9.05.1900). Poza jego dysertacją doktorską, która w roku 1897 została przedrukowana w 47 tomie „Österreichische Botanische Zeitschrift”, w bibliografiach można znaleźć tylko jedną jego publikację, która ukazała się dwa lata później w tym samym czasopiśmie. Jest to poświęcony bruzdnicom artykuł „Beiträge zur Kenntniss der Entwicklungsgeschichte einiger Süßwasser-Peridineen”.

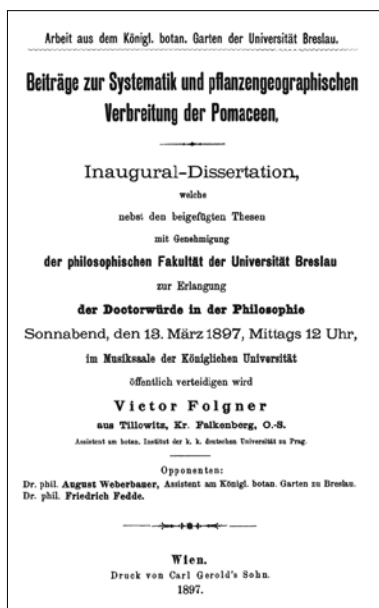
17 marca 1898 roku Folgner ożenił się we Wrocławiu z urodzoną 18 kwietnia 1865 roku we Wrocławiu Klarą Emilią Huldą, córką fabrykanta Hermanna Scholza i jego żony Anny z domu Berger. Od roku 1904 był asystentem, a od roku 1909 adiunktem Katedry Botaniki w Hochschule für Bodenkultur w Wiedniu. Zmarł w Wiedniu 15 czerwca 1927 roku. Jego nazwisko upamiętnił Camillo Karl Schneider w nazwie gatunkowej *Micromeles folgneri* (= *Aria folgneri* (C.K.Schneid.) H. Ohashi et Iketani).

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław I, księga małżeństw 1898/224; Botanische Section, Sitzungsberichte des Deutschen Naturwissenschaftlich-Medicinischen Vereines für Böhmen „Lotos” in Prag 45, 1897, s. 164; ibid. 46, 1898, s. 84; ibid. 47, 1899, s. 281; ibid. 48, 1900, s. 356; ibid. 51, s. 55; Den Beitritt haben angemeldet, ibid. 45, 1897, s. 98; Denkschrift über die Umwandlung der „Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen” in eine „Deutsche Akademie der Wissenschaften und Künste in Böhmen”, Prag, 1918, s. 30; Dörfner-Adressbuch 1902, s. 151; ibid. 1909, s. 214; Folgner V., Lebenslauf, w: Beiträge zur Systematik und pflanzengeographischen Verbreitung der Pomaceen, Breslau 1896, s. 47-48; Maiwald-Geschichte, s. 70, 241, 242, 249; ÖBZ, s. 103, 160, 200; Personal-Nachrichten, Österr. Bot. Zeitschr. 47, 1907, s. 109; ibid. 54, 1904, s. 423; ibid. 55, 1905, s. 39; ibid. 59, 1909, s. 39; Personalnachrichten, Wiener Landwirtschaftliche Zeitung 77, 1927, nr 26, s. 236; Schneider C. K., Pomaceae sinico-japonicae novae, Bull. Herb. Boiss. Ser. II, 6, s. 311-319; TL-2, Suppl. 7, 2008, s. 291-292; na il.: Folgner V., Beiträge zur Systematik und pflanzengeographischen Verbreitung der Pomaceen, Wien 1897, str. tyt.

FORMÁNEK EDUARD JOHANN (1845-1900)

Badacz flory Moraw, Śląska i Bałkanów

Urodził się 7 kwietnia 1845 roku w Klatovych (Klattau) w zachodnich Czechach w rodzinie mistrza mydlarskiego Wenzla Formánka i jego żony Antonii, córki papiernika Antona Pleningera z Kolinca (Kolinetz). Na Uniwersytecie w Pradze (Prag) rozpoczął najpierw studia medyczne, później jednak przeniósł się

na Fakultet Filozoficzny. Uzyskawszy w roku 1868 stopień doktora filozofii, pracował przez trzy lata jako nauczyciel pomocniczy w gimnazjum w Litomyšlu (Leitomischl). W roku 1871 zdał egzaminy, uzyskując uprawnienia do nauczania historii naturalnej we wszystkich klasach gimnazjalnych oraz matematyki i fizyki w klasach niższych. Przez kolejne dwa lata pracował w Gimnazjum Realnym w Widnawie (Vidnava, Weidenau). W jego sprawozdaniu rocznym zamieścił swoją pierwszą publikację botaniczną – przyczynek do flory okolic Widnawy. Od roku 1873 był profesorem w Gimnazjum Słowiańskim w Brnie (Brünn).

Zajmował się florą Moraw i austriackiego Śląska, interesując się szczególnie krytycznymi gatunkami róż, jastrzębców, mięt, jeżyn, marzanek i przytulii. Wiedza, jaką przyswoił sobie z publikacji innych botaników, wyniki własnych badań i bogate zbiory zielnikowe leżały u podstaw jego obszernego, liczącego 1527 stron dzieła o florze obu tych krain, które było pierwszym tego rodzaju opracowaniem w języku czeskim i do dziś uważane jest za najkompletniejsze opracowanie tematu. Łącznie objęło ono 580 rodzajów i 1761 gatunków. Obok szeregu nowych odmian i form Formánek opisał w nim też jeden nowy gatunek *Centaurea javornikiensis* dziś uważany za synonim *Centaurea montana* subsp. *mollis* (Waldst. et Kit.) Gugler.

Zainteresowanie występującymi na terenie Moraw i Słowacji elementami flory panońskiej skłoniło go do podjęcia w roku 1887 pierwszej podróży na Bałkany. Jej trasa prowadziła przez Sisak, Novi Grad, Bosanską Krupę, Banja Lukę, Tešanj, Sarajevo, Mostar, Lubinje, Tabinje, Dubrovnik, Kotor i Triest. W roku 1888 przemierzył trasę, która od Bosanskiej Krupy przez Bihać, Bosanski Petrovac, Ključ, Banja Lukę, Surjan, Jajce, Travnik, Sarajevo, Fočę, Nevesinje, Mostar, Metković, Dubrovnik i Kotor zawiodła go ponownie do Triestu. Trzecią wyprawę rozpoczął w roku 1889 w Niszu w Serbii, gdzie spotkał się z miejscowym

profesorem gimnazjalnym Dzurą Ilićem. Razem przez tydzień zbierali okazy, odwiedzając słynącą z wielu rzadkich gatunków górę Suva Planina. Podczas dalszej części podróży dotarł przez Skopje i Saloniki do Volos, gdzie wszedł na górę Pelion, i do Larisy, gdzie wszedł na górę Ossa. Następnie przez Trikalę udał się do Kalampaki, skąd wyruszył w góry Pindos na pograniczu Tessalii i Epiru. W drodze powrotnej przez Kalampakę, Velestino, Volos i Saloniki dotarł do Vranje w południowej Serbii.

W roku 1890 pojechał do Płowdiw w Bułgarii, gdzie spotkał się z Thomasem Pichlerem z Lienzu w Tyrolu, z którym wyruszył w Rodopy. Później przez Edirne (Adrianopol) ruszył do Stambułu i tam odwiedził wiele miejsc po stronie azjatyckiej, wchodząc też na górę Uludağ (Bityński Olimp). Ze Stambułu udał się z powrotem do Płowdiw, skąd wybrał się jeszcze na wycieczkę w pasmo Starej Planiny. Trasa piątej wyprawy w roku 1891 rozpoczęła się w Skopje, skąd Formánek wybrał się do Kačanika i wszedł na Ljuboten w paśmie Szar Planina. Następnie przez Gradsko (dawniej Veničani-Gradsko) pojechał do Bitoli (Monastir). Tam wszedł na Perister w paśmie Baba i dotarł do jeziora Prespa. Z Bitoli przez Gradsko udał się potem do Demir Kapija, stamtąd zaś do Paraćinu w Serbii. W roku 1892 pojechał do Sofii, a następnie do Ichtimanu, z którego wyruszył na kilka górskich wycieczek. W drodze powrotnej zatrzymał się w Aleksinacu w Serbii i wszedł na Leskovik, najwyższy szczyt leżącej w pobliżu góry Ozren.

Siódmą wyprawę w roku 1893 rozpoczął w Bitoli w Macedonii, skąd wyruszył nad Jezioro Ochrydzkie. Następnie wszedł ponownie na Perister, później zaś na dłużej zatrzymał się w okolicach Kruševa. W drodze powrotnej wszedł na Rtanj w Górach Wschodnioserbbskich. W roku 1894 zbierał okazy na Korfu, w okolicach Prewezy i Janiny w Epirze oraz w okolicach Shëngjin (San Giovanni di Medua) i Durës (Durazzo) w Albanii. Dziewiątą wyprawę w roku 1895 rozpoczął w Demir Kapija w Macedonii, skąd wyruszył na kilka górskich wycieczek. Gdy zabroniono mu zbierania okazów w Macedonii, udał się przez Saloniki do Tessalii, gdzie wszedł na Pelion, wzniesienia gór Pindos i Olimp. Dotarłszy do doliny Tempe, wrócił przez Saloniki do Serbii. W roku 1896 dotarł przez Macedonię do Tessalii, gdzie zbierał okazy w mało znanych i nie odwiedzanych jeszcze przez botaników górach Chassia, Oxya, Agrapha i Othrys.

Rok później pojechał do Belgradu, skąd chciał ruszyć do Pirotu. Musiał jednak czekać na zezwolenie, toteż udał się do Sofii, skąd wyruszył na kilka wycieczek, a okolice Pirotu w Serbii odwiedził dopiero w drodze powrotnej. W roku 1898 z Salonik

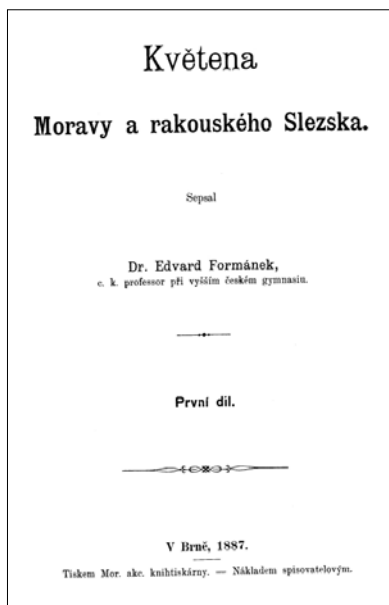
pojechał do Edessy (Vodena), gdzie wszedł na Karataš. Dalsza droga wiodła przez Arnisę (Ostrovo) i Bitolę do Ohridu. Po powrocie do Bitoli wyruszył do Prilepu i tam wszedł na Treskavec, następnie zaś przez Bitolę i Xino Neru (Ekšisu) wrócił do Salonik. W drodze powrotnej odwiedził bagniste okolice Gewgeliji i dość szybko wystąpiły u niego objawy malarii. Osiem dni przeleżał półprzytomny w Demir Kapija, później zaś, nadal bardzo osłabiony, zdecydował się na powrót do domu. Objawy malarii ustąpiły dopiero w kwietniu 1899. Przyjaciele odradzali mu kolejną wyprawę, Formánek jednak wybrał się znów na Bałkany. Tam, wyruszywszy z Salonik, zbierał okazy w górach Vermio (Doxa) i Xiroleivado koło Werii (Karaferye), później przez Edesę dotarł do Bitoli i Kruševa. Zaskoczony w górach Murihovo przez powódź, wrócił do Bitoli, a stamtąd przez Demir Kapija i Skopje udał się w drogę powrotną.

W roku 1900 postanowił podczas swej czternastej podróży zbadać roślinność góry Athos i jej okolic na półwyspie Athos. Zatrzymał się w nadmorskim miasteczku Dafne i już wkrótce wyruszył na pierwszą wycieczkę. Podczas tej wycieczki, mimo iż przewodnicy mu to odradzali, napił się bardzo zimnej źródlanej wody. Gdy zaczął go boleć żołądek, ruszył pośpiesznie w drogę powrotną. Udało mu się dotrzeć do Dafne, gdzie 9 sierpnia 1900 roku zmarł i gdzie został też pogrzebany. Nie zdołał ukończyć planowanej i częściowo już napisanej „Flory Macedonii”, której fragmenty pozostały w rękopisie. Jego zbiory zielnikowe

z Bałkanów, które liczyły ok. 40 tysięcy okazów, jego młodszy brat Romuald, wiceprezes Urzędu Pocztoowo-Telegraficznego w Brnie, a zarazem znany entomolog, przekazał Muzeum Krajowemu w Brnie. Opracował je profesor rolnictwa i leśnictwa Wyższej Szkoły Technicznej w Brnie, botanik i badacz Bałkanów Karel Vandas, który w roku 1909 wydał w Brnie liczące 612 stron dzieło „Reliquiae Formanekianae”. Ponieważ w wielu wypadkach Formánek błędnie oznaczył zebrane rośliny, Vandas poczuł się w obowiązku poprawić te oznaczenia. Nie spodobało się to Romualdowi Formánkowi, który zaraz po opublikowaniu opracowania Vandas w broszurce „Na obranu † prof. Edvarda Formánka botanika moravského” (Brno 1909) zarzucił mu niesłusznie szarganie pamięci brata.

Podczas swoich bałkańskich wypraw Formánek znalazł ok. 140 nowych gatunków. Dużą część z nich opisał sam, pewną liczbę opisali też jednak inni botanicy, m.in. Eugen von Halácsy (*Centaurea formanekii*, *Lonicera formanekiana*), Árpád von Degen i Ignaz Dörfner (*Campanula formanekiana*) oraz Theodor von Heldreich (*Veronica formanekii*, *Onobrychis formanekii*).

Ważniejsze publikacje: Das Gesetz der Befruchtung in der organischen Natur, w: Jahres-Bericht des k. k. Staats-Real-Gymnasiums zu Weidenau 1872; Beitrag zur Flora von Weidenau und der Umgegend, *ibid.* 1873; Einige an Messungen von *Orchis latifolia* sich anschliessende Beobachtungen, *Österr. Bot. Zeitschr.* 33, 1883; Beitrag zur Flora der Beskiden und des Hochgesenkes, *ibid.* 34, 1884; Über Bildungsabweichungen am Schneeglöckchen (*Galanthus nivalis* L.), *ibid.* 35, 1885; Nástin botanický z Českomoravského pohorí, *Vesmír* 14, 1885; Beitrag zur Flora des böhmisch-mährischen und des Glatzer Schneegebirges, *Österr. Bot. Zeitschr.* 35-36, 1885-86; Mährische Rosen, *ibid.* 36, 1886; Beitrag zur Flora der Karpathen und des Hochgesenkes, *ibid.* 36-37, 1886-1887; Beitrag zur Flora des mittleren und südlichen Mährens, Prag 1886; Květena Moravy a rakouského Slezska, 1. Díl, Brno 1887 (str. tyt. na il.); Mährische *Rubus* Formen, *Österr. Bot. Zeitschr.* 37, 1887; Mährische und Schlesische *Rubus* Formen, *ibid.*; Rostliny vstavačovitě (*Orchideaceae* Juss.), jejich tvar a rozšíření, w: Jahresbericht des Slavischen Obergymnasiums zu Brünn 1887; Die Rosen des Hochgesenkes, Wien 1887; Mährisch-schlesische Menthen, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 26, 1887; Beitrag zur Flora des nörlichen Mährens und des Hochgesenkes, *Österr. Bot. Zeitschr.* 37-38, 1887-88; Mährische *Thymus* Formen, *ibid.* 38, 1888; 1-2. Beitrag zur Flora von Bosnien und der Hercegovina, *ibid.* 38-39, 1888-1889; Mährisch-schlesische *Galium* und *Asperula* Formen, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 7, 1889; Zweiter Beitrag zur Flora von Bosnien und der Hercegovina, *Österr. Bot. Zeitschr.* 40, 1890; Beitrag zur Flora des Balkans, Bosphorus und Kleinasien, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 29, 1890; Beitrag zur Flora von Serbien, Macedonien und Thessalien, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 8-9, 1890-91; Beitrag zur Flora von Serbien und Macedonien, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 30, 1891; Beitrag zur Flora von Serbien und Bulgarien, *ibid.* 31, 1892; Květena Moravy a rakouského Slezska, 2. Díl, Praha 1892; Zweiter Beitrag zur Flora von

Serbien und Macedonien, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 32, 1893; Beitrag zur Flora von Albanien, Korfu und Epirus, *ibid.* 33, 1894; Zweiter Beitrag zur Flora von Serbien, Macedonien und Thessalien, *ibid.* 34, 1895; Dritter Beitrag zur Flora von Thessalien, *ibid.* 35, 1896; Dritter Beitrag zur Flora von Serbien und Bulgarien, *ibid.* 36, 1897; Neue Arten aus Thessalien, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 15, 1897; Beitrag zur Flora Griechenland, *ibid.* 16, 1898; Fünfter Beitrag zur Flora von Macedonien, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 37, 1898; Sechster Beitrag zur Flora von Macedonien, *ibid.* 38, 1899.

Źródła: Absolon K., Prof. Dr. Eduard Formánek, Čas. Vlast. Spol. Mus. Olom. 17, 1900, s. 163-164; BZÖ, s. 115, 131, 141, 151, 152, 213; Degen Á. v., Dörfler I., Beitrag zur Flora Albaniens und Macedoniens, Denkschr. Akad. Wiss. Wien. 65, 1897, s. 701-748; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 112; Halácsy E. v., Beiträge zur Flora der Balkanhalbinsel X, Österr. Bot. Zeitschr. 43, 1893, s. 55-56; Halácsy E. v., Über eine neue *Lonicera* aus der Balkanhalbinsel, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 46, 1896, s. 473-474; Heldreich Th. v., Berichtigung zum Artikel „Neue Arten aus Thessalien“ von Dr. Ed. Formánek, Deutsche Bot. Monatsschr. 15, 1897, s. 320-321; Jarošová Y., Dějiny a osobnosti Botanického Oddělení MZM, diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2008, s. 36-39; Křivka P., Holubec V., The Balkan collections in the main Czech herbaria, Phytologia Balcanica 16, 2010, s. 215-220; ŮBL 1, s. 336-337; Personal- und Schulnotizen, Zeitschr. f. Österr. Gymn. 22, 1871, s. 624, 639; Rypáček F., † Prof. Dr. Eduard Formánek, badatel o květeně moravské a cestovatel, Čas. Mor. Mus. Zem. 1, 1901, s. 159-160; SOA Plzeň, římskokatolická církev Klatovy, matriční zápisy narozených pro Klatovy – město a předměstí 1819-1851, s. 322; Spitzner V., Z botanických cest dra. Eduarda Formánka po poloostrově Balkánském a na Východě, Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově 3, 1900, s. 3-27; TL-2, Suppl. 7, 2008, s. 316-319; Todesanzeigen: Dr. E. Formánek, Verh. Naturf. Ver. Brünn 39, 1900, s. 43; Vacek -Bureš, s. 10-11; Vandas K., Reliquiae Formánekianae – enumeratio critica plantarum vascularium, quas itineribus in Haemo Peninsula et Asia Minore (Bithynia) factis collegit Dr. Ed. Formánek, Brunae 1909, VIII+612+XXXIII s.; portr. z: Národní album – sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých, Praha 1899, s. 84.

FÖRSTER CARL

(1854-1923)

Pastor-lepidopterolog z Kamiennej Góry

Jego ojciec, Friedrich August, był synem strzegomskiego gwoździarza Johanna Gotthelfa Förstera. Po ukończeniu gimnazjum w Świdnicy (Schweidnitz) i studiów teologicznych we Wrocławiu (Breslau) pracował przez 10 lat jako nauczyciel domowy i dopiero w maju 1853 został pastorem w Bystrzycy (Wiesenthal) koło Wlenia (Lähn). Tam właśnie 7 grudnia 1854 roku przyszedł na świat Carl Förster. W wieku 7 lat przeprowadził się z rodzicami do Bolesławic (Tillendorf) w powiecie bolesławieckim (Kreis Bun-

zlau). Chociaż chciał studiować nauki przyrodnicze, zgodnie z życzeniem rodziców rozpoczął w roku 1873 we Wrocławiu studia teologiczne. W roku 1875 został jako student członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. Ukończywszy studia przez 3 lata pracował jako duchowny w Sławie (Schlawe) w ówczesnym powiecie kożuchowskim (Kreis Freystadt). W roku 1884 został przeniesiony do Kamiennej Góry (Landeshut), gdzie pracował jako pastor, a później też jako superintendent i powiatowy inspektor szkolny.

Od roku 1891 był z numerem 1164 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Znano go przede wszystkim jako badacza motyli okolic Kamiennej Góry, jednak odwiedzał też okolice Koźla (Cosel) i Pszczyny (Pless), a podczas wakacji był w Karpatach, Dolomitach, Tyrolu, północnych Włoszech, Szwajcarii, nad Morzem Północnym i nad Bałtykiem, przywoząc z każdej takiej podróży nowe okazy do swoich zbiorów. Jako członek Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego uaktywnił się dopiero w roku 1905, kiedy to listownie poinformował o masowym występowaniu w Kamiennej Górze rusalki osetnika (*Pyrameis cardui*) w roku 1903 i o niezwykle częstym występowaniu zawisaka powojowca (*Protoparce convolvuli*) w roku 1904, a także o bardzo sporadycznym występowaniu w obu tych latach rusalki pokrzywnika (*Vanessa urticae*). W roku 1907 pisał o gąsienicach różnych motyli znalezionych w okolicach Krzeszowa (Grüssau) i Kamiennej Góry oraz o rezultatach wyprawy do Tyrolu w roku 1906, w roku 1909 o kolejnej wyprawie do Tyrolu, zaś w latach 1917-18 o melanistycznych samczykach nasierszycy brzozówki (*Endromis versicolora*) z Karkonoszy, które przypominają odmianę *laponica*, o po raz pierwszym złowionym przylatczaku *Lo-bophora sertata* i innych motylach z okolic Kamiennej Góry (*Hemaris scabiosae*, *Lycaena amandus*, *Aporia crataegi*, *Amphidasis betulariae* ab. *doubledayaria*, *Hydroecia micacea*, *Ptilophora plumigera*).

Obok motyli interesowały go też ptaki – od roku 1920 figurował w wykazie członków Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów. Poza tym od roku 1893 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Historycznego i od roku 1904 członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej. Zmarł 31 sierpnia 1923 roku w Kamiennej Górze. Na krótko przed śmiercią ukończył pracę nad publikacją „Versuch einer Fauna der Grossschmetterlinge von Landeshut und Umgebung”. →Walther Arndt w nekrologu, który ukazał się w „Jahreshefte des Vereins für schlesische Insektenkunde”, napisał, że oddanie tej publikacji do druku jest obowiązkiem śląskich entomologów, jednak nie została ona nigdy wydana.

Publikacje: Lepidopterologische Mitteilungen, *Zeitschr. f. Entom.* N. F. 32, 1907; Lepidopterologische Mitteilungen von einer Sammelreise nach Tirol im Jahre 1907, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 2, 1909; Frühlingwanderungen in unseren Bergen, *Landeshuter Zeitung* 64, nr 109, 11.05.1922 i nr 113, 14.05.1922; Streifzüge in unseren Bergen, *ibid.*, nr 147-149, 25-27.05.1922.

Źródła: Als wirkliche auswärtige Mitglieder, Jber. SGVK 82, 1904, s. 3; Arndt W., Carl Förster †, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 14, 1924, s. 25-27; Auszüge aus den Protokollen, *Zeitschr. f. Entom.* N. F. 32, 1905, s. XX-XXI; Auszüge aus den Sitzungsberichten, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 10-12, 1920, s. 11, 12, 14; Dewitz E., Geschichte des Kreises Bunzlau, Bunzlau 1885, s. 310 (informacje o ojcu C. Förster); Junk-Adressbuch, s. 18; Mitglieder-Verzeichniss, *Zeitschr. Ver. Gesch. Schles.* 29, 1895, s. 369; Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 4, 1890-91, s. 167.

FÖRSTER HERMANN GEORG WILHELM TRAUGOTT

(1864-1936)

**Badacz dziejów i przyrody okolic Strzelc
Opolskich**

Urodził się 20 grudnia 1864 roku w Oławie (Ohlau) w rodzinie nauczyciela rysunków Traugotta Wilhelma Förstera i jego żony Izabeli z domu Wütrrich. Ukończywszy w roku 1884 gimnazjum w rodzinnym mieście, studiował filologię na Uniwersytecie Wrocławskim i w roku 1890 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Der Magdeburgische Sessionsstreit”. 19 maja 1893 roku zdał egzamin państwowy w zakresie historii, geografii, religii i języka niemieckiego, po czym odbywał rok seminaryjny we wrocławskim Gimnazjum Króla Wilhelma i rok próbny we wrocławskim Gimnazjum św. Ducha. Od 30 marca 1897 roku pracował jako nauczyciel pomocniczy w Gimnazjum św. Ducha we Wrocławiu (Breslau), od 1 czerwca tegoż roku do 30 marca 1899 roku w Szkole Księżęcej w Pszczynie (Pless) i od 1 października 1899 w Gimnazjum w Raciborzu (Ratibor). W roku 1900 rozpoczął pracę w Królewskim Korpusie Kadetów w Strzelcach Opolskich (Gross Strehlitz), skąd rok później został przeniesiony do pracy w Gimnazjum w Strzelcach Opolskich. 28 stycznia 1904 roku ożenił się w Strzelcach Opolskich z urodzoną 26 lutego 1879 roku w Żaganiu (Sagan) Augustą Lucją Margaretą, córką królewskiego spedytora Michaela Lubosa i jego żony Selmy z domu Müller.

W latach 1907-08 opublikował w programie gimnazjalnym pracę „Heimatkunde von Gross Strehlitz O.S.”, której poświęcona była geografii i geologii powiatu strzeleckiego. W roku 1908 w czasopiśmie

„Oberschlesien” opisał jaskinie odsłonięte w kamieniołomie w leżącej na północny wschód od Strzelc Opolskich wsi Szczepanek (Stephanshain), postulując jednocześnie objęcie ich ochroną jako pomnika przyrody. Związany z Krajową Związką Wspólnotą Roboczą w Strzelcach Opolskich, poza wspomnianymi pracami opublikował kilka artykułów o treści historycznej. Wykonał też dwie mapy reliefowe Góry św. Anny, które trafiły do Muzeum Szkolnego w Gliwicach (Gleiwitz). Przez wiele lat prowadził w Strzelcach Opolskich pomiary i obserwacje meteorologiczne. W uznaniu zasług otrzymał tytuł profesora. Z dniem 1 kwietnia 1930 przeszedł w stan spoczynku. Zmarł 9 marca 1936 roku w Strzelcach Opolskich.

Publikacje: Heimatkunde von Gross Strehlitz O.S., 1. Theil, Die Natur des Landes, Programm Gross-Strehlitz Gymnasium 1907 (pierwsza str. na il.); Heimatkunde von Gross Strehlitz O.S., 2. Teil, Gross Strehlitz, *ibid.* 1908; Die Höhlen von Stephanshain, *Oberschlesien* 7, 1908-09; Von der Kirche des heiligen Florian zu Wyssoka am Annaberge, *Oberschl. Heimat* 16, 1920; Aus der Vorgeschichte der evangelischen Gemeinde zu Gross Strehlitz, w: Festschrift zur Hundertjahrfeier der evangelischen Kirchgemeinde Gross Strehlitz, Gross Strehlitz 1921; Protestantischer Kirchenbau und die Kirche in Gross Strehlitz O.S., *ibid.*; Die Graf Renardsche Güterdirektion, *Aus der Chelmer Lande* 5 nr 2, 1929.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personallbögen – Foerster Hermann; Kössler-Personenlexikon, Band: Faber-Funge, s. 127; LA Berlin, Standesamt Gross Strehlitz, Heiratsregister 1904/2 (ancestry.de); Mücke E., Professor Dr. H. Förster, *Aus der Chelmer Lande* 5, 1929, nr 10; Promotionen auf Grund von Dissertationen, Chronik der Königlichen Universität zu Breslau 5, 1891, s. 93; USC Strzelce Opolskie, księga zgonów 1936/52.

FRITZE RICHARD

(1841-1903)

Aptekarz, podróżnik, botanik

Jego przodkowie pochodzili z Sandau koło Magdeburga. Tam w roku 1659 urodził się Peter, syn burmistrza Joachima Fritze i jego żony Zuzanny z domu Jendrichs. Był on urzędnikiem we Wriezen w Brandenburgii. Wilhelm, syn Petera, pracował w leżącym niedaleko Wriezen Freienwalde jako sędzia. Ożenił się z Hanną Magdaleną Albrecht, z którą miał sześciu synów. Spośród nich aptekarzem został urodzony w roku 1725 we Wriezen Carl Jakob. Prowadził aptekę w Berlinie, jednak podczas wojen śląskich trafił jako aptekarz polowy na Górny Śląsk. Tam w Rybniku został dyrektorem zakładu dla inwalidów i otrzymał zezwolenie na otwarcie apteki. Aptekę tę przejął później jego urodzony w roku 1765 w Berlinie syn Gottfried Ludwig, po nim z kolei najmłodszy z jego synów, urodzony 11 września 1798 roku w Rybniku August Ferdinand, który przeniósł rodzinną aptekę z zakładu dla inwalidów na rybnicki rynek. August Ferdinand Fritze w roku 1831 ożenił się z Luizą Klobucky z Szarleja (Scharley), z którą miał urodzoną 23 lipca 1832 roku córkę Annę i urodzonego 6 listopada 1841 roku syna Richarda. Był człowiekiem bardzo aktywnym i przedsiębiorczym – przez wiele lat pełnił obowiązki burmistrza Rybnika, był też właścicielem kopalni „Anna” w Pszowie (Pschow), która nosiła imię jego córki, a jej szyb „Richardschacht” – imię syna.

Richard Fritze przejął zamiłowanie do botaniki i podróżowania po ojcu, który jako młody pomocnik aptekarski w Eisenerz w Styrii wędrował w poszukiwaniu roślin po Alpach i po północnych Włoszech. Jako botanik stał się znany w roku 1863, gdy Rudolf von Uechtritz (→t.1), pisząc o nowych śląskich sta-

nowiskach rzadkich gatunków, wspomniał o znalezionych przez niego rok wcześniej w stawie Ruda (Ruda-teich) koło Paruszwowca (Paruschowitz) dwóch gatunkach – nadwodniku trójpręcikowym (*Elatine triandra*) i aldrowandzie pęcherzykowatej (*Aldrovanda vesiculosa*). Mniej więcej w tym czasie Fritze przystąpił do założonego przez Uechtritz Schlesischer Botanischer Tauschverein. W wykazach jego członków figurował do roku 1883/84. W roku 1870/71 po rezygnacji →Bertholda Steina objął jego kierownictwo, które przeszło później w ręce Carla Felsmanna (→t.1).

W roku 1863 w towarzystwie Heinricha Karla Hausknechta odwiedził po raz pierwszy Karpaty. Podczas tej wyprawy znaleźli w Dolinie Staroleśnej w Tatrach (słow. Veľká Studená dolina, niem. Grosses Kohlbachtal) nowy porost, który pod numerem 302 zamieścił w swoim wydawnictwie zielnikowym „Lichenes selecti Germaniae” Gustav Wilhelm Körber (→t.1) z nazwą *Ramalina carpathica*. Dzięki Hausknechtowi Fritze obok porostów zainteresował się też mszakami. W roku 1866 Julius Milde (→t.1) wymienił go wśród badaczy karkonoskich mszaków, a w swych kolejnych publikacjach, zwłaszcza w „Bryologia silesiaca” z roku 1869, podał też szereg dalszych informacji o odkryciach bryologicznych Fritzego z Tatr (*Grimmia tergestina*), okolic Rybnika (*Anomodon longifolius*, *Brachythecium plumosum*, *Bryum cirrhatum*, *Bryum bimum*, *Campylopus turfatus*, *Conomitrium julianum*, *Dicranodontium longirostre*, *Dicranum viride*, *Eurhynchium murale*, *Fissidens gymnanthus*, *F. incurvus*, *Grimmia apocarpa* var. *rivularis*, *Hypnum sommerfeltii*, *H. cupressiforme* var. *subulaceum*, *Leskea nervosa*, *Philonotis marchica*, *Zygodon viridissimus*), okolic Lublińca (*Bryum lacustre*) i Wrocławia (*Hypnum rugosum*), ze Słęży (*Fissidens osmundoides*), z Jesioników (*Cynodontium gracilescens*), z okolic Złatych Hor (*Bryum alpinum*), z Karkonoszy (*Sphagnum rubellum*) i z małopolskich Iwanowic (*Eurhynchium speciosum*, *Homalothecium philippeanum*). Od roku 1872 informacje o jego bryologicznych odkryciach publikował Karl Gustav Limpricht (→t.1), z którym już wcześniej Fritze współpracował przy wydawnictwie zielnikowym „Bryotheca silesiaca”.

Karpaty odwiedził Fritze ponownie w roku 1865, a następnie w roku 1868 z Hugonem Ilse – relację z tej ostatniej wyprawy opublikowali obaj w roku 1870 na łamach czasopisma wiedeńskiego Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego. Zebrane w centralnych Karpatach mieszańce ostrożnicy *Cirsium erisithales* × *oleraceum* i *C. erisithales* × *pannonicum* Fritze zasadził w swoim ogrodzie w Rybniku, gdzie spontanicznie powstały z nich kolejne mieszańce – *C. (erisithales* × *oleraceum*) × *palustre*, *C. (erisithales* × *oleraceum*) ×

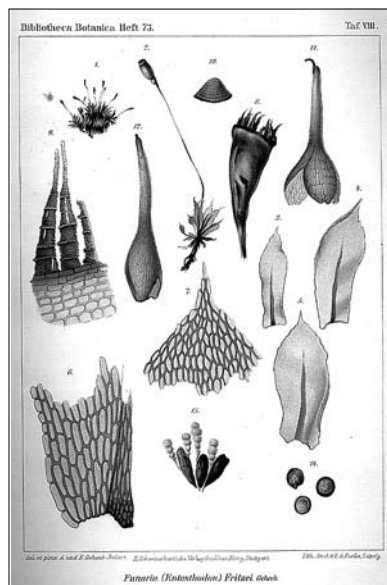
rivulare, *C. (erisithales × oleraceum) × heterophyllum* i *C. (erisithales × pannonicum) × palustre*.

Z czasem Fritze zaczął się wyruszać na dalsze wyprawy – był w Norwegii, na Bałkanach, w roku 1873 podróżował z →Moritzem Winklerem po południowej Hiszpanii, zaś w latach 1879-80 odwiedził Madagę i Wyspy Kanaryjskie. Z Norwegii i Hiszpanii przywiózł kilka gatunków roślin górskich (*Andromeda hypnoides*, *Diapensia lapponica*, *Salix lanata*), które z powodzeniem hodowano później w wielu alpinariach. Pisał o nich w roku 1886 wspomniany wyżej Berthold Stein. Sam Fritze o swych podróżach i badaniach pisywał niewiele, a przywożone zbiory przekazywał do oznaczenia zaprzyjaźnionym botanikom. O porostach z Madery pisał Berthold Stein (*Bilimbia fritzei*=*Bacidia fritzei* (Stein) Zahlbr., *Phaeospora fritzei*), o grzybach z Madery Joseph Schroeter (→t.1) (*Peronospora fritzei*), zaś zebrane przez Fritzego mchy z Hiszpanii, Madery i Wysp Kanaryjskich opracował Adalbert Geheeb (*Fisidens fritzei*=*F. curvatus* Hornschuh, *Funaria fritzei*). Stein upamiętnił ponadto Fritzego w utworzonym przez siebie nowym rodzaju porostów *Fritzea* (gatunkiem bazowym była *Psora lamprophora* Körber znaleziona w Małym Śnieżnym Kotle/Kleine Schneeegrube w Karkonoszach) i w gatunku *Gyalecta fritzei* (= *Gyalidea fritzei* (Stein) Vězda) znalezionym po czeskiej stronie Karkonoszy na Kotle (Kesselkoppe).

Odkrycia florystyczne Fritzego z Górnego Śląska zostały uwzględnione w publikacjach Rudolfa von Uechtritza, Adolfa Englera (→t.1) i Emila Fieka (→t.1). Najważniejszym z nich było szeroko komentowane w prasie botanicznej znalezienie 14 października 1871 roku w stawie koło Rybnickiej Kuźni (Rybniker Hammer) okazów marsylii czterolistnej (*Marsilea quadrifolia*). Było to najdalej na północ wysunięte stanowisko tej paproci wodnej, oddalone dość znacznie od znanych wcześniej stanowisk. Rok później Fritze został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny. W wykazach członków tego towarzystwa figurował, najwyraźniej przez przeoczenie, do roku 1911. Poza tym w latach 1867-1899 figurował w wykazach członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg. W roku 1877 przejął po śmierci ojca rybnicką aptekę. Ostatnie jego odkrycia florystyczne zostały uwzględnione w sprawozdaniu Uechtritza za rok 1882 – w tym roku Fritze znalazł w stawie w Paprocanach (Paprotzan) aldrowandę pęcherzykową, uwróc wodną (*Tillaea aquatica*) i znaną wcześniej tylko z Górnych Łużyc brzeżycę jednokwiatową (*Littorella uniflora*).

W roku 1883 zaszły w jego życiu daleko idące zmiany. Sprzedał wówczas Richardowi Meuselowi rybnicką

aptekę i osiadł w majątku ziemskim w Rydułtowach (Rydułtau), gdzie zajmował się uprawą różnych odmian ziemniaków i jako jeden z pierwszych właścicieli ziemskich na Górnym Śląsku uprawiał kukurydzy na paszę dla zwierząt. Przy swoim domu stworzył niewielki park i alpinarium. W roku 1896 opatentował porowate, przepuszczające wodę całą swoją powierzchnią rury drenażowe, przy produkcji których do gliny dodawano zmielony torf, węgiel i mączkę drzewną. Jego prywatne zbiory zielnikowe, w tym będący w jego posiadaniu zielnik Friedricha Wimmera (→t.1), były już wówczas niedostępne dla innych botaników. W roku 1900 Franz Stribille (→t.1) skarżył się na to, że dwukrotnie prosił listownie o ich udostępnienie, jednak nie doczekał się odpowiedzi.

W tym samym 1900 roku schorowany Fritze sprzedał majątek w Rydułtowach i przeprowadził się do Wrocławia (Breslau). Zmarł w zakładzie psychiatrycznym w Lubiążu (Leubus) 22 kwietnia 1903 roku. O jego pierwszej żonie wiadomo tylko, że jej panińskie nazwisko brzmiało von Zawadzky. Poprzez jej siostrę Flore Fritze spowinowacony był z Hermanem Moellendorffem, aptekarzem, fotografem i botanikiem, który pracował w Gorzowie Śląskim (Landsberg O./S.), Głubczycach (Leobschütz), Rawiczu (Rawitsch) i Szczecinie (Stettin). Po śmierci pierwszej żony ożenił się z pochodzącą z Prus Wschodnich Marią Strehl. Miał z nią czterech synów, z których Ulrich poległ podczas I wojny światowej, Hans był radcą stu-

dyjnym w Świebodziach (Freiburg in Schlesien), Hubert pracował jako inżynier w Gliwicach (Gleiwitz), a najstarszy, urodzony w roku 1884 Kurt, kontynuując tradycję rodzinną, został aptekarzem. Po bezskutecznych próbach odkupienia rodzinnej apteki w Rybniku kupił aptekę w Śremie (Schrimm). W roku 1928 zamieszkał w Gliwicach, gdzie rok później otworzył Kreuz-Apotheke. Tradycję rodzinną kontynuował jego syn Dieter, który również został aptekarzem.

Poza wspomnianymi wyżej nazwami nazwisko Fritzego upamiętnia też jastrzębiec *Hieracium fritzei* – gatunek ten w roku 1872 opisał Friedrich Wilhelm Schultz, brat słynnego Carla Heinricha Schultza „Bipontinusa”, na podstawie okazów znalezionych przez Fritzego w Karkonoszach. Jego kupione w maju 1903 roku przez Muzeum Botaniczne w Berlinie za 200 marek zbiory zielnikowe spłonęły pod koniec II wojny światowej. Duplikaty okazów z tych zbiorów zachowały się w Monachium (München). Arkusze zielnikowe Fritzego z Tyrolu i Hiszpanii posiada w swych zbiorach Towarzystwo Senckenberga we Frankfurcie nad Menem.

Publikacje: Neuigkeiten aus der Flora von Rybnik, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 10, 1868; Aus der Südwest-Zipfel des Königreichs Polen, *ibid.* 11, 1869; Nachtrag zur Flora des südwestlichen Polens, *ibid.* 14, 1872; Karpathen-Reise, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien.* 20, 1870 [mit E. Ilse]; Über die Farnvegetation der Insel Madeira, *Jber. SGVK* 59, 1882.

Źródła: Ascherson P., H. Moellendorf – Nachruf, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 46, 1904, s. LVII-LVIII; Brachmann-Beiträge, s. 463-465; Die Fritze's, ein altes ober-schlesisches Apothekergeschlecht, *Deutsche Apotheker-Zeitung* 50, 1935, nr 18, s. 326-329 (portr.); Deutsches Reichspatent: Poröse Drainröhren, *Tonindustrie-Zeitung* 22, 1898, s. 115-116; Diplome als correspondierende Mitglieder erhielten, *Jber. SGVK* 50, 1872, s. 2; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 15; *ibid.* 1902, s. 16; Engler-Verzeichnis 1868, 1869; Geburten, *Schl. Prov. Bl.* 114, 1841, s. 486; Geheeb A., Beitrag zur Moosflora von Spanien, *Flora* 33, 1874, s. 516-521; Geheeb A., Bryologische Fragmente III, *ibid.* 69, 1886, s. 339-353; Geheeb A., *Bryologia atlantica* – die Laubmoose der atlantischen Inseln (*Bibliotheca Botanica*, H. 73), Stuttgart 1910, s. 55, 57, Taf. IA, VIII (na il. 2 taf. VIII z *Funaria fritzei*); González-Lemus N., Viajeros, naturalistas y escritores de habla Alemana en Canarias (100 años de historia, 1815-1915), *Tegueste (Tenerife)* 2003, s. 117-118; Grummann-Handbuch, s. 78; Heirathen, *Schl. Prov. Bl.* 93, 1831, s. 180-181; *Jber. Schles. Bot. Tauschver.* 14, 1875/76; *ibid.* 15, 1876/77; *ibid.* 16, 1877/78; *ibid.* 19, 1880/81; *ibid.* 21, 1882/83; *ibid.* 22, 1883/84; Jokiel R., Richard Fritze (Oberschlesische Köpfe 91), *Oberschl. Wand.* 116, nr 296, 27.10.1943; Körber G. W., *Lichenes selecti Germaniae*, Fasc. XI u. XII, nr. 301-360, *Flora* 51, 1868, s. 284-286; LA Berlin, Standesamt Dorf-Leubus, Sterberegister 1903/24; Limpricht-Laubmoose, *Abt. 1*, s. 114, 152, 234, 240, 286, 431, 459, 467, 660, 738, 740, 774, 781, 785, *Abt. 2*, s. 12, 107, 143, 149, 151, 241, 246, 317, 465, 552, 804, *Abt. 3*, s. 50, 112, 215, 276, 297, 394, 442, 461, 467,

478, 497, 533, 542, 600; Limpricht-Nachträge; Melcher R., Erinnerungen an den schlesischen Botaniker Richard Fritze, *Natur und Heimat – Beiträge für Pflanzen- und Tierkunde im Sudetenland* 12 (N. F. 3), Aussig, 1941/42, s. 57-58; Milde-Bryologia, s. VI, 51, 75, 77, 81, 85, 143, 153, 208, 211, 215, 242, 336, 356, 383; Milde J., Botanische Mittheilungen aus dem Jahre 1866, *Jber. SGVK* 44, 1866, s. 108; Milde J., Verzeichniss neuer Standorte, *ibid.* 47, 1869, s. 120-122; Milde J., Neue Standorte schlesischer Moose und Farne, *ibid.* 48, 1870, s. 121-130; Pax-Pflanzenwelt, s. 15, 19; Pax F., Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen, Bd. 2, Leipzig 1908, s. 88; Schroeter J., Über einige von R. Fritze auf Madeira und Teneriffa gesammelte Pilze, *Jber. SGVK* 61, 1884, s. 175-178; Schultz F. W., Beiträge zur Flora von Pfalz – zweiter Nachtrag, nebst Bemerkungen über einige im übrigen Deutschland wachsende Pflanzen, besonders aus der Gattung *Hieracium*, *Flora* 55, 1872, s. 279-284; Spribille F., Floristische Beobachtungen aus Schlesien, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 42, 1900, s. 165-174; Stein B., Die Entwicklung des schlesischen botanischen Tausch-Vereins, *Jber. SGVK* 49, 1871, s. 165-166; Stein B., Bericht über den schlesischen Tauschverein (gegründet durch v. Uechtritz 1862, jetzt unter Apoth. Fritze in Rybnik), *ibid.* 50, 1872, s. 79; Stein B., Flechten, w: KFS 2, 2, 1879, s. 114, 154; Stein B., Die von Dr. Schadenberg in Mindanao und von R. Fritze in Madeira gesammelten Flechten, *Jber. SGVK* 60, 1882, s. 227-234; Stein B., Beiträge zur Kultur der Alpenpflanzen, *Gartenflora* 35, 1886, s. 75-84; Stein-Nachträge I, II; Torka-Erforschung; Uechtritz R. v., Neue Standorte seltener Arten aus der schlesischen Flora, *Jber. SGVK* 41, 1863, s. 93-96; Uechtritz R. v. Über Novitäten aus dem Gebiete der schlesischen Flora, *ibid.* 44, 1866, s. 122-133; Uechtritz R. v., Die wichtigsten Funde des Jahres 1871 im Gebiete der schlesischen Flora, *ibid.* 49, 1871, s. 155-159; Uechtritz-Durchforschung 1872, 1873, 1875-77, 1882; Uechtritz-Nachträge II, III, IV, V; Urban-Geschichte, s. 133-134; Verzeichniss der Mitglieder, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 8, 1866, s. XXXIV; *ibid.* 41, 1899, s. LXXXII; Verzeichnis sämtlicher Mitglieder, *Jber. SGVK* 89, 1911, s. 24.

FRÖHLICH GOTTFRIED

(1734-1804)

Autor skorowidzów do „Flory Śląska” Mattuschki

Urodził się 4 sierpnia 1734 roku w Eibau (głuz. Jiwow) koło Ebersbach (głuz. Habrachćicy) na Górnych Łużycach w rodzinie tkacza Johanna Georga Fröhlicha i jego żony Anny Rozyny z domu Reuss. Dzięki pastrowi Tobiasowi Heinitzowi z Walddorf (głuz. Lěsowa), który zajął się jego edukacją, w roku 1745 został w wieku 11 lat przyjęty do Gimnazjum w Żytawie (Zittau). Gdy w roku 1747 stracił ojca i jego dalsza nauka stanęła pod znakiem zapytania, zaopiekował się nim Grünwald, diakon kościoła św. Jana, który był wcześniej pastorem w Eibau. Nim wyruszył w roku 1757 na studia do Lipska (Leipzig) przyswoił sobie podstawy anatomii i medycyny pod kierunkiem dwóch żytawskich lekarzy – Rückera i Heffterna. W Lipsku miał to szczęście, że przyjął go do swego

domu profesor Christian Gottlieb Ludwig (→t.1), który pomógł mu nie tylko w kwestiach związanych ze studiami, ale i w wielu zwykłych, codziennych kłopotach. W roku 1767 Fröhlich opublikował „Dissertatio de morbo miliari”, na podstawie której uzyskał stopień doktora medycyny. Po ukończeniu studiów przyjechał na krótko do Żytawy, później zaś udał się do Unieć (Meffersdorf), gdzie czekała już na niego posada osobistego lekarza hrabiego von Gersdorf (→t.1). Sprawował też opiekę lekarską nad mieszkańcami Unieć, Pobiednej (Wigandthal) i Świecia (Schwerta), a z ogłoszenia zamieszczonego w roku 1771 w „Nachlese oberlausitzischer Nachrichten” wynika, że pełnił również obowiązki lekarza zdrojowego w leżącym niedaleko Pobiednej Świeradowie-Zdroju (Bad Flinsberg). 20 lutego 1770 roku ożenił się w Unieć z Johanną Eleonorą, wdową po kupcu Melchiorze Gottlobie Weisensie, z którą miał urodzonego w roku 1777 syna Benjamina. Był aktywnym członkiem Górnołużyckiego Towarzystwa Naukowego od chwili jego

na we Wrocławiu (Breslau) skorowidzów łacińskich i niemieckich nazw roślin pojawiających się we florze Śląska Mattuschki (→t.1). Publikacja ta nosiła tytuł „Botanisches Geschlechts- und Namens-Register zur Erläuterung des Grafen von Mattuschka Flora Silesiaca”. Fröhlich zmarł w Pobiednej 11 dni przed swoimi 70 urodzinami, 24 lipca 1804 roku.

Źródła: Andere literarische Anzeigen – Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz, Bd. 1, H. 1-2, Neues Lausitz. Mag. 6, 1827, s. 418-423; GT 2, 1796, s. 444; Neumann C. G. T., Rede, gehalten am 29sten Juli 1829, am fünfzigjährigen Stiftungsfeste der Oberl. Gesellsch. der Wissenschaften, Neues Lausitz. Mag. 9, 1831, s. 404-426; Neumann C. G. T., Geschichte der Oberlausitzer Gesellschaft der Wissenschaften in den ersten 50 Jahren, ibid. 31, 1855, s. 165-244; Otto-Lexikon 1, Abt. 2, 1801, s. 378; Todesfälle, Neue Lausitz. Monatsschr. 1804, s. 277; Vermischte und kurzgefasste Nachrichten, Nachlese oberlausitzischer Nachrichten 1770, s. 133; Von oberlausitzischen Gelehrten und deren Schriften, ibid. 1767, s. 167-168; Weiz F. A., Das gelehrte Sachsen, Leipzig 1780, s. 67; Zur Nachricht, Nachlese oberlausitzischer Nachrichten 1771, s. 150; na il.: Botanisches Geschlechts- und Namens-Register zur Erläuterung des Grafen von Mattuschka Flora Silesiaca, Breslau 1789, str. tyt.

FUCHS ERNST

(ok. 1800–po 1863)

Badacz flory okolic Prószkowa i Olesna

Jego ojciec, Gottlieb Fuchs, był rektorem w Stroszowicach (Stroschwitz) w ówczesnym powiecie niemodlińskim (Kreis Falkenberg), skąd w roku 1794 został przeniesiony na stanowisko rektora garnizonowego w Opolu (Oppeln). Tam 18 listopada 1797 roku przyszła na świat siostra Ernsta, Johanna Karolina Ernestyna. Ernst Fuchs mógł się urodzić albo w Opolu albo w Prószkowie (Proskau), gdzie w roku 1799 jego ojciec rozpoczął pracę jako rektor szkoły ewangelickiej. W Prószkowie przyszły na świat jego kolejne siostry, 19 października 1802 roku Augustyna Eleonora i 10 stycznia 1805 roku Matylda Paulina. W szkole ewangelickiej w Prószkowie Ernst Fuchs został zatrudniony jako nauczyciel pomocniczy, gdy jego ojciec zaczął chorować. Jako botanik stał się znany, gdy wysłał do Wrocławia (Breslau) wykaz 596 gatunków roślin znalezionych do roku 1821 w okolicach Prószkowa. Omówienie tego wykazu ukazało się w roku 1822 w 7 Biuletynie Sekcji Przyrodniczej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej. Emil Schummel (→t.1) uznał w nim za rzadkie dla Śląska takie gatunki, jak szalwia okrągowa (*Salvia verticillata*), kurzyślą błękitną (*Anagallis coerulea*), wąkrota zwyczajna (*Hydrocotyle vulgaris*), włośnica polna (*Caucalis daucoides*), goździk siny (*Dianthus caesius*), czarnuszka

powstania. Na jego wniosek w roku 1782 towarzystwo to zaczęło gromadzić okazy przyrodnicze. Zarówno Gottlieb Friedrich Otto w swoim leksykonie biograficznym, jak i nieznanzy z nazwiska recenzent pierwszego tomu „Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz” z roku 1827 przypisywali mu autorstwo wydanych w roku 1789 przez oficynę Kor-

polna (*Nigella arvensis*), sasanka otwarta (*Pulsatilla patens*), ożanka pierzastosieczna (*Teucrium botrys*), czyściec kosmaty (*Stachys germanica*), miodownik melisowaty (*Melittis melissophyllum*), gęsiówka szorstkowłosa (*Turritis hirsuta*), szczydrzeniec główkowaty (*Cytisus supinus*), konieczyna długokłosa (*Trifolium rubens*), oman wielki (*Inula helenium*) i kręczyńka jesienna (*Neottia spiralis*). W omówieniu przytoczono też uwagę Fuchsa o tym, że w okolicach Prószkowa nie udało mu się nigdy znaleźć kwitnącej palki, zarówno wąsko- jak i szerokolistej.

Rok 1822 wiąże się też z wydawnictwem, które Fuchs postanowił wydawać do spółki z urodzonym w roku 1779 w Prószkowie, związanym z prószkowską fabryką fajansu malarzem Georgiem Manjackiem. Wydawnictwo to miało nosić tytuł „Oberschlesische Pflanzen, nach der Schöpfung gezeichnet von G. Manjack, durch deutsche Bestimmung verschiedener Botaniker beschrieben und mit besondern Anmerkungen versehen von E. Fuchs, zum Gebrauch für Volksschullehrer”. Chodziło zatem o przeznaczone do użytku szkolnego ilustrowane dzieło poświęcone florze Górnego Śląska, które miało się ukazać jako seria zeszytów w cenie 20 srebrnych groszy za zeszyt. Johann Samuel Ersch najwidoczniej nie dotarł do tego wydawnictwa, skoro podejrzewał, że nie ukazał się ani jeden z zapowiadanych zeszytów. Informacje o nim zawierał jednak „Handbuch” Friedricha Benedicta Webera z roku 1823, wzmiankę o nim pod hasłem „Fuchs” zamieszczono w informatorze „Das gelehrte Teutschland”, figurowało ono również w bibliografii Benjamin Daydona Jacksona z roku 1881. W wieku XX jego egzemplarze musiały już być unikatami, skoro nie uwzględnił go w swojej bibliografii botanicznej Ferdinand Pax (→t.1). Poszukiwania pozwoliły ustalić, że w roku 1823 w Prószkowie ukazał się co najmniej jeden jego tom. Jego część tekstowa figuruje w katalogu dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu, zaś w latach 80. ubiegłego wieku w Niemczech wystawione były na sprzedaż 52 barwne litografie będące ilustracją części tekstowej.

Przeprowadzka Fuchsa do Olesna (Rosenberg) miała związek ze śmiercią jego ojca, który 16 sierpnia 1821 roku zmarł w wieku 54 lat. Opinie prószkowskiej rady szkolnej w sprawie zatrudnienia go na wakującym stanowisku były podzielone – część jej członków uważała, że z powodu zbyt młodego wieku nie nadaje się na stanowisko rektora. Ostatecznie posadę tę otrzymał nauczyciel pomocniczy Überschar z Królewskiej Huty (Königshütte), a Fuchs musiał szukać pracy gdzie indziej. Źródła nie są zgodne co do tego, kiedy rozpoczął pracę w Oleśnie – Anders w „Statystyce” z roku 1848 raczej błędnie podaje, że Fuchs już od roku

1820 był opłacany przez magistrat Olesna, a wg Józefa Lompy (→t.1) miał on tam pracować już w roku 1821. Najprawdopodobniej jednak, tak jak podał to Joszko, rozpoczął pracę jako rektor tamtejszej ewangelickiej szkoły miejskiej dopiero 1 maja 1822 roku. W „Urzędowej Gazecie Rejencji Opolskiej” informacja o tym pojawiła się dopiero w roku 1825.

W roku 1823, już jako rektor w Oleśnie, Fuchs przesłał Sekcji Przyrodniczej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej wykaz wszystkich znalezionych przez niego do tego roku roślin z okolic Prószkowa i Olesna. Najprawdopodobniej był to przechowywany w zbiorach towarzystwa rękopis „Verzeichnis wildwachsender Pflanzen, welche um Rosenberg, Proskau und in anderen Gegenden Oberschlesiens gefunden wurden”. Rzadsze gatunki z tego wykazu Fuchs udokumentował zasuszonymi okazami. Były wśród nich dwa nieznane wcześniej ze Śląska gatunki znalezione w okolicach Olesna – driakiew wonna (*Scabiosa canescens*) i starzec wiosenny (*Senecio vernalis*). Rok później Günther (→t.1), Grabowski (→t.1) i Wimmer (→t.1) uwzględnili w swoim „Enumeratio” odkrycia Fuchsa przy 19 taksonach. Poza gatunkami wspomnianymi wyżej, była też wśród nich znaleziona przez niego w roku 1823 koło Olesna nowa dla Śląska turzycza nitkowata (*Carex filiformis*=*C. lasiocarpa*). Późniejsze publikacje przeważnie powtarzają wspomniane wyżej informacje. Wimmer w edycji „Flory Śląska” z roku 1841 wzbogacił ich zasób informacją o odkrytym przez Fuchsa stanowisku storzanu bezlistnego (*Epipogium gmelini*=*E. aphyllum*) w Kotle Łomniczki (Melzergrube) w Karkonoszach.

10 kwietnia 1826 roku Fuchs ożenił się w Namysłowie (Namslau) z Magdaleną Wilhelminą Teresą, córką skarbnika miejscowego szpitala i farbiarza Klotza, z którą miał dwóch synów – Ernsta Gustava Theobalda i Gideona Ottomara Richarda. Od roku 1830 był członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Obok florystyki zajmował się też ogrodnictwem i oferował w roku 1836 rośliny ogrodowe w ogłoszeniu zamieszczonym w „Schlesische Provinzial Blätter”. W roku 1843 Heinrich Grabowski we wstępie do „Flory Górnego Śląska” wspominał, że zapisał Fuchsa do badania przyrody studzą jego skromne nauczycielskie dochody. W roku 1844 Wimmer jako sekretarz Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej prezentował otrzymane od Fuchsa rośliny z okolic Olesna. Nic więcej na ten temat nie wiadomo, gdyż w opublikowanym z rocznym opóźnieniem sprawozdaniu nie ma o nich żadnej wzmianki.

Odnośnie losów Fuchsa po roku 1850 Józef Lompa napisał, że w roku 1853 został wbrew własnej woli przeniesiony do Berlina, w książkach adresowych

Berlina z lat 1850-60 nie figuruje jednak żaden nauczyciel o nazwisku Fuchs. Z Berlinem w związku z jego nazwiskiem wiąże się tylko informacja o tym, że na posiedzeniu pruskiego Ministerstwa Stanu w dniu 7 czerwca 1854 roku wśród 30 rozpatrywanych spraw dyscyplinarnych była też sprawa Ernsta Fuchsa, rektora Szkoły Miejskiej w Oleśnie. Być może jeszcze na początku lat 60. Fuchs nadal mieszkał w Oleśnie lub w jego okolicach – zdają się na to wskazywać stanowiska kilku taksonów (*Anemone patens* × *vernalis*, *Ranunculus nemorosus*, *Gypsophila fastigiata*, *Circaea intermedia*, *Thesium ebracteatum*, *Carex paradoxa*) z tamtych okolic, które uwzględnił w swoich uzupełnieniach do flory Śląska z roku 1864 Rudolf von Uechtritz (→t.1). W spisie informatorów Emila Fieka (→t.1) Fuchs figuruje jako zmarły, jednak Fiek nie podał przy jego nazwisku żadnej daty. W swojej florze Fiek przy odkrytym przez Fuchsa w okolicach Olesna stanowisku chabru austriackiego (*Centaurea phrygia*) podał, że było to jedyne w owym czasie potwierdzone stanowisko tego gatunku na Górnym Śląsku (na większości podawanych wcześniej stanowisk rósł faktycznie chaber perukowy, *Centaurea pseudophrygia*). Pod koniec XIX w. Fuchs był już postacią zupełnie zapomnianą. Ostatnim autorem, który przypomniał jego dokonania, był pracujący w ewangelickiej szkole w Biskupicach (Bischdorf) koło Olesna →Heinrich Zuschke, który prowadził badania florystyczne w tamtych okolicach w latach 90. XIX w. W cyklu artykułów „Zur Flora des Kreises Rosenberg” wszystkie gatunki, które przed nim podał z tego terenu Fuchs, oznaczył literą F. O samym Fuchsie nie miał, niestety, zbyt wiele do powiedzenia.

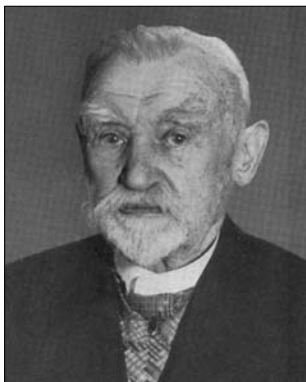
Źródła: Alphabetischer Bandkatalog der Stadtbibliothek zu Breslau, Bd. 73a, Frief-Fz, s. 54; Anders-Statistik 1848, s. 651; Blumen-Anzeige, Schl. Prov. Bl. 104, 1836, Anhang, s. 27-28; GT 22, 1831, s. 259; Dienstveränderungen, Schl. Prov. Bl. 20, 1794, s. 195; Ersch J. S., Handbuch der Deutschen Literatur seit der mitte des achtzehnten Jahrhunderts bis auf die neueste Zeit, Bd. 3, Leipzig 1828, kol. 1210; Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 2 – *Thalictrum aquilegiaefolium*, 3 – *Thalictrum minus*, itd.; Geburten, Schl. Prov. Bl. 26, 1797, s. 582; ibid. 36, 1802, s. 587; ibid. 41, 1805, s. 190; ibid. 85, 1827, s. 504; ibid. 89, 1829, s. 197; Grabowski-Flora, s. VI-VII, 39, 53, 136, 245; Günther J., Grabowski H., Wimmer F., Enumeratio stirpium phanerogamarum, quae in Silesia sponte proveniunt, Vratislaviae 1824, s. 8, 22, 25, 34, 48, 57, 70, 94, 95, 96, 100, 105, 109, 120, 123, 124, 133, 139, 153; Hartmann M., Evangelische Gemeinde Proskau – Festschrift anlässlich des hundertjährigen Bestehens, Oppeln 1893, s. 16-18; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 83, 1826, s. 406; Herr Lehrer Fuchs in Proskau hat..., Bull. Naturwiss. Sect. SGVK 5, Schl. Prov. Bl. 76, 1822, s. 41-42; Herr Rector Fuchs in Rosenberg hat..., Bull. Naturwiss. Sect. SGVK 5, ibid. 77, 1823, s. 428-429; Jackson B. D., Guide to the Literature of Botany, London 1881, s. 311; Jahrbuch der Auktionspreise für Bücher, Handschriften

und Autographen 30, 1981, s. 288; Jozsko B., Parafia Biskupice koło Olesna: z dziejów kultury i życia religijnego, Opole 2006, s. 258; Lompa J., Geschichtliche Ereignisse in der Stadt Rosenberg O./S. 1208-1855 – Historyczne zdarzenia w mieście Oleśnie Śl. 1208-1855, oprac. A. Glauer, K. Kischnick, Opole 2008, s. 232-233; Pax F., Flora von Schlesien, w: Die Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur, II. Geschichte der Gesellschaft, Breslau 1904, s. 65-70; Personal-Chronik, Amts-Blatt der Königlichen Oppelnschen Regierung 10, 1825, s. 454; Sitzung des Staatsministeriums am 7. Juni 1854, Acta Borussiae N. F., Bd. 4, 2003, s. 329, 571; Syniawa M., Na tropach oleskiego „lisa” – Ernst Fuchs, PGS 73, 2013, s. 14-15; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 74, 1821, s. 187; Uechtritz-Nachträge III; Weber F. B., Systematisches Handbuch der gesammten neuesten deutschen ökonomischen Literatur, Leipzig 1823, s. 49; Wimmer-Flora 1841, s. 56-57, 191, 228, 366, 410; Wimmer-Flora 1844, s. 191, 228, 366, 410; Wimmer-Flora 1857, s. 71, 243, 268; Wimmer F., Von der botanischen Section, Über. Arb. SGVK 1844, s. 5-6; Wimmer F., Bericht über die Versammlungen der botanischen Section in den Jahren 1844 und 1845, ibid. 1845, s. 55-58; Zu korrespondirenden Mitgliedern, Übers. Arb. SGVK 1830, s. 18; Zuschke H., Zur Flora des Kreises Rosenberg (Oberschlesien), Deutsche Bot. Monatsschr. 13, 1895, s. 123-124; ibid. 14, 1896, s. 49-51; ibid. 15, 1897, s. 174-175.

GABRIEL CONRAD

(1841-1937)

Artylerzysta-entomolog

Urodził się 17 listopada 1841 roku w Nysie (Neisse) w rodzinie radcy sądowego Josepha Gabriela i jego żony Julii, córki nyskiego aptekarza Specka. Jego rodzice pobrali się 22 sierpnia 1837 roku. Po ukończeniu szkoły ludowej uczęszczał do Królewskiego Gimnazjum w Nysie, jednak niezbyt przykładał się do nauki. Zamiast spędzać czas nad książkami, wolał spędzać go na świeżym powietrzu, gdzie mógł do woli obserwować rośliny i zwierzęta. Nie ukończywszy gimnazjum, trafił w roku 1859 jako aspirant do śląskiej brygady artylerii nr 6 we Wrocławiu (Breslau). Po ukończeniu Szkoły Artyleryjsko-Inżynierskiej w Berlinie trafił w roku 1864 w stopniu podporucznika do kompanii fortecznej w Koźlu (Cosel). Rok później jako adiutant 1 kompanii śląskiego regimentu artylerii fortecznej nr 6 stacjonował w Nysie, a w roku 1866 trafił w stopniu porucznika do śląskiego regimentu artylerii polowej nr 6 w Grodkowie (Grottkau). Z tym regimentem wziął udział w wojnie z Austrią w roku 1866 i Francją w latach 1870-71.

Awansowany w roku 1872 na kapitana, został dowódcą baterii ciężkich dział w górnośląskim regimentzie artylerii polowej nr 21 w Nysie. W roku 1882 awansował na majora, a w roku 1885 w tym samym stopniu został przeniesiony do 2 westfalskiego regimentu artylerii polowej nr 22 w Minden. Awans na podpułkownika i przeniesienie do Münster uzyskał w roku 1889, zaś rok później wrócił do regimentu artylerii polowej nr 21 (von Clausewitz) w Nysie. Już w roku 1891 opuścił Nysę by w randze pułkownika objąć dowództwo 1 reńskiego regimentu artylerii polowej nr 8 (von Holtzendorff) w Saarlouis. W roku 1894 w stopniu generała brygady został dowódcą

5 brygady artylerii polowej w Poznaniu (Posen). Z dniem 18 października 1895 roku ze względu na stan zdrowia przeszedł w stan spoczynku. W trakcie służby został odznaczony Orderem Czerwonego Orła 3 kl. ze wstęgą, Orderem Korony 2 kl., Żelaznym Krzyżem 2 kl., Krzyżem za Wzorową Służbę i Krzyżem Honorowym domu książęcego Schaumburg-Lippiche 2 kl.

Po zwolnieniu ze służby wojskowej zamieszkał w Nysie. Mógł teraz do woli polować i malować, zajmować się swoją kolekcją monet, czy też odwiedzać Sudety, Tatry, Tyrol, Szwajcarię i bawarskie Alpy. Przede wszystkim poświęcał jednak swój wolny czas chrząszczom, które od wczesnej młodości były jego największą pasją. Już w roku 1885 został członkiem Niemieckiego Towarzystwa Entomologicznego, a od roku 1895 figurował w wykazie członków Verein für schlesische Insektenkunde. Choć publikował niewiele, był ceniony przez innych entomologów, o czym najlepiej świadczy fakt, że w roku 1898 Julius Gerhardt (→t.1) nowej odmianie serduszaka *Cardiophorus cinereus* Herbst (= *Dicronychus cinereus* (Herbst)) nadał nazwę *gabrieli*. Tenże Gerhardt w latach 1901 i 1907 nowym gatunkom chrząszczy znalezionym przez Gabriela w Białej pod Pradziadem (Bělá pod Pradědem, Waldenburg) i w Kotlinie Kłodzkiej nadał nazwy *Salpingus gabrieli* (= *Rabocerus gabrieli* (Gerhardt)) i *Atheta gabrieli* (= *Ocyusida rufescens* (Kraatz)). Prócz tego nazwisko Gabriela upamiętnili też Julius Weise w odmianie *Chrysomela carpathica* Fuss var. *gabrieli* i Hans Wagner w odmianie *Isomira icteropa* Küst. var. *gabrieli*.

Wiele nowych odmian i aberracji chrząszczy wyróżnionych przez Gabriela pojawiło się w publikacjach wspomnianego wyżej Gerhardta (*Leptura aethiops* Poda var. *letzneri*, *Stenolophus marginatus* Dej. var. *klettei*, *Hydaticus transversalis* (Pontoppidan) var. *interruptemaculatus*, *Bledius opacus* (Block) var. *sinuato-collis*, *Apion aethiops* Herbst var. *obscurum*, *Apion aeneum* (F.) var. *obscurum*, *Chrysomela orichalcia* (Müller) var. *bicolor*, *Philonthus marginatus* (Ström) ab. *rubromarginatus*, *Leptura revestita* L. ab. *rufomarginata*, *Cryptocephalus parvulus* Müller ab. *klettei*, *C. vittatus* F. ab. *lineellus*, *Apion violaceum* Kirby ab. *cuprinum*, *Rhynchites aeneovirens* Marsham ab. *virens*, *Melolontha melolontha* L. ab. *obscuripes*, *Atomaria ruficornis* (Marsham) var. *nigricornis*, *Aphidecta oblitterata* (L.) ab. *suturalis*, *Leptura rubra* L. var. *maculiceps*, *Clytanthus sartor* (Müller) var. *griseus*, *Stenus tarsalis* Ljungh ab. *obscuripes*, *Corymbites tessellatus* L. var. *nigropilosus*) i →Wilhelma Kolbe (*Actobius cinerascens* Gravenhorst var. *robustus*, *Aphthona coerulea* (Geoffr.) ab. *picipes*, *Gymnetron labile* (Herbst) ab. *nigrinum*, *G. ictericum* Gyllenhal ab. *rufirostre*,

Chaetocnema concinna (Marshall) ab. *nigra*). Oni też opublikowali informacje o wielu nowych odkrytych przez niego stanowiskach chrząszczy.

Sam Gabriel kilka nowych odmian chrząszczy (*Nebria glynnhali* (Schönherr) var. *gerhardti*, *Adalia bipunctata* L. var. *similata*, *Micraspis sedecimpunctata* (L.) var. *primita*, *Podabrus alpinus* Payk. var. *ruficeps*, *Adonia variegata* Goeze var. *macrostigma*) opisał w publikacjach z lat 1899 i 1905, zaś w roku 1916 opisał nowy gatunek niekolczyka *Anaspis silvatica* znaleziony w nadleśnictwie Wiejce (Waitze) w ówczesnym powiecie skwierskim (Kreis Schwerin an der Warthe). Opublikował też klucz do oznaczania drobnic (*Atomaria*).

Tak jak jego ojciec, był członkiem Nyskiego Towarzystwa Naukowego Philomathia. Należał do niego w latach 1876-85, później w latach 1889-90 i od roku 1895 aż do śmierci. Od roku 1896 był przez 41 lat członkiem władz tego towarzystwa, od roku 1931 członkiem honorowym, a od roku 1933 honorowym prezesem. W roku 1910 jego nazwisko pojawiło się w wykazie Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów. Sam wprawdzie w dziedzinie ornitologii niczego nie publikował, ale na jego obserwacje powoływali się Paul Kollibay (→t.1), Eberhard Drescher (→t.1) i →Martin Schlott. W roku 1937 podczas zjazdu, który zaplanowano w Nysie, Stowarzyszenie Śląskich Ornitologów chciało nadać Gabrielowi godność członka honorowego, jednak nie doczekał on tej chwili. Zmarł w Nysie kilka dni przed zjazdem i dwa miesiące przed swoimi 96 urodzinami, 14 września 1937 roku. Pochowany został na cmentarzu św. Rocha.

Publikacje: Über Tatra-Käfer, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 24, 1899; Das Häutchen am Halsschild der Gattung *Lathridius*, *ibid.* 28, 1903; Ein Hilfsmittel bei Bestimmung der Atomarien, *ibid.* 29, 1904; Drei neue Varietäten, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 1905; *Adonia variegata* Goeze var. *macrostigma*, *ibid.*; Neue Fundorte schlesischer Käfer, w: Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Käferfauna aus dem Jahre 1910, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 4, 1911; Eine neue *Anaspis*-Art (Col.), *Entom. Mitt.* 5, 1916; Kleine coleopterologische Mitteilungen, *Zeitschr. f. Entom.* 3. F. 17 (1), 1929.

Źródła: Allgemeine Angelegenheiten, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 29, 1885, s. 20; Conrad Gabriel († 14.9.1937), *Ber. Wiss. Ges. Philomathia Neisse* 42, 1938, s. 332-334 (tamże portr. na s. III); Drescher E., Mitteilungen aus der Schlesischen Vogelwelt, *Ber. Ver. Schl. Ornith.* 11, 1925, s. 46-78; Drescher E., Sommerversammlung in Neisse und Ottmachau am 18. und 19. September 1937, *ibid.* 23, 1937, s. 1-11; Geburten, *Schl. Prov. Bl.* 114, 1841, s. 486; Gerhardt J., Neue Fundorte seltener schlesischer Käfer aus dem Jahre 1895, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 21, 1896, s. 16-22; Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Käferfauna aus dem Jahre 1897, *ibid.* 23, 1898, s. 12-16; Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Käferfauna aus dem Jahre 1898, *ibid.* 24, 1899,

s. 14-19; Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Käferfauna aus dem Jahre 1898, *ibid.* 25, 1900, s. 15-18; Gerhardt J., Eine neue Käferart – *Salpingus gabrieli* n. sp., *ibid.* 26, 1901, s. 18-21; Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Coleopterenfauna aus dem Jahre 1901, *ibid.* 27, 1902, s. 20-22; Gerhardt J., *Atheta (Zoosetha) gabrieli* n. sp., *ibid.* 32, 1907, s. 11-13; Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Käferfauna aus dem Jahre 1908, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 2, 1909, s. 1-10; Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Käferfauna aus dem Jahre 1909, *ibid.* 3, 1910, s. 1-4; Gerhardt J., Neuheiten der schlesischen Käferfauna aus dem Jahre 1911, *ibid.* 5, 1912, s. 5-6; Heiraten, *Schl. Prov. Bl.* 106, 1837, s. 295; Hoffmann-Adressbuch, s. 36; Jahresbericht für 1895, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 21, 1896, s. 1; Junk-Adressbuch, s. 19; Kolbe W., Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Entom. Mitt.* 7, 1918, s. 200-211; Kolbe W., Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 10-12, 1919, s. 29-37; Kollibay P., Neuigkeiten aus der schlesischen Vogelwelt, *Ber. Ver. Schl. Ornith.* 3, 1910, s. 27-32; Kollibay P., Neue Beobachtungen ornithologischer Seltenheiten in Schlesien und sonstige Aufzeichnungen, *ibid.* 4, 1912, s. 3-6; Mitglieder-Verzeichnis, *Ber. Ver. Schl. Ornith.* 3, 1910, s. 78; Persönliches (75 jähriges Militärjubiläum), *Ber. Ver. Schl. Ornith.* 20, 1935, s. IV; Rangl. Preuss. Armee 1861, s. 266; *ibid.* 1864, s. 286; *ibid.* 1865, s. 279; *ibid.* 1866, s. 334; *ibid.* 1872, s. 388; *ibid.* 1883, s. 343; *ibid.* 1884, s. 343; *ibid.* 1887, s. 350; *ibid.* 1889, s. 333; 1890, s. 343; *ibid.* 1891, s. 340; *ibid.* 1894, s. 60; *ibid.* 1895, s. 59; *ibid.* 1896, s. 59; Schlott M., Mitteilungen aus der Schlesischen Vogelwelt, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 12, 1926, s. 45-56; Schlott M., Ornithologisches aus Schlesien, *ibid.* 14, s. 63-71; Wagner H., Über *Isomira semiflava* Küst. und *icteropa* Küst. (Col.), *Entom. Mitt.* 6, 1917, s. 341-346; Weise J., Über die mit *lichenis* Richter verwandten Chrysomelen, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 1903, s. 161-163.

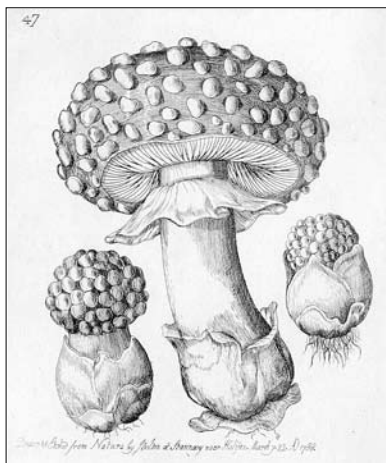
GEISLER ANTON FELIX

(1776-1826)

Rysownik grzybów z okolic Kotlarni

Urodził się 7 stycznia 1776 roku w Gliwicach (Gleiwitz) w rodzinie pasmanternika Michaela Geislera i jego żony Weroniki z domu Klach. Po ukończeniu katolickiego gimnazjum we Wrocławiu (Breslau) wyruszył do Frankfurtu nad Odrą, gdzie 5 grudnia 1797 roku został wpisany do matrykuły uniwersyteckiej. Już rok później, mając 22 lata, uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „Monita quaedam de difficultatibus vires medicamentum rite determinandi”. Od roku 1801 pracował jako lekarz w Raciborzu (Ratibor), zaś od roku 1810 – jako chirurg miejski w Trzebnicy (Trebnitz). Tam najprawdopodobniej się ożenił. Gdy w roku 1813 został powołany do służby wojskowej i pracował jako chirurg w Kłodzku (Glatz), w Trzebnicy urodził mu się 25 kwietnia syn Gustav Otto Adolph. Rok później 5 lipca, gdy jako chirurg wojskowy pracował w szpitalu polowym w Londerzeel koło Brukseli, w Trzebnicy przyszła na świat jego córka Luiza Amalia. Trzy dni później zmarł jego roczny syn.

Wróciwszy z wojny Geisler przeniósł się na Górny Śląsk i od roku 1816 pracował dla zlokalizowanych wokół Sławięcie (Slawentzitz) zakładów hutniczych księcia Hohenloche jako lekarz rezydujący w Kotlarni (Jakobsvalde). Tam urodziły się kolejne jego dzieci – 1 września 1817 roku Julius, 15 lipca 1819 roku Fryderyka Luiza Augusta (zmarła 17 marca 1820 roku), 22 marca 1821 roku Luiza Jadwiga Matylda i 26 maja 1823 roku Heinrich Ludolph Ferdinand. Przy dwóch ostatnich w „Schlesische Provinzialblätter” podane zostało nazwisko panięńskie matki – przy córce Leehr, a przy synu Liehm (najprawdopodobniej jest to to samo nazwisko zapisane w jednym przypadku błędnie). W akcie zgonu jego syna Juliusa, który zmarł w Zaborzu (dziś dzielnica Zabrze) 13 lutego 1901 roku, jako jego matka została wpisana Fryderyka Schön, która prawdopodobnie była pierwszą żoną Geislera i być może matką czwórki jego starszych dzieci.

Geisler był aktywnym florystą już w okresie, w którym mieszkał w Trzebnicy. Johann Christian Günther (→t.1), Heinrich Grabowski (→t.1) i Friedrich Wimmer (→t.1) w swoim „Enumeratio” z roku 1824 wymienili odkryte przez niego w okolicach tego miasta stanowiska goździcznika wyciętego (*Dianthus prolifera*=*Petrorhagia prolifera*) i trzmieliny brodawkowatej (*Euonymus verrucosus*). Trzy lata później w pierwszym tomie flory Śląska Grabowski i Wimmer wymienili jego nazwisko tylko raz przy ciemnocyfry zielonej (*Veratrum lobelianum*), jednak prawdopodobnie również pozostałe stanowiska z okolic Sławięcie z tomu I (*Anthericum ramosum*, *Phyteuma spicatum*, *Tofieldia calyculata*, *Lilium martagon*) i II (*Scrophularia glandulosa*=*S. scopoli*) zostały podane przez

Geislera. Poza tym Grabowski wspomniał we florze Górnego Śląska o znalezionym przez niego w okolicy Kotlarni storczyku męskim (*Orchis mascula*). Niektóre odkryte przez niego stanowiska (*Euonymus europaeus* z Trzebnicy oraz *Scrophularia scopoli* i *Veratrum lobelianum* ze Sławięcie) uwzględnił jeszcze Emil Fiek (→t.1) w swojej florze Śląska z roku 1881.

Geisler zmarł w Kotlarni na gruźlicę 29 kwietnia 1826 roku. Wśród spuścizny po nim znajdowały się trzy tomy zawierające rysunki grzybów, w posiadanie których wszedł →Karl Anton Epiphanius Matzek. W roku 1841 przekazał on te tomy Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Później musiała się o nie najwidoczniej upomnieć rodzina Geislera, gdyż w roku 1871 Heinrich Robert Goeppert (→t.1) pisał, że zostały mu one wypożyczone przez jednego z synów Geislera, kapitana w stanie spoczynku i rentmistrza z Kuźni Raciborskiej (Ratiborhammer). Jeden z nich zawierał rysunki skopionowane z drugiego tomu dzieła Jamesa Boltona „An history of fungusses, growing about Halifax”. Dwa pozostałe zawierały 331 tablic z podkolorowanymi, oryginalnymi rysunkami grzybów zebranych w latach 1817-24 w okolicach Kotlarni. Na każdej z tablic zilustrowany był jeden gatunek w różnych ujęciach albo w różnych fazach rozwojowych. Poszczególne gatunki były oznaczane według „Deutschlands Flora” Johanna Christopha Röhlinga. Rysunki były na tyle precyzyjne, że bez trudu można było rozpoznać charakterystyczne cechy poszczególnych gatunków, a ponieważ Geisler zilustrował wszystkie grzyby znalezione na stosunkowo niewielkim obszarze, w jego zbiorze znalazły się ilustracje wielu takich gatunków, które nie zostały zilustrowane nawet w obszernych dziełach mykologicznych. Goeppert wykorzystał zgromadzone przez Geislera informacje w swoim „Conspectus Fungorum Silesiae”.

Joseph Schröter (→t.1) za najciekawsze w jego zbiorze uznał tablice przedstawiające m.in. *Chaeromyces meandriformis*, *Cordyceps militaris*, *C. capitatus*, *Sistotrema rufescens*, *Hydnum cirrhatum*, *H. melaleucum*, *Rhizina undulata*, *Gymnosporangium clavariiforme*, *G. conicum*, *Peziza reticulata*, *P. brunnea*, *P. coccinea*, *Geaster rufescens*. W swoim opracowaniu grzybów Śląska podał odnośniki do tablic Geislera przy 171 gatunkach w tomie pierwszym i przy 24 gatunkach w tomie drugim.

Źródła: Botanische Section, Über. Arb. SGVK, 1841, s. 6; Calissen-Lexicon 7, 1831, s. 118; Fiek-Flora, II, s. 90, 322, 460; Geburten, Schl. Prov. Bl. 58, 1813, s. 267; ibid. 60, 1814, s. 66; ibid. 66, 1817, s. 268; ibid. 70, 1819, s. 170; ibid. 73, 1821, s. 379; Goeppert H. R., Über die von Hüttenarzt Geisler angefertigte Sammlung von colorirten Abbildungen

schlesischer Pilze, Jber. SGVK 49, 1871, s. 147-148; Goepfert H. R., *Conspectus Fungorum Silesiae*, *ibid.*, s. 154; Grabowski H., Wimmer F., *Flora Silesiae*, pars prima, Cl. I-X, Vratislaviae 1827, s. 193, 316, 324, 352, 353; *ibid.*, pars secunda, t. I, Vratislaviae 1827, s. 227; Grabowski-Flora, s. 257; Günther J., Grabowski H., Wimmer F., *Enumeratio stirpium phanerogamarum, quae in Silesia sponte proveniunt*, Vratislaviae 1824, s. 73; Katolicka parafia Wszystkich Świętych w Gliwicach, księga chrztów 1771-1778, k. 148 (familysearch.org); LA Berlin, Standesamt Zaborze, Sterberegister 1901/81 (ancestry.de); Liebe G., Theuner E., *Ältere Universitäts-Matrikeln I., Universität Frankfurt a. O.*, Bd. 2 (1649-1811), Leipzig 1888, s. 561; NND 4, 1826, T. 2, Ilmenau 1828, s. 1117; Schröter J., *Die Pilze*, w: KFS 3, Bd. 3, 1, 1889, *passim*, Bd. 3, 2, 1908, *passim*; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 60, 1814, s. 73; *ibid.* 71, 1820, 360; *ibid.* 83, 1826, s. 525; na il.: Bolton J., *An history of fungusses, growing about Halifax*, vol. II, Huddersfield 1788, Pl. 47.

GEMEINHARDT JOHANN CASPAR

(1691-1741)

Autor katalogu roślin okolic Lubania z pierwszej pol. XVIII w.

Urodził się 25 września 1691 roku w Lubaniu (Lauban) w rodzinie krawca Georga Gemeinhardta, który pełnił też funkcję dzwonnika w miejscowym kościele św. Krzyża, i jego żony Sybilli, córki krawca Johanna Trautmanna. Uczył się w rodzinnym mieście i w Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu (Breslau), a w roku 1712 rozpoczął studia na Uniwersytecie w Jenie. Od roku 1716 pracował w Lubaniu jako położnik. 5 lipca 1717 roku ożenił się w Lubaniu z Anną Marią Conrad, z którą miał 4 synów i 3 córki. W roku 1718 na podstawie dysertacji „*De potu aquae salubri et noxio*” uzyskał we Frankfurcie nad Odrą stopień licencjata medycyny, zaś rok później tamże uzyskał stopień doktora medycyny. Prowadził w Lubaniu praktykę lekarską, a obok tego od roku 1728 pełnił obowiązki cenzora.

Gottfried Friedrich Otto w swoim „*Leksykonie*” przypisywał mu autorstwo wielu pism o treści religijnej i śpiewników kościelnych, jednak w wielu wypadkach, jak np. przy „*Historia ecclesiastica*” (Lipsiae-Lauba 1736) Gottloba Kranza, rektora wrocławskiego Gimnazjum św. Elżbiety, Gemeinhardt był tylko redaktorem i wydawcą dzieł innych autorów. Do jego własnych publikacji należą z pewnością artykuły o treści medycznej i przyrodniczej opublikowane we wrocławskich „*Sammlungen von Natur und Medicin*” i w wydawanych przez Andreasa Eliasa Büchnera „*Miscellanea physico-medico-mathematica*”, a także liczący 240 stron (198 numerowanych i 42 nienumerowane) „*Katalog roślin rosnących wokół Lubania*” z roku 1724.

Katalog ten, zadedykowany innemu pochodzącemu z Lubania botanikowi, Johannowi Christophowi

Lischwitzowi, wzorowany był na wydanej 6 lat wcześniej „*Flora Jenensis*” Heinricha Bernharda Ruppaa, w przeciwieństwie do niej z roślin zarodnikowych uwzględnione zostały w nim jednak tylko paprotniki. Odnosnie usystematyzowania materiału, Gemeinhardt pisał we wstępie: „Ułożyłem ten spis roślin zgodnie z metodą botaniczną, tj. podług kwitnienia i owocowania, tak jak tego w oczywisty sposób wymaga rozsądek i jak wymagali tego najwybitniejsi koryfeusze botaniki – Rivinus i Tournefortus”. We wstępie wymienił też nazwiska 19 autorów cytowanych w tekście (m.in. Clusiusa (→t.1), Mattiolego (→t.1), Schwenckfelda (→t.1), braci Bauhinów, Rivinusa i Tourneforta), a w samym tekście pojawiają się skróty odnoszące się do kolejnych 20 autorów. W oparciu o ich dzieła Gemeinhardt zidentyfikował 1120 dziko rosnących i uprawnych roślin, które znalazł w samym Lubaniu i na obszarze rozciągającym w promieniu 10-15 km od miasta. Północną granicę tego obszaru wyznaczała linia biegnąca od Zebrzydowej (Siegersdorf) przez Godzieszków (Günthersdorf) do Sławnikowic (Kieslingswalde), zachodnią – linia łącząca Sławnikowice i Włosień (Heidersdorf), wschodnią – linia biegnąca od Zebrzydowej przez Mścisów (Seifersdorf) do Olszyny Lubańskiej (Langenöls), zaś w kierunku południowym sięgał on aż do Leśnej (Marklissa).

Gemeinhardt zmarł w Lubaniu 10 lutego 1741 roku. Trudu rozpoznania wszystkich gatunków zamieszczonych w jego „*Katalogu*” podjął się 170 lat po jego wydaniu pochodzący z Lubania botanik Werner Hilbig.

Publikacje: *Dissertatio medica sistens aegrum pudendagra contracturali laborantem*, Jenae 1716; *Catalogus plantarum circa Laubam nascentium*, Budissae-Laubae 1724 (str. tyt. na il.); *Von einem Fungo oder Erd-Schwamm, so die membra genitalia praesentiret*, *Sammlung von Natur und Medicin* 33, 1725; *Von der Schädlichkeit des Rauchs vom Arsenico albo*, *ibid.*; *Haemorrhagia autocratica lethalis cum Petechiis nigris*, w: *Miscellanea physico-medico-mathematica*, 1-2 Quart. 1730, Erfurt 1734; *Augen-Wunde, so mit einer Offen-Gabel gestossen, aber auch glücklich wieder geheilt worden*, *ibid.*; *Von dem Zu- und Miswachs des Feldes Anno 1730. um Lauban herum*, *ibid.*; *Memento Mori! oder nützliche Todes-Erinnerung nach Anleitung derer ordentlichen Sonn- und Fest-Tags-Evangelien, in geistlichen Cantaten und Oratorien, auf das Jahr 1749*, Lauban 1749.

Źródła: Hardtke-Klenke-Ranft, s. 98; Hilbig W., Johannes Caspar Gemeinhardt's Flora von Lauban, *Abh. Ber. Naturkundemus. Görlitz* 67, 1, 1994, s. 1-80; Otto-Lexikon 1, Abt. 2, 1801, s. 431-433; Schulze J. D., Supplementband zu J. G. Otto's Lexicon der Oberlausitzischen Schriftsteller, *Görlitz-Leipzig* 1821, s. 111.

GOETSCHMANN FRIEDRICH HEINRICH THEODOR

(1852-1912)

**Wybitny znawca palearktycznych motyli
mniejszych**

Urodził się 6 maja 1852 roku w Karpnikach (Fischbach) koło Jeleniej Góry (Hirschberg) w rodzinie pastora Carla Heinricha Adolpha Goetschmanna i jego żony Marii Elżbiety, córki pastora Friedricha Alberta Pötzschke z Kaufungen w Saksonii. Miał dwóch braci – Heinrich był rzeźbiarzem, a Hans, który miał tak jak ojciec studiować teologię, został inżynierem okrętowym i pływał przez wiele lat na frachtowcach i statkach pasażerskich spółki Norddeutscher Lloyd. Theodor w latach 1867-73 uczył się w gimnazjum w Jeleniej Górze, potem zaś studiował w Halle chemię i nauki przyrodnicze. W latach 1877-78 był asysten-

tem prof. Heinricha Wilhelma Heintza w tamtejszym uniwersyteckim laboratorium chemicznym. 27 listopada 1878 roku na podstawie dysertacji „Beitrag zur Kenntnis der Acetonbasen” uzyskał stopień doktora filozofii, a 12 stycznia 1880 roku zdał egzamin *pro facultate docendi*. Jako nauczyciel pomocniczy odbył w roku szkolnym 1880/81 staż w Gimnazjum Realnym w Kamiennej Górze (Landeshut), później przez rok był nauczycielem prywatnym i dopiero w roku 1882 został zatrudniony jako nauczyciel pomocniczy w Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu (Breslau). W tejże szkole w roku 1885 został mianowany nauczycielem zwyczajnym, a 19 grudnia 1902 roku otrzymał tytuł profesora.

Przyrodą interesował się już w młodości, jednak dopiero podczas swego pobytu w Kamiennej Górze, gdzie zetknął się z zapalonym łowcą motyli, artystą-ogrodnikiem Theodorem Teichertem, zaczął poważniej zajmować się lepidopterologią. We Wrocławiu trafił najpierw poprzez witrażownika i malarza porcelany Linusa Albricha do kręgu łowców motyli większych, którzy zbierali okazy bez żadnych ambicji naukowych. Skrzydeł dodała mu dopiero zawarta dwa lata później znajomość z Ferdinandem Maximilianem Wocke (→t.1), który został jego nauczycielem i doradcą. Z pierwszych ich wspólnych wycieczek nie przywoził niemal niczego, gdyż, chcąc się czegoś nauczyć, obserwował częściej swojego mistrza przy pracy niż motyle. Z czasem wyrósł u boku Wockego na wybitnego znawcę palearktycznych motyli mniejszych, a chociaż był daltonistą, w związku z czym nie mógł przy oznaczaniu okazów posługiwać się kryterium barwy, niezwykle rzadko zdarzały mu się pomyłki. Nabrawszy pewności siebie, rozpoczął ożywioną wymianę okazów z wieloma innymi lepidopterologami, dzięki której zgromadził kolekcję znacznie większą od kolekcji Wockego.

Od roku 1885 był członkiem Verein für Schlesische Insektenkunde, w którym w latach 1888-92 pełnił obowiązki bibliotekarza, w latach 1892-1905 – obowiązki zastępcy redaktora „Zeitschrift für Entomologie” i od roku 1905 – obowiązki wiceprezesa. W protokołach posiedzeń towarzystwa odnotowano jego wystąpienia poświęcone odwiedzaniem przez niego okolicom (Lepidopteren aus Breslau und dem Zobtengebirge, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 21, 1896; Die Lepidopterenfauna der Saalwiesen im Bielegebirge, *ibid.* 22, 1897; Die Lepidopterenfauna der Geiersbergwiesen, *ibid.* 23, 1898; Lepidopteren aus dem Glatzer Gebirge, *ibid.* 24, 1899; Lepidopterenfauna der Saalwiesen im Bielegebirge, *ibid.* 25, 1900; Lepidopterenausbeute von den Seefeldern bei Reinerz, *ibid.* 28, 1903; Lepidopteren des Waldenburger Gebirges, *ibid.* 29, 1904; Bad

Kudowa in lepidopterologischer Beziehung, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. N. F.* 33, 1908; Lepidopterenfänge in Lomnitz und Wüstegiersdorf, *ibid.* 2, 1909; Lepidopteren aus Reinerz und von den Seefeldern, *ibid.* 3, 1910) i poszczególnym gatunkom motyli (*Sesia spheciiformis* bei Seidenberg, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 10, 1886; *Aplota palpella* aus Fischbach im Riesengebirge, *ibid.* 17, 1892; *Agrotis conflua* auf dem Glatzer Schneeberge, *ibid.* 18, 1893; *Penthina textana* H. G. in Fischbach, *ibid.* 20, 1895; Das Vorkommen von *Abraxas sylvata* in Deutsch-Lissa bei Breslau, *ibid.* 22, 1897; *Abraxas sylvata* in Deutsch-Lissa bei Breslau, *ibid.* 23, 1898; *Phigalia pendaria* und *Hybernia leucophaearia* in Oswitz bei Breslau, *ibid.* 25, 1900; Zunehmende Häufigkeit von *Lycaena hylas* in der Grafschaft Glatz, *ibid.* 27, 1902; Mitteilungen über das Auftreten der Nonne in Schlesien, *ibid.* 28, 1903; Kahlfrass von *Tortrix viridana* bei Breslau, *ibid.* 30, 1905; Vorkommen von *Nannodia stipella* auf den Silsterwitzer Wiesen bei Zobten, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 4, 1911).

Często prezentował też podczas posiedzeń gatunki nowe dla Śląska (*Eupithecia coronata* auf dem Zobten, neu für Schlesien, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 18, 1893; *Photedes captiuncula* vom Zobten, neu für Schlesien, *ibid.* 21, 1896; *Chauliodes pontificellus* vom Geiersberge bei Zobten, neu für Schlesien, *ibid.* 22, 1897; *Acrolepia valeriella*, neu für Schlesien, *ibid.* 28, 1903; Einige für Schlesien neue Mikrolepidopteren, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. N. F.* 33, 1908; *Coleophora filaginella*, neu für Schlesien, *ibid.* 5, 1912), a w jednym przypadku zademonstrował nawet nową, znaną przez siebie odmianę niepylaka mnemosyny (*Parnassius mnemosyne* var. *silesiaca*, *ibid.* 5, 1912). Od roku 1889 był z numerem 835 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Przez długi czas nie odczuwał potrzeby publikowania zgromadzonych informacji i dopiero w ostatnich latach życia zaczął pracować nad nowym katalogiem śląskich motyli. Postępująca choroba płuc i dolegliwości sercowe uniemożliwiły mu jednak ukończenie tej pracy. Zmarł 30 maja 1912 roku w sanatorium w Obornikach Śląskich (Obernigk). Był żonaty z Olgą Fiedler, z którą miał dwóch synów – urodzonego 18 listopada 1894 roku Waltera Karla Theodora i urodzonego 28 maja 1897 roku Heinricha Martina.

Jego kolekcję motyli kupiło po jego śmierci Muzeum Zoologiczne Uniwersytetu Wrocławskiego. Jeszcze za życia Goetschmann przekazał w roku 1911 kolekcję zebraną przez →Hermanna Wutzdorfa w Syrii Muzeum Dworskiemu w Wiedniu (Wien), gdzie jej opracowaniem zajął się Hans Rebel. Wśród nowych

gatunków opisanych z tej kolekcji był też *Catapsilothrix goetschmanni* Rebel.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia 11 Tysięcy Dzievic we Wrocławiu, księga chrztów 1894-1895, k. 2, poz. 1894/7; *ibid.*, księga chrztów 1897, k. 159, poz. 1897/1126; Chronik, w: Gymnasium zu St. Elisabeth – Bericht über das Schuljahr 1884/1885, s. 20; Chronik der Universität zu Breslau 28, 1914, s. 61; Dittrich R., Professor Dr. phil. Theodor Goetschmann † – Nachruf, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 5, 1912, s. XXII-XXV; Dittrich R., Professor Dr. Theodor Goetschmann †, *Entom. Zeitschr.* 26, 1912/13, s. 48 (portr.); Garbotz D., Drei Brüder, *Schlesische Bergwacht* 63, 2013, s. 358-360; Junk-Adressbuch, s. 21; Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 3, 1889-90, s. 11; Rebel H., Beitrag zur Lepidopterenfauna von Syrien, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 61, 1911, s. (142)-(156).

GOLDFUSS OTTO GOTTFRIED

(1831-1905)

Wybitny malakozoolog

Jego ojcem był pochodzący z Thurnau koło Baireuth wybitny zoolog i paleontolog Georg August Goldfuss, autor „Petrefacta Germaniae”, który w roku 1815 ożenił się z pochodzącą z Norymbergi (Nürnberg) Katarzyną Eleonorą Oehlhafen von Schillenbach. Najmłodszy z dziesięciorga ich dzieci Otto Gottfried urodził się 6 maja 1831 roku w Poppelsdorf koło Bonn. Uczył się w Bonn, rozwijając swoje zainteresowania przyrodnicze pod kierunkiem ojca, który widział w nim swego następcę. W roku 1844, mając 13 lat, sporządził wykaz mięczaków występujących w okolicach Bonn. Wykaz ten trafił w ręce ówczesnego wiceprezesa Towarzystwa Przyrodniczego Nadrenii i Westfalii, który uznał, że może opublikować z tego wykazu tylko 14 gatunków, jakich nie zamieścił w swojej publikacji Michael Bach. Dla Goldfussa była to istotna zachęta do dalszej pracy. Wprawiwszy

się u boku ojca w posługiwaniu się mikroskopem, zaczął badać anatomię mięczaków, by nauczyć się rozpoznawania najważniejszych dla ich systematyki cech.

W roku 1847 rozpoczął naukę w gimnazjum Elberfeld, zamierzając w przyszłości studiować nauki przyrodnicze. Śmierć ojca 2 października 1848 roku przekreśliła jednak te plany. Gdy stanął przed wyborem zawodu, który zapewniłby mu materialną niezależność, rodzina doradzała kupiectwo, on sam jednak wolał rolnictwo, które dawało możliwość kontaktu z przyrodą, i rozpoczął naukę w Instytucie Rolnictwa w Poppelsdorf. Swoją sporządzoną w wieku 13 lat wykaz ciągle poszerzał – w roku 1851 obejmował on 102 gatunki mięczaków z okolic Bonn, a w roku 1856 – 138 gatunków z Nadrenii i Westfalii.

W latach nauki odbywał praktyki w Johannettenthal koło Minden w Westfalii i w Budziszynie (Bautzen), potem przez półtora roku pracował jako wolontariusz w zarządzanym przez radcę Menzla majątku księcia von Braunschweig koło Dobrodzienia (Guttentag). Tam dowiedział się o możliwości wydzierżawienia należącego do skarbu pruskiego majątku Nowe Karmonki (Neu Karmunkau) koło Olesna (Rosenberg). Majątek ten wzięł w dzierżawę w roku 1858. W tym samym roku ożenił się z urodzoną w Opolu (Oppeln) Bianką Emilią Marią, córką kupca Heinricha Christiana Kühna i jego żony Emilii Augusty z domu Pfeiffer. Była ona wierną towarzyszką jego życia, matką siedmiorga – trzech synów i czterech córek – ich dzieci oraz, do czasu aż sam nie opanował miejscowego języka, tłumaczką w kontaktach z pracownikami majątku.

W Nowych Karmonkach Goldfuss spędził z rodziną 18 lat. Z trudem mógł pogodzić rozliczne obowiązki z zamiłowaniem przyrodniczymi, jednak nawet w tej trudnej sytuacji wzbogacał swoje zbiory nowymi okazami, które opisał jednak dopiero w roku 1883. Gdy wreszcie zrezygnował z dzierżawionego majątku, zamieszkał na pewien czas w Kluczborku (Kreuzburg), gdzie jego synowie uczęszczali do gimnazjum. W roku 1878, mając 47 lat, postanowił radykalnie odmienić swoje życie i zająć się tym, co zawsze sprawiało mu największą radość – badaniem mięczaków i kolekcjonowaniem muszli. Przez dwa lata pracował w Instytucie Historii Naturalnej Linnaea we Frankfurcie nad Menem, potem przeprowadził się do Halle, gdzie otrzymał posadę w Instytucie Pomocy Naukowych Wilhelma Schlütera. Od roku 1881 po długiej przerwie zaczęły się ponownie ukazywać jego publikacje. Wszystkie poświęcone były lądowym i słodkowodnym mięczakom Niemiec. Wyjątek stanowił artykuł „Eine neue *Pomatia*” z roku 1893, w którym

opisał nowy gatunek *Helix (Pomatia) moabitica* z Palestyny.

Z trzech publikacji poświęconych mięczakom Śląska, pierwsza, poświęcona północnej części Górnośląska, została już wspomniana wyżej. Goldfuss podkreślił w niej, że nie wspominał się na żadne wzmianki o okolicach Kluczborka i Olesna w całej dotychczasowej literaturze malakozoologicznej. Jego spis obejmował 77 gatunków i 18 odmian, przy czym za szczególnie ciekawe z punktu widzenia malakozoologa Goldfuss uznał okolice Kobylna (Kobyllno), Turawy (Turawa) i Brzegu (Brieg). W spisie uwzględnił też okazy przesłane mu przez Hermann Jordana z Prószkowa (Proskau) oraz okazy, które jego syn Otto zebrał koło leżących już poza granicami Śląska Dzieżdzkowic. W publikacji z roku 1895 Goldfuss zamieścił wykaz mięczaków zebranych w latach 1893-94 w okolicach Wlenia (Lähn). Obejmował on 73 gatunki i 16 odmian. Publikacja z roku 1904 obejmowała wykazy 19 taksonów z okolic Wlenia, 43 z okolic Niwnic (Neuland), 29 z okolic Gryfowa Śląskiego (Greiffenstein) i 13 z góry Grodziec (Gröditzberg). Goldfuss zamieścił w niej też wykaz 19 taksonów zebranych przez jego wnuka koło Opola (Oppeln).

W roku 1892 zrezygnował z pracy zawodowej z powodu coraz bardziej dokuczającego mu zapalenia żyl. Choć choroba często przykuwała go do łóżka, gdy tylko czuł się lepiej, wyruszał jeszcze chętnie na wędrowniki. Chętnie wyjeżdżał też w Sudety, gdzie spędzał nieraz długie tygodnie. Później jednak wskutek postępów choroby musiano mu amputować chorą nogę. Zmarł w Halle 6 grudnia 1905 roku. Trzy dni później został pochowany na Neumarktfriedhof. Jego żona zmarła w Halle 17 lutego 1919 roku.

Ważniejsze publikacje: Verzeichnis der in der Umgegend von Bonn beobachteten Land- und Wasser-Mollusken, *Verh. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf.* 8, 1851; Verzeichnis der bis jetzt in der Rheinprovinz und Westfalen beobachteten Land- und Süßwasser-Mollusken, nebst kurzen Bemerkungen über deren Zungen, Kiefer und Liebespfeile, *ibid.* 13, 1856; Zur Fauna der Umgegend von Halle a. S., *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 13, 1881; Beitrag zur Molluskenfauna der Umgegend von Frankfurt a. M., *ibid.* 14, 1882; Beitrag zur Molluskenfauna Oberschlesiens, *ibid.* 15, 1883; *Helix obvia* Hartm. in Sachsen und Thüringen, *ibid.* 23, 1891; Eine neue *Pomatia*, *ibid.* 25, 1893; Beitrag zur Molluskenfauna der Mansfelder Seen und deren nächster Umgebung, *ibid.* 26, 1894; Die Molluskenfauna der Umgegend von Lähn in Schlesien, *ibid.* 27, 1895; Ein neuer Fundort der *Pupa ronneyensis* West, in Norddeutschland, *ibid.*; Die Binnenmollusken Mittel-Deutschlands mit besonderer Berücksichtigung der Thüringer Lande, der Provinz Sachsen, des Harzes, Braunschweigs und der angrenzenden Landesteile, Leipzig 1900; Beiträge zur Molluskenfauna Schlesiens, *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 36, 1904; Nachtrag zur Binnenmollusken-Fauna Mittel-Deutschlands mit besonderer Berücksichtigung der Thüringer Lande, der

Provinz Sachsen, des Harzes, Braunschweigs und der angrenzenden Landesteile, *Zeitschr. f. Naturwiss.* 77, 1904-05.

Źródła: Stadtarchiv Halle (Saale), Standesamt Halle-Nord, Sterberegister 1905/1064, 1919/193 (ancestry.de); Syniawa M., Mniej znany syn sławnego ojca: Otto Gottfried Goldfuss, *PGS* 65, 2011, s. 14-15; Taschenberg O., Otto Goldfuss †, *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 38, 1906, s. 207-218; Wüst E., Otto Goldfuss – Nachruf, *Zeitschr. f. Naturwiss.* 78, 1905-06, s. 160-165 (portr.).

GRAW ANTON JOHANN

(1881-po 1942)

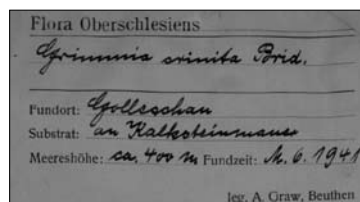
Zbieracz śląskich mszaków

Urodził się 9 stycznia 1881 roku we wsi Wilczkowo (Wolfsdorf) w powiecie lidzbarskim (Kreis Heilsberg) w ówczesnych Prusach Wschodnich w rodzinie nauczyciela Antona Grawa i jego żony Franciszki z domu Pahlke. W roku 1901 ukończył Seminarium Nauczycielskie w Braniewie (Braunsberg), tam też w roku 1904 zdał drugi egzamin nauczycielski. Egzamin dla nauczycieli szkół średnich zdał w Królewcu (Königsberg), a egzamin rektorski – w Poznaniu (Posen). Od 1 kwietnia 1924 roku był nauczycielem w Miejskiej Katolickiej Szkole Średniej dla Chłopców i Dziewcząt w Bytomiu (Beuthen). W książkach adresowych Bytomia figuruje w roku 1927 jako nauczyciel szkolnictwa średniego zamieszkały przy Donner-smarckstrasse 6 (dziś ul. Orłąt Lwowskich), a w roku 1937 jako nauczyciel zamieszkały przy Redenstrasse 23 (dziś ul. Bolesława Prusa). W roku 1941 pełnił obowiązki zastępcy pełnomocnika Regionalnego Urzędu Ochrony Przyrody na Bytom i Tarnowskie Góry (Tarnowitz), prof. Matthiasa Brinkmanna. Miejsca i daty jego śmierci nie udało się ustalić.

W zbiorach zielnikowych Muzeum Śląska Opolskiego znajduje się niewielki – 44 arkusze o numerach z przedziału 7261-7561 – zbiór roślin naczyniowych zebranych przez niego w latach 1936-41 głównie w okolicach Bytomia (na części arkuszy brak informacji o stanowiskach). W tych samych zbiorach znajduje się podobny, również niewielki – 38 numerów z przedziału 7185-7243 w papierowych kopertach – zbiór mszaków pochodzący z lat 1932-42. Zgromadzone w nim okazy zostały zebrane przez Grawa głównie w okolicach Bizji (Bisia, dziś cz. Świerklańca/Neudeck), Brynka (Brynnek), Bytomia, Katowic (Katowitz) i Łabęd (Laband). Wśród 16 gatunków dominują w tym zbiorze torfowce (*Sphagnum*), w tym kilka rzadkich dla Górnego Śląska (*S. girgensohnii*, *S. magellanicum*, *S. papillosum*, *S. subsecundum*) i jeden dla tego regionu nowy (*S. platyphyllum* z Góry św. Anny/St. Annaberg). Graw zbierał też okazy

w Beskidach, jednak w zbiorze Muzeum Śląska Opolskiego znajdują się tylko dwa okazy z roku 1942 z Wisły (*Sphagnum girgensohnii*, *S. palustre*).

Okazy zebrane przez Grawa znajdują się też w zbiorach zielnikowych urzędnika kolejowego Wilhelma Freiberga przechowywanych w Państwowych Zbiorach Botanicznych w Monachium (München) i w znajdującym się w Berlinie zielniku nauczyciela Friedricha Hintze, jednak największa kolekcja zebranych przez niego mszaków znajduje się w zbiorach zielnikowych Instytutu Biologii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie (w „Bryological Herbaria” kolekcja Grawa jest podawana jako jedna z ważniejszych w tych zbiorach). Składa się na nią kilkaset okazów, które zostały przywiezione do Lublina po wojnie z tzw. Ziemi Odzyskanych. Przywiózł je tam najprawdopodobniej prof. Józef Motyka i być może zostały one znalezione w bytomskim mieszkaniu Grawa.

Stanowiska z tej kolekcji, ze zbiorów Instytutu Botaniki PAN w Krakowie i zielnika Hintzego były publikowane w serii IV (m.in. *Gymnocolea inflata*, *Nowellia curvifolia*, *Lepidozia reptans*, *Frullania dilatata*, *Lejeunea cavifolia*) i serii V (m.in. *Racomitrium aciculare*, *R. aquaticum*, *R. fasciculare*, *R. heterostichum*, *R. affine*, *R. microcarpon*, *R. lanuginosum*, *Splachnum ampullaceum*, *Bartramia pomiformis*, *Hedwigia ciliata*, *Neckera crispa*, *N. webbiana*, *Thamnobryum alopecurum*, *Hookeria lucens*, *Helodium blandowii*, *Isoetecium myosuroides*, *Hylocomium pyrenaicum*, *Racomitrium sudeticum*) „Atlasu rozmieszczenia roślin zarodnikowych w Polsce”. Podczas rewizji lubelskiej kolekcji A. Stebel, B. Fojcik i R. Zubel znaleźli w niej znaleźć nowy dla Polski gatunek *Pterygoneurum lamellatum* (Brid.) Jur. Jego okazy Graw znalazł w marcu 1934 roku na brzegu niezidentyfikowanego zbiornika wodnego na zachód od Łabęd.

W roku 2018 A. Stebel i R. Zubel opublikowali z lubelskiej kolekcji stanowiska 2 gatunków glewików, 37 gatunków wątrobowców oraz 99 gatunków i 2 odmian mchów z obecnego terenu Polski (43 stanowiska ze Śląska), a także 6 gatunków mchów z Austrii i 3 gatunków z Czech. Wiele gatunków należy w niej do rzadkości florystycznych w skali kraju. *Fontinalis*

squamosa i *Grimmia crinita* to gatunki nowe dla całej polskiej części Karpat, *Reboulia hemisphaerica* jest nowym gatunkiem dla flory Beskidów Zachodnich, a *Orthogrimmia sessitana*, *Orthotrichum gymnostomum* i *Pyramidula tetragona* to nowe mchy dla flory Wyżyny Śląskiej.

Źródła: Adressbuch Beuthen 1927, s. 27; ibid. 1937, s. 39; AP Olsztyn, USC Żardeniki (Scharnigk), księga urodzeń 1881/11; Atlas rozmieszczenia roślin zarodnikowych w Polsce, Seria IV, Wątrobowce, z. 1-10, 1962-80, H. 104, 213, 222, 242, 244, Seria V, Mchy, z. 1-9, 1983-94, M. 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 295, 396, 439, 451, 453, 455, 456, 484, 538, 635, 665; Hertel H., Schreiber A., Die Botanische Staatssammlung München 1813-1988 (Eine Übersicht über die Sammlungsbestände), Mitt. Bot. Staatssamml. München 26, 1988, s. 213; Iwatsuki-Vitt-Gradstein, s. 69; Landschaftsstellen für Naturschutz im Regierungsbezirk Kattowitz, Amts-Blatt des Regierungspräsidenten in Kattowitz, St. 20, 17.5.1941, s. 90; Nowak A., Nowak S., Katalog zielnika roślin naczyniowych Muzeum Śląska Opolskiego, zbiory z lat 1829-1943 z terenów dzisiejszej Polski, Opole 2005, passim; Schematismus 1931, s. 14; Stebel A., Fojcik B., Zubel R., *Pterygoneurum lamellatum* (Pottiaceae) – nowy gatunek mchu we florze Polski, Fragm. Flor. Geobot. Pol. 23 (1), 2016, s. 139–143; Stebel A., Nowak A., The bryophyte collection in the Opole Silesia Museum in Opole, Nature Journal – Zeszyty Przyrodnicze 38, 2005, s. 5-13; Stebel A., Zubel R., Kolekcja mszaków A. Grawa w zielniku Zakładu Botaniki i Mykologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Fragmenta Naturae 51, 2018, s. 6-24 (stąd reprodukcja etykiety zielnikowej Grawa z *Grimmia crinita*); informacje przekazane korespondencyjnie przez pana A. Stebła.

GRUHL EMIL MORITZ KURT

(1888-1970)

Badacz tańczących muchówek

Urodził się 24 lutego 1888 roku w Lesznie (Lissa) w rodzinie urzędnika kolejowego Paula Gruhla i jego żony Marty z domu Pelz. Uczył się w Johannes-Gymnasium we Wrocławiu (Breslau), gdzie w roku 1906 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim. 1 maja 1911 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie napisanej pod kierunkiem prof. Kükenthala (→t.1) dysertacji „Beiträge zur Anatomie und Physiologie der Cetaceennase” (Przyczynki do anatomii i fizjologii nosa waleni). Rok później zdał egzaminy nauczycielskie, zdobywając uprawnienia do nauczania chemii, mineralogii, zoologii, botaniki i matematyki. W październiku 1912 roku rozpoczął pracę w Gimnazjum Realnym w Zgorzelcu (Görlitz), skąd rok później został przeniesiony do Gimnazjum w Wołowie (Wohlau). Po wojnie rozpoczął 1 stycznia 1919 roku pracę w Głównej Szkole Realnej w Świebodzi-

cach (Freiburg in Schlesien), jednak już 1 kwietnia tego samego roku został przeniesiony do Gimnazjum Realnego w Zielonej Górze (Grünberg).

W roku 1916 Gruhl opublikował swoją pierwszą pracę poświęconą tańczącym muchówkom – interesowała go zwłaszcza rodzina wujkowatych (Empididae), której przedstawiciele odbywają skomplikowane loty godowe, podczas których samce wręczają samicom prezent w postaci małego owada, ziarnka pyłku lub szczątków roślinnych. Tym owadom zwyczajom poświęcił jeszcze kilka innych publikacji w latach 20., jednak coraz bardziej interesował się wówczas całokształtem przyrody okolic Zielonej Góry i kwestiom jej ochrony. Poza licznymi artykułami publikowanymi najczęściej w „Grünberger Hauskalender” w roku 1929 wydał książkę poświęconą faunie i florie powiatu zielonogórskiego (Tier- und Pflanzenwelt des Kreises Grünberg und seiner näheren Umgebung). Oprócz Gruhla w jej opracowaniu wzięli też udział m.in. →Hugo Schmidt.

Aktywność Gruhla na polu ochrony przyrody zwróciła na niego uwagę władz, które powierzyły mu obowiązki powiatowego pełnomocnika do spraw ochrony przyrody. Z jego inicjatywy w Zielonej Górze powstał ogród botaniczny, którego resztki znajdują się przy dzisiejszej ul. Botanicznej. Gruhl mieszkał w Zielonej Górze przy Klitestrasse 11 (dziś ul. Reja). Był żonaty, miał dwie córki – urodzoną w roku 1924 Else Sabinę i urodzoną w roku 1928 Ewę Dorotę. W latach II wojny światowej pełnił obowiązki dyrektora zielonogórskiego gimnazjum.

Po wojnie pracował początkowo jako nauczyciel i specjalista od spraw ochrony przyrody w Babelsbergu w NRD. W roku 1958 wraz z młodszą córką wyjechał do RFN i zamieszkał w Wiesbaden-Bierstadt. W latach 50. zajął się na nowo tańczącymi muchówkami, na temat których opublikował szereg artykułów. Współpracował w tym czasie z Erwinem Lindnerem

z Państwowego Muzeum Przyrodniczego w Stuttgarcie. Zmarł w Wiesbaden-Bierstadt 8 stycznia 1970 roku. Jego pierwsza kolekcja muchówek przepadła, gdy musiał opuścić po wojnie Zieloną Górę. Powojenna kolekcja, która obejmowała 15 tysięcy okazów w 50 gablotach, trafiła po jego śmierci do mającego siedzibę w Ludwigsburgu Działu Entomologicznego Muzeum Przyrodniczego w Stuttgarcie.

Ważniejsze publikacje: Diferenttänze, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 12, 1916; Über die Vogelwelt des Kreises Grünberg, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 7, 1922; Die Vogelwelt der Gegend um Grünberg, nach eigenen Beobachtungen, *Grünberger Hauskalender*, 1923; Die Vogelwelt der Gewässer um Grünberg, *Schlesien (Liegnitz)* 3, H. 1, 1923; Paarungsgewohnheiten der Dipteren, *Zeitschr. f. Wiss. Zool.* 122, 1924; Vogelzugbeobachtungen in Wald und Feld, *Aus der Heimat (Beilage zum Grünberger Wochenblatt)*, nr 34, 19.10.1924; Vom Zuge der Wasservögel, *ibid.*, nr 37, 9.11.1924; Tanzfliegen, *Grünberger Hauskalender*, 1924; Fliegenplage, *Grünberger Wochenblatt*, nr 120, 24.05.1925; Vom Vogelleben im Rädritzer Seengebiet, *Ostdeutscher Naturwart* 1, 1924-25; Zur Frage der Nützlichkeit der Waldameisen, Beobachtungen in der Oberförsterei Goschütz und dem Ameisenschutzgebiet der Oberförsterei Wirschkowitz, *Der Deutsche Forstwart* 7, 1925; Insektenplagen und ihre Bekämpfung, *Grünberger Hauskalender*, 1925; Vom Verhältnis des Menschen zur Natur, *ibid.*, 1926; Neue Beiträge zum Problem der Lufttänze, *Zeitschr. f. Entom.* 3. Ser. 15, 1927; Im Seengebiet der Griesel, w: Heimatbuch des Kreises Crossen, Crossen 1927; Insektenbekämpfung, *Grünberger Hauskalender*, 1927; Schutz den Raubvögeln, *ibid.*, 1928; Tier- und Pflanzenwelt des Kreises Grünberg und seiner näheren Umgebung, Grünberg 1929; Weltrekord eines Käfers, Studien zur Lebensgemeinschaft des Flussufers, *Ostdeutscher Naturwart* 3, 1930-31; Lebensgemeinschaften der Kreise Grünberg und Freystadt und ihre Vogelwelt, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 16, 1931; Nachträge zur Tier- und Pflanzenwelt des Kreises Grünberg, *Grünberger Hauskalender*, 1931-32; Der Grünberger Naturpfad, *ibid.*, 1932; Aus der Tierwelt des Kreises Grünberg, *ibid.*, 1933; Kennzeichnung von Libellen und Weisslingen, *Zeitschr. f. Entom.* 3. Ser. 3, 1933; *Miscodera arctica* Payk. und *Masoreus wetterhali* Gyll., *Entom. Blätt.* 30, 1934; *Harpalus calceatus* in der Grünberger Gegend, *ibid.*; *Cardiophorus asellus* Er. und *Strophosomus fulvicornis* Waltl., *ibid.*; Kennzeichnung von Libellen und Weisslingen, *Grünberger Hauskalender*, 1934; Käfergräben, ein Beitrag zur Kenntnis der Grünberger Tierwelt, *ibid.*; Wiederum Gimpel-Brut im Grünberger Kreise, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 20, 1935; Der Storchbestand im Kreise Grünberg, *Grünberger Wochenblatt*, nr 222, 22/23.09.1934; Der Bruchwald der Kalten Wasser, *Grünberger Hauskalender*, 1936; Neue Beobachtungen von Tieren und Pflanzen im Kreise Grünberg, *ibid.*; Alpenstrandläufer bei Grünberg, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 21, 1936; Pflanzenschatze Nordniederschlesiens, *Grünberger Hauskalender*, 1938; Die Hecke, *ibid.*, 1940; Die Aktion zur Erfassung der Heil- und Nährkräfte aus Wald und Feld, *ibid.*, 1941; Neue Beobachtungen an Schwarm- und Tanzgesellschaften der Dipteren, *Deutsche Entom. Zeitschr.* N. F. 2, 1955; Dipterenstudien im Siebengebirge, *Decheniana* 7, 1959; Sind Tänze von Weibchen bei *Empis* und *Rhamphomyia* (Diptera) an gewisse Sondermerkmale gebunden? *Mitt. Deutsch. Entom. Ges.* 22, 1963; Schwarmen und Tan-

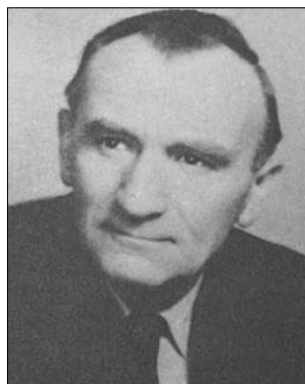
zen bei *Pararhamphomyia anafrauctuosa* Bezzi (Empididae, Diptera), *ibid.* 23, 1964; Zum Paarungsverhalten zweier alpiner Tanzfliegen (Diptera: Empididae), *Veröffentlichungen des Tiroler Landesmuseums Ferdinandeum* 45, 1965; Blacus-Tänze, Erlebnisse und Studien (Braconidae, Hymenoptera), *Mitt. Deutsch. Entom. Ges.* 26, 1967; Ein vollendetes Paarungsbeispiel der *Rhamphomyia* s. str. *tibialis* Meig. in zwei Jahren aufgefangen, *ibid.* 27-28, 1968-69.

Źródła: AP Leszno, USC Leszno-Miasto, księga urodzeń 1888/70; Bassus W., In Memoriam, *Mitt. Deutsch. Entom. Ges.* 29, 1970, s. 1-4; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BfL, Personalbögen – Gruhl Kurt; Index Biol., s. 106; Jerzak L., Radkiewicz J., Przyczynek do biografii Kurta Gruhla – zielonogórskiego przyrodnika, *Studia Zielonogórskie* 15, 2009, s. 271-275; Junk-Adressbuch, s. 236; Maciantowicz M., Historia ochrony przyrody, w: A. Jermaczek, M. Maciantowicz, *Przyroda Ziemi Lubuskiej*, Świebodzin 2005, s. 239-240 (portr.).

GRUMMANN VITUS JOHANNES

(1899-1967)

Wybitny lichenolog i badacz dziejów lichenologii

Urodził się 3 marca 1899 roku w Jakubowicach (Jacobsdorf) w powiecie niemodlińskim (Kreis Falkenberg). Jego ojciec, nauczyciel Joseph Johann Grumann, pochodził z Niemysłowic (Buchelsdorf) w powiecie prudnickim (Kreis Neustadt), matka, Eliza z domu Stiller, pochodziła z Konradowa (Dürr-Kunzendorf) w powiecie nyskim (Kreis Neisse). W latach 1913-20 uczęszczał do szkoły przygotowawczej i do seminarium nauczycielskiego w Głuchołazach (Ziegenhals), gdzie zdał pierwszy egzamin nauczycielski. Od roku 1920 pracował w Berlinie-Neukölln. Już wówczas, najprawdopodobniej za sprawą cenionego w owym czasie lichenologa Johannes Hillmana, zainteresował się porostami i w roku 1921 został przyjęty w poczet członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg. Podczas posiedzenia towarzy-

stwa w dniu 18 listopada 1921 roku demonstrował okazy porostów (*Usnea dasypoga*, *Physcia grisea*). W roku 1922 zdał drugi egzamin nauczycielski, a w roku 1930 egzamin dla nauczycieli szkół specjalnych. Z roku 1931 pochodziła jego pierwsza publikacja lichenologiczna zamieszczona w „Repertorium novarum specierum regni vegetabilis” Feddego. Od roku 1935 pracował w Berlinie-Lichtenberg, a od roku 1936 – w Berlinie-Charlottenburg.

W roku 1937 uzyskał jako ekstern świadectwo dojrzałości i rozpoczął studia na Uniwersytecie w Berlinie. Interesowała go przede wszystkim botanika, geologia, paleontologia i zoologia. Tuż przed powołaniem do służby wojskowej zdał w roku 1939 egzaminy, stopień doktora nauk przyrodniczych uzyskał jednak dopiero po zwolnieniu ze służby wojskowej w roku 1941. Jego praca doktorska, która powstała pod kierunkiem prof. Ludwiga Dielsa, była poświęcona anomaliiom u porostów i nosiła tytuł „Morphologische, anatomische und entwicklungsgeschichtliche Studien über Bildungsabweichungen bei Flechten”. W późniejszych latach Grummann interesował się nadal tymi zagadnieniami i jest powszechnie uważany za twórcę nowoczesnej teratologii porostów.

Od roku 1942 pracował jako referent w Instytucie Filmu i Obrazu w Nauce i Nauczaniu w Berlinie, w którym po wojnie awansował na kierownika działu. Poza tym pracował nadal jako nauczyciel i w roku 1954 został radcą studyjnym. W roku 1963 przeszedł na emeryturę. W latach 50. zaczął ponownie aktywnie działać na polu lichenologii. W latach 1954-58 wydał części 9-14 pracy zmarłego w roku 1951 Georga Lettau o porostach Europy środkowej, opracowując też indeks do całości tej pracy, w roku 1957 opublikował dokończoną przez siebie pracę Johannesa Hillmanna o porostach Marchii Brandeburskiej i obszarów sąsiednich, a w roku 1963 wydał katalog porostów Niemiec, w którym uwzględnił wszystkie stwierdzone do tego czasu taksony. Katalog ten oparty był na 805 publikacjach obejmujących całość obszaru Niemiec. Od roku 1943 był członkiem Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego, w latach 1950-54 członkiem Specjalnej Komisji Porostów, a od roku 1958 członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Taksonomii Roślin.

Poza lichenologią zajmował się też biografistyką – opublikował listy Christiana Funcka do Christiana Daniela Neesa von Esenbeck (→t.1), wydał książkę z wypisami z dzieł Goethego o przyrodzie, Bogu i religii, był autorem artykułów o Gerhartcie Hauptmannie, Felixie Kügele, dramaturgu z Pilchowie (Pilchowitz), i Georgu Hauptstocku, poecie z Zawidowa (Seidenberg). Nie udało mu się ukończyć pracy nad obszernym biograficzno-bibliograficznym podręcznikiem

lichenologii, w którym chciał w zwięzłej formie zamieścić informacje o wszystkich znanych badaczach porostów. Zmarł w Berlinie 12 grudnia 1967 roku. Niedokończoną publikacją zajął się Oscar Klement, który wydał ją w roku 1974. Nazwisko Grummannna w lichenologii upamiętnił czeski lichenolog i mykolog Miroslav Servít w nazwach gatunkowych *Verrucaria grummanni* i *Thelidium grummannii*.

Ważniejsze publikacje: Lichenologische berichte, *Rep. Sp. Nov.* 29, 1931; Die Flechtenflora der Insel Rügen mit Hiddensee (Lichenologische berichte II), *ibid.*, *Beih.* 81 A, 1935; Lichenologische berichte III, *ibid.* 40, 1936; Revision der elften Ausgabe der Dietrichschen Flechtenexsikkaten (Lichenologische berichte IV), *ibid.* 41, 1937; Vegetations-ökologische Flechtenstudien an *Lichina confinis* und *Verrucaria maura* in deutschen Küstengebiet von Hiddensee, *Beih. Bot. Centralbl.* 56 B, 1937; The Uniformity of the Terminology of Mycology and Lichenology, *Proceedings of the 7th International Botanical Congress, Stockholm 1950*, 1953; Über eine einheitliche Benennung von Bildungsabweichungen bei den Flechten, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 67, 1954; G. Lettaus Flechten aus Mitteleuropa, *T.* 9-14, *Rep. Sp. Nov.* 56-61, 1954-58; Ortswidriges Auftreten fruktifikativer Organe bei Flechten, *Bot. Jb.* 76, 1955; Widersprüche und Unstimmigkeiten im Internationalen Code, *Taxon* 7, 1956; Flechten, w: Kryptogamenflora der Mark Brandenburg und angrenzender Gebiete, Bd. 8, Berlin 1957 [mit J. Hillmann]; Index zur G. Lettaus Flechten aus Mitteleuropa, *Rep. Sp. Nov.* 61, 1958; Die Cecidien auf Lichenen, *Bot. Jb.* 80, 1958; Catalogus Lichenum Germaniae, ein systematisch-floristischer Katalog der Flechten Deutschlands, Stuttgart 1963; Briefe von Funck an Nees von Esenbeck, *Decheniana* 119, 1966; Biographisch-bibliographisches Handbuch der Lichenologie, nach dem Tode des Verfassers für die Herausgabe durchgesehen von Oscar Klement, Lehre 1974.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Grummann Vítus; Tagesordnung der Sitzungen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 64, 1922, s. 187; Grummann-Handbuch, s. 16-17; Klement O., *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 81, 1968, s. 81-84; Perlick A., *Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver.* 31-33, 1969-71, s. 399-404 (portr.).

GRUNDEY VICTOR ERNST MAX FRANZ (1856-1946)

Dyrektor Górnośląskiego Muzeum Geologii i Mineralogii w Gliwicach

Urodził się 10 lutego 1856 roku w Koźlu (Cosel) w rodzinie starszego nauczyciela gimnazjalnego Franza Grundeya i jego żony Hedwig z domu Gaerth. Uzyskawszy świadectwo dojrzałości w Gimnazjum w Strzelcach Opolskich (Gross Strehlitz), studiował geodezję na Politechnice w Stuttgarcie. Po ukończeniu studiów odbył roczną służbę wojskową w Opolu (Oppeln), potem zaś aż do przejścia na emeryturę pracował w Królewskiej Dyrekcji Kolei Żelaznej

najpierw we Wrocławiu (Breslau), zaś od połowy lat 90. w Katowicach (Kattowitz). 14 października 1882 roku ożenił się w Opolu z urodzoną 27 września 1860 roku w Toszku (Tost) Heleną Laurą Julią, córką lekarza Josepha Wawronowitza i jego żony Amalii z domu Wippich.

Już jako uczeń obok znaczków i monet kolekcjonował skamieniałości. Wrócił do tej pasji jako dorosły człowiek, gdy zawarł we Wrocławiu znajomość z Ferdinandem Roemerem (→t.1) i Carlem Hintze (→t.1). Zbieranie skamieniałości ułatwiała mu tere nowa praca geodety – przemierzając rozległe obszary, mógł systematycznie powiększać swoje zbiory. Powiększał je też poprzez wymianę okazów z wieloma badaczami, towarzystwami, instytucjami i muzeami nie tylko w Niemczech, ale i w Anglii, Szkocji, Stanach Zjednoczonych oraz Kanadzie. Od roku 1894 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczy stej. Dwa lata później na wniosek Richarda Michaela (→t.1), Richarda Leonharda (→t.1) i Wilhelma Volza został przyjęty w poczet członków Niemieckiego To warzystwa Geologicznego. Niewiele wiadomo o jego zainteresowaniach entomologicznych, był jednak od 1 stycznia 1900 roku z numerem 2726 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben).

Publikował niewiele – do jego najważniejszych, często cytowanych publikacji należy opracowanie z →Alwinem Langenhanem kredowej fauny z Idzikowa (Kieslingwalde) koło Bystrzycy Kłodzkiej (Habelschwerdt) i opracowanie miocenijskiej fauny ze Starych Gliwic (Alt Gleiwitz), które było uzupełnieniem wcześ niejszego, nie dokończonego opracowania →Wilhelma Quitzowa. Ze Starych Gliwicz Grundey opisał 3 nowe gatunki (*Cerithium klugei*, *Lucina lamellosa*, *L. palaeogliwicensis*) i 2 nowe odmiany (*Pecten elegans* Andr.

var. *fascicularis*, *P. besseri* Andr. var. *palaeogliwicensis*). Wielu odkrytym przez niego skamieniałościom ich badacze nadali nazwy na jego cześć. Są wśród nich m.in. opisany przez Langenhana liliowiec *Dadocrinus grundeyi* z wapienia muszlowego Gogolina, opisa ny przez →Paula Assmanna ślimak *Provermicularia grundeyi* z wapienia muszlowego Kamienia Śląskiego (Gross Stein) i opisany przez Richarda Leonharda amonit *Hamites grundeyi* z kredy opolskiej.

Bardzo interesujące były wycieczki, które w ramach działalności Geologische Vereinigung Oberschlesiens prowadził wraz z Gustavem Eisenreichem (→t.1). Niestrudzenie, a przy tym z ogromnym poczuciem humoru odpowiadał podczas nich na wszelkie pytania dotyczące znalezionych okazów. Gdy po przejściu na emeryturę zamieszkał w Gliwicach (Gleiwitz), swoje zbiory przechowywał początkowo w 13 dużych szafach we własnym mieszkaniu, w którym wydzielił specjalny „Steinzimmer”. W roku 1930 za kwotę 10 tysięcy marek kupiło je Muzeum Górnośląskie w Gliwicach, a sam Grundey został w nim zatrudniony jako wicedyrektor, dzięki czemu mógł nadal opiekować się swoją kolekcją i dalej ją powiększać. W roku 1934 zbiory te zostały wyodrębnione jako Górnośląskie Muzeum Geologii i Mineralogii, które, kierowane w dalszym ciągu przez Grundeya, mieściło się nadal w tym samym budynku.

Od końca I wojny światowej obok skamieniałości Grundey kolekcjonował też z zapalem sztukę chińską (rzeźby z kości słoniowej i nefrytu, monety, porcelanę i in.). W roku 1945 zmuszony był wraz z rodziną opuścić Gliwice. Wyjechał wówczas do Berlina, do swego najstarszego syna Ericha. Zmarł tam na niespełna miesiąc przed swymi 90 urodzinami, 16 stycznia 1946 roku. Pochowany został na Waldfriedhof w Berlinie-Dahlem. Jego gliwickie zbiory uległy po wojnie rozproszeniu. Pozostałości (ok. 130 pudełek) zostały w roku 1960 przekazane Politechnice Śląskiej i znajdują się obecnie w Muzeum Geologii Złóż im. Cz. Poborskiego.

Ważniejsze publikacje: Das Kieslingswalder Gestein und seine Versteinerungen, *Jber. Geb. Ver. Grafsch. Glatz* 10, 1891 [mit A. Langenhan]; Wissenswerte paläontologische Funde in Oberschlesien, *Der Oberschlesier* 2, 1920; Über einen reichen Fund diluvialer Säugetiere im Scharnawkatal nördlich Makoschau, *Der Oberschlesier* 5, 1923; Paläontologische Fundorte des Tertiärs und des Muschelkalkes in Beuthener Gegend, *Aus dem Beuthener Lande* 1, nr 31, 1924; Neue Funde im marinen Miozän von Alt-Gleiwitz, *Gleiwitzer Jahrbuch*, 1927; Führung in der Kreide und im Muschelkalk Oberschlesiens, *Tätigkeit Geol. Ver. Oberschl.*, 1935.

Źródła: Krzeszowska E., Machlajewska I., Kolekcja paleontologiczna Maxa Grundeya w zbiorach Muzeum Ge-

ologii Ziół im. Cz. Poborskiego w Gliwicach, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Górnictwo, z. 280, 2007. s. 137-143; LA Berlin, Standesamt Oppeln, Heiratsregister 1882/89 (ancestry.de); Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 13, 1899-1900, s. 178; Perlick A., Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver. 25/26, 1964, s. 223-224 (portr.); Reclaw D., 90 lat Muzeum w Gliwicach, Gliwice 1995, s. 11; Scheitza P., Max Grundey 80 Jahre alt, Der Oberschlesier 18, 1936, s. 117; Scheitza P., Zum achtzigsten Geburtstag von Max Grundey, Oberschlesien im Bild 5, 30.01.1936, s. (5); Verhandlungen der Gesellschaft, Protokoll der April-Sitzung, Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. 48, 1896, s. 422.

GRÜTZNER HERMANN EMIL

(1857-po 1928)

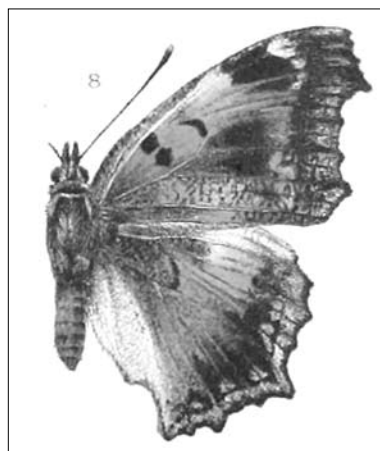
Wynalazca podwójnej szpilki entomologicznej

Urodził się 25 grudnia 1857 roku w Paczkowie (Patschkau) w rodzinie balwierza Hermanna Grütznera i jego żony Emilii z domu Keihl. Uczył się w gimnazjach w Paczkowie i Głubczycach (Leobschütz), potem zaś studiował matematykę i nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wrocławskim. Z powodu krótkowzroczności nie został powołany do służby wojskowej. Po dwóch latach pracy w charakterze nauczyciela domowego zdał w roku 1885 egzamin dla nauczycieli szkół średnich i rok później objął kierownictwo Wyższej Szkoły Prymarnej w Niemodlinie (Falkenberg). 12 października 1886 roku ożenił się we Wschowie (Fraustadt) z urodzoną 20 lipca 1860 roku w Pilchowie (Reisezägel) w powiecie ząbkowickim (Kreis Frankenstein) Jadwigą Klarą Barisch, z którą miał troje dzieci. Od roku 1891 kierował Wyższą Szkołą dla Chłopców w Grodkowie (Grottkau), zaś w latach 1896-1900 pracował w Szkole Pedagogicznej w Nysie (Neisse). Roczną przerwę w pracy przeznaczył na uzupełnienie wykształcenia na Uniwersytecie Wrocławskim. W roku 1901 został nauczycielem w Wyższej Szkole dla Dziewcząt w Katowicach (Kattowitz), skąd rok później został przeniesiony do Miejskiej Katolickiej Szkoły Realnej w Bytomiu (Beuthen), która została później przekształcona w Miejską Katolicką Wyższą Szkołę Realną. W Bytomiu mieszkał najpierw przy Grosse Blottnitzstrasse 26 (dziś ul. Piłsudskiego), a następnie przy Wilhelmstrasse 12 (dziś ul. Chrobrego).

W wolnym czasie zajmował się entomologią, najprawdopodobniej wraz z żoną, o czym świadczy zamieszczona przez Eduarda Scholza (→t.1) w artykule o dwóch godnych uwagi ważkach ze Śląska informacja o świteziance dziewicy (*Calopteryx virgo*) złapanej przez panią Grützner w Katowicach-Ligocie (Idaweihe). W roku 1888 został z numerem 646 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego

w Gubinie (Guben). Wynalazł i opatentował podwójną szpilkę do mocowania okazów, nazywaną podwójną szpilką Grütznera (Grützners Doppelnadel). Jako praktyczną nowość w cenie 60-80 fenigów za 100 sztuk polecał ją na łamach „Berliner Entomologische Zeitschrift” Hans Stichel. W roku 1902 Grützner stanął na czele założonego w Bytomiu Stowarzyszenia Entomologicznego „Górny Śląsk”. Do drugiej części „Heimatkunde von Beuthen” z roku 1904 opracował rozdział poświęcony chrząszczom i motyłom występującym w okolicach Bytomia. Poza tym w roku 1910 jako dodatek do programu bytomskiej Głównej Szkoły Realnej opublikował książeczkę o biologii rodzimych owadów w pytaniach i odpowiedziach. Z dniem 1 listopada 1911 roku przeszedł na emeryturę, a rok później zamieszkał w Katowicach przy ówczesnej Grundmannstrasse 17 (dziś ul. 3 Maja). Interesując się biologią owadów, prowadził obserwacje najczęściej w okolicy Murcek (Emanuelssen). Gdy w roku 1922 Katowice znalazły się w granicach Polski, przeprowadził się do Góry (Guhrau) na Dolnym Śląsku. Ostatnie jego publikacje poświęcone były biologii niepylaka apollo (*Parnassius apollo*). Miejsca i daty jego śmierci nie udało się ustalić.

W roku 1902 szwajcarski entomolog Emil Fischer wyhodował z gąsienic pochodzących z Górnego Śląska nową odmianę rusałki drzewoszka (*Vanessa xanthomelas*). W poświęconym tej odmianie artykule pisał: „Pozwoliłem sobie nadać tej interesującej odmianie nazwę var. *gruetzneri* od nazwiska nauczyciela szkoły realnej, pana H. Grütznera z Bytomia (Górny Śląsk), któremu to panu za wielokrotnie okazaną życzliwość, a zwłaszcza za niestrudzone poszukiwania i uprzejme przekazanie rzadkich gąsienic *xanthomelas* jestem bardzo zobowiązany”.

Publikacje: Über die Eierablage von *Endromis versicolora*, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 26, 1900; Tierwelt: Insekten: Käfer, Schmetterlinge, *Heimatkunde von Beuthen* 2, 1904; Über *Limenitis populi*, *Entom. Zeitschr.* 21, 1907-08; Woran erkennt man die männlichen und weiblichen Schmetterlingspuppen?, *ibid.*; Ein neuer Netzbügel, *ibid.* 22, 1908-09; Zur Biologie von *Limenitis populi*, *Entom. Jb.* 18, 1909; Hundert biologische Fragen und Antworten aus der einheimischen Insektenwelt, Wissenschaftliche Beilage zum 13. Jahresbericht der städtischen katholischen Oberrealschule zu Beuthen O./S., Beuthen 1910; Über die Zucht von *Arctia villica*, *Zeitschr. Österr. Entom. Ver.* 5, 1920; Zur Biologie des Hirschkäfers (*Lucanus cervus* L.), *Entom. Jb.* 33-34, 1924-25; Über die Schmetterlings- und Käferfauna des Kreises Guhrau, *Heimatblätter aus dem Kreis Guhrau*, 1925; *Necrophorus vespilloides* und *Calosoma sycophanta* bei Guhrau, *Entom. Blätt.* 21, 1925; Zu dem Artikel des Herrn Leiberg über den Ameisenlöwen, *Entom. Anz.* 5, 1925; Ein Beitrag zur Biologie von *Parnassius apollo*, *Intern. Entom. Zeitschr.* 21, 1927-28; Ein Beitrag zur Biologie von *Parnassius apollo*, *Entom. Jb.* 37, 1928.

Źródła: Adressbuch Beuthen 1906-07, s. 275; *ibid.* 1910-11, s. 26; Adressbuch Kattowitz 1914, s. 205; AP Leszno, USC Wschowa, księga małżeństw Wschowa-północ 1886/31; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Grütznert Hermann; Fischer E., Eine Varietät von *Vanessa xanthomelas* Esp. und Bemerkungen über Eigenschaften und Verwandtschaft der Vanessen, *Entom. Zeitschr.* 16, 1902/3, s. 57-58, 69-70; Geschichte der Anstalt, 6. Jahresbericht der Städtischen katholischen Realschule zu Beuthen O./S., Beuthen 1903, s. 14; Junk-Adressbuch, s. 22; Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 2, 1888-89, s. 10; Perlick A., Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver. 15/16, 1955, s. 86; Scholz E., Zwei merkwürdige Libellen aus Schlesien, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 8, 1912, s. 148; Stichel H., Doppelnadel zum Feststecken der Insekten in den Versandkästen, *Berl. Entom. Zeitschr.* 52, 1907, s. 182-183; na il. *Vanessa xanthomelas* var. *gruetzneri*, z: Rebel H., Fr. Berge's Schmetterlingsbuch nach dem gegenwärtigen Stande der Lepidopterologie, Stuttgart 1910, Taf. 53 (fragm.).

GÜNTHER JOHANN

(1659-1745)

Jeden z pionierów śląskiej entomologii

Być może byłby całkowicie zapomnianą postacią, gdyby nie jego syn Johann Christian, słynny poeta, którego wiersze, formalnie reprezentując jeszcze barok, zapowiadały już poezję okresu Burzy i Naporu (Sturm und Drang). Większość informacji na jego temat pochodzi z publikacji poświęconych jego synowi, a ponieważ prezentują one zazwyczaj punkt widzenia syna, Johann Günther przedstawiany jest w nich często w niekorzystnym świetle. Urodził się w leżącym dziś w Saksonii-Anhalt mieście Aschersleben jako jedno z jedenaściorga dzieci młynarza Christiana Günthera i jego żony Doroty z domu Reinert, która pochodziła z Löbenitz. Ochrzczono go 1 stycznia 1660 roku, przypuszcza się zatem, że urodził się w ostatnich

dniach roku 1659. Biografowie jego syna przedstawiają go jako człowieka, którego cechowały prawość i surowość właściwe ludziom, którzy osiągnęli sukces i pozycję ciężką pracą, oraz nie znoszący sprzeciwu i naruszania wyznaczonych zasad upór. Studiował medycynę w Lipsku, nie uzyskał jednak stopnia doktora, gdyż nie miał pieniędzy na pokrycie kosztów związanych z promocją. W roku 1688 przybył na Śląsk, rok później zaś otworzył praktykę lekarską w Strzegomiu (Striegau). W roku 1690 zmarła przy porodzie jego pierwsza żona, na temat której nie zachowały się żadne bliższe informacje. Po raz drugi ożenił się w roku 1694 ze starszą od siebie Anną, córką wrocławskiego rachmistrza Christopha Eichbandera. Miał z nią dwoje dzieci – wspomnianego już wyżej, urodzonego w roku 1695 syna Johanna Christiana oraz urodzoną w roku 1698 córkę Johannę Eleonorę.

Przy swoim domu w Strzegomiu przy ówczesnej Neugasse 106 założył ogród, w którym obok drzew owocowych i warzyw hodował też zioła. Sporządzał z nich słynne „czarne krople”, którymi leczył ubogich pacjentów. Posiadając ogromną, samodzielnie zdobytą wiedzę, sam uczył swego syna do 15 roku życia łaciny, greki, hebrajskiego, medycyny i historii naturalnej. Mając jednak wzgląd na swoje skromne dochody i pamiętając pełne wyrzeczeń życie studenta, nie chciał zgodzić się na to, by syn kształcił się w gimnazjum i na uniwersytecie. Dopiero gdy doktor Johann Caspar Thiem zobowiązał się do pokrycia części kosztów nauki, zgodził się w roku 1710 na wyjazd syna do gimnazjum w Świdnicy (Schweidnitz). Ten po pięciu latach nauki postanowił studiować medycynę, najpierw we Francfurcie nad Odrą, później w Wittenberdze. Nie przykładął się jednak do nauki, na dodatek w Wittenberdze popadł w tarapaty finansowe i zaciągnął długi, a w końcu w roku 1717 trafił do uniwersyteckiego aresztu. Johann Günther, dowiedziawszy się o tym, odmówił mu jakiegokolwiek wsparcia i, mimo wielu pojednawczych kroków ze strony syna, nigdy się już z nim nie pogodził. 13 marca 1718 roku sam poniósł ogromną stratę – podczas pożaru, który wybuchł w Strzegomiu, spłonął doszczętnie jego dom.

Od roku 1722 w wydawanym przez wrocławskiego lekarza Johanna Kanolda czasopiśmie „Sammlungen von Natur- und Medicin-Geschichten” ukazywały się pisane przez niego doniesienia. W pierwszym z nich, wspominając, że w jego ojczystych stronach pospolitym chrząszczem był jelonek rogacz (*Lucanus cervus*, Günther użył nazwy *Scarabaeus cornutus bicornis*), dodał, że w okolicach Strzegomia widuje się go rzadko, pospolity jest tam natomiast „podobny chrząszcz z jednym rogiem, jakiego wcześniej nigdy nie widziałem. Ma on wygięty do tyłu róg na środku głowy”

(rohatyniec nosorożec, *Oryctes nasicornis*). Pisząc o wielkiej różnorodności chrząszczy, zauważał, że każdy ich gatunek ma właściwy sobie sposób rozmnażania, w związku z czym błędny jest pogląd, jakoby jedne gatunki mogły się przekształcać w inne. Większość jego późniejszych doniesień dotyczyła również owadów, pisał też jednak o chomikach, polnych myszach, pojawiających się na Śląsku obcych dla tutejszej awifauny gatunkach ptaków, doświadczeniach z sadzeniem drzew, a nawet – jako lekarz – o przypadkach samobójstw w Strzegomiu.

Ponieważ doniesienia te ukazywały się w okresie w którym najpierw 15 marca 1723 roku zmarł w Jenie syn Günthera, a rok później – 27 marca 1724 roku – zmarła jego żona, biografowie jego syna pisali nieraz, że był człowiekiem obojętnym na los najbliższych, którego bardziej interesowały owady, niż syn i żona. Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że w badaniach przyrodniczych szukał ucieczki od trosk i problemów, jakich nie szczędziło mu życie. Gdy w roku 1738 ukazała się pierwsza biografia jego syna pióra Christopha Ernsta Steinbacha, uznał, że został w niej przedstawiony w sposób nieprawdziwy i krzywdzący. Jego list, w którym pisał, że jako ojciec zrobił dla swego syna wszystko, co było w jego mocy, opublikowany został w tym samym roku w czasopiśmie „Gelehrte Neuigkeiten Schlesiens”. Zmarł w Strzegomiu 8 listopada 1745 roku.

Publikacje: Von dem Indole, Unterscheid und Progeneration des Käfer-Geschmeisses, *Sammlung von Natur- und Medicin-Geschichten* 20, *Frühling-Quartal*, 1722; Fernere Urtheile von denen Baum-Künsten des Herrn Agricola, Herrn Küssners, wie auch von des Herrn D. Agri-

colae seinem Alcahest, oder Monstruo Universali, *ibid.* 21, *Sommer-Quartal*, 1722; Fernere Nachricht von denen Hamstern in Schlesien und anderwärts, *ibid.*; Von denen vielen Feld-Mäusen, nebst ein und anderer merckwürdigen Begebenheit vo selbigen, *ibid.* 22, *Herbst-Quartal*, 1722; Von allerhand Insectis, oder Ungeziefer, *ibid.*; Nachtrag der Untersuchungen einiger Insectorum oder Ungeziefer, *ibid.*; Einige Erläuterung der Wolffischen Sae-Art, *ibid.*; Fernere Nachrichten von einigen Insectis, oder Ungeziefer, besonders der Eich-Bäume, *ibid.* 23, *Winter-Quartal*, 1723; Von allerhand Insectis: von Bienen, von Käfern, von den Raupen, von denen Insectis auf den Eich-Bäume, von noch einigen andern Insectis, *ibid.* 25, *Sommer-Quartal*, 1723; Fernere Experimenta mit Pflanzung der Bäume nach Agricolianischer Manier, *ibid.*; Mehrere Nachrichten von allerhand Insectis, oder Ungeziefer, *ibid.* 26, *Herbst-Quartal*, 1723; Freventlicher Selbst-Mord durch einen Pistol-Schuss in der Terra Sigillata-Grube bey Striegau, *ibid.* 28, *Frühling-Quartal*, 1724; Von sehr kleinen Käferlein, so die Blüthe verderben, *ibid.*; Von Bienen und Licht-Würmern, *ibid.* 30, *Herbst-Quartal*, 1724; Renunciation über einen Erschossenen, *ibid.*; Von fremden Vögeln, *ibid.* 32, *Frühling-Quartal*, 1725 (pierwsza str. na il.); Von allerhand Frühlings-Insectis, *ibid.*; Erinnerung wegen des Mense Martio 1723. Class. IV. Artic. 14. referirten Selbst-Mords eines Gärtners in Striegau, *ibid.* 33, *Sommer-Quartal*, 1725; Von Insectis, oder Ungeziefer, besonders auch von dem leuchtenden Würmlein, *ibid.*; Von Insecten, oder Ungeziefer, und deren Progeneracion, *ibid.* *Suppl. II*, 1726.

Źródła: Adelung-Fortsetzung 2, 1787, kol. 1660; Fuhrmann E., NDB 7, 1966, s. 269-71 (hasło: Günther Johann Christian); Fulda L. Johann Christian Günther, w: Die Gegner der zweiten schlesischen Schule, I Th., Berlin-Stuttgart 1883, s. XI-XXXIX; Heyer A., Johann Christian Günthers Leben auf Grund seines Handschriftlichen Nachlasses, Leipzig 1909, XVI+273 s.; Krämer W., Vater und Sohn, zur Lebensgeschichte Johann Christian Günthers, Schlesische Monatshefte 7, 1930, s. 393-397; Litzmann B., Zur Textkritik und Biographie Johann Christian Günthers, Frankfurt a. M. 1880, s. 135-140; Steinbach Ch. E., Johann Christian Günthers, des berühmten Schlesischen Dichters, Leben und Schriften, gedruckt in Schlesien 1738, 168 s.; Wittig G. K., Neue Entdeckungen zur Biographie des Dichters Johann Christian Günther, Striegau 1881, LIV+362 s.

GÜNTZEL-BECKER HEINRICH CHRISTIAN RUDOLPH (1798-1871)

Badacz flory okolic Wołowa

Urodził się 20 października 1798 roku w Wołowie (Wohlau) w rodzinie doktora Christiana Gottlieba Güntzla, fizyka miejskiego oraz aptekarza, i jego żony Fryderyki Elżbiety Karoliny z domu von Hennig. Po śmierci jego ojca matka wyszła ponownie za mąż 22 czerwca 1807 roku za Karla Beckera. Güntzel do roku 1813 uczył się w szkole miejskiej w Wołowie, później rozpoczął praktykę w przejętej przez ojczyma aptece swego ojca. W latach 1815-18 kontynuował naukę u Oleariusa we Wrocławiu (Breslau), potem przez rok

pracował u niego jako pomocnik aptekarski, następnie odbył roczny kurs w Instytucie Farmaceutycznym prof. Trommsdorfa w Erfurcie. Po ukończeniu kursu przez półtora roku pracował w aptece w Norymberdze (Nürnberg) i przez dwa lata w Bernie, gdzie zaczął zajmować się botaniką. Zdawszy w roku 1825 w Berlinie egzamin państwowy, został w Wołowie współnikiem swego ojczyma. 9 października 1827 roku ożenił się w Szprotawie (Sprottau) z Johanną Christianą Wilhelmą Pfeiffer. Gdy w roku 1838 został adoptowany przez ojczyma, dodał do swego nazwiska nazwisko Becker. Właścicielem wołowskiej apteki został w roku 1858.

Był członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej, którego zielnik wzbogacił po raz pierwszy w roku 1841. W czasopiśmie towarzystwa pojawiły się dwa komunikaty o jego odkryciach – o odciśkach liści w wapieniu z Warzęgowa (Kalkstein mit Abdrücken von Dikotyledonen-Blättern gefunden bei Wirsingawe, *Übers. Arb. SGVK* 1842) oraz o znalezionych przez niego rzadkich i nowych dla Śląska gatunkach roślin (Notiz über von ihm angefundene seltene oder für Schlesien neue Pflanzen, *Jber. SGVK* 28, 1850 – *Campanula rapunculus*, *Thalictrum flavum*, *Aster salignus*, *Lycopodium chamaecyparissus*). Zebrane przez niego informacje o stanowiskach różnych gatunków roślin z okolic Wołowa, m.in. z Piotroniowic (Petranowitz), Mojęcic (Mondschtütz), Orzeszkowa (Pronzendorf), Dębna (Schöneiche), Krzydliny Małej (Klein Kreidel), Lubiąża (Leubus), Moczydlnicy Klasztornej (Mönchmotschelnitz) i Pełczyna (Polgsen), podawali w swoich publikacjach Friedrich Wimmer (→t.1), Rudolf von Uechtritz (→t.1) i Emil Fiek (→t.1).

W roku 1865 Güntzel-Becker sprzedał swoją aptekę Adolfowi Thammowi. Zmarł w Wołowie 22 marca 1871 roku. Na kilka miesięcy przed śmiercią przekazał Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczystej rękopis „Enumeratio florae Wohlaviensis” Podczas posiedzenia Sekcji Botanicznej w dniu 24 listopada 1870 roku prof. Goeppert (→t.1) przekazał go do archiwum towarzystwa.

Źródła: Apothekenkäufe, Pharmazeutische Zentralhalle für Deutschland 6, 1865, s. 191; Brachmann-Beiträge, s. 199-201; Fiek-Flora, I, s. 115, II, s. 2 – *Thalictrum minus*, s. 4 – *T. angustifolium*, itd.; Geburten, Schl. Prov. Bl. 28, 1798, s. 520; Goeppert H. R., Für die Sammlung schlesischer Pflanzen, Übers. Arb. SGVK, 1841, s. 98; Goeppert H. R., Vorlegung eines Manuscripts Flora Wohlaviensis von Apotheker Güntzel-Becker, *Jber. SGVK* 48, 1870, s. 119; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 46, 1807, s. 66; *ibid.* 86, 1827, s. 393; Nekrolog im Jahre 1871 verstorbenen Mitglieder, *Jber. SGVK* 49, 1871, s. 330-331; Uechtritz-Nachträge IV; Wimmer-Flora 1844, s. 87 – *Atriplex nitens*, s. 196 – *Scorzonera purpurea*, itd.

GÜRKE ROBERT LOUIS AUGUST

MAX

(1854-1911)

Wybitny znawca malwowatych i kaktusów

Urodził się 17 listopada 1854 roku w Bytomiu Odrzańskim (Beuthen an der Oder) w rodzinie nauczyciela Hermanna Gürke i jego żony Augusty Fryderyki Elżbiety z domu Sander. Po przeprowadzce rodziców do Zgorzelca (Görlitz) uczył się w tamtejszej Szkole Miejskiej i Szkole Realnej I Stopnia. Uzyskawszy w roku 1875 świadectwo dojrzałości, studiował nauki przyrodnicze w Berlinie, gdzie do jego nauczycieli należeli tacy wybitni botanicy, jak Alexander Braun, Paul Ascherson, Leopold Kny, →Oskar Brefeld, Paul Wilhelm Magnus, August Wilhelm Eichler i Simon Schwendener. Przez pewien czas był poza tym asystentem Nathanaela Pringsheima (→t.1). Od roku 1876 był członkiem Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, z którym związany pozostał do końca swojego życia. W roku 1880 wrócił do Zgorzelca, gdzie pracował w szkołach prywatnych, przede wszystkim w Pädagogium Fiedlera. W roku 1883, gdy placówka ta uzyskała państwową koncesję, stanął na jej czele. W tym samym roku opublikował niemiecki przekład pierwszego tomu dzieła „L'Évolution du règne végétal”, który dwa lata wcześniej wydali Gaston de Saporta i Antoine-Fortuné Marion (Die Paläontologische Entwicklung des Pflanzenreichs, Leipzig 1883).

W roku 1884 wyjechał do Berlina, gdzie odnowił kontakty z Paulem Aschersonem. Nie wiadomo, czym zajmował się w tym czasie – w berlińskich ksiązkach adresowych z lat 1885-86 figurował jako *candidat philosophiae* zamieszkały przy Kurfürstenstrasse 167. W lutym 1886 roku został zatrudniony jako nauko-

wy pracownik pomocniczy w Królewskim Muzeum Botanicznym w Berlinie, rok później zaś ożenił się z Toni Lindenberg (→Gürke Toni). W maju 1892 roku na podstawie dysertacji „Beiträge zur Systematik der Malvaceen” uzyskał w Getyndze (Göttingen) stopień doktora filozofii i już 1 czerwca tego samego roku został kustoszem pomocniczym w Ogrodzie Botanicznym w Berlinie, a rok później został kustoszem Muzeum Botanicznego.

Za najważniejsze dzieło w jego dorobku uważany jest drugi tom dzieła „Plantae europaeae”, którego pierwszy tom opracował zmarły w roku 1891 austriacki botanik Karl Richter. Poza tym opracował malwowe do publikowanej przez Ignaza Urbana serii „Flora Brasiliensis”, rodziny Boraginaceae i Symplocaceae do publikowanej przez Adolfa Englera serii „Natürliche Pflanzenfamilien” oraz szereg rodzin do „Beiträge zur Flora von Afrika” ukazujących się na łamach „Botanische Jahrbücher”. Po śmierci →Karla Schumanna kontynuował pracę nad rozpoczętą przez niego serią poświęconą kaktusom. Został wówczas członkiem Deutsche Kakteen-Gesellschaft, a w roku 1905 został jego prezesem i redaktorem „Monatsschrift für Kakteenkunde”. Większość jego późniejszych publikacji dotyczyła kaktusów.

We władzach Botanischer Verein der Provinz Brandenburg w latach 1888-95 pełnił obowiązki zastępcy redaktora „Verhandlungen” i w latach 1888-94 obowiązki bibliotekarza. Członkiem Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego został już w pierwszym roku jego istnienia. W kwietniu 1904 roku otrzymał tytuł profesorski, zaś w roku 1910 został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV kl. Od roku 1898 mieszkał w Berlinie-Steglitz przy Rothenburgstrasse, najpierw pod numer 10, później zaś pod numerem 30. Zmarł po długiej chorobie 16 marca 1911 roku w wieku 57 lat. Jego nazwisko zostało upamiętnione przez Karla Schumanna w nazwie rodzaju *Guerkea* z rodziny toinowatych (= *Baissea* A. DC.) oraz w wielu nazwach gatunkowych, m.in. *Cordia guerkeana* Loesener, *Malvaviscus guerkeanus* Hieronymus, *Mammillaria guerkeana* Bödeker, *Senecio guerkei* Hieronymus, *Thunbergia guerkeana* Lindau i *Vitis guerkeana* Büttner.

Ważniejsze publikacje: Malvaceae, w: H. Schinz, Beiträge zur Kenntnis der Flora von Deutsch-Südwest-Afrika und der angrenzenden Gebiete II, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 30, 1888; Malvaceae, w: R. Büttner, Neue Arten von Guinea, dem Kongo und Quango, *ibid.* 31, 1889; Hydrocharitaceae, w: Natürliche Pflanzenfamilien 2, 1, Leipzig 1889 [mit P. Ascherson]; Übersicht der wichtigeren und umfassenderen, im Jahre 1890 über Systematik, Pflanzengeographie und Pflanzengeschichte erschienenen Arbeiten, *Bot. Jb.* 13, 1891 [mit F. Niedenzu]; Übersicht über die Gebiete des tropischen Afrika, in welchen deutsche

Reisende ihre im Berliner botan. Museum niedergelegten Sammlungen zusammenbrachten, mit Angabe der wichtigsten, über ihre Reisen und deren Ergebnisse veröffentlichten Aufsätze, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika I, *ibid.* 14, 1891; Melianthaceae africanae, *ibid.*; Meliaceae africanae, *ibid.*; Polygalaceae africanae, *ibid.*; Ebenaceae africanae, *ibid.*; Malvaceae II (Pavonieae, Hibisceae), w: Flora Brasiliensis 12, 3, Monachii 1892; Beiträge zur Systematik der Malvaceen, *Bot. Jb.* 16, 1892; Flacourtiaceae-Oncobaeae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika VII, *ibid.* 18, 1894; Verbenaceae africanae, *ibid.*; Labiatae africanae II, *ibid.* 19, 1895; Über *Gossypium anomalum* Wawra et Peyr., *ibid.*, *Beibl.* 48, 1895; Die Faserpflanzen Ostafrikas und ihre Verwertung, w: A. Engler, Die Pflanzenwelt Ostafrikas, Bd. I, Berlin 1895; Hydrocharitaceae, Meliaceae, Polygalaceae, Melianthaceae, Malvaceae, Ebenaceae, Boraginaceae, Verbenaceae, Labiatae, *ibid.*, Bd. II, Berlin 1895; Diagnosen neuer Arten – *Pavonia schwackei* Gürke n. sp., *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 1, 1, 1895; Notizen über den Anbau und die Gewinnung der Fasern der *Agave*-, *Fourcroya*- und *Sansevieria*-Arten, *ibid.* 1, 4, 1896; Notizen über die Verwertung der Mangrovenrinden als Gerbmateriale, *ibid.* 1, 5, 1896; *Capitania*, eine neue Gattung der Labiaten, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika X, *Bot. Jb.* 21, 1896; Melianthaceae, w: Natürliche Pflanzenfamilien 3, 5, Leipzig 1896; Ebenaceae, Symplocaceae, Styracaceae, w: Natürliche Pflanzenfamilien 4, 1, Leipzig 1897; Boraginaceae, w: Natürliche Pflanzenfamilien 4, 3a, Leipzig 1897; Labiatae africanae III, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XI, *Bot. Jb.* 22, 1897; Identifizierung einiger ostafrikanischer Rinden und Hölzer, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 2, 11, 1897 [mit G. Volkens]; Plantae Europaeae, enumeratio systematica et synonymica plantarum phanerogamicarum in Europa sponte crescentium vel mere inquilinarum operis a Dr. K. Richter incepti, tomus II, fasc. I-III, Leipzig 1897-1903; Über den Gerbstoffgehalt einiger Mangrovenrinden, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 2, 14, 1898; Ebenaceae africanae II, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XVI, *Bot. Jb.* 26, 1899; Labiatae africanae IV, *ibid.*; Die Bedeutung der Ramielkultur für unsere Kolonien, insbesondere für Kamerun, *Tropenpflanzer* 3, 1899; Der Sisalhanf, *Deutsche Kolonialzeitung* 17, 1900; Die Kunene-Sambesi-Expedition des Kolonial-Wirtschaftlichen Komitees, *ibid.*; Drei neue afrikanische Verbenaceae, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 3, 24, 1900; Verbenaceae africanae II, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XX, *Bot. Jb.* 28, 1901; Boraginaceae africanae I, *ibid.*; Labiatae africanae V, *ibid.*; Eine neue Mayaca-Art aus Afrika, *ibid.* 31, *Beibl.* 69, 1901; Hydrocharitaceae, Mayacaceae, Polygalaceae, Malvaceae, Ebenaceae, Boraginaceae, Verbenaceae, Labiatae, w: O. Warburg (Herausg.), Kunene-Sambesi-Expedition von H. Baum, Berlin 1903; Verbenaceae africanae III, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXIV, *Bot. Jb.* 33, 1904; Malvaceae africanae, *ibid.*; Bemerkungen zu den tropisch-afrikanischen Arten von *Boottia* und *Ottelia*, w: I. Urban, P. Graebner, Festschrift zur Feier des siebenzigsten Geburtstages des Herrn Professor Dr. Paul Ascherson, Leipzig 1904; Blühende Kakteen, *Iconographia Cactacearum*, Bd. I, Lieferungen 13-15, Neudamm 1904; *Cereus urbanianus* Gürke et Weingart, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 4, 35, 1904; Neue Kakteen aus dem botanischen Garten in Dahlem, *ibid.* 4, 36, 1905; *Echinocactus mihanovichii* Frič et Gürke, *Monatsschr. f. Kakteenk.* 15, 1905; Blühende Kakteen, *Iconographia Cactacearum*, Bd. II, Lieferungen 16-30, Neudamm 1905-10; *Echinocactus mostii* Gürke n. sp., *Monatsschr. f. Kakteenk.* 16, 1906; *Echinopsis fiebrigii*

Gürke n. sp., *ibid.*; *Echinocactus kurtzianus* Gürke n. sp., *ibid.*; *Echinopsis hempeliana* Gürke n. sp., *ibid.*; *Cereus urbanianus* Gürke et Weing., *ibid.*; Zur Praxis der Propfungen bei Kakteen, *ibid.*; *Echinocereus kunzei* Gürke n. sp., *ibid.* 17, 1907; *Echinocactus brachyanthus* Gürke n. sp., *ibid.*; *Echinocactus kurtzianus* Gürke, *ibid.*; *Echinopsis mamillosa* Gürke n. sp., *ibid.*; *Pterocactus decipiens* Gürke n. sp., *ibid.*; *Echinopsis lateritia* Gürke n. sp., *ibid.*; *Cereus anguinus* Gürke n. sp., *ibid.*; Labiatae africanae VII, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXIX, *Bot. Jb.* 38, 1907; Eine neue *Bersama*, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXXI, *ibid.* 40, 1908; Labiatae africanae VIII, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXXIII, *ibid.* 41, 1908; Neue Kakteenarten aus Brasilien, *Monatsschr. f. Kakteenk.* 18, 1908; Die Gattung *Peireskiopsis* Britt. et Rose., *ibid.*; *Melocactus maxonii* (Rose) Gürke, *ibid.*; Die zur Untergattung *Malacocarpus* gehörenden *Echinocactus*-Arten, *ibid.*; Zwei neue Kakteen aus Westindien, *ibid.*; Ebenaceae africanae III, IV, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXXIV, XXXV, *Bot. Jb.* 43, 1909; *Rhipsalis novaë-sii* (Loefgr.) Gürke, *Monatsschr. f. Kakteenk.* 19, 1909; *Cephalocereus de laetii* Gürke n. sp., *ibid.*; *Cereus sonorensis* Bunge, *ibid.*; *Ceropegia sandersoni* Hook. ♀ × *radicans* Schlecht. ♂ (*C. rothii* Gürke n. hybr.), *Monatsschr. f. Kakteenk.* 21, 1911.

Źródła: Bödeker F., *Mammillaria guerkeana* sp. nov., *Monatsschr. f. Kakteenk.* 24, 1914, s. 52-55; Büttner R., Neue Arten von Guinea, dem Kongo und Quango, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 31, 1889, s. 64-96; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 17; *ibid.* 1902, s. 18; *ibid.* 1909, s. 37; Göttinger Biologen, s. 69-70; Hieronymus G., *Plantae Stuebelianae novae quas descripsit adjuvantibus aliis auctoribus*, *Bot. Jb.* 21, 1896, s. 306-378; Hieronymus G., *Plantae Lehmannianae in Columbia et Ecuador collectae, additis quibusdam ab aliis collectoribus ex iisdem regionibus allatis determinatae et descriptae*, *Compositae II*, *Bot. Jb.* 28, 1901, s. 558-659; LA Berlin, Standesamt Gross Lichterfelde, Sterberegister 1911/167 (ancestry.de); Lindau G., *Acanthaceae*, w: *Die Pflanzenwelt Ost-Afrikas*, Leipzig 1895, Bd. II, s. 365-374; Loesener T., Max Gürke – Nachruf, *Ver. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 53, 1911, s. 29-41 (portr.); Loesener T., *Plantae Selerianae VIII*, *ibid.* 55, 1913, s. 151-194; Schumann K., *Apocynaceae*, *Natürliche Pflanzenfamilien* 4, 2, Leipzig 1895, s. 109-189; TL-2, 1, 1976, s. 1020; *ibid.*, Suppl. 8, 2009, s. 437-439; Vaupel F., Prof. Dr. Max Gürke †, *Monatsschr. f. Kakteenk.* 21, 1911, s. 65-67; Verzeichnis der Mitglieder, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 18, 1876, s. LXV; *ibid.* 22, 1880, s. XLVII; *ibid.* 25, 1883, s. II; *ibid.* 27, 1885, s. L; *ibid.* 30, 1888, s. LI, LIV; *ibid.* 34, 1892, s. LXVIII, LXXIII; *ibid.* 38, 1896, s. LXIX, LXXIV; *ibid.* 39, 1897, s. CXVI; *ibid.* 40, 1898 s. CXL; *ibid.* 45, 1903, LII.

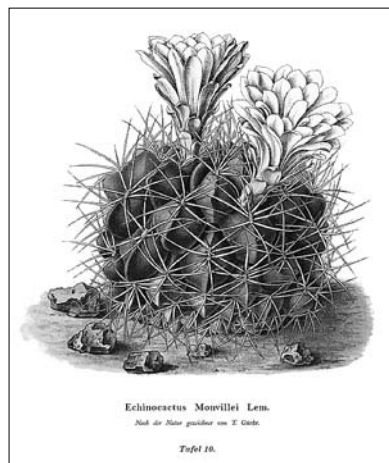
GÜRKE (LINDENBERG) Toni (ALWINE ANTONIE)

(1857-1935)

Znana rysowniczką kaktusów

Urodziła się 1 marca 1857 roku w Berlinie w rodzinie rejestratora Sądu Najwyższego, późniejszego radcy kancelaryjnego Karla Ludwiga Lindenbergera i jego żony Heleny Natalii Alwiny z domu Seckt. W roku

1873, gdy jej ojciec przeszedł w stan spoczynku, przeprowadziła się z rodzicami do Zgorzelca (Görlitz). Tam zmarli jej rodzice – ojciec w 25 sierpnia 1877 roku, matka 4 sierpnia 1886 roku. Tam też prawdopodobnie poznała swojego przyszłego męża →Maxa Gürke, za którego wyszła w roku 1887. Była utalentowaną rysowniczką i malarką – jej rysunki ilustrowały m.in. artykuły „Amaryllidaceae africanae” Ferdinanda Paxa (→t.1) i „Über die afrikanischen Kautschukpflanzen” →Karla Schumanna opublikowane w roku 1893 w 15 tomie „Botanische Jahrbücher” (tab. VII i XII). W tym samym roku Karl Schumann i Arthur Meyer zatrudnili ją przy pracy nad drugim wydaniem atlasu roślin leczniczych Ottona Carla Berga, którego pierwsze wydanie ilustrował Carl Friedrich Schmidt. Schumann i Meyer w przedmowie do drugiego wydania napisali: „W ubiegłym roku ku naszemu żalowi zmarł nasz zaufany współpracownik C. F. Schmidt, udało się nam jednak w zastępstwie pozyskać panią Toni Gürke, która osiągnięciami w dziedzinie plastycznego przedstawiania roślin zdobyła już niemałą sławę”. Do jej obowiązków przy pracy nad tym dziełem należało nie tylko sporządzenie w stylu nie odbiegającym zanedo od stylu Schmidta 24 nowych tablic ilustrujących gatunki nie uwzględnione w pierwszym wydaniu, ale też powiększenie 146 tablic z pierwszego wydania do formatu wymaganego przez wydawcę. Drugie wydanie „Atlas der officinellen Pflanzen” ukazało się w 4 tomach w latach 1893-1902 w wydawnictwie Arthura Felixa w Lipsku (Leipzig).

W roku 1895 Gürke wykonała 41 z 45 tablic ilustrujących zredagowane przez Adolfa Englera (→t.1) i wydane przez Dietricha Reimera w Berlinie dzieło „Die

Pflanzenwelt Ost-Afrikas". Dwa lata później ukazały się jej pierwsze rysunki kaktusów – ilustrowały one artykuły „*Kalanchoe marmorata* Bak.”, „*Phyllocactus phyllanthoides* Lk.”, „*Echinocactus microspermus* Web.” i „Über Wurzelsprosse an Kakteen” Schumanna oraz „Über das Anbinden der Kaktuspflanzen” Tessmanna i „*Astrophytum myriostigma* mit Sprossen” Heuschkela w 7 roczniku „Monatsschrift für Kakteenkunde”. Do wydanego w roku 1899 w Dębnie (Neudamm) dzieła Schumanna „Gesamtbeschreibung der Kakteen (Monographia Cactacearum)” Gürke przygotowała 63 ze 117 ilustrujących je rycin, zaś w roku 1900 ukazał się pierwszy zeszyt redagowanego również przez Schumanna dzieła „Blühende Kakteen (Iconographia cactacearum)” zawierający 4 barwne tablice jej autorstwa. Po śmierci Schumanna redaktorem serii był jej mąż, a po jego śmierci – Friedrich Karl Johann Vaupeł. Do roku 1921 wydawnictwo Juliusa Neumanna w Dębnie wydało 45 zeszytów zawierających 180 namalowanych przez Gürke tablic. Tablice te są jej szczytowym, do dziś budzącym podziw osiągnięciem.

Początki współpracy Gürke z „Monatsschrift für Kakteenkunde” zbiegły się na jej nieszczęście z początkami coraz powszechniejszego stosowania fotografii, toteż z biegiem czasu czasopismo to zamieszczało coraz mniej jej rysunków, by w końcu w roku 1910 całkowicie z nich zrezygnować. Po śmierci męża Gürke mieszkała jeszcze przez dwa lata w Berlinie-Steglitz przy Albrechtstrasse 85, później przeprowadziła się do Zgorzelca, gdzie żyła jeszcze jej teściowa. Mieszkała początkowo przy Gartenstrasse 19, a później już do końca życia przy Emmerichstrasse 56. Jej niewielkie oszczędności przepadły w trakcie powojennej inflacji, do tego od początku lat 20. z powodu choroby kolan poruszała się z coraz większym trudem. Jednym z niewielu botaników, którzy utrzymywali z nią w tym czasie kontakt, był producent porcelany i członek honorowy Deutsche Kakteen-Gesellschaft Wilhelm Weingart. Za jego pośrednictwem w roku 1933 Gürke usiłowała sprzedać oryginały ilustracji do „Blühende Kakteen”. W maju 1936 roku, na kilka miesięcy przed swoją śmiercią, Weingart pisał na łamach „Kakteenkunde”, że na początku tegoż roku otrzymał z powrotem wysłaną do niej kartkę z dopiskiem „adresat zmarł”. Toni Gürke nie żyła już wówczas od ponad roku – zapomniana przez wszystkich zmarła w Zgorzelcu 18 kwietnia 1935 roku.

zen, Bd. 1, Leipzig 1893, s. V-VI; Ratsarchiv Görlitz, Personenstandsregister, Sterbefälle 1874-1888 L (1877/656, 1886/934); ibid. Sterbefälle 1934-1938 G (1935/487); St.-Jacobi-Kirche Berlin, Geborene und Getaufte 1857-58, k. 20, poz. 1857/254 (ancestry.de); Weingart W., Eine Bitte, Kakteenkunde, Jg. 1933, H. 3, s. 58; Weingart W., Toni Gürke †, ibid., Jg. 1936, H. 5, s. 89; na il.: Schumann K., Blühende Kakteen (Iconographia cactacearum), Lief. 3, Neudamm 1901, Taf. 10, *Echinocactus monvillei* Lem.

Źródła: Adressbuch Berlin 1912, s. 957; ibid. 1913, s. 975; Adressbuch Görlitz 1874, s. 72; ibid. 1882, s. 82; ibid. 1914, s. 78; ibid. 1919, s. 74; ibid. 1930, II, s. 42; Loesener T., Max Gürke – Nachruf, Ver. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 53, 1911, s. 29-41; Meyer A., Schumann K. M., Vorwort zur zweiten Auflage, Atlas der officinellen Pflan-

HALFAR ANTON

(1836-1893)

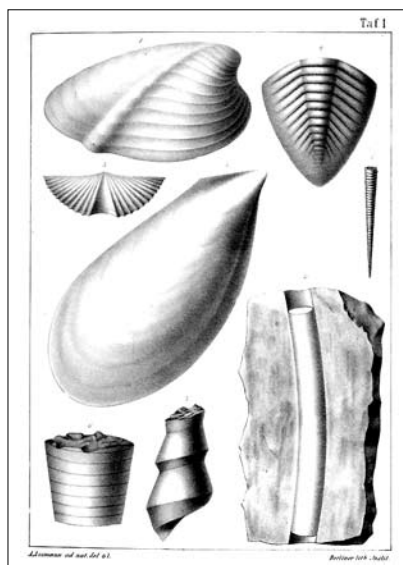
Badacz dewońskich skamieniałości

L. Beushausen podał w nekrologu, że Halfar urodził się 21 października 1836 roku „auf Ratscher Mühle im Kreise Ratibor”. Chodziło o młyn na rzece Troji w Gródczankach (Ratsch) koło Kietrza (Katscher). Tam właśnie Halfar przyszedł na świat jako syn młynarza Josepha Halfara i jego żony Józefy, córki młynarza Franza Lauffera z Blischyz (Bleischwitz). Dwa dni później ochrzczony został w kościele św. Jerzego w Trzebomiu (Thröm). Po ukończeniu w roku 1856 gimnazjum rozpoczął pracę w górnictwie i w roku 1864 został królewskim elewem górnictwem. W tym samym roku wszedł w skład zespołu, który pod kierunkiem prof. Ferdinanda Roemera (→t.1) miał opracować mapę geologiczną Górnego Śląska. Przy podziale kartowanego obszaru do opracowania przypadły mu tereny położone na zachód od Odry wraz z Jesionikami. Podczas pracy na przydzielonym mu terenie dokonał sensacyjnego odkrycia dolnodewońskich skamieniałości w kwarcytach Suchého vrchu (Dürrberg) koło Vrbna (Würbenthal). Sensacja owa wynikała z faktu, że większość badających wcześniej te kwarcyty geologów zaliczyła je do tzw. „skał pierwiastkowych” (Urgebirge) i nie spodziewano się w nich skamieniałości. Halfar kierował się przeczućmi, nie chcąc jednak opóźniać prac związanych z kartowaniem, prowadził poszukiwania w wolnym czasie. W każdą niedzielę wędrował na Suchý Vrch i wielkim młotem rozbijał kwarcytowe płyty tak długo, aż nie trafił na pierwsze skamieniałości. Roemer, który opisał je w roku 1865, za przesadzającą o wieku kwarcytów faunę uznał małża *Grammysia hamiltonensis*, ramienionoga *Spirifer macropterus* i trylobita *Homalonotus crassicauda*. Tenże Roemer chwa-

lił pracowitość, sumienność i poświęcenie Halfara w „Geologie von Oberschlesien” z roku 1870.

Po zakończeniu prac nad mapą Górnego Śląska Halfar przez pół roku był dietariuszem w rewirze górniczym w Nowej Rudzie (Neurode), potem przez ponad rok, od 1 maja 1870 roku do 1 lipca 1871 roku, pomocniczym pracownikiem technicznym w Królewskiej Inspekcji Górniczej w Clausthal w Dolnej Saksonii. W tym czasie brał udział w kartowaniu zachodniej części gór Harzu (Oberharz), której dotyczyły niemal wszystkie jego publikacje z lat 1876-93. W okresie od 1 lipca 1871 roku do 15 maja 1873 roku pracował jako nauczyciel w Królewskiej Szkole Górniczej w Saarbrücken. W roku 1873 został przeniesiony do pracy w Pruskim Królewskim Krajowym Zakładzie Geologicznym w Berlinie, początkowo jako dietariusz, od 22 sierpnia 1874 roku jako sekretarz techniczno-naukowy i od 1 kwietnia 1889 roku jako królewski geolog okręgowy. Nie był żonaty. W latach 1884-89 mieszkał w Berlinie przy Invalidenstrasse 14, później, w latach 1890-91, przy Gartenstrasse 24, w końcu ponownie przy Invalidenstrasse pod numerem 121. Zmarł po krótkiej chorobie 21 listopada 1893 roku. Jego nazwisko upamiętnili m.in. Emanuel Kayser w nazwie gatunkowej dewońskiego ślimaka *Platyceras halfari* i Fritz Frech (→t.1) w nazwie gatunkowej dewońskiego małża *Dechenia halfari*.

Ważniejsze publikacje: Notiz über ein neues Vorkommen jüngerer Devonpetrefakten in anscheinend zweifellosem Spiriferen-Sandstein am oberen Grumbacher Teiche nördlich von Zellerfeld im hannoverschen Oberharze, *Zeitschr.*

Deutsch. Geol. Ges. 28, 1876; Über die metamorphosirten Culmschichten in der nächsten Umgebung von Rohmer Halle, sowie über zwei neue im nordwestlichen Oberharze beobachtete Culmvorkommen, *ibid.* 29, 1877; Über trans-versale Schieferung in den Culmschichten des Oberharzes, *ibid.*; Über eine neue *Pentamerus*-Art aus dem typischen Devon des Oberharzes, *ibid.*; Über ein grosses *Conocardium* aus dem Devon des Oberharzes, *ibid.* 34, 1882; Über Aufnahmen in der nordwestlichen Ecke des Messtischblattes Zellerfeld, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 5, 1884; Über Aufnahmen vorzugsweise auf der nordnordöstlichen Abdachung des nordwestlichen Harzgebirges westlich der Stadt Goslar, *ibid.* 6, 1885; Einige Notizen über im Jahre 1886 ausgeführte geognostische Untersuchungen auf dem nordwestlichen Oberharz, *ibid.* 7, 1886; Über die Auffindung von Petrefakten zwischen Bruchberg-Ackerquarzit und Osterroder Grünsteinzug und über Aufnahmen auf Blatt Zellerfeld, *ibid.* 8, 1887; Über Aufnahmen im Gebiete der Blätter Goslar und Zellerfeld, *ibid.* 9, 1888; Über Aufnahmen im Gebiete des Messtischblattes Zellerfeld, *ibid.* 11, 1890; Die ersten Asteride aus den paläozoischen Schichten des Harzes, *ibid.* 13, 1892; Über das Alter des Kramenzelkalkes von Romker Halle im Okerthal, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 45, 1893.

Źródła: Adressbuch Berlin 1884, s. 331, *ibid.* 1889, s. 389, *ibid.* 1890, s. 408, *ibid.*, 1891 s. 432; Beushausen L., † Anton Halfar, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 14, 1893, s. LXXXI–LXXXV (portr.); LA Berlin, Standesamt Berlin III, Sterberegister 1893/1457 (ancestry.de); Roemer F., Über die Auffindung devonischer Versteinerungen auf dem Ostabhange des Altvater-Gebirges, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 17, 1865, s. 579–593; Roemer F., *Geologie von Oberschlesien, Breslau* 1870, s. IV, 5–6, 11–14 (na il. 2 Taf. 1 ze skamieniałościami odkrytymi przez Halfara koło Wrbsna); ZA Opava, římskokatolický farní úřad Třebom, matriky narozených 1836–48, k. 20.

HANKE GUSTAV ADOLPH WILHELM

(1854–1929)

Jeden z założycieli Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów

Urodził się 24 października 1854 roku w Lewinie Brzeskim (Löwen) w rodzinie mistrza powroźniczego Adolpha Hanke i jego żony Karoliny z domu Hesse. Po ukończeniu gimnazjum w Brzegu (Brieg) studiował prawo we Wrocławiu (Breslau), jednak z powodów finansowych musiał przerwać studia. Rozpoczął wówczas pracę w Królewskim Urzędzie Kolejowym we Wrocławiu. 18 stycznia 1881 ożenił się w Lewinie Brzeskim z urodzoną 17 października 1861 roku w Raskach (Rauske) koło Lewina Brzeskiego Marią Luizą, córką przedsiębiorcy budowlanego Gottfrieda Wolffa i jego żony Johanny z domu Schiller.

Od roku 1886 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. Mieszkał wówczas przy Nachodstrasse 2c (dziś ul. Skwerowa), a przy jego nazwisku odnotowano, że był sekretarzem Królew-

skiego Urzędu Kolejowego i zajmował się motylami. Od roku 1891 podawano przy jego nazwisku, że interesuje się chrząszczami, zaś w kolejnych latach odnotowano aż trzy jego przeprowadzki: w roku 1892 na Klosterstrasse 34 (dziś ul. Traugutta), w roku 1893 na Neue Junkernstrasse (dziś ul. Kilińskiego) i w roku 1895 na Gellhornstrasse 21 (dziś ul. Strubicza). Pod tym adresem w roku 1897 odnotowany został po raz pierwszy w wykazie członków Sekcji Sadownictwa i Ogrodnictwa Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyстей. Ze względu na stan zdrowia po 20 latach pracy w Królewskim Urzędzie Kolejowym przeszedł już wówczas w stan spoczynku. Od roku 1899 w spisie członków Sekcji Sadownictwa i Ogrodnictwa figurował już jako poborca czynszów zamieszkały w leżącej niedaleko Smolca (Schmolz) wsi Karncza Góra (Kentschkau; wieś ta po II wojnie światowej została zlikwidowana w związku z rozbudową lotniska w Strachowicach/Strachwitz).

Ponieważ publikował niewiele (bibliografia →Paxa odnotowuje tylko jedną jego publikację: Weisse Rebhühner, *Gef. Welt* 26, 1897), nie wiadomo, kiedy zaczął interesować się ptakami. Od roku 1904 był członkiem Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego, w tym samym znalazł się też wśród założycieli Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów, a w roku 1910 brał udział w Międzynarodowym Kongresie Ornitologicznym w Berlinie. Przez długi czas był posiadaczem jedynego śląskiego okazu syczka zwyczajnego (*Otus scops*) ustrzelonego we własnym ogrodzie (dopiero w roku 1908 drugi okaz, który trafił do Muzeum Przyrodniczego w Zgorzelcu/Görlitz, został ustrzelony przez inspektora Hutloffa w majątku Klein-Neundorf koło Zgorzelca). Miał też pokaźny zbiór ptasich jaj, wśród których znajdowały się będące wówczas rzadkością jaja remiza zwyczajnego (*Remiz pendulinus*)

znalezione w roku 1900 nad Bystrzycą między Skalką (Schalkau) i Samotworem (Romberg). Wszystko to mogli podziwiać uczestnicy zjazdu Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów w roku 1913, których Hantke gościł u siebie. U schyłku życia stowarzyszenie to nadało mu godność członka honorowego. Zmarł w Karnczej Górze 2 września 1929 roku.

Źródła: Bericht über die Gründungs- und I. Sommerversammlung in Hirschberg und Warmbrunn am 11. und 12. Juni 1904, Ber. Ver. Schles. Ornith. 1, 1904-05 (1908), s. 1; Bericht über die Sommerversammlung den 7. und 8. Juni 1913 in Breslau, ibid. 6, 1913-20 (1920), s. 1-4; Gebhardt-Ornithologen I, s. 135; Grünberger H., Gustav Hanke, † 2. September 1919, Ber. Ver. Schles. Ornith. 16, 1930, s. 61-62; Hoffmann-Adressbuch, s. 43; Junk-Adressbuch, s. 23; Kolibay P., Neuigkeiten aus der schlesischen Vogelwelt, ibid. 3, 1908-09 (1910), s. 27-32; LA Berlin, Standesamt Löwen, Heiratsregister 1881/4 (ancestry.de); Pax F., Neue Brutplätze der Beutelmäuse in Schlesien, Ber. Ver. Schles. Ornith. 7, 1921 (1922), s. 142-143; Teilnehmer, w: Verhandlungen des V. Internationalen Ornithologen-Kongresses in Berlin 30. Mai bis 4. Juni 1910, Berlin 1911, s. 10-18; Verzeichniss der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. N.F. 11, 1886, s. VI; ibid. N. F. 16, 1891, s. VII; ibid. N. F. 17, 1892, s. VII; ibid. N. F. 18, 1893, s. VII; ibid. N. F. 20, 1895, s. VII; portr.: fragment fotografii Gründungsbild des Vereins Schles. Ornithologen auf dem Kynast (Riesengeb.) am 12. Juni 1904, Ber. Ver. Schles. Ornith. 16, 1930.

HANTKEN VON PRUDNIK MAXIMILIAN (MIKSA)

(1821-1893)

**Pierwszy dyrektor Królewskiego Węgierskiego
Instytutu Geologicznego**

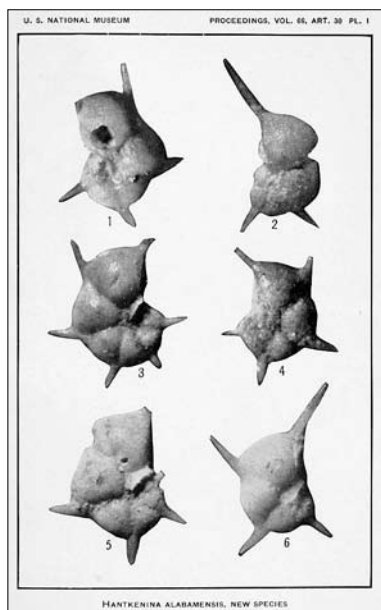
Urodził się 26 września 1821 roku w Jabłonkowie (Jablunkau) w rodzinie urzędnika celnego Johanna Hantkena von Prudnik i jego żony Józefy z domu Pindur. Po ukończeniu gimnazjum w Cieszynie (Teschén) i kursu filozoficznego w Wiedniu (Wien) uczył się w Akademii Górniczej w Bańskiej Szczawnicy

(Schemnitz) i odbył praktykę w hucie arcyksięcia Albrechta. Od roku 1846 pracował w różnych przedsiębiorstwach górniczych, jednocześnie zaś uzupełniał swoje wykształcenie, kończąc m.in. kurs chemii analitycznej w Wiedniu. Gdy w roku 1852 pracował w kopalni węgla brunatnego w Dorog koło Ostrzyhomia (węg. Esztergom, niem. Gran), opracował stratyografię trzeciorzędu tamtejszych okolic. Rok później, już jako mistrz zmianowy we Frysztacie (Freistadt, obecnie w obrębie miasta Karvina), przesłał to opracowanie wraz ze zbiorem trzeciorzędowych skamieniałości do Instytutu Geologicznego w Wiedniu. Gdy w latach 1853-58 pracował dla rządu Serbii, zajmował się nie tylko badaniami geologicznymi, ale prowadził też obserwacje meteorologiczne, których wyniki zostały opublikowane przez Belgradzkie Towarzystwo Naukowe. Poza tym zbierał okazy roślin – niektóre z jego odkryć florystycznych z okolic Majdanpek (*Senecio sylvaticus*, *Gagea pusilla*, *Ornithogalum pyrenaicum*) uwzględnił w swoim wykazie roślin naczyniowych Serbii z roku 1856 Josif Pančić.

W roku 1858 Hantken ożenił się z Idą Hoblik i zamieszkał w Budapeszcie, gdzie zajmował się badaniami geologicznymi i pomiarami wysokości na obszarze Średniogórza Zadunajskiego. Od roku 1861 pracował jako nauczyciel przyrodoznawstwa w Akademii Handlowej w Budapeszcie, prowadząc jednocześnie badania finansowane przez Węgierską Akademię Nauk, która mianowała go członkiem-korespondentem w roku 1864 i członkiem zwyczajnym w roku 1874. Badania te związane były przede wszystkim z fauną otwornic występujących w trzeciorzędowych ilach i marglach w okolicach Budapesztu, której opracowanie przyniosło mu rozgłos w świecie nauki. W roku 1866 Hantken został kustoszem działu mineralogiczno-geologicznego Muzeum Narodowego w Budapeszcie i pierwszym sekretarzem Węgierskiego Towarzystwa Geologicznego. Gdy w roku 1867 towarzystwo to postanowiło zająć się badaniem i opisem złóż węgla na obszarze Węgier, odpowiedzialnym za realizację tego programu został Hantken. Podsumowaniem tych badań była opublikowana 11 lat później książka „Złoże i górnictwo węgla w krajach korony węgierskiej”.

W roku 1868 Hantken objął kierownictwo Sekcji Geologicznej w Królewskim Węgierskim Ministerstwie Rolnictwa, Handlu i Przemysłu. Już rok później sekcja ta została przekształcona w Królewski Węgierski Instytut Geologiczny, a on sam został jego pierwszym dyrektorem. Pod jego redakcją ukazało się pierwszych sześć roczników instytutu (A Magyar Királyi Földtani Intézet évkönyve), w których znalazły się też jego własne publikacje, m.in. o faunie warstw Clavulina-Szabói i trzęsieniu ziemi w Zagrzebiu

(Agram) w roku 1880. Hantken marzył jednak o tym, by całkowicie poświęcić się pracy badawczej. Udało mu się to marzenie urzeczywistnić w roku 1882, gdy Uniwersytet w Budapeszcie stworzył z myślą o nim katedrę paleontologii. Odtąd mógł się całkowicie poświęcić zbieraniu okazów i ich badaniom. Pod koniec życia coraz mniejszą wagę przykładał jednak do publikowania wyników swoich badań. Zmarł nagle 26 czerwca 1893 roku, pozostawiając wiele cennych, ale w większości ledwo rozpoczętych opracowań.

Jego dokonania na polu nauki uhonorował Uniwersytet w Bolonii w roku 1888 tytułem doktora honoris causa. Członkiem-korespondentem mianowały go Accademia Valdarnese del Poggio w Montevarchi i C. K. Instytut Geologiczny w Wiedniu. W paleontologii jego nazwisko jako pierwszy upamiętnił Urban Schloenbach, który jednemu z amonitów znalezionych przez Hantkena w Lesie Bakońskim (Bakonyer Wald) nadał nazwę *Ammonites hantkeni* (w roku 1939 Lajos Kovács gatunek ten powiązał z ustanowionym przez siebie nowym rodzajem *Hantkeniceras*). Zostało ono upamiętnione również w nazwie rodzajowej trzeciorzędowych ślimaków z rodziny Melaniidae *Hantkenia* Munier-Chalmas, w nazwie rodziny otwornic Hantkeninidae Cushman oraz nazwach rodzajowych otwornic *Hantkenia* Prever i *Hantkenina* Cushman, a także w wielu nazwach gatunkowych, zwłaszcza otwornic (m.in. *Bolivina hantkeniana* Brady = *Lugdunum hantkenianum* (Brady), *Dentalina hantkeni* Cushman,

Guttulina hantkeni Cushman et Ozawa, *Marginulina hantkeni* Bandy, *Nonionella hantkeni* Cushman).

Publikacje: Über Serbiens Bergbau, w: Bericht über die erste allgemeine Versammlung von Berg- u. Hüttenmännern zu Wien (10. bis 15. Mai 1858), Wien 1859; Die Umgegend von Tinnye bei Ofen, *Jahrb. Geol. Reichsanst. Wien* 10, 1860; Geologische Studien über die Umgegend von Tata, *Mathematikai és természettudományi közlemények* 1, 1861; A Tata és Buda közti harmadkori képletekben előforduló foraminiferák eloszlása s jelzése, *Magyar Akadémiai Értesítő, A Mathematikai és Természettudományi osztályok közlönye* 1, 1862; Kőszénteleg keresések Erdély különböző pontjain, *Az Erdélyi Múzeum-Egyetel évkönyve* 2, 1863; A Buda s Tata közt talált Foraminiferákról, *Magyar orvosok és természetvizsgálók* 9, 1863; Az új-szöny-pesti Duna s az új-szöny-fehérvár-budai vasút befogta területnek földtani leírása, *Mathematikai és természettudományi közlemények* 3, 1864; A buda-esztergomi vidék szerves testek képezte közei, *ibid.* 4, 1865; A kisczelli tályog geologiai kora, *Magyar orvosok és természetvizsgálók* 11, 1865; Die Tertiärbildung der Gegend westlich von Ofen, *Jb. Geol. Reichsanst. Wien* 16, 1866; Az ipolyvári tályog mikroszkopi faunája, *Magyarhoni Földtani Társulat Munkálatai* 3, 1867; A diósjenői homokkő és a pusztai lökősi tályog, *ibid.*; A tájék új lelőhelye Boszniában, *ibid.*; Az ajkai kőszénképlet geologiai viszonyai, *ibid.*; A pomázi Meseliáhegy földtani viszonyai, *ibid.*; Sarmatische Schichten in der Umgebung von Ofen, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1867; Oligocene brackische Bildung von Sarisap bei Gran, *ibid.*; Kohlen in verschiedenen Gegenden Siebenbürgens, *ibid.*; Mikroskopische Fauna des Ipolyshager Tegels, *ibid.*; Der Diósjenői Sandstein und der Pusztai Lökősi Tegel, *ibid.*; Neues Meerschaumvorkommen in Bosnien, *ibid.*; Geologische Verhältnisse der Ajkaer Kohlenbildung, *ibid.*; Geologische Verhältnisse des Meseliaberges bei Pomaz, *ibid.*; Braunkohlenablagerung im nördlichen Bakony- und im Oedenburger Comitatz, *ibid.*; Gault-, Neocom-, Jura- und Lias-Ammoniten aus dem Gebiete des Bakony, *ibid.*; Die Umgebung von Lábattlan, *ibid.* 1868; Ismertetése Suess ede tanárnak „Über Die Bedeutung der sogenannten braekischen Stufe und der Cerithienschichten” című értekezésének, *Magyarhoni Földtani Társulat Munkálatai* 4, 1868; Jelentés a magyarhoni barnaszéntelegek átkutatásának eredményéről, *ibid.*; Lábattlan vidékének földtani viszonyai, *ibid.*; A brennbergi barnaszén képlet, *ibid.*; A kis-czelli tályog foraminiferái, *ibid.*; A hársoshegyi ammonitok a Bakonyban, *ibid.* 5, 1870; A kisczelli tályog elterjedése Nógrád-megyében, *ibid.*; Geologische Untersuchungen im Bakonyer Walde, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1870; Die Fauna der an der Albrechtstrasse in Ofen aufgedeckten Mergelschichten, *ibid.* 1871; Über Menschenreste aus dem Löss, *ibid.*; Über das geologische Alter der Graner Korallenschichten und des Kleinzeller Tegels, *ibid.*; Die geologischen Verhältnisse des Graner Braunkohlen-Revieres, *ibid.*; Az esztergomi barnaszénterület földtani viszonyai, *A Magyar Királyi Földtani Intézet évkönyve* 1, 1871; Der Ofner Mergel, *ibid.* 2, 1872; Az esztergomi burányrétegek és a kisczelli tályog földtani kora, *Értekezések a természettudományok köréből* 2, 1872; A budai Albrechtúton feltárt márgarétegek faunája, *Földtani Közöny* 1, 1872; Esztergommege barnaszén területének bányászati viszonyai, *ibid.*; Jelentés a magyarhoni földtani társulatnak f. é. Igó városában tartott vidéki gyűléséről, *ibid.* 2, 1873; Az ürmői és zugligeti márga, *ibid.*; Magyarország földtani viszonyainak vázlata, w: Honismertető a bécsi 1873-diki közkiállítás magyar

katalogusának bevezető része, Budapest 1873; Magyarország bányászata, *ibid.*; A zirci eocén rétegek, *Földtani Közöny 4*, 1874; Az alveolinak szerepe a délnyugati közép-magyarországi hegység eocén-képződményeiben, *ibid.*; Die Zirczer Eocenschichten, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien 1874*; Új adatok a déli Bakony föld- és őslénytani ismeretéhez, *A Magyar Királyi Földtani Intézet évkönyve 3*, 1875; A Clavulina Szabói rétegek faunája, 1. rész. Foraminiferak, *ibid. 4*, 1875; Die Fauna der Clavulina Szabói Schichten, 1 Th. Foraminiferen, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien 1875*; Neue Daten zur geologischen und palaeontologischen Kenntniss des südlichen Bakony, *ibid. 1876*; A nummulitok rétegzeti (stratigraphiai) jelentősége a délnyugati közép-magyarországi hegység ó-harmadkori képződményeiben, *Értekezések a természettudományok köréből 5*, 1875; Adalékok a Kárpátok földtani ismeretéhez, *ibid. 8*, 1877; Beiträge zur geologischen Kenntniss der Karpathen, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien 1878*; Die Kohlenflözte und der Kohlenbergbau in den Ländern der ungarischen Krone, Budapest 1878; Hébert és Munier Chalmas közleményei a magyarországi ó-harmadkori képződményekről, *Értekezések a természettudományok köréből 9*, 1879; A budavidéki ó harmadkori képződmények, *Földtani Közöny 10*, 1880; Az 1880. évi zágrábi földrégés, *A Magyar Királyi Földtani Intézet évkönyve 6*, 1882; A Clavulina Szabói-rétegek, az Eugeneák és a tengeri Alpok területén és a krétakorú „Scaglia” az Eugeneákban, *Értekezések a természettudományok köréből 13*, 1883; Új adatok a buda-nagykovácsii hegység és az esztergomi vidék föld és őslénytani ismeretéhez, *ibid. 14*, 1884; A magyarországi més- és szarukövek görcsövi alkataráról, *Mathematikai és természettudományi értesítő 2*, 1884; A budakeszii márga mikroskopi faunája, *ibid. 3*, 1884; Mikroskopische Zusammensetzung ungarlandischer Kalk-und Hornsteine, *Mathematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn 2*, 1884; Resultate der in den letzten Jahren im Gebiete der Ofen-Kovacsier Gebirges und der Gegend von Gran gemachten Untersuchungen, *ibid.*; Die mikroskopische Fauna des Budakeszier Mergels, *ibid. 3*, 1885; Amerikai nummulitok, *Földtani Közöny 16*, 1886; *Tinnyea vásárhelyii*, egy új csiga-nem és új faj a congeria rétegekből, *ibid. 17*, 1887; Vélémény a gróf Sztáray Antal birtokát képező várpalotai szénbányáról, Budapest 1888.

Források: Cushman J. A., A new genus of eocene Foraminifera, *Proceedings of the United States National Museum 66*, 1926, art. 30, 4 s. (na il. 2 Pl. 1 – *Hantkenina alabamensis*); Cushman, J. A., An outline of a re-classification of the foraminifera, *Contributions from the Cushman Foundation for Foraminiferal Research 3*, 1927, s. 1-105 (*Hantkeninidae*); Fischer P., Manuel de conchyliologie et de paleontologie conchyliologique, Paris 1887, s. 704 (*Hantkenia* Munier-Chalmas); Kecskeméti T., Hantken Miksa munkásságának amerikai vonatkozásai, *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 7*, 1989, s. 21-24 (portr.); Koch A., Hantken Miksa (1821-1893), *Földtani Közöny 24*, 1894, s. 261-268; Koch A., Maximilian v. Hantken (1821-1893), *ibid.*, s. 315-317; Koch A., Hantken Miksa emlékezete (1821-1893), *Magyar Akadémiai Értesítő 7*, 1896, s. 343-348; Kovács L., Bemerkungen zur systematischen Einteilung der jurassischen Phylloceraten – A *Phylloceras* genus rendszertani egységei, *Tisza – a Debreceni Tisza István Tudományos Társaság 3*, 1939, s. 278-320; ÖBL 2, 1959, s. 184; Pančić J., Verzeichniss der in Serbien wildwachsenden Phanerogamen, *Veh. Zool. Bot. Ges. Wien 6*, 1856, s. 475-598; Prever P., Nummuliti della Forca di Presta nell’Appennino centrale e dei dintorni di Potenza nell’Appennino meridionale, *Mém. Soc. Paléont. Suisse 29*, 1902, nr 3, 121 s. (*Hantkenia* Pre-

ver); Schloenbach U., M. v. Hantken’s Sendung von Gault-, Neocom-, Jura- und Lias-Ammoniten aus dem Bakony, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien*, 1867, s. 358-359; ZA Opava, římskokatolická fara Jablunkov, matriky narozených 1790-1840, k. 184; Zepharovich V. R. v., Verzeichniss der an die k. k. geologische Reichsanstalt gelangten Einsendungen von Mineralien, Gebirgsarten, Petrefacten u. s. w., *Jahrb. Geol. Reichsanst. Wien 4*, 1853, s. 402-420 (13. April. 1 Kiste, 22 Pfund. Von Herrn M. v. Hantken, Schichtenmeister zu Freistadt in k. k. Schlesien).

HARTMANN FRANZ XAVER

(1736-1791)

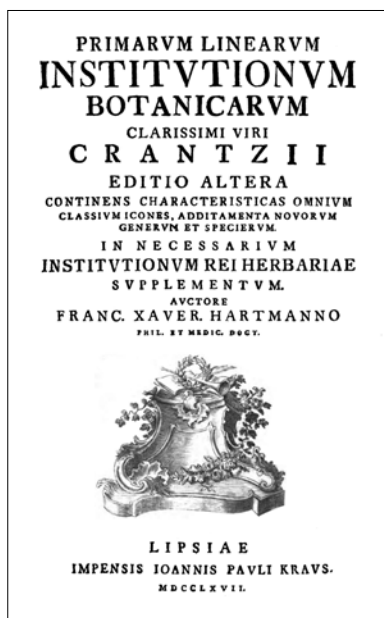
Autor „Primae lineae institutionum botanicarum”

Problematyczna jest zarówno data, jak i miejsce jego narodzin. Od roku 1776 za Ignazem de Luca różne źródła powtarzają, że urodził się 22 lipca 1737 roku w Praunsdorfie w księstwie karniowskim (Fürstenthum Jägerndorf). Franz Speta uznał, że ów Praunsdorf to leżące koło Karniowa Brantice (Bransdorf), jednak w tamtejszych księgach parafialnych z lat 1727-47 w ogóle nie pojawia się nazwisko Hartmann. Należałoby zatem raczej przyjąć, że Praunsdorf to leżące również niedaleko Karniowa Brumovice (Braunsdorf). Tam w księgach parafialnych nazwisko Hartmann pojawia się dość często, jednak w roku 1737 jedynym ochrzczonym Hartmannem był urodzony 8 lipca Johann Friedrich, syn Michaela i Zuzanny. Rok wcześniej natomiast ochrzczono tam urodzonego 22 lipca Jakoba Franza, syna Josepha Hartmanna i jego żony Marianny z domu Czernochc. Być może ten właśnie Hartmann jest tożsamy z Franzem Xaverem Hartmannem.

Ukończywszy naukę w klasie humanistycznej w Opawie (Troppau) i liceum w Ołomuńcu (Olmütz), Hartmann rozpoczął studia medyczne na uniwersytecie w Wiedniu (Wien), gdzie do jego nauczycieli należeli m.in. Lorenz Gasser, Anton de Haen, François Laugier i Heinrich Johann Nepomuk Crantz. Pod kierunkiem tego ostatniego powstała dysertacja doktorska Hartmanna – „*Primae lineae institutionum botanicarum*” – na podstawie której w roku 1766 uzyskał stopień doktora medycyny. Jej poszerzone wydanie ukazało się rok później w Lipsku (Leipzig) pod tytułem „*Primarum linearum institutionum botanicarum clarissimi viri Crantzii editio altera*”. Wydanie to ważne jest już choćby z tego powodu, że zawiera aktualne do dziś diagnozy takich gatunków, jak *Ortega dichotoma*, *Bassia hirsuta*, *Scirpus scheuchzeri*, *Euphorbia cuneiformis*, *Phaca helvetica*, *Grielum abrotanifolium*, *Antirrhinum corsicum* i *Lindernia palustris*.

W praktykę medyczną wprowadził Hartmanna doktor Heinrich von Collin w wiedeńskim szpitalu znanym pod nazwą Beckenhäusel. W roku 1768

Hartmann wyruszył w podróż do Włoch, gdzie m.in. doskonalił się w sztuce medycznej u Gianbattisty Morgagniego w Padwie. 3 sierpnia 1770 roku został przyjęty w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników, otrzymując przydomek „Dionisus” (Matrikel nr 741). Z dniem 6 marca 1771 roku objął stanowisko fizyka okręgowego w Linzu. Najprawdopodobniej nieco wcześniej ożenił się z wdową po aptekarzu Richterze, Marią Józefą Klarą z domu Krädl – 20 października 1771 roku przyszedł w Linzu na świat jego pierworodny syn, Franz Xaver Josef Anton de Paula. Po nim Hartmann doczekał się jeszcze dwóch córek – były to urodzona 17 stycznia 1773 roku Maria Anna Teresa Franciszka i urodzona 1 września 1776 roku Maria-Anna Franciszka de Paula Teresa. Obie zmarły jednak wcześniej – pierwsza mając dziewięć miesięcy, druga mając półtora roku.

W uznaniu jego zasług w roku 1776 cesarzowa Maria Teresa nadała mu tytuł cesarskiego radcy, w roku 1779 cesarz Józef II nadał mu tytuł cesarsko-królewskiego radcy sanitarnego, a w roku 1785 został przez tegoż cesarza nobilitowany. Poza wspomnianą wyżej publikacją wydał też „Formulae remediorum in materiis medicis et chirurgicis cl. viri Cranzii” (Viennae 1771). Nie stracił całkowicie zainteresowania botaniką, jednak od czasów promocji doktorskiej nie odgrywała ona w jego życiu pierwszoplanowej roli. Zmarł na tyfus w Linzu 2 maja 1791 roku.

Źródła: GT 12, 1806, s. 337; Luca I., Das Gelehrte Oesterreich, 1 Bd., 1 St., Wien 1776, s. 169-170; Meusel-Lexikon 5, 1805, s. 187-188; Oberösterreichisches Landesarchiv Linz, Pfarramt St. Matthias in Linz, Totenbuch 1785-1819, s. 60; Speta F., Ein Beitrag zur Biographie von Jakob Adalbert Joseph Winterl (1739-1809), Phytion – Annales Rei Botanicae 39, 1999, s. 185-215; Wurzbach-Lexikon 8, 1862, s. 1-2; ZA Opava, rímskokatolícký farný úrad Brumovice, matriky narodených, oddaných, zemřelých 1686-1733, k. 222; ibid., matriky narodených, oddaných, zemřelých 1734-1784, k. 15; na il.: Hartmann F. X., Primum linearum institutionum botanicarum clarissimi viri Crantzii editio altera, Lipsiae 1767, str. tyt.

HAUSLEUTNER JOHANN LUDWIG ERDMANN

(1805-1851)

Odkrywca pierwszego śląskiego stanowiska aldrowandu

Urodził się 11 września 1805 roku w Dzierżoniowie (Reichenbach). Jego ojcem był pochodzący z Pszczyny (Pless) aptekarz Ernst Sigmund Friedrich Hausleutner, królewski asesor medyczny, kawaler orderu Czerwonego Orła, matką – pochodząca z Łędzin (Lendzin) Maria Dorota z domu Woche. Po ukończeniu nauki w ewangelickiej szkole miejskiej w Dzierżoniowie Hausleutner został oddany do cieszącego się zasłużoną sławą zakładu wychowawczego pastora Kranza w Dzieńmorowicach (Dittmannsdorf) koło Wałbrzycha (Waldenburg). Spędził tam 7 lat, po czym w roku 1821 wrócił do rodzinnego miasta, by zająć się, jak jego ojciec, aptekarstwem. Po rocznej praktyce w ojcowskiej aptece wyjechał do Pszczyny, gdzie zatrudnił go miejscowy aptekarz Zacher. Pod jego wpływem Hausleutner stał się zapalonym florystą. 10 września 1825 roku zdał w Opolu (Oppeln) egzamin dla pomocników aptekarskich, do 1 lipca 1826 pracował nadal w Pszczynie, potem zaś wrócił do Dzierżoniowa. Ponieważ chciał poszerzyć swoją wiedzę zarówno w dziedzinie farmacji, jak i w dziedzinie nauk przyrodniczych, w roku 1827 ojciec wysłał go do Jeny, gdzie Hausleutner studiował m.in. pod kierunkiem prof. Göbla. Rok później wrócił do Dzierżoniowa, gdzie jako kondytor pracował u boku ojca. Zdawszy w roku 1830 w Berlinie egzamin państwowy i otrzymawszy patent aptekarza pierwszej klasy, przez kolejne trzy lata wraz z ojcem prowadził w Dzierżoniowie aptekę, którą ostatecznie przejął 11 czerwca 1833 roku. Miesiąc później, 17 lipca, ożenił się z Matyldą Scharff. Doczekał się z nią dwóch synów i córeczki, która jednak wcześniej zmarła.

W roku 1844 Hausleutner sprzedał aptekę Ernstowi Moritzowi Schmidtowni, synowi nauczyciela z Urazu (Auras), i od tej pory zajmował się głównie

swoją największą pasją – botaniką. Hodował rośliny wodne i storczyki, wyruszał często na wycieczki i wyprawy botaniczne, prowadził korespondencję, które adresatami byli tacy wybitni botanicy, jak Christian Gottfried Daniel Nees von Esenbeck (→t.1), Heinrich Friedrich Link (→t.1), Diederich Franz Leonhard von Schlechtendal, Heinrich Gottlieb Ludwig Reichenbach i Gustav Kunze. O tym, że podczas swych wypraw Hausleutner zapuszczał się często w dość dalekie strony, świadczą sprawozdania z posiedzeń Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej, którego członkiem został w roku 1842. W roku 1843 podczas jednego z tych posiedzeń docent Johann Konrad Schauer, omawiając dwa gatunki irysów, wspomniał o żywych okazach *Iris biflora*, które Hausleutner przywiózł z Węgier, znad granicy z Galicją. W tym samym roku prof. Goeppert (→t.1) wspominał o przekazanych mu przez Hausleutnera zasuszonych okazach roślin z centralnych Karpat.

Najczęściej jednak Hausleutner wracał w okolice Pszczyny, które uważał za kolebkę swych botanicznych zainteresowań. Tu w dużym stawie koło Mizerowa (Miserau) znalazł 8 sierpnia 1846 roku mnóstwo okazów aldrowandy. Informacja, którą o jego odkryciu zamieściło czasopismo „Flora oder Botanische Zeitung”, wzbudziła wśród niemieckich botaników niemalą sensację, gdyż przez całe dziesięciolecie

uważano, że aldrowanda występuje wyłącznie w strefach o stosunkowo ciepłym klimacie. Po kilku latach odkryte przez Hausleutnera stanowisko przestało istnieć z powodu osuszenia stawu, jednak już wkrótce młody aptekarz Fuchs znalazł nowe stanowisko koło Czarkowa (Czarkow), do tego z kwitnącą aldrowandą. Zainteresowany tą niezwykłą rośliną, Hausleutner próbował swych sił w jej hodowli, o czym donosił na łamach wydawanej przez Mohla i Schlechtendala „Botanische Zeitung”. Do przedwczesnej śmierci Hausleutnera przyczyniło się przypadkowo inne jego florystyczne odkrycie. Również w okolicach Pszczyny znalazł on mianowicie grzybienie, które uznał za nowy gatunek. Nadał mu nazwę *Nymphaea neglecta*. Ponieważ zachodziło podejrzenie, że może to być opisany w roku 1833 przez Ignaza Sommerauera gatunek *Nymphaea biradiata*, Hausleutner wybrał się do Styrii, by przywieźć okazy tego drugiego gatunku i porównać je z gatunkiem odkrytym przez siebie. 21 sierpnia 1851 roku powrócił do Dzierżoniowa, dwa dni później zachorował i 26 sierpnia zmarł z powodu zapalenia płuc.

Publikacje: Bemerkungen über das in Kellern und Gewölben efflorescirende Salz, Übers. Arb. SGVK, 1829; Notiz über für Schlesien neue Pflanzenarten (*Aldrovanda vesiculosa* und *Najas major*), *ibid.*, 1846; *Aldrovanda vesiculosa*, Bot. Zeitung 8, 1850; Nachtrag zu *Aldrovanda*, *ibid.*; Über eine neue *Nymphaea* aus Schlesien, *ibid.*; Über die *Aldrovanda* in Schlesien, *ibid.* 9, 1851.

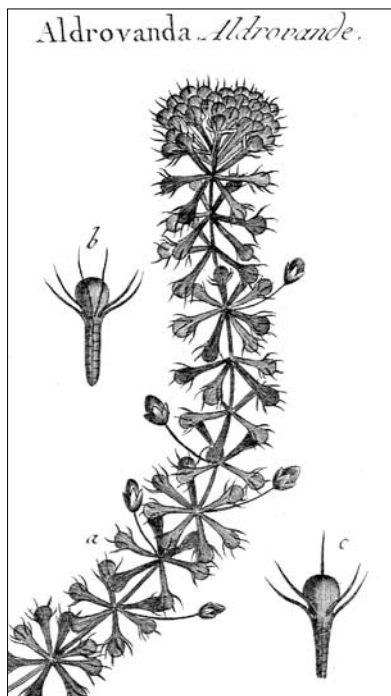
Źródła: Brachmann-Beiträge, s. 165; Die wirklichen auswärtigen Mitglieder, Übers. Arb. SGVK, 1842, s. 23; Goeppert H. R., Geschenke für die Sammlung der Gesellschaft, *ibid.*, 1843, s. 217; Kelch A., Personal-Notizen, Bot. Zeitung 10, 1852, kol. 333-335 (przedruk z Schles. Zeitung 357 z dn. 25. 12. 1851); Schauer J. K., *Iris biflora* L. und *Iris nudicaulis* Lam., Übers. Arb. SGVK, 1843, s. 215-216; Syniawa M., Hausleutner – odkrywca pierwszego śląskiego stanowiska aldrowandy, PGŚ 55, 2009, s. 14-15; na il.: *Aldrovanda vesiculosa*, z: Lamarck J. B., Recueil de planches de botanique de l'encyclopédie, Paris 1823, I Partie, Planche 220.

HEIN THEODOR

(1841-1907)

Badacz mszaków okolic Opawy

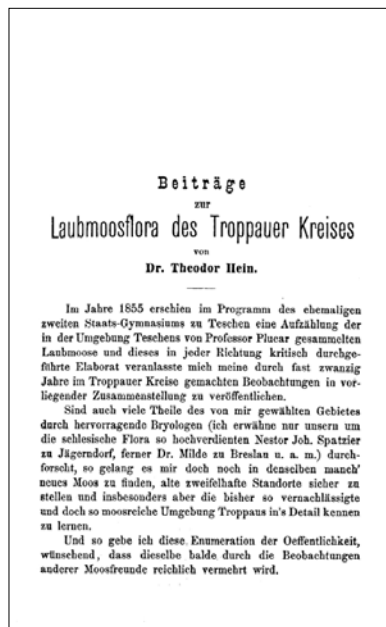
Urodził się 16 sierpnia 1841 roku w Wiedniu (Wien) w rodzinie radcy magistratu Isidora Heina i jego żony Marii z domu Spatzier. Jego matka była córką aptekarza Johanna Spatziera z Krnova (Jägerndorf) i siostrą znanego przyrodnika Johanna Spatziera (→t.1). Hein już jako 19-letni student został na wniosek Heinricha Reicharda i swojego starszego brata Isidora przyjęty w poczet członków Towarzystwa Zoologiczno-Bo-

tanicznego w Wiedniu. W latach 1864-68 był jedną z osób odpowiedzialnych za utrzymywanie w należytym porządku zbiorów botanicznych towarzystwa, w tym samym okresie był też wymieniany jako jedna z osób, które wniosły duży wkład w powiększenie zielnika towarzystwa. Na temat flory okolic Wiednia opublikował tylko jeden przyczynek (Über mehrere für die Flora Wiens seltene Pflanzen, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 15, 1865), wiele odkrytych przez niego stanowisk przytaczali jednak inni botanicy, wśród nich August Neilreich w roku 1869.

W roku 1864 uzyskał na Uniwersytecie w Wiedniu stopień magistra farmacji, w roku 1867 – stopień doktora chemii, a w roku 1869 – uprawnienia do nauczania chemii i nauk przyrodniczych w gimnazjach. Od roku 1869 był nauczycielem chemii w Głównej Szkole Realnej w Opawie (Troppau), jednak w okolicach Opawy w poszukiwaniu okazów był w już w latach 50., zapewne przy okazji odwiedzin u rodziny matki. W roku 1866 Julius Milde (→t.1) otrzymał od niego list, w którym donosił mu o odkrytych przez siebie na brzegach Morawicy koło Komárova (Komorau, obecnie w obrębie Opawy) i na brzegach Opawy między Branicami (Branitz) i Bliszczycami (Bleischwitz) pierwszych śląskich stanowiskach widliczki szwajcarskiej (*Selaginella helvetica*). W tym samym roku →Jacob Kalmus w swoim opracowaniu mchów Moraw i austriackiego Śląska wykorzystał rękopiśmienny wykaz Heina, w którym znajdowały się stanowiska wielu gatunków nie tylko z okolic Opawy, ale i Krnova, Bruntálu (Freudenthal), Karlové Studánki (Karlsbrunn), Cieszyna (Teschen) oraz z Jesioników. Z tego wykazu, do którego uzyskał dostęp za pośrednictwem Franza Bartscha, Kalmus przytoczył stanowiska przy 80 taksonach. Sam Hein dopiero w roku w roku 1874 w sprawozdaniu Głównej Szkoły Realnej w Opawie opublikował rozprawę „Beiträge zur Laubmoosflora des Troppauer Kreises”, w której zestawiał wykaz 382 gatunków mchów. We wstępie do rozprawy pisał, że jest to owoc jego niemal 20-letniej pracy.

Wracając w roku 1879 do Wiednia, pozostawił w zbiorach opawskiej Głównej Szkoły Realnej duży zielnik mszaków i roślin naczyniowych z okolic Opawy. W Wiedniu od roku 1881 pracował w Zakładzie Kształcenia Nauczycieli i Nauczycielek. W roku 1897 został odznaczony złotym Krzyżem Zasługi z Koroną. Zmarł 12 listopada 1907 roku. Był żonaty z Wiktorią, córką biskupiego leśniczego Adolpha Medritzer i jego żony Magdaleny z domu Cuny. Dwie córki Heina z tego małżeństwa – urodzona 24 września 1873 roku Maria Józefina i urodzona 23 lutego 1875 roku Eugenia Wiktoria – przyszły na świat w Opawie. Z metryki zgonu Heina wynika, że pod koniec życia był rozwiedziony.

Pozostałości jego opawskiego zielnika znajdują się dziś w Muzeum Śląskim w Opawie. Niewiele jest wśród nich oryginalnych arkuszy Heina, część bowiem została opatrzona nowymi etykietami przez Gustava Brauna. Wiele arkuszy zostało skradzionych w roku szkolnym 1882-1883, wiele też uległo zniszczeniu w latach II wojny światowej. Liczbę zaginionych arkuszy szacuje się na ponad 700.

Źródła: Amtlicher Teil, Wiener Zeitung, nr 133, 12.6.1897; Bericht des Secretärs Dr. H. W. Reichardt, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 14, 1864, s. 30; *ibid.* 15, 1865, s. 34; *ibid.* 16, 1866, s. 43; *ibid.* 18, 1868, s. 40; DA Wien, Pfarramt St. Othmar unter den Weissgerbern, Sterbebuch 1904-08, k. 216, poz. 1907/196; BZÖ, s. 130, 142; Duda-Poznańki, s. 90-91; Eisenberg L., *Das geistige Wien*, Bd. 2, Wien 1893, s. 192; Kalmus J., *Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien*, IV. Laubmoose (1. Serie), *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 5, 1866, s. 184-236; Milde J., Über *Selaginella helvetica* Lk. in Schlesien, *Jber. SGVK* 44, 1866, s. 120-121; Mitglieder, welche die Sammlungen der Gesellschaft ordnen, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 14, 1864, s. XX; *ibid.* 15, 1865, s. XX; *ibid.* 17, 1867, s. XXII; *ibid.* 18, 1868, s. XX; Neilreich A., Zweiter Nachtrag zur Flora von Nieder-Österreich, *ibid.* 19, 1869, s. 245-298; Neu eingetretene Mitglieder, *ibid.* 10, 1860, s. 75; Personalien, Pädagogischer Jahresbericht von 1907, *Leipzig* 1908, Abt. II, s. 123; Personal- und Schulnotizen, *Zeitschr. f. Österr. Gymn.* 21, 1870, s. 336; TL-2, 2, 1979, s. 139-140; ZA Opava, římskokatolická fara Panny Marie Opava, matriky narozených 1868-1874, k. (247), 1874-81, k. 11; *ibid.*, římskokatolická fara Krnov, matriky oddaných 1811-1847, s. 154; na il.: Hein Th., *Beiträge zur Laubmoosflora des Troppauer Kreises*, Jahresbericht über die Staatsoberrealschule für das Schuljahr 1873-74, 19. Jahrgang, Troppau 1874, s. 3.

HEINZEL PHILIPP GUSTAV

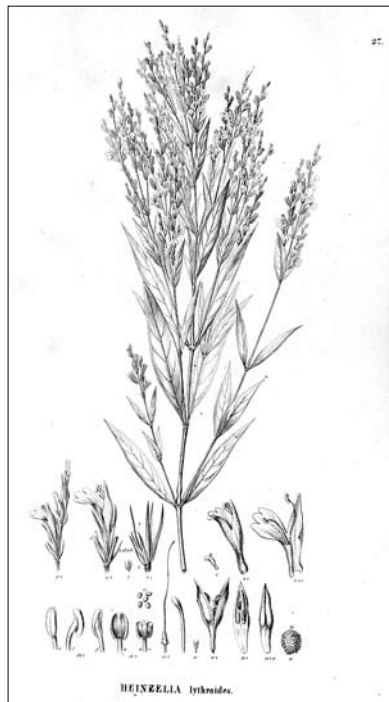
(1817-1883)

**Profesor botaniki w Akademii Rolniczej
w Prószkowie**

Urodził się we Wrocławiu (Breslau) 12 stycznia 1817 roku (Anders podaje datę 21 grudnia) w rodzinie rachmistrza Johanna Gottloba Heinzla i jego żony Johannы Elżbiety z domu Schaefer. Uczył się najpierw w Szkole Miejskiej św. Ducha, później zaś w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, gdzie do jego nauczycieli należeli m.in. Peter Samuel Schilling (→t.1) i Ernst Friedrich Glocker (→t.1). Uzyskawszy w roku 1840 świadectwo dojrzałości, rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim. W roku 1844 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „*De Macrozamia preissii*”. Było to szczegółowe studium anatomiczne australijskiego sagowca, któremu nazwę na cześć badacza australijskiej flory Ludwiga Preissa nadał Johann Georg Christian Lehmann, założyciel ogrodu botanicznego w Hamburgu. Nazwa *Macrozamia preissii* Lehm. (= *Encephalartos preissii* (Lehm.) F. Muell.) po raz pierwszy pojawiła się w roku 1842 w katalogu nasion hamburskiego ogrodu botanicznego. Rok później roślinę tę w oparciu o informacje przekazane listownie przez Lehmana opisał holenderski botanik Friedrich Anton Wilhelm Miquel w czasopiśmie „*Linnaea*”. Sam Lehmann opisał ją w tym samym roku, w którym ukazała się dysertacja Heinzla. Heinzel zadedykował ją zarówno Lehmannowi, jak i Neesowi von Esenbeck (→t.1), Heinrichowi Robertowi Goepfertowi (→t.1) oraz Johannowi Konradowi Schauero-wi. W roku 1845 jego dysertacja została przedrukowana w 21 tomie „*Nova Acta Academiae Caesareae Leopoldino-Carolinae*”.

Od roku 1845 Heinzel pracował jako pomocniczy nauczyciel naukowy we wrocławskiej Wyższej Miejskiej Szkole Realnej. Gdy w roku 1847 w Prószkowie (Proskau) koło Opola (Oppeln) otwarty został Dydaktyczny Instytut Rolniczy przemianowany później na Akademię Rolniczą, zatrudniono go jako jednego z nauczycieli tej placówki. W semestrze letnim 1848 wykładał botanikę rolniczą i specjalną zoologię, w semestrze zimowym 1849/50 – mineralogię i geologię, anatomię i fizjologię roślin, botanikę rolniczą oraz zoologię ogólną, rolniczą i leśną, w semestrze letnim 1851 wykładał dendrologię leśną, botanikę rolniczą oraz zoologię ogólną, rolniczą i leśną, a oprócz tego prowadził ćwiczenia z oznaczania roślin i wycieczki botaniczne oraz ćwiczenia z badań anatomiczno-fizjologicznych roślin uprawnych. Te ostatnie prowadził w stworzonym przez siebie już w roku 1849 laborato-

rium fizjologii roślin, pierwszym takim laboratorium w niemieckich szkołach rolniczych. Od roku 1852 obok wspomnianych wyżej dyscyplin wykładał też choroby roślin. W tymże 1852 roku otrzymał tytuł profesora. Rok wcześniej ożenił się z Selmą Kämp.

Jego nieliczne publikacje można znaleźć w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej, który przyjęło go w poczet swoich członków-korespondentów (Welche Bedeutung hat die Mutterknolle für die Kartoffelstande?, *Jber. SGVK* 28, 1850; Vegetationskraft den Saubohne (*Faba vulgaris* Moench, *Vicia faba* L.), *ibid.*), w „*Annalen der Landwirtschaft in den königlich Preussischen Staaten*” (Wer kann mit Erfolg seine Studien an höheren landwirtschaftlichen Lehranstalten beginnen?, *Bd.* 25, 1855), w „*Landwirtschaftliches Centralblatt für Deutschland*” (Zum landwirtschaftlichen Unterrichtswesen – eine Parallele zwischen Proskau und Halle, *Bd.* 12, 1864) i w publikacji wydanej z okazji 27 zjazdu niemieckich rolników i leśników (Zur Orientierung über die schlesische Flora, w: Ein Kulturbild der Provinz Schlesien, Festschrift zur 27. Versammlung deutscher Land- und Forstwirte, Breslau 1869). Wiosną 1866 roku ogród Akademii Rolniczej, który początkowo przeznaczony był do uprawy warzyw i owoców i tylko w niewiel-

kiej części służył do celów dydaktycznych, został przekształcony przez niego w ogród botaniczny. Gdy w roku 1881 Akademia Rolnicza w Prószkowie została rozwiązana, przeprowadził się do Wrocławia. We wrocławskiej książce adresowej był jeszcze odnotowany w roku 1884 jako zamieszkały przy Mauritiusstrasse 6 (dziś ul. Walońska). Zmarł jednak już rok wcześniej – informacja o jego śmierci została zamieszczona w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Jego nazwisko upamiętnił w botanice Christian Gottfried Nees von Esenbeck w nowym rodzaju z rodziny akantowatych z Brazylii, któremu nadał nazwę *Heinzelia*.

Źródła: Adressbuch Breslau 1884, s. 153; Anders-Statistik 1848, s. 50; Beförderungen, Jahrbuch der Landwirtschaft und der landwirtschaftlichen Statistik 6, 1853, s. 317; Delectus Seminum quae in horto Hamburgensium botanico e collectione anni 1842 mutuae commutatione offeruntur, Hamburgii 1842, s. 5; Die landwirtschaftliche Akademie Proskau, dargestellt von den Lehrern derselben – Festschrift zur Feier des fünfundzwanzigjährigen Bestehens der Akademie, Berlin 1872, s. 20, 32-33; Heinzel Ph. G., Vita, w: *De Macrozamia preissii*, Vratislaviae 1844, s. 55-56; Im Laufe des Jahres verlor die Gesellschaft durch den Tod..., Jber. SGVK 61, 1883, s. II; Kühn J., Das Mikroskop als Unterrichtsmittel an landwirthschaftlichen Lehranstalten, Agronomische Zeitung 12, 1857, s. 81-83; Lehmann G. C. L., Novitiae Florae Novae Hollandiae, w: *Novarum et minus cognitarum stirpium pugillus octavus*, Hamburgi 1844, s. 29-56; Miquel F. A. G., *Genera et species Cycadearum viventium*, Linnaea 17, 1843, s. 675-744; TL-2, 2, 1979, s. 141; Nees von Esenbeck Ch. G., *Acanthaceae*, w: Martii Flora Brasiliensis, T. 9, Lipsiae 1851, s. 153, tab. XXVII (na il.); Verzeichniss der Vorlesungen auf der Königl. landwirthschaftlichen Lehranstalt zu Proskau, Amts-Blatt der Königlichen Regierung zu Breslau 39, 1848, s. 76-77; *ibid.* 40, 1849, s. 371-372; *ibid.* 42, 1851, s. 100-101; *ibid.* 43, 1852, s. 75-77.

HELLWIG THEODOR RUDOLF

LUDWIG EMIL KASIMIR

(1837-1921)

Badacz flory okolic Zielonej Góry

Urodził się 24 marca 1837 roku w leżącym na wschód od Zielonej Góry (Grünberg) Pyrniku (Pirnig) w rodzinie nauczyciela Johanna Gottfrieda Hellwiga, który pracował tam od roku 1829, i jego żony Karoliny Henrietty z domu Jauersch. Na temat jego młodości i lat szkolnych nie udało się znaleźć żadnych informacji. W roku 1859 rozpoczął pracę w ewangelickiej Szkole Miejskiej w Zielonej Górze. Badaniem flory okolic Zielonej Góry zaczął się zajmować najprawdopodobniej w latach 60. XIX w. Z mszakami był już wówczas na tyle obeznany, że mógł dostarczyć informacji o stanowiskach kilku gatunków do dzieła „Bry-

ologia silesiaca” Juliusa Milde (→t.1) z roku 1869. Jego wiedza na temat mszaków okolic Zielonej Góry powiększała się jednak szybko – w uzupełnieniach do swej pracy z roku 1869 Milde przytoczył odkryte przez niego nowe stanowiska przy 3 taksonach, rok później – już przy 45. W roku 1870 obaj z Mildem znaleźli nowy dla Śląska gatunek wątrobowca *Blyttia lyellii* Endlicher (= *Jungermannia lyellii* Hooker) – Milde znalazł jego okazy w Miękini (Nimkau) koło Środy Śląskiej (Neumarkt), a Hellwig – koło Zielonej Góry.

Równie dobre było już wówczas rozeznanie Hellwiga we florze roślin nasiennych (w roku 1869 Adolf Engler (→t.1) podał odkryte przez niego stanowiska z okolic Zielonej Góry przy ponad 20 taksonach) oraz porostów (w roku 1861 →Berthold Stein podał odkryte przez niego stanowiska przy 12 taksonach). Zbiory zielnikowe Hellwiga szybko docenione zostały jako istotne źródło informacji na temat flory okolic Zielonej Góry, czego dobrym przykładem jest prelekcja wygłoszona przez Karla Gustava Limprichta (→t.1) 15 lutego 1872 roku na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Była ona oparta na zbiorach Hellwiga i obserwacjach →Everkena.

Poza wspomnianymi wyżej przyrodnikami informacje o jego odkryciach florystycznych aż do roku 1905 publikowali odnośnie roślin nasiennych Rudolf von Uechtritz (→t.1), Emil Fiek (→t.1), →Alfons Callier, Theodor Schube (→t.1), odnośnie wyrosli Georg Hieronymus (→t.1), odnośnie porostów →Eugen Eitner i odnośnie grzybów Joseph Schroeter (→t.1). Sam Hellwig publikował niewiele – niemal wszystkie jego teksty ukazały w latach 1896-1903 w „Allgemeine Botanische Zeitschrift”. Poświęcone były porostom i wyrosłom z okolic Zielonej Góry, florie okolic Kontopu (Kontopp) oraz florie leżącej niedaleko jego rodzinnego Pynika Zamkowej Góry (Schlossberg) – wzniesienia położonego na północ od Bobrownik Odrzańskich (Bobernig) w pobliżu ujścia Ochli do Odry. Poza tymi tekstami opublikował jeszcze w roku 1897 w czasopiśmie Sekcji Botanicznej Towarzystwa Przyrodniczego Prowincji Poznańskiej przyczynki do flory Wielkopolski. W roku 1888 wspomniany wyżej Berthold Stein upamiętnił jego nazwisko w nazwach dwóch nowych gatunków porostów – *Dimerospora hellwigii* i *Strickeria hellwigii*. W roku 1891 na wniosek Hieronymusa i Schubego został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej.

Hellwig był żonaty z Pauliną Wilhelminą Charlottą Fabricius, z którą miał co najmniej dwoje dzieci – urodzoną 20 stycznia 1871 roku córkę Helenę Hulde

Charlotte i urodzonego 1 listopada 1873 roku syna Theodora Reiherda Hellmutha (zmarł 8 lipca 1879 roku). Po śmierci pierwszej żony ożenił się ponownie 5 sierpnia 1880 roku w Konotopie z 11 lat młodszą od niego, pochodzącą z Wolsztyna (Wollstein) Wilhelmina Klara, córką mistrza piekarskiego Benjamina Augusta Neubelta i jego żony Wilhelminy z domu Schrodtt. Miał z nią co najmniej trzy córki – urodzoną 10 września 1881 roku Annę Klarę Martę, urodzoną 16 lutego 1883 roku Elizę Bertę Huldę i urodzoną 10 sierpnia 1884 roku Bertę Selmę Margarethę.

Po roku 1905 nazwisko Hellwiga znikło z piśmienictwa przyrodniczego – być może ze względu na stan zdrowia nie był już w stanie zajmować się botaniką. Zmarł 18 czerwca 1921 roku w Zielonej Górze, przeżywszy 84 lata. Był już wówczas ponownie wdowcem i zapewne żył samotnie, skoro jego zgon w urzędzie stanu cywilnego musiał zgłosić pielęgniarz Oskar Schulz. Inny wybitny zielonogórski nauczyciel i przyrodnik, →Hugo Schmidt, w „Zielonogórskim kalendarzu domowym” na rok 1924 tak podsumował jego dokonania: „Zasługę poznania tutejszej flory należy w pierwszym rzędzie przypisać nieżyjącemu od dwóch lat nauczycielowi Theodorowi Hellwigowi, na którego długoletnich obserwacjach oparte są przytoczone wyżej liczby (930 gatunków roślin nasiennych, 45 gatunków wątrobowców, 59 gatunków mchów, 57 gatunków ramienicowatych, 43 gatunki porostów, 1327 gatunków grzybów). Wielu odkrytych przez niego gatunków, np. noszącego jego imię porostu *Strickeria hellwigi*, nie spotyka się ani na pozostałym obszarze Niemiec, ani w ogóle nigdzie indziej”. Ten sam Schmidt w roku 1911 na cześć Hellwiga nowej formie pierwiosnka lekarskiego nadał nazwę *Primula officinalis* f. *hellwigi*.

Publikacje: Der Schlossberg bei Bobernig und Umgebung – botanische Skizze, *Niederschl. Tagebl. nr 150, 29.6.1884*; Der Schlossberg bei Bobernig und Umgebung, *Allg. Bot. Zeitschr. 1, 1896*; Beiträge zur Florenkenntnis der Provinz Posen, *Zeitschr. Bot. Abt. Naturw. Ver. Posen 4, 1897*; Die Flechten der Umgebung von Grünberg in Schlesien, *Allg. Bot. Zeitschr. 3, 1898*; Florenbild der Umgegend von Kontopp im Kreise Grünberg in Schlesien, *ibid. 5-6, 1899-1900*; Zusammenstellung von Zooeciden aus dem Kreise Grünberg i. Schles., *ibid. 7-9, 1901-03*.

Źródła: Anders-Statistik 1848, s. 381; *ibid.* 1867, s. 502; Anmeldungen beim Kgl. Standesbeamte der Stadt und Kämmeri Grünberg, *Grünberger Wochenblatt 55, nr 81, 12.7.1879; ibid. 56, nr 84, 17.7.1880; ibid. 57, nr 110, 17.9.1881; ibid. 59, nr 24, 25.2.1883; ibid. 60, nr 99, 17.8.1884*; AP Zielona Góra, USC Konotop, księga małżeństw 1880/8; Auf den Antrag von Prof. Hieronymus und Dr. Schube Herr Lehrer Hellwig (Grünberg)..., *Jber. SGVK 69, 1891, s. 130*; Callier A., Über die in Schlesien vorkommenden Formen der Gattung *Alnus*, *Jber. SGVK*

69, 1891, s. 72-85; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 18; *ibid.* 1902, s. 20; *ibid.* 1909, s. 39; Eitner E., Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens, *Jber. SGVK 73, 1895, II Abth., Zool.-Bot. Sect., s. 2-26*; Eitner E., Zweiter Nachtrag zur Schlesischen Flechtenflora, *ibid. 78, II Abth., Zool.-Bot. Sect., s. 5-27*; Engler-Verzeichniss 1869; Es wurde beschlossen die Ernennung, *Jber. SGVK 69, 1891, s. 3*; Evangelische Kirchengemeinde Grünberg, Taufbuch 1871-74, poz. 1871/62, 1873/493; Fiek-Durchforschung 1886-95; Hieronymus G., Beiträge zur Kenntniss der europäischen Zooeciden und der Verbreitung derselben, *Jber. SGVK 68, 1890, Ergänzungsheft, s. 49-272*; Milde-Bryologia, s. VI, 49, 214, 311, 328, 396; Milde J., Verzeichniss neuer Standorte, *Jber. SGVK 47, 1869, s. 120-122*; Milde J., Neue Standorte Schlesischer Moose und Farne, *ibid. 48, 1870, s. 121-130*; Limpricht-Nachträge; Limpricht K. G., Neue schlesische Lebermoose, *SGVK 49, 1871, s. 81-82*; Limpricht K. G., Über die Flora von Grünberg, *ibid. 50, 1872, s. 72-74*; Limpricht K. G., Neue Bürger der schlesischen Moosflora, *ibid. 60, 1882, s. 242-243*; Personal-Chronik öffentlichen Behörden, Amts-Blatt der Regierung zu Liegnitz 49, 1859, s. 263; Schmidt H., Aus dem Formenkreise von *Primula officinalis*, *Deutsche Bot. Monatsschr. 22, 1911, s. 73-74*; Schmidt H., Überblick über die Grünberger Flora und Fauna, *Grünberger Hauskalender, 1924, s. 50-52*; Schube-Durchforschung 1896-1905; Schube-Herbarium 1900-05; Stein-Nachträge II, III, IV; Uechtritz-Durchforschung 1872-85; USC Zielona Góra, księga zgonów 1921/202.

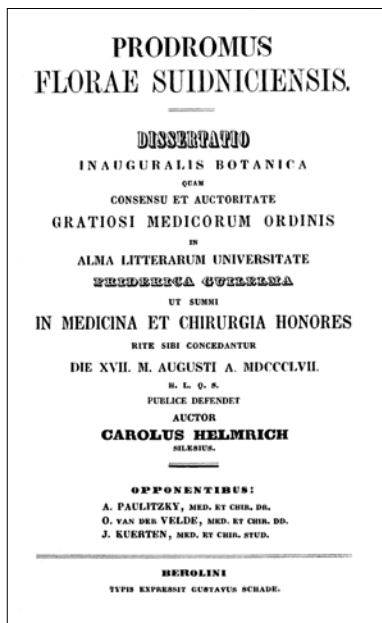
HELMRICH CARL

(1833-1868)

Autor dysertacji o florze okolic Świdnicy

Urodził się 10 marca 1833 roku w Świdnicy (Schweidnitz) w rodzinie Carla Ignaza Helmricha i jego żony Apolonii z domu Housson. Uczył się w gimnazjum w rodzinnym mieście i tam też w roku 1853 uzyskał świadectwo dojrzałości. Studiował we Wrocławiu (Breslau) pod kierunkiem m.in. Christiana Juliusa Branissa, Moritza Ludwiga Frankenheima i Heinricha Roberta Goepperta (→1), potem w Berlinie pod kierunkiem m.in. Alexandra Brauna, Karla Gustava Mitscherlicha, Johanna Christiana Jüngkena, Moritza Heinricha Romberga, Johannesa Müllera i Gustava von Lauer. W roku 1857 uzyskał w Berlinie stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „*Prodromus Florae Suidniciensis*”. W dysertacji tej zamieścił wykaz roślin występujących na obszarze otaczającym Świdnicę w promieniu mniej więcej 20 km. W obszarze tym znalazły się m.in. Strzegom (Striegau), Świebodzice (Freiburg in Schlesien), Jedlina Zdrój (Charlottenbrunn), Góry Sowie (Eulengebirge), Dzierżoniów (Reichenbach) i Ślęża (Zobtenberg). Rok później Helmrich uzyskał aprobatę jako lekarz, chirurg i położnik. Od roku 1861 figurował w spisie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg jako lekarz-asystent w Berlinie

w latach 1861-63, lekarz oddziałowy w Nysie (Neisse) w latach 1864-65 i lekarz oddziałowy we Wrocławiu w latach 1866-67. Zmarł we Wrocławiu 8 marca 1868 roku na dwa dni przed swoimi 35 urodzinami.

Źródła: Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Potsdam und der Stadt Berlin, Jahrg. 1858, s. 260; Helmrich C., Vita, w: Prodrômus Florae Suidniciensis, Berolini 1857, s. 30-31; TL-2, 2, 1979, s. 149; Verzeichniss der Mitglieder, Verh. Bot. Ver. Brandenb. 3-4, 1861-62, s. XXX, ibid. 5, 1863, s. XXXXV, ibid. 6, 1864, s. XXXV, ibid. 7, 1865, s. XXX, ibid. 8, 1866, s. XXXIV, ibid. 9, 1867, s. XLVI; na il.: Helmrich C., Prodrômus Florae Suidniciensis, Berolini [1857], str. tyt..

HERTZSCH HERMANN

(1819-1856)

Badacz flory Górnych Łużyc, Górnego Śląska, Pomorza i Brandenburgii

Urodził się 29 grudnia 1819 roku w Zossen w Brandenburgii, gdzie jego ojciec był kupcem i burmistrzem. W 16 roku życia rozpoczął naukę w aptece Schellera we Frankfurcie nad Odrą. Ponieważ od lat szkolnych interesował się botaniką, szybko zaprzyjaźnił się tam z 40 lat starszym od niego Johannesem Nicolausem Buekiem, niegdysiejszym aptekarzem, później rewizorem aptek w okręgu frankfurckim, właścicielem dużego prywatnego ogrodu botanicznego. Przyjaźń ta

trwała do końca ich życia – obaj zmarli w tym samym roku.

W roku 1839 Hertzsch rozpoczął pracę jako pomocnik aptekarski w Lubaniu (Lauban). Z zapałem zajął się tam badaniem lokalnej flory, której od czasów →Gemeinhardta i →Oettla nikt nie poświęcał zbyt wiele uwagi. Przy okazji przekonał się, że wiele stwierdzeń jego poprzedników na tym terenie – m.in. na temat braku roślin wapieniolubnych na Górnych Łużycach – nie ma żadnych podstaw. Jego odkrycia uwzględnili Friedrich Wimmer w „Neue Beiträge zur Flora von Schlesien” z roku 1845 i częściowo Ludwig Rabenhorst w „Vorläufige, ergänzende und berichtigende Notizen zur meiner Flora lusatica mit Berücksichtigung der Nachbarfloren” z roku 1846, ten drugi jednak przy wszystkich stanowiskach odkrytych przez Hertzscha podał nazwisko Bueka. Badania Hertzscha w okolicach Lubania były tak gruntowne, że Reinhard Peck (→t. 1), który te same okolice badał w roku 1850 i który nie znał dokonań Hertzscha, potwierdził wszystkie podane przez niego informacje i dodał do nich niewiele nowego.

Na początku lat 40. Hertzsch przeniósł się na Górny Śląsk, gdzie pracował w Leśnicy (Leschnitz), Toszku (Tost) i Gliwicach (Gleiwitz). W tych ostatnich pomagał Hermannowi Kabathowi (→t. 1) przy opracowaniu lokalnej flory. Podczas pobytu na Górnym Śląsku odkrył pierwsze śląskie stanowiska połonicznika kosmatego (*Herniaria hirsuta*) koło Żyrowej (Zyrowa) i Leśnicy.

W połowie lat 40. Hertzsch przeniósł się do Wrocławia (Breslau), zaś w roku 1847, zdawszy wcześniej państwowy egzamin w Berlinie, rozpoczął pracę w leżącym dziś w województwie zachodniopomorskim Insku (Nörenberg). Zainteresowawszy się licznymi w okolicy Inśka jeziorami, zaczął zbierać też wówczas okazy roślin wodnych. Od tego czasu zajmował się już nimi stale. Owocem jego ówczesnych badań był rękopis „Flora von Nörenberg in Pommern”, w którym zestawiał informacje o 905 gatunkach roślin naczyniowych występujących w okolicach Inśka. Rękopis ten trafił do rąk aptekarza i rady medycznego Carla Wilhelma Rittera ze Szczecina (Stettin), a po jego śmierci spadkobiercy przekazali go Paulowi Aschersonowi, który z kolei przekazał go bibliotece Towarzystwa Botanicznego Prowincji Brandenburskiej.

W roku 1848 Hertzsch rozpoczął pracę w aptece dworskiej w Szczecinie (Stettin), potem na pewien czas przejął jej zarząd, gdy w roku 1849 jej właściciel zmarł podczas epidemii cholery. Kolejna zmiana w jego życiu nastąpiła w roku 1850, gdy przyjął posadę w aptece w Grabowie (Grabow, dziś w obrębie Szczecina). W czasie, gdy pracował w Szczecinie

i Grabowie, nawiązał kontakty ze szczecińskimi botanikami, wśród których byli radca medyczny Ludwig Eduard Emil Behm, rektor Christian Hess i nauczyciel Carl Seehaus. Cenna była też znajomość ze wspomnianym wyżej radcą medycznym Ritterem, w którego posiadaniu znajdował się zielnik zmarłego w roku 1848 Friedricha Wilhelma Gottlieba Rostkoviusa.

W okresie szczecińskim Hertzsch jako pierwszy odkrył występowanie na Pomorzu rdestnicy włosowatej (*Potamogeton trichoides*), zamętnicy błotnej wielowocowej (*Zannichellia palustris* ssp. *polycarpa*), situ czarnego (*Juncus atratus*), podejźrzonu marunowego (*Botrychium matricariifolium*) i wielu gatunków jeżyn. Odkrył też stanowisko sitowia amerykańskiego (*Scirpus pungens*) w tym samym dniu, w którym na innym stanowisku znalazł go Christian Hess, później jednak obaj przekonali się, że okazy tego gatunku znalazł już wcześniej na Pomorzu Rostkovius.

W roku 1851 Hertzsch przeniósł się do leżącego na zachód od Berlina Friesack. Spędził tam prawie trzy lata, zaprzyjaźniając się z miejscowym miłośnikiem botaniki, nauczycielem Gustavem Adolfem Ritterem. W roku 1853 przeprowadził się do Dębna (Neudamm), gdzie poznał znanego badacza mszaków Brandenburgii, doktora Hermanna Itzigsohna. Wspólnie z nim opublikował artykuł „Über einen *Xanthium*-Bastard” (*Bot. Zeitung* 12, 1854) o mieszańcach rzepienia pospolitego (*Xanthium strumarium*) z rzepieniem brzegowym (*X. albinum*).

Rok później ponownie zmienił miejsce pobytu i wyjechał do Angermünde. W leżącym na południe od tego miasta jeziorze Parsteinsee znalazł rzadko spotykaną jezierzę giętką (*Najas flexilis*), nieznaną wcześniej oosporę ramienicy gwiazdkowej (*Chara stelligera*) i jeden nowy gatunek ramienicy. Trafił on z numerem 478 do wydawnictwa zielnikowego Ludwiga Rabenhorsta, a sam Hertzsch opisał go w roku 1855 pod nazwą *Chara filiformis* (Zur *Chara filiformis* Hertzsch, *Hedwigia* 1, nr 12, 1855).

Zainteresowanie roślinami wodnymi nie przysłużyło się jego zdrowiu. Z powodu nasilających się bólów reumatycznych zrezygnował z posady w Angermünde i na kilka tygodni wyjechał do rodziny do Zossen. Potem rozpoczął pracę w Cedynii (Zehden). Poprawa zdrowia po kilkutygodniowym odpoczynku była jednak pozorna i 16 marca 1856 roku zmarł w Cedynii, mając zaledwie 36 lat.

Źródła: Ascherson P., Hermann Hertzsch – Nachruf, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 3-4, 1861/62, s. 372-376; Fürnrohr A. E., Die Algen Sachsens, respective Mittel-Europa's, Doppelheft: Decade XLVII und XLVIII, Flora 38, 1855, s. 759-761; Kabath-Flora, s. VI, 60, 102, 116, 180; Raben-

horst L., Vorläufige, ergänzende und berichtigende Notizen zur meiner Flora lusatica mit Berücksichtigung der Nachbarflora, Botanisches Centralblatt für Deutschland 1, 1846, s. 195, 244, 367, 388, 389; Peck R., Beiträge zur Flora der Oberlausitz, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 6, H. 1, 1851, s. 31-35; Schwarz H.-D., Deutsche Apotheker-Biographie, Ergänzungs-Band 1, Stuttgart 1986, s. 189-190; Wimmer F., Neue Beiträge zur Flora von Schlesien, Breslau 1845, s. 73-74, 154; Wimmer-Flora 1857, s. 102, 549, 553.

HERZ ALFRED OTTO

(1852-1905)

Kustosz zbiorów wielkiego księcia Mikołaja Michajłowicza Romanowa

Urodził się 14 października 1852 roku w górnołużyckich Wojrowicach (niem. Hoyerswerda, głuź. Wojerecy). Po ukończeniu szkoły średniej zaczął w roku 1873 studiować medycynę w Lipsku (Leipzig), jednak z powodu problemów finansowych musiał zrezygnować ze studiów. Interesując się od wczesnych lat motylami, przyjął wówczas zaoferowaną mu posadę kustosa zbiorów wybitnego entomologa Ottona Staudingera. W roku 1883 Staudinger polecił go na stanowisko kustosa zbiorów wielkiego księcia Mikołaja Michajłowicza Romanowa. Jeszcze w tym samym roku nowy pracodawca wysłał Herza na Sycylię, gdzie wraz z Emilem Funke szukał nowych okazów do jego zbiorów. Tak rozpoczął się w jego życiu 15-letni okres podróży. Lata 1884-85 spędził w Korei, Chinach, Japonii, na wyspie Hainan i w Syjamie, w roku 1887 był w północnej Persji, w latach 1888-1890 podróżował po Jakucji, wybrzeżu Morza Ochockiego, Kamczatce i Wyspach Komandorskich, w 1892 odwiedził okolice Buchary i dolinę rzeki Zafarszan, w roku 1894 – góry Kopet-dag i północno-za-

chodnią Persję, w roku 1896 – południowo-zachodnie Zakaukazie, w roku 1897 – Zakaukazie i Finlandię.

Ponieważ ciągle podróżował, opracowaniem przywożonych przez niego zbiorów zajmowali się inni badacze, a wśród nich Siergiej Nikołajewicz Alpheraky (*Hypopta herzi*, *Cucullia herzi*=*Cucullia maracandica*, *Leucanitis herzi*=*Aleucanitis herzi*), Hugo Theodor Christoph (*Bombyx herzi*=*Lasiocampa nana*, *Erebria herzi*=*Erebria pawlowskyi*, *Agrotis herzi*=*Paradiarsia herzi*) i Carl Fixsen (*Thecla herzi*=*Fixsenia herzi*, *Phasus herzi*=*Endoclista sinensis*). Dopiero w roku 1897 w redagowanym przez Mikołaja Michajłowicza Romanowa czasopiśmie „Mémoires sur les lépidoptères” ukazała się jego pierwsza publikacja poświęcona podróżom z Jakutsk na Kamczatkę. Pierwsze nowe taksony – odmianę *Melitaeta phoebe* var. *tungusa* i gatunek *Dianthoecia corrupta* (= *Hadena corrupta*) – opisał w roku 1898 w wykazie motyli z północno-wschodniej Syberii. W publikacjach z lat 1902-04 opisał 2 nowe rodzaje – *Koraia* i *Lena* (= *Pachnobia*) – a także ponad 20 gatunków i kilkanaście odmian motyli.

Poza motylami Herz przywoził ze swych wypraw również zbiory mięczaków i gadów, które opracowywał m.in. Oskar Boettger (*Hyalinia* (*Polita*) *herzi*=*Oxychilus herzi*, *Buliminus* (*Pseudonapaeus*) *herzi*=*Turanena herzi*, *Cyclotus herzi*, *Simotes herzi*) oraz ryb, które opracowywał m.in. Salomon Markowicz Herzenstein (*Pungtungia herzi*, *Coreoperca herzi*).

Gdy w roku 1900 Mikołaj Michajłowicz Romanow przekazał swoje zbiory Muzeum Zoologicznemu Akademii Nauk w Sankt Petersburgu, Herz został zatrudniony w tej placówce na stanowisku starszego zoologa. Po raz ostatni wyruszył w podróż w roku 1901, gdy nad rzeką Bieriozówką w Jakucji znaleziono w wiecznej zmarzlinie mamuta zachowanego z fragmentami skóry, mięśni i sierści. Kierował wówczas ekspedycją, której zadaniem było zabezpieczenie i przetransportowanie cennego znaleziska do Sankt Petersburga.

Jego doniesienia z przebiegu ekspedycji ukazały się w roku 1902 w języku rosyjskim i niemieckim. Zmarł w Sankt Petersburgu 12 lipca 1905 roku.

Publikacje: Reise von Jakutsk nach Kamtschatka, *Mémoires sur les lépidoptères* 9, 1897; Reise nach Nordost-Sibirien, in das Lena-Gebiet, in den Jahren 1888 und 1889 nebst einem Verzeichnisse der dort erbeuteten Macrolepidopteren, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 11, 1898; Meine Lepidopteren-Ausbeute im nördlichen Bucharu und im Sarafschan-Gebiet im Jahre 1892, *Ann. Mus. Zool. Acad. Sci. St. Pétersbourg* 5, 1900; Отчёты начальника экспедиции Императорской академии наук на Берёзовку для раскопки трупа мамонта, *Bull. Acad. Imp. Sci. St. Pétersbourg, sér. 5, vol. 16*, 1902 (na il. 2 tab. 3 z mamutem znad Bieriozówki); Berichte des Leiters der von der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zur Ausgrabung eines Mammuthcadavers an die Kolyma-Beresowka ausgesandten Expedition, *St. Pétersbourg* 1902; Lepidopteren Ausbeute der Lena-Expedition von B. Poppus in Jahre 1901, *Öfversigt af Finska vetenskaps-societetens förhandlingar* 45, 1902-03; Über eine *Heliothis cora* Abberation von Verchne-Ubukunsk in Transbaicalien, *ibid.*; Verzeichniss der auf der Mammuth-Expedition gesammelten Lepidopteren, *Ann. Mus. Zool. Acad. Sci. St. Pétersbourg* 8, 1903; Beiträge zur Kenntniss der Lepidopteren der Tschuktschen-Halbinsel, *ibid.*; Beitrag zur Kenntniss der Lepidopteren-Fauna des russischen Nordens, *ibid.* 9, 1904; Lepidoptera von Korea: Noctuidae und Geometridae, *ibid.*

Źródła: Alpheraky S. N., Lepidoptera Nova Asiae Centralis, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 6, 1893, s. 86-96; Alpheraky S. N., Lépidoptères nouveaux, *ibid.* 8, 1895, s. 180-202; Alpheraky S. N., Lepidopteren aus Kamtschatka gesammelt von O. Herz, *Mémoires sur les lépidoptères* 9, 1897, s. 301-347; Boettger O., Diagnoses Reptilium Novorum ab ill. viris O. Herz et Consule Dr. O. Fr. de Moellendorfi in Sina meridionali repertorum, *Zool. Anz.* 9, 1886; Boettger O., Die Binnenmollusken Transkaspiums und Chorassans, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 4, 1889, s. 925-982; Christoph H. T., Diagnosen zu einigen neuen Lepidopteren des palaearctischen Faunengebietes, *Horae Soc. Entom. Ross.* 22, 1888, s. 308-314; Christoph H. T., Vorläufigen Diagnosen von sechs Lepidopteren des palaearctischen Faunengebietes, *ibid.* 23, 1889, s. 298-300; Christoph H. T., Lepidoptera Nova Faunae Palaearcticae, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 6, 1893, s. 86-96; Fixsen C., Lepidoptera aus Korea, *Mémoires sur les lépidoptères* 3, 1887, s. 233-356; Herzenstein S. M., Ichthyologische Bemerkungen aus dem Zoologischen Museum der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften III, *Mélanges biologiques tirés du Bulletin de l'Académie impériale des sciences de St. Pétersbourg* 13, 1891-94, s. 219-235; Herzenstein S. M., Über einige neue und seltene Fische aus dem Zoologischen Museum der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, *Ann. Mus. Zool. Acad. Sci. St. Pétersbourg* 1, 1896, s. 1-14; Junk-Adressbuch, s. 151; Kuzniecowa N. J., Otto Fiodorowicz Gerc† (Alfred Otto Herz), *Ann. Mus. Zool. Acad. Sci. St. Pétersbourg* 11, 1906, s. I-V (portr.).

HESSLER CARL

(1798-1822)

Autor dysertacji o trzęscach

Urodził się 15 sierpnia 1798 roku. Miejsca jego urodzenia nie udało się ustalić, ale dodany na stronie tytułowej jego dysertacji przy nazwisku epitet „Silesia-Borussus” wskazuje, że pochodził ze Śląska. Uczył się zawodu aptekarza u Georga Friedricha Pirschera w Zielonej Górze (Grünberg), później zaś kontynuował naukę w Magdeburgu. W roku 1818 poznał znanego aptekarza i badacza roślin zarodnikowych Heinricha Christiana Funcka. Pod jego kierunkiem w Gefrees w Bawarii zajmował się od roku 1819 badaniem mchów i przygotował briologiczną dysertację „De Timmia, muscorum frondosorum genere”. Omówił w niej dwa gatunki trzęsców opisane przez Johanna Hedwiga (*Timmia megapolitana* i *T. austriaca*) i opisał nowy gatunek z tego rodzaju – *Timmia bavarica*, który obecnie uważa się za podgatunek trzęsca meklemburskiego (= *T. megapolitana* subsp. *bavarica* (C. Hessler) G. R. Brassard). Okazy tego gatunku znalazł w Smreczanach (Fichtelgebirge) Funck, jednak w swoim wydawnictwie zielnikowym „Kryptogamische Gewächse des Fichtelgebirges” zamieścił je pod nazwą *T. megapolitana* (Heft 3, nr 56 i Heft 5, nr 111). Swoją dysertację Hessler wysłał do Getyngi (Göttingen), gdzie w roku 1822 fakultet filozoficzny po wniesieniu przez niego zwyczajowej opłaty nadał mu *in absentia* stopień doktora filozofii. W krótkim omówieniu tej dysertacji, która ukazała się w czasopiśmie „Flora oder botanische Zeitung”, napisano, że Hessler zmarł krótko po promocji.

Źródła: Göttinger Biologen, s. 81; Neuigkeiten, Flora 5, 1822, s. 767; Sayre G., Bonner C.B.E., Culberson W.L., The authorities for the epithets of mosses, hepatics and lichens, Bryologist 67, 1964, s. 113-135; TL-2, 2, 1979, s. 182; na il.: Hessler C., De Timmia, muscorum frondosorum genere, Göttingae 1822, str. tyt.

HEUSER PAUL

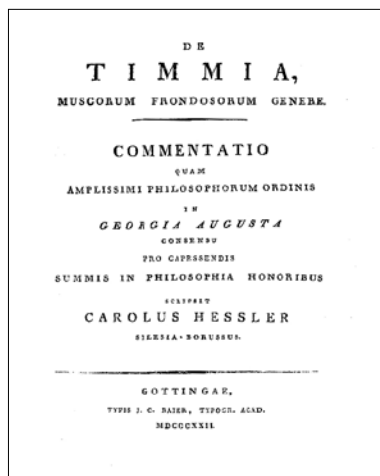
(1834-1905)

Badacz flory Śląska i Ameryki Północnej

Był jednym z przyrodników związanych z kościołem Braci Morawskich (Herrnhutów). Urodził się 27 maja 1834 roku w Księginicach Wielkich (Gross Kniegnitz) koło Niemczy (Nimptsch) w rodzinie pastora Johanna Wilhelma Heusera i jego żony Augusty z domu Bretschneider. Uczył się i pracował w gminach Braci Morawskich w Godnowie (Gnadenberg), Pawłowiczkach (Gnadenfeld), Gnaudau koło Magdeburga, Neuwed nad Renem i Ebersdorf w Turynii. Florze niemal wszystkich tych miejscowości poświęcił teksty publikowane na łamach „Österreichische botanische Zeitschrift” w latach 1856-62. W roku 1859 opisał m.in. odkrytą przez siebie koło Godnowa odmianę rosiczki pośredniej, której nadał nazwę *Drosera intermedia natans*. Na odkrycie przez niego stanowiska śląskiej flory, m.in. z okolic Trzebnicy (Trebnitz), Niemczy, Strzelina (Strehlen), Sobótki (Zobten), Żąbkowic Śląskich (Frankenstein), Barda Śląskiego (Wartha), Strzegomia (Striegau), Oławy (Ohlau), Świdnicy (Schweidnitz), Głubczyc (Leobschütz) i Raciborza (Ratibor), a także z Jesioników (Altwatergebirge) i Karkonoszy (Riesengebirge), powoływał się przy ponad 30 taksonach Friedrich Wimmer (→t.1) w trzecim opracowaniu swojej flory. Wiele odkrytych przez niego stanowisk przytoczył też w roku 1881 w swojej florzce Emil Fiek (→t.1).

Wysłany do Stanów Zjednoczonych, pracował najpierw jako pastor w Rahway w stanie Nowy Jork, później zaś w Nowym Orleanie. O swoich dokonaniach florystycznych w okolicach Rahway pisał w opublikowanym na łamach „Österreichische botanische Zeitschrift” w roku 1866 „Pozdrowieniu z Nowego Świata”. W tekście tym oferował okazy zielnikowe z Ameryki Północnej w cenie 6 talarów za centurię. Wspominał też w nim o skrzyni z okazami przesłanej Rudolfowi von Uechtritzowi (→t.1), z którym łączyła go serdeczna przyjaźń.

Po powrocie do Europy studiował medycynę w Greifswaldzie, gdzie w roku 1872 uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „Die Hemmungsnerven der Gebärmutter”. Po ukończeniu studiów prowadził praktykę lekarską w Okmianach (Kaiserswaldau) koło Bolesławca (Bunzlau), w roku

1884 przeniósł się do Lipska (Leipzig), zaś w roku 1889 wyjechał do Nowego Jorku, gdzie otworzył praktykę na Brooklynie. Tam zmarł 9 lipca 1905 roku. Był żonaty z 14 lat młodszą od niego Laurą Jenke, z którą miał córkę Elisabeth i trzech synów – Friedricha (Fredericka), Gerharda i Ivona. Urodzony w roku 1878 w Okmianach Friedrich był znanym historykiem literatury, profesorem Columbia University. 22 grudnia 1905 roku przekazał on Królewskiemu Muzeum Botanicznemu w Berlinie zbiory zielnikowe swojego ojca, które zawierały rośliny zebrane przez niego we wschodniej części Stanów Zjednoczonych, a także rośliny zebrane we wschodnich i środkowych stanach przez H. Steina oraz zielnik misjonarza Weissa z Grenlandii. Nazwisko Heusera upamiętnił w roku 1866 Rudolf von Uechtritz w nazwie nowej odmiany ponikła jajowatego – *Heleocharis ovata* var. *heuseri*.

Publikacje: Kurze Bemerkungen über einige Pflanzen der deutschen und besonders der schlesischen Flora, *Österr. Bot. Zeitschr.* 6, 1856; Einige Bemerkungen über interessante Pflanzen Schlesiens, *ibid.* 9-10, 1859-60; Eine botanische Excursion in der Umgegend von Gnadau, *ibid.* 12, 1862; Einiges über die Flora von Ebersdorf, *ibid.*; Ein Gruss aus der neuen Welt, *ibid.* 16, 1866.

Źródła: Ascherson-Graebner 2, 2, s. 293; Fiek-Flora, I, s. 115, II, s. 16 – *Isopyrum thalictroides*, s. 17 – *Deplhinium consolida*, itd.; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 130; Rose E., NDB 9, 1972, s. 46-47 (hasło: Heuser Frederick); Uechtritz R. v., Über neue Arten und Formen der schlesischen Flora, Jber. SGVK 44, 1866, s. 78-88; Urban-Geschichte, s. 137; Wimmer-Flora 1857, s. X, 61 – *Bromus asper*, 71 – *Lasiocarpa filiformis*, itd.

HEYDE FRANZ

(1757–1820)

Współtwórca Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego

Urodził się 8 maja 1757 roku w leżącym na południowy zachód od Głogówka (Oberglöggau) Żabim Młynie (Mola ranarum, Froschmühle, na mapie z 1913 roku Polaczka-Mühle) w rodzinie Josepha Heyde i jego żony Zuzanny, córki Johanna Müntzera z Szonowa (Schönau). Od 10 października 1777 uczył się w powstałym rok wcześniej na bazie Kolegium Jezuickiego Królewskim Instytucie Szkolnym w Opolu (Oppeln), a od roku 1780 był członkiem jego grona pedagogicznego. Badał w tym czasie okoliczną florę i odkrył w lasach pod Opolem stanowisko zimoziolu północnego (*Linnea borealis*). Informację o tym odkryciu opublikował Johann Anton Krockner (→t.1) w 2 tomie „Flora Silesiaca”. Poza tym nie wiadomo niczego więcej o jego działalności florystycznej, nie są też znane żadne publikacje Heydego.

W roku 1788 został profesorem Akademii Leopoldyńskiej we Wrocławiu (Breslau), a zarazem pierwszym botanikiem w tej uczelni. Należał do pierwszych członków Towarzystwa Wspierania Przyrodoznawstwa i Przemysłu Śląska, które zostało przekształcone później w Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczystej (w najstarszym wykazie członków figurował z numerem 9). Gdy w roku 1811 utworzony został Uniwersytet Wrocławski, wraz z innymi profesorami Akademii Leopoldyńskiej przeszedł do grona profesorskiego fakultetu filozoficznego nowej uczelni. W jej pierwszym roku akademickim pełnił obowiązki prodziekana fakultetu filozoficznego. Wykładał botanikę, historię naturalną i rolnictwo. Wiosną roku 1812 rozpoczął wspólnie z profesorem Heinrichem Friedrichem Linkiem (→t.1) z fakultetu medycznego tworzenie ogrodu, z którego mogliby korzystać uczeni prowadzący badania botaniczne, studenci oraz wszyscy mieszkańcy Wrocławia zainteresowani światem roślin. W tym samym roku teren ogrodu ogrodzono parkanem i wybudowano dwie szklarnie. Gdy w roku 1816 dyrekcję ogrodu obejmował Ludolf Christian Treviranus (→t.1), który zastąpił na tym stanowisku Linka i Heydego, zbiór roślin w ogrodzie obejmował już ok. 500 gatunków gruntowych i 1500 gatunków szklarniowych. Heyde zmarł 30 sierpnia 1820 roku podczas pobytu na kuracji w Szczawnie Zdroju (Bad Salzbrunn).

Źródła: Das älteste Verzeichniss der Mitglieder der Gesellschaft zur Beförderung der Naturkunde und Industrie Schlesiens, Übers. Arb. SGVK 1828, s. 96-98; Grabowski-Flora, s. VI; Krockner J. A., Flora Silesiaca renovata, vol. 2, 1790, s. 403-404; Literarische Nachrichten – Universitäten, Allgemeine Literatur-Zeitung 1821, nr 50, kol. 395; Mularczyk-Historia, s. 21, 25, 26, 29, 33, 34, 53, 100, 153, 156; Rabe C., Alma Mater Leopoldina – Kolegium i Uniwersytet Jezuicki we Wrocławiu 1638-1811, tłum. L. Wiśniewska, Wrocław 2003, s. 336, 338, 340; Reinkens J., Die Universität zu Breslau vor der Vereinigung der Frankfurter Viadrina mit der Leopoldina, Breslau 1861, s. 94, 100; Schlesische Instantien-Notiz 1781, s. 243 (Franciscus Heide!); *ibid.* 1783, s. 263; (Franciscus Heide!); *ibid.* 1790, s. 128 (Franz Haide!); Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 72, 1820, s. 269-270; kopia metryki chrztu Heidego udostępniona przez panią H. Mlynarską.

HÖFLICH ALFONS JOSEPH

(1889-1949)

Florysta i fenolog ze Zborowskiego

Urodził się 19 marca 1889 roku w Skrzypcu (Kreiwitz) w powiecie prudnickim (Kreis Neustadt) w rodzinie mistrza krawieckiego Alberta Höflicha i jego żony Marii z domu Hartmann. W latach 1903-06 uczył

się w szkole przygotowawczej w Białej (Zülz), później tam też uczył się w seminarium nauczycielskim i 21 stycznia 1909 roku zdał pierwszy egzamin nauczycielski. Z dniem 1 lutego tego samego roku rozpoczął jako kandydat do zawodu nauczyciela pracę na stanowisku trzeciego nauczyciela w szkole ludowej w Zborowskim (Sorowski) w powiecie lublinieckim (Kreis Lublinitz). W latach 1912-13 informacje o odkrytych przez niego stanowiskach roślin naczyniowych z okolic Zborowskiego, Ciasnej (Ciasnau), Pawelek (Pawelken), Glinicy (Glinitz), Patoki (Patocka), Lubecka (Lubetzko) i Kochcic (Kochczütz), a także wyniki jego obserwacji fenologicznych w Zborowskim publikował Theodor Schube (→t.1). Zdawszy 8 maja 1912 roku drugi egzamin nauczycielski w Oleśnie (Rosenberg), Höflich został zatwierdzony jako nauczyciel z dniem 1 lutego 1913 roku. 2 marca 1915 roku został powołany do służby wojskowej i dopiero z dniem 8 stycznia 1919 roku wrócił do pracy w Zborowskim. Jeszcze w tym samym roku z powodu niepokoїв na Górnym Śląsku został jako porucznik rezerwy ponownie zmobilizowany i ostatecznie powrócił do pracy 24 października 1921 roku. 21 listopada tego samego roku zdał we Wrocławiu (Breslau) egzamin rektorski. Od roku 1925 prowadził w Zborowskim zajęcia w wiejskiej szkole dokształcającej. 8 maja 1928 zdał w Opolu (Oppeln) egzamin dla nauczycieli szkół średnich z botaniki, zoologii i geografii. Z dniem 1 stycznia 1929 roku objął stanowisko dyrektora szkoły ludowej w Dobrodzieniu (Guttentag). Na karcie nauczycielskiej odnotowano, że zmarł w roku 1949.

Źródła: AP Opole, USC Dytmarów, księga urodzeń 1889/17; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Höflich Alfons Joseph; Schematismus 1911, s. 171; Schematismus 1925, s. 209; Schematismus 1931, 3, s. 113; Schube-Durchforschung 1912-13; Schul- und Gemeindechronik von Zborowski, Kreis Lublinitz, Regierungsbz. Oppeln, angelegt im Jahre 1873 v. Lehrer C. P. Reschka, s. 84, 93, 95, 97, 99, 102 (edycja internetowa z tłumaczeniem części niemieckiej w oprac. J. Kosytorza: www.zborowskie.info).

HORNIG HERMANN

(1858-1942)

Miejski entomolog w Filadelfii

Urodził się 5 listopada 1858 roku w będącym dziś dzielnicą Wałbrzycha (Waldenburg) Starym Zdroju (Altwasser), w rodzinie Ernsta Horniga i jego żony Johanny z domu Wunsch. Uczył się w Starym Zdroju, później we Wrocławiu (Breslau). Z zawodu był jubilerem i w takim właśnie charakterze wyjechał w roku 1883 do Stanów Zjednoczonych. Po dwóch latach spę-

dzonych w Nowym Jorku otrzymał posadę w jednej z dużych firm jubilerskich w Filadelfii, gdzie nawiązał kontakty z miejscowymi entomologami. Był członkiem sekcji entomologicznej Akademii Nauk Przyrodniczych w Filadelfii, Filadelfijskiego Towarzystwa Historii Naturalnej (od roku 1925 był jego prezesem) i Amerykańskiego Towarzystwa Entomologicznego.

Choć zajmował się wszystkimi ważniejszymi rzędami owadów i często zabierał głos na posiedzeniach towarzystw, do których należał, publikował raczej niewiele (Wind and light vs. cocoon mimicry, *Entomological News* 6, 1895; Cocoons of *Samia cynthia*, *ibid.* 13, 1902; The feeding habits of the larva of *Anthocharis genutia*, *ibid.* 14, 1903; Mosquito extermination work in Philadelphia, Pa., *ibid.* 26, 1915; A new food plant for *Ph. cynthia*; sugaring interfered with by *Leucania unipuncta*, *ibid.*; A bird catching a butterfly, *ibid.* 34, 1923; Flies preying on mosquito larvae, *ibid.*).

Choć nie miał akademickiego wykształcenia, z czasem wyspecjalizował się w owadach roznoszących choroby, zwłaszcza komarach, i stał się ekspertem w dziedzinie ich zwalczania. W roku 1909 został zatrudniony jako miejski entomolog w Departamencie Zdrowia Publicznego w Filadelfii. Gdy podczas budowy Kanału Panamskiego wybuchła epidemia malarii, został wysłany do Panamy, by znaleźć skuteczne środki walki z komarami. Od roku 1927 pracował jako entomolog w Muzeum Publicznym i Galerii Sztuki w Reading w Pensylwanii. Jego nazwisko wielokrotnie pojawiało się na łamach prasy, zwłaszcza przy okazji akcji zwalczania szkodników i gatunków inwazyjnych.

20 czerwca 1942 roku poszedł do urzędu miejskiego w Reading, by zapłacić lokalny podatek. Czekając w kolejce, zmarł na zawał serca.

Źródła: Hoffmann-Adressbuch, s. 298; Junk-Adressbuch, s. 195; Poole E. L., *Entomological News* 53, 1942, s. 238-239; *Who's who in Philadelphia in wartime*, vol. 1, Philadelphia 1920, s. 166 (portr.); **Informacje prasowe:** More than 100,000,000 caterpillars killed in week, *Evening Ledger* 2, nr 296, 25.08.1916; Black flag week, *Nashua Telegraph* 57, nr 89, 16.06.1925; Ghost scare at local museum – entomologist finds live mantis responsible for strange noises, *Reading Eagle* 64, nr 306, 29.11.1931; Berks Entomologist Wages War on Japanese Beetle, *ibid.* 65, nr 174, 19.07.1932; Plants and shrubbery provide full-course meals for Japanese beetles, more numerous than ever, *ibid.* 68, nr 203, 18.08.1935; Tick trouble – Tiny parasites invade Pennsylvania, *ibid.* 70, nr 151, 27.06.1937; Museum expert dies in City Hall corridor, *ibid.* 75, nr 144, 20.06.1942.

HOYOLL PHILIPP AUGUST

(1815-1881)

Malarz i entomolog

Niemal wszystkie źródła podają, że urodził się w roku 1816 we Wrocławiu (Breslau), tymczasem on sam podczas spisu ludności w Wielkiej Brytanii w roku 1861 podał jako miejsce urodzenia Aix-la-Chapelle, tj. Aachen w Północnej Nadrenii-Westfalii. Prawdopodobnie jest zatem tożsamy z Philippem Augustem Hoyollem, który urodził się w Aachen 13 października 1815 roku. Jego rodzice, audytor Johann August Hoyoll i Filipina Henrietta Luiza, córka królewskiego radcy leśnego von Triebenfelda, pochodzili ze Śląska. Pobrali się we Wrocławiu 3 stycznia 1814 roku.

Przed rokiem 1833 Hoyoll uczył się u Johanna Heinricha Christiana Königa w Królewskiej Szkole Sztuki, Architektury i Rzemiosła we Wrocławiu, później przez pewien czas w Akademii Sztuki w Berlinie. W latach 1834-39 studiował malarstwo w Akademii Sztuki w Düsseldorfie, gdzie należał do śląskiego

koła, które wraz z nim tworzyli Armand Pelz i Raphael Schall. W Düsseldorfie powstały takie jego obrazy, jak „Zakonnica”, „Trzy pocałunki”, „Śmierć księcia”, „Młynarka nad strumieniem” i „Wiejska dziewczyna niosąca owoce do miasta”. Po ukończeniu studiów wrócił do Wrocławia, gdzie zarabiał na życie jako portrecista.

Interesował się motylami i był jednym z członków założonego w roku 1840 przez Adolpha Reinholda Döringa (→t.1) Schlesischer Tauschverein für Schmetterlinge. W czasopiśmie tego towarzystwa opublikował w roku 1846 tekst o motylach okolic Strzelina, który był prawdopodobnie jego jedyną publikacją entomologiczną (Strehlen, *Ber. Schles. Tauschver. Schmetterl.* 8, 1846). W tym samym roku jako sekretarz wszedł w skład tymczasowego zarządu Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, które ukonstytuowało się podczas zebrania w dniu 17 stycznia 1847 roku. Podczas tego zebrania wybrano go ponownie na sekretarza zarządu. W roku 1848 zastąpił go na tym stanowisku →August Assmann, zaś rok później Hoyoll zrezygnował z członkostwa w towarzystwie.

Zapowiedzią jego późniejszego zaangażowania politycznego był już namalowany w roku 1846 obraz „Szturmowanie piekarni na Nowym Targu”, na którym w tłumie pacyfikowanych przez wojsko głodujących Wrocławian umieścił też siebie. W roku 1848 wraz z Eduardem von Reichenbach, Julusem Steinem i Heinrichem Simonem należał do czołowych działaczy wrocławskiego Związku Demokratycznego. Gdy jednak w październiku 1848 roku, sprzeciwiając się coraz skrajniejszym żądaniom, opuścił obrady Kongresu Demokratycznego w Berlinie, został zaatakowany jako „burżuazyjny republikanin” i w końcu rozstał się ze Związkiem Demokratycznym. Wielką popularność zdobył jako „Kilian Raschke, Inhaber vom eisern Kreitze und Mitglied des demokratische Klubb”, autor odezów pisanych w dialekcie śląskim. Jego udział w nielegalnym rozlepianiu plakatów 22 stycznia 1849 roku miał swoje następstwa – w styczniu 1851 roku wraz ze studentem Hermannem Brehmerem z Berlina i doktorem Sigismundem Aschem z Wrocławia Hoyoll został postawiony w stan oskarżenia „za obrazę majestatu, powielanie nieprawdziwych informacji oraz podburzanie do nienawiści, za niepodporządkowanie się decyzji władz, za zakłócanie porządku publicznego, podżeganie obywateli do nienawiści i wzajemnej pogardy, za obrazę królewskiego ministerstwa stanu i Królewskiej Komisji Głównej we Wrocławiu”. Został wprawdzie zwolniony wskutek przedawnienia sprawy, jednak w roku 1853 zdecydował się na wyjazd do Anglii.

Na początku wybrał Manchester – z ogłoszeń prasowych wynika, że w roku 1854 mieszkał tam przy Clifford street 19, skąd w roku 1855 przeprowadził się na Clifford Street 37. Z tych samych ogłoszeń wynika, że utrzymywał się głównie z malowania portretów, wykonując je na życzenie klienta z fotografii. Później mieszkał w Bolton w hrabstwie Lancashire i pod Londynem. Specjalizował się w obrazach przedstawiających dzieci. Brał udział w wystawach Królewskiej Akademii Sztuk w latach 1864, 1866, 1867, 1868 i 1872. W roku 1873 w Liverpoolu wystawiał obraz „Są tutaj, przyjdź i zobacz”, w roku 1874 w Dublinie obraz „Nieobecni przyjaciele”, w roku 1875 w Preston obrazy „Mój ulubiony kotek” i „Takie słodkie lenistwo”, w roku 1879 w Bristolu obraz „Odpoczynek po zabawie”. Pod koniec życia mieszkał w St. Pancras w dawnym hrabstwie Middlesex (dziś w obrębie Londynu) przy Hampstead Road 223, w domu należącym do Johna Evansa. To tam 23 sierpnia 1881 roku znaleziono go martwego z twarzą w wacie, która była nasączona chloroformem. W liście do mieszkającej w tym samym domu Elizy Conway napisał, że jest zmęczony nadaremny chodzeniem po sklepach ze swoimi obrazami i jeśli nie uda mu się ich sprzedać, to raczej woli umrzeć, niż popaść w dług.

Źródła: Assmann A., Vereins-Angelegenheiten, Zeitsch. f. Entom. 1, Nr 1, 1847, s. 1; *ibid.* 2, Nr 5, 1848, s. 3; *ibid.* 3, Nr 9, 1849, s. 8; Boetticher F. v., Malerwerke des Neunzehnten Jahrhunderts, Bd. 1, Dresden 1891, s. 579; Deutschland, Geburten und Taufen 1558-1898, Philipp August Hoyoll (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/NP5H-XN5>); Dittrich-Verein, s. 2; England and Wales Census 1861, Philipp Hoyoll (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/M7HG-ZMX>); England and Wales Census 1881, k. 178/24, s. 8 (familysearch.org); Graves A., The Royal Academy of Arts, a complete dictionary of contributors, vol. 4, London 1906, s. 176; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 59, 1814, s. 70; Łukaszewicz P., EW, s. 299; Stein J., Geschichte der Stadt Breslau in neunzehnten Jahrhundert, Breslau 1884, s. 316, 317, 340, 363; Wiegmann R., Die Königliche Kunst-Akademie zu Düsseldorf, Düsseldorf 1856, s. 234-235; **notatki i artykuły prasowe:** Advertisements & Notices, Manchester Times, January 7, 1854, Issue 541, s. 4; *ibid.*, January 14, 1854, Issue 543, s. 8; *ibid.*, January 21, 1854, Issue 545, s. 8; *ibid.*, July 1, 1854, Issue 591, s. 2; *ibid.*, November 24, 1855, Issue 714, s. 4; The Liverpool Exhibition of Painting, Free Library, Liverpool Mercury, September 8, 1873, Issue 7998, s. 6; Royal Hibernian Academy, Freeman's Journal and Daily Commercial Advertiser (Dublin), March 18, 1874, s. 5; Preston Exhibition of Works of Art, Industry, & C., The Preston Guardian, November 27, 1875, Issue 3277, s. 19; Bristol Fine Arts Exhibition, The Bristol Mercury and Daily Post, March 13, 1879, Issue 9617, s. 3; Summary of this morning's news, The Pall Mall Gazette (London), August 26, 1881, Issue 5148, s. 6; Births, Deaths, Marriages and Obituaries, *ibid.*, August 30, 1881, Issue 5151, s. 5; portr. – rys. autora.

HRUBY JOHANN FERDINAND (1882-1964)

Badacz grzybów, dzwonków i jeżyn

Pochodził z rodziny o tradycjach nauczycielskich. Urodził się 3 lutego 1882 roku w Moravském Karlově (Mährisch Karlsdorf) jako najstarszy z ośmiu synów głównego nauczyciela Johanna Hrubeho. Jego ojciec przyszedł na świat w Jestřebí (Gross-Jestřeb) koło Zábřehu (Hohenstadt) w rodzinie nauczyciela Antona Hrubeho i jego żony Anny z domu Herodek. Matka Christina była córką młynarza Thomasa Siegla ze wsi Jeřmaň (Iřman) koło Bouzova (Busau) i jego żony Pauliny z domu Albrecht. Hruby spędził dzieciństwo w Tatenicach (Tattenitz) koło Zábřehu, potem uczył się w gimnazjum w Šumperku (Mährisch Schönberg), gdzie w roku 1901 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął studia na uniwersytecie w Wiedniu (Wien). Od roku 1905 pracował jako nauczyciel pomocniczy w gimnazjum miejskim w Moravské Třebové (Mährisch Trübau), w latach 1906-07 odbył służbę wojskową w ciężkiej artylerii jako jednoroczny ochotnik, potem zaś pracował w Państwowej Szkole Realnej w Prostějově (Prossnitz), Państwowym Gimnazjum w Wiedniu IX, a następnie w gimnazjach w Uničově (Mährisch Neustadt) i Widnawie (Vidnava, Weidenau). 12 września 1908 roku ożenił się w Svitavach (Zwittau) z urodzoną 14 kwietnia 1887 roku w Zábřehu Rudolfiną Anną, córką fabrycznego nadzorca Karla Bittmanna i jego żony Franciszki z domu Gödl. Miał z nią czworo dzieci – dwie córki i dwóch synów.

Jako botanik interesował się początkowo głównie geografią roślin, zwłaszcza wschodnich Sudetów i Morawsko-Śląskich Beskidów. Podczas I wojny

światowej walczył jako oficer rezerwy we Włoszech. Na ten okres datują się początki jego zainteresowania mykologią. Z wojny wrócił z dużą kolekcją grzybów zebranych w Karyntii, na Istrii i nad Piave w północnych Włoszech. Kolekcję tę przekazał do opracowania Franzowi Petrakowi, który w publikacji z roku 1923 zamieścił wykaz składających się na nią 284 gatunków. Wyróżnił wśród nich jeden nowy rodzaj – *Phomopsisina* – i siedemnaście nowych gatunków – *Collonema hrubyi*, *Hendersonia hrubyana*, *Macrophoma rubicis*, *Microdiplodia pirina*, *Phomopsisina lamii*, *Phomopsis spiraeae*, *P. eupatoriicola*, *P. ipomaeae*, *P. phyteumatis*, *Plenodomus aconiti*, *Rhabdospora buphthalmi*, *R. lamii*, *R. serratulae*, *Sphaeropsis acaciae*, *S. caesalpiniae*, *S. fici-elasticae* i *S. hrubyi*.

Po I wojnie światowej Hruby został przeniesiony do Państwowego Gimnazjum Realnego w Brnie (Brünn). Tam współpracował z uniwersyteckim Instytutem Botanicznym i Morawskim Muzeum Krajowym, w którym w roku 1933 objął obowiązki kustosa zbiorów botanicznych. Choć nadal zajmował się fitogeografią, coraz bardziej zajmowały go grzyby, które zbierał podczas wędrowek po Morawach i Śląsku, a także podczas wypraw na Słowację. Odkrył m.in. występowanie w Jesionikach gatunku *Neopeckia coulteri* (Peck) Sacc., który wcześniej znany był tylko ze stanowisk w Górach Skalistych w Ameryce Północnej. Po koniec lat 20. zajął się dodatkowo florystycznymi studiami poświęconymi dzwonkom i jeżynom, w tym jeżynom występującym w Bułgarii, które badał podczas wyprawy w roku 1928.

Po śmierci pierwszej żony, która zmarła w roku 1937, ożenił się w roku 1939 z Eugenią Pratzer. Wiosną 1945 musiał wraz z żoną opuścić Brno. Po trzynastu miesiącach spędzonych w obozie znaleźli schronienie w Karlsruhe w Badenii-Wirtembergii. Tam Hruby zajął się restaurowaniem zniszczonego podczas wojny zielnika krajowych zbiorów przyrodniczych. W roku 1950 przeszedł na emeryturę. Do roku 1961 cieszył się dobrym zdrowiem i wędrował po okolicach Karlsruhe, szukając swych ulubionych dzwonków i jeżyn. W lutym 1961 roku doznał wylewu i już nigdy nie odzyskał sprawności. Zmarł w Karlsruhe 16 stycznia 1964 roku.

Ważniejsze publikacje: Flora des Mährisch-Trübauer Berglandes, Beiträge zur Geschichte dieses Gebietes vom Ausgang des Tertiärs bis zur Gegenwart, 29. Jahresbericht des Staats-Gymnasiums in Mährisch-Trübau, 1905; Der Monte Ossero auf Lussin, *Allg. Bot. Zeitschr.* 18, 1912; Le genre *Arum*: aperçu systématique avec consideration speciale sur les relations phytogenetiques des formes, *Bull. Soc. Bot. Genève* 2, ser. IV, 1912; Die südwestlichen und südlichen Vorlagen der Ostsudeten, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 53, 1914; Die mähr.-schlesischen Beskiden – pflanzengeographische Schilderungen, *Mitt. Besk. Ver.*

11-12, 1914-15; Die pflanzengeographischen Verhältnisse der Ostsudeten und deren Nachbargebiete, *Beih. Bot. Centralbl.* 33, 1915; Die Ostsudeten, Brünn 1916; Die xerophilen Pflanzenverbände der Umgebung Brünns, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 58, 1923; Die pflanzengeographische Gliederung Mährens und Schlesiens, *ibid.* 59, 1925; Die Vegetationsverhältnisse Karpatho-Russlands und der östlichen Slowakei, *Bot. Archiv* 11, 1925; Für Mähren neue Steppenpilze, *Österr. Bot. Zeitschr.* 74, 1925; Göding in Mähren und seine Umgebung, Beitrag zur pflanzengeographischen Gliederung Mährens und Schlesiens, *Čas. Mor. Mus. Zemsk.* 24, 1926; Beiträge zur Pilzflora Mährens und Schlesiens, *Hedwigia* 67, 1927; Die Pilze Mährens und Schlesiens, ein Versuch der Gliederung der Pilzdecke dieser Länder, *ibid.* 68, 1928; Beiträge zur Pilzflora Mährens und Schlesiens, *ibid.* 69-70, 1929-30; *Campanula*-Studien innerhalb der Vulgares und ihrer Verwandten in Mitteleuropa, *Magyar Botanikai Lapok* 29, 1930; Rubi peninsulae balcanicae, *Rep. Sp. Nov.* 28, 1930; Beiträge zur Pilzflora der West-Karpathen, *Folia Cryptogamica* 1, 1932; Beiträge zur Pilzflora Mährens und Schlesiens, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 64, 1933; Beiträge zur Systematik der Gattung *Rubus* I-III, *Rep. Sp. Nov.* 33, 36, 38, 1933-35; Beiträge zur Pilzflora Mährens und Schlesiens, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 67, 1936; Die Brombeeren der Sudeten-Karpathengebirge, *ibid.* 72-74, 1941-44; Neue Beiträge zur Brombeerflora Südeuropas, *Zeitschr. Mähr. Landesmus.* 3, 1943; Die Brombeeren des Karlsruher Florengebietes, *Beitr. Naturk. Forsch. Südwestdeutsch.* 2, 1950; Zum Vorkommen der Zwergglockenblume (*Campanula cochlearifolia* Lam.) in Südwestdeutschland, *ibid.* 3, 1954; Die Frühjahrsvegetation am Gardasee, *Der Schlern* 28, 1954; Zur Klärung der Beziehungen zwischen *Campanula caespitosa* (Scop.) und *Campanula cochlearifolia* Lam., *ibid.* 30, 1956.

Źródło: Dörfler-Adressbuch 1909, s. 218; Grummann-Handbuch, s. 452; Petrak F., Beiträge zur Kenntnis der Pilzflora des südlichen Alpengebietes und Norditaliens, *Ann. Mycol.* 20, 1923, s. 126-159; Petrak F., Johann Hruby 1882-1964, Sydowia, ser. II., vol. 18, s. 11-17 (portr., bibliogr.); SOA Zámorsk, římskokatolická fara Moravský Karlov, matriky narozených 1867-1903, k. 127; *ibid.*, římskokatolická fara Svitavy, matriky oddaných 1903-1919, k. 125, poz. 1908/30; ZA Opava, římskokatolická fara Bouzov, matriky oddaných 1837-1900, Iřman, s. 21.

ILGNER EDUARD

(ok. 1810-1863)

Wydawca kieszonkowych zielników mchów i wątrobowców

Nie wiadomo niczego o jego pochodzeniu. Z zawodu był aptekarzem. Jako briolog stawiał pierwsze kroki w okolicach Jeleniej Góry (Hirschberg) u boku Flotowa (→t.1), któremu towarzyszył podczas botanicznych wycieczek. Dwóch swoich najważniejszych odkryć florystycznych dokonał w latach 1839-40 – 11 listopada 1839 roku w świerkowym lesie u podnóża Stromca (Grunauer Spitzberg) w Górach Kaczawskich znalazł pierwszy na Śląsku okaz merzyska ciernistego (*Mnium spinosum*), zaś 13 listopada 1840 roku znalazł na Stromcu pierwszy na Śląsku okaz zwojka *Barbula insidiosa*, który oznaczył jako *Anacalypta recurvirostris* var. *spectabilis* Nees von Esenbeck.

Na przełomie lat 40. i 50. XIX w. był prywatnym sekretarzem Christiana Gottfrieda Daniela Neesa von Esenbeck (→t.1). W tym czasie na łamach „Archiv der Pharmazie” oferował na sprzedaż kieszonkowe zielniki śląskich mchów i wątrobowców oznaczanych przez Sendtnera, Flotowa i Neesa von Esenbeck. Cena wyniosła odpowiednio 2 talary za zielnik mchów (150-160 gatunków) oraz 1 talar i 15 srebrnych groszy za zielnik wątrobowców (50-60 gatunków). Ilgner podkreślał w swoim noszącym datę 30 września 1847 roku ogłoszeniu, że dla skompletowania zielników musi wyruszać jesienią na wycieczki, a nie ma do tego wystarczających środków. Dlatego też tym, którzy będą gotowi wesprzeć jego pracę i wpłacić z góry połowę należności, oferował oba zielniki po obniżonej cenie – za mchy 1 talar i 15 srebrnych groszy, a za wątrobowce 1 talar i 5 srebrnych groszy. Zamówienia należało kierować bezpośrednio do Ilgnera, który mieszkał we Wrocławiu (Breslau) przy Stockgasse 16 (dziś ul. Więzienna), lub do Neesa.

Sprzedaż zielników najwidoczniej nie przynosiła dochodów, skoro w roku 1849 Stowarzyszenie Aptekarzy Północnych Niemiec zaczęło wypłacać Ilgnerowi zapomogę. W jeszcze gorszej sytuacji musiał się znaleźć, gdy w roku 1852 Nees został pozbawiony profesury. W roku 1853 wystawił on Ilgnerowi referencje, w których napisał: „był mi wielce pomocny, pracując z zapalem i oddaniem na rzecz [Leopoldyńsko-Karolińskiej] Akademii przez osiem lat jako mój prywatny sekretarz”. Dodał przy tym, że Ilgner „opanoł podstawy wiedzy historycznej, posiada wiedzę botaniczną i jest dobrze wyszkolonym zbieraczem roślin”. Gdy Ilgner z tymi referencjami zwrócił się do Humboldta, ten niezbyt przychylnie zauważył: „ocze-

kiwałbym raczej, że pan Ilgner nie będzie obciążonemu nadmiarem obowiązków człowiekowi wysyłającemu swoich mchów, gdy się go o to nie prosiło”.

Z planów, jakie Ilgner wiązał z Humboldtem, nic zatem nie wyszło. Do końca życia otrzymywał zapomogę od Stowarzyszenia Aptekarzy Północnych Niemiec. Początkowo było to 10 talarów, w roku 1851-20 talarów, od roku 1852 – 30 talarów, w roku 1855 – 40 talarów, w roku 1856 – 50 talarów i od roku 1857 – 60 talarów. Po raz ostatni zapomoga została mu wypłacona w roku 1862. W roku 1860 Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczyzny zatrudniło Ilgnera do pracy przy konserwacji zbiorów zielnikowych Henschla (→t.1). Po uprzedniej wizycie w Berlinie, gdzie zapoznał się z metodami tego rodzaju prac, w okresie od 12 kwietnia do 1 października 1860 roku zabezpieczył z pomocą sublimatu 24 000 okazów. Prace te kontynuował do roku 1863, zabezpieczając łącznie 47 400 okazów. W roku 1863 w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny odnotowano: „z powodu śmierci obarczonego tą pracą Ilgnera stanęła ona w miejscu”. Ilgner zmarł 19 kwietnia tegoż roku na udar mózgu w wieku 53 lat we Wrocławiu, w domu przy Neue Sandstrasse 2 (dziś ul. św. Jadwigi).

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Bernardyna, księga pogrzbów 1859-67, k. 146, poz. 1863/209; Berdowski-Koła-Wilczyńska, s. 155; Biermann K. R., *Miscellanea Humboldtiana*, Berlin 1990, s. 222; Die botanische Section, *Jber. SGVK* 41, 1863, s. 9-10; General-Rechnung des Apotheker-Vereins in Norddeutschland, *Arch. d. Pharm.* 114, 1850, s. 417; *ibid.* 122, 1852, s. 418; *ibid.* 126, 1853, s. 444; *ibid.* 130, 1854, s. 423; *ibid.* 134, 1855, s. 413; *ibid.* 138, 1856, s. 437; *ibid.* 142, 1857, s. 447; *ibid.* 146, 1858, s. 421; *ibid.* 150, 1859, s. 418; *ibid.* 154, 1860, s. 422; *ibid.* 158, 1861, s. 412; *ibid.* 162, 1862, s. 290; *ibid.* 166, 1863, s. 291; Limpricht K. G., *Laubmoose*, w: *KFS* 1, 1876, s. 32; Limpricht K. G., *Lebermoose*, w: *KFS* 1, 1876, s. 230; Milde J., *Bericht des Conservators der naturhistorischen Sammlungen über die Verwaltung des Henschel'schen Herbarium im Jahre 1860*, *Jber.*

SGVK 38, 1860, s. 126; Milde-Bryologia, s. 120, 229; Pilous Z., Přehled bryologického výzkumu Krkonoš, Opera Corcontica 5, 1968, s. 103-111; Sammlungen, Bot. Zeitung 6, 1848, kol. 311; Schlesiens Laub- und Lebermoose, Arch. d. Pharm. 102, 1847, s. 136, 255-256, 426; ibid. 103, 1848, s. 381 (na il.).

ISTEL KARL JOHANN

(1860-1921)

Znawca flory okolic Bytomia

Urodził się 27 stycznia 1860 roku w Oleśnie (Rosenberg) w rodzinie pasmanternika Paula Istela i jego żony Johanny z domu Blasel. W roku 1880 ukończył naukę w Seminarium Nauczycielskim w Oleśnie. Pracę w szkolnictwie musiał rozpocząć dopiero po roku 1883, ponieważ w schematyzmie z tego roku nie figuruje jeszcze jego nazwisko. Pracował początkowo jako nauczyciel w Nowym Bytomiu (Friedenshütte, dziś dzielnica Rudy Śląskiej). 3 czerwca 1888 roku ożenił się w Szarleju (Scharley) koło Bytomia (Beuthen) z urodzoną tamże 14 kwietnia 1868 roku Franciszką Marią, córką sztygara Franza Sobali i jego żony Pauliny z domu Galuszka. Pracował już wówczas w Bytomiu, tam też 20 listopada 1894 przyszedł na świat jego syn Paul Felix. Wg informacji zamieszczonych w „Katoliku” w roku 1892 kierował zakładem przygotowawczym (Präparandenanstalt) w Bytomiu (Beuthen), a w roku 1895 przejął po Hugonie Seichterze kierownictwo bytomskiej szkoły wieczorowej. W schematyzmie z roku 1900 figurował jako rektor szkoły ludowej nr 1 w Bytomiu. Od roku 1908 kierował bytomską Przemysłową Szkołą Doksztalającą, będąc zarazem członkiem jej kuratorium. W książkach adresowych Bytomia z lat 1900 i 1912-13 odnotowany został jako zamieszkały przy Dyngostrasse 19 (dziś ul. Katowicka).

Jego ulubioną dziedziną była botanika. Prowadził z tej dziedziny zajęcia dla aptekarzy, z którymi często wyruszał na wycieczki botaniczne. Dostarczył wielu informacji o stanowiskach rzadkich roślin do opracowywanego przez →Gustava Brzezaka wydawnictwa „Heimatkunde von Beuthen”. Theodor Schube (→t.1) w swoim wykazie wyników badań śląskiej flory za rok 1901 uwzględnił kilka odkrytych przez niego stanowisk w okolicach Królewskiej Huty (Königshütte), Piekar Śląskich (Deutsch Piekar), Murcek (Emanuelsgen) i Olesna. Istel zajmował się też obserwacjami ptaków – na podane przez niego informacje powoływał się →Carl Kayser w artykułach o ornitologicznych obserwacjach z okolic Bytomia i orle przednim schwytanym w okolicach Olesna. Istel zmarł w Oleśnie 17 sierpnia 1921 roku, najprawdopodobniej pod-

czas wakacyjnego pobytu u rodziny. Jego żona zmarła 5 maja 1942 roku w Bytomiu.

Źródła: Adressbuch Beuthen 1900, s. 26; ibid. 1912-13, s. 217; AP Częstochowa, USC Olesno, księga zgonów 1921/83; AP Katowice, USC Szarlej, księga małżeństw 1888/12; AP Opole, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Oleśnie, Duplicat der in der Rosenberger Pfarr-Kirche aus Stadt Rosenberg im Jahre 1860 Getauften, poz. 10; Heimatkunde von Beuthen 1, Beuthen 1903, Vorwort (str. nienumerowana); Katolicka parafia NMP w Bytomiu, księga chrztów 1888-1894, s. 785-786, poz. 1894/550 (familysearch.org); Kayser C., Ornithologische Beobachtungen aus der Umgegend von Beuthen O./S., Ornith. Monatsschr. 33, 1908, s. 25-30, 118-125, 475-476; Kayser C., Ein unter eigentümlichen Umständen gefangener Steinadler, *Aquila chrysaëtus* (L.), ibid. 35, 1910, s. 224-225; LA Berlin, Standesamt Beuthen, Geburtsregister 1894/1849; ibid., Sterberegister 1942/706 (ancestry.org); Perlick A., Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver. 15/16, 1955, s. 86 (błędna informacja odnośnie miejsca zgonu); Schematismus 1900, s. 107; Schube-Durchforschung 1901; Wiadomości bliższe i dalsze, Katolik 25, nr 26, 29.3.1892; ibid. 28, nr 80, 9.7.1895.

JACKISCH EDUARD

(1820-1893)

Ksiądz-florysta

Urodził się 21 grudnia 1820 roku w Opolu (Oppeln) w rodzinie mistrza murarskiego Augusta Jackischa i jego żony Marianny z domu Schwarz. Świadcetwo dojrzałości uzyskał 27 września 1839 roku w Gimnazjum w Opolu. Ukończywszy studia teologiczne we Wrocławiu (Breslau), przyjął 14 stycznia 1844 święcenia kapłańskie. Po święceniach został z dniem 30 stycznia 1844 roku wikarym w Gorzycach (Gross Gorschtz), skąd z dniem 24 kwietnia 1845 roku przeszedł jako wikary do parafii w Głogówku (Oberglöga). Gdy 5 lutego 1850 roku dotychczasowy administrator parafii w Krapkowicach (Krappitz) Andreas Zebulla został przeniesiony do Opola, Jackisch został wyznaczony na jego miejsce. 16 sierpnia 1851 roku został proboszczem parafii krapkowickiej. Od początku lat 60. był wicedziekanem, zaś od 6 lipca 1863 roku – dziekanem dekanatu Strzelecki (Klein Strehlitz) i inspektorem Powiatowego Inspektoratu Szkolnego Opole I. Obowiązki proboszcza i diekana pełnił do końca życia, a obowiązki inspektora szkolnego – do roku 1872, kiedy ustawowo zniesiony został nadzór kościoła nad oświatą.

Nieliczne informacje o jego działalności florystycznej w latach 70. i 80. opublikowali Rudolf von Uechtritz (→t.1) i Emil Fiek (→t.1). Do jego najważniejszych dokonań należało odkrycie 20 czerwca 1878 roku w bukowym lesie między Górażdżami (Goradze) i Kamieniem Śląskim (Gross Stein) jedyne go znanego wówczas na Śląsku stanowiska kruszczyka drobnolistnego (*Epipactis microphylla*). W latach 70. Jackisch oferował okazy roślin z okolic Krapkowic do wymiany w ramach Schlesischer Botanischer Tauschverein. Zmarł 10 grudnia 1893 roku na 11 dni przed swoimi 73 urodzinami i na miesiąc przed złotym jubileuszem kapłaństwa. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krapkowicach.

Źródła: Anstellungen und Beförderungen, Schlesisches Kirchenblatt 10, 1844, s. 56; ibid. 11, 1845, s. 256; ibid. 16, 1850, s. 88; AP Opole, USC Krapkowice, księga zgonów 1893/61; Catalogus venerabilis cleri almae dioecesis vratslaviensis pro anno MDCCCXLV, Vratislaviae 1845, s. 66; Chronik, Programm des Königl. Gymnasiums zu Oppeln 1838/39, Oppeln 1839, s. 32; Fiek-Durchforschung 1887; Fiek-Flora, II, s. 341 – *Orobancha rubens*, 436 – *Cephalanthera grandiflora*, *C. rubra*, 437 – *Epipactis microphylla*; Jber. Schles. Bot. Tauschver. 14, 1875/76; ibid. 15, 1876/77; ibid. 16, 1877/78; Schematismus der Gestlichkeit des Bisthums Breslau 1846, s. 73; ibid. 1851, s. 63; ibid. 1855, s. 60; ibid. 1861, s. 63; ibid. 1863, s. 20, 63;

ibid. 1865, s. 17, 20, 67; ibid. 1889, s. 30; ibid. 1891, s. 67-68; Uechtritz-Durchforschung 1878; Wiadomości bliższe i dalsze, Katolik 26, nr 147, 14.12.1893.

JACKY ERNST THEOPHIL

(1874-1951)

Badacz grzybów okolic Prószkowa

Urodził się 17 czerwca 1874 roku w Aarau, stolicy szwajcarskiego kantonu Aargau, w rodzinie Wilhelma Augusta Gottlieba Jacky, inżyniera triangulacyjnego w Eidgenössische Topographische Bureau, i jego żony Matyldy Julii z domu Taylor. W roku 1894 ze świadectwami Lerberschule w Bernie i l'École cantonale d'horticulture de Genève został wpisany do matrykuły Uniwersytetu w Bernie, jednak już wkrótce rozmyślił się i przeniósł się Berlina. Do Berna wrócił w roku 1897, tam też w roku 1899 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Die Compositen-bewohnenden Puccinien vom Typus der *Puccinia hieracii* und deren Spezialisierung”, która była poświęcona grzybom z rodziny rdzowatych pasożytujących na przedstawicielach rodziny złożonych. Dysertacja ta została opublikowana w roku 1899 w 9 roczniku „Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten”, rok później zaś krytyczne uwagi do niej zamieścił na łamach „Hedwigii” Paul Wilhelm Magnus.

Rodzinie rdzowatych poświęcona była też większość późniejszych publikacji mykologicznych Jacky'ego. Po ukończeniu studiów został on w roku 1899 asystentem →Rudolfa Aderholda w Dziale Botanicznym Doświadczalnej Stacji Królewskiego Instytutu Pomologicznego w Prószkowie (Proskau) koło Opola (Oppeln). Jak sam pisał, większą część swojego wolnego czasu poświęcił tam na badanie grzybów występujących w najbliższej okolicy. Najobfitsze zbiory zebrał w lasach koło Wybłyszczowa (Wilhelmsberg), Przysiecz (Przyschetz), Jaśkowic (Jaschkowitz) i Ochódz (Ochotz), sporo okazów zebrał też na skwerach, wśród zadrzewień ochronnych, na polu doświadczalnym i w ogrodzie Instytutu Pomologicznego, a także w ogrodzie hotelu „Neuwelt”. Pełny ich wykaz zamieszczony w „Przyczynku do flory grzybów Prószkowa” objął ponad 400 gatunków. Poza tym przyczynkiem Jacky opublikował też w roku 1902 na łamach czasopisma „Gartenflora” artykuł o godnych uwagi drzewach okolic Prószkowa. Opisał w nim bluszcz z dawnego nadleśnictwa w Prószkowie, czereśnię z tzw. miotłą czarownicy z Dąbrówki Górnej (Dombrowka an der Oder) i zrosnięte sosny z Ligoty Prószkowskiej (Ellguth Proskau).

W roku 1901 przeniósł się na stanowisko asystenta w Szwajcarskim Instytucie Rolno-Chemicznym w Liebefeld koło Berna. Ostatecznie zrezygnował z kariery naukowej i założył szkołę drzew owocowych w Münsingen koło Berna. Szkołę tę i jej właściciela upamiętnił szwajcarski pisarz Friedrich Glauser, który pracował przez pewien czas u Jacky'ego i kilkakrotnie wracał do tego okresu w swoich książkach, m.in. w zawierającej dużo wątków osobistych powieści „Matto regiert” (polski przekład J. Goślickiego, Matto u władzy, Kraków 1992). Po roku 1903 Jacky nie zajmował się więcej mykologią. Po śmierci Johanna Bärtschi objął redakcję założonego przez niego czasopisma „Der schweizerische Obstbauer”. Opublikował też kilka prac dotyczących sadownictwa i ogrodnictwa.

W latach 30. przeprowadził się do leżącej w pobliżu Locarno w kantonie Ticino ewangelickiej gminy Monti. Pracował tam na dziejami rodziny Jacky, które opublikował w roku 1942. W swojej ostatniej publikacji omówił początki i krótkie dzieje gminy ewangelickiej w Monti. Zmarł w Monti 17 września 1951 roku. Jego nazwisko w mykologii upamiętnił w roku 1902 Franz Bubák w nazwie rodzajowej *Jackya*.

Publikacje: Untersuchungen über einige Schweizerische Rostpilze, *Ber. Schweiz. Bot. Ges.* 9, 1899; Beitrag zur Pilzflora Proskau's, *Jber. SGVK* 78, 1900; Morphologische Untersuchungen über den Pflaumenrost (*Puccinia pruni* Pers.), *Zentralbl. f. Bakt.* 2. Abt. 7, 1901; Der Chrysanthemumrost, *ibid.*; Der Veilchnerost, *ibid.*; Zur Bekämpfung von *Uromyces caryophyllinus* (Schränk) Schroet., des Nelkenrostes, *ibid.*; Gezuckerte Bordeauxbrühe und die Bienenzucht, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 11, 1901; *Athalia spinarum* Fabr., die Rübenblattwespe, *ibid.* 12, 1902; Proskaus merkwürdige Bäume, *Gartenflora* 51, 1902; Beitrag zur Kenntnis der Rostpilze, *Zentralbl. f. Bakt.* 2. Abt 9, 1902; Der Chrysanthemum-Rost II, *ibid.* 10, 1903; Emanuel Friedrich Zehender von Gottstatt, 1791 bis 1870, Münsingen 1913; Geschichte der gärtnerischen Fachpresse der Schweiz, *Schweizerische Obst- und Gartenbau-Zeitung* 4, 1918; Ratschläge über das Pflanzen von Obstbäumen und Beerensträuchern, Münsingen 1922 (II wyd. 1930); Ursprung und Geschichte des Geschlechtes Jacky, Bern 1942; Von den Anfängen und den ersten dreissig Jahren der evangelischen Gemeinde Monti, 1917-1947, Orselina 1948.

Źródła: Bubák F., Über einige Compositen bewohnende Puccinien, *Österr. Bot. Zeitschr.* 52, 1902, s. 41-44; Dörfner-Adressbuch 1902, s. 22; *ibid.* 1909, s. 277; Es sind genannt worden, *Bot. Jb.* 27, 1900, Beilb. 64, s. 20; Glauser F., Matto regiert, Zürich 1998, s. 294; Jahresverzeichnis der Schweizerischen Universitätsschriften 1899-1900, Basel 1900, s. 25; Lindau-Sydow I, s. 704-705; Magnus, P., Einige Bemerkungen zu Ernst Jacky's Arbeit über die Compositen bewohnenden Puccinien vom Typus der *Puccinia hieracii*, *Hedwigia* 38, 1900, Beiblatt, s. (147)-(150); TL-2, 2, 1979, s. 400-401; Universitätsarchiv Bern, Matrikelbuch, poz. 7418, 8216; informacja o dacie śmierci Jacky'ego uzyskana od Renate Gautschi z sekretariatu Comunità Evangelica Riformata w Asconie.

JANIK JOHANNES

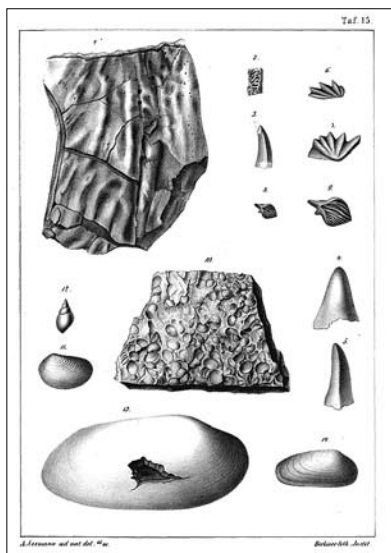
(ok. 1834-1915)

Badacz brekci lisowskiej i warstw dobieircickich

Urodził się ok. 1834 roku w przyłączonych później do Głogówka (Oberglöggau) Oraczach (Hinterdorf) w rodzinie właściciela gospodarstwa rolnego Josepha Janika i jego żony Magdaleny z domu Gnilka. Na temat lat jego nauki nie udało się znaleźć żadnych informacji. W roku 1859 został wymieniony w wykazie członków Verein für Berg- und Hüttenwesen jako kandydat do urzędu górniczego (Berg-Expectant). 9 listopada 1865 roku zdał egzamin dla referendarzy górniczych i został zatrudniony w Wyższym Urzędzie Górniczym we Wrocławiu (Breslau). Musiał już mieć wówczas ponadprzeciętną wiedzę z zakresu geologii i doświadczenie w kartowaniu geologicznym, skoro niemal natychmiast został przydzielony do zespołu, który pod kierunkiem prof. Ferdinanda Roemera (→t.1) pracował nad mapą geologiczną Górnego Śląska. Roemer powierzył mu kartowanie dorzeczy Małej Panwi i Stobrawy z występującymi tam utworami kajpru, terenów między Opolem (Oppeln) i Bierutowem (Bernstadt), na których występują utwory trzeciorzędowe z węglem brunatnym, oraz okolic Lublińca (Lublinitz) i Woźnik (Woischnik). Utwory kajpru uważano wówczas za ubogie w skamieniałości, Janikowi udało się jednak znaleźć w brekci lisowskiej koło Lublińca żęby ryb dwudysznych (*Ceratodus silesiacus*) i kości gadów. Poza tym razem z Oswaldem Degenhardtem w położonym na południowy wschód od Byczyny (Pitschen) Gosławiu (Goslau) i w Dobiercicach (Wilmsdorf), gdzie już wcześniej prowadził poszukiwania →Georg Ferdinand Lehmann, znalazł na haldach starych wyrobisk, z których wydobywano rudy żelaza, duże ilości szczątków roślinnych, które wg Roemera pochodziły z późnego triasu.

W roku 1870 przeszedł ze służby państwowej do pracy w kopalniach należących do rodu von Schaffgotsch. W książce adresowej Bytomia (Beuthen) z roku 1880 był odnotowany jako inspektor górniczy w kopalni „Paulus” w Chebziu (Morgenroth). Po przejściu na emeryturę zamieszkał we Wrocławiu przy Gutenbergstrasse 50 (dziś ul. Drukarska). Był żonaty z urodzoną 13 sierpnia 1851 roku w Królewskiej Hucie (Königshütte) Rozalią Emmą Marianną Florentyną, córką mistrza zmianowego Eduarda Janetzko i jego żony Johanny z domu Schwarzer. Zmarł we Wrocławiu 25 lipca 1915 roku. Przeżył 81 lat, tak jak jego ojciec, który w tym samym wieku zmarł w Głogówku 3 stycznia 1881 roku. Jego matka zmarła

w Głogówku pół roku wcześniej 16 czerwca 1880 roku w wielu 77 lat. Żona Janika zmarła we Wrocławiu 12 lutego 1921 roku.

Źródła: Adressbuch Beuthen 1880, Nachweis der Behörden, Beamten etc., s. 87; Adressbuch Breslau 1915, s. 249; Katolicka parafia NMP w Bytomiu, księga chrztów 1848-52 Land, k. 178, poz. 1851/412a (familysearch.org); LA Berlin, Standesamt Breslau II, Sterberegister 1915/2232; ibid., Standesamt Breslau IV, Sterberegister 1921/195; ibid., Standesamt Oberglogau, Sterberegister 1880/47, 1881/2 (ancestry.de); Personal-Chronik der öffentlichen Behörden, Amts-Blatt der Regierung in Breslau 57, 1866, s. 14; ibid. 61, 1870, s. 172; Personal der Königlich Preussischen Bergwerksverwaltung, Zeitschr. f. Berg. Hütt. Salinen. 14, 1866, s. 3; Personalien, Glückauf 51, 1915, s. 772; Roemer F., Über die Auffindung von thierischen und pflanzlichen Versteinerungen in den braunrothen und bunten Letten Oberschlesiens, Jber. SGVK 44, 1866, s. 49-50; Roemer F., Neue Beobachtungen über die Gliederung des Keupers und der ihn zunächst überlagernden Abtheilung der Juraformation in Oberschlesien und in den angrenzenden Theilen von Polen, Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. 19, 1867, s. 255-269; Roemer F., Geologie von Oberschlesien, Breslau 1870, s. V, 200, 432 (na il.: Taf. 15 ze skamieniałościami m.in. z brekcji lisowskiej); Verzeichniss der Mitglieder, Schlesischer Verein für Berg- und Hüttenwesen, Jahrbuch des Schlesischen Vereins für Berg- und Hüttenwesen Breslau 1, 1859, Beilage – Schlesischer Verein für Berg- und Hüttenwesen, s. 12.

JANISCH CARL

(1825-1900)

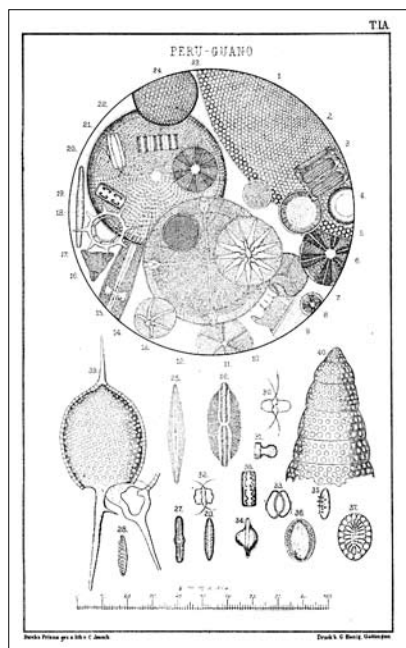
Wybitny badacz okrzemek i pionier mikrofotografii

Urodził się 28 stycznia 1825 roku w Dobrodzieniu (Guttentag), gdzie jego ojciec August Janisch pracował jako radca prawny. Po ukończeniu gimnazjum w Dobrodzieniu uczył się praktycznie zawodu hutnika w służbie hrabiego Andreasa Renarda, właściciela 22 mniejszych i większych zakładów hutniczych w Kolonowskim (Kolonnowska), Żędowicach (Sandowitz), Zawadzkiem (Zawadzki) i będącym dziś dzielnicą Rudy Śląskiej Nowym Bytomiu (Beuthener Schwarzwald, później Friedenshütte). W roku 1856 jako faktor hutniczy w Friedenshütte został członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Ferdinand Cohn (→t.1), omawiając jego obserwacje i odkrycia z okolic Gliwic (Gleiwitz), pisał o nim w latach 1858-59 jako o mistrzu hutniczym w Gliwicach, a w roku 1860 – jako o mistrzu hutniczym w Egels-hütte w Dusznikach (Reinerz). W roku 1861 Janisch został dyrektorem wybudowanej w roku 1727 przez księcia Augusta Wilhelma zu Braunschweig-Wolfenbüttel Wilhelmshütte w Bornum w Księstwie Brunswiku.

Interesował się astronomią, fizyką i chemią, jednak znany był przede wszystkim jako wybitny fachowiec w dziedzinie hutnictwa oraz jako badacz okrzemek. W tej drugiej dziedzinie pierwszą jego publikacją były uwagi o *Pleurostaurum acutum* wysłane z Gliwic (Gleiwitz) 23 maja 1859 roku, które Ludwig Rabenhorst zamieścił w drugim tomie „Hedwigii”. Opisał w nich znalezione w Szobiszowicach (Petersdorf) okazy tego odkrytego przez →Bleischa gatunku. Podczas posiedzenia Sekcji Botanicznej w dniu 14 lutego 1859 roku prof. Cohn demonstrował rodzaj *Pleurostaurum* z pomocą mikroskopu Benechego będącego własnością Janischa. W roku 1860 Friedrich Wilhelm Hilse (→t.1) opublikował wykaz glonów i okrzemek odkrytych na Śląsku przez niego, Bleischa i Janischa – był wśród nich opisany przez Janischa nowy gatunek *Pinnularia hilseana* i nowy gatunek *Pleurostaurum janischii* opisany przez Hilsego.

Rozgłos przyniosła Janischowi opublikowana w latach 1861-62 praca o okrzemkach występujących w używanym jako nawóz guanie (odchodach morskich ptaków). Ponieważ najbardziej cenione guano z leżących u wybrzeży Peru wysp Chincha osiągało wysokie ceny, trafiały się przypadki jego fałszowania albo sprzedawania guana z innych miejsc jako pochodzącego z tych właśnie wysp. Badając próbki guana z różnych stanowisk, Janisch opisał charakterystycz-

ne dla nich zespoły okrzemek, pozwalające na jednoznaczne określenie pochodzenia danej próbki, co mogło jego zdaniem ukrócić oszukańcze praktyki. W pracy tej opisał i zilustrował szereg nowych gatunków, zwłaszcza z rodzajów *Asteromphalus* (*A. denarius*, *A. brebissonii*, *A. pringsheimii*, *A. cohnii*, *A. ehrenbergii*, *A. braunii*), *Aulacodiscus* (*A. ternatus*, *A. quinarius*, *A. ehrenbergii*, *A. brightwellii*) i *Auliscus* (*A. stöckhardtii*, *A. smithii*, *A. gregorii*, *A. grevillii*).

W następnych latach Janisch badał z Rabenhorstem próbki przesłane przez senatora Kirchenpauera z Hondurasu i brał udział w opracowaniu wydanego przez Adolfa Schmidta atlasu okrzemek. Badał też próbki przywiezione przez badaczy z rejsu dookoła świata na pokładzie dowodzonej przez wiceadmirała Georga von Schleinitza korwety „Gazelle”. Przy pracy nad nimi po raz pierwszy fotografował okrzemki, stając się tym samym jednym z pionierów mikrofotografii. Przygotował 17 plansz z fotografiami okrzemek, które jeszcze na początku XX w. uchodziły za wzorcowe, jednak nie zostały nigdy wydane, w związku z czym Janisch sam rozprowadzał je wśród badaczy okrzemek wraz z rękopiśmiennymi objaśnieniami. Fotografie te na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej omawiał w roku 1877 prof. Cohn. Doświadczenia Janischa

wykorzystał w latach 1876-77 Robert Koch, wykonując pierwsze fotografie bakterii.

Przeszedłszy w roku 1891 na emeryturę, Janisch zamieszkał w Kościanie (Kosten) w Wielkopolsce. Był żonaty z Klotyldą Hoecka. Zmarł 10 grudnia 1900 roku. Zapomniany już nieco, nie doczekał się żadnego pośmiertnego wspomnienia. Dopiero w roku 1904 wspomnienie takie zamieścił na łamach czasopisma „Le micrographe préparateur” Henri van Heurck. Poza wspomnianym już Friedrichem Wilhelmem Hilse jego nazwisko upamiętnili w nazwach rodzajowych i gatunkowych również Albert Grunow (*Janischia*, *Actinophycus janischii*, *Euodia janischii*), Adolf Schmidt (*Amphora janischii*, *Coscinodiscus janischii*, *Cymbella janischii*), Ludwig Rabenhorst (*Navicula janischiana*) i Francesco Saverio Castracane degli Antelminelli (*Chaetoceros janischianus*). Wszystkie nowe gatunki okrzemek opisane przez Janischa uwzględnił Giovanni Battista de Toni w swoim „Sylloge Algarum”.

Publikacje: Über *Pleurostaurum acutum*, *Hedwigia* 2, 5, 1859; Zur Charakteristik des Guano von verschiedenen Fundorten, *Abh. SGVK*, 1861-62 (Taf. 1A na il.); Diatomaceen im Hafenschlick von Cuxhafen, *Hedwigia* 2, 15, 1863; Über Meeres-Diatomaceen von Honduras, *Beiträge zur näheren Kenntniss und Verbreitung der Algen* 1, 1863 [mit L. Rabenhorst]; Atlas der Diatomaceen-Kunde, Ser. I-III, Taf. 1-144, Aschersleben 1874-90 [mit A. Schmidt, A. Grunow, H. Gründler, E. Weissflog und O. Witt]; Über Schlammen und Reinigen von Diatomaceen-Material, *Zeitschrift für Mikroskopie* 1, 1878; Über J. J. Woodward's neueste Mikrophotographien von *Amphipleura pellucida* und *Pleurosigma angulatum*, *Arch. f. Mikrosk. Anat.* 18, 1880; Atlas der Diatomaceen-Kunde, Ser. IV-V, Taf. 145-240, Leipzig 1890-1902 [mit A. Schmidt, A. Grunow, H. Gründler, E. Weissflog und O. Witt].

Źródła: AP Leszno, USC Kościan, księga zgonów 1900/125; Cohn F., Über einige neue Algen Schlesiens, *Jber. SGVK* 36, 1858, s. 93-96; Cohn F., Über eine neue Bacillariengattung, *Pleurostauron* Rab., *ibid.* 37, 1859, s. 32; Cohn F., Über die in unserer Provinz unternommenen Forschungen über die Bacillarien, *ibid.* 38, 1860, s. 65; Cohn F., Über die Bacillarienphotogramme des Hüttendirectors Janisch, *Jber. SGVK* 55, 1877, s. 7-8; Frison E., Robert Koch's eerste tekeningen en fotomicrografieën van bacterien (1876-1877) zijn wetenschappelijke uitrusting, zijn vrienden en raadgevers, *Scientiarum Historia – Tijdschrift voor de Geschiedenis van de Wetenschappen en de Geneeskunde* 9, 1967, s. 211-226; Heurck H. van, Carl Janisch - notice nécrologique, *Le micrographe préparateur* XII, 1904, s. 273-276; Hilse F. W., Beiträge zur Algen- und Diatomeen-Kunde Schlesiens, insbesondere Strehlens, *Jber. SGVK* 38, 1860, s. 75-86; Neue auswärtige wirkliche Mitglieder, *Jber. SGVK* 34, 1856, s. 4; Toni G. B. de, *Sylloge Algarum omnium hucusque cognitarum*, Vol. II, Sect. I-II, Patavii 1891-92, passim.

JÄSCHKE FRANZ IGNATZ

(1724-1775)

Brat Cyprian z Czerwonego Klasztoru

Przez wiele lat nie znano jego świeckiego nazwiska, nie było też wiadomo, gdzie i kiedy się urodził. Przyjmowano, że był to osierocony chłopiec o imieniu Martin, którego przyjęto do Czerwonego Klasztoru (słow. Červený Kláštor, niem. Rotes Kloster, węg. Vörös Klastrom) w roku 1711. Po sześciu latach miano go oddać na naukę do chirurga Jana Hoisa z Lewoczy (słow. Levoča, niem. Leutschau, węg. Lőcse). Po powrocie do Czerwonego Klasztoru miał, złożywszy śluby zakonne, przybrać imię Cyprian. Dopiero w roku 1971 Vendelín Jankovič i Michal Lacko odkryli, że brat Cyprian pochodził z Polkowic (Polkwitz) na Śląsku, do jego metryki chrztu dotarła zaś Zofia Radwańska-Paryska w roku 1987. Ochrzczony został 28 lipca 1724 roku w kościele św. Michała Archaniola, otrzymując imiona Franz Ignatz. Prawdopodobnie był najstarszym dzieckiem krawca Johanna Josefa Jäschke i jego żony Anny Teresy z domu Kuder. Po nim do roku 1736 w tym samym kościele ochrzczonych było czworo dzieci tej samej pary – Carl Borromäus, Ignatz Thadeus, Johann Caspar i Maria Josepha. O młodości i latach nauki przyszłego brata Cypriana wiadomo niewiele. Przez jakiś czas przebywał we Wrocławiu (Breslau), gdzie chciał się kształcić na medyka i gdzie Bonifratrzy wyleczyli go z choroby, na którą zapadł w trakcie nauki. Później wiele podróżował – był w Nitrze (słow. Nitra, niem. Neutra, węg. Nyitra), Brnie (Brünn), Częstochowie, według niektórych autorów odwiedził też Włochy. Śluby zakonne złożył w klasztorze kamedułów w Nitrze 21 października 1752 roku (wg innych źródeł 13 września 1753 roku). Do Czerwonego Klasztoru przybył w roku 1756.

Współcześni nadali mu przydomek „Tausend-künstler”, tj. „znawca tysiąca sztuk”, gdyż w Czerwonym Klasztorze był nie tylko lekarzem i aptekarzem, ale też kucharzem, zarządcą refektarza, łaźniebnikiem, a obok tego łowił dla klasztoru ryby, wyrabiał świece i zwierciadła. Był też aktywnym florystą, którą pozostawił po sobie najstarszy zachowany w Słowacji zielnik. Na 97 kartach tego zielnika umieścił 283 okazy roślin, które reprezentują 260 gatunków, z których 247 określił bezbłędnie, stosując już w kilkanaście lat po ukazaniu się „Species plantarum” Linneusza wprowadzone przez niego nazewnictwo (przy niektórych nazwach umieścił w zielniku dopiski „nach Linné” albo „Linnaei”). Obok nazw łacińskich umieszczał też greckie, niemieckie, a także gwarowe nazwy polskie i słowackie. W zielniku znajduje się 167 okazów z Pienin, 63 z Tatr, 2 z okolic Nitry oraz 44 okazy roślin ogrodowych i 7 okazów roślin pokojowych. Podczas wycieczek w Pieniny i Tatry (głównie po części wschodniej) brat Cyprian znalazł takie rzadkie rośliny, jak wełnianeczka alpejska (*Trichophorum alpinum*), dziewięciśń długolistny (*Carlina longifolia*), pszeniec różowy (*Melampyrum arvense*) czy kwitnący wiosną zimowit jesienny (*Colchicum autumnale*). Był też prawdopodobnie odkrywcą stanowiska rzeźusznika skalnego (*Cardaminopsis petraea*) w Tatrach.

Przyjmuje się, że brat Cyprian zmarł 16 kwietnia 1775 roku (wg innych źródeł stało to się pomiędzy 30 kwietnia a 7 maja 1775 roku). Wiele lat po jego śmierci w posiadanie jego zielnika wszedł ziemianin Tivadár Spóner. W roku 1883 zielnik stał się własnością Muzeum Karpackiego w Popradzie (słow. Poprad, węg. Poprád, niem. Deutschendorf), skąd po II wojnie światowej został przeniesiony do Muzeum Tatrzańskiego Parku Narodowego w Łomnicy Tatrzańskiej (słow. Tatranská Lomnica, niem. Tatalomnitz, węg. Tátralomnic). Obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Bratysławie (słow. Bratislava, niem. Pressburg, węg. Pozsony).

Wg legend brat Cyprian był konstruktorem aparatu do latania, którym odbył lot ze szczytu Trzech Koron zakończony wg jednych na brzegu Dunajca pod Czerwonym Klasztorzem, wg innych – nad Morskim Okiem w Tatrach. Na legendach tych oparta została m.in. powieść Jan Wiktora „Skrzydlaty mnich” (Wrocław-Warszawa 1947) oraz polsko-słowacki film z roku 2010 „Latający mnich i tajemnica da Vinci” (Legenda o lietajúcom Cypriánovi, reż. Mariana Čengel-Solčanská).

Źródła: Bartunek A., Jäschke František Ignác (Fráter Cyprián), w: Osobnosti slovenského lekárnictva, Martin 2001, s. 92-94; Katolicka parafia św. Michała Archaniola w Polkowicach, księga chrztów 1700-1776, k. 91, 96, 99,

104, 108 (familysearch.org); Radwańska-Paryska Z., Brat Cyprian z Czerwonego Klasztoru i jego zielnik, *Rocznik Podhalański* 3, 1985, s. 243-259; Radwańska-Paryska Z., Zielnik brata Cypriana z Czerwonego Klasztoru, *Polish Botanical Studies, Guidebook Series* 5, Kraków 1991, 218 s.; Spólnik A., Polskie nazwy roślin w XVIII-wiecznym zielniku brata Cypriana z Czerwonego Klasztoru, w: *Góry i góralszczyzna w dziejach i kulturze pogranicza polsko-słowackiego, literatura i język*, Nowy Targ 2005, s. 274-277; Wünschendorfer K., *Herbarium des Frater Cyprianus, camaldulenser Mönches im Roten Kloster v. J. 1764*, Jahrb. Ung. Karpathenver. 34, 1907, s. 88-96; na il. domniemana podobizna brata Cypriana nad bramą wjazdową do Czerwonego Klasztoru.

JOJKO RYSZARD JÓZEF EMIL

(1890-1953)

Współzałożyciel Komitetu Ochrony Przyrody na obszar Górnego Śląska

Przyszedł na świat 27 maja 1890 roku w Zaborzu (dziś dzielnica Zabrze), w rodzinie górnika Franciszka Jojko i jego żony Pauliny z domu Spyra. 1 czerwca został ochrzczony w kościele św. Franciszka w Zaborzu. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Starym Dębieńsku (Alt Dubensko) uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Paczkowie (Patschkau), gdzie w roku 1913 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie słuchał wykładów z teologii katolickiej, filozofii, nauk przyrodniczych, rolnictwa i ekonomii. Do jego nauczycieli należeli tam m.in. Willy Kükenenthal (→t.1), Hans Cloos, Ludwig Milch (→t.1) i Felix Rosen (→t.1). Już podczas studiów Jojko pracował w latach 1916-1918 w prywatnym gimnazjum doktora Wolffa we Wrocławiu (Breslau), zaś po zdaniu egzaminu z nauk przyrodniczych i rolnictwa rozpoczął pracę we wrocławskiej Ewangelickiej Szkole Realnej nr 1. W latach I wojny światowej odbył 14-miesięczną służbę wojskową jako sanitariusz w piechocie.

Chcąc zdać egzamin dla nauczycieli rolnictwa, rozpoczął w marcu 1919 praktykę w Doświadczalnym Instytucie Surowicowym doktora Schreibera w Gorzowie Wielkopolskim (Landsberg an der Warthe), potem, od lipca 1919 roku do maja 1920 roku, pracował jako urzędnik rolny w Kobylicach (Kobeltwitz) w powiecie kozielskim (Kreis Cosel) i Gierałtowicach (Gieraltowitz) w powiecie gliwickim (Kreis Gleiwitz), zaś od maja 1920 roku – jako asystent na polach doświadczalnych Spółki Hodowli Zboż w Čefovcach koło Koszyc (Kaschau) na Słowacji.

W lipcu 1921 roku zdał egzamin dla nauczycieli rolnictwa, potem zaś przeniósł się do polskiej części Górnego Śląska i z dniem 1 września 1922 roku rozpoczął pracę w Gimnazjum Klasycznym w Królew-

skiej Hucie (od roku 1934 Chorzów), które w roku 1934 zostało przemianowane na Państwowe Gimnazjum im. Odrowążów. Głównymi przedmiotami, których uczył, były przyroda i chemia, dodatkowym – fizyka. Poza tym prowadził też zajęcia z przyrody w Miejskim Gimnazjum Kupieckim w Królewskiej Hucie. Dla uzupełnienia kwalifikacji (z zachowanych dokumentów wynika, że chodziło o doskonalenie literackiej polszczyzny, z którą jako Ślązak miał problemy) w roku 1925 brał udział w kursie wakacyjnym dla nauczycieli szkół średnich we Lwowie. 21 września 1925 roku ożenił się z Ewą Marią Walerią Knechtel ze Świętochłowic, z którą miał dwóch synów, urodzonego 8 sierpnia 1926 roku Zbigniewa Stefana i i urodzonego 12 kwietnia 1929 roku Czesława Henryka.

18 marca 1926 roku wraz z →Alojzym Cebulskim i →Janem Skibą założył Śląski Komitet Ochrony Przyrody, którego zadaniem miało być zbieranie spisanych już pomników przyrody, wyszukiwanie nowych i propagowanie idei ochrony przyrody. Na inauguracyjnym zebraniu tego komitetu, które miało miejsce w Katowicach, odczyt wygłosił zaproszony z tej okazji prof. Władysław Szafer. Komitet ten przekształcony został następnie w Górnośląską Delegaturę Państwowej Rady Ochrony Przyrody. W roku 1928 na łamach „Ochrony przyrody” Skiba, Jojko i →Czudek zamieścili odezwę tej delegatury do inspektorów szkolnych w sprawie organizacji śląskiego towarzystwa przyrodniczego, które miałyby placówki w każdej miejscowości. Dość szybko okazało się jednak – jak pisał Czudek w roku 1929 – że działalność delegatury skrepowana jest jej kolegialnym charakterem, brakiem ściśle określonego programu i brakiem odpowiednich funduszy.

W roku 1928 Jojko zamierzał wyjechać do Czechosłowacji, by kontynuować rozpoczęte tam przed laty

badania naukowe, jednak z zachowanych dokumentów nie sposób się dowiedzieć, czy powiodła mu się realizacja tego zamiaru. W roku 1931 decyzją wojewody przyznany mu został tytuł profesorski. Jego aktywność nie ograniczała się do pracy w szkole – dla Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych prowadził wykłady na kursach wieczorowych i organizował wycieczki (w kwietniu 1931 roku wygłosił referat o jadach zwierzęcych, a podczas jednej z wycieczek w roku 1932 objaśniał uczestnikom geologiczne pochodzenie Wzgórz Załęskich). W latach 30. prowadził kursy dla bezrobotnych, m.in. kurs znajomości roślin leczniczych, który rozpoczął się 18 stycznia 1935 roku. Ilustrowane przezroczami prelekcje wygłaszane były w siedzibie Towarzystwa Czytelni Ludowych przy ul. Sobieskiego 3 w Chorzowie. Jojko oferował też odczyty na temat ochrony ptaków w dowolnej miejscowości za zwrotem kosztów przejazdu. W roku 1937 był jednym z wykładowców zorganizowanego przez Związek Towarzystw Ogródków Działkowych 14-dniowego kursu warzywnictwa, sadownictwa i hodowli drobiu.

Po wybuchu II wojny światowej Jojko pozostał w Chorzowie, utrzymując się z prywatnych lekcji. Aresztowany w maju 1940 roku, przebywał początkowo w więzieniu w Chorzowie, potem zaś w obozach koncentracyjnych w Dachau i Mauthausen. Zwolniony w listopadzie 1940, wrócił do Chorzowa, jednak już w marcu 1941 roku skierowany został do pracy przymusowej w Sobótce (Zobten). Powróciwszy w czerwcu 1945 roku do Chorzowa, z dniem 16 listopada rozpoczął pracę jako profesor Państwowego Liceum i Gimnazjum Męskiego. Ciężkim ciosem była dla niego wiadomość o śmierci starszego syna w marcu 1945 roku w obozie koncentracyjnym w Litomierzach (Litoměřice, Leitmeritz). W latach powojennych był nadal aktywny społecznie, wygłaszając m.in. odczyty o ochronie przyrody dla członków Towarzystwa Ogródków Działkowych. 26 października 1946 roku obchodził jubileusz długoletniej pracy pedagogicznej. Zmarł 13 kwietnia 1953 roku w Chorzowie. Przez uczniów zapamiętany został jako oryginał, który chętnie mówił po śląsku, a pozytywny stopień ze swego przedmiotu uzależniał od tego, czy dany uczeń dostarczył mu obowiązkowy „kadłubek”, tj. domek dla ptaków.

Źródła: AP Katowice, Inspektorat Szkolny w Katowicach, akta personalne nauczycieli 27/104 (J-157); Cebulski A., Powstanie Śląskiego Komitetu Ochr. Przyrody w Katowicach, Ochr. Przyr. 6, 1926, s. 142-143; Czudek A., Jojko R., Skiba J., Działalność górnio-śląskiej Delegatury P. R. O. P. w Lipinach; Odezwa do inspektorów szkolnych, ibid. 8, 1928, s. 128-129; Czudek A., Osobliwości i zabytki przyro-

dy Województwa Śląskiego, Kraków 1929, s. 1; Katolicka parafia św. Franciszka w Zaborzu, księga chrztów 1887-1891, poz. 1890/382 (familysearch.org); Opiekujmy się naszymi przyjaciółmi ptakami w ogrodach!, Rolnik Śląski 49, 1933, nr 6 s. 68; Państwowa Rada Ochrony Przyrody – Delegatura Śląska, Szkoła Śląska 7, nr 2, 1928, s. 30-32; Parusel J. B., 70-lecie powołania Śląskiego Komitetu Ochrony Przyrody, PGS 3, 1996, s. 7; Parysz J., Chorzowski słownik biograficzny, t. 2, Chorzów 2008, s. 153-154; Rutkowska M. (red.), Księga jubileuszowa I Liceum Ogólnokształcącego im. J. Słowackiego w Chorzowie, Chorzów 1998, s. 109, 111, 124; **notatki prasowe:** Sekcja Przyrodnicza koła T. N. S. W. w Król. Hucie, Polska Zachodnia 6, nr 101, 23.4.1931; Z Sekcji Geograficzno-Towarzyskiej T. N. S. W. w Król. Hucie, Polska Zachodnia 7, nr 59, 28.2.1932; Kurs znajomości roślin lekarskich dla bezrobotnych w Chorzowie, ibid. 9, nr 346, 17.12.1934; Program referentów w świetlicach Chorzowa, ibid., nr 348, 19.12.1934; Kurs zimowy dla ogrodników działkowych i przydomowych, ibid. 12, nr 326, 27.11.1937; na il.: fragment fotografii z nr 3116 „Polonii” z dn. 13.6.1933, której towarzyszył podpis: „Uczniowie klas trzecich Państw. Gimn. Neoklasycznego w Król. Hucie pracują chętnie w dziedzinie ochrony przyrody pod kierown. prof. Jojki. Zdjęcie przedstawia grupę uczniów z własnego wyrobu „kadłubkami” dla ptactwa na przyszłą zimę” – z oryginału udostępnionego ze zbiorów Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

JUNGCK MAX WILHELM LUDWIG

(1849-1911)

Badacz flory okolic Gliwicz

Urodził się 19 czerwca 1849 roku w Linzu nad Renem (Linz am Rhein) w rodzinie pastora Ernsta Juliusa Theodora Jungcka i jego żony Zofii z domu Maruhn. W wieku 4 lat przeprowadził się z rodzicami do Sigmaringen w Szwabii. W roku 1869 uzyskał świadectwo dojrzałości w Królewskim Katolickim Gimnazjum w leżącym w pobliżu Sigmaringen Hedingen. Przepracowawszy rok w hutach miedzi w Stadtberge w Północnej Nadrenii-Westfalii, studiował w latach 1870-73 w Akademii Przemysłowej i Akademii Górniczej w Berlinie. Po odbyciu rocznej służby wojskowej pracował przez 15 miesięcy najpierw w hucie Feniks w Ruhrort (obecnie część Duisburga w Północnej Nadrenii-Westfalii), później zaś w hucie Viktoria w Nowogrodzie Bobrzańskim (Naumburg am Bober). Po trzech semestrach na Uniwersytecie w Berlinie 15 marca 1878 roku zdał egzamin dla nauczycieli szkół przemysłowych i w październiku tego samego roku roku rozpoczął pracę jako nauczyciel pomocniczy w Królewskiej Szkole Przemysłowej w Gliwiczach (Gleiwitz). Gdy w roku 1882 szkoła ta została przekształcona w Główną Szkołę Realną, Jungck awansował na nauczyciela zwyczajnego. 7 lipca 1883 roku ożenił się w Gliwiczach z urodzoną 19 listopada 1854 roku w Tarnowskich Górach (Tarnowitz) Elżbietą

Pauliną Matyldą, córką sędziego Rudolpha Leopolda Henniga i jego żony Anny Józefy z domu Krupka. W roku 1884 wydał w Gliwicach książeczkę „Der Stahlprozess im Siemens-Martinofen”, poza tym był autorem wiele artykułów o tematyce technicznej do szóstego wydania leksykonu Heinricha Augusta Pierera.

Początek jego zainteresowaniu botaniką dał wakacyjny kurs dla nauczycieli prowadzony w roku 1882 w Instytucie Fizjologii Roślin we Wrocławiu (Breslau) przez Ferdinanda Cohna (→t.1) i →Eduarda Eidama. Pierwsze jego doniesienia florystyczne opublikował Rudolf von Uechtritz (→t.1), uwzględniając w swoim wykazie za rok 1883 po raz pierwszy znalezione na Śląsku okazy polypogonu montpeliańskiego (*Polypogon monspeliensis*) i 26 nowych stanowisk różnych gatunków z okolic Gliwic, Łabęd (Laband) i Szobiszowic (Petersdorf). Kolejne lata przyniosły wiele nowych odkryć, również z okolic Lipin (Lipine), Pyskowic (Peiskretscham), Sławięc (Slawentzitz) i Ligoty Zaburskiej (Ellguth-Zabrze). W Pyskowicach Jungck poznał w tym czasie syna →Johanna Plosela, Eduarda (zmarłego w roku 1885), od którego otrzymywał okazy mszaków. W latach 1886-91 informacje o jego kolejnych odkryciach florystycznych publikował Emil Fiek (→t.1).

W roku 1889 na podstawie dysertacji „Flora von Gleiwitz und Umgegend” Jungck uzyskał w Getyn-

dze (Göttingen) stopień doktora filozofii. Dysertacja ta została następnie przedrukowana w programach Głównej Szkoły Realnej w Gliwicach z lat 1889-91. W omówieniu, które ukazało się na łamach „Just’s botanischer Jahresbericht”, Johann Evangelista Weiss wypisał z niej ponad 100 gatunków, których nie odnotował w swej pracy Hermann Kabath (→t.1). Dziko rosnących było wśród nich 50, w tym opisany przez Jungcka nowy gatunek miodunki – *Pulmonaria alba*. 34 gatunków roślin nasiennych podawanych przez Kabath nie udało się Jungckowi odnaleźć. W części pierwszej dysertacji Jung zamieścił wykaz ponad 200 gatunków grzybów, ponad 40 gatunków porostów, 71 gatunków mszaków i 26 gatunków paprotników. Pomagali mu je oznaczać – o czym sam pisał w przedmowie – Körber (→t.1), Schroeter (→t.1), Limpricht (→t.1) i →Stein. W wykazach mszaków Jung uwzględnił okazy zebrane przez Kabath, które znajdowały się w zielniku →Augusta Ratha.

W roku 1892 Jungck zrezygnował z pracy w szkolnictwie. W następnych latach jego nazwisko wielokrotnie pojawiało się na łamach fachowych czasopism – w roku 1893 pisano o nim jako o królewskim inspektorze przemysłowym w Düsseldorfie, w roku 1897 jako o królewskim inspektorze przemysłowym w Aurich w Dolnej Saksonii, a w roku 1899 jako o królewskim radcy przemysłowym przeniesionym z Aurich do Wałbrzycha (Waldenburg). W książkach adresowych Ignaza Dörflera w roku 1902 Jungck figurował jako inspektor przemysłowy w Siegen w Westfalii, a w roku 1909 – jako królewski radca przemysłowy w Świdnicy (Schweidnitz). W „Handbuch über den Königlich Preussischen Hof und Staat” na rok 1909 figurował jako radca przemysłowy w Świdnicy odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV Kl. W roku 1911, odchodząc (najprawdopodobniej ze względów zdrowotnych) ze służby państwowej, otrzymał tytuł tajnego radcy przemysłowego. Zmarł niedługo potem, 13 listopada 1911 roku w Świdnicy. Jego małżeństwo z Elżbietą Hennig było bezdzietne.

Źródła: Amtliche Personal-Nachrichte, Preussisches Verwaltungs-Blatt 32, 1911, s. 852 (dem Gew. Rat Dr. Jungck in Schweidnitz bei seinem Ausscheiden aus dem Staatsdienst der Titel Geh. Gew. Rat); AP Katowice, oddz. w Gliwicach, USC Gliwice, księga małżeństw 1883/80; AP Wrocław, USC Świdnica, księga zgonów 1911/630; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Jungck Max; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 20; ibid. 1902, s. 23; ibid. 1909, s. 43; Fiek-Durchforschung 1886-91; Handbuch über den Königlich Preussischen Hof und Staat 1909, s. 433 (Schweidnitz: Dr. Jungck, Gew. Rath, Roter Adlerorden IV Kl.); Jungck M., Lebenslauf, w: Flora von Gleiwitz und Umgegend, Gleiwitz 1889, s. 128; Niederrheinischer Bezirksverein, Zeitschrift des Vereines deutscher Ingenieure 37, 1893, s. 916 (Dr.

Jungck, Kgl. Gewerbeinspektor, Düsseldorf); ibid. 41, 1897, s. 668 (Dr. Jungck, kgl. Gewerbeinspektor, Aurich, Ostfriesland); TL-2, 2, 1979, s. 470; Uechtritz-Durchforschung 1883-85; Göttinger Biologen, s. 91; Weiss J. E., Jungck M., Flora von Gleiwitz und Umgegend, Just's botanischer Jahresbericht 17, 1889, Abt. 2, s. 237; Versetzen sind, Deutsche Bauzeitung 33, 1899, s. 220 (Der kgl. Gew.-Rath Dr. Jungck in Aurich nach Waldenburg i. Schl.); na il.: Jungck M., Flora von Gleiwitz und Umgegend (II. Teil), Wissenschaftliche Beilage zum Programm der Ober-Realschule pro 1889/90, Gleiwitz 1890, str. tyt.

JÜTTNER WENDELIN

(1813-1879)

Ksiądz, przyrodnik, poeta

Urodził się 23 sierpnia 1813 roku w Jutrowicach Dolnych (Nieder Jeutritz, obecnie część Piątkowic/Rothhaus) w powiecie nyskim (Kreis Neisse), gdzie jego ojciec był chałupnikiem i szewcem. Na chrzcie otrzymał imiona Wendelin Joseph Bartholomäus Aloys. W roku 1818 przeprowadził się z rodziną do Nysy i tam do roku 1824 uczęszczał do Katolickiej Szkoły Miejskiej, na następnie do Katolickiego Gimnazjum. Od roku 1833 studiował teologię katolicką we Wrocławiu (Breslau). 25 lipca 1837 roku otrzymał święcenia kapłańskie, po czym został skierowany jako wikary do Otmuchowa (Ottmachau). W wolnych chwilach zajmował się tam zbieraniem roślin i owadów. Najprawdopodobniej był członkiem założonego przez Reinholda Döringa (→t.1) towarzystwa lepidopterologicznego – w czasopiśmie tego towarzystwa w roku 1843 ukazała się jego jedyna znana publikacja przyrodnicza „Ottmachaus Reichthum an Pflanzen und Insekten” (*Beilage zum 4. Ber. Schles. Tauschver. f. Schmetterlinge*). W tym samym roku Heinrich Grabowski (→t.1) we wstępie do „Flory Górnośląska” wymienił go wśród swoich informatorów.

Gdy w roku 1842 Jüttner wraz z księdzem Aloisem Gebauerem napisał skargę na majora Rogallę von Bieberstein za jego obraźliwe wypowiedzi o katolikach, w październiku 1843 roku wszczęte zostało przeciw nim dochodzenie kryminalne. Znaleźli się świadkowie, którzy zeznali, że Gebauer w swoich kazaniach znieważał Lutra, a Jüttner nazywał ewangelików kacerzami i odszczepieńcami. W procesie prowadzonym przez sąd kryminalny w Raciborzu (Ratibor) Gebauer został skazany na cztery tygodnie aresztu, a Jüttner – na trzy miesiące. Ostatecznie na prośbę wrocławskiego biskupa obaj zostali w roku 1846 przez króla ulaskawieni, jednak pod warunkiem, że zostaną przeniesieni tam, gdzie mieszkają sami katolicy.

Jüttner od maja 1846 pracował w Raclawickach (Rasselwitz) w powiecie prudnickim (Kreis Neustadt),

a w roku 1847 został przeniesiony do Szonowa (Schönau) w powiecie głubczyckim (Kreis Leobschütz). Tam przez szereg lat był administratorem parafii i dopiero 28 czerwca 1869 roku został mianowany proboszczem. W latach 60. pod pseudonimem „P. Wendelin” wydał dwa tomiki humorystycznych wierszy gwarowych, które nosiły tytuł „Humoristische Pilln, ei obrschlās'scher Schproche” (Arschte Schachtl, Oberglogau 1862, Zweete Schachtl, Oberglogau 1867), i humoreskę „Feldzug kåg'n de Trichinen, ei schlās'scher Schproche” (Leobschütz 1864, 2 Aufl., Leobschütz 1869).

Do końca życia zajmował się motylami. W roku 1887 →Rudolf Mitschke w artykule o zawisakowatych (Sphingidae) wspominał o nim, pisząc o nieznanym mu wcześniej gąsienicach, który w roku 1878 otrzymał od córki pewnego rolnika z Zawiszyc (Sabschütz) w powiecie głubczyckim: „Z tym pięknym łupem udałem się natychmiast do znanego też w szerokich kręgach jako zapalonego lepidopterologa, przedwcześnie niestety zmarłego pana proboszcza Jüttnera w Szonowie, którego niezmiernie ucieszyła ta niezwykła zdobycz. Starannie pielęgnując gąsienice, wyhodowaliśmy pięć okazałych zmroczników winniczaków”.

W schematyzmie biskupstwa wrocławskiego z roku 1884 podano, że Jüttner zmarł 23 września 1879 roku, jego zgon nie został jednak odnotowany w urzędzie stanu cywilnego w Klisinie (Gläsen), do którego należał Szonów. Zbiory entomologiczne Jüttnera zostały po jego śmierci przekazane Seminarium Nauczycielskiemu w Głogówku (Oberglogau).

Źródła: Brümmer F., Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart, 6. Aufl., Leipzig 1913, s. 388; Grabowski-Flora, s. VI; Kehrein J., Lexikon der katholischen Dichter, Volks- und Jugendschriftsteller im 19. Jahrhundert, 2. Aufl., Würzburg 1872, s. 177-178; Mitschke R., *D. Nerii, Celerio u. Pt. Proserpina*, Insekten-Welt 4, 1887, s. 37-38; Mittheilungen aus Schlesien, Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland 13, 1844, s. 540-546; Schematismus des Bistums Breslau 1846, s. 78; ibid. 1847, s. 73; ibid. 1871, s. 103; ibid. 1884, s. 121; Schermuly J. E., Das Lehrerseminar zu Ober-Glogau, Festschrift zur Jubelfeier seines hundertjährigen Bestehens, Breslau 1902, s. 126; Weitere Mittheilungen aus Schlesien, Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland 13, 1844, s. 624-631; Wiadomości krajowe, Gazeta W. Xięstwa Poznańskiego, nr 22, 27.1.1846, s. 86.

KABLIK (ETTEL) JOSEPHINE

(1787-1863)

Słynna badaczka karkonoskiej flory

Jej życie związane było z leżącym po południowej, czeskiej stronie Karkonoszy Vrchlabí (Hohenelbe), zbierała jednak okazy w całym paśmie i – jak w poświęconym jej wspomnieniu pośmiertnym pisał Theodor Oelsner – związana była ze Śląskiem tak jak owe okazy, wśród których nie było można przeprowadzić politycznej granicy. Zielnik Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny wzbogacała nowymi okazami od roku 1841. Bliscy byli jej również przyrodnicy ze Śląska, z którymi przez całe swe życie utrzymywała ożywione kontakty. Urodziła się 9 marca 1787 roku w Vrchlabí w rodzinie właściciela papierni Davida Ettla i jego żony Johanny z domu Raab. Od wczesnego dzieciństwa fascynowała ją przyroda. Fascynacji tej nie stłumił długi pobyt w klasztorze Urszulanek w Pradze (Praag), do którego wysłana została w wieku 12 lat.

Do Vrchlabí powróciła, by 6 października 1806 roku wyjść za mąż za miejscowego aptekarza Adalberta Georga Kablika. Jej mąż urodził się 6 kwietnia 1783 roku w Sadské koło Podiebradów w rodzinie młynarza Wenzla Kablika i jego żony Marii. Przeżyła z nim w szczęśliwym związku 47 lat. Ponieważ nie mieli własnych dzieci, wzięli na wychowanie sierotę, Heinricha Gottwalda, który wyrósł na cenionego muzyka i kompozytora. W roku 1817 Józefina Kablik wyjechała wraz ze swym mężem do Pragi, gdzie założyła on do spółki z kupcem Brosche pierwszą fabrykę chemiczną. Tam, dzięki znajomości z Wenzeslausem Mannem, wówczas studentem medycyny, później zaś lekarzem w Reichstadt i Českiej Lipie (Böhmisch-Leipa), znacznie poszerzyła swoją botaniczną wiedzę. Gdy w roku 1823 wróciła do Vrchlabí, zaczęła wę-

drować po Karkonoszach i gromadzić okazy roślin. Swemu nauczycielowi Mannowi odwdzięczyła się, ofiarując mu zbiór porostów, który stał się podstawą jego pracy doktorskiej.

Od roku 1825 współpracowała z założonym w Pradze przez Philipa Maximiliana Opitza Pflanzentauschanstalt. Poprzez ten instytut co roku ponad dwa tysiące zebranych przez nią okazów docierało do wszystkich ważniejszych ośrodków naukowych w Europie. Z biegiem lat stawała się coraz bardziej znaną postacią, którą spopularyzowała dodatkowo wydana w roku 1849 w Brnie (Brünn) książeczka Františka Salesiánského Pluskala „Biographie der berühmten Pflanzenforscherin Österreichs, Frau Josephine Kablik”. Sama napisała jedynie rozdział o karkonoskiej florze do wydanej w roku 1846 w Pradze książki Johanna Nepomuka Eiselta „Der Johannesbader Sprudel und dessen Umgebung”, jednak o jej odkryciach pisali wielokrotnie tak wybitni przyrodnicy, jak Bedřich Berchtold, August Carl Joseph Corda, Eduard Fenzl, Georg von Frauenfeld, August Emanuel Fürnrohr, Hans Bruno Geinitz, Heinrich Grabowski (→t.1), Wilhelm Karl von Heidinger, Friedrich Wilhelm Lorinser, Joseph Carl Maly, Julius Milde (→t.1), August Emanuel von Reuss i Ignaz Friedrich Tausch, z którymi prowadziła obszerną korespondencję. Wielu z tych uczonych odwiedzało ją również w Vrchlabí. W uznaniu zasług dla nauki została m.in. korespondentem Towarzystwa Botanicznego w Regensburgu w roku 1841, Towarzystwa Przyrodniczego „Lotos” w Pradze w roku 1851, Zoologiczno-Botanicznego Towarzystwa w Wiedniu w roku 1853, a także członkiem honorowym Towarzystwa Geologicznego „Isis” w Dreźnie w roku 1859.

Jej mąż podzielał jej zainteresowania przyrodnicze, a ponieważ bardziej pasjonowała go zoologia i mineralogia, w ich domu obok zbiorów zielnikowych znajdowała się też duża kolekcja wypchanych ptaków, ich gniazd i jaj oraz bogaty zbiór minerałów – wszystko to, niczym w muzeum, dostępne było dla zwiedzających. Po śmierci męża, który zmarł 1 września 1853 roku, Józefina sama opiekowała się tymi zbiorami, nieustannie je powiększając. U schyłku życia zaczęła zbierać też występujące w okolicach Vrchlabí dolno-permskie skamieniałości. W dużej ich kolekcji, którą przekazała muzeum w Dreźnie, znajdowały się liczne nieznane wcześniej permskie tropy gadów i skorupiaki.

Dzięki częstym wędrowkom po górach Józefina Kablik cieszyła się przez całe życie dobrym zdrowiem, będąc już w podeszłym wieku, odbywała dalekie podróże po Austrii, Szwajcarii i Włoszech, a na krótko przed swoją śmiercią była jeszcze na Śnieżce.

Ostatnim uczonym, który odwiedził ją przed śmiercią, w czerwcu 1863 roku, był Geinitz, który przybył do Vrchlabí wraz z grupą studentów z dreźnieńskiego Instytutu Politechnicznego.

Józefina Kablik zmarła 21 lipca 1863 roku i pochowana została obok swego męża na cmentarzu w Vrchlabí. Zgodnie z jej ostatnią wolą zielnik ogólny i zbiory ornitologiczne otrzymało gimnazjum w Jiczynie (Jičín, Gitschin), a zielnik karkonoski – szkoła realna w Trutnowie (Trautenau). Z pozostawionego przez nią majątku utworzona została m.in. fundacja dla studentów farmacji oraz fundacja dla zdolnych, lecz ubogich uczniów i uczennic ze szkoły w Vrchlabí.

Jej wychowanek, mieszkający we Wrocławiu Heinrich Gottwald, obok części majątku przejął też zbiór rzadkich okazów zielnikowych, cenną kolekcję kolibrów, całą jej obszerną korespondencję i założoną przez nią pamiątkową księgę z Wiesenbaude (dziś Luční bouda) z lat 1842-1861, z wpisami wielu wybitnych botaników. Zbiór okazów zielnikowych jeszcze za swego życia przekazał on Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczyzny. Po jego śmierci w roku 1876 towarzystwo to otrzymało również korespondencję Józefiny Kablik, jej olejny portret oraz wspomnianą księgę pamiątkową.

Geinitz nadał na jej cześć nazwy niektórym z przekazanych mu przez nią skamieniałości: rybie *Palaeoniscus kablikae*, trylobitom *Kablikia diadica* i *Dalmanites kablikae* oraz roślinie *Rhizolithes kablikae*. W botanice jej nazwisko upamiętnione zostało w nazwach *Kablikia minima* Opitz, *Acer kablikianum* Opitz, *Lysimachia kablikiana* Opitz, *Marchantia kablikiana* Corda, *Lycopodium kablikianum* Tausch, *Petasites kablikianus* Tausch i *Polytrichum kablikianum* Mann.

Źródła: Goeppert H. R., Für die Sammlung schlesischer Pflanzen, Übers. Arb. SGVK 1841, s. 98; Goeppert H. R., Sammlung europäischer Pflanzen, ibid., s. 99; Goeppert H. R., Nachlass der Frau Josephine Kablik, Jber. SGVK 54, 1877, s. 102-103; Eiselt J. N., Nekrolog A. Kablik's, Lotos 3, 1853, s. 213-215; Ilg W., Josephine Kablik (1787-1863), Erforscherin der Flora des Riesengebirges, Hoppea 73, 2012, s. 7-26; Nekrolog – Josephine Kablik, Österreichische Wochenschrift für Wissenschaft und Kunst, Jahrg. 1863, Bd. 2, s. 317-320; Oelsner Th., † Josephine Kablik, Mitglied mehrerer naturforschenden Gesellschaften – ein Beitrag zur Frage von der Frauenarbeit, Schl. Prov. Bl. N. F. 4., 1865, s. 691-694; Pluskal F. S., Biographie der berühmten, jetzt lebenden Pflanzenforscherin Österreichs, Frau Josephine Kablik, Mitglied der königl. botanischen Gesellschaft in Regensburg, Brünn 1849, 15 s. (portr.); Skofitz A., Galerie österreichischer Botaniker II, Josephine Kablik, Österr. Bot. Zeitschr. 10, 1860, s. 1-6; SOA Praha, farní úřad Salská, matriky narozených 1767-1784, s. 350; SOA Zámorská, farní úřad Vrchlabí, matriky narozených 1764-97, s. 686; ibid., matriky zemřelých Vrchlabí-

město 1833-1880, k. 159, 211; TL-2, 2, 1979, s. 482-483; Wissenschaftliches, Schl. Prov. Bl. N. F. 2, 1863, s. 630; Wurzbach-Lexikon 10, 1863, s. 342.

KALMUS JACOB

(1834-1870)

Badacz mszaków Moraw i austriackiego Śląska

Urodził się 16 kwietnia 1834 roku w Pradze-Józefowie (Prag-Josephstadt). Jego ojcem był Koppelman Izaak Kalmus, matką – Bea z domu Busch. Gimnazjum i studia medyczne ukończył w rodzinnym mieście. Botaniką zaczął się zajmować w czasie studiów u boku Philippa Maximiliana Opiza, przy czym szczególnie interesowały go rośliny zarodnikowe. Okazy zbierał początkowo w okolicach Pragi, później zaczął też wyruszać na dalsze wyprawy. 25 sierpnia 1857 roku znalazł w okolicach Mnichova (Einsiedel) koło Mariańskich Łaźni (Mariánské Lázně, Marienbad) zanokcicę, która została oznaczona przez Opiza jako *Asplenium trichomanes* var. *microphyllum*. Dopiero wiele lat później, gdy porównał znaleziony przez siebie okaz z okazem, który w okolicy Szumperku (Šumperk, Mährisch Schönberg) znalazł Adolf Oborny (→t.1), stwierdził, iż faktycznie odkrył w roku 1857 stanowisko niezwykle rzadkiej zanokcicy serpentynowej, którą w roku 1865 pod nazwą *Asplenium adulterinum* opisał Julius Milde (→t.1).

W roku 1860 Kalmus wyjechał z Pragi do Brna (Brünn), gdzie otrzymał posadę w szpitalu. Tam poznał →Niessla oraz →Navego i wraz z nimi znalazł się w gronie założycieli i w zarządzie brneńskiego Towarzystwa Przyrodniczego. Ponieważ wszystkich trzech interesowały rośliny zarodnikowe, postanowili opracować florę roślin zarodnikowych Moraw i austriackiego Śląska. Wstępne opracowania tej flo-

ry ukazywały się na łamach czasopisma Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie. Kalmusowi przypadło w udziale opracowanie mszaków i porostów, zdążył jednak opublikować w roku 1866 tylko część materiałów związanych z mchami. W publikacji tej dla obszaru austriackiego Śląska obok własnych odkryć florystycznych (znalazł m.in. nowy dla Śląska gatunek strzechwy *Grimmia alpestris* u źródeł Morawicy w Jesionikach) wykorzystał publikacje Sendtnera, Mildego (→t.1) i →Plucara, a także rękopiśmienne wykazy Spatziera (→t.1) i →Theodora Heina. Łącznie wykaz ten objął 347 gatunków mchów. Nie zdążył już opublikować drugiej części poświęconej mchom i materiałom związanych z wątrobowcami – zmarł w Brnie w 36 roku życia, 13 września 1870 roku.

Pracę nad pozostawionymi przez niego materiałami ukończył Gustav von Niessl, który opublikował je zaraz po śmierci Kalmusa. Druga część wykazu mchów objęła 346 gatunków, w tym 19 gatunków nie uwzględnionych w części pierwszej (m.in. nowy dla Śląska widłoząb *Dicranum sauteri* znaleziony przy drodze ze Starych Hamrů/Althammer na Lysou Horu). Wykaz wątrobowców objął 98 gatunków. Zbiory Kalmusa, na które składały się zielniki mszaków, glonów i porostów, w tym liczne okazy pochodzące z wymian, rodzina przekazała Towarzystwu Przyrodniczemu w Brnie. Jego nazwisko upamiętnił Niessl w nazwie rodzajowej *Kalmusia* (Didymosphaeriaceae).

Publikacje: Die Trichinose in Brünn, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 5, 1866; Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien, IV. Laubmoose (1. Serie), *ibid.*; Über das Vorkommen des *Asplenium adulterinum* Milde, *Lotos* 18, 1868; Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien, V. Lebermoose (1. Serie), *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 9, 1870; Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien, IV. Laubmoose (2. Serie), *ibid.*

Źródła: AHMP, Magistrát hlavního města Prahy I, Referát IV, popisní, Soupis pražských domovských příslušníků 1830-1910 (1920), Pořadové číslo: 257, Rok narození: 1798, Příjmení: Kalmus, Jméno: Koppelman Isak; BZÖ, s. 114, 115, 141; Iltis-Geschichte, s. 301, 305, 308, 309, 331; Iltis H., Gregor Johann Mendel – Leben, Werk und Wirkung, Berlin-Heidelberg 1924, s. 64, 118, 120; Limpricht-Nachträge; Limpricht K. G., Laubmoose, w: KFS I, 1876, s. 34; Limpricht K. G., Lebermoose, *ibid.*, s. 232; Maiwald-Geschichte, s. 145, 146, 171, 184, 188; Milde-Bryologia, s. VII, 84, 110, 145, 155, 270, 276; Milde J., Über *Asplenium adulterinum*, Jber. SGVK 46, 1868, s. 71-82; Niessl G., Nekrolog – Dr. J. Kalmus, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 9, 1870, *Verh.*, s. 57-58; Niessl G., Beiträge zur Kenntniss der Pilze – Beschreibung neuer und wenig bekannter Pilze, *ibid.* 10, 1871, Abh., s. 153-217; portr.: fragment fotografii założycieli Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 50, 1911, przed s. 297.

KAYSER CARL FRANZ FERDINAND

(1859-po 1934)

Badacz ptaków Śląska i Wielkopolski

Urodził się 7 stycznia 1859 roku w Żaganiu (Sagan) w rodzinie pochodzącego z leżącego w Północnej Nadrenii-Westfalii Oestinghausen doktora Wilhelma Carla Kaysera i jego żony Józefiny z domu Schönknecht. Jego ojciec w latach 1844-67 był nauczycielem, potem profesorem w Gimnazjum w Żaganiu, następnie profesorem Gimnazjum w Bytomiu (Beuthen) i od roku 1874 dyrektorem Gimnazjum w Żaganiu. Idąc w ślady dziadka, Wilhelma Kaysera, Carl Kayser wybrał zawód prawnika. Jako sędzia pracował początkowo w Żaganiu, później w Królewskiej Hucie (Königshütte), w latach 1897-1901 w Ratiborzu (Ratibor), potem do roku 1910 w Bytomiu i do roku 1915 w Lesznie (Lissa) w Wielkopolsce. W roku 1915 przeszedł w stan spoczynku. Dzięki częstym zmianom miejsca pracy posiadał rozległą wiedzę na temat ptaków z całego Śląska oraz Wielkopolski i należał do czołówki śląskich ornitologów. Jako autor debiutował w roku 1886 tekstem o ornitologicznych obserwacjach w okolicach Żagania, Świdnicy (Schweidnitz) i Cieplic (Warmbrunn). Od roku 1910 był członkiem Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów, od roku 1917 – członkiem Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego i od roku 1920 – członkiem Bawarskiego Towarzystwa Ornitologicznego.

Jego zbiory ornitologiczne, na które składało się ok. 1800 jaj (w tym m.in. gęsi gęgawy i żurawia) oraz 80 wypchanych ptaków (wśród nich m.in. ohar i kormoran), przepadły, gdy jesienią 1919 roku musiał ciężko chory uciekać z Wielkopolski na Śląsk. Tu mieszkiał początkowo w Stojkowie (Olbersdorf) koło Łądka (Landeck), od roku 1922 w Żaganiu, następnie w Skarbimierzu (Hermsdorf) i w końcu od roku 1928 w Głuchołazach (Ziegenhals). Perlick podał, że zmarł w roku 1927 w Głuchołazach, jednak w spisach członków Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego figurował do roku 1934, należy zatem założyć, że zmarł po roku 1934. W księgach zgonów urzędu stanu cywilnego w Głuchołazach z lat 1932-37 jego zgonu nie odnotowano.

Ważniejsze publikacje: Ornithologische Beobachtungen in Sagan, Schweidnitz und Warmbrunn, *Journ. f. Ornith.* 34, 1886; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgegend von Ratibor, insbesondere während des Jahres 1897, *Ornith. Monatsschr.* 23, 1898; Der Pirol oder die Goldamsel (*Oriolus galbula* L.) im Freileben und in der Gefangenschaft, *ibid.*; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgegend von Ratibor in Oberschlesien, insbesondere aus den Jahren 1898 und 1899, *ibid.* 25, 1900; Beiträge zur

Kenntnis von der Verfärbung der Vögel, insbesondere unter dem Einfluss der Gefangenschaft, *Gef. Welt* 29, 1900; Die Reihenfolge der deutschen Singvögel nach ihrem Gesänge, *ibid.*; Gesangesleistungen verschiedener Vogelarten in Schlesien, *ibid.* 32, 1903; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgegend von Ratibor in Oberschlesien, *Ornith. Monatsschr.* 29, 1904; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgegend von Beuthen O./S., *ibid.* 33, 1908; Ein unter eigentümlichen Umständen gefangener Steinadler, *ibid.* 35, 1910; Über ein früher in Preussisch-Schlesien erlegtes Exemplar von *Syrnium nebulosum*, *ibid.*; Vogelschutz im Hirschberger Tal, *Wand. Riesengeb.* 32, 1912; Finkenschläge und Finkenliebhaberei, *Gef. Welt* 41, 1912; Beiträge zur Ornithologie von Preussisch-Schlesien, *Journ. f. Ornith.* 62, 1914; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgegend von Lissa i. P., *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Deutsch. Ges. f. Kunst u. Wiss. Posen* 21, H. 1, 1914; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgebung von Lissa i. P. seit dem Herbst 1914, *ibid.* 22, H. 2, 1915; Der Kuckuck, eine ornithologische Skizze, *Aus dem Posener Lande* 10, H. 6, 1915; Ein Ausflug in die Bartschniederung, *Ornith. Monatsber.* 24, 1916; Einige Notizen zur Ornithologie Schlesiens, *ibid.* 25, 1917; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgebung von Lissa in P., insbesondere seit dem Herbst 1915, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen* 23, H. 1, 1917; Über die Schädlichkeit des Sperlings, *Gef. Welt* 46, 1917; Die Schädlichkeit des Eichhorns und seine Verwertung als Nahrungsmittel, *Zeitschrift des Allgemeinen Deutschen Jagdschutzvereins* 22, 1917; Über das frühere Horsten des Steinadlers im Riesengebirge, *Ornith. Monatsber.* 25, 1917; Beerennahrung, *Ornith. Monatsber.* 42, 1917; Ist die Vernichtung des Apfelblütenstechers (*Anthonomus pomorum*) durch Vögel als nutzbringend zu betrachten?, *ibid.* 43, 1918; Der Gesang der Sperbergrasmücke (*Sylvia nisoria* Bechst.) und der Gartengrasmücke (*Sylvia simplex* Lath.), *ibid.*; Über die Formen des Baumläufers *Certhia familiaris* L., *Ornith. Monatsber.* 26, 1918; Überwinterung des Buchfinken in Schlesien, *Wild und Hund* 25, 1919; Die Vögel der Umgegend von Lissa i. P., *Journ. f. Ornith.* 68-69, 1920-21; Naturschutz und Raubvogelabschuss, *Waidwerk, Wild, Waffe* 26, 1921; Über das Vorkommen von *Erismatura leucocephala* (Scop.), *Anz. Ornith. Ges. Bayern* 8, 1924; Über den Gesang des Schwarzkopfes, *ibid.*; Ornithologische Beobachtungen aus der Grafschaft Glatz, *Zeitschr. f. Ool.* 29, 1924; Ornithologische Beobachtungen aus der Umgegend von Sagan, *Verh. Ornith. Ges. Bayern* 16, 1925; Naturschutz und Raubvogelabschuss, Gera 1926; Stand und Hege unserer Waldhühner, *Deutsche Jägerzeitung* 87, 1926; Die Vögel des Ohlauer Stadtparks, *Heimatkalendar für Stadt und Kreis Ohlau* 1927; Ornithologische Beobachtungen aus der Grafschaft Glatz, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 14, 1928; Betreffend die Stimmen der Wachholderdrossel (*Turdus pilaris* L.) und der Rotdrossel (*Turdus iliacus* L.), *ibid.*

Źródła: AP Zielona Góra, Taufbuch der katholischen Stadt-Pfarr-Kirche zu Sagan 1852-64, s. 303-305, poz. 1859/4; Gebhardt-Ornithologie I, s. 179, II, s. 169; Pax-Wirbeltierfauna, s. 94; Perlick A., Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver. 15/16, 1955, s. 80.

KEILHOLZ THEODOR HEINRICH RICHARD

(1873-1937)

Pionier ochrony pontyjskiej flory Gipsowej Góry koło Kietrza

Urodził się jako drugie z sześciorga dzieci nakładcy Johanna Friedricha Wilhelma Keilholza i jego żony Doroty Fryderyki z domu Schröder 29 grudnia 1873 roku we wsi Haynrode, położonej w historycznej krainie Eichsfeld w Turynii. Jego ojciec organizował chałupniczą pracę miejscowych tkaczy – wydawał im pracę, odbierał gotowe tkaniny i zajmował się ich zbytem. Po ukończeniu nauki w miejscowej szkole, w której znany był ze swej docieklowości, Keilholz pracował przez jakiś czas w ojcowskim przedsiębiorstwie.

Na temat kolejnych lat w jego życiu mamy tylko niejasne wzmianki. Najprawdopodobniej przygotowywał się do zawodu tzw. wędrownego nauczyciela tkactwa. Wiele poszlak wskazuje, że Keilholz skończył się w tym celu w Berlinie, we Frankfurcie nad Menem oraz w Heide w Szlezwiku-Holsztynie, gdzie prawdopodobnie poznał swoją przyszłą żonę, Elżę Fryderykę Annę Normann. Ślub wzięli 25 czerwca 1897 roku w Berlinie. Nie wiadomo, czy Keilholz pracował już przed ślubem na Śląsku, czy też przybył na Śląsk dopiero po ślubie. Wszystkie jego dzieci przyszły jednak na świat na Śląsku: Fritz w roku 1898 w Nowej Rudzie (Neurode), Kurt w roku 1902 w Dziecmorowicach (Dittmansdorf), Dorota w roku 1903 w Międzyzalesiu (Mittelwalde), a pozostała czwórka – Herbert, Margot, Edyta i Günther – w latach 1905-10 w Kietrze (Katscher). Najmłodszy syn, Günther, w latach 70. ubiegłego wieku napisał zachowane do dziś wspomnienia poświęcone ojcu i matce, które są podstawowym źródłem informacji na temat Richarda i Elży Keilholzów.

W Międzyzlesiu i prawdopodobnie również w Nowej Rudzie Keilholz był nauczycielem w szkołach tkackich, w tym samym charakterze objął też w roku 1905 kierownictwo Królewskiej Szkoły Tkackiej w Kietrze. Początki nie były zachęcające – „królewskie szkolne warsztaty tkackie” musiał urządzić w swoim domu, a przy tym na żadną szczególną pomoc liczyć nie mógł, bo mieszkańcy katolickiego Kietrza odnosili się początkowo nieufnie do ewangelika. Problemy techniczne rozwiązał dzięki własnej pomysłowości i umiejętnościom. Już wkrótce ruszyła w piwnicy tkalnia, na którą składało się sześć krosien napędzanych gazowym silnikiem, i rozpoczęto wybijanie perforowanych kart do maszyny żakardowej. Nie zaniebawiano też ręcznej roboty, toteż, jak pisał w swych wspomnieniach Günther Keilholz, „nauka była tak wszechstronna, jak wszechstronny był nauczyciel”. Swoją pomysłowością, zaradnością, otwartością i gotowością do niesienia pomocy Keilholz powoli zdobył sobie sympatię i zaufanie mieszkańców Kietrza. Choć był ewangelikiem, należał do rady kościelnej małej gminy ewangelickiej i pod nieobecność duszpasterza prowadził nabożeństwa, nie przeszkodziło mu to w zasiadaniu z ramienia katolickiej partii Centrum we władzach miejskich Kietrza. Obok tego przez szereg lat pełnił też obowiązki przysięgłego i ławnika.

Przyroda pasjonowała Keilholza najprawdopodobniej od dzieciństwa. W Kietrze dawna pasja odżyła pod wpływem okolicznego krajobrazu, który ze swymi wapiennymi i gipsowymi wzgórzami przypominał mu okolice rodzinnego Haynrode. Bratnią duszę znalazł Keilholz w osobie Hermanna Proske, karczmarza z Kukułczej Karczmy (Kuckuckkretscham) przy starej drodze z Kietrza do Rozumic (Rösnitz). Proske był nie tylko zapalonym myśliwym, ale i mistrzem w preparowaniu ptaków. U jego boku Keilholz zaczął wprawiać się w sporządzaniu dioram – obrazów z namalowanym naturalnym siedliskiem ptaków, do których przytwierdzone były połówki ptasich bałg. Wiele takich dioram trafiło w charakterze prezentów w ręce bliższych i dalszych członków jego rodziny, dzięki czemu kilka z nich zachowało się po dziś dzień.

W chwili wybuchu I wojny światowej Keilholz miał ponad 40 lat. Cudem uniknąwszy powołania do służby wojskowej, zajął się organizacją szwalnii dla armii. Po wojnie wrócił do swych pasji przyrodniczych. Interesowało go wszystko – geologia, mineralogia, botanika, zoologia, a nawet znaleziska prehistoryczne. Trzeciorzędowych skamieniałości szukał zwykle w wyrobiskach żwirowni i cegielni Schmacka w pobliżu miasta, a znalezisk prehistorycznych w piaskowni na tzw. „Czarnej Górze”. Najczęściej jednak odwiedzał swoje „Chimborazo”, gipsowe wzgórza położone na poł-

udnie od Kietrza, na których występowały liczne gatunki reprezentujące pontyjski element florystyczny.

O gatunkach tych pisał już w roku 1837 Friedrich Wilhelm Kölbing (→t.1), jednak Keilholz myślał przede wszystkim o objęciu tego unikalnego siedliska ochroną prawną. Nawiązał w tym celu korespondencję m.in. z Gustavem Eisenreichem (→t.1), Theodorem Schube (→t.1) i specjalizującym się w roślinności pontyjskiej gdańskim profesorem Waltherem Leonhardem Wangerinem. Sam stanowisku temu poświęcił dwie ze swych nielicznych publikacji. W roku 1926 postulował utworzenie na Wapiennej Górze (Kalkberg) stanowiska ochrony roślin. Ogłędziny Wapiennej Góry Prowincjonalne Władze do Spraw Ochrony Pomników Przyrody w Prowincji Górny Śląsk przeprowadziły podczas wycieczki studyjnej w dniach 25-26 czerwca 1927 roku. Starania Keilholza uwieńczone zostały powodzeniem w roku 1935, gdy weszła w życie nowa niemiecka ustawa o ochronie przyrody. Władze prowincjalne w Opolu utworzyły Obszar Przyrody Chronionej Wapienna Góra koło Kietrza (Naturschutzgebiet Kalkberg bei Katscher) o powierzchni 33,65 arów.

Była to zapewne jakaś pociecha w sytuacji, w jakiej Keilholz znalazł się w tymże 1935 roku. W związku z likwidacją szkoły tkackiej został przeniesiony w stan spoczynku, a ponieważ równocześnie musiał opuścić służbowe mieszkanie, wyjechał z żoną do Dreżna, gdzie mieszkała jego córka Margot. Nieco później przeprowadził się do Königssteinu w Saskiej Szwajcarii. Tam 6 maja 1937 roku zmarł wskutek udaru mózgu.

Po wojnie byłem Obszarem Przyrody Chronionej Wapienna Góra zainteresowali się badacze polscy. Dzięki nim zarządzeniem nr 368 Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 24 grudnia 1957 roku utworzony został rezerwat przyrody Gipsowa Góra o powierzchni 1,02 ha.

Publikacje: Eine Herbstwanderung durch den Leobschützer Stadtforst, *Unsere Heimat, Beilage der Oberschl. Rundschau Ratibor* 9 z 15.12.1925; Die pontische Pflanzengemeinschaft der Gipsberge bei Katscher, *Der Oberschlesier* 9, 1927; Die Flora der Gipsberge von Dirschel bis Katscher, *Leschwitzer Tischkerierkalender* 2-3, 1927-28; Die Entwicklung der Weberei in Katscher, *ibid.* 5, 1930; Deutsche Seidenraupenzucht, *Zeitschrift der Landwirtschaftskammer Oberschlesien* 5, 1931; *Chrysomela sanguinolenta*, *Entom. Blätt.* 25, 1929.

Źródła: Pokorny A., Von den Gipsgruben und dem Kalkberg, zwischen Katscher und Dirschel gelegen, *Leobschützer Heimatblatt* 1, H. 5, 1968, s. 22; Junk-Adressbuch, s. 30; Syniawa M., Richard Keilholz, *PGŚ* 57, 2009, s. 13-15; informacje i materiały przekazane przez wnuka Keilholza, Helmuta Steinhoffa z Lipska, m.in.: Lebenslauf von R. Keilholz geschrieben vom Sohn Günther, etwa 1970, fot. Keilholz, jego dioram i in.; **krótkie informacje prasowe:** Fundstellen aus der Bronzezeit, *Der Oberschlesier* 8, 1926, s. 539; Über die Höhe 285,5 bei Katscher, *ibid.* 797; Geologische Vereinigung Oberschlesiens, *ibid.* 9, 1927, s. 166; Die Höhe 285,5 bei Katscher mit pontischer Flora, *ibid.*, s. 740; Botanische Tagung in Katscher, *ibid.* 742; Naturschutztagungen, *ibid.* 743; Geologische Vereinigung Oberschlesiens, *ibid.* 10, 1928, s. 52; Pontische Hügel südlich von Katscher, *ibid.*, 646; Starb Webelehrer Richard Keilholz, *ibid.* 19, s. 300.

KERN BRUNO FRIEDRICH AUGUSTIN

(1851-1925)

Badacz mszaków Śląska, Alp, Pirenejów i Norwegii

Urodził się 16 kwietnia 1851 roku w Otmuchowie (Ottmachau) w rodzinie pochodzącego ze Środy Śląskiej (Neumarkt), zmarłego w roku 1888 we Wrocławiu (Breslau) Friedricha Kerna, który w roku 1848 został definitywnie zatrudniony jako piąty nauczyciel w otmuchowskiej szkole miejskiej, i jego żony Anny z domu Preusse. W roku 1871 ukończył katolickie seminarium nauczycielskie we Wrocławiu. Wg zachowanych informacji w roku 1878 pracował we wrocławskiej katolickiej szkole ludowej nr XI, w roku 1883 – we wrocławskiej katolickiej szkole ludowej nr IV, w roku 1888 – we wrocławskiej katolickiej szkole ludowej nr XI, zaś w roku 1900 był rektorem wrocławskiej katolickiej szkoły ludowej nr XIV.

Mszakami interesował się od 22 roku życia, a w publikowanej przez „Revue bryologique” liście

brriologów z całego świata jego nazwisko pojawiło się po raz pierwszy w roku 1888. Jego pierwszą, zamieszczoną w tym właśnie czasopiśmie publikacją był artykuł poświęcony tropikalnym mchom w bałgach tropikalnych ptaków. Kern dowcipnie wyłożył w nim, w jaki sposób europejski briolog-amator może zgromadzić kolekcję tropikalnych mchów bez konieczności podejmowania wypraw na inne kontynenty: dzięki panującej wśród pań modzie na kapelusze przyozdobione piórami egzotycznych ptaków z całego świata napływały wówczas do Europy skórki ptasie wypchane tym, co ich łowcy mieli pod ręką, najczęściej właśnie mchami. Badając zawartość skórek olśniaka himalajskiego (*Lophohorus impeyanus*), gołębia nikobarskiego (*Calloenas nicobarica*), tragopana satyra (*Tragopan satyra*) i innych gatunków, Kern zgromadził sporą kolekcję mchów, które pomogli mu oznaczyć Karl Johann August Müller i Franz Stephani. Wśród nowych gatunków był w tym zbiorze m.in. nowy gatunek *Bazzania kernii* Stephani.

Mniej więcej w połowie lat 90. XIX wieku Kern zaczął zbierać okazy mszaków na obszarze Istrii, później zaś w poszukiwaniu okazów zaczął przemierzać Alpy. W roku 1887 opisał nowy gatunek z rodzaju *Grimmia*, którego okazy znalazł rok wcześniej w Dolomitach. Na cześć swojego przyjaciela i mistrza Karla Gustava Limprichta (→t.1) nadał mu nazwę *Grimmia limprichti*. Przyjęty w roku 1905 w poczet członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, niemal corocznie informował o swoich briologicznych odkryciach. Pisał o mszakach znalezionych w Dolomitach w latach 1896, 1899 i 1903, w masywie Silvretta w roku 1904, w wysokich Taurach w latach 1894, 1896, 1899, 1904, 1905, w Alpach Karnijskich i Julijskich w latach 1907-08, w masywie Ortler i Alpach Adamello w latach 1909 i 1913, w łańcuchu górskim Jotunheimen w południowej Norwegii w roku 1910, w środkowej części doliny Adygi w roku 1911, w szwajcarskim parku narodowym Engadyna w Alpach Retyckich w roku 1912, w Pirenejach w roku 1914 (opisał stamtąd nowy gatunek *Grimmia pyrenaica*), w Alpach Salzburskich w roku 1915 i w Alpach Bawarskich w roku 1916. Dwukrotnie odwiedził też Tatry – pierwszy raz z Limprichtem, a drugi z →Moritzem Heinrichem Schulze.

W roku 1913 opublikował zestawienie 41 nowych dla Śląska, nie uwzględnionych przez Limprichta gatunków mszaków, które znalazł nie tylko on sam, ale też inni zbieracze – dyrektor Engelbert Richters z Wrocławia, kantor Johannes Schwarz z Oborników Śląskich (Obornigk) i radca sądowy Wegener ze Żmigrodu (Trachenberg), a także Victor Felix Schiffner i Julius Baumgartner z Wiednia, Ernst Prager z Ber-

lina oraz Josef Podpěra z Brna. Do zestawienia tego dołączony był wykaz nowych stanowisk 117 gatunków, które odkryli wymienieni wyżej, a prócz nich też →Johannes Hruby i Josef Velenovský.

Znaczenie mniej wiadomo o aktywności Kerna na polu ornitologii. W latach 1887-88 jego nazwisko pojawiło się w publikowanych na łamach „Journal für Ornithologie” sprawozdaniach Komisji do spraw Stacji Obserwacyjnych Ptaków Niemiec. W sprawozdaniach tych znalazły się jego obserwacje piecuszka, ortolana, kulczyka, krętogłowa zwyczajnego, świstunki leśnej, pierwiosnka, trzciniaaka zwyczajnego, kopciuszka, pleszki, podróżniczka, świergotka łąkowego i świergotka drzewnego z okolic Wrocławia, Otmuchowa i z Jesioników z lat 1885-1886. Prócz tego w latach 1920 i 1922 jego nazwisko figurowało w wykazach członków Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów.

Kern był żonaty z Marią Heinrich. Ich urodzony w roku 1883 we Wrocławiu syn Gustav Georg Friedrich od roku 1911 pracował jako nauczyciel w Głównej Szkole Realnej w Jeleniej Górze (Hirschberg). Gdy Kern przeszedł na emeryturę, przeprowadził się z żoną do Jeleniej Góry, gdzie zamieszkali przy Schildauerstrasse 26 (dziś ul. Konopnickiej). Zmarł w Jeleniej Górze 4 lipca 1925 roku. Jego żona zmarła również w Jeleniej Górze 16 stycznia 1932 roku. Jego zielnik mszaków, który jeszcze za jego życia trafił do Lipska (Leipzig), uległ najprawdopodobniej zniszczeniu. Duplikaty zachowały się we Wrocławiu, Monachium (München) i Getyndze (Göttingen). Kolekcja wrocławska dostarczyła informacji o stanowiskach wielu gatunków do „Atlasu rozmieszczenia roślin zarodnikowych w Polsce”.

Ważniejsze publikacje: Tropical Mosses in Skins of tropical Birds, *Rev. Bryol.* 19, 1892; Contributions à la flora bryologique de l'Istrie, *ibid.* 23, 1896; *Grimmia limprichti* species nova, *ibid.* 24, 1897; Die Moosflora der Dolomiten, *Jber. SGVK* 83, 1905; Die Moosflora der Silvretta, *ibid.* 84, 1906; Die Moosflora der Hohen Tauern, *ibid.* 85, 1907; Die Moosflora der karnischen Alpen, *ibid.* 86, 1908; Bryologische Exkursionen in der weiteren Umgebung der Ortler- und Adamellogruppe, *ibid.* 88, 1910; Beiträge zur Moosflora Jotunheims, *ibid.* 89, 1911; Beiträge zur Moosflora des mittleren Etschtales, *ibid.* 90, 1912; Die Moosflora des schweizerischen Naturschutzparkes, *ibid.* 91, 1913; Verzeichnis der Moosarten, die seit dem Erscheinen der Limprichtschen Werke in Schlesien entdeckt worden sind, *ibid.*; Die Moosflora des Brenta- und Adamellogebietes in Südtirol, *ibid.*; Beiträge zur Moosflora der Pyrenäen, *ibid.* 92, 1914; Beiträge zur Moosflora der Salzburger Alpen, *ibid.* 93, 1915; Beiträge zur Moosflora der Bayrischen Alpen, *ibid.* 95, 1917.

Źródła: X. Jahresbericht (1885) des Ausschusses für Beobachtungsstationen der Vögel Deutschlands, *Journ. f. Ornith.* 35, 1887, s. 343, 486, 537, 553; XI. Jahresbericht

(1886) des Ausschusses für Beobachtungsstationen der Vögel Deutschlands, *ibid.* 36, 1888, s. 318, 412, 440, 441, 443, 446, 464, 467, 469, 483, 484, 495, 512; Anstellungen und Beförderungen, *Schlesisches Kirchenblatt* 14, 1848, s. 71; Atlas rozmieszczenia roślin zarodnikowych w Polsce, *Seria V, Mchy*, z. 5-9, 1990-94, M. 267, 268, 269, 270, 288, 393, 396, 455, 471, 598, 600, 605, 635, 636, 640, 666a; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Kern Gustav Georg Friedrich; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 20; *ibid.* 1902, s. 24; *ibid.* 1909, s. 44; Györfy I., Szomorító Hír – Gestorben, Rektor Friedrich Kern, *Folia Cryptogamica* 1, 6, 1928, kol. 663-664; LA Berlin, Standesamt Breslau I, Sterberegister 1888/932; Liste de Bryologues du Monde, 3 Supplément, *Rev. Bryol.* 15, 1888, s. 1-2; Mitglieder-Verzeichnis, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 6, 1920, s. 78; *ibid.* 7, 1921, s. 147; Schematismus 1878, s. 5; Schematismus 1883, s. 4; Schematismus 1888, s. 15; Schematismus 1900, s. 12; Schematismus 1904, s. 27; USC Jelenia Góra, księgi zgonów 1925/213, 1932/22.

KINSCHER HEINRICH KARL

BERTHOLD

(1872-1918)

Wybitny batolog

Urodził się 29 lutego 1872 roku w Niedźwiedniku (Bärwalde) w powiecie ziebickim (Kreis Münsterberg) w rodzinie ziemianina Alberta Kinschera i jego żony Berty z domu Fuhrmann. Stopień doktora medycyny uzyskał w roku 1899 w Erlangen na podstawie dysertacji „Zur Kasuistik des Oesophagusdrüsenkrebses”. Pierwsze informacje o jego działalności florystycznej opublikował Theodor Schube (→t.1) w sprawozdaniu o postępach w badaniach flory Śląska za rok 1903. Były to stanowiska 65 taksonów z okolic Ziębic, Żąbkowic Śląskich (Frankenstein), Kamieńca Żąbkowickiego (Camenz), Barda Śląskiego (Wartha), Kłodzka (Glatz), Bystrzycy Kłodzkiej (Habelschwerdt), Złotego Stoku (Reichenstein), Kudowy (Kudowa), Paczkowa (Patschkau), Strzelina (Strehlen) i Zalesia (Zálesí, Waldeck) koło Javornika (Jauernig), a także ze Śnieżnika Kłodzkiego (Glatzer Schneeberg) i z Małego Śnieżnika (Kleiner Schneeberg). W tym samym roku Kinscher został przyjęty w poczet członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny – pracował wówczas w szpitalu w dawnym zamku Hubertusburg w Wermisdorf w Saksonii.

W sprawozdaniu za rok 1904 Schube opublikował informacje o odkrytych przez Kinschera nowych stanowiskach dla 53 taksonów, w tym 24 jeżyn. Poza okolicami wymienionymi wyżej były to stanowiska z okolic Ruhlandu (głuz. Rólan) i Wojrowic (Hoyerswerda, głuz. Wojerecy) na Górnych Łużycach, Strzegomia (Striegau) i Srebrnej Góry (Silberberg) na Dolnym Śląsku, a także Raciborza (Ratibor) i Leśnicy (Leschnitz) na Górnym Śląsku. Liczba jeżyn

wskazywała już wyraźnie na obraną przez Kinschera specjalizację. W roku 1905 rozpoczął on współpracę ze znanym francuskim batologiem Henrim Sudre przy wydawnictwie zielnikowym „Batotheca Europaea” – w latach 1906-17 w fascykulach IV-VI, VIII, XII-XV znalazło się 28 jego numerów z okazami reprezentującymi z nielicznymi wyjątkami florę Śląska. Diagnozy pierwszych trzech odkrytych przez siebie jeżyn (*Rubus schwenckfeldi*, *R. silingicus* i *R. venedicus*) opublikował w roku 1906 na łamach publikowanego przez Friedricha Fedde „Repertorium specierum novarum regni vegetabilis”.

W sprawozdaniach Schubego nazwisko Kinschera pojawiało się jeszcze do roku 1907. Przeważały w nich informacje o nowych stanowiskach jeżyn, w poszukiwaniu których Kinscher zaczął też odwiedzać okolice Świdnicy (Schweidnitz), Niemczy (Niptsch), Grodkowa (Grottkau) i Kluczborka (Kreuzburg). W roku 1909 na łamach wspomnianego wyżej „Repertorium” opisał aż 18 nowych jeżyn – *Rubus altisepalus*, *R. breviceps*, *R. callistylus*, *R. chaerophylloides*, *R. franconidicus*, *R. laticors*, *R. lugiacus*, *R. maiorifolius*, *R. pinetanus*, *R. platydictylus*, *R. psammogenes*, *R. pulchelliflorus*, *R. rhipidorrhachis*, *R. rhodacanthodes*, *R. saltivivus*, *R. subrotundicaulis*, *R. trichoperus* i *R. varicolor*. W swoich późniejszych publikacjach opisał jeszcze 10 innych jeżyn – *Rubus montivivus*, *R. amygdalothyrus*, *R. hariacus*, *R. glaciatus*, *R. pygmaeiformis*, *R. schistobius*, *R. sentellus*, *R. stenostachyodes*, *R. tenuiscentus* i *R. villicauligena*. Cztery nieopisane przez niego samego jeżyny – *Rubus bicolorifolius*, *R. meionacanthus*, *R. platydictylus* i *R. senticaulis* – uwzględnił (po części tylko wśród synonimów) Henri Sudre w swoim dziele „Rubi Europae”. Znalazły się też w nim dwie jeżyny, którym nazwy nadał wspólnie Sudre z Kinscherem – były to *Rubus schummeliiformis* i *R. semiapricus*.

W latach 1903-17 Kinscher często zmieniał miejsca pracy i zamieszkania. W roku 1905 w spisie członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny figurował jako lekarz pracujący w szpitalu w Przyborowie (Waldheim) w powiecie wołowskim (Kreis Wohlau), wg spisu z roku 1909 mieszkał w Stoszowicach (Peterwitz) w powiecie żąbkowickim, a wg spisu z roku 1911 – w Steinach w Saksonii. W roku 1918 na łamach czasopisma Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny pojawiła się informacja, że Kinscher zmarł w Antweiler an der Ahr. Faktycznie jednak zmarł on 24 kwietnia 1918 roku w Trzebieżu koło Drezdenka (Trebitsch bei Driesen). Swoją zielnik, który zawierał przede wszystkim liczne okazy jeżyn, w większości opatrzone krytycznymi uwagami, zapisał w testamencie Muzeum Botanicznemu w Berlinie-Dahlem.

Publikacje: Einige Rubus-Formen, *Rep. Sp. Nov.* 3, 1906-07; Aliquot Rubi novi, *ibid.* 7, 1909; Batologische Beobachtungen, *Allg. Bot. Zeitschr.* 15-16, 1909-10; Antherae pilosae bei europäischen Rubi, *Bot. Zeitung* 68, 1910; *Rubus amygdalothyrus* Kinscher spec. hybr. nova = *R. posnaniensis* Sprb. × *R. candicans* Wh. var. *roseolus* Sud., *Deutsch. Bot. Monatsschr.* 22, 1910; Rubusformen aus Schlesien, *ibid.* 23, 1912; Aliquot Rubi novi, *Rep. Sp. Nov.* 14, 1914-16; Batologische Beobachtungen, *Allg. Bot. Zeitschr.* 21, 1915.

Źródła: Als wirkliche auswärtige Mitglieder sind aufgenommen die Herren..., Jber. SGVK, 1903, s. 4; Dörfler-Adressbuch 1909, s. 44; Engler A., Bericht über den Botanischen Garten und das Botanische Museum zu Berlin-Dahlem vom 1. April 1918 bis zum 31. März 1919, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 7, s. 331-344; Ferner verlor die Gesellschaft durch den Tod..., Jber. SGVK 96, 1918, s. 3; Schube-Durchforschung 1903-1907; Sudre H., *Batotheca Europaea*, Albi 1903-17, s. 51, 59, 63-65, 68, 72, 75, 77, 79, 93, 96, 115, 119-121, 123-126, 131-133, 135, 139, 142, 147, 149; Sudre H., *Rubi Europae*, Paris 1908-13, s. 31, 36, 37, 121, 134, 150, 173, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 199, 204, 205, 211, 216, 219, 220, 222, 226, 237, 239, 250, 251, 252; USC Strzelce Krajeńskie, Standesamt Trebitsch, księga zgonów 1918/13; Wirkliche auswärtige Mitglieder, Jber. SGVK 83, 1905, s. 59; *ibid.* 87, 1909, s. 77; *ibid.* 89, 1911, s. 66.

KIRCHNER EMIL OTTO OSKAR

(1851-1925)

Algolog, mykolog, fitopatolog

Urodził się 5 września 1851 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie radcy kancelaryjnego Karla Ottona Kirchnera i jego żony Marii Emilii z domu Rother. Na rozwój jego zainteresowań przyrodniczych wpłynął znacząco ojciec, którego kolekcję motyli Kirchner przekazał wiele lat później Wyższej Szkole Rolniczej w Hohenheim. Uzyskawszy w roku 1869 świadectwo dojrzałości w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, zaczął studiować we Wrocławiu filologię klasyczną, obok

tego jednak chodził na wykłady Ferdinanda Cohna (→t.1) i brał udział w wycieczkach organizowanych przez Heinricha Roberta Goepperta (→t.1). W roku 1871 przeniósł się do Berlina, gdzie studiował botanikę pod kierunkiem Alexandra Brauna i Leopolda Kny. Po powrocie do Wrocławia w roku 1872 studiował w dalszym ciągu pod kierunkiem Cohna, którego asystentem był w roku akademickim 1873/74. 9 lutego 1874 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „De Theophrasti Eresii libris phytologicis particula prima”, w której łączyły się zagadnienia obu studiowanych przez niego dziedzin – filologii klasycznej i botaniki.

Jego wczesne zainteresowania obejmowały zagadnienia fizjologii wzrostu i słodkowodnego glony, którymi zajął się pod wpływem prof. Cohna. Gdy po promocji rozpoczął pracę najpierw jako asystent, a następnie docent fizjologii i patologii roślin w Akademii Rolniczej w Prószkowie (Proskau) koło Opola (Oppeln), jednym z jego pierwszych zadań było zbadanie próbek marglistego szlamu, które prof. Franz Krocker otrzymał z Palowic (Pallowitz) koło Orzesza (Orzesche). Wykaz znalezionych w tych próbkach okrzemek został opublikowany w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny za rok 1874. W roku 1875 Kirchner został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, a 5 stycznia 1876 roku na wniosek Heinricha Wilhelma Reicharda i Emila von Marenzellera został wraz z →Eduardem Eidamem przyjęty w poczet członków wiedeńskiego Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego.

Gdy w roku 1875 z okazji 50-lecia promocji doktorskiej prof. Goepperta Śląskie Towarzystwo Kultury Ojczyzny postanowiło rozpocząć wydawanie flory roślin zarodnikowych Śląska, prof. Cohn postanowił powierzyć mu część poświęconą glonom. Jego opracowanie ukazało się jako drugi tom wspomnianej flory w roku 1878. Poza informacjami zebranymi przez siebie Kirchner wykorzystał w nim również dorobek wielu innych śląskich badaczy glonów, takich jak →Carl Janisch, →Eduard Bleisch, →Ludwig Julius Eduard Thalheim, Friedrich Wilhelm Hilse (→t.1), Julius Kühn (→t.1) i Reinhard Peck (→t.1). Jako nowe opisał w nim rodzaje *Glaucothrix*, *Aulosira* i *Coleospermum* oraz gatunki *Desmidium caelatum*, *Calocylindrus cohnii* i *Xanthidium hirsutum*.

W latach 1876-77 Kirchner odbył roczną służbę wojskową w 6 śląskim regimencie artylerii polowej. Po ukończeniu służby wojskowej przyjął stanowisko asystenta prof. Franza von Fleischera w Zakładzie Kontroli Nasion w Hohenheim koło Stuttgartu. Nim jednak rozpoczął pracę na tym stanowisku, udał się wpraw do Tharandt, gdzie pod kierunkiem Friedricha

Nobbe działał najstarszy w Niemczech Zakład Kontroli Nasion, i tam zapoznał się z technikami badań. Gdy 24 sierpnia 1878 roku Fleischer zmarł, Kirchner początkowo pełnił tylko w zastępstwie jego obowiązki, jednak w roku 1881 został profesorem zwyczajnym botaniki Akademii Rolniczej w Hohenheim. Otrzymałszy duże mieszkanie służbowe, sprowadził do siebie rodziców i siostrę, 5 lat młodszą od niego Emilię Otylię Laure, z którą mieszkał aż do jej śmierci w roku 1917.

W Hohenheim zajmował się nadal glonami, jednak z uwagi na charakter uczelni na pierwszy plan w jego pracy badawczej wysunęły się choroby roślin i wiążąca się z nimi mykologia. Wiele uwagi poświęcił plamistości brunatnej jęczmienia, antraknozie koniczyny łąkowej, zarazie roztoczowej owsa, mączniakowi prawdziwemu dębu i rdzom zbożowym. Jego podręcznik „Die Krankheiten und Beschädigungen unserer landwirtschaftlichen Kulturpflanzen” wydany po raz pierwszy w roku 1890 doczekał się dwóch kolejnych wydań i przekładu na włoski. Wznawiane były też jego ilustrowane barwnymi tablicami opracowania poświęcone rozpoznawaniu i zwalczaniu szkodników i chorób drzew owocowych, zbóż i winorośli oraz niektóre części opracowanego przez niego z Heinrichem Boltshauserem wydawnictwa „Atlas der Krankheiten und Beschädigungen unserer landwirtschaftlichen Kulturpflanzen”.

Poza wspomnianymi wyżej dziedzinami poświęcił też wiele publikacji biologii kwiatów. W roku 1908 zaczął publikować opracowywane razem z Ernstem Loewem i Carlem Schroeterem wydawnictwo „Lebensgeschichte der Blütenpflanzen Mitteleuropas – spezielle Ökologie der Blütenpflanzen Deutschlands, Österreichs und der Schweiz”. Do jego opracowania zostało zaproszonych wielu specjalistów od poszczególnych rodzin. Sam Kirchner opracował do niego jodły, modrzewie, sosny, przęśl dwukłosową i cyprys wiecznie zielony. Brał też udział w opracowaniu zabięncowatych, łączniowatych, wiechlinowatych, zabiściekowatych, obrazkowatych, liliowatych, jaskrowatych, wrzosowatych, bażynowatych i korzeniówkowatych. Za jego życia ukazało się 27 zeszytów tego wydawnictwa.

Od roku 1879 był aktywnym członkiem Wirtemberskiego Towarzystwa Przyrodniczego. W roku 1883 znalazł się w gronie założycieli Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego, w którym w Komisji do Spraw Flory Niemiec zajmował się glonami, a 10 sierpnia 1884 został członkiem Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 2458). Dzięki jego staraniom w roku 1902 oddany został do użytku nowy gmach Instytutu Botaniki Akademii Rolniczej,

w którym mieścił się też Zakład Kontroli Nasion i Zakład Ochrony Roślin. Po odejściu Ernsta Valentina Strebla pełnił w latach 1912-16 obowiązki dyrektora uczelni w Hohenheim, która w roku 1904 została przekształcona w Wyższą Szkołę Rolniczą. W uznaniu dokonań odznaczono go Krzyżem Honorowym Korony Wirtemberskiej i nadano mu szlachectwo osobiste. Z dniem 1 kwietnia 1917 roku przeszedł w stan spoczynku i przeprowadził się do Monachium (München). Przed przeprowadzką otrzymał tytuł członka honorowego Wirtemberskiego Towarzystwa Przyrodniczego.

Jako emeryt przejął po śmierci →Paula Sorauera redakcję „Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten”. Zatrzaszczył się też o 7 wydanie opracowanego przez Sorauera podręcznika „Pflanzenschutz”. Przed I wojną światową często podróżował po Włoszech. Po wojnie udało mu się tam wybrać dopiero w kwietniu 1925 roku. W trakcie podróży, w którą wyruszył wraz ze swym adoptowanym synem Karlem, planował odwiedzić Wenecję, Weronę, Florencję i Genuę. Dotarł jednak tylko do Wenecji, gdzie zatrzymał się w hotelu Terminus w Cannaregio. Zmarł tam 25 kwietnia 1925 roku. W algologii jego nazwisko upamiętnili m.in. Wilhelm Schmidle (*Kirchneriella*), Johannes Lütkemüller (*Spirotaenia kirchneri*) i Fredrik Christian Emil Børgesen (*Cosmarium kirchneri*), a w mykologii m.in. Ove Rostrop (*Sporotrichum kirchneri*), Richard Staritz (*Camarosporium kirchneri*) i Dezső Hegyi (*Marssonina kirchneri*). Upamiętnia je również opisana przez Alwina Bergera meksykańska *Agave kirchneriana*.

Ważniejsze publikacje: Zusammenstellung der im Diatomeen-Mergel von Orzesche, Kreis Rybnik, beobachteten Diatomeen, *Jber. SGVK* 52, 1874; Die botanischen Schriften des Theophrast von Eresos, *Jahrbuch für klassische Philologie, Suppl.-Bd.* 7, 1875; Geschlechtsorgane bei der Gattung *Coprinus*, *Jber. SGVK* 53, 1875; Über die Periodicität des Längenwachstums oberirdischer Achsen, *ibid.* 55, 1877; Algen, w: KFS 2, 1, 1878; Beiträge zur Algenflora von Württemberg, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 36, 1880; Über Längenwachstum von Pflanzen bei niederen Temperaturen, *Tagebl. Vers. Deutsch. Naturf. Ärzte* 54, 1881; Über die Entwicklungsgeschichte einiger Chaetophoreen, *ibid.*; Zur Entwicklungsgeschichte von *Volvox minor*, *Beitr. Biol. Pflanz.* 3, 1883; Über das Längenwachstum von Pflanzenorganen bei niederen Temperaturen, *ibid.*; Über das Wachstum dekapipter Wurzeln, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 1, 1883; Die mikroskopische Pflanzenwelt des Süßwassers, Braunschweig 1884 (2. Aufl. 1891); Berichte der Kommission für die Flora Deutschlands: Süßwasser-algen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 3-10, 1885-92; Flora von Stuttgart mit besonderer Berücksichtigung der der pflanzenbiologischen Verhältnisse, Stuttgart 1888; Nachtrag zur Algenflora von Württemberg, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 44, 1888; Über einen im Mohnöl lebenden Pilz, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 6, 1888; Die Krankheiten und Beschädigungen unserer landwirtschaftlichen Kulturpflanzen, Stuttgart 1890 (2. Aufl. 1906, 3. Aufl. 1923, 4. Aufl. 1962,

przekł. włoski Carlo Neppi, Le malattie ed i guasti delle piante agrarie coltivate, Torino 1901); Braunfleckigkeit der Gerstenblätter, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 1, 1891; Das Programm einer botanischen Durchforschung des Bodensees, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 47, 1891; Über die Blüten der Umbelliferen, *ibid.* 48, 1892; Über das Absterben junger *Cytisus*-Pflanzen, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 2, 1892; Über die Behandlung des Saatgetreides mit warmem Wasser als Mittel gegen den Flug- und Steinbrand, *ibid.* 3, 1893; Die Wurzelknöllchen der Sojabohne, *Beitr. Biol. Pflanz.* 7, 1894; Beiträge zur Pilzflora von Württemberg, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 50, 52, 1894-96 [mit J. Eichler]; Atlas der Krankheiten und Beschädigungen unserer landwirtschaftlichen Kulturpflanzen, I. Getreide; II. Hülsenfrüchte, Futtergräser und Futterkräuter; III. Wurzelgewächse und Handelsgewächse; IV. Gemüse- und Küchenpflanzen; V. Obstbäume; VI. Weinstock und Beerenobst, Stuttgart 1896-1902 [mit H. Boltschauser] (2. Aufl.: I – 1913, II u. V – 1923); Über die gefürchten Steine der Alpenseen, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 52, 1896; Die Blüteneinrichtungen der Campanulaceen, *ibid.* 53, 1897; Die Vegetation des Bodensees, 2 Tl., Lindau 1896 u. 1902 [mit C. Schröter]; Schizophyceae, w: Die natürliche Pflanzenfamilien 1, Abt. 1a, Leipzig 1898; Florula phycologica benacensis, Rovereto 1899; Aus der Lebensgeschichte der einfachsten Pflanzen, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 55, 1899; Der Bodenseeflora, *ibid.*; Exkursionsflora für Württemberg und Hohenzollern, Stuttgart 1900 [mit J. Eichler]; Über die kernlose Mispel, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 56, 1900; Mitteilungen über die Bestäubungseinrichtungen der Blüten I-III, *ibid.* 56, 57, 59, 1900-03; Führer durch den botanischen Garten der Kgl. landw. Akademie Hohenheim, Stuttgart 1901; Über die Flora von Württemberg, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 57, 1901; Fruchtbildung ohne Befruchtung, *ibid.* 58, 1902; Das *Cosmarium* des Feuersees in Stuttgart, *ibid.*; Bemerkungen über der Stengelbrenner des Rotklee, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 12, 1902; Die Obstbaumfeinde, ihre Erkennung und Bekämpfung, Stuttgart 1903 (2. Aufl. 1906, 3. Aufl. 1912, 4. Aufl. 1921); Die Getreidefeinde, ihre Erkennung und Bekämpfung, Stuttgart 1903 (2. Aufl. 1916); Eine Milbenkrankheit des Hafers, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 14, 1904; Lebensgeschichte der Blütenpflanzen Mitteleuropas, Lief. 1-27, Stuttgart 1904-1925 [mit E. Löw u. C. Schröter]; Parthenogenesis bei Blütenpflanzen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 22, 1905; Die Schmetterlingsblütler, ihre Bestäubung und Fruchtbarkeit, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 63, 1907; Über die Beeinflussung der Assimilationstätigkeit von Kartoffelpflanzen durch Bespritzung mit Kupfervitriolkalkbrühe, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 18, 1908; Die Rebenfeinde, ihre Erkennung und Bekämpfung, Stuttgart 1908 (2. Aufl. 1909); Die Rostkrankheiten der Getreide, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 65, 1909; Blumen und Insekten, ihre Anpassungen aneinander und ihre gegenseitige Abhängigkeit, Leipzig-Berlin 1911; Merkwürdige Fälle von Geschlechterverteilung bei Blütenpflanzen, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 68, 1912; Bestäubung, w: Handwörterbuch der Naturwissenschaften, Bd. 1, Jena 1912; Verbreitungsmittel der Pflanzen, *ibid.*, Bd. 10, Jena 1913; Schädlingsbekämpfung in kleinbäuerlichen Betrieben, *Mitt. Deutsch. Landw. Ges.* 30, 1915; Über die verschiedene Empfänglichkeit der Weizensorten für die Steinbrandkrankheit, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 26, 1916; Untersuchungen über die Empfänglichkeit unserer Getreide für Brand- und Rostkrankheiten, *ibid.*; Die Disposition der Pflanzen für ansteckende Krankheiten, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 72, 1916; Die Bestäubungseinrich-

tung von *Isnardia palustris* und ihren Verwandten, *Flora N. F.* 11, 1918; Die Grundlagen der Immunitätszüchtung, *Jb. Deutsch. Landw. Ges.* 36, 1921; Zur Selbstbestäubung bei den Orchidaceen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 40, 1922; Der Antherenbrand von *Salvia*, *Ustilago betonicae* Becker, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 33, 1923; Sorateur P., Rörig G., Pflanzenschutz – Anleitung für den praktischen Landwirt zur Erkennung und Bekämpfung der Beschädigungen der Kulturpflanzen, 7. vollst. umgearb. Aufl., Berlin 1924; Über die sogenannten Pollenblumen und die Ausbeutestoffe der Blüten, *Flora N. F.* 18/19, 1925.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1851-52, k. 180, poz. 1851/679; Behrens J., Oskar Kirchner, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 43, 1926, s. (47)-(59); Berger A., Die Agaven – Beiträge zu einer Monographie, Jena 1915, s. 252; Børgesen F. C. E., Et lille Bidrag til Bornholms Desmidié-Flora, *Botanisk Tidsskrift* 17, 1888-90, s. 141-149; Comune di Venezia, Ufficio primo, Indice degli atti di morte, anno 1925, numero 383 (familysearch.org); Die Ehrenurkunden, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 73, 1917, s. VII; Diedicke H., Pilze VII, w: *Kryptogamen-Flora der Mark Brandenburg* 9, Leipzig 1915, s. 680; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 21; *ibid.* 1902, s. 24; *ibid.* 1909, s. 44; Hegyi D., *Marssonina kirchneri* Hegyi n. sp., *Magyar Botanikai Lapok* 10, 1911, s. 317-319; Kirchner O., Vita, w: *De Theophrasti Eresii libris phytologicis particula prima, Vratislaviae* 1874, s. (52); Lütkenmüller J., Über die Gattung *Spirotaenia* Bréb., II. Beschreibung neuer Arten und Bemerkungen über bekannte, *Österr. Bot. Zeitschr.* 53, 1903, s. 396-405; Neu eingetretene Mitglieder, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Württ.* 35, 1879, s. 30; Neu eingetretene Mitglieder, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 26, 1876, s. (3); Rostrop O., Bidrag til Danmarks Svampeflora, *Dansk botanisk arkiv* 2, 5, 1916, s. 1-56; Schmidle W., Beiträge zur Algenflora des Schwarzwaldes und der Rheinebene, *Ber. Naturf. Ges. Freiburg* 7, 1893, s. 68-112; TL-2, 2, 1979, s. 548-549; Tubeuf C. v., Professor von Kirchner †, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 35, 1925, s. 193-205; Veränderungen im Personalbestände der Akademie, *Leopoldina* 20, 1884, s. 135; Wer ist's? 1906, s. 589; Zu correspondirenden Mitgliedern..., *Jber. SGVK* 53, 1875, s. 3; portr.: *Acta Horti Bergiani* III, No. 3, 1905, Taf. 30.

KLEYNHOFF CHRISTIAEN*

(?-1777)

Założyciel pierwszego poza Europą ogrodu botanicznego

Daty i miejsca jego urodzenia nie podają żadne wcześnie źródła, w których pojawia się jego nazwisko. Jego pochodzeniem – na co wskazują pytania pojawiające się na łamach czasopisma „De Navorscher” – zaczęto się interesować dopiero na początku XX w. O tym, że Kleynhoff urodził się na Górnym Śląsku, a ściślej w Piasku (Sandau) koło Pszczyny (Pless), jako pierwszy pisał w roku 1936 Hensem Adriaan Cornelis Boelman, informacji tej jednak nie udało się dotąd zweryfikować. Nazwiska Kleynhoff nie udało się znaleźć w księgach chrztów katolickiej parafii Wszystkich

Świętych w Pszczynie, a poszukiwania komplikuje także to, że w okresie od edyktu bytomskiego z roku 1628 aż po rok 1746 we w dużej mierze ewangelickim Pszczyńskim Wolnym Państwie Stanowym nie działał ani jeden kościół ewangelicki, wobec czego najstarsze ewangelickie księgi metrykalne i spisy rodzin ewangelickich pochodzą dopiero z roku 1742.

Kleynhoff był chirurgiem, jednak brak informacji na temat tego, gdzie zdobył potrzebną do uprawiania tego zawodu wiedzę i umiejętności. Najprawdopodobniej miał za sobą tylko pierwszy holenderski egzamin, tzw. zeeproof, po zdaniu którego można było pracować jako chirurg na statkach i w koloniach. Przez trzy lata pracował dla Kompanii Zachodnioindyjskiej (Westindische Compagnie), jednak brak informacji na temat miejsca jego pracy. Nie musiała to być Ameryka, gdyż Kompania Zachodnioindyjska prowadziła też działalność w Afryce. Być może z tego okresu pochodzi znajdujący się w Muzeum Historii Naturalnej w Londynie, przypisywany Kleynhoffowi zbiór roślin znad rzeki Kongo, który wymienia „Index herbariorum”.

W roku 1742 Kleynhoff rozpoczął służbę w Zjednoczonej Kompanii Wschodnioindyjskiej (Verenigde Oostindische Compagnie). 27 października tego właśnie roku odpłynął z Texel na pokładzie statku „D'Eendracht” na Jawę. Wraz z tym statkiem wyruszył w podróż statek „De Hersteller”, na pokładzie którego płynął do Batawii (dzisiejsza Dżakarta) późniejszy gubernator generalny baron van Imhoff. Statek wiozący Kleynhoffa dotarł do Batawii 26 maja 1743 roku. Ze swoimi kwalifikacjami Kleynhoff stał początkowo bardzo nisko w miejscowej hierarchii, jednak już w roku 1743 awansował na drugiego asystenta chirurga (tweede verbandmeester), a rok później na trzeciego chirurga (derde chirurgijn). W roku 1745 jego zakres obowiązków poszerzył się, o czym świadczy tytuł „inspektora trędowatych”. Po pięciu latach

służby postanowił ze względu na „słabą kondycję cielesną” zrezygnować ze służby dla Kompanii.

Ok. roku 1750 ożenił się z pochodzącą z Utrechtu Małgorzatą Elżbietą, córką Johana Georga Schwanefeldera i Antonii z domu Flopman (Vlotman?). Jego pierwsza żona zmarła 24 lipca 1755 roku. Po jej śmierci ożenił się 13 marca 1756 roku z pochodzącą z Nijmegen Hubertą, córką Eberharda Verspijcka i Anny Françoise z domu Beeckman. Czworo dzieci z tego małżeństwa – Dorothea Françoise, Jacob, Christiaan Frederik i Agnieta Huberta – przyszło na świat w Batawii, kolejnych pięć córek – Anna Christina, Everdina, Adriana, Helena Joanna i Huberta – w Holandii.

O tym, że rozstanie Kleynhoffa z Kompanią nie było definitywne, najlepiej świadczy fakt, iż 8 października 1751 roku wrócił do czynnej służby, tym razem jako pierwszy „praktyk” na zamku w Batawii i w tzw. szpitalu wewnętrznym (binnenhospitaal), leżącym w obrębie murów Batawii. Rok później jako „praktyk” i zarządca trafił do leżącego poza obrębem miejskich murów tzw. szpitala zewnętrznego (buitenhospitaal). W roku 1754 został tytułarnym lekarzem miejskim, jednak od 31 sierpnia 1756 roku wrócił do pracy w obu szpitalach jako zarządca. Został wówczas chirurgiem-majorem – w kolonialnej służbie medycznej było to najwyższe stanowisko, jakie mogła osiągnąć osoba bez wykształcenia akademickiego.

Ok. roku 1757 przy poparciu swego protektora Jacoba Mossela, od roku 1750 generalnego gubernatora Wschodnich Indii Holenderskich, Kleynhoff założył ogród botaniczny, w którym uprawiał ponad tysiąc gatunków roślin pochodzących nie tylko

z Indonezji, ale i z Chin oraz Japonii. Ten leżący nad rzeką Crocot poza obrębem murów Batawii „hortus medicus naturalis”, który nazywano „Edenem”, od czasów Linneusza uchodzi za pierwszy ogród botaniczny o charakterze naukowym założony poza Europą. Nasiona ze swego ogrodu Kleynhoff wysyłał botanikom europejskim – do dziś zachował się spis nasion 250 roślin, który z datą 20 października 1761 wysłał Linneuszowi. Ze spisu tego wynika, że gatunki roślin oznaczał przy pomocy takich książek, jak wielotomowy „Hortus malabaricus” Hendrika Adriaana van Rheede wydany w Amsterdamie w latach 1678-93, „Thesaurus zeylanicus” Johannesa Burmana z roku 1737, „Herbarium amboinense” Georga Eberharda Rumphiusa wydane w roku 1741 oraz pierwsze wydanie „Species plantarum” Linneusza z roku 1753. Dla roślin, których nie mógł zidentyfikować na podstawie literatury, podawał lokalne nazwy indonezyjskie, chińskie i japońskie, albo tworzył nazwy łacińskie, zwykle opisowe, np. łubin o liściach trójdzielných i pięciodzielných (*Lupinus folio trifido & quinquefido* = *Crotalaria quinquefolia* L.).

Wyjazd Kleynhoffa z Jawy miał bezpośredni związek ze zmianą na stanowisku gubernatora generalnego Wschodnich Indii Holenderskich. W roku 1761 zmarł jego protektor Jacob Mossel, a na jego miejsce mianowany został nieprzychylnie usposobiony do Kleynhoffa Petrus Albertus van der Parra. Najdobitniejszym wyrazem jego niechęci była sprzedaż gruntów, na których leżał założony przez Kleynhoffa ogród botaniczny. W tej sytuacji Kleynhoff postanowił wrócić do Europy. 19 maja 1763 roku dopłynął wraz z rodziną na pokładzie statku „De Liefde” do Amsterdamu. Po kilku miesiącach spędzonych u rodziny żony w Nijmegen, przeprowadził się do Culemborgu, gdzie kupił dwa domy. W roku 1763 kupił też od barona Piecka zamek i posiadłość Enspijk koło Culemborgu. Posiadłość tę systematycznie powiększał, skupując przylegające do niej grunty. Nigdy już nie powrócił do praktyki lekarskiej, nadal jednak zajmował się botaniką. Wiadomo, że miał prywatny zielnik i zaczął pracę nad dziełem o florze Indii, nie wiadomo natomiast, co stało się ze zbiorami i rękopisem po jego śmierci. W pobliskim Culemborgu w latach 1764-66, 1769-70 i 1774-76 pełnił obowiązki rajcy, a w latach 1767-68 i 1771-73 – obowiązki burmistrza.

Z jego korespondencji z Linneuszem, poza wspomnianym spisem nasion, zachowały się 3 listy. Pierwszy z nich, napisany po holendersku, został wysłany z Nijmegen w Holandii z datą 19 października 1763 roku. Wraz z nim lub nieco później Linneusz otrzymał skrzynię, o której sam powiedział słowami przytoczonymi przez Afzeliusa: „Kleynhoff, który założył na

Jawie pierwszy poza Europą ogród botaniczny i pilnie uprawiał w nim mnóstwo wschodnioindyjskich roślin, przysłał mi po powrocie do Europy wypełnioną nimi skrzynię”. Podziękowanie za przesyłkę zawierał nie zachowany list Linneusza do Kleynhoffa, który był dołączony do listu z 27 lipca 1764 roku kierowanego do Johanna Burmana i jego syna Nicolaasa Laurensa z prośbą o przekazanie adresatowi. Dwa pozostałe listy Kleynhoffa do Linneusza – jeden napisany po holendersku, drugi po łacinie – wysłane były z Culemborgu z datami 10 września 1764 i 12 marca 1765. Kleynhoff dziękował w nich adresatowi za unieśmierzanie jego nazwiska w nazwie rodzajowej *Kleinhovia* (z rodziny zatwarowatych – Sterculiaceae).

W roku 1767 na podstawie przekazanych przez Kleynhoffa okazów i informacji w dziele „Mantissa plantarum” Linneusz opisał sześć nowych gatunków roślin: *Sophora japonica*, *Saraca indica*, *Prenanthes japonica*, *Tussilago japonica*, *Leea aequata* i *Clusia stipularis*. W jeszcze szerszym zakresie uwzględnił odkrycia i spostrzeżenia Kleynhoffa wspomniany wyżej Nicolaas Laurens Burman w wydanym rok później dziele „Flora indica”. Nazwisko Kleynhoffa pojawia się w tym dziele 110 razy. W oparciu o zebrane przez niego okazy Burman opisał takie nowe gatunki, jak *Azalea rosmarinifolia*, *Porana volubilis*, *Basella japonica*, *Arnica tussilaginea* i *Ficus pyrifolia*. Wprowadził też do literatury niektóre nadane przez Kleynhoffa nazwy, np. *Olea indica* (w starszym piśmiennictwie obok *Olea indica* Burm. f. używano też nazwy *Olea indica* Kleynhoff ex Burm. f., obecnie jednak gatunek ten uważany jest za podgatunek oliwki europejskiej *Olea europaea cuspidata*).

W roku 1771 odwiedził Kleynhoffa wybierający się w podróż po Afryce i Azji Carl Peter Thunberg („Miałem okazję zawrzeć znajomość z panem Kleynhoffem, który przez trzy lata przebywał w Indiach Zachodnich i przez dwadzieścia jeden lat w Batavii. Obecnie żyje w swym majątku leżącym o dwa dni drogi od Amsterdamu i udzielił mi informacji w wielu kwestiach dotyczących Indii”). Kleynhoff zmarł w 26 stycznia 1777 roku w Culemborgu. Trzy dni później został pochowany w swojej posiadłości w Enspijk. Poza wspomnianym rodzajem *Kleinhovia* upamiętniony został też w nazwach gatunkowych *Cheilanthes kleynhoffii* Blume i *Pyrus kleynhoffiana* Koidzumi. Pamiętano o nim również w Culemborgu, gdzie jest ulica nosząca nazwę Kleynhoffstraat.

Źródła: Afzelius A., Egenhändig anteckningar af Carl Linnaeus om sig själv, Stockholm 1823, s. 223; Blommers B., In straatnamen vernoemd, Culemborgse „Voet”-noten 5/6, 1991, s. 17-19; Boelman H. A. C., Bijdrage tot de geschiedenis der geneeskruidecultuur in Nederlandsch Oost-

Indië, Utrecht 1936, s. 46-47; Burman N. L., Flora indica, Lugduni Batavorum 1768, passim; Chaudhri M. N., Vegter I. H., Wal C. M. de, Index herbariorum, a guide to the location and contents of the world's public herbaria, Part 2(3), Collectors I-L, Utrecht 1972, s. 367; Epistolae Burmannorum ad amicos, publiée par J. G. Burman Becker, Copenhagen 1873, s. 81; Epistolae ineditae Caroli Linnaei, ex litteris autographis edidit H. C. van Hall, Groningae 1830, s. 79; Florijn P. J., Christiaan Kleynhoff, een Culemborgs Oud-Indië-ganger, De Drie Steden 6, no. 3, 1985, s. 3-7 (tu domniemany portret Kleynhoffa ze zbiorów Stedelijk Museum De Lakenhal w Lejdzie); Florijn P. J., Geschiedenis van der eerste hortus medicus in Indië, Tijdschrift voor de geschiedenis der Geneeskunde, Natuurwetenschappen, Wiskunde en Techniek 8, 1985, s. 209-221; Florijn P. J., Biographical notes about four plant collectors in Asia mentioned by N. L. Burman in his Flora indica (1768), Taxon 36, 1987, s. 34-38; Generale missiven van gouverneurs-generaal en raden aan heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie, Deel XIII, Den Haag 2007, s. 108, 336; Greshoff M., Scheetsen van nuttige indische planten, 1. ser., Amsterdam 1894-1900, s. 47-48; J. Th. B., Kan iemand mij opgeven..., De Navorscher 61, 1912, s. 409; Kleynhoff to Linnaeus, 20 October 1761, L2977; 19 October 1763, L3311; 10 September 1764, L3452; 12 March 1765, L3558 (linnaeus.c18.net); Linné C. v., Species Plantarum editio secunda, T. II, Holmiae 1763, s. 1365-1366 (*Kleinhovia hospita*); Linné C. v., Mantissa Plantarum, Holmiae 1767, s. 68, 98, 107, 113, 124, 127, 128; Ohwi J., Flora of Japan, Washington 1965, s. 6; Steenis-Kruseman, s. 284; Thunberg C. P., Resa uti Europa, Africa, Asia förättat åren 1770-1779, Upsala 1788, s. 82; W. C. J. A., Waar werd geboren Christiaan Kleynhoff?, De Navorscher 80, 1931, s. 280; na il. 2 *Kleinhovia hospita* z: Recueil de planches de botanique de l'encyclopédie, 3 partie, Paris 1823, pl. 734.

* Spotyka się różne wersje pisowni jego imienia i nazwiska (np. N. L. Burman używał pisowni Kleynhof). Tu podano imię i nazwisko w takiej postaci, jaka widnieje w listach Kleynhoffa do Linneusza.

KLOSE MAX OSKAR ADOLF (1858-1919)

Zbieracz skamieniałości i owadów

Urodził się 17 grudnia 1858 roku w Jaworze (Jauer) w rodzinie księgowego kasy oszczędnościowej Friedricha Wilhelma Alexandra Klose i jego żony Otylii z domu Richter. Na Górnym Śląsku pracował początkowo w Pszczynie (Pless). Będąc ewangelikiem, 12 listopada 1883 roku ożenił się w Zabrze z urodzoną tamże 6 marca 1860 roku katoliczką Marią, córką mistrza stolarskiego Petera Niewiedziola i jego żony Józefiny z domu Galaschik. Już po ślubie został przeniesiony do Gliwic (Gleitwitz), gdzie pracował jako sekretarz, później starszy sekretarz i wreszcie jako radca rachunkowy w sądzie rejonowym. Przez wiele lat mieszkał w Gliwicach przy Raudenerstrasse 20 (dziś ul. Ignacego Daszyńskiego). Posiadał duże zbiory skamieniałości i owadów. W „Kalendharzu

geologicznym” na rok 1911 jego kolekcja paleontologiczna została wymieniona wśród innych ważniejszych kolekcji w Niemczech. Można ją było obejrzeć po uprzednim zapowiedzeniu się. Znajdowały się w niej skamieniałości z wszystkich okresów geologicznych, przede wszystkim jednak z trzeciorzędu Górnego Śląska. Korzystał z niej →Wilhelm Quitzow przy opracowywaniu fauny miocenijskiej ze Starych Gliwic (Alt Gleiwitz) i Walther Gothan przy opracowywaniu flory karbońskich paproci z Górnego Śląska.

W lipcu 1907 roku podczas zjazdu i wystawy śląskich pszczelarzy w Gliwicach Klose prezentował w 20 gablotach swoje zbiory entomologiczne. Eduard Scholz (→t.1) w roku 1912 w artykule o rzadszych śląskich żądłówkach przytoczył z nich okaz wardzanki (*Bembix rostrata*) złapanej w Łabędach (Laband). →Hermann Raebel przytoczył z kolei z kolekcji motyli Klosego formę *eos* mieniaka strużnika (*Apatura ilia*) złapaną w Łabędzkim Lesie (Labander Wald) i okaz pomroka świetlaka (*Gnophos dilucidaria*=*Elophos dilucidaria*) złapany w Kozłowie (Koslow) koło Gliwic.

Od chwili powstania w roku 1905 Muzeum Górnośląskiego w Gliwicach Klose był jego współpracownikiem. Uporządkował zbiory przyrodnicze ze spuścizny rodziny Baildonów, które muzeum gliwickie otrzymało w roku 1909. Zawierały one m.in. kolekcję nauczyciela seminarium nauczycielskiego w Pyskowicach (Peiskretscham) Ernsta Nagla. W latach 1912-13 w artykule „Zwei Sehenswürdigkeiten des Oberschlesischen Museums zu Gleiwitz” (*Oberschlesien* 11, H. 8, 1912, H. 10, 1913) opisał dwie inne kolekcje, które trafiły do zbiorów gliwickiego muzeum. Pierwszą z nich była licząca 1463 okazy kolekcja szlifowanych minerałów i skał, której zaczątki stworzył pochodzący z Górnego Śląska tajny radca rządowy Johann Carl August Gebauer. Po jego śmierci kolekcję tę odziedziczył i powiększył jego zięć, aptekarz Mortimer Scholtz, gdy zaś ten zmarł w roku 1910, kolekcja trafiła w ręce pochodzącego z Gliwic aptekarza Eugena Rudecka, który ofiarował ją gliwickiemu muzeum. Drugą był duży zbiór egzotycznych chrząszczy i motyli подарowany muzeum przez radnego i aptekarza Hermanna Simona.

W roku 1918 Klose został zastępcą dyrektora gliwickiego muzeum, radcy sądu rejonowego Arthura Schillera. Pod koniec życia mieszkał w domu przy Moltkestrasse 14 (dziś al. Korfatego). Zmarł w Gliwicach 9 kwietnia 1919 roku.

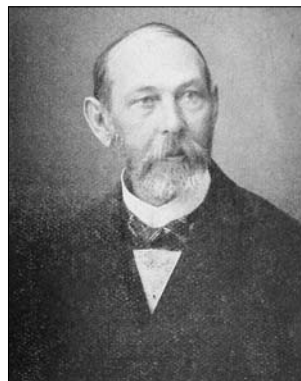
Źródła: 24. Wanderversammlung und Ausstellung schlesischer Imker in Gleiwitz O./S., Praktischer Wegweiser für Bienezüchter 12, 1907, H. 9, s. 139; Adressbuch Gleiwitz 1905, s. 156; ibid. 1904, s. 185; ibid. 1912, s. 152; Geologen-Kalender 9, 1911, s. 92, 388; Gothan W., Die

oberschlesische Steinkohlenflora, I. Theil, Farne und far-nähnliche Gewächse, Abh. Preuss. Geol. Landesanst. 75, 1913, s. 8; Junk-Adressbuch, s. 237; LA Berlin, Standesamt Klein-Zabrze, Heiratsregister 1883/78 (ancestry.de); Oberschlesisches Museum zu Gleiwitz – 5. Jahresbericht, Oberschlesien 8, H. 12, 1910, s. 626-629; 13. Jahresbericht, ibid. 16, H. 11, 1918, s. 420-422; 15. Jahresbericht, ibid. 18, H. 11, 1920, s. 343-345; Oberschlesisches Museum zu Gleiwitz – Neueingänge, ibid. 8, H. 4, 1909, s. 199-200; Quitzow W., Die Fauna des marinen Miocäns von Alt-Gleiwitz, Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst. 41, 1920, s. 5; Raebel H., Die Grossschmetterlinge des oberschlesischen Hügellandes, *Beuth. Abh. z. Oberschl. Heimatforsch.* 1-3, Beuthen 1931, s. 12, 87; Scholz E., Hymenoptera aculeata – seltenere schlesische Vorkommnisse, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 5, 1912, s. 15-17; USC Gliwice, księga zgonów 1919/465.

KOLBE WILHELM

(1852-1929)

Zasłużony badacz śląskich chrząszczy

Urodził się 9 października 1852 roku w Rosochatej (Seiffersdorf) w powiecie legnickim (Kreis Liegnitz). Uczył się w wiejskiej szkole, następnie zaś przez dwa lata w prywatnej szkole w Legnicy, gdzie były wprawdzie prowadzone zajęcia i wycieczki przyrodnicze, ale sposób prowadzenia zajęć dość szybko zniechęcił Kolbego i przestał brać w nich udział. Naukę w seminarium nauczycielskim w górnołużyckim Rychbachu (Reichenbach O.L.) przerwał mu wybuch wojny z Francją – zgłosił się wtedy jako ochotnik do służby wojskowej. Jako nauczyciel pomocniczy rozpoczął pracę 1 marca 1874 roku w Sadach Górnych (Ober-Baumgarten) koło Bolkowa (Bolkenhain). Już 1 stycznia 1875 roku został przeniesiony do Legnicy, gdzie pracował w szkołach ludowych, od roku 1882 w Szkole Realnej i od roku 1883 aż do przejścia na emeryturę w roku 1918 jako rektor szkoły ludowej im. Księżnej Jadwigi (Hedwigschule).

Choć już jako chłopiec kolekcjonował chrząszcze, dopiero w Legnicy, gdzie zaprzyjaźnił się z Juliussem Gerhardtem (→t.1), został koleopterologiem z prawdziwego zdarzenia. Okazy zbierał głównie w Legnicy i jej okolicach, jednak podczas wakacji odwiedzał też wszystkie pasma Sudetów od Góry Izerskich po Jesioniki. Podczas jednej z wakacyjnych wypraw odwiedził też Beskid Śląski. W swoich publikacjach podał ok. 100 nienotowanych wcześniej na Śląsku gatunków chrząszczy, w tym jeden nowy dla nauki, któremu Gerhardt nadał nazwę *Stenus kolbei*. W zgrupowanej przez niego kolekcji znalazło się ponad 131 tysięcy okazów reprezentujących 6513 gatunków, podgatunków i odmian. Poza szeregiem przyczynków do fauny chrząszczy Śląska opublikował też kilka artykułów o larwach, systematyce i biologii chrząszczy. Jako pierwszy entomolog badał wraz z Richardem Scholzem (→t.1) faunę zalesionego obszaru z licznymi źródłiskami i strumieniami koło Pątnowa Legnickiego (Panten), gdzie został utworzony później istniejący do roku 1945 obszar przyrody chronionej (Natuschutzgebiet) „Verlorene Wasser”.

Od roku 1888 był członkiem Verein für schlesische Insektenkunde. Po śmierci Gerhardta stał się dla śląskich badaczy chrząszczy autorytetem, do którego zwracano się z pytaniami i prośbami o rozstrzygnięcie spornych kwestii. Za jego sprawą władze Legnicy zakupiły kolekcję chrząszczy Gerhardta, która, niestety, nie przetrwała II wojny światowej. Prowadząc rozległą korespondencję, zaprzyjaźnił się z dwoma nauczycielami-entomologami, z którymi utrzymywał kontakt przez wiele lat – byli to Raimund Feuerstacke z Magdeburga i Wilhelm Reinecke z Gernrode. Na Śląsku do jego najbliższych przyjaciół należeli wspomniany wyżej Richard Scholz, nauczyciel w Legnicy, emerytowany maszynista kolejowy Ernst Sokolowski z Legnicy i Oskar Hinke, nauczyciel z Lubina (Lüben).

Jako zasłużony nauczyciel został odznaczony Orderem Korony IV Kl. w roku 1911 i Orderem Czerwonego Orła IV Kl. w roku 1918. Zmarł w Legnicy 2 lipca 1929 roku. Poza Gerhardtem jego nazwisko upamiętnili też Richard Scholz i Theodor von Wanka (→t.1) w nazwach *Lamprosoma kolbei* (= *Oomorphus concolor* (Sturm, 1807)) i *Enicmus kolbei* (= *Latri dius gemellatus* (Mannerheim, 1844)). Jego kolekcja chrząszczy zachowała się do dziś w zbiorach Muzeum Przyrodniczego Uniwersytetu Wrocławskiego. Badany przez niego obszar koło Pątnowa Legnickiego został ponownie objęty ochroną w roku 2001 jako rezerwat Ponikwa.

viciae Oliv., *ibid.* 18, 1893; Beiträge zur Larvenkenntnis schlesischer Käfer, *ibid.* 19-20, 1894-95; Mitteilungen über die Entwicklung schlesischer Käfer, *ibid.* 21, 1896; Das Verlorene Wasser bei Panten – Beitrag zur Schlesischen Käferfauna, *ibid.* 22, 1897; *Lamprosoma concolor* Strm. in biologischer Beziehung, *ibid.* 23, 1898; Das verlorene Wasser bei Panten – eine käferkundliche Schilderung, w: Bunte Bilder aus dem Schlesierlande, 1. Bd., Breslau 1898; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 24, 1899; Über das Eintreten eines Sommerschlafes bei Chrysomeliden, *ibid.*; Die Lebensgeschichte der *Hydrothassa hannoverana* Fabr., *ibid.* 25, 1900; Entwicklungs- und Lebensweise der *Phyllobrolica quadrimaculata* L., *ibid.* 27, 1902; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 32, 1907; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. N. F.* 33, 1908; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 2, 1909; *Atheta (Disopora) languida* Er. und *longicollis* Muls. und Rey, *ibid.*; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 4, 1911; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 5, 1912; *Quedius boops* Grav., *picipennis* Heer und *fulvicollis* Steph., *ibid.*; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 6, 1913; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 7, 1914; *Atheta (Traumocia) angusticollis* Thoms. und *ravilla* Er., *ibid.*; *Apion ruficrus* Germ. sp. pr., *ibid.*; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 8, 1915; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Ent. Mitt.* 5, 1916; Nachträge zu E. Reitter, Fauna germanica, w: Reitter E. Fauna Germanica – Die Käfer des deutschen Reiches, Bd. 5, Stuttgart 1916, s. 308-309; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Entom. Mitt.* 7, 1918; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 10-12, 1919; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.* 13, 1921; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Entom. Mitt.* 10, 1921; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 14, 1924; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Zeitschr. f. Entom. 3. F.* 15, 1927; Über die Mandibelanhänge bei den Curculioniden, *ibid.*; Das Farbenkleid der *Thea 22-punctata* L., *ibid.* 16, 1928; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *ibid.*; Rüsselkäfer aus der Gattung *Apion* als Gäste der Kleeart *Trifolium alpestre* L., nach Beobachtungen aus der Umgegend von Bremberg, Kr. Jauer, und Panten, Kr. Liegnitz, w: Naturwissenschaftliche Heimathefte 1, für 1927 u. 1828, Liegnitz 1929; Beiträge zur schlesischen Käferfauna, *Zeitschr. f. Entom. 3. F.* 17, 2, 1931.

Źródła: Aus Koleopterologenkreisen – Wilhelm Kolbe †, Koleopt. Rundschau 15, 1929, s. 245; Gerhardt J., *Stenus kolbei* n. sp., *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 18, 1893, s. 6-8; Hinke O., Wilhelm Kolbe – Lebensbild eines schlesischen Coleopterologen, *Entom. Blätt.* 15, 1919, s. 172-180 (portr.); Hoffmann-Adressbuch, s. 58; Jalozyński P., Ruta R., Wanat M., Kolodziejczyk N., Coleoptera collections of Wilhelm Kolbe, Richard Scholz and Georg Polentz in the Museum of Natural History, University of Wrocław, *Genus* 25, 2014, s. 615-629; Junk-Adressbuch, s. 32; Neumann H., Auszug aus dem Vortrag „Liegnitzer Naturforscher”, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 7, 1922, s. 43-48; Scholz R., Die Käfer des Kreises Liegnitz, w: Heimatbuch der beiden Liegnitzer Kreise, Liegnitz 1927, s. 43-48; Scholz R., Wilhelm Kolbe †, *Zeitschr. f. Entom. 3. F.* 17, 1, 1929, s. 6-7; Vereinsnachrichten – Jahresbericht für 1888, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 14, 1889, s. II; Wanka Th. v., Zwei neue Käferarten aus Schlesien, *Coleopt. Centralbl.* 3, 1929, s. 197-198.

Publikacje: Unter Moos lebende Käfer, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 17, 1892; Die Entwicklung von *Mylabris*

KOSMANN HANS BERNHARD

(1840-1921)

Badacz śląskich minerałów i skamieniałości

Urodził się 4 lutego 1840 roku w Łobżeniczy (Lob-sens) w powiecie wyrzyskim (Kreis Wirsitz) w ówczesnych Prusach Zachodnich w rodzinie pochodzącego z Berlina dyrektora sądu ziemskiego Friedricha Wilhelma Alberta Kosmanna i jego drugiej żony Marii Charlotty z domu Kunz, która zmarła krótko po porodzie. W roku 1842 jego ojciec został przeniesiony jako radca sądu apelacyjnego do Szczecina (Stettin), gdzie Kosmann do 10 roku życia uczęszczał do szkoły miejskiej, a następnie do Mariengymnasium, w którym w roku 1859 uzyskał świadectwo dojrzałości. Jak pisał w swoim życiorysie, zamiłowanie do nauk przyrodniczych zawdzięczał swojemu nauczycielowi gimnazjalnemu Hermannowi Grassmannowi, który był wybitnym fizykiem, matematykiem i językoznawcą. Po maturze złożył podanie w Wyższym Urzędzie Górniczym we Wrocławiu (Breslau) i przez dwa lata odbywał praktyki w kopalniach rud i węgla na Dolnym i Górnym Śląsku. Od roku 1861 studiował geologię na uniwersytetach we Wrocławiu i Berlinie oraz górnictwo w Akademii Górniczej we Freibergu i w École des Mines w Paryżu. Podczas wakacji zwiedzał kopalnie i huty w górach Harzu, Rudawach i północnych Czechach. Dzięki nagrodzie przyznanej mu przez Fakultet Filozoficzny Uniwersytetu w Berlinie i Akademię Górniczą w Berlinie mógł też wyruszyć w podróż po Owernii, gdzie zebrał materiały do swojej dysertacji doktorskiej. W roku 1864 na podstawie dedykowanej Gustavowi Rose dysertacji „De nonnullis lavis Arverniacis” uzyskał w Halle stopień doktora filozofii. W tym samym roku na wniosek Gustava Rose, Heinricha Ernsta Beyricha (→t.1) i Justusa Lu-

dwiga Adolfa Rotha został członkiem Niemieckiego Towarzystwa Geologicznego.

Zdawszy 18 sierpnia 1864 roku egzamin dla elewów górniczych, został zatrudniony przez Urząd Górniczy w Bonn, z którego delegowano go do rewirów górniczych w Saarbrücken i Aachen. 13 września 1866 roku został referendarzem Urzędu Górniczego w Bonn. W roku 1868 pracował w Urzędzie Rewirowym w Diez an der Lahn oraz w inspekcjach górniczych w Dillenburgu i Weilburgu, gdzie znalazł okazję do badań geologicznych w paśmie Westerlandu. Przesłał wówczas stamtąd Towarzystwu Przyrodniczemu w Zgorzelcu (Görlitz) zbiór 70 minerałów. W roku 1870 zdał w Berlinie egzamin dla asesorów górniczych i myślał o habilitacji na berlińskim Uniwersytecie, jednak porzucił ten zamiar, gdy rok później został mianowany inspektorem legalizacyjnym na obszar Brandenburgii. W roku 1876 odszedł ze służby państwowej i zatrudnił się jako chemik w fabryce szamotu w Pomorzanach (Pommerensdorf) koło Szczecina. Dwa lata później wrócił do pracy w górnictwie i wyruszył na Górny Śląsk, gdzie został zatrudniony na stanowisku inspektora górniczego w Inspekcji Górniczej w Królewskiej Hucie (Königshütte). 9 września 1879 roku ożenił się w Berlinie z urodzoną 27 września 1851 roku w Oedingen w Westfalii Marią Agatą, córką kupca Klemensa Rauterkusa i jego żony Elżbiety z domu Petz. Z dniem 1 października tego samego roku został przeniesiony w randze górmistrza do Okręgowego Urzędu Górniczego w Bytomiu (Beuthen).

W roku 1882 przyjęto go w poczet członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Pod koniec tegoż roku zrezygnował z pracy w górnictwie i przeprowadził się do Wrocławia, gdzie mieszkał najpierw przy Domikanerplatz 2a (dziś pl. Dominikański), a później przy Kaiser-Wilhelm-Strasse 92-94 (dziś ul. Powstańców Śląskich). W lutym 1883 roku habilitował się na Uniwersytecie Wrocławskim w zakresie geologii i jako docent prywatny zaczął prowadzić zajęcia z chemii minerałów, geologii chemicznej oraz historii naturalnej kopalin użytecznych Górnego Śląska. Niezależnie od zajęć na uczelni prowadził też prywatne laboratorium chemiczne, które mieściło się przy Schwednitzerstadtgraben 13 (dziś ul. Podwale na odcinku od pl. Orłąt Lwowskich do ul. Dworcowej). W roku 1888 z okazji odbywającego się we Wrocławiu 29 Zjazdu Inżynierów Niemieckich wydał książkę „Oberschlesien, sein Land und seine Industrie”. Był to pierwszy przegląd przemysłu Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego nakreślony na ogólnym tle geograficznym i przyrodniczym regionu. Towarzyszyła mu mapa geologiczna i mapa szlaków komunikacyjnych.

1 października 1890 roku zrezygnował z docentury, odszedł z Uniwersytetu Wrocławskiego i przeprowadził się do Berlina. 13 kwietnia 1891 roku przyjęty został w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 2903). W Berlinie mieszkał początkowo przy Lützow Ufer 20, następnie przeprowadził się do Charlottenburga, gdzie przy Joachimsthalerstrasse 3 prowadził biuro techniczno-naukowe i chemiczne laboratorium górniczo-hutnicze. Laboratorium to przekształcił później do spółki z Oskarem Herzfeldem w Instytut Chemiczny, który miał siedzibę przy Jägerstrasse 68. W lipcu 1896 roku na spotkaniu Deutscher Verein von Gas- und Wasserfachmännern ogłosił, że udało mu się z zalczanego do minerałów rzadkich monocytu wyodrębnić tlenek nowego pierwiastka. Jeszcze w tym samym roku opatentował metody uzyskiwania tlenków dwóch nowych pierwiastków, którym nadał nazwy kosmium i neokosmium. Chemiczy dość sceptycznie podeszli do tej nowinki, a Clemens Winkler wręcz stwierdził, że tylko wysokie opłaty za patenty chronią świat przed zalewem takich „odkryć”. Uzyskane przez Kosmanna związki okazały się później związkami lantanu z domieszką związków baru, neodymu i praeodymu.

W lutym 1899 roku Kosmann rozwiódł się i 25 marca tego samego roku ożenił z młodszą siostrą byłej żony, urodzoną 20 września 1855 roku Marią Józefiną Rauterkus. Do roku 1903 mieszkał w Charlottenburgu przy Pestalozzistrasse 41, później przy Neue Schönhäuserstrasse 16 i wreszcie przy Prenzlauerstrasse 174. Prawdopodobnie w roku 1904 przeprowadził się do Miedzianki (Kupferberg), gdzie do roku 1912 pracował jako pełnomocnik Maxa Arendta, właściciela Skonsolidowanej Miedziankowskiej Kopalni Rud (Consolidirte Kupferberger Erzbergwerk). Od roku 1913 mieszkał ponownie w Berlinie, najpierw przy Friedrichstrasse 133a, a od roku 1914 przy Taentzienstrasse 4, gdzie jego żona prowadziła pensjonat. W roku 1914 obchodził uroczyste 50-lecie promocji doktorskiej. Był członkiem honorowym Naturforschende Gesellschaft w Zgorzelcu, Deutscher Tonindustrie-Verein i Verein Deutscher Kalkwerke. Zmarł w Berlinie 9 kwietnia 1921 roku.

Muzeum Geologiczne Uniwersytetu Wrocławskiego posiada w swoich zbiorach kolekcję fauny karbońskiej i triasowej z Górnego Śląska zebraną przez Kosmanna w latach 1861-64, a także jego kolekcję flory karbońskiej z Górnego Śląska z lat 1880-88.

Ważniejsze publikacje: Der Apatit von Offheim und der Kalkwavelit von Dehrn und Ahlbach, *Jahrb. Nass. Ver. f. Naturk.* 21-22, 1867-68; Eine Pseudomorphose von Eisenoxhydroxyhydrat nach Weissbleierz, *Zeitschr. Deutsch. Geol.*

Ges. 21, 1869; Der Apatit von Offheim und der Kalkwavelit von Dehrn und Ahlbach, *ibid.*; Über die Produkte der jüngsten eruptiven Formationen des Westerwaldes, *ibid.* 23, 1871; Über die Substanz der im Hypersthen von der St. Paulsinsel eingewachsenen und dessen Schiller verursachenden Mikrolithe, *ibid.*; Über die in letzter Zeit stattgehabten Aufschlüsse von Braunkohlen und anderen nutzbaren Fossilien im Rhöngebirge; *ibid.* 24, 1872; Über Stufen von den Erzgängen von Langenstriegeis, *ibid.* 26, 1874; Über das neue, von Hartwich aufgestellte Project eines von der Oberspree gegenüber Stralow nach der Havel bei Warmsee führenden Canals, *ibid.*; Über die optischen doppelbrechenden Eigenschaften der triklinen Feldspäthe, *ibid.* 27, 1875; Über einige Funde von Geschiebesteinen mit Versteinerungen aus den Mergelgruben des Gutes Neuhaus bei Greifenhagen in Pommern, *ibid.*; Versteinerungen und einige andere Fossilien aus den Diluvialschichten von Dragebruch bei Kreuz, *ibid.*; Über die Zusammensetzung und Verbreitung der Braunkohlenbildung im hohen Fläming, *ibid.* 28, 1876; Neue Aufschlüsse muschelführender Schichten im Steinkohlengebirge, *Österr. Zeitschr. Berg. Hütten.* 17-19, 1878-80; Neue geognostische und paläontologische Aufschlüsse der Königsgrube, *ibid.* 18, 1879; Neue geognostische und paläontologische Aufschlüsse auf den oberschlesischen Steinkohlengruben, *Zeitschr. Oberschl. Berg. Hütt. Ver.* 19, 1880; Die neueren geognostischen und paläontologischen Aufschlüsse auf der Königsgrube bei Königshütte O./S., *Zeitschr. f. Berg. Hütt. Salinen.* 28, 1880; Über eine Wasserquelle in der flur Zawada (Oberschlesien), *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 32, 1880; Über die Erforschung des Oberschlesischen Steinkohlengebirges, *ibid.*; Oberschlesische Mineralien, *Zeitschr. Oberschl. Berg. Hütt. Ver.* 21-22, 1882-83, *Berg. Hütt. Zeitung* 38, 1884; Erzgänge und Gangminerale in den oberschlesischen Steinkohlenflözen, *Österr. Zeitschr. Berg. Hütten.* 31, 1883; Über Erzgänge und Gangminerale in dem Steinkohlengebirge Oberschlesiens, *ibid.*; Das Schichtenprofil des Röth auf der Max-Grube bei Michalkowitz (Oberschlesien), *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 35, 1883; Über das auftreten von Erzgängen und Gangmineralien in den oberschlesischen Steinkohlenflözen, *Jber. SGVK* 61, 1883; Über das zum Abteufen von Schächten im schwimmenden Gebirge eingeführte Gefrierverfahren, *ibid.*; Über Honigmann's neu erfundene und konstituierte dampf- und feuerlose Lokomotive, *ibid.*; Über die Verwertung der Rio-Tinto-Kiese, *ibid.* 62, 1884; Über eisenhaltige Mineralien der Steinkohlenflöze Oberschlesiens, *ibid.*; Über Russel's verbessertes Verfahren zur Auslaugung von Silbererzen, *ibid.*; Die Nebenminerale der Steinkohlenflöze als Grundstoffe der Grubenwässer, *Berg. Hütt. Zeitung* 43, 1884; Beschreibung der seit wenigen Jahren erschlossenen Kaolinit-Formation auf den Steinkohlengrube Ruben bei Neurode, *Jber. SGVK* 63, 1885; Über den Goldbergbau an der Goldkoppe bei Freiwaldau, *ibid.*; Über die Ausbildung und Zusammensetzung von Thonlagen in alluvialen Torfmooren, *ibid.*; Vorlegung von Stufen sog. Urkalkgesteinen, *ibid.*; Über Gletschereinflüsse im Riesengebirge und in den Sudeten, resp. deren Vorberge, *ibid.* 64, 1886; Über Tone in Torfmooren, *Tonindustrie-Zeitung* 10, 1886; Über das Vorkommen eines als Bogheadkohle zu bezeichnenden Brandschiefers, *Jber. SGVK* 65, 1887; Über krystallisierte Thomasschlacken, *ibid.*; Über Hydratisierung der unorganischen chemischen Verbindungen und die Konstitution der wasserhaltigen Mineralien, *ibid.*; Neuere Aufschlüsse über das Vorkommen der Chromeisenerze in Niederschlesien, *ibid.*; Neuere Untersuchungen über die Verbreitung des Vanadins, *ibid.*; Geschliffene

Marmorplatten aus Vilmar a. d. Lahn und von Seitenberg bei Landeck, *ibid.*; Über die Ursachen der Iso- und Dimorphie im Anschluss an der Wassergehalt der Mineralien und anorganischen Salze, *ibid.*; Irisierende Kalkspathkrystalle aus Niederschlesien, *ibid.*; Oberschlesien, sein Land und seine Industrie, Gleiwitz 1888; Die Gesteine der Schlesi-schen Marmorindustrie, w: Die Marmorarten des Deutschen Reiches, Berlin 1888; Der geologische Aufbau des Riesengebirges und seiner Umgebung, *Wand. Riesengeb.* 8, 1888; Über die Ursachen der Iso- und Dimorphie der Mineralien, *Jber. SGVK* 66, 1888; Über Tropfstein aus dem neuen Adlerschacht und über Magnetkies von Kupferberg, *ibid.*; Über die Verbreitung der Blei- und Zinkformation des Muschelkalkes in Oberschlesien, *ibid.*; Über einige Eisenlegierungen der neueren Eisen- und Stahlfabrikation, *ibid.*; Über die Gruppierung der Atome als die Ursachen der physikalischen Eigenschaften der Minerale, *ibid.*; Über magnetisch erregbare Eisenoxyde und Eisenoxydhydrate, *ibid.*; Über einen neuen Messapparat zur Bestimmung der Relativen Härte von Mineralien und Metallen, *ibid.* 67, 1889; Muschelführende Schichten im Steinkohlengebirge der Emma-Grube bei Rybnik, *ibid.*; Vorkommen von Graphit aus dem Glimmerschiefergebirge der Böhmisches Kämme, *ibid.*; Marmorartige Kalksteine in den Brüchen des Dominiums Lauterbach bei Jauer, *ibid.*; Über die Erschürfung eines Magnetisenvorkommens am Moltkefelsen bei Schreiberhau im Riesengebirge, *ibid.*; Über den Goldbergbau in Siebenbürgen, *ibid.* 68, 1890; Über die Nikelerze von Frankenstein in Schlesien, *ibid.*; Über die Entstehung und Zusammensetzung der sogen. basischen Salze, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 42, 1890; Mehrere Mineralien aus den niederschlesischen Erzrevieren, *ibid.*; Die Nickelerze von Frankenstein, *Berg. Hütt. Zeitung* 111, 1890; Gold und Silber in niederschlesischen Erzen, *ibid.* 112, 1891; Über die Frage des Unterschiedes zwischen sogen. Constitutions- und Krystallwasser, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 43, 1891; Neue Marmorarten von Mecklinghausen, *ibid.*; Die untersuchung des Hydrocalceites von Wolmsdorf in der Grafschaft Glatz, *ibid.* 44, 1892; Ein neu entdecktes Vorkommen von Kämmererit oder Rhodochrom bei Tampadel in Schlesien, *ibid.*; Über die heteromorphen Zustände des Calciumcarbonats hinsichtlich der Bedingungen für deren Bildung, *ibid.*; Über die neuen Marmorbrüche von Rothenzschau und Wüsteröhrsdorf bei Landeshut in Schlesien, *ibid.*; Über die neueren aufschlüsse im Bereich der Kalisalzlagere, *ibid.* 45, 1893; Über die Bedingungen der Thonbildung, *ibid.*; Über die chemische Bindung des sog. Krystallwassers in den Mineralien, *ibid.*; Geschiebestücke von silurischem Kalkstein aus dem Diluvium Oberschlesiens, *ibid.* 46, 1894; Über das Auftreten von grauem Porphy auf den Erzgängen von Kupferberg in Schlesien, *ibid.*; Über das Vorkommen von Koksgeschieben im Diluviallehm bei Altwasser in Schlesien, *ibid.*; Über die Entwässerung des Glaubersalzes durch Kochsalz, *Leopoldina* 30, 1894; Über die Bildung haloidischer Erze, *ibid.*; Über die Aufdeckung eines älteren Torflagers bei Offleben in Braunschweig, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 47, 1895; Über die Thoneisensteinlager in der Bentheim-Ochtruper Thonmulde, *ibid.* 50, 1898; Die radioaktive Beschaffenheit der arsenhaltigen Juliana-Mineralquelle bei Rudelstadt in Schlesien, *Kohle und Erz* 7, 1910; Die Verbreitung der nutzbaren Kalksteine im nördlichen Deutschland, Berlin 1913; Die friderizianischen Kobalt- und Nickelerze der Kupferberger Erzbergwerke bei Kupferberg in Schlesien, *Kohle und Erz* 16, 1919; Die technische Verwendung des Kalks, eine technisch-wirtschaftlichen Studie zur Belehrung für Fachgenossen und Laien, Berlin

1919; Der Löschkalk und die Kalkmilch, *Zeitschrift für Elektrochemie* 26, 1920.

Žródla: Adressbuch Berlin 1891, s. 661; *ibid.* 1893, s. 687; *ibid.* 1896, s. 541; *ibid.* 1897, s. 653; *ibid.* 1899, s. 751; *ibid.* 1903, s. 898; *ibid.* 1913, s. 1571; *ibid.* 1914, s. 1606; Adressbuch Breslau 1886, s. 235; *ibid.* 1887, s. 242; AUWr, Album der Philosophischen Fakultät zu Breslau 1841-1896, s. 167-168; Chronik der Königlichen Universität zu Breslau 5, 1891, s. 5; Dr. Kosmann †, Tonindustrie-Zeitung 45, 1921, s. 413-414; Dritte Sitzung: Donnerstag den 18. Juli 1896, Journal für Gasbeleuchtung und Wasserversorgung 39, 1896, s. 464-467; Gestorbene Mitglieder, Leopoldina 57, 1921, s. 14; Grodzicki-Historia, s. 24, 278; Kosmann B., Vita, w: De nonnullis lavis Arverniciis, Halis Saxoniae 1864, s. 37-39; LA Berlin, Standesamt Berlin IX Heiratsregister 1879/393, 1899/141 (ancestry.de); Meinhardt G., Ludwig Eck – Hans Bernhard Kosmann – Ernst Wiggert, westpreussische Persönlichkeiten in de oberschlesischen Berg- und Hüttenindustrie, Westpreussen-Jahrbuch 24, 1974, s. 45-46; Mitglieder-Verzeichniss, Leopoldina 41, 1905, s. 23; *ibid.* 48, 1912, s. 14; *ibid.* 49, 1913, s. 19; *ibid.* 50, 1914, s. 29; Muz. Geol. Inst. Nauk Geol, s. 8, 20; Neu aufgenommene Mitglieder, *Jber. SGVK* 60, 1882, s. II; Neu aufgenommene Mitglieder, Leopoldina 27, 1891, s. 61; Neue Patente, Journal für Gasbeleuchtung und Wasserversorgung 39, 1896, s. 841; Pater-Historia, s. 200 (błędnie podana informacja o śmierci Kosmanna w roku 1890); Perlick-Landeskunde, s. 22-25, 27, 85; Perlick-Bergleute, s. 115-116, 259; Personal der Königlich Preussischen Bergwerksverwaltung, *Zeitschr. f. Berg. Hütt. Salinen* 14, 1866, s. 8; *ibid.* 15, 1867, s. 8; Verzeichnis für die Sammlungen eingegangenen Geschenke, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 13, 1868, s. 305; Winkler C., Über die Endetckung neuer Elemente im Verlaufe der letzten fünfundzwanzig Jahre und damit zusammenhängende Fragen, *Ber. Deutsch. Chem. Ges.* 30, 1897, s. 6-21; portr.: Deutsches Bergbau-Museum Bochum, Bergbau-Archiv, sygn. BBA 50/39.73.

KOTSCHY ALOIS

(1862-po 1940)

Badacz flory Plaskowyżu Rybnickiego i okolic Środy Śląskiej

Urodził się 18 czerwca 1862 roku w rodzinie stolarza Johanna Kotschy i jego żony Franciszki z domu Zahradnik. Wioska Koblów (cz. Koblov, niem. Kob-lau), w której przyszedł na świat, leży dziś w obrębie Śląskiej Ostrawy (Slezská Ostrava). Po ukończeniu w roku 1882 seminarium nauczycielskiego w Pilchowicach (Pilchowitz) pracował najpierw jako nauczyciel pomocniczy w Syrynii (Syrin), a następnie w szkołach ludowych w Gorzycach (Gross Gorschütz) i Wrzesinie (Wrzessin, dziś Vřesina w powiecie ostrawskim). 29 czerwca 1898 roku ożenił się w Gorzycach z urodzoną 10 listopada 1867 roku w Biertultowach (Birtultau, dziś jest to centralna część miasta Radlin) Lucyną Marią Schewior, córką głównego nauczyciela Rudolfa Schewiora i jego żony

Anny z domu Liko. Rok później, 28 czerwca 1899 roku we Wrzesinie przyszedł na świat ich syn Johann, który zmarł tego samego dnia.

Pierwsze doniesienia Kotschy'ego o nowych stanowiskach roślin zamieścił przy 16 taksonach Theodor Schube (→t.1) w swoim wykazie wyników badań śląskiej flory z roku 1899. Były to m.in. stanowiska z Wrzesina, Gorzyc, Gorzyczek (Klein Gorschütz), Kraskowca (Kraskowitz), Rogowa (Rogau) i Belsznicy (Belschnitz). W tym samym roku Schube opublikował też wyniki obserwacji fenologicznych Kotschy'ego z Wrzesina. W latach 1900-1918 wyniki tych obserwacji Kotschy podawał z Belsznicy, w której rozpoczął pracę z dniem 1 lutego 1900 roku. W latach 1900-1903 podał też informacje o wielu nowych stanowiskach roślin, głównie z okolic Belsznicy i Rogowa. Poza publikacjami Schubego i arkuszami zielnikowymi zachowanymi w Zielniku Uniwersytetu Wrocławskiego pozostałością po jego działalności jest też rozdział „Naturdenkmäler” w zachowanej w rękopisie kronice szkolnej. Zamieścił w nim opis szaty roślinnej okolic Belsznicy, podając stanowiska wielu rzadkich gatunków roślin, w tym również gatunków nie występujących obecnie na Płaskowyżu Rybnickim. W swoich zapiskach zwracał uwagę na konieczność ochrony ginących roślin i na rolę, jaką szkoła może odegrać w kształtowaniu postaw sprzyjających ochronie przyrody.

W dniu 1 maja 1920 roku z powodu problemów związanych z chorobą uszu przeszedł na emeryturę. Zamieszkał wówczas w miejscowości Święte (Bischdorf) w powiecie średzkim (Kreis Neumarkt). Tam wrócił do florystyki i co roku podawał informacje o nowych stanowiskach z okolic Środy Śląskiej, które publikowali w swoich wykazach Schube i →Schalow. Po raz ostatni o jego odkryciach florystycznych pisał Schalow w roku 1935 – były to nowe stanowiska wężymordu niskiego (*Scorzonera humilis*), janowca ciernistego (*Genista germanica*) i pięciornika Wiemannna (*Potentilla wiemanniana*) z okolic Lipnicy (Schadewinkel) w powiecie średzkim. Pod koniec lat 30. Kotschy przeprowadził się do Nysy (Neisse) – wg książki adresowej z roku 1939 mieszkał przy Obermährengasse 27 (dziś ul. Słowiańska). 13 maja 1940 roku zmarła w Nysie jego żona. Kiedy i gdzie zmarł on sam, nie udało się ustalić.

Źródła: Adressbuch Neisse 1939, s. 68; Krotoski T., Alojzy Kotschy – pionier ochrony przyrody Belsznicy i Rogowa, Scripta Rudensia 14, 2005, s. 51-58; Schalow-Durchforschung 1930-35; Schematismus 1883, s. 171; Schematismus 1887, s. 198; Schematismus 1900, s. 146; Schematismus 1911, s. 278; Schube-Beobachtungen 1899-1918; Schube-Durchforschung 1899-1903, 1918-29; Syniawa

M., Alois Kotschy – przyczynek do biografii, PGŚ 71, 2013, s. 14-15; USC Nysa, księga zgonów 1940/310; ZA Opava, římskokatolický farní úřad Hlučín, matriky naroz-ených 1860-1891, s. 64; ibid., civilní matriční úřad Vřesina, matriky naroz-ených 1899/10; ibid., matriky zemřelých 1899/6.

KOTSCHY OSKAR OTTO

(1831-1877)

Pastor z Bystrzycy

Urodził się 8 lutego 1831 roku w Ustroniu w rodzinie pastora Karola Kotschy (→t.1) i jego żony Julii z domu Schimko. W październiku 1849 roku rozpoczął studia teologiczne w Wiedniu (Wien). Od 15 października 1852 roku był wikarym w parafii swojego ojca w Ustroniu. W lipcu 1855 roku został powołany na miejsce zmarłego pastora Wilhelma Raschke do Bystrzycy (cz. Bystrice nad Olší, niem. Bistritz). Karol Michejda pisał o nim: „Odznaczał się wielką akuracnością w prowadzeniu urzędu, czy to w służbie Bożej w kościele czy w pracy kancelaryjnej. Z natury skromny i cichy, bronił jednak spraw swego zboru dzielnie i bez bojaźni. Okazało się to np., gdy chodziło w Bystrzycy o wywalczenie cmentarza, znajdującego się przy katolickim kościele, dla ewangelików, jako też w sprawie ewangelickich szkół, gdy po wydaniu ustawy z 25 maja 1868 r. i późniejszych z owej ustawy wypływających nasze szkoły stały się szkołami prywatnymi”.

O jego zamiłowaniach tenże Michejda pisał: „Od ojca, sławnego swego czasu pomologa, wziął zamiłowanie w ogrodnictwie i kwiatach. Toteż chwile wolne od urzędowej pracy rad spędzał wśród drzew i kwiatów”. 19 stycznia 1858 roku Kotschy został przyjęty w poczet członków C.K. Towarzystwa Geograficznego w Wiedniu. W roku 1868 opublikował biografię swojego brata Theodora (→t.1) w zredagowanym przez Georga Schweinfurtha i wydanym w Berlinie dziele „Reliquiae Kotschyanae” (Dr. Theodor Kotschy, s. VII-XL). Był też aktywnym florystą, jednak na temat jego działalności na tym polu zachowało się niewiele informacji. W roku 1872 odwiedził go w Bystrzycy zainteresowany okoliczną florą Paul Ascherson, a trzy lata później w swoim sprawozdaniu o postępach w badaniach śląskiej flory za rok 1875 Rudolf von Uechtritz (→t.1) wymienił kilka przesłanych mu przez Kotschy'ego okazów: *Trifolium ochroleucum* z cmentarza w Bystrzycy i z okolic Karpętnej (Karpentna) oraz *Rosa dumetorum* ver. *uncinella* i *Valeriana polygama* z Bystrzycy. Informacje na temat dwóch z nich powtórzył w swojej florz z roku 1881 Emil

Fiek (→t.1), dodając informację o znalezionym przez Kotschy'ego w lesie Borek koło Bystrzycy stanowisku kosmatki owłosionej (*Luzula pilosa*) z białymi listkami okwiatu.

W roku 1877 Oskar Kotschy nabawił się podczas pogrzebu przeziębienia. Z tej zlekceważonej dolegliwości rozwinęło się zapalenie płuc, które stało się przyczyną jego śmierci. Zmarł 5 września 1877 roku w Bystrzycy mając 46 lat. Pochowany został 3 dni później na koszt gminy na bystrzyckim cmentarzu przez cieszyńskiego pastora Theodora Haase. Od 4 sierpnia 1858 roku był żonaty z Marią Christiną, córką pastora →Andreasa Žlika, z którą miał pięcioro dzieci. 23 maja 1859 roku urodziła im się Otylia Matylda Amalia Julia, 7 kwietnia 1862 roku Oskar Theodor, 29 listopada 1863 roku Rudolf Carl Andreas, 11 czerwca 1865 roku Maria (zm. 20 czerwca 1865) i 6 marca 1874 roku Arnold Hermann Alfred, który był później pastorem w Bruntalu (Freudenthal).

Źródła: Bericht über die vierte Wanderversammlung der schlesischen Botaniker auf dem Gröditzberge, Jber. SGVK 51, 1873, s. 93; Fiek-Flora II, s. 100 – *Trifolium ochroleucum*, s. 203 – *Valeriana polygama*, s. 465 – *Luzula pilosa*; Michejda K., Kronika ewangelickiego zboru augsburskiego wyznania w Bystrzycy, Cieszyn 1911, s. 44-60; Versammlung am 19. Jänner 1858, Mitt. Geogr. Ges. Wien 2, 1858, s. 53; Uechtritz-Durchforschung 1875; ZA Opava, Evangelická fara Bystřice nad Olší, matriky narozných 1859-69, s. 33-34, k. 98, 150, 200, poz. 1859/154, 1862/69, 1863/311, 1865/147; ibid., matriky narozných 1870-83, k. 153, poz. 1874/74; ibid., matriky zemřelých 1875-89, k. 49, poz. 1877/187; ibid., Evangelická fara Těšín, matriky oddaných 1849-58, s. 123-124, poz. 1858/54.

KRAMSCH SAMUEL GOTTLIEB

(1756-1824)

Badacz flory Pennsylvanii i Północnej Karoliny

Urodził się 7 września 1756 roku w leżących na północ od Kamiennej Góry (Landeshut) Ciechanowicach (Rudelstadt) w rodzinie pastora Johanna Gottlieba Kramscha i jego żony Urszuli Reginy z domu Kahl. Jego ojciec sprawował opiekę duszpasterską nad Ciechanowicami i Pastewnikiem (Kunzendorf am Grosshau). W wieku 9 lat Kramsch trafił do szkoły Braci Morawskich w Godnowie (Gnadenberg), w której 42 lata później miał pracować jego uczeń Lewis David von Schweinitz (→t.1). Nauczyciele zachęcali go początkowo do studiowania teologii, widząc jednak jego zamiłowanie do medycyny i nauk przyrodniczych, oddali go do terminu w aptecę. Praca w aptece odpowiadała Kramschowi, jednak z powodu problemów zdrowotnych musiał przerwać naukę. W zimie

1779-80 pojawiły się u niego objawy gruźlicy, toteż wysłano go do krewnych mieszkających w leżącej na Przedgórzu Sudeckim Piławie Górnej (Gnadenfrei). Tam, przebywając wśród dzieci, odkrył swoje prawdziwe powołanie – postanowił zostać nauczycielem.

W marcu 1783 roku otrzymał skierowanie do pracy w Ameryce Północnej. 18 czerwca tegoż roku wyruszył z Piławy Górnej do Altony, stamtąd do Anglii, skąd po 8 tygodniach dotarł do Filadelfii. Przez trzy lata mieszkał w Bethlehem w Pennsylvanii, gdzie biskup John von Schweinitz wyświęcił go na diakona i gdzie poznał swoją przyszłą żonę, urodzoną 18 stycznia 1764 roku w Hebron w Pennsylvanii nauczycielkę Zuzannę Elżbietę Langaard. Już w Bethlehem – o czym wspominał w liście do znanego amerykańskiego botanika Hymphry'ego Marshalla, autora „Arboretum americanum” – zajmował się lokalną florą, w której znalazł wiele nieznanych mu wcześniej gatunków.

Pod koniec roku 1786 został skierowany jako nauczyciel do szkoły dla chłopców w Nazareth w Pennsylvanii. W ciągu dwóch spędzonych tam lat zbierał okazy roślin i opisywał je w notatniku noszącym tytuł „Flora Nazarethana spontanea collecta in Annis 1787-1788”. Zapiski te uzupełnił Christian Denke, który w tym samym notatniku z różową fałą narysowaną na okładce dopisał tekst „Supplemento addito Anno 1797 Nazareth Hall m. Februario 1798”. Zawierające oba teksty notatnik, który trafił do zbiorów Akademii Nauk Przyrodniczych w Filadelfii, jest cennym źródłem informacji o florze okolic Nazareth w dwóch ostatnich dekadach XVIII w.

W Nazareth po raz pierwszy zetknął się z Kramschem wspomniany wyżej Schweinitz – jako siedmioletek został przywieziony do tamtejszej szkoły przez swego dziadka Johna von Watteville. W izbie, w której odbywały się lekcje, leżał na stole okaz chrobotka palczastego (*Cladonia digitata*) i to on stał się głównym tematem rozmowy dziadka, wnuka i nauczycie-

la. Zarówno ta rozmowa, jak i późniejsze wycieczki przyrodnicze, na które Kramsch wyruszał ze swoimi uczniami, wpłynęły w istotny sposób na przyszłe zainteresowania Schweinitza.

Po dwóch latach pracy w Nazareth Kramsch jako zwierzchnik braci stanu wolnego został przeniesiony do Salem w Północnej Karolinie. Kontynuował tam swoje studia botaniczne, o czym świadczą zachowane w archiwum w Salem dwa notatniki z lat 1789-91 noszące tytuł „Flora Salemens”. Ponieważ dość dobrze mówił po angielsku, w roku 1792 został poproszony o opiekę duszpasterską nad kongregacją w Hope. Nim jednak objął nowe obowiązki, wyruszył do Pensylwanii, gdzie 4 października 1792 roku ożenił się ze wspomnianą wyżej Zuzanną Elżbietą Langaard, z którą miał córkę Luizę Charlotte.

Po dziesięciu latach pracy w Hope Kramsch powrócił do Salem, gdzie nie tylko pełnił obowiązki pastora, ale też zwierzchnika otwartej w roku 1804 szkoły dla dziewcząt. W okresie tym założył szkolny ogród, który istniał jeszcze wiele lat po jego śmierci, służąc mieszkańcom Salem jako miejsce wypoczynku. Zrezygnowawszy w roku 1806 z pracy w szkole, wrócił do Hope, jednak już wkrótce zaczęły mu dokuczać bóle oczu, które uniemożliwiały mu czytanie. Przypuszcza się, że był to nawrót gruźlicy, na którą zachorował w dzieciństwie. Wskutek postępów choroby stracił całkowicie wzrok. Zmarł 2 lutego 1824 roku w Salem.

Zbierane przez niego w okolicach Nazareth i Salem okazy roślin naczyniowych zachowały się w przechowywanych w zbiorach Akademii Nauk Przyrodniczych w Filadelfii zielnikach Lewisa Davida von Schweinitz i Gotthilfa Heinricha Ernsta Mühlenberga.

Źródła: Barnhart J. H., The Botanical Correspondents of Schweinitz, *Bartonia*, Proceedings of the Philadelphia Botanical Club 16, 1934, s. 19-36; Clewell J. H., A History of Wachovia in North Carolina, New York 1902, s. 189, 193, 195, 317-319, 340, 346; Darlington W., Memorials of John Bartram and Humphry Marshall with Notices of their Botanical Contemporaries, Philadelphia 1849, s. 571-575; Elkinton H., Samuel Gottlieb Kramsch – Schoolman and Botanist, *American-German Review* 11, 1945, s. 21-23 (portr.); Fries A. L., A History of Hope Congregation, in *North Carolina, Indiana Magazine of History* 26, 1930, s. 279-287; Gilmour R. W., An Annotated Bibliography on Southeastern American Botanical Explorers Prior to 1821 (a Master's paper), Chapel Hill, North Carolina, 1999, s. 4, 8, 38, 88, 122, 123, 125; Levering J. M., A History of Bethlehem, Pennsylvania 1741-1892, Bethlehem 1903, s. 542, 569; Mears J. E., Guide to Plant Collectors Represented in the Herbarium of the Academy of Natural Sciences of Philadelphia, *Proceedings of the Academy of Natural Sciences of Philadelphia* 133, 1981, s. 141-165; Pennell F. W., Gift of Schweinitz Record-Books, *Bartonia*, Proceedings of the Philadelphia Botanical Club 13, 1931, s. 50-52; Pennell F. W., The Botanist Schweinitz and his Herbarium,

ibid. 16, 1934, s. 1-8; Record of Pennsylvania Marriages prior to 1810, vol. II, Harrisburg 1880, s. 118; Reichel W. C., Historical Sketch of Nazareth Hall from 1755 to 1869, Philadelphia 1869, s. 52; Wilbert M. I., Some Early Botanical and Herb Gardens, *The American Journal of Pharmacy* 80, 1908, s. 412-427.

KRAUSE ANTON BERNHARD FRANZ (1833-1920)

Założyciel szkolnego ogrodu botanicznego przy gliwickim gimnazjum

Urodził się 7 października 1833 roku w Paczkowie (Patschkau) w rodzinie właściciela bielarni Antona Krause i jego żony Anny z domu Hamich. Uzyskałszy w roku 1854 w Gimnazjum w Nysie (Neisse) świadectwo dojrzałości, przez jeden rok studiował we Wrocławiu (Breslau) teologię, przez kolejne dwa lata nauki przyrodnicze i przez następne trzy filologię i filozofię. W roku 1860 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „De philosophia Hebraeorum”. Rok później zdał egzamin *pro facultate docendi*, uzyskując uprawnienia do nauczania łaciny, greki, niemieckiego w wyższych klasach gimnazjalnych oraz nauk przyrodniczych w klasach niższych. W latach 1861-71 pracował w Gimnazjum w Nysie, skąd w roku 1871 został przeniesiony do Gimnazjum w Gliwicach (Gleiwitz). 23 maja 1882 roku ożenił się w Gliwicach z 29 lat młodszą od niego, urodzoną 30 czerwca 1862 roku w leżącej dziś w obrębie Zabrze Dorocie (Dorotheendorf) Anną Margaretą Rosalią, córką administratora szpitala Johanna Tyrola, który od roku 1881 prowadził gabinet dentystyczny w Gliwicach, i jego żony Agnieszki Karoliny Alojzy z domu Hadrossek. W roku 1889 został starszym nauczycielem, a w roku 1893 otrzymał tytuł profesora. Większość rozpraw, które opublikował w programach gliwickiego gimnazjum, dotyczyła filologii i językoznawstwa. Były to rozprawy o imieniu boga Baala (Der Name des Gottes Baal in historischer und sprachgeschichtlicher Beziehung, Gleiwitz 1873), o początkach prąjczyka (Die Ursprache in ihrer ersten Entwicklung, 4 T., Gleiwitz 1876-83), o powstaniu deklinacji i koniugacji w językach fleksyjnych (Entstehung der Deklination in den flektierenden Sprachen, 2 T., Gleiwitz 1896-98; Entstehung der Konjugation in den flektierenden Sprachen, 2 T., Gleiwitz 1900-02).

Wyjątkiem wśród jego publikacji była rozprawka o zakładaniu i urządzaniu szkolnych ogrodów botanicznych (Über Anlage und Einrichtung botanischer Schulgärten, Gleiwitz 1893). Opisał w niej swoje

doświadczenia zdobyte podczas zakładania takiego ogrodu przy gliwickim gimnazjum. Był to niewielki ogród, a właściwie ogródek założony na powierzchni 5×10 m, którą Krause własnoręcznie przekopał w lipcu 1890 roku. Ponieważ gleba w tym miejscu była piaszczysta i żwirowata, wymieszał ją następnie z kilkoma furami ziemi odpowiedniejszej do uprawy roślin. Już od wiosny 1890 roku przemierzał okolice Gliwic w poszukiwaniu okazów do przyszłego ogrodu, które tymczasowo sadził w ogródku należącym do jego służbowego mieszkania. Gdy kończyły się letnie ferie, mógł już oficjalnie przekazać szkole ogródek, w którym na sześciu grządkach rosły rośliny reprezentujące 350 gatunków. Jesienią tego samego roku powiększył ogród o kolejne 30 m^2 . Niemieckie nazwy roślin umieścił na drewnianych tabliczkach wetkniętych w ziemię obok poszczególnych okazów, jednak ze względu na niewielką powierzchnię ogrodu zrezygnował z uporządkowania roślin zgodnie

go Orla IV kl. Przeprowadził się wówczas do Wrocławia, gdzie wg książki adresowej botaników Dörflera w roku 1909 mieszkał przy ówczesnej Hirschstrasse 31 (dziś ul. Sepa-Szarzyńskiego). We wrocławskich książkach adresowych z lat 1915 i 1918 jest odnotowany jako zamieszkały przy Adalbertstrasse 60 (dziś ul. Wyszyńskiego). Zmarł we Wrocławiu 11 października 1920 roku. Starszy od niego o 5 lat teść, który pochodził z Mikołowa (Nikolai), zmarł przed rokiem 1921 w Katowicach (Kattowitz), a młodsza od niego o ponad 5 lat teściowa, która urodziła się 20 stycznia 1839 roku w Psarach (Psaar) w powiecie lublińskim (Kreis Lublinitz), zmarła 8 miesięcy po nim, 28 czerwca 1921 roku w Bytomiu (Beuthen). Jego żona zmarła 6 lutego 1934 roku we Wrocławiu.

Źródła: Adressbuch Breslau 1915, s. 319; ibid. 1918, s. 299; ibid. 1923, s. 323; AP Katowice, oddz. w Gliwicach, USC Gliwice, księga małżeństw 1882/53; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Krause Anton; Chronik, Jahresbericht des Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Gleiwitz 1871/72, s. 23; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 22; ibid. 1902, s. 26; ibid. 1909, s. 47; Heiduk-Lexikon 2, s. 71-72; Katolicka parafia św. Andrzeja w Zabrze, księga chrztów 1862-1868, s. 3-4, poz. 1862/99; ibid., księga małżeństw 1857-1890, s. 27-28, poz. 1860/20 (familysearch.org); Katolicka parafia św. Jakuba Apostoła Starszego w Lubczy, księga chrztów 1831-1844, s. 237-238, poz. 1839/22 (familysearch.org); Katolicka parafia Wszystkich Świętych w Gliwicach, księga małżeństw 1871-1891, k. 106, poz. 1882/61 (familysearch.org); Kössler-Personenlexikon, Band: Kaak-Kysaeus, s. 447; Krause A. B., Vita, w: De philosophia Hebraeorum, Vratislaviae 1860, s. 29-30; LA Berlin, Standesamt Beuthen O./S., Sterberegister 1921/585; Standesamt Breslau V, Sterberegister 1920/436, 1934/240 (ancestry.de); Nietzsche B., Geschichte der Stadt Gleiwitz, Gleiwitz [1886], s. 486, 660 (przekł. polski S. Rosenbauma, Historia miasta Gliwice, Gliwice 2011); Todes- und Unglücksfälle, Der Oberschlesier 2, 1920, nr 44, s. 9; Walder F., Der Schulgarten in seiner Bedeutung für Unterricht und Erziehung – deutsche Schulgartenbestrebungen vom Kaiserreich bis zum Nationalsozialismus, Bad Heilbrunn 2002, s. 87-89; Zur Geschichte der Anstalt, Jahresbericht des Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Gleiwitz 1902/03, s. 40; na il.: Krause A., Über Anlage und Einrichtung botanischer Schulgärten, Beilage zum Jahresbericht des Königlichen katholischen Gymnasiums zu Gleiwitz, Gleiwitz 1893, str. 3.

z systematyką botaniczną. W kolejnych rozdziałach rozprawki pisał o pielęgnowaniu roślin, problemach z uprawą niektórych gatunków i pożytkach, jakie daje szkolny ogród botaniczny. W rozdziale XII zamieścił wykaz wszystkich uprawianych gatunków w lecie 1892 roku. Ostatnie rozdziały poświęcone były szkolnym ogrodom botanicznym we Wrocławiu, Poznaniu i Berlinie. Ponieważ rozprawka ta była pierwszą publikacją poświęconą szkolnym ogrodom botanicznym, przez wiele lat powoływali się na nią autorzy zajmujący się podobnymi zagadnieniami.

Przechodząc z dniem 1 kwietnia 1902 roku na emeryturę, Krause został odznaczony Orderem Czerwone-

KRAUSE GEORG ALBERT JULIUS (1859-1915)

Autor „Oologia universalis palaeartica”

Urodził się 23 kwietnia 1859 roku w Głogowie (Glogau) w rodzinie spedytora Emanuela Krause i jego żony Idy z domu Munk. Od dzieciństwa fascynowały go ptaki. Już jako chłopiec znał dobrze głosy i pory wędrówek wszystkich występujących w okolicach

Głogowa gatunków, a jego słynne później zbiory gniazd, jaj i czaszek ptaków zaczęły powstawać już w roku 1868. Problemem było jednak to, że poza ptakami nie interesowało go nic więcej, a szczególnie łacina, której musiał się uczyć w głogowskim gimnazjum. Był na szczęście uzdolnionym rysownikiem, toteż gdy w roku 1875, mając 16 lat, porzucił gimnazjum, znalazł pracę w głogowskim zakładzie wydawniczym Flemminga. Po odbyciu służby wojskowej w regimencie piechoty w Poznaniu (Posen) wziął na swoje barki kierownictwo firmy spedycyjnej ojca, który zachorował. W roku 1889 kupił księgarnię we Frankfurcie nad Odrą, miał jednak pecha, gdyż przez nieuczciwego współnika stracił prawie cały swój majątek. W roku 1897 uruchomił w Jeleniej Górze (Hirschberg) firmę zajmującą się sprzedażą węgla. Dość szybko stał się jednym z najaktywniejszych członków Riesengebirgs-Verein – stworzył od podstaw jego zbiory przyrodnicze i miał pieczę nad jego biblioteką. Był żonaty z Hedwig Maschke, z którą miał dwoje dzieci, córkę Ernę i syna Walthera.

W roku 1901 w swojej kolekcji, która uwzględniała wszelkie odchylenia pod względem barwy, kształtu i wielkości, posiadał już jaja 379 europejskich gatunków ptaków. Stale powiększały się też jego zbiory ptasich gniazd i czaszek. Studiując czaszki ze swojej kolekcji, napisał pracę, w której porównał kosteczki słuchowe 70 gatunków ptaków. Za radą przyjaciela, jeleniogórskiego lekarza doktora Oswalda Baera przed opublikowaniem przesłał tę pracę profesorowi Heinrichowi Wilhelmowi Waldeyerowi. Dzięki temu spotkała się ona z przychylnym przyjęciem w środowisku naukowym, to zaś miało określone skutki w przyszłości – w roku 1904 Krause został zaproszony do udziału w rejsie badawczym po Atlantyku i Morzu Śródziemnym, następnie zaś zaproponowano mu posadę konserwatora w Muzeum Zoologicznym Uniwersytetu w Berlinie. Przyjąwszy zaoferowane

mu stanowisko, sprzedał swoją firmę w Jeleniej Górze i w roku 1907 przeprowadził się do Berlina. Został tam członkiem Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego i kontynuował pracę nad rozpoczętym już wcześniej dziełem swojego życia – atlasem ptasich jaj, którego 78 części zawierających 158 kolorowych tablic opublikowało w latach 1906-13 wydawnictwo Fritza Lehmana w Stuttgarcie. Jednym z licznych fascynujących go tematów były wymarłe mamutki (Aepyornithiformes) z Madagaskaru, którym poświęcił kilka publikacji. Jego ulubionym miejscem do prowadzenia obserwacji ornitologicznych było przez długie lata Jezioro Kunickie (Kunitzer See) na Pojezierzu Legnickim.

Poza swoimi własnymi dziełami Krause wykonał też m.in. ilustracje do „Avifauna Spitzbergensis” Alexandra Koeniga (Bonn 1911) i „Die Vögel, Handbuch der systematischen Ornithologie” Antona Reichenowa (Stuttgart 1913-14). Przez wiele lat popularyzował wiedzę ornitologiczną na łamach „Leipziger Illustrierte Zeitung” (pod pseudonimem Geo Silvanus pisywał do tej gazety również nowele i humoreski), „Über Land und Meer”, „St. Hubertus”, „Wild und Hund”, „Westermanns Monatshefte”, „Illustrierte Welt”, „Prometheus”, „Daheim” i „Schlesische Zeitung”.

Przeprowadzka z Jeleniej Góry do Berlina nie przysłużyła się jego zdrowiu. Najpierw pojawił się problem z kataraktą w jednym oku, później z kamieniem w prawej nerce, wskutek czego musiał poddać się operacji. Operację zniósł dobrze, ale wkrótce po niej pojawiła się dusznica, która stała się przyczyną jego śmierci. Zmarł w szpitalu w Berlinie-Pankow 17 lutego 1915 roku. Otto von Zedlitz upamiętnił jego nazwisko w odmianie kruka *Corvus corax krausei* z północno-wschodniej Afryki.

Wybrane publikacje: Unsere einheimischen Vögeleier, *Über Land und Meer* 39-40, Bd. 78, 80, 1897-98; Raritäten vom Kunitzer See, *Zeitschr. f. Ool.* 8, 1898; Die Möweneiererte im Kunitzer See, *St. Hubertus* 17, 1899; Im Nistgebiete des Tannenhebers (*Nucifraga caryocatactes* L.), *ibid.*; Riesen-Alken (*Alca immensis* L.), *ibid.*; Möweneier-Ernte in Kunitz, *Über Land und Meer* 41, Bd. 82, 1899; Mein diesjähriger Besuch in Kunitz, *Zeitschr. f. Ool.* 9-10, 1899-1900; Blaue Eier von *Ruticilla titys*, *ibid.* 10, 1900; *Aepyornis*-Eier, *Ornith. Monatsschr.* 25, 1900; *Hydrochelidon nigra* in Schlesien, *ibid.*; Madagassische Riesenstrauss, *Prometheus* 12, 1900; Der Kuckuck im Hochgebirge, *Wand. Riesengeb.* 20, 1900; Unser Riesengebirge und sein Einfluss auf den Vogelzug, *ibid.*; Seltene Wintergäste im Riesengebirge, *Ornith. Monatsschr.* 26, 1901; Die Columella der Vögel (*columella auris avium*), ihr Bau und dessen Einfluss auf die Feinhörigkeit, neue Untersuchungen und Beiträge zur comparativen Anatomie des Gehörorgans, Berlin 1901; Der diesjährige Winterbesuch nordischer Vogelgäste im Riesengebirge, *Wand. Riesengeb.* 21, 1901; Vogel-Winterbesuch in Hirschberg, *ibid.* 23, 1903; Die Eier von *Larus ridibundus* L. im Lichte meiner Spezialsammlung, *Ornith. Monatsber.* 29, 1904; Zaunkönig, Kuckuck, Hummel, *Ornith. Monatsschr.* 29, 1904; Oologia universalis palaeartica, Stuttgart 1906-1913 (na il. 2 tablica przedstawiająca jaja dropa); Das Schlesische Meer, *Schlesien* 4, 1911; Kunitz und seine Möwen, *Guhrauer Kreis-Kalender*, 1911.

Źródła: Baer O., Georg Krause †, *Wand. Riesengeb.* 35, 1915, s. 25-28; Bericht über die Märzszitzung 1915, *Journ. f. Ornith.* 63, 1915, s. 505; Gebhardt-Ornithologen I, s. 196; Krohn J. H. B., *Sammler und Sammlungen*, *Ornith. Monatsber.* 9, 1901, s. 47-48; LA Berlin, *Standesamt Berlin-Pankow, Sterberegister 1915/130* (ancestry.de); Wer ist's? 1906, s. 638-639; *ibid.* 1909, s. 757; *ibid.* 1911, s. 780; Zedlitz O. v., *Kurze Notizen zur Ornith. von Nordost-Afrika*, *Ornith. Monatsber.* 16, 1908, s. 172-181; portr.: Georg Krause prezentuje jaja mamutaków wraz z jajem strusia i kurczym, *Prometheus*, *illustrierte Wochenschrift über die Fortschritte in Gewerbe, Industrie und Wissenschaft* 12, 1901, s. 7.

KRÜGER JOHANN HEINRICH (1769-1848)

Badacz przyrody okolic Bolesławca

Urodził się 10 lipca 1769 w Kaluberhof na Pomorzu Przednim. Studiował filozofię i nauki przyrodnicze w Halle i w Getyndze, później uczył się w seminarium Gedikego w Berlinie, a następnie pracował jako konrektor we Friedlandzie w Meklemburgii. Już w tym okresie dał się poznać jako florysta – Carl Friedrich Schultz w „*Prodromus florae Stargardiensis*” z roku 1806 przytaczał odkryte przez niego stanowiska kłoci wiechowatej (*Schoenus mariscus*=*Cladium mariscus*) i marzycy czarniawej (*Schoenus nigricans*) z okolic Friedlandu.

W latach 1809-12 Krüger kształcił się w zakładzie Pestalozziego w Yverdon w Szwajcarii. W tym samym czasie w Yverdon uczyli się też Johann Wilhelm Mat-

thias Henning i Karl August Gottlieb Dreist z Darłowa (Rügenwalde) oraz Peter Friedrich Theodor Kawerau z Elbląga (Elbing). Wszyscy trzej w roku 1815 zostali nauczycielami w seminarium nauczycielskim i sierocińcu w Bolesławcu (Bunzlau). Krüger dołączył do nich w roku 1817, po dwóch latach spędzonych na Pomorzu i na Rugii. Już rok później stworzył seminaryjną szkołę ćwiczebną, za co otrzymał honorowe obywatelstwo Bolesławca. Od roku 1829 aż do przejścia w roku 1842 w stan spoczynku był inspektorem bolesławieckiego seminarium. Prawdopodobnie przyczynił się do nadania Pestalozzemu tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego.

W roku 1824 przesłał Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczyściej próbki skał z okolic Bolesławca, wydłowy z Bobru bursztyn i chalcodonową druzę ze skamieniałością, którą Christian Heinrich Müller (→t.1) oznaczył jako *Fistulana corniformis* Lamarck. W tym samym roku Krüger został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej. Poza tym był też członkiem Górnołużyckiego Towarzystwa Naukowego i Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu (Görlitz).

O jego aktywności na polu botaniki w okresie bolesławieckim Karl Gustav Limpricht w roku 1875 pisał: „Na okres ten przypada też mało znana działalność botaniczna doktora J. H. Krügera, człowieka, który utrzymywał kontakty z Flörkem oraz innymi autorytetami i jako inspektor seminarium w Bolesławcu sporządził tak kompletny, jak godny zaufania rękopiśmienny wykaz tamtejszych roślin nasiennych i zarodnikowych, w którym informacje odnośnie mchów niemal całkowicie pokrywają się z danymi Albertiniego (→t.1). Co do wątrobowców, to autor nie znał prac Neesa von Esenbeck (→t.1), rękopis musiał zatem powstać przed ukazaniem się »Historii naturalnej europejskich wątrobowców«. Znajdujemy w nim w ogóle pierwsze śląskie stanowiska dla 44 gatunków, a wśród nich dla *Riccia ciliata*, *R. glauca*, *R. canaliculata*, *Jungermannia (Fossombronia) pusilla*, *J. sphagni*, *J. barbata*, *J. epiphylla*, *Anthoceros laevis* i *A. punctatus*; poza tym jako nowe zostały w nim szczegółowo opisane *Jungermannia biciliata*, *J. trigonia*, *J. cordatula* i *J. crispa*, gatunki nigdzie nie opublikowane, które autor, jak zdaje się wskazywać na to dodane przy nich »nobis«, prawdopodobnie wyróżnił wraz z Albertinim, z którym łączyło go takie samo zamiłowanie do przyrody. Zielniki Krügera kupił pan profesor Julius Kühn (→t.1) mieszkający obecnie w Halle”.

Na temat wspomnianego przez Limprichta wykazu Krügera nie ma żadnej wzmianki w „*Flora von Bunzlau*” Karla Friedricha Roberta Schneidera (→t.1) z roku 1837. Prawdopodobnie znał go Emil Fiek

(→t.1), który w swojej florze Śląska nie wymienił wprawdzie Krügera w wykazie informatorów, przytoczył jednak jego nazwisko przy wielu stanowiskach z okolic Bolesławca.

Odchodząc ze stanowiska inspektora seminarium, Krüger został odznaczony Orderem Czerwonego Orła III kl. ze wstęgą. Po przejściu w stan spoczynku zamieszkał w Godnowie (Gnadenberg), gdzie zmarł 17 czerwca 1848 roku.

Źródła: Amtliche Nachrichten, Allgemeine Prussische Staats-Zeitung, nr 319, 17.11.1842; Boll E., Flora von Mecklenburg-Strelitz, Arch. Ver. Freunde Naturg. Mecklenburg 3, 1849, s. 5-146; Correspondirende Mitglieder, Übers. Arb. SGVK 1824, s. 14; Durch den Tod verlor die Gesellschaft, ibid. 1849, s. 19; Fiek-Flora II, s. 29 – *Ara-bis hirsuta*, 59 – *Dianthus carthusianorum*, itd.; Limpricht K. G., Der Gröditzberg – kurze charakteristik seiner Flora, Jber. SGVK 51, 1873, s. 90-93; Limpricht K. G., Laubmoose, w: KFS 1, 1875, s. 228-229; Müller Ch. H., Darstellung der Gegenstände, die in der Sitzungen der naturwissenschaftlichen Section im Jahre 1824 zur Sprache gebracht wurden, Übers. Arb. SGVK 1824, s. 17; NND 26, Weimar 1850, Th. 2, s. 1066, poz. 1198; Pestalozzi J. H., Sämtliche Werke und Briefe – kritische Ausgabe, Registerband I, Zürich 1994, s. 289; Schultz C. F., Prodrum florae Stargardiensis, Berolini 1806, s. 13; Stolzenburg W. A. H., Geschichte des Bunzlauer Waisenhauses, Breslau 1854, s. 250, 251, 307, 323; Todesfälle, Leipziger Repertorium der Deutschen und Ausländischen Literatur 6, 3, 1848, s. 204; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 128, 1848, s. 86.

KUNISCH FRANZ ALOIS JOHANN

(1856-1918)

Florysta z Gogolina

Urodził się 29 maja 1856 roku w Rudzie Kozielskiej (Klein Rauden) w rodzinie nauczyciela Johanna Kunischa i jego żony Weroniki z domu Goldammer. Pięć dni później, 2 czerwca, został ochrzczony w Rudach Wielkich (Gross Rauden). W wieku 3 lat stracił ojca. Ukończywszy w roku 1879 Seminarium Nauczycielskie w Oleśnie (Rosenberg), pracował w Pogorzelcu (Pogorzelletz) koło Kędzierzyna (Kandrzin), następnie zaś, od 1 kwietnia 1886 roku, jako główny nauczyciel w Szkole Ludowej w Gogolinie. Był żonaty z Marią Kamenarz, z którą miał troje urodzonych w Gogolinie dzieci: Herbert Josef Johannes urodził się 14 maja 1896 roku, Melchiora Maria Luiza – 9 grudnia 1897 roku, a Wolfgang Franz Joseph – 3 kwietnia 1899 roku.

W latach 1892-1902 Emil Fiek (→t.1) i Theodor Schube (→t.1) publikowali informacje o jego odkryciach florystycznych, głównie z okolic Gogolina, sporadycznie też z okolic Raciborza (Ratibor) i Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz). Poza tym okazami z okolic

Gogolina Kunisch wzbogacał publikowane przez →Alfonsa Calliera wydawnictwo zielnikowe „Flora silesiaca exsiccata” i zielnik →Erdmanna Richtera. Być może był też zbieraczem porostów w Jesionikach, na które go powoływali się w swoich publikacjach →Berthold Stein i →Eugen Eitner. W schematyzmach szkolnych jego nazwisko po raz ostatni udało się znaleźć w roku 1911. Zmarł 30 kwietnia 1918 roku w Gogolinie.

Źródła: Callier A., Bemerkungen zur Flora silesiaca exsiccata, Allg. Bot. Zeitschr. 1, 1895, s. 39-45, 66-68, 81-82, 104-106, 123-124, 158-159, 195-196; Eitner E., Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens, Jber. SGVK 73, 1895, II Abth., Zool.-Bot. Sect., s. 2-26; Fiek-Durchforschung 1892; Katolicka parafia Wszystkich Świętych w Rudach, księga chrztów 1855-1881, s. 22 (familysearch.org); LA Berlin, Standesamt Gogolin, Geburtsregister 1896/85, 1897/98, 1899/48; ibid., Sterberegister 1918/34 (ancestry.de); Schematismus 1883, s. 97; Schematismus 1900, s. 170; Schematismus 1911, s. 165; Schube-Durchforschung 1894, 1902; Stein-Nachträge IV; Werner A., Das Herbarium Richter im Oberschlesischen Museum zu Gleiwitz, Oberschlesien 14, 1915, s. 208-216.

KUSCHEL MAXIMILIAN

(1851-1909)

Policjant-oolog

Urodził się 12 marca 1851 roku we Wrocławiu (Breslau). Jego ojciec, urodzony w roku 1823 we Wrocławiu Johannes Kuschel, w roku 1846 uzyskał na Uniwersytecie Wrocławskim stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „De fontibus et auctoritate Dionysii Halicarnassensis”. W tym samym roku jako kandydat do urzędu szkolnego rozpoczął pracę w katolickim Gimnazjum św. Macieja, w którym od roku 1852 był pełnoetatowym nauczycielem. Zmarł 10 sierpnia 1863 roku, wkrótce po swojej żonie, która zmarła w roku 1862. Tym sposobem Maximilian Kuschel w wieku 12 lat został sierotą. Nie wiadomo, kto się nim opiekował, wiadomo natomiast, że uczęszczał do Gimnazjum św. Macieja, w którym pracował jego ojciec, i uzyskał tam w roku 1870 świadectwo dojrzałości. Zamierzał wówczas zostać chemikiem, jednak przez dwa kolejne lata pracował jako domowy nauczyciel w Polsce, a gdy wrócił do Wrocławia, zaczął studiować prawo. W roku 1876 jako referendarz rozpoczął pracę we wrocławskim Prezydium Królewskiej Policji. W roku 1881 awansował na asesora policyjnego, a rok później na radcę policyjnego.

Nie wiadomo niczego o początkach jego zainteresowań ornitologią, a w jej obrębie oologią. Od roku 1885 był członkiem Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego. Publikował niewiele, prowadził jednak korespondencję z wieloma innymi oologami, wśród

których cieszył się ogromnym autorytetem. Gdy w roku 1902 przeszedł w stan spoczynku i zamierzał przeprowadzić się z Wrocławia do Góry (Guhrau), przekazał swoją liczącą 11 tysięcy okazów kolekcję ptasich jaj z całego świata Muzeum Przyrodniczemu w Dreźnie (Dresden). W Górze szybko powrócił do zbierania ptasich jaj i w ciągu 7 lat zgromadził zbiór liczący ok. 9 tysięcy okazów. Od roku 1907 był członkiem Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów, a już dwa lata wcześniej członkiem-korespondentem mianowało go Towarzystwo Senckenberga we Frankurcie nad Menem. W roku 1908 rozpakował, przejrzał i skatalogował dużą kolekcję ptasich jaj Alexandra Homeyera (→t.1) znajdującą się w zbiorach tego towarzystwa. Zmarł 16 kwietnia 1909 roku w Górze. Jego drugą kolekcję ptasich jaj kupił po jego śmierci hrabia Josef von Seilern und Aspang, właściciel pałacu Lešná (Schloss Leschna) koło Zlína na Morawach.

Publikacje: Zur Oologie Javas, *Ornith. Monatsber.* 3, 1895; Abriss einer Beschreibung von Vögeleiern der äthiopischen Ornith. *Journ. f. Ornith.* 43, 1895; Über die Fortpflanzung von *Cassidix oryzivora* Scl., *ibid.* 45, 1897.

Źródła: Festschrift des Königlichen St. Matthiasgymnasiums zur Jahrhundertfeier 1811-1911, [Berlin-Schöneberg 1911], s. 189, 235; Floericke K., Die Toten der Jahre 1909-11, *Jahrb. Vogelk.* 3, 1909-11 (1913), s. 150; Gebhardt-Ornithologen I, s. 204-205; Kollibay P., Maximilian Kuschel †, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 3, 1908-09 (1910), s. 26-27 (przedruk: *Ornith. Monatsber.* 17, 1909, s. 97-98); Korespondierende Mitglieder, *Ber. Senckenb. Naturf. Ges.* 1905-06, s. 64*; Marx E., Jahresbericht, *ibid.* 40, 1909, s. 35*-36*; Todesfälle, *Schl. Prov. Bl. N. F.* 1, 1862, s. 778; *ibid.* N. F. 2, 1863, s. 626.

KYTZIA PAUL

(1868-1950)

Ornitolog z Rozbarku

Urodził się 26 czerwca 1868 roku w leżącej obecnie w gminie Zbrosławice (Brosławitz) wsi Szalsza (Schalscha) w rodzinie Franza Kytzi i jego żony Rozalii z domu Schyschka. Ochrzczony został trzy dni później w kościele św. Bartłomieja w Szobiszowicach (Petersdorf, obecnie dzielnica Gliwic). W roku 1889 ukończył seminarium nauczycielskie w Pilchowicach (Pilchowitz). Od 1 października 1891 roku pracował w szkole ludowej nr 1 w Rozbarku (Rossberg), później zaś w tamtejszej szkole specjalnej, w której pełnił też obowiązki rektora. Był zapalonym myśliwym, przy tym interesował się ornitologią i wiele uwagi poświęcał ochronie przyrody. W jego dorobku można też znaleźć publikacje dotyczące historii, m.in. o twórcach górnośląskiego przemysłu, historii bytomskie-

go bractwa kurkowego i historii kościoła św. Jacka w Rozbarku.

Był żonaty z Agnes Niewiesch. Miał z nią urodzonego 17 października 1896 roku syna Ernsta Eugena Oscara, urodzonych 14 sierpnia 1898 roku bliźniaków Richarda Heinricha i Paula Rudolfa oraz urodzonego 7 października 1900 roku Konrada Ewalda. Drugi z bliźniaków był tak jak ojciec nauczycielem i przyrodnikiem. W latach 30. zajmował się badaniem planktonu bytomskich stawów (*Rädertiere und Panzergeisslinge aus dem Beuthener Teichplankton*, *Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver.* 13/14, 1930-31; *Rädertiere und Panzergeisslinge aus dem Beuthener Teichplankton*, *Veröffentlichungen der Biologischen Station der Kreisheimatstelle Beuthen O./S. zu Rokittnitz* 1, 1931). Najmłodszy syn Konrad zmarł jako żołnierz 1 zapasowej kompanii karabinów maszynowych 6 korpusu 17

listopada 1918 roku w szpitalu w Świdnicy (Schweidnitz). Wg Perlicka Paul Kytzia zmarł 13 lipca 1950 roku w Rachowicach (Rachowitz), wsi leżącej w gminie Sośnicowice (Kieferstädtel), gdzie jego syn Ernst był w latach 1932-62 proboszczem. Informacji tej nie udało się potwierdzić.

Publikacje: Beuthen im Pfandbesitz der Hohenzollern, *Oberschlesien* 1, 1902-03; Freiherr von Heinitz und Graf von Reden, die Begründer des ober-schlesischen Bergbaues und Montanindustrie, *ibid.*; Zur Geschichte der Beuthener Schützengilde, w: Festschrift zum 53. Oberschlesischen

Schützen-Bundesfest, Beuthen 1903; Vogelschutz im Industriebezirk, *Oberschlesien* 12, 1913-14; Die Vogelwelt unserer oberschlesischen Heimat, *ibid.*; Die jagdbaren Tiere Oberschlesiens, *ibid.*; Der Herbst- und Frühjahrzug der Vögel, *ibid.* 13, 1914-15; Unser Haarraubzeug, *ibid.* 14, 1915-16; Die Geächteten unter den Tieren, *ibid.* 15, 1916-17; Zwei nützliche Raubvögel: der Mäusebussard und Turmfalke, w: Der Landbote, Kalender für den oberschlesischen Landmann 1919, Kattowitz 1918; Beuthen im Besitz des Markgrafen von Brandenburg, *Aus dem Beuthener Lande* 1, nr 25, 1924; Unser Haarraubzeug, *Aus der Chelmer Lande* 1, nr 11, 1925; Die Geschichte der St. Hyacinth-Kirche in Rossberg O./S., Rossberg 1926; Naturwissenschaftliche Streifzüge zur Forderung der Heimatkunde und des Heimatschutzes in Oberschlesien, 3 H., Breslau 1931 (str. tyt. zesz. 1 na il.).

Źródła: Katolicka parafia św. Bartłomieja w Szobiszowicach, księga chrztów 1856-72, s. 411-412 (familysearch.org); Katolicka parafia NMP w Bytomiu, księgi chrztów 1896/492, 1898/429, 1898/430, 1900/1233 (familysearch.org); LA Berlin, Standesamt Beuthen, Geburtsregister 1896/1202, 1898/968, 1898/969; *ibid.*, Standesamt Rossberg O.S., Sterberegister 1918/877; Perlick A., Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver. 15/16, 1955, s. 86; Schematismus 1900, s. 109; Schematismus 1911, s. 14; Schematismus 1925, s. 156.

LANGENHAN ALWIN

(1850-1916)

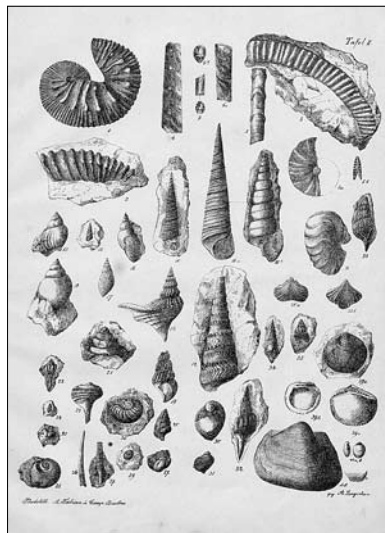
Kolekcjoner skamieniałości z Turynгии i Śląska

Urodził się 17 października 1850 roku w Körner koło Mühlhausen w ówczesnym księstwie Sachsen-Koburg-Gotha w Turynгии. Jego ojciec był lekarzem. Dzieciństwo spędził w Sättelstedt am Hörselberg i w Friedrichswert. Po ukończeniu Książęcego Gimnazjum w Gotha i odbyciu rocznej służby wojskowej rozpoczął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Gotha i do roku 1875 w tymże Seminarium pracował jako nauczyciel. Gdy przewlekła choroba gardła zmusiła go do rezygnacji z zawodu nauczyciela, otrzymał posadę w Gotajskim Banku Ubezpieczeń na Życie. Od wczesnej młodości kolekcjonował skamieniałości, zwłaszcza triasowe, którym poświęcił własnoręcznie ilustrowaną książeczkę wydaną w roku 1878.

Gdy w roku 1880 został okręgowym przedstawicielem banku na Śląsk z siedzibą we Wrocławiu (Breslau), zaczął zbierać skamieniałości ze Śląska. Już w roku 1881 został przyjęty w poczet członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, a 24 stycznia 1883 roku na posiedzeniu Sekcji Przyrodniczej SGVK demonstrował skamieniałości triasowe z Krapkowic – płytę wapienia z 12 kielichami *Encrinurus gracilis* i pierwszą znalezioną w górnos Śląskim wapieniu muszlowym roślinę lądową, której nadał nazwę *Voltzia krappitzensis*. We Wrocławiu, gdy tylko pozwalały mu na to obowiązki zawodowe, uczęszczał na wykłady z geologii i mineralogii, pracował też w uniwersyteckim muzeum u boku Ferdinanda Roemera (→t.1) i Carla Hintze (→t.1). W poszukiwaniu okazów zapuszczał się nieraz w okolice dalekie od Śląska, m.in. do Piechcina (Hansdorf bei Pakosch) koło Inowrocławia (Inowrazław). W roku 1891 razem z →Maxem Grundeyem, którego upamiętnił w nazwie triasowego liliowca *Dadocrinus grundeyi*, opublikował opracowanie fauny kredowej z Idzikowa (Kieslingswalde) koło Bystrzycy Kłodzkiej (Habelschwerdt).

Obok geologii i paleontologii zajmował się też archeologią. W Towarzystwie Muzeum Śląskich Starożytności, które nadało mu godność członka honorowego, pełnił funkcję skarbnika do roku 1894, w którym na jego miejsce został wybrany Gustav Striebol. Rezygnacja Langenhana z tej funkcji związana była z jego przeniesieniem z Wrocławia do Legnicy (Liegnitz).

11 czerwca 1904 roku był jednym z 13 założycieli Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów, którzy zebraли się w hotelu „Preussischer Hof” w Jeleniej Górze

(Hirschberg). W dalszej działalności tego towarzystwa nie brał już jednak udziału, gdyż przeszedłszy w tym samym roku na emeryturę przeprowadził się do Friedrichroda w Turynгии. Przekształcił tam swoje zbiory, który umieścił w ośmiu pokojach, w prywatne, chętnie odwiedzane muzeum przyrodnicze. Zmarł 25 kwietnia 1916 roku w Friedrichroda.

Publikacje: Die Versteinerungen des Bunten Sandsteins, des Muschelkalks und des Keupers in Thüringen, Gotha 1878; Die Versteinerungen des Lias am grossen Seeberge bei Gotha, Breslau 1883; Foraminiferen, Radiolarien etc. aus dem Lias-Mergel des grossen Seebergs bei Gotha, Breslau 1884; Über Foraminiferen aus dem Lias des grossen Seebergs bei Gotha, *Jber. SGVK* 62, 1885; Ausgrabung im Jahre 1887, *Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift* 4, 1888; Kieferstück aus dem unteren Muschelkalke (Chorzower Schichten) von Gogolin O./S., *Jber. SGVK* 67, 1889; Fischabdrücke, wahrscheinlich *Palaeoniscus* sp. n. und einigen Pflanzenreste (Calamiten und *Walchia* (*Lycopodites*) *piniformis*) aus dem unteren Rothliegenden vom Westhange des „Gottlob” bei Friedrichroda in Thüringen, *ibid.*; Mittheilungen über den oberen (weissen) Jura von Hansdorf bei Inowrazlaw in Posen, *ibid.* 68, 1890; Urgeschichtliches aus der Grafschaft Glatz, *Jber. Geb. Ver. Grafsch. Glatz* 9, 1890; Die Kieslingswalder Gestein und seine Versteinerungen, *ibid.* 10, 1891 [mit M. Grundey, Taf. II na il.]; Über Porphyre des Thüringer Waldes, *Jber. SGVK* 69, 1891; Führer durch die Sammlungen des Museums schlesischer Altertümer in Breslau, 3. Aufl., Breslau 1891 [mit E. v. Czikak u. a.]; Über Mineral-Vorkommnisse aus der Gegend von Reichenbach, *Jber. SGVK* 71, 1893; Die Gräberfelder von Haynau, *Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift* 5, 1894; Fibelfunde in Schlesien, *ibid.*; Ausgrabungsberichte, *ibid.*; Vorgeschichtliche Funde im Kreise Liegnitz, *ibid.* 6, 1896; Das Tier- und Pflanzenleben der Moränen-Höhenzüge Schlesiens und ihr geologisches Gepräge, Schweidnitz 1896; Über Versteinerungen des Wealden von Bad Nenndorf, *Jber. SGVK* 74, 1896; Über

Funde aus dem Felsit-Kugelporphyr von Rosenau an der Katzbach, *ibid.*; Geologische Streifzüge ins Katzbachtal, *Wand. Riesengeb.* 16, 1896; Streifzüge in Schlesiens Urgeschichte, *Bunte Bilder aus dem Schlesierlande* 1, 1898; Eiszeitliche Beobachtungen in Schlesien, *Die Natur* 47, 1898; Über einige Zechstein-Versteinerungen aus Schlesien, *Jber. SGVK* 77, 1899; Zechsteinversteinerungen Schlesiens, *Wand. Riesengeb.* 20, 1900; Liegnitzer plastische Altertümer, ein Beitrag zur Kultur- und Kunstgeschichte Niederschlesiens, Liegnitz 1902; Versteinerungen der deutschen Trias (des Buntsandsteins, Muschelkalks und Keupers), aufgrund vierzigjähriger Sammeltätigkeit zusammengestellt und nach den Naturobjekten autographiert, Liegnitz 1903 [2. Aufl. Friedrichroda 1911]; Die Wartberge bei Thal in Thüringen, *Thüringer Warte* 6, 1904; Über fossile Funde am Kitzelberg, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 56, 1904; Über die innere Structur der Brachiopoden, *Monatsschr. f. Min. Gest. Petref.-Samm.* 2, 1904-05; Südlichstes Vorkommen diluvialen (glacialen) Bernsteins am Nordfusse des Riesengebirges, *ibid.*; Gismundin und andere Mineralien im Basalt von Nikolstadt in Schlesien, *ibid.*; Fossile, subfossile und lebende Kieselalgen, *ibid.*; Schädel eines Höhlenwolfs im Kitzelberg bei Kauffung im Katzbachtal, *ibid.*; Funde fossiler Tierreste am Kitzelberg bei Kauffung im Katzbachtal, *ibid.*; Fauna und Flora des Rotliegenden in der Umgebung von Friedrichroda in Thüringen, I. Th., Friedrichroda 1905; Beiträge zur Erforschung der interglacialen Kalkstufte von Burgtonna und Gräfentonna in Thüringen, *Monatsschr. f. Min. Gest. Petref.-Samm.* 3, 1906; Einzelfund eines Pflanzenfossils (*Phycodes circinatum*) bei Friedrichroda, *ibid.*; Über einige bemerkenswerte Trilobiten-Spezies, *Dalmanites (Odontochile) rugosa* Barande, *Zeitschr. f. Miner. Geol. Paläont. N. F.* 1, 1907; Über einige bemerkenswerte Trilobiten Böhmens und Ostthüringens, *ibid.*; Über das Sammeln von Versteinerungen, *ibid.*; Diluviale Süßwasserkalke bei Brüheim nordwestlich von Gotha, *ibid.*; Zechstein-Versteinerungen Schlesiens, *ibid.*; Glimmerblättchen im Basalt von Nikolstadt in Schlesien und Carnallit-Eisenglimmer von Stassfurt, *ibid.*; Mitteilung an Herrn Joh. Böhm (Belemniten aus dem Oberen Muschelkalk nördlich Gräfentonna), *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 59, 1907; Aus dem Leben und Lieben einer Steinzeitfamilie, der Vorgeschichte entnommene Erzählung aus der jüngeren Steinzeit, Stuttgart 1908; Zechstein-Versteinerungen Schlesiens und Thüringens, *Zeitschr. f. Miner. Geol. Paläont. N. F.* 2, 1908; Neue Funde aus der oberen Trias, *ibid.*; Fauna und Flora des Rotliegenden in der Umgebung von Friedrichroda, II. Th., Friedrichroda 1909; Naturkundliche Streifzüge in Friedrichroda's Umgebung (Westthüringen), Friedrichroda 1914; Unteres Rotliegendes (Gehrener Schichten) aus dem Tunnel beim Bahnhof Mehlis, Friedrichroda 1914.

Źródła: Bericht über die Gründungs- und I. Sommerver-sammlung in Hirschberg und Warmbrunn am 11. und 12. Juni 1904, Ber. Ver. Schles. Ornith. 1, 1904-05, s. 1-2; Bericht über die Tätigkeit der naturwissenschaftlichen Section im Jahre 1883, *Jber. SGVK* 61, 1883, s. 138; Brümmer F., Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart, 6. Aufl., Bd. 4, Leipzig 1913, s. 181; Dagegen traten ihr als neue Mitglieder zu die Herren, *Jber. SGVK* 59, 1881, s. II; Reichardt A., † Am 25. April 1916 starb in Friedrichroda, 65 Jahre alt, Alwin Langenhan, Thüringer Monatsblätter 24, 1916/17, nr 3, s. 38; Verwaltungsbericht für das Jahr 1894, Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift 6, 1896, s. 157.

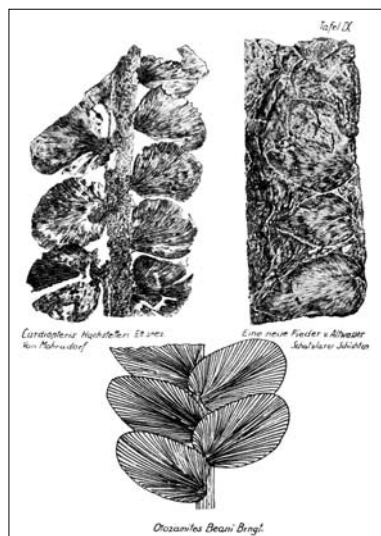
LANGER JOSEPH

(1875-1949)

Zakonnik-paleontolog

Urodził się 19 marca 1875 roku w Ścinawie Małej (Steinau O./S.) koło Prudnika (Neustadt) w rodzinie mieszczanina-rolnika (Ackerbürger) Alberta Langer'a i jego żony Katarzyny z domu Hettwer. Po ukończeniu szkoły ludowej uczył się kupiectwa, jednak w wieku 19 lat wstąpił jako brat Isidor Maria do Zgromadzenia Braci Szkół Chrześcijańskich w Wiedniu-Strebersdorfie (Wien-Strebersdorf). Pracował od roku 1901 jako wychowawca w Norbertinum w Tullnerbach, potem od roku 1907 jako nauczyciel w Katolickim Seminarium Nauczycielskim w Feldkirch. Nie miał wykształcenia, jednak samodzielnie przyswoił sobie ogromną wiedzę, zwłaszcza w zakresie nauk przyrodniczych. Ponieważ dobrze radził sobie jako wychowawca i nauczyciel, w roku 1915 został jako wicedyrektor przeniesiony do Strebersdorfu. W tym czasie zaczął prowadzić własne badania geologiczne, zwłaszcza na Bisambergu w okręgu Korneuburg, z którego opisał m.in. problematyczne górnokredowe ichtnoskamieniałości. W jego dorobku są też prace o florze kajprowej z Lunz i florze liasowej z Steierdorfu oraz publikacja o podziale stratygraficznym jury częstochowskiej.

Gdy w roku 1938 jego zakon otrzymał zakaz prowadzenia działalności, został przez dyrektora ówczesnego Wiedeńskiego Oddziału Zakładu Geologicznego Rzeszy prof. Franza Lotze zatrudniony jako kierownik muzeum podległej mu placówki. Od wiosny 1944 przeniósł najcenniejsze zbiory muzeum do piwnic,

toteż, chociaż podczas nalotu w listopadzie 1944 roku część z nich uległa zniszczeniu, większość dzięki jego wysiłkom ocalała. Do roku 1946, mimo swych 70 lat, z pomocą nielicznego personelu muzeum i studentów przetrząsał gruzy w poszukiwaniu rozproszonych okazów. Ostatnie lata życia zajęło mu porządkowanie ocalonych zbiorów. Zmarł w Wiedniu 13 stycznia 1949 roku.

Ważniejsze publikacje: *Geologische Beschreibung des Bisamberges, Jahrb. Geol. Bundesanst. Wien 84, 1938; Wer kennt den Bisamberg? Blätter für Naturkunde und Naturschutz 1940; Gliederung des Tschenschachauer Juras, Berichte der Reichsstelle für Bodenforschung 1942; Über einige Stücke der Keuperflora von Lunz, ibid. 1943; Problematische Lebensspureri aus dem Oberkreide-Flysch des Bisamberges, ibid.; Über einige Stücke der Liasflora von Steierdorf und der Keuper-Flora von Lunz, Jahrb. Geol. Bundesanst. Wien 90, 1945 (na il. Tafel IX); Bericht über die Tätigkeit im Museum, Verh. Geol. Bundesanst. Wien 1946-49.*

Źródła: AP Opole, USC Ścinawa-Piorunkowice, księga urodzeń 1875/18; Göttinger G., Bericht über die Tätigkeit der Anstalt, Verh. Geol. Bundesanst. 1950/51, s. 2-3; Waldmann L., Josef Langer, Mitt. Geol. Ges. Wien 42/43, 1949-50, s. 263-264; Zapfe-Index, s. 70.

LANGNER GUSTAV ROBERT HERMANN

(1835-1910)

Jeden z pierwszych badaczy flory okolic Tarnowskich Gór

Urodził się 16 września 1835 roku w Poznaniu (Posen) w rodzinie urzędnika administracji państwowej Carla Friedricha Langnera i jego żony Marii z domu Bansen. W latach 1841-49 uczęszczał do szkoły miejskiej w Poznaniu, potem do roku 1853 uczył się w tamtejszym Wilhelmsgymnasium. Po opuszczeniu

szkoły postanowił związać swoją przyszłość z górnictwem i od 16 lipca 1853 roku pracował jako praktykant w wałbrzyskich kopalniach. 4 grudnia 1854 roku, zdawszy egzaminy w Królewskim Dolnośląskim Urzędzie Górniczym w Wałbrzychu (Waldenburg), został umieszczony na liście oczekujących na wakant (ekspektantów). Z dniem 25 września 1855 roku wszedł do grona kandydatów do służby i rozpoczął pracę w Urzędzie Górniczym w Wałbrzychu, w którym 6 września 1858 roku awansował do rangi asystenta Urzędu Górniczego. W roku 1861 został przeniesiony do Wyższego Urzędu Górniczego we Wrocławiu (Breslau). 15 października 1866 roku ożenił się we Wrocławiu z Bertą Wilhelminą, córką mistrza tokarskiego Ignatza Klembta. 1 maja 1871 roku awansował do rangi asystenta biurowego Głównego Urzędu Górniczego, a 19 kwietnia 1876 roku – do rangi sekretarza Głównego Urzędu Górniczego. 30 grudnia 1891 roku otrzymał tytuł radcy rachunkowego.

Od czasów szkolnych zajmował się w wolnych chwilach botaniką. W latach 1861-80 figurował w spisie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg. Zebrane przez niego informacje o roślinach z okolic Wińska (Winzig), Wałbrzycha (Waldenburg) i Tarnowskich Gór (Tarnowitz) jako pierwszy opublikował w roku 1863 Rudolf von Uechtritz (→t.1). Informacje te pozwoliły Paulowi Wossidlo (→t.1) uznać go za jednego z pierwszych badaczy flory okolic Tarnowskich Gór. Niektóre z odkryć florystycznych Langnera, m.in. z okolic Karpacza (Krummhübel), Uechtritz przytoczył jeszcze w roku 1875, a Emil Fiek (→t.1), czerpiąc w dużej mierze z publikacji Uechtritza, przytoczył w swojej „Florze Śląska” stanowiska odkryte przez Langnera przy ponad 60 taksonach. Dla członków Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej Langner, sam nie będąc członkiem, wygłaszał referaty o florze Australii (Über die Gattung Eucalyptus, *Jber. SGVK 46*, 1868; Über die Familie der Compositen in Neuholland und Tasmanien, *ibid. 47*, 1869). Interesował się też rozwojem liścieni, zwłaszcza u bobowatych (Fabaceae), i jego nieprawidłowościami (Über abnorme Embryonen bei Leguminosen, *Jber. SGVK 51*, 1873; Über Abnormitäten bei dicotylen Samen, insbesondere aus der Familie der Caesalpiniaceen, *ibid. 52*, 1874).

Poza botaniką interesowały go muszle i chrząszcze. Od roku 1881 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, na posiedzeniach którego demonstrował znalezione przez siebie głównie w okolicach Jedliny Zdroju (Charlottenbrunn) chrząszcze (*Hylobius piceus* Deg. und *Pissodes hercyniae* aus Charlottenbrunn, *Zeitsch. f. Ent. N. F. 29*, 1904; *Saphanus piceus* in Charlottenbrunn, *ibid. 30*, 1905; Einige Käfer

aus Schlesien, *ibid.* 32, 1907). W ostatnich latach życia z powodu ogólnego osłabienia i daleko posuniętej krótkowzroczności rzadko opuszczał mieszkanie. Zmarł we Wrocławiu 26 listopada 1910 roku. Jego zbiór chrząszczy trafił po jego śmierci do Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga małżeństw 1863-67, k. 397, poz. 1866/297; *ibid.*, USC Wrocław III, księga zgonów 1910/2957; Dittrich R., Rechnungsrat Hermann Langner – Nachruf, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 4, 1911, s. XXV–XXVI; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 23; *ibid.* 1902, s. 27; Fiek-Flora I, s. 116, II, s. 12 – *Ranunculus cassubicus*, s. 16 – *Isopyrum thalictroides*, *itd.*; Junk-Adressbuch, s. 34; Uechtritz-Durchforschung 1875; Uechtritz-Nachträge II; Wossidlo P., *Flora von Tarnowitz*, Tarnowitz 1900, Vorwort (str. nie numerowane); portr.: Deutsches Bergbau-Museum Bochum, Bergbau-Archiv, sygn. BBA 50/39.18.

LATZEL ALBERT

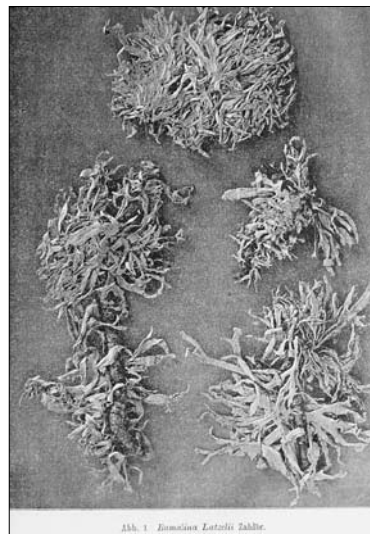
(1858-1949)

Badacz flory Dalmacji i Hercegowiny

Był młodszym bratem Roberta Latzela (→t.1). Urodził się 14 marca 1858 roku w Uhelne (Sörgsdorf) u podnóża Gór Złotych. Jego ojcem był rolnik Joseph, syn rolnika Josepha Latzela z Jawornika-Wsi (Ves Javorník, Dorf Jauernig) i Magdaleny z domu Aittner z Bernatic (Barzdorf), a matką – Johanna, córka rolnika Antona Boehma z Dolního Fořtu (Niederforst) i Jadwigi z domu Lorenz z tej samej miejscowości. Na temat jego lat szkolnych i czasów studenckich nie udało się znaleźć żadnych informacji. Najprawdopodobniej już dość wcześnie interesował się botaniką i być może jest tożsamy z A. Latzelem, odkrywcą stanowiska żebrowca austriackiego (*PleurospERMUM austriacum*), które Fiek w roku 1881 zlokalizował błędnie koło Jawornika (Jauernig). W roku 1885 Rudolf von Uechtritz podał, że chodziło o stanowisko leżące przy drodze z Vápenné (Setzdorf) do Lipové-Lázně (Lindewiese) w Górach Złotych.

Jako lekarz wojskowy w randze starszego lekarza pracował w szpitalu garnizonowym nr 18 w Komárom (Komora) w północnych Węgrzech, później zaś w stacjonującym w Nyiregyháza w północno-wschodnich Węgrzech 14 regimencie huzarów. Z dniem 1 maja 1893 roku awansował do rangi lekarza regimentowego, rok później zaś przeniesiony został jako lekarz naczelny i nauczyciel przyrodoznawstwa do Wojskowej Niższej Szkoły Realnej w Köszeg (Güns) w zachodnich Węgrzech. W latach 1897-1907 pracował w stacjonującym w Braşov (rum. Braşov, niem. Kronstadt) 1 regimencie huzarów i w stacjonującym

w Znojmie (Znaim) 99 morawskim regimencie piechoty. 1 maja 1907 roku awansował do rangi lekarza sztabowego i na własną prośbę został przeniesiony do pracy w szpitalu garnizonowym nr 24 w Dubrowniku w południowej Dalmacji. 1 maja 1913 roku awansował do rangi starszego lekarza sztabowego.

W okresie spędzonym w Dubrowniku Latzel intensywnie gromadził okazy flory Dalmacji i Hercegowiny. Choć interesowały go głównie mchy, zbierał też rośliny naczyniowe, wątrobowce i porosty. Wątrobowce z jego zbiorów opracowywali Victor Schiffner (*Cephaloziella latzeliana* Schiffn.=*C. divaricata* (Sm.) Schiffn., *Riccia latzeli* Schiffn.=*R. ciliifera* Link ex Lindenb.) i Karl Müller, a porosty – Alexander Zahlbruckner (*Agonimia latzeli*, *Arthopyrenia* (sect. *Euarthopyrenia*) *latzeli*, *Collema latzeli*, *Lecanora latzeli*, *Ramalina latzeli*). Dodatkowo Karl von Keissler opracował przekazane mu przez Zahlbrucknera grzyby znalezione w kolekcji porostów Latzela (*Tichothecium latzeli* Keissl.). Sam Latzel w okresie swojej aktywności zawodowej omówił tylko najważniejsze swoje odkrycia florystyczne z Dalmacji i Hercegowiny podczas dorocznego zjazdu niemieckich przyrodników i lekarzy w roku 1913, który odbył się w Wiedniu (Wien).

Wysłany w czerwcu 1917 roku na Wołyń, musiał pozostawić wszystkie swoje zbiory w Dubrowniku. Przeszedłszy w roku 1919 w stan spoczynku, przyjął wraz z żoną, urodzoną 19 kwietnia 1881 roku w Jeseníku (Freiwaldau) Waldą Marią Magdaleną von Ucker-mann, obywatelstwo czeskosłowackie i zamieszkał

w Ołomuńcu (Olmütz). Dzięki pomocy władz czechosłowackich udało mu się sprowadzić w roku 1920 z Dubrownika swoje zbiory i mógł przystąpić do opracowywania kolekcji mchów z Węgier, Dalmacji, Hercegowiny i wschodniego obrzeża Alp. W publikacji z roku 1931 znalazły się 122 gatunki, 74 odmian i 10 form mchów nie notowanych wcześniej w Dalmacji oraz 4 gatunki (*Fissidens košaninii*, *Astomum paradoxum*, *Weisia dalmatica*, *Pottia illyrica*), 17 odmian i 35 form nowych dla nauki.

W roku 1938 Latzel przeprowadził się do Šternberku (Sternberg). Z powodu coraz bardziej słabnącego wzroku nie był już w stanie opracować swoich zbiorów roślin naczyniowych, które obejmowały ok. 10 tysięcy arkuszy. Zajął się tym na jego prośbę morawski botanik Josef Jedlička. W swoim opracowaniu z roku 1950 Jedlička wymienił ze zbiorów Latzela 40 gatunków, 7 podgatunków i 5 odmian nowych dla Dalmacji oraz 8 gatunków i 3 odmiany nowe dla Hercegowiny, a ponadto opisał kilka nowych dla nauki odmian i form.

Po II wojnie światowej Latzel został wysiedlony z Czechosłowacji. Schorowany i niewidomy przeżył resztę swoich dni w domu opieki w Garmisch-Partenkirchen w Bawarii, gdzie zmarł 23 czerwca 1949 roku.

Publikacje: Neuere Ergebnisse der botanischen Erforschung Dalmatiens und der Herzegowina, *Verh. Ges. Deutsch. Naturf. Ärzte* 85, 1913; Beitrag zur kärntischen Moosflora, vornehmlich des Lavantgebietes, *Hedwigia* 66, 1926; Moose aus dem Komitate Vas und einigen anderen Komitaten, *Magyar botanikai lapok* 29, 1930; Vorarbeiten zu einer Laubmoosflora Dalmatiens, *Beih. Bot. Centralbl.* 48, 1931; Moose aus dem Bakony- und Vértesgebirge, *Magyar botanikai lapok* 32, 1933; Beitrag zur Kenntnis der Moose des Komitat Baranya, *ibid.* 33, 1934; Beitrag zur Kenntnis der Moose des Ostalpenrandgebiets, *Beih. Bot. Centralbl.* 61, 1941.

Źródła: Dörfner-Adressbuch 1896, s. 115; *ibid.* 1909, s. 221; Fick-Flora II, s. 190; Genealogisches Handbuch des Adels 31 (Freiherrliche Häuser B, Bd. III), Limburg 1963, s. 452; Jedlička J., Plantae Latzelianae, Enumeratio critica plantarum vascularium, quas itineribus in Dalmatia et Herzegovina factis collegit Alb. Latzel, *Práce Moravskoslezské akademie věd přírodních* 22, Spis 11, 1950, s. 299-329; Keissler K. v., Beitrag zur Kenntnis der Pilzflora Dalmatiens, *Österr. Bot. Zeitschr.* 59, 1909, s. 275-279, 299-302; Müller Karl, Hepaticae Latzelianae III. – weiterer Beitrag zur Kenntnis der Lebermoosflora Dalmatiens und der Herzegowina, *Österr. Bot. Zeitschr.* 94, 1948, s. 330-347; Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und die kaiserliche und königliche Kriegs-Marine 1890, s. 932; *ibid.* 1893, s. 689, 1001; *ibid.* 1896, s. 906, 974; *ibid.* 1898, s. 681, 1027; *ibid.* 1900, s. 585, 1066; *ibid.* 1908, s. 1159; *ibid.* 1914, s. 1149; Schiffner V. F., Hepaticae Latzelianae, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 59, 1909, s. 29-45; Schiffner V. F., Hepaticae Latzelianae II, *ibid.* 66, 1916, s. 186-201; Uechtritz-Durchforschung 1885; ZA Opava, řím-

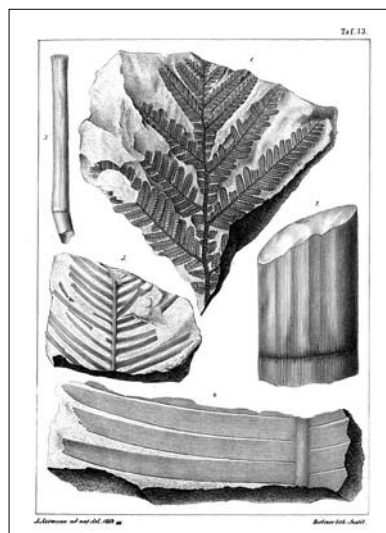
skokatolická fara Uhelná, matriky narozených 1849-1881, k. 76; *ibid.*, římskokatolická fara Jeseník-Město, matriky narozených 1875-1900, k. 101; Zahlbruckner A., Vorarbeiten zu einer Flechtenflora Dalmatiens VI, *Österr. Bot. Zeitschr.* 59, 1909, s. 315-321, 349-354, 398-407, 439-444, 488-503; *ibid.* 60, 1910, s. 13-22, 71-81 (na il. ryc. 1 ze str. 19 – *Ramalina latzelii* Zahlbr.).

LEHMANN GEORG FERDINAND

(1788-1849)

Badacz przyrody okolic Kluczborka

Urodził się 20 stycznia 1788 roku w Berlinie, w rodzinie królewskiego kasztelana Johanna Christiana Lehmana i jego żony Marii Doroty Zofii z domu Metzing. Gdy w wieku 4 lat stracił matkę, często nieobecny w domu z powodu licznych obowiązków ojciec oddał go wraz z bratem na pensję prowadzoną przez hrabinę Maraigne. Już wkrótce chłopcy znacznie lepiej mówili po francusku, niż po niemiecku. Gdy zajmująca się chłopcami dama zmarła, ich wychowaniem w probostwie Kościoła Parafialnego zajęły się siostry Ohmann. Ferdinand spędził tam tylko pół roku, po czym rozpoczął naukę w kierowanym wówczas przez Ermanna Kolegium Francuskim. Ponieważ czynił niewielkie postępy w nauce, ojciec przeniósł go do prywatnego instytutu profesora Hartunga. Po ukończeniu nauki w tym instytucie Lehmann trafił do znanego berlińskiego Joachimthalsche Gymnasium. Naukę w tej szkole przerwała śmierć ojca. Wuj, który postanowił zająć się sierotami, zabrał braci do Frankfurtu na Odrę, gdzie zapisał Ferdinanda do tamtejszego gimnazjum.

Gdy w wieku 14 lat Ferdinand musiał podjąć decyzję, z czego będzie się utrzymywał, zdecydował się na naukę zawodu aptekarza. Naukę tę rozpoczął w aptece Graffa we Frankfurcie nad Odrą. Mówiąc płynnie po francusku, podczas okupacji Frankfurtu przez wojska francuskie często musiał pełnić obowiązki tłumacza. Po pięciu latach nauki zdał w roku 1807 egzamin dla pomocników aptekarskich u ówczesnego fizyka i profesora Berendsa, późniejszego profesora Uniwersytetu Wrocławskiego i tajnego radcy medycznego. Jako pomocnik aptekarski stawiał pierwsze kroki w Jaworze (Jauer), w aptecę, którą Georg Gottfried Günther, ojciec wybitnego śląskiego farmaceuty i botanika Johanna Christiana Günthera (→t.1), sprzedął właśnie francuskiemu emigrantowi G. Danielowi. Ponieważ między pryncypałem i pomocnikiem dochodziło często do nieporozumień, już po trzech miesiącach Lehmann przeniósł się do Wrocławia (Breslau), gdzie znalazł posadę receptariusza w aptece Paritina. Korzystny wpływ wywarło tu na niego zarówno towarzystwo wykształconych kolegów po fachu, zwłaszcza Geisheima i Richtera, jak i opieka, jaką otoczyli go prałat Skeyde i profesor Wichotte. Zachęcany nieustannie, drogą samokształcenia zaczął przyswajać sobie wiedzę z wielu dziedzin. Samokształcenie to kontynuował też później, gdy przeniósł się najpierw do Sycowa (Gross Wartenberg), a następnie do Strzelina (Strehlen). W tym ostatnim mieście u boku swego pryncypała, aptekarza Schwabe, zaznajomił się dość gruntownie z botaniką.

Gdy kolejny egzamin aptekarski zdał z wynikiem bardzo dobrym, wspomniany już wyżej asesor medyczny Johann Christian Günther polecił go w styczniu 1812 roku na zarządcę apteki wdowy Hillmich w Kluczborku (Kreuzburg). Rok później Lehmann ożenił się z 13 lat starszą od niego wdową (panieńskie nazwisko Weiss) i tym samym został nie tylko właścicielem kluczborskiej apteki, ale i związał się do końca życia z Kluczborkiem. W mieście tym, ciesząc się zaufaniem współobywateli, przez siedem lat był radnym, przez dwa lata skarbnikiem i przez dziewięć lat przewodniczącym rady miejskiej. W roku 1847 był ponadto kluczborskim deputowanym na pierwszy zjednoczony landtag pruski w Berlinie. Przede wszystkim jednak – aż do roku 1840, gdy przekazał swoje przedsiębiorstwo synowi – był aptekarzem. Za czasów Lehmana kluczborska apteka cieszyła się w pełni uzasadnioną renomą. Do szczęśliwców zaliczani byli ci, którym udało się dostać do niej na naukę zawodu aptekarza, gdyż jej właściciel posiadał nie tylko bogaty księgozbiór, ale i pokaźne zbiory przyrodnicze, a w jego laboratorium przeprowadzane były doświadczenia chemiczne, o jakich zwykle w apte-

kach się nie słyszało. Nic dziwnego, że Lehmann na zlecenie Rejencji Królewskiej w Opolu wykonywał często badania chemiczne i przeprowadzał kontrole aptek. Jako członek Północnoniemieckiego Towarzystwa Aptekarskiego pełnił w nim od roku 1844 funkcję dyrektora okręgowego.

Liczne obowiązki nie stłumiły w Lehmannie pasji badacza przyrody. W latach 20. XIX w. doświadczenia i obserwacje prowadził często wspólnie z pochodzącym z Raciborza (Ratibor) doktorem Philippem Meyerem, kluczborskim fizykiem powiatowym. Z opublikowanych przez nich w biuletynach i sprawozdaniach Sekcji Przyrodniczej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyźnej doniesień wynika, że m.in. kroili razem gruczoły piżmowców, trzymali w niewoli zmije zygzakowate i obserwowali zachowanie owadów. Samodzielnie Lehmann donosił o spadających z deszczem nasionach przetacznika bluszczykowego, badał rozwój pleśni na masle i od roku 1824 prowadził regularne obserwacje meteorologiczne. Zachęcił go do nich sekretarz Sekcji Przyrodniczej Christian Heinrich Müller (→t.1), któremu przesłał w roku 1823 swoje opracowanie dotyczące położenia, gleb, klimatu i zachowania się igły magnetycznej w okolicach Kluczborka. Obserwacji tych zaniechał dopiero 8 dni przed swoją śmiercią.

W latach 40. do swych zainteresowań dodał również geologię. Dzięki temu odkrył w występujących w okolicach Kluczborka (w Nagodowicach/Ludwigsdorf, Maciejowie/Matzdorf i Dobiercicach/Wilmsdorf) sferosyderytach szczątki kopalnej flory. Florę tę zbadał i opisał w rocznikach Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyźnej Heinrich Robert Goeppert (→t.1), który jednemu z nowych gatunków opisanych z Dobiercic nadał nazwę *Calamites lehmannianus* (= *Neocalamites lehmannianus* (Goeppert) v. Freyberg). Porównując florę z okolic Kluczborka z środkowojurajską florą z Yorkshire, Goeppert wyznaczył jej wiek na środkową jurę. Dopiero Ferdinand Roemer (→t.1) w roku 1863 stwierdził, że faktycznie reprezentuje ona górny trias. Sam Lehmann w tej dziedzinie opublikował tylko jeden komunikat (Bericht über die geognostischen Verhältnisse von Kreuzburg, Übers. Arb. SGVK 1846), w którym donosił o skałach odsłoniętych podczas naprawiania drogi z Kluczborka do Wołczyna (Konstadt). Wskazywał w nim na ich podobieństwo do tych z Nagodowic i Maciejowa, choć nie znalazł w nich rudy żelaza i równie wielkiej obfitości szczątków kopalnych roślin.

Ostatnie miesiące życia Lehmana naznaczone były cierpieniem. W marcu roku 1849 wykryty został u niego rak języka. Bolesna operacja, której poddał się w lipcu, nie przyniosła spodziewanych rezultatów.

Świadom nieuchronnego końca, uporządkował swoje sprawy i zrzekł się wszystkich pełnionych funkcji. Jego żona zmarła 8 dni przed nim, 17 grudnia, on zaś w pierwszy dzień Bożego Narodzenia, 25 grudnia 1849 roku.

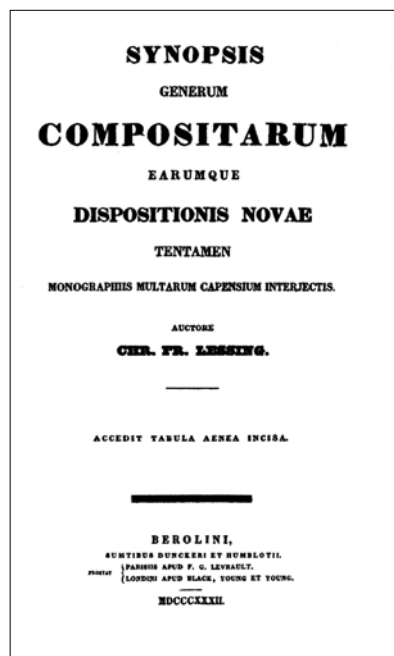
Źródła: Biographische Skizze des Herrn Apothekers Georg Ferdinand Lehmann in Kreutzburg, Arch. d. Pharm. 113, 1850, s. 81-84; Evangelische St. Petrikirche Berlin, Taufen 1771-1804, k. 715 (ancestry.de); Goepfert H. R., Über die fossilen Cycadeen überhaupt mit Rücksicht auf die in Schlesien vorkommenden Arten, Übers. Arb. SGVK, 1843, s. 114-144; Goepfert H. R., Über die fossile Flora der mittleren Jura-Schichten in Oberschlesien, ibid., 1845, s. 139-149; Müller Ch. H., Hr. Apoth. Lehmann hat eine genaue Beschreibung..., Bull. Naturwiss. Sekt. SGVK 1, Schl. Prov. Bl. 79, 1824, s. 55-57 (również: Übers. Arb. SGVK 1824, s. 7); Müller Ch. H., Saamenkörner der *Vernonia hederifolia* sollen vom Himmel gefallen sein, ibid. 9, Schl. Prov. Bl. 80, 1824, s. 460; Müller Ch. H., Herr Apoth. Lehmann und Hr. Kr. Phys. Dr. Meyer in Creutzburg haben einen ächten Moschus-Beutel auf das sorgfältigste anatomiert, Übers. Arb. SGVK 1826, s. 39; Müller Ch. H., Die vom Hr. Apoth. Lehmann in Creutzburg zweckmässig unternommene Analyse einer Buttermasse, ibid., s. 48; Müller Ch. H., Die von Hr. Apoth. Lehmann und Hr. Kr. Phys. Dr. Meyer in Creutzburg wiederholten Vergiftungsversuche der Schlangen, ibid. 1829, s. 34; Müller Ch. H., Notiz über einen Zug der *Libellula depressa*, Bull. Naturwiss. Sekt. SGVK 6-7, 1829, s. 27; Roemer F., Weitere Beobachtungen über die Verbreitung und die Gliederung des Keupers in Oberschlesien, Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. 15, 1863, s. 694-707; Syniawa M., Georg Ferdinand Lehmann, PGS 56, 2009, s. 14-15; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 130, 1849, s. 533-534; na il. Taf. 13 z atlasu „Geologie von Oberschlesien” F. Roemera, przedstawiająca kopalne rośliny kajprowe z Dobiercic i Gosławia: 1. *Asplenites ottonis* Schenk, 2-3. *Calamites lehmannianus* Goepfert, 4. *Pterophyllum carnallianum* Goepfert, 5. *Pterophyllum braunianum* Goepfert.

LESSING CHRISTIAN FRIEDRICH

(1809-1862)

Wybitny badacz złożonych

Był wnukiem brata Gottholda Ephraima Lessinga, słynnego poety doby Oświecenia, autora „Natana mędrca” i „Minny von Barnhelm”. Jego dziadek Karl Gotthelf Lessing był dyrektorem Mennicy Królewskiej we Wrocławiu i jednym z założycieli Gesellschaft zur Beförderung der Naturkunde und Industrie Schlesiens, które przekształciło się później w Schlesische Gesellschaft für Vaterländische Kultur. W roku 1776 ożenił się w Berlinie z Marią Fryderyką, córką wydawcy Christiana Friedricha Vossa. Miał z nią trójkę dzieci – Carla Friedricha, który został prawnikiem, Christiana Friedricha, który był wydawcą „Königliche privilegirte Berlinische Zeitung”, i Ernestynę Wilhelminę, która wyszła za mąż za Christiana Heinricha

Müllera (→t.1), mineraloga, jednego z założycieli Gesellschaft zur Beförderung der Naturkunde und Industrie Schlesiens i pierwszego sekretarza Sekcji Przyrodniczej Schlesische Gesellschaft für Vaterländische Kultur.

Najstarszy syn Karla Gotthelfa Lessinga, Carl Friedrich, został kanclerzem sądu stanowego w Sycowie (Polnisch Wartenberg, od roku 1888 Gross Wartenberg). Ożenił się z Klementyną, córką Ludwiga Schwarza, kanclerza księcia Hatzfeld. Miał z nią dwóch synów – Carla Friedricha i Christiana Friedricha – oraz córkę Fanny. Starszy syn został malarzem, córka wyszła za mąż za malarza Emila Ebersa i jedynie młodszy syn, Christian Friedrich, który urodził się 10 sierpnia 1809 roku w Sycowie, nie wykazywał żadnego zainteresowania sztuką. Po ukończeniu gimnazjum wyruszył do Berlina, gdzie studiował medycynę i nauki przyrodnicze. Dzięki poparciu ministra Karla vom Stein zum Altenstein mógł w trakcie studiów wyruszyć w siedmiomiesięczną podróż po Skandynawii i Lofotach, której owocem była książka wydana w roku 1831 w Berlinie. Poza opisem samej podróży znalazły się w niej również ujęte w tablice obserwacje meteorologiczne, pomiary wysokości, wskazania barometru na morzu oraz dwa rozdziały botaniczne: „Zarys flory porównawczej Lofotów” i „Przyczynki do flory Skandynawii”.

W trakcie tej podróży ważny był dla Lessinga pobyt w Uppsali, gdzie zamierzał przejrzeć zbiory zielniko-

we Carla Petera Thunberga. Mógł tam oglądać odsłonięty w roku 1829, ufundowany przez studentów pomnik Linneusza dłuta Johana Niclasa Byströma. Dostęp do zielnika Thunberga umożliwił mu następca tego wielkiego botanika, profesor Göran Wahlenberg, jeden z pierwszych badaczy flory Tatr. Studia nad zbiorami zielnikowymi Thunberga były częścią pracy badawczej Lessinga nad rodziną złożonych (stosowano wówczas dla niej często nazwę Synanthreae). Praca ta obok zbiorów zebranych samodzielnie i zielnika Thunberga objęła też zbiory zielnikowe m.in. Martina Vahla, Carla Sigismunda Kuntha, Karla Heinricha Bergiusa i Christiana Friedricha Ecklona, zaś jej owocem był cykl publikacji zamieszczonych w latach 1829-31 w czasopiśmie „Linnaea”. Kolejnym owocem było wydane w roku 1832 zestawienie rodzajów z rodziny złożonych uwzględniające w dużym zakresie florę Kraju Przylądkowego. W tej dedykowanej Humboldtowi rozprawie Lessing scharakteryzował rodzinę złożonych, a następnie podał diagnozy znanych mu rodzajów wg podziału na osiem plemion i szereg podplemion. W drugiej jej części omówił morfologię kwiatów całej rodziny. We wszystkich wspomnianych publikacjach podał ważne do dziś diagnozy wielu nowych rodzajów, wśród których były m.in.: *Acanthophyton*, *Achyrocline*, *Astemma*, *Bellidiastrum*, *Blennosperma*, *Breca*, *Calypocarpus*, *Carelia*, *Chlamysperma*, *Conyza*, *Diacantha*, *Dumerilia*, *Elphegea*, *Erechtites*, *Eriostemon*, *Gamolepis*, *Geigera*, *Haplocarpha*, *Helicta*, *Isostigma*, *Ixiauchenus*, *Karelinia*, *Landtia*, *Lepicline*, *Leptocoma*, *Macrorhynchus*, *Microgyne*, *Neurochlaena*, *Oiospermum*, *Oldenburgia*, *Oligandra*, *Pachylepis*, *Pectidium*, *Pegolletia*, *Petalolepis*, *Rhinactina*, *Rosilla*, *Schistocarpha*, *Schlechtendalia*, *Seris*, *Sommerfeltia*, *Spadonia*, *Thelesperma*, *Trichogyne*, *Tripteris*, *Venidium* i *Zeyhera*.

W tym samym roku, w którym ukazała się wspomniana wyżej „Synopsis”, Lessing uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De generibus Cynarocephalarum atque speciebus generis Arctotidis”. W tym też roku otrzymał dzięki poparciu Humboldta stypendium i wyjechał do Petersburga, gdzie został zaangażowany przez dyrektora tamtejszego ogrodu botanicznego, Friedricha Ernsta Ludwiga Fischera. Już 24 czerwca wyruszył w długą podróż po azjatyckiej części Rosji. Skierował się najpierw do Orenburga, następnie podjął badania flory południowego Uralu i przyległych stepów. Ich rezultaty zawarł w artykule opublikowanym w roku 1834 w czasopiśmie „Linnaea”. W październiku 1833 roku znalazł się w Astrachaniu, skąd w lutym następnego roku wyruszył na Syberię. W maju dotarł do Tomsku,

objechał Altaj i dorzecze górnego Jeniseju, w końcu zaś osiadł w Krasnojarsku, gdzie pozostał do końca życia.

Do botaniki już nigdy nie wrócił. Większa część zgromadzonych przez niego zbiorów zielnikowych trafiła do zielnika Mikoła Turczaninowa w Charkowie. Część z nich trafiła też do Muzeum Botanicznego w Petersburgu. Opracowywali je m.in. Carl Anton von Meyer, Alexander von Bunge i Carl Friedrich von Ledebour. On sam już w Tobolsku poznał księcia Iwana Fiodorowicza Paskiewicza, tego samego, który stłumił powstanie listopadowe i był carskim namiestnikiem w Warszawie, potem zaś przyjął jego propozycję i został lekarzem w jego syberyjskich majątkach i kopalniach złota. Zapoznawszy się w Krasnojarsku z techniką poszukiwania i wyplukiwania złota, zrezygnował w roku 1848 z posady u księcia Paskiewicza i postanowił szukać złota w Altaju. Pierwsze próby były zachęcające, więc wszedł w spółkę z dwoma Rosjanami. Ci jednak okazali się oszustami i stracił niemal cały swój majątek. Po tych niefortunnych doświadczeniach wrócił do praktyki lekarskiej w Krasnojarsku, próbował też swoich sił jako browarnik. Był dwukrotnie żonaty. Jego pierwsza żona Jekaterina Grigoriwna Komlewszka zmarła w roku 1855. Z drugą żoną Eulią Iwanowną Wasiliewą miał dwie córki, urodzoną w roku 1858 Marię i urodzoną w roku 1861 Olę. Zmarł w Krasnojarsku 13 marca 1862 roku.

W Niemczech przez wiele lat nie wiadano niczego o jego losach. Dopiero w roku 1864 Diederich von Schlechtendal zamieścił w „Botanische Zeitung” informację o jego śmierci (błędnie podając przy tym, że był wnukiem Gottholda Ephraima Lessinga). Przekazał mu ją Paul Ascherson, który dowiedział się o tym od powracającego z podróży po Syberii niejakiego Glehna.

Już jako młody botanik Christian Friedrich Lessing został uhonorowany wraz z bratem swojego dziadka i swoim własnym bratem przez słynnego poetę i botanika Adelberta von Chamisso nazwą nowego rodzaju *Lessingia* z rodziny złożonych. Upamiętnia go też szereg nazw gatunkowych, zwłaszcza z rodziny złożonych, którymi uhonorowali go Augustin Pyramus de Candolle (*Hidalgia lessingii*), Willibald Besser (*Artemisia lessingiana*), Carl Heinrich ‘Bipontinus’ Schultz (*Achyrophorus lessingii*), George Gardner (*Flotovia lessingiana*), Friedrich Wilhelm Klatt (*Othonna lessingii*), Carl Ernst Otto Kuntze (*Apinella lessingii*) i inni.

Publikacje: Reise durch Norwegen nach den Loffoden durch Lappland und Schweden, Berlin 1831; De Synanthereis Herbarii Regii Berolinensis, *Linnaea* 4-6, 1829-31; De plantis in expeditione speculatoria Romanzoffiana

observatis: Synanthereae, *ibid.* 6, 1831; Synopsis generum compositarum earumque dispositionis novae tentamen monographiis multarum capensium interjectis, Berolini 1832 (str. tyt. na il.); Beitrag zur Flora des südlichen Urals und der Steppen, *Linnaea* 9, 1834.

Źródła: Borodin P. I., Kollektory i kolekcii po flore Sibiri, St. Petersburg 1908, s. 66-67; Botanical news, Journal of Botany 2, 1864, s. 224 (błędnie podany rok śmierci 1832); Buchholtz A., Die Geschichte der Familie Lessing, Bd. 2, Berlin 1909, s. 355-401; Bunge A., Alexandri Lehmann reliquiae botanicae, Dorpati 1847, s. 144, 180, 187, 220, 239; Bunge A., Beitrag zur Kenntniss der Flora Russlands, Mém. Sav. Étrang. 7, 1851, s. 179, 199, 228, 248, 261, 279, 324, 338, 340, 372, 444, 451, 456, 512; Chamisso A. v., *Lessingia*, novum genus e familia Compositarum auct. Adelb. de Chamisso, *Linnaea* 4, 1829, s. 203-204; Danilewski R. J., Sibirskij Lessing, Vestnik Tomского Gosudarstvennogo Universiteta, nr 291, 2006, s. 43-45; Herder F. v., Biographische Notizen über einige in den Plantae Raddeanae genannte Sammler und Autoren, Bot. Jb. 9, 1888, s. 429-456; Ledebour C. F. v., Flora Rossica, Stuttgartiae, Vol. I, 1842, 790 s., passim, Vol. II, 1844, 937 s., passim, Vol. III, 1847-49, 866 s., passim, Vol. IV, 1853, 741 s., passim; Meyer C. A., Beiträge zur Pflanzenkunde des Russischen Reiches, 5. Florula Provinciae Wiatka, oder Verzeichniss der im Gouvernement Wiatka gesammelten Pflanzen, St. Petersburg, 1848, 79 s., passim; Schlechtendal D. v., Personal-Nachrichten, Bot. Zeitung 22, 1864, s. 132; Sniawka M., Christian Friedrich Lessing, PGŚ 63, 2011, s. 14-15; TL-2, 2, 1979, s. 852-853; Wunschmann E., ADB 18, 1883, s. 446-448.

LETTGAU ADELE JULIE ELISABETH HELENE

(1843-1923)

Badaczka mszaków

Urodziła się 16 maja 1843 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie kapitana artylerii w stanie spoczynku Ernsta Lettgaua i jego żony Pauliny z domu von Owstien. Na temat jej życia wiadomo niewiele. Pierwsze informacje związane z jej zainteresowaniem mszakami pochodzą z lat 80. XIX w. W 68 tomie „Jahresberichten der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur” z roku 1890 Karl Gustav Limpricht (→t.1) pisał o niej: „*Polytrichum (Pogonatum) decipiens* Limpr.; gatunek ten został znaleziony koło Marysina w Karkonoszach przez pannę Helenę Lettgau, która od dłuższego czasu zajmuje się naukowo florą mszaków naszej prowincji i oddała już niejedną cenną przysługę panu Limprichtowi podczas jego pracy nad mchami do »Flory roślin zarodnikowych Niemiec« Rabenhorsta. Również tutejsze Muzeum Botaniczne wdzięczne jest zarówno tej damie, jak i pannie Dyhrenfurth za gustowne, pouczające i nadzwyczaj staranne urządzenie wystawy mszaków w dziale przeznaczonym dla roślin zarodnikowych”.

We wspomnianej wyżej „Florze” Rabenhorsta Karl Gustav Limpricht poświęcił Helenie Lettgau dwie wzmianki – o znalezionym przez nią 20 lipca 1886 roku płożniku *Polytrichum decipiens* na leśnej drodze z Marysina (Mariental) do Wodospadu Szklarki (Kochelfall) oraz o zaobserwowanym przez nią w roku 1888 nietypowym wykształceniu puszki u okazów skrętniczka kędzierzawego (*Tortella tortuosa*) z Berchtesgaden.

Z →Herminą Dyhrenfurth Lettgau współpracowała nie tylko przy urządzaniu wystawy mszaków w Muzeum Botanicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, ale też w latach 1894-1900 przy porządkowaniu przekazanych tej placówce zielników →Heinricha Schulze i Eduarda Wencka.

Ostatnia wzmianka prasowa na temat Lettgau, jaką udało się znaleźć, pochodzi z roku 1903 – 20 lutego tego roku została przyjęta w poczet członków Śląskiego Towarzystwa Miłośników Fotografii. Mieszkała wówczas we Wrocławiu przy Neue Schweidnitzerstrasse 11 (dziś południowa część ul. Świdnickiej). Zmarła 5 października 1923 roku w Dreźnie (Dresden).

Źródła: Brefeld O., Das pflanzen-physiologische Institut und botanische Museum, Chronik der Königlichen Universität zu Breslau 14, 1899-1900, s. 45; Cohn F., Das pflanzen-physiologische Institut, *ibid.* 9, 1894-95, s. 40-41; *ibid.* 10, 1895-96, s. 49; Cohn F., Das pflanzen-physiologische Institut und botanische Museum, *ibid.* 11, 1896-97, s. 46-47; Evangelische Garnisongemeinde Breslau, Taufen 1813-1852, s. 77-78, poz. 1843/12 (ancestry.de); Limpricht -Laubmoose, Abt. 1, s. 606, Abt. 2, s. 619; Limpricht K. G., Über neue Laubmoose, Jber. SGVK 68, 1890, Naturwiss. Abth., s. 93; Schlesische Gesellschaft von Freunden der Photographie, 8. ordentliche Sitzung: Freitag, den 20. Februar 1903, Photographische Mitteilungen 40, 1903, s. 117; Stadtarchiv Dresden, Stadesamt Dresden I, Sterberegister 1923/1127 (ancestry.de).

LIMPRICHT HANS WOLFGANG

(1877-1958)

Badacz flory Chin, Śląska i Westfalii

Urodził się 31 października 1877 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie starszego nauczyciela Karla Gustava Limprichta (→t.1) i jego żony Idy z domu Mentz. Uczył się we wrocławskiej Wyższej Szkole Miejskiej, później w Johannes-Gymnasium, gdzie w roku 1897 uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1897-1902 studiował matematykę i nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wrocławskim. 3 marca 1902 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie napisanej pod kierunkiem Ferdinanda Paxa (→t.1) dysertacji „Beitrag zur Kenntnis der Taccaceae”, któ-

ra była poświęcona monotypowej rodzinie kąpieliowatych z rzędu pochrzynowców (Dioscoreales). Jego matka nie dożyła promocji – zmarła 29 lipca 1901 roku w Cieplicach (Warmbrunn). Jego ojciec przeżył matkę tylko nieco ponad rok – zmarł w październiku 1902 roku. Na barki świeżo upieczonego asystenta ogrodu botanicznego spadło w związku ze śmiercią ojca zadanie ukończenia pracy nad trzecią częścią jego dzieła „Die Laubmoose Deutschlands, Österreichs und der Schweiz”, którego dwie wcześniejsze części wydane były w latach 1890 i 1895 jako 4 tom „Kryptogamen-Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz” Ludwiga Rabenhorsta. Część ukończona przez Wolfganga Limprichta wydana została w Lipsku (Leipzig) w roku 1904. 12 lutego tego samego roku on sam zdał egzaminy nauczycielskie, następnie zaś jako jednoroczny ochotnik rozpoczął służbę wojskową we wrocławskim 11 regimencie grenadierów „König Friedrich III”.

Pracę w szkolnictwie rozpoczął w roku 1905. W roku seminaryjnym prowadził zajęcia najpierw w Gimnazjum w Gliwicach (Gleiwitz), później zaś w Gimnazjum w Królewskiej Hucie (Königshütte). Podczas roku próbnego pracował przez jeden semestr w Królewskiej Hucie i jeden semestr w Raciborzu (Ratibor). Uzyskawszy 1 października 1907 roku zatwierdzenie, pracował jako starszy nauczyciel przez dwa lata w Raciborzu i przez kolejny rok w Berlinie-Friedenau. We wrześniu 1910 roku wyruszył najpierw koleją poprzez Rosję aż do dzisiejszego Dalian nad Morzem Żółtym, potem zaś drogą morską do Szanghaju, gdzie objął stanowisko docenta botaniki w niemieckiej szkole medycznej dla Chińczyków. Obok zajęć z botaniki prowadził w niej również zajęcia z fizyki, matematyki, geografii i zoologii. W miesiącach wakacyjnych podróżował po Chinach, zbierając intensywnie okazy roślin, gdy zaś przestało mu to wystarczać, zrezygnował z dniem 31 grudnia 1913 roku z posady i przyłączył się do ekspedycji, którą zorganizował dr

Walter Stötzner, współpracownik Instytutu Geodezyjnego Politechniki w Dreźnie (Dresden). Z ekspedycją tą przemierzył dużą połać Chin, w końcu jednak w prowincji Syczuan odłączył się od niej i w pojedynkę wyruszył do wschodniego Tybetu. Dowiedziawszy się w mieście Batang o wybuchu I wojny światowej, ruszył w drogę powrotną do Szanghaju, a stamtąd do Pekinu. Z Pekinu skierowano go do niemiecko-chińskiej szkoły średniej w Tiencinie, w której pracował od 22 września 1914 roku do 1 stycznia 1920 roku.

Po 10 latach spędzonych poza Europą 22 maja 1920 roku dotarł do Hamburga. Stamtąd udał się do Berlina, gdzie z dniem 1 czerwca rozpoczął pracę w Kaiser-Wilhelm-Realgymnasium. Pozostał w tej szkole tylko przez 3 miesiące – z dniem 1 października tego samego roku przeniesiony został do Schiller-Gymnasium w Berlinie-Charlottenburgu. Przywiezione z Chin zbiory zielnikowe częściowo opracował samodzielnie (liliowate, kosaćcowate, bukowate, goździkowate, gruboszowate, Pittosporaceae, rutowate, niecierpkowate, ślázowate, krwawnicowate, gruszyczkowate, goryczkowate, trędownikowate i dzwonkowate), większość materiałów przekazał jednak do opracowania fachowcom od poszczególnych rodzin. Byli wśród nich →Guido Brause, Ferdinand Pax, Alexander von Lingelsheim (→t.1), Georg Hieronymus (→t.1), Robert Pilger, Georg Kükenthal, Adolf Engler (→t.1), Kurt Krause, Johannes Krause, Friedrich Richard Rudolf Schlechter, Käthe Hoffmann, Georg Grüning, Oskar Eberhard Ulbrich, Kurt Meyer, Hubert Winkler (→t.1), Friedrich Fedde, Otto Eugen Schulz, Friedrich Brieger, Hermann August Theodor Harms, Wilhelm Becker, Edgar Irmscher, Hermann Wolff i Friedrich Ludwig Emil Diels. Sam Limpricht zajął się przede wszystkim opisem swoich botanicznych podróży. Opis ten z dedykacją dla jego żony Rii ukazał się jako 12 suplement do wydawanego przez Friedricha Fedde czasopisma „Repertorium specierum novarum regni vegetabilis”. Towarzystwo mu 30 fotografii, 9 map i liczący 218 stron wykaz wszystkich przywiezionych przez niego roślin, który zestawili Ferdinand Pax. Wykaz uwzględnił 3 nowe rodzaje (w tym *Sinolimprichtia* Wolff), 249 nowych gatunków (w tym 57 upamiętniających Limprichta, m.in. *Agrostis limprichtii* Pilger, *Arisaema limprichtii* K. Krause, *Carex limprichtiana* Kükenthal, *Gentiana limprichtii* Grüning, *Hemipilia limprichtii* Schlechter, *Isopyrum limprichtii* Ulbrich, *Leycesteria limprichtii* H. Winkler, *Rhabdothermopsis limprichtii* Lingelsheim, *Rosa limprichtii* Pax et K. Hoffmann, *Strobilanthes limprichtii* Diels, i 4 upamiętniające jego żonę Rie: *Euphorbia riae* Pax et K. Hoffmann, *Primula riae* Pax et K. Hoffmann, *Eritrichium riae* H. Winkler, *Veronica riae* H.

Winkler), 2 nowe podgatunki, 45 nowych odmian i 7 nowych form.

W roku 1922 Limpricht wrócił do Wrocławia, gdzie został jako radca studyjny zatrudniony w Miejskiej Szkole Realnej. Dwa lata później habilitował się na Uniwersytecie Wrocławskim w zakresie botaniki. Tematem rozprawy habilitacyjnej było pochodzenie i zmiany ewolucyjne gnidoszów (*Pedicularis*), którymi zajmował się już wcześniej, opracowując zbiory przywiezione z Chin. Od tej pory jego praca zawodowa biegła dwoma torami – obok pracy w szkolnictwie średnim (od roku 1936 we wrocławskiej Bender-Oberealschule) był też docentem prywatnym na Uniwersytecie Wrocławskim. Wśród jego późniejszych publikacji znalazły się kolejne poświęcone gnidoszom i rodzinie krapielowatych, przede wszystkim jednak dominowała w nich tematyka śląska. Zajmował się florą Śnieżnych Kotłów w Karkonoszach i potrzebą jej ochrony, roślinami wapieniolubnymi Kotliny Kłodzkiej i Gór Kaczawskich oraz roślinnością wschodnich Sudetów i północno-zachodnich Beskidów ze szczególnym uwzględnieniem roślin wapieniolubnych. Będąc od roku 1920 członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, w roku 1927 został sekretarzem jego Sekcji Zoologiczno-Botanicznej. Na jego doniesienia florystyczne z okolic Wrocławia, Strzelina (Strehlen), Raciborza i Kietrza (Katscher) już w latach 1904-08 powoływał się w swych sprawozdaniach Theodor Schube (→t.1). Od roku 1926 jego nazwisko znów zaczęło pojawiać się w sprawozdaniach najpierw Schubego, a później →Emila Schalowa. We Wrocławiu mieszkał do roku 1930 przy Waisenhausstrasse 12 (dziś ul. Św. Edyty Stein), później przy Paulstrasse 20 (dziś ul. Michała Wrocławczyka).

21 stycznia 1945 wraz z żoną i córką Ilsa-Beatą pojechał do Kamiennej (Steingrund) koło Bystrzycy Kłodzkiej (Habelschwerdt). Gdy czekali tam na koniec wojny, we Wrocławiu spłonęła jego biblioteka i archiwum zawierające materiały z jego podróży po Chinach. W marcu 1946 roku wraz z rodziną został wysiedlony ze Śląska i po trzech tygodniach dotarł do Ahlen w Westfalii. W pierwszych powojennych latach mieszkali w starym spichlerzu w pobliżu torfowiska Venner Moor koło Münster. Tam odnaleźli ich synowie Limprichta – Ernst Ulrich, Eberhard i Wolf Dietrich – którym udało się przeżyć wojnę i niewolę. Po kilku latach Limpricht nawiązał kontakty z Uniwersytetem w Münster, zaczął organizować dla studentów wycieczki po torfowisku Venner Moor, gdzie znał każdą ścieżkę, zabiegał o objęcie tego torfowiska ochroną, zajął się też badaniem występujących w Westfalii storczyków. 2 grudnia 1952 roku zmarła jego żona Ria. 3 lata po jej śmierci przeprowadził się

do Münster, gdzie zamieszkał przy Wolbecker Strasse 38. Zmarł 5 czerwca 1958 roku.

Publikacje: Beitrag zur Kenntniss der Taccaceen, Breslau 1902; Beiträge zur Flora von China und Ost-Tibet, I-II, *Rep. Sp. Nov.* 17, 1921 [mit F. Pax]; Neue *Pedicularis* aus Ost-Tibet, *ibid.* 18, 1922; Botanische Reisen in den Hochgebirgen Chinas und Ost-Tibet, *ibid.*, *Beih.* 12, 1922 [mit: Aufzählung der von Dr. Limpricht in Ostasien gesammelten Pflanzen, von F. Pax]; Studien über die Gattung *Pedicularis*, *ibid.* 20, 1924; Die Stellung Schlesiens im mitteleuropäischen Florengebiete, *Bot. Jb.* 60, 1926; Nachträge zu *Pedicularis*, *Rep. Sp. Nov.* 23, 1927; Taccaceae, w: Das Pflanzenreich, H. 92, Leipzig 1928; Die Pflanzenwelt der Schneegebirge im Riesengebirge, *Bot. Jb.* 63, *Beibl.* 142, 1930; Die Schneegebirge des Riesengebirges als Naturschutzgebiet, *Rep. Sp. Nov.*, *Beih.* 62, 1931; Zum Gedächtnis für Theodor Schube, *ibid.* 107, 1934; Eine neue *Tacca* aus der Sektion *Ataccia* (Presl) Pax, *Rep. Sp. Nov.* 38, 1935; Umbestimmungen und Namensänderungen in „Aufzählung der von Dr. Limpricht in Ostasien gesammelten Pflanzen“, *Rep. Sp. Nov.* 50, 1941; Die Kalkpflanzen der östlichen Grafschaft Glatz, *Rep. Sp. Nov. Beih.* 131, 1942; Kalkpflanzen der westlichen Grafschaft Glatz, 1. Teil, Flora der Kalkflöze und -nester, auch des Plänerbodens des Habelschwerdter und Adlergebirges sowie Heuscheuerzuges bis zur Nordlehne, *Bot. Jb.* 73, 1943-44; Kalkpflanzen des Bober-Katzbachgebirges und seiner Vorlagen, *ibid.*; Vegetationsverhältnisse der Ostsudeten und der nordwestlichen Beskiden (mit besonderer Berücksichtigung der Kalkflora), *ibid.* 74, 1945; Orchideen in Westfalen, *Naturschutz in Westfalen, Beiheft zu Natur und Heimat* 9, 1949; **nie opublikowane:** Die Vegetationsverhältnisse der Umgebung von Ratibor, 1909.

Źródła: Adressbuch Breslau 1927, s. 408; *ibid.* 1937, s. 418; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Limpricht Wolfgang; Dörfler-Adressbuch 1909, s. 50; Gleiss H., Breslaus grosser Chinaforscher, Botaniker und Schulbiologe, *Der Schlesier* 35, nr 23, 10.6.1983 (portr.); Grumann-Handbuch, s. 106; *Index Biol.*, s. 176; Kössler-Personenlexikon, Band: Labs-Lyon, s. 193; Limpricht W., Lebenslauf, w: Beitrag zur Kenntnis der Taccaceae, Breslau 1902, s. 61; Schalow-Durchforschung 1930, 1931, 1933, 1934; Schube-Durchforschung 1904, 1907, 1908, 1926, 1928; Schube-Herbarium 1904, 1908; TL-2, 3, 1981, s. 20.

LINKE THEODOR

(1822-1892)

Inspektor budowlany, kolekcjoner i hodowca motyli

Urodził się w październiku 1822 roku w Lubinie (Lüben) w rodzinie królewskiego radcy budowlanego Josefa Linke i jego żony Teresy z domu Ganz. Jego rodzice zmarli w Raciborzu (Ratibor). Ok. 1858 roku zamieszkał w Bytomiu (Beuthen) i rozpoczął pracę jako mistrz budowlany w służbie rodu von Schaffgotsch. Był już wówczas żonaty z Marią Henkel-Gottschalt. W Bytomiu przyszło na świat dwoje ich dzieci – 30

stycznia 1859 roku syn Georg Friedrich Joseph Mathias i 15 lutego 1860 roku córka Agnieszka Maria Karolina Teresa.

Nie wiadomo niczego o początkach jego zainteresowania motylami. W roku 1884, będąc już inspektorem budowlanym, został z numerem 56 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben), które nosiło jeszcze wówczas nazwę Międzynarodowego Zrzeszenia Zbieraczy Chrząszczy i Motyli. 20 października tegoż roku w czasopiśmie tego towarzystwa ukazało się jego ogłoszenie, w którym oferował do wymiany lub na sprzedaż jajeczka *Callosamia promethea* i *Automeris io*. Z ogłoszenia wynikało, że przebywał wówczas w Łázních Jeseník (Gráfenort) na austriackim Śląsku. Takie ogłoszenia, które ukazywały się kilka razy do roku w „Entomologische Zeitschrift”, są jedynym śladem jego aktywności w dziedzinie lepidopterologii. Oferował w nich literaturę entomologiczną, motyle z Ameryki Północnej, względnie ich jajeczka, gąsienice i poczwarki do wymiany lub na sprzedaż, sam z kolei szukał jajeczek i poczwarek motyli europejskich.

W kwietniu 1891 roku trafił do niego jako uczeń →Paul Hermann Raebel. Linke przekazywał mu nie tylko swoją wiedzę z zakresu budownictwa, ale uczył go też sztuki preparowania motyli. Ich znajomość trwała, niestety, krótko. 1 maja 1892 roku w „Entomologische Zeitschrift” ukazało się ogłoszenie, w którym Linke oferował na sprzedaż swoje zbiory. Mieściły się one w dwóch szafach, z których każda zawierała 19 gablot. W jednej szafie znajdowały się motyle europejskie, a w drugiej motyle egzotyczne. Ogłoszenie tej samej treści ukazało się też 15 maja. Linke zmarł 15 sierpnia tego samego roku w wieku 69 lat i 10 miesięcy podczas pobytu na kuracji w Polanicy Zdroju (Bad Alt-Heide). Pochowany został 18 sierpnia w Bytomiu, co dokumentuje zapis w księdze zgonów tamtejszego kościoła św. Trójcy. W roku 1895 jego żona usiłowała za pośrednictwem →Ottona Stertza sprzedać pozostałe po nim zbiory. Ich dalsze losy pozostają nieznane.

Źródła: Aus dem Nachlass des Herrn Bauinspektor Linke..., Entom. Zeitschr. 8, 1895, nr 24, Beilage, s. 4; Gebe ab im Tausch event. gegen baar befruchtete Eier von *Samia Promethea*..., Corresp. Bl. Int. Ver. Lepid. Coleopt. Samml. 1, 1884, Tausch-Verkehr nr 6; Ich beabsichtige meine in gutem Zustande befindliche Schmetterlingssammlung zu verkaufen..., Entom. Zeitschr. 6, nr 3, s. 24 i nr 4, s. 31; Katolicka parafia NMP w Bytomiu, księga chrztów miasto 1848-1860, k. 306, poz. 1859/68; ibid., księga chrztów miasto 1860-1864, k. 2, poz. 1860/95; Katolicka parafia św. Trójcy w Bytomiu, księga zgonów 1894-1900, k. 561, poz. 1892/402; LA Berlin, Standesamt Alt-Heide, Sterberegister 1892/19 (ancestry.de); Vereins-Nachrichten: Anmeldungen, Corr. Bl. Int. Ver. Lepid. Coleopt. Samml. 1, 1884, nr 2, s. 14.

LOEW (LÖW) FRIEDRICH HERMANN

(1807-1879)

Światowej sławy badacz muchówek

Urodził się 19 lipca 1807 roku w Weissenfels nad Saalą (Weissenfels an der Saale) w Saksonii jako najstarsze dziecko urzędnika górniczego Johanna Adolpha Loewa i jego żony Luizy Charlotty Julianny z domu Nietzsche. Wkrótce po jego urodzeniu jego ojciec został sekretarzem w salinach w Dürrenbergu, a w roku 1817 w charakterze radcy górniczego przeniesiono go do Halle. Tam Loew uczęszczał do szkoły łacińskiej prowadzonej przez fundację Franckego, później zaś został wysłany do szkoły klasztornej w Rossleben, gdzie wcześniej uczył się jego ojciec i gdzie w roku 1826 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tej samej szkole uczyli się też jego młodsi bracia Friedrich, późniejszy nauczyciel w Seminarium Nauczycielskim w Magdeburgu, i Adolph, który pracował później w urzędzie solnym w Schönebeck w Saksonii. Nie uczył się w niej natomiast inny z jego młodszych braci, zmarły 18 maja 1881 roku w Berlinie Eduard, radca rachunkowy w Ministerstwie Handlu, Przemysłu i Robót Publicznych. Synem Eduarda i bratankiem Hermanna był zmarły 12 sierpnia 1908 w Berlinie botanik Ernst Loew.

Od roku 1826 Hermann Loew studiował w Halle. Tam też 1 grudnia 1830 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „De vita Raymundi Lullii specimen”. W latach 1831-33 pracował w Berlinie, m.in. w Królewskim Seminarium Nauczycielskim, a w roku 1833 rozpoczął jako starszy nauczyciel pracę w Gimnazjum Fryderyka Wilhelma w Poznaniu (Posen). 27 lipca 1834 roku ożenił się w Halle z Franciszką Otylią, córką pastora Johanna Andreasa

Ehrichta i jego żony Christiany Charlotty Fryderyki z domu Bechtold. Miał z nią siedmioro dzieci.

W roku 1837 z jego inicjatywy powstał w Poznaniu Naturwissenschaftlicher Verein der Provinz Posen, w którym on sam pełnił przez wiele lat obowiązki sekretarza. Początkowo interesował się botaniką, później jednak zwrócił się ku entomologii, zajmując się w jej obrębie głównie muchówkami. W roku 1840 ukazała się jego pierwsza publikacja entomologiczna – uwagi do muchówek występujących w okolicach Poznania. Z opisanych w niej 3 nowych rodzajów i 42 nowych gatunków późniejsze rewizje przetrwał rodzaj *Triglyphus* z rodziny bzygowatych (Syrphidae) i 14 gatunków, z których 8 zmieniło przynależność rodzajową. W tym samym roku Loew został przyjęty w poczet członków Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie (Stettin) i opublikował w czasopiśmie tego towarzystwa diagnozy dwóch gatunków z rodziny nasionnicowatych (Tephritidae) – *Trypeta cometa* (= *Tephritis cometa*) i *Trypeta stigma* (= *Urophora stigma*). Wśród jego wczesnych publikacji było też kilka poświęconych anatomii muchówek, był jednak przede wszystkim systematykiem.

W roku 1841 udało mu się spełnić marzenie o dalekich podróżach – razem z berlińskim kartografem Heinrichem Kiepertem i Juliusem Augustem Schönbornem, orientalistą, kolegą z poznańskiego Gimnazjum Fryderyka Wilhelma i przyszłym szwagrem, wyruszył na wyprawę, podczas której przez Berlin, Dreżno (Dresden), Pragę (Prag), Wiedeń (Wien), Stambuł i Izmir dotarli do Licji w południowo-zachodniej części Azji Mniejszej. Później prowadzili badania w górach Taurus i w okolicach Ankary, gdzie odkryli ruiny antycznego osiedla w Gölbaşı. Loew nie opublikował niczego na temat przywiezionych z tej wyprawy zbiorów entomologicznych – informacje na ich temat otrzymali od niego Karl Hermann Konrad Burmeister i Alexander von Humboldt, on sam zaś powrócił do nich dopiero w swoich późniejszych publikacjach.

W roku 1845 po raz pierwszy zajął się muchówkami występującymi w bursztynach – opracował do monografii Georga Carla Berendta i Heinricha Roberta Goepperta (→t.1) tabelaryczne zestawienie rodzajów, podając dla każdego z nich liczbę stwierdzonych gatunków. Publikację właściwego opracowania fauny muchówek z bałtyckich bursztynów Berendt planował w kolejnych tomach swojej monografii, nie doszło jednak do niej z powodu jego śmierci w roku 1850. W tej sytuacji Loew musiał sam zatroszczyć się o wydanie swojej pracy, którą zamieścił w programie Szkoły Realnej w Międzyrzeczu (Meseritz), gdy w roku 1850 został mianowany jej dyrektorem. Rozprawa ta, którą początkowo przyjęto przychylnie, spotkała się

później z dość ostrą krytyką ze strony innych badaczy, toteż choć Loew przygotowywał później przez wiele lat kolejną publikację na ten sam temat, nigdy nie ukazała się ona w druku.

W latach 50. Loew był już powszechnie uznanym specjalistą, którego w poczet swoich członków przyjęły towarzystwa przyrodnicze w Moskwie, Frankfurcie nad Menem (Frankfurt am Main), Gdańsku (Danzig), Moguncji (Mainz), Halle, Dessau, Blankenburgu i Dreźnie. 3 stycznia 1855 roku na wniosek Ignaza Rudolfa Schinera i Augusta Bacha został członkiem Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu, a gdy w roku 1857 powstało Towarzystwo Entomologiczne w Berlinie, figurował już w pierwszym wykazie jego członków. Najprawdopodobniej również od roku 1857 był członkiem Verein für schlesische Insektenkunde, jednak w tym czasie towarzystwo to nie publikowało wykazów członków i informacji o nowo przyjętych członkach, toteż jest to tylko przypuszczenie. W pierwszym okresie działalności tego towarzystwa zamieścił w jego czasopiśmie wykazy występujących na Śląsku muchówek z rodzajów *Sapromyza* (Lauxaniidae), *Loxocera* (Psilidae), *Palloptera* (Pallopteridae), *Tachypeza* (Hybotidae), *Microphorus* (= *Microphor*, Dolichopodidae) i *Chlorops* (Chloropidae), a także wykaz europejskich przedstawicieli rodziny błotniskowatych (Heleomyzidae), któremu towarzyszyła informacja o 6 gatunkach z tej rodziny występujących na Śląsku. Tomy 13-15 starszej serii „Zeitschrift für Entomologie” z lat 1859-61 zawierały wyłącznie publikacje Loewa, jednak z powodu przerw w działalności towarzystwa i zaniedbań, o które obwiniono później →Augusta Assmanna, zaczęto je kolportować dopiero na początku lat 70. Od roku 1876 w wykazach członków Verein für schlesische Insektenkunde Loew figurował jako członek honorowy. W tym czasie opublikował w wydawnictwach tego towarzystwa artykuły o rodzajach *Azelia* (Muscidae) i *Spathiogaster* (Syrphidae) oraz rewizję mikozkowatych (Blephariceridae).

Marzeniem Loewa były dalekie podróże, jednak poza wyprawą w roku 1841 nigdy nie udało mu się zrealizować tego marzenia. W jego ręce trafiały jednak zbiory muchówek z niemal wszystkich kontynentów. Były wśród nich m.in. zbiory Wilhelma Petersa z Mozambiku, Juliusa Lederera z Syrii i Cylicji, Johana Augusta Wahlberga i C. Tollina z południowej Afryki, Williama Stimpsona z Japonii, Ludmilla Haberhauer z Gruzji i Aleksieja Fedcenki z Turkiestanu. Najważniejsze były jednak zbiory północnoamerykańskie. Historia ich opracowywania rozpoczęła się w roku 1856, gdy kontakt z Loewem nawiązał rosyjski konsul generalny w Stanach Zjednoczonych Carl

Robert Romanowicz, baron von der Osten-Sacken. Zorganizował on duży zespół terenowych entomologów, którzy zbierali okazy w różnych częściach Ameryki Północnej. Okazy te trafiały następnie do Loewa, który po opracowaniu każdej kolejnej setki publikował opisy w serii „Diptera Americae septentrionalis indigena” zamieszczanej w „Berliner entomologische Zeitschrift”. W przekładzie na angielski ukazywały się one następnie w „Smithsonian miscellaneous collections”. W roku 1877 cała przesłana Loewowi kolekcja wróciła do Stanów Zjednoczonych, gdzie trafiła do zbiorów Muzeum Zoologii Porównawczej w Cambridge w stanie Massachusetts.

W roku 1868 ze względu na stan zdrowia Loew przeszedł w stan spoczynku i przeprowadził się z Międzyrzecza do Gubina (Guben). Rok później, zaproszony przez Maksymiliana Siłę-Nowickiego, odwiedził Tatry – owocem tej wyprawy była jego jedyna publikacja w języku polskim, która ukazała się w „Roczniku Towarzystwa Naukowego Krakowskiego”. W latach 70. nadal opracowywał zbiory muchówek przesyłanych mu z różnych stron świata, a obok tego wrócił do działalności politycznej, której początki wiązały się z jego uczestnictwem w obradach Parlamentu Frankfurckiego w roku 1848. W latach 1873-76 był posłem okręgu Żary-Gubin (Sorau-Guben) z ramienia Partii Narodowo-Liberalnej (Nationalliberale Partei, NLP). Gdy jednak latem 1876 podczas odpoczynku w Blankenburgu w Turyngii doznał udaru mózgu, musiał mocno ograniczyć swoją aktywność. Stan jego zdrowia pogarszał się odłąd stopniowo, toteż zdecydował się przenieść do prowadzonego przez diakonisy zakładu opieki w Halle. Tam zmarł po kolejnym udarze 21 kwietnia 1879 roku.

W ponad 200 publikacjach z lat 1840-1878 opisał łącznie 444 nowe rodzaje muchówek, z których ważność zachowały do dziś 242. Reprezentują one 44 rodziny, a wśród nich najliczniej łowikowate (67), błyskieniowate (18), nasionnicowate (18), bujankowate (17) i niezmiarkowate (11). W tychże publikacjach opisał 3808 nowych gatunków, z których ważność zachowało do dziś 2840, a wśród nich 1354 przypisane w wyniku późniejszych rewizji do innych rodzajów. Ważne do dziś gatunki Loewa reprezentują 91 rodzin, najliczniej łowikowate (344), błyskieniowate (316), bujankowate (273), wujkowate (209), bzygowate (186) i nasionnicowate (141).

Jego nazwisko jeszcze za jego życia upamiętnili m.in. Johann Nepomuk Georg Egger w nazwie rodzaju *Loewia* z rodziny rączycowatych (Tachinidae) oraz →Philipp Christoph Zeller (*Sphagina loewii*), Johann Wilhelm Zetterstedt (*Sphaerophoria loewii*), Camillo Rondani (*Mesomelena loewii*), Christoph Gottfried

Andreas Giebel (*Culex loewi*), Luigi Bellardi (*Erax loewi*), Johann Friedrich Jaennicke (*Sisyromyia loewii*), Maksymilian Siła-Nowicki (*Rhamphomyia loewi*) i Jan Sznabl (*Microcephalus loewii*).

Ważniejsze publikacje:

Bemerkungen über die in der Posener Gegend einheimischen Arten mehrerer Zweiflügler-Gattungen, Programm des Königlichen Friedrich-Wilhelms-Gymnasiums zu Posen 1840; Über die im Grossherzogthum Posen aufgefundenen Zweiflügler, ein Beytrag zur genaueren kritischen Bestimmung der europäischen Arten, *Isis* (33), 1840; *Trypeta stigma* und *Trypeta cometa*, zwei neue europäische Zweiflüglerarten, *Stett. Entom. Zeitung* 1, 1840; *Syrphus dispar*, eine neue Art, *ibid.* 2, 1841; Über die Gattung *Chrysotoxum*, *ibid.*; Bemerkungen über die bekannten europäischen Arten der Gattung *Chrysogaster* Meig., *ibid.* 4, 1843; Bemerkungen über die Gattung *Milichia* Meigen, und Beschreibung einer neuer Art, *ibid.*; Beschreibung einiger neuen Gattungen der europäischen Dipterenfauna, *ibid.* 5, 1844; Beschreibung zweier merkwürdigen neuen Dipteren, *ibid.*; Über die europäischen Arten der Gattung *Idia*, *ibid.*; Zur Kenntnis der *Ocyptera*-Arten, *ibid.*; *Dioctria harcyniae*, eine neue Art, *ibid.*; Kritische Untersuchung der europäischen Arten des Genus *Trypeta* Meig., *Germars Zeitschr. f. Entom.* 5, 1844; Dipterologische Beiträge, Programm des Königlichen Friedrich-Wilhelms-Gymnasiums zu Posen 1845; Diptera, w: G. C. Berendt, H. R. Goeppert, Die im Bernstein befindlichen organischen Reste der Vorwelt, Bd. 1., Abth. 1., Der Bernstein und die in ihm befindlichen Pflanzenreste der Vorwelt, Berlin 1845; Noch einige Bemerkungen über die Gattung *Ocyptera*, *Stett. Entom. Zeitung* 6, 1845; *Acrocera trigramma*, eine neue europäische Art, *ibid.*; Über die systematische Stellung von *Scenopinus* und Beschreibung einer neuen Art, *ibid.*; *Medeterus magius*, eine neue Art, *ibid.*; Beschreibung einiger vom Herrn Pastor Hoffmeister zu Nordhausen aufgefundenen, merkwürdigen Dipteren, *ibid.*; Über die Gattung *Ortalis* und zwei neue Arten derselben, *ibid.* 7, 1846; *Helophilus*, *ibid.*; Bemerkungen über die Gattung *Beris* und Beschreibung eines Zwitters von *Beris nitens*, *ibid.*; *Trypeta toxoneura* nov. sp. und *Sapromyza tenera* nov. sp., *ibid.*; Fragmente zur Kenntniss der europäischen Arten einiger Diptereengattungen, *Linn. Entom.* 1, 1846; Ein Paar neue Fliegen zum neuen Jahre!, *Stett. Entom. Zeitung* 8, 1847; Über einige der vom Oberlehrer Ruthe in Oken's *Isis* für 1831 mitgetheilten dipterologische Bemerkungen, *ibid.*; Über *Tetanocera stictica* und ihre nächsten Verwandten, nebst der Beschreibung zweier anderen neuen *Tetanocera*-Arten, *ibid.*; Bemerkungen über einige in neuerer Zeit publizierte Dipteren Gattungen und Arten, *ibid.*; Über *Tetanocera ferruginea* und die ihr verwandten Arten, *ibid.*; Dipterologisches: 1. *Tetanocera trifaria* und Schlussbemerkungen über *Tetanocera*, 2. *Wiedemannia compressa* und *rufiventris*, 3. *Asthenia Westw.*, *ibid.*; Einige neue Tachinarien, *ibid.*; Dipterologisches: *Thaumalea*, *Stratiomys*, *Chauna* nov. gen., *Ochthera*, *Trypeta*, *Ortalis*, *ibid.*; Dipterologische Beiträge II, Programm des Königlichen Friedrich-Wilhelms-Gymnasiums zu Posen 1847; Dipterologische Beiträge III, *Jber. Naturwiss. Ver. Posen.* 1846, 1847; Mittheilungen über die Verwandtschaftsgeschichte einiger Insekten und über ihren Haushalt auf Pflanzen, *Allgem. Deutsche Naturhist. Zeitung* 2, 1847; Über die europäischen Raubfliegen (Diptera asilica), *Linn. Entom.* 2-4, 1847-49; Über die Arten der Gattung *Gynopoda*, *Stett. Entom. Zeitung* 9, 1848; Über die europäischen Arten der Gattung *Eumerus*, *ibid.*; Eine neue europäische

Art der Gattung *Conops*, *ibid.*; Dipterologisches: *Dolichopus*, *Syrpitta*, *ibid.*; Eine neue europäische Art der Gattung *Metopia*, *ibid.*; Über *Sciomyza glabricula* Fall. und ihre nächsten Verwandten, *ibid.* 10, 1849; *Cylindrotoma nigri-ventris*, *Dixa laeta*, *Dixa puberula* und *Dixa obscura*, vier neue Arten, *ibid.*; Sechs neue Arten der Gattung *Trypeta*, *ibid.* 11, 1850; Beitrag zur Kenntniss der *Rhaphium*-Arten, *ibid.*; *Meghyperus* und *Arthropeas*, zwei neue Dipterengattungen, *ibid.*; Beschreibung zweier neuen Arten der Gattung *Orthochile* Latr., *ibid.*; Zwei neue Fliegen und zwei systematische Bedenken, *ibid.*; Dipterologische Beiträge IV, Programm des Königlichen Friedrich-Wilhelms-Gymnasiums zu Posen 1850; Über den Bernstein und die Bernsteinafauna, Programm der Realschule zu Meseritz 1850; Zur Kenntniss der Gallmücken, *Linn. Entom.* 5, 1851; Beschreibung einiger neuen *Tipularia terricola*, *ibid.*; Nachträge zu der in den Früheren Bänden der *Linnaea* enthaltenen Beschreibung der europäischen Asiliden, *ibid.*; Bemerkungen über die Familie der Asiliden, Programm der Realschule zu Meseritz 1851; Neue Beiträge zur Kenntniss der Dipteren I-VIII, *ibid.* 1853-1862; Vier neue griechische Diptera, *Stett. Entom. Zeitung* 16, 1855; Einige Bemerkungen über die Gattung *Sargus*, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 5, 1855; Über die Gattung *Eumerus*, *ibid.*; Über die Fliegen-gattungen *Microdon* und *Chrysotoxum*, *ibid.* 6, 1856; Diptera, w: W. G. Rosenhauer, Die Thiere Andalusiens nach Resultate einer Reise zusammengestellt, nebst den Beschreibungen von 249 neuen oder bis jetzt noch unbeschriebenen Gattungen und Arten, Erlangen 1856; Bidrag till kännedom om Afrikas Diptera, *Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademien's Forhandlingar* 13-15, 17, 19, 1857-1862; Dipterologische Notizen, *Wien. Entom. Monatschr.* 1, 1857; Dipterologische Mittheilungen, *ibid.*; Nachricht über syrische Dipteren, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 7, 1857; Die bis jetzt bekannt gewordenen Arten der Gattung *Scenopinus*, *ibid.*; Die europäischen Arten der Gattung *Cheilosia*, *ibid.*; *Dischistus multisetosus* und *Saropogon aberrans*, zwei neue europäische Dipteren, *Stett. Entom. Zeitung* 18, 1857; Eine dipterologische Razzia auf dem Gebiete des naturwissenschaftlichen Vereins für Sachsen und Thüringen, *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 10, 1857; Über schlesische Dipteren, *Zeitschr. f. Entom.* 11, 1857; Über die bisher in Schlesien aufgefundenen *Sapromyza*-Arten, *ibid.*; Die schlesischen Arten der Gattung *Palloptera*, *ibid.*; Die in Schlesien einheimischen Arten der Gattung *Loxocera*, *ibid.*; Über die europäischen Arten der Gattung *Oxycera*, *Berl. Entom. Zeitschr.* 1, 1857; Über einige neue Fliegengattungen, *ibid.* 2, 1858; Drei neue *Ortalis*-Arten *ibid.*; Zur Kenntniss der europäischen *Tabanus*-Arten, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 8, 1858; Versuch einer Auseinandersetzung der europäischen *Chrysops*-Arten, *ibid.*; *Synanthophora pallida*, nov. sp. et gen., *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 11, 1858; Über die den Roggen in den Provinzen Schlesien und Posen verwüstende Fliegenmade, *Zeitschr. f. Entom.* 12, 1858; Zehn neue Diptern, *Wien. Entom. Monatschr.* 2, 1858; Zwanzig neue Diptern, *ibid.*; *Dialyta atriceps*, nov. spec., *ibid.*; Beschreibung einiger japanischen Diptern, *ibid.*; Über *Cacoxenus indagator* nov. sp. und seine Verwandten, *ibid.*; Über die Arten der Gattung *Clinocera* Meig., *ibid.*; Über die europäischen Arten der Gattung *Silvius*, *ibid.*; Noch eine neue *Clinocera*, *ibid.*; Zwei neue Fliegen, *ibid.* 3, 1859; Zwei neue Fliegen, *ibid.*; Die nord-amerikanischen Arten der Gattungen *Tetanocera* und *Sepe-don*, *ibid.*; Über die europäischen Helomyzidae und die in Schlesien vorkommenden Arten derselben, *Zeitschr. f. Entom.* 13, 1859; Über die schlesischen Arten der Gattung *Tachypeza* Meig., *ibid.* 14, 1860; Über die schlesischen Ar-

ten der Gattung *Microphorus* Macq., *ibid.*; Die Dipteren-Fauna Sudafrika's, 1. Abth., Berlin 1860; Diptera Americana ab Osten-Sackenio collecta, decas prima, *Wien. Entom. Monatschr.* 4, 1860; Drei von Herrn Dr. Friedr. Stein in Dalmatien entdeckte Dipteren, *ibid.*; Die europäischen Arten der Gattung *Stenopogon*, *ibid.* 5, 1861; Diptera aliquot in insula Cuba collecta, *ibid.*; *Gymnopternus principalis*, eine neue Art, *ibid.*; Über die Arten der Gattung *Haltericerus* Rond., *ibid.*; Beschreibung einiger neuer europäischer Dipteren, *ibid.*; *Lispe superciliosa* nov. sp., *ibid.*; *Blaesoxipha grylloctona*, nov. genus et species, *ibid.*; Über die bisher in Schlesien aufgefundenen Arten der Gattung *Chlorops* Macq., *Zeitschr. f. Entom.* 15, 1861; Über die afrikanischen Trypetina, *Berl. Entom. Zeitschr.* 5, 1861; Diptera Americae septentrionalis indigena, centuriae I-X, *ibid.* 5-10, 13, 16, 1861-72; Über griechische Dipteren, *ibid.* 6, 1862; Nachtrag zu den im vorigen Bande enthaltenen Beschreibungen afrikanischer Trypetinen, *ibid.*; Die europäischen Bohrfliegen (Trypetidae), *Wien* 1862; Diptera – Zweiflügler, w: Peters W. C. H., Naturwissenschaftliche Reise nach Mossambique, Zoologie, Bd. 5., Insekten und Myriopoden, Berlin 1862; Novae Helomyzidarum in Europa viventium species, *Wien. Entom. Monatschr.* 6, 1862; Über einige bei Varna gefangene Dipteren, *ibid.*; Sechs neue europäische Dipteren, *ibid.*; Monographs of the Diptera of North America, part I-III, *Smithsonian miscellaneous collections* 6, 11, 1862-73; Enumeratio Dipteriorum, quae C. Tollin ex Africa meridionali (Orangestaat, Bloemfontein) misit, *Wien. Entom. Monatschr.* 7, 1863; Über bei Sliwno im Balkan gefangene Dipteren, *ibid.*; *Gymnomus troglodytes*, eine neue österreichische Fliegengattung, *ibid.*; Zwei neue europäische Dipteren, *ibid.*; Zur Kenntnis der deutschen *Heteroneura*-Arten, *Berl. Entom. Zeitschr.* 8, 1864; Die Arten der Gattung *Balioptera*, *ibid.*; Über die europäischen Arten der Gattung *Diatata*, *ibid.*; Sechs neue europäische Ortalidae, *Wien. Entom. Monatschr.* 8, 1864; Acht neue *Cordylura*-Arten, *ibid.*; Die europäischen *Tipula*-Arten, deren Weibchen verkümmerte Flügel haben, *ibid.*; *Tipula sinuata* und ihre nächsten Verwandten, *ibid.*; Die österreichischen *Hemerodromia*-Arten, *ibid.*; Über *Empis cothurnata* Brull. und *Empis hispanica* Lw., *ibid.*; *Clinocera bivittata*, nov. sp., *ibid.*; Über die *Pachymyria*-Arten aus dem Verwandtschaftskreise der *P. femorata* Fbr., *ibid.*; *Gitona formosa*, eine neue deutsche Art, *ibid.*; Über zu Dürrenberg beobachtete halophile Dipteren, *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 23, 1864; Über die in der zweiten Hälfte des Juli 1864 auf der Ziegelwiese bei Halle beobachteten Dipteren, *ibid.* 24, 1864; Neue *Tipula* bei Bad Liebenstein, *ibid.* 26, 1865; Über die bisher beschriebenen europäischen *Anisomera*-Arten, *ibid.*; Über die europäischen Arten der Gattung *Geomyza*, *Berl. Entom. Zeitschr.* 9, 1865; Über die europäischen *Opomyza*-Arten, *ibid.*; Über die europäischen Arten der Gattung *Rhinoessa*, *ibid.*; Über einige bei Kutais in Imeretien gefangene Dipteren, *ibid.*; Über die europäischen *Noterophila*-Arten, *ibid.*; *Ortalis picipes*, eine neue Art, *ibid.*; Beschreibung einiger afrikanischen Diptera nemocera, *ibid.* 10, 1866; *Psilopus opacus* nov. sp., *ibid.*; *Empylocera*, eine neue Ortaliden-Gattung, *ibid.*; Über einige bei Danzig gefangene Dipteren, bei denen die Flügel verkümmert sind oder ganz fehlen, *Schriften Naturf. Ges. Danzig N. F.* 1, 1866; Über *Empis ciliata* Fbr. und über die ihr zunächst verwandten Arten, *Berl. Entom. Zeitschr.* 11, 1867; Über den Verwandtschaftskreis der *Empis stercorea* Lin., *ibid.*; Über diejenigen mit *Empis chioptera* Meig. verwandten Arten, welche dunkle Schwinger haben, *ibid.*; Nachträgliche Bemerkungen zu den *Empis*-Arten aus den

Verwandtschaftskreisen der *E. stercorea* und *chiotera*, *ibid.*; Die amerikanischen Ulidina, *ibid.*; Die europäischen Arten der Gattung *Micropeza*, *ibid.* 12, 1868; Über *Empis albicans* Meig. und ihre derselben nahe verwandte Art, *ibid.*; *Empylocera xanthaspis* nov. sp., *ibid.*; Über *Empis nitida* Meig. und die ihr verwandten Arten, *ibid.*; Cilicische Dipteren und einige mit ihnen concurrirnde Arten, *ibid.*; Nachträgliches über den Verwandtschaftskreis von *Empis albicans*, *ibid.*; Die ächte *Micropeza lateralis* Meig., *ibid.*; Die europäischen Ortaliidae, *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 32, 1868; Nachtrag zu der Übersicht der europäischen Ortaliidae, *ibid.*; Über einige *Empis*-Arten, welche zu den im XI. Bande besprochen Verwandtschaftskreisen gehören, *Berl. Entom. Zeitschr.* 13, 1869; *Drepanephora*, eine neue Gattung der Sapromyzidae, *ibid.*; Systematische Beschreibung der bekannten europäischen zweiflügeligen Insecten, von Johann Wilhelm Meigen, 8.-10. Theil oder 2.-4. Supplementband, bearb. von H. Loew, Halle 1869-1873; Über Dipteren der Augsburger Umgegend, *Ber. Naturhist. Ver. Augsburg* 20, 1869; La famiglia dei Blefaroceridi (Blepharoceridae), *Boll. Soc. Entom. Ital.* 1, 1869; Revision der europäischen Trypetina, *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 34, 1869; Bemerkungen über einige *Scatopse*-Arten, *ibid.* 35 (N. F. 1), 1870; *Lobioptera speciosa* Meig. und *decora* nov. sp., *ibid.*; Revision der europäischen *Pachygaster*-Arten, *ibid.*; Diptera, w: Heyden L. v., Entomologische Reise nach dem südlichen Spanien der Sierra Guadarrama und Sierra Morena, Portugal und den Cantabrischen Gebirgen, Berlin 1870; Über die von Herrn Dr. G. Seidlitz in Spanien gesammelte Dipteren, *Berl. Entom. Zeitschr.* 14, 1870; Revision der *Calobata*-Arten der europäischen Fauna, *ibid.*; O Dyp-terach dotąd na galicyjskich stokach Tatrzyskich, *Roczn. Tow. Nauk. Krak. pocz.* 3, 19, 1871; Туркестанские двукрылые, *Известия Императорского общества любителей естествознания, антропологии и этнографии* 9, 1871; Über *Syntormon biserialis* Lw., *denticulatus* Zett. und *freymuthae* n. sp., *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 41 (N. F. 7), 1873; Über die Arten der Gattung *Sphyracephala* Say, *ibid.* 42 (N. F. 8), 1873; Diptera nova, in Pannonia inferiori et in confinibus Daciae regionibus a Ferd. Kowarzio capta, *Berl. Entom. Zeitschr.* 17, 1873; Über die Gattung *Canace* Hal., *ibid.* 18, 1874; Neue nordamerikanische Dasypogonina, *ibid.*; Neue nordamerikanische Diptera, *ibid.*; Die deutschen Arten der Gattung *Azelia*, w: Entomologische Miscellen, Breslau 1874; Diptera nova a Hug. Theod. Christoph collecta, *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 43 (N. F. 9), 1874; Über die Arten der Gattung *Blepharotes* Westw., *ibid.* 44 (N. F. 10), 1874; Beschreibung südafrikanischer Dipteren aus Familien der Psilidae, Micropezidae und Oscinidae, *ibid.*; Beschreibung neuer amerikanischen Dipteren, *ibid.* 48 (N. F. 14), 1876; *Eclimurus hirtus* und *Hapalothrix lugubris*, zwei neue europäische Dipteren, *Deutsch. Entom. Zeitschr.* 20, 1876; *Spathiogaster ambulans* Fbr. und *schummelii*, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 5, 1876; Revision der Blepharoceridae, *ibid.* N. F. 6, 1877; Neue nordamerikanischen Ephydriden, *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 51 (N. F. 17), 1878.

Źródła: Album der Schüler zur Kloster Rossleben von 1742 bis 1854, Halle 1854, s. 21, 77, 79, 87; Appel O., Ernst Loew, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 26, 1908, s. (94)-(105); Bellardi L., Saggio di ditterologia messicana, Appendice, Torino 1862, s. 21-22; Egger J., Neue Dipteren-Gattungen und Arten aus der Familie der Tachinarien und Dexiarien nebst einigen anderen dipterologischen Bemerkungen, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 6, 1856, s. 383-392; *Entom. Kalender* 1876, s. 19; Giebel Ch. G. A., Wirbelthier und

Insektenreste im Bernstein, *Zeitschr. f. Ges. Naturwiss.* 20, 1862, s. 311-321; Jaennicke J. F., Neue exotische Dipteren, *Abh. Senckenb. Naturf. Ges.* 6, 1867, s. 311-408; Kowarz F., Professor Dr. Hermann Loew †, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 29, 1879, s. 45-47; LA Berlin, Standesamt Berlin X, Sterberegister 1881/1018 (Eduard Loew) (ancestry.de); Mitglieder des Vereins, *Berl. Entom. Zeitschr.* 1, 1857, s. XI; Neu eingetretene Mitglieder, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 5, 1855, s. 3; Nowicki M., Beschreibung neuer Dipteren, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 6, 1868, Abhandl., s. 70-97; Osten-Sacken C. R., Verzeichniss der entomologischen Schriften von Hermann Löw, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 34, 1885, s. 455-464; Osten-Sacken C. R., Record of my life and work in entomology, Cambridge (Massachusetts) 1903, s. 29-35, 44-45, 99-137, 144-153, 158-164 (portr.); Rondani C., *Dipterologiae Italicae prodromus*, vol. III, Parmae 1859, s. 206; Schnabl J. A., *Microcephalus*, nov. gen. Oestridarum, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 21, 1877, s. 49-55; Stadtarchiv Halle (Saale), Standesamt Halle, Sterberegister 1879/550 (ancestry.de); Sterne C., Prof. Fr. Hermann Loew – Necrolog, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 22, 1878, s. 419-423; Verzeichniss der Mitglieder, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 5, 1876 (str. nie numerowane przed str. 1); Zeller Ph. Ch., Die schlesischen Arten der Diptere ngattung *Sphegina*, *Stett. Entom. Zeitung* 4, 1843, s. 302-305; Zetterstedt J. W., *Diptera Scandinaviae disposita et descripta*, t. II, Lundae 1843, s. 774.

LÖWE JOHANN CHRISTIAN CARL (1758-1807)

**Działacz gospodarczy i wydawca czasopism
gospodarczych**

Urodził się 2 sierpnia 1758 roku w Thomsdorf w brandenburskim powiecie ziemskim Uckermark. Był synem pastora, a jego matka była córką pastora. Od dziecka lubił przyrodę i pracę na roli, a zamiłowanie to pogłębiło się, gdy jako trzynastolatek przeprowadził się do swego wuja, pastora Müllera w Zichow koło Prenzlau. Johann Gotthilf Müller był znany nie tylko jako pedagog – w latach 1857-66 był rektorem szkoły łacińskiej w Prenzlau, a później młodzi ludzie przygotowywali się do studiów uniwersyteckich

w jego domu – ale też przyrodnik, zbieracz skamieniałości i właściciel prywatnego ogrodu botanicznego, w którym rosły dwa tysiące gatunków roślin. Ukończywszy 18 lat, Löwe wyruszył do Halle, by zgodnie z życzeniem ojca studiować teologię. Nie przykładał się jednak zbyt do nauki, więcej czasu spędzając w ogrodzie botanicznym, do którego rzadko zaglądali studenci medycyny. Ówczesny zarządca ogrodu i demonstrator Philipp Caspar Junghans z ochotą przyjął jego pomoc i często wyręczał się nim, wysyłając go na wycieczki z nielicznymi studentami, którzy interesowali się botaniką. Obok botaniki Löwe studiował też z zapałem coraz bogatszą w owym czasie literaturę gospodarczą. W roku 1779 w dużej mierze z jego inicjatywy powstało w Halle Towarzystwo Przyrodnicze. Löwe napisał jego statut i namówił radcę Friedricha Wilhelma von Leyssera, autora dzieła „Flora Halensis” do objęcia jego prezesury.

Gdy w roku 1783 ukazał się pierwszy tom „Abhandlungen der Hallischen Naturforschenden Gesellschaft”, Löwe od jakiegoś czasu pracował już w Ostroszowicach (Weigelsdorf) w powiecie dzierzoniowskim (Kreis Reichenbach) jako wychowawca syna hrabiego Seher-Thoss. We wspomnianym tomie zamieszczony został jego krótki opis przyrody okolic Ostroszowic, a także doniesienia o obserwacjach poczynionych podczas wypraw na Ślęzę (Zobtenberg) i Śnieżkę (Schneekoppe) oraz podczas podróży do Strużyny (Schönbrunn) w powiecie strzelińskim (Kreis Strehlen). W majątku hrabiego miał okazję do zapoznania się z różnego rodzaju nowinkami gospodarczymi, wówczas też wpadł na pomysł założenia szkoły przygotowującej przyszłych administratorów majątków ziemskich od strony teoretycznej i praktycznej. Nie udało mu się jednak wprowadzić tego pomysłu w życie, gdyż w roku 1784 jego podopieczny rozpoczął studia we Wrocławiu (Breslau), a on sam musiał mu towarzyszyć.

We Wrocławiu zaczął redagować swoje pierwsze czasopismo, „Physicalische Zeitung”, które w roku 1784 drukowane było w Halle. Pozyskał do niego jako autorów wielu swoich dawnych przyjaciół z Halle, profesora fizyki i matematyki Akademii Rycerskiej w Legnicy (Liegnitz) Franza Christopha Jetze oraz profesora wrocławskiej Leopoldyny Antona Gottfrieda Steinera. On sam zamieszczał w nim głównie krótkie doniesienia poświęcone botanice. Kontynuacją wspomnianego czasopisma był miesięcznik „Physikalisch-ökonomische Zeitung”, który Löwe wydawał wraz ze starszym inspektorem pszczelarskim Johannem Riemem w latach 1785-86 we Wrocławiu. Riem wydawał je później nadal w Dreźnie (Dresden) i Lipsku (Leipzig) jako „Physikalisch-ökonomische Monats- und

Quartalschrift”. Löwe powrócił we Wrocławiu do pomysłu założenia szkoły dla kameralistów, kupców i administratorów, jednak i tym razem nie udało mu się go urzeczywistnić. Z niewielkim zainteresowaniem spotkał się też jego pomysł wykładów i wycieczek botanicznych dla lekarzy, chirurgów, aptekarzy, ekonomów i uczniów starszych klas gimnazjalnych. Materiały do tego kursu ukazały się w roku 1787 w postaci podręcznika noszącego tytuł „Handbuch der theoretischen und praktischen Kräuterkunde, zum Gebrauch für Jedermann”. Zamiast tego kursu Löwe prowadził przez pewien czas zajęcia z przyrodoznawstwa w Gimnazjum św. Elżbiety.

Gdy w roku 1786 jego podopieczny ukończył studia i Löwe musiał poszukać nowej posady, zatrudnił go w charakterze inspektora gospodarczego w dobrach Tułowice (Tillowitz) koło Niemodlina (Falkenberg) hrabia von Praschma. Po dwóch latach Löwe zrezygnował z tego posady i zamieszkał w Śmiechowicach (Moselach) koło Brzegu (Brieg), gdzie skupił się na pracy pisarskiej. Zaczął wydawać z Johannem Gottliebem Peuckerem czasopismo „Oberschlesische Monathschrift”, które ukazywało się w latach 1788-89 w Grodkowie (Grottkau), opublikował też we Wrocławiu swoje „Oekonomisch-kameralistische Schriften”.

Ich pierwszy tom zadedykował Fryderykowi Augustowi I Wettynowi, który w podziękowaniu nadał mu tytuł książęcego sasko-weimarskiego ziemskiego radcy kameralnego.

W roku 1792 postanowił sam zająć się rolnictwem, w związku z czym kupił majątki Poniszowice (Ponischowitz), Niewiesz (Niewiesch) i Niekarmia (Nie-karm) w ówczesnym powiecie toszeckim (Kreis Tost). 23 maja 1792 ożenił się z Karoliną Dorotheą Henriettą, córką chirurga pułkowego Antona Christiana Carla Krügera z Brzegu. Pierwsze ich dziecko – nieznanym z imienia syn – przyszło na świat 19 lutego 1793 roku. W roku 1794 Löwe sprzedał majątki w powiecie toszeckim i kupił majątek Szadurczyce (Schaderwitz) w powiecie nyskim (Kreis Neisse). Tam 6 września 1794 roku urodził się mu kolejny, nieznanym nam z imienia syn. W tym samym roku Löwe zaczął wydawać z Johannem Georgiem Briegerem „Neuestes Magazin für Oekonomen und Cameralisten”, który ukazywał się do roku 1800. W roku 1796 sprzedał Szadurczyce, by kupić majątki Molna (Mollna) i Ciasna (Cziasnau) w powiecie lublinieckim (Kreis Lublinitz). W latach 1796-1801 przyszyły tam na świat jego kolejne dzieci – Karl Gustav Heinrich, Dorothea Henrietta Amalia, Hermann Gottlieb Karl oraz bliźniacy Carl Richard i Carl Gustav. Jego żona zmarła 14 lipca 1801 roku po urodzeniu bliźniaków.

W roku 1801 Löwe zaczął redagować „Annalen der schlesischen Landwirthschaft”, które do roku 1806 drukowane były w Berlinie. Gdy w roku 1803 okazało się, że ukończenie rozpoczętych w Molnej prac melioracyjnych przekracza jego możliwości finansowe, sprzedał majątki w powiecie lublinieckim i kupił znacznie mniejszy majątek Grudynia Wielka (Gross Grauden) w powiecie kozielskim (Kreis Cosel). Po klęsce Prus w bitwie pod Jeną-Auerstedt zameldował się u księcia Ferdinanda zu Anhalt-Pless i hrabiego Friedricha Wilhelma von Götzen, którzy organizowali opór na terenach nie zajętych jeszcze przez Francuzów. Mianowany komisarzem, trafił do twierdzy w Srebrnej Górze (Silberberg). Zmarł tam 7 czerwca 1807 roku jako jedna z ofiar epidemii tyfusu.

Ważniejsze publikacje: Kurze Naturgeschichte von Weigelsdorf, *Abh. Hall. Naturf. Ges. 1*, 1783; Vermischte Beobachtungen – Botanische Bemerkungen; Reise auf den Zobtenberg; Zur Ichthyologie; Zur Ornithologie, *ibid.*; Einige physicalische und ökonomische Bemerkungen bey einer Reise auf die Schneekoppe, *ibid.*; Bemerkungen auf einer Reise nach Schönbrunn im Strehlischen Kreise des Fürstenthums Brieg, *ibid.*; Botanische Bemerkungen – Etwas zur Geschichte der Aspe, Beschreibung einer Spielart der *Orchis morio*, *ibid.*; Ankündigung eines Kameral- und Handlungsinstituts, oder einer Vorbereitungsschule für künftige Kameralisten, Kaufleute und Oekonomen, Breslau 1785; Handbuch der theoretischen und praktischen

Kräuterkunde, zum Gebrauch für Jedermann, Breslau 1787 (str. tyt. na il. 2; 2. Aufl. Halberstadt 1794); Oekonomisch-kameralistische Schriften, 2 Th., Breslau 1788-89; Ankündigung einer Vorbereitungsschule für Landwirth, Forstmänner und Kameralisten, Breslau 1789; Revision der Schriften über Oberschlesien von 1782-1790, Breslau 1791; Nachrichten über Kalk-Düngung in Schlesien, *Ann. Märk. Oekon. Ges. Potsdam 1, H. 1*, 1792; Vom Stock-Holz, *ibid. 2, H. 2*, 1796.

Źródła: AP Katowice, ASC parafii ewangelickiej w Molnej, chrzty 1786-1832, k. 37, 40, 45, 49; AP Opole, Ewangelicka Gmina Wyznaniowa w Brzegu, Aufgebotsbuch 1761-1796, s. 324; Geburten, Schl. Prov. Bl. 17, 1793, s. 372; *ibid.* 20, 1794, s. 282; *ibid.* 23, 1796, s. 606; *ibid.* 27, 1798, s. 190; *ibid.* 30, 1799, s. 78; Geschichte des Gymnasiums zu Prenzlau 1543-1893, Prenzlau 1893, s. 150-160, 307 (Johann Gotthilf Müller); GT 4, 1797, s. 497-498; *ibid.* 14, 1810, s. 456; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 15, 1792, s. 481; Höck J. D. A., Lebenbeschreibungen und literarische Nachrichten von verstorbenen und noch lebenden berühmten Staatswirthren, Magazin der Staatswirthschaft und Statistik, Bd. 1, Weimar 1797, s. 44-45; Kraus G., Der botanische Garten der Universität Halle, Leipzig 1888, H. 1, s. 36, 52-56 (Philipp Caspar Junghans); Muth F., Johann Christian Carl Löwe, ein vergessener schlesischer Land- und Volkswirt, Landw. Jb. 57, 1922, s. 79-106; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 34, 1801, s. 94; *ibid.* 45, 1807, s. 516; portr.: J. G. Krünitz, Ökonomisch-technologische Enzyklopädie, Th. 76, Berlin 1799, frontispis (Bandpate).

LUDWIG CARL AUGUST

(?-ok. 1826)

Badacz flory zarodnikowej Karkonoszy i Gór Izerskich

Wiedza o tym niezwykle ważnym w dziejach śląskiej briologii badaczu przez ponad 120 lat sprowadzała się do tego, co w roku 1890 w pierwszym tomie „Die laubmoose Deutschlands, Österreichs und der Schweiz” napisał Karl Gustav Limpricht (→t.1): „C. Ludwig w latach 1798-1801, gdy był artystą-ogrodnikiem (Kunstgärtner) u barona von Gersdorf w Unięcicach (Meffersdorf), zbierał okazy w Karkonoszach i Górach Izerskich dla Hedwiga, Sprengla i Schwägrichena; później żył w Dreźnie (Dresden) i w Halle”. Pomijano przy tym ostatni, niezwykle istotny fragment przytoczonego wyżej tekstu Limpricha: „on też był autorem większości rysunków w suplemencie Schwägrichena”. Christian Friedrich Schwägrichen, który po śmierci Hedwiga wydał jego „Species muscorum frondosorum”, a następnie cały szereg suplementów do tego dzieła, w przedmowie do pierwszej części pierwszego suplementu pisał: „Jakże szczęśliwy był mój los i jakąż słodką pociechą w pracy było, że pozyskałem przyjaźń i towarzystwo C. Ludwiga, niestrudzonego badacza mchów wyćwiczonego w sztuce rysowania u znanego ongiś w Lipsku malarza

Oesera". Wspomniany w tym zdaniu Adam Friedrich Oeser, który w latach 1764-1799 był dyrektorem Akademii Rysunku w Lipsku (Leipzig) i u którego lekcje rysunku brał m.in. Johann Wolfgang Goethe, zmarł w roku 1799, co daje wskazówkę, że Ludwig musiał się uczyć pod jego kierunkiem jeszcze przed przybyciem do Unięć.

W opracowanym przez Michela Hubera katalogu kolekcji sztychów lipskiego bankiera Gottfrieda Wincklera wymienione są trzy ryciny, których autorem był uczeń Oesera Carl August Ludwig. Pochodził on zdaniem Hubera z Lipska, poza tym jednak brak było bliższych informacji na jego temat. Za jego pochodzeniem z Lipska może przemawiać fakt, że w latach 80. XVIII w. w tamtejszym słynnym ogrodzie Winklera pracował artysta-ogrodnik August Gottlieb Ludwig. W roku 1784 w redagowanej przez →Johanna Christiana Carla Löwe „Physicalische Zeitung” oferował on nasiona egzotycznych drzew. Mógł on być krewnym, a być może nawet ojcem Carla Augusta Ludwiga.

Przypuszcza się, że to o Carlu Auguście Ludwigu Friedrich Schiller pisał w listach do Martina Wielanda i Gottfrieda Körnera. W liście do pierwszego z nich z 1 września 1792 roku pisał o młodym artyście Ludwigu z Drezna, który chciałby spotkać się z Wielandem i pokazać mu swoje prace, zaś w liście do Körnera z 28 lutego 1793 roku – o pogłoskach na temat śmierci młodego Ludwiga, który pojechał do Kurlandii. Claus Nissen, który prawdopodobnie znał te wszystkie informacje, w swoim dziele o ilustracjach botanicznych jednoznacznie uznał tożsamość Carla Augusta Ludwiga z Carlem Ludwigiem – autorem tablic do suplementów Schwägrichena, przypisywał mu jednak pochodzenie z okolic Weimaru i nie wspominał o jego działalności florystycznej w Sudetach.

Wiadomo zatem, że Ludwig mógł pochodzić z Lipska, Drezna lub z okolic Weimaru, przebywał przez jakiś czas w Kurlandii i już na początku lat 90. XVIII wieku zajmował się rytownictwem. Prawdopodobnie w tym samym czasie, tj. na początku lat 90., poznał Hedwiga, zapewne też u jego boku zapoznał się ze sztuką preparowania i rysowania mchów. Czasem wprost mówiono o nim jako o „najulubieńszym uczniu Hedwiga”. Samuel-Elisée de Bridel pisał w roku 1803, że „Ludwig był przez Hedwiga, dopóki ten żył, kochany jak nikt inny, gdyż mu niemało pomógł w doprowadzeniu do końca jego wybitnego dzieła, które przy całym poświęceniu Hedwiga dla nauki pozostawało niedokończone”. Trudno jednoznacznie określić, jaki był zakres tej pomocy, jest jednak możliwe, że Ludwig był autorem przynajmniej niektórych z niesygnowanych tablic do dzieł Hedwiga. Sygnatur

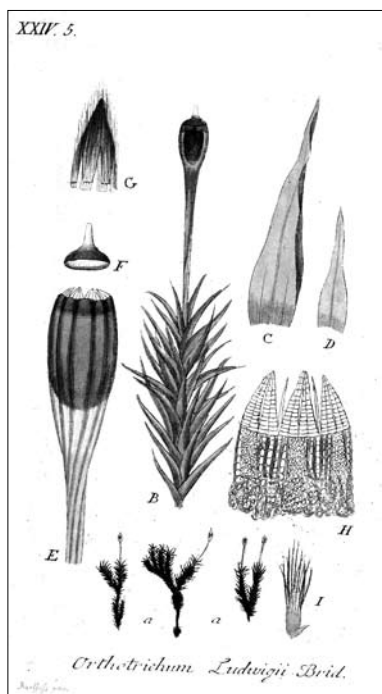
Hedwiga nie ma na 21 tablicach w tomie trzecim i na wszystkich 40 tablicach w tomie czwartym „Descriptio et adumbratio microscopico-analytica muscorum frondosorum”, a także na wszystkich 77 tablicach ze „Species muscorum frondosorum”.

W Unięćach u barona Adolfa Traugotta von Gersdorf (→t.1) Ludwig musiał rozpocząć pracę najpóźniej w roku 1798. Najwcześniejsza wzmianka, w której mówi się o nim jako o zbieraczach mchów, pochodzi ze wstępu do „Systematycznego wykazu roślin rosnących dziko na Górnych Łużycach” →Karla Christiana Oettla z roku 1799. W roku 1801 w uzupełnieniach do tego wykazu Oettel podał m.in. odkryte przez Ludwiga stanowisko przetacznika rozesłanego na Czeraniawskiej Kopie (Dresslerberg). W tym samym roku Christiaan Hendrik Persoon w „Synopsis methodica fungorum” przytoczył szereg gatunków grzybów zebranych przez Ludwiga głównie na obszarze Miśni. Wśród nich był nowy gatunek, któremu Persoon nadał nazwę *Leotia ludwigii*. Przy diagnozie tego gatunku dodał: „na lesistych mokradłach Miśni znalezione przez zdolnego artystę-ogrodnika (topiarius) i botanika C. Ludwiga, od którego otrzymałem żywe okazy tych grzybów, w tym jeden z rysunkiem”.

Również w tym samym roku we wspomnianym już, wydanym przez Schwägrichena po śmierci Hedwiga dziele „Species muscorum frondosorum” odnotowane zostały po raz pierwszy briologiczne odkrycia Ludwiga. W oparciu o zebrane przez niego okazy Hedwig opisał takie nowe gatunki, jak *Dicranum falcatum*, *D. montanum*, *Didymodon homomallum* (= *Ditrichum homomallum* (Hedw.) Hampe), *Polytrichum formosum*, *Weisia crispula* (= *Dicranoweisia crispula* (Hedw.) Lindb.), *Weisia fugax* (= *Rhabdoweisia fugax* (Hedw.) Bruch et Schimp.) i *Trichostomum cylindricum* (= *Trichodon cylindricus* (Hedw.) Schimp.). Jako miejsce pochodzenia zebranych przez Ludwiga okazów najczęściej wskazywane były Sudety i Łużyce, rzadziej takie konkretne miejsca, jak Śnieżne Kotły (Schnee gruben) w Karkonoszach, Smrek i Bukovec (Buchberg) w Górach Izerskich czy Sucha (Tschocha) nad Kwisą.

Gdy w roku 1803 dyrektor ogrodu botanicznego w Getyndze Georg Franz Hoffmann założył Societas Phytographica Gottingensis, Ludwig znalazł się w gronie członków nadzwyczajnych tego towarzystwa. W pierwszym i zarazem ostatnim tomie czasopisma „Phytographische Blätter” przy jego nazwisku znalazło się jednak sporo błędów – w wykazie członków figurował jako F. Ludwig w Unięćach na Górnym Śląsku (F. Ludwig zu Meffersdorf in Oberschlesien). Towarzystwo, do którego został przyjęty, miało poza tym krótki żywot, gdyż już w roku 1804 Hoffmann przeniósł się do Moskwy, gdzie zmarł w roku 1826.

Również w roku 1803 Christian Schkuhr w trzeciej części „Botanisches Handbuch” opisał dwie wierzby znalezione przez Ludwiga nad Małym Stawem w Karkonoszach – znaną już wcześniej *Salix hastata* L. i nową *S. ludwigii* (= *S. silesiaca* Willd.). W tym samym roku informacje o znaleziskach Ludwiga zaczął też publikować wspomniany wyżej Bridel. W „Muscologia recentiorum” i ukazujących się później suplementach do tego dzieła przytoczył on szereg odkryć florystycznych Ludwiga, a wśród nich takie nowe gatunki mchów, jak *Mnium intermedium* Ludw. (= *Pohlia intermedia* (Ludw.) Brid.= *Bryum intermedium* (Ludw.) Brid.) i *Orthotrichum ludwigii* Brid. (= *Ulota ludwigii* (Brid.) Brid.).

Nie wiadomo, kiedy dokładnie Ludwig zaczął rozprowadzać wydawnictwo zielnikowe noszące nazwę „Cryptogamische Gewächse des Riesengebirges” albo „Plantae cryptogames de la Montagne des Gens” (spotykany niekiedy tytuł „Cryptogamae Silesiae” odnosi się najprawdopodobniej do tego samego wydawnictwa). Często pisze się już o końcu XVIII w., wydaje się jednak, że początki jego dystrybucji miały miejsce dopiero w 1805 roku. W tym właśnie roku Curt Sprengel na łamach „Archiv für die Botanik” Johanna Jacoba Roemera polecał wszystkim

pierwszą centurię tego wydawnictwa, którą otrzymał od Ludwiga za jednego dukata holenderskiego, co – z uwagi na zawarte w niej skarby – uważał na nadzwyczaj niską cenę. Najprawdopodobniej z tej centurii Sprengel opisał gatunek *Hypnum ludwigianum* (= *Rhynchostegium confertum* (Dicks.) Bruch et Schimp.). Jeszcze w roku 1807 Weber i Mohr cytowali wyłącznie tę pierwszą centurię, z czego można wysnuć wniosek, że drugą Ludwig zaczął rozpowszechniać dopiero po ukazaniu się „Botanisches Taschenbuch auf das Jahr 1807”.

Kolejne informacje na temat Ludwiga pochodzą z lat 1806-07. W roku 1806 Heinrich Adolph Schrader jako jedno ze źródeł o florze Śląska przytaczał rękopis Ludwiga „Beyträge zur Flora von Schlesien”, zaś w roku 1807 Sprengel pod nazwą *Parmelia ludwigii* (= *Lecanora ludwigii* (Spreng.) Ach.) opisał nowy gatunek porostu znaleziony przez Ludwiga w Sudetach.

Tak jak problematyczne jest ustalenie jakichkolwiek dat z życia Ludwiga, tak też trudne jest ustalenie roku, do którego mieszkał w Unięćicach. Z pewnością pracował tam jeszcze w roku śmierci Gersdorfa, gdyż Friedrich Pohl, pisząc w roku 1813 o wartości niektórych roślin łąkowych, wspominał, że w dobrach Gersdorfa do roku 1807 Ludwig prowadził doświadczania z wiechliną sudecką (*Poa sudetica* Haenke = *P. chaixii* Vill., schlesische Rispengras). Wprawdzie w roku 1806 Ludwig znalazł w Dreźnie na brzegu Łaby za łązną Lehmannna okazy czarecznika jajowatego (*Gymnostomum sphaericum* Ludw. = *Physcomitrium sphaericum* (Ludw.) Brid.), nie musi to jednak świadczyć o tym, że mieszkał w tym czasie w Dreźnie, tak samo jak zebrane przez niego w Sudetach okazy z zielnika Bridela datowane na rok 1811 i 1812 niekoniecznie muszą świadczyć o tym, że mieszkał jeszcze w tych latach w Unięćicach.

Nie udało się dotąd ustalić, czy Ludwig – tak jak to podawał Limpricht – faktycznie mieszkał w Dreźnie i Halle. Bardziej prawdopodobna wydaje się jego przeprowadzka pod koniec pierwszej dekady XIX w. do Lipska, gdzie pracował Schwägrichen. Jako miejsce zamieszkania Ludwiga w grę mogłoby też wchodzić leżące niedaleko Lipska miasto Borna, gdzie mieszkał jego trudniący się handlem brat. Przy rozpatrywaniu tej kwestii nie można też przeoczyć faktu, że większość późniejszych znalezisk florystycznych Ludwiga (*Bryum erythrocarpum* Schwägr., *Pleuroidium alternifolium* (Hedw.) Brid., *Pottia starkeana* (Hedw.) C. Müll.) pochodzi z okolic Borna.

Owocem współpracy Ludwiga z Schwägrichenem, który upamiętnił go w nazwie wątrobowca *Marchantia ludwigii*, był wydany w dwóch częściach pierwszy suplement do „Species muscorum frondosorum”.

Ludwig sygnował 96 ze 100 ilustrujących obie te części tablic. Z odkrytych przez Ludwiga w Sudetach nowych gatunków w dziele tym zostały opisane m.in. *Pterogonium striatum* Schwägr. (= *Lescurea striata* (Schwägr.) Schimp.) i *Trichostomum funale* Schwägr. (= *Grimmia funalis* (Schwägr.) Schimp.). Ostatnim śladem współpracy obu tych botaników są dwie tablice (122 i 125) zamieszczone w pierwszej części pierwszego tomu drugiego suplementu.

Przyczyny wygaśnięcia współpracy Ludwiga z Schwägrichenem wyjaśnia w jakimś stopniu recenzja drugiej części pierwszego suplementu, którą w roku 1816 zamieszczono w „Leipziger Literatur Zeitung”. Ludwiga określono w niej jako „obecnie nadwornego ogrodnika (Hofgärtner)”. Dwa lata później w czasopiśmie „Flora” w tekście o botanikach i botanicznych instytucjach w Lipsku anonimowy autor pisał o przygotowywanym przez Schwägrichena trzecim suplemencie oraz o tym, że udało się do pracy nad ilustracjami znaleźć kogoś na miejsce Ludwiga, który wyjechał za granicę. W tekstach tych nie podano żadnych bliższych informacji o nowym miejscu pracy Ludwiga, być może jednak wskazuje na nie jedno z ostatnich jego odkryć florystycznych – nowy, opisany przez Bridela gatunek *Ulotia phyllanta*, znaleziony przez Ludwiga koło Tønder (niem. Tondern) w należącym wówczas do Danii księstwie Szlezwig-Holsztyn.

Ludwig zmarł najprawdopodobniej pod koniec 1826 lub na początku 1827 roku. W lutym 1827 w „Leipziger Literatur Zeitung” pojawiło się ogłoszenie o możliwości kupna jego mikroskopu oraz zielnika obejmującego 5225 gatunków roślin naczyniowych i 737 gatunków mszaków. Chętni mogli się zwracać w tej sprawie do brata zmarłego botanika, kupca Ludwiga w Borna koło Lipska. Biblioteka Ludwiga miała być w tym samym roku wystawiona na aukcję w Lipsku przez licytatora Weigla. Ogłoszenie tej samej treści ukazało się też w czasopiśmie „Isis” Lorenza Okena.

Z późniejszych śląskich briologów ani Milde (→t.1), ani Limpricht nie dodali na temat odkryć Ludwiga niczego nowego. Wiele zebranych przez niego okazów typowych, na podstawie których opisano większość wymienionych wyżej gatunków mchów, zachowało się w przechowywanym w Berlinie zielniku Bridela oraz w przechowywanym w Genewie zielniku Hedwiga i Schwägrichena. Szczegółowych informacji na ten temat dostarczają publikacje Michelle J. Price i Elke Zippel.

Źródła: Ankündigungen, Leipziger Literatur Zeitung, nr 49, 24.2.1827, kol. 391-392; Ankündigungen neuer Bücher, ibid., nr. 325, 7.12.1811, kol. 692-693; Botanik, ibid.

nr 114, 9.5.1816, kol. 905-909; Botaniker und botanische Anstalten in Leipzig, Flora 1, 1818, s. 306-312; Bridel S.-E. d., Muscologia recentiorum, T. II, Pars III, Gothae-Parisiis 1803, s. 10, 22, 131, 145, 146; ibid., suppl., pars I, Gothae 1806, s. 6, 17, 25, 33, 35, 50, 55, 60, 105, 108, 110, 115, 121, 145, 148, 151, 161, 180, 182, 183, 200, 221, 222, 231, 235; ibid., suppl., pars II, Gothae 1812, s. 6, 8, 62, 80, 103, 131, 146, 165, 180; ibid., suppl., pars III, Gothae 1817, s. 6, 11, 12, 13, 24, 28, 37; ibid., suppl., pars IV, Gothae 1819, s. 10, 12, 35, 37, 38, 44, 54, 57, 61, 74, 106, 113, 119; Bridel S.-E. d., Bryologia universa, vol. 1, Lipsiae 1826, s. XXI, 190, 247, 394, 419, 441, 455, 610, 647; ibid., vol. 2, Lipsiae 1827, s. 161, 162, 472; Dürr A., Adam Friedrich Oeser – ein Beitrag zur Kunstgeschichte des 18. Jahrhunderts, Leipzig 1879, 255 s.; Frahm J.-P., Eggers J., Lexikon deutschsprachiger Bryologen, Nordstedt 2001, s. 298-299; Grummann-Handbuch, s. 107; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 192; Hedwig J., Species muscorum frondosorum, opus posthumum editum a Friderico Schwaegrichen, Lipsiae-Parisiis 1801, s. 31, 32, 65, 68, 72, 92, 105, 108, 130, 144, 150; ibid., Supplementum primum, Sectio prima, Lipsiae-Parisiis 1811, s. 22, 33, 48, 53, 74, 82, 87, 90, 101, 103, 112, 142, 150, 169, 170, 175, 191, tab. 1-49; ibid., Supplementum primum, Sectio posterior, Lipsiae-Parisiis 1816, s. 24, 67, 70, 95, 97, 107, tab. 51, 54, 56-100; ibid., Supplementum secundum, Volumen primum Sectio prior, Lipsiae-Parisiis-Londini 1823, tab. 122, 125; Huber M., Catalogue raisonne du cabinet d'estampes de feu Monsieur Winckler, T. 1, L'Ecole Allemande, Leipzig (1801), s. 543; Jonas F. (Herausg.), Schillers Briefe, kritische Gesamtausgabe, Bd. 3, Stuttgart-Leipzig-Berlin-Wien, 1893, s. 210, 287-290; Lemper E.-H., Adolf Traugott von Gersdorf (1744-1807) – Naturforschung und soziale Reformen im Dienste der Humanität, Berlin 1974, s. 54, 151, 217, 232, 363; Limpricht K. G., Laubmoose, w: KFS 1, 1876, s. 29-30; Limpricht K. G., Lebermoose, ibid., s. 227-228; Limpricht-Laubmoose, Abt. 1, s. 78, 203, 265, 275, 276, 300, 322, 327, 328, 331, 340, 358, 360, 365, 476, 481, 502, 505, 536, 649, 738, 752, 774; Abt. 2, s. 24, 25, 135, 150, 151, 159, 180, 227, 257, 351, 370, 400, 435, 621, 625, 791, 811; Abt. 3, s. 93, 193, 226, 714; Ludwigs Herbarium, Isis von Oken 20, 1827, H. 4-5, wewn. str. okł.; Milde-Bryologia, s. IX, 48, 50, 60, 64, 107, 135, 138, 148, 166, 184, 186, 193, 203, 222, 251, 255, 309; Murray G., The Department of Botany, w: The history of the collections contained in the Natural History Departments of the British Museum, v. 1, London 1904, s. 164; Nissen C., Die botanische Buchillustration, Stuttgart 1966, Bd. 1, s. 199, Bd. 2, s. 78, 259; Oettel K. Ch., Systematisches Verzeichnis der in der Oberlausitz wild wachsenden Pflanzen, Görlitz 1799, s. (8); Oettel K. Ch., Berichtigungen und Zusätze zu meinem 1799. herausgegebenen Verzeichnisse der in der Oberlausitz wachsenden Pflanzen, Journal der Botanik 1, 1801, s. 53-65; Persoon Ch. H., Synopsis methodica fungorum, Goettingae 1801, s. 114, 174, 545, 560, 575, 580, 612, 633, 649, 656, 669, 671, 673, 675, 678, 696, 704; Pohl F., Über den Werth einiger Wiesenpflanzen, Archiv der Deutschen Landwirtschaft 1813, s. 149-157; Price M. J., Catalogue of the Hedwig-Schwägrichen Herbarium (G), Part 1, Type material and a review of typifications for the Hedwig moss names, Boissiera 61, 2005, s. 60, 63, 65, 74, 75, 90, 119, 123, 219, 299, 300, 320, 339, 345, 356, 357, 362; Schkuhr Ch., Botanisches Handbuch, 3. Th., Wittenberg 1803, s. 436, 438, 496; Schrader H. A., Flora Germanica, T. 1, Göttingae 1806, s. 15, 78, 321, 324; Schwägrichen Ch. F., Historiae muscorum hepaticorum prodromus, Lipsiae 1814, s. 33; Sprengel C., Ludwig's Laubmoose,

Archiv für die Botanik 3, 1805, s. 463-464; Sprengel C., Anleitung zur Kenntniss der Gewächse in Briefen, dritte Sammlung, Wien 1805, s. 264-265; Sprengel C., Mantis-sa prima florum Halensis, Halae 1807, s. 57; Syniawa M., Carl August Ludwig – przyczynek do biografii badacza bryoflory Karkonoszy i Gór Izerskich z przełomu XVIII/XIX w., Przyroda Sudetów 18, 2015, s. 237-245; TL-2, 3, 1981, s. 181-182 (Ludwig Christian Friedrich); Weber F., Mohr D. M. H., Botanisches Taschenbuch auf das Jahr 1807 – Deutschlands kryptogamische Gewächse, 1. Abth., Filices, Musci frondosi et Hepatici, Kiel 1807, s. XXV, 99, 134, 190, 322, 390; Zippel E., Type material in the moss herbarium of Samuel Elisée von Bridel, 1, Willdenowia 36, 2006, s. 913-935; Zu verkaufende Sämereien ausländischer Bäume, Physicalische Zeitung aufs Jahr 1784, s. 21; na il.: *Orthotrichum ludwigii* Brid.=*Ulota ludwigii* (Brid.) Brid., z: Sturm J., Deutschlands flora in Abbildungen nach der Natur, Abth. II, Bd. 4, Nürnberg 1818.

ŁAZARCZYK LEON

(1880-1953)

Przyrodnik w habicie

Urodził się 18 czerwca 1880 roku w Stonawie leżącej w powiecie karwińskim na Zaolziu, w rodzinie Karola Łazarczyka, chałupnika oraz bednarza, i jego żony Marianny, córki Franza Miry. Do jego metryki chrztu wpisano imiona Leo Karl. Uczył się w gimnazjum w Cieszynie, następnie w Zakładzie Naukowo-Wychowawczym Ojców Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem (dziś Chyryv w rejonie starosamborskim na Ukrainie). Do zakonu Jezuitów wstąpił 19 września 1899 roku w Starej Wsi koło Rzeszowa. Uzyskawszy w roku 1904 w Bąkowicach świadectwo dojrzałości, studiował w latach 1904-10 teologię, a następnie, w latach 1910-14, nauki przyrodnicze i geografię na Uniwersytecie Jagiellońskim. W roku 1913 pod kierunkiem Mariana Raciborskiego napisał rozprawę „Porosty polskie zebrane przez W. Jastrzębowskiego w latach 1827-1834” (*Sprawozd. Kom. Fizjogr.* 48, 1914).

Od roku 1914 był nauczycielem matematyki i przyrody, a obok tego prefektem muzeum przyrodniczego w Bąkowicach. Placówka ta posiadała bogate zbiory, m.in. kolekcje entomologiczne Włodzimierza Żukotyńskiego i Ignacego Schaittera, dużą kolekcję egzotycznych ptaków, ssaków i gadów, zielniki flory karpackiej i południowoafrykańskiej oraz etnograficzne kolekcje z Konga, Sudanu, Mozambiku i Rodezji. Pracując w Bąkowicach, Łazarczyk zajmował się geologią i archeologią – zbierał i katalogował narzędzia neolityczne z okolic Przemyśla i Sambora, odkrył szereg stanowisk dawnych kuźnic i pieców hutniczych w rejonie Chyrowa i Dobromila, analizował występujące w tych okolicach łupki na zawartość bituminów.

Gdy w roku 1939 Chyrow został zajęty przez Rosjan, przeniósł się do domu zakonnego w Nowym Sączu. Od roku 1940 aż do śmierci pracował jako nauczyciel przyrody w jezuickim studium zakonnym w Starej Wsi. Zmarł w Nowym Sączu 10 września 1953 roku. Zbiory przyrodnicze muzeum w Bąkowicach, na którymi sprawował pieczę przez 25 lat, uległy rozproszению po zajęciu Chyrowa przez Rosjan. Zbiory etnograficzne z tej placówki przejął Uniwersytet Kijowski.

biograficzny wychowanków Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie, 1886-1939, Kraków 2000, s. 320-321; Rothe A., Schlesische Jesuiten aus dem 19. Jahrhundert, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 18, 1960, s. 217-271; Stasiewicz-Jasiukowa I. (red.), Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami, Kraków-Warszawa 2004, s. 165-166; ZA Opava, římskokatolická fara Stonava, matriky narozených 1866-1892, s. 136; Zemanek A., 50-lecie śmierci Leona Łazarczyka, Wiad. Bot. 47, 3/4, 2003, s. 62.

Źródła: XI Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem, Przemyśl 1904, s. 74; Brzozowski S., SBP, s. 337; Grzebień L. (oprac.), Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, Kraków 1996, s. 384; Grzebień L., Kochanowicz J., Niemiec J. (oprac.), Chyrowiacy – słownik

MANGER JOHANN WILHELM

(1762-1816)

Kolekcjoner owadów z okolic Cieplic

Nie udało się ustalić miejsca jego urodzenia, wiadomo jedynie, że był spokrewniony albo spowinowacony z rodziną Frommannów – księgarzy i wydawców z Sulechowa (Züllichau). Urodził się najprawdopodobniej 18 sierpnia 1762 roku. Praktykę chirurgiczną w Cieplicach (Warmbrunn) rozpoczął w roku 1797. Pierwszą datą potwierdzającą jego pobyt w tej uzdrowiskowej miejscowości jest 26 października 1797 roku – w tym dniu zmarł jego dziesięciomiesięczny syn Friedrich Gustav. Ponieważ jego narodzenie nie zostało odnotowane w księgach parafii ewangelickiej w Cieplicach, można założyć, że Manger przeprowadził się do Cieplic między styczniem i październikiem 1797 roku. Był żonaty z Henriettą Ernestyną Amalią z domu Schönbrunn. Przed przyjazdem do Cieplic poza wspomnianym Friedrichem Gustavem urodziło się im co najmniej jeszcze jedno dziecko – syn →Karl Wilhelm Manger. W Cieplicach przyszło na świat siedmioro ich dzieci: Luiza Zofia Amalia w roku 1798, Friedrich Ludewig w roku 1800, Heinrich August w roku 1802, Wilhelmina Paulina Emilia w roku 1803, Gustav Julius Leberecht w roku 1804 oraz bliźnięta Gustav Friedrich i Julius Theodor w roku 1806. Pięcioro z tej siódemki zmarło wkrótce po urodzeniu. Z dwóch synów starszy Karl Wilhelm został chirurgiem i przejął w Cieplicach praktykę po ojcu, zaś młodszy Heinrich August wybrał zawód artysty-ogrodnika (Kunstgärtner) i pracował później w Odessie.

Manger przez wiele lat gromadził zbiory entomologiczne, z których powstało z czasem prywatne muzeum dostępne dla zwiedzających. Obok rektora Köhlera (→t.1) i →Ferdinanda Nickla był jednym z głównych informatorów pastora Weigla (→t.1) w zakresie śląskiej entomofauny. W wykazie śląskiej fauny Weigla z roku 1806 oznaczenie (M.) pojawia się przy 396 gatunkach, przy czym wyłącznie od Mangera pochodzą w tym wykazie informacje o 108 gatunkach, głównie chrząszczy (39), i motyli (66). W listopadzie 1810 roku Sekcja Entomologiczna Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny nadała mu godność członka honorowego. Po roku 1806 zbierał też w okolicach Cieplic gąsieniczniki (Ichneumonoidea). Johann Bergemann w swojej książeczce o Cieplicach pisał, iż zdaniem profesora Gravenhosta (→t.1) zgromadził w swoich zbiorach tysiąc gatunków tych błonków. Być może była to przesadzona liczba, jednak Gravenhorst w roku 1815 w „Monographia ichneumonum pedestrium” przytaczał zbiory Mangera 57 razy, a w obszernym trzytomowym dziele „Ichneu-

mologia europaea” z roku 1829 – aż 278 razy. Okazy z kolekcji Mangera pozwoliły mu w roku 1815 opisać 4 nowe gatunki – *Ichneumon micropterus* (= *Pleolophus micropterus*), *I. dromicus* (= *Phygadeuon dromicus*), *I. atricapillus* (= *Cremnoides atricapillus*) oraz upamiętniający Mangera *I. mangeri* (= *Gelis mangeri*). W dziele z roku 1829 opisał aż 91 nowych gatunków znanych mu wyłącznie ze zbiorów Mangera. Spośród nich do dziś bez zmian przetrwały w nazewnictwie *Ichneumon analis*, *Stilpnus deplanatus*, *Mesoleptus fulvipes*, *M. splendens*, *Phygadeuon ovatus*, *Mesochorus tipularius*, *Orthocentrus spurius*, *Orthocentrus fulvipes* i *Campoplex adustus*, 54 gatunki zmieniły przynależność rodzajową, a pozostałe zredukowały do synonimów późniejszej rewizji.

Śmierć Mangera nie została zauważona przez jego kolegów-entomologów. W roku 1820 w pierwszym z dwóch tomów czasopisma „Correspondenz der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur” nadal widniał w wykazie członków honorowych, a Carl Letzner (→t.1) w roku 1858 w publikacji wydanej z okazji 50-lecia Sekcji Entomologicznej nie odnotował przy jego nazwisku daty śmierci. Tenże Letzner w swoim wykazie śląskich chrząszczy z roku 1871 napisał, że zmarł ok. 1820 roku. Faktycznie Manger zmarł na wylew krwi do mózgu w Cieplicach 7 marca 1816 roku. Podany w metryce zgonu wiek 53 lata 6 miesięcy i 21 dni pozwolił uściślić datę jego urodzin. Jego żona zmarła w Cieplicach 28 listopada 1845 roku w wieku 71 lat.

Źródła: Bergemann J. G., Beschreibung und Geschichte von Warmbrunn und seinen Heil-Quellen, Hirschberg 1830, s. 14-15; Ewangelicka parafia w Cieplicach, księga chrztów 1793-1812, poz. 1798/45, 1800/8, 1802/77, 1803/48, 1804/39, 1806/13-14; ibid., księga chrztów 1829-43, poz. 1843/46; ibid., księga zgonów 1783-1806, poz. 1797/48, 1798/1, 1801/36, 1804/66, 1806/35-36; ibid., księga zgonów 1807-1826, poz. 1816/12; ibid., księga zgonów 1844-1864, poz. 1845/60 (familysearch.org); Gravenhorst J. L. C., Monographia ichneumonum pedestrium, Lipsiae 1815, 110 s., passim; Gravenhorst J. L. C., Ichneumologia europaea, P. I-III, Vratislaviae 1829, 827+989+1097 s., passim; Letzner-Sektion, s. 7, 24, 56; Letzner-Verzeichniss, s. XVII, XX; Verzeichniss der sämmtlichen Mitglieder, Correspond. SGVK 1, 1820, s. 351; Weigel-Verzeichniss, passim.

MANGER KARL (CARL) WILHELM

(ok. 1793-1846)

Kolekcjoner sudeckich minerałów

Jego obydwa imiona wymienia tylko jeden dokument – akt chrztu jego bratanka Ottona Ernsta Eduarda Ferdinanda z 17 września 1843 roku, do którego, będąc świadkiem chrztu, został wpisany jako „Karl Wilhelm

Manger, Chirurg und Mineralog”. Był synem chirurga →Johanna Wilhelma Mangera i jego żony Henrietty Ernestyny Amalii z domu Schönbrunn. Urodził się ok. 1793 roku, na 4 lata przed przeprowadzką jego rodziców do Cieplic (Warmbrunn). Po śmierci ojca przejął jego praktykę i zbiory entomologiczne, sam jednak nad entomologię przedkładał mineralogię i z czasem powiększył odziedziczone po ojcu muzeum o dział mineralogiczny. W publikacjach Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej jego nazwisko pojawiło się po raz pierwszy w roku 1821, gdy przesłał towarzystwu okaz adularu z góry Witosza (Prudelberg) koło Stanisłowa (Stonsdorf) (6. Bull. Naturw. Sect. SGVK, *Schl. Prov. Bl.* 73, 1821, s. 543). Najprawdopodobniej wtedy został przyjęty w poczet rzeczywistych członków zamiejscowych towarzystwa.

Kolejne doniesienia dotyczyły m.in. zbadanej przez niego jaskini odsłoniętej w kamieniołomie wapieni na górze Połom (Kitzelberg) koło Wojcieszowa (Kaufung) (7. Bull. Naturw. Sect. SGVK, *ibid.* 76, 1822, s. 51-53), granitów z Sołtysiej (Scholzenberg) koło Cieplic (3. Bull. Naturw. Sect. SGVK, *ibid.* 77, 1823, s. 229-230), skamieniałych pni drzew w kamieniołomie na Grodzisku (Burgberg) koło Kamiennej Góry (Landeshut) (10. Bull. Naturw. Sect. SGVK, *ibid.* 78, 1823, s. 472) oraz znalezionych wraz z izerynem (odmiana ilmenitu) hiacyntów, szafirów i cejlonitów (10. Bull. Naturw. Sect. SGVK, *ibid.* 80, 1824, s. 580). O tych ostatnich, zwanych też czarnymi szafirami, pisała w roku 1829 do Goethego żona pochodzącego z Sulechowa (Züllichau) wydawcy Carla Friedricha Ernsta Frommanna, Johanna Frommann z domu Weselhöft: „Cieszy nas niezmiernie, że przesłane czarne szafiry są pierwszymi w kolekcji Waszek Ekscelencji. Nasz kuzyn, chirurg i lekarz Manger z Cieplic, zapalony zbieracz, szuka ich już od lat w śląskich górach. Rzadko występują one wśród rud i kamieni, mają twardość szlachetnych kamieni i łatwo pękają. Jesienią znalazł ich tyle, że kazał sporządzić naszyjnik ze złota i za radą profesora Weissa zaoferował go królowi, który podarował go następczyni tronu”. Manger, jak wynika z powyższego, był spokrewniony lub spowinowacony z Frommannami – innym potwierdzeniem tego jest nazwisko inspektora gospodarczego Wilhelma Theodora Frommanna z Miedzianki (Kupferberg), który jako świadek figuruje w metryce chrztu jego siostry Wilhelminy Pauliny Emilii.

Ostatnie doniesienie Mangera z lat 20. traktowało o nieznanym gatunku brunatnicy znalezionym w nacieku krasowym z Wojcieszowa Środkowego (Mittel-Kaufung) (*Übers. Arb. SGVK 1828*, s. 12). Późniejsza przerwa związana była być może z problemami finansowymi, o których Manger wspominał w liście do

Humboldta z 18 maja 1836 roku. Nie był to pierwszy list Mangera do tego uczonego, gdyż jest w nim mowa o wcześniejszym liście, wraz z którym Humboldt otrzymał od niego jakąś bliżej nieokreśloną ozdobę ze spinelem. W swoim liście Manger pisał o próbach uzyskania tytanu z izerynu i badaniu magnetycznych właściwości kryształów tytanu otrzymanych z Gliwic (Gleiwitz). Po długiej przerwie jego nazwisko pojawiło się jeszcze 15 listopada 1838 roku na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej, podczas którego Friedrich Wimmer (→t.1) demonstrował otrzymany od niego oszlifowany chalcodon zawierające bliżej nieokreślone brunatnice (*Übers. Arb. SGVK 1838*, s. 137). W listopadzie 1842 Manger sprzedał wszystkie swoje zbiory hrabiemu Schaffgotschowi za kwotę 800 talarów i dożywotnią rentę w wysokości 300 talarów. Rentę tę pobierał tylko przez 4 lata. Zmarł 13 sierpnia 1846 roku w Cieplicach, mając, tak jak jego ojciec, 53 lata. Najprawdopodobniej nie był żonaty – w księgach ewangelickiej parafii w Cieplicach nie odnotowano ani jego ślubu, ani narodzin jego dzieci.

Źródła: Altman A., Entwurf zu einer Chronik oder Beschreibung von Warmbrunn und seinen Heilquellens, Transkription U. Junker, Bodnegg 2009, s. 406-407; Bergemann J. G., Beschreibung und Geschichte von Warmbrunn und seinen Heil-Quellen, Hirschberg 1830, s. 14-15; Brief von C. W. Manger an Alexander von Humboldt, Staatsbibliothek Berlin, Handschriftenabt., Sign.: Nachl. Alexander von Humboldt, gr. Kasten 2, Mappe 3, Nr. 108; Durch den Tod verlor die Gesellschaft, *Übers. Arb. SGVK 1846*, s. 17; Evangelicka parafia w Cieplicach, księga chrztów 1793-1812, poz. 1803/48; *ibid.*, księga chrztów 1829-43, poz. 1843/46; *ibid.*, księga zgonów 1844-1864, poz. 1846/37 (familysearch.org); Goethe – die Schriften zur Naturwissenschaft, Leopoldina-Ausgabe, 2. Abt., Bd. 5B, Weimar 2007, s. 1366; Todesfälle, *Schl. Prov. Bl.* 123, 1846, s. 212.

MARQUART FRIEDRICH IGNATZ JOSEPH

(1797-1868)

Pierwszy morawski mykolog

Pochodził z rodziny kupców żelaznych z Gross-Siegharts w Dolnej Austrii. Jego ojciec Carl Ignaz, syn Ignaza Marquarta i Marii Anny z domu Lindner, 24 października 1785 roku ożenił się w Röhrenbach w Dolnej Austrii z Cathariną, córką nauczyciela Johanna Michaela Grubera i Marii Anny z domu Pranner. Friedrich Marquart urodził się jako czwarte dziecko z tego małżeństwa 11 lutego 1797 roku w Gross-Siegharts (większość źródeł błędnie podaje jako rok jego urodzenia rok 1791). Ukończywszy studia

w Wiedniu (Wien), praktykował jako chirurg, położnik i weterynarz. W roku 1821 mianowano go profesorem weterynarii liceum w Klagenfurt w Karyntii, skąd w roku 1823 przeniesiony został do liceum w Ołomuńcu (Olmütz) jako profesor zwyczajny epidemiologii i nadzoru weterynaryjnego. Ołomunieckie liceum było wówczas wyższą uczelnią o ograniczonych uprawnieniach, która dopiero w roku 1827 została przekształcona w K. u k. Franzens-Universität.

Poza weterynarią, której poświęcił cały szereg publikacji z lat 1848-68, Marquart zajmował się też mykologią. Był pierwszym badaczem grzybów Moraw i ówczesnego austriackiego Śląska. Poświęcił im dwie książki. W pierwszej z roku 1842 opisał ponad 100 gatunków, zaś w drugiej z roku 1856, do której barwne tablice litograficzne przygotował Anton Müller, rysownik drukarni dworskiej w Wiedniu, 122 gatunki. Opublikował też szereg artykułów omawiających szczegółowo wybrane rodzaje i gatunki. Prócz tego prowadził dla wszystkich zainteresowanych wykłady o grzybach, które miały na celu podniesienie poziomu wiedzy zbieraczy dla uniknięcia często zdarzających się zatruc. Na ołomunieckiej uczelni pracował – również jako profesor nadzwyczajny wiedzy o jadalnych i szkodliwych grzybach – aż do jej likwidacji w roku 1860, a następnie w pozostałym po niej i działającym do roku 1874 Studium Medyczno-Chirurgicznym. Był członkiem rzeczywistym Morawsko-Śląskiego Towarzystwa dla Popierania Rolnictwa, Przyrodoznawstwa i Krajoznawstwa w Brnie (Brünn). Nie był żonaty. Zmarł z powodu tzw. zgorzeli starczej (Altersbrand) w Ołomuńcu 30 maja 1868 roku.

Publikacje: Beschreibung der in Mähren und Schlesien am häufigsten vorkommenden essbaren und schädlichen Schwämme, Brünn 1842 (str. tyt. na il.); Übersicht der in Mähren und Schlesien am häufigsten vorkommenden, für die Sanitätspolizei höchst wichtigen Schwämme, *Morawia* 7, 1844; Allgemeine Betrachtungen über die Schwämme, *Mitt. Mähr. Schl. Ges.* 50-51, 1846; Über das merkwürdige Schwammgewächs, *Phallus impudicus*, *ibid.* 52-53, 1847; Mittheilung über *Tuber cibarium* Bull., die schwarze Trüffel, *ibid.*; Mittheilung über den Hausschwamm, verwüstenen tropfenden Aderschwamm, Holzpilz, *Merulius lacrymans* Fries, *ibid.*; Mittheilung über *Cantharellus* Fries, Faltenschwamm, *ibid.* 54-55, 1848; Mittheilung über *Amanita cassarea* Pers., Kaiserling, Kaiserschwamm, Eierschwamm, Herrenschwamm, *ibid.*; *Amanita muscaria* Pers., Fliegenpilz, rother Fliegenschwamm, Mückenschwamm, *ibid.*; Mittheilung über *Lycoperdon* L., Flockenstreuling, Flockenstäubling, Bovist, *ibid.*; Mittheilung über gemeinen Champignon, *Agaricus campestris* Pers., *ibid.*; Die Rotzkrankheit der Pferde, w: Landwirtschafts-Kalender Brünn 1848; Über den Koller der Pferde, *ibid.* 1849; Mittheilung über *Clavaria* L., *Mitt. Mähr. Schl. Ges.* 56-57, 1849; Mittheilung über *Polyporus* Mich., *ibid.*; Beschreibung über *Agaricus galorrheus* Fr., *ibid.*; Über *Hydnum*, *ibid.*; Beschreibung über *Agaricus pleuropus* Pers., *ibid.*; Mittheilung über *Boletus luridus* Schöff., *ibid.*; Mittheilung über die in Mähren am häufigsten wachsenden Morcheln, Zellenpilze, *Morchella* Pers., *ibid.* 1850; Über die Finnenkrankheit der Schweine, w: Landwirtschafts-Kalender Brünn 1850; Über die Wuth, *ibid.*; Zusammenstellung essbaren und giftiger Pilze, *Jurende's Vaterländischer Pilger* 38, 1851; Warnnehmung über die Rotzkrankheit der Pferde, ihre Ursache und Verbannung, Olmütz 1852; Zur Kenntniss der Schwämme und deren Benützung im Haushalte, *Jurende's Vaterländischer Pilger* 40-42, 1853-55; Warnnehmung über die Raude der Pferde und die Läusekrankheit der Hausthiere, w: Kleiner Landwirtschafts-Kalender Brünn 1855; Die essbaren und schädlichen Schwämme, Wien-Olmütz 1856; Über die Wuth, Tollwuth (*Rabies canina*), dann über die Wuthkrankheit der Katzen, Wölfe und Füchse, *Mitt. Mähr. Schl. Ges.* 1866; Der Hausschwamm, tropfender Aderpilz, Holzpilz (*Merulius lacrymans* Fries), *ibid.* 1868; Die Rotzkrankheit und der Wurm (Hautwurm) der Pferde, die Folgen durch die Übertragung des Rotz- und Wurm-Contagiums der Pferde auf den Menschen, *ibid.*; Über die Wuthkrankheit der Pferde, Rinder und Schweine, w: Kleiner Landwirtschafts-Kalender Brünn 1868.

Źródła: Belohnungen, Beförderungen beym Studien-Personale, Medicinische Jahrbücher des kaiserlich-königlichen österreichischen Staates N. F. 1, 1822, s. 482; DA St. Pölten, katholisches Pfarramt Gross-Siegharts, Tauf-, Trauungs- u. Sterbebuch 1741-1765, k. 113, 160; *ibid.*, Taufbuch 1784-1802, k. 10, 22, 44, 81; *ibid.*, katholisches Pfarramt Röhrenbach, Taufbuch 1699-1784, k. 155; *ibid.*, Trauungsbuch 1699-1784, k. 51; *ibid.*, Trauungsbuch 1784-1817, k. 5; Durch allehöchste Entschliessung..., Österreichischer Beobachter nr 264, 21.9.1821, s. 1209; Elvert-Geschichte, s. 192, 254, 320-321; Otruba J., Bedřich Marquart, nejstarší mykolog moravský, Čas. Vlast. Spol. Mus. Olom. 44, 1933, s. 16-17; Pluskal F. S., Zur Geschichte der Pflanzenkunde in Mähren, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 6, 1856, s. 363-372; Schrader G. W., Hering E., Biographisch-literarisches Lexicon der Thierärzte aller Zeiten und Länder, Stuttgart 1863, s. 267-268; Vacek-Bureš, s. 9; Vávra M., ÖBL 6, 1974, s. 108; ZA Opava, římskokatolická fara Olomouc-Sv. Mořic, matriky zemřelých 1859-1883, s. 188.

MARTIN PHILIPP LEOPOLD

(1815-1885)

**Preparator, reformator muzealnictwa
i propagator ochrony przyrody**

Urodził się 5 listopada 1815 roku w założonej przez Braci Morawskich kolonii Godnów (Gnadenberg) koło Bolesławca (Bunzlau). Jego ojcem był piekarz Hermann Gottlieb Martin, matką – Zofia z domu Gericke. Zafascynowany opowieściami misjonarzy o dalekich lądach i ich przyrodzie, był jako dziecko częstym gościem w gabinecie przyrodniczym w Niskiej (Niesky) i już w wieku 13 lat zaczął się uczyć sztuki preparowania okazów z podręcznika „Taxidermie, oder die Lehre Thiere aller Klassen am einfachsten und zweckmässigsten für Kabinette auszustopfen und aufzubewahren” Johanna Friedricha Naumanna. Gdy opanował samodzielnie sztukę taksydermii i dermoplastyki, założył w Bolesławcu firmę zajmującą się preparowaniem i sprzedażą okazów przyrodniczych. W roku 1840 ożenił się z Idą Grubert.

W latach 40. dwukrotnie zwracał się do dyrektora Muzeum Zoologicznego w Berlinie prof. Martina Lichtensteina z prośbą o posadę – po raz pierwszy w roku 1842 i po raz drugi w roku 1848. Za drugim razem wysłał też do Berlina dwie instalacje ukazujące jego umiejętności. Jedna przedstawiała dwa młode lisy z ich zdobyczą, a druga sowę przynoszącą mysz pisklętom. W obu widoczny był zamysł ich twórcy, by pokazać żywe stworzenia w trakcie ich codziennej aktywności. Zamysł ten, przedstawiony później w publikacjach Martina, doprowadził do daleko idących zmian w europejskim muzealnictwie.

Nie mając widoków na posadę w Berlinie, Martin w roku 1848 wszedł w spółkę z Carlem Ferdinandem Appunem (→t.1) i ruszył z nim na wyprawę do Wenezueli, zabierając ze sobą żonę. Wspólne przedsięwzię-

cie finansowane było poprzez sprzedaż akcji i rozpisanie subskrypcji na zasuszone okazy roślin, o czym obaj przyrodnicy informowali na łamach m.in. „Botanische Zeitung”. Zadaniem Martina podczas tej ekspedycji miało być zbieranie i preparowanie okazów oraz sporządzanie dagerotypów. Wyprawa ta nie przyniosła mu jednak ani zadowolenia, ani spodziewanych zysków – praca terenowa okazała się trudniejsza i bardziej niebezpieczna, niż oczekiwał. Na domiar złego jesienią 1849 roku zmarła jego żona. Zakładał, że jego pobyt w Ameryce Południowej potrwa około ośmiu lat, tymczasem już w roku 1850 chory i pozbawiony środków do życia musiał wrócić do Europy.

Szukając jakiegoś zajęcia, przyjął najpierw zlecenie na prace konserwatorskie na Uniwersytecie w Halle, później preparował okazy dla ornitologicznej kolekcji Ferdinanda Heine w Halberstadt, a w roku 1851 towarzyszył jako preparator hrabiemu Kazimierzowi Wodzickiemu w jego podróży myśliwskiej po wschodniej Europie. Radykalna zmiana w jego życiu nastąpiła, gdy w roku 1852 ten sam prof. Lichtenstein, który wcześniej odrzucał jego prośby, zaproponował mu posadę technicznego pomocnika w Muzeum Zoologicznym w Berlinie z roczną płacą 400 talarów. W tym samym roku Martin ożenił się z Charlottą Amalią Valeską Beck, z którą miał dwóch synów. Urodzony w roku 1854 Oskar Robert Leopold poszedł w ślady ojca i został preparatorem, a urodzony w roku 1861 Carl Oswald Paul był profesorem weterynarii w Gießen.

W Berlinie jako podwładny Lichtensteina Martin miał znaczną swobodę i mógł w muzealnej pracowni realizować również różne prywatne zlecenia. Swoboda ta skończyła się wraz ze śmiercią prof. Lichtensteina w roku 1857. Jego następca, dotychczasowy asystent Lichtensteina Wilhelm Peters, postanowił ograniczyć swobodę Martina, to zaś doprowadziło do konfliktu, w wyniku którego Martin w roku 1859 przeniósł się do Królewskiego Gabinetu Przyrodniczego w Stuttgarcie jako następca Hermanna Ploucqueta. W roku 1861 awansował tam na pierwszego konserwatora i preparatora, a w roku 1864 król Wilhelm I Wirtemberski, któremu nadano przydomek „rex agricolarum”, powierzył mu zadanie stworzenia ogrodu aklimatyzacyjnego. Prace, o czym Martin informował w czasopiśmie „Der zoologische Garten”, rozpoczęły się w marcu 1864 roku, gdy jednak 25 czerwca tego samego roku król zmarł, zostały one przerwane i nigdy już ich nie wznowiono.

Od roku 1865 Martin coraz bardziej interesował się rekonstrukcjami prehistorycznych zwierząt. W tym właśnie roku wziął udział w zorganizowanej w Stuttgarcie Wystawie Prehistorycznych Zwierząt,

zaś dwa lata później prezentował swoje rekonstrukcje na Wystawie Światowej w Paryżu. W roku 1869 ukazał się pierwszy tom jego podręcznika „Die Praxis der Naturgeschichte”, który początkowo miał być trzecim, rozszerzonym wydaniem podręcznika Ludwiga Brehma „Die Kunst Vögel als Bälge zu bereiten”. Ostatecznie powstało monumentalne dzieło, którego kolejne tomy poświęcone były sztuce konserwowania i preparowania okazów, sztuce przygotowywania okazów do ekspozycji muzealnych, a także hodowli w ogrodach botanicznych i zoologicznych, menażeriach, akwariach i terrariach. Ostatnia część poświęcona była ochronie przyrody – jej propagowaniu służyły nie tylko liczne publikacje Martina, ale i założone z jego inicjatywy w roku 1871 Wirtemberskie Zrzeszenie Miłośników Ptaków, w którym pełnił obowiązki prezesa.

Zrezygnowawszy w roku 1873 z posady w Królewskim Gabinecie Przyrodniczym, Martin związał się z otwartym w roku 1871 w Stuttgarcie prywatnym ogrodem zoologicznym, którego właścicielem był mistrz ciesielski Johannes Nill. W roku 1874 stworzył w tym ogrodzie swoje własne Muzeum Prehistorii, którego główną ozdobą była naturalnej wielkości rekonstrukcja mamuta. Gdy na przełomie lat 1877/78 muzeum to zakończyło swoją działalność, Martin skoncentrował się na pracy pisarskiej. Oddawszy w roku 1882 do druku ostatni tom „Die Praxis der

Naturgeschichte”, zaczął wraz z innymi przyrodnikami pracować nad czterotomowym dziełem „Illustrierte Naturgeschichte der Thiere”. Friedrich Heincke opracował do tego dzieła ryby i skorupiaki, Friedrich Knauer – gady i płazy, Eugène Rey – skorupiaki, a sam Martin – ssaki i ptaki. Zmarł po długiej chorobie 7 marca 1885 roku w Stuttgarcie.

Publikacje: Zur Naturgeschichte der glatten Natter, *Allg. Deutsche Naturhist. Zeitung* 2, 1847; Zur Naturgeschichte des Ziesels, *ibid.*; Herr C. F. Appun und Herr Leop. Martin: Beobachtungen auf ihrer Reise nach Venezuela im December 1848 und Januar 1849, *Monatsber. Verh. Ges. Erdk. Berlin* 6, 1850; Über den Farbenwechsel bei *Muscicapa collaris*, *atricapilla* und *parva* im Frühlinge, *Journ. f. Ornith.* 1, 1853; *Anas sponsa* L. in der Nähe von Berlin geschossen, *ibid.*; Zur Verfärbung des Gefieders, namentlich bei *Anas nigra*, *ibid.*; Die Eulen als Raupen-Vertilgerinnen, *ibid.* 2, 1854; Wie zahme Gänse begierige Fleischfresser wurden, *ibid.*; Der Grünspecht als Fliegenfresser, *ibid.*; Zur Ernährungsweise des grossen Rohrdomel, *Ardea stellaris*, *Allg. Forst- u. Jagd-Zeitung N. F.* 20, 1854; Die Eulen als Raupen-Vertilgerinnen – Nachtrag, *ibid.*; Die Nahrungsweise der Bussarde, *ibid.*; *Anser ruficollis* Pall. in der Gefangenschaft, *Journ. f. Ornith.* 4, 1856; Die Rücksichtslosigkeit des Uhu's als Raubvogel, *ibid.*; Über zweckmässiges Sammeln und Aufstellen von Thieren der höheren Klassen in Sammlungen, *Naumannia* 6, 1856; In welchen Gegenden hat es d. J. vorzugsweise an weissen Störchen gefehlt?, *Journ. f. Ornith.* 5, 1857; Das klimatische Abändern der grossen süd- und mittelamerikanischen Hühner-Arten: der Gattungen *Crax*, *Urax* und *Penelope*, *ibid.*; Conservirmittel für naturhistorische Gegenstände, w: Illustriertes Haus- und Familien-Lexicon, Bd. 2, Leipzig 1861 (przedruk: *Journ. f. Ornith.* 11, 1863); Kurze Anleitung zum Sammeln naturhistorischer, vorzüglich zoologischer Gegenstände, Stuttgart 1863 [mit H. Ploucquet]; Ein Alpenbewohner (Der Alpensteinbock *Capra ibex*), *Die Illustrierte Welt* 12, 1864; Briefliche Mittheilung zum Bau eines Acclimatisationsgartens, *Zool. Garten (Frankfurt)* 5, 1864; Die Hornbildung bei der *Mazama-Antilope*, *ibid.*; Wanderungen durch die zoologischen Gärten Deutschlands I, *Über Land und Meer* 12, 1864; Wanderungen durch die zoologischen Gärten Deutschlands – Werners Zoologischer Garten in Stuttgart, *ibid.* 13, 1865; Wanderungen durch die zoologischen Gärten Deutschlands – Der zoologische Garten in Frankfurt a. M., *ibid.*; Wanderungen durch die zoologischen Gärten Deutschlands – Der wiener Thiergarten, *ibid.*; Deutsche Pelzthiere I – Die Marder, *Die Illustrierte Welt* 13, 1865; Katalog zur vermehrten Ausstellung urweltlicher Thiere, versteinerte Überreste, Gypsabgüsse solcher und geologischer Charakterbilder, Stuttgart 1866; Die Praxis der Naturgeschichte, ein vollständiges Lehrbuch über das Sammeln lebender und toter Naturkörper, deren Beobachtung, Erhaltung und Pflege im freien und gefangenen Zustande, Konservierung, Präparation und Aufstellung in Sammlungen, T. 1, Taxidermie oder die Lehre vom Konserviren, Präpariren und Naturaliensammeln auf Reisen, Ausstopfen und Aufstellen der Thiere, Naturalienhandel etc., Weimar 1869 [2. Aufl. 1876, 3. Aufl. 1886 – str. tyt. na il., 4. Aufl. 1898]; Monströse Hirschgeweihe und deren Ursachen, *Zool. Garten (Frankfurt)* 10, 1869; Grosse Mutterliebe eines Hermelins, *ibid.*; Das Abändern der Luftröhre beim Auerhahn (*Tetrao urogallus mas*), *ibid.* 11, 1870; Aus

dem Leben der grauen Pelekane und verwandten Vögel auf der westlichen Erdhälfte, *ibid.*; Telegraphendrähte als Vogelmörder, *ibid.*; Das Wandern der Erdspechte, *ibid.*; Farbenwechsel der Haustaube, *ibid.*; Die Praxis der Naturgeschichte, T. 2., Dermoplastik und Museologie oder das Modellieren der Thiere und das Aufstellen und Erhalten von Naturaliensammlungen, Weimar 1870; Die Württembergische Fauna im Winter 1870-71, *Zool. Garten (Frankfurt)* 12, 1871; Das deutsche Reich und der internationale Thierschutz, *Der Weidmann* 3, nr 1-7, 1871-72; Chr. Ludw. Brehm's Vogelhaus und seine Bewohner – Pflege und Züchtung der in Käfigen und Volieren zu haltenden einheimischen und tropischen Schmuck- und Singvögeln (3. Aufl. von Brehm's Kanarienvögel), Weimar 1872 [4. Aufl. 1883, 5. Aufl. 1893]; Eine Freistätte der Natur im nördlichen Amerika, *Der Weidmann* 4, nr 4, 1872; Die deutschen Raubvögel, ihre Bestimmung und ihr Einfluss auf die Jagd, die Forst- und Landwirthschaft, *ibid.* 4, nr 15, 1873; Eine Bitte um den Schutz der Singvögel und ihrer Nester, *Jagd-Zeitung* 16, 1873; Unsere Sänger in Feld und Wald – eine kurze Belehrung über den nothwendigen Schutz der Singvögel im Freien und deren richtige Pflege in der Gefangenschaft, Stuttgart 1873; Zur Sperlingsfrage, *Zool. Garten (Frankfurt)* 14, 1873; Ortssinn der Thiere, *ibid.* 15, 1874; Das Vergiften der Feldmäuse und seine Folgen, *ibid.*; Das Museum der Urwelt bis zum Gegenwart im Nill'schen Thiergarten in Stuttgart, *ibid.*; Die Vogelhäuser des Fabrikanten Herrn Vetter in Ludwigsburg, *Gef. Welt* 3, 1874; Mittheilungen aus dem Nill'schen Thiergarten Stuttgart, *Zool. Garten (Frankfurt)* 16, 1875; Mittheilungen aus dem Nill'schen Thiergarten und dem Museum der Urwelt in Stuttgart, *ibid.* 17, 1876; Eigentümlichkeiten und Veränderungen in der Vogelwelt des Stuttgarter Tales, *Ornith. Centralbl.* 1, 1876; Ein Kuckucksei im Nest eines kleinen Lappentauchers, *Journ. f. Ornith.* 24, 1876; Weise oder ungewöhnlich hell gefärbte Vögel, *ibid.*; Beiträge zur Naturgeschichte des Ziesel, *Zool. Garten (Frankfurt)* 18, 1877; Die Bärenbastarde im Nill'schen Thiergarten, *ibid.*; Der Kaiseradler im Nill'schen Garten zu Stuttgart, *ibid.*; Das Leben der Hauskatze und ihrer Verwandten – eine Schilderung ihrer Abstammung und Geschichte, ihrer Rassen und Varietäten, Lebensweise, Nutzen und Schaden, Krankheiten, Pflege und Erziehung, Weimar 1877; Die Praxis der Naturgeschichte, T. 3, 1. Hälfte, Naturstudien – die botanischen, zoologischen und Akklimatisationsgärten, Menagerien, Aquarien und Terrarien in ihrer gegenwärtigen Entwicklung, Weimar 1878; Die Praxis der Naturgeschichte, T. 3, 1. Hälfte, Atlas zur Praxis der Naturgeschichte, Weimar 1878; Zum Alter gefangengehaltener Vögel, *Gef. Welt* 7, 1878; Zum Vogelschutz, *Ornith. Centralbl.* 3, 1878; Mittheilungen aus Nill's Thiergarten in Stuttgart, *Zool. Garten (Frankfurt)* 19, 1878; Beiträge zu der Lebensdauer der Thiere in Gefangenschaft, *ibid.*; Zur Naturgeschichte des Sperbers, *ibid.* 20, 1879; Die flüchtigen Farben in der Bedeckung der Säugethiere und Vögel, *ibid.*; Mensch und Thierwelt im Haushalt der Natur – eine Lebensfrage unserer Zeit vom praktischen Gesichtspunkt behandelt, Stuttgart 1880; Die Praxis der Naturgeschichte, T. 3, 2. Hälfte, Naturstudien – allgemeiner Naturschutz: Einbürgerung fremder Thiere und Gesundheitspflege gefangener Säugethiere und Vögel, Weimar 1882; Die Bärenbastarde im Nill'schen Thiergarten, *Zool. Garten (Frankfurt)* 23, 1882; Das Terrarium im Nill'schen Thiergarten in Stuttgart, *ibid.*; Illustrierte Naturgeschichte der Thiere, 4 Bde., Leipzig 1882-84; Die wissenschaftlichen und die praktischen Aufgaben bei der Aufstellung unserer Naturaliensammlungen, *Zool. Garten (Frankfurt)* 25, 1884.

Źródła: Hess W., ADB 52, 1906, s. 219-220; Martin L., Martin P., Vorwort zur dritten Auflage, w: P. L. Martin, Die Praxis der Naturgeschichte, T. 1, 3. Aufl., Weimar 1886, s. V-XII (portr.); Nyhart L. K., Modern Nature – the Rise of the Biological Perspective in Germany, Chicago 2009, XIV+423 s., passim; Philipp Leopold Martin†, Isis – Zeitschrift für alle naturwissenschaftlichen Liebhabereien 10, 1885, s. 95; Reisende (Von den Herren Carl Ferdinand Appun und Leop. Martin in Bunzlau wird eine auf 8 Jahre auszudehnende naturhistorische Reise nach Südamerika...), Bot. Zeitung 6, 1848, kol. 709; Todes-Anzeige, *Zool. Garten (Frankfurt)* 26, 1885, s. 96.

MATTUSCHKA JOHANN NEPOMUK VON

(1735-1804)

Kolekcjoner, autor tablic do oznaczania motyli i gąsienic

Był młodszym bratem Heinricha Gottfrieda von Mattuschki (→t.1). Wg informacji podanej w „Schlesische Provinzialblätter” zmarł w wieku 68 lat i 10 miesięcy, urodził się zatem najprawdopodobniej w marcu 1735 roku. Jego rodzicami byli Friedrich Rudolf von Mattuschka i Józefa Barbara z domu von Spätgen. Przeznaczony do stanu duchownego, już w wieku 15 lat został kanonikiem katedry św. Jana we Wrocławiu (Breslau). 15 października 1786 roku wraz z prepozytem Antonem Nicolausem von Langenicklem jako przedstawiciel kapituły wziął udział w hołdzie składanym przez śląskie stany królowi Fryderykowi Wilhelmowi II. U schyłku życia był kanonikiem seniorem katedry św. Jana i kolegiaty św. Krzyża we Wrocławiu, a także kanonikiem Kolegiaty Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Głogowie (Glogau).

Od roku 1768 gromadził zbiory okazów przyrodniczych i dzieł sztuki, których wartość przed pożarem w roku 1791, w wyniku którego część z nich uległa zniszczeniu, szacowano na 40 tysięcy talarów. Wśród dzieł sztuki nacenniejszym obrazem w tej kolekcji było „Męczeństwo św. Linusa” Petera Paula Rubensa. Mattuschka posiadał też w swoich zbiorach obrazy Michaela Willmanna, Johanna Michaela Rottmayera, Jacoba van Ruisdaela i innych. Gdy w roku 1794 o zbiorach Mattuschki pisał Johann Joseph Kausch, wartość samych tylko zbiorów przyrodniczych szacowana była na 30 tysięcy talarów. Ich trzonem były zbiory zoologiczne, a wśród nich 20 wypchanych czworonogów (m.in. niedźwiedź polarny, pawian anubis, pancernik i krokodyl) i kilkaset wypchanych ptaków, w tym wiele uważanych za rzadkie, jak wąsatka, sikora lazurowa, górniczek zwyczajny, pasterz różowy, bernikla białolica, warzęcha zwyczajna i dziwonja zwyczajna. Okaz tej ostatniej, ustrzelony i namalowany

w roku 1785 przez Friedricha Gottloba Endlera (→t.1), później zaś wypchany przez preparatora Dreschera, przez długi czas był jedynym okazem w Niemczech. W roku 1805 namalował go Johann Andreas Naumann do swojej „Historii naturalnej ptaków Niemiec”. Przedstawiająca go litografia zamieszczona była też w pierwszym tomie „Der Naturfreund” Endlera i Franza Paula Scholza (→t.1) z roku 1809. Poza wypchanymi okazami w kolekcji Matuschki znajdowało się też ok. 150 szkieletów ludzkich i zwierzęcych, ok. 100 zakonserwowanych ryb i płazów, duża kolekcja muszli morskich i słodkowodnych obejmująca niemal 2 tysiące gatunków, 300 koralowców i gąbek, 15 skrzynek z owadami, kolekcje ptasich gniazd i jaj oraz wiele innych okazów. Pozostałe zbiory – liczący ok. 500 numerów zielnik, kolekcja ok. 3 tysiące minerałów i kolekcja atrefaktów prehistorycznych – miały w porównaniu z kolekcją zoologiczną znaczenie podrzędne.

Matuschka od 4 września 1781 roku był członkiem berlińskiego Gesellschaft naturforschender Freunde. W czasopiśmie tego towarzystwa opublikowany został jego list z 5 lipca 1781 roku o hodowanej przez niego już czwarty rok czapli (Auszug eines Schreibens des Herrn Grafen von Matuschka an die Gesellschaft, *Schriften Ges. Naturf. Freunde* 3, 1782) oraz fragmenty listów z okresu od października 1783 roku do września 1787 roku, w których pisał o przyniesionym mu i hodowanym w domu świstaku (Auszug aus einigen

Briefen des Herrn Grafen von Matuschka in Breslau, *ibid.* 6, 1785; Nachtrag zur Naturgeschichte der *Marmotta Bambuc* aus den Briefen des Hrn. Grafen von Matuschka, *ibid.* 9, 1788). Dużo wcześniej, bo już w roku 1750, wydał wraz ze swym bratem napisany po francusku traktat o systemie fortyfikacji Vaubana (Traite de l'art militaire dans la fortification, l'attaque et la defense des places selon la methode du marechal de Vauban, par Ms. Les Comtes Henri de Matuschka et Jean de Matuschka, chanoine de l'eglise cathedralle de Breslau, Breslau 1750). Poza tym opracował też tablice do oznaczania motyli i gąsienic (Raupen- und Schmetterlings-Tabellen für Insecten-Sammler und besonders diejenigen, welche sich mit Abwartung derselben abgeben wollen, verfasst von dem Domherrn, Grafen von Matuschka), dla których jako rok wydania podaje się zwykle rok 1805, choć jest możliwe, że edycja datowana na ten rok była przedrukiem wcześniejszego wydania.

Matuschka zmarł na astmę 24 stycznia 1804 roku we Wrocławiu. W roku 1806 dużą część jego zbiorów przyrodniczych kupił kupiec Johann Gottlob Nathusius z Magdeburga. W roku 1821 wiele okazów odkupiło od niego Muzeum Przyrodnicze w Berlinie.

Źródła: Endler F. G., Scholz F. P., *Der Naturfreund*, Bd. 1, Breslau 1809, s. 17, tab. V; Gebhardt-Ornithologen II, s. 88; *Handbuch über den Königlich Preussischen Hof und Staat für das Jahr 1798*, s. 331-333; Kausch J. J., *Ausführliche Nachrichten über Schlesien*, Salzburg 1794, s. 279-283; *Kolibay-Vögel*, s. 269; Naumann J. A., Naumann J. F., *Naturgeschichte der Vögel Deutschlands*, 4. Theil, Leipzig 1824, s. 423, Taf. 113; Stramberg J. Ch. v., *Denkwürdiger und nützlicher Rheinischer Antiquarius*, Bd. 11, Abt. II, Coblenz 1863, s. 218-219; Stresemann E., *Das Naturalienkabinett des Grafen Johann von Matuschka und seine schlesischen Raritäten*, Beiträge zur Vogelkunde 5, 1958, s. 241-247; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 39, 1804, s. 84; Verzeichniss der sämtlichen Ordentlichen- hiesigen Ehren- und Ausserordentlichen- so wie auch der Auswärtigen-Mitglieder der Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin von ihrer Stiftung an bis zum November 1805, Berlin 1806, s. 36; na il.: Matuschka J. v., *Raupen- und Schmetterlings-Tabellen für Insecten-Sammler und besonders diejenigen, welche sich mit Abwartung derselben abgeben wollen*, verfasst von dem Domherrn, Grafen von Matuschka, Leipzig [1805 lub wcześniej], str. tyt.

MATUSCHKA VIKTOR VON (1825-1909)

Leśnik i entomolog

Hrabia Victor Matuschka, baron von Toppolczan und Spaetgen urodził się 13 czerwca 1825 roku w Starym Lesieńcu (Alt-Lässig), który obecnie jest dzielnicą Boguszowa-Gorców (Gottesberg-Rothenbach). Jego

ojcem był porucznik Victor von Matuschka, matka – Barbara von Woikowsky-Bieda z Turawy (Turawa O./S.). Na chrzcie otrzymał imiona Viktor Amadeus Bernhard Anton Maria. Po ukończeniu Gimnazjum św. Macieja we Wrocławiu studiował najpierw prawo i kameralistykę na Uniwersytecie Wrocławskim, potem od letniego semestru 1846 roku nauki leśne w Eberswalde, gdzie uczył się m.in. pod kierunkiem wybitnego entomologa Juliusa Theodora Christiana Ratzeburga.

W roku 1849 zdał egzamin dla nadleśniczych i przez dwa lata pracował jako asesor w Düsseldorfie, następnie przez cztery lata jako nadleśniczy w Schleusingen Neundorf koło Erfurtu, potem przez sześć lat jako nadleśniczy w Proszkowie (Schöneiche) koło Środy Śląskiej, wreszcie od roku 1863 jako inspektor leśny Królewskiej Rejencji w Opolu (Oppeln). W roku 1867 został tytułarnym lasomistrzem (Forstmeister), dwa lata później lasomistrzem z rangą radcy rządowego, a w roku 1870 członkiem Głównej Leśnej Komisji Egzaminacyjnej.

Gdy w roku 1873 miał być przeniesiony do Królewskiej Dyrekcji Finansowej w Hannoverze, odszedł ze służby państwowej. W latach 1873-93 był posłem do pruskiego Landtagu z ramienia partii Centrum z okręgu opolskiego. Był czterokrotnie żonaty. W roku 1851 ożenił się z Agnes Goerlich, w roku 1854 z Marią von Görtz, w roku 1858 z Hedwig von Ballestrem i w roku 1891 z Luizą Adelą Wiktoria Thys. Miał dwóch synów – Emanuela Victora z drugiego małżeństwa i Franza Xavera z trzeciego małżeństwa. Z czwartą żoną miał dwie córki – Teodorę Alojzję Hedwig i Baptystę Gabriellę Alojzję. Pod koniec życia mieszkał we Wrocławiu (Breslau) przy An der Kreuzkirche 4 (dziś plac Kościelny). Zmarł we Wrocławiu 7 lipca 1909 roku.

Jako entomolog interesował się przede wszystkim chrząszczami. Duży ich zbiór trafił po jego śmierci do Muzeum Zoologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Swoją bibliotekę entomologiczną w roku 1907 przekazał Śląskiemu Towarzystwu Entomologicznemu, którego członkiem był od roku 1853. Znana jest tylko jego jedna publikacja (Einiges über *Melasis buprestoides*, *Verh. Schles. Forstver.* 1861). Większość swoich znalezisk i odkryć entomologicznych prezentował podczas spotkań Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej, którego członkiem był od roku 1872 (Vorzeigung eines *Laccobius* aus der Pliniusquelle in Bormio, *Jber. SGVK* 50, 1872; *Dendroctonus micans* und *Rhizophagus grandis* bei Rybnik, *ibid.* 51, 1873), i Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego (*Toxotus meridianus* var. *chrysogaster* aus Stephansdorf, Kr. Neumarkt, *Zeitschr. f. Ent. N. F.* 21, 1896; *Argante moesta* aus Kohlfurt,

Kr. Görlitz, *ibid.*; *Saperda punctata* im Oderwalde bei Ohlau, *ibid.*; Beschädigung von Ahornbäumen im Breslauer Südpark durch *Zeuzera pyrina*, *ibid.* 23, 1898; *Zeuzera pyrina* in Ahornbäumen der Breslauer Promenade, *ibid.* 24, 1899; *Chrysomela brunsvicensis* aus dem Riesengebirge, *ibid.* 25, 1900; *Zeuzera pyrina* in den Eichen des Breslauer Südparks, *ibid.* 26, 1901).

Źródła: Adressbuch Breslau 1897, s. 435; Dittrich R., Graf von Matuschka – Nachruf, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 3, 1910, s. 21-22; *Entom. Kalender* 1876, s. 23; *Festschrift für die Fünfzigjährige Jubelfeier der Forstakademie Eberswalde*, Berlin 1880, Anlagen, s. XIII, XXXIII; *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser* 67, Gotha 1894, s. 658-659; In dem Jahre 1872 sind 33 Mitglieder neu aufgenommen, *Jber. SGVK* 50, 1872, s. 2; *Junk-Adressbuch*, s. 36; *Verzeichniss der Mitglieder des Vereins*, *Zeitschr. f. Entom.* 8, 1854, *Correspondenzblatt des Vereins* 1, s. 12; Viktor Amadeus Bernhard Anton Maria Graf von Matuschka, *Jber. SGVK* 87, 1909, *Nekrologe*, s. 23-24.

MATZEK KARL ANTON EPIPHANIUS (1810-1843)

Przedwczesnie zmarły entomolog

Urodził się 5 lutego 1810 roku w Sośnicowicach (Kiefernstädtel) koło Gliwic (Gleiwitz) w rodzinie kapelusznika Antona Matzka i jego żony Tekli z domu Schorm. Do jego metryki chrztu zostało wpisane tylko jedno imię – Karl. Po ukończeniu szkoły miejskiej w Sośnicowicach w latach 1823-32 przygotowywał się do studiów w Gimnazjum Katolickim w Gliwicach. W roku 1832 rozpoczął we Wrocławiu (Breslau) studia teologiczne, zaś dwa lata później zrezygnował z teologii na rzecz nauk przyrodniczych. Studia musiał przerwać w roku 1836 z powodu krwotoku płucnego i zapalenia płuc. Wróciwszy do nauki po kuracji w Dusznikach Zdroju (Bad Reinerz), 6 lutego 1839 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Necrophorum monographiae particula prima”, która była poświęcona chrząszczom-grabarzom z rodziny omarlicowatych (Silphidae).

Po ukończeniu studiów pracował we wrocławskiej Szkole Miejskiej, z której z początkiem 1843 roku przeniósł się do Gimnazjum Katolickiego. Jego nazwisko w sprawozdaniach Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej pojawiło się po raz pierwszy w roku 1835, gdy profesor Gravenhorst (→t.1) wspomniał o złapanej przez niego w Popowicach (Pöpelwitz) rzadkiej muchówce *Ploas virescens* (= *Conophorus virescens* (Fabricius)). W roku 1837 sam Matzek demonstrował okaz mu-

chówki *Chrysotoxum hortense* (= *Chrysotoxum fasciatum* (Müller)) złapany u podnoża Orlicy (Hohe Mense) w Górach Orlickich, a Emil Schummel (→t.1) informował o złapanych przez Matzka i Wilhelma Gottlieba Schneidera (→t.1) koło Dusznik okazach przejrzyńki skalicy (*Bombyx mundana*=*Nudaria mundana* (L.)) i powrózki rudoszyjki (*Bombyx rubricollis*=*Atolmis rubricollis* (L.))

W roku 1841 Matzek został przyjęty w poczet rzeczywistych członków miejscowych Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej i w poczet członków Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie (Stettin). W czasopiśmie pierwszego z tych towarzystw zamieścił wykaz występujących na Śląsku godnic (*Timarcha*) i rynnicy (*Chrysomela*) – chrząszczy z rodziny stonkowatych (Chrysomelidae), a w czasopiśmie drugiego opisał dwa występujące w okolicach Wrocławia pluskwiaki – sietnicę europejską (*Pseudophana europaea* Burm.=*Dictyophara europaea* (L.)) i tarczówkę rudonogą (*Pentatoma rufipes* (L.)). Obok posiedzeń Sekcji Entomologicznej brał też udział w posiedzeniach Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej, gdzie prezentował m.in. owoce wiśni osadzone po dwa, trzy i cztery na jednej szypułce. W roku 1841 przekazał Sekcji Botanicznej trzy tomy rysunków grzybów z okolic Kotłarni (Jakobsvalde), które zachowały się w spuściźnie po zmarłym w roku 1826 →Geislerze. Jego dwie publikacje zamieszczone w „Schlesische Provinzialblätter” poświęcone były uprawie rdestu barwierskiego oraz łąkarstwu na Górnym Śląsku. Zmarł 28 marca 1843 roku we Wrocławiu, osiem dni po kolejnym poważnym krwotoku.

Publikacje: Über Kirchen, die zu 2, 3 und 4 auf einem Fruchstiele standen, Übers. Arb. SGVK 1841; Über den Nutzen und die Kultur des Färber-Knöterichs *Polygonum tinctorium*, Schl. Prov. Bl. 114, 1841; Zur Wiesen-Kultur in Ober-Schlesien, ibid.; Schlesische Chrysomelen, Übers. Arb. SGVK 1842; *Pseudophana europaea* und *Pentatoma (Cimex) rufipes*, Stett. Entom. Zeitung 3, 1842.

Źródła: Allgemeiner Bericht über die Arbeiten und Veränderungen der Gesellschaft, Übers. Arb. SGVK, 1841, s. 6; AP Opole, katolicka parafia św. Jakuba Starszego w Sośnicowicach, księga chrztów 1794-1828, poz. 1810/21 (mf); Bericht über die Arbeiten der Entomologischen Section, Übers. Arb. SGVK 1835, s. 81; ibid., 1837, s. 110, 111; Die wirklichen einheimischen [Mitglieder], ibid. 1841, s. 23; Nieberding-Gleiwitz, s. 78; NND 21, 1843, Th. 1, Weimar 1845, s. 251-252; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 117, 1843, s. 496; Vereinsangelegenheiten, Stett. Entom. Zeitung 2, 1841, s. 33; ibid. 4, 1843, s. 321.

MIELKE AUGUST

(1821-1897)

Badacz przyrody okolic Głogowa i Wielkopolski

Urodził się 26 grudnia 1821 roku w Dzierżaninie Wielkim (Gross Drensen) w ówczesnym powiecie wielńskim (Kreis Filehne) w Wielkopolsce w rodzinie właściciela majątku ziemskiego Johanna Gottfrieda Mielke i jego żony Julianny Henrietty z domu Hardt. Po ukończeniu Progimnazjum w Wałczu (Deutsch Krone) uczył się w latach 1837-41 zawodu aptekarza w Obrzycku (Obersitzko), następnie zaś pracował w aptekach w Bytomiu Odrzańskim (Beuthen an der Oder), Wrocławiu (Breslau) i Poznaniu (Posen). Po kursie farmaceutycznym na Uniwersytecie Wrocławskim w roku akademickim 1845/46 zdał egzamin państwowy i rozpoczął pracę w Głogowie (Glogau).

Już wkrótce rozpoczął badania okolicznej flory i fauny, w obrębie tej drugiej szczególnie interesując się chrząszczami. W roku 1851 został członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, zaś 10 czerwca 1852 roku został przyjęty w poczet członków Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie (Stettin). W tym samym roku prezes tego drugiego towarzystwa Carl August Dohrn pisał o znalezionym przez niego koło Głogowa rzadkim chrząszczu *Chennium bituberculatum* z rodziny marnikowatych (Pselaphidae).

Pierwsze wyniki jego badań flory okolic Głogowa przedstawił Friedrich Wimmer (→t.1) w roku 1853. Do najważniejszych jego odkryć Wimmer zaliczył drugie śląskie stanowisko jaskra illiryskiego (*Ranunculus illyricus*), który wcześniej był znany tylko z okolic Kietrza (Katscher). Tenże Wimmer w roku 1856 pisał o odkrytym przez niego koło Głogowa pierwszym śląskim stanowisku kokoryczy drobnej (*Corydalis pumila*), a rok później w trzecim wydaniu swojej flory Śląska uwzględnił wszystkie jego ważniejsze odkrycia florystyczne.

Emil Fiek (→t.1), który w roku 1881 przytoczył stanowiska odkryte przez Augusta Mielke przy 30 taksonach, w wykazie informatorów oznaczył go jako nieżyjącego (Mielke, Apotheker in Glogau, †). Faktycznie Mielke żył wówczas nadal, prowadząc od roku 1855 aptekę w Swarzędzu (Schwersenz) koło Poznania. Z roku 1855 pochodzią pierwsze informacje o jego badaniach florystycznych w Wielkopolsce – przekazał wówczas okazy kilku gatunków z powiatu wielńskiego Georgowi Ritschlowi, autorowi „Flora des Grossherzogthums Posen” (Berlin 1850) – a w roku 1896 Fritz Pfuhl wymienił go w spisie informatorów w swoim wykazie roślin naczyniowych Wielkopolski.

Mielke był żonaty z urodzoną w roku 1837 w Rogowie Wołowskim (Fröschroggen) koło Wińska (Winzig) w powiecie wołowskim (Kreis Wohlau) Otylią, córką Ottona Juliusa Jacobi i jego żony Wilhelminy z domu Lincke. Zmarł, będąc już wdowcem, 1 czerwca 1897 roku w Swarzędzu. Jego żona zmarła 30 stycznia 1896 roku. Jego zbiory zielnikowe i kolekcja chrząszczy trafiły po jego śmierci do Muzeum Prowincjonalnego w Poznaniu, a księgozbiór do Biblioteki Krajowej w Poznaniu.

Źródła: AP Poznań, USC Swarzędz, księgi zgonów 1896/8, 1897/51; Dohrn C. A., Vereinsangelegenheiten, Stett. Entom. Zeitung 13, 1852, s. 257-258; Entom. Kalender 1876, s. 22; Fiek-Flora I, s. 116, II, s. 2 – *Thalictrum aquilegiaefolium*, 4 – *T. flavum*, itd.; Heyse W., Nekrolog, Zeitschr. Bot. Abt. Naturw. Ver. Posen 4, H. 3., 1898, s. 95; Pfuhl F., Die bisher in der Provinz Posen nachgewiesenen Gefäßpflanzen, ibid. 3, H. 1 (Doppelheft), 1896, s. 4; Spribille F., Beitrag zur Flora des Kreises Filehne, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 39, 1897, s. V-XXIII; Vereins-Angelegenheiten, Zeitschr. f. Entom. 6, 1852, s. 17-18; Wimmer F., Neue oder seltenere Pflanzenformen aus Schlesien, Jber. SGVK 31, 1853, s. 172-173; Wimmer F., Bemerkungen über einige seltene schlesische Pflanzen, ibid. 34, 1856, s. 62-63; Wimmer-Flora 1857, s. VIII, IX, 20, 44, 93, 101, 115, 150, 375, 399, 417, 487, 539, 548, 554, 584, 593, 672.

MITSCHEKE RUDOLF

(1855-1897)

Lowca motyli Górnego Śląska, Cejlonu i Indonezji

Urodził się 2 maja 1855 roku we wsi Kazimierz (Kasimir) w ówczesnym powiecie głubczyckim (Kreis Leobschütz) jako syn niezamężnej Magdaleny Mitschke. W roku 1875 ukończył naukę w Seminarium Nauczycielskim w Głogówku (Oberglöckau). W artykule o zawisakowatych (Sphingidae) z roku 1887 wspominał, że między rokiem 1876 i 1878 został skierowany do pracy w Zawiszycach (Sabschütz) w powiecie głubczyckim, gdzie poznał swoją przyszłą żonę. Hofrichter nie wymienił go wśród nauczycieli pracujących w Zawiszycach, najprawdopodobniej zatem pracował tam jako nauczyciel pomocniczy po ukończeniu seminarium nauczycielskiego. W roku 1877 rozpoczął pracę w Lwowianach (Schlegenberg) w powiecie głubczyckim. 13 maja 1878 roku ożenił się w Zawiszycach z urodzoną tam 13 kwietnia 1861 roku Klotyldą, córką hodowcy Alberta Haase i jego żony Luizy z domu Reisch. W Lwowianach przyszło na świat dwoje ich dzieci: 15 czerwca 1879 roku córka Matylda Aurelia i 19 września 1880 roku syn Eugen Rudolf.

Ze wspomnianego artykułu z roku 1887 wynika, że Mitschke zajmował się entomologią od roku 1872 i że towarzyszką jego entomologicznych wycieczek była

jego żona. Wg Hofrichtera w Lwowianach pracował do roku 1881, później zaś został przeniesiony do Korfantowa (Friedland O./S.). Informacja ta nie zgadza się z miejscem urodzenia jego kolejnych dzieci – urodzona 15 października 1882 roku Hedwig Elisabeth, urodzona 24 października 1883 roku Emilia i martwo urodzone 18 grudnia 1884 dziecko płci męskiej przyszły na świat w Zawiszycach. Do aktu urodzenia pierwszej z tych córek Mitschke został wpisany jako były nauczyciel, do aktu urodzenia drugiej jako nauczyciel pomocniczy, a do aktu urodzenia syna znów jako były nauczyciel. Jego nazwiska nie ma też w schematyzmie szkolnym z roku 1883. Nie wiadomo zatem, czy i jak długo pracował jeszcze po roku 1881 w szkolnictwie – gdy 4 lutego 1886 urodził mu się w Korfantowie syn Rudolf, do aktu jego urodzenia został wpisany jako urzędnik kasowy. 7 kwietnia 1886 roku na wniosek Günthera Becka von Mannagetta und Lerchenau i Richarda Wettsteina von Westersheim został przyjęty w poczet członków Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu (Wien). Rok później z numerem 468 został członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben), na czele którego stał Hermann Redlich, przyjęto go też w poczet członków Międzynarodowego Stowarzyszenia Entomologów w Zurychu, którym kierował Fritz Rühl. 26 lutego 1887 roku przyszła w Korfantowie na świat jego córka Olga, zaś 6 listopada 1888 roku w Zawiszycach urodziło się jego najmłodsze dziecko – syn Alfons.

W numerze 21 czasopisma „Societas Entomologica” z dnia 1 lutego 1888 roku Fritz Rühl informował, że w najbliższych dniach Mitschke wyrusza w obliczoną na trzy lata podróż po Indiach Wschodnich (nazwa ta obejmowała wówczas Półwysep Indyjski, Półwysep Indochiński i Archipelag Malajski), Australii i wyspach Pacyfiku. 25 marca tegoż roku Mitschke dotarł na pokładzie parowca „Hohenzollern” do Kolombo na Cejlonie. Z jego listu wysłanego do Rühla 17 marca z Adenu wynika, że w trakcie podróży poznał duńskiego zbieracza Johannesa Waterstrada i niemieckiego zbieracza Schwarza. Ponieważ przed odjazdem z Niemiec przeczytał w „The Lepidoptera of Ceylon” Frederica Moore’a, że najwięcej motyli można znaleźć w okolicach dawnej stolicy Kandy w centralnej części wyspy, cała trójka – Mitschke, Schwarz i Waterstradt – udała się tam jedyną istniejącą wówczas na Cejlonie linią kolejową. Zastana w najbliższych okolicach Kandy fauna mocno ich jednak rozczarowała, toteż powędrowali w kierunku wschodnim i po przejściu pasma górskiego Knuckles zatrzymali się w wiosce Kumbukgolla. Tam w ciągu kilku tygodni udało im się wreszcie zebrać na tyle dużą ilość okazów, że mieli z czym wracać do Kolombo.

Od zebrania okazów do otrzymania pieniędzy z ich sprzedaży droga była jednak daleka. Redlich, który rozsyłał zainteresowanym okazy zbierane przez Mitschkego – były to nie tylko motyle, ale też inne owady oraz ptasie balgi i jaja – oferował je w sierpniu 1889 roku na łamach „Entomologische Zeitschrift” dodając, że Mitschkemu zależy na jak najszybszej sprzedaży, gdyż znalazł się w trudnym położeniu. Prawdopodobnie to właśnie wtedy (choć H. S. Barlow umieszcza ten incydent w roku 1891) Mitschke musiał pożyczyć pieniądze od Waterstradta, potem zaś obaj zachorowali i trafili do szpitala. Waterstradt skarżył się później w dziennikach, że po wyjściu ze szpitala nie mógł nigdzie znaleźć Mitschkego, który wrócił do zdrowia wcześniej, toteż pożyczone mu pieniądze przepadły. W latach 1888-89 w wykazie członków Międzynarodowego Stowarzyszenia Entomologów Mitschke figurował jako zamieszkały w Kandy. Wrócił tam i z czasem przekonał się, że Frederic Moore miał rację – okolice tego miasta faktycznie obfitowały w wiele rzadkich gatunków motyli. W latach 1889-90 w „Entomologische Zeitschrift” ukazały się jego teksty o początkach pracy na Cejlonie i o poszukiwaniach rzadkiego, endemicznego gatunku *Menelaides jophon* (= *Pachliopta jophon*) z rodziny paziowatych.

W roku 1890 został skreślony z listy członków Międzynarodowego Stowarzyszenia Entomologów z powodu zaległych składek, których, mimo obietnic, nie wpłacił w jego imieniu Redlich. 1 i 15 sierpnia 1891 w „Entomologische Zeitschrift” opublikowane zostały jego listy wysłane z Kandy 3 maja i 10 czerwca tegoż roku. W pierwszym z nich pisał o tym, jak ukąsił go wąż, jak inny zbieracz, niejaki H. Sturm, przywłaszczył sobie jego strzelbę, jak doszło między nimi z tego powodu do bójki i jak sprawa ta trafiła do sądu. W drugim pisał o swoich planach podróży we wrześniu do Surabai na Jawie i potrzebnych na ten cel pieniądzech. Zamierzał zabrać ze sobą kucharkę i pomocnicę, która pracowała dla niego od października 1889 roku.

Po raz ostatni nazwisko Mitschkego pojawiło się na łamach „Entomologische Zeitschrift” 15 stycznia 1892 roku. Redlich oferował wówczas przesłane przez Mitschkego poczwarki chętnie hodowanych przez amatorów gatunków *Attacus atlas* i *Actias selene*. Oba te gatunki występują jednak zarówno na Cejlonie, jak i w Indonezji, a w ogłoszeniu nie było mowy o miejscu ich pochodzenia, toteż nie wiadomo, czy Mitschke opuścił już wówczas Cejlon.

Wiele wskazuje na to, że Redlich również później otrzymywał od niego przesyłki z Jawy i z leżącej u zachodnich brzegów Sumatry wyspy Nias, gdzie Mitschke zbierał okazy w latach 1893-96. W latach 1894-1896 w „Entomologische Zeitschrift” ukazał

się cały szereg niepodpisanych ogłoszeń z nagłówkiem „Vereinslager”, w których oferowano okazy z obu wysp. Dzięki etykietom wiadomo, że na Nias Mitschke w listopadzie i grudniu 1893 roku przebywał w okolicach wzniesienia Hili Maziaya na północy wyspy, a od stycznia 1894 roku do maja 1895 roku przebywał na zmianę w wioskach Kalimungo i Dima leżących niedaleko Gunung Sitoli – jedynej siedziby władz holenderskich na wyspie. Zbierał też okazy w samym Gunung Sitoli, nie są one jednak datowane. W październiku 1895 roku dołączył do niego Jan Zacharias Kannegieter, który zbierał okazy dla prywatnego muzeum Jacoba Rudolpha Hendrika Neervoorta van de Poll. Do marca 1896 roku odwiedzili razem okolice Hili Maziaya i wioskę Lahagu. Kannegieter prawdopodobnie kupił od Mitschkego dużą część zebranych przez niego okazów dla van der Polla. Po śmierci tego ostatniego trafiły one wraz z jego pozostałymi zbiorami do różnych europejskich placówek muzealnych.

Ostatnie okazy zebrane przez Mitschkego na Nias pochodzą z września 1896 roku. Najprawdopodobniej pod koniec stycznia 1897 roku przyплыł na Nias do Padangu na Sumatrze, gdzie ponownie spotkał się z Kannegietarem. 17 marca obaj weszli na pokład parowca „Both” – Mitschke zszedł na ląd w Kroë (obecnie Krui) w dzisiejszej, obejmującej południowo-wschodni kraniec Sumatry prowincji Lampung, a Kannegieter popłynął do Batavii (dzisiejszej Dżakarty). 18 sierpnia 1897 roku ukazująca się w Padangu gazeta „Sumatra-Curant” informowała: „Z Telug-Betong dotarła do nas wiadomość, że entomolog Mitschke (!) podczas jednej ze swoich wypraw w głąb lądu zmarł na beri-beri. Zmarły podróżował od wielu lat na zlecenie pewnej firmy, której przysyłał zebrane owady. Spędził dużo czasu na wyspie Nias, gdzie doskonale opanował miejscowy język. Przed około siedmioma miesiącami przybył tu z niasyjską służącą

z Goenoeng Sitolie, odwiedził okoliczne wyżyny, a następnie wyjechał do prowincji Lampong, gdzie znalazł miejsce wiecznego spoczynku”.

Żona Mitschkego związała się z innym mężczyzną i 26 maja 1898 roku urodziła w Głubczycach syna Maxa. W akcie jego urodzenia odnotowano, że matka Klotylda Mitschke z domu Haase jest wdową po zmarłym na Sumatrze nauczycielu Rudolfie Mitschke. W dokumencie tym odnotowano, że zmarł on 20 lipca 1897 roku. Wg wykazu Europejczyków płci męskiej mieszkających w Holenderskich Indiach Wschodnich z roku 1898 zgon Mitschkego zarejestrowano w Kroë. Podana w tym wykazie data 6 sierpnia 1897 roku była najprawdopodobniej datą rejestracji zgonu. W styczniu 1898 roku Urząd Sierocy (Weeskamer) w Padangu w imieniu rodziny upomniał się o pozostałe po nim mienie. Żona Mitschkego nie wyszła ponownie za mąż. Zmarła w Głubczycach 11 września 1934 roku. Najstarszy syn Mitschkego Eugen Rudolf, który pracował jako malarz dekoracji w Nowej Rudzie (Neurode), zajmował się również motylami. W latach 1915–22 w „Insektenbörse” ukazało się wiele jego ogłoszeń, w których oferował na sprzedaż i do wymiany gąsienice i poczwarki różnych gatunków.

Z prasy holenderskiej informacja o śmierci Mitschkego trafiła do czasopism przyrodniczych w Europie. W zamieszczanych w nich komunikatach nie sprostowano jednak pisowni nazwiska, a dodatkowo pojawiały się w nich kolejne nieścisłości, m.in. że Mitschke pracował dla jakiejś holenderskiej firmy i że zmarł w październiku 1897 roku w Teluk Betong (dziś Telukbetung w obrębie Bandar Lampung).

W ciągu stulecia, które rozpoczęło się dekadę po śmierci Mitschkego, tj. w latach 1907–2005, na podstawie okazów zebranych przez niego na Nias opisano co najmniej 20 nowych gatunków i podgatunków chrząszczy (*Belionota metasticta maculata* Théry, *Imantocera niasensis* Breuning, *Microserica siliensis* Moser, *Olenecamptus bilobus niasus* Dillon et Dillon, *Priopus niasensis* Platia et Schimmel, *Procræus crassicolis* Schimmel), pluskwiaków (*Chremistica niasica* Yaakop et Duffels, *Cryptotympana niasana* Distant, *Petillia picturata* Distant, *Philagra flavosparsa* Distant, *Poecilocoris croesus* Distant, *Purana niasica* Kos et Gogala, *Tribelocephala gigantea* Distant) i motyli (*Clanis stenosema* Rothschild et Jordan, *Eulepis kannegieteri* Lathy, *Troides helena isara* Rothschild). Kilka z nich upamiętnia jego nazwisko – Percy Ireland Lathy ze zbiorów Muzeum Historii Naturalnej w Londynie opisał w roku 1913 dwa nowe gatunki motyli – *Euthalia mitschkei* (= *Euthalia kanda mitschkei*) i *Charaxes mitschkei* (= *Charaxes bernardus mitschkei*), oba z rodziny rusałkowatych

(Nymphalidae), Richard Hanitsch ze zbiorów Muzeum Historii Naturalnej Uniwersytetu Oksfordzkiego w roku 1928 opisał nowy gatunek karaczana *Homaopterix mitschkei* (= *Haanina mitschkei* (Hanitsch)) z rodziny Blaberidae, a Maurice Pic ze zbiorów Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu w roku 1938 opisał nowy gatunek chrząszcza *Anacyrus mitschkei* (= *Amarygmus mitschkei* (Pic)) z rodziny czarnuchowatych (Tenebrionidae).

Publikacje: D. Nerii, *Celerio* u. *Pt. Proserpina*, *Insekten-Welt* 4, nr 7, 1887; Entomologische Sammelreise auf Ceylon, *Entom. Zeitschr.* 3, nr 11, 13, 1889; *Menelaides jophon* or *Papilio jophon*, Beitrag zur Schmetterlingsfauna Ceylons, *ibid.* 4, nr 11, 12, 1890; Reisebilder von Ceylon, *ibid.* 5, nr 10, 1891.

Źródła: AP Opole, USC Głubczyce, księgi urodzeń 1879/205, 1880/305, 1898/155; *ibid.*, USC Zawiszyce, księga małżeństw 1878/2; *ibid.*, księgi urodzeń 1882/24, 1883/25; *ibid.*, księga zgonów 1884/24; Barlow H. S., John Waterstradt 1869–1944, Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society 42, Pt. 2, 1969, s. 115–129; Breuning S. v., Novae species Cerambycidaum V, w: Festschrift zum 60. Geburtstage von Professor Dr. Embrik Strand, Bd. 1, Riga 1936, s. 274–325; Dillon L. S., Dillon E. S., The Tribe Dorcaschematini (Coleoptera: Cerambycidae), Trans. Amer. Entom. Soc. 73, 1947, s. 173–298; Distant W. L., New Malayan Rhynchota, Trans. Entom. Soc. London 1909, s. 385–396; Hanitsch R., Spolia Mentawiensis: Blattidae, Bulletin of the Raffles Museum Singapore 1, 1928, s. 1–44; Hofrichter R., Geschichtliches der einzelnen Ortschaften des Kreises Leobschütz, Heimatkunde des Kreises Leobschütz, T. 2, H. 2, Leobschütz 1914, s. 576; Jahres-Versammlung am 7. April 1886, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 36, 1886, s. 19; Kos M., Gogala M., The cicadas of the *Purana nebulilinea* group (Homoptera, Cicadidae) with a note on their songs, Tijdschrift voor Entomologie 143, 2000, s. 1–25; LA Berlin, Standesamt Friedland O./S., Geburtsregister 1886/9, 1887/16; *ibid.*, Standesamt Kunzendorf bei Neurode, Heiratsregister 1912/50 (ślub Alfonsa Mitschke); *ibid.*, Standesamt Leobschütz, Sterberegister 1934/136 (zgon Klotyldy Mitschke); *ibid.*, Standesamt Neurode, Heiratsregister 1904/54 (ślub Rudolfa Eugena Mitschke) (ancestry.de); Lathy P. I., New butterflies from Nias, The Entomologist 46, 1913, s. 98–101, 135–138; Mitglieder im Auslande, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 36, 1886, s. XVIII; *ibid.* 37, 1887, s. XVIII; *ibid.* 38, 1888, s. XX; Mitglieder-Verzeichniss der Societas Entomologica in alphabetischer Reihenfolge, Societas Entomologica 2, 1888, nr 19, s. 152; *ibid.* 3, 1888, nr 18, s. 141; *ibid.* 4, 1889, nr 18, s. 145; Mitschke E., *Saturnia pyri* Puppen, Insektenbörse 32, 1915, nr 13; Mitschke E., Tausch!, *ibid.* 39, 1922, nr 7 (są to tylko dwa przykładowe ogłoszenia); Moser J., Neue *Serica*-Arten aus der orientalischen Region (Col.), Stett. Entom. Zeitung 83, 1922, s. 101–112; Naamlijst der europeesche inwoners van het mannelijk geslacht in Nederlandsch-Indië, en opgave omtrent hun burgerlijken stand, Batavia 1898, s. 462; Nécrologie, Miscellanea Entomologica 5, 1897, s. 136; Nederlandsch-Indië, Sumatra-Courant 38, nr 189, 18.8.1897; Neue Mitglieder, Insekten-Welt 3, 1887, nr 21, s. 124; Oproevingen van debiteuren en crediteuren, Bataviaasch Nieuwsblad 13, nr 32, 8.1.1898; Pic M., Nouveautés diverses, Mutations, Mélanges exotico-entomologiques 70, 1938, s. 1–36; Platia G., Schimmel R., Revision of *Priopus*

species from Malaysia, Indonesia, New Guinea and Pacific Islands (Coleoptera: Elateridae, Melanotinae), Bulletin de l'Institut Royal Des Sciences Naturelles de Belgique, Entomologie 65, 1995, s. 135-173; Redlich H., Ceylon, Entom. Zeitschr. 3, 1889, nr 9, s. 60; Redlich H., Von Ceylon, ibid. 5, 1891, nr 9, s. 73; Redlich H., *Att. Atlas*, ibid., nr 20, 1892, s. 162; Rothschild W., New oriental Papilionidae, The Entomologist 41, 1908, s. 1-4; Rothschild W., Jordan K., New Spingidae, Novitates zoologicae 14, 1907, s. 92-95; Rühl F., Mittheilung, Societas entomologica 2, 1888, nr 21, s. 164; Rühl F., Zur Nachricht, ibid. 3, nr 2, s. 13-14; Rühl F., Jahres-Übersicht, ibid. 5, 1890, nr 18, s. 137-138; Schematismus 1878, s. 110; Schimmel R., Neue Elateriden aus Ostasien und dem Iran (Coleoptera: Elateridae), Koleopt. Rundschau 68, 1998, s. 217-226; Syniawa M., Spod Głubczyc do wybrzeży Sumatry: Rudolf Mitschke (1855-ok. 1896), PGS 86, 2016, s. 14-15 (uzupełnienie: PGS 88, 2017, s. 15); Théry A., Revision monographique des especes du genre *Belionota* Esch, Annales de la Societe Linneenne de Lyon 74, 1928, s. 1-16; Todesfälle, Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik 20, 1898, s. 137; Vereinslager, Entom. Zeitschr. 8, 1894-95, s. 112, 120, 126, 135, 144, 155, 170, 188, 202; ibid. 9, 1895-96, s. 5, 61, 159; Vertrokken Passagiers, Sumatra-Courant 38, nr 43, 16.3.1897; Wildermann M., Totenbuch 1897, Jahrb. Naturwiss. 13, 1897-98, s. 506; Yaakop S., Duffels J. P., Visser H., The cicada genus *Chremistica* Stål (Hemiptera: Cicadidae) in Sundaland, Tijdschrift voor Entomologie 148, 2005, s. 247-306; na il.: *Euthalia mitschkei* Lathy, z: Frederic Moore, Lepidoptera indica, Vol. III, London 1896-1899, fragm. pl. 223.

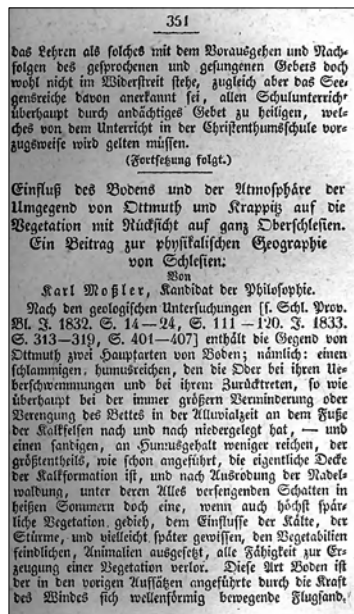
MOSSLER CARL

(ok. 1800-po 1836)

Badacz przyrody okolic Otmętu i Krapkowic

Najprawdopodobniej jest tożsamy z urodzonym ok. 1800 roku w Nysie (Neisse) Carlem Mosslerem, synem szewca Gottlieba Mosslera, który po ukończeniu Gimnazjum w Nysie zaczął w roku 1820 studiować filologię na Uniwersytecie Wrocławskim. Do matrykuły uniwersyteckiej wpisano go 21 sierpnia 1820 roku, wykreślono go z niej 14 maja 1825 roku. O jego dalszych losach nie wiadomo niczego aż do roku 1831. W tym właśnie roku podczas jednego z posiedzeń Sekcji Przyrodniczej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej Christian Heinrich Müller (→t.1) odczytał list nauczyciela domowego i kandydata filozofii Möslera (!) z Otmętu (Ottmuth, obecnie dzielnica Krapkowic/Krapitz), w którym opisał on budowę geologiczną okolic Otmętu. Do listu były dołączone „liczne okazy występujące tam wapienia muszlowego, różne szczątki ptaków, a nawet ssaków”.

Rok później Karl Mossler jako kandydat do urzędu szkolnego opublikował na łamach „Schlesische Provinzialblätter” obszerny artykuł o geologii okolic Otmętu, w którym uznał tamtejszy płat wapienia muszlowego za przedłużenie utworów występujących na prawym brzegu Odry. Wiele uwagi poświęcił

w nim też wulkanicznej genezie Góry św. Anny (St. Annaberg). Chociaż zakładał, że badane przez niego skały powstały podczas potopu, a znajduwane w nich kości i zęby gadów morskich są szczątkami ssaków i skamieniałymi dziobami ptaków, zawarł w tym artykule mnóstwo interesujących obserwacji. Rok później w tym samym czasopiśmie zamieścił uzupełnienia do wspomnianego wyżej artykułu, w których pisał o poszukiwaniu skał pstręgo piaskowca oczekiwanych przez niego w podłożu wapienia muszlowego, o opolskiej kredzie i skandynawskim pochodzeniu gładów narzutowych.

W roku 1833 Mossler został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. W tym samym roku Müller podczas jednego z posiedzeń Sekcji Przyrodniczej towarzystwa zaprezentował jego rozprawkę o rudach żelaza w okolicach Otmętu i Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz), wraz z którą Mossler przesłał płytę wapienia z jednego z kamieniołomów w Otmęcie. Wapień ten jego zdaniem mógł być wykorzystywany do produkcji kamieni litograficznych. 26 listopada tego samego roku Heinrich Robert Goepfert (→t.1) na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej demonstrował przesłane przez Mosslera z Otmętu okazy astra chińskiego i kłokolu polnego o nieprawidłowo rozwiniętych kwiatach.

W roku 1834 Mossler, nadal jako kandydat filozofii, opublikował w „Schlesische Provinzialblätter” artykuł o wpływie gleby i warunków atmosferycznych na

szatę roślinną okolic Otmętu i Krapkowic, w którym wnioski płynące z lokalnych obserwacji rozciągał na cały obszar Górnego Śląska. Wyciąg z tego artykułu Goeppert przedstawił na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny w dniu 16 maja 1834 roku.

Ostatnia wzmianka na jego temat, jaką udało się znaleźć, pochodzi ze wstępu do monografii paproci kopalnych Goepperta z roku 1836. Mossler znalazł się tam wśród osób, którym Goeppert dziękował za pomoc w gromadzeniu materiałów.

Publikacje: Beiträge zur Geologie Schlesiens, *Schl. Prov. Bl.* 95, 1832; Beiträge zur Geologie Schlesiens – Nachträge, *ibid.* 98, 1833; Einfluss des Bodens und der Atmosphäre der Umgegend von Ottmuth und Krappitz auf die Vegetation mit Rücksicht auf ganz Oberschlesien, *ibid.* 100, 1834 (pierwsza str. na il.).

Źródła: AUWr, Allgemeines Studenten-Register Philosophische Fakultät Abgegangene Studenten, F 448 (poszyt niepaginowany); Goeppert H. R., Bericht über die Arbeiten der naturwissenschaftlichen Section, Übers. Arb. SGVK 1831, s. 38; *ibid.* 1833, s. 63; Goeppert, Systema Filicum Fossilium, Nova Acta Leop. 17, 1836, Suppl., s. XXV; Wimmer F., Bericht über die Verhandlungen der botanischen Section, *ibid.* 1833, s. 75; *ibid.* 1835, s. 85; Zu correspondirenden Mitgliedern wurden ernannt, *ibid.* 1833, s. 27.

MOSZKOWSKI MAX GUSTAV

(1873-1939)

Badacz Sumatry i Nowej Gwinei

Urodził się 12 sierpnia 1873 roku we Wrocławiu (Breslau). Jego ojciec Moritz, który zmarł 17 stycznia 1913 roku w Berlinie, przyszedł na świat w Działoszycach w powiecie pińczowskim w rodzinie kupca Marcusa Moszkowskiego i jego żony Taube z domu Jacobsohn. Matką Moszkowskiego była Regina z domu Schmiedeberg. Uczył się we wrocławskim

Gimnazjum św. Marii Magdaleny, następnie w Królewskim Francuskim Gimnazjum w Berlinie, w którym w roku 1891 uzyskał świadectwo dojrzałości. Studiował medycynę w Berlinie, Strassburgu i Wrocławiu, gdzie w roku 1899 uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji o oddziaływaniu arsenu, fenolu i rtęci na żołądek, która nosiła tytuł „Experimentelle Studien über die Wirkung des Arsens, Phenols und Quecksilbers auf den Magen”. Po ukończeniu studiów pracował w Urbankrankenhaus w Berlinie-Kreuzburg, w Instytucie Anatomicznym Uniwersytetu we Freiburgu i w Stacji Biologicznej w Bergen. Zajmował się w tym czasie anatomią glist *Ascaris megalocephala*, rozwojem embrionalnym żab i regeneracją ukwiałów. Interesując się zagadnieniem regeneracji, przetłumaczył z angielskiego obszerną pracę wybitnego amerykańskiego biologa i genetyka Thomasa Hunta Morgana „Regeneration” (Regeneration, Leipzig 1907).

Od roku 1906 prowadził praktykę lekarską w Berlinie-Grunewald, gdzie do roku 1937 mieszkał przy Herthastrasse 2a. Specjalizując się w badaniach chorób tropikalnych, szczególnie interesował się chorobą beri-beri. Badania nad nią rozpoczął podczas podróży po Sumatrze i Nowej Gwinei, które były w owym czasie głównym obszarem występowania tej choroby. Na Sumatrze, którą odwiedził w roku 1907, gromadził razem z zawodowym zbieraczem, pochodzącym z Goslaru Carlem Wilhelmem Ferdinandem Grashoffem, okazy fauny i flory. Przywiózł też z tej podróży bogate zbiory etnograficzne, które wykorzystał w publikacjach z lat 1908-10. Ernst Gilg, w którego ręce trafił zielnik z tej wyprawy, ubolewał wprawdzie nad tym, że większość zebranych przez Moszkowskiego okazów nie miała kwiatów ani owoców, tym niemniej docenił wartość kolekcji i upamiętnił zbieracza w nazwie nowego gatunku z rodziny wawrzynkowatych (Thymelaeaceae) – *Aquilaria moszkowskii*. Przywiezioną z Sumatry kolekcję motyli opisał Embrik Strand, który upamiętnił Moszkowskiego w nazwie gatunku *Laelia moszkowskii*, a jego żonę Martę z domu Gerson w nazwie podgatunku *Adolias cyanipardus marthae*.

W roku 1910 Moszkowski wyruszył na Nową Gwineę, gdzie jego zadaniem miało być zbadanie płynącej w zachodniej części wyspy z północnych stoków Gór Śnieżnych poprzez Góry van Reesa rzeki Mamberamo. Wyprawa przebiegała pomyślnie do 24 września, kiedy nad wodospadami Edi Falls wraz z rozbitą łodzią stracono cały ekwipunek i wszystkie zgromadzone do tego czasu okazy. Nie zrażony tym wypadkiem Moszkowski powrócił do Manokwari, wyposażył na nowo ekspedycję i kontynuował przerwane badania, kończąc je pomyślnie u ujścia Mamberamo w dniu 10 stycznia 1911 roku.

Przywiezione przez Moszkowskiego z Nowej Gwinei zbiory zielnikowe opracowywali m.in. Kurt Krause (*Epipremnum moszkowskii*), →Guido Brause (*Lygodium moszkowskii*), Edgar Irmischer (*Begonia moszkowskii*), Odoardo Beccari (*Calyptrocalyx moszkowskianus*, *Licuala moszkowskiana*), Adolf Engler (→t.1) i Kurt Krause (*Homalomena moszkowskii*), Rudolf Schlechter (*Rhododendron moszkowskii*), Georg Bitter (*Solanum moszkowskii*) oraz Carl Lauterbach (→t.1) (*Garcinia moszkowskii*). Zbiory fauny z kolei opracowywali m.in. Embrik Strand (*Gasterup-tion moszkowskii*), Anton Reichenow (*Aprosmictus moszkowskii*), Theodor Vogt (*Lygosoma moszkowskii*), Heinrich Kuntzen (*Aesernia moszkowskii*) i Ernst Ahl (*Labeo moszkowskii*).

Fakt, iż żaden członek ekspedycji badającej wraz z nim obszary leżące wzdłuż biegu Mamberamo nie zachorował na beri-beri, Moszkowski powiązał z tym, że w czasie wyprawy nigdy nie jadano białego ryżu, a wyłącznie brązowy, tłuczony przed ugotowaniem. Tym sposobem doszedł do wniosku, że przyczyną beri-beri jest niedobór związków fosforu zawarty w ryżowych otrębach (właściwą przyczynę tej choroby, tj. niedobór zawartej w ryżowych otrębach witaminy B₁ odkrył w roku 1911 twórca pojęcia „witamina” Kazimierz Funk). Wnioski Moszkowskiego spotkały się z krytyką ze strony dwóch specjalistów w dziedzinie chorób tropikalnych, Victora Schillinga i Alberta Plehna, którzy uważali beri-beri za chorobę infekcyjną. Być może ta właśnie krytyka skłoniła Moszkowskiego do podjęcia eksperymentu na samym sobie. W latach 1912-13 przez 236 dni odżywał się wyłącznie białym ryżem i – tak jak tego oczekiwał – zachorował na beri-beri. Eksperyment ten opisał wspólnie ze specjalistą w dziedzinie fizjologii żywienia Wilhelmem Caspari. Za udowodnienie swojej teorii musiał jednak zapłacić wysoką cenę, gdyż już nigdy nie odzyskał w pełni zdrowia. Najprawdopodobniej z tego właśnie powodu po roku 1913 niewiele pisał i publikował.

Podczas I wojny światowej był lekarzem w 11 bawarskim regimencie piechoty „von der Tann”. W roku 1928 ukazała się książka opisująca jego przygody na Nowej Gwinei, a w roku 1933 wydał niemiecki przekład książki amerykańskiego mikrobiologa Paula de Kruifa „Men against death” (Kämpfer für das Leben – Ruhmestaten grosser Naturforscher und Ärzte, Berlin 1933). Po dojściu nazistów do władzy współpracował z żydowskimi organizacjami w Niemczech jako doradca w kwestiach emigracji. Sam opuścił Niemcy w roku 1938. Początkowo mieszkał w kolonii Rolandia w brazylijskim stanie Parana, potem przeniósł się do Rio de Janeiro, gdzie zmarł w roku 1939.

Publikacje: Zur Richtungskörperbildung von *Ascaris megalocephala*, *Arch. f. Mikrosk. Anat.* 58, 1901; Über den Einfluss der Schwerkraft auf die Entstehung und Erhaltung der bilateralen Symmetrie des Froscheies, *ibid.* 60, 1902; Zur Frage des Urmundschlusses bei *Rana fusca*, *ibid.*; Zur Analysis der Schwerkraftswirkung auf die Entwicklung des Froscheies, *ibid.* 61, 1902; Hans Driesch's organische Regulationen, eine kritische Studie, *Biol. Centralbl.* 23, 1903; Die Ersatzreaktionen bei Actinien (*Actinia equina* und *Actinoloba dianthus*), *Archiv für Entwicklungsmechanik der Organismen* 24, 1907; Botanische Notizen aus den sumatranischen Urwäldern, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 5, 1908; Biologische Notizen aus Zentralsumatra, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin* 1908; Die Urstämme Ostsumatras, *Korresp. Bl. Deutsch. Ges. Antrop.* 39, 1908; Sitten und Gebräuche in Ost- und Westsumatra, eine vergleichende rechtswissenschaftliche Studie, *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft* 21, 1908; Bei den letzten Weddas, *Globus* 94, 1908; Die Inlandstämme Ostsumatras, *ibid.*, 1908; Über Zwei Nicht-Malayische Stämme von Ost-Sumatra, *Zeitschr. f. Ethnol.* 40, 1908; Mittelalterlicher Feudalismus in Inner-Sumatra, *Globus* 96, 1909; Auf neuen Wegen durch Sumatra, Forschungsreisen in Ost- und Zentral-Sumatra, Berlin 1909; The Pagan Races of East Sumatra, *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland* 7, 1909; Sagen und Fabeln aus Ost- und Zentralsumatra, *Anthropos* 4, 1909; Ost- und Zentralsumatanische Gebräuche bei der Ackerbestellung und der Ernte, *Zeitschr. f. Ethnol.* 41, 1909; Beiträge zur Entwicklungsgeschichte des Wohnhauses in Ostsumatra, *Arch. f. Anthrop. N. F.* 9, 1910; Bericht von Hrn. Max Moszkowski aus Neu-Guinea, *Zeitschr. f. Ethnol.* 42, 1910; Die Völkerstämme am Mamberamo in Holländisch-Neuguinea und auf den vorgelagerten 19 Inseln, *ibid.* 43, 1911; Vom Wirtschaftsleben der primitiven Völker, unter besonderes Berücksichtigung der Papua von Neuguinea und der Sakai von Sumatra, Jena 1911; Meine Erfahrungen über Prophylaxe der Beriberi in Holländisch-Neuguinea, *Archiv für Schiffs- und Tropenhygiene* 15, 1911; Vorläufiger Bericht über die Deutsche Mamberamo-Expedition in Niederländisch-Neu-Guinea, *Zeitschr. Ges. Erdk. Berlin* 1911; Expedition zur Erforschung des Mamberamo in Holländisch-Neu-Guinea, *ibid.* 1912; Beriberifrage, *Deutsche Med. Wochenschr.* 39, 1913 [mit W. Caspari]; Weiteres zur Beriberifrage, *Berl. Klin. Wochenschr.* 50, 1913 [mit W. Caspari]; Ins unerforschte Neuguinea, Erlebnisse mit Kopfgängern und Kannibalen, Berlin 1928; Die Determination der Krebszelle, *Zeitschrift für Krebsforschung* 35, 1932.

Źródła: Adressbuch Berlin 1906, s. 1507; *ibid.* 1937, s. 1844; Ahl E., Einige neue Süßwasserfische des Indo-Malayischen Archipels, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin* 1922, s. 30-36; Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Abt. IV – Kriegsarchiv, Kriegstammrollen 1914-1918, Bd. 1198, Kriegsrankliste: 11. Infanterie-Regiment, s. 69-70 (ancestry.de); Beccari O., Neue Palmen Papuasien, *Bot. Jb.* 52, 1915, s. 19-39; Bitter G., Die papuasische Arten von *Solanum*, *ibid.* 55, 1919, s. 59-113; Brause G., Neue Farne Papuasien, nebst allgemeinen Bemerkungen über das Vorkommen der Pteridophyten in Neu-Guinea von R. Schlechter, *ibid.* 49, 1913, s. 1-59; Engler A., Krause K., Neue Araceen Papuasien, *ibid.* 54, 1917, s. 74-91; Gilg E., Bemerkungen zu den „Botanischen Notizen” des Herrn Dr. Moszkowski, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 5, 1908, s. 82-84; Index Biol., s. 205; Irmischer E., Neue Begoniaceen Papuasien mit Einschluss von Celebes, *Bot. Jb.* 50, 1914, s. 335-383; Krause K., Ein neues *Epipremnum* aus Neu-Guinea, *ibid.* 45, 1911, Beiblatt 104, s. 84; Kuntzen H.,

Eine neue *Aesernia*, Arch. f. Naturgesch. A 78, 1912, H. 11, s. 94-95; LA Berlin, Standesamt Berlin-Grunewald, Sterberegister 1913/2 (ancestry.de); Lauterbach C., Die Guttiferen Papuasien, Bot. Jb. 58, 1923, s. 1-49; Moszkowski M., Lebenslauf, w: Experimentelle Studien über die Wirkung des Arsens, Phenols und Quecksilbers auf den Magen, Breslau 1899, s. (25); Reichenow A., Neue Arten aus Afrika und Neuguinea, Ornith. Monatsber. 19, 1911, s. 82-83; Schlechter R., Die Ericaceen von Deutsch-Neuguinea, Bot. Jb. 55, 1919, s. 137-194; Steenis-Kruseman, s. 372-373; Strand E., Schmetterlinge aus Zentral- und Westsumatra, gesammelt von Herrn Dr. Max Moszkowski, Deutsche Entom. Zeitschr. Iris 24, 1910, s. 190-208; Strand E., Zur Kenntnis Papuanischer und Australischer Hymenopteren, insbesondere Schlupfwespen, Intern. Entom. Zeitschr. 5, 1911, s. 86-170; The Universal Jewish encyclopedia 8, New York 1942, s. 22; Vogt T., Reptilien und Amphibien aus Holländisch-Neu-Guinea, Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin 1912, s. 355-359; portr.: Auf neuen Wegen durch Sumatra, Berlin 1909, s. 226.

MÜLLER RUDOLF EMIL ANTON

(1850-1916)

Badacz przyrody okolic Głębina

Urodził się 6 lutego 1850 roku w Niemodlinie (Falkenberg) w rodzinie komisarza policji Antona Müllera i jego żony Ernestyny z domu Schiel. Pochodziła ona z Nysy (Neisse), a zmarła jako wdowa 4 sierpnia 1890 roku w Opolu (Oppeln) w wieku 74 lat i 10 miesięcy. Po przeprowadzce rodziny do Opola Müller uczęszczał tam do szkoły ludowej i gimnazjum. Użytkawszy w roku 1870 świadectwo dojrzałości, studiował matematykę i nauki przyrodnicze we Wrocławiu (Breslau), tam też na podstawie dysertacji „Die Rinde unserer Laubhölzer” uzyskał w roku 1875 stopień doktora filozofii. Od 1 sierpnia 1875 odbywał staż w Progimnazjum Realnym w Głębiniu, tj. w ówczesnym Gumbinnen w Prusach Wschodnich (dziś Gusev w obwodzie kaliningradzkim). 10 grudnia 1875 roku

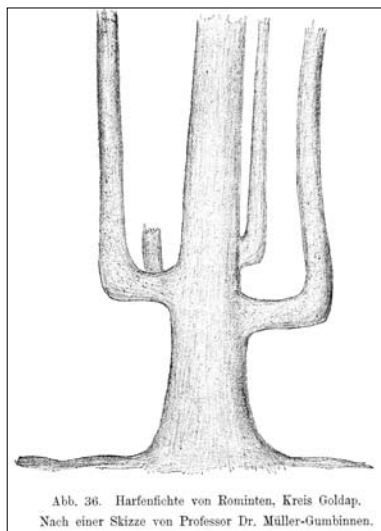

Abb. 36. Harfenlichte von Rominten, Kreis Goldap.
Nach einer Skizze von Professor Dr. Müller-Gumbinnen.

zdał we Wrocławiu pierwszy egzamin nauczycielski, uzyskując uprawnienia do nauczania zoologii, botaniki, mineralogii, fizyki, chemii i geografii. Od roku 1877 pracował w Głębiniu jako nauczyciel zwyczajny. W okresie od 1 kwietnia 1879 roku do 1 października 1880 pracował w Świebodzinie (Freiburg), następnie wrócił do Głębina, gdzie pozostał już do końca życia. W roku 1883 został starszym nauczycielem, w roku 1893 otrzymał tytuł profesora, a w roku 1898 – tytuł radcy szkolnego IV kl. Od roku 1904 pracował we Friedrichsschule, która powstała z połączenia progimnazjum i gimnazjum. W roku 1913 w uznaniu zasług został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV kl.

Przez szereg lat zajmował się florą okolic Głębina, co znalazło odzwierciedlenie w rozprawie „Phanerogamae, geordnet nach natürlichen Familien, mit besonderer Berücksichtigung der bei Gumbinnen wild wachsenden und angebaut wachsenden Pflanzen, zum Gebrauche der Schüler” opublikowanej w latach 1884-86 (Programm des städtischen Realgymnasiums zu Gumbinnen). Na gromadzone przez niego informacje o pomnikach przyrody (drzewach i głazach narzutowych) wielokrotnie powoływał się w swojej pracy z 1900 roku Alfred Jentzsch, wykorzystując przy tym szkice pomnikowych drzew autorstwa Müllera. W roku 1907 Müller opublikował wyniki swoich 20-letnich obserwacji meteorologicznych prowadzonych w Głębiniu (Ergebnisse der zwanzigjährigen zu Gumbinnen von 1885-1906 angestellten meteorologischen Beobachtungen, Jahresbericht der Königl. Friedrichsschule zu Gumbinnen).

Gdy w roku 1914 władze miasta uciekły przed Rosjanami, na trzy tygodnie objął władzę w Głębiniu

i ocalał miasto przed poważniejszymi zniszczeniami. Został za to rok później odznaczony Żelaznym Krzyżem na czarno-białej wstędze. Wydarzenia te opisał w książeczce „Drei Wochen russischer Gouverneur, Erinnerungen an die Besetzung Gumbinnes durch die Russen August-September 1914” (Gumbinnen 1915). Zmarł w Głębiniu 5 stycznia 1916 roku. Był żonaty z urodzoną w Doliwach (Doliwen) w powiecie oleckim (Kreis Oletzko) Wandą Heleną Schmiedeberg. Ich jedyne dziecko – syn Wilhelm Anton Rudolf – przyszło na świat w Głębiniu 13 lutego 1883 roku. Żona Müllera zmarła 9 lipca 1923 roku w Królewcu (Königsberg) w wieku 66 lat.

Źródła: AUWr, Mueller Rudolphus, Vita, Acta betreffend die Doktor-Promotionen (1874/75) – sygn. F 140; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Müller Rudolf; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 26; *ibid.* 1902, s. 32; *ibid.* 1909, s. 55; Jentsch A., Nachweis der beachtenswerten und zu schützenden Bäume, Sträucher und erratischen Blöcke in der Provinz Ostpreussen, Beiträge zur Naturkunde Preussens 8, Königsberg 1900, s. 19, 20, 24, 36, 40, 45, 51, 52, 69, 92, 125 (na il. 2 ryc. 36 ze str. 92 z narysowanym przez Müllera świerkiem „harfowym” z Romint Wielkich, obecnie Krasnolesia w obwodzie kaliningradzkim); Kirrinnis H., Geschichte der Friedrichsschule zu Gumbinnen, Würzburg 1963, s. 132; Kössler-Personenlexikon, Band: Maack-Mylius, s. 412-413; LA Berlin, Standesamt Gumbinnen, Geburtsregister 1883/39; *ibid.*, Sterberegister 1916/5; *ibid.*, Standesamt Königsberg in Preussen III, Sterberegister 1923/1035; *ibid.*, Standesamt Oppeln, Sterberegister 1890/323 (ancestry.de); Leipacher K. O., Die Russenflut in Ostpreussen nach amtlichen Berichten, zuverlässigen Schilderungen und eigenem Erleben, Leipzig und Würzburg 1918 (portr. z Taf. II).

NAGEL ERNST EMIL

(1837-1876)

Pyskowicki aptekarz-florysta

Jego ojciec Ernst Wilhelm Joseph, syn mistrza ślusarskiego Johanna Carla Nagla i jego żony Johanny Rozyny Lieder, urodził się w roku 1810 w Lesznie (Lissa) w Wielkopolsce. Pracę jako nauczyciel rozpoczął w szkole ludowej w Śmiglu (Schmiegel) w powiecie kościańskim i tam w roku 1834 ożenił się z Emilią Zofią Henriettą Winkler. Od roku 1836 pracował jako nauczyciel pomocniczy w Katolickim Seminarium Nauczycielskim w Bydgoszczy (Bromberg). W roku 1838 wydał w Bydgoszczy podręcznik „Elementarbuch für den Unterricht in der polnischen Sprache”. Zgromadził dużą kolekcję okazów przyrodniczych, a w późniejszych latach wytwarzał przyrządy do doświadczeń fizycznych, których kupno ze względu na wysoko ocenianą jakość i stosunkowo niską cenę polecało szkołom pruskie ministerstwo oświaty i spraw wyznaniowych. Jego najstarszym pozostałym przy życiu dzieckiem był urodzony 23 grudnia 1837 roku w Bydgoszczy Ernst Emil. Po nim przyszli jeszcze na świat Melania, Józefina, Maria, Eugen i urodzony w Pyskowicach (Peiskretscham) Georg. Jego żona zmarła w Pyskowicach 12 lutego 1870 roku.

Ernst Emil Nagel od 12 roku życia mieszkał w Pyskowicach, gdzie jego ojciec został zatrudniony w nowo otwartym seminarium nauczycielskim. Zawodu aptekarza uczył się najprawdopodobniej w Królewskiej Hucie (Königshütte), gdzie pierwszą aptekę w roku 1847 pod numerem 10 w kolonii Erdsmanntwille (dzisiejsza ul. Wolności w Chorzowie) otworzył Julius Krause. W „Archiv der Pharmazie” z roku 1855 wymienieni są trzej uczniowie z królewskohuckiej apteki Krausego: Müller, Wedding i Nagel. Po ukończeniu nauki Nagel pracował w pyskowickiej Aptece pod Maurem (Mohrenapotheke). Jej właścicielem do roku 1863 był Szttyler, później zaś Traugott Pietrusky, który wcześniej prowadził aptekę w Borowie (Markt Bohrau) w powiecie strzelińskim (Kreis Strehlen).

Nagel przejął zamiłowanie do zbierania okazów przyrodniczych po ojcu. Jako florysta stał się znany w roku 1864, gdy Rudolf von Uechtritz (→t.1) opublikował w uzupełnieniach „Flory” Friedricha Wimmera (→t.1) informacje o odkrytych przez niego stanowiskach sasanki wiosennej w lasach między Kluczborkiem (Kreuzburg) i Olesnem (Rosenberg), rzepienia kolczastego koło Pyskowic i podrzenia żebrowca w Chebziu (Morgenroth, dziś dzielnica Rudy Śląskiej). Rok później w sierpniu na piaszczystym zapadlisku koło Zabrze Nagel znalazł po raz pierwszy

i do tej pory ostatni zawleczoną na Górnym Śląsku Inicę skalną (*Linaria saxatilis* (L.) Chaz.; R. v. Uechtritz oznaczył ją jako *Linaria multicaulis* (L.) Mill.). Wraz z informacją o tym odkryciu Uechtritz opublikował w uzupełnieniach informację o znalezionym przez Nagla w roku 1864 na wapiennych wzgórzach koło Dzieńkowic (Dzieckowitz) nowym stanowisku krowiozła zbożowego (*Vaccaria hispanica* (Mill.) Rauschert; Uechtritz oznaczył go jako *Vaccaria parviflora* Moench). W tym samym artykule znalazło się też 21 stanowisk innych gatunków z okolic Bytomia (Beuthen), Królewskiej Huty, Mysłowic (Myslowitz), Imielina, Ustronia i Wisły (Weichsel). W uzupełnieniach Uechtritz z roku 1868 znalazło się kilka stanowisk odkrytych przez Nagla w okolicach Wlenia (Lahn), natomiast w wykazach Adolfa Englera (→t.1) z lat 1869 i 1870 były to wyłącznie stanowiska z okolic Pyskowic. Po raz ostatni nazwisko Nagla pojawiło się w sprawozdaniu Uechtritz za rok 1875 – znalazły się tam stanowiska czerwonopłatkowej odmiany grążela żółtego z Pyskowic, dzwonka szczeciniastego z Łabędzkiego Lasu (Labander Wald), obuwika pospolitego z Dąbrowy (Dombrowa) pod Bytomiem i skrzypu olbrzymiego z Biskupickiego Lasu (Biskupitzer Forst) koło Zabrze. Większość z odkrytych przez niego stanowisk Emil Fiek (→t.1) uwzględnił w swojej „Florze” z roku 1881.

Obok roślin naczyniowych Nagel zbierał też okazy mszaków i porostów. Odkryte przez niego w okolicach Pyskowic stanowiska kilku mchów (*Fissidens*

taxifolius Hedw., *Mnium hornum* L., *Hypnum giganteum* Schpr., *Sphagnum girgensohnii* Russ.) znalazły się w uzupełnieniach do „Bryologia Silesiaca” Juliusa Milde (→t.1) opublikowanych w roku 1872 przez Gustava Lipricha (→t.1), a →Berthold Stein w uzupełnieniach do flory porostów Śląska z lat 1869 i 1871 zamieścił informacje o odkrytych przez niego stanowiskach dwóch porostów (*Psora decipiens* Ehrh., *Lecothecium corallinoides* Hoff.) z okolic Mysłowic.

Nagel nie był żonaty. Mieszkał ze swoją niezamężną siostrą Melanią. Gdy poważnie zachorował, jego ojciec, chcąc zdobyć pieniądze na jego leczenie, w roku 1875 postanowił sprzedać swoje zbiory przyrodnicze. Ogłoszenie w tej sprawie ukazało się też w języku polskim w „Gazecie Warszawskiej”. Ostatecznie jego kolekcja trafiła do pałacu rodziny Baildonów w leżącym niedaleko od Pyskowic Łubiu (Lubie). W roku 1909 przekazano ją Muzeum Górnośląskiemu w Gliwicach (Gleiwitz), gdzie jej uporządkowaniem zajął się radca rachunkowy →Max Klose.

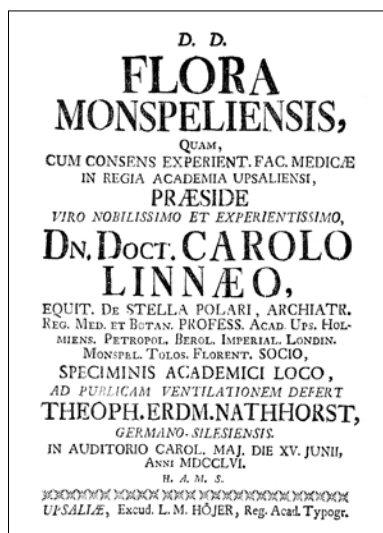
Nagel zmarł w Pyskowicach 6 maja 1876 roku, mając 38 lat. Ówczesny wikary Franz Netter do księgi zgonów parafii św. Mikołaja w Pyskowicach jako przyczynę jego zgonu wpisał „Auszehrung”. W XIX-wiecznej medycynie terminem tym określano wyniszczenie organizmu spowodowane przez chorobę nowotworową lub gruźlicę. Ojciec Nagla po przejściu na emeryturę przeprowadził się do Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz), gdzie zmarł 22 stycznia 1882 roku.

Źródła: AP Katowice, oddz. w Gliwicach, USC Pyskowice, księg zgonów 1876/39; Brachmann-Beiträge, s. 422-423; Deutschland, Geburten und Tausen 1558-1898, Ernst Emil Nagel (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/NVYT-24M>); Empfohlen sind die Apparate von Nagel, w: Schneider K., Volksschulwesen und Lehrerbildung in Preussen, Berlin 1875, s. 72 (przedruk okólnika z 1872 roku); Engler-Nachträge VI; Engler-Verzeichniss 1869; Fiek-Flora I, s. 116, II, *Pulsatilla vernalis* – s. 4, *Isopyrum thalictroides* – s. 16, itd.; Katolicka parafia św. Mikołaja w Pyskowicach, księga zgonów 1856-1872, s. 644-645; ibid., księga zgonów 1872-1890, s. 150-151 (familysearch.org); LA Berlin, Standesamt Gross Strehlitz, Sterberegister 1882/7 (ancestry.de); Limpricht-Nachträge; Mohr H., Geschichte der Stadt Königshütte in Oberschlesien, Königshütte O./S. 1890, s. 66; Oberschlesisches Museum zu Gleiwitz – Neueingänge, Oberschlesien 8, 1909, H. 4, s. 199-200; Oberschlesisches Museum zu Gleiwitz – 5. Jahresbericht, ibid., H. 12, 1910, s. 628; Specielles Verzeichniss der freiwilligen Beiträge für die Gehülffen-Unterstützungs-Casse pro 1853, Arch. d. Pharm. 131, 1855, s. 119; Stein-Nachträge I, II; Syniawa M., Ernst Emil Nagel (1837-1876), aptekarz-florysta z Pyskowic, PGS. 85, 2016, s. 14-15; Uechtritz R. v., Über neue Arten und Formen der schlesischen Flora, Jber. SGVK, 1866, s. 78-88; Uechtritz-Durchforschung 1875; Uechtritz-Nachträge III, IV, V; Wielka osobliwość, Gazeta Warszawska, nr 178, 2.8.1875, na il.: *Linaria saxatilis*, z: Hoffmannsegg J. C., Link H. F., Flore Portugaise ou Description de toutes les plantes qui croissent naturellement en Portugal, Berlin 1809-1820, pl. 40.

NATHHORST THEOPHIL ERDMANN (1734-1804)

**Autor pierwszej „linneuszowskiej” publikacji
o florze okolic Montpellier**

Jego nazwisko w piśmiennictwie pojawia się też w formie Nathorst. Wszystkie dostępne źródła podają, że urodził się w roku 1734, zmarł zaś w roku 1804, nie podają natomiast ani dokładnych dat, ani miejsca jego urodzin i śmierci. Przed przybyciem do Uppsali studiował przez kilka lat medycynę w Montpellier, mieście leżącym nad rzeką Lez na południu Francji w regionie Langwedocja-Roussillon. Zbierał okazy roślin w słynących z bogatej flory okolicach tego miasta, zauważając przy tym, że wiele gatunków zanika tam z powodu nadmiernej liczby florystów. Do matrykuły Uniwersytetu w Uppsali, gdzie studiował pod kierunkiem Linneusza, wpisany został w roku 1755 jako „Berolstadius Silesius”, co wskazuje na to, że najprawdopodobniej przyszedł na świat w Bierutowie (Bernstadt). W roku 1756 opublikował w Uppsali wraz z Linneuszem dysertację „Flora Monspeliensis”, którą zadedykował swojemu starszemu bratu Johannowi Theophilowi, chirurgowi w Sztokholmie. Był to obejmujący 1463 gatunki katalog roślin z okolic Montpellier skompilowany w oparciu o „Botanicon monspeliense” Pierre’a Magnola z roku 1688 i „Methodus foliorum” François’a Boissiera de la Croix de Sauvages z roku 1751. W tej właśnie dysertacji po raz pierwszy do flory z okolic Montpellier zastosowana została nomenklatura Linneusza. Trzy lata później dysertacja ta została przedrukowana na str. 468-495

czwartego tomu „*Amoenitates Academicæ*” Linneusza (Holmiae 1759). Z listu, który Nathhorst wysłał 27 lutego 1759 roku z Paryża do szwedzkiego chirurga Hermana Schützera, wynika, że kontynuował w tym czasie naukę pod kierunkiem wybitnego francuskiego anatoma Antoine’a Ferreina.

Werner Rothmaler, który uważał Nathhorsta za właściwego autora dysertacji „*Flora Monspeliensis*”, w roku 1941 zrewidował podawane przez niego nazwy i zaproponował, by uznać go za autora takich taksonów, jak *Polycarpon tetraphyllum*, *Convolvulus lineatus*, *Coronilla coronata*, *Astragalus incanus*, *Tragopogon crocifolius* i *Cnicus acarna*.

Źródła: Den 15 Junius erschien der Hr. Ritter wieder..., Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen 1, 1757, s. 662 (krótkie omówienie „*Flora Monspeliensis*”); Duval-Jouve J., Note sur quelques plantes critiques du *Flora Monspeliensis* de Linné, Bull. Soc. Bot. France 10, 1863, s. 10-20; Hjelt O. E. A., Svenska och finska medicinalverkets historia 1663-1812, I. delen, Helsingfors 1891, s. 267-268, 404; Nathhorst och Nathorst (Nathurst), w: Svenska Släktkalendern 1913, Stockholm, s. 810-813; Nathhorst (Nathorst), släkt, w: Svenskt biografiskt lexikon 26, Stockholm 1989, s. 389; Pulteney R., A general view of the writings of Linnaeus, 2nd ed., London 1805, s. 407; Rothmaler W., Nomenklatorisches, meist aus dem westlichen Mittelmeergebiet III, Rep. Sp. Nov. 50, 1941, s. 68-78; The ancient and modern floras of Montpellier, The Natural History Review 5, 1865, s. 202-225; TL-2, 3, 1981, s. 99; na il.: Nathhorst T. E., *Flora Monspeliensis*, Upsaliae 1756, str. tyt.

NATORP OTTO REINHOLD FRIEDRICH (1876-1956)

Lekarz-ornitolog

Urodził się 27 maja 1876 roku w Bochum jako ósme, najmłodsze dziecko dyrektora kopalni Johanna Natorpa i jego żony Marii z domu Varnhagen. Gdy miał dwa lata, jego rodzina przeprowadziła się do Stare-

go Bierunia (Alt-Berun) w powiecie pszczyńskim (Kreis Pless). Zainteresowanie przyrodą zawdzięczał ojcu, który pięcioletniemu chłopcu objaśniał ilustracje z „*Życia zwierząt*” Brehma i uczył go obserwować zwierzęta w ich naturalnym środowisku. Już jako 11-latek próbował malować i preparować ptaki, choć, jak sam wspominał, pierwsze rezultaty wypychania okazów nie należały do zbyt udanych. Gdy w roku 1890 zmarł jego ojciec, zamieszkał w Marburgu u najstarszej, zamężnej już siostry i tam uczył się w latach 1892-94 do gimnazjum. Jego kolegą klasowym był tam przyszły ornitolog Leo von Boxberger, z którym Natorp przyjaźnił się aż do śmierci Boxbergera w roku 1950. Punktem zwrotnym w poglądach Natorpa na sztukę preparowania okazów okazała się w roku 1893 lektura podręcznika „*Leitfaden zum Präparieren von Vogelbälgen*” Friedricha Wilhelma Mevesa, dzięki której znacznie udoskonalił swoją technikę.

Powróciwszy w roku 1894 na Górny Śląsk, Natorp uzyskał świadectwo dojrzałości w Gimnazjum w Pszczynie (Pless). Choć bardzo chciał być przyrodnikiem, idąc za radą rodziny i przyjaciół wyruszył do Wrocławia (Breslau) na studia medyczne, które kontynuował później w Greifswaldzie. Wakacje, podczas których miał czas na obserwacje przyrodnicze, spędzał zwykle w Roszkowicach (Roschkowitz) koło Byczyny (Pitschen), gdzie mieszkała jego siostra Anna, żona miejscowego pastora Immanuela Koellinga. W roku 1904 po raz kolejny wrócił na Górny Śląsk, by rozpocząć pracę jako lekarz-asystent w Bytomiu (Beuthen). W roku 1906 przeniósł się z Bytomia do Szpitala Górnośląskiego Związku Brackiego w Mysłowicach (Mysłowitz). 19 kwietnia 1907 roku ożenił się we Wrocławiu z cztery lata młodszą od niego Friedą Katariną, córką rektora szkoły ludowej Ernsta Weissa i jego żony Pauliny z domu Tinschler. Ich jedyne dziecko – córka Ilse – urodziło się w roku 1911. W roku 1910 Natorp uzyskał w Lipsku (Leipzig) stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „*Ein Fall von Aneurysma der Arteria coeliaca*”. Doktorat umożliwił mu w roku 1911 awans na naczelnego chirurga w myślowickim szpitalu.

Już jego pierwsza publikacja z roku 1903, która była poświęcona nietypowej barwie upierzenia u trznadla zwyczajnego, zapowiadała nie tylko bystrogo obserwatora ptaków, ale też utalentowanego malarza – tekstowi towarzyszyła barwna ilustracja przedstawiająca normalne upierzenie trznadla i upierzenie okazu opisanego w artykule. W czerwcu następnego roku znalazł się w gronie śląskich ornitologów, którzy spotkali się w Jeleniej Górze (Hirschberg), by założyć tam Stowarzyszenie Śląskich Ornitologów (które w roku 1926 nadało mu godność członka honoro-

wego), a od roku 1907 był członkiem Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego. Od czasu przeprowadzki w roku 1906 z Bytomia to Mysłowice przez wiele lat znany był przede wszystkim jako obserwator i łowca ptaków z okolic tych ostatnich. Jego ulubionym miejscem były okolice szybu Ewald – tam wśród zarośli i zapadliskowych stawów udało mu się trafić wielokrotnie na rzadko spotykane ptaki. Nie ograniczał się jednak wyłącznie do Górnego Śląska i często podróżował, odwiedzając Laponię, Dalmację, centralną Polskę, Tatry, wschodnie Karpaty oraz wybrzeża Bałtyku, Morza Północnego i Morza Czarnego.

Choć pisanie uważał za niewdzięczne zajęcie, opublikował ponad 40 artykułów, w których pisał o faunie, taksonomii, pierzeniu i strukturze upierzenia ptaków śpiewających. Wniósł też wkład w „Wirbeltierfauna von Schlesien” → Ferdinand Paxa juniora (Berlin 1925) i „Handbuch der deutschen Vogelkunde” Günthera Niethammera (Leipzig 1937-42). Był jednak przede wszystkim kolekcjonerem, preparatorem i artystą. W latach 1894-1944 zgromadził kolekcję liczącą ponad 3000 balg, z których 2800 sam zebrał i wyprzeł. Przeważały w niej ptaki śpiewające i siewkowate. Nigdy nie widział ptaków wyprzełowanych przez Christiana Ludwiga Brehma, wypracował jednak samodzielnie styl preparowania okazów bliski stylowi pastora z Renthendorfu. Choć z wypchanych okazów jest wiele problemów – zajmują dużo miejsca, a pióra z czasem blakną – był dość długo zwolennikiem ich wypychania i modelowania. Z czasem przekonał się jednak, że najlepiej zachowują się okazy pozostawione w postaci balg. Jego najstarszym zachowanym do dziś okazem jest kłaskawka zwyczajna (*Saxicola rubicola* (L.)) z roku 1894 z Marburga.

Po roku 1922, gdy wschodnia część Górnego Śląska została przyłączona do Polski, Natorp pozostał

w Mysłowicach, pracując w Szpitalu Górnośląskiego Związku Brackiego aż do przejścia na emeryturę w roku 1938. Przeprowadził się wówczas z rodziną do Sopotu (Zoppot). Nie nacieszył się zbyt długo za służonym odpoczynkiem, gdyż po wybuchu II wojny światowej, gdy zaczęło brakować lekarzy, musiał wrócić do myślowickiego szpitala. Ostatecznie rozstał się z zawodem w roku 1942 z powodu jaskry. W roku 1944 przeprowadził się z żoną i córką do Wrocławia, który opuścili 20 stycznia 1945 roku. Zdołali dotrzeć do Prien am Chiemsee w Bawarii i tam zostali już na stałe.

Po wojnie Natorp już tylko okazjnie zajmował się preparowaniem ptaków. Wolał je malować, a sprzedając obrazków zapewniała mu niewielkie dochody. Ilustrował też publikacje ornitologiczne innych autorów, m.in. „Der Wanderfalke – das Wesen der Falkneri” Ottona Fehringera (Mannheim 1946), „Taschenbuch der deutschen Vogelwelt” Sebastiana Pfeifera (Frankfurt am Main 1949) i „Die Vogelwelt Mazedoniens” Wolfganga Makatscha (Leipzig 1950). W roku 1951 owdowiał. Schorowany zmarł w Prien am Chiemsee 2 kwietnia 1956 roku.

Jego nazwisko w ornitologii upamiętnił pastor Otto Kleinschmidt, proboszcz w Dederstedt w Saksonii-Anhalt, który w roku 1917 na podstawie otrzymanych od Natorpa okazów ustrzelonych w roku 1909 w Murkach (Emanuelssagen) opisał pod nazwą *Parus salicarius natorpi* nowy podgatunek czarnogłówki zwyczajnej (*Parus salicarius* Brehm = *Poecile montanus* (Conrad von Balenstein)).

Ze zbiorów Natorpa zachowało się do dziś 1159 okazów obejmujących 156 gatunków. Największy zbiór znajduje się w Muzeum Przyrodniczym Uniwersytetu Wrocławskiego. Są to 362 z 503 okazów, jakie Kazimierz Szarski znalazł we wrocławskim mieszkaniu Natorpa. Większość z 208 okazów znajdujących się w Instytucie Zoologicznym i Muzeum Alexandra Koeniga w Bonn to okazy jakie udało się Natorpowi wywieźć z Wrocławia w roku 1945 w jednej walizce. Muzeum Górnośląskie w Bytomiu posiada 173 z 387 okazów podarowanych przez niego w roku 1938 Muzeum Śląskiemu w Katowicach. Jego okazy znajdują się też w zbiorach przyrodniczych w Warszawie, Moguncji (Mainz), Frankfurtu nad Menem, Rostocku i Gdańsku.

Publikacje: Abnorm gefärbte Goldammern, *Ornith. Monatsschr.* 28, 1903 (Taf. 1 na il. 2); Abnorm gefärbte Weindrossel, *ibid.* 29, 1904; Einige Beiträge zur Frage des Hausrotschwanzes (*Ruticilla tithys* (L.)), *ibid.*; Nordische Wintergäste, *ibid.*; Beobachtungen über Sumpfmäusen in Schlesien, *ibid.* 30, 1905; Einige Beiträge zur Kenntnis der schlesischen Vogelwelt, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 1, 1908; Ornithologisches aus der Umgegend von Mysłowitz,

Ornith. Monatsschr. 33, 1908; Die Vogelwelt in der Umgebung von Roschkowitz, *ibid.* 34, 1909; Einiges aus dem Vogelleben des oberschlesischen Industriebezirkes, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 3, 1910; Beobachtungen am Brutplatz des Halsbandfliegenfängers (*Muscicapa collaris* Behst.) in Schlesien, *Journ. f. Ornith.* 65, 1917; Überwinternde Singvögel, *Ornith. Monatsschr.* 42, 1917; Zum Vorkommen des Rotkehlpepers (*Anthus cervinus* (Pall.)) in Schlesien, *Ornith. Monatsber.* 28, 1920; Grauer Hausrotschwanz mit weissem Flügelspiegel, *ibid.*; Melanismus einer Singdrossel, *ibid.* 29, 1921; Nordische Wintergäste in Oberschlesien, *ibid.* 30, 1922; Über einige atypisch gefärbte *Motacilla flava flava* L., *ibid.*; *Recurvirostra avosetta* L. in Ostoberschlesien, *ibid.* 33, 1925; *Anthus cervinus* (Pall.) auf dem Frühjahrszuge in Ostoberschlesien, *ibid.*; *Motacilla flava feldegg* Mich. in Ostoberschlesien erbeutet, *ibid.*; Starker Durchzug von *Anthus cervinus* (Pall.) bei Myslowitz, Ost-Oberschlesien, *ibid.*; *Luscinia luscinia* (L.), Sprosser, Durchzugsvogel in Schlesien und andere Mitteilungen, *ibid.*; Herbstbeobachtungen 1925 bei Myslowice, Poln.-Oberschlesien, *Journ. f. Ornith.* 74, 1926; Das Vogelleben des Ewaldschachtes bei Myslowice, Polnisch-Oberschlesien, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 12, 1926; Blaukehlchens Stern, *Beitr. Fortpfl. Biol. Vögel* 4, 1928; Bemerkenswerte ornithologische Beobachtungen bei Myslowice, Polnisch-Oberschlesien, *Ornith. Monatsber.* 37, 1929; Ornithologische Beobachtungen bei Myslowice (Poln. Oberschlesien), *ibid.* 38, 1930; *Motacilla flava thunbergi* (Billbg.) Durchzugsvogel in Oberschlesien, *ibid.*; *Motacilla flava beema* Sykes in Oberschlesien, *ibid.*; Rückzug im Frühjahr 1930, *Der Vogelzug* 1, 1930; Nachtrag zur Kreuzschnabel-Invasion 1930, *ibid.* 2, 1931; Schneeamern, *Plectrophenax nivalis* (L.) in Oberschlesien, *ibid.*; Beitrag zur Kenntnis der Kleider von *Plectrophenax nivalis* (L.), *Journ. f. Ornith.* 79, 1931; *Limicola f. falcinellus* (Pont.) in Oberschlesien und andere Mitteilungen, *Ornith. Monatsber.* 39, 1931; Junge Seidenschwänze im „Fortschrittskleid“, *ibid.* 40, 1932; Rückzugbeobachtung im Frühjahr 1931, *Der Vogelzug* 3, 1932; Der grüne Laubsänger, *Phylloscopus nitidus viridanus*, im Danziger Gebiet, *Ornith. Monatsber.* 41, 1933, 177-178 [mit H. Lüttswager]; Limikolenzug im Binnenland, *ibid.* 43, 1935; Winterbeobachtungen um Myslowice, Poln. O./S., *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 22, 1937; *Carduelis flammea holboellii* (Brehm), *Carduelis flammea cabaret* (Müll.), *Carduelis flammea exilipes* (Coues.) in Schlesien, *ibid.*; Zur Brutbiologie des Pirols (*Oriolus oriolus*), *Beitr. Fortpfl. Biol. Vögel* 14, 1938, 121-123; Graues Hausrotschwanz ♂ mit weissen Flügelspiegel, *Ornith. Monatsber.* 48, 1940; Vom Gesang des Bergfinken, *ibid.*; Schneeamern, Ohrenlerchen und Berghänflinge, Wintergäste in Oberschlesien, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 25, 1940; Karmingimpel in Oberschlesien, *ibid.* 28, 1943; Abnahme einiger Vogelarten in der Umgegend von Myslowitz O./S., *ibid.*; Dem Künstler, w: Syllogomena Biologica – Festschrift zum 80. Geburtstag von O. Kleinschmidt, Wittenberg 1950.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław II, księga małżeństw 1907/259; Bericht über die Gründungs- und I. Sommerversammlung in Hirschberg und Warmbrunn am 11. und 12. Juni 1904, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 1, 1908, s. 1-6; Drescher E., Bekanntmachung (Dr. Natorp 60 Jahre alt), *ibid.* 21, 1936, s. VIII; Gebhardt-Ornithologen I, s. 254-255, II, s. 179; Kleinschmidt O., Über die Kriegssammlung der Herren Bacmeister, Schlüter, Rüdiger, Dennler u. a., *Falco* 13, 1917, s. 20-24; Mitgliederverzeichnis der Deutschen Ornithologischen Gesellschaft 1907, *Journ. f. Ornith.* 55,

1907, s. 148-155; Niethammer G., Otto Natorp zum Gedächtnis, *Journ. f. Ornith.* 97, s. 438-440; Schulze-Hagen K., Otto Natorp und seine Vogelsammlung – Schicksal und Hintergründe, *Mauritiana* 16, 1997, s. 351-379 (portr); Zu Ehrenmitgliedern wurden ernannt, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 12, 1926, s. XIX.

NAVE JOHANN EVANGELISTA JOSEPH LEOPOLD

(1831-1864)

Wybitny morawski algolog

Urodził się 16 września 1831 roku w Pradze (Prag). Ochrzczony został dzień później w kościele św. Tomasza na Malé Straně. Jego ojciec Johann, syn Leopolda Nave i Barbary z domu Weigel, pochodził z Šumperku (Mährisch Schönberg), a matka Katarzyna, córka Johanna Habricha i Katarzyny z domu Droginy – z Brna (Brünn). Gdy jego ojciec 28 września 1837 roku zmarł, przeprowadził się z matką do Brna, gdzie w latach 1842-50 uczęszczał do gimnazjum. Choć interesował się już wówczas głównie naukami przyrodniczymi, w Wiedniu (Wien) postanowił studiować prawo. I wówczas jednak nie porzucił swych przyrodniczych zainteresowań – uczęszczał na wykłady z botaniki Franza Ungera i nauczył się pod jego kierunkiem posługiwać się mikroskopem. Wróciwszy w roku 1854 do Brna, chciał zostać adwokatem, ponieważ jednak widoki na pomyślną przyszłość w tym zawodzie miał niewielkie, przyjął posadę w dziale finansowym władz prowincjonalnych.

W wolnym czasie zajmował się botaniką, w obrębie której dość szybko wyspecjalizował się w badaniu glonów. Potrzebując pomocy, rady i wsparcia, nawiązał korespondencję z Ludwigiem Rabenhorstem, Ludwigiem Heuflerem, Sébastienem René Lenormandem, Julusem Milde (→t.1) i Albertem Grunowem, który, pisząc w roku 1863 o nowych gatunkach okrze-

mek, nadał gatunkowi znalezionemu przez Navego na Franzensbergu (dziś Denisovy Sady) koło Brna nazwę *Navicula naveana* (= *Pinnularia appendiculata* (C. Agardh) Schaarschmidt). W roku 1861 Nave znalazł się w gronie założycieli brneńskiego Towarzystwa Przyrodniczego, w którym zajmował się biblioteką i sprawami finansowymi. Dwa lata później wraz z →Niesslem i →Kalmusem podjął decyzję o rozpoczęciu prac nad florą roślin zarodnikowych Moraw i austriackiego Śląska. Pierwszą publikacją w zaplanowanym cyklu były wykaz znalezionych do tego czasu przez niego i innych botaników glonów, który objął 463 gatunki. Były wśród nich dwa nowe gatunki opisane przez Navego – *Leptothrix mucosa* z Adamova u Brna (Adamsthal) i *Hypheothrix sudetica* znaleziony u źródeł Środkowej Opawy (Střední Opava, Mitteloppa) na północno-wschodnich stokach Pradziada w Jesionikach.

W marcu 1864 roku Nave ukończył pracę nad podręcznikiem, w którym omówił metody zbierania, preparowania i badania roślin, szczególnie roślin zarodnikowych. Podręcznik ten, do którego słowo wstępne napisał Ludwig Rabenhorst, wydał w Dreźnie (Dresden) królewski nadworny księgarz Hermann Burdach. Spotkał się on z entuzjastycznym przyjęciem w środowisku botaników, Nave'mu nie było jednak sądzone cieszyć się zasłużonym sukcesem. Zmarł 18 listopada 1864 roku w Brnie w wieku 33 lat. Jego podręcznik już trzy lata po edycji niemieckiej ukazał się w Londynie w angielskim przekładzie Williama Webba Spicera. Przekład ten był

później wznawiany jeszcze czterokrotnie – w latach 1869, 1882, 1884 i 1905. Przekład szwedzki, którego podjął się Alfred Falck, ukazał się w Sztokholmie w roku 1869.

Poza wspomnianą wyżej okremką Albert Grunow upamiętnił też nazwisko Navego w nazwie gatunkowej sinicy *Phormidium naveanum* znalezionej przez niego w błotnistym rowie koło Svitav (Zwittau). Pierwszy opis tego gatunku zamieścił Rabenhorst w roku 1865 w drugiej sekcji swojej flory europejskich glonów.

Publikacje: Die Momente, welche bei der Wahl eines Microscopes vorzüglich zu beachten sind, *Jahresh. Naturwiss. Sect. Mähr. Schles. Ges. 1859*; Über die Entwicklung und Fortpflanzung der Algen, *ibid.*; Algologische Notizen, *Bot. Zeitung 19, 1861*; Beitrag zur Kenntniss der sogen. Pseudogonidien, *Hedwigia 2, 9, 1861*; Über die Grenzen und Berührungspunkte des Thierreichs und der Pflanzenwelt, *Verh. Naturf. Ver. Brünn 1, 1862*; Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien – Vorwort, *ibid. 2, 1863* [mit G. v. Niessl u. J. Kalmus]; Vorarbeiten zu einer Kryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien, I. Die Algen Mährens und Schlesiens, *ibid.*; Zur Kenntniss der Farbstoffe der Algen, *Hedwigia 2, 20, 1863*; Anleitung zum Einsammeln, Präpariren und Untersuchen der Pflanzen, mit besonderer Rücksicht auf Kryptogamen, Dresden 1864 [str. tyt. na il. 2; tłum. ang., A handy-book to the collection and preparation of freshwater and marine algae, diatoms, desmids, fungi, lichens, mosses and other of the lower Cryptogamia with instructions for the formation of an herbarium, London 1867; tłum. szwedz., Anvisning till växternas insamling, preparering och undersökning med särskildt afseende på kryptogamerna, Stockholm 1869].

Źródła: AHMP, fara sv. Tomáše, Malá Strana, matriky narozených 1826-1843, k. 229; *ibid.*, magistrát hlavního města Prahy I, Referát IV, popisní, soupis pražských domovských příslušníků 1830-1910 (1920), pořadové číslo: 138, rok narození: 1798, příjmení: Nave, jméno: Johann; Brümmer F., ADB 23, 1886, s. 325; BZÖ, s. 114, 115, 141, 156, 160; Grunow A., Über einige neue und ungenügend bekannte Arten und Gattungen von Diatomaceen, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 13, 1863*, s. 137-162; Heufler L., Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien, *Österr. Bot. Zeitschr. 14, 1864*, s. 402-403 (omówienie); Iltis-Geschichte, s. 299-301, 305-309, 331; Iltis H., Gregor Johann Mendel – Leben, Werk und Wirkung, Berlin-Heidelberg 1924, s. 47, 48, 118, 120; Kalmus J., Johann Nave – Nekrolog, *Verh. Naturf. Ges. Brünn 3, 1864*, s. 82-85; Kirchner O., Algen, w: KFS 2, 1, 1878, s. 10, 13, 14, 241; Maiwald-Geschichte, s. 253; Personal-Nachrichten, *Bot. Zeitung 23, 1865*, s. 34-35; Personalnotizen, *Österr. Bot. Zeitschr. 14, 1864*, s. 394; *ibid. 15, 1865*, s. 89; Rabenhorst L., Flora europaea algarum aquae dulcis et submarinae, Sectio II. Algas phycocromaceas complectens, Lipsiae 1865, s. 128-129 (*Phormidium naveanum* Grunow); Riedl H., ÖBL 7, 1976, s. 45; Schlechtendal D. F. L. v., Anleitung zum Einsammeln, Präpariren und Untersuchen der Pflanzen, *Bot. Zeitung 22, 1864*, s. 87-288 (recenzja); TL-2, 3, 1981, s. 698-699; Wurzbach-Lexikon 20, 1869, s. 106; portr.: fragment fotografii założycieli Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie, *Verh. Naturf. Ver. Brünn 50, 1911*, przed s. 297.

NENTWIG ALFONS

(1862-1945)

Kolekcjoner motyli i skamieniałości

Urodził się 14 października 1862 roku w Wielow-si (Langendorf) w powiecie gliwickim (Kreis Gleiwitz) w rodzinie przedsiębiorcy Eduarda Nentwiga i jego żony Konstancji z domu Otparlik. Na chrzcie otrzymał imiona Alfons Calixtus Carl. Ukończywszy w roku 1883 seminarium nauczycielskie w Pyskowicach (Peiskretscham), pracował w szkole ludowej w Księżej Wsi (Kzienzelesch) koło Leśnicy (Leschnitz), skąd w roku 1888 został przeniesiony do Hulczyna (Hultschin, Hlučín). 3 października 1891 roku ożenił się w Hulczynie z młodszą od niego o 10 lat Marią Agnieszką Franciszką, córką farbiarza Franza Czernotzky'ego i jego żony Pauliny z domu Sobotta. W latach 1892-1902 w Hulczynie przyszła na świat trójka ich synów – Carl Ernst Alfons 7 września 1892 roku, Georg Franz 29 stycznia 1896 roku i Ernst Johannes 31 maja 1902 roku.

Nentwig był cenionym zbieraczem motyli i skamieniałości. 1 lipca 1895 roku z numerem 1875 został wpisany na listę członków Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Należał też do założonego w roku 1895 Towarzystwa Przyrodniczego w Oławie (Troppau). W roku 1897 oprowadzał członków tego towarzystwa po znanej z prehistorycznych znalezisk Winnej Górze (Weinberg, Vinná Hora) koło Hulczyna i pokazywał im swoje zbiory. 22 października 1898 roku wygłosił w Oławie prelekcję o motyli *Psyche viadrina* (= *Megalophanes stetinensis viadrina*) z rodziny koszkowatych (Psychidae), a 23 września 1900 roku ponownie gościł w swoim domu zainteresowanych jego zbiorami członków towarzystwa.

Z dniem 1 stycznia 1906 roku rozpoczął pracę w szkole ludowej w Płoni (Plania, obecnie część Raciborza/Ratibor), w której pełnił później aż do przejścia w roku 1925 w stan spoczynku obowiązki konrektora. W latach 1920 i 1922 figurował w wykazach członków Śląskiego Towarzystwa Ornitologicznego. W roku 1925 był gospodarzem odbywającego się w Raciborzu zjazdu tego towarzystwa. Wygłosił na nim prelekcję o awifaunie obserwowanej w rejonie stawów leżących w obrębie dzisiejszego rezerwatu Łęczczok. Rok później zrezygnował z członkostwa w tym towarzystwie.

Również w roku 1925 opracował i wydał wraz z innymi nauczycielami książeczkę „Heimatkunde für die Ratiborer Schulen” (jej drugie wydanie ukazało się w roku 1931). Wędrując z nauczycielem Johan-

nem Jordanem z Wojnowic (Woinowitz, po 1936 Wei-hendorf) po okolicach Raciborza odkrył wraz z nim w roku 1927 w piaskowni między Wojnowicami i Bojanowem (Bojanow, po 1936 Kriegsbach) ogromny, ważący 43 tony głaz narzutowy. Referat o tym głazie podczas zjazdu Stowarzyszenia Geologów Górnego Śląska, który miał miejsce 29-30 października 1932 roku w Raciborzu, wygłosił Herbert Lindner. Nentwig był wraz z Lidnerem jednym z gospodarzy tego zjazdu – obaj przygotowali z tej okazji wystawę poświęconą geologii okolic Raciborza. Głaz narzutowy z Wojnowic na wniosek Nentwiga i Jordana w roku 1934 został dużym nakładem sił i środków przetransportowany do Raciborza, gdzie ustawiono go na dawnym Polkoplatz przemianowanym na Horst-Wessel-Platz (dzisiejszy plac Wolności). Do 1945 roku był on częścią pomnika ku czci bojowników ruchu narodowo-socjalistycznego. Od 1960 roku jest pomnikiem przyrody nieożywionej.

Nie wiadomo, kiedy Nentwig przeprowadził się do Hulczyna. Być może miało to miejsce już w roku 1938, gdy na mocy układu monachijskiego Kraik Hulczyński został z powrotem przyłączony do Rejencji Opolskiej. Wiadomo natomiast, że zmarł tam 12 kwietnia 1945 roku.

Publikacje: Mitteilungen über Leben und Entwicklung der *Psyche* var. *stetinensis* und *viadrina*, Mitt. Naturwiss. Ver. Troppau 6, 1900; Biologische Mitteilungen über *Psyche stetinensis*, Jber. Schles. Lehrerver. f. Naturk. 3, 1909/10; Beschaffenheit und Unsicherheit der Verkehrsstrassen im Kreise Ratibor in den Jahren 1661-66, *Unsere Heimat (Ratibor)*, nr 10, 1924; Charakteristische Erscheinungen aus der Vogelwelt des Kreises Ratibor, Ber. Ver. Schles. Ornith. 11, 1925; Heimatkunde für die Ratiborer Schulen, Ratibor 1925 [2. Aufl. Ratibor 1931].

Źródła: Ausgeschieden, Ber. Ver. Schles. Ornith. 12, 1926, s. XXI; Bericht-Troppau, s. 8, 10, 14; Drescher E., Bericht über die 2. Sommersammlung in Ratibor O./S. den 13. und 14. Juni 1925, Ber. Ver. Schles. Ornith. 11, 1925, s. 41-42; Ein Riesen-Flindling wiew Horst Wessel-Denkmal in Ratibor, Oberschlesien im Bild, nr 4, 25.1.1934; Junk-Adressbuch, s. 39; Lindner H., Irrblock von Bojanow, Kreis Ratibor, Messtischblatt 3417, Kätischer, Jber. Geol.

Ver. Oberschl. 1932, Tätigkeit, s. 55-56; Mitglieder-Verzeichnis, Ber. Ver. Schles. Ornith. 6, 1913-20, s. 79; ibid. 7, 1921, s. 148; Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 9, 1895-96, s. 76; Newerla P., Dzieje Raciborza i jego dzielnic, Racibórz 2008, s. 190-191 (tamże fot. głazu narzutowego z Wojnowic); Schematismus 1887, s. 66; Schematismus 1888, s. 123; Schematismus 1900, s. 144, Schematismus 1911, s. 267, Schematismus 1925, Anhang II, s. 302; Tagung in Ratibor am 29./30. Oktober 1932, Jber. Geol. Ver. Oberschl. 1932, Tätigkeit, s. 45-48; ZA Opava, Civilní Matriční úřad Hlučín-město, matriky narozených 1892/63, 1896/11, 1902/45; ibid., matriky oddaných 1891/24 (tu dopisana data śmierci i numer aktu zgonu 1945/41).

NEUSTÄDT AUGUST HERMANN ADOLPH

(1819-1874)

Rozmówiany w motylach kupiec

Z jego metryki zgonu wynika, że najprawdopodobniej urodził się 31 sierpnia 1819 roku. Był synem zmarłego 12 listopada 1858 roku rejestratora wrocławskiego teatru miejskiego Bernharda Ferdinanda Leopolda Neustädta. Nie udało się znaleźć informacji na temat miejsca jego urodzenia, lat szkolnych i młodości. Od roku 1843 wspólnie z Ludwigiem Augustem Neumannem prowadził we Wrocławiu (Breslau) firmę sprzedającą wyroby żelazne. 24 maja 1847 roku ożenił się z Johanną Augustą Marią, córką urzędnika bankowego Johanna Ludwiga Kuphala. Miał z nią urodzonego w roku 1848 syna Ludwiga Augusta Bernharda Eugena i urodzoną w roku 1850 córkę Annę Elżbietę Waleuskę (jednym ze świadków ich chrztów był Maximilian Ferdinand Wocke →t.1).

Interesując się motylami, został członkiem założonego w roku 1840 przez Adolpha Reinholda Döringa (→t.1) Schlesischer Tauschverein für Schmetterlinge. O jego odkryciach faunistycznych jako pierwszy doniósł Carl Letzner (→t.1), gdy w roku 1841 podczas posiedzenia Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej zademonstrował złapane przez Neustädta w okolicach Oleśnicy (Oels) okazy nowego dla Śląska czerwńczyka fioletka (*Lycaena helle*). Rok później Neustädt wydał wraz z wrocławskim grafikiem Eduardem von Kornatzkim pierwszą część bogato ilustrowanego dzieła o motylach Śląska, którego dwie kolejne części opracował i opublikował →August Assmann. W roku 1846 wszedł w skład tymczasowego zarządu Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, które ukonstytuowało się podczas zebrania w dniu 17 stycznia 1847 roku. Podczas tego zebrania wybrano go na skarbnika towarzystwa. W poczet członków Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej przyjęty

został w roku 1852. W latach 1852-55 w czasopiśmie tego towarzystwa opublikowana została większość informacji o jego odkryciach faunistycznych. Ostatnia informacja o jego odkryciach opublikowana została w „Zeitschrift für Entomologie” w roku 1856.

Po przypadającej na lata 1859-67 przerwie, gdy Śląskie Towarzystwo Entomologiczne wznowiło działalność, Neustädtowi powierzono ponownie funkcję skarbnika. Pełnił ją do roku 1869, kiedy to zastąpił go na tym stanowisku Julius Naacke, potem pełnił już tylko obowiązki zastępcy sekretarza. Podczas spotkań członków towarzystwa wygłosił takie prelekcje, jak „Über die in Schlesien einheimischen Arten der Gattung *Sesia*”, „Über die in meiner Sammlung befindlichen, durch Tausch erworbenen Arten der in Nordamerika einheimischen Tagfalter”, „Über die in meiner Sammlung befindlichen nordamerikanischen Schwärmer und Spinner”, „Über einige aus Puppen erzogene Schmetterlinge Nordamerikas, mit welchen derselbe hier mehrere gälungene Züchtungsversuche angestellt hat, so namentlich aus der Gattung *Saturnia*”, „Über eine amerikanische *Vanessa*-Art., welche unserer *Van. urticae*, besonders aber der *Van. ichtusa* sehr nahe steht”, „Über hybridischen Formen bei Schmetterlingen und anderen Thierklassen”, „Über einige für Schlesien neue Schmetterlinge (*Plusia cheiranthi* Tausch. und *Caradrina ambigua* Fabr.)”, „Über das unnormale mehrjährige Liegenbleiben der Puppen einiger Schmetterlinge, bevor dieselben ausschlüpfen”. Jego ostatnia prelekcja nosiła tytuł „Über das Lepidoptern Genus *Morpho*”. Zmarł na tyfus 19 kwietnia 1874 roku we Wrocławiu, przeżywszy 54 lata, 7 miesięcy i 19 dni.

Entomologią zajmował się też jego syn Eugen, który w latach 1870-1874 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. W roku 1869 uzyskał

tytuł doktora prawa i pracował następnie jako referendarz sądowy we Wrocławiu. Zmarł 24 dni przed swoim ojcem, 27 marca 1874 roku w Pleszewie (Pleschen) w Wielkopolsce, gdzie był sędzią powiatowym.

Publikacje: Abbildung und Beschreibung der Schmetterlinge Schlesiens, Teil 1, Breslau 1842 [mit E. v. Kornatzki; Taf. 29 na il.]; Über die in Schlesien vorkommenden Arten der beiden Gattungen *Leucania* und *Nonagria*, *Jber. SGVK* 30, 1852; Über Vorkommen, Lebensart und Verwandlung der Arten des Genus *Argynnis* F., *ibid.* 31, 1853; Die im ersten Frühjahr um Breslau sich vorfindenden Lepidopteren-Species, *Zeitschr. f. Entom.* 8, 1854; Über die Spinner-Familie Notodontidae, *Jber. SGVK* 32, 1854; Über die im österreichischen Theile des Fürstenthums Neisse im Monat Juli vorkommenden Falter-Arten, *ibid.*; Über *Lithosia depressa* und *helveola*, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 4, 1854; Beitrag zu den im Monat Juli um Gräfenberg und am Altvater vorkommenden Falterarten., *Zeitschr. f. Entom.* 9, 1855; Über eine Anzahl nicht aus Schlesien stammender, obwohl der Fauna des Landes angehörender Falter, *Jber. SGVK* 33, 1855; Über die einander sehr verwandten Arten *Zygaena lonicerae* E. und *Z. trifolii* E., *ibid.*; Notizen über einzelne schlesische Falter-Arten: *Notodonta argentina*, *N. bicolora*, *Plusia concha*, *Hipparchia hyperanthus*, *Larentia undulata*, *Gnophos pullata* var. *pululata*, *Cidaria arctata*, *ibid.*; Eine für Schlesien neue Noctue, *Leucania pudorina*, *Zeitschr. f. Entom.* 10, 1856.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, księga chrztów 1848-1851, k. 16, 397, poz. 1848/312, 1850/410; *ibid.*, księga małżeństw 1844-1852, k. 138, poz. 1847/73; *ibid.*, księga zgonów 1857-1868, k. 22a, poz. 1858/76; *ibid.*, księga zgonów 1869-1877, k. 401, 458, poz. 1874/229, 1875(1874)/141; Dittrich-Verein, s. 1, 2, 3, 8; *Entom. Kalender* 1876, s. 23; Gravenhorst L., Bericht über die Arbeiten der entomologischen Section, *Übers. Arb. SGVK* 1841, s. 132; Jahres-Todtensschau 1874, *Schl. Prov. Bl. N. F.* 14, 1875, s. 289; Letzner-Sektion, s. 24; Vereinsnachrichten, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 1, 1870, s. 2, 3, 6, 8, 9; *ibid.* 2, 1871, s. 3-4, *ibid.* 4, 1874, s. [3]-[4]; Verzeichniss sämtlicher Handel-treibenden zu Breslau für das Jahr 1854, s. 26.

NEYGENFIND FRIEDRICH WILHELM

(1775-1832)

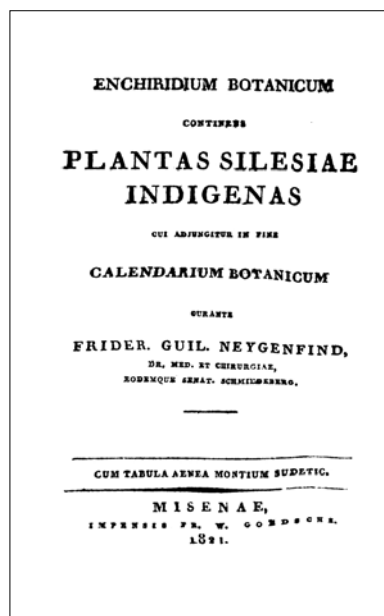
Badacz śląskiej flory

Urodził się 4 stycznia 1775 roku w Starej Olesznej (Altöls) koło Bolesławca (Bunzlau), jako syn mieszcowskiego, ubożego, obciążonego wielodzietną rodziną chirurga. Pierwszych nauk udzielał mu proboszcz ze Starej Olesznej, on też polecił zdolnego chłopca księciu von Hochberg. Dzięki książęcej opiece Neygenfind mógł w roku 1797 rozpocząć trzy i półroczną naukę w królewskiej pruskiej Pépinière w Berlinie. Po jej ukończeniu odbył półroczną praktykę w berlińskim Szpitalu Miłosierdzia. W latach 1800-1801 towarzyszył księciu von Hochberg w podróży po

Czechach i Śląsku, podczas której zapoznał się ze wszystkimi czynnymi wówczas czeskimi i śląskimi uzdrowiskami. W roku 1803 jako *medicinae practicus* oraz akuszer został przyjęty do wrocławskiego Collegium Medicum i rozpoczął praktykę w Książu (Fürstenberg). 26 sierpnia 1806 został wpisany jako doktorant do matrykuły Uniwersytetu we Frankfurcie nad Odrą. Jeszcze w tym samym roku uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De herniis, maxime oscheocele, ejusque adhaerentis repositione”.

W roku 1807 rozpoczął praktykę lekarską w Kowarach (Schmiedeberg), gdzie ożenił się i doczekał piątki dzieci. Wielokrotnie był wybierany na członka władz miejskich Kowar i członka różnych miejskich komisji. Pruski książę Wilhelm, brat króla Fryderyka Wilhelma III, który od roku 1821 większość czasu spędzał w Karpnikach (Fischbach), wybrał go na swojego przybocznego lekarza, zaś w roku 1824 został uhonorowany tytułem radcy dworu. Podlegał mu dość duży obszar, toteż często spędzał całe tygodnie na objazdach podkarkonoskich miejscowości. Wykorzystywał te podróże, by poznawać florę Karkonoszy i ich przedgórza.

Owocem botanicznych zainteresowań Neygenfinda było obszerne, liczące 532 strony „*Enchiridium botanicum*” z roku 1821, do którego wykorzystał rękopisy pozostawione przez pastora Weigla (→t.1). W zamyśle miał to być poręczny przewodnik dla śląskich florystów, gdyż wielotomowa flora Krockera (→t.1) zda-

niem Neygenfinda nie nadawała się do zabierania na botaniczne wycieczki, a dwutomowa flora Mattuschki (→t.1) już się częściowo zdezaktualizowała. Wydanie tej pracy miało też jeszcze jeden cel – dochód z jej sprzedaży miał umożliwić kształcenie się najmłodszemu synowi pastora Weigla. W „Enchiridium” Neygenfind opisał m.in. nowy gatunek przywrotnika – przywrotnik prawie nagi (*Alchemilla glabra*), którego okazy znalazł w Karkonoszach (Riesengebirge) nad Małym Stawem (Kleiner Teich) i na Studziennej Górze (Brunnberg).

W lutym 1831 roku podczas jednego ze swych objazdów Neygenfind uległ w okolicy Karpacza (Krummhübel) wypadkowi, w wyniku którego doznał urazów mózgu i rdzenia kręgowego. Bez przerwy dręczyły go od tego czasu bóle głowy, szum w uszach i niepokoje. Zmarł w następstwie doznanych urazów 10 sierpnia 1832 roku w Kowarach. Doceniany za życia, po śmierci dość szybko popadł w zapomnienie – jeszcze w roku 1856 Johannes Gistel uważał go za żyjącego i podawał go jako botanika mieszkającego w Miśni (zapewne na tej podstawie, że w Miśni wydane było „Enchiridium” Neygenfinda).

Ważniejsze publikacje: Krankengeschichte eines Menschen, dem ein Rückenwirbel zerbrochen war, *Mursinna's Journal für die Chirurgie* 2, 1805; Beobachtung eines innern Wasserkopfs mit deutlicher Entfaltung des Gehirns, *Hufeland's Journal der practischen Heilkunde* 24, 1806; Enchiridium Botanicum continens Plantas Silesiae indigenas, Misena 1821 (str. tyt. na il.); Kalender der schlesischen Flora, für Freunde der Botanik, Meissen 1822.

Źródła: Callisen-Lexikon 13, 1833, s. 500; Dechambre A., Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales, Série 2, T. 12, Paris 1878, s. 792; Gistel J., Die Naturforscher diess- und jenseits der Oceane, Straubing 1856, s. 251; Liebe G., Theuner E., Ältere Universitäts-Matrikeln I., Universität Frankfurt a. O., Bd. 2 (1649-1811), Leipzig 1888, s. 638; NND 10., 2 Th., Ilmenau 1834, s. 594-597; TL-2, 3, 1981, s. 739.

NICKEL FERDINAND

(ok. 1749-1836)

Entomolog, informator Weigla

Pochodził z Bielska (Bielitz), gdzie urodził się ok. 1749 roku. Az do przejścia w stan spoczynku w roku 1825 pracował jako nauczyciel greki i matematyki w Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu (Breslau). Obok rektora Köhlera (→t.1) i chirurga →Johanna Wilhelma Mangera z Cieplie (Warmbrunn) był jednym z głównych informatorów pastora Weigla (→t.1) w zakresie śląskiej entomofauny. W wykazie śląskiej fauny Weigla z roku 1806 oznaczenie (N.) pojawia

się przy 508 gatunkach, przy czym wyłącznie od Nickla pochodzą w tym wykazie informacje o 331 gatunkach, głównie chrząszczy (119), błonkówek (111, a wśród nich 59 gąsieniczników) i muchówek (58). Nickel był członkiem Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej od chwili jej powstania w roku 1808. Zmarł 19 listopada 1836 roku we Wrocławiu na obrzęk płuc, mając 87 lat.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga zgonów 1834-36, k. 305, poz. 766; Letzner-Sektion, s. 6; NND 14, 2, 1838, s. 1268, poz. 1377; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 104, 1836, s. 610; Weigel-Verzeichniss, passim; Wiese L., Das höhere Schulwesen in Preussen, historisch-statistische Darstellung, Berlin 1864, s. 166.

NIEDENZU FRANZ JOSEF

(1857-1937)

Wybitny badacz malpigiowatych

Urodził się 29 listopada 1857 roku w Kopernikach (Köppernig) w powiecie nyskim (Kreis Neisse) w rodzinie rolnika Franza Niedenzu i jego żony Marii z domu Gloger. W roku 1878 uzyskał w Gimnazjum w Nysie świadectwo dojrzałości, z którym wyruszył na studia do Wrocławia (Breslau). Zdawszy w roku 1886 egzaminy nauczycielskie, pracował przez dwa lata w Johannes-Gymnasium we Wrocławiu. Dzięki stanowisku asystenta w Ogrodzie Botanicznym we Wrocławiu, na którym pracował do 1 października 1889, mógł prowadzić badania, którego dostarczyły mu materiałów do rozprawy „Über den anatomischen Bau der Laubblätter der Arbutioideae und Vaccinioideae, in Beziehung zu ihrer systematischen Gruppierung und geographischen Verbreitung”. Zajął się w niej budową blaszek liściowych dwóch podrodzin wrzosowatych (Ericaceae) – borówkowych i wyodrębnionych przez

siebie jeżówkowych. Na jej podstawie 1 kwietnia 1889 roku uzyskał stopień doktora filozofii.

Opuściwszy Wrocław, Niedenzu do 1 stycznia 1892 roku pracował jako asystent i do 9 czerwca 1892 roku jako kustosz pomocniczy w Ogrodzie Botanicznym w Berlinie. Chociaż do wydawanego przez Englera (→t.1) i Prantla (→t.1) wydawnictwa „Die Natürlichen Pflanzenfamilien” opracował aż 12 rodzin, w tym wyodrębnioną przez siebie monotypową rodzinę Myrothamnaceae z jednym rodzajem i dwoma gatunkami występującymi w Afryce Południowej, większość swych publikacji z lat 1890-1933 poświęcił rodzinie malpigiowatych, w obrębie której wyróżnił 8 nowych rodzajów (*Alcoceratothrix*, *Callyntranthele*, *Cordobia*, *Diaspis*, *Malpighiodes*, *Rhinopteryx*, *Sprucina*, *Tritomopterys*) oraz kilkaset nowych gatunków, odmian i form. Poza własnymi publikacjami opracował też 5 wydanie „Anleitung zur Botanisieren” Eduarda Schmidlina (Berlin 1913) oraz wydania 20, 21 i 22 „Flora von Nord- und Mitteldeutschland” Christiana Augusta Friedricha Garcke (Berlin 1908, 1912, 1922). Był członkiem Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego, Fizyczno-Ekonomicznego Towarzystwa w Królewcu i Botanicznego Zrzeszenia Prowincji Brandenburgskiej.

Z dniem 9 czerwca 1892 Niedenzu roku rozpoczął pracę jako profesor zwyczajny matematyki i nauk przyrodniczych oraz kustosz gabinetu przyrodniczego Lyceum Hosianum w Braniewie (Braunsberg). 7 października 1893 roku ożenił się z córką dyrektora kolei w Berlinie, Emmą Diefenbach. Miał z nią pięcioro dzieci, trzech synów – Kurta, Arnolda i Haralda – oraz dwie córki – Erikę i Marię. W roku 1893 założył przy Lyceum Hosianum ogród botaniczny. W tejże placówce utworzył instytut botaniczny, który publikował „Arbeiten aus dem botanischen Institut des Königl. Lyceum Hosianum in Braunsberg”. W latach 1902-05 pełnił obowiązki rektora Lyceum Hosianum, potem, w latach 1920-23, obowiązki rektora Państwowej Akademii, w którą Lyceum Hosianum zostało przekształcone w roku 1912. W roku 1905 został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV Kl., a w roku 1913 otrzymał tytuł tajnego radcy rządowego. Z dniem 1 kwietnia 1926 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł 30 września 1937 roku, na dwa miesiące przed 80 urodzinami.

Jego nazwisko upamiętnia rodzaj *Niedenzua* Pax (Euphorbiaceae) i *Niedenzuella* W. R. Anderson (Malpighiaceae) oraz takie nazwy gatunkowe, jak *Bridelia niedenzui* Gehrm., *Barringtonia niedenzuana* (K. Schum.) R. Knuth, *Careya niedenzuana* K. Schum., *Cumbia niedenzuana* Kuntze, *Aspicarpa niedenzua* Hassl., *Brachylophon niedenzuanum* Engl., *Byrsoni-*

ma niedenzuiana Skotts., *Gaudichaudia niedenzua* Chodat, *Triaspis niedenzuana* Engl., *Miconia niedenzuana* Urb. et Ikman i *Uragoga niedenzuana* Kuntze.

Publikacje: Über den anatomischen Bau der Laubblätter der Arbutioideae und Vacciniioideae, in Beziehung zu ihrer systematischen Gruppierung und geographischen Verbreitung, *Bot. Jb.* 11, 1890; Über eine neue Eintheilung der Malpighiaceae, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 8, 1890; Myrothamnaceae, Hamamelidaceae, Bruniaceae, Platanaceae, w: Die Natürlichen Pflanzenfamilien 3, Abt. 2a, Leipzig 1891; Malpighiaceae africanae, *Bot. Jb.* 14, 1892; Malpighiaceae novae, *ibid.*, *Beibl.* 30; Zur Kenntnis der Gattung *Crypteronia* Blume, *ibid.* 15, 1893; Blattiaceae, Punicaceae, Lecythidaceae, Myrtaceae, w: Die Natürlichen Pflanzenfamilien 3, Abt. 7, Leipzig 1893; Handbuch für botanische Bestimmungsübungen, Leipzig 1895; Elatinaceae, Frankeniaceae, Tamaricaceae, w: Die Natürlichen Pflanzenfamilien 3, Abt. 6, Leipzig 1895; Malpighiaceae, *ibid.* 3, Abt. 4, Leipzig 1896; De genere *Byrsonima* (pars prior), *Index lectionum in Lyceo Regio Hosiano Braunsbergensi ... institutundarum*, 1897; De genere *Bunchosia*, *ibid.*, 1898; De genere *Malpighia*, *ibid.*, 1899; De genere *Stigmatophyllo* (pars prior), *ibid.*; De genere *Stigmatophyllo* (pars posterior), *ibid.*, 1900; De genere *Banisteria* (pars prior), *ibid.*; De genere *Banisteria* (pars posterior), *ibid.*, 1901; De genere *Byrsonima* (pars posterior), *Arb. Bot. Inst. Lyc. Hos. Braunsberg* 1, 1901; De genere *Heteropteryge*, *ibid.* 2, 1903; De genere *Hiraea*, *Verz. Vorles. Lyc. Hos. Braunsberg, Winter-Semester 1906/7*, 1906; Malpighiaceae novae andinae, *Bot. Jb.* 40, 1908; De genere *Mascagnia*, *Arb. Bot. Inst. Lyc. Hos. Braunsberg* 3, 1908; De genere *Tetrapteryge*, *Verz. Vorles. Lyc. Hos. Braunsberg, Winter-Semester 1909/10*, 1909; Malpighiaceae americanae I, *Arb. Bot. Inst. Lyc. Hos. Braunsberg* 4, 1912; Malpighiaceae americanae II, *Verz. Vorles. Lyc. Hos. Braunsberg, Winter-Semester 1912/13*, 1912; Malpighiaceae, w: Die von Dr. Th. Herzog auf seiner zweiten Reise durch Bolivien in den Jahren 1910 und 1911 gesammelten Pflanzen, *Mededeelingen van 's Rijks Herbarium Leiden* 19, 1913; Malpighiaceae americanae III, *Arb. Bot. Inst. Lyc. Hos. Braunsberg* 5, 1914; Über die Fortentwicklung in der Familie der Malpighiaceae, *Bot. Jb.* 50, *suppl.* (Engler-Fest-Band), 1914; Malpighiaceae palaeotropicae I, *Arb. Bot. Inst. Königl. Akad. Braunsberg* 6, 1915; Anatomie der Laubblätter der amerikanischen Malpighiaceen, *Verz. Vorles. Königl. Akad. Braunsberg, Winter-Halbjahr 1918/19*, 1918; Malpighiaceae, w: Symbolae antillanae 8, Lipsiae 1920-21 [mit I. Urban]; De genere *Acridocarpus*, *Arb. Bot. Inst. Staatl. Akad. Braunsberg* 7, 1921; Anatomie der Laubblätter der paläotropischen Malpighiaceen, *Verz. Vorles. Staatl. Akad. Braunsberg, Sommer 1922*, 1922; Malpighiaceae palaeotropicae, *ibid.*, *Sommer 1924*, 1924; Elatinaceae, Frankeniaceae, Tamaricaceae, w: Die Natürlichen Pflanzenfamilien, 2 Aufl., 21, Leipzig 1925; Malpighiaceae novae, *Arb. Bot. Inst. Staatl. Akad. Braunsberg* 8, 1926; Malpighiaceae I-III, w: Das Pflanzenreich IV, H. 91, 93, 94, Leipzig 1928; Malpighiaceae novae, *Rep. Sp. Nov.* 26, 1929; Malpighiaceae novae, *ibid.* 33, 1933.

Źródła: Anderson W. R., Eight segregates from the neotropical genus *Mascagnia* (Malpighiaceae), *Novon* 16 (2), 2006, s. 168-204 (*Niedenzuella*); André H., Franz Niedenzu, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 56, 1938, s. (200)-(202) (portr.); Dörfler-Adressbuch 1896, s. 27; *ibid.* 1902, s. 33; *ibid.* 1909, s. 56; *Index Biol.*, s. 214; Pax F., Euphorbiaceae

africanae II, Bot. Jb. 19, 1894, s. 76-127 (*Niedezua*); TL-2, 3, 1981, s. 746-749; *Wer ist's?* 1905, s. 600-601; *ibid.* 1911, s. 1020.

NISSL VON MAYENDORF

GUSTAV

(1839-1919)

Matematyk, geodeta, astronom i botanik

Urodził się 26 stycznia 1839 roku w Weronie w północnych Włoszech w rodzinie pułkownika artylerii Josefa Niessla von Mayendorf i jego żony Luizy z domu von Scherb. Ukończywszy w roku 1854 naukę w Wyższej Szkole Realnej w Wiedniu (Wien), studiował tamże w Wyższej Szkole Technicznej, a następnie od roku 1857 był asystentem prof. Josefa Herra w katedrze geometrii stosowanej. Choć cała jego kariera zawodowa była związana przede wszystkim z matematyką, geodezją i astronomią, przez wiele lat zajmował się botaniką, a w jej obrębie głównie mykologią. Swoją pierwszą publikację botaniczną – opis wycieczki w okolice jeziora Nezyderskiego (niem. Neusiedler See, węg. Fertő-tó) – zamieścił już jako student w roku 1856 w redagowanym przez Alexandra Skofitza „*Österreichisches botanisches Wochenblatt*” (od roku 1858 „*Österreichische botanische Zeitschrift*”). Rok później ukazała się jego pierwsza publikacja mykologiczna – „Przyczynek do flory zarodnikowej Dolnej Austrii” – będąca wykazem 168 gatunków grzybów, wśród których było 118 gatunków po raz pierwszy znalezionych na omawianym w niej obszarze. W roku 1858 obok fitogeograficznego szkicu styryjskiej części Salzkammergut opublikował opis trzech nowych gatunków grzybów – *Fusisporium pallidum*, *Phacidium philadelphi* i *Peziza placentaeformis*. Kolejne dwa nowe gatunki – *Puccinia veratri* i *P. clavata*

– opisał w roku 1859 w „Drugim przyczynku do flory grzybów Dolnej Austrii”.

W tymże roku został supletem katedry geometrii stosowanej Technicznego Zakładu Naukowego w Brnie (Brünn), a w roku 1860, gdy miał zaledwie 21 lat, mianowano go profesorem zwyczajnym tej placówki. Rok później jako najmłodszy członek wszedł w skład komitetu założycielskiego Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie. Wybrano go do pierwszego zarządu tego towarzystwa, w roku 1863 pełnił w nim obowiązki wiceprezesa, zaś w latach 1865-1907 był jego sekretarzem. W roku 1863 rozpoczął opracowywanie z →Josefem Kalmusem i →Johannem Nave opracowywanie flory roślin zarodnikowych Moraw i austriackiego Śląska. Opracował do niej grzyby i śluzowce oraz paprotniki, a ponadto po śmierci Kalmusa ukończył jego opracowania wątrobowców i mchów. Sporządzony przez niego wykaz z roku 1864 objął 1242 gatunki grzybów (z nowych ważne do dziś są: *Sporidesmium lycii*, *Helminthosporium cordae*, *Diplodia galii*, *Hendersonia sparganii*, *Septoria cirsii*, *S. tanacetii*, *S. erysimi*, *Cytispora fusarium*, *Physonea pyrolae*, *Aecidium seseli* i *Uromyces verbasci*), 32 gatunki śluzowców oraz 22 gatunki plech i grzybów niedoskonałych. Wykaz z 1865 roku objął 51 gatunków paprotników.

Niessl zbierał też okazy roślin naczyniowych, często w tych okolicach, gdzie prowadził pomiary geodezyjne. W latach 1862-96 podał informacje o wielu stanowiskach z miejscowości leżących w sąsiedztwie Brna, takich jak Žebětín (Schebetein), Rosice (Rositz), Veverská Bítýška (Eichhorn Bittischka), Poppuwerk (Popůvky), Střelice (Střelitz), Omice (Womitz), Adamov (Adamsthal), Tetčice (Tetschitz), Ivančice (Eibenschütz), Želešice (Schöllschitz), Vranov (Wranau), Moravský Krumlov (Mährisch Kromau), Zastávka (Segen Gottes), jak również z takich miejscowości jak Kouty nad Desnou (Winkelsdorf) koło Šumperku (Mährisch Schönberg), Letovice (Lettoitz) koło Blanska (Blanz), Svitavy (Zwittau), Lednice (Eisgrub) i Velké Bílovice (Gross Billowitz) koło Břeclavi (Lundenburg), Vranov nad Dyjí (Fraun) koło Znojma (Znaim) oraz Pístovice (Pistowitz) i Račice (Ratschitz) koło Vyškova (Wischau).

W historii botaniki zapisał się jednak przede wszystkim jako mykolog. Z opisanych przez niego nowych taksonów do dziś ważność zachowało 12 rodzajów (*Ceratosphaeria*, *Ceriospora*, *Kalmusia*, *Lentomita*, *Massariopsis*, *Maurinia*, *Melanopsamma*, *Microstroma*, *Phorcys*, *Physalospora*, *Podophacidium*, *Rhamphoria*) i 239 gatunków grzybów (w tej liczbie 35 z rodzaju *Leptosphaeria*, 26 z rodzaju *Pleospora*, 12 z rodzaju *Didymosphaeria* i 10 z rodzaju

Sphaerella). Jego nazwisko upamiętnili w mykologii m.in. Franz Xaver Rudolf von Höhnelt (*Niesslella*), Bernhard Auerswald (*Niesslia*), Cornelius Anton Jan Abraham Oudemans (*Delitschia niesslii*), Felix von Thümen (*Sphaerotheca niesslii*), Pier Andrea Saccardo (*Lophiostoma niessleanum*, *Venturia niesslii*) i Johann Andreas Bäumler (*Ophiobolus niesslii*). Jego zniechęcenie do tej dziedziny związane było z nowymi propozycjami odnośnie systematyki grzybów. Już w roku 1878 w artykule o rodzaju *Sporormia* pisał o tym, że w oczy rzuca się jego pokrewieństwo z rodzajami *Sordaria* i *Delitschia*, które wraz z nim należą do rodziny Sordariaceae. Za nieuzasadnione uznał więc włączanie ich do osobnych rodzin ze względu na liczbę komórek w zarodnikach, co proponował Pier Andrea Saccardo. Gdy w latach 1882-83 ukazały się dwa pierwsze, obejmujące jądrazki (*Pyrenomycetes*) tomy „Sylloge fungorum omnium hucusque cognitorum” Saccarda, stracił niemal całkowicie zainteresowanie grzybami. Ostatnią jego większą publikacją mykologiczną był przyczynek do flory grzybów Portugalii z roku 1883. W późniejszych latach, korespondując z Heinrichem Georgiem Winterem, stworzył jeszcze podwaliny systematyki kulnicowatych (*Sphaeriaceae*), którą Winter zastosował w drugiej części „Grzybów Niemiec, Austrii i Szwajcarii” z roku 1887. Pomagał też oznaczać okazy grzybów młodszym morawskim mykologom, Josefowi Weese i Josefowi Paulowi. W publikacji Paula z roku 1908 znalazły się trzy nowe i zarazem trzy ostatnie gatunki opisane przez Niessla (*Nitschkia moravica*, *Sporidesmium cucumis*, *Sporotrichum expansum*).

W roku szkolnym 1868/69 Niessl pełnił obowiązki dyrektora Technicznego Zakładu Naukowego w Brnie. 14 sierpnia 1871 roku ożenił się w Brnie z Rozyną Kornelią Anną, córką radcy Friedricha von Haumedera i jego żony Anny z domu Kupido. Miał z nią troje dzieci – urodzonego 23 lipca 1873 roku Erwina, urodzonego 8 sierpnia 1875 roku Richarda i urodzoną 11 marca 1886 roku Kornelię. Po przekształceniu w roku 1873 Technicznego Zakładu Naukowego w Wyższą Szkołę Techniczną pracował w nowej uczelni aż do przejścia na emeryturę w roku 1907. W latach 1877/78 i 1888/89 był jej rektorem. Większość jego późnych publikacji poświęcona była meteoryce, a w jej obrębie obliczaniu trajektorii lotu i orbit meteoroidów. Miał duży wkład w organizację sieci meteorologicznej na Morawach i austriackim Śląsku, wydawał też w latach 1882-1907 „Bericht der meteorologischen Commission des naturforschenden Vereins in Brünn über die Ergebnisse der meteorologischen Beobachtungen”. W roku 1902 otrzymał tytuł radcy dworu. Od 10 września 1904 roku był członkiem-ko-

respondentem Cesarskiej Akademii Nauk w Wiedniu. 13 listopada 1907 roku Towarzystwo Przyrodnicze w Brnie nadało mu godność członka honorowego. W tym samym roku otrzymał też tytuł doktora *honoris causa* Wyższej Szkoły Technicznej w Brnie.

Przeszedłszy w roku 1907 w stan spoczynku, Niessl przeprowadził się do Wiednia, gdzie zamieszkał w leżącym w obrębie XIII dzielnicy Hietzing przy Tiltgasse 5. Nadal pracował naukowo, a obok tego był członkiem sądu patentowego. W ostatnich latach życia mieszkał w leżącym dziś w obrębie XIV dzielnicy Wiednia Hütteldorfe przy Linzerstrasse 386. Zmarł 1 września 1919 roku. Do księgi zgonów parafii w Hütteldorfe jako przyczynę jego zgonu wpisano raka płuc. Pochowany został 4 września na Hietzinger Friedhof. Jego żona zmarła w Hütteldorfe 22 września 1930 roku i pochowana została na tym samym cmentarzu. Ich starszy syn Erich, który był profesorem neurochirurgii, zmarł w Lipsku (Leipzig) 17 lipca 1943 roku.

Ważniejsze publikacje: Ein Ausflug in die Gegend des Neusiedlersees, *Österr. Bot. Wochenbl.* 6, 1856; Zur Flora von Wien, *ibid.*; Beitrag zur Cryptogamenflora Nieder-Österreichs, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 7, 1857; Über den Reichthum der Buchenwäldungen Wiens an Pilzen, *ibid.*; Neue Pilze, *ibid.* 8, 1858; Das steirische Salzkammergut – eine pflanzengeographische Skizze, *Österr. Bot. Zeitschr.* 8, 1858; Eine Krankheit des Oelbaumes, *ibid.* 9, 1859; Zweiter Beitrag zur Pilzflora von Nieder-Oesterreich, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 9, 1859; Bemerkungen über den Pilz *Fusisporium pallidum* Niessl, *Österr. Bot. Zeitschr.* 11, 1861; Beitrag zur Kryptogamenflora von Niederösterreich, *ibid.*; Zur Flora von Lettowitz, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 1, 1862; Vorarbeiten zu einer Kryptogamenflora von Mähren und Österr. Schlesien, Vorwort, *ibid.* 2, 1863 [mit J. Nave, J. Kalmus]; Untersuchungen über die Genauigkeit des Nivellirens und Distanzmessens nach der Stampferschen Methode, *ibid.*; Einige neue Funde im Gebiete der Brünner Flora, *ibid.*; Bericht über eine Excursion nach Zwittau, *ibid.*; Über einen von ihm gefundenen *Cirsium* Bastart (*C. palustri-rivulare*), neu für die Flora Mährens, *ibid.*; Vorarbeiten zu einer Kryptogamenflora von Mähren und Österr. Schlesien, II. Pilze und Myxomyceten, *ibid.* 3, 1864; Über das Wachsthum der Basidiomyceten, *ibid.*; Über das bei Chorput gefallene Manna, *ibid.*; Floristische Notizen, *ibid.*; Vorarbeiten zu einer Kryptogamenflora Mährens und Österr. Schlesiens, III. Höhere Sporenpflanzen, *ibid.* 4, 1865; Botanische Notizen, *ibid.*; *Salix capraea* mit abnormen Reproductionsorganen, *ibid.*; Eine Besteigung des Hochgolling, *ibid.* 5, 1866; Über Bastarte kryptogamischer Pflanzen, *ibid.*; Botanische Mittheilungen, *ibid.*; Höhenbestimmungen in der Umgebung von Brünn, *ibid.* 6, 1867; Über *Asplenium adulterinum* und sein Vorkommen in Mähren und Böhmen, *ibid.*; *Cirsium rivulare palustre*, *ibid.*; Über Myxomyceten, *ibid.*; Über die Flora von Eisleithen bei Frain, *ibid.*; Zur Flora des mährisch-unterösterreich. Grenzgebietes, *Österr. Bot. Zeitschr.* 17, 1867; Mittelformen zwischen *Viola odorata* und *V. hirta*, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 7, 1868; *Scleranthus intermedius* Kitt. bei Brünn, *ibid.*; Über einige Cirsienbastarte, *ibid.*; Neue Fundorte von Phanerogamen des Brünner Kreises, *ibid.*; Revision von Dr. Alexander Zawadzki's „Flora car-

patorum principalium" und „Plantae rariores Bucovinae“, *ibid.* 8, 1869; *Podospermum laciniatum* und *Turgenia latifolia* bei Brünn, *ibid.*; Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und Österr. Schlesien, V. Lebermoose, aus dem Nachlasse von Dr. J. Kalmus, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 9, 1870; Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und Österr. Schlesien, VI. Laubmoose (2. Serie, enthaltend Nachträge und Verbesserungen zur 1. Serie.), aus dem Nachlasse von Dr. J. Kalmus, *ibid.*; Nachträgliche Bemerkung zu dem Verzeichnisse der mährisch-schlesischen Lebermoose, *ibid.*; Über *Alnus pubescens* Tausch und *Rosa sepium* Thuill., *ibid.*; Floristische Notizen, *ibid.*; Über *Cirsium oleraceum heterophyllum*, *ibid.*; Beiträge zur Kenntniss der Pilze – Beschreibungen neuer und wenig bekannter Pilze, *ibid.* 10, 1871; Einfluss der niedrigsten Organismen auf die Lebenserscheinungen höherer Organisation, *ibid.*; *Crepis rigida* W. Kit. in Mähren, *ibid.*; Höhenbestimmungen in der Umgebung von Brünn, *ibid.* 11, 1872; Beispiele von Lebenszähigkeit der Pflanzen, *ibid.*; Über die Seehöhe von Brünn, *ibid.*; Über das Meteor vom 17. Juni 1874, *ibid.* 12, 1873; Floristische Notizen, *ibid.*; Über *Sordaria appendiculata* Auwd und *S. curvula* de By, *Hedwigia* 12, 1873; Über die Bahn des am 10. April 1874 in Böhmen und den angrenzenden Ländern beobachteten Meteores, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 13, 1874; Bestimmung der geographischen Längendifferenz Brünn-Wien durch telegraphische Signale, *ibid.* 14, 1875; Notizen über neue und kritische Pyrenomyceten, *ibid.*; Neue Kernpilze, *Österr. Bot. Zeitschr.* 25, 1875; Über *Sphaeria caulium* Fries, *Hedwigia* 14, 1875; Über *Sphaeria revelata* Berkl. et Br., *ibid.*; Mykologische Notizen, *ibid.* 15, 1876; Über das Vorkommen von *Tilletia secalis* J. Kühn, *ibid.*; Beiträge zur kosmischen Theorie der Meteoriten, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 75, 2, 1877; Die Arten der Pyrenomycetengattung *Sporormia* de Not., *Österr. Bot. Zeitschr.* 28, 1878; Über die Bahn des Meteors vom 5. September 1868, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 17, 1878; Bahnbestimmung einer am 13. Juli 1879 in Mähren, Böhmen und Schlesien beobachteten Feuerkugel, *ibid.* 18, 1879; Auftreten von *Puccinia malvacearum* in Mähren, *ibid.* 19, 1880; Einige Versuche über Dauerschätzungen, *ibid.* 20, 1881; Untersuchungen über die Bahnverhältnisse des Meteoriten von Orgueil in Frankreich am 14. Mai 1864, *ibid.*; Drei neue Pyrenomyceten auf einem Pflänzchen, *Österr. Bot. Zeitschr.* 31, 1881; Bemerkungen über *Microthelia* und *Didymosphaeria*, *Hedwigia* 20, 1881; Einige neue Pyrenomyceten, *ibid.*; Bahnbestimmung des grossen Meteores vom 13. März 1883, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 88, 2, 1883; Contributions ad floram mycologicam lusitanicam, ser. IV, *Memorias do Instituto de Coimbra* 31, 1883; Notiz über einige Pyrenomyceten, *Hedwigia* 22, 1883; Über die Teilung der Gattung *Sordaria*, *ibid.*; Zu *Lophiostoma caulium*, *ibid.*; Über die astronomischen Verhältnisse bei dem Meteoritenfalle von Mocs in Siebenbürgen am 3. Februar 1882 *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 89, 2, 1884; *Trapa natans* von Pistowitz, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 25, 1886; Zur Flora von Ratschitz, *ibid.*; *Trapa natans* von Chopin, *ibid.*; Über *Leptosphaeria nigrans* (Rob. et Desm.), *L. fuckelii* Niessl und verwandte Arten, *Hedwigia* 26, 1887; Bahn des Meteors, *Ann. Naturh. Hofmus. Wien* 2, 1887; Bahnbestimmung einiger in der letzten Zeit beobachteten Meteore, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 26, 1887; Bestimmung der Bahnverhältnisse einiger Meteore, *ibid.* 27, 1888; Floristische Notiz, *ibid.*; Über das Meteor vom 22. April 1888, *Ann. Naturh. Hofmus. Wien* 4, 1889; Über die Periheldistanzen und andere Bahnelemente jener Meteoriten deren Fallerscheinungen mit einiger Sicherheit beobachtet werden konnten, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 29,

1890; *Echium rubrum* und *Podospermum laciniatum*, *ibid.* 30, 1891; Bahnbestimmung des grossen Meteores vom 2. April 1891, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 101, 2, 1891; Floristische Notiz, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 31, 1892; Bahnbestimmung des Meteors vom 7. Juli 1892, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 102, 2, 1893; Untersuchungen über den Einfluss der räumlichen Bewegung des Sonnensystems auf die Verteilung der nachweisbaren Meteorbahnen, *Denschr. Akad. Wiss. Wien* 62, 1895; Floristische Notiz, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 34, 1895; Bestimmung der Bahnen zweier am 22. Oktober 1896 in Österreich-Ungarn und im Deutschen Reiche beobachteten Feuerkugeln, *ibid.* 35, 1896; Floristische Notiz, *ibid.*; Bahnbestimmung der grossen Meteore am 16. und 25. Jänner 1895, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 105, 2, 1896; Bemerkung über „*Venturia*“ *inaequalis* (Cooke) und verwandte Formen, *Hedwigia*, Beibl. 37, 1898; Bahnbestimmung zweier Feuerkugeln, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 37, 1898; Über einige mehrfach beobachtete Feuerkugeln, *ibid.* 39, 1900; Über einige mehrfach beobachtete Feuerkugeln, *ibid.* 41, 1902; Über einige in den letzten Jahren beobachtete Feuerkugeln, *ibid.* 44, 1905; Über einige in den letzten Jahren beobachtete Feuerkugeln, *ibid.* 45, 1906; Ergänzende Bemerkungen zu dem Aufsätze „Über die mittleren Eintrittszeiten des jährlichen letzten und ersten Schneefalles etc.“, *ibid.*; Über einige mehrfach beobachtete Feuerkugeln, *ibid.* 47, 1908; Über die am 23. Oktober 1909, 6 Uhr 47 Min. m. E. Z. beobachtete grosse Feuerkugel und einige andere Meteore, *ibid.* 48, 1909; Über einige mehrfach beobachtete Feuerkugeln, *ibid.* 52, 1913; Über einige mehrfach beobachtete Feuerkugeln, *ibid.* 55, 1916; Katalog der Bestimmungsgrößen für 611 Bahnen grosser Meteore, *Denschr. Akad. Wiss. Wien* 100, 1926.

Žrůdla: Auerswald B., Synopsis pyrenomycetum europaeorum, w: Gonnermann W., Rabenhorst L., Mycologia europaea – Abbildungen sämtlicher Schwämme Europas 5-6, Neustadt-Dresden 1869, s. 30; Bäumler J. A., Beiträge zur Cryptogamenflora des Presburger Comitates, *Verh. Ver. Naturk. Presburg N.F.* 6, 1887, s. 66-122; BZÖ, s. 9, 114, 115, 131, 132, 141, 171, 181; DA Wien, Katholische Pfarre Hütteldorf, Sterbebuch 1908-1920, k. 176, poz. 1919/55; *ibid.*, Sterbebuch 1921-1938, k. 76, poz. 1930/31; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 116; *ibid.* 1902, s. 159; *ibid.* 1909, s. 224; Itlis-Geschichte, s. 299, 301, 303-305, 308-310, 319, 321, 323, 325, 327, 328, 331, 334; Itlis H., Gregor Johann Mendel – Leben, Werk und Wirkung, Berlin-Heidelberg 1924, s. 64, 109, 188, 120, 121, 151, 153, 155, 172, 201; Jahreshauptversammlung 1919, *Verh. Naturf. Ges. Brünn* 57, 1920, s. XIV-XV; Hepperger J., Gustav Niessl – Nekrolog, Akademie der Wissenschaften in Wien, Almanach für das Jahr 1920, Jg. 70, s. 120-123; Höhnle F. v., Über Discomyceten vortäuschende Microthyriaceen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 36, 1918, s. 465-470; Korrespondierende Mitglieder, Akademie der Wissenschaften in Wien, Almanach für das Jahr 1904, Jg. 54, s. 61; MZA Brno, římskokatolický farní úřad u sv. Janů, matriky oddaných 1856-1903, s. 220; Nožická J., Život a dílo zakladatele moravské mykologie Gustava Niessla, *Česká mykologie* 18, 1964, č. 3, s. 185-188; Oudemans C. A. J. A., Notiz über einige neue Fungi, *Coprophili*, *Hedwigia* 21, 1882, s. 161-166; Paul J., Beitrag zur Pilzflora von Mähren, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 47, 1908, s. 119-148; Saccardo P. A., Fungi Veneti novi vel critici, Serie III, *Hedwigia* 14, 1875, s. 68-76; Saccardo P. A., Sylloge fungorum omnium hucusque cognitorum, Vol. I, Patavii 1882, s. 584; Thümen F. v., Zwei neue blattbewohnende Ascomyceten der Flora von Wien, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 29, 1879, s. 523-524; TL-2, 3, 1981 s. 752; Wahl des Herrn Hofrats G. v. Niessl zum Ehrenmit-

gliede, Verh. Naturf. Ver. Brünn 46, 1907, s. XIX; Weese J., Mykologische Beiträge zur Flora von Mähren und Schlesien, 1. Mitteilung, Ann. Mycol. 18, 1920, s. 161-187; Wer ist's? 1906, s. 839; ibid. 1911, s. 1022; Widom Th. R., ÖBL 7, 1976, s. 126-127; Winter G., Die Pilze Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, II. Abt. Ascomyceten, Leipzig 1887, s. 188 (Rabenhorst's Kryptogamen-Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz, Bd. 1, 2. Aufl.); portr.: fragment fotografii założycieli Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie, Verh. Naturf. Ver. Brünn 50, 1911, przed s. 297.

NITSCHÉ HINRICH

(1845-1902)

Profesor zoologii w Tharandt

Urodził się 14 lutego 1845 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie komisarza sądowego Josepha Nitsche i jego żony Agaty Beatrix Margarety Mety z domu Middeldorpf. Jego matka zmarła podczas porodu, ojciec zaś w roku 1848, dlatego też wychowywany był w domu dziadka ze strony matki, profesora Hinricha Middeldorffa, po którym otrzymał swoje nietypowe imię. Uzyskawszy w roku 1863 świadectwo dojrzałości we wrocławskim Gimnazjum Fryderycjańskim, rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Wrocławskim. Już wkrótce przeniósł się na Fakultet Filozoficzny, by studiować nauki przyrodnicze ze szczególnym uwzględnieniem zoologii. W roku 1864 wybrał się z Wrocławia do Heidelbergu, stamtąd zaś w roku 1865 do Berlina, gdzie 6 czerwca 1868 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie poświęconej słodkowodnym mszywiolom dysertacji „Beiträge zur Anatomie und Entwicklungsgeschichte der Phylactolaemen Süßwasserbryozoen insbesondere von *Alcyonella fungosa* Pall.”. Po promocji wyruszył do Lipska (Leipzig), gdzie od 1 lipca 1869 roku był asystentem Rudolpha Leuckarta. Kontynu-

ował u jego boku swoje studia nad mszywiolami i po powrocie z wojny francusko-pruskiej, w której wziął udział jako sanitariusz, habilitował się w roku 1871 na podstawie opublikowanych w latach 1869-71 „Przyczynków do znajomości mszywiolów”. W roku 1874 został w Lipsku profesorem nadzwyczajnym zoologii, a rok później ożenił się z Marią Fryderyką, córką geografa Oskara Peschela, z którą miał dwie córki, Metę i Helenę.

1 października 1876 roku został powołany na utworzoną właśnie katedrę zoologii w Akademii Leśnej w Tharandt. Profil uczelni zmusił go do zmiany zainteresowań – odtąd jego publikacje związane były głównie z hodowlą ryb, entomologią leśną i rodziną jeleniowatych (Cervidae). Przygotowując wykłady, wychodził z założenia, że „leśnikowi mniej jest przydatna znajomość systematyki zoologicznej i wszystkich interesujących naukowca form zwierzęcych, bardziej natomiast wgląd w życie zwierząt i jego związki z całą przyrodą ożywioną”. Dla potrzeb dydaktyki stworzył w Tharandt pokazną kolekcję okazów i preparatów, był też autorem zoologicznych tablic ściennych, które zostały wydane w latach 1877-84. Dla uzupełnienia zbiorów Akademii Leśnej odwiedzał Neapol, Helgoland i Norwegię. Brał też udział w Międzynarodowym Kongresie Zoologicznym w Cambridge w roku 1898 i Zjeździe Ornitologów w Sarajewie w roku 1899. W uznaniu zasług otrzymał w roku 1883 Order Czerwonego Orła IV kl., w roku 1890 na Wystawie Rybackiej w St. Petersburgu rosyjski Order św. Anny III kl., w roku 1894 Krzyż Rycerski I kl. saskiego Orderu Albrechta i w roku 1901 tytuł tajnego radcy dworu. Od 7 lutego 1877 roku był członkiem Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 2180) i od roku 1884 członkiem-korespondentem Towarzystwa Przyrodniczego Isis w Dreźnie (Dresden), które 30 listopada 1893 roku nadało mu godność członka honorowego. Prócz tego był też członkiem honorowym Stowarzyszenia Hodowców Drobiu w Dauban (głuz. Dubo) oraz członkiem-korespondentem stowarzyszeń rybackich w Austrii, Finlandii, Szwecji i Danii.

Razem z Johannem Friedrichem Judeichem opracował na nowo i wydał dzieło Juliusa Theodora Ratzeburga „Die Waldverderber und ihre Feinde” – wydrukowano je w Berlinie w latach 1885-95 pod tytułem „Lehrbuch der mitteleuropäischen Forstinsektenkunde”. Ukoronowaniem jego badań nad rodziną jeleniowatych miało być jego dzieło „Studien über Hirsche”, drukiem ukazał się jednak tylko jego pierwszy zeszyt. Pracę nad kolejnymi zeszytami przerwała przedwczesna śmierć Nitsche, który zmarł w Tharandt na udar mózgu 8 listopada 1902 roku. W ostatnich latach życia

zaczął zajmować się też ornitologią, jednak jego praca o obszarach lęgowych żurawia, podobnie jak studium o jeleniach, nie została ukończona.

Ważniejsze publikacje: Beiträge zur Kenntniss der Bryozoen, I. Beobachtungen über die Entwicklungsgeschichte einiger chlostomen Bryozoen, II. Über die Anatomie von *Pedicellina echinata* Sars., *ibid.*; Beiträge zur Kenntniss der Bryozoen, III. Über die Anatomie und Entwicklungsgeschichte von *Flustra membranacea*, IV. Über die Morphologie der Bryozoen, *Zeitschr. f. Wiss. Zool.* 21, 1871; On some interesting points concerning the mode of reproduction of the Bryozoa, *Quarterly journal of microscopical science, New ser.* 11, 1871; Betrachtungen über die Entwicklungsgeschichte und Morphologie der Bryozoen, briefl. Mittheilung an Herrn Professor C. Th. v. Siebold, *Zeitschr. f. Wiss. Zool.* 22, 1872; Untersuchungen über den Bau der Taenien, *ibid.* 23, 1873; Untersuchungen über die Knospung der Süßwasserbryozoen, insbesondere der *Alcyonella*, *Sitz. Ber. Naturf. Ges. Leipzig* 1, 1874; Über die Geschlechtsorgane des *Branchipus grubii* (v. Dybowsky), *Zeitschr. f. Wiss. Zool.* 25, 1875; Beiträge zur Kenntniss der Bryozoen, V. Über die Knospung der Bryozoen, *ibid.*; Über den Bau und die Knospung von *Loxosoma kefersteinii* Claparede, *ibid.*; Über die Eintheilung der Fortpflanzungsarten im Thierreich und die Bedeutung der Befruchtung, *Sitz. Ber. Naturf. Ges. Leipzig* 2, 1875; Zoologische Wandtafeln, herausgegeben von R. Leuckart und H. Nitsche, 8 Lfg., Cassel 1877-84; Die Fortpflanzung der Aale, *Illustrierte Jagdzeitung* 5, 1878-79; *Sorex alpinus* Schinz, auf dem Riesengebirge, *Zool. Anz.* 2, 1879; Die Zukunft unserer Fischwässer, Vortrag gehalten in der Ökonom. Ges. im Königr. Sachsen, 5. März 1880, *Mitt. Ökon. Ges. Königr. Sachsen 1880-81*; Über die Altersbestimmung bei Roth-, Dam- und Rehwild, w: Judeichs Forst- und Jagdkalender 1881; Der zoologische Unterricht und die zoologische Sammlung an der Akademie Tharandt, *Tharandt. Forstl. Jb.* 31, 1881; Über den Frass von *Hylesinus crenatus* F., *ibid.*; Die Süßwasserperlen auf der internationalen Fischerei-Ausstellung zu Berlin 1880, *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 14, 1882; Beiträge zur Naturgeschichte des Reh-, Roth- und Damwildes, in: *Tharandt. Forstl. Jb.* 33, 1883; Über einige vom descendenz-theoretischen Standpunkte interessante Abnormitäten des Rehwildes, *ibid.*; Wandtafel für den Unterricht in der künstlichen Zucht der Forellen, zusammengestellt und mit Erläuterungen, einer kurzen Anweisung für den Gebrauch des tiefen californischen Troges, sowie mit Dispositionen für gemeinverständliche Vorträge über künstliche Forellenzucht in land- und forstwirtschaftlichen Schulen, landwirtschaftlichen Vereinen u. s. w. versehen, Kassel-Berlin, 1883; Bericht über den Stand der künstlichen Fischzucht im Kgr. Sachsen bis zum Jahre 1882, Dresden 1883; Eine wissenschaftliche Bitte an alle hirschgerechten Jäger, *Der Weidmann* 15, 1883-84; Gemeinfassliche Belehrung über die Süßwasserfische des Elbgebietes, *Schriften des Sächsischen Fischereivereines* 1, 1884; Zur Frage über das Erstlingsgehörn des Rehbockes, *Deutsche Jägerzeitung* 6, 1885; Wie erkennt man im Spätherbst auf der Strecke, ob ein erlegtes Stück Rehwild in demselben Jahre gesetzt, also ein „Kalb“ im Sinne des Gesetzes, oder älter ist?, *ibid.*; Lehrbuch der mitteleuropäischen Forstinsektenkunde mit einem Anhang,

als 8. Auflage von J. T. Ratzeburg Die Waldverderber und ihre Feinde in vollständiger Umarbeitung herausgegeben, Berlin 1885-95 [mit J. F. Judeich]; Weiteres über hakenträgende Rehe, *Tharandt. Forstl. Jb.* 36, 1886; Über die Losung unserer Walddhühner, *Deutsche Jägerzeitung* 7, 1886; Die Altersbestimmung des Schwarz- und Gemswildes nach dem Gebiss, *ibid.* 9, 1887; Untersuchungen französischer Forstmänner über die von *Agrilus (Coraebus) bifasciatus* Oliv. an Eichenbeständen verursachten Schäden, *Tharandt. Forstl. Jb.* 37, 1887; Einige Notizen über das chinesische Fluss-Reh, *Deutsche Jägerzeitung* 11, 1888; Über den Frass von *Lyda hypotrophica* Hartig im Kgr. Sachsen, *Tharandt. Forstl. Jb.* 38, 1888; Forstzoologische Notizen, 1. Weiteres über den Frass von *Lyda hypotrophica* Hartig, 2. Zerstörung keimenden Lärchensamens durch Tausendfüsse, *ibid.*, 1888; Erreichung einer einheitlichen Nomenclatur auf dem Gebiete der Entomologie und der Botanik, Referat auf dem Internationalen land- u. forstwirtschaftl. Congress zu Wien 1890, *Centralblatt für das gesamte Forstwesen* 16, 1890; Studien über das Elchwild, *Cervus alces* L., *Zool. Anz.* 14, 1891; Die Nonne (*Liparis monacha* L.), ihr Leben, ihr Schaden und ihre Bekämpfung, nach fremden und eigenen Beobachtungen, Wien 1892; Untersuchungen über den vergleichenden Werth verschiedener Raupenleimsorten, sowie über die Menge der am Stamme selbst überwinterten Kiefernspinnerräupen, *Tharandt. Forstl. Jahrb.* 43, 1893; Bemerkungen über zwei aus Spitzbergen stammende Rentierschädel, *Jahresh. Ver. Vaterl. Naturk. Würt.* 49, 1892; Beobachtungen über die Eierdeckschuppen der weiblichen Processionsspinner (*Cnethocampa processionea*), *Sitz. Ber. Abh. Naturwiss. Ges. Isis* 1893; Bemerkungen über einige forstschädliche Arten der Gattung *Pissodes* Germ., *Tharandt. Forstl. Jb.* 45, 1895; Mittheilung über die durch einen Rüsselkäfer, *Rhyncolus culinaris* Germ., verursachte Beschädigung der Streckenzimmerung in einer Steinkohlengrube, nebst vorangeschickten Bemerkungen über Leben und Schaden der Cossonini im Allgemeinen, *ibid.*; Der neuste Kiefernspannerfrass im Nürnberger Reichswalde, auf Grund von Mittheilungen bayrischer Forstbeamten und eigener Anschauung geschildert, *ibid.* 46, 1896; Kleinere Mittheilungen über Forstinsekten: *Phyllobius*, *Cneorhinus plagiatus*, *Scolytus intricatus*, *Cerambyx scopoli*, *Liparis dispar*, *Cnethocampa*, *ibid.*; Ein Rehbock mit nur einer, scheinbar in der Mittellinie des Kopfes stehenden Stange, *Das Weidwerk im Wort und Bild* 6, 1897; Die Süßwasserfische Deutschlands, ihre Kennzeichen, Fortpflanzung, Verbreitung und wirthschaftliche Bedeutung, Berlin 1897; Ungewöhnlicher Mageninhalt eines Kuckucks, *Ornith. Monatsschr.* 23, 1898; Studien über Hirsche (Gattung *Cervus* im weitesten Sinne), H. 1, Untersuchungen über mehrstängige Geweihe und die Morphologie der Huftierhörner im Allgemeinen, Leipzig 1898; Einige Bemerkungen über das Nest der Beutelmeise, *Ornith. Monatsschr.* 27, 1902.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1845-46, k. 42, poz. 159; Baer W., Dr. Hinrich Nitsche, Geheimer Hofrat, Professor der Zoologie an der Königl. Forstakademie Tharandt, †, *Ornith. Monatsschr.* 28, 1903, s. 55-56; Eckstein K., Hinrich Nitsche, *Zeitschr. f. Forst. Jagdw.* 35, 1903, s. 1-3; Heller K. M., † Hinrich Nitsche, *Sitz. Ber. Abh. Naturwiss. Ges. Isis* 1902, s. V-XI; Kunze, Dr. Hinrich Nitsche, *Tharandt. Forstl. Jahrb.* 52, 1902, s. 326-327 (portr.); Neu aufgenommene Mitglieder, *Leopoldina* 13, 1877, s. 17; Neu aufgenommene correspondierende Mitglieder, *Sitz. Ber. Abh. Naturwiss. Ges. Isis* 1884, s. 40; Neu ernannte Ehren-Mitglieder, *ibid.* 1893, s. 38; Nitsche H., Lebenslauf,

w: Beiträge zur Anatomie und Entwicklungsgeschichte der Phylactolaemen Süßwasserbryozoen insbesondere von *Alcyonella fungosa* Pall., Berlin 1868, s. (59); Taschenberg O., Hinrich Nitsche †, Leopoldina 38, 1902, s. 136-144.

NUCHTE GOTTLIEB

(?-?)

Badacz flory okolic Niemczy

W roku 1915 Theodor Schube (→t.1) pisał: „Liczne informacje pochodzą ze starego zielnika, który z Piławy Górnej (Gnadenfrei) przysłał mi jakiś nieznamy, a w którym na etykietach widnieje przeważnie charakter pisma Nuchtego, przyjaciela często przytaczanego we florze Fieka doktora Schumannna z Dzierżoniowa (Reichenbach), tak że uzasadnionym wydaje się przypuszczenie, iż cały ten materiał pochodzi ze spuścizny po nim. Większość roślin pochodzi z powiatu niemczańskiego (Kreis Nimptsch), zdaje się zatem, że mieszkał tam, jednak niczego pewnego na ten temat nie udało mi się dowiedzieć. Poza niektórymi gatunkami nowymi dla powiatu niemczańskiego i powiatów sąsiednich zielnik zawiera też egzemplarze okazowe stanowisk, które Nuchte odkrył już ok. roku 1850, a które dopiero dopiero dużo później zostały ponownie odkryte i opublikowane, np. dziurawca kosmatego (*Hypericum hirsutum*, 1893) i żywca dziewięciolistnego (*Dentaria enneaphyllos*, 1909) z Buczyny Muszkowickiej (Moschwitzer Buchenwalde)”.

Poza roślinami z okolic Niemczy (*Portulaca oleracea*, *Dianthus superbus*, *Helleborus viridis*, *Potentilla supina*, *P. wiemanniana*, *Radiola linoides*, *Euphorbia palustris*, *Menyanthes trifoliata*, *Linaria elatine*, *Veronica longifolia*, *Sambucus racemosa*, *Filago germanica*, *Centaurea pseudophrygia*) wymienione przez Schubego okazy z zielnika Nuchtego pochodziły z okolic Dzierżoniowa (*Scirpus ovatus*), Ząbkowic Śląskich (Frankenstein; *Tunica prolifera*) i Otmuchowa (Ottmachau; *Ranunculus auricomus* var. *fallax*, *Symphytum tuberosum*). Nuchte nie był przy tym zupełnie nieznanym florystą, gdyż o odkrytym przez niego stanowisku powojnika prostego (*Clematis recta*) na Górze św. Anny (St. Annaberg) pisał już w roku 1863 Rudolf von Uechtritz (→t.1). Ten sam Uechtritz, powołując się na informację przekazaną mu ustnie przez Paula Georga Philippa Schumannna, lekarza i botanika z Dzierżoniowa, pisał w roku 1878 o odkrytym przez Nuchtego w okolicach Widnawy (Vidnava, Weidenau) na ówczesnym austriackim Śląsku stanowisku ostnicy piórkowatej (*Stipa pennata*). Informacje o obu tych stanowiskach powtórzył w swojej „Florze Śląska” Emil Fiek (→t.1).

Choć jednoznaczna identyfikacja tego florysty nastręcza wiele trudności, jest możliwe, że wymieniony przez Schubego Nuchte to Gottlieb Nuchte z Niemczy, wspomniany w kronice szkolnej z Gościęc Średnich (Mittel-Podiebrad) koło Strzelina (Strehlen). W kronice tej znajduje się następujący zapis: „15 grudnia 1836 roku do tutejszej szkoły został tymczasowo przyjęty nowy nauczyciel pomocniczy. Był to pracujący przez pewien czas jako nauczyciel domowy w Prusach (Prauss) Gottlieb Nuchte, który urodził się w Niemczy”. Uzupełnia go zapis: „Na Wielkanoc roku 1838 tutejszy tymczasowy nauczyciel pomocniczy Gottlieb Nuchte udał się na egzamin do seminarium we Wrocławiu (Breslau), jednak nie wypadł on dla niego pomyślnie, co pociągnęło za sobą jego odejście ze szkoły”. Na temat dalszych losów Gottlieba Nuchte nie udało się znaleźć żadnych informacji.

Źródła: Fiek-Flora, II, s. 1 – *Clematis recta*, s. 506 – *Stipa pennata*; Schube-Durchforschung 1915; Schulchronik der Schule zu Mittel-Podiebrad, erstes Buch, 1836 bis 1935, verfasst von den Hauptlehrern Johann Traugott Krinis, Friedrich Tschech, Gottlieb Schicha, Josef Zwikirsch, Gerhard Matzel und Erich Rosemann – edycja internetowa, oprac. Peter Tscherny; Uechtritz-Nachträge II; Uechtritz-Durchforschung 1878.

OELS KARL WALTER

(1852-1946)

Autor anatomii porównawczej rośniczek i popularnego szkolnego podręcznika fizjologii roślin

Urodził się 13 listopada 1852 roku w Stendal w Saksonii-Anhalt w rodzinie radcy rachunkowego Friedricha Oelsa i jego żony Luizy z domu Kluge. Uczył się najpierw w Merseburgu, a później w Gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu, gdzie w roku 1874 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku zaczął studiować chemię i opisowe nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wrocławskim. W roku 1879 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Vergleichende Anatomie der Droseraceen”, która poświęcona była porównawczej anatomii rośniczek. Rok później zdał państwowy egzamin nauczycielski w zakresie chemii, botaniki, zoologii, mineralogii, geografii i matematyki. Roczny staż nauczycielski rozpoczął w roku 1881 w Szkole Realnej w Dzierżoniowie (Reichenbach) ukończył w Wyższej Szkole Miejskiej w Lwówku Śląskim (Löwenberg). Tam też został zatrudniony na stałe w roku 1882. W roku 1883 zdał uzupełniający egzamin nauczycielski z geografii. 12 lipca 1886 roku ożenił się w Poczdamie (Potsdam) z urodzoną tamże 19 maja 1860 roku Wilhelminą Pauliną Martą Abb, z którą miał sześcioro dzieci.

W trakcie 21 lat pracy w Lwówku Śląskim zajmował się m.in. fizjologią roślin. W roku 1893 wydał książkę, w której opisał 122 doświadczenia obejmujące pobieranie pokarmu z gleby i wody, transpirację, fotosyntezę, oddychanie i metabolizm, geotropizm i heliotro-

pizm, reakcje na zmiany temperatury, wzrost, ruchy oraz relacje łączące rośliny ze zwierzętami. Książka ta zdobyła dużą popularność i już rok później została przetłumaczona na angielski przez amerykańskiego botanika Daniela Trembly'ego MacDougala. Cały nakład tego tłumaczenia został sprzedany w ciągu kilku miesięcy, co skłoniło MacDougala do opracowania kilku podobnych podręczników. Drugie wydanie niemieckie książki Oelsa ukazało się w roku 1907.

Niewiele wiadomo o entomologicznych zainteresowaniach Oelsa, wiadomo jednak, że od roku 1889 z numerem 871 był członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). W roku 1900 otrzymał tytuł profesorski. Trzy lata później został przeniesiony do Oberrealschule des Waisenhauses in Halle. Poza wspomnianym podręcznikiem fizjologii roślin był też autorem dwóch podręczników przyrody, przyczynków do nauczania biologii w wyższych klasach gimnazjalnych i biologicznych obserwacji z podróży do Istrii. Ostatnie jego publikacje poświęcone były hodowli motyli w szkole. 1 kwietnia 1921 roku przeszedł w stan spoczynku. Zmarł w 94 roku życia, 17 czerwca 1946 roku w Halle. Jego żona zmarła w Halle 2 kwietnia 1953 roku.

Publikacje: Pflanzenphysiologische Versuche für die Schule, Braunschweig 1893 (str. tyt. na il.; 2 wyd. Braunschweig 1907, przekł. ang.: Experimental Plant Physiology, Minneapolis 1894); Das Zeichnen im geographischen Unterricht, Programm des Realprogymnasiums zu Löwenberg, 1897; Lehrbuch der Naturgeschichte, T. 1, Der Mensch und das Tierreich, Braunschweig 1903; Der Mensch und das Tierreich, eine Naturkunde für Schule und Haus, Braunschweig 1907; Beiträge zum biologischen Unterricht in den oberen Klassen, Programm der Oberrealschule in den Franckeschen Stiftungen zu Halle a. S., 1910; Biologische Beobachtungen auf einer Frühlingsreise nach Istrien, *ibid.* 1913; Schmetterlingszucht in der Schule, *Aus der Natur* 10, 1914; Anleitung zur Schmetterlingszucht für Schüler, Leipzig 1918.

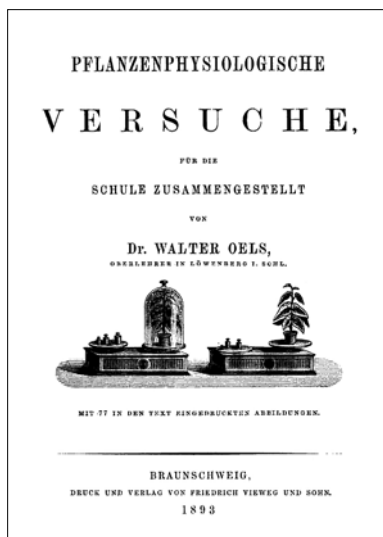
Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Oels Walter; Kössler-Personenlexikon, Band: Obbarius-Oyen, s. 17; Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 3, 1889-90, s. 34; Stadtarchiv Halle (Saale), Standesamt Halle, Sterberegister 1946/3737; *ibid.*, Standesamt Halle, Bezirk 1, Sterberegister 1953/195 (ancestry.de).

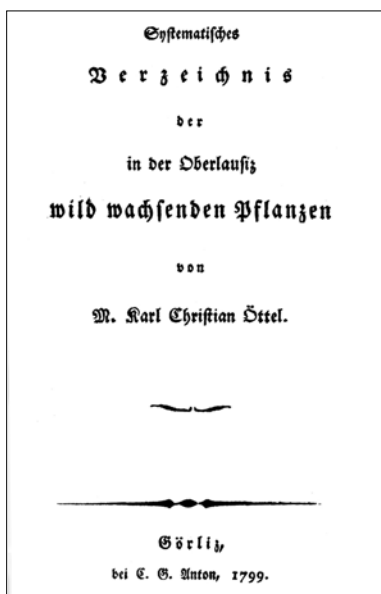
OETTEL KARL CHRISTIAN

(1742-1819)

Badacz flory Górnych Łużyc

Urodził się 2 maja 1742 roku w Pösneck koło Saalfeld w Turyngii. Jego ojcem był członek kolegium szkolnego i kantor Christian Ernst Oettel (w nekrologu Wilhelma Christiana, młodszego brata Karla Christiana,

podano jako imiona ojca Christian Friedrich), matka – Christiana Filipina, córka pastora Schmidta z Catharinau koło Rudolstadt. Uczył się w gimnazjum w Saalfeld, później zaś studiował w Jenie i Lipsku (Leipzig) nauki humanistyczne i teologię. Studia ukończył ze stopniem magistra filozofii. W roku 1769 prof. Gellert polecił go jako nauczyciela domowego Johannowi Christophowi Jähne, generalnemu pełnomocnikowi Adolfa Traugotta von Gersdorf (→t.1) w Unięćicach (Meffersdorf) w powiecie lubańskim (Kreis Lauban). Od roku 1785 Oettel pracował jako bibliotekarz w pałacu von Gersdorfa w Unięćicach.

Przez wiele lat planował opracowanie obszernej flory Łużyc, jednak z pomocą Górnołużyckiego Towarzystwa Naukowego udało mu się w roku 1799 w Zgorzelcu (Görlitz) opublikować tylko krótki, liczący 88 stron wykaz roślin naczyniowych. Przy pomocy skrótów „Fr.” i „Gm.” oznaczył w nim gatunki znane już jego poprzednikom, Johannesowi Franke, fizykowi miejskiemu w Kamieńcu (Kamenz) i Budziszynie (Bautzen), autorowi dzieła „Hortus Lusatae”, i →Johannowi Casparowi Gemeinhardtowi. Wykorzystał też w nim informacje z dzieła „Reise durch Sachsen” Nathanaela Gottfrieda Leske (→t.1) oraz odkrycia florystyczne Johanna Baptisty Albertiniego (→t.1), →Petersa Friedricha Curie, →Johanna Friedricha Eschenbacha, →Carla Augusta Ludwiga, Karla Andreasa von Meyera zu Knonow i praskiego profesora Franza Wilibalda Schmidta. Całość uporządkowana była wg „Deutschlands Flora oder botanisches Taschenbuch” Georga Franza Hoffmanna.

Poza tym wykazem opublikował jeszcze w roku 1800 wykaz górnołużyckich paproci, w roku 1802 w czasopiśmie wydawanym przez Heinricha Adolfa Schradera uzupełnienia do swojego wykazu i w roku 1805 wykaz górnołużyckich turzyc. Zmarł 26 lutego 1819 roku. Pracy nad planowaną florą Łużyc nigdy nie ukończył. Siedem zeszytów niedokończonego dzieła „Flora Lusatae Superioris” z lat 1795-1800 trafiło po jego śmierci do zbiorów Górnołużyckiej Biblioteki Naukowej w Zgorzelcu. Wraz z nim trafił tam też rękopis „Vorläufige Anzeige von cryptogamischen Gewächsen, welche in der Oberlausitz gefunden wurden” z roku 1796 i napisane razem z Albertinim „Enumeratio plantarum, quae in Lusatia Superiori sponte crescunt aut frequentius coluntur” z roku 1802. Zielnik Oettela znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Przyrodniczego w Zgorzelcu.

Już w 8 lat po jego śmierci usiłowano zdeprecjonować jego zasługi dla poznania flory Łużyc. Choć w roku 1827 diakon Christian Adolph Peschek z Żytawy (Zittau), wymieniając wszystko to, co zrobiono już w dziedzinie badań lużyckiej przyrody, wysoko ocenił jego dorobek, to w tym samym roku we wstępie do pierwszego tomu czasopisma Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu anonimowy autor uznał, iż flora Łużyc jest poznana w niewielkim stopniu, a w wykazie Oettla jest wiele nieścisłości. W obronę wzięł z kolei Oettla anonimowy recenzent owego pierwszego tomu, który pisał: „Jakimiż to nieścisłościami zawinił Oettel? Czy niepoprawnie ponazywał rośliny? Czy mając koło siebie pana →Fröhlicha (autora indeksów do „Flory Śląska” hrabiego Mattuschki) i sławnego ogrodnika-botanika Ludwiga, a także cenny księgozbiór pana von Gersdorfa pod swoją pieczę, nie potrafiłby znaleźć informacji u ludzi i w księgach?”

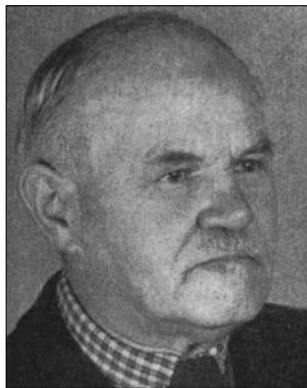
Publikacje: Systematisches Verzeichnis der in der Oberlausitz wild wachsenden Pflanzen, Görlitz 1799 (str. tyt. na il.); Anzeige von Farnkrautern, welche in der Oberlausitz wachsen, *Neues Lausitz. Monatsschr. 1800*; Berichtigungen und Zusätze zu meinem 1799. herausgegebenen Verzeichnisse der in der Oberlausitz wachsenden Pflanzen, *Schraders Journal der Botanik I*, 1802; Die Riedgraser in der Oberlausitz, *Neues Lausitz. Monatsschr. 1805*;

Źródła: Andere literarische Anzeigen: Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz, Bd. 1, H. 1-2, *Neues Lausitz. Mag. 6*, 1827, s. 418-423; Familien Nachrichten, Leipziger Zeitung, nr 56, 20.3.1819, s. 624; GT 10, 1803, s. 383-384; *ibid.* 11, 1805, s. 589; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 232; NND 7, 1829, Ilmenau 1831, Th. 1, s. 149-157 (Wilhelm Christian Oettel); Otto-Lexikon 2, Abt. 2, 1803, s. 735; *ibid.* 3, 2, 1806, s. 779; Peschek Ch. A., Beiträge zur oberlausitzischen Naturbeschreibung, *Neues Lausitz. Mag. 6*, 1827, s. 248-255; TL-2, 3, 1981, s. 813; Vorrede, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 1, 1827, s. VI-VIII.

PAESLER FRIEDRICH WILHELM

(1891-1962)

Wybitny badacz nicieni

Urodził się 24 kwietnia 1891 w Magdeburgu. Rodzina jego ojca, nauczyciela Hermanna Juliusa Paeslera, pochodziła z leżącego dziś w obrębie Wałbrzycha (Waldenburg) Diettrichowa (Dittersbach). Matką Paeslera była Maria Luiza z domu Quasebarth. Uczył się w Szkole Miejskiej i Wyższej Szkole Realnej w Magdeburgu. Myślał wówczas o studiach, nie potrafił jednak zdecydować, czy chce studiować nauki przyrodnicze, czy też podjąć studia muzyczne. Nie rozpoczął jednak żadnych studiów, gdyż w roku 1907 z powodu ciężkiej choroby ojca zrezygnował z dalszej nauki w Szkole Realnej i przeniósł się do Seminarium Nauczycielskiego w Quedlinburgu. Ukończywszy je w roku 1911, pracował najpierw w Oker Gebelzig (głuz. Horni Hbjelsk) w ówczesnym powiecie Rothenburg/O.L., a potem w Goliszowie (Göllschau) w powiecie Złotoryjskim (Kr. Goldberg). Powołany w roku 1914 do służby wojskowej spędził następne lata na froncie zachodnim i wschodnim, gdzie dość dobrze poznał język rosyjski. W roku 1917 rozpoczął pracę w Bronowicach (niem. Braunsdorf, głuz. Brunojce) w powiecie Rothenburg/O.L. (dziś w powiecie żarskim), jednak już rok później został przeniesiony do Mühlbergu nad Łabą (Mühlberg an der Elbe). Ożenił się w tym czasie z Idą Reiwald, z którą miał urodzoną 23 lipca 1923 roku córkę Eleonorę. W wolnym czasie uzupełniał swoją wiedzę w zakresie botaniki, zoologii, fizyki i chemii, by w roku 1925 przystąpić w Magdeburgu do egzaminu dla nauczycieli szkół średnich. W tym samym roku został zatrudniony w Bismarckschule w Nowogardzie (Naugard) na Pomorzu, a w roku 1927 przenie-

siony został do Gimnazjum Realnego w Kamiennej Górze (Landeshut). W okresie pracy w Nowogardzie podjął w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Berlinie-Charlottenburgu studia zakończone w roku 1928 egzaminem dla nauczycieli muzyki.

W Kamiennej Górze Paesler zapowiadał się początkowo raczej na rysownika, niż na przyrodnika – w roku 1929 kilka rysunków starych budynków trafiło do pierwszego tomu wydanego przez Ernsta Kunicka „Heimatbuch des Kreises Landeshut i. Schl.” – lecz artykuł o drucieńcu wodnym (*Gordius aquaticus*) z roku 1930 wskazywał już na przyszłe obszary jego zainteresowań. Na badania biologiczne znalazł jednak czas dopiero wtedy, gdy w roku 1936 został odsunięty od pracy w szkolnictwie i przeniesiony – mając zaledwie 45 lat – w stan spoczynku. Przeprowadził się wówczas do Gryfowa (Greiffenberg), który ze względu na fakt, że Paesler był wówczas jedynym niemieckim nematologiem, stał się – jak ujął to Horst Gleiss – centrum niemieckiej nematologii. W latach 1936-39 często pracował w Stacji Biologicznej w Bielinku (Bellinchen an der Oder), z jego pomocy często korzystała później Rada Badań Rzeszy i Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego, a zoologdy z całych Niemiec przesyłali mu okazy do oznaczenia. W latach 1939-41 ukazało się 6 jego publikacji, w których opisał 7 nowych gatunków nicieni: *Diplogaster schneideri* (= *Diplogasterina schneideri* (Paesler) Meyl), *Dorylaimus hedickei* (= *Enchodelus hedickei* (Paesler) Andrassy), *D. annulatus* (= *Dorylaimoides paesleri* Andrassy), *D. festivus* (= *Mesodorylaimus festivus* (Paesler) Andrassy), *Tylencholaimus propinquus* (= *Thornia propinqua* (Paesler) Andrassy), *Rhabditis insolita* i *Acrobeles ilidensis*.

Gdy w latach II wojny światowej w szkolnictwie zaczęło brakować nauczycieli, Paesler został wbrew swojej woli powołany na nowo do pracy w szkolnictwie i skierowany do szkoły w Młyńsku (Mühlseiffen) w powiecie lwóweckim (Kreis Löwenberg). Kontynuował tam badania, jednak ich wyniki zostały opublikowane dopiero po wojnie w „Österreichische Zoologische Zeitschrift”. Po wkroczeniu wojsk sowieckich na Dolny Śląsk został ze względu na dobrą znajomość rosyjskiego mianowany burmistrzem Gryfowa, zaś w roku 1946 został kierownikiem niemieckiej szkoły dla pracowników zakładów Greiff-Werke w Gryfowie. Pod koniec 1948 roku został wysiedlony wraz z żoną i córką ze Śląska. 1 września 1948 w randze radcy studyjnego rozpoczął pracę w dawnej Kloster- und Gelehrtenschule w Rossleben koło Querfurtu w Saksonii-Anhalt. W roku 1951 został przeniesiony do dawnej Fürstenschule w Pforta koło Naumburga nad Saalą (Naumburg an der Saale). Coraz bardziej

zniechęcony do nowego ustroju i wprowadzanych w nim programów nauczania, w roku 1954 odszedł ze szkolnictwa i rozpoczął pracę w podlegającym Niemieckiej Akademii Nauk Rolniczych Instytucie Fitopatologii w Naumburgu, gdzie zamieszkał przy Kramerplatz 4.

30 listopada 1955, mając już 64 lata, uzyskał w Jenie stopień doktora nauk przyrodniczych na podstawie opublikowanej w roku 1946 rozprawy „Beitrag zur Kenntnis der im Dünger lebenden Nematoden”. Choć już w roku 1958 ze względu na wiek musiał przejść na emeryturę, nie oznaczało to dla niego wcale końca pracy badawczej. W powojennych publikacjach opisał jeszcze 17 nowych gatunków nicieni: *Rhabditis trincta* (= *Rh. axei* (Cobbold) Dougherty), *Rh. crenata* (= *Rh. longicauda* Bastian), *Diplogaster irregularis* (= *Diplogastrellus monhysteroides* (Bütschli) Paramonov), *D. longisetosus* (= *Fictor longisetosus* (Paesler) Paramonov), *D. parastriatus* (= *Mononchoides striatus* (Bütschli) J. Goodey), *D. inaequidens* (= *Metadiplogaster inaequidens* (Paesler) Meyl), *D. superbus* (= *Diplogasteritus superbus* (Paesler) Paramonov), *Aphelenchoides mucronatus* (= *Seinura mucronatus* (Paesler) J. Goodey), *A. diversus* (= *Seinura diversus* (Paesler) J. Goodey), *A. oxurus* (= *Seinura oxurus* (Paesler) J. Goodey), *A. spinosus*, *A. cyrtus*, *Tylolaimophorus rotundicaula*, *Myolaimus dendrodipnis*, *Plectonchus sucicola*, *Bunonema dentata* (= *Serronema dentata* (Paesler) J. Goodey) i *Microletykya paxi*.

Ukoronowaniem jego pracy był opublikowany w 1962 roku we współpracy z Horstem Kühnem klucz do oznaczania nicieni. 19 listopada 1962 odbył swoją ostatnią wędrowkę po otaczających Naumburg wzgórzach. Następnego dnia wylew krwi do mózgu zakończył jego pracowite życie. Pochowany został 23 listopada na Othmars-Friedhof w Naumburgu. Jego żona zmarła w grudniu 1980 roku w wieku 92 lat. W nematologii nazwisko Paeslera upamiętniają m.in. *Diplogaster paesleri* Gunhold (= *Koerneria paesleri* (Gunhold) Meyl), *Labronema paesleri* Paetzold i *Eudorylaimus paesleri* Andrassy.

Publikacje: Das Wasserkalb, *Schlesische Heimat* (Landeshuter Tageblatt – Beilage), nr 7, 1930; Steinrückenslandschaften am Landeshuter Kamm, *Wand. Riesengeb.* 53, 1933; Massenvorkommen eines neuen Nematoden *Diplogaster schneideri* n. sp. im braunen Scheimfluss einer Roskastanie, *Zool. Anz.* 126, 1939; Faunistisch-ökologische Untersuchungen über freilebende Fadenwürmer Ostdeutschlands, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde Berlin* 1939; Untersuchungen über die freilebenden Nematoden des Bellinchener Naturschutzgebietes, *Märkische Tierwelt* 4, 1941; *Dorylaimus* (*Dorylaimellus*) *hedickiei* n. sp., eine in der Uckermark gefundene freilebende Nematodenart, *Zool. Anz.* 134, 1941; Neue freilebende Erdnematoden aus Ostdeutschland, *ibid.*; Eine neue *Acrobeles*-Art aus einer

intermittierenden Therme in Bad Ilidza (Bosnien), *ibid.* 135, 1941; Beitrag zur Kenntnis der im Dünger lebenden Nematoden, *Österr. Zool. Zeitschr.* 1, 1948; *Tylolaimophorus rotundicaula* n. sp., Beschreibung einer in Massen auftretenden Tylolaimophorusart im Saftfluss von *Juglans regia*, samt einigen Bemerkungen über die Nematodensukzession, *Zool. Anz.* 154, 1955; Über das Auftreten eines Fadenwurmes (*Mermis spec.*) im Kerngehäuse eines Apfels, *Nachrichtenblatt für den deutschen Pflanzenschutzdienst* N. F. 9, 1955; Nematoden der Rhizosphäre welkekranker Luzernepflanzen, *ibid.*, N. F. 10, 1956; Beitrag zur Erweiterung der Kenntnis der Gattung „*Myolaimus*”, *Zool. Anz.* 157, 1956; Beschreibung einer neuen *Plectonchus*-Art, *Plectonchus sucicola* n. sp., *ibid.*; Beitrag zur Kenntnis der Nematodenfauna in Champignon-Kulturen, *Nachrichtenblatt für den deutschen Pflanzenschutzdienst* N. F. 11, 1957; Beschreibung einiger Nematoden aus Champignonbeeten, *Nematologica* 2, 1957; Über einige in Champignonkulturen gefundene Nematoden aus den Gattungen *Bunonema*, *Ditylenchus*, *Deladenus* und *Aphelenchoides*, *ibid.*; Beitrag zur Nematodenfauna des Siebengebirges und des Rodderberges, *Decheniana-Beihfte* 7, 1959; Nematoden Reissprau, Beschreibung einiger Arten und Sukzessionserscheinungen, *Opuscula Zoologica (Budapest)* 4, 2-4, 1962; Bestimmungsschlüssel für die Gattungen freilebender und pflanzenparasitischer Nematoden, Berlin 1962 [mit H. Kühn].

Źródła: Andrassy I., Dem Andenken Friedrich Paeslers, *Opuscula Zoologica* (Budapest) 5, 1, 1964, s. 3-6 (portr.); Andrassy I., *Eudorylaimus paesleri* n. sp., *ibid.*, s. 6-8; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Paesler Friedrich; Gleiss H., Der Fadenwurmforscher von Muhlseiffen, *Der Schlesier* 45, 1993, nr 12, s. 10-11; Gunhold P., Über die in Kompost lebenden Nematoden, *Bonner Zoologische Beiträge* 3, 1952, s. 151-166; Paetzold D., Untersuchungen an freilebenden Nematoden der Salzwiese bei Aseleben, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Halle* 4, 1955, 1057-1090; Stadtarchiv Magdeburg, Standesamt Magdeburg-Neustadt, Geburtsregister 1891/633 (ancestry.de).

PARUSEL FRANZ

(? – przed 1922)

Ogrodnik i lowca motyli

Pierwsza wzmianka na jego temat, jaką udało się znaleźć w źródłach drukowanych, pochodzi z roku 1881, gdy jako starszy ogrodnik pracujący w leżącym na zachód od Paryża zamku Pontchartrain został członkiem Gärtnerverein Flora w Bonn. Do Francji wyjechał prawdopodobnie w roku 1871, gdy hrabia Guido Henckel von Donnersmarck poślubił swoją dotychczasową kochankę Esterę Lachmann zwaną La Paiva i zamieszkał z nią w Pontchartrain. To właśnie wówczas całą zamkową służbę i personel zastąpiono pracownikami sprowadzonymi ze śląskich majątków hrabiego. Nazwisko Parusel w XIX w. było dość często notowane w księgach metrykalnych parafii w Starych Tarnowicach (Alt Tarnowitz), Reptach Śląskich (Repten), Zbrosławicach (Brosławitz)

i Żyglinie (Gross Zyglin), jest więc możliwe, że Franz Parusel pochodził z którejś z tych miejscowości.

W Pontchartrain pracował prawdopodobnie aż do roku 1888, gdy pałac i posiadłość zostały przez hrabiego Donnersmarcka sprzedane. Z okresu francuskiego pochodzą jego nieliczne publikacje zamieszczone w różnych niemieckich czasopismach ogrodniczych (Kultur der Gurken in Gewächshäusern, *Deutsche Gärtner-Zeitung* 9, 1885; Schöne Pflanzen für Rosengruppen, *Rosen-Zeitung* 1, 1886; *Stephanotis floribunda* in Frucht, *Gartenflora* 37, 1888). Po powrocie na Śląsk został zatrudniony przy urządzaniu parku wokół nieistniejącego już dziś, wybudowanego w latach 1893-98 pałacu myśliwskiego w Reptach Śląskich. Koncepcję parku stworzyli Guido Henckel von Donnersmarck i pochodzący z Irlandii dyrektor ogrodniczy John Fox, Parusel zaś był odpowiedzialny za jej realizację. Poza parkiem stworzył też w Reptach oparty na wzorach francuskich sad szpalerowy, który jeszcze w roku 1936 Bernhard Goerth, dyrektor ogrodnictwa w Prószkowie (Proskau), uważał za obiekt godny obejrzenia. Wg Alfreda Kupki był również ogrodnikiem, który na nowo urządził zaniedbany park otaczający pałac hrabiego Carla von Garnier w Turawie.

W roku 1905 Parusel został wymieniony w „Entomologen-Adressbuch” Wilhelma Junka. Więcej o jego aktywności na polu entomologii można znaleźć w sprawozdaniu Stowarzyszenia Entomologicznego „Górny Śląsk” za lata 1906-1907, które zostało opublikowane w 21 roczniku „Entomologische Zeitschrift”. W okresie objętym sprawozdaniem Parusel wygłosił trzy referaty – „*Bembecia hylaeiformis*”, „*Sesia tipuliformis*” i „*Tinea foliella*”. W 27 roczniku tego samego czasopisma Paul Wolf i →Hermann Raebel we wstępie do „Wykazu motyli większych występujących w południowo-wschodniej części Górnego Śląska” pisali: „Godny uwagi ze względu na bogactwo roślin i motyli jest też zajmujący niemal 200 hektarów wspinały park księcia von Donnersmarck między Reptami i Starymi Tarnowicami, w którym nasz aktywny członek starszy ogrodnik Parusel złowił już wiele rzadkich i interesujących okazów”. W samym wykazie nazwisko Parusela pojawiło się cztery razy (*Mamestra dissimilis* f. *confluens*, *Hadena secalis* f. *struwei*, *Euchloris pustulata*, *Boarmia luridata* f. *cornelseni*).

Z wiedzy Parusela korzystali nie tylko entomolodzy. →Karl Kayser w roku 1917 zasięgał u niego informacji odnośnie pokarmu ptaków, a rok później odwoływał się do jego opinii w swoim sporze z profesorem Karlem Ecksteinem. Do Parusela, który był już wówczas emerytowanym starszym ogrodnikiem księcia von Donnersmarck i starszym ogrodnikiem

powiatowym na powiat tarnogórski, należało rozstrzygnięcie kwestii, czy kwiecień jabłkowiec (*Anthonomus pomorum*) wyrządza szkody, niszcząc paki i zawiązki kwiatów jabłoni, jak utrzymywał Kayser, czy też bardziej szkodliwe są sikory zjadające kwiecika jabłkowca, jak twierdził profesor Karl Eckstein. Opisane przez Parusela szkody wyrządzone przez tego chrząszcza w latach 1904, 1911 i 1915 w Strzybnicy (Friedrichshütte), Chechle (Chechlau), Świerklańcu (Neudeck) i Kozłowej Górze (Koslowagora) wspierały stanowisko Kaysera.

Jeszcze w roku 1921 w książce adresowej entomologów Adolfa Hoffmanna Parusel figurował jako zamieszkały w Starych Tarnowicach. Już rok później Karl Janorschke w artykule o ogrodnikach, którzy pozostali w polskiej części Górnego Śląska, wymienił go wśród nieżyjących już weteranów górnośląskiego ogrodnictwa. O jego dokonaniach faunistycznych przypomniał w roku 1929 Franz Pasternak w artykule o badaniach entomologicznych na Górnym Śląsku. Pisał w nim m.in. o znalezionych przez niego na jednym jedynym stanowisku koło Kopaniny przeplatkach aurinia (*Melitaea aurinia*), opisał też obszernie historię złapania przez Parusela miernikowca *Lygris reticulata* (= *Eustroma reticulatum*) w czerwcu 1908 roku w parku w Reptach.

Najwięcej informacji o odkryciach faunistycznych Parusela zamieścił w książeczce z 1931 roku Hermann Raebel. Poza dwoma informacjami powtórzonymi za wykazem Raebela i Wolfa z 27 rocznika „Entomologische Zeitschrift”, nazwisko Parusela pojawiło się w tej książeczce 19 razy (*Colias edusa*, *Thecla pruni*, *Protoparce convolvuli*, *Malacosoma castrensis*, *Acronycta alni*, *Celaena matura*, *Hadena abjecta*, *H. scolopacina*, *Heliothis scutosa*, *Plusia pulchrina*, *Herminia derivalis*, *Aplasta ononaria*, *Anaitis praeformata*, *Larentia firmata*, *L. suffumata* f. *piceata*, *L. flavofasciata*, *Tephroclystia veratraria*, *Epione apiciaria*, *Biston pomonaria*). Ostatnia pod względem chronologicznym informacja w tym wykazie dotyczyła peryzomy żółtopaskiej (*Larentia flavofasciata*=*Perizoma flavofasciata*), której formę niemal zupełnie białą Parusel złapał w roku 1920 koło Tarnowskich Gór.

Źródła: Goerth B., Vergessene wertvolle obereschlesische Parkanlagen, *Der Oberschlesier* 18, 1936, H. 4, s. 187-193; Hoffmann-Adressbuch, s. 77; Jahresbericht des Entomologischen Vereins Oberschlesien, *Entom. Zeitschr.* 21, 1907/08, s. 193; Janorschke K., Oberschlesische Parkanlagen, 5. Neudeck und Nachbarorten, *Gartenkunst* 5, 1903, s. 21-26, 57-58; Janorschke K., Unsere scheidenenden obereschlesischen Fachgenossen, *Möllers Deutsche Gärtner-Zeitung* 37, 1922, s. 91-92; Junk-Adressbuch, s. 238; Kayser K., Beerennahrung der Vögel, *Ornith. Monatsschr.* 42, 1917, s. 287-288; Kayser K., Ist die

Vernichtung des Apfelblütenstechers durch Vögel als nutzbringend zu betrachten?, *ibid.* 42, 1918, s. 12-14; Kupka A., Krótka historia Turawy i jej mieszkańców, odc. 13, Fala – kwartalnik gminy Turawa 1 (80), 2010, s. 10-11; Neu beigetretene Mitglieder, *Deutsche Gärtner-Zeitung* 5, 1881, s. 147; Pasternak F., Entomologische Forschung in Oberschlesien, *Der Oberschlesier* 11, 1929, H. 8, s. 541-553; Raebel H., Die Grossschmetterlinge des oberschlesischen Hügellandes, *Beuth. Abh. z. Oberschl. Heimatforsch.* 1-3, 1931, s. 11, 17, 22, 29, 34, 42, 43, 44, 57, 59, 61, 64, 68, 71, 72, 75, 77, 83, 84; Raebel H., Wolf P., Verzeichnis der im Südosten von Oberschlesien vorkommenden Grossschmetterlinge, *Entom. Zeitschr.* 27, 1913/14, s. 90, 139, 149, 184, 220; Syniawa M., Franz Parusel – ogrodnik i łowca motyli, *PGS* 75, 2014, s. 14-15.

PAUL KARL (CARL)

(1838-1872)

Badacz flory okolic Mysłowic i Dzieckowic

Urodził się 11 maja 1838 roku w Legnicy (Liegnitz). Po ukończeniu gimnazjum w rodzinnym mieście studiował we Wrocławiu (Breslau) i w Berlinie matematykę i nauki przyrodnicze, interesując się zwłaszcza botaniką. W latach studiów trafił do kręgu młodych botaników skupionych wokół Rudolfa von Uechtritz (→t.1). Zajmując się florystyką, wniósł szczególnie duży wkład w poznanie flory okolic Mysłowic (Mysłowitz) i Dzieckowic (Dzieckowitz) na Górnym Śląsku. Pierwsze jego doniesienie z tego obszaru opublikował w roku 1862 wspomniany wyżej Uechtritz, który odwiedził też w towarzystwie Paula okolice Dzieckowic.

Zdawszy egzamin *pro facultate docendi*, Paul odbył próbny rok we Friedrich-Werderschen Gewerbeschule w Berlinie, później przez jakiś czas pracował jako prywatny nauczyciel. W Saldernsche Realschule w Brandenburgu został zatrudniony w roku 1868 – w tym samym roku placówkę tę opuścił →Paul Pinzger. W programach tej szkoły opublikował „Über die Anpassung der Wasserpflanzen an's Medium” (*Progr. Sald. Realsch.* 1870) i „Beiträge zur Methodik des Unterrichts in der Naturgeschichte” (*ibid.* 1872). Zmarł w Brandenburgu 2 września 1872 roku, mając zaledwie 34 lata. Odkryte przez niego stanowiska – nie tylko z okolic Mysłowic i Dzieckowic, ale też z okolic Góry św. Anny (St. Annaberg) – Emil Fiek (→t.1) w swojej florzę Śląska z roku 1881 przytoczył przy ponad 50 taksonach.

Źródła: *Chronik der Saldria*, Programm der Saldernschen Realschule in Brandenburg a. d. H., 1869, s. 25; *ibid.* 1873, s. 25; Fiek-Flora, I, s. 116, II, s. 2 – *Thalictrum aquilegiaefolium*, s. 3 – *T. minus*, *ibid.*; Kössler-Personenlexikon, Band: Paalhorn – Pyrkosch, s. 39; Personalnotizen, *Österr. Bot. Zeitscher.* 22, 1872, s. 340; Uechtritz R. v., Über für Schlesien neue oder seltene Pflanzen, *Jber. SGVK* 40, 1862, s. 78-80; Uechtritz R. v., Mittheilungen über neue oder seltene Arten der schles. Flora, *ibid.* 41, 1863, s. 92-102; Uechtritz-Nachträge II; na il.: Paul K., Über die Anpassung der Wasserpflanzen an's Medium, Programm der Saldernschen Realschule in Brandenburg a. d. H., Brandenburg 1870, str. tyt.

PAUL WILHELM HEINRICH

(1819-1889)

Malarz-lepidopterolog

Jego ojciec, Samuel Heinrich Paul, był prorektorem Szkoły Miejskiej w Lwówku Śląskim (Löwenberg). 11 listopada 1812 roku ożenił się w Lwówku z córką kontrolera akcyzy Luizą Wilhelminą Starke. Ich pierwsze dziecko – martwo urodzona córka – przyszło na świat 6 maja 1817 roku. Dwa lata po niej 25 marca 1819 roku urodził im się syn, któremu dali imiona Wilhelm Heinrich. Syn ten do roku 1836 uczył się w Gimnazjum w Jeleniej Górze (Hirschberg), później zaś wyjechał do Berlina, gdzie w latach 1840-43 studiował malarstwo w pracowni prof. Johanna Samuela Otto. W roku 1847 zamieszkał w Stralsundzie, gdzie zarabiał na życie jako malarz-portrecista. Był autorem portretów władców z dynastii Hohenzollernów, które zdobyły ratusz w Stralsundzie, namalował też m.in. portret pastora Johanna Karla Gottloba Baumerta dla kościoła w Lwówku Śląskim, portret rektora stralsundzkiego gimnazjum Johanna Ernsta Nizze, portret burmistrza Stralsundu Johanna Carla Heinricha Hagemeystra, portret aktorki Hedwig Raabe oraz portret

aktorki Anny Haverland w roli Ifigenii. W roku 1860 został zatrudniony jako nauczyciel rysunku w gimnazjum w Stralsundzie, ale po kilku miesiącach zrezygnował z tej posady.

W okresie, w którym mieszkał w Stralsundzie, zajmował się motylami występującymi w okolicach tego miasta. Polował też na okazy na Rugii, a czasem wyruszał również w okolice Dechow i Zarrentin. W roku 1872 opublikował z Carlem Plötzem z Greifswaldu obejmujący 1200 gatunków wykaz motyli z Nowego Pomorza Przedniego i Rugii (Verzeichniss der Schmetterlinge, welche in Neu-Vorpommern und auf Rügen beobachtet wurden, *Mitt. Naturwiss. Ver. Neu-Vorpom. Rügen 4*, 1872). Poza własnymi zbiorami wykorzystali w nim również kolekcje innych lepidopterologów, m.in. →Carla Rohnerta z Demmin. Poszczególne okazy pomagali im oznaczać Robert Grentzenberg z Gdańska (Danzig), Eduard Hering ze Szczecina (Stettin), W. Simon z Berlina, Otto Staudinger z Drezna (Dresden) i →Gustav Standfuss.

Z kolekcji Paula w wykazie tym znalazło się wiele gatunków na Nowym Pomorzu Przednim rzadkich, bardzo rzadkich (*Plusia bractea*=*Autographa bractea*, *Saturnia spini*, *Leucania straminea*=*Mythimna straminea*, *Hydrilla palustris*=*Aethes pallustris*), znanych na podstawie zaledwie kilku okazów (*Aglossa caprealis*, *Nephopteryx janthinella*=*Selagia spadicea*, *Grapholitha orobana*), a czasem nawet tylko jednego okazu (*Tapinostola fulva*=*Denticucullus pygmaea*, *Leucania obsoleta*, *Platenis subtusa*=*Ipimorpha subtusa*, *Cidaria aquata*=*Horisme aquata*, *Chilo gigantellus*=*Schoenobius gigantella*, *Hyponomeuta stanellus*=*Euhyponomeuta stannella*, *Cerostoma asperella*=*Ypsolopha asperella*, *Depressaria ultimella*, *Gelechia ferrugella*, *G. lineolella*, *G. alacella*, *G. galbanella*, *G. basaltinella*, *G. atrella*, *Douglasia ocneros-tomella*).

W roku 1876 Paul przeprowadził się ze Stralsundu do Berlina. Już w Stralsundzie był członkiem loży wolnomularskiej „Gustav Adolf”, w Berlinie zaś wstąpił do loży „Zum Morgenstern”. W latach 1864-85 garść pisanych przez niego felietonów i wierszy ukazała się w czasopiśmie „Die Bauhütte – Organ des Vereins deutscher Freimaurer” (m.in. Von den drei Leuchten, die in allen St. Joh.-Lehrlingslogen brennen, Jg. 7, 1864, nr 10; Woher kommt das geringe Interesse an der Logenarbeit, Jg. 9, 1866, nr 6; Nach der Heimkehr, Jg. 10, 1867, nr 27; Den Brüdern der Badenia, Jg. 16, 1873, nr 34; Den Freunden des Lichts und der Finsternis, Jg. 28, 1885, nr 17). Zmarł 30 kwietnia 1889 roku w Berlinie. Był żonaty z Marią Krause.

Źródła: Boetticher F. v., Malerwerke des Neunzehnten Jahrhunderts, Bd. 2, Dresden 1898, s. 225; Entom. Kalender

1876, s. 18; Friese G., Die Erforschung der mecklenburgischen Schmetterlings-Fauna, ein Beitrag zur Geschichte der Entomologie in Deutschland, Arch. Ver. Freunde Naturg. Mecklenburg 5, 1959, s. 226-264; Geburten, Schl. Prov. Bl. 65, 1817, s. 465; ibid. 69, 1819, s. 376; Heirathen, ibid. 56, 1812, s. 463; LA Berlin, Standesamt Berlin VI, Sterberegister 1889/665 (ancestry.de); Spormann K., Die im nordwestlichen Neuvorpommern bisher beobachteten Grossschmetterlinge mit besonderer Berücksichtigung der näheren Umgegend Stralsunds – ein Beitrag zur Makrolepidopterenfauna Pommerns, Erster Teil: Die Rhopaloceren und Heteroceren ausser den Geometriden, Jahresbericht des Gymnasiums zu Stralsund 1907, s. 6; Trauerbotschaft, Die Bauhütte 32, 1889, nr 20, s. 160; Vermischte Nachrichten, Amts-Blatt der Preussischen Regierung zu Liegnitz 55, 1865, s. 144; Zober E. H., Urkundliche Geschichte des Stralsunder Gymnasiums von seiner Stiftung 1560 bis 1860, Stralsund 1860, s. 57.

PAULI GUSTAV JULIUS ADOLF

(1809-1883)

Odkrywca pierwszych śląskich stanowisk trzcinnika prostego i brzeżycy jednokwiatowej

Urodził się 23 sierpnia 1809 roku w Kamiennej Górze (Landeshut) w rodzinie kancelisty Carla Friedricha Abrahama Pauli. W latach 1824-28 uczył się w Gimnazjum św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (Breslau), później do roku 1831 studiował teologię ewangelicką na Uniwersytecie Wrocławskim. Po ukończeniu studiów pracował jako nauczyciel domowy u czterech rodzin, m.in. w Boleścinie (Pollentschine) w powiecie trzebnickim (Kreis Trebnitz), skąd w roku 1841 wysłał zebrane przez siebie okazy roślin Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczyzny. W roku 1845 Friedrich Wimmer (→t.1) otrzymał od niego okazy nieznanego wcześniej ze Śląska trzcinnika prostego (*Calamagrostis stricta*) z Wiechlic (Wichelsdorf) koło Szprotawy (Sprottau). 1 października 1846 roku Pauli został diakonem w Niwicy (Zibelle) w dzisiejszym powiecie żarskim (wówczas Kreis Rothenburg). Rok później Wimmer otrzymał od niego z okolic Niwicy okazy również nieznanego wcześniej ze Śląska brzeżycy jednokwiatowej (*Littorella lacustris*=*L. uniflora*) wraz z okazami przygielki brunatnej (*Rhynchospora fusca*).

Z dniem 1 czerwca 1853 roku Pauli został przeniesiony jako diakon do Wieży Dolnej (Nieder-Wiesa, dziś w obrębie wsi Wieża) koło Gryfowa (Greiffenberg). Po dłuższej przerwie nieco informacji o jego florystycznych odkryciach pojawiło się w latach 1857-60. W roku 1857 w trzecim wydaniu swojej flory Wimmer zamieścił jego nazwisko obok wspomnianych już wyżej gatunków, przy wrzoście bagiennym (*Erica tetralix*) i goździeniu okółkowym (*Illecebrum verticillatum*), których stanowiska Pauli odkrył koło Niwicy. W tym samym roku Pauli przekazał Śląskiemu

Towarzystwu Kultury Ojczyzny rękopis „Verzeichniss der um Sprottau vorkommenden Phanerogamen”. Informacje o odkrytych przez niego stanowiskach 33 gatunków w okolicach Niwicy, Trzebiela (Triebel), Chwaliszowice (Quolsdorf b. Tschöpel), Włostowie (Rossnitz), Gniewoszyc (Gebersdorf), Żarek Wielkich (Gross Särchen) i Mużakowa (Muskau), które w roku 1860 uwzględnił w swoim wykazie Paul Ascherson, pochodziły prawdopodobnie sprzed 1853 roku.

Jego nazwisko jako florysty pojawiło się jeszcze raz w roku 1865 w uzupełnieniach do flory Wimmera autorstwa Rudolfa von Uechtritz (→t.1) przy kilku stanowiskach z okolic Nowogrodzka (Naumburg am Queis), Trzebnicy i Wrocławia. Emil Fiek (→t.1), który umieścił pastora Pauli w wykazie informatorów, podał w swojej florzę wyłącznie informacje zaczerpnięte z wcześniejszych publikacji.

1 kwietnia 1859 Pauli przejął w Wieży Dolnej obowiązki od pastora Johanna Christiana Gottlieba Börnera, a gdy ten 25 lipca 1860 roku zmarł, został na jego miejsce mianowany pastorem. Zmarł w Wieży Dolnej 19 lipca 1883 roku. Był żonaty z Malwiną Wiesner. Ich syn, urodzony w 1856 roku w Wieży Dolnej Karl Pauli, był znanym pisarzem.

Źródła: Anders-Statistik 1848, s. 596; ibid. 1867, s. 608; Ascherson P., Die wichtigeren im Jahre 1860 entdeckten und bekannt gewordenen Fundorte in der Flora des Vereinsgebiets, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 2, 1860, s. 159-195; Fiek-Flora, I, s. 116, II, s. 4 – *Pulsatilla vernalis*, 55 – *Drosera anglica*, itd.; Geburten, Schl. Prov. Bl. 50, 1809, s. 285; Goepfert H., Für die Sammlung schlesischen Pflanzen..., Übers. Arb. SGVK 1841, s. 98; Luge J. G., Chronik der Stadt Greiffenberg in Schlesien, Greiffenberg 1861, s. 352-353, 355; Personal-Chronik der öffentlichen Behörden, Amts-Blatt der Regierung in Breslau 44, 1853, s. 112; Personalien, Kirchl. Amt. Bl. Konsist. Prov. Schl. 30, 1883, s. 59; Uechtritz-Nachträge III; Von einzelnen Geschenkegebern, Jber. SGVK 35, 1857, s. 13; Wer ist's? 1905, s. 632 (Pauli Karl); Wimmer F., Neue Arten und Formen der schlesischen Flora, Übers. Arb. SGVK 1845, s. 61; Wimmer F., Einige neue und seltene Pflanzen aus der schlesischen Flora, ibid. 1847, s. 170; Wimmer F., Manuskripte, die ihm für seine Flora von Schlesien zur Benutzung überlassen worden waren, Jber. SGVK 35, 1857, s. 81; Wimmer-Flora 1857, s. VIII, 41, 98, 233, 548.

PAWLITSCHKE ALFRED GUNTRAM (1857-1931)

Badacz owadów Bukowiny

Urodził się 28 marca 1857 roku w Opawie (Troppau) w rodzinie drukarza Antona Pawlitschka i jego żony Teresy z domu Larisch. W roku 1874 rozpoczął studia na Uniwersytecie w Grazu, tam też w roku 1882 uzyskał stopień doktora filozofii. Od tegoż roku jego

życie związane był z przedzielną dziś granicą rumuńsko-ukraińską Bukowiną. Rozpoczął wówczas pracę w Gimnazjum Państwowym w leżących dziś po rumuńskiej stronie Radowcach (rum. Rădăuți, niem. Radautz, ukr. Radiwzi). Od roku 1894 pracował w Państwowym Gimnazjum w leżących obecnie po stronie ukraińskiej Czerniowcach (ukr. Tscherniwiż, niem. Czernowitz, rum. Cernăuți). W roku 1902 przeszedł do pracy w biurze krajowego radcy szkolnego, zaś trzy lata później sam został krajowym radcą szkolnym. Przeniesiony w latach 1916-17 do Pragi, powrócił w roku 1918 na Bukowinę. W tym samym roku w uznaniu zasług dla szkolnictwa otrzymał tytuł radcy dworu. Od roku 1920 był generalnym inspektorem szkół niemieckich na Bukowinie, a w roku 1923 został profesorem Niemieckiego Gimnazjum Państwowego w Czerniowcach. W stan spoczynku przeszedł w roku 1925.

Choć był profesorem filologii klasycznej, w środowisku naukowym znany był przede wszystkim jako entomolog. Uważano go za znawcę motyli mniejszych, który bez wahania potrafił rozpoznać ich formy krytyczne. Obok motyli zajmował się też chrząszczami i błonkówkami. Opublikował tylko dwie prace o owadach Bukowiny – „Beobachtungen an der Macrolepidopterenfauna von Radautz nebst einem Verzeichnisse der daselbst gefundenen Arten” (Jahresbericht des Staatgymnasiums in Radautz, 1894) i „Einige Eigenthümlichkeiten der bukowiner Insectenfauna mit besonderer Rücksichtnahme auf Schmetterlinge und Käfer” (Jahresbericht des Staatgymnasiums in Czer-

nowitz, 1902) – jednak jego bogate zbiory były źródłem informacji dla wielu innych entomologów, m.in. barona Constantina von Hormuzaki i Paula Borna.

Niezwykle aktywny na wielu polach, Pawlitschek był m.in. wydawcą „Radautzer Zeitung” i redaktorem „Bukowinaer Boten”, a także mężem zaufania Męskiego Towarzystwa Śpiewaczego w Czerniowcach. Od roku 1884 był żonaty z pisarką Anną Thessars. Zmarł dzień po swoich 74 urodzinach, 29 marca 1931 roku w Czerniowcach. Jego nazwisko w entomologii zostało upamiętnione w roku 1899 przez Constantina von Hormuzaki w odmianie *Cidaria verberata* Scop. var. *pawlitscheki* i w roku 1907 przez Paula Borna w odmianie *Carabus ullrichi* Germ. var. *pawlitscheki*.

Źródła: Beck E., ÖBL 7, 1997, s. 371; Born P., Die Carabenfauna der Bukowina, Entom. Wochenbl. 24, 1907, s. 97; Hormuzaki C. v., Die Schmetterlinge (Lepidoptera) der Bukowina II, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 47, 1897, s. 70-103, 120-168, 233-246, 312-341; ibid. 48, 1898, s. 426-481; ibid. 49, 1889, s. 32-86; Hormuzaki C. v., Neue Coleopterenfunde aus der Bukowina, ibid. 51, 1901, s. 356-361; Hormuzaki C. v., Die Schmetterlinge (Lepidoptera) der Bukowina III, ibid. 57, 1907, s. 34-104; Hormuzaki C. v., Nachruf über Hofrat Dr. Alfred Pawlitschek, ibid. 85, 1936, s. 133-134; Junk-Adressbuch, s. 140; ZA Opava, římskokatolická fara Panny Marie Opava, matriky narozených 1850-1858, k. 233; na il.: Pawlitschek A., Einige Eigenthümlichkeiten der bukowiner Insectenfauna mit besonderer Rücksichtnahme auf Schmetterlinge und Käfer, Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums in Czernowitz veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1901/1902, Czerniowitz 1902, s. 3.

PAX FERDINAND ALBERT

(1885-1962)

Wybitny znawca koralowców i fauny Śląska

Urodził się 30 grudnia 1885 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie wybitnego botanika Ferdinanda Albina Paxa (→t.1) i jego żony Marii z domu Serbin. Uczył się najpierw w West-Gymnasium w Berlinie-Schöneberg, później w Wyższej Szkole dla Chłopców C. Mittelhausa we Wrocławiu, następnie zaś we wrocławskim Gimnazjum św. Jana. Uzyskawszy w ostatniej z tych placówek w roku 1904 świadectwo dojrzałości, studiował nauki przyrodnicze przez dwa semestry we Wrocławiu, jeden w Zurychu i kolejnych pięć we Wrocławiu. Jego najwcześniejszą pasją zoologiczną były motyle – od roku 1902 był z numerem 3117 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben), a od roku 1906 figurował w wykazie członków Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. W roku 1906 w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej ukazała się jego publikacja o faunie motyli Alp Rodniańskich

w Rumunii. Podczas studiów miał okazję pracować w roku 1906 w Stacji Zoologicznej w Trieście pod kierunkiem Carla Isidora Cori i w roku 1907 w Instytucie Oceanograficznym w Bergen pod kierunkiem Adolfa Appellöfa. Zainteresował się wówczas koralowcami, a szczególnie ukwiałami (Actiniaria), które stały się tematem jego dysertacji „Vorarbeiten zu einer Revision der Familie Actiniidae”. Na jej podstawie w roku 1907 uzyskał we Wrocławiu stopień doktora filozofii. Choć później interesowało go też wiele innych dziedzin w obrębie zoologii, koralowcom pozostał wierny do końca życia – poświęcił im 93 ze wszystkich swoich 262 publikacji.

W roku 1908 został asystentem w Instytucie Zoologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W kolejnych latach, kontynuując badania nad ukwiałami, spędził wiele czasu w Stacji Zoologicznej w Rovinju (Rovigno) w Chorwacji, w Paryżu i w Stacji Biologicznej w Arcachon w południowej Francji. W roku 1910 habilitował się na podstawie pracy „Studien an westindischen Aktinien”. 31 maja 1911 roku ożenił się w Pile (Schneidemühl) w Wielkopolsce z urodzoną 13 września 1887 roku w Rozbarku (Rossberg) koło Bytomia (Beuthen) Elżbietą Anną Luizą Margaretą, córką sędziego Maxa Nohra i jego żony Heleny z domu Poleck. Miał z nią trzech synów – Wolfganga, Norberta i Rudolfa – oraz trzy córki – Sabinę, Gabriellę i wcześniej zmarłą Marię.

W roku 1912 został kustoszem Instytutu i Muzeum Zoologicznego we Wrocławiu, zaś w roku 1913 jego nazwisko znalazło się w wykazie członków Verein Schlesischer Ornithologen. W tym samym roku miał okazję pracować w Muzeum Oceanograficznym w Monaco, zaś w roku 1915, po odrzuceniu propozycji objęcia Katedry Zoologii w Istambule, został mianowany profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Wrocławskiego. W roku 1916 wszedł jako zoolog w skład Cesarskiej Komisji Fizjograficznej do

Badań Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego (Kaiserliche Landeskundliche Kommission für das Generalgouvernement Warschau), której zadaniem było zbadanie ziem polskich zajętych przez Niemcy w roku 1915. W tym czasie zetknął się z nim we Lwowie prof. Józef Nusbaum-Hilarowicz, który podziwiał jego energię, pracowitość i doskonałe rozeznanie w polskim piśmiennictwie zoologicznym. Działalność Paxa we wspomnianej komisji zaowocowała kilkoma istotnymi w jego dorobku publikacjami na temat fauny Polski. W roku 1917 został przydzielony do Inspektoratu Przeciwmalarycznego Południe działającego przy walczącej na froncie włoskim Isonzo-Armee.

Po I wojnie światowej kontynuował badania nad koralowcami, jednocześnie zajmując się w coraz szerszym zakresie fauną Śląska. W latach 1921 i 1925 wydał monografie fauny Śląska i kręgowców Śląska, zaś w roku 1930 opublikował razem z Hildegard Tischbierem, córką Emanuela Tischbierka (→t.1), pierwszą część bibliografii zoologicznej Śląska. W roku 1932 z jego inicjatywy powstała stacja biologiczna w Wysieczy (Hofeberg) pod Śnieżnikiem Kłodzkim (Glatzer Schneeberg). Kierował nią do roku 1945, wydając czasopismo „Beiträgen zur Biologie des Glatzer Schneeberges”. Z działalnością tej stacji związane były rozpoczęte przez niego w tym czasie badania fauny jaskiń. Od roku 1928 wydawał z →Waltherem Arndtem „Die Rohstoffe des Tierreichs”. Podczas licznych podróży odwiedził w latach 20. i 30. Helgoland oraz stacje zoologiczne w Neapolu i Warnie, opracowywał zbiory koralowców w Rijksmuseum van Natuurlijke Historie w Lejdzie (Leiden), był też na Morzu Arktycznym oraz na Saharze i w górach Atlas. W latach 1933-39 brał udział w badaniach fauny Adriatyku jako współpracownik Instytutu Biologii Morskiej w Rovinj i Stacji Biologicznej w Splicie w Chorwacji. Prócz tego w latach 1934-43 na zlecenie Instytutu Balneologicznego Rzeszy (Reichsanstalt für das Deutsche Bäderwesen) prowadził badania źródeł leczniczych w Niemczech. W roku 1944 został skierowany do pracy w specjalistycznym szpitalu dla chorych na malarię w Kłodzku (Glatz).

15 marca 1946 opuścił wraz z rodziną Wrocław. Trafił najpierw do Bad Grund w górach Harzu, gdzie został członkiem komitetu przygotowawczego dla uniwersytetu mającego zastąpić kompletnie zniszczony Uniwersytet w Münster. 23 listopada tego samego roku senat Bremy (Bremen) mianował go starszym dyrektorem studyjnym i z dniem 1 stycznia 1947 roku powierzył mu kierownictwo działu zoologiczno-botanicznego Muzeum Zamorskiego (Übersee Museum) w Bremie. Już wkrótce został dyrektorem tego muzeum, a od 28 sierpnia 1947 objął dodatkowo kierow-

nictwo Instytutu Badań Morskich w Bremerhaven. Na początku 1949 roku przeprowadził się do Bremerhaven i pracował we wspomnianym instytucie aż do przejścia na emeryturę z dniem 30 sierpnia 1950 roku. Do tego czasu ukończono już odbudowę tej placówki i przygotowano podlegającą jej stację na wyspie Wangerooge.

Już jako emeryt stworzył w Bremerhaven laboratorium do badań koralowców i na zaproszenie władz Jugosławii włączył się ponownie w badania fauny Adriatyku w Instytucie Oceanograficznym w Splicie i Dubrowniku. Po przeprowadzce do Kolonii (Köln) również tam stworzył laboratorium do badań koralowców, a obok tego zajmował się badaniami przyrody objętego ochroną Siedmiogórza (Siebengebirge), pasma stanowiącego zachodni skraj Westerwaldu. Wiele jego późnych publikacji powstało we współpracy z jego asystentką Ingeborg Müller. W roku 1957 ukazała się we Wrocławiu wydana przez PWN trzecia część jego bibliografii zoologicznej Śląska obejmująca lata 1935-50. W roku 1958 odwiedził Opawę (Troppau) i Jesioniki, a w roku 1959 na zaproszenie prof. Kazimierza Sembrata przyjechał do Wrocławia. Wygłosił wówczas na posiedzeniu Instytutu Zoologicznego odczyt „Sto lat badań nad koralowcami”. Zmarł 11 września 1964 roku w leżącym u stóp Siedmiogórza uzdrowisku Bad Honnef.

Jego nazwisko w nomenklaturze zoologicznej upamiętnili m.in. w nazwach koralowców Thomas Alan Stephenson (*Aiptasiomorpha paxi*), Erich Abel (*Epizoanthus paxii*) i Jean-Pierre Dufaure (*Parastephanauge paxi*), wrotków – Joseph Hauer (*Lecane paxiana*) i Kurt Wulfert (*Habrotracha paxi*, *Cephalodella paxi*), nicienia – Wilhelm Schneider (*Terschellingia paxi*), skąposzczeta – Ambroży Moszyński (*Marionina paxi*), obunoga – Adolf Schellenberg (*Crangonyx paxi*), skoczogonka – Jan Stach (*Onychiurus paxi*) i roztocza – Carl Willmann (*Rhagidia paxi*).

Wybrane publikacje: Über die Lepidopterenfauna der Rodnaer Alpen, *Jber. SGVK* 84, 1906; Einige fossile Insekten aus den Karpathen, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 4, 1908; Beitrag zur Lepidopterenfauna von Rumänien, *Bull. Soc. Sci. Bucarest* 17, 1908; Die Aktinienfauna Westafrikas, w: Schultze L., Zoologische und anthropologische Ergebnisse einer Forschungsreise in westlichen und zentralen Südafrika, *Denkschr. Med. Naturwiss. Ges. Jena* 13, 1908; Hypertrophie bei Actinienlarven, *Zool. Anz.* 33, 1908; Aktinien der ostafrikanischen Inseln, w: Voeltzkow A., Reise in Ostafrika in den Jahren 1903-1905, Wissenschaftliche Ergebnisse, Bd. 2, Systematische Arbeiten, Stuttgart 1909; Aktinienstudien, I. *Polyparium ambulans*, II. Aktinie von Gomera, III. *Bolocera norvegica*, eine neue Aktinie von der Westküste Norwegens, *Jenaisch. Zeitschr. f. Naturwiss.* 45, 1909; Die Steinkorallen der Deutschen Südpolar-Expedition 1901-1903, w: Deutsche Südpolar-Expedition, Bd.

12, Berlin 1910; Studien an westindischen Aktinien, w: Kükenthal W., Hartmeyer R., Ergebnisse einer zoologischen Forschungsreise nach Westindien, *Zool. Jb., Suppl.* 11, H. 2, 1910; Diagnosen neuer westindischer Aktinien, *Zool. Anz.* 36, 1910; Die Psychologie der Aktinien im Lichte neuerer Forschung, *Zeitschr. f. Angew. Psych.* 4, 1910; La paléontologie et la distribution géographique des Actinies, *Bull. Mus. Hist. Nat. Paris* 16, 1910; Aktinien der Aru-Inseln, w: Merton H., Ergebnisse einer zoologischen Forschungsreise in die südöstlichen Molukken (Aru- und Kei-Inseln), *Abh. Senckenb. Naturf. Ges.* 33, 1911; Révision des types des Actinies décrites par Quoy et Gaimard, *Ann. Sci. Nat. Zool.*, 9. ser., 16, 1912; Les Actinies de la côte du Pérou recueillies par le Dr. P. Rivet, w: Mission du Service Géographique de l'Armée pour la mesure d'un arc de méridien équatorial en Amérique du Sud sous le contrôle scientifique de l'Académie des Sciences 1899-1906, t. 9, Zoologie, fasc. 4, Paris 1912; Ein schlesisches Vogelparadies, *Beitr. Naturdenkmalpfl.* 4, 1914; Ornithologische Beobachtungen in Schlesien, *Jber. SGVK* 92, 1914; Die Aktinien, *Ergebnisse und Fortschritte der Zoologie* 4, 1914; Beiträge zur Histologie des Antipatharienkörpers, *Zool. Jb. Abt. Anat. Ontog. Tiere* 38, 1914; *Actinia kraemeri*, die essbare Seeanemone der Samoainseln, *Zool. Anz.* 44, 1914; Diagnosen neuer Antipatharien, *ibid.* 45, 1915; Beobachtungen über das Auftreten von *Iridomyrmex humilis* Mayr in Schlesien, *Illustr. Schles. Monatschr. f. Obst- u. Gartenbau* 4, 1915; Zwergtrappen in Schlesien, *Ornith. Monatsschr.* 40, 1915; Geographische Verbreitung und Rassenbildung des Apollofalters in den Karpathen, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 11, 1915; Über das Aussterben der Gattung *Parnassius* in den Sudeten, *Zoologische Annalen* 7, 1915; Hexacorallien der Murmanküste, *Travaux de la Société impériale des naturalistes de Pétrograd* 44, 1915; Unveröffentlichte Werke schlesischer Faunisten, *Arch. f. Gesch. Naturwiss.* 5, 1915; Über die Gefährdung entomologischer Naturdenkmäler in Schlesien, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 8, 1915; Über einige Lepidopteren-Zwitzer (aus dem Nachlasse M. Wiskotts), *ibid.*; Eine neue Antipathes-Art aus Westindien, w: Kükenthal W., Hartmeyer R., Ergebnisse einer zoologischen Forschungsreise nach Westindien, *Zool. Jb., Suppl.* 11, H. 4, 1916; Die Tierwelt der deutschen Moore und ihre Gefährdung durch Meliorierungen, *Beitr. Naturdenkmalpfl.* 5, 1916; Wandlungen der schlesischen Tierwelt in geschichtlicher Zeit, *ibid.*; Die Ostgrenze der Gartenamsel, *Naturwissenschaften* 5, 1917; Die Verbreitung des wilden Kaninchens in Russisch-Polen, *Naturwiss. Wochenschr. N. F.* 16, 1917; Versuch einer tiergeographischen Gliederung Polens, w: Beiträge zur polnischen Landeskunde, *Zeitschr. Ges. Erdk. Berlin* 1917; Die Tierwelt Polens, w: Handbuch von Polen – Beiträge zu einer allgemeinen Landeskunde auf Grund der Studienergebnisse der Mitglieder der Landeskundlichen Kommission beim Generalgouvernement Warschau, Berlin 1917; Die Tierwelt Kongresspolens, *ibid.*, 2. Aufl., Berlin 1918; Der gegenwärtige Stand der zoologischen Erforschung Polens, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen* 25, 1918; Die Antipatharien, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 41, 1918; Die Stellung Schlesiens im mitteleuropäischen Faunengebiet, *Naturwiss. Wochenschr.* 18, 1919; Kongress-Polen als tiergeographischer Begriff, *Mitt. Geogr. Ges. Wien* 62, 1919; Die tiergeographische Gliederung Oberschlesiens, *Oberschlesien* 18, 1919-20; Das Vorkommen der Steindrossel in Oberschlesien, *Ornith. Monatsber.* 28, 1920; Die Verbreitung des Siebenschläfers in Schlesien, *Arch. f. Naturgesch.* A 84, 1920; Zoantharia und Actiniaria, w: Michaelson W., Beiträge zur Kenntnis der Meeresfauna Westafrikas, Bd. 2, Lief. 3, Hamburg 1920; Die Aktinienfauna von Büsum, *Schriften*

der Zoologischen Station Büsum für Meereskunde 5, H. 6, 1920; Beitrag zur Orthopterenfauna Schlesiens, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 16, 1920-21; Die Tierwelt Schlesiens, Jena 1921; Die Molluskenfauna des Moorlagers am Trebnitzer Hedwigsbad, *Arch. f. Molluskenk.* 53, 1921; Beobachtungen über Beschädigungen von Bleikammern durch Holzwespen, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 13, 1921; Erhebungen über die Verbreitung des weissen Storches in Schlesien, *Ver. Schles. Ornith.* 7, 1921; Neue Brutplätze der Beutelmäuse in Schlesien, *ibid.*; Die zoologische Erforschung Oberschlesiens, w: Oberschlesien, ein Land deutscher Kultur, Gleiwitz 1921; Führer durch die Schausammlungen des Zoologischen Museums in Breslau, Breslau 1921 [2. Aufl. 1923, 3. Aufl. 1924, 4. Aufl. 1925]; Das Vorkommen von *Sagartia luciae* an der deutschen Küste, ein Beitrag zur Frage nach der Verbreitung mariner Bodentiere durch den Schiffsverkehr, *Zool. Anz.* 52, 1921; Diagnosen neuer Actinarien aus der Ausbeute der Deutschen (1901-1903) und der Französischen (1908-1910) Südpolar-Expedition, *ibid.* 54, 1922; *Hylastes angustatus* als Schädling schlesischer Kiefernulturen, *Zeitschr. f. Angew. Entom.* 8, 1922; Zoantharien und Actiniarien, w: Wissenschaftliche Ergebnisse einer Untersuchungsfahrt des Reichsforschungsdampfers „Poseidon“ in das Barentsmeer im Juni und Juli 1913, *Wissenschaftliche Meeresuntersuchungen, Abt. Helgoland, N. F.* 13, 1922; Die Antipatharien der Deutschen Tiefsee-Expedition (Nachtrag), w: Wissenschaftliche Ergebnisse der Deutschen Tiefsee-Expedition auf dem Dampfer „Valdivia“ 1898-1899, Bd. 19, H. 6, Jena 1922; Der Bestand des weissen Storches in Schlesien, *Beitr. Naturdenkmalpfl.* 9, 1923; Antarktische Aktinien aus der Ausbeute des „Pourquoi pas“, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 47, 1923; Actiniarien, Zoantharien und Ceriantharien von Curaçao, w: Bijdragen tot de kennis der fauna van Curaçao – Resultaten einer reis van Dr. C. J. van Der Horst in 1920, *Bijdragen tot de Dierkunde* 23, 1924; Anthozoen des Leidener Museums, *Zoologische Mededelingen* 8, 1924; Die Lebensdauer der Korallentiere, *Monatsschrift für Seeaquarien- und alle Gebiete der Meereskunde* 1, 1924; Die Saatkrahen-Kolonien Schlesiens, *Oberschlesier* 6, 1924; Wolfe in Schlesien, *Schles. Monatsh.* 1, 1924; Schlesiens Mövenkolonien, *Ostdeutscher Naturwart* 1924; Die Tierwelt Schlesiens – eine zoogeographische Skizze, *ibid.* 1925; Wirbeltierfauna von Schlesien – faunistische und tiergeographische Untersuchungen im Odergebiet, Berlin 1925; Das Tierleben des Riesengebirges, w: Das Riesengebirge, Berlin 1925 (Grieben-Bücher für Natur und Kunst); Beitrag zur Anthozoenfauna von Palästina, *Zool. Anz.* 64, 1925; Die Aktinien der Deutschen Südpolar-Expedition 1901-1903, w: Deutsche Südpolar-Expedition, Bd. 18, Berlin 1925; Die Achsenskelette der Anthozoen im Röntgenbild, *Zeitschr. f. Morphol. Ökol. Tiere* 9, 1927; Anthozoa, w: Dahl F., Die Tierwelt Deutschlands 4, Jena 1928; Über das Vorkommen der Seenenke (*Metridium dianthus* Ell.) in der Adria, *Zool. Garten (Leipzig)* 1, 1928; Beobachtungen über das Auftreten des Nelkenwicklers (*Tortrix pronubana* HB.) in Schlesien, *Anz. f. Schädlingk.* 4, 1928; Das Ende der Nelkenwickler-Kalamität in Breslau-Hundsfeld, *ibid.* 5, 1929; Auftreten der chinesischen Wollhandkrabbe (*Eriocheir sinensis* Milne Edwards) im Odergebiet, *Zool. Garten (Leipzig)* 1, 1929; Seit wann ist der Messingkafer in Schlesien heimisch?, *Mitteilungen der Gesellschaft für Vorratsschutz* 6, 1930; Alter und Herkunft der schlesischen Fauna, *Jber. SGVK* 103, 1930; Bibliographie der Schlesienschen Zoologie, Breslau 1930 [mit H. Tischbiereck]; Edelkorallen des Schlesienschen Museums für Kunstgewerbe und Altertümer, *Zool. Anz.* 95, 1931; Eine neue *Stichopathes*-Art des japanischen Litorals,

ibid. 96, 1931; Die Perlmuschel im Vorlande des Isergebirges, *ibid.* 99, 1932; Beitrag zur Kenntnis der japanischen Dörmchenkorallen, *Zool. Jb. Abt. Syst. Geogr. Biol. Tiere* 63, 1932; Die Antipatharien und Madreporarien des arktischen Gebietes, *Fauna arctica* 6, 1932; Die Tierwelt Polnisch-Schlesiens, w: Das Deutschtum in Polnisch-Schlesien, Plauen in Vogtl. 1932 (Deutsche Gaue im Osten, Bd. 4); Perlenbache und Perlenfischerei in den Sudeten, *Schles. Monatsh.* 9, 1932; Höhlenfahrten im Glatzer Schneegebirge, *ibid.* 10, 1933; Die Tierwelt des Friedländer Bezirkes, w: Gierach E., Schubert J., Heimatkunde des Bezirkes Friedland in Böhmen, Friedland in Böhmen 1933; Anthozoa, Teil I, Allgemeines, Ceriantharia, Antipatharia, Zoantharia, Madreporaria, w: Grimpe G., Wagler E., Die Tierwelt der Nord- und Ostsee, III e1, Leipzig 1933; Die Untersuchung von Korallen skeletten im infraroten Licht, *Zool. Anz.* 106, 1934; Einleitung, *Beitr. Biol. Glatz. Schneeb.* 1, 1935; Die Höhlenfauna des Glatzer Schneebergs, *ibid.* [mit K. Maschke]; Bibliographie der Schlesischen Zoologie, Teil II, 1928-1934, Breslau 1935; *Palythoa nelliae*, eine neue Zoanthide aus Südafrika, *Annals of the Transvaal Museum* 15, 1935; *Epizoanthus vatovai*, eine neue Carcinocien bildende Krustenanemone der Adria, *Note Istit. Ital. Germ. Biol. Mar. Rovigno* 1, 17, 1935 [mit H. Lochter]; Beobachtungen an lebenden Krustenanemonen, *Praktische Mikroskopie* 13, 1935; Das Durchsichtigmachen von Anthozoenkolonien nach dem Verfahren von Spalteholz, *ibid.* 14, 1936; Das Zusammenleben von Krustenanemonen und Schwämmen im Mittelmeer, mit besonderer Berücksichtigung der Adria, *Thalassia* 2, 3, 1936 [mit W. Arndt]; Anthozoa, Teil II., Actiniaria, Octocorallia, w: Grimpe G., Wagler E., Die Tierwelt der Nord- und Ostsee, III e2, Leipzig 1936; Die Metazoenfauna der Akropoegen, *Beitr. Biol. Glatz. Schneeb.* 2, 1936 [mit K. Maschke]; Die Reyersdorfer Tropfsteinhöhle und ihre Tierbevölkerung, *Mitt. Höhl. Karstforsch.* 1936; Beobachtungen über das Tierleben einer istrischen Trockenhöhle, *ibid.* 1937; Die Korallenfauna der Adria, Teil I., Krustenanemonen, *Thalassia* 2, 7, 1937; *Parazoanthus axinellae* als Höhlenbewohner, *Note Istit. Ital. Germ. Biol. Mar. Rovigno* 2, 5, 1937; Die rezenten Säugetiere, *Beitr. Biol. Glatz. Schneeb.* 3, 1937; Allgemeine Charakteristik der Hochmoore, *ibid.*; Die Wasserfälle des Schneeberggaues und ihre Fauna, *ibid.* [mit C. Willmann]; Wandlungen des Tierlebens in der Wolmersdorfer Tropfsteinhöhle, *ibid.*; Das Goldloch bei Eisersdorf, *ibid.* 4, 1938; Eine biologische Arbeitsstätte am Glatzer Schneeberg, *ibid.*; Beitrag zur Kenntnis der Höhlenfauna von Leme, *Mitt. Höhl. Karstforsch.* 1938; Adriatische Korallentiere im Aquarium, *Aus der Natur (Leipzig)* 19, 1938 [mit G. Frenzel]; Anthozoa, w: Dr. H.G. Bronns Klassen und Ordnungen des Tierreichs, Bd. 2, II. Abt., 3. Buch, 7. Lief., Leipzig 1940; Die Fauna deutscher Thermen nach Untersuchungen in Bad Blauda, *Balneologie* 7, 1940 [mit H. Tischbierek]; *Philodina acuticornis* Murray als Bewohner deutscher Thermen, *Jber. SGVK Sammelheft* 113, 1941; Die Rotatorien deutscher Schwefelquellen und Thermen, *Arch. f. Hydrobiol.* 38, 1941 [mit K. Wulfert]; Die Crustaceen der deutschen Mineralquellen, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 33, 3, 1942; Rädertiere aus der Schwefelquelle in Fieberbrunn und den Thermen von Gastein, *Mikrokosmos* 35, 1942 [mit K. Wulfert]; Die Thermalfauna des Riesengebirges, *Lotos* 88, 1942 [mit K. Wulfert]; Die Rädertiere der deutschen Thermen, *ibid.* [mit K. Wulfert]; Die Nematoden der deutschen Schwefelquellen und Thermen, *Arch. f. Hydrobiol.* 40, 1943 [mit A. Soós]; Alter und Herkunft der Tierbevölkerung im Glatzer Schneegebirge, *Jber. SGVK Sammelheft* 116, 1944; Die Mineralquellen des Glatzer Berglandes und ihre Fauna, *Senckenbergiana* 27, 1946;

Die Tierwelt der mitteleuropäischen Schwefelquellen, *ibid.* 28, 1948; Das Naturschutzgebiet auf dem Glatzer Schneeberg, *Abh. Naturwiss. Ver. Bremen* 32, 1949; Erinnerungen an die Wanderjahre eines Schlesiens, *Koleopt. Zeitschr.* 1, 1949; Nematoden aus mitteleuropäischen Mineralquellen, *Zool. Anz.* 145, 1950 [mit A. Soós]; Die Grenzen tierischen Lebens in mitteleuropäischen Thermen, *ibid.* 147, 1951; Die Chironomidenfauna mitteleuropäischer Quellen, *Arch. f. Hydrobiol., Suppl.* 18, 1951 [mit J. Zavřel]; Des Zoanthaires de l'Afrique Équatoriale Française, *Biljeske-Notes (Institut za oceanografiju i ribarstvo Split)* 1, 1951; Les Zoanthaires des côtes de l'Angola, *Arquivos do Museu Bocage* 22, 1951; Die Zoantharien des Belgischen Kongo-Museums, *Revue de Zoologie et de Botanique Africaines* 45, 1952; Die Krustenanemonen des tropischen Westafrikas, *Ann. Mus. Roy. Congo Belge, Serie in-8°, Sc. Zool.* 15, 1952; Die Anthozoenfauna der Bucht von Kaštela bei Split, *Acta Adriatica* 5, 1952 [mit I. Müller]; *Cereus pedunculatus* in der Adria, *ibid.*; *Veretillum cynomorium* an der Küste von Angola, *Ann. Mus. Roy. Congo Belge, Serie in-4°, Sc. Zool.* 1, 1953 [mit I. Müller]; Catalogue des types d'Anthozoaires du Musée Océanographique de Monaco, *Bull. Inst. Océanogr. Monaco* 51, (no. 1038), 1953 [mit I. Müller]; Eine neue Rasse von *Epizoanthus arenaceus* aus der Adria, *Atti Mus. Civ. Stor. Nat. Trieste* 19, 1953; Die Korallentiere der Adria, *Die Aquarien- und Terrarien-Zeitschrift* 7, 1954 [mit I. Müller]; Schlesien und seine Tierbevölkerung, w: Osteuropa und der deutsche Osten, Bd. II, H. 3, Köln 1955; Die zoologische Kenntnis Schlesiens bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts, *Jahrb. Schles. Univ. Breslau* 1, 1955; Gli Antozoi del Golfo di Trieste, lo stato attuale delle ricerche e il materiale di indagine esistente, *Atti Mus. Civ. Stor. Nat. Trieste* 20, 6, 1955 [mit I. Müller]; Gli Antozoi del museo Civico di Storia Naturale di Trieste, parte 1, Antipatharia, Ceriantharia, Zoantharia, Actiniaria, Alcyonaria e Pennatularia; parte 2, Gorgonaria; parte 3, Madreporaria d'ell Adriatico, *ibid.* 20, 7, 9, 10, 1955-56 [mit I. Müller]; La collection de Zoanthaires du Musée Océanographique de Monaco, *Bull. Inst. Océanogr. Monaco* 53 (no. 1076), 1956 [mit I. Müller]; Zoantharien aus Französisch Westafrika, *Bulletin de l'Institut Fondamental de l'Afrique Noire, Ser. A*, 18, no. 2, 1956 [mit I. Müller]; Westafrikanische Zoantharien, *Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique* 32, 1956 [mit I. Müller]; Zoantharien der „Mission Ranson en Océanie“, *Mém. Mus. Nat. Hist. Nat. Paris, Sér. A – Zoologie*, 8, 1956 [mit I. Müller]; Telestaceen an der Küste von Belgisch Kongo, *Revue de zoologie et de botanique africaines* 53, 1956 [mit I. Müller]; Die Gorgonarien-Sammlung des Königlichen Museums von Belgisch-Kongo in Tervuren, *Ann. Mus. Roy. Congo Belge, Serie in-8°, Sc. Zool.* 45, 1956 [mit I. Müller]; Zoantharien des zoologischen Museums in Genua, *Annali del Museo Civico di Storia Naturale Giacomo Doria* 69, 1956-57 [mit I. Müller]; La conoscenza degli Antozoi Adriatici fino alla fine del secolo XVIII, *Bollettino della Società Adriatica di Scienze Naturali* 48, 1957; Zoantharien aus Viet-Nam, *Mém. Mus. Nat. Hist. Nat. Paris, Sér. A – Zoologie*, 16, 1957 [mit I. Müller]; Die Zoantharien des Golfes von Neapel, *Pubblicazioni della Stazione Zoologica di Napoli* 30, 1957; Faunistische Arbeit in Schlesien im 20. Jahrhundert, *Jahrb. Schles. Univ. Breslau* 2, 1957; Bibliografia Zoologii Śląska, cz. III (1935-1950)/Bibliography of the Silesian Zoology, part III (1935-1950), Wrocław 1957; The role of the Wrocław Zoological Institute and Museum in the study of the fauna of Anthozoa in the Adriatic Sea, *Przegl. Zool.* 3, 1959 [mit I. Müller]; Beiträge zur Biologie eines rheinischen Naturschutzgebietes, Teil I, Einleitung, *Decheniana, Beiheft* 7, 1959; Die Qualle des Sieben-

gebirges, *ibid.* [mit I. Müller]; Die Stollenfauna des Siebengebirges, a) Die Stollen in der Nahe des Servatiusweges und seine Tierbevolkerung, *ibid.*, *Beiheft 9*, 1961 [mit H. Paul]; Die Anthozoenfauna der Adria, w: Fauna et Flora Adriatica, t. 3, Split 1962 [mit I. Müller].

Źródła: Abel E., Eine neue Krustenanemone der Adria, *Epizoanthus paxii*, nov. sp., Österr. Zool. Zeitschr. 6, 1956, s. 1-6; Boettger C. R., Ferdinand Pax †, 1885-1964, Verh. Deutsch. Zool. Ges. 60, 1966, s. 613-616; Brandes C.-H., Ferdinand Pax (30.12.1885 – 11.9.1964), Nachruf und Bibliographie, Jahrb. Schles. Univ. Breslau 11, 1966, s. 7-28; Dufaure J. P., Une nouvelle Actinie – *Parastephanauge paxi* gen. nov. sp. nov., Bull. Soc. Zool. France 84, 1959, s. 86-91; Hauer J., Beitrag zur Kenntnis der Rotatorien warmer Quellen Deutschlands. Zool. Anz. 130, 1940, s. 156-158; Hoffmann-Adressbuch, s. 78; Hoppe B., NDB 20, 2001, s. 144-145; Index Biol., s. 227; Junk-Adressbuch, s. 41; LA Berlin, Standesamt Beuthen, Geburtsregister 1887/991; *ibid.*, Standesamt Schneidemühl, Heiratsregister 1911/67 (ancestry.de); Mitglieder-Verzeichnis, Ber. Ver. Schles. Ornith. 5, 1911-12, s. 87; Moszyński A., Die Fauna des Erdbodens, 1. *Marionina paxi* ein neuer Borstenwurm von den Haberswiesen, Beitr. Biol. Glatz. Schneeb. 4, 1938, s. 343-345; Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 16, 1902-1903, s. 3; Nusbaum-Hilarowicz J., Pamiętniki przyrodnika – autobiografia, Lwów [ok. 1921], s. 149; Pax F., Lebenslauf, w: Vorarbeiten zu einer Revision der Familie Actiniidae, Breslau 1907, s. (88); Pax F., Wulfert K., Die Rotatorien deutscher Schwefelquellen und Thermen, Arch. f. Hydrobiol. 38, 1941, s. 165-213; Schellenberg A., Höhlenamphipoden des Glatzer Schneeberges, Beitr. Biol. Glatz. Schneeb. 1, 1935, s. 72-75; Schneider W., Eine neue *Terschellingia*-Art aus den Thermen von Split, Godisnjak Oceanografskog Instituta Kraljevine Jugoslavije 2, 1939, s. 101-103; Stach J., Die Collembolenfauna der Salzöcher bei Seitendorf, Beitr. Biol. Glatz. Schneeb. 5, 1939; Stephenson T. A., On the classification of Actiniaria, part I, Quarterly Journal of Microscopical Science 65, 1919-20, s. 425; Übersicht über die Abiturienten, w: Jahresbericht des Städtischen Johannes-Gymnasiums zu Breslau 1903/04, s. 57; Uniwersytet Wrocławski w latach 1956-1959, Wrocław 1964, s. 182; Verzeichnis der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. N. F. 31, 1906, s. XX-XII; Wiktor-Muzeum, s. 16, 43, 44, 61, 62, 101; Willmann C., Milben aus deutschen Mineralquellen, Zool. Anz. 139, 1942, s. 237-247; Wulfert K., Rotatorien des Siebengebirges, Decheniana, Beihefte 7, 1959, s. 59-68; informacje na temat rodziny Paxa przesłane korespondencyjnie przez panią Magdalenę Mularczyk; portr. ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego.

PETRI RUDOLPH WILHELM THEODOR (1811-po 1881)

Muzyk, etnograf, florysta

Urodził się 9 lipca 1811 roku w dolnołużyckim wówczas Bieniowie (Benau) koło Żar (Sohrau) w rodzinie pastora Christopha Petri i jego żony Henrietty, córki pastora Christiana Friedricha Heringa z Lipna (Lippen) koło Krosna Odrzańskiego (Crossen an der Oder) i Katarzyny Elżbiety z domu Pitsch. Jego ojciec, syn

kantora i późniejszego pastora w Bieniowie Balthasara Abrahama Petri, pochodził z Żar, z rodziny, którą rozślawiły muzyczne uzdolnienia jej członków. Rudolph Petri również wykazywał uzdolnienia muzyczne, toteż od najmłodszych lat uczył się śpiewu i gry na różnych instrumentach. W roku 1826 rozpoczął naukę w Gimnazjum w Żarach. Już rok później zmarł jego ojciec, jednak matka zadbała o to, by uzyskał świadectwo dojrzałości i rozpoczął studia, kontynuując przy tym edukację muzyczną. Pod koniec nauki w gimnazjum Petri sam udzielał już lekcji muzyki, koncertował i próbował komponować

W roku 1831 rozpoczął studia teologiczne w Lipsku (Leipzig), które kontynuował następnie w Berlinie, gdzie rozpoczął też studia muzyczne po kierunkiem profesora Adolfa Bernharda Marxa. Ponieważ nigdy nie uzyskał stopnia doktora teologii, ani nie zdał egzaminów uprawniających do ubiegania się o urząd kościelny, przy jego nazwisku do końca życia dodawano często „cand. theol.”. Po ukończeniu studiów utrzymywał się z prywatnych lekcji języków obcych i muzyki, później zaś pracował jako domowy nauczyciel w Moabit (dziś w obrębie Berlina) i od roku 1837 w domu zamożnej rodziny koło Trzebnicy (Trebnitz). W roku 1839 zamieszkał we Wrocławiu, gdzie udzielał lekcji muzyki i komponował.

Jako florysta odnotowany został po raz pierwszy w roku 1855 w „Systema Lichenum Germaniae” Gustava Wilhelma Körbera (→t.1). Mieszkał wówczas w Bykowie (Peuke) koło Oleśnicy (Oels), Körber przytaczał zaś stanowiska porostów odkryte przez niego w okolicach Dziadoszyc (Döringau) koło Kozuchowa (Freistadt). W roku 1862 Rudolf von Uechtritz (→t.1) w uzupełnieniach do flory Friedricha Wimmera (→t.1) uwzględnił odkryte przez niego koło Kozuchowa stanowisko wilzyny ciemistej (*Ononis spinosa*). Więcej informacji o odkrytych przez niego w okolicach Bykowa, Szczodrego (Sybillenort), Sosnowki (Sechskiefern) i Brzezinki (Schönbriese) oraz Opola (Oppeln), Kup (Kupp), Popielowa (Poppelau), Jełowej (Jellowa), Siołkowic (Schalkowitz), Pokoju (Carlsruhe) i Budkowic (Budkowitz) stanowiskach ponad 40 taksonów podał Uechtritz w uzupełnieniach z lat 1864-65.

Petri mieszkał wówczas w miejscowości Kup pod Opolem, co potwierdza data i miejsce ukończenia przez niego pracy nad książką poświęconą rolniczym wróżbom pogodowym – „Kupp bei Oppeln in Oberschlesien, im Juli 1865”. Książkę tę, która nosiła tytuł „Des Landwirth's Orakel – die Bauernregeln der Völker Europa's, oder Regeln und Sprüche aus dem Volksmunde über die Vorausbestimmung des Wetters, über den Einfluss desselben auf den Feld- und Gartenbau und über andere Naturbeobachtungen” (Breslau 1866),

zadedykował swojemu przyjacielowi Gustavowi Wilhelmowi Körberowi.

Po raz ostatni w sprawozdaniach Uechtritza nazwisko Petriego pojawiło się w roku 1876 przy informacji o zdrojkunajmniejszym (*Montia minor*) znalezionym koło Dobrzenia Wielkiego (Gross Döbern). →Bertold Stein, który uwzględnił w swojej pracy o śląskich porostach kilka odkrytych przez niego stanowisk w okolicach Kup i Oleśnicy, we wstępie do niej wspominał o nim jako zamieszkałym w Biedrzychowicach Dolnych (Friedersdorf) koło Żar, wiosce leżącej tuż koło Bieniowa, miejscu urodzenia Petriego. Emil Fiek w swojej florze z roku 1881 w wykazie informatorów również odnotował przy jego nazwisku: „wcześniej w Kup koło Opola, obecnie w Biedrzychowicach Dolnych koło Żar”.

Miejsca i daty śmierci Rudolpha Petri nie udało się ustalić.

Źródła: Fétis F. J., *Biographie universelle des musiciens et bibliographie générale de la musique*, éd. 10, t. 7, Paris 1866, s. 11; Fiek-Flora I, s. 116, II, s. 4 – *Pulsatilla vernalis*, s. 5 – *P. pratensis*, itd.; Körber G. W., *Systema Lichenum Germaniae*, s. XX, 44, 71, 146; Kossmaly C., Herzel C. H., *Schlesisches Tonkünstler-Lexikon*, H. 3, Breslau 1846, s. 209-210; NND 5, 1. Th., Ilmenau 1829, s. 528-529 (Christoph Petri); *Öffentlicher Dank, Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen*, nr 153, 23.12.1815; Stein B., *Flechten*, w: KFS 2, 2, 1879, s. 6, 8, 55, 179, 353; Uechtritz-Durchforschung 1876; Uechtritz-Nachträge I, III, IV.

PFITZNER RUDOLF ERNST FRIEDRICH FERDINAND

(1864-1921)

Badacz motyli okolic Szprotawy

Urodził się w roku 1864 w Rososzniczy (Olbersdorf) koło Ziębic (Münsterberg). Był synem pastora Antona Rudolpha Pfitznera z Brück koło Poczdamu (Potsdam), który w roku 1860 został proboszczem w Rososzniczy i zmarł tam 6 marca 1865 roku w wieku 37 lat. Jego matką była urodzona ok. 1832 roku w Bredow w Brandenburgii Helena Antonia Luiza, córka pastora Ernsta Goldmanna i jego żony Charlotty z domu Irmer. Po ukończeniu studiów teologicznych Pfitzner zdał w roku 1887 egzamin *pro venia concionandi*, rok później zaś, gdy zdał również egzamin *pro ministerio*, powołano go jako wikarego na parafię w Rozborku na Łużycach (Rothenburg/O.L.). W roku 1889 został diakonem w Rozborku i pastorem kościoła filialnego w Sanicach (Sänitz), a w roku 1894 pastorem w Szprotawie (Sprottau). Jego matka, która mieszkała razem z nim, zmarła w Szprotawie 12 lipca 1901 roku.

Od roku 1893 był członkiem Towarzystwa Entomologicznego „Iris” w Dreźnie (Dresden), w czasopiśmie którego ukazała się w latach 1897-1916 większość jego publikacji, a od roku 1897 – z numerem 2291 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Po 6 latach gromadzenia informacji o motylach okolic Szprotawy zaczął od roku 1901 publikować ich wykaz. Poza własnymi obserwacjami uwzględnił też informacje zebrane przez handlującego okazami przyrodniczymi Gustava Giertha ze Szprotawy, inspektora zakładu karnego w Insterburgu w Prusach Wschodnich (obecnie Czerniachowsk w obwodzie kaliningradzkim) Creutzmanna, sekretarza urzędu telegraficznego w Legnicy (Liegnitz) J. Ostwaldta, właściciela fabryki Recka ze Szprotawy, który często wraz z nim szukał nowych okazów, i pastora Oskara Schultza z Chotkowa (Hertwigswaldau). Kolejne części wykazu publikowane w latach 1901-16 objęły 665 gatunków motyli większych. Niedokończony wykaz motyli mniejszych objął jedynie 109 gatunków.

Zainteresowania Pfitznera były dość rozległe, toteż z takim samym zapałem badał zarówno lokalną faunę, jak i motyle z odległych łądów. Jego zbiory entomologiczne, które trafiły po jego śmierci do Muzeum Senckenberga we Frankfurcie nad Menem, liczyły ok. 40 tysięcy okazów. Uważano go za wybitnego znawcę niesobkowatych (Hepialidae). Opisał w obrębie tej rodziny nowy rodzaj *Pseudophassus* oraz takie nowe gatunki, jak *Aepytus omagua* (= *Pseudophilaenia omagua*), *Dalaca fasslii* (= *Philoenia fasslii*), *D. guarani* (= *Aepytus guarani*), *D. katharinae* (= *Vietteogorgopis katharinae*), *D. michaelis* (= *Aplatissa michaelis*), *D. olivescens* (= *Pfitzneriana olivescens*), *Dalaca perkeo*, *D. saguanmachica* (= *Philoenia saguanmachica*), *D. stigmatica* (= *Cibyra stigmatica*), *D. trilinearis* (= *Gymelloxos trilinearis*), *Hepialiscus borneensis* (= *Parahepialiscus borneensis*), *Lamelliformia tupi* (= *Tricladia tupi*), *Phassus aurigenus*, *Pielus barcas* (= *Abantiades barcas*), *P. byrsa* (= *Oxycanus byrsa*), *P. leucochiton* (= *Abantiades leucochiton*), *Porina madurensis* (= *Palpifer madurensis*), *Pseudophassus mahagoniatus* i *Triodia remota* (= *Pfitzneriella remota*).

Opracował rodzinę niesobkowatych do katalogu motyli publikowanego przez Pera Olofa Christophera Aurivilliusa i Hansa Wagnera oraz do dzieła „Die Gross-Schmetterlinge der Erde” redagowanego przez Adalberta Seitza. Z tego drugiego za jego życia ukazała się jednak tylko część obejmująca niesobkowate z krainy palearktycznej. Części obejmujące motyle amerykańskie i indoaustalijskie ukazały się dopiero w latach 1933 i 1937.

Podczas licznych podróży Pfizner odwiedził m.in. Dobrużę, północną Afrykę i Laponię, nie udało mu się jednak nigdy zrealizować swojego największego marzenia – podróży do Australii i Nowej Zelandii. Jego nazwisko w lepidopterologii upamiętnił Pierre Viette w nazwach rodzajowych *Pfizneriella* i *Pfizneriana* (Hepialidae). Ponieważ przy cieplej pochodzie chodził nawet po mieście boso i w krótkich spodenkach, co było w jego czasach czymś niespotykanym, uchodził za oryginała. Z dniem 1 kwietnia 1914 ze względu na stan zdrowia przeszedł w wieku 50 lat w stan spoczynku. Przeprowadził się wówczas ze Szprotawy do Darmstadt w Hesji. Zmarł na wylew 18 marca 1921 roku w bibliotece publicznej w Darmstadt. Był żonaty z urodzoną w 1877 roku w Brzegu (Brieg) Heleną Falch. Jego żona zmarła w Darmstadt 23 marca 1932 roku.

Publikacje: Beschreibungen einiger Aberrationen aus meiner Sammlung, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 10, 1897; Ein entomologischer Ausflug nach Nord-Afrika, *ibid.* 13, 1900; Die Macrolepidopteren der Sprottaufer Gegend, *ibid.* 14, 1901; Beschreibungen von Aberrationen aus meiner Sammlung, *ibid.*; Zwei neue Hepialiden aus Süd-Amerika, *ibid.* 18, 1905; Eine neue Localvarietät von *Araschnia prorsa* L., *ibid.*; Die Macrolepidopteren der Sprottaufer Gegend, Nachtrag zum I. Teil, *ibid.* 19, 1906; Neue Aberrationen aus meiner Sammlung, *ibid.*; Die Macrolepidopteren der Sprottaufer Gegend, II. Teil, *ibid.* 21, 1908; Die Macrolepidopteren der Sprottaufer Gegend, Nachtrag III, nebst Beschreibung neuer Aberrationen, *ibid.*; Die Microlepidopteren der Sprottaufer Gegend, *ibid.*; Eine neue Hepialide aus West-Australien, *ibid.* 22, 1909; Die Macrolepidopteren der Sprottaufer Gegend, Nachtrag IV, *ibid.* 25, 1911; Die Microlepidopteren der Sprottaufer Gegend, Nachtrag I, *ibid.*; Hepialidae, w: Aurivillius Ch., Wagner H., Lepidopterorum Catalogus, Pars 4, Berlin 1911 [mit H. Wagner]; Hepialidae, w: Seitz A., Die Gross-Schmetterlinge der Erde, Bd. 2, Die Grossschmetterlinge des palaearktischen Faunengebietes, Die palaearktischen Spinner und Schwärmer, Stuttgart 1913; Neue Hepialiden, *Entom. Rundschau* 31, 1914; Die Lepidopteren der Sprottaufer Gegend, Nachtrag V, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 30, 1916; Hepialidae, w: Seitz A., Die Gross-Schmetterlinge der Erde, Bd. 10, Die exotischen Grossschmetterlinge, Die indo-australischen Spinner und Schwärmer, Stuttgart 1933 [mit M. Gaede]; Hepialidae, *ibid.*, Bd. 6, Die exotischen Grossschmetterlinge, Die amerikanischen Spinner und Schwärmer, Stuttgart 1937 [mit M. Gaede].

Źródła: Hessisches Hauptstaatsarchiv Wiesbaden, Standesamt Darmstadt, Sterberegister 1921/286, 1932/364 (ancestry.de); Junk-Adressbuch, s. 41; LA Berlin, Standesamt Sprottau, Sterberegister 1901/170 (ancestry.de); Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 11, 1897-98, s. 111; Personal-Veränderungen, *Kirchl. Amt. Bl. Konsist. Prov. Schl.* 7, 1860, s. 155; *ibid.* 12, 1865, s. 40; Personalien, *ibid.* 34, 1887, s. 20; *ibid.* 35, 1888, s. 15; *ibid.* 36, 1889, s. 32; *ibid.* 41, 1894, s. 88; *ibid.* 61, 1914, s. 46; Seitz A., Rudolf Pfizner †, *Entom. Rundschau* 38, 1921, s. 15; Vereins-Nachrichten, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 6, 1893, s. III; Viette P., Contribution à l'étude des Hépiatides (16e

note), sur quelques espèces de la collection Pfizner, *Bull. Soc. Entom. France* 55, 1950, s. 116-119; Viette P., Contribution al estudio de los Hepialidae (26ème note), *Boletín de la Sociedad Venezolana de Ciencias Naturales* 14, 1951, s. 27-30.

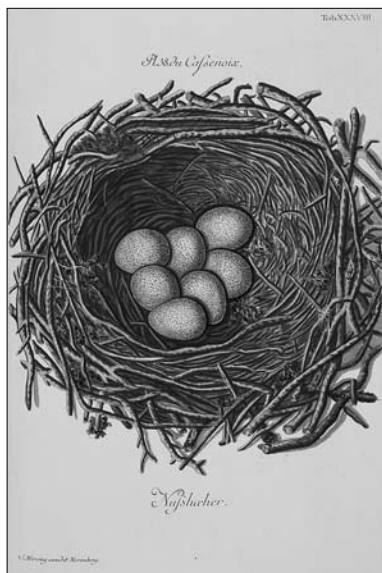
PIESCH DAVID

(1761-1802)

Przyrodnik cieszyński

Urodził się 18 września 1761 roku w Bielsku (Bielitz) jako najstarszy syn mistrza sukienniczego Johanna Piescha. Uczył się w ewangelickiej Szkole Jezusowej w Cieszynie (Teschen), a następnie w Lipsku (Leipzig) pod kierunkiem Nathanaela Gottfrieda Leske (→t.1). Leske namówił go do zajęcia się tłumaczeniem obszernego dzieła „Storia naturale di Sardegna” włoskiego jezuitę, matematyka i zoologa Francesco Cettięgo. Przekład ten (Naturgeschichte von Sardinien) – zadekowany baronom Friedrichowi i Maximilianowi von Calisch und Kis-Birocz – wydany został w trzech częściach w latach 1783-84 w Lipsku. We wstępie do niego Leske pisał: „Tłumacz tego dzieła, jeden z moich pilnych uczniów, całą możliwą staranność i pracowitość włożył nie tylko w wierny przekład, ale też w korektę cytowanych autorów, skomentowanie, a także potwierdzenie i, gdzie było to niezbędne, poszerzenie wielu stwierdzeń autora, co najlepiej można ocenić zarówno porównując tłumaczenie z oryginałem, jak i oddając się jego lekturze”.

Gdy Piesch ukończył pracę nad przekładem, Leske zwrócił się do niego w sprawie dzieła „Kolekcja gniazd i jaj różnych ptaków”, którego nie zdążył ukończyć zmarły w roku 1774 Friedrich Christian Günther. We wstępie do drugiego zeszytu Leske przedstawił udział Piescha w pracy nad tym dziełem następująco: „Wydawca i autor ilustracji pan Wirsing prosił mnie o sporządzenie opisów do rycin przygotowanych pod nadzorem pana Günthera. Pomimo wszystko była to jednak ciężka i mozolna praca, zwłaszcza wobec braku oryginalnych gniazd i jaj. Podjąłem się jej jednak, gdyż sam miałem niektóre gniazda, a ponadto do sporządzenia opisów mogłem wykorzystać wiele okazów z kolekcji radcy komercyjnego Linka. Nadal pozostawało jednak wiele ilustracji, dla których oryginałów nie mogłem zdobyć. Odłożyłem zatem tę pracę, jednak przy wielu innych urzędowych obowiązkach i pracach naukowych trudno byłoby ją dokończyć, gdyby nie zajął się tym pod moim nadzorem mój były pilny uczeń i pomocnik, obecny konrektor Piesch z Cieszyna, który stał się znany dzięki świetnemu przekładowi »Historii naturalnej Sardynii« Cettięgo”.

Dzięki Pieschowi udało się ukończyć objaśnienia do tablic XXVI-L wspomnianego dzieła. Całość „Sammlung von Nestern und Eyern verschiedenen Vögel” – dwa zeszyty opisów i 100 tablic – wydana została przez Adama Ludwiga Wirsinga w latach 1772-ok.1786 w Norymberdze. Choć dzieło to było niekompletne (brakowało opisów do połowy tablic), uważa się je za jedno z ważniejszych w historii oologii i kaliologii.

Od roku 1785 Piesch kierował Szkołą Jezusową w Cieszynie, początkowo jako konrektor, a od roku 1791 jako rektor. Przez kilka ostatnich lat swego życia chorował na gruźlicę. W kwietniu 1802 roku postępy choroby były już tak poważne, że nie mógł prowadzić zajęć. Zmarł 9 sierpnia 1802 roku w Cieszynie, nie dożywszy swoich 41 urodzin. W nekrologu opublikowanym w „Historisches Taschenbuch” napisano, że był wybitnym mineralogiem i przyrodnikiem, poetą, a także wielkim językoznawcą, który pozostawił nie ukończony obszerny słownik języka polskiego. Swój kompletny zielnik śląskich roślin pozostawił swojemu uczniowi Karolowi Kotschy (→t.1; wg d’Elverta zielnik ten otrzymał nie Karol, a jego starszy brat Heinrich Julius). Na temat dalszych losów tego zielnika brakuje informacji – być może korzystał z niego Karl Kolbenheyer (→t.1), który we „Wstępnych pracach do flory Cieszyna i Bielska” wspominał o odkrytym przez Piescha stanowisku rozchodnika karpackiego (*Sedum fabaria*) w Wapienicy (Lobnitz).

Źródła: Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie, księga

zmarłych Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie 1709-1850, sygn. 1075, s. 249; Biermann G., Geschichte des Gymnasiums, w: Fest-Pogramm des k. k. evangelischen Gymnasiums zu Teschen 1859, s. 29-30; Elvert-Geschichte, s. 140-141, 187; Gebhardt-Ornithologen I, s. 214, 387; GT 6, 1798, s. 103; Heiduk-Lexikon 2, s. 195; Kolbenheyer K., Vorarbeiten zu einer Flora von Teschen und Bielitz, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 12, 1862, s. 1185-1220; Leske N. G., Vorbericht, w: Naturgeschichte von Sardinien, I. Teil, Leipzig 1783, nienumerowane strony przed spisem treści; Leske N. G., Vorbericht, w: Sammlung von Nestern und Eyern verschiedenen Vögel, H. 2, Nürnberg, ok. 1784, nienumerowane strony przed str. [91]; Nekrolog, w: Historisches Taschenbuch 2, Geschichte des Jahres 1802, Wien 1806, s. 234-235; Peter A., Geschichte der Stadt Teschen, Teschen 1888, s. 184; Scherschnik L. J., Nachrichten von Schriftstellern und Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum, Teschen 1810, s. 128 (Pisch! David); Syniawa M., Dawid Piesch (1761-1802), PGS 87, 2017, s. 14-15; Wurzbach-Lexikon 22, 1870, s. 274; na il.: Tab. XXXVIII z gniazdem i jajami sówki z: Sammlung von Nestern und Eyern verschiedenen Vögel, H. 2, Nürnberg, ok. 1784.

PIFFŁ NORBERT

(1868-1945)

Kustosz zbiorów muzealnych w Opawie

Urodził się 25 stycznia 1868 roku w Lanškrouně (Landskron) w kraju pardubickim we wschodnich Czechach. Jego ojciec, piekarz Julius Piffł, był synem mistrza czerwonoskórniczego (Rothgärbermeister) Franza Piffła i jego żony Anny z domu Meixner. Matka, Teresa, była córką rolnika Johanna Tomsche z Sázavy (Zohsee) koło Lanškrounu i jego żony Johanny, córki Franza Langerera z tejże Sázavy. Już jako chłopiec Piffł kolekcjonował chrząszcze i motyle, hodował też kanarki – to zainteresowanie przyrodą towarzyszyło

mu do końca życia. Uczęszczał do czeskich i niemieckich szkół podstawowych w Lanškroun i České Třebové (Böhmisch Trübau), później do gimnazjum w Lanškroun, gdzie w roku 1886 uzyskał świadectwo dojrzałości.

Po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w Krems an der Donau w Dolnej Austrii, gdzie specjalizował się w pedagogice i praktyce rolniczej, pracował od roku 1887 jako nauczyciel pomocniczy w Lanškroun i w Krems. W roku 1891 został zatrudniony w niemieckiej Szkole Miejskiej w Opawie (Troppau), gdzie wykładał nauki przyrodnicze, praktykę rolniczą, matematykę i język czeski. Od roku 1893 pracował w Szkole Miejskiej w Bruntalu (Freudenthal). 20 października 1894 roku ożenił się z urodzoną 23 kwietnia 1874 roku w Bruntalu Julią, córką lekarza Karla Tögla z i jego żony Julii z domu Brauner. Miał z nią urodzonego 2 stycznia 1896 roku w Bruntalu syna Juliusa oraz dwie córki – urodzoną 12 marca 1897 roku w Bruntalu Martę i urodzoną 14 maja 1905 roku w Opawie Erikę Marię.

Od roku 1901 pracował w Seminarium Nauczycielskim w Opawie, gdzie uczył matematyki, fizyki, stenografii i praktyki rolniczej. Był członkiem państwowej komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli (wydał wznawiany kilkakrotnie zbiór tekstów „Lehrversuche aus der Naturkunde”, które pozwalały przygotować się do egzaminów z nauk przyrodniczych), sekretarzem Śląskiego Krajowego Towarzystwa Pszczelarskiego (Schlesischer Landesverein für Bienenzucht), sekretarzem Śląskiego Towarzystwa Sadowniczego (Schlesischer Obst- und Baumverein), członkiem władz Towarzystwa Przyrodniczego w Opawie (Naturwissenschaftlicher Verein), a ponadto wygłaszał odczyty dla Niemieckiego Towarzystwa Rolno-Leśnego (Deutsche Land- und Forstwirtschaftliche Gesellschaft).

Funkcję kustosa Muzeum Gimnazjalnego w Opawie przejął w roku 1923. Poświęcał tej placówce większość swojego wolnego czasu – nie tylko popołudnia wolne od pracy w Seminarium Nauczycielskim, ale też niedziele i święta – chcąc przywrócić jej świetność z czasów jej początków. Wydał przewodnik po zbiorach muzealnych, organizował odczyty o tematyce przyrodniczej, wydawał też drukowane etykiety dla miłośników botaniki i entomologii. Z pomocą senatora Friedricha Stolberga udało mu się powiększyć przestrzeń zajmowaną przez muzeum z 6 do 10 sal. Niemal połowę tej przestrzeni zajmowały zbiory zoologiczne, miejsce pozostałe po rozlokowaniu wciąż rozrastających się zbiorów zajął urządzony przez Piffła w roku 1930 oddział pszczelarski oraz zbiór pamiątek z czasów I wojny światowej.

Gdy w roku 1939 Muzeum Gimnazjalne włączono do Muzeum Opawskiego Okręgu Rzeszy (Říšské župní muzeum v Opavě, Reichsgaumuseum Troppau), Piffl pełnił w tej nowej placówce obowiązki kustosa Oddziału Przyrodniczego. W czerwcu 1941 roku ze względu na stan zdrowia przeszedł w stan spoczynku. Zmarł 14 kwietnia 1945 roku w Rechenberg-Bienenmühle w Saksonii. Karl Patteisky, który w zbiorach Muzeum Gimnazjalnego w Opawie znalazł okaz nowego gatunku dolnokarbońskiej flory, nadał mu na jego cześć nazwę *Rhodea piffliana*.

Publikacje: Das Wichtigste aus der Naturlehre, Troppau 1905; Lehrversuche aus der Naturkunde, Troppau 1909; Das Grundbuch der schlesischen Naturalien, Mitt. Naturwiss. Ver. Troppau 18, 1928; Aus dem Grundbuch der schlesischen Naturalien (Fortsetzung), ibid. 19/20, 1929; 21/22, 1930; 24/25, 1932; Gymnasialmuseum in Troppau, w: Festschrift zur Feier des 300 jährigen Bestandes des Deutschen Staatsgymnasiums in Troppau, Troppau 1930; Kurzgefasster Führer durch das Naturgeschichtsmuseum (Gymnasial-Museum) in Troppau, Troppau 1936; **w rękopisach:** Wissenswerthes über das Gymnasialmuseum in Troppau, 1940; Benedikt Fürchtengott Heinrich, ein Förder des Gymnasialmuseum in Troppau, b.r.

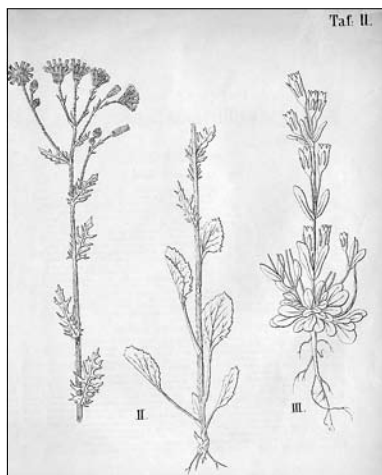
Źródła: Hájková E., Muzejní pracovník Norbert Piffl, Region Opavsko 6, č. 17, 2012 (portr.); Hoffmann-Adressbuch, s. 152; Patteisky K., Die Geologie und Fossilführung der Mährisch-Schlesischen Dachschiefer- und Grauwackenformation, Troppau 1929, s. 121; Šefčík E., Osobnosti opavských muzeí, Časopis Slezského Muzea, ser. B, 38, 1989, s. 179; Šefčík E., BSSSM 3, 1995, s. 87-88; SOA Zámorsk, farní úřad římskokatolické církve Lanškroun, matriky narozených 1867-1879, k. 29; ZA Opava, římskokatolický farní úřad Bruntál, matriky narozených 1896-1902, k. 2, 66; ibid., matriky oddaných 1877-1910, k. 204; ibid., římskokatolická fara Svatého Ducha Opava, matriky narozených 1902-1905, k. 198.

PINZGER PAUL EMIL KARL ERNST (1840-1894)

Autor pracy o florze guberni moskiewskiej

Urodził się 5 października 1840 roku w Raciborzu (Ratibor) w rodzinie pochodzącego z Czernicy (Langenau) koło Jeleniej Góry (Hirschberg) Ernsta Emila Hugona Pinzgera, konrektora Królewskiego Gimnazjum Ewangelickiego w Raciborzu, i jego żony Amalii Fanny z domu Weiss. Jego ojciec zmarł kilka miesięcy po jego urodzeniu, 9 stycznia 1841 roku. Pinzger uczęszczał do szkoły ludowej w Prudniku (Neustadt), a następnie w Rogoźnie (Rogasen) w Wielkopolsce, gdzie mieszkali jego dziadkowie. W roku 1850 przyjęty został jako sierota do Głównej Szkoły Łacińskiej Fundacji Franckego w Halle, tam też 18 marca 1858 roku uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku zaczął studiować nauki przyrodnicze

i matematykę na Uniwersytecie Wrocławskim, uzyskując 17 sierpnia 1861 roku stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „De origine aetheris formicici ex aethere oxalico”. Po odbyciu służby wojskowej pracował najpierw w Miejskiej Szkole Realnej w Poznaniu (Posen), później w Szkole Realnej w Brandenburgu.

W roku 1866 został zmobilizowany na czas wojny z Austrią, rok później zaś wyjechał do Rosji i tam wraz z pracującym wówczas na Uniwersytecie Moskiewskim Hermannem Trautscholdem prowadził badania geologiczne w południowo-zachodniej części guberni moskiewskiej między Możajskiem i Sierpuchowem. Zachęcony przez profesora Nikołaja Nikołajewicza Kaufmanna i z jego wsparciem zajął się też przy okazji badaniami florystycznymi. Wyniki tych badań, zawierające porównanie flory guberni moskiewskiej z florą Niemiec, a także opisy nowych gatunków goryczki (*Gentiana spathulata*) i gnidosza (*Pedicularis kaufmanni*) oraz nowej odmiany starca wodnego (*Senecio aquaticus* var. *mosquensis*), opublikował w roku 1868 w programie Szkoły Realnej w Brandenburgu. W tym samym roku przeniesiony został do Szkoły Realnej w Dzierżoniowie (Reichenbach). W latach 1868-74 figurował w spisie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, brał też udział w wyjazdowych posiedzeniach Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej w Jaworzynie Śląskiej (Königszelt) i Dzierżoniowie. W roku 1870 po wybuchu wojny z Francją został ponownie zmobilizowany. W Dzierżoniowie pracował do roku 1882, otrzymując w roku 1878 tytuł profesorski. W roku 1882 mianowa-

no go dyrektorem Księżęcej Szkoły Realnej w Saalfeld w Turyngii. Tam zmarł 2 sierpnia 1894 roku.

Publikacje: Über die Stimmen der Thiere, *Aus der Natur N.F.* 19, 1865; Kritischer Vergleich der im Gouvernement Moskau wildwachsenden Pflanzen mit den gleichen Species der deutschen Flora, w: Programm der Saldernschen Realschule in Brandenburg a. d. H. 1868 (Taf. II na il.); Die Brechungs-Exponenten einiger Salzlösungen und Versuch zur Bestimmung des Einflusses einzelner Elemente auf die Refraktion durch Lösungen, welche sie enthalten, w: Programm der Realschule in Reichenbach i. Schles. 1874; Brunnenwässer aus der Umgebung Saalfelds, w: Programm der Realgymnasium im Saalfeld 1893.

Źródła: Ausserordentliche Sitzung der botanischen Section im Bahnhof zu Königszelt, Jber. SGVK 48, 1870, s. 98-103; Ausserordentliche Sitzung der botanischen Section auf Ulbrichshöhe bei Reichenbach, ibid. 49, 1871, s. 89-92; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Pinzger Paul; Chronik der Saldria, Programm der Saldernschen Realschule in Brandenburg a. d. H. 1865, s. 42; ibid. 1869, s. 25; Geburten, Schl. Prov. Bl. 112, 1840, s. 494; Kössler-Personenlexikon, Band: Paalhorn – Pyrkosch, 139-140; Stadtarchiv Saalfeld, Standesamt Saalfeld, Sterberegister 1894/144 (ancestry.de); Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 113, 1841, s. 91.

PLOSEL JOHANN

(1814-1898)

Ogrodnik, florysta i zbieracz porostów

Urodził się 9 kwietnia 1814 roku. W księdze chrztów parafii rzymskokatolickiej w Trzeboniu (Třeboň, Wittingau) w południowych Czechach wpisano jako miejsce jego urodzenia Neubach, miejscowość taka nie figuruje jednak w XIX-wiecznych wykazach miejscowości w Czechach. Jako że jego ojciec Jacob Plosel (do metryki chrztu syna wpisany jako Plossl, do metryki zgonu jako Plosel) był księżym stawowym i gajowym (Fisch- und Waldheger), mogła to być gajówka leżąca gdzieś w pobliżu Nové řeky (Neubach),

kanalu, który w XVI w. połączył koło Trzebomia rzeki Lużnice i Nežárka. Jacob Plosel w wieku 44 lat ożenił się 19 maja 1802 roku w Trzeboniu z 28-letnią Anną, córką krawca Wenzla Schimanna ze wsi Bzi koło Týnu nad Vltavou (Moldauthein). Johann był ósmym, najmłodszym dzieckiem z tego małżeństwa.

Gdy 12 grudnia 1829 roku zmarł jego ojciec, zaczął uczyć się zawodu ogrodnika w ogrodzie księcia von Schwarzenberga w Trzeboniu. Po ukończeniu nauki pracował przez jakiś czas w służbie księcia, potem jednak postanowił wyruszyć do Wiednia (Wien). Tam udało mu się znaleźć pracę w ogrodzie arcyksięcia Karola w leżącym niedaleko Wiednia Dornbach. W roku 1840, gdy hrabia von Praschma szukał na miejsce odchodzącego w stan spoczynku Eduarda Monhaupta nowego głównego ogrodnika, polecono mu Plosela. Tym sposobem w roku 1840 Plosel trafił do Niemodlina (Falkenberg). Był aktywnym członkiem Sekcji Ogrodniczej i Sadowniczej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, a w roku 1865 w Opolu (Oppeln) znalazł się w gronie założycieli Górnośląskiego Towarzystwa Ogrodniczego (Oberschlesischer Gartenbauverein), które nadało mu później godność członka honorowego.

Aktywnym florystą był w latach 70. XIX w. Oferował wówczas do wymiany okazy ze Śląska poprzez Botanischer Tauschverein w Wiedniu (Wien), a Rudolf von Uechtritz (→t.1) publikował w swoich sprawozdaniach o postępach w badaniach śląskiej flory informacje o odkrytych przez niego stanowiskach roślin naczyniowych. Działalność florystyczną Plosela podsumował w roku 1881 w swojej florze Emil Fiek (→t.1), który uwzględnił stanowiska odkryte przez niego w okolicach Niemodlina, Lewina Brzeskiego (Löwen), a także w Kotlinie Kłodzkiej i w Jesionikach przy ponad 50 taksonach. Plosel odkrył m.in. koło Kletna (Klessengrunde) w Kotlinie Kłodzkiej pierwsze na pruskim Śląsku stanowisko paprotnika Brauna (*Aspidium braunii* Spenn. = *Polystichum braunii* (Spenn.) Fée), który wcześniej był znany tylko z Czantorii Małej i z Jesioników.

Jako zbieracz porostów →Berthold Stein odnotował go po raz pierwszy w roku 1872, przytaczając znaleziony przez niego w okolicy Niemodlina okaz *Pragmopora amphibola* A. Massal. Więcej jego odkryć lichenologicznych Stein uwzględnił w roku 1879 w swojej pracy o porostach Śląska wydanej w serii „Kryptogamen-Flora von Schlesien”. W tej samej publikacji w oparciu o okazy zebrane przez Plosela na Červené hoře (Roter Berg) w Jesionikach opisał nowy gatunek, któremu nadał nazwę *Microthelia ploseliana*. Poza Steinem Plosel pomagał też dwóm innym autorom serii „Kryptogamen-Flora von Schlesien” –

Alexandrowi Braunowi, który opracował ramienicowate (Characeae), i Josephowi Schroeterowi (→t.1), który opracował grzyby.

Z nielicznych publikacji Plosela można wymienić doniesienia o znalezieniu siarczyny Laurera (*Thelomphale laureri* (Flot.) Körb.) w Roszkowickim Lesie (Rossdorfer Wald) koło Niemodlina i ambrozji bylicolistnej (*Ambrosia artemisiifolia* L.) w Szczepanowicach (Szczepanowitz) koło Opola (*Österr. Bot. Zeitschr.* 24, 1874; *ibid.* 25, 1875) oraz artykuły „*Deutzia gracilis* in Baumform” (*Jber. SGVK* 53, 1875), „Der Maulwurf und die Maulwurfgrille (Warre)” (*ibid.* 56, 1878) i „Gegen das Umfallen junger, aus Samen gezogener Pflanzen” (*ibid.*). W roku 1890 obchodził 50-lecie pracy w służbie hrabiego von Praschmy. Zmarł w Niemodlinie 19 dni po swoich 84 urodzinach, 28 kwietnia 1898 roku. Był żonaty z Anastazją Koffer, z którą miał dwóch synów, Johann i Eduarda. Obaj zostali ogrodnikami. Johann pracował w Niemodlinie, gdzie zastąpił swojego ojca, a zmarł 3 czerwca 1885 roku w Gliwicach (Gleiwitz). Eduard był kierownikiem powiatowej szkółki drzewnej i starszym ogrodnikiem powiatowym w Pyskowicach (Peiskretscham), a także jednym z założycieli Oberschlesischer Gartenbauverein Gleiwitz.

Źródła: AP Katowice, oddz. w Gliwicach, USC Gliwice, księga zgonów 1885/189; AP Opole, USC Niemodlin, księga zgonów 1898/17; Botanischer Tauschverein in Wien, *Österr. Bot. Zeitschr.* 21, 1871, s. 32, 224, 376; *ibid.* 22, 1872, s. 38-39, 243; *ibid.* 23, 1873, s. 38-39, 199-200; *ibid.* 24, 1874, s. 163-164, 195-196, 228, 259-260, 396; *ibid.* 25, 1875, s. 163-164, 179-180, 212, 379-380; *ibid.* 27, 1877, s. 147-148, 183-184; Braun A., Characeen, w: KFS 1, 1876, s. 363; Fiek-Flora I, s. 116, II, s. 9 – *Ranunculus heterophyllus*, s. 16 – *Isopyrum thalictroides*, itd.; Das fünfzigjährige Dienstjubiläum des Gräflich Praschma'schen Obergärtners Herrn Johann Plosel zu Falkenberg O.S., *Hamburger Garten- und Blumenzeitung* 46, 1890, s. 316-318; Grummann-Handbuch, s. 121; Personalnachrichten, Möllers Deutsche Gärtner-Zeitung 5, 1890, s. 220 (portr.); *ibid.* 13, 1898, s. 248; Personalnachrichten, Zeitschrift für bildende Gartenkunst 1, 1890, s. 223-224; Schroeter J., Pilze, w: KFS 3, 1, 1889, s. 28; SOA Třeboň, římskokatolický farní úřad Třeboň, matriky naroziených 1801-1825, k. 31, 46, 101, 133, 159, 189, 220; *ibid.*, matriky oddaných 1796-1817, k. 22; *ibid.*, matriky zemřelých 1805-1831, k. 407; Stein-Nachträge III; Stein B., Flechten, w: KFS 2, 2, 1879, s. (VII), 6, 8, 54, 55, 74, 84, 90, 131, 134, 166, 178, 179, 184, 187, 189, 207, 249, 265, 331, 332, 336, 342, 349; Stenzel K. G., Über das Vorkommen von *Aspidium Braunii* Spenn. im Isergebirge, *Jber. SGVK* 55, 1877, s. 170-172; Uechtritz-Durchforschung 1872, 1873, 1874, 1875; Vom Gartenbau in Oberschlesien – 50 Jahre Oberschlesischer Gartenbauverein Gleiwitz, Oberschlesien im Bild, nr 11, 14.3.1930, s. (3)-(4).

PLUCAR JOHANN ERNST FRIEDRICH (1802-1858)

Badacz mchów okolic Cieszyna

W księdze chrztów nazwisko jego ojca zapisano jako „Pluzar”, on sam jednak używał pisowni „Plucar”, zapewne dlatego, że uważał się za Czecha. Urodził się 8 lutego 1802 roku w Brnie (Brünn) na przemyśleńcu Malá Křenová (Kleine Kröna) w rodzinie pochodzącego z Valtínova (Walterschlag) właściciela fabryki cienkiego sukna Antona Plucara i jego żony, pochodzącej z Zábřdovic (Obrowitz) Barbary z domu Gottmann. Studiował w Instytucie Filozoficznym w Brnie i na Uniwersytecie w Wiedniu (Wien), gdzie w roku 1832 uzyskał stopień doktora filozofii. Przez kolejne trzy lata pracował jako prywatny nauczyciel i dopiero w roku 1835 otrzymał posadę w Ewangelickiej Szkole Głównej w Trieście. W roku 1846 wydał książeczkę, która była zoologicznym zestawieniem tego wszystkiego, co wylawiane było w tym czasie z Adriatyku i sprzedawane na targu rybnym w Trieście. Był żonaty z Józefiną Brandeis. W roku 1848 przeprowadził się z rodziną do Cieszyna (Teschen), gdzie został zatrudniony w Gimnazjum Ewangelickim. W roku 1849 przyszło w Cieszynie na świat jego najmłodsze dziecko, syn Zdenko Kazimir Svatopluk August.

W roku 1848 zaangażował się w działalność polityczną i był jednym z czołowych działaczy Stronnictwa Słowiańskiego. Będąc zwolennikiem współpracy wszystkich mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, wydał deklarację „O svornosti Němců a Slovanů u zřidel Visly”. Wobec narastającej rywalizacji ugrupowań proniemieckich, proczeskich i propolskich proponowany przez niego program współpracy nie miał jednak żadnych szans. Na domiar złego po Zjeździe Słowiańskim w Pradze w czerwcu 1848 roku, w którym jako reprezentant Śląska Cieszyńskiego brał udział wraz z Pawłem Stalmachem, Adamem Kotulą, i Edwardem Świerkiewiczem, zaczęto go oskarżać o działania na rzecz przyłączenia Śląska Cieszyńskiego do Czech. Oskarżenia te zapoczątkowały proces rozbijania Stronnictwa Słowiańskiego, a zniechęcony Plucar wycofał się z polityki.

W Gimnazjum Ewangelickim w Cieszynie był przede wszystkim nauczycielem matematyki i fizyki, prowadził jednak również zajęcia z języka czeskiego, zoologii, podstaw astronomii, meteorologii i geologii. W rocznych sprawozdaniach w Cieszynie opublikował kilka rozpraw o nauczaniu historii naturalnej, fizyki i matematyki. Zajmował się też botaniką, zwłaszcza briologią. W latach 1855-56 zamieścił we wspomnianych sprawozdaniach wykaz mchów wystę-

pujących w okolicach Cieszyna. We wstępie do tego wykazu zwracał uwagę na coraz lepsze mikroskopy, dzięki którym w jego czasach dokonał się ogromny postęp w naukach przyrodniczych. Uważał, że należy w jak najszybszym stopniu wykorzystywać mikroskopy podczas zajęć w gimnazjach, a za najlepsze obiekty do takich zajęć uznał mchy – dostępne przez cały rok, piękne i różnorodne pod względem formy, przy tym stosunkowo łatwe do oznaczania i preparowania. Jako pomoc do oznaczania mchów polecał „Deutschlands Moose” Karla Müllera, układając też wg jego systematyki swój wykaz.

Informacje z wykazów Plucara wykorzystał w roku 1866 w czwartej części „Wstępnych prac do flory roślin zarodnikowych Moraw i austriackiego Śląska” →J. Kalmus. Julius Milde (→t.1) w swoim dziele „Bryologia silesiaca” uwzględnił tylko jego najważniejsze odkrycia florystyczne – drugie śląskie stanowisko krzywozębu podsadnikowego (*Anacamptodon splachnoides*) i stanowiska kilku innych gatunków (*Barbula gracilis*, *Bryum atropurpureum*, *Mnium medium*, *M. spinulosum*).

Plucar angażował się nie tylko w pracę dydaktyczną i naukową, ale też w działalność społeczną, czego przykładem może być jego nazwisko figurujące w „Gwiazdce Cieszyńskiej” pod wezwaniami do niesienia pomocy cieszyńskiemu sierocińcowi i na liście ofiarodawców, gdy w roku 1857 pożar zniszczył dużą część drewnianej zabudowy Żywca. Ciężkim ciosem była dla niego śmierć żony, która zmarła 17 marca 1854 roku. Sam przeżył ją tylko o cztery lata. W roku 1857 ciężko zachorował, w związku z czym 29 lipca został mu udzielony półroczny urlop zdrowotny. Zmarł 25 marca 1858 roku w Cieszynie. W „Gwiazdce

Cieszyńskiej” napisano wówczas: „Z żalem donosimy dziś o stracie powszechnie szanowanego, i nie tylko w swoim zawodzie, ale też dla miasta, dla całej krainy i w ogóle dla ludzkości wielce zasłużonego męża”.

Publikacje: Der Fischplatz zu Triest oder Aufzählung und populäre Beschreibung der demselben aus dem adriatischen Golfe zugeführten Fische und anderen essbaren Meerprodukte nebst Andeutung ihrer Zubereitung als Speise, Triest 1846; Einige Bemerkungen über den naturhistorischen Unterricht an Gymnasien, Programm des k. k. Evangelischen Gymnasiums in Teschen 1851; Über die Wichtigkeit physikalisch-mathematischer Übungen auf Ober-Gymnasien, ibid. 1852; Einige didaktische Bemerkungen über den mathematischen Unterricht auf Gymnasien, ibid. 1855; Aufzählung der in der Umgebung Teschens von mir bisher aufgefundenen Laubmoose, ibid. (pierwsza str. na il.); Nachtrag der in der Umgebung Teschens von mir bisher aufgefundenen Laubmoose, ibid. 1856.

Źródła: Buława E., Ludwik Klucki (1801-1877) na tle rozwijających się ruchów politycznych i narodowych na Śląsku Cieszyńskim, Pamiętnik Cieszyński 15, 2000, s. 38-49; Buława E., Ludwik Klucki (1801-1877), Kalendarz Cieszyński 2001, s. 237-241; BZÖ, s. 142, 190; Kalmus J., Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien, IV. Laubmoose, Verh. Naturf. Ver. Brünn 5, 1866, s. 184-236; Klapsia G., Schulnachrichten, Programm des k. k. Evangelischen Gymnasiums in Teschen 1858, s. 50; Milde-Bryologia, s. 117, 214, 225, 228, 274; Personal- und Schulnotizen, Zeitschr. f. Österr. Gymn. 9, 1858, s. 404; Peter A., Geschichte der Stadt Teschen, Teschen 1888, s. 186; MZA Brno, Farní úřad německé evangelické církve Brno, matriky narozených 1802/96; Wezwanie, Gwiazdka Cieszyńska 1853, nr 39, s. 617; Z Cieszyzna, Gwiazdka Cieszyńska 1854, nr 11, s. 176; ibid. 1854, nr 46, s. 676; ibid. 1857, nr 26, s. 208; ibid. 1858, nr 13, s. 104; ZA Opava, evangelická fara Těšín, matriky narozených 1849-53, s. 16, poz. 1849/223; matriky zemřelých 1849-1858, s. 152, poz. 1858/87.

POSTEL EMIL AUGUST HERMANN

(1813-1875)

Badacz flory okolic Prochowic

Urodził się 28 lipca 1813 roku w Prochowicach (Parchwitz) w powiecie legnickim (Kreis Liegnitz). Jego ojciec Johann Benjamin Gottlieb Postel urodził się 15 sierpnia 1767 roku w Głogowie (Glogau). Od roku 1789 pracował jako nauczyciel, kantor i dzwonnik w Prochowicach. Był trzykrotnie żonaty i doczekał się 14 dzieci – 10 synów i 4 córek. Emil pochodził z jego drugiego małżeństwa z Rozyną Elżbietą z domu Rohr, która pochodziła z Lisow (Leschwitz) w powiecie legnickim. Od 4 roku życia uczył się pod kierunkiem ojca, jako 7-latek grał już niezłe na organach, a jako nastolatek pomagał ojcu w prowadzeniu lekcji. 15 kwietnia 1831 roku wyruszył do seminarium nauczycielskiego w Bolesławcu (Bunzlau), w którym uczyli

wówczas dwaj botanicy – doktor Karl Friedrich Robert Schneider (→t.1) i Johann Heinrich Krüger. Po ukończeniu nauki odbył półroczną służbę wojskową w regimencie grenadierów w Głogowie (Glogau), następnie zaś wrócił do seminarium w Bolesławcu jako nauczyciel pomocniczy. Na stanowisku tym pracował tylko przez 1 rok i 3 miesiące. Gdy jego ojciec po przebytych udarach stał się niezdolny do pracy, wrócił do Prochowic, by nie tylko przejąć jego obowiązki, ale też zaopiekować się macochą i młodszym rodzeństwem. Oficjalnie jako nauczyciel, kantor i dzwonnik w kościele św. Andrzeja objął obowiązki 1 września 1837 roku. 26 czerwca 1838 roku ożenił się z Anną Marią Thiermann, córką chirurga z Wojcieszyna (Ulbersdorf), która po śmierci rodziców mieszkała w Prochowicach u swego wuja, aptekarza Bornemanna. Ojciec Postela, który zmarł 27 września 1839 roku, doczekał jeszcze narodzin wnuka, urodzonego 3 marca 1839 roku Emila Rudolfa Ottona, przyszłego pastora. Drugi syn Postela, przyszły nauczyciel Samuel Benjamin Paul, urodził 6 listopada 1840 roku, a po nim przyszło na świat jeszcze czworo dalszych dzieci.

Jako o floryście po raz pierwszy o Postelu wspominał Friedrich Wimmer (→t.1), gdy 2 października 1845 roku na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyźnej mówił o odkrytym przez niego koło Prochowic stanowisku czechrzyicy grzebieniowej (*Scandix pecten-veneris*), która była uwzględniona we florze Mattuschki (→t.1), ale od czasu publikacji tej flory nie było znane żadne jej stanowisko. Kolejne informacje o jego odkryciach florystycznych ukazywały się do roku 1854 w publikacjach Wimmera, Carla Gottfrieda Knebla (→t.1), Ernsta Krause (→t.1) i Juliusa Gerhardta (→t.1). Z pomocą tego ostatniego Postel napisał „Florę Prochowic”. Jej rękopis przesłał Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczyźnej, które w poczet swoich członków-korespondentów przyjęło go w roku 1854. Wyciąg z tego

rękopisu opublikowany został w roku 1848. Wszystkie ważniejsze odkrycia florystyczne Postela znalazły się we florze Wimmera z roku 1857, a Emil Fiek (→t.1) jeszcze w roku 1881 przytoczył jego nazwisko przy ponad 40 taksonach.

W latach 50. Postel rozpoczął współpracę z wydawnictwem Friedricha Gustava Ludwiga Gresslera w Langensalza, dla którego napisał szereg podręczników publikowanych w serii „Hilfsbücher für Schullehrer, insbesondere bei dem Präparanden-Unterrichte”. Cieszyły się one powodzeniem, toteż kilka z nich doczekało się wielu kolejnych wydań – podręcznik chemii dla laików był wznawiany czterokrotnie, podręcznik fizyki sześciokrotnie, tzw. mała chemia ośmiokrotnie, a nauka o Biblii w roku 1903 doczekała się 15 wydania. Równie popularny był jego przewodnik botaniczny, która w latach 1856–1895 doczekał się 9 wydań. Od drugiego wydania zawierał on 5 kolorowych tablic, a od czwartego – liczne ilustracje, których autorem był były uczeń Postela, rektor wrocławskiej ewangelickiej szkoły ludowej nr 3, Gustav Niepel. Przewodnik ten ukazał się w roku 1875 w St. Petersburgu jako „Карманный определитель сосудистых растений, как дикорастущих, так и разводимых” w przekładzie Michaiła Iwanowicza Melioranskogo, a w roku 1909 w Lublinie spolszczenie tego rosyjskiego tłumaczenia jako „Klucz do oznaczania roślin spotykanych na wycieczkach botanicznych” opublikował Gracjan Chmielewski.

Będąc kierownikiem chóru w kościele św. Andrzeja, Postel przygotował i zaprezentował publiczności

oratoria m.in. Josepha Haydna (Die Jahreszeiten, Die Schöpfung), Carla Loewe (Die eherne Schlange) i Felixa Mendelssohna-Bartholdy’ego (Elijah). Jako publicysta wielokrotnie angażował się w kwestię poprawy sytuacji materialnej nauczycieli oraz wdów i sierot po nauczycielach. Na początku lat 70. znalazł się w gronie założycieli Wolnego Stowarzyszenia Nauczycieli (Freier Lehrerverein), a w roku 1873 zaczął redagować „Deutscher Lehrer-Kalender”, który jako „Postel’s Deutscher Lehrer-Kalender” ukazywał się do 1919 roku.

Tuż po ukończeniu 60 roku życia Postel zachorował na cholerę. Przez wiele dni jego życie było w niebezpieczeństwie, a gdy udało mu się w końcu odzyskać siły, zgorzel starca zaatakowała mu stopę, przykuwając tego niezwykle aktywnego człowieka na resztę pozostałego mu jeszcze czasu do łóżka. Zmarł 28 sierpnia 1875 roku w Prochowicach. Szkoła, w której uczył, do roku 1945 nosiła jego imię.

Publikacje: Flora von Parchwitz, *Übers. Arb. SGVK 1848* [mit J. Gerhard]; Entwurf neuer Statuten für die allgemeine Unterstützungs-Anstalt evangelischer Schullehrer-Witwen und -Waisen in der Provinz Schlesien, Breslau 1848; Die Feste des christlichen Kirchenjahres in der evangelischen Volksschule nebst anderen Gedenktagen, Erfurt 1855; Der Führer in die Pflanzenwelt, Hilfsbuch zur Auffindung und Bestimmung der in Deutschland wild wachsenden Pflanzen, Langensalza 1856 [2. Aufl. 1858, 3. Aufl. 1861, 4. Aufl. 1866 – str. tyt. na il. 2, 5. Aufl. 1870, 8. Aufl. 1881, 9. Aufl. 1895]; Vorschule der musikalischen Composition, mit steter Bezugnahme auf den Choral insbesondere für den Unterricht der Schulamts-Präparanden, Langensalza 1856 [2. Aufl. 1858, 3. Aufl. 1861, 6. Aufl. 1870]; Laien-Chemie oder Leichtfässliche, an einfache Versuche geknüpfte Darstellung der Hauptlehren der Chemie, Langensalza 1857 [2. Aufl. 1860, 3. Aufl. 1866, 5. Aufl. 1874]; Vademecum für Freunde der Pflanzenwelt, Taschenbuch zum Gebrauche bei botanischen Excursionen, Langensalza 1860; Kleine Chemie insbesondere für Seminaristen so wie für angehende Landwirthe und Gewerbetreibende, Langensalza 1860 [2. Aufl. 1865, 3. Aufl. 1868, 6. Aufl. 1875, 9. Aufl. 1889]; Bibelkunde, ein Hilfsbuch für Schullehrer insbesondere bei dem Präparanden-Unterrichte sowie zur Präparation auf die öffentl. Lehrstunden in der biblischen Geschichte und im Bibellesen, Langensalza 1860 [2. Aufl. 1861, 14. Aufl. 1900, 15. Aufl. 1903]; Naturlehre, Ein Hilfsbuch für Schullehrer bei dem Unterrichte reiferer Schüler, insbesondere Präparanden, Langensalza 1863 [2. Aufl. 1864, 7. Aufl. 1881]; Kleine Geographie für Mittel- und gehobene Volksschulen, Präparanden-Anstalten, Privat-Unterricht und häuslichen Fleiss, Langensalza 1867; Naturgeschichte, methodischer Lehrgang für den Gebrauch der Präparandenbildner, Schul- und Hauslehrer so wie zum Selbststudium, 4 Bde: 1. Frühling, 2. Sommer, 3. Herbst, 4. Winter, Langensalza 1867-76 [2. Aufl. 1876-79]; Grundzüge der electrischen Telegraphie, Langensalza 1868; Handbuch für Lehrer bei dem Unterricht im Rechnen mit Decimalbrüchen, Langensalza 1869 [2. Aufl. 1870];

Źródła: Anders-Statistik 1848, s. 567; ibid. 1867, s. 624; Ausserdem verlor die Gesellschaft durch den Tod..., Jber.

SGVK 52, 1875, s. 2; Fiek-Flora I, s. 117, II, s. 5 – *Pulsatilla pratensis*, s. 7 – *Anemone nemorosa* × *ranunculoides*, itd.; Geburten, Schl. Prov. Bl. 58, 1813, s. 268; *ibid.* 109, 1839, s. 429; *ibid.* 112, 1840, s. 496; Gerhardt J., Nachtrag zur Flora von Parchwitz pro 1851, Jber. SGVK 29, 1851, s. 84-86; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 108, 1838, s. 90; Johann Benjamin Gottlieb Postel, NND 17, T. 2, Weimar 1841, nr 279, s. 834; Klose geb. Postel M., Aus dem Leben eines alten schlesischen Lehrers, Heimatbuch der beiden Liegnitzer Kreise, Liegnitz 1927, s. 250-255; Krause E., Über *Epilobium*-Arten, Jber. SGVK 29, 1851, s. 86-89; Stolzenburg W. A. H., Geschichte des Bunzlauer Waisenhauses, Breslau 1854, s. 326; Unverricht H., Emil Postel (1813-1875), Silesia Nova 4, 2007, nr 3, s. 82-84 (portr.); Wimmer F., Bericht über die Versammlungen der botanischen Section in den Jahren 1844 und 1845, Über. Arb. SGVK 1845, s. 55-65; Wimmer F., Neuigkeiten der schlesischen Flora, *ibid.* 1846, s. 184-188; Wimmer F., Bericht über die Verhandlungen der botanischen Section im Jahre 1849, *ibid.* 1849, s. 75-76; Wimmer F., Ausserdem sind an Beiträgen eingegangen..., Jber. SGVK 30, 1852, s. 86; Wimmer F., Bericht über die Verhandlungen der botanischen Section im Jahre 1854, *ibid.* 32, s. 59; Wimmer F., Knebel C. G., Neuigkeiten der schlesischen Flora von Jahre 1848, Über. Arb. SGVK 1848, s. 125-127; Zu correspondirenden Mitgliedern wurden ernannt..., Jber. SGVK 32, 1854, s. 4; Wimmer-Flora 1857, s. VIII, IX, 139, 243, 417, 513, 557, 637, 639.

PREISS OTTO PAUL

(1859-1938)

Wybitny znawca kruszczycowatych

Urodził się 2 lutego 1859 roku w Kotlarni (Jakobsvalde) w powiecie kozielskim (Kreis Cosel) w rodzinie stolarza Augusta Preissa i jego żony Henrietty z domu Haber. Ochrzczony został 5 lutego 1859 roku w kościele ewangelickim w Kotlarni. Przez całe swoje życie pracował jako urzędnik kolejowy. Od roku 1882 mieszkał w Koblenz (Koblenz). Mniej więcej w tym czasie zaczął interesować się motylami – owocem

tego zainteresowania była wydana własnym nakładem w Koblenz i własnoręcznie ilustrowana przez niego książka o znanych nocnych motylach z obszaru indo-australijskiego i z Ameryki Południowej. Od roku 1890 aż do przejścia na emeryturę w roku 1914 Preiss pracował w Ludwigshafen w Nadrenii-Palatynacie. W tym czasie wydał własnym nakładem książkę o nowych i rzadkich gatunkach motyli z rodzaju *Castnia*. Obok motyli interesował się też chrząszczami, stając się z czasem znawcą rodziny kruszczycowatych (Cetoniidae). W latach 1902-04 ukazało się kilka jego własnoręcznie ilustrowanych publikacji poświęconych przedstawicielom tej rodziny z Afryki i Jawy. Opisał szereg nowych gatunków i jeden nowy rodzaj, któremu na cześć badacza Afryki barona Carlo von Erlanger nadał nazwę *Erlangeria*.

Po przejściu na emeryturę Preiss zamieszkał w Boppard w Nadrenii-Palatynacie. W latach 30. Alexander Ferdinand Koenig powierzył mu opracowanie 17 barwnych tablic przedstawiających ptasie jaja do „Katalog der Nido-Oologischen Sammlung (Vogeleiersammlung) im Museum Alexander Koenig in Bonn am Rhein” (Bonn 1931) oraz podobnych tablic do „Die Vögel am Nil von seiner Mündung bis in das Gebiet seiner Quellflüsse (Weisser Nil) auf Grund eigener Reisen und Beobachtungen im Wort und Bild” (Bonn 1936). Ostatnia publikacja Preissa dotycząca afrykańskich kruszczycowatych ukazała się w roku 1933. Zmarł w Boppard 5 stycznia 1937 roku.

Większość jego najważniejszych kolekcji trafiła jeszcze za jego życia do zbiorów Muzeum Koeniga w Bonn, część z nich trafiła też do zbiorów Muzeum

Krajowego w Düsseldorfie. Jego nazwisko upamiętniają m.in. nazwy gatunkowe *Coelorrhina preissi* Moser (= *Eudicella preissi* (Moser)) i *Pachnoda preissi* Schürhoff.

Publikacje: Abbildungen hervorragender Nachschmetterlinge aus dem indo-australischen und südamerikanischen Faunengebiet mit erläuterndem Text, Coblenz 1888; Neue und seltene Arten des Lepidopteren-Genus *Castnia*, Ludwigshafen am Rhein 1899 (Taf. III na il. 2); Wissenschaftliche Resultate der Reise Carl Freiherrn v. Erlanger's durch Süd-Schoa, Galla und Somaliländer, Cetonidae, *Jahrb. Nass. Ver. f. Naturk.* 55, 1902; Verzeichnis der von Hauptmann Holz im Jahre 1899 auf Ost-Java gesammelten Cetoniden, *ibid.* 56, 1903; Neue Cetoniden aus Deutsch-Ostafrika, *ibid.* 57, 1904; Neue und bekannte afrikanische Cetoniden mit besonderer Berücksichtigung der Fauna von Mongoumba, *Verh. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf.* 90, 1933.

Źródła: AP Opole, ewangelicka parafia w Kotłarni, Tauf-Register 1859, s. 2; Aus Entomologenkreisen, *Koleopt. Rundschau* 24, 1938, s. 121; Evers A. M. J., *Entomologie und Entomologen des Rheinlandes*, insbesondere des Niederrheins, *Entom. Blätt. Biol. Syst. Käfer* 88, 1992, s. 93-102; Gebhardt-Ornithologen IV, s. 48; Horn W., *Aus den entomologischen Welt, Arb. Morph. Taxon. Ent.* Berlin-Dahlem 5, 2, 1938, s. 186; Junk-Adressbuch, s. 42; Moser J., Beitrag zur Kenntnis der Cetoniden XI, *Deutsche Entom. Zeitschr.*, 1912, s. 560-574; Schürhoff P.N., *Revision der Gattung Pachnoda* Burmeister, *Annales de la Société entomologique de Belgique* 78, 1938, s. 187-194; portr.: Senckenberg Deutsches Entomologisches Institut, Müncheberg, Historisches Archive, Porträtsammlung: PSlg 3189, P. Preiss, Berlin 1910, Fotograf: unbekannt (jest to fragm. większej fotografii – Preiss po prawej z kapeluszem w dłoni).

PRITTWITZ OTTO VON

(1820-1872)

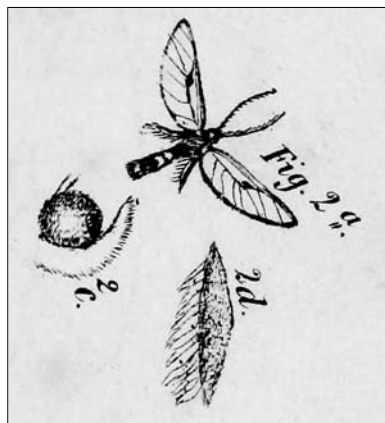
Prawnik i badacz motyli

Urodził się 24 maja 1820 roku w Krzyżowicach (Kreisesewitz) w powiecie brzeskim (Kreis Brieg) jako jedyny syn Johanna Wilhelma Carla von Prittwitz i jego żony Fryderyki z domu von Titius. Na chrzcie otrzymał imiona Otto Friedrich Wilhelm Ludwig. W roku 1839 ukończył naukę w brzeskim gimnazjum i zaczął studiować prawo na Uniwersytecie Wrocławskim. Gdy w roku 1845 zmarł jego ojciec, sprzedał majątek Krzyżowice i zamieszkał w Brzegu (Brieg), gdzie przez szereg lat pracował jako adwokat i notariusz. 14 lipca 1851 roku ożenił się z Gurmą von Dobschütz, z którą miał trzech synów – urodzonego 24 kwietnia 1852 roku Ottona Heinricha Wilhelma, urodzonego 21 maja 1855 roku Maxa Leona Ottona i urodzonego 30 maja 1858 roku Oscara Ottona Friedricha.

Motylami zainteresował się prawdopodobnie pod wpływem Adolpha Reinholda Döringa (→t.1), który

był jego nauczycielem w brzeskim gimnazjum. Prittwitz został członkiem założonego przez Döringa Schlesischer Tauschverein für Schmetterlinge i w czasopiśmie tego towarzystwa zamieścił swoją pierwszą publikację lepidopterologiczną. Była ona poświęcona szlaczkonowi sylwetnikowi (*Colias edusa*) i szlaczkonowi szafrańcowi (*C. myrmidone*).

W roku 1844 wraz z Döringiem został przyjęty w poczet członków Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie (Stettin). W tym samym roku w czasopiśmie tego towarzystwa opisał pod nazwą *Tortrix salicetana* nowy jego zdaniem gatunek, którego okazy złapał koło Krzyżowic i Aleksandrowic (Alexanderfeld) koło Bielska (Bielitz). Nazwa ta okazała się jednak później synonimem, gdyż gatunek ten już w roku 1830 pod nazwą *Dichrorampha plumbagana* opisał Friedrich Treitschke.

Po dziesięcioletniej przerwie w roku 1855 Prittwitz, który od roku 1852 był członkiem Verein für Schlesische Insektenkunde, opublikował w „Zeitschrift für Entomologie” uzupełnienia do wykazu motyli Śląska → Augusta Assmanna i artykuł o gąsienicach nieznanego wcześniej ze Śląska gatunku kaptownicy (*Cucullia*). W artykule tym pisał, że nie mając czasu na wycieczki, zlecał uczniom poszukiwanie gąsienic, które następnie hodował w domu.

W artykułach, które w latach 1855-63 opublikował w czasopiśmie Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie, wiązał intensywność barw motyli z szerokością geograficzną, zajmował się formami, w jakich zimują motyle obserwowane na Śląsku, i zestawiał uwagi do publikacji innych lepidopterologów, m.in. Gabriela Kocha (*Die geographische Verbreitung der europäischen Schmetterlinge in anderen Welttheilen*, Leipzig 1854), Johna Gottlieba Morrisa (*Catalogue of*

the described Lepidoptera of North America, Washington 1860) i Wilhelma Oskara Wilde (Systematische Beschreibung der Raupen unter Angabe ihrer Lebensweise und Entwicklungszeiten, Berlin 1861). Podjął też próbę identyfikacji motyli zilustrowanych w 3 wydanych w XVIII w. w Amsterdamie tomach dzieła „Beschouwing der wonderen Gods in de mintsgeachte schepzelen of nederlandsche insecten” holenderskiego grafika i przyrodnika Jana Christiaana Seppa.

Od roku 1858 otrzymywał od mieszkającego w Rio de Janeiro przyjaciela motyle zbierane u podnóża wzniesień Corcovado i Santa Teresa. W publikacjach z lat 1865 i 1868 opisał z otrzymanych zbiorów cały szereg nowych gatunków, z których bez zmian przetrwały w literaturze lepidopterologicznej dwa (*Emesis diogenia* i *Theope phaeo*), a jedenaście kolejnych (*Calydna castanea*, *Hesperia begga*, *Ithomyia hymenaea*, *Lycaena vanessoides*, *Neonympha poltys*, *Pirgus polycctor*, *P. erythrostictus*, *Thecla acaste*, *Th. astiocha*, *Th. hirsuta*, *Th. imma*) późniejsze rewizje zaklasyfikowały do innych rodzajów.

W jednej ze swych ostatnich publikacji pisał o otrzymanych z Rio de Janeiro okazach motyli z tylnymi skrzydłami zredukowanymi do tego stopnia, że uznał początkowo te okazy za uszkodzone. Dokładne ich zbadanie pozwoliło mu opisać nowy rodzaj *Diptilon* z podrodziny niedźwiedziówkowatych (Arctiinae) i dwa reprezentujące ten rodzaj gatunki: *D. telamonophorum* i *D. dieides*. Drugi z nich został opisany już w roku 1775 przez Johana Christiana Fabriciusa pod nazwą *Zygaena halterata*, stąd jego poprawna nazwa ma postać *Diptilon halterata* (F.).

Prittowitz zmarł w Brzegu 18 sierpnia 1872 roku. Jego nazwisko upamiętnili dwaj członkowie Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie – Heinrich Benno Möschler w nazwie *Desmidocnemis prittwitzi* (= *Herea prittwitzi* (Möschler)) i Carl Plötz w nazwie *Apaustus prittwitzi* (= *Adopaeoides prittwitzi* (Plötz)). Ustanowiony w roku 1970 przez Keitha Spaldinga Browna juniora, Olafa Hermanna Hendrika Mielke i Heinza Eberta nowy rodzaj *Prittwitzia* jest obecnie uważany za synonim rodzaju *Episcada* Godman et Salvin.

phila palustris, eine neue schlesische Art, *ibid.*; Nachträge zur schlesischen Lepidoptern-Fauna, *Zeitschr. f. Entom.* 9, 1855; Eine für Schlesien neue *Cucullia*, *ibid.*; Über das Erscheinen europäischer Falter in Amerika, *Stett. Entom. Zeitung* 16, 1855; Bemerkungen über die geographische Farbenvertheilung unter den Lepidopteren, *ibid.*; Lepidopterologische Beiträge, *ibid.* 18, 1857; Lepidopterologisches, *ibid.*; Die Generationen und die Winterformen der in Schlesien beobachteten Falter, *ibid.* 22, 1861; Bemerkungen und Zusätze zu Wilde's systematischer Beschreibung der Raupen, *ibid.* 23, 1862; Das Sepp'sche Schmetterlingswerk, *ibid.*; Synonymische und geographische Glossen zum Morris'schen Cataloge des beschriebenen Falter Nordamerika's, *ibid.* 24, 1863; Beitrag zur Fauna des Corcovado, *ibid.* 26, 1865; Lepidopterologisches, *ibid.* 28, 1867; Lepidopterologisches, *ibid.* 29, 1868; *Diptilon*, ein neues Schmetterlingsgenus, *ibid.* 31, 1870; Lepidopterologisches, *ibid.* 32, 1871.

Źródła: Assmann A., *Zeitschr. f. Entom.* 6, Vereins-Angelegenheiten nr 22, s. 22; Assmann A., Einige Bemerkungen zu dem Aufsätze des Herrn von Prittwitz „Nachträge zur schlesischen Lepidoptern-Fauna”, *Zeitschr. f. Entom.* 9, 1855, Abt. Lepidoptera, s. 5-14; Aufgenommen als Mitglieder, *Stett. Entom. Zeitung* 5, 1844, s. 3-4; Brown K. S. Jr., Mielke O. H. H., Ebert H., Os Ithomiinae do Brasil I – *Prittwitzia* g. n. para *Ithomyia hymenaea* Prittwitz e suas subespécies (Lepidoptera, Nymphalidae), *Revista Brasileira de Biologia* 30, 1970, s. 269-273; Dohrn C. A., Vereins-Angelegenheiten, *Stett. Entom. Zeitung* 34, 1873, s. 200; Dohrn C. A., Rede zur Stiftungsfeier am 9. November 1873, *ibid.* 35, 1874, s. 4-5; *Entom. Kalender* 1876, s. 25; Jahres-Nekrolog 1872, *Schl. Prov. Bl. N. F.* 12, 1873, s. 331; Möschler, H. B., Neue exotische Schmetterlinge, *Stett. Entom. Zeitung* 33, 1872, s. 336-362; Plötz C., Die Hesperien-Gattung *Apaustus* Hüb. und ihre Arten, *ibid.* 45, 1884, s. 151-166; Prittwitz R. v., Das v. Prittwitz'sche Adels-Geschlecht, Breslau 1870, s. 187-188; Verzeichnis der Abiturienten, w: Schönwälder K. F., Guttman J. J., *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Brieg*, Breslau 1869, s. 344; na il. *Diptilon telamonophorum* Prittwitz, *Stett. Entom. Zeitung* 31, 1870, Taf. II, fragm.

Publikacje: Über *Colias edusa* und *myrmidone*, *Beil. zum 3. Ber. Schles. Tauschver. Schmetterl.*, 1842; Beiträge zur Lebensweise verschiedener Microlepidopteren, *Ber. Schles. Tauschver. Schmetterl.* 4, 1843 [mit F. Schläeger]; Geschichte der ersten Stände von *Syntomis phegea*, *ibid.*; Allgemeiner Charakter des Jahres 1843 in lepidopterologischer Hinsicht, *Beil. zum 5. Ber. Schles. Tauschver. Schmetterl.*, 1844; *Tortrix zachana* und eine neue, ihr nahe verwandte Species, *Stett. Entom. Zeitung* 5, 1844; Lepidopterologisches, *ibid.* 6, 1845; Einige Nachträge zu *Agr. Segetum*, *Ber. Schles. Tauschver. Schmetterl.* 6, 1845; *Antho-*

QUITZW AUGUST ALFRED WILHELM

(1881-1914?)

Badacz górnośląskiego karbonu i miocenu

Urodził się 5 lutego 1881 roku w Seehausen w Starej Marchii (Altmark) w rodzinie mistrza szewskiego Friedricha Wilhelma Quitzowa i jego żony Luizy Doroty z domu Meier. Uzyskawszy w roku 1899 świadectwo dojrzałości w gimnazjum w rodzinnym mieście, zaczął studiować nauki przyrodnicze i matematykę w Halle. Pod wpływem Alfreda Kirchhoffa zainteresował się geografią, zaś podczas wycieczek z profesorem Adolfem Schenkiem i docentem Wilhelmem Ule rozwinęła się jego wiedza geologiczna oraz zainteresowanie geologią Niziny Niemieckiej i stratygrafią. Już w roku 1901 zdał examen rigorosum i uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Die Wische, insbesondere deren Bodenbau und Bewässerung”, w której omówił geologię i stosunki wodne regionu Wische w północno-wschodniej części Starej Marchii. Przez kolejne dwa semestry kontynuował naukę, studiując pod kierunkiem Hansa Scupina (→t.1) i Karla von Fritscha paleontologię. Następnie od 1 marca 1903 roku do końca marca 1905 roku był asystentem Ernsta Schellwiena, kustosa zbiorów bursztynu na Uniwersytecie w Królewcu (Königsberg), a równocześnie pracownikiem pomocniczym w królewieckim Muzeum Prowincjonalnym, gdzie zajmował się badaniem eratyków. W maju 1905 roku zdał w Halle egzamin dla nauczycieli szkół średnich w zakresie geografii, matematyki i fizyki, później zaś odbył roczną służbę wojskową w 26 regimencie piechoty w Magdeburgu.

W roku 1906 rozpoczął jako stażysta u boku Waldemara Weissermela pracę przy zdjęciach geologicznych do arkusza Landsberg koło Halle. Rok później Insty-

tut Geologiczny w Berlinie zatrudnił go jako nieetatowego geologa przy pracach nad arkuszami Möckern, Loburg, Leitzkau i Lindau. Jesienią 1907 roku został skierowany na Śląsk, gdzie zajmował się badaniem stosunków wodnych w dolinie Odry koło Wrocławia (Breslau) i pracami nad arkuszem Nadolice Wielkie. Zimą tego samego roku wysłano go na Górny Śląsk, gdzie miał przeprowadzić badania geologiczno-agronomiczne w majątku Szombierki (Schomberg) koło Bytomia (Beuthen). Odtąd jego praca była już stale związana z Górnym Śląskiem, gdzie pracował wraz z Richardem Michaeliem (→t.1), →Paulem Assmannem i Friedrichem Tornauem nad mapami geologicznymi. Jego zdjęcia objęły obszary występowania karbonu i czwartorzędu na arkuszach Bytom-Siemnowice, Gliwice, Świętochłowice i Zabrze „Geologicznej mapy Prus i sąsiednich krajów związkowych”. Sam w całości opracował poza tym arkusz Brzezinka-Katowice i rozpoczął zdjęcia do arkuszy Orzesze, Mikołów i Łędziny.

Poza wspomnianymi arkuszami opracował też mapy pokładowo-złożowe oparte na arkuszach Bytom i Tarnowskie Góry w skali 1:25 000, mapę geologiczną i opracowanie budowy geologicznej okolic Instytutu Pomologicznego w Prószkowie (Proskau) koło Opola (Oppeln) oraz przeglądową mapę pokładową Górnośląskiego Zagłębia Węglowego w skali 1:200 000 do jubileuszowej książki wydanej z okazji dwunastego Ogólnoniemieckiego Dnia Górnika w roku 1913. Aktywność zawodowa Quitzowa nie ograniczała się jednak wyłącznie do kartografii. Wraz z Michaeliem wykonał pomiary temperatury w najgłębszym w owym czasie na świecie odwiercie Czuchów II, który w 1909 roku osiągnął rekordową głębokość 2239,72 m. Również z Michaeliem opracował i wydał bibliografię geologiczną Śląska. Poza tym redagował ukazujące się w Lipsku czasopismo „Der Geologe”, opracował „Geologen-Kalender” na lata 1913-14 i pomagał Konradowi Keilhackowi przy redagowaniu czasopisma „Geologisches Zentralblatt”.

W dziedzinie paleontologii zbadał i opisał karbońską faunę morską z rdzeni wiercenia Christnacht w polu ówczesnej kopalni „Ferdynand” w Katowicach. Zaczął też opracowywać faunę mioceniską odkrytą przez →Maxa Grundeya w wyrobiskach cegielni „Fortuna” w Starych Gliwicach (Alt-Gleiwitz). Podstawą opisu była kolekcja Grundeya oraz kolekcja radcy rachunkowego →Maxa Klose i okazy zebrane przez samego Quitzowa podczas prac terenowych. Porównując okazy ze Starych Gliwic z okazami zgromadzonymi w Muzeum Historii Naturalnej i w Instytucie Geologicznym w Wiedniu (Wien), w Krajowym Muzeum Morawskim w Brnie (Brünn) i w Muzeum Dzieduszyckich we Lwo-

wie, Quitzw opisał dwa nowe gatunki małży (*Pecten biradiatus*, *Cardium fortunae*) oraz dziesięć nowych odmian ślimaków i małży (*Mitra borsoni* Bell. var. *ornata*, *Nassa hoernesii* Mayer var. *ornata*, *Turritella communis* Risso var. *tricarinata*, *T. subangulata* Brocchi var. *silesiaca*, *T. subangulata* Brocchi var. *incisa*, *Pecten scissus* Favre var. *podolicus*, *P. lilli* Pusch var. *triscissus*, *Congerina amygdaloides* Dunker var. *tenuis*, *Leda fragilis* Chemn. var. *sulcata*, *Corbula gibba* Olivi var. *dilatata*). Nie dokończone opracowanie tej fauny w roku 1920 przygotował do druku Willi Koert.

30 marca 1910 roku Quitzw ożenił się z córką Konrada Keilhacka, Ilsą. Rok później przyszedł na świat w Berlinie jego syn Hans Wilhelm, który w przyszłości miał również zostać wybitnym geologiem. Wybuch I wojny światowej oderwał Quitzowa od wielu rozpoczętych prac, których już nigdy nie miał doprowadzić do końca. 4 sierpnia 1914 został przydzielony jako oficer do 1 mazurskiego regimentu piechoty nr 146 w Olsztynie (Allenstein). Wziął udział w wielu walkach w Prusach Wschodnich i w Polsce, za co 24 grudnia 1914 roku odznaczony został Żelaznym Krzyżem. 30 grudnia koło leżącej na północ od Rawy Mazowieckiej wsi Żydowice zaatakował ze swoją kompanią rosyjskie okopy, gdy jednak Rosjanie przeważającymi siłami przystąpili do kontrataku, jego kompania musiała się wycofać na poprzednie pozycje. On sam pozostał w rosyjskim okopie i według świadectwa sierżanta z jego kompanii dostał się do rosyjskiej niewoli. Mimo poszukiwań nie udało się jednak trafić na żadne informacje o jego losach i z dniem 25 maja 1918 roku został urzędowo uznany za zmarłego.

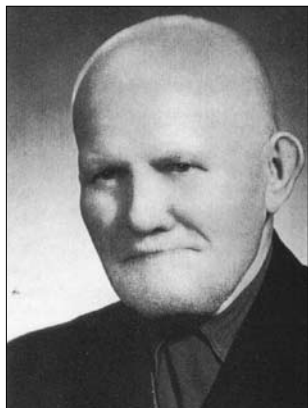
Landesanst. 39, 1918; Die Fauna des marinen Miocäns von Alt-Gleiwitz, *ibid.* 41, 1920.

Źródła: Armee-Verordnungsblatt 399, Verlustlisten vom 13. März 1915, s. 5255; *ibid.* 1864, Preussische Verlustliste Nr. 1120, s. 23226; Grundey M., Neue Funde im marinen Miozän von Alt-Gleiwitz, *Gleiwitzer Jahrbuch* 1927, s. 254-280; LA Berlin, Standesamt Berlin-Wilmersdorf, Heiratsregister 1910/172 (ancestry.de); Michael R., Wilhelm Quitzw †, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 39, 1918 (1921), s. XLIV-XLIX (portr.); Übersicht über die Abiturienten, 36. Jahresbericht des Gymnasiums zu Seehausen, 1899, s. 20.

Ważniejsze publikacje: Die Wische, insbesondere deren Bodenbeschaffenheit und Bewässerung, *Mitteilungen des Vereins für Erdkunde zu Halle* 1902; Über neue Aufschlüsse im oberschlesischen Tertiär, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 31, 1910; Die Temperaturmessungen im Tiefbohrloch Czuchow in Oberschlesien, *ibid.* [mit R. Michael]; Temperaturen im Tiefbohrloch Czuchow II, *Zentralbl. f. Miner.* 1912; Geologie von Proskau, geologisch-agronomische Darstellung der Umgebung der Königlichen Lehranstalt für Obst- und Gartenbau Proskau bei Oppeln in Oberschlesien, Berlin 1912 [mit R. Michael]; Der paralische Charakter des oberschlesischen Steinkohlengebirges, *Glückauf* 49, 1913; Übersichtskarte der Flözgruppen des Oberschlesischen Steinkohlenbezirks, w: *Handbuch des Oberschlesischen Industriebezirks*, als Band II der Festschrift zum XII. Allgemeinen Deutschen Bergmannstage in Breslau 1913, Kattowitz 1913 [mit K. Flegel]; Die Tiefbohrung Christnacht bei Kattowitz, ein neuer Aufschluss mariner Fauna im oberschlesischen Carbon, *Jahrb. Preuss. Geol. Landesanst.* 35, 1914; Die geologische Literatur der Provinz Schlesien und der Nachbargebiete, Berlin 1914 [mit R. Michael]; Auswaschungsscheinungen der Oberfläche innerhalb des oberschlesischen Karbons, *Jahrb. Preuss. Geol.*

RAEBEL PAUL HERMANN

(1877-1963)

Wybitny górnośląski lepidopterolog

Urodził się 29 września 1877 roku w Raciborzu (Ratibor) w rodzinie mistrza zduńskiego Augusta Raebła i jego żony Weroniki z domu Sambale. Jego rodzice pochodzili ze Stanowic (Klein Stannowitz) w powiecie oławskim (Kreis Ohlau). Ojciec zmarł w wieku 74 lat 5 lipca 1924 roku we Wrocławiu (Breslau), gdzie mieszkał przy Lützowstrasse 22 (dziś ul. Miernicza). Matka prawdopodobnie również zmarła we Wrocławiu, jednak daty jej śmierci nie udało się ustalić. W roku 1885 rodzina Raebłów przeprowadziła się z Raciborza do Bytomia (Beuthen). Tam w roku 1891 Raebel ukończył szkołę ludową i zaczął się uczyć zawodu kreślacza w biurze budowlanym administracji majątku rodu von Schaffgotsch pod kierunkiem inspektora budowlanego →Theodora Linke. Raebel już wcześniej interesował się motylami, jednak dopiero dzięki znajomości z Linkem poznał tajniki ich łapania, uśmiercania i preparowania.

W roku 1893 ukończył naukę w biurze budowlanym i zaczął się zapoznawać z budownictwem od strony praktycznej. W latach 1896-99 w semestrach zimowych uczęszczał do Państwowej Szkoły Budowlanej we Wrocławiu, pracując w okresach letnich jako kreślarz u bytomskiego mistrza budowlanego Roberta Satke. 6 października 1901 roku ożenił się w Bytomiu z urodzoną tamże 11 listopada 1878 roku Gertrudą Martą, córką kowala Josefa Gawla i jego żony Marii z domu Polesny. W tym samym roku rozpoczął pracę u mistrza murarskiego Böhnischa w Bytomiu-Karbiu (Karf). W roku 1906 przeprowadził się z rodziną do Zabrze, gdzie pracował najpierw jako kierownik budów i architekt w firmie Fedora Silbera, a w roku 1919

rozpoczął pracę jako mistrz budowlany w hucie „Donnersmarck” (powojennej hucie „Zabrze”).

W okolicach Bytomia poszukiwał motyli do swoich zbiorów najpierw wyłącznie w towarzystwie swojego byłego kolegi szkolnego Paula Pawelczyka. Potem zaprzyjaźnił się z Paulem Wolfem, późniejszym prezesem Verein für Schlesische Insektenkunde we Wrocławiu, który w latach 1900-1905 pracował w Bytomiu jako sekretarz kasy sądowej. 1 kwietnia 1900 roku obaj zostali członkami Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben) – Wolf z numerem 2794, a Raebel z numerem 2795. To szczupłe grono powiększyło się znacznie, gdy 10 sierpnia 1902 roku powstał w Bytomiu Entomologischer Verein Oberschlesien. Obok Raebła aktywnie działali w nim m.in. →Hermann Grütznert, →Franz Parusel, Theodor Hackauf i Theodor Franke z Katowic (Katowitz), Alfred Kuntze i Julian Proske z Tarnowskich Gór (Tarnowitz) oraz wspomniany wyżej Wolf. Raebel pełnił w nim początkowo obowiązki skarbnika, jednak w roku 1919 został jego prezesem i pełnił tę funkcję aż do roku 1945. Od roku 1912 był członkiem Verein für schlesische Insektenkunde we Wrocławiu. Poza tym był też członkiem towarzystw entomologicznych w Wiedniu (Wien) od roku 1921 i Dreźnie (Dresden) od roku 1922. W wykazie członków towarzystwa entomologicznego w Monachium (München) jego nazwisko pojawiło się po raz pierwszy w roku 1924.

Początkowo interesowały go wszystkie gatunki motyli Europy środkowej, jednak za namową Paula Wolfa zajął się wyłącznie motylami występującymi na Śląsku, gdzie znalazł 10 nowych dla tej krainy gatunków, w tym dwa nowe dla Niemiec w ich ówczesnych granicach (*Mamestra cavernosa*=*Hyssia cavernosa* i *Laurentia lugdunaria*=*Perizoma lugdunaria*). Za jego najważniejszą publikację faunistyczną uważa się wykaz motyli większych (Macrolepidoptera) Wyżyny Górnośląskiej z roku 1931, który objął 780 gatunków. Jego zainteresowania nie kończyły się jednak na faunistyce. Gdy bardziej doświadczeni członkowie Entomologischer Verein Oberschlesien nauczyli go hodowli motyli, znalazła się ona w centrum jego zainteresowań. W ciągu 60 lat wyhodował z jajeczek 189 różnych gatunków, głównie z rodziny miernikowcowatych (Geometridae), zdobywając w tej dziedzinie ogromne doświadczenie. Z czasem uznał, że tylko tą drogą można otrzymać całą rozmaitość odmian poszczególnych gatunków.

Jego specjalnością stały się zwłaszcza badania nad melanizmem motyli śląskich. Prowadząc masowe hodowle, uzyskał nowe, melanistyczne formy takich gatunków, jak przylepek pomrocznik (*Boarmia bistortata* Goeze=*Ectropis crepuscularia* (Denis et Schiff

fermüller) f. *extrema*), przylepek nagrabeek (*Boarmia repandata* (L.)=*Alcis repandata* (L.) f. *pseudoconversaria*) i wachlarzyk trzciniaček (*Chilo phragmitella* (Hübner) f. *nigricellus* i f. *intermediellus*). W 1924 r. złapał po raz pierwszy na Śląsku melanistyczną formę gatunku przylepka podobnego (*Boarmia extersaria* Hübner=*Parectropis similaria* (Hufnagel)). Poprzez hodowlę ponad 3500 gąsienic tego gatunku uzyskał wszystkie możliwe odmiany, w tym trzy dotychczas nie znane: *intermediata*, *variegata* i *fasciata*.

Po II wojnie światowej pozostał w Zabrze i jako Paweł Herman Raebel aż do 30 września 1958 roku pracował w hucie „Zabrze”. Przeszedłszy dopiero w wieku 81 lat na emeryturę, napisał do Franza Pasternaka: „to komiczne uczucie, gdy wstaje się o godzinie szóstej rano i od razu ma się fajrant”. W roku 1957 znalazł się wśród założycieli Górnos Śląskiego Oddziału Polskiego Związku Entomologicznego. Swoją kolekcję motyli, która była owocem 70-letnich poszukiwań terenowych i hodowli, przekazał Muzeum Górnos Śląskiemu w Bytomiu. 1117 gatunków oraz 1009 odmian i form motyli większych reprezentowało w niej ponad 12 tysięcy okazów. Zbiór ten był według słów Raebela „dokumentem przeszłości fauny śląskiej, a zarazem świadectwem katastrofalnego jej upadku obecnie, kiedy wiele niegdyś pospolitych gatunków motyli na tym terenie bądź wcale nie występuje, bądź też stały się bardzo rzadkie”.

Ostatnią publikacją Raebela było wydane po polsku wraz z Sergiuszem Tollem w roku 1962 opracowanie poświęcone występującym na Śląsku motylom z rodziny miernikowcowatych. Raebel zmarł nagle 28 maja 1963 roku w Zabrze, gdzie został też pochowany. Jego nazwisko upamiętnili w nazwach dwóch nowych, wyhodowanych przez niego form *Franz Dannehl* (*Petilampa palustris* Hbn. f. *raebeli*) i *Sergiusz Toll* (*Tortrix paleana* Hbn. f. *raebeli*).

Publikacje: Die Entomologie in Oberschlesien, *Oberschlesien* 8, 1909-10; Melanismus im ober-schlesischen Industriebezirk, *Intern. Entom. Zeitschr.* 4, 1910-11; Verzeichnis der im Südosten von Oberschlesien vorkommenden Grossschmetterlinge, *Entom. Zeitschr.* 27, 1913-14 [mit P. Wolf]; Seltenheiten der Falterfauna des ober-schlesischen Industriebezirkes, *Volk und Heimat* 1, 1924; Die Variabilität von *Boarmia repandata*, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 14, 1924; *Gastropacha populifolia* Esp. und ihre Zucht in drei Generationen, *Intern. Entom. Zeitschr.* 19, 1925-26; *Chrysoclista bimaculella* Hw. in Oberschlesien, *ibid.*; Beitrag zur Biologie von *Chilo phragmitellus* Hb., *ibid.*; Nachtfahrten im Guidowald, *Volk und Heimat* 3, 1926; Zucht einiger *Boarmia*-Arten aus dem Ei, *Zeitschr. Österr. Entom. Ver.* 12, 1927; Drei Faltergenerationen von *Larentia fluviata* Hb. in drei Monaten, *Zeitschr. f. Entom.* 3. F. 15, 1927; *Laurentia lugdunaria* H. S. ein für Deutschland neuer Falter, *ibid.*; Beitrag zur Zucht einiger *Acronycta*-Arten, *Intern. Entom. Zeitschr.* 23, 1929-30; Neue *Boarmia* Formen,

ibid. 24, 1930-31; Fang und Zucht von *Hydrilla pallustris* Hbn., *ibid.*; Die Grossschmetterlinge des Oberschlesischen Hügellandes, *Beuth. Abh. z. Oberschl. Heimatforsch.* 1-3, 1931; Seltenheiten der ober-schlesischen Falterfauna, *Die Provinz Oberschlesien* 6, 1931; *Cidaria lugdunaria* H. S. in Oberschlesien, *Entom. Zeitschr.* 56, 1942; Über das Vorkommen von *Cidaria obstipata* F. (*fluviata* Hb.) im ober-schlesischen Hügellande, *ibid.*; Über das Vorkommen von *Cidaria otregiata* Met. in Oberschlesien, *ibid.* 71, 1961; Melanistische Falter in Oberschlesien, *Mitteilungsblatt für Insektenkunde* 5, 1961; Fauna motyli Śląska – Miernikowce (Lepidoptera, Geometridae), *Roczn. Muz. Górnosł. Przyroda* 1, 1962 [z S. Tollem].

Źródła: Auswärtige Mitglieder, Mitteilungen der Münchner Entomologischen Gesellschaft 14, 1924, s. 7; Auszüge aus den Protokollen, Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. 6, 1913, s. VI; Bielewicz M., Paweł Herman Raebel (1877-1963), *Pol. Pis. Entom.* 26, 1964, nr 3-4, s. 245-246; Bunnalski M., Lipa J. J., Nowacki J., Almanach entomologów polskich XX wieku, *Wiad. Entom.* 20, Supplement, 2001, s. 163; Dannehl F., Neue Formen und Lokalrassen, Auszüge aus den Arbeiten über die Ergebnisse meiner Sammelreise 1914 bis 1924, *Entom. Zeitschr.* 39, 1925, s. 5-7, 11-12; Entomologischer Verein Oberschlesien, *Entom. Jb.* 18, 1909, s. 207-208; Hoffmann-Adressbuch, s. 82; Jahresbericht für 1912, Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. 6, 1913, s. I; Junk-Adressbuch, s. 42; Katolicka parafia NMP w Bytomiu, księga małżeństw 1900-1911, poz. 1901/188 (familysearch.org); LA Berlin, Standesamt Beuthen, Heiratsregister 1901/297; *ibid.*, Standesamt Breslau II, Sterberegister 1924/1225 (ancestry.de); Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 14, 1900-01, s. 36; Pasternak F., Paul Hermann Raebel †, Nachruf, *Zeitschr. Wien. Entom. Ges.* 48, 1963, s. 158-159; Pasternak F., Baumeister, Entomologe, Paul Hermann Raebel (1877-1963), *Mitt. Beuth. Gesch. Mus. Ver.* 29/30, 1967-68, s. 254-257 (portr.); Toll S., *Tortrix paleana* Hb. et quelques-unes de ses races, *Bulletin de la Société entomologique de Mulhouse* 2, 1951, s. 45-49; Vereinsnachrichten, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 36, 1922, s. 106; Verzeichnis der Mitglieder des österreichischen Entomologen-Vereines, *Zeitschr. Österr. Entom. Ver.* 16, 1931, s. V.

RAKETE RUDOLF

(1870-1939)

Badacz flory okolic Czerwonej Wody

Urodził się 30 marca 1870 roku w Chojnowie (Haynau). Pracował jako nauczyciel, a później konrektor w szkole ludowej we wsi Czerwona Woda (Rothwasser) leżącej koło Węglińca (Kohlfurt) w powiecie zgorzeleckim (Kreis Görlitz). W sprawozdaniach dotyczących postępów w badaniach flory Śląska Theodor Schube (→t.1) wspominał o nim po raz pierwszy w związku ze stanowiskiem jednej z form zycicy trwałej (*Lolium perenne* f. *compositum*) koło Czerwonej Wody. Obok informacji o kolejnych odkryciach florystycznych z tej samej okolicy jego nazwisko pojawiało się potem jeszcze w latach 1900-03. W latach 1900-16 Schube publikował wyniki prowadzonych

przez niego w Czerwonej Wodzie obserwacji fenologicznych, poza tym w latach 1900 i 1901 wymieniał go wśród osób, które w istotny sposób wzbogaciły zbiory Zielnika Śląskiego. Publikacje z lat 1901-11 świadczą o tym, że w tym czasie Rakete interesował się przede wszystkim mszakami i porostami. W roku 1917 opublikował artykuł o uprawie i zastosowaniu pałuszniaka krwawego i włośnicy ber na obszarze Puszczy Zgorzeleckiej. Ostatnie jego doniesienia florystyczne z okolic Czerwonej Wody, dotyczące m.in. jaskra bulwkowego (*Ranunculus bulbosus*) i mieszańca borówki czarnej z borówką brusznicą (*Vaccinium myrtillus* × *vitis-idaea*), uwzględnił Schube w sprawozdaniach z lat 1918 i 1919-24. Rudolf Rakete zmarł w Zgorzelcu 20 lutego 1939 roku. Jego zielnik porostów znajduje się w zbiorach Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu.

Publikacje: Ein neuer Standort von *Grimmia crinita* Brid., *Deutsche Bot. Monatsschr.* 19, 1901; Ein neuer Fundort von *Sphagnum imbricatum* (Hornsch.) Russ., *ibid.* 21, 1903; Die Diluvialboden des Südens der Görlitzer Heide und der anstossenden Dorffluren, eine bryologisch-lichenologische Studie, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 25, 1907; Bryologische und Lichenologische Beobachtungen im Süden der Görlitzer Heide, *ibid.* 27, 1911; Anbau und Verwendung von *Panicum sanguinale* L. und *Setaria italica* P.B. in der Görlitzer Heide, sowie einige andere kulturgeschichtlich-botanische Mitteilungen aus derselben Gegend, *ibid.* 28-29, 1917.

Źródła: Dörfler-Adressbuch 1909, s. 60; Geschäftsbericht der Naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz für das Geschäftsjahr 1938/39, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 33, 2, 1940, s. 127; Grummann-Handbuch, s. 38-39; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 253; Ratsarchiv Görlitz, Personenstandsregister, Sterbefälle 1939-1941 – R (1939/253); Schube-Beobachtungen 1900-16; Schube-Durchforschung 1899-1903, 1918, 1919-24; Schube-Herbarium 1900, 1901.

RATH AUGUST FERDINAND

(1801-1869)

Gliwicki lekarz-florysta

Pochodził z Bad Grund koło Zillerfeld w górach Harz, gdzie przyszedł na świat 19 stycznia 1801 roku. Był chirurgiem szwadronowym w 4 Regimentcie Ułanów (1 Pomorskim) w Trzebiatowie (Treptow an der Rega). W połowie 1830 roku przeniesiony został do 1 batalionu 22 Regimentu Landwery w Gliwicach (Gleiwitz) na miejsce zmarłego lekarza batalionowego Luxa – informacja o jego przeniesieniu ukazała się na łamach „Oberschlesische Wanderer” w dniu 6 lipca. 30 września tego samego roku ożenił się w Trzebiatowie z Julią Henriettą, córką chirurga miejskiego Daniela Ludwiga Siegmunda Albrechta. 26 sierpnia 1833 roku w Gliwicach przyszła na

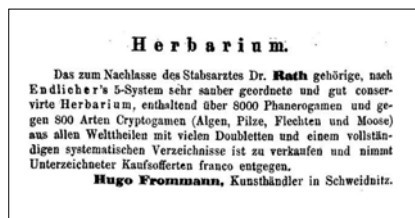

świat ich córka Anna Zofia Henrietta Ferdynanda. Jego pierwsza żona zmarła 26 grudnia tegoż roku, w wieku 33 lat. Rath ożenił się ponownie 26 maja 1835 roku – jego druga żona Wilhelmina również nosiła nazwisko Albrecht i prawdopodobnie była siostrą pierwszej żony. 13 lutego 1836 roku przyszedł na świat ich syn August Ludwig. W roku 1839 Rath owdowiał kolejny raz – jego druga żona zmarła 14 czerwca w wieku 36 lat. Po raz trzeci ożenił się 21 stycznia 1840 roku w kościele garnizonowym w Nysie (Neisse) z urodzoną w Gorzowie Wielkopolskim (Landsberg an der Warthe) Augustyną, córką kupca Gustava Schulze. Do roku 1848 przyszło na świat w Gliwicach ich sześćoro dzieci – Augusta Otylia Henrietta Eleonora, Ottomar Goswin Christian Gustav, Christina Wilhelmina Amalia, Wilhelm Heinrich, Otylia Berta Henrietta i Eleonora Christina Augusta.

W Gliwicach, niezależnie od swych obowiązków lekarza batalionowego, Rath pracował też jako lekarz spółki brackiej. Zajmował się również zbieraniem okazów lokalnej flory. Na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej w dniu 9 grudnia 1841 roku prof. Goeppert (→t.1) wymieniał go wśród takich florystów, jak →Józefina Kablik, →Christian Friedrich Burkhardt, Hermann Kabath (→t.1), →Heinrich Güntzel-Becker, Augustin Schramm (→t.1), Johann Spatzier (→t.1) i Carl Unverricht (→t.1), którzy swoimi przesyłkami wzbogacili zbiory zielnikowe towarzystwa. Wśród badaczy flory Gliwic wymieniali go też Heinrich Emanuel Grabowski (→t.1) i wspomniany wyżej Kabath.

W roku 1860 Rath został przeniesiony do służby w 10 Śląskim Regimentcie Grenadierów w Świdnicy (Schweidnitz), skąd 17 września 1866 roku przeszedł do 6 Śląskiego Regimentu Artylerii Polowej. W roku 1868 został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV kl. Zmarł w Świdnicy 28 stycznia 1869 roku w 68 roku życia. Po jego śmierci rodzina za pośrednictwem

świdnickiego antykwariusza Hugona Frommanna wystawiła na sprzedaż jego zielnik. Z ogłoszenia zamieszczonego na łamach czasopisma „Flora” wynikało, że był on uporządkowany wg systemu Endlichera i obejmował ok. 8 tysięcy gatunków roślin naczyniowych oraz ok. 800 gatunków mszaków, porostów, glonów i grzybów z całego świata.

Nie wiadomo, kto był nabywcą zielnika Ratha, wiadomo natomiast, że z zielnika tego korzystał opracowując florę okolic Gliwic pod koniec lat 80. XIX w. →Max Jungck. Znajdujące się w nim zbierane przez Kabatha okazy grzybów, porostów i mszaków były dla niego ważnym źródłem informacji o roślinach zarodnikowych z tego terenu w pierwszej połowie XIX w.

Źródła: Evangelische Garnisongemeinde Schweidnitz, Taufen, Heiraten, Tote, Konfirmationen 1784-1911, Totenregister poz. 1869/2 (ancestry.de); Evangelische Militärgemeinde Neisse, Taufen, Heiraten, Tote 1817-1868, Heiraten poz. 1840/1 (ancestry.de); Fiek-Flora II, s. 105 – *Galega officinalis*; Geburten, Schl. Prov. Bl. 98, 1833, s. 277, 475; *ibid.* 103, 1836, s. 210, 436; *ibid.* 112, 1840, s. 402, 495; *ibid.* 114, 1841, s. 390; *ibid.* 117, 1843, s. 369; *ibid.* 119, 1844, s. 530; *ibid.* 122, 1845, s. 229; *ibid.* 128, 1848, s. 175; Gestorben, Militär-Wochenblatt 54, 1869, s. 117; Goepfert H., Für die Sammlung schlesischen Pflanzen..., Übers. Arb. SGVK 1841, s. 98; Grabowski-Flora, s. VII, 207; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 101, 1835, s. 641; *ibid.* 111, 1840, s. 202; Herbarium, Flora 52, 1869, s. 160 (zob. il. 2); Jungck M., Flora von Gleiwitz und Umgegend, I. Teil, Einleitung und Kryptogamen, Programm der Oberrealschule Gleiwitz 1888/89, s. VIII, IX, 22, 25, 29, 34, 39, 43-47; Kabath-Flora, s. VI, 134, 153; Nachweisung der im Monat Juni d. J. bei dem militärärztlichen Personal eingetretenen Veränderungen, Militär-Wochenblatt 45, 1860, nr 29, s. 193; Nietzsche B., Geschichte der Stadt Gleiwitz, Gleiwitz [1886], s. 361, 717 (przekł. polski S. Rosenbauma, Historia miasta Gliwice, Gliwice 2011); Ordens-Verleihungen, Militär-Wochenblatt 54, 1869, nr 6, s. 48; Personalchronik, Oberschl. Wand. 3, 1830, nr 27, s. 130; Personal-Veränderungen in der Armee, Militär-Wochenblatt 15, 1830, nr 727, s. 4286; *ibid.* 51, 1866, nr 42, s. 431; Rangl. Preuss. Armee 1830, s. 256; *ibid.* 1860, s. 103, 504; *ibid.* 1866, s. 334; LA Greifswald, Evangelische Kirche Sankt Marien, Treptow an der Rega, Heiraten 1830, poz.11 (familysearch.org); Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 99, 1833, s. 96; *ibid.* 109, 1839, s. 634; *ibid.* N. F. 8, 1869, s. 143; Verspätet, Oberschl. Wand. 3, 1830, nr 41, s. 195; portr.: fotografia W. Beremanna ze zbiorów Muzeum w Gliwicach.

REICHEL KARL (CHARLES) GOTTHOLD

(1751-1825)

Jeden z pionierów amerykańskiej entomologii

Urodził się 14 lipca 1751 roku w Jerzmankach (Hermisdorf) koło Zgorzelca (Görlitz) w rodzinie kaznodziei Karla Rudolfa Reichela, późniejszego pastora w Neukirch w powiecie budziszyńskim (Kreis Bautzen), i jego żony Eleonory Zofii z domu Müller. Wykształcenie teologiczne zdobył w Seminarium Braci Morawskich w leżącym w Saksonii Barby. W roku 1780 ożenił się w Piławie Górnej (Gandenfrei) z Anną Dorotą Maass, z którą miał dwoje dzieci – córkę Zofię Dorotę i syna Gottholda Benjamina. Cztery lata później cała rodzina wyruszyła do Stanów Zjednoczonych, gdzie zadaniem Reichela było ponowne otwarcie szkoły dla chłopców w Nazareth w Pensylwanii. Szkołą tą kierował przez 16 lat. Do jego współpracowników należał tam →Samuel Gottlieb Kramsch – jeden z pierwszych badaczy flory Pensylwanii, zaś do uczniów Ludwig David von Schweinitz (→t.1), późniejszy wybitny mykolog, badacz grzybów Łużyc, Śląska i Ameryki Północnej. Sam Reichel w latach 1787-1792 prowadził w Nazareth regularne obserwacje meteorologiczne, a obok tego interesował się owadami. Uważany jest za jednego z pionierów amerykańskiej entomologii, niewiele jednak wiadomo o jego dokonaniach w tej dziedzinie. Jediną jego publikacją jest list napisany w Nazareth 2 sierpnia 1793 roku, który wydrukowany został w pierwszym tomie „Filadelfijskiego czasopisma medyczno-fizycznego” (Some particulars concerning the locust of North America, *Philadelphia Medical and Physical Journal* 1, pt. 1, 1805). Poświęcony był on cykadom wieloletnim (*Magicalcada*), które w Ameryce Północnej nazywa się potocznie „szarańczą” (locust).

W roku 1801 Reichel został biskupem Kościoła Braci Morawskich na obszar południowy i przeniósł się do Salem w Północnej Karolinie. Tam uzyskał stopień doktora na miejscowym uniwersytecie. Po śmierci pierwszej żony, która zmarła w roku 1806, ożenił się w roku 1809 z Cathariną Fetter. Mianowany w roku 1811 biskupem na obszar północny, przeniósł się do Bethlehem w Pensylwanii. W roku 1818 wrócił do Europy jako członek synodu Kościoła Braci Morawskich. Zmarł 18 kwietnia 1825 roku w Niskiej (Niesky) na Łużycach. Wraz z nim przybył do Europy jego syn z drugiego małżeństwa, urodzony 4 marca 1812 roku Levin Theodore. W latach 1849-53 kierował on szkołą w Nazareth, zasłynął zaś jako autor takich dzieł, jak „The Moravians in North Carolina” i „Missions-Atlas der Bruder-Kirche”. Szkołą w Nazareth kierował też w latach 1854-66 wnuk Reichela, Edward Henry. Inny wnuk, William Cornelius, w roku 1869 opublikował historię tej szkoły.

Źródła: Appletons' Cyclopaedia of American Biography, vol. V, New York 1888, s. 214; Etwas zum Andenken des verstorbenen Herrn Pastor Reichels in Neukirch, Lausitzische Monatsschrift 1795, 1. Stück, s. 38-44; Levering J. M., A History of Bethlehem, Pennsylvania 1741-1892, Bethlehem 1903, s. 535, 559, 569, 596, 610 (portr. na pl. po s. 580); Meteorological material contributed in addition to the regular observations, Annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution 21, 1867, s. 63; Reichel W. C., Historical Sketch of Nazareth Hall from 1755 to 1869, Philadelphia 1869, 31-33, 41-43; Weiss H. B., Pioneer Century of American Entomology, New Brunswick 1936, s. 62-63.

REMER CARL JULIUS WILHELM PAUL

(1802-1855)

Brjolog, chirurg, epidemiolog

Urodził się 21 grudnia 1802 roku w Helmstedt w Księstwie Brunswickim w rodzinie profesora medycyny Wilhelma Hermanna Georga Remera i jego żony Karoliny Johanny z domu Fischer. W roku 1809 jego ojciec został zatrudniony na Uniwersytecie w Królewcu (Königsberg), skąd w roku 1815 przeniesiono go do Wrocławia (Breslau). Tam Remer uczył się w gimnazjach św. Elżbiety i św. Marii Magdaleny, by w roku 1820 rozpocząć studia medyczne na Uniwersytecie Wrocławskim. W roku 1823 postanowił z dwoma innymi studentami, Heinrichem Robertem Goepfertem (→t.1), swoim przyszłym szwagrem, i Friedrichem Wimmerem (→t.1), rozprowadzać wydawnictwo zielnikowe „Sammlung der schlesischen Laubmoose”. W ogłoszeniu, które ukazało się na la-

mach wydawanego w Regensburgu czasopisma „Flora oder Botanische Zeitung”, oferowali jeden fascykuł z 20 gatunkami za 16 groszy, zapowiadając jednocześnie, że całość wydawnictwa będzie się składała z 15 fascykułów. Na metryczkach miały się znajdować nazwy rodzajowe i gatunkowe, ważniejsze synonimy i informacje o stanowiskach. Zamówienia można było składać u wrocławskiego księgarza Josepha Maxa.

Nie wiadomo, jakie były dalsze losy tego wydawnictwa, jednak w trakcie poszukiwania okazów miało miejsce wiele interesujących odkryć florystycznych. Remer, który najczęściej bywał w Karkonoszach, znalazł tam kilka nowych dla Śląska i rzadkich gatunków mchów – *Hypnum pallescens* w Krakonošově Zahrádce (Rübezahl's Garten), *Tetraplodon mnioides* w Obřím dole (Riesengrund), *Trichostomum rupestre* w Čertově zahrádce (Teufelgärtchen) i razem z Goepfertem *Tayloria tenuis* koło Lučni boudy (Wiesenbaude). Odwiedzał też Kotlinę Kłodzką, gdzie na Torfowisku pod Zieleńcem (Seefeldler) znalazł *Sphagnum molluscum* i odkrył koło Dusznik Zdroju (Reinerz) pierwsze stanowisko nieznanego wcześniej ze Śląska skrzypu olbrzymiego (*Equisetum telmateia*). Kilka odkrytych przez niego stanowisk roślin naczyniowych z Biskupic Widawskich (Gross Bischwitz), Ślęży (Zobtenberg) i ruin zamku Rogowiec (Hornschloss) uwzględnili też Günther (→t.1), Grabowski (→t.1) i Wimmer w swoim „Enumeratio” z roku 1824. Spośród tych stanowisk Fiek (→t.1) jeszcze w roku 1881 przytoczył obok wspomnianego wyżej stanowiska skrzypu olbrzymiego stanowisko rdestnicy alpejskiej (*Potamogeton alpinus*) z Biskupic Widawskich.

W roku 1825 Remer uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „Pathologiae camparatae specimen”. Dwa lata później wyjechał na studia uzupełniające do Paryża. Poznał tam francuskiego lekarza Jeana Civiale, który opracował bezinwazyjną metodę usuwania kamieni z pęcherza moczowego, i przełożył na niemiecki jego najnowszą, wydaną w roku 1827 pracę „De la lithotritie ou broiement de la pierre dans la vessie”. Przekład ukazał się w tym samym roku we Wrocławiu pod tytułem „Über die Lithotritie oder die Zermalmung der Blasensteine innerhalb der Harnröhre”. Po powrocie Remer habilitował się w roku 1828 na Uniwersytecie Wrocławskim i rozpoczął pracę najpierw jako docent prywatny, a od roku 1837 jako profesor nadzwyczajny. Był też lekarzem pomocniczym w klinice medycznej i lekarzem w miejskim szpitalu dla jeńców wojennych, a później ordynatorem oddziału chirurgicznego w Szpitalu Wszystkich Świętych.

14 września 1830 roku ożenił się w Nowogrodźcu (Naumburg am Queis) z Marią Augustą Bertą Körner,

z którą miał czworo dzieci – Marię Florentynę, Carla Wilhelma Paula, Carla Juliusa Wilhelma i Juliusa Augusta. W roku 1831 na zlecenie rządu wyjechał do Warszawy, by zbadać przyczyny i skutki panującej tam epidemii cholery. Wynikiem jego badań była wydana w tym samym roku we Wrocławiu, licząca 125 stron książeczka „Beobachtungen über die epidemische Cholera gesammelt in Folge einer in amtlichen Auftrage gemachten Reise nach Warschau” i kilka listów opublikowanych w prasie medycznej (Hr. Prof. Dr. Remer der jüngere an den Herausgeber, *Allgemeine Cholera-Zeitung* 1, 1831; Auszug aus einem Schreiben d. d. Warschau den 15. Mai 1831, über die Cholera, vom Dr. Remer aus Breslau, *Magazin der ausländischen Literatur der gesammten Heilkunde* 22, 1831). Rok później wydał wraz z Heinrichem Robertem Goepertem i innymi lekarzami opracowanie „Die asiatische Cholera in Breslau während der Monate October, November, December 1831”. W późniejszych latach opublikował jeszcze swoją przemowę o najwybitniejszych chirurgach nowszych czasów (*Erinnerungen an die gefeiertesten Chirurgen der neueren Zeit*, Breslau 1844) i razem z Ludwigiem Adolphem Neugebauerem pracę poświęconą cholercie (*Die asiatische Cholera, ihre Behandlung und die Mittel sich gegen sie zu verfahren, nach früheren Erfahrungen und den neuesten Beobachtungen für Ärzte und Nichtärzte*, Görlitz 1848). Zmarł we Wrocławiu 21 września 1855 roku wskutek zakażenia spowodowanego przez czyraka.

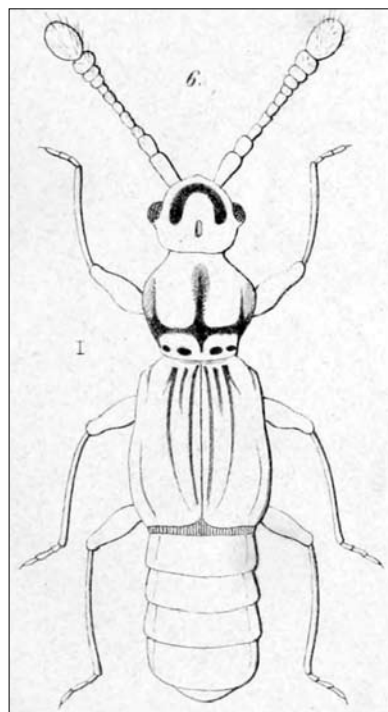
Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety, księga chrztów 1830-1832, k. 137, poz. 1831/300; *ibid.*, księga chrztów 1835-1836, k. 46, poz. 1835/165; *ibid.*, księga chrztów 1837-1838, k. 36, 259, poz. 1837/134, 1838/329; *ibid.*, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, księga zgonów 1835-1857, k. 325, poz. 1855/43; Callisen-Lexikon 15, 1833, s. 465-466; *ibid.* 31, s. 407; Fiek-Flora II, s. 420 – *Potamogeton semipellucidus*, s. 543 – *Equisetum telmateja*; Geburten, Schl. Prov. Bl. 93, 1831, s. 473, 571; *ibid.* 101, 1835, s. 194, 438; *ibid.* 105, 1837, s. 279; *ibid.* 107, 1838, s. 613; Goepfert H. R., Remer C. J. W. P., Wimmer F., Ankündigung und Einladung zur Unterzeichnung, Flora 6, 1823, s. 576; Günther J., Grabowski H., Wimmer F., Enumeratio stirpium phanerogamarum, quae in Silesia sponte proveniunt, Vratislaviae 1824, s. 30, 66, 93; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 92, 1830, s. 278; Hirsch-Lexikon 4, 1886, s. 703-704; Limpricht K. G., Laubmoose, w: KFS 1, 1876, s. 31; Milde-Bryologia, s. IX, 107, 186, 187, 358, 394; Milde J., Übersicht über die schlesische Laubmoos-Flora, Bot. Zeitung 19, 1861, Beilage, s. 1-48; Nowack-Lexikon 2, 1838, s. 115; Remer C. J. W. P., Vita, w: Pathologiae comparatae specimen, Vratislaviae 1825, s. 50-52; Stenzel K. G., Gefäßkryptogamen, w: KFS 1, 1876, s. 4.

RICHTER CARL

(1804-1878)

Badacz chrząszczy okolic Opawy

Urodził się 2 stycznia 1804 roku w Ołomuńcu (Olomütz). W jego metryce chrztu wpisane jest tylko jedno imię – Carl, jednak w innych dokumentach figuruje często jako Carl Friedrich. Jego ojciec, Carl Joseph Richter, przyszedł na świat w leżącej na zachód od Uničova (Mährisch Neustadt) wsi Moravičany (Morawiczany) w rodzinie mistrza młynarskiego Carla Richtera i jego żony Barbary, matka zaś, Teresa Rozalia Paulina, była córką ołomunieckiego mistrza piekarskiego Ignaza Millera i jego żony Pauliny. Nie udało się ustalić, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości i stopień doktora prawa. 16 maja 1837 roku ożenił się w Ołomuńcu z 24-letnią córką notariusza Antona Kleibera, Marią Anną. Zmarła ona niecałe dwa lata później, 20 stycznia 1839 roku w Iglawie (Jihlava, Iglau). 9 lipca 1842 roku jako 38-letni wdowiec Richter ożenił się w Iglawie z młodszą od niego o 11 lat Matyldą Fürer von Heimendorf. Z tego małżeństwa pochodził urodzony 21 listopada 1844 roku w Iglawie syn Karl Joseph Philipp, który, idąc w ślady ojca, też został prawnikiem i prowadził później kancelarię adwokacką w Ostrawie (Ostrau).

We wszystkich zapisach z ksiąg metrykalnych z Igławy Richter figuruje jako adwokat ziemski (Landesadvokat). Taki sam tytuł widnieje przy jego nazwisku w spisie posłów do pierwszego austriackiego Reichstagu obradującego w latach 1848-49 w Kromieryżu (Kroměříž, Kremsier). Najprawdopodobniej w pierwszej połowie lat 50. Richter przeniósł się do Opawy (Troppau). W „Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich” na rok 1856 figuruje już jako radca sądu ziemskiego, prezes komory notarialnej i dyrektor archiwum w Opawie.

O tym, że interesował się chrząszczami, jako pierwszy pisał w roku 1858 na łamach czasopisma „Lotos” Emanuel Urban (→t.1), który wymieniał go wśród najbardziej aktywnych opawskich koleopterologów. W roku 1861 w poczet swoich członków przyjęło go Towarzystwo Entomologiczne w Szczecinie (Stettin), zaś rok później Julius Müller wykorzystał jego notatki w sporządzonym przez siebie „Wykazie chrząszczy znalezionych do tej pory na Morawach i austriackim Śląsku”.

Więcej informacji o dokonaniach faunistycznych Richtera opublikował Edmund Reitter (→t.1), którego Richter wprowadził w tajniki entomologii. W swoim „Przeglądzie fauny chrząszczy Moraw i Śląska” z roku 1869 Reitter uwzględnił odkryte przez Richtera stanowiska przy ponad 120 gatunkach. Były to najczęściej stanowiska z okolic Opawy i miejscowości leżących w jej pobliżu (m.in. Melč/Meltsch, Slavkov u Opavy/Schlackau, Bilčice/Heidenpiltsch, Komárov/Komorau, Raduň/Radun, Kylešovice/Gil-schwitz, Otice/Ottendorf). Z innych miejscowości często z nazwiskiem Richtera związane są we wspomnianym „Przeglądzie” Hukvaldy (Hochwald) i Hradec nad Moravicí (Grätz), poza tym wielokrotnie jako miejsce znalezienia gatunku podane są przy jego nazwisku Jesioniki i Beskidy. Richter nie tylko dostarczył do pracy Reittera informacji o stanowiskach, ale też okazał mu dużą pomoc, zestawiając informacje na temat chrząszczy Moraw i Śląska z wcześniejszych wykazów Juliusa Müllera, Eugena Kluga, Theodora Kittnera i Ernsta Steinera.

Jeszcze za życia Reitter upamiętnił go w nazwie nowego gatunku z rodziny marnikowatych (Psephenidae) – *Euplectus richteri*. W diagnozie gatunku napisał: „Tego nowego chrząszcza (...) nazwałem na cześć opawskiego radcy sądu ziemskiego, pana doktora Carla Richtera, który położył fundamenty pod moją kolekcję chrząszczy i któremu pod wieloma względami czuję się w obowiązku wyrazić wdzięczność”. Richter zmarł 12 lutego 1878 roku w Opawie w wieku 74 lat. W tym samym roku Reitter upamiętnił go po raz drugi w nazwie nowego gatunku

chrząszcza z rodziny zgmiotkowatych (Cucujidae) – *Platamus richteri*.

Źródła: Buddeus J. C. I., Deutsches Anwaltsbuch, Leipzig 1845, s. 240; Entom. Kalender 1876, s. 48; Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856, Wien, 3. Th., s. 286; ibid. 1858, 3. Th., s. 294; ibid. 1868, s. 446; Müller J., Verzeichniss der bis jetzt in Mähren und Österreichisch-Schlesien aufgefundenen Coleopteren, Verh. Naturf. Ver. Brünn 1, Abhandlungen, s. 211-245; MZA Brno, římskokatolický farní úřad sv. Jakuba Jihlava, matriky oddaných 1835-1849, s. 285; ibid., matriky narozených 1841-1846, s. 330; ibid. matriky zemřelých 1834-1848, s. 241; Neumann W. A., Meyer E. v., Erinnerung an Kremsier, Kremsier 1849, II. Th., s. 13, 21; Reitter E., Übersicht der Käfer-Fauna von Mähren und Schlesien, Verh. Naturf. Ver. Brünn 8, 1869, Abhandlungen, H. II, s. 1-214; Reitter E., Beschreibung zweier neuer deutscher Pselaphiden, Berl. Entom. Zeitschr. 14, 1870, s. 213-216 (na il. fragm. Taf. 1 – *Euplectus richteri* Reitter); Reitter E., Neue Cucujidae des königl. Museums in Berlin, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 28, 1878, s. 85-95; Šerka J., BSSM 11, 1998, s. 117-118 (hasło: Richter Karl 1844-1928, syn C. Richtera); ZA Opava, římskokatolická fara sv. Mořice Olomouc-vnitřní město, matriky narozených 1796-1808, s. 696; ibid. matriky oddaných 1784-1813, s. 325; ibid. římskokatolická fara sv. Václava Olomouc, matriky oddaných 1784-1840, s. 142; ibid., římskokatolická fara P. Marie Opava, matriky zemřelých 1862-1883, s. 374.

RICHTER CARL FRIEDRICH WILHELM

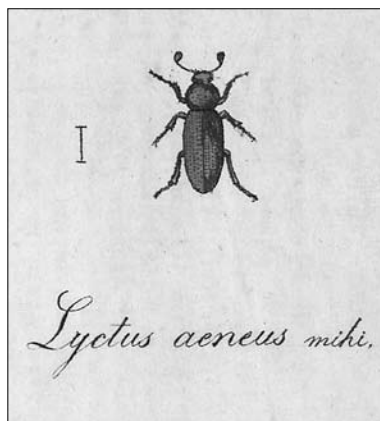
(ok. 1781-1849)

Badacz śląskich motyli i chrząszczy

Żadna ze współczesnych mu publikacji nie podaje jego imion – za każdym razem pojawia się w nich jako C. F. W. Richter, co może wskazywać, że były to imiona często wówczas spotykane. L. E. Rautenberg pisał o Carlu Friedrichu Wilhelmie Richterze i choć nie podał żadnego źródła, z którego wziął te imiona, wydają się one bardzo prawdopodobne. Richter był jednym z 11 członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, którzy w roku 1808 utworzyli jego najstarszą sekcję – Sekcję Entomologiczną. Pracował wówczas we Wrocławiu (Breslau) jako nauczyciel seminaryjny. W „Krytycznym wykazie poznanych dotąd śląskich motyli”, który opublikował w roku 1813 w pierwszym tomie „Germars Magazin der Entomologie”, najstarsze swoje zdobycze entomologiczne datował na sierpień 1809 roku. Były to okazy dostojki eufrozyny (*Papilio euphrosyne*=*Boloria euphrosyne*) z Osobowic (Oswitz, dziś dzielnica Wrocławia) i skalnika driady (*Papilio phaedra*=*Minois dryas*) z okolic Sobótki (Zobten). Inne przytaczane w tym wykazie okazy pochodziły z okolic Kamiennej Góry (Landeshut), Kowar (Schmiedeberg), Książa (Fürstenstein),

Świdnicy (Schweidnitz), Dusznik (Reinerz) i Świebodzina (Freiburg). Wykaz miał być kontynuowany w kolejnych tomach magazynu, jednak nigdy nie został opublikowany, zapewne dlatego, że drugi tom ukazał się dopiero w roku 1817. W tym samym numerze magazynu, w którym zamieszczony został wspomniany wykaz, Richter oferował miłośnikom entomologii okazy owadów na sprzedaż lub do wymiany. Pod ogłoszeniem widniał podpis „Breslau im Januar 1813. C. F. W. Richter, Instituts Lehrer, Katharinenstr. Nr. 1365”.

Figurujące w bibliografiach samodzielne publikacje Richtera były niskonakładowe, stąd też należą dziś do rzadkości i są trudne do znalezienia. Pierwszą z nich była książeczka poświęcona motyloom dziennym Śląska z roku 1816. Po niej Richter wydał w roku 1820 ilustrowany 12 tablicami pierwszy zeszyt suplementów do fauny owadów Europy Augusta Ahrensa, Ernsta Friedricha Germara i Georga Friedricha Kaulfussa. Zawarte w nim informacje na temat występujących na Śląsku chrząszczy zrewidował w roku 1871 Carl Letzner (→t.1). Do dziś swoją ważność zachowały nazwy Richtera dla taksonów *Rhizophagus* (*Cyanostolus*) *aeneus* (Richter) (opisał go jako *Lyctus aeneus*), *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) *equestris* (Richter) (opisał go jako *Curculio equestris*), *Altica horticola* (Richter) (opisał go jako *Haltica horticola*), *Chrysolina* (*Helio-stola*) *lichenis* (Richter) (opisał go jako *Chrysomela lichenis*) i *Oreina* (*Oreina*) *bifrons decora* (Richter) (opisał go jako *Chrysomela decora*).

Kolejną publikacją Richtera były cztery zeszyty (po 10 stron tekstu i 10 tablic z ilustracjami w każdym) poświęcone faunie owadów Śląska. Prócz tego uważa się go za autora wydawnictwa „Opis i ilustracja śląskich owadów”. Ukazał się tylko jeden tom tego wydaw-

nictwa poświęcony motyloom dziennym, zawierający 192 strony tekstu i 48 kolorowych tablic. Wrocławska oficyna Carla Gustava Förstera wydała go w latach 1819-32 w 48 oddzielnych numerach, z których każdy składał się z 4 stron tekstu i 1 tablicy.

Otrzymałszy posadę sekretarza sądu miejskiego w Brzegu (Brieg), Richter porzucił entomologię na wiele lat. Wrócił do niej dopiero w roku 1846, gdy po przejściu na emeryturę przeprowadził się z powrotem z Brzegu do Wrocławia. Wg Letznera zmarł w roku 1849. Najprawdopodobniej jest tożsamy ze zmarłym 17 stycznia 1849 roku we Wrocławiu sekretarzem sądu miejskiego Richterem. W „Schlesische Provinzialblätter” odnotowano, że zmarł on w wieku 68 lat, urodził się zatem ok. 1781 roku.

Publikacje: Kritisches Verzeichnis der bisher bekannt gewordenen schlesischen Schmetterlinge, *Germars Mag. Ent.* 1, 1813; Den Freunden der Entomologie offerire..., *ibid.*; Die Tagfalter Schlesiens, Breslau 1816; Supplementa Faunae insectorum Europae, Breslau 1820 (na il. Taf. 9 – *Lyctus aeneus* Richter); Schlesische Insektenfauna, 4 H., Breslau 1820-21; Beschreibung und Abbildung schlesischer Insecten, 1. Bd., nr 1-48, Breslau 1819-32.

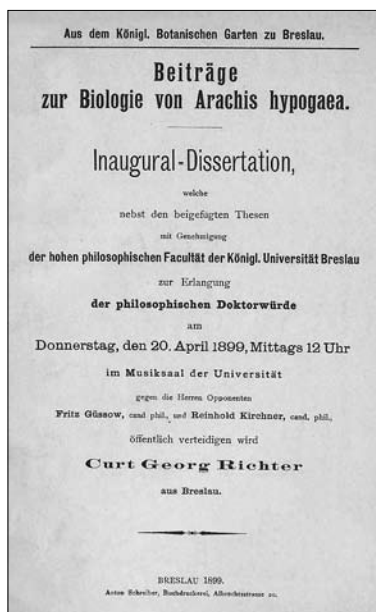
Źródła: Letzner-Sektion, s. 6, 14-16, 24; Letzner-Verzeichniss, s. XVII-XVIII, 132, 236-237, 271, 278, 292, 293, 300; NND, Bd. 27, Th. 2, Weimar 1851, poz. 430, s. 1199; Rautenberg L. E., Beiträge zur Kenntnis alter naturwissenschaftlicher Werke, Beitrag 11, Beitr. z. Entom. 7, 1957, H. 3/4, s. 429-444; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 129, 1849, s. 180.

RICHTER CURT GEORG HERMANN (1875-1914)

Autor przyczynków do biologii orzecha ziemnego

Urodził się 13 września 1875 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie głównego nauczyciela Gimnazjum na Zwingerze, późniejszego dyrektora Ewangelickiej Szkoły Realnej nr 1 i Gimnazjum Św. Ducha, doktora Wilhelma Richtera i jego żony Wandy z domu Gauhl. Ukończył szkołę przygotowawczą we wrocławskim Johannesgymnasium, potem uczył się w Gimnazjum na Zwingerze, gdzie w roku 1894 uzyskał świadectwo dojrzałości. Studiował we Wrocławiu opisowe nauki przyrodnicze i geografii, specjalizując się pod kierunkiem prof. Paxa (→t.1) w botanice. W trakcie studiów odbył w latach 1895-96 służbę wojskową we wrocławskim regimencie piechoty nr 51. Letni semestr roku 1896 spędził w Strassburgu. 20 kwietnia 1899 roku uzyskał we Wrocławiu stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Beiträge zur Biologie von *Arachis hypogaea*”, która poświęcona była biologii orzecha ziemnego.

10 maja 1901 roku zdał państwowe egzaminy nauczycielskie, uzyskując uprawnienia do nauczania botaniki, zoologii, mineralogii, chemii i geografii we wszystkich klasach gimnazjalnych. Przez pewien czas był asystentem pomocniczym w Instytucie Botanicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, pracował też we Friedrichs-Gymnasium i Katolickiej Szkole Realnej. W roku szkolnym 1902-03 odbył staż w Gimnazjum Realnym w Tarnowskich Górach (Tarnowitz), następnie zaś pracował w Ewangelickiej Szkole Realnej nr 1 we Wrocławiu, tej samej, której dyrektorem w latach 1892-95 był jego ojciec.

Podczas corocznych zagranicznych wyjazdów odwiedził m.in. Anglię, Francję, Rosję, Bałkany, Algierię i Tunezję. W roku 1910 wziął udział w akademickiej wyprawie badawczej do Niemieckiej Afryki Wschodniej, którą zorganizowali Hubert Winkler (→t.1) i Carl Zimmer. Relację z tej wyprawy opublikował w roku 1911 w sprawozdaniu rocznym Ewangelickiej Szkole Realnej nr 1 (Eine Studienfahrt nach Deutsch-Ost-Afrika, Wissenschaftliche Beilage zum Jahresbericht der Evang. Realschule I zu Breslau). W tym samym roku został dyrektorem wrocławskiej Ewangelickiej Szkoły Realnej nr 4. W latach 1913-14 był członkiem komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli szkół średnich i rektorów, pełnił poza tym obowiązki prezesa w Towarzystwie do spraw Kształcenia i Wychowania Głuchoniemych. W uznaniu zasług 7

lipca 1914 roku otrzymał tytuł profesorski, a 27 sierpnia 1914 roku – rangę radcy szkolnego 4 klasy.

Po wybuchu I wojny światowej został powołany do służby wojskowej. Jako porucznik piechoty służył w 5 kompanii 2 batalionu 38 regimentu piechoty Landwehry. Odznaczony został Żelaznym Krzyżem II kl. W dniach 15-26 października jego batalion poniósł ciężkie straty w walkach toczonych na zachód od Warszawy koło Prus, Błoni i Rokitna. On sam zginął trafiony pociskiem w głowę 26 października 1914 roku.

Źródła: Armee-Verordnungsblatt 214, Preussische Verlustliste 83, 22.11.1914, s. 2819; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Richter Curt; Den Heldentod für das Vaterland starben..., Zentralbl. f. Ges. Unterr. Verw. Preuss. (57), 1915, H. 1, s. 27; Geschichte der Schule, w: Städtische VI. Realschule i. E. zu Breslau – Bericht über das Schuljahr 1914, s. 8-14; Kössler-Personenlexikon, Band: Raab-Rzepecki, s. 165; Richter C. G., Lebenslauf, w: Beiträge zur Biologie von *Arachis hypogaea*, Breslau 1899, s. 38; z tej samej publikacji str. tyt. na il.

RICHTER ERDMANN

(1847-1912)

Badacz flory okolic Głogówka, Głucholazów i Prószkowa

Urodził się 23 września 1847 roku w Jastrowcu (Lauterbach) w ówczesnym powiecie bolkowskim (Kreis Bolkenhain) w rodzinie mistrza krawieckiego Juliusa Richtera i jego żony Johanny z domu Kambach. Po ukończeniu Katolickiego Seminarium Nauczycielskiego w Lubomierzu (Liebenthal) pracował od roku 1867 jako nauczyciel w Orphanotropeum, sierocińcu dla szlachetnie urodzonych na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (Breslau). W roku 1873 został zatrudniony w Seminarium Nauczycielskim w Głogówku

(Oberglöga), gdzie prowadził zajęcia z historii naturalnej, historii, geografii, rysunku i gimnastyki. 10 października 1877 roku ożenił się w Głogówku z Margaretą, córką radcy sądu powiatowego Carla Rinke i jego żony Julii z domu Leschczinski. 16 czerwca 1879 roku przyszedł na świat ich pierwszy syn Victor Amand Benno. Po nim urodziły się jeszcze w Głogówku 14 stycznia 1881 Celestyna Paula Elżbieta i 10 kwietnia 1882 roku Gertruda Klara Maria.

W roku 1883 Richter został przeniesiony do Seminarium w Głucholazach (Ziegenhals), pod koniec 1886 został przeniesiony do Seminarium w Opolu (Oppeln), a następnie pracował w Prószkowie (Proskau), do którego opolska placówka została przeniesiona w roku 1887. W tym czasie przyszło na świat dwoje kolejnych jego dzieci – Margareta Hedwig Klara 18 listopada 1886 roku w Opolu i Erdmann Wilhelm Hugo 10 stycznia 1891 roku w Prószkowie. W roku 1891 wrócił do Głogówka, gdzie 19 listopada 1894 roku urodził się jego syn Georg Hermann Felix. Jego ostatnie dziecko przyszło na świat 20 września 1898 roku martwe.

Pierwsze jego odkrycie florystyczne uwzględnił w swoich wykazie nowych taksonów i stanowisk za rok 1875 Rudolf von Uechtritz (→t.1) – chodziło o najdalej wysunięte w owym czasie na północny zachód stanowisko cieszyńnianki wiosennej (*Hacquetia epipactis*) w lesie koło Leśnika (Leschnig) niedaleko Głogówka. O jego kolejnych odkryciach poza Uechtritzem pisał też Fiek (→t.1), a później, do roku 1900, Schube (→t.1). Było to ponad 200 nowych stanowisk taksonów znanych już wcześniej ze Śląska oraz kilka stanowisk nowych dla Śląska efemerofitów i gatunków zdziczałych (*Lycium rhombifolium* w Prószkowie, *Ornithogalum montanum* i *Saxifraga geum* w Głucholazach). Obszary, z których podawał informacje o nowych stanowiskach roślin, zmieniały się wraz z miejscem pracy – do roku 1882 były to przeważnie stanowiska z okolic Głogówka, od roku 1883 – z okolic Głucholazów, od roku 1888 – z okolic Prószkowa i od roku 1893 – ponownie z okolic Głogówka. Z Dolnego Śląska często podawał informacje ze swych rodzinnych stron, m.in. z Bolkowa (Bolkenein) i leżącej niedaleko Jastrowca Lipy (Leipe), gdzie mieszkali i zmarli jego rodzice.

W latach 1899–1903 Richter podawał publikowane przez Schubego wyniki obserwacji fenologicznych z okolic Głogówka. Po koniec czerwca 1911 roku przekazał swoje zbiory zielnikowe ówczesnemu Muzeum Górnos Śląskiemu w Gliwicach (Gleiwitz). Większość okazów w tych zbiorach, zebrana w latach 1873–1906, pochodziła z okolic Głogówka, Głucholazów i Prószkowa.

Krytyczne gatunki były w większości przypadków oznaczane przez Uechtritza, Fieka i Schubego. Ponieważ Richter zamierzał zgromadzić w miarę pełny zbiór roślin występujących na Górnym Śląsku, prowadził wymianę z innymi górnos Śląskimi florystami, wśród których byli Wilhelm Wagner (→t.1), Hermann Kabath (→t.1), →Franz Kunisch i Max Wetschky (→t.1). W zielniku Richtera było poza tym sporo arkuszy z wydawnictw zielnikowych Baenitza (→t.1) i →Calliera. Będąc przeciwnikiem zbierania okazów rzadkich gatunków, Richter hodował je z nasion zebranych na naturalnych stanowiskach, co skupulatnie zaznaczał na etykietach. Całość jego zbiorów obejmowała ok. 4000 gatunków, odmian i form umieszczonych w 50 teczkach.

Richter był autorem całego szeregu cenionych, wielokrotnie wznawianych podręczników i poradników metodycznych do historii naturalnej, historii, fizyki, chemii, mineralogii i rysunków. W roku 1902 odznaczony został Orderem Korony IV kl.

Jego dwie córki wyszły za mąż za nauczycieli – Celestyna Paula Elżbieta 3 października 1904 roku za Alfreda Karla Emanuela Kapsa, a Margareta Hedwig Klara 1 października 1907 roku za Georga Johanna Paula Hyclek. Wielkim ciosem była dla niego śmierć obu młodszych synów – 19-letni Erdmann Wilhelm Hugo zmarł 10 stycznia 1910 roku, a 16-letni Georg Hermann Felix 3 października 1911 roku. Po przejściu na emeryturę Richter zamieszkał we Wrocławiu przy Alsenstrasse 32 (dziś ul. Stefana Czarnieckiego). Zmarł we Wrocławiu 8 sierpnia 1912 roku.

Jego zielnik w Muzeum w Gliwicach uporządkował →Alois Werner, układając arkusze wg 17 wydania „Flory Niemiec” Garckeego. Ten sam Werner w roku 1915 opublikował artykuł o tym zielniku, wymieniając wiele zawartych w nim rzadkich gatunków. Po II wojnie światowej zielnik Richtera wraz z innymi zbiorami przyrodniczymi przejęło Muzeum Górnos Śląskie w Bytomiu (Beuthen). W latach 1970–73 Andrzej Sendek podczas porządkowania, konserwacji i scalania zbiorów włączył go do zielnika Muzeum Górnos Śląskiego. Jedyną poświęconą florze Górnego Śląska publikacją Richtera był wykaz rzadkich roślin z okolic Głogówka z 22 marca 1911 roku opublikowany wiele lat po jego śmierci, w roku 1928. Obejmował on 35 taksonów ze stanowisk leżących na terenie objętym arkuszem „Głogówek” pruskiej mapy topograficznej i 6 taksonów ze stanowisk leżących na terenie objętym arkuszem „Lisiejące (Leisnitz)”.

Uwaga! F. A. Stafleu i R. S. Cowan w 4 tomie „Taxonomic literature” (Hague-Boston 1983, s. 775–776) podali błędną informację, że w Muzeum Górnos Śląskim w Gliwicach znajdował się zielnik urodzonego 1 listopada 1834 roku

w Prudniku Wilhelma Arnolda Bertholda Richtera, który w roku 1860 uzyskał we Wrocławiu stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „Commentatio de favo ejusque fungo”, i że to o jego zielniku pisał w roku 1915 A. Werner.

Publikacje: Hauptdaten der Weltgeschichte, Oberglogau 1882 (21. Aufl. Breslau 1925); Wiederholungsbuch zum Unterricht in der Naturgeschichte, enthaltend 750 Aufgaben und Fragen, Übersichten und methodische Bemerkungen, zunächst für den Gebrauch in Seminarien, Oberglogau 1882 (3. Aufl. Breslau 1891); Bilder aus der vaterländischen Geschichte, Aachen 1895; Geschichtsbilder für katholischen Elementarschulen, Aachen 1895; Wiederholungsbuch zum Unterricht in der Chemie und Mineralogie, Oberglogau 1887 (3. Aufl. Freiburg i. Br. 1902); Kurze Methodik des Zeichenunterrichts in der Volksschule für Seminaristen und Lehrer, Oberglogau 1887; Kleine Naturgeschichte und Naturlehre in anschaulich-ausführlicher Darstellung, Oberglogau 1889 (5. Aufl. Breslau 1897); Naturlehre für die Oberstufe, Breslau 1890 (9. Aufl. Breslau 1905); Natugeschichtliche Bilder für die Oberstufe, Breslau 1890 (10. Aufl. Breslau 1906); Hauptdaten der Kirchengeschichte sowie Aufgaben und Fragen aus der Kirchengeschichte f. d. Gebr. in kathol. höh. Lehranst., Oberglogau 1894 (2. Aufl. Regensburg 1913); Die Schlacht bei Hohenfriedeberg, Oberglogau 1889; 12 Denkwürdige Schlachten der preussischen Armee, Oberglogau 1895 (2. Aufl. Breslau 1904); Preussens trübe und sonnige Tage, Oberglogau 1896; Kurzgefasste Geschichte Schlesiens bis zum Tode Friedrichs des Grossen, Breslau 1899; Geschichte der Stadt Oberglogau und ihrer Schützengilde, [Oberglogau 1904]; Die wichtigsten ausländischen Kulturpflanzen, ein Hilfsbuch beim Unterricht in der Naturkunde und Erdkunde für die Hand der Schüler in Präparandenanstalten, Leipzig 1910; Die seltensten Pflanzen der Flora von Oberglogau, *Aus dem Oberglogauer Lande, heimatkundliche Beilage der Oberglogauer Zeitung* 4, 1928.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław I, księga zgonów 1912/1600; Arndt H., Hoenisch H., Seminarlehrer Erdmann Richter, Neustädter Heimatbrief 1959, nr 9, s. 267-269; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 29; *ibid.* 1902, s. 37; *ibid.* 1909, s. 61; Fiek-Durchforschung 1886-89, 1891-95; Fiek-Flora, I, s. 117, II, s. 12 – *Ranunculus auricomus fallax*, 12 – *R. cassubicus*, *itd.*; Heiduk-Lexikon 3, s. 16-17; LA Berlin, Standesamt Oberglogau, Geburtsregister 1879/89, 1881/11, 1882/48, 1894/134a, 1898/91; *ibid.*, Heiratsregister 1877/12, 1904/22, 1907/45; *ibid.*, Sterberegister 1910/133, 1911/106; *ibid.*, Standesamt Oppeln, Geburtsregister 1886/609; *ibid.*, Standesamt Schloss Proskau, Geburtsregister 1891/3; Personal-Veränderungen, Titel- und Ordens-Verleihungen, Zentralbl. f. Ges. Unterr. Verw. Preuss. 44, 1902, s. 479; Schematismus 1870, s. 7; Schermuly J. E., Das Lehrer-Seminar zu Ober-Glogau, Festschrift zur Jubelfeier seines hundertjährigen Bestehens, Breslau 1902, s. 97, 124, 126-128, 130, 131, 137 (portr.); Schiller A., Oberschlesisches Museum zu Gleiwitz – 8. Jahresbericht, Oberschlesien 11, 1912/13, s. 650-652; Schiller A., Die hauptsächlichsten Erwerbungen des Oberschlesischen Museums zu Gleiwitz in der Zeit von September 1913 bis März 1914, *ibid.* 13, 1914/15, s. 93-95; Schiller A., Katalog des Oberschlesischen Museums zu Gleiwitz, I. Teil, Oberschlesische Gegenstände, Gleiwitz 1915, s. 26; Schube-Beobachtungen 1899-1903; Schube-Durchforschung 1896, 1897, 1899, 1900; Schube-Herbarium 1900; Sendek A., Zielnik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Wiad. Bot.

21, 1977, s. 61-64; Syniawa M., Erdmann Richter (1847-1912), PGŚ 74, 2013, s. 14-15; Uechtritz-Durchforschung 1875, 1878, 1879, 1881-85; Werner A., Das Herbarium Richter im Oberschlesischen Museum zu Gleiwitz, Oberschlesien 14, 1915/16, s. 208-216.

RIESENTHAL JULIUS ADOLF OSKAR VON

(1830-1898)

Autor „Drapieżnych ptaków Niemiec”

Urodził się 18 września 1830 roku we Wrocławiu (Breslau). Jego rodzina pochodziła z Austrii, skąd na Śląsk przeniósł się pradziadek Riesenthala. Dziadek w charakterze nadinspektora budowlanego pracował w zarządzie ówczesnej rejencji dzierzoniowskiej (Regierung Reichenbach), a ojciec Adolf posiadał już własny majątek ziemski. 2 sierpnia 1821 roku ożenił się we Wrocławiu z Otylią Fryderyką Karoliną Wilhelmijną Gürich (w akcie zgonu Riesenthala wpisano nazwisko Gürzenich). W „Schlesische Provinzial-Blätter” odnotowano narodziny ich córek Julii Elizy Adolfiny w dniu 27 sierpnia 1824 roku i Thusneldy Adeliny Laury Adolfiny w dniu 7 marca 1826 roku. Do roku 1830 ojciec Riesenthala stracił swój majątek i w chwili narodzin Oskara pracował jako kalkulator leśny. Utrata majątku do tego stopnia odbiła się na jego zdrowiu, że zmarł już rok po urodzeniu się jedyne go syna. Po śmierci ojca Riesenthal przeprowadził się z matką i siostrami do Oleśnicy (Oels), gdzie ukończył gimnazjum.

Z maturą w kieszeni zaczął uczyć się zawodu leśnika w leżącym na północny zachód od Opola (Oppeln) nadleśnictwie Popielów (Poppelau). Naukę tę przerwał w latach 1850-51, gdy odbywał służbę wojskową w 6 batalionie strzelców we Wrocławiu, następnie zaś kontynuował ją w Wyższym Instytucie Leśnym w Neustadt-Eberswalde. Po zakończeniu nauki pra-

cował w różnych nadleśnictwach, później odszedł ze służby państwowej i pracował w prywatnych majątkach najpierw w Meklemburgii, a potem w Królestwie Polskim. W roku 1863 wrócił do służby państwowej i zdawszy egzamin dla geodetów rozpoczął w roku 1868 pracę jako leśniczy w Kamionce (Bechsteinswalde) w nadleśnictwie Woziwoda (Wocziwodda) w Borach Tucholskich (Tuchler Heide). Przeżył tam jeden z najtrudniejszych okresów w swoim życiu, który znalazł odzwierciedlenie we własnoręcznie ilustrowanym przez niego tomiku wierszy „Obrazy z Borów Tucholskich”.

W roku 1871 przeniósł się do gminnego nadleśnictwa Altenkirchen w Westerwaldzie w Nadrenii. Rozpoczął tam pracę nad dziełem poświęconym ptakom drapieżnym Niemiec, przeciążony obowiązkami nie mógł go jednak ukończyć, toteż, nie chcąc rezygnować z zamierzenia, wziął dłuższy urlop i przeprowadził się z rodziną do Neuwed nad Renem. Gotowe dzieło wydrukowało w roku 1876 wydawnictwo Theodora Fischera w Cassel. Składało się ono z liczącej 522 strony części tekstowej i atlasu złożonego z 60 namalowanych przez Riesenthala tablic. W jego życiu zaczął się od tej chwili okres intensywnej pracy piśmarskiej, której owocem były książki poświęcone ptakom i łowiectwu, artykuły w czasopismach ornitologicznych i łowieckich, a także wiersze i opowiadania. W roku 1877 zaczął też wydawać czasopismo „Aus Wald und Haide – Zeitschrift zur Unterhaltung und Besprechung über Jagd, Wald und Naturkunde”.

W roku 1879 w randze nadleśniczego został zatrudniony w ministerstwie rolnictwa, domen i lasów, co wiązało się z przeprowadzką do leżącego koło Berlina Charlottenburga. Po przebytych wylewie przeszedł w roku 1896 w stan spoczynku. Nadal jednak pisał i malował, będąc m.in. członkiem zespołu opracowującego nowe wydanie „Naturgeschichte der Vögel Deutschlands” Johanna Andreasa Naumanna, które pod tytułem „Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas” w redakcji Carla Hennicke zostało wydane w 12 tomach w latach 1897-1905. Do piątego, poświęconego ptakom drapieżnym tomu tego dzieła zdążył przygotować teksty o 58 gatunkach. Jeszcze dwa dni przed śmiercią pracował nad ilustracjami. Zmarł 22 stycznia 1898 w Charlottenburgu. Z 64 tablic ilustrujących wspomniany tom piąty „Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas” tylko dwie były jego autorstwa – 29, przedstawiająca bielika zwyczajnego, i 31, na której widniał bielik amerykański.

Riesenthal był żonaty z urodzoną ok. 1838 roku w Demmin w Meklemburgii Johanną Wilhelminą Luizą, córką kupca Wilhelma Schweikera i jego żony Luizy z domu Langbein. Jego żona zmarła 2 marca 1888 roku w Charlottenburgu w wieku 50 lat.

Ważniejsze publikacje: Bilder aus der Tuchler Haide, galgenhumoristische Gesänge zur Erbaulichkeit aller Grünröcke und ihrer Freunde gereimt auch illustriert, Trier 1870 [2 Aufl. 1878, 3. Aufl. 1896]; Die Raubvögel Deutschlands und des angrenzenden Mitteleuropas, Cassel 1876 (na il. 2 Taf. 57 – puszczyk zwyczajny *Strix aluco* (L.)); Aus Wald und Welt (Bilder aus meines Freundes Skizzenbuch), Leipzig 1879; Verkannte und Missachtete: 1. Der Schleierkauz, 2. Das Steinkäuzchen, 3. Der Thurmfalke, *Monatsschr. Deutsch. Ver. Schutz. Vogelh.* 4, 1879; Verkannte und Missachtete: 4. Die Bussarde, *ibid.* 5, 1880; Das Waidwerk, Handbuch der Naturgeschichte, Jagd und Hege aller in Mitteleuropa jagdbaren Thiere, Berlin 1880; Jagd-Lexikon, Handbuch für Jäger und Jagdfreunde mit besonderer Berücksichtigung der Naturgeschichte und Hege des Wildes, Leipzig 1882 [2 Aufl. Neudamm 1920]; Der Sperber (*Astur nisus*), *Monatsschr. Deutsch. Ver. Schutz. Vogelh.* 7, 1882; Vogelleben und Vogelschutz, Schilderungen aus der uns umgebenden Vogelwelt, Charlottenburg 1884 [3. Ausg. Neudamm 1923]; Die Kennzeichen unserer Raubvögel nebst kurzer Anweisung zu Jagd und Fang, Berlin-Charlottenburg 1884; Kennzeichen unserer Wasservögel, Berlin 1889; Die Kennzeichen unserer Tauben, Schar- und Stelzvögel, Berlin 1891; Nach dem Darss'er Ort, *Ornith. Monatsschr.* 17, 1892; Ein Raubvogel-Idyll, *ibid.* 21, 1896; Von Rügen nach Bornholm, *ibid.* 22, 1897; Schwarze Seeadler, *ibid.* 23, 1898; Onkel Martin – Zugvögel, zwei Erzählungen, Berlin 1898; Naumann, Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas, Bd. 5, Gera 1899 [mit E. Hartert, C. Floericke u. a.]; Die Stiefel des Herrn Oberforstmeisters, der verrückte Keiler, sowie andere lustige Geschichten und Gedichte aus dem Leben eines alten Forstmannes, Neudamm 1903.

Źródła: Brümmer, Franz: Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur

Gegenwart, 6. Aufl., Leipzig 1913, Bd. 5, s. 473; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 74, 1821, s. 174; Hennicke C. R., Oskar von Riesenthal † 22. Januar 1898, Ornith. Monatsschr. 23, 1898, s. 131-136 (portr.); Hess W., ADB 53, 1907, s. 383-384; Geburten, Schl. Prov. Bl. 80, 1824, s. 301; *ibid.* 83, 1826, s. 304; *ibid.* 92, 1830, s. 381; LA Berlin, Standesamt Charlottenbrunn, Sterberegister 1888/185, 1898/51 (ancestry.de); Personal-Chronik, Amtsblatt der Königl. Preuss. Regierung zu Marienwerder 58, 1868, s. 185.

ROHNERT CARL FRANZ AUGUST

(1822-1876)

Lekarz, ornitolog, entomolog

Jego ojciec, aktuariusz Carl Rohnert, pochodził z leżących dziś w obrębie Raciborza (Ratibor) Ocic (Ottitz). 11 września 1821 roku ożenił się w Głubczycach (Leobschütz) z Emilią, córką sekretarza miejskiego Franza Fischera. 9 czerwca 1822 roku urodził im się w Głubczycach syn, któremu dali na chrzcie imiona Carl Franz Alois August. Syn ten, uzyskawszy w roku 1840 świadectwo dojrzałości w Gimnazjum w Gliwicach (Gleiwitz), studiował medycynę w Greifswaldzie i tam w roku 1844, mając 22 lata, uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji o tzw. kołtunie polskim (De plica Polonica, Gryphiae 1844). Po uzyskaniu aprobaty osiadł w leżącym na ówczesnym Nowym Pomorzu Przednim mieście Demmin, gdzie otworzył praktykę lekarską i gdzie spędził resztę życia.

Był członkiem Towarzystwa Entomologicznego w Berlinie od roku 1857 i członkiem Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego od roku 1868. W roku 1862 na łamach „Berliner entomologische Zeitschrift” pisał o tym, jak w roku 1857 w okolicach Demmin potraśając gałęziami iwy nad otwartym parasolem złapał jeden okaz rzadkiego rzemlika podobnego (*Saperda similis*), chrząszcza z rodziny kózkowatych. Choć w kolejnych latach prowadził poszukiwania w tej samej okolicy, dopiero w roku 1860 udało mu się znaleźć kolejne okazy. Na temat motyli Rohnert nie opublikował niczego, jednak jego zbiory dostarczyły wielu informacji do wykazu motyli z Nowego Pomorza Przedniego i Rugii →Wilhelma Heinricha Paula i Carla Plötza z roku 1872.

W roku 1864 opublikował w „Journal für Ornithologie” artykuł o występowaniu kulczyka zwyczajnego (*Serinus serinus*) w południowej części Górnego Śląska. Pisał w nim, że choć w młodości był dobrze zaznajomiony z ptakami swoich ojczystych stron, nigdy nie widział tam tego ptaka. Po raz pierwszy zobaczył go dopiero w roku 1858 w Ustroniu nad Wisłą, następnie zaś w roku 1864 trafił na liczne osobniki w okolicach Raciborza. Artykuł ten był przytaczany

później przez wielu innych badaczy śląskiej awifauny, m.in. przez Alexandra von Homeyera (→t.1), →Bernarda Borggreve, →Kurta Floericke i Paula Kollibayę (→t.1).

W roku 1873 Rohnert został jako lekarz odznaczony Orderem Korony IV kl. Zmarł w Demmin w maju 1876 roku. Choć sam był katolikiem, ożenił się z ewangeliczką Klarą Karoliną Wilhelminą Reimer. Ich syn, urodzony 18 maja 1849 roku w Demmin Victor Carl Ludwig Ernst, był leśnikiem. Zmarł w roku 1919 w Cassel.

Publikacje: Briefliche Mitteilungen: Nistkolonie von *Hirundo rupestris*; *Pyrrhocorax alpinus*; Flug von *Cypselus melba*; *Tichodroma muraria*; *Petrocosyphus saxatilis*?; Familien von *Nucifraga caryocatactes*; *Aquila fulva*; *Cinclus aquaticus*, *Naumania* 7, 1857; *Saperda phoca* in Demmin in Vorpommern, *Berl. Entom. Zeitschr.* 6, 1862; Einige Beobachtungen über *Fringilla serinus*, *Journ. f. Ornith.* 12, 1864; Briefliches aus Vorpommern und Meklenburg, *ibid.* 14, 1866.

Źródła: Borggreve B., Die Vogel-Fauna von Norddeutschland, Berlin 1869, s. 75; *Entom. Kalender* 1876, s. 21; Fitzau A., Zum Gedächtnis – Ernst Rohnert, *Zeitschrift für Forst- und Jagdwesen* 51, 1919, s. 657-661; Floericke C., Avifauna der Provinz Schlesien, I. Lief., Marburg 1892, s. 30, 222-223; Homeyer A. v., Über des Vorkommen einiger, zum Theil seltenerer Vögel, bei Glogau in Nieder-Schlesien, *Journ. f. Ornith.* 14, 1866, s. 32-36; Kollibay-Vögel, s. 27, 266; Mitglieder des Vereins, *Berl. Entom. Zeitschr.* 1, 1857, s. XI; Nieberding-Gleiwitz, s. 80; Paul H., Plötz C., Verzeichniss der Schmetterlinge, welche in Neu-Vorpommern und auf Rügen beobachtet wurden, *Mitt. Naturwiss. Ver. Neu-Vorpom. Rügen* 4, 1872, s. 52-115; Personalien, *Allgemeine Medicinische Central-Zeitung* 42, 1873, Beilage zu No. 12; Staatsarchiv Greifswald, Demminches Kirchenbuch, Geborne und Getaufte in dem Jahre 1849, poz. 211 (familysearch.org); Vereinsangelegenheiten, *Deutsche Entom. Zeitschr.* 20, 1876, s. XI; Verzeichniss der Mitglieder, *Journ. f. Ornith.* 16, 1868, s. 416; *ibid.* 18, 1870, s. 76; ZA Opava, Designatio Copulatorum in Ecclesiae parochiali Leobschicensi 1821, s. (6); *ibid.*, Verzeichniss der in der Parochial-Kirche zu Leobschütz Getauften von dem Jahre 1822, s. (10).

RÖRIG GEORG FRIEDRICH KARL

(1864-1941)

Badacz zapotrzebowania na pokarm u ptaków

Urodził się 31 października 1864 roku w Głogowie (Glogau) w rodzinie inspektora kolejowego Ernsta Wilhelma Augusta Röriga i jego żony Idy Johannы Marii z domu Bail. Uczył się najpierw w Berlinie, później zaś w Erfurcie, gdzie w roku 1884 uzyskał świadectwo dojrzałości. Przez trzy kolejne lata zapoznawał się na Śląsku praktycznie z rolnictwem, zaś w roku 1887 rozpoczął studia w Halle m.in. pod

kierunkiem Juliusa Kühna (→t.1). W roku 1890 został asystentem w powstałym z inicjatywy Kühna ogrodzie zoologicznym zwierząt domowych. Od roku 1891 pracował jako nauczyciel rolnictwa w Offenbach nad Menem (Offenbach am Main) w Hesji. Poznał wówczas urodzoną 7 października 1873 roku we Frankfurcie nad Menem (Frankfurt am Main) Adelę Franciszkę Alwinę, córkę kupca Heinricha Antona de Bary i jego żony Johanny Karoliny Zofii z domu Stallwag, z którą ożenił się 27 września 1893 roku. W roku 1892 uzyskał w Halle stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy poświęconej ploniarkom, których larwy żerują na roślinach zbożowych. Nosiła ona tytuł „*Oscinis frit und pusilla*, Beitrag zur Kenntniss der kleinen Feinde der Landwirthschaft”. Od 1893 był asystentem w Instytucie Zoologicznym Uniwersytetu w Berlinie i docentem entomologii rolniej w berlińskiej Królewskiej Wyższej Szkole Rolniczej. W roku 1894 opublikował przeznaczone dla studentów wprowadzenie do entomologii. Mieszkał w tym czasie w Charlottenburgu, gdzie przyszły na świat jego dzieci – urodzony 7 lipca 1894 roku Georg Heinrich August i urodzona 21 października 1895 roku Ida Emma Karolina Maria Lucja.

W roku 1896 został przeniesiony do Królewca (Königsberg), gdzie jako profesor nadzwyczajny wykładał uprawę roślin, technikę uprawy i narzędziownictwo. Z dniem 1 maja 1898 roku rozpoczął pracę w Oddziale Biologicznym Królewskiego Instytutu Zdrowia w Berlinie, który w roku 1905 został przekształcony w samodzielny Biologiczny Instytut Rolnictwa i Leśnictwa. W instytucie tym kierował Działem Zoologicznym aż do przejścia w stan spoczynku w roku 1918. Już w Królewcu rozpoczął kontynuowane później w Berlinie badania nad zapotrzebowaniem na pokarm u ptaków drapieżnych (sokołowatych i jastrzębiowatych), sów, krukowatych i ptaków owadożernych. Doświadczenia m.in. z karmieniem małych ptaków

w klatkach zapewniających im dostatecznie dużo swobody i badania żołądków krukowatych dostarczyły mu danych liczbowych do tabel, którymi chciał potwierdzić gospodarcze znaczenie ptaków i uzasadnić potrzebę ich ochrony. Życzliwie do jego badań nad krukowatymi odniósł się m.in. Martin Handmann, zaś przeciw sformułowanym przez Röriga jednostronnym wnioskom, których nie potwierdził on obserwacjami wolno żyjących ptaków, szczególnie ostro wystąpił Baruch Placzek z Brna (Brünn). Ostatecznie w historii kształtowania się prawnej ochrony ptaków badania Röriga nie odegrały nawet drugorzędnej roli. Znacznie ważniejsze okazały się jego badania związane z wędrówkami ptaków i fakt, że odegrał kluczową rolę w powstaniu stacji ornitologicznej w Rositach (niem. Rositten, ros. Rybaczej) na Mierzei Kurońskiej (niem. Kurische Nehrung, ros. Kurszkaja kosa).

Poza ptakami i ich znaczeniem dla gospodarki w obrębie jego zainteresowań znalazła się również biologia myszy i naukowa strona łowiectwa, razem z →Paulem Sorauerem począwszy od 3 wydania z 1903 roku opracowywał kolejne edycje podręcznika „Pflanzenschutz”, wraz z Friedrichem Krügerem opracował przeznaczony dla ogrodników przegląd chorób i uszkodzeń roślin ogrodowych, a w latach I wojny światowej zajmował się ssakami Puszczy Białowieskiej. Był też autorem wielu plakatów i ulotek publikowanych przez Biologiczny Instytut Rolnictwa i Leśnictwa (Der Hopfenkäfer (*Plinthus porcatus* Panz.), 1898, 1900; Die Fritfliege, 1901, 1905; Die Bekämpfung der Feldmäuse, 1901, 1905, 1907 mit O. Appel; Über die Anlage von Niststätten für insektenfressende Vögel, 1903, 1905, 1907; Der Maulwurf, 1904, 1905; Die Bussarde und Hühnerhabicht, 1904, 1905, 1908; Turmfalk und Sperber, 1904, 1905; Spargelschädlinge, 1904 mit F. Krüger; Der Kiefernspinner, 1906; Die Ackerschnecke, 1915; Schädlinge an Hülsenfrüchten, 1915). Po przejściu na emeryturę postanowił zająć się praktycznie rolnictwem, jednak dość szybko porzucił ten zamiar i zamieszkał w Zgorzelcu (Görlitz), gdzie spędził resztę życia. Zmarł w Zgorzelcu 26 maja 1941 roku.

Ważniejsze publikacje: Leitfaden für das Studium der Insekten und Entomologische Unterrichtstafeln, Berlin 1894; Die Geweissammlung der Königlich Landwirtschaftlichen Hochschule in Berlin, mit 42 vom Verfasser gezeichneten Abbildungen nebst einer schematischen Darstellung der bei den beschriebenen Geweihen vorhandenen Homologieen, Neudamm 1896; Zur Jagdschädlichkeit der Krähen, *Deutsche Jäger-Zeitung* 28, 1896-97; Untersuchungen über die Winternahrung der Krähen. *Zool. Garten (Frankfurt)* 38, 1897; Magenuntersuchungen land- und forstwirtschaftlich wichtiger Vögel, *Ber. Landwirtsch. Inst. Univ. Königsberg* 1, 1898; Untersuchungen über den

Nahrung der Krähen, *ibid.*; Untersuchungen über den Nahrungsverbrauch insektenfressender Vögel und Säugetiere, *ibid.*; Ansammlungen von Vögeln in Nonnenrevieren, *Ornith. Monatsschr.* 24, 1899; Magenuntersuchungen land- und forstwirtschaftlich wichtiger Vögel, *Arb. Biol. Abt. f. Land- u. Forstwirtsch.* 1, 1900; Ein neues Verfahren zur Bekämpfung des Schwammspinners, *ibid.*; Die Verbreitung der Saatkrähe in Deutschland, *ibid.*; Die Krähen Deutschlands in ihrer Bedeutung für Land- und Forstwirtschaft, *ibid.*; Tabellen der Untersuchungen über die Nahrung der Krähen vom 13. November 1897 bis 12. November 1899, *ibid.*; Erwiderungen, *Ornith. Monatsber.* 9, 1901; Pflanzenschutz – Anleitung für den praktischen Landwirt zur Erkennung und Bekämpfung der Beschädigungen der Kulturpflanzen, 3. Aufl., Berlin 1903 [mit P. Sorauer; 4. Aufl. 1907, 5. Aufl. 1910, 6. Aufl. 1915]; Untersuchungen über die Verdauung verschiedener Nahrungsstoffe im Krähenmagen, *Ornith. Monatsschr.* 28, 1903; Studien über die wirtschaftliche Bedeutung der insektenfressenden Vögel, *Arb. Biol. Abt. f. Land- u. Forstwirtsch.* 4, 1905; Untersuchungen über die Nahrung unserer heimischen Vögel, mit besonderer Berücksichtigung der Tag- und Nachtraubvögel, *ibid.*; Gutachten betreffend Polizei-Verordnungen, die das Halten einheimischer Singvögel in Käfigen verbiete, *ibid.*; Studien über das Gebiss mitteleuropäischer recenter Mäuse, *ibid.* 5, 1907 [mit C. Börner]; Magenuntersuchungen heimischer Raubvögel, *ibid.*; Untersuchungen über die Verdauung verschiedener Nahrungsstoffe in Krähenmagen, *ibid.*; Krankheiten und Beschädigungen der Nutz- und Zierpflanzen des Gartenbaues, Stuttgart 1908 [mit F. Krüger]; Die nordische Wühlratte, *Arvicola ratticeps* Keys. et Blas. in Deutschland und ihre Verwandtschaft mit den russischen Arvicoliden, *Arb. Biol. Abt. f. Land- u. Forstwirtsch.* 7, H. 4, 1909; Magen- und Gewöluntersuchungen heimischer Raubvögel, *ibid.*; Tierwelt und Landwirtschaft – des Landwirtes Freunde und Feinde unter den freilebenden Tieren, Stuttgart 1910; Die wirtschaftliche Bedeutung der Vogelwelt als Grundlage des Vogelschutzes, *Mitt. Biol. Anst. f. Land- u. Forstwirtsch.* 9, 1910; Beiträge zur Biologie der Mäuse, *ibid.* 12, 1912; Über einen Hasen-Kaninchenbastard aus freier Wildbahn, *Veröffentlichungen des Instituts für Jagdkunde* 1, 1912; Wild, Jagd und Bodenkultur – ein Handbuch für den Jäger, Landwirt und Forstmann, Neudamm, 1912; Die tierischen Rohstoffe und ihre Veredlung, Braunschweig 1916 [mit A. Binz]; Die Säugetiere, w: Białowieś in deutscher Verwaltung, H. 3, Berlin 1918.

Źródła: Catalogus Professorum, Bio-Bibliographisches Verzeichnis der Professoren, Dozenten, Lektoren, Bibliothekare der Albertus-Universität Königsberg 1871–1918, w: Tilitzki Ch., Die Albertus-Universität Königsberg, ihre Geschichte von der Reichsgründung bis zum Untergang der Provinz Ostpreussen (1871–1945), Bd 1, 1871–1918, Berlin 2012, s. 609–610; Drost R., Schütz E., Georg Rörig †, Der Vogelzug 12, 1941, s. 201–202; Gebhardt-Ornithologen I, s. 296, II, s. 184, IV, s. 76; Handmann M., Rörig, Regierungs-Rat Dr. G., Die Krähen Deutschlands in ihrer Bedeutung für Land- und Forstwirtschaft, *Ornith. Monatsschr.* 26, 1901, s. 11–112; Hessisches Hauptstaatsarchiv Wiesbaden, Standesamt Frankfurt am Main, Heiratsregister 1893/1447 (ancestry.de); LA Berlin, Standesamt Charlottenburg, Geburtsregister 1894/1905, 1895/3356 (ancestry.de); Plaček B., Zur Klarung in der Vogelschutz-Frage, *Ornith. Jahrb.* 12, 1901, s. 121–180; Ratsarchiv Görlitz, Personenstandsregister, Sterbefälle 1931–41 R (1941/801); Rörig G., Vita, w: *Oscinis frit* und *pusilla*, Beitrag zur Kenntniss der kleinen Feinde der Landwirtschaft, Halle 1892, s.

(35); Schütz E., Erinnerungen an die Vogelwarte Rossitten in Bildern, *Ornithologische Mitteilungen* 28, 1976, nr 10, s. 204–211 (portr.); Thienemann J., I. Jahresbericht (1901.) der Vogelwarte Rossitten der Deutschen Ornithologischen Gesellschaft, *Journ. f. Ornith.* 50, 1902, s. 137–156.

RUHMER GUSTAV FERDINAND

(1853–1883)

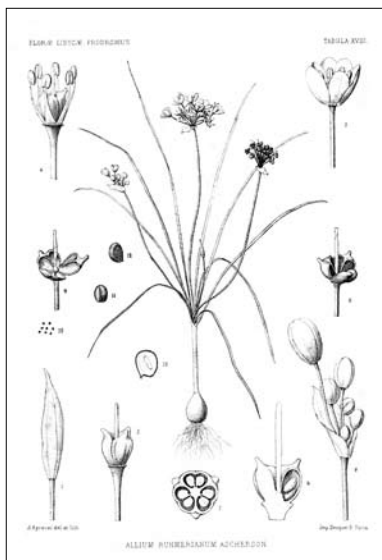
Badacz flory Brandenburgii, Pomorza, Turynгии i Libii

Urodził się 21 maja 1853 roku w Rudach Wielkich (Gross Rauden) w ówczesnym powiecie rybnickim (Kreis Rybnik) w rodzinie nadwornego księżęcego ogrodnika Wilhelma Ruhmera i jego żony Elizy z domu Gleim. 3 lipca 1883 roku został ochrzczony przez pastora z Kotlarni (Jakobsvalde). Gdy w roku 1862 jego ojciec, zastąpiony przez pochodzącego z Niemczy (Nimptsch) Wilhelma Peickera, przeszedł w stan spoczynku, Ruhmer wyprowadził się z rodziną z Rud i od roku 1866 mieszkał w Berlinie. Od roku 1874 figurował w wykazie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg jako kupiec, a od roku 1877 jako student zamieszkały w Berlinie przy Elsasserstrasse 28 (pod tym samym adresem wg berlińskich książek adresowych mieszkał jego ojciec). Po raz pierwszy na posiedzeniach towarzystwa wystąpił 2 października 1875 roku, demonstrując okazy mieszańca przymiotna kanadyjskiego i ostrego (*Erigeron acer* × *canadensis* = *E. hülsenii* Vatke) znalezione na dworcu w leżącym dziś w obrębie Berlina Friedenau. Rok później, 24 listopada 1876 roku, demonstrował zebrane przez siebie okazy roślin z Turynгии i okolic Berlina, a 28 czerwca 1878 roku mówił o odkrytym przez siebie koło leżącego dziś w obrębie Berlina Köpenick stanowisku turzycy pchlej (*Carex pulcaris*). Zbierane przez siebie okazy oferował do wymiany w ramach Schlesischer Botanischer Tauschverein – w sprawozdaniach tego stowarzyszenia jego nazwisko pojawiało się w latach 1877–81.

Gdy w roku 1877 Johannn Xaver Robert Caspary szukał kogoś, kto mógłby kontynuować rozpoczęte przez Willy'ego Retzdorffa badania flory okolic Wałcza (Deutsch Krone), Alexander Braun polecił mu Ruhmera. Ten udał się do Królewca (Königsberg), gdzie otrzymał od Caspary'ego szczegółowe wskazówki dotyczące badań. W tym samym roku zakończył badania flory okolic Wałcza i rozpoczął badania okolic Złotowa (Flatow). O rezultatach swojej pracy, za którą otrzymał 1086 marek i 97 fenigów, pisał w czasopiśmie Towarzystwa Fizyczno-Ekonomicznego w Królewcu. Opowiadał też o nich na posiedzeniu

Botanischer Verein der Provinz Brandenburg 20 listopada 1878 roku.

W roku 1879 przeprowadził się do domu przy Grunewaldstrasse 9 w Berlinie-Schöneberg. Z takim adresem od roku 1880 figurował w wykazie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg jako pracownik pomocniczy w Królewskim Muzeum Botanicznym. W muzeum tym musiał już wcześniej pracować jako wolontariusz, skoro w roku 1876 Wilhelm Vatke upamiętnił jego nazwisko w nazwie nowego gatunku tojeści z abisyńskich zbiorów Wilhelma Schimper – *Lysimachia ruhmeriana*. W diagnozie tego gatunku napisał: „Gatunek poświęcony Gustawowi Ruhmerowi, wybitnemu młodemu człowiekowi i mojemu przyjacielowi, wielce zasłużonemu dla Królewskiego Zielnika w Berlinie, a zwłaszcza dla kolekcji Schimper”.

30 kwietnia 1880 roku na posiedzeniu Botanischer Verein der Provinz Brandenburg Ruhmer mówił o zakonkyci niemieckiej (*Asplenium germanicum*) w zachodniej Turynii. W tym samym roku na łamach „Journal für Ornithologie” ukazała się jego jedyna publikacja zoologiczna. Pisał w niej: „Już od wielu lat wykorzystuję moje letnie wakacje na wycieczki po Turynii, gdzie stałą kwaterę mam w Barchweld, miasteczku nad Werrą, niedaleko kurortu Liebenstein. Prowadzone tam przeze mnie obserwacje są wprawdzie poświęcone głównie florze, ciągle jednak zwracam też uwagę na ptaki i chciałbym zakomunikować o tym, co zaobserwowałem i czego się dowiedziałem”.

Po części wstępnej Ruhmer zamieścił zaopatrzony w krótkie uwagi wykaz 73 gatunków ptaków zaobserwowanych w dolinie Werry.

W roku 1882, kontynuując badania prowadzone wcześniej w okolicach Wälcza i Złotowa, na zlecenie Botanischer Verein der Provinz Brandenburg objechał okolice Choszczna (Arnswalde) i Strzelec Krajeńskich (Friedeberg). Jego najbardziej interesujące znaleziska florystyczne z tego obszaru demonstrował Paul Ascherson 16 września tegoż roku na posiedzeniu stowarzyszenia.

Na przełomie lat 1882-83 w prasie botanicznej pojawiły się informacje o wyjeździe Ruhmera do Libii. Zebrane tam okazy roślin miał oznaczyć Paul Ascherson, on też miał je następnie porozsyłać chętnym w cenie 20 marek za centurię. Ruhmer pokładał w tej podróży wielkie nadzieje, gdyż od dłuższego czasu chorował na gruźlicę i liczył na to, że klimat Libii złagodzi objawy choroby. Pod względem botanicznym podróż przyniosła interesujące rezultaty – przytaczane w literaturze botanicznej pod nazwą „Flora Cyrenaica” zbiory zielnikowe obejmowały 50 numerów z Malty, 31 z Trypolisu i 426 z Bengazi. Postęp choroby nie udało się jednak zahamować. Ruhmer zmarł niedługo po powrocie z podróży, 23 sierpnia 1883 roku w Schmalkalden w Turynii.

Większość gatunków z jego libijskiej kolekcji znalazła się w dziele „Florae Libycae Prodromus” Ernesta Armanda Duranda i Gustave’a Barratte, przy którym współpracowali też Paul Ascherson, William Barbey i Reinhold Muschler. Wśród wielu opisanych w nim nowych gatunków znalazł się tam też nowy gatunek czosnku – *Allium ruhmerianum* Ascherson. Poza tym nazwisko Ruhmera zostało upamiętnione w nazwach mieszańców szczawiu *Rumex × ruhmeri* Hausknecht (*conglomeratus × sanguineus*) i situ *Juncus × ruhmeri* Ascherson et Graebner (*conglomeratus × glaucus*).

Publikacje: Bericht des Herrn G. Ruhmer über seine Untersuchung des Kreises Deutsch-Krone 1877 und den Anfang der Untersuchung des Kreises Flatow 1877, *Schriften Phys. Ök. Ges. Königsberg* 19, 1878; Beitrag zur Ornithologie des Werrathales in Thüringen, *Journ. f. Ornith.* 28, 1880; Die in Thüringen bisher wild beobachteten und wichtigsten cultivirten Pflanzenbastarde, *Jahrb. Bot. Gart. Berlin* 1, 1881; Bericht über eine im Auftrage des Vereins im Juni und Juli 1882 unternommene botanische Durchforschung der Kreise Friedeberg und Arnswalde, nebst Beiträgen zur Flora des nordöstlichen Theils der Provinz Brandenburg von F. Paeske, E. Hunger und P. Zechert, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 25, 1883.

Źródła: Adressbuch Berlin 1866, s. 509; ibid. 1874, s. 697, ibid. 1875, s. 741; AP Opole, ewangelicka parafia w Kotłarni, Tauf-Register 1853-55, s. 10; Ascherson P., Vorlage bemerkenswerter, von Herrn Gr. Ruhmer im nordöstlichen Theile der Provinz gesammelter Pflanzen, *Verh. Bot. Ver.*

Prov. Brandenb. 24, 1882, s. XXI; Ascherson P., Personalnachricht, Bot. Zeitung 41, 1883, kol. 672; Ascherson-Graebner 2, 2, 1902-04, s. 451; Bolle C., Bericht über die dreiundzwanzigste Versammlung des botanischen Vereins zu Berlin am 2. October 1875, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 17, 1875, s. XXV (*Erigeron acer* × *canadensis* (*E. hilsenii* Vatke)); Correspondenz, Österr. Bot. Zeitschr. 33, 1883, s. 31-32 (list P. Aschersona z 3.12.1882 m.in. o wyjeździe Ruhmera do Libii); ibid. 34, 1884, s. 145 (list P. Aschersona o wstępnych wynikach prac nad libijskim zielnikiem Ruhmera); Durand E. A., Barrate G., Florae Libycae Prodomus, Geneve 1910, cz. wstępna – s. VII, XI, XVII, XXIV, XXV, cz. zasadnicza – passim (na il. tab. XVIII – *Allium ruhmerianum* Asch.); Hausknecht C., Beitrag zur Kenntnis der einheimischen Rumices, Mitt. Geogr. Ges. Jena 3, 1885, s. 56-79; Jber. Schles. Bot. Tauschver. 16, 1877-78; ibid. 18, 1879-80; ibid. 19, 1880-81; Kanitz A., Halálózások, Magyar Növénytani Lapok 7, 1883, s. 122-123; Nachrichten, Bot. Zeitung 41, 1883, kol. 47; Notizen über Pflanzensammlungen, Bot. Jb. 4, Beibl. 2, 1883, s. (1); Nouvelles, Bull. Soc. Bot. France 29, 1882, Revue bibliographique, s. 144; Personalnachrichten, Bot. Centralbl. 15, 1883, s. 328; Sallmann M., Verdiente Fachgenossen – drei Geschlechter der Gärtnerfamilie Peicker, Die Gartenwelt 23, 1919, s. 364-366; Sitzung vom 24. November 1876, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 19, 1877, s. 8-9 (Vorlage von Pflanzen aus der Thüringer und Berliner Flora); Sitzung vom 28. Juni 1878, ibid. 20, 1878, s. 60 (*Carex pulicaris* L. bei Köpenick); Sitzung vom 29. November 1878, ibid., s. 112-114 (Über seine Excursionen in den Kreisen Deutsch-Crone und Flatow in Westpreussen); Sitzung vom 30. April 1880, ibid. 22, 1880, s. 64 (Über *Asplenium germanicum* Weis im westlichen Thüringen); TL-2, 4, 1983, s. 981; Über Herrn Ruhmer und seine Thätigkeit hatte Herr Prof. Dr. Caspary Folgendes schriftlich mitgeteilt, Schriften Phys. Ök. Ges. Königsberg 19, 1878, s. 47; Urban-Geschichte, s. 390, 422, 427; Vatke W., Plantae abyssinicae collectionis nuperrimae Schimperianae enumeratae, Linnaea 40 (N. F. 6), 1876, s. 183-224; Verzeichniss der Mitglieder, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 16, 1874, s. XXXVII; ibid. 19, 1877, s. II; ibid. 21, 1879, s. XXXIX; ibid. 22, 1880, s. XLIV; ibid. 24, 1882, s. XLVI.

RUPP HEINRICH FRIEDRICH CHRISTIAN

(1811-1892)

Zbieracz chrząszczy i roślin z okolic Świdnicy

Urodził się 2 września 1811 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie mistrza płócienniczego Johanesa Rupp'a i jego żony Doroty z domu Damaschken (w akcie zgonu Rupp'a: Damaske). Był kolegą szkolnym, a później przyjacielem i towarzyszem wypraw Carla Letznera (→t.1). Razem przemierzali wszystkie pasma Sudetów, byli też razem w okolicach Salzburga, w Tyrolu i Styrii, w Szwajcarii, we Włoszech i w Norwegii. Rupp ukończył najprawdopodobniej tak jak Letzner Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie we Wrocławiu. W Szkole Miejskiej w Świdnicy (Schweidnitz) został zatrudniony na stałe w roku 1835.

15 lutego 1836 roku ożenił się w Świdnicy z 24-letnią wdową po nauczycielu Johannie Carlu Ludewigu, pochodzącą z Wrocławia Christianą Henriettą Amalią z domu Volkmann. Po śmierci żony, która zmarła 6 czerwca 1838 roku na gruźlicę, do końca życia żył już samotnie.

O jego odkryciach florystycznych z okolic Świdnicy w publikacjach z lat 1869-1881 pisali Adolf Engler (→t.1), Franz Peck (→t.1) i Emil Fiek (→t.1), a Letzner uwzględnił w swoich późnych publikacjach niektóre jego odkrycia faunistyczne. W latach 1876-90 Rupp figurował w wykazie członków Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. Był też jednym z założycieli i przewodniczącym świdnickiej filii Towarzystwa Pestalozziańskiego. W lipcu 1881 roku po 48 latach pracy przeszedł w stan spoczynku. Z tej okazji został odznaczony Orderem Korony IV kl. Zmarł 9 stycznia 1892 roku w Świdnicy, przeżywszy 80 lat, 4 miesiące i 7 dni. Zgodnie z jego ostatnią wolą jego księgozbiór rozdano świdnickim nauczycielom, a zbiory przyrodnicze przekazano świdnickim szkołom. Z jego oszczędności liczących 1000 marek utworzono fundusz, z którego odsetki miały otrzymywać osoby sprawujące nadzór na tymi zbiorami.

Źródła: Anders-Statistik 1848, s. 238; ibid. 1867, s. 340; AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, księga chrztów 1811, k. 338, poz. 45; ibid., USC Świdnica, księga zgonów 1892/23; Dittrich R., Nachruf auf Carl Letzner, Zeitschr. f. Entom. N. F. 15, 1890, s. 1-18; Engler-Verzeichniss 1869, 1870; Entom. Kalender 1876, s. 25; Evangelische Gemeinde Schweidnitz, Totenbuch Stadt 1838-1865, poz. 1838/101; ibid., Totenbuch Stadt 1863-1893, poz. 1892/19; ibid., Trauungen 1819-1841, poz. 1828/100, 1836/32 (familysearch.org); Fiek-Flora, I, s. 117, II, s. 17 – *Aquilegia vulgaris*, s. 33 – *Dentaria enneaphylla*, itd.; Letzner C., Ueber ein häufiges Auftreten des *Carpophilus hemipterus* L., Jber. SGVK 59, 1881, s. 345-347; Letzner C., Über den Status der Coleoptern-Arten Schlesiens Ende des Jahres 1884, Jber. SGVK 62, 1884, s. 349-350; Peck F., Die Flora von Umgegend von Schweidnitz, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 14, 1871, s. 16-56; Peck F., Nachtrag zur Flora von Schweidnitz, ibid. 15, 1875, s. 56-67; Personal-Chronik, Amts-Blatt der Regierung in Breslau 26, 1835, s. 228; Schirrmann W., Chronik der Stadt Schweidnitz, Schweidnitz (1909), s. 109, 112, 117, 120, 155; Verzeichniss der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. N. F. 5, 1876, s. (VIII); ibid. 15, 1890, s. IX.

SCHADENBERG ALEXANDER

(1851-1896)

Badacz Filipin

Urodził się 27 czerwca 1851 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie sekretarza rejencji wrocławskiej Friedricha Wilhelma Alexandra Franza Schadenberga i jego żony Elwiry Herminy Matyldy z domu Hannig. Na chrzcie otrzymał imiona Friedrich Wilhelm Carl Alexander Ernst. Po ukończeniu Gimnazjum św. Marii Magdaleny pracował w aptece, studiował też przez pewien czas na Uniwersytecie Wrocławskim pod kierunkiem m.in. Goepperta (→t. 1) i Löwiga. Biograf Schadenberga, Otto Scheerer, twierdził, że w wieku 23 lat uzyskał on we Wrocławiu stopień doktora filozofii, w wielu publikacjach dodawano też przy jego nazwisku „Dr.”, jednak w wydany w roku 1905 wykazie wrocławskich prac uniwersyteckich nie figuruje żadna jego dysertacja. Od roku 1874 pracował w zakładach wydobywających i przetwarzających sole potasowe w Stassfurcie w Saksonii-Anhalt, zaś w roku 1876 przyjął ofertę pracy w zakładach chemicznych Paula Sartoriusa w Manili.

W ciągu trzech lat pracy w Manili podjął wiele wypraw, podczas których dość dobrze poznał prowincje Battan, Zambales i Pampanga środkowego Luzonu. W roku 1879 problemy zdrowotne zmusiły go do powrotu do Wrocławia, wcześniej jednak zaplanował z poznanym w Manili Ottonem Kochem wyprawę, której celem miało być zbadanie południowej części Mindanao, zwłaszcza terenów wokół Mount Apo nad zatoką Davao. Jedynym poważnym zagrożeniem na drodze do realizacji tego zamierzenia mogły okazać się zaręczyny Schadenberga z Anną Haendler, udało mu się jednak przekonać narzeczoną o konieczności powrotu na Filipiny.

W grudniu 1881 Schadenberg i Koch zamieszkali w zasiedlonej przez plemię Bagobo wiosce Sibulan, gdzie kupili od wodza bambusową chatę za kilka zwojów mosiężnego drutu. W ciągu półrocznego pobytu w położonej na południe od Mount Apo wiosce badacze zgromadzili wiele okazów etnograficznych, florystycznych i faunistycznych (w tym ok. 20 tysięcy okazów motyli), a także wiele materiałów entograficznych i lingwistycznych. 20 lutego 1882 wyruszyli na wyprawę, podczas której weszli na szczyt Mount Apo. Na zboczach tego wulkanu znaleźli nowy gatunek z rodziny mirtowatych, któremu na cześć żony Schadenberga →Berthold Stein w roku 1885 nadał nazwę *Leptospermum annae*, zaś podczas wyprawy na górę Parag odkryli nowy gatunek raflezji z kwiatami o średnicy 80 cm. Nazwę na cześć Schadenberga nadał mu prof. Goeppert, opisał zaś ten gatunek w roku 1885 Georg Hieronymus (→t. 1), stąd prawidłową jego nazwą jest *Rafflesia schadenbergiana* Goeppert ex Hieronymus. Uwieńczeniem ekspedycji było zbadanie grzebalnych jaskiń na wysepce Samal, skąd badacze przywieźli m.in. bogatą kolekcję czaszek.

Pod koniec lipca 1882 Schadenberg wrócił z zebranymi skarbami do Wrocławia, gdzie zamierzał zająć się ich opracowaniem. Nie chciał przy tym wiązać się z żadnym instytutem ani muzeum, toteż, by zapewnić sobie finansową niezależność, kupił aptekę dworską w Głogowie (Glogau) i prowadził ją przez kolejne trzy lata. W tym czasie nawiązał kontakty z różnymi placówkami i został członkiem towarzystw etnograficznych i antropologicznych w Berlinie, Wiedniu (Wien), Dreźnie (Dresden), Lejdzie (Leiden) i Paryżu. W roku 1884 podczas Kongresu Antropologicznego we Wrocławiu wygłosił referat o sztucznych deformacjach zaobserwowanych na czaszkach z jaskiń wysepki Samal.

Okazja powrotu na Filipiny nadarzyła się w roku 1885, gdy w Manili zmarł jeden ze współników Sartoriusa i ten zaproponował Schadenbergowi udziały w swoim przedsiębiorstwie. Schadenberg przystał na propozycję tym chętniej, że miał zamieszkać nie w samej Manili, której klimat dał mu się już wcześniej we znaki, a w Vigan, w prowincji Ilocos Sur na zachodnim brzegu Luzonu. Od roku 1886 podejmował kolejne wyprawy, badając obszar Kordyliery Centralnej. Po krótkiej wizycie w Niemczech w roku 1890 wrócił wiosną 1891 roku na Filipiny. Dawna firma Sartoriusa, która po przekształceniach stała się firmą „Boie i Siegert”, od tego roku była firmą „Boie i Schadenberg”, co zmusiło Schadenberga do pozostania w Manili. Nowym obszarem jego badań stała się łatwo dostępna z Manili wyspa Mindoro. Odwiedził ją po raz pierwszy w roku 1894 i po raz drugi w roku 1895.

Kolejną wyprawę planował w roku 1896, wcześniej jednak, próbując podreperować nadwężone zdrowie, odwiedził prowincję Capiz na wyspie Panay, gdzie zamieszkał w domu swego przyjaciela, hiszpańskiego gubernatora Cadrany. Tam 26 stycznia 1896 roku zmarł 5 miesięcy przed swymi 45 urodzinami.

Zebrane przez niego zbiory florystyczne poza Goepertem i Steinem (*Usnea schadenbergiana* Goepfert et Stein, *Psorothecium schadenbergianum* Stein, *Aerides quinquevulnerum* Ldl. var. *schadenbergianum* Stein), opracowywał też Otto Warburg (*Rhododendron schadenbergii*). Zbiory faunistyczne opracowywali m.in. Karl Gottfried Semper (*Ptychandra schadenbergi*, *Papilio (Menelaides) schadenbergi*), Otto Franz von Moellendorff (*Diplommata schadenbergi*, *Dorcasia schadenbergi*, *Cochlostyla (Axina) schadenbergi*), Johann Gustav Fischer (*Eumeces (Riopa) schadenbergi*, *Geophis schadenbergi*, *Trimeresurus schadenbergi*) i Adolf Bernhard Meyer (*Phloeomys schadenbergi*).

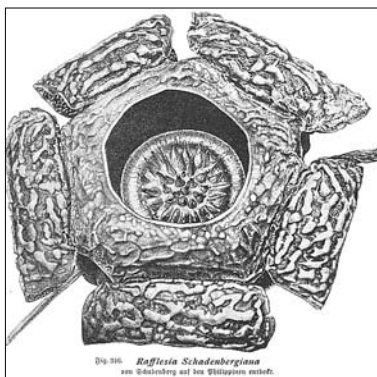

Fig. 106. *Rafflesia schadenbergiana* von Schadenberg auf den Philippinen entfällt.

Publikacje: Über die Negritos der Philippinen, *Zeitschr. f. Ethnol.* 12, 1880; Über *Amorphophallus*, *Jber. SGVK* 58, 1880; Erforschung von Süd-Mindanao, *ibid.* 60, 1882; Leben, Sitten und Gewohnheiten der wilden Stämme des Distriktes Principe auf Luzon, *Ausland* 56, 1883; Ur- und Mischrasen der Philippinen, *Correspondenz-Blatt der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte* 15, 1884; Die Bewohner von Süd-Mindanao und der Insel Samal, *Zeitschr. f. Ethnol.* 17, 1885; Musik-Instrumente der Philippinen-Stämme, *ibid.* 18, 1886; Beiträge zur Kenntnis de Banao-Leute und der Guinanen, Gran Cordillera Central, Insel Luzon, *ibid.* 19, 1887; Beiträge zur Ethnologie von Nord-Luzon, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 18, 1888; Beiträge zur Kenntnis der im Innern Nordluzons lebenden Stämme, *Zeitschr. f. Ethnol.* 20-21, 1889-89; Die Philippinen, I. Nord-Luzon: Tingianen, Banaos, Ginaanen, Silipanan, Apoyáos, Kianganen, Igorroten, Irayas und Ilocanen, *Publicationen aus dem Königlichen Ethnographischen Museum zu Dresden* 8, 1890 [mit A. B. Meyer]; Album von Philippinen-Typen, Nord-Luzon: Negritos, Tingianen, Banaos, Ginaanen, Silipanan, Apoyáos, Kianganen, Igorroten und Ilocanen, Dres-

den 1891 [mit A. B. Meyer]; Die Mangianenschrift von Mindoro, *Abh. Ber. Königl. Zool. Anthr.-Ethnograph. Mus. Dresden* 15, 1895 [mit A. B. Meyer u. W. Foy].

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1851-52, k. 147, poz. 555; Blumentritt F., † Dr. Alexander Schadenberg, *Int. Arch. f. Ethnogr.* 9, 1896, s. 151-152; Blumentritt F., BJ 1, Berlin 1897, s. 428-430; Fischer J. G., Über eine Kollektion von Amphibien und Reptilien von Mindanao, *Jahrbuch der Hamburgischen Wissenschaftlichen Anstalten*, 2, 1885, s. 80-81; Fischer J. G., Herpetologische Bemerkungen, *ibid.*, s. 82-121; Hieronymus G., Über eine neue, von Dr. A. Schadenberg und O. Koch auf Süd-Mindanao entdeckte Art der Gattung *Rafflesia*, *Gartenflora* 34, 1885, s. 3-7; Kollibay P., Dr. Alexander Schadenberg und seine Verdienste um die Erforschung der Philippinen, *Ber. Wiss. Ges. Philomathie Neisse* 28, 1897, s. 378-382; Meyer A. B., Eine neue *Phloeomys*-Art, *Abh. Ber. Zool. Mus. Dresden* 5, 1894-95, nr 6, 2 s.; Meyer A. B., Säugethiere vom Celebes und Philippinen-Archipel, *ibid.* 6, 1896-97, nr 6, 36 s.; Moellendorff O. F. v., Diagnoses novarum specierum ex insulis Philippinis, *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 20, 1888, s. 141-145; Moellendorff O. F. v., Diagnosen neuer Landschnecken von den Philippinen, *ibid.* 22, 1890, s. 199-210; Scheerer O., Alexander Schadenberg, his life and work in the Philippines, *The Philippine Journal of Science* 22, Manila, 1923, s. 447-455 (portr.); Semper C., Reisen im Archipel der Philippinen, 2. Th., Wissenschaftliche Resultate, Bd. 5, Die Schmetterlinge der Philippinischen Inseln – die Tagfalter, Wiesbaden [1886], s. 59, 269; Stein B., Die von Dr. Schadenberg in Mindanao und von R. Fritze in Madeira gesammelten Flechten, *Jber. SGVK* 60, 1882, s. 227-234; Stein B., *Leptospermum (Glaephyria) annae* Stein, *Gartenflora* 34, 1885, s. 66-68; Stein B., Über afrikanische Flechten, *Jber. SGVK* 66, 1888, s. 133-142; Stein B., Orchideenbuch, Berlin 1892, s. 63; Warburg O., Ericaceae, w: Perkins J., *Fragmenta florae Philippinae*, Fasc. III, Leipzig-Paris-London 1905, s. 172-175; na il. 2: *Rafflesia schadenbergiana*, z: Schumann K., Gilg E., *Das Pflanzenreich (Hauusschatz des Wissens, Abt. V, Bd. 7)*, Neudamm [1900], s. 474.

SCHALOW EMIL FRANZ GUSTAV (1888-1945)

Ostatni kustosz Zielnika Śląskiego

Urodził się 14 października 1888 roku w Białogardzie nad Parsętą (Belgard an der Persante) na tzw. Tylnym Pomorzu (Hinterpommern) w rodzinie mistrza kapełuszniczego Georga Schalowa i jego żony Marii z domu Pachaly. Od roku 1910 figurował w spisie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg. W tym samym roku w czasopiśmie tego towarzystwa ukazały się jego dwie pierwsze publikacje – o florze okolic Łobza (Labes) na Pomorzu i ostrokrzewie kolczastym w okolicach Berlina. W pierwszej z nich pisał: „Podczas przeglądania mojego zielnika znalazłem wśród roślin zebranych w lipcu 1905 i 1908 roku koło Łobza na Pomorzu Tylnym pewne interesujące gatunki i for-

my z po części nie znanych dotąd stanowisk”. Wynika z tego, że jego prywatny zielnik zaczął powstawać co najmniej w roku 1905. Potwierdza to podana przez Theodora Schube (→t.1) informacja o osobach, które wzbogaciły Zielnik Śląski w roku 1906 – wśród tych osób znajduje się Schalow (!) z Brzegu (Brieg). W tym samym roku Schube w swoim wykazie wyników badań śląskiej flory podał dla 26 taksonów odkryte przez Schalowa stanowiska z okolic Brzegu. W tym czasie Schalow uczył się w seminarium nauczycielskim w Brzegu, tam też 30 stycznia 1909 roku zdał pierwszy egzamin nauczycielski.

W następnych latach obok doniesień z okolic Brzegu pojawiały się też podawane przez Schalowa doniesienia z okolic Lewina Brzeskiego (Löwen), Ziębic (Münsterberg), Strzelina (Strehlen), Oławy (Ohlau) i Wiązowa (Wansen). W latach 1909-12 pracował w Żeleźniku (Eisenberg) w powiecie strzelińskim, 7 grudnia 1912 roku zdał w Ścinawie (Steinau) drugi egzamin nauczycielski i z dniem 1 kwietnia 1913 roku zatrudniony jako nauczyciel w Miliczu (Militsch). W latach 1914-15 podawał stanowiska roślin głównie z okolic Strzelina i Milicza, obok nich jednak również z okolic Grodkowa (Grottkau) i Otmuchowa (Ottmachau). Do Wrocławia został przeniesiony w roku 1915 – w tym samym roku został członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny. Od przeprowadzki do Wrocławia mieszkał stale w tym samym miejscu. W wykazie członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny z roku 1916 przy jego nazwisku podany jest adres Gallestrasse 31 (dziś ul. Wapienna) – ten sam adres podają też wrocławskie książki adresowe z lat 1927, 1935 i 1937. W latach 1915-32 pracował w ewangelickiej szkole ludowej nr 41 we Wrocławiu. Z dniem 1 kwietnia 1932 roku został przeniesiony do ewangelickiej szkoły ludowej nr 67, w której 1 kwietnia 1943 roku został mianowany rektorem.

Od roku 1916 podawał przede wszystkim stanowiska z okolic Wrocławia, obok nich jednak, poza miejscowościami wymienionymi wyżej, również z okolic Brzegu Dolnego (Dyhernfurth), Urazu (Auras), Kamieńca Żąbkowickiego (Camenz), Srebrnej Góry (Silberberg), Barda Śląskiego (Wartha), Środy Śląskiej (Neumarkt) i Szprotawy (Sprottau). Każdy kolejny rok przynosił nowe odkrycia, nieustannie wzbogacał też Schalow zbiory zielnikowe Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny. W sprawozdaniach kustosa Zielnika Śląskiego, Theodora Schube, niejednokrotnie tylko on był wymieniany jako osoba, która w danym roku przyczyniła się do powiększenia zbiorów zielnikowych.

Przez wiele lat zajmował się różami, wyróżniając dwa nowe ich gatunki, *Rosa hassei* i *Rosa silesiaca*, oraz jednego mieszańca, *Rosa × schwertschlagerei*. Inte-

resował się też geografią roślin oraz związkami między rozprzestrzenianiem się roślin a dawnym osadnictwem. Do użytku szkolnego napisał książeczkę „Der deutsche Wald” i wydany w roku 1943 podręcznik biologii.

Gdy po 40 latach pracy z dniem 31 grudnia 1929 roku Theodor Schube zrezygnował ze stanowiska kustosa Zielnika Śląskiego, powierzono to stanowisko Schalowowi. Początkowo przy pomocy Schubego, a po jego śmierci samodzielnie, Schalow wzbogacał nieustannie zbiory Zielnika, współpracując przy tym, tak jak jego poprzednik, z florystami z różnych okolic Śląska. Najprawdopodobniej zajmował się Zielnikiem Śląskim aż do chwili, gdy pod koniec 1944 roku został on przewieziony z siedziby Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny do jednej ze szkół w południowej części miasta. Jest możliwe, że chciał osobiście czuwać nad bezcennymi zbiorami i zielnik został umieszczony na strychu szkoły, w której pracował – Volksschule 67 – przy Steinstrasse 84/88 (dziś ul. Kamienna), niedaleko jego mieszkania. Wielki gmach, w którym mieściła się ta szkoła, a w którym po wojnie ulokowano zespół szkół gastronomicznych, z pewnością nadawał się na bezpieczne schronienie dla zbiorów, jednak żadne źródło nie podaje, w której szkole odnaleziono po wojnie zbiory Zielnika Śląskiego. Odnosnie losów Schalowa w roku 1951 w „Schlesische Rundschau” napisano, że podczas walk o Wrocław został 4 marca ranny i wskutek odniesionych ran zmarł w szpitalu 3 maja 1945 roku.

Przez kilka lat owoce niestrudzonej pracy kilku pokoleń śląskich florystów leżały na szkolnym strychu wśród kurzu, wilgoci, odpadków, gruzu i potłuczonego szkła. Odnalezione w roku 1948, zostały przewieziono do organizującego się zielnika w gmachu Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego. Z ok. 80 tysięcy arkuszy zachowało się tylko ok. 30 tysięcy. Wśród zaginionych były m.in. najstarsze, najcenniejsze zbiory Mattuschki (→t.1) i Krockera (→t.1).

Publikacje: Zur Flora von Labes in Pommern, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 52, 1910; Über ein Vorkommen von *Ilex aquifolium* L. bei Berlin, *ibid.*; Über die Stromtalflora des Brieger Kreises, ein Beitrag zur Geschichte der Pflanzendecke im schlesischen Odertal, *ibid.* 53, 1911; Über die Rosen von Rüdersdorf, *ibid.*; *Carex tomentosa* in Schlesien, *Allg. Bot. Zeitschr.* 19, 1913; *Carlina vulgaris* f. *multicapitulata*, *ibid.* 20, 1914; Über eine merkwürdige Abänderung der *Orchis latifolius*, *ibid.*; Sprenberger Rosen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandb.* 56, 1914; Mitteilungen über die Pflanzendecke der schlesischen Schwarzerde und ihrer Nachbargebiete, *ibid.* 57, 1915; Einige Beobachtungen aus dem südlichen Posen, *Zeitschr. Naturw. Abt. Deutsche Ges. Kunst Wissensch. Posen* 23, 1916; Stromtalpflanzen des Bartschtales, *ibid.*; Das Vorkommen von *Rosa omisa* in Schlesien, *Allg. Bot. Zeitschr.* 22, 1916; Zur Verbreitung der Rosenfrüchte, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 61, 1919; Zur Rosenflora der Mark, *ibid.* 62, 1920; Die Verbreitung der schlesischen Stromtalpflanzen, *ibid.* 63, 1920-21; Zur Entstehung der schlesischen Schwarzerde, *Beih. Bot. Centralbl.* 38, 1921; Vom Einfluss der Kriege auf die Pflanzenverbreitung, *Naturwiss. Wochenschr. N. F.* 21, 1922; Zur Einwanderung von *Matricaria discoidea*, *ibid.*; Pflanzenverbreitung und vorgeschichtliche Besiedlung, *ibid.*; Über die Beziehungen der Pflanzenverbreitung und den ältesten menschlichen Siedlungsstätten im mittelsten Schlesien, *Bot. Jb.* 47, *Beibl.* 127, 1922; Die Ostdeutschen Schwarzerdegebiete, *Ostdeutscher Naturwart* 1, 1924-25; Die wichtigsten Änderungen im schlesischen Pflanzenbestande seit 1900, *ibid.*; Einbürgerung von *Bidens melanocarpus* und *B. connatus* in Schlesien, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 66, 1924; Der pflanzengeographische Character Schlesiens, *Schles. Schulzeitung* 54, 1925; Ein Ausflug nach den Prieborner Marmorbrüchen, *Heimatblätter für den Kreis Strehlen* 3, 1925; Die geschützten Pflanzen des Kreises Strehlen, *ibid.* 4, 1926; Die pflanzengeographische Aufnahme des Mestischblattes Marienau, *Jber. SGVK* 99, 1926; Die Pflanzendecke des Kreises Strehlen, 1. Das Strehlemer Bergland, *Strehlemer Heimatbuch* 2, 1926; Die Pflanzendecke des Kreises Strehlen, 2. Das Gebiet der Schwarzerde, *ibid.* 3, 1927; Die gesetzlich geschützten Pflanzen unserer Heimat, *Schles. Schulzeitung* 56, 1927; Die Verbreitung der *Carex buekii* in Schlesien, *Jber. SGVK* 100, 1927; Die Pflanzendecke des Strehlemer Berglandes, *Heimatblätter für den Kreis Strehlen* 5, 1927; Neues über unsere Eichen, *Natur, illustrierte Halbmonatsschrift für alle Naturfreunde* 18, 1927; Die Entwicklung der Stinkmorchel, *ibid.*; Pflanzenkundliche Wanderungen im Strehlemer Berglande, w: Führer durch die Strehlemer Berge, Strehlen 1927; Die gesetzlich geschützten Pflanzen unserer Heimat, w: Heimat-Kalender für die östlichen Grenzkreise Namslau, Gross-Wartenberg und Militsch und die Kreise Oels und Trebnitz 1927; Eine Fahrt durch unser Schwarzerdegebiet, w: Heimatkalender Breslau – Land und Stadt

1928; Das pontische Element in der Schlesienschen Flora, *Aus der Heimat* 41, 1928; Zur Einbürgerung des Knopfkrautes in Deutschland, *ibid.*; Eine bisher verkannte Rose der schlesienschen Flora, *Jber. SGVK* 101, 1928; Vom Pflanzenleben in den Militscher Teichen, w: Heimatkalender für Kreise Militsch-Trachenberg 1928; Das Pflanzenkleid des Kreises Neumarkt, w: Kreiskalender Neumarkt 1929; Die Pflanzendecke des Kreises Strehlen, 3. Das alte Waldland südlich der Ohle, *Strehlemer Heimatbuch* 5, 1929; Über unsere *Calamagrostis-Bastarde*, *Jber. SGVK* 102, 1929; Über ein neues Vorkommen von *Scirpus mucronatus* L. im östlichen Deutschland, *ibid.* 103, 1930; Die Pflanzenbestände der Breslauer Müllabfuhrplätze, *ibid.*; Bericht über das Herbarium der Gesellschaft, *ibid.* 103-108, 1930-35; Die Ergebnisse der Durchforschung der schlesienschen Gefäßpflanzenwelt, *ibid.*; Verbreitung der Steppenpflanzen in Oberschlesien und ihre Bedeutung für die Siedlungskunde, *Beuth. Abh. z. Oberschl. Heimatforsch.* 12, Beuthen 1931 [mit K. Kütz]; Was lehrt die heutige Pflanzenverbreitung über die schlesiensche Urdlandschaft? *Jber. SGVK* 104, 1931; *Rosa tomentella* Léman und *R. tomentosa* Smith, ein Beitrag zur Kenntnis unserer Wildrosen, *Mitt. Deutsch. Dendr. Ges.* 43, 1932; Welche einheimischen Gefäßpflanzen sind in Schlesien noch zu erwarten?, *Jber. SGVK* 105, 1932; Zwischenarten bei unseren Wildrosen, *ibid.*, 1933; *Gagea spathacea* Salisb., ein neuer Bürger der schlesienschen Flora, *ibid.*; Die Pflanzenschätze des Silingischen Berglandes, eine Schilderung der Pflanzendecke unseres alten Zobtengebirges, Breslau 1936 (str. tyt. na il.); Aus der Pflanzenwelt des Riesengebirges, *Wand. Riesengeb.* 57, 1937; Wanderungen oberschlesienscher Stromtalpflanzen, *Der Oberschlesier* 19, 1937; Floristischen Untersuchungen auf den Hochmooren des Glatzer Schneeberges, *Beitr. Biol. Glatz. Schneeb.* 4, 1938; Der deutsche Wald, ein Lesebogen für den Unterrichtsgebrauch, Breslau 1939; Pflanzen der schlesienschen Heimat, w: Kultur und Wirtschaft im schlesienschen Lebensraum, Breslau 1942; Lebenskunde, ein Lehrbuch für Volksschulen, Breslau 1943.

Źródła: Adressbuch Breslau 1927, s. 590; *ibid.* 1935, s. 604; *ibid.* 1937, s. 607; AP Koszalin, USC Białogard, księga urodzeń 1888/177; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Schalow Emil; Keller R., Synopsis rosarum spontaneorum Europae Mediae, Denkschr. Schweiz. Naturforsch. Ges. 65, 1931, s. 747; Neu aufgenommene einheimische Mitglieder, *Jber. SGVK* 93, 1915, s. 3; Rostański-Historia, s. 286, 288-291; Schematismus 1925, Bd. 1, s. 14; Schematismus 1930, Bd. 1, s. 19; Schube-Durchforschung 1906-10, 1912, 1914-29; Schube-Herbarium 1906-08, 1910, 1914, 1916-29; Syniawa M., Emil Schalow – ostatni kustosz Zielnika Śląskiego, PGŚ 72, 2013, s. 14-15; Verzeichnis der Mitglieder, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 52, s. (80); Wiktor-Muzeum, s. 36, 37, 71; informacja o śmierci Schalowa z Schlesische Rundschau 3, 1951, nr 13, s. 6, przekazana przez Elke Edlinger, Bayerische Staatsbibliothek, München.

SCHARENBERG JOHANN CHRISTOPH WILHELM

(1815-1857)

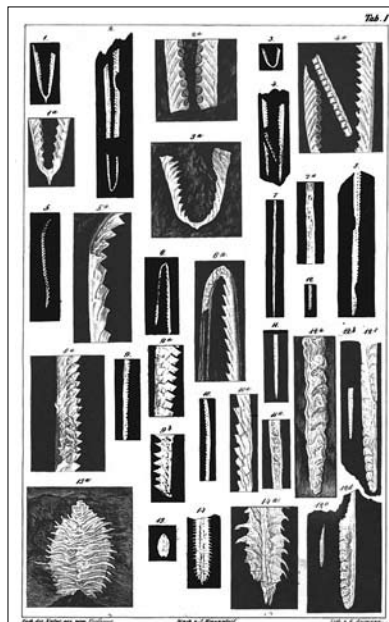
Badacz graptolitów

Urodził się 7 grudnia 1815 roku w Berlinie w rodzinie Johanna Christopa Scharenberga, który był wówczas mistrzem w Królewskim Instytucie Wspierania Przędników i Tkaczy, i jego żony Wilhelminy z domu Pfeiffer. Gdy Scharenberg miał dwa lata, przeprowadził się z rodziną do Poczdamu (Potsdam), w wieku pięciu lat do Jeleniej Góry (Hirschberg) i w wieku ośmiu lat do Kłodzka (Glatz). W tamtejszym gimnazjum w roku 1836 uzyskał świadectwo dojrzałości. Przez kolejne trzy lata studiował w Berlinie fizykę, chemię, botanikę, mineralogię, geografę i matematykę, potem przez pół roku studiował anatomie porównawczą w Paryżu. Po powrocie z Francji pracował przez pewien czas jako prywatny nauczyciel. W roku 1846 zdał we Wrocławiu (Breslau) egzamin *pro facultate docendi* i przez rok pracował w kierowanym przez Friedricha Wimmera (→t.1) Friedrich-Wilhelms-Gymnasium. Napisał w tym czasie swój przewodnik dla podróżujących po Sudetach, przeznaczony w pierwszym rzędzie dla miłośników przyrody i kuraćjuszy przybywających do uzdrowisk. Przewodnik ten doczekał się jeszcze dwóch wydań – w roku 1850 i w roku 1862 w nowym opracowaniu Friedricha Wimmera.

W latach 1848-51 Scharenberg podróżował po Włoszech, Francji, Hiszpanii, Anglii i Szkocji. W roku 1851 uzyskał we Wrocławiu stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Über Graptolithen mit besonderer Berücksichtigung der bei Christiania vorkommenden Arten”, w której opisał dwa nowe gatunki graptolitów: *Grapholithus barrandei* i *Graptolithus personatus*. Rok później habilitował się i jako docent prywatny prowadził na Uniwersytecie Wrocławskim zajęcia m.in. z geografii fizycznej, meteorologii oraz wiedzy o lodowcach. Pracował też jako kustosz gabinetu mineralogicznego. Odkrył stanowisko dewońskiej fauny w okolicach Andělské Hory (Engelsberg) w austriackiej części Śląska (jego znaczenie wysoko oceniał Ferdinand Roemer (→t.1) w swoim opracowaniu geologii Górnego Śląska) i opisał kości ssaków czwartorzędowych znalezione w kopalni galmanu w Szarleju (Scharley) na Górnym Śląsku.

W roku 1857 poważnie zachorował. Ostatnie dni swego życia spędził w domu swoich rodziców w Mysłakowicach (Erdmannsdorf), gdzie zmarł 1 września 1857 roku. Jego rodzice również zmarli w Mysłakowicach – ojciec 15 listopada 1863 roku, matka 18

stycznia 1878 roku. Nazwisko Scharenberga upamiętnił brytyjski geolog Charles Lapworth w nazwie znalezionej w Szkocji nowego gatunku graptolita *Climacograptus scharenbergi*. Kolekcje skamieniałości zebrane przez niego m.in. w Sudetach zachowały się do dziś w zbiorach Muzeum Geologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ważniejsze publikacje: Handbuch für Sudeten-Reisende mit besonderer Berücksichtigung für Freunde der Naturwissenschaften und die Besucher schlesischer Heilquellen, Breslau 1846 (2 wyd. Breslau 1850, 3 wyd. Breslau 1862); Über Gibraltar und dessen geologische Verhältnisse, *Jber. SGVK* 30, 1852; Über die allgemeinen geognostischen Verhältnisse des Trebnitzer Gebirges, *ibid.*; Bemerkungen über die Hyerischen Inseln, *ibid.* 31, 1853; Über fossile Knochen bei Scharley in Oberschlesien, *ibid.* 32, 1854; Bemerkungen über die geognostischen Verhältnisse der Südküste von Andalusien, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 6, 1854; Über die geognostischen Verhältnisse am Ostende des Altvater-Gebirges, *Jber. SGVK* 33, 1855; Über *Clymenia undulata* aus den Ebersdorfer Kalkbrüchen, und über eine Blüthe aus dem Schossnitzer Thonlager, *ibid.* 34, 1856.

Źródła: Catalogue of the Western Scottish Fossils, Glasgow 1876, s. 6, pl. 5, fig. 35 (*Climacograptus scharenbergi*); Evangelische Kirchengemeinde Erdmannsdorf, Sterbebuch 1838-84, s. 155, poz. 1857/155; *ibid.*, s. 211, poz. 1863/39; *ibid.*, s. 339, poz. 1878/1 (familysearch.org); Grodzicki-Historia, s. 17, 39 (błędnie podane miejsce śmierci); Muz. Geol. Inst. Nauk Geol., s. 9, 13, 15, 17; Pater-Historia, s. 182, 199; Personal- und Schulnotizen,

Zeitschr. f. Österr. Gymn. 8, 1857, s. 811. Romer F., Neues Jb. f. Miner., 1858, s. 199; Romer F., Geologie von Oberschlesien, Breslau 1870, s. 6, 20; Scharenberg J. Ch. W., Curriculum vitae, w: Über Graptoliten mit besonderer Berücksichtigung der bei Christiania vorkommenden Arten, Breslau 1851, na nienumerowanej stronie po stronie tytułowej; z tej samej publikacji Tab. I na il.; Todesfälle, Leipziger Repertorium der deutschen und ausländischen Literatur 16, 1858, Bd. 1, s. 128; Völkel-Mineralogen, s. 16, 47, 207 (błędnie podane miejsce śmierci).

SCHAUBE FRIEDRICH WILHELM

(ok. 1815-1881)

Gliwicki florysta

Urodził się ok. 1815 roku w Masłowie (Massel) w powiecie trzebnickim (Kreis Trebnitz) w rodzinie zawodowego podoficera Ferdinanda Schaube i jego żony Anny z domu Schuldes. Najprawdopodobniej ukończył Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie we Wrocławiu (Breslau). W roku 1838 został zatrudniony jako drugi nauczyciel w ewangelickiej szkole spółki brackiej przy Królewskiej Odlewni Żeliwa w Gliwicach (Gleiwitz). 6 stycznia 1839 roku ożenił się w Gliwicach z Augustą Wuttke. 23 listopada tego samego roku przyszło na świat ich pierwsze dziecko, syn Gustav Adolph, a po nim 22 kwietnia 1841 roku córka Emma Natalia i 16 czerwca 1842 roku syn Friedrich Wilhelm.

W roku 1846 Hermann Kabath (→t.1) w swoim opracowaniu flory okolic Gliwic wymienił go obok Wojciecha Pampucha (→t.1), →Augusta Ratha i →Hermann Hertzsch jako jednego z florystów, którym zawdzięczał szereg informacji o florze okolic Gliwic. Z podanych przez Kabath stanowiących wynika, że Schaube ograniczał poszukiwania do wschodnich obszarów dzisiejszych Gliwic – okolic Królewskiej Odlewni Żeliwa, Sośnicy (Sosnitz), Ligoty Zabrskiej (Ellguth-Zabrze) i Lasu Miejskiego (Gleiwitzer Stadtwald, dziś Park Kultury i Wypoczynku).

W roku 1851 Schaube został przeniesiony do ewangelickiej szkoły spółki brackiej w Ozimku (Malapane). Rok później wszedł w skład ewangelickiej rady parafialnej w Ozimku. W roku 1874 został odznaczony Królewskim Orderem Domu Hohenzollernów. Zmarł w Ozimku 22 sierpnia 1881 roku w wieku 66 lat. W tym samym roku Emil Fiek (→t.1), opierając się na publikacji Kabatha, uwzględnił jeszcze w swojej florze odkryte przez niego w okolicach Gliwic stanowiska kokoryczy pełnej, goździka pysznego i śnieżyczki przebiśniegu. Żona Schaubego zmarła w Ozimku 10 maja 1896 roku w wieku 75 lat.

Źródła: Anders-Statistik 1848, s. 656; ibid. 1867, s. 712; AP Opole, USC Ozimek, księgi zgonów 1881/29, 1896/21; Fiek-Flora II, s. 24 – *Corydalis solida*, s. 60 – *Dianthus su-*

perbus, s. 446 – *Galanthus nivalis*; Geburten, Schl. Prov. Bl. 110, 1839, s. 570; ibid. 113, 1841, s. 507; ibid. 116, 1842, s. 190; Gewählt sind im Regierungs-Bezirk Oppeln, Amts-Blatt der Regierung in Oppeln 37, 1852, s. 193; Gnaden- und Ehrenbezeugungen, Schl. Prov. Bl. N. F. 14, 1875, s. 92; Heirathen, ibid. 109, 1839, s. 187; 113, 1841, s. 507; Kabath-Flora, s. VI, 38, 51, 66, 73, 78, 83, 86, 87, 100, 102, 103, 119, 122, 148, 156; Personal-Chronik, Amts-Blatt der Regierung in Oppeln 23, 1838, s. 365; ibid. 36, 1851, s. 263; Verleihung von Orden und Ehrenzeichen, Zentralbl. f. Ges. Unterr. Verw. Preuss. 1875, s. 59.

SCHIMMEL HERMANN OTTO FELIX

(1858-1939)

Badacz mięczaków okolic Kluczborka

Urodził się 8 marca 1858 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie Bertholda Schimmela, pracownika Śląskiego Towarzystwa Ubezpieczeń od Ognia, i jego żony Zofii z domu Alter. Uzyskawszy w roku 1876 świadectwo dojrzałości we wrocławskim Gimnazjum Realnym na Zwingerze, studiował na Uniwersytecie Wrocławskim chemię i opisowe nauki przyrodnicze. 4 maja 1883 roku zdał egzaminy nauczycielskie w zakresie botaniki i mineralogii. Dwa lata później, 9 stycznia 1885 roku, zdał egzaminy uzupełniające w zakresie chemii, zoologii i matematyki. W tym samym roku rozpoczął rok próbny w Królewskiej

Główniej Szkole Realnej we Wrocławiu. Przez kolejnych 10 lat pracował jako nauczyciel pomocniczy w różnych wrocławskich prywatnych szkołach średnich, w Królewskim Gimnazjum Realnym w Dzierżonowie (Reichenbach) i w Gimnazjum Realnym św. Ducha we Wrocławiu, gdzie poznał wybitnego śląskiego malakozologa Eduarda Merkla (→t.1), pod wpływem którego zainteresował się mięczakami. Pod koniec tego okresu, 17 maja 1895 roku, zdał egzaminy uzupełniające w zakresie fizyki i geografii. Z dniem 1 kwietnia 1896 roku został zatrudniony jako naukowy nauczyciel pomocniczy w Królewskim Gimnazjum w Kluczborku (Kreuzburg). W sierpniu tego samego roku awansował na starszego nauczyciela, a w roku 1905 otrzymał tytuł profesora.

W Kluczborku zajmował się występującymi w okolicach tego miasta mięczakami, kontynuując badania prowadzone na tym terenie przez →Ottona Goldfussa. Mięczakom z okolic Kluczborka poświęcił opublikowaną w roku 1908 rozprawkę „Beitrag zur Molluskenfauna der Umgebung von Kreuzburg O./S.” (35. Schulnachrichten des Königl. Gymnasiums zu Kreuzburg O./S., Kreuzburg 1908). Jego wykaz objął łącznie 63 gatunki i 12 odmian, w tym 17 gatunków i 8 odmian, których na tym terenie nie znalazł Goldfuss. W tym samym 1908 roku Eduard Merkel pisał o przesłanych mu przez Schimmela muszlach błotniarki stawowej (*Limnaea stagnalis*) z niezwykle białym prążkowaniem. O znalezisku tym wspomniano też w sprawozdaniu wrocławskiego towarzystwa akwarystyczno-terrystycznego „Proteus” z roku 1908.

Obok malakozoologii Schimmel interesował się też botaniką. W latach 1912-14 informacje na temat odkrytych przez niego w okolicach Kluczborka stanowisk wielu gatunków opublikował w swoich sprawozdaniach Theodor Schube (→t.1). Schimmel pracował w kluczborskim gimnazjum aż do przejścia w stan spoczynku z dniem 1 października 1923 roku. Zmarł 20 lutego 1939 roku. Był żonaty z urodzoną 21 maja 1858 roku we Wrocławiu Elżbietą Martą, córką Friedricha Wilhelma Schunke, inspektora przytułku dla chorych, i jego żony Ewy Augusty z domu Alter. Żona Schimmla prawdopodobnie była jego kuzynką – ich matki nosiły to samo nazwisko panieńskie. Zmarła 14 czerwca 1929 roku w szpitalu Bethanien w Kluczborku.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia 11 Tysięcy Dziewic we Wrocławiu, księga chrztów 1842-1858, s. 821, poz. 1858/190; ibid., ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1857-58, k. 460, poz. 1858/286; Chronik, w: 24 Jahresber. des Königl. Gymnasiums zu Kreuzburg O./S., Kreuzburg 1897, s. 36; Hache F., Menz H., Zur Geschichte der Gustav-Freytag-Schule zu Kreuzburg O./S., Velen i. Westf. 1974, s. 19,

31, 59, 64, 72; LA Berlin, Standesamt Kreuzburg, Sterberegister 1929/130 (ancestry.de); Merkel E., Eine gebänderte *Limnaea*, Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges. 40, 1908, s. 78-80; Schube-Durchforschung 1912-14; Schube-Herbarium 1914; Vereins-Nachrichten, Blätter für Aquarien- und Terrarienkunde 19, 1908, s. 242; na il.: Schimmel F., Beitrag zur Molluskenfauna der Umgebung von Kreuzburg O./S., 35. Schulnachrichten des Königl. Gymnasiums zu Kreuzburg O./S., Kreuzburg 1908, str. tyt.

SCHLEHAN GUSTAV

(1817-1879)

**Zbieracz skamieniałości w Dalmacji
i Ostrawsko-Karwińskim Zagłębiu Węglowym**

Urodził się 4 maja 1817 roku w Jeleniej Górze (Hirschberg). Najprawdopodobniej był synem kontrolera, później inspektora podatkowego Augusta Schlehana i jego żony Józefy z domu Menzel, a także starszym bratem urodzonego w roku 1826 w Nowej Rudzie (Neurode) Roberta Schlehana, aktywnego uczestnika wydarzeń rewolucyjnych w roku 1848, więzionego później przez 6 lat w twierdzy w Srebrnej Górze (Silberberg). Wydaje się to potwierdzać metryka zgonu Augusta Schlehana z parafii ewangelickiej w Orłowej (Orlova, Orlau) – zmarł on 3 kwietnia 1868 roku w wieku 79 lat w Witkowicach (Witkowitz), gdzie w tym czasie pracował Gustav Schlehan, pochowany zaś został na cmentarzu ewangelickim w Morawskiej Ostrawie (Mährisch-Ostrau). W roku 1869 we wzmiance o jego śmierci w „Schlesische Provinzialblätter” napisano, że od niedawna mieszkał w Witkowicach u swego starszego syna.

Gustav Schlehan w latach 1837-39 uczył się w szkole górniczej w Wałbrzychu (Waldenburg), później wyjechał na Górny Śląsk, gdzie najprawdopodobniej aż do końca lat 40. był nauczycielem rysunków w szkole górniczej w Tarnowskich Górach (Tarnowitz). Żadne źródło nie podaje, dlaczego opuścił Śląsk i przeniósł się do Austro-Węgier. Zasadne wydaje się założenie, iż obawiał się, że represje, jakie spotkały jego brata, mogą mieć istotny wpływ na jego dalsze życie w Prusach. W latach 50. pracował w Istrii i Dalmacji, prowadził też badania geologiczne w Turcji na północnym wybrzeżu Azji Mniejszej. Jako dyrektor Adriatyckiego Gwarectwa Węglowego (Adriatische Steinkohlengewerkschaft) w Szybeniku (Šibenik, Sieverich) zgromadził wiele skamieniałości roślinnych i zwierzęcych z pokładów węgla brunatnego na górze Promina. Skamieniałości te opracowywali tacy badacze, jak Hermann von Meyer (→t.1), który opisał z kolekcji Schlehana kopalnego ssaka *Anthracotherium dalmatinum*, i Constantin von Ettingshausen, który z kolekcji Schlehana

opisał 24 nowe gatunki eoceńskich roślin, a wśród nich paproć *Adiantites schlehani*.

W latach 60. Schlehan przeniósł się do Witkowic w Ostrawsko-Karwińskim Zagłębiu Węglowym. Z dokonanych tam przez niego obserwacji i ze zgromadzonych przez niego okazów wielokrotnie korzystał Dionyz Štúr (→t.1), który upamiętnił Schlehana w nazwach gatunkowych karbońskiego małża *Anthracomys schlehani* oraz karbońskich paproci *Calymnotheca schlehani* (= *Lyginodendron stangeri* (Štúr) f. *schlehani* Štúr) i *Neuropteris schlehani*.

Sam Schlehan publikował niewiele – znany jest jego list opublikowany w roczniku Instytutu Geologicznego w Wiedniu, który dołączył do przesyłki zawierającej próbki skał i węgla oraz skamieniałości z różnych stanowisk w Istrii i Dalmacji (Gebirgsarten, Kohlenmuster und Petrefacten aus verschiedenen Localitäten Istriens und Dalmatiens, *Jb. Geol. Reichsanst. Wien* 2, 1851), zarys budowy geologicznej okolic między miejscowościami Amasra i Tarla Agzi na północnym wybrzeżu Azji Mniejszej (Versuch einer geognostischen Beschreibung der Gegend zwischen Amasry und Tyrila-asy an der Nordküste von Klein-Asien, *Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges.* 3, 1852) oraz artykuł o środkach bezpieczeństwa podjętych po tragicznym w skutkach zapaleniu się gazów kopalnianych w kopalni „Tiefbau” w Witkowicach w dniu 29 lipca 1867 roku (Über Ventilation, Barometer- und Wetterzugsbeobachtungen auf der Tiefbau-Zeche in Witkowitz, *Österr. Zeitschr. Berg. Hüttenw.* 18, 1870).

Przeszedłszy w stan spoczynku, Schlehan mieszkał w latach 1872-77 w Wiedniu, początkowo przy

Schönbrunnerstrasse 13, od roku 1875 przy Wohllebengasse 9 i w roku 1877 przy Karolygasse 5. W roku 1878 przeprowadził się do stolicy dzisiejszej Słowenii Lublany (Laibach), gdzie zmarł 4 kwietnia 1879 roku. Poza paleontologią jego nazwisko zostało też upamiętnione w botanice – w roku 1853 Heinrich Wilhelm Schott na jego cześć nowemu gatunkowi rojnika z góry Promina koło Szybenika nadał nazwę *Sempervivum (Genuinum) schlehani*.

Źródła: Adressbuch Wien 1873, str. 476; ibid. 1874, s. 474; ibid. 1875, s. 475; ibid. 1876, s. 472; ibid. 1877, s. 731; Ettingshausen C. v., Die eocene Flora des Monte Promina, Denkschr. Akad. Wiss. Wien 8, 1855, s. 17-44, Taf. I-XIV (na il. Taf. XIV – fig. 3 *Adiantites schlehani*); Meyer H. v., *Anthracotheium dalmatinum* aus der Braunkohle des Monte Promina in Dalmatien, Palaeontographica 4, 1856, s. 61-66, Taf. XI; Nekrolog 1868, Schl. Prov. Bl. N. F. 8, 1869, s. 85 (August Schlehan); Schott H. W., Österreichische semperviva, Österr. Bot. Zeitschr. 3, 1853, s. 12-13; Štúr D., Vorkommnisse mariner Petrefacte in den Ostrauer-Schichten in der Umgegend von M.-Ostrau, Verh. Geol. Reichsanst. 1875, s. 153-155; Štúr D., Die Culm-Flora der Ostrauer und Waldenburger Schichten, Abhandl. Geol. Reichsanst. Wien 8, H. 2, XIV+366 s., Taf. I-XXVII, 1877, passim; Todesanzeige – Gustav Schlehan †, Verh. Geol. Reichsanst. 1879, s. 115; ZA Opava, evangelická fara Orlová, matriky zemřelých 1865-1901, s. 39-40 (Schlehan August); Zapfe-Index, Suppl., s. 195.

SCHLOTT MARTIN GUSTAV RUDOLF REINHOLD

(1891-1950)

Ostatni niemiecki dyrektor wrocławskiego Zoo

Urodził się 11 listopada 1891 roku we Wrocławiu (Breslau) w domu przy Neudorfstrasse 40a (dziś ul. Komandorska) jako syn wdowy Antonii Schlott z domu Schindler. Jego ojciec, Gustav Schlott, dzierżawca majątku Cieszowa (Czieschowa) w powiecie

lublinieckim (Kreis Lublinitz), zmarł niecałe 4 miesiące przed jego urodzeniem, 20 lipca 1891 roku. Od roku 1919 Schlott studiował nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wrocławskim pod kierunkiem m.in. Franza Dofleina, Karla von Frischa i Paula Buchnera. Stopień doktora filozofii uzyskał w roku 1931 na podstawie pracy „Biologische Studien an *Agelela labyrinthica*”. Chociaż praca ta była poświęcona pająkowi z rodziny lejkowcowatych, Schlott w okresie studiów najbardziej interesował się ornitologią i w okresach przelotu ptaków spędzał wiele czasu w stacji biologicznej na bałtyckiej wyspie Hiddensee. Był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego i Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów, opublikował wiele interesujących prac o owadach, ptakach i ssakach Dolnego i Górnego Śląska. Opracowywał też terminologię związaną z owłosieniem ssaków do podręcznika „Die Rohstoffe des Tierreiches” → Ferdinand Paxa i → Walthera Arndta.

W roku 1931 został naukowym asystentem Hansa Honigmanna (→t.1), dyrektora Ogrodu Zoologicznego we Wrocławiu. Gdy pod naciskiem okoliczności Honigmann zmuszony był do rezygnacji ze stanowiska dyrektora, Schlott wydawał się najodpowiedniejszym kandydatem na jego miejsce, jednak mimo możliwości, jakie stanowisko to stwarzało biologowi, miał wiele wątpliwości natury moralnej. Ostatecznie przyjął to stanowisko, mając świadomość, że tylko on może kontynuować dzieło Honigmanna w jego duchu.

Pierwsze lata rządów nazistów przyniosły zdecydowaną poprawę sytuacji gospodarczej w Niemczech, co miało niemały wpływ na rozwój wrocławskiego Zoo. Już w roku 1934 udało mu zdobyć dla ogrodu manata amazońskiego (*Trichechus inunguis*), jakim do 1965 roku mogły poszczycić się jedynie placówki we Frankfurcie, Amsterdamie i Antwerpii – ten słynny manat otrzymał mię „Muschi”. W tym samym roku pojawiły się też po raz pierwszy we wrocławskim Zoo kolibry. Kolejne lata były równie pomyślne i mimo pogorszenia się sytuacji po wybuchu wojny ogród posiadał 650 gatunków zwierząt (ok. 2000 osobników). W roku 1940 z okazji 75-lecia Ogrodu Zoologicznego wydany został ostatni niemiecki przewodnik po placówce, którego autorem był Schlott.

Podjęta przez Hitlera decyzja, by z Wrocławia zrobić twierdzę, miała tragiczny wpływ na losy całego miasta, zatem również na losy Zoo. Brak środków transportu i rozpaczliwe położenie większości niemieckich ogrodów zoologicznych na przełomie lat 1944/1945 uniemożliwiały ewakuację placówki. Po rozpoczęciu oblężenia Wrocławia przez Rosjan

z rozkazu dowództwa twierdzy zastrzelone zostały wszystkie zwierzęta, które mogły być groźne dla ludzi w wypadku wydostania się na wolność – niedźwiedzie, wilki i duże koty. Po rozpoczęciu walk od bomb i pocisków artyleryjskich ginęło coraz więcej zwierząt, zwłaszcza dużych ssaków, uszkodzeniu uległa też duża część budynków. Pod koniec marca 1945 roku z rozkazu dowództwa twierdzy zastrzelone zostały również wszystkie słonie. Schlott mógł tylko bezradnie przyglądać się, jak stopniowo unicestwiane jest dzieło jego życia.

W chwili kapitulacji Twierdzy Wrocław wrocławskie Zoo znajdowało się w ciężkiej sytuacji, jednak posiadało jeszcze 70% stanu zwierząt istniejącego przed oblężeniem. W czerwcu 1945 Schlott otrzymał od polskich władz polecenie wysłania wszystkich tych zwierząt do ogrodów zoologicznych w Łodzi, Poznaniu, Warszawie i Krakowie. Gdy w lipcu ostatnie zwierzęta opuściły Wrocław, wraz z pozostałymi pracownikami Zoo skierowany został do prac przy odgruzowywaniu. Dopiero po Bożym Narodzeniu 1945 roku profesorowi Paxowi udało się przenieść go do pracy w muzeum, gdzie zajmował się porządkowaniem wymieszanych i zniszczonych podczas oblężenia zbiorów śląskich.

15 marca 1946 roku Schlott wraz z profesorem Paxem i trzema innymi uczonymi musiał opuścić Śląsk. Dzięki opiece, jaką otoczyli ich przybyli już wówczas do Wrocławia uczeni polscy z profesorem Stanisławem Kulczyńskim, rektorem Uniwersytetu Wrocławskiego, na czele, otrzymali wagon, w którym mogli umieścić swój dobytek, co było w tym czasie rzadkim przywilejem. Pod koniec marca Schlott wraz z żoną dotarł do Getyngi, w kwietniu mieszkał w Alfeld, zaś w maju został naukowym pracownikiem Ogrodu Zoologicznego w Hanowerze.

Rok później mianowany został dyrektorem Ogrodu Zoologicznego w Wuppertal. Podjął tam starania, by przywrócić tej placówce jej przedwojenną świetność, jednak 5 marca 1950 roku zmarł na zawał serca. Z powodu powojennych problemów z papierem i drukiem jego cenne prace o kormoranach, koczkoanach, baribalach i hodowli żyraf ukazały się dopiero po jego śmierci.

Ważniejsze publikacje: Zur Überwinterung von *Pyrameis cardui* L., *Intern. Entom. Zeitschr.* 14, 1920; Zur Ernährung von *Limnaea stagnalis* L., *Blätt. Aquar. Terrark.* 31, 1920; Ein kurzer Überblick über die bis jetzt erforschten zoologischen Naturdenkmäler des neuen Naturschutzgebietes „Die Seefelder bei Reinerz”, *ibid.* 32, 1921; Der Merlin (*Falco aesalon*) als Brutvogel im Riesengebirge, *Ornith. Monatsber.* 29, 1921; Zur Herstellung photographischer Natururkunden aus der Tierwelt Schlesiens, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 7, 1922; Zwei neue Funde von *Pachy-*

tilus migratorius L. in Schlesien, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.*, N. F. 17, 1922; Albinotischer Hamster, *Zoologica palaeart.* 1, 1923; Vom Wisent, *Der Heger* 2, 1923; Mit der Kamera auf Iltisjagd, *ibid.*; Erlauschtes und Erlebtes, mit 70 Bildurkunden, *ibid.* 2-3, 1923-24; Bilder aus einem schlesischen Teichgebiete, *ibid.* 3-4, 1924-25; Schlesische Freirurkunden der Heuschrecken *Pachytillus migratorius* L. und *Acridium aegypticum* L., *Ostdeutscher Naturwart* 1, 1924-25; Zur Verbreitung und Biologie der Haselmaus in Schlesien, *ibid.*; Bilder aus einem schlesischen Auerwildrevier, *Der Heger* 4, 1925; Von der Schleiereule (*Tyto alba guttata* Brehm), besonders in Schlesien, *ibid.*; Zur Nahrung des Schwarzhornstorchs (*Ciconia nigra* L.), *Ornith. Monatsber.* 33, 1925; Zur Kenntnis der Wirbeltierfauna des Naturschutzgebietes „Seefeld“, *Mitt. Schles. Bund. f. Heimatschutz* 1, 1926; Schlesische Tierurkunden, *Journ. f. Ornith.* 74, 1926; Mitteilungen aus der schlesischen Vogelwelt, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 12, 1926; Ornithologische Mitteilungen aus Schlesien, *ibid.* 13, 1927; Aus der Tierwelt Oberschlesiens, *Der Oberschlesier* 9, 1927; Ergebnisse zoologischer Forschung in Oberschlesien im Jahre 1927/28, *ibid.* 10, 1928; Zur Fledermausforschung in Schlesien, *Aus der Heimat* 41, 1928; Ornithologische Führung durch den Scheitniger Park, *Jber. SGVK* 101, 1928; Ergebnisse zoologischer Forschung im Malapanegebiete und im übrigen Oberschlesien (1928/29), *Der Oberschlesier* 11, 1929; Das Vorkommen der Wasserfledermaus (*Myotis daubentonii* (Kuhl)) in Oberschlesien, *Ostdeutscher Naturwart* 3, 1930-31; Kleinsäugerstudien aus Oberschlesien, *ibid.*; Ornithologische Mitteilungen aus Schlesien, *Ber. Ver. schles. Ornith.* 16, 17, 1930-32 [mit W. Kirste]; Biologische Studien an *Agelena labyrinthica* Cl., *Zeitschr. f. Morphol. u. Ökol. Tiere* 24, 1931; Zur Verbreitung des Baumschläfers (*Dryomys nitedula nitedula* Tall.) in Schlesien, *Zeitschr. f. Säugetierk.* 6, 1931; *Pipistrellus savii* Bonaparte aus Deutschland, *ibid.* 7, 1932; Von heimischen Schläfern, mit 16 Bildurkunden, *Naturwiss. Monatsschr.* 45, 1932; *Oidemia fusca fusca* (L.), Samtente aus Schlesien, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 18, 1933; Die Invasion des sibirischen Tannenhähers (*Nucifraga caryocatactes macrorhyncha* Brehm) im Herbst 1933 in Schlesien, *ibid.*; Fledermäuse in Volksglauben und Wirklichkeit, *Der Naturforscher* 10, 1933; Sicista-Fund aus Oberschlesien, *Zeitschr. f. Säugetierk.* 8, 1933; Freifliegende Kormorane im Breslauer Zoo, *Naturschutz* 16, 1934; Kamerajagd auf nächtlich lebende Tiere, *Jber. SGVK* 107, 1934; Halsbandohle brütend in Patschkau, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 22, 1937; Beobachtungen an Tanas (*Tupaia tana* Raffl.), *Zool. Gart. (Leipzig)* 12, 1940; Führer durch den Zoologischen Garten zu Breslau, Neurode 1940; Breslau, w: Schneider K. M., Unsere Tiergärten im Winter 1939-1940, *Zool. Gart. (Leipzig)* 13, 1941; Zur Kenntnis heimischer Fledermäuse, *ibid.* 14, 1942; Neues zur Verbreitung des Baumschläfers in Schlesien, *Zeitschr. f. Säugetierk.* 14, 1942; Zucht der Schwarzen Ralle *Limnecorax niger* (Gmel.), *Zool. Gart. (Leipzig)* 15, 1943; Zur Berufskunde des Tierpflegers, *Wirtschaft und Berufserziehung* 1, 1949; Zur Kenntnis der Jugendentwicklung des Baribals (*Euarctos americanus* Pall.), *Zool. Gart. (Leipzig)* 17, 1950; Einige Beobachtungen an freifliegenden Kormoranen (*Phalacrocorax carbo sinensis* Shaw et Nodder), *ibid.* 18, 1951; Erfahrungen bei der Giraffenzucht, *ibid.* 19, 1952; Notizen zur Kenntnis der Jugendentwicklung der Gelbgrünen Meerkatze, *ibid.* 22, 1956.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław II, księga urodzeń 1891/4332; Brinkmann M., Martin Schlott †, *Ornith. Mitt.*

2, 1950, s. 108; Gebhardt-Ornithologen I, s. 318, II, s. 187; Gleiss-Chronik, s. 149-174, 176-192 (portr.); Hoffmann-Adressbuch, s. 92; Klös H. G., Martin Schlott †, *Zool. Garten (Leipzig)* 26, nr 1-2, 1951, s. 100-102; Pax F., Martin Schlott †, *Naturwissenschaftliche Rundschau* 3, 1950, s. 381-382.

SCHMÄCK JULIUS LEOPOLD

(1811-1880)

Odkrywca pierwszego śląskiego stanowiska goździka piaskowego

Urodził się 26 marca 1811 roku w Górze (Guhrau) w rodzinie tamtejszego senatora miejskiego, kupca Carla Schmäcka i jego żony Eleonory z domu Krug. Niczego nie wiadomo o jego młodości i latach nauki. W latach 30. pracował jako aptekarz w Zielonej Górze (Grünberg). 24 kwietnia 1834 roku Friedrich Wimmer (→t.1) na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny informował o znalezionym przez niego w sosnowym lesie koło Zielonej Góry pierwszym śląskim stanowisku goździka piaskowego (*Dianthus arenarius* L.).

W roku 1838 Schmäck kupił od niejakiego Schmiela aptekę w Bolkowie (Bolkenhain). Tuż potem ożenił się z Marią Charlottą Rozalią, urodzoną 4 sierpnia 1813 roku w Górze córką sędziego miejskiego Franza Kinzla. Ich pierwsze i prawdopodobnie jedyne dziecko – syn Hugo Richard Leopold – przyszło na świat w Bolkowie 19 lutego 1840 roku.

W roku 1841 Wimmer w pierwszym wydaniu swojej flory Śląska poza wspomnianym wyżej stanowiskiem goździka piaskowego uwzględnił też odkryte przez Schmäcka na artyleryjskim placu ćwiczeń w Głogowie (Glogau) stanowisko naradki północnej (*Androsace septentrionalis* L.). W wydaniu z roku 1844 informacje te zostały powtórzone, a we florze z roku 1857 Wimmer dodał jeszcze odkryte przez niego stanowisko obuwika pospolitego (*Cypripedium calceolus* L.) koło Bolkowa.

29 października 1850 w wieku 37 lat zmarła żona Schmäcka. Rok później, 18 listopada 1851 roku, ożenił się z 11 lat młodszą od niego Fryderyką Amalią Augustą, córką bolkowskiego kupca i farbiarza Carla Samuela Jüttnera. W latach 1853-64 urodziło się ośmioro ich dzieci – Carl Otto Richard, Józefina Natalia Helena, Antonia Leopoldyna Margaretha, Ernst Waldemar Leopold, który zmarł po ukończeniu pierwszego roku życia, Ewa Klara Maria Augusta i Klara Natalia Elżbieta oraz martwo urodzony syn i córka, która zmarła zaraz po urodzeniu.

Od roku 1854 nazwisko Schmäcka figurowało w wykazie członków Śląskiego Towarzystwa Entomolo-

gicznego, wymienił je też w roku 1857 w swojej książce adresowej entomologów Fürchtegott Grässner.

W roku 1864 Schmäck sprzedał swoją aptekę Ottomowi Wehderowi. Mieszkał dalej w Bolkowie, gdzie, będąc już dwukrotnym wdowcem, zmarł 8 października 1880 roku. We florze Emila Fieka (→t.1), która została wydana rok po jego śmierci, dodatkowo znalazło się odkryte przez niego koło Bolkowa stanowisko chabru perukowego (*Centaurea pseudophrygia*) – gatunku, który Carl Anton von Meyer wyróżnił w roku 1848, a którego Wimmer nie uwzględnił w żadnym wydaniu swojej flory.

Źródła: AP Wrocław, oddz. w Legnicy, USC Bolków, księga zgonów 1880/78; Brachmann-Beiträge, s. 212; Fiek-Flora II, s. 60 – *Dianthus arenarius*, 245 – *Centaurea pseudophrygia*, 366 – *Androsace septentrionalis*; Geburten, Schl. Prov. Bl. 53, 1811, s. 374; ibid. 58, 1813, s. 180; Grässner F., Die jetzt lebenden Entomologen, Leipzig 1857, s. 12; Evangelische Kirchengemeinde Bolkenhain, Begräbnissbuch 1848-59, k. 82, 235, 296, poz. 1850/222, 1856/51, 1859/75; ibid., Begräbnissbuch 1873-1883, k. 179, poz. 1880/103; ibid., Taufbuch 1837-44, k. 197, poz. 1840/46; ibid., Taufbuch 1853-66, s. 95-96, 225-226, 312-313, 369-370, 425-426, 550-551, 685-686, 793-794, poz. 1853/195, 1855/29, 1856/51, 1857/66, 1858/56, 1860/82, 1862/97, 1864/46; ibid., Trauungsbuch 1840-72, s. 205-206, poz. 1851/71 (familysearch.org); Verzeichniss der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. 8, 1854, Correspondenzblatt 1, s. 11; Wimmer F., Bericht über die Verhandlungen der botanischen Section in den Jahren 1834 und 1835, Übers. Arb. SGVK 1835, s. 85, 88; Wimmer-Flora 1841, s. 64, 308; Wimmer-Flora 1844, s. 64, 308; Wimmer-Flora 1857, s. 156, 419, 563.

SCHMIDT FRIEDRICH HERMANN

(1855-1930)

Badacz flory Górnego Śląska i zachodnich Niemiec

Urodził się 14 grudnia 1855 roku w Zgorzelcu (Görlitz). Jego ojciec, mistrz murarski Hermann Schmidt, pochodził z Samotwora (Romberg) w powiecie wrocławskim (Kreis Breslau). Po przeprowadzce rodziny do Opola (Oppeln) był tam członkiem rady miejskiej. Działał też aktywnie w Sekcji Sadownictwa i Ogrodnictwa Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny. Matka Schmidta Zuzanna z domu Freytag pochodziła z Krzywizny (Schönwald) w powiecie kluczborskim (Kreis Kreuzburg). Oboje zmarli w Opolu – matka 9 grudnia 1918 roku w wieku 83 lat, a ojciec 25 lipca 1922 roku w wieku 89 lat. Schmidt spędził dzieciństwo i lata młodości w Opolu, tam też uczęszczał do gimnazjum, w którym w roku 1874 uzyskał świadectwo dojrzałości. Studiował w Lipsku (Leipzig) i w Berlinie, gdzie w roku 1879 zdał egzamin *pro fa-*

cultate docendi, uzyskując uprawnienia do nauczania matematyki, fizyki i botaniki. W tym samym roku rozpoczął staż w Pädagogium w Sulechowie (Züllichau). W roku 1881, zdawszy w Berlinie egzamin dla nauczycieli gimnastyki i pływania, przeniesiony został do pracy w Gimnazjum w Elberfeld (od 1929 roku dzielnica miasta Wuppertal, Nadrenia Północna-Westfalia).

Jako pierwszy o jego florystycznych odkryciach na Śląsku pisał w roku 1881 Rudolf von Uechtritz (→t.1). Wymienił wówczas odkryte przez Schmidta stanowiska nieznane wcześniej na Śląsku nawłoci wąskolistnej (*Solidago lanceolata*=*S. graminifolia*) z Niemodlina (Falkenberg) i sałaty wierzbolistnej (*Lactuca saligna*) z Gogolina, odkrytą po raz pierwszy na Górnym Śląsku goryczkę gorzkawą (*Gentiana amarella*=*Gentianella amarella*) z Nowej Wsi Królewskiej (Königlich Neudorf), drugie na Śląsku stanowisko uczepu śląskiego (*Bidens radiata*) z Ligoty Tułowickiej (Ellguth-Tillowitz), odkryte ponownie stanowisko gęsiówki Hallera (*Arabis halleri*=*Cardaminopsis halleri*) z Rybnickiej Kuźni (Rybniker Hammer) oraz 26 nowych stanowisk innych taksonów. Były to stanowiska z Górnego Śląska – m.in. z Chrzastowic (Chronstau), Dębskiej Kuźni (Dembiohammer), Folwarku (Follwark), Izbička (Stubendorf), Kolanowic (Kollanowitz), Masowa (Massow), Opola, Półwi (Halbendorf), Prószkowa (Proskau), Przysieczy (Przyschetz), Świerkla (Horst) i Tułowic (Tillowitz) – oraz z Żagania (Sagan) i Wojrowic (Hoyerswerda). Emil Fiek (→t.1) w swojej „Florze” z tego samego roku nie umieścił wprawdzie Schmidta w wykazie swoich informatorów, jednak uwzględnił niektóre jego odkrycia w zamieszczonych na końcu książki „Dodatkach i uzupełnieniach”.

Informacje o dalszych jego odkryciach florystycznych, głównie z Górnego Śląska (kilkaset nowych stanowisk), ale obok tego również z okolic Lewina Brzeskiego (Löwen), Zielonej Góry (Grünberg), Koźuchowa (Freistadt), Sulechowa, Żagania i Wojrowic (tu odkrył stanowisko nieznanego wcześniej na Śląsku starca wodnego, *Senecio aquaticus*), pojawiały się w sprawozdaniach Uechtritz, a później Fieka do roku 1891. W tym czasie Schmidt opublikował już dwa artykuły i książkę o florze okolic Elberfeld. W drugiej dekadzie XX w. zainteresował się mszakami, którym poświęcił większość swych późniejszych publikacji. Aż do końca swej kariery zawodowej pracował w Elberfeld. Przeszedłszy z dniem 1 kwietnia 1920 roku na emeryturę, przeprowadził się do Freiburga Bryzgowijskiego (Freiburg im Breisgau). Zmarł tam w dniu swoich 75 urodzin, 14 grudnia 1930 roku. Jego syn, urodzony 3 listopada 1892 roku w Elberfeld Hermann Schmidt, był badaczem dewonu i dolnego karbonu

Reńskich Gór Łupkowych, profesorem geologii i paleontologii w Getyndze (Göttingen).

Ważniejsze publikacje: Botanische Charakterbilder aus der Umgegend von Elberfeld, *Jber. Naturwiss. Ver. Elberfeld* 6, 1884; Flora von Elberfeld und Umgebung – Anleitung zum Bestimmen der um Elberfeld wildwachsenden Phanerogamen und Gefäßkryptogamen, Elberfeld 1887; Nachträge zu der Flora von Elberfeld und Umgebung, *Jber. Naturwiss. Ver. Elberfeld* 8, 1896; Beiträge zur Flora von Elberfeld und Umgebung, *ibid.* 13, 1912; Über einige besonders gefährdete Pflanzen des Bergischen Landes, *Mitt. Berg. Kom. f. Naturdenkmalpflege* 1, 1913; Beiträge zur Moosflora, insbesondere des Bergischen Landes, *Sitz. Ber. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf.* 1914; Exkursionen des Botanischen Vereins – Verzeichnis der beobachteten Laubmoose und Lebermoose, *ibid.* 1915-16; Die Mooswelt der Hildener Heide, *Verh. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf.* 78-79, 1925; Beiträge zur Moosflora Badens, *Mitt. Bad. Landesver. Naturkunde Naturschutz N. F.* 2, 1927-28; Kleine Beiträge zur Moosflora der Rheinprovinz, *Sitz. Ber. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf.* 1928; Über einen Fall von Variation anatomischer Merkmale, *Ann. Bryol.* 1, 1928; Einige Ergebnisse bei anatomischen Untersuchungen, *ibid.* 3, 1930.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Schmidt Hermann; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 32; *ibid.* 1902, s. 40; *ibid.* 1909, s. 65; Fiek-Flora, II, s. (563); Fiek-Durchforschung 1886, 1888-91; Kössler-Personenlexikon, Band: Schaab-Scotti, s. 185; LA Berlin, Standesamt Oppeln, Sterberegister 1918/1071, 1922/475 (ancestry.de); Philippi G., Geschichte der bryologischen Erforschung in Baden-Württemberg, w: M. Nebel, G. Philippi, Die Moose Baden-Württembergs, Bd. 1, Stuttgart 2000, s. 10-14; TL-2, 5, 1985, s. 252, note (3); Uechtritz-Durchforschung 1881, 1882, 1884, 1885.

SCHMIDT KARL GOTTFRIED GEORG HUGO

(1866-1933)

Badacz przyrody okolic Zielonej Góry

Urodził się 7 stycznia 1866 roku w Radomiłowicach (Radmannsdorf) koło Lwówka Śląskiego (Löwenberg) w rodzinie kantora Gottfrieda Schmidta i jego żony Valeski z domu Bralke. W roku 1885 ukończył gimnazjum nauczycielskie w górnołużyckim Rychbachu (Reichenbach OL.) i rozpoczął pracę jako nauczyciel najpierw w Chocianowie (Kotzenau) w powiecie polkowickim (Kreis Polkwitz), a później w Krzywym Kolanie (Krumknie) w ówczesnym powiecie strzelińskim (Kreis Strelno) w Wielkopolsce. Po odbyciu służby wojskowej w Głogowie (Glogau) pracował jako prywatny nauczyciel w Nowym Tomyślu (Neutomischel) w Wielkopolsce, a następnie jako nauczyciel w szkole ludowej w Prochowicach (Parchwitz) w powiecie głogowskim, gdzie poznał swoją przyszłą żonę, urodzoną 21 stycznia 1868 roku Martę

Idę Huldę, córkę kupca Johanna Gottlieba Leuschnera i jego żony Augusty z domu Hürdler. W kolejnych latach pracował w Kotowicach (Kottwitz) w powiecie głogowskim i Paszowicach (Poischwitz) w powiecie jaworskim. Ożenił się 1 maja 1893 roku. Już 11 sierpnia tego samego roku przyszła na świat jego najstarsza córka Gertruda, a po niej urodziły się jeszcze Katarzyna i Lucja. 1 kwietnia 1902 roku rozpoczął pracę w Zielonej Górze (Grünberg), najpierw w szkole ludowej nr 5-6 przy Lindenberg 10a (dziś ul. Chopina), a od roku 1904 w szkole ludowej nr 8 przy Lange-gasse 9 (dziś ul. Długa), w której od roku 1925 aż do przejścia na emeryturę w roku 1928 pełnił obowiązki konrektora. Jego najstarsza córka wyszła za mąż za urzędnika bankowego Hugona Klotza, a najmłodsza – za stolarza Daniela Pitschmanna.

Jako przyrodnik interesował się początkowo mchami – owocem tego zainteresowania była książeczka „Führer in die Welt der Laubmoose” wydana w roku 1897 w Gera przez Theodora Hofmanna. Redaktor „Deutsche botanische Monatsschrift” Gotthelf Leimbach w swojej recenzji, w której gorąco polecał tę książeczkę, zwracał uwagę na to, iż nie jest to klucz do oznaczania mchów, a przystępne opisy umożliwiające laikowi identyfikację pospolitych gatunków spotykanych na murach, dachach, skałach itd. Największą jej osobliwością były cztery tablice, na których znajdowały się zasuszone okazy 20 pospolitych gatunków mchów. W tym samym roku nazwisko Schmidta pojawiło się w sprawozdaniu o postępach w badaniach śląskiej flory Theodora Schube (→t.1). W sprawozdaniu tym znalazła się informacja o znalezionej przez Schmidta koło Paszowic nowej formie powoju polnego (*Convolutulus arvensis* f. *ciliaris*) i nieznaney wcześniej ze Śląska odmianie dziewanny kutnerowatej (*Verbascum phlomoides* ssp. *thapsiforme* v. *cuspidatum* Schrader) oraz informacje o odkrytych przez niego nowych stanowiskach ponad 60 innych taksonów. W ten sposób

rozpoczęła się jego współpraca z Zielnikiem Śląskim, która z krótkimi przerwami trwała do roku 1918.

W początkach XX w. Schmidt zaczął interesować się powstającymi wskutek działań owadów wyrosłami, tj. zniekształceniami i nabrzmieniami na różnych narządach roślin. Poświęcił im większość swoich publikacji z lat 1907-1929. Później rozszerzył swoje zainteresowania na wszelkie inne nieprawidłowości i wady rozwojowe u roślin. W latach 1908-09, jak wynika z ogłoszeń zamieszczanych w dodawanym do różnych czasopism botanicznych piśmie „Herbarium”, dystrybuował wydawnictwa zielnikowe „Cecidiologisches Herbar” i „Herbarium teratologicum”. Od zainteresowania wyrosłami przeszedł dość szybko do entomologii jako takiej, a jego doniesienia dotyczące owadów z okolic Zielonej Góry od roku 1906 były często omawiane podczas posiedzeń Verein für schlesische Insektenkunde (Entomologische Beobachtungen in Grünberg, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 31, 1906; Entomologische Beobachtungen in Niederschlesien, *ibid.* 32, 1907; Insektenleben in Grünberg im Sommer 1907, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. N. F.* 33, 1908; Entomologischer Bericht aus Grünberg für das Jahr 1908, *ibid.* 2, 1909; Insektenleben bei Grünberg in Schlesien im Jahre 1909, *ibid.* 3, 1910; Entomologischer Bericht aus Grünberg, *ibid.* 8, 1915; Beobachtungen über die Lepidopterenfauna von Grünberg, *ibid.* 10-12, 1919). W roku 1913 został członkiem-korespondentem tego stowarzyszenia, a rok wcześniej otrzymał dyplom członka-korespondenta Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej.

Schmidt był nie tylko przyrodnikiem, ale i cenionym historykiem. Już ok. 1901 roku wydał książeczkę poświęconą dziejom Paszowic. Po przeprowadzce do Zielonej Góry, zaczął interesować się historią tego miasta i w roku 1911 wydał książeczkę o Zielonej Górze oraz powiecie zielonogórskim u schyłku XVIII w., a na 700-lecie miasta obchodzone w roku 1922 przygotował obszerną, opartą na rozległej bazie źródłowej, liczącą 1119 stron i bogato ilustrowaną historię Zielonej Góry. Z jego inicjatywy powstało w Zielonej Górze archiwum miejskie, w którym od roku 1922 pełnił obowiązki społecznego dyrektora. Był też członkiem rzeczywistym Komisji Historycznej Śląska z siedzibą we Wrocławiu (Breslau). Po I wojnie światowej wkładał historię miasta i Śląska na Uniwersytecie Ludowym. W latach 1919-27 zasiadał w radzie miejskiej z listy Socjaldemokratycznej Partii Niemiec. Ponieważ nie przywiązywał wagi do wyglądu i zdarzało mu się wychodzić z domu w dwóch różnych butach lub skarpetkach, a stary kapelusz wyrzucał dopiero wtedy, gdy nie nadawał się do użytku, uchodził za nieprzebiegłego oryginała.

Przechodząc w roku 1928 ze względu na stan zdrowia na emeryturę, zrezygnował też z funkcji radnego. W roku 1931, gdy był już na wpół sparaliżowany, przekazał Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczystej swój prywatny zielnik roślin naczyniowych wraz z zielnikiem mszaków, z którego dane nie były nigdy wcześniej publikowane. Ten drugi został przekazany Muzeum Botanicznemu w Berlinie, gdzie jego opracowaniem zajął się Hermann Reimers. Znalazł on w tym zielniku nie znany wcześniej z obszaru Niemiec, a znaleziony przez Schmidta w okolicach Paszowic pod koniec XIX w. gatunek *Haplocladium microphyllum* (Hedw.) Broth.

W roku 1932 Schmidt zrezygnował z funkcji dyrektora archiwum miejskiego w Zielonej Górze. W tym samym roku przeprowadził się z żoną z mieszkania przy Krautstrasse 8 (dziś ul. Wandy) do domu przy Maulbeerallee 3/4 (dziś ul. Wiśniowa). Dom ten, wybudowany przez zięcia Schmidta, Pitschmanna, od imion trzech jego najstarszych dzieci – Gottfrieda, Siegfrieda i Ruth – otrzymał nazwę „Haus Gosiru”. W tym domu Schmidt zmarł 14 sierpnia 1933 roku. Został pochowany na nieistniejącym już dziś cmentarzu przy ul. Św. Trójcy. Jego żona zmarła 10 lat później, 1 listopada 1943 roku. Ich wspomniany wyżej wnuk Siegfried Pitschmann, który zmarł 29 sierpnia 2002 roku w Suhl w Turynii, był znanym pisarzem.

Ważniejsze publikacje: Führer in die Welt der Laubmoose – eine Beschreibung von 136 der am häufigsten vorkommenden deutschen Laubmoose, Gera 1897; Neue Funde aus dem schlesischen Vorgebirge, *Deutsch. Bot. Monatsschr.* 18, 1900; Nachrichten über die Vergangenheit des Dorfes Poischwitz, Jauer [ok. 1901]; Die Wandelbarkeit von *Primula elatior*, *Der Lehrmittelsammler* 3, 1901; Ein Vegetationsbild aus dem schlesischen Vorgebirge – floristische Notizen über den Ort Poischwitz im niederschlesischen Kreise Jauer, *Deutsch. Bot. Monatsschr.* 21, 1903; Beobachtungen über Abänderungen in der Blütenform bei *Linaria vulgaris* Mill., *Aus der Natur – Zeitschrift für alle Naturfreunde* 2, 1906-07; Geschlechtsänderung einer Weide, *ibid.*; Ein Florenbild aus Grünberg in Schlesien, *Jber. Schles. Lehrerver. Naturk.* 1905-06, 1907; Zur Verbreitung der Gallwespen in der niederschlesischen Ebene, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 3, 1907; Die Küchenschelle in Schlesien, *Schlesien* 1, 1907-08; Eine bedrohte seltene Pflanze in Schlesien, *Schlesien* 2, 1908-09; Aus dem Formenkreise von *Saxifraga granulata*, *Der Naturfreund – Monatsblatt der Deutschen Vereinigung der Naturfreunde* 3, 1908-09; Beitrag zur Verbreitung der Käfergallen in Schlesien mit besonderer Berücksichtigung von Grünberg in Schlesien, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 5, 1909; Nachtrag zu meiner Arbeit „Zur Verbreitung der Gallwespen in der niederschlesischen Ebene”, *ibid.*; *Baris laticollis* Marsh. – Gallen an *Erysimum cheiranthoides*, *ibid.*; Zoocedien an *Anchusa officinalis* L., *ibid.*; Nachtrag zu dem Verzeichnisse der schlesischen Gallen I, *Jber. SGVK* 87, 1909 [mit R. Dittrich]; 1. Fortsetzung des Nachtrages zu dem Verzeichnisse der schlesischen Gallen,

ibid. 88, 1910 [mit R. Dittrich]; Beitrag zur Biologie der Steinobst-Blattwespe, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 6, 1910; Deformationen an *Brassica oleracea* und *Raphanus raphanistrum* durch *Aphis brassicae*, *Prometheus – illustrierte Wochenschrift* 22, 1910-11; Neue Zooecidien der niederschlesischen Ebene, *Marcellia* 9-10, 1910-11; Stadt und Kreis Grünberg in Schlesien am Ausgang d. 18. Jhd. (1786/97), Grünberg 1911; Zwitter von *Oeonistis quadra* L., *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 7, 1911; Aus dem Formenkreise von *Primula officinalis*, *Deutsch. Bot. Monatsschr.* 22, 1911; Blütenteratologisches von *Primula elatior*, *ibid.*; Neue Gallenstandorte und Gallen aus der Gegend von Steinau a. O., *ibid.*; Eine neue Blattlausgalle an *Crataegus oxyacantha* L., *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 21, 1911; Wuchsstauung, Zweigsucht und Vergrünung an *Daucus carota*, hervorgerufen durch am Stengelgrund lebende Aphiden, *Fühlings Landwirtschaftliche Zeitung* 60, 1911; Teratologische Beobachtungen an einigen einheimischen Pflanzen, *Beih. Bot. Centralbl.* 28, 2. Abt., 1911; Fremde Bestandteile der Grünberger Flora, *Jber. Schles. Lehrerver. Naturk.* 1911-12, 1913; 3. Fortsetzung des Nachtrages zum Verzeichnis der schlesischen Gallen, *Jber. SGVK* 90, 1912 [mit R. Dittrich]; 4. Fortsetzung des Nachtrages zum Verzeichnisse der schlesischen Gallen, *ibid.* 91, 1913 [mit R. Dittrich]; Bemerkungen zu einigen von Eriophyiden (Gallmilben) erzeugten Knospendeformationen, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 10, 1914; Beobachtungen über die Bewegungsäusserungen der Larve von *Agelastica alni* L., *ibid.*; *Cheimaiobia boreata* Hb. als Waldschädling bei Grünberg in Schlesien, *ibid.* 12, 1916; Beobachtungen an einem im Herbst 1915 ausgehobenen Neste von *Vespa germanica*, *ibid.* 13, 1916; Schlesische Naturbeobachter und Beobachtungen im letzten Jahrzehnt der österreichischen Herrschaft (1730-1740), *Wand. Riesengeb.* 37, 1917; Die Blätter unserer Laubhölzer als Wohn- und Entwicklungsstätten von Insekten, *Die Natur* 1917, 1918/19; Biologisches über die Erdhumel, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 14, 1918; Geschichte der Stadt Grünberg, Schles., Grünberg 1922; Überblick über die Grünberger Flora und Fauna, w: Grünberger Hauskalender 1924; Zur Hymenopteren-Fauna von Grünberg, Schlesien – Biologische Bemerkungen aus meinen Hymenopteren-Fang-Tagebüchern 1915-1918, *Zeitschr. f. Entom.* 16, 1928; Gallen und Minen, w: K. Gruhl, Tier- und Pflanzenwelt des Kreises Grünberg und seiner näheren Umgebung, Grünberg 1929.

Źródła: AP Wrocław, oddz. w Legnicy, USC Prochowice, księga małżeństw 1893/2; Cecidiologisches Herbar, Herbarium 1908, nr 3, s. 20; Claudé B., Szczegóło H., Hugo Schmidt (1866-1933), w: Znani zielonogórzanie, cz. II, Zielona Góra 1999, s. 149-151; Czyżniewski T., Pan Hugo obchodzi urodziny, *Łącznik Zielonogórski* 2 (103), 9.1.2015, s. 8 (portr. – fragm. fot. rodziny Schmidt); Dörfel-Adressbuch 1902, s. 40; *ibid.* 1909, s. 65; Evangelische Kirchengemeinde Grünberg, Beerdigungsbuch 1933-1940, poz. 1933/192; *ibid.*, Beerdigungsbuch 1941-1944, k. 237, poz. 1943/295; *ibid.* Copulationsbuch 1910-1921, poz. 1917/10 (familysearch.org); Herbarium teratologicum, Herbarium 1908, nr 6, s. 46; *ibid.* 1909, nr 7, s. 52; Korniluk I., Hugo Schmidt i jego dzieło, *Studia Zielonogórskie* 13, 2007, s. 103-114; Korrespondierende Mitglieder, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 7, 1914, S. XXXIV; Reimers H., Zweiter Nachtrag zur Moosflora der Provinz Brandenburg, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg.* 74, 1932-33, s. 131-179; Schalow-Durchforschung 1931-33; Schube-Durchforschung 1897-1898, 1900, 1902, 1903-06, 1908,

1910, 1912-18; Schube-Herbarium 1902, 1904-06, 1910; Leimbach G., Literatur, *Deutsch. Bot. Monatsschr.* 15, 1897, s. 298; USC Zielona Góra, księgi zgonów 1933/242, 1943/503; Von korrespondierenden Mitgliedern verstarb..., *Jber. SGVK* 1933, s. 4; Zu korrespondierenden Mitgliedern wurden ernannt..., *ibid.* 90, 1912, s. 4.

SCHMULA SIEGBERT

(1834-1913)

Algolog w sędziowskiej todzie

Urodził się 3 marca 1834 roku w Krapkowicach (Krappitz) w rodzinie właściciela wapienników Ernsta Augusta Schmuli i jego żony Henrietty z domu Krebs. Po ukończeniu nauki w gimnazjum w Opolu (Oppeln) studiował prawo we Wrocławiu (Breslau). Pracował jako asesor, a następnie od roku 1866 jako sędzia powiatowy w Opolu. W roku 1875 awansował do rangi radcy sądu powiatowego, a w roku 1879 – do rangi radcy sądu ziemskiego. Nie był żonaty. Jego toczące się utartymi koleinami życie tylko dwukrotnie zakłóciło powołanie do służby wojskowej podczas wojen z Austrią w roku 1866 i Francją w roku 1870. Pierwsze doniesienia florystyczne Schmuli opublikował Emil Fiek (→t.1) w sprawozdaniu o postępach w badaniach flory Śląska za rok 1890. Znalazły się w nim odkryte przez niego stanowiska 4 gatunków (*Carlina acaulis*, *Nonnea pulla*, *Salvia verticillata*, *Teucrium botrys*) z okolic Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz).

Gdy z dniem 1 stycznia 1892 roku przeszedł w stan spoczynku i miał pod dostatkiem wolnego czasu, zajął się badaniem glonów, na temat których opublikował kilka artykułów w czasopiśmie „Hedwigia”. W to-

mie 49 opisał nowy gatunek *Scenedesmus producto-capitatus*, który odkrył w rowie przy stacji kolejowej w Grotowicach (Gräfenort, obecnie dzielnica Opola). Kilka jego doniesień zostało też zamieszczonych w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, którego członkiem był od roku 1893. W 1900 roku zestawiał wykaz 28 znalezionych przez siebie na Śląsku gatunków i odmian glonów, których w swoim opracowaniu wydanym w serii „Kryptogamenflora von Schlesien” nie uwzględnił → Oskar Kirchner. Choć glony wysunęły się na pierwszy plan w jego zainteresowaniach botanicznych, nie porzucił całkowicie roślin naczyniowych – informacje o jego odkryciach florystycznych z okolic Lublina (Lublinitz), Pokoju (Karlsruhe), Lewina Brzeskiego (Löwen), Opola, Gogolina, Lubiąża (Leubus) i Strzelec Opolskich Emil Fiek i Theodor Schube (→t.1) publikowali jeszcze w latach 1893, 1895, 1900 i 1909. U schyłku życia mieszkał w Opolu przy Krakauerstrasse 88 (dziś ul. Krakowska). Zmarł 13 czerwca 1913 roku podczas pobytu w Szklarskiej Porębie (Schreiberhau).

Publikacje: Über Wasserblüten in Oberschlesien, *Jber. SGVK* 74, 1896; Über *Coelosphaerium dubium* Grunow, *Hedwigia* 37, 1898; Über abweichenden Copulation bei *Spirogyra nitida* (Dillw.) Link, *ibid.* 38, 1899; Über einige Diatomaceen in Oberschlesien, *Jber. SGVK* 76, 1898; Über Algen in Oberschlesien, *ibid.* 78, 1900; *Scenedesmus producto-capitatus* sp. n., *Hedwigia* 49, 1910 (pierwsza str. na il.).

Źródło: Adressbuch Oppeln 1909, s. 61; Als wirkliche auswärtige Mitglieder..., *Jber. SGVK* 71, 1893, s. 3; Dörfler-Adressbuch 1902, s. 41; *ibid.* 1909, s. 66; Fiek-Durchforschung 1890, 1893, 1895; LA Berlin, Standesamt Schreiberhau, Sterberegister 1913/63 (ancestry.de); Schröder B., Über den gegenwärtigen Stand der schlesischen Algenforschung, *Jber. SGVK* 81, 1903, Zool.-bot. Sekt., s. 27-30; Schube-Durchforschung 1900, 1909; Torka-Erforschung; Vierhaus F., *Jber. SGVK* 91, 1913, Nekrologe, s. 25.

SCHNACK EDUARD EMANUEL

(1853-1941)

„Profesor kominiarstwa, botaniki i muzealnictwa”

Urodził się 7 lutego 1853 roku w Opawie (Troppau). Jego ojciec Eduard, tak samo jak dziadek Johann, był opawskim mistrzem kominiarskim. Matka, Henrietta, była córką opawskiego organistrza Karla Kuttlera. Wyuczywszy się zawodu kominiarza, Schnack osiadł w roku 1878 w Bielsku (Bielitz). Przez wiele lat był powiatowym mistrzem kominiarskim w Bielsku i członkiem zarządu cechu kominiarskiego na Śląsku Cieszyńskim. W pracy zawodowej pomagała mu jego wychowanka Hermina Keller, która prawdopodobnie

była w owym czasie jedyną kobietą-kominiarzem na Śląsku.

Choć Schnack kolekcjonował motyle i od roku 1885 z numerem 275 był członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben), z zamiłowania był przede wszystkim botanikiem. Na zapleczu swojego domu przy Josefstasse 14 (obecnej ul. Sobieskiego) stworzył ogród, w którym zasadził zagrożone wymarciem gatunki beskidzkiej flory. Gdy w roku 1884 wyjechał po raz pierwszy w Alpy, tak zachwycił się napotykanymi tam roślinami, że podjął próbę zasadzenia niektórych gatunków w swoim ogrodzie. Od tej pory zajmował się przez wiele lat zagadnieniami aklimatyzacji roślin alpejskich na niższych wysokościach. Zachęcony pierwszymi sukcesami, stworzył w Bielsku na powierzchni ok. 200 m² pierwszy na Śląsku Cieszyńskim ogród alpejski. Nawiązawszy kontakt z ogrodami botanicznymi w Wiedniu (Wien), Innsbrucku, Grazu, Kłagenfurt, Sibiu (Hermannstadt) i Lindau, pozyskał do swego ogrodu drogą kupną, wymiany i darowizn ok. 300 gatunków roślin górskich.

W roku 1893 był jednym z pierwszych członków bielskiego oddziału Beskidenverein, dwa lata później został jednym z założycieli Towarzystwa Przyrodniczego w Opawie (Naturwissenschaftlicher Verein in Troppau), był też członkiem, a od ok. 1901 roku wiceprezesem bielskiego oddziału stowarzyszenia Nordmark, które zajmowało się krzewieniem niemieckiego szkolnictwa i utrzymywało bursę dla uczącej się w Bielsku młodzieży. Prócz tego działał też aktywnie w stowarzyszeniu społeczno-kulturalnym Schlaraffia Bilitzia.

Gdy w pierwszy latach XX w. pojawił się pomysł utworzenia w Bielsku muzeum i w roku 1903 z inicjatywy ewangelickiego proboszcza Artura Schmidta rozpoczęto akcję zbierania pamiątek i zabytków, Schnack jako kwestor odwiedził dziesiątki domów, by pozyskać eksponaty. Brał też udział w przygotowaniu

pod kierunkiem dyrektora muzeum w Opawie Brauna pierwszej ekspozycji w strzelnicy miejskiej. Gdy pod koniec 1903 roku rada miejska podjęła decyzję o utworzeniu muzeum, opiekę nad zbiorami i zadanie przygotowania ekspozycji powierzono Schnackowi. Otwarty w roku 1906 muzeum kierował on społecznie do roku 1941, podnosząc je do rangi trzeciej po Katowicach i Cieszynie placówki muzealnej w ówczesnym województwie śląskim. Zamiłowanie do pracy w ogrodzie i muzeum było powodem do nadania mu przez przyjaciół tytułu „profesora kominiarstwa, botaniki i muzealnictwa”.

W roku 1905 na prośbę władz Beskidenverein Schnack założył istniejący do dziś ogród alpejski przy schronisku na Szyndzielni (Kamitzer Platte), w którym obok ok. 200 roślin alpejskich zasadził też ok. 100 gatunków flory beskidzkiej. Ogród ten pielegnował tak długo, jak długo pozwalały mu na to wiek i zdrowie. Podobne alpinarium stworzył już wcześniej, w latach 1902-03, na Ptaćim vrchu w parku miejskim w Opawie, prócz tego był konsultantem podczas zakładania alpinariów m.in. w Krakowie i Zakopanem.

Zmarł w Bielsku 22 grudnia 1941 roku. Dwa dni później pochowano go na nowym cmentarzu przy dzisiejszej ul. Listopadowej obok jego zmarłej w lutym 1941 roku żony Klary z domu Keller. Na jego grobie wzniesiono niewielkie alpinarium zwieńczone figurą puchacza, który był godłem stowarzyszenia Schlarafia Bilitzia. Jego ogród alpejski przy ul. Sobieskiego został w latach powojennych zdewastowany.

Publikacje: *Cultur von Alpenpflanzen im Garten*, Mitt. Naturwiss. Ver. Troppau 1, 1895; *Beskiden-Garten auf der Kamitzer Platte (1051 m) und seine Entstehung*, Jahrbuch der Sektion Bielez-Biala des Beskiden-Vereines 14, 1906; *Bericht über den Beskiden- und Alpenpflanzengarten auf der Kamitzer Platte für das Jahr 1907*, *ibid.* 15, 1907.

Źródła: *Anmeldungen*, Die Insekten-Welt 2, 1885, s. 20; *Bericht-Troppau*, s. 3, 18, 19; Dobrowolska A., *Muzeum Miejskie w Bielsku*, Zar. Śl. 14, 1938, s. 226-232 (portr.); *Junk-Adressbuch*, s. 143; *Pelc M.*, BSSM N. R. 11(23), 2008, s. 115-116; *Kenig P.*, *Miłośnik przyrody i kustosz*, Kalendarz Cieszyński 2001, s. 251-255; *ZA Opawa*,

řmskokatolická fara Panny Marie Opava, matriky narozných 1850-1858, k. 115; na il. 2: alpinarium na Szyndzielni na pocztówce z 1912 r.

SCHOBER ALFRED FERDINAND

(1862-1940)

Badacz żółtaków

Urodził się 21 sierpnia 1862 roku w Rudzie Śląskiej (Ruda) w rodzinie zarządcy materiałowego Emila Juliusa Schobera. Jego matka, zmarła 20 października 1918 roku w Hamburgu Leopoldyna Amalia, córka nadleśniczego Josepha Fischera i jego żony Marii z domu Schembor, pochodziła z Wodzisławia Śląskiego (Loslau). Ochrzczony został 7 września w kościele św. Jana Chrzciciela w Biskupicach (Biskupitz, dziś dzielnica Zabrze). Ukończywszy gimnazjum w Lesznie (Lissa), studiował nauki przyrodnicze w Berlinie i w Halle, gdzie w roku akademickim 1884/85 był asystentem w Instytucie Botanicznym. Szczególnie interesowała go fizjologia roślin – jego dysertacja „Über das Wachsthum der Pflanzenhaare an etiolierten Blatt- und Axenorganen” poświęcona była wzrostowi włosków na wypłoniowych liściach i łodygach. Na jej podstawie w roku 1886 uzyskał we Wrocławiu (Breslau) stopień doktora filozofii. W roku 1887 zdał we Wrocławiu państwowy egzamin nauczycielski, po czym, ukończywszy w pierwszym służbę wojskową, odbył staż w gimnazjum w Legnicy (Liegnitz). W następnych latach pracował jako nauczyciel w Legnicy i Szprotawie (Sprottau), w roku szkolnym 1889/90 wziął udział w kursie zorganizowanym przez Zakład Kształcenia Nauczycieli Gimnastyki w Berlinie, a w latach 1890-92 był asystentem na Politechnice w Karlsruhe. Z tego okresu pochodzą jego dwie publikacje poświęcone żółtakom (*Xanthorrhoea*) – drzewiastym roślinom australijskim, które są charakterystycznym składnikiem lasów eukaliptusowych (*Das Xanthorrhoea-Harz*, ein Beitrag zur Entstehung der Harze, *Verh. Naturwiss. Ver. Karlsruhe* 11, 1892; *Über eine doppelte Secretion bei Xanthorrhoea*, *Bot. Centralbl.* 53, 1893).

Od roku 1892 pracował przez rok w Paulinum des Rauhen Hauses w Hamburgu, przez kolejny rok w Królewskim Gimnazjum w Kluczborku (Kreuzburg) i od roku 1894 w Szkole Realnej w Hamburgu -Eilbeck. W roku 1893 na wniosek Ferdinanda Cohna (→t.1) i Nathanaela Pringsheima (→t.1) został członkiem Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego. W latach 1896-99 opublikował artykuł o oddziaływaniu promieni Roentgena na siewki (Ein Versuch mit Röntgen'schen Strahlen auf Keimpflanzen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 14, 1896) i rozprawę o poglądach

na geotropizm od czasów angielskiego fizjologa Thomasa Andrew Knighta (*Die Anschauungen über den Geotropismus der Pflanzen seit Knight, geschichtliche Studie über eines physiologischen Problems, Programm Realschule Hamburg-Eilbeck* 1899). W roku 1896 ożenił się w Helmstedt z urodzoną 6 kwietnia 1862 w Druxberge w Saksonii-Anhalt Johanną Fryderyką, córką Christopha Friedricha Schulthessa i jego żony Marii Otylii z domu Behrends. Miał z nią dwoje dzieci – syna Georga i córkę Małgorzatę Elżbietę.

Był aktywnym członkiem działającego w Hamburgu Towarzystwa Przyrodniczego. Z prelekcji, głównie na tematy związane z fizjologią roślin, które wygłaszał dla jego członków, zachowały się jednak najczęściej tylko tytuły (*Über Lichtempfindung der Pflanzen, Verh. Naturwiss. Ver. Hamburg, III. F. 2, 1894; Die postfloralen Vorgänge beim Hopfenzapfen, ibid.; Versuche über Transpiration und Wasserausscheidung, ibid. 3, 1895; Demonstration der geotropischen Kammer, ibid. 4, 1896; Czapek's Versuche über das Zusammenwirken von Heliotropismus und Geotropismus, ibid.; Über den Sinn für Gravitationsreize in der Tierwelt, ibid. 5, 1897; Über die Blüte des Alpenveilchens, ibid.; Geotropismus der Nebenwurzeln, ibid.; Demonstrationen über das Verhalten der Nebenwurzeln in der vertikalen Lage, ibid.; Die Transpiration der Pflanzen, ibid. 6, 1898; Einige Versuche über das Problem des Geotropismus, ibid.; Über die Gehirnfunktion der Wurzelspitze, ibid. 7, 1899; Beobachtungen über die Bewegungen der Blütenstiele von *Cyclamen persicum*, ibid.; Die bisherigen Erklärungsversuche für die Mechanik der geotropischen Krümmung, ibid. 8, 1900; Die Perception des geotropischen Reizes, ibid. 9, 1901; Über den gegenwärtigen Stand der Statolithentheorie für den Geotropismus, ibid. 10, 1902; Zur Erinnerung an Jacob Mathias Schleiden aus Hamburg, ibid. 12, 1904; Das Wahrnehmungsvermögen der Pflanzen, ibid. 13, 1905*). Po roku 1905, choć jego nazwisko wciąż figurowało na liście członków tego towarzystwa, nie było już wzmianek o jego prelekcjach.

W książkach adresowych Hamburga był odnotowany w latach 1895-96 jako nauczyciel szkoły realnej zamieszkały przy Wandsbeckerstieg 25, w latach 1897-98 jako starszy nauczyciel zamieszkały przy Papenstrasse 31, w latach 1899-1902 jako starszy nauczyciel zamieszkały przy Papenstrasse 50, w latach 1903-10 jako inspektor szkolny z tym samym adresem i w latach 1911-17 jako radca szkolny zamieszkały przy Richardstrasse 86. Od roku 1918 mieszkał do końca życia przy Lerchenfeld 7. Pod tym adresem figurował najpierw jako radca szkolny, od roku 1927 jako nadradca szkolny i od roku 1930 jako nadradca szkolny w stanie spoczynku. Jego żona zmarła

w Hamburgu 30 grudnia 1939 roku, on zaś niecałe 7 miesięcy później, 10 lipca 1940 roku.

Źródło: Adressbuch Hamburg 1895, s. 491; *ibid.* 1897, s. 512; *ibid.* 1899, s. 540; *ibid.* 1903, s. 674; *ibid.* 1911, s. 702; *ibid.* 1918, s. 765; *ibid.* 1927, s. 933; *ibid.* 1930, s. 998; *ibid.* 1940, s. 1310; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 32; *ibid.* 1902, s. 41; *ibid.* 1909, s. 66; Index Biol., s. 266; Katolicka parafia św. Jana Chrzciciela w Biskupicach, księga chrztów 1858-64, k. 177 (familysearch.org); Kössler-Personenlexikon, Band: Schaab-Scotti, s. 290; Sitzung vom 30. März 1893, Ber. Deutsch. Bot. Ges. 11, 1893, s. 187; Sitzung vom 26. Mai 1893, *ibid.*, s. 293; Stadtarchiv Hamburg, Standesamt Hamburg 6, Sterberegister 1940/3, 1940/864; *ibid.*, Standesamt Hamburg 22, Sterberegister 1918/834 (ancestry.de); Wer ist's? 10, 1935, s. 1427.

SCHOEPKE HEINRICH WILHELM (1852-1935)

Zasłużony badacz flory Dolnego Śląska

Urodził się 26 lipca 1852 roku w Pruszkowie (Kaltendorf) w powiecie szprotawskim (Kreis Sprottau) w rodzinie zagrodnika Carla Friedricha Schoepke i jego żony Johannы Rozyny z domu Menzel. Ukończywszy w roku 1872 naukę w Seminarium Nauczycielskim w Bolesławcu (Bunzlau), rozpoczął pracę jako adiunkt w szkole ludowej Zachełmiu (Saalberg) w powiecie jeleniogórskim (Kreis Hirschberg). W roku 1873 został zatrudniony w Bolkowie (Bolkenhain), skąd rok później przeniósł się do ewangelickiej szkoły miejskiej w Kamiennej Górze (Landeshut). W roku 1875 został zatrudniony w ewangelickiej miejskiej szkole średniej w Świdnicy (Schweidnitz). 9 maja 1876 roku ożenił się w Sobieszowie (Hermsdorf unterm Kynast) koło Jeleniej Góry (Hirschberg) z urodzoną 29 czerwca 1853 roku w Górnym Świeradowie (Ober Flinsberg), zamieszkałą w Jagniątkowie (Agnietendorf) Selmą Otylią Huldą, córką restauratora Wilhelma Ehrenfrieda Beyera i jego żony Johannы Christiany z domu Glaeser. Miał z nią czworo urodzonych w Świdnicy dzieci: Hulda Elfrieda urodziła się 15 kwietnia 1877 roku, Elżbieta – 29 marca 1880 roku, Heinrich Gustav Adolf Karl – 17 lutego 1884, a Eberhardt Willy – 3 sierpnia 1888 roku. W roku 1886 zdał egzamin dla nauczycieli szkół średnich i rektorów. Rok później zobowiązał się do założenia przy szkole miejskiej ogrodu botanicznego i stacji meteorologicznej. W późniejszych latach prowadził też zajęcia w wieczorowej szkole przemysłowej, a w roku 1907 został prezesem fundacji dla sierot Adolfa Kessela.

Początek jego zainteresowań botaniką można datować na rok 1876 – w sprawozdaniu Schlesischer Botanischer Tauschverein za rok 1876-77 oferował do

wymiany 243 okazy ze Śląska i Karkonoszy. W roku 1877 Rudolf von Uechtritz (→t.1) w sprawozdaniu o postępach w badaniach śląskiej flory odnotował jego nazwisko przy starcu leśnym drobnoząbkowanym (*Senecio sylvaticus* L. var. *denticulatus* O. F. Müller) znalezionym w Jagniątkowie. Choć w roku 1881, gdy ukazała się flora Śląska Emila Fieka (→t.1), był wciąż jeszcze początkującym florystą, jego nazwisko znalazło się w niej w wykazie informatorów, a odkryte przez niego stanowiska zostały uwzględnione przy 74 taksonach. W latach 1877-1925 jego działalność florystyczna koncentrowała się na Sudetach i Przedgórzu Sudeckim, gdzie zbierał okazy w pasie ciągnącym się od Ziębic (Münsterberg) i Strzelina (Strehlen) na wschodzie do Świeradowa Zdroju (Bad Flinsberg) na zachodzie. W latach 1878-1906 odwiedzał też często swoje rodzinne strony, gdzie zbierał okazy nie tylko koło Szprotawy, ale też Żagania (Sagan), Kozuchowa (Freistadt), Iłowej (Halbau) i Przemkowa (Primkenau). Prócz tego w latach 1901 i 1903 dość intensywnie badał okolice Wąsosz (Herrnstadt), Góry (Guhrau), Wińska (Winzig) i Chobieni (Köben). W kierunku wschodnim linię Międzyziesie-Lądek-Złoty Stok-Bardo-Ziębice-Strzelin-Brzeg (Mittelwalde-Landek-Reichenstein-Strehlen-Wartha-Münsterberg-Strehlen-Brieg) przekroczył tylko raz, gdy w roku 1894 odwiedził okolice Złatých Hor (Zuckmantel) i Jesioniki (Gesenke).

Do roku 1900 dość rzadko przysyłał zebrane przez siebie okazy kustoszom Zielnika Śląskiego i dopiero od roku 1901 przy jego nazwisku częściej zaczęło się pojawiać *signum autopsiae* (!), a Theodor Schube (→t.1) zaczął go wymieniać wśród osób, które wzbogaciły zbiory zielnikowe Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. W roku 1903 towarzystwo to doceniło jego zasługi, wręczając mu dyplom członka korespondenta. Gdy w roku 1925 przeszedł w stan spoczynku, przeprowadził się ze Świdnicy do Krośnic (Kraschnitz) w powiecie milickim (Kreis Militsch). Kontynuował tam swoją działalność florystyczną, podając szereg nowych stanowisk wielu taksonów z okolic Milicza, Krośnic, Twardogóry (Festenberg), Trzebnicy (Trebnitz) i Międzyborza (Neu-Mittelwalde). W roku 1931 przeprowadził się z Krośnic do Kątów Wrocławskich (Kanth). Aktywnym florystą był niemal do ostatniego dnia swojego życia. Kolejni kustosze Zielnika Śląskiego – wspomniani wyżej von Uechtritz, Fiek, Schube oraz →Emil Schalow – opublikowali w latach 1877-1934 informacje o odkrytych przez niego ponad 2 tysiącach stanowisk 689 gatunków, odmian, form i mieszańców.

Ponieważ jego działalność przypadła na okres, w którym flora Śląska była już dość dobrze poznana, wzbogacił jej znajomość jedynie o nienotowane

wcześniej trzy gatunki zdziczale (*Hesperis tristis* L., *Rubus odoratus* L., *Tilia alba* Ait.), jeden gatunek zawleczony (*Phacelia congesta* Hook.), jedną odmianę (*Carpinus betulus* L. var. *quercifolia* Aschs.), jedną formę (*Poa annua* L. f. *pauciflora* Fiek) i jednego mieszańca (*Epilobium adnatum* × *hirsutum* = *E. brevipilum* Hausskn.). Znalazł też dwa gatunki nowe dla Środkowego Śląska (*Orobancha major* L., *Juncus tenageia* Ehrh.), jeden gatunek nowy dla Kotliny Kłodzkiej (*Galium wirtgenii* F.W. Schultz) i jeden gatunek nowy dla Gór Sowich (*Rumex alpestris* Jacq. = *R. arifolius* All.). Zgromadzone przez niego informacje na temat występujących na Śląsku olch wykorzystał w roku 1891 w swej publikacji →Alfons Callier, a jego zbiory wyrosły zostały wykorzystane w publikacjach Georga Hieronymusa (→t.1), Rudolfa Dittricha (→t.1) i →Hugona Schmidta. Obok roślin naczyniowych zbierał też porosty – informacje o odkrytych przez niego ich stanowiskach z okolic Świdnicy i Jagniątkowa opublikował w roku 1895 →Eugen Eitner.

Jedyną publikacją botaniczną Schoepkego jest rozdział „Die Pflanzenwelt von Schweidnitz und Umgebung” zamieszczony w „Heimatkunde von Schweidnitz und Umgebung” (Schweidnitz 1925). Zmarł w roku 1935, przy czym Emil Schalow podał jako miejsce jego zgonu Kąty Wrocławskie, zaś wykazie zmarłych członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej za rok 1935 podano – najwyraźniej omyłkowo – Krośnice. Ponieważ w Urzędzie Stanu Cywilnego w Kątach Wrocławskich nie zachowała się księga zgonów z roku 1935, ustalenie dokładnej daty śmierci Schoepkego okazało się niemożliwe. Jego zielnik rodzina przekazała po jego śmierci Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczystej.

Źródła: Callier A., Über die in Schlesien vorkommenden Formen der Gattung *Alnus*, Jber. SGVK 69, 1891, s. 72-85; Dittrich R., Schmidt H., 1. Fortsetzung des Nachtrages zu dem Verzeichnisse der schlesischen Gallen, ibid. 88, 1910, Zool.-Bot. Sekt., s. 65-88; Dittrich R., Schmidt H., 3. Fortsetzung des Nachtrages zum Verzeichnisse der schlesischen Gallen, ibid. 90, 1912, Zool.-Bot. Sekt., s. 61-92; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 32; ibid. 1902, s. 41; ibid. 1909, s. 66; Eitner E., Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens, ibid. 73, 1895, Zool.-Bot. Sekt., s. 2-26; Fiek-Durchforschung 1886-1895; Fiek-Flora I, s. 117, II, s. 25 – *Fumaria capreolata*, 64 – *Coronaria tomentosa*, itd.; Hieronymus G., Beiträge zur Kenntniss der europäischen Zooecidien und der Verbreitung derselben, Jber. SGVK 68, 1890, Ergänzungsheft, s. 49-272; Jber. Schles. Bot. Tauschver. 1876/77, 1877/78, 1879/80, 1880/81; LA Berlin, Standesamt Hermsdorf, Heiratsregister 1876/9 (ancestry.de); Meyer K., Über den gegenwärtigen Stand der Bahnhofsflorestik in Schlesien, Jber. SGVK 1931, s. 76-91; Personal-Chronik, Amts-Blatt der Regierung zu Liegnitz 63, 1873, s. 73; ibid. 64, 1874, s. 264; Personliches, Schl. Prov. Bl. N. F. 12, 1873, s. 266; Schalow-Durchforschung 1930-35; Schalow-Herbarium 1930-32, 1935; Schematismus 1904, s. 182; Schirrmann W.,

Chronik der Stadt Schweidnitz, Schweidnitz (1909), s. 109, 112, 115, 134, 138, 139, 221, 223; Schube-Durchforschung 1896-1911, 1913, 1914, 1917-29; Schube-Herbarium 1901, 1903, 1904, 1909, 1910, 1911, 1927, 1928; Teichmann A., Chronik der Stadt Bolkenhain in Schlesien, Bolkenhain 1880, s. 252; Uechtritz-Durchforschung 1877, 1879, 1882-85; Von korrespondierenden Mitgliedern verstarb... Jber. SGVK 108, 1935, s. 1; Zu korrespondierenden Mitgliedern die Herren..., Jber. SGVK 81, 1903, s. 7.

SCHOTT HEINRICH WILHELM

(1763-1819)

Mniej znany ojciec sławnego syna

Wszyscy piszący o nim autorzy podają, że urodził się w roku 1759 we Wrocławiu (Breslau). W metryce jego ślubu z roku 1793 odnotowano jednak, iż zeniąc się miał 30 lat, a w liście opublikowanym w roku 1819 we „Florze” nieznany z nazwiska autor informował, że zmarł w wieku 56 lat. To wskazuje, że faktycznie urodził się w roku 1763. O jego dzieciństwie i młodości wiadomo niewiele. Spędził jakiś czas w Polsce, następnie pracował w różnych miejscowościach w Niemczech, m.in. w Würzburgu w Bawarii, gdzie wyuczył się zawodu ogrodnika i rozmiłował w botanice. Najstarsze okazy w jego zielniku pochodzą z roku 1778. Wśród najstarszych okazów są rośliny zbierane m.in. w okolicach Hanau i Wetterau w Hesji. Od roku 1786 Schott pracował jako ogrodnik-botanik (botanischer Gärtner) w służbie hrabiego Mitrowsky’ego w Brnie (Brünn). 22 kwietnia 1793 roku ożenił się z ochrzczoną 8 kwietnia 1768 w Starym Brnie (Alt-Brünn) Franciszką Wincentą, córką Carla Machata i jego żony Rozalii z domu Gmell. Miał z nią urodzonego 7 stycznia 1794 roku w Brnie syna Heinricha Wilhelma, późniejszego znanego botanika i podróżnika, i urodzoną 1 stycznia 1796 roku córkę Franciszkę Reginę, która zmarła 25 stycznia tego samego roku.

Wędrując w wolnych chwilach po Morawach, Schott zgromadził zbiory zielnikowe liczący ok. 10 tysięcy okazów, a przy tym posiadał ogromną wiedzę na temat stanowisk wielu gatunków. To najprawdopodobniej jego miał na myśli Franz Wilibald Schmidt, pisząc w roku 1793 o storczyku purpurowym (*Orchis moravica* Jacq. = *O. purpurea* Huds.): „na Morawach ani ja, ani pan Schopf (!), ogrodnik i botanik wielmożnego pana hrabiego Mitrowsky’ego, nigdy go nie znaleźliśmy”.

Już w latach 80. XVIII w. Schott był członkiem nieformalnego towarzystwa przyrodniczego, które założyli w Brnie Karl Rudeczinsky (→t.1), Vinzenz Petke (→t.1) i wizytator szkolny Mehoffer. W roku 1794 przekształciło się ono w Mährische Gesellschaft der Natur- und Vaterlandskunde, to zaś pod koniec

roku 1800 połączyło się ono z towarzystwem Freunde der Natur- und Vaterlandskunde, w wyniku czego powstało Privatgesellschaft der vereinigten Freunde zur Beförderung der Natur- und Vaterlandskunde in Mähren.

W dalszym rozwoju tego towarzystwa Schott nie brał już udziału, gdyż w roku 1801 Nicolaus Joseph von Jacquin zaproponował mu posadę w uniwersyteckim ogrodzie botanicznym w Wiedniu (Wien). Tam Schott, początkowo jako podwładny Josepha van der Schota, a od roku 1804 jako główny ogrodnik, zajmował się doświadczeniami związanymi z uprawą i aklimatyzacją różnych gatunków roślin, szkoleniem ogrodników i prowadzeniem prelekcji o trujących grzybach dla inspektorów handlowych. Nadal zajmował się też florystyką, a chociaż niczego nie publikował, uważany był przez wielu uczonych za wybitnego botanika. Jego nazwisko figurowało w wykazach uczonych, którzy wsparli Heinricha Adolpha Schradera w pracy nad dziełem „Flora germanica” i Josefa Augusta Schultesa w pracy nad „Österreichs Flora”, a Wilibald Besser w swoich „Pierwocinach flory Galicji” pisał o nim: „I wreszcie niezwykle bogaty zielnik oraz jego prześwietny komentator Schott, zarówno tęgi obserwator, jak i nieustrudzony hodowca roślin, doskonale znany botanikom, którego przyjaźń na zawsze zachowam w pamięci, byli mi w najwyższym stopniu użyteczni”.

Najwięcej informacji o opisanych przez niego w listach i rękopisach nowych rodzajach i gatunkach zamieścili Johann Jacob Roemer i Josef August Schultes w 15 edycji „Systema Vegetabilium”. Większość z nich okazała się jednak synonimami opisanych już wcześniej rodzajów i gatunków – jedyną nadaną przez niego nazwą, którą oszczędziły późniejsze rewizje, jest nazwa dziewanny austriackiej – *Verbascum austriacum* Schott, która przetrwała w nazwie podgatunku *Verbascum chaixii* Vill. subsp. *austriacum* (Schott ex Roem. et Schult.) Hayek.

Syn Schotta już od najmłodszych lat zaznajamiał się u jego boku z tajnikami botaniki. Gdy poważnie zachorował i był bliski śmierci, zapragnął, by odwiedził go przebywający właśnie w Wiedniu Alexander von Humboldt. Wizyta sławnego uczonego i podróżnika sprawiła cud – chłopiec nie tylko wyzdrowiał, ale też zaczął marzyć o odwiedzeniu odległych ładów. Od roku 1809 pracował u boku ojca w uniwersyteckim ogrodzie botanicznym, w roku 1813 w tymże ogrodzie awansował na asystenta, a w roku 1815 został nadwornym ogrodnikiem w Cesarskim Ogrodzie Austriackiej Flory przy Górnym Belwederze. Gdy w roku 1817 portugalski następca tronu i późniejszy cesarz Brazylii Dom Pedro d’Alcantara zenił się z arcyksiężną Leopoldyną,

na wniosek Kaspara von Sternberga cesarz Franciszek I zgodził się pokryć koszty naukowej ekspedycji do Brazylii. W ten sposób spełniło się marzenie młodego Schotta o dalekich podróżach, gdyż obok Johanna Mikana, Johanna Natterera i Emanuela Pohla postanowiono wysłać do Brazylii również jego. Żegnając się z ojcem, nie wiedział, że już nigdy się nie zobaczą.

Ostatnim botanikiem korzystającym za życia Schotta z zebranych przez niego informacji był Johann Georg Christian Lehmann, który wymienił go we wstępie do swojej monografii ogórecznikowatych (*Asperifoliae*=*Boraginaceae*) z roku 1818. Sam Schott w ostatnich miesiącach życia pracował na monografię przetaczników (*Veronika* L.), której nie było dane mu ukończyć. Zmarł na obrzęk płucnej w Wiedniu 18 lipca 1819 roku w wieku 56 lat. Jego żona zmarła 13 kwietnia 1825 roku. Po śmierci Schott dość szybko został zapomniany, toteż później mylono go często z synem. Przykładowo w roku 1856 František Salešianský Pluskal, ewidentnie myląc ojca z synem, pisał w artykule poświęconym dziejom botaniki na Morawach: „Pan Heinrich Schott, obecny dyrektor ogrodu i menażerii w Schönbrunn, przemierzył nasz region w wielu kierunkach i odkrył tam wiele godnego uwagi i nowego. Temu aktywnemu człowiekowi zawdzięczamy odkrycie pluskwy cuchnącej (*Cimicifuga foetida* L.=*C. europaea* Schipcz.), w lasach koło Adamova u Brna (Adamsthal), która jednak z powodu częstych wycieczek młodych adeptów botaniki z Brna stała się wielką rzadkością, a być może jest nawet bliska zupełnej zagłady”. Pomyłkę tę wyjaśnił rok później Theodor Kotschy (→t.1), którego tekst jest do dziś obok informacji opublikowanych przez d’Elverta podstawowym źródłem informacji na temat Schotta-ojca.

Wśród licznych nazw roślin z epitetem gatunkowym *schottii* większość upamiętnia Schotta-syna, ojca natomiast upamiętnia tylko kilka, m.in. *Plantago schottii* Roem. et Schult. (= *P. altissima* L.) i *Peucedanum schottii* Besser ex DC. Zielnik Schotta-ojca przeszedł po jego śmierci w ręce syna. Gdy ten zmarł 5 marca 1865 roku, wszystkie zgromadzone przez niego i jego ojca zbiory zielnikowe z wyjątkiem kolekcji obrazkowatych (*Araceae*), która trafiła do Muzeum Przyrodniczego w Wiedniu, kupił cesarz Meksyku Maximilian I. Towarzyszący mu duchowny i przyrodnik Dominik Bilimek po upadku cesarstwa wywiózł zbiory przyrodnicze z Meksyku do Europy. Zbiory zielnikowe Schottów trafiły następnie w ręce arcybiskupa Stephana Franza Ludwiga von Haynald (Lajosa Haynalda). Po jego śmierci zgodnie z jego ostatnią wolą zostały wraz całą resztą jego zbiorów zielnikowych przekazane w roku 1891 Muzeum Przyrodniczemu w Budapeszcie, gdzie znajdują się

do dziś. Wśród ponad 100 tysięcy arkuszy przekazanych przez Haynalda stanowią one kolekcję liczącą ok. 25-30 tysięcy arkuszy.

Źródła: Besser W., *Primitiae florae Galiciae Austriacae utriusque*, vol. 2, Viennae 1809, s. IV; Bunke Zs., *Prolegomena für die Bearbeitung des Schott-Herbars*, Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungar. 91, 1999, s. 231-259; Candolle A. P. de, *Prodromus systematis naturalis regni vegetabilis*, Pars IV, Parisiis 1830, s. 178 (*Peucedanum schottii*); Correspondenz, Flora 2, 1919, s. 491-492; d’Elvert-Naturwissenschaftler, s. 125, 147-150, 188, 228; Hillbrand-Grill F., ÖBL 11, 1997, s. 151-152; Kotschy Th., Ein Beitrag zur Geschichte der Botaniker Österreichs, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 7, 1857, s. 111-112; Lehmann J. G. Ch., *Plantae e familia Asperifoliarum*, Berolini 1818, Prooemium, s. (4); MZA Brno, římskokatolická fara Nanebevzetí Panny Marie Stare Brno, ibid., matriky oddaných 1735-1778, s. 149; ibid., matriky narozených 1735-1778, k. 382; ibid., římskokatolická fara sv. Petra a Pavla Brno, matriky oddaných 1747-1838, k. 164; ibid., římskokatolická fara sv. Tomáše Brno, matriky narozených 1790-1801, s. 65, 104; ibid., matriky zemřelých 1784-1804, s. 69; Pluskal F. S., Zur Geschichte der Pflanzenkunde in Mähren, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 6, 1856, s. 363-372; Riedl H., Heinrich Wilhelm Schott – zur 100. Wiederkehr seines Todestages am 5. März 1965, Ann. Naturh. Mus. Wien 68, 1965, s. 3-8; Roemer J. J., Schultes J. A., *Caroli a Linné equitis Systema Vegetabilium*, vol. 1, Stuttgartiae 1817, s. 94, 126; ibid. vol. 2, Stuttgartiae 1818, s. 46-49, 51, 55, 57, 61, 64, 67, 73-76, 78, 82-84, 264, 283, ibid. vol. 4, Stuttgartiae 1819, s. 91, 327, 332, 333, 347; Schmidt F. W., *Flora boëmica inchoata, Centuria prima*, Pragae 1793, s. 48; Schrader H. A., *Flora Germanica*, T. 1, Gottingae 1806, s. 15-16; Schultes J. A., *Österreichs Flora, ein Handbuch auf botanischen Excursionen*, 2. Aufl., 1. Th., Wien 1814, s. VIII; Szujkó-Lacza J., Botanical legacy of Lajos Haynald (1816-1891) in the Hungarian Natural History Museum, Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hungar. 84, 1992, s. 199-204; Verstorbene zu Wien, Wiener Zeitung, nr 165, 22.7.1819, s. 659; ibid., nr 87, 18.4.1825, s. 383; Wurzbach-Lexikon 31, 1876, s. 245-251 (hasło: Schott Heinrich Wilhelm syn).

SCHRAMM KARL ALBERT (1865-1926)

Badacz flory powiatu namysłowskiego

Urodził się 27 lutego 1865 roku w Legnicy (Liegnitz). Na temat lat jego nauki i studiów nie udało się znaleźć żadnych informacji. Wg „Reichs-Medicinal-Kalender” z roku 1903 aprobatę jako lekarz uzyskał w roku 1891. W roku 1901 został przeniesiony z Hainewalde koło Żytawy (Zittau) do Müllrose koło Frankfurtu nad Odrą, stamtąd zaś rok później do Rychtału (Reichthal). Tam poznał mistrza kominarskiego →Josepha Burdę, który, podobnie jak on, pasjonował się botaniką. Od tego czasu obaj wędrowali po bliższych i dalszych okolic Rychtału w poszukiwaniu okazów.

Wydawało się, że jego współpraca z Theodorem Schube (→t.1) i Zielnikiem Śląskim będzie nadzwyczaj owocna – w roku 1902 Schube w corocznym

sprawozdaniu przytoczył odkryte przez niego w okolicach Rychtału i Namysłowa (Namslau) stanowiska dla 28 gatunków i powołał się na podane przez niego informacje w artykule o postępach w pracy nad „Waldbuch von Schlesien”. W późniejszych latach Schramm przekazywał jednak Schubemu nieregularnie bardzo skąpe informacje.

W roku 1918 otrzymał tytuł radcy sanitarnego. Gdy Kraik Rychtalski (Reichthaler Ländchen) na mocy Traktatu Wersalskiego został bez plebiscytu wyłączony z niemieckiej Prowincji Śląskiej i przyłączony do województwa poznańskiego, przeprowadził się tak samo jak Burda do Namysłowa. Zmarł pod długiej chorobie 19 października 1926 roku w Szpitalu im. Cesarzowej Augusty we Wrocławiu (Breslau). Pochowany został 23 października na cmentarzu katolickim w Namysłowie. Nie był żonaty. Jego pomocnicą i towarzyszką życia była Gertuda Wirth, której nazwisko znalazło się w nekrologu, jaki ukazał się w „Namslauer Stadtblatt”.

Źródła: Amtliche Mitteilungen – Personalia, Berliner Klinische Wochenschrift 38, 1901, s. 56; *ibid.* 39, 1902, s. 448; *ibid.* 55, 1918, s. 272; Nekrologi, Namslauer Stadtblatt 54, nr 247, 21.10.1926; *ibid.*, nr 248, 22.10.1926; Schube-Durchforschung 1902, 1905, 1906, 1907, 1911, 1917, 1919-24; Schube T., Neue Arbeiten zum Waldbuche von Schlesien, Jber. SGVK 80, 1902, II. Abt., Zool-Bot Sect., s. 69-91; USC Wrocław, Standesamt Breslau III, księga zgonów 1926/1111.

SCHRÖDER LUDWIG JULIUS BRUNO (1867-1928)

Wybitny badacz glonów

Urodził się 7 września 1867 roku w Walimiu (Wüstewaltersdorf) koło Walbrzycha (Waldenburg) w rodzinie starszego ogrodnika Ludwiga Schrödera i jego żony Pauliny z domu Müller. Po ukończeniu szkoły ludowej w Walimiu uczył się w szkole przygotowawczej w Świdnicy (Schweidnitz), a następnie w seminarium nauczycielskim w Bolesławcu (Bunzlau). W roku 1887 rozpoczął pracę w wiejskiej szkole w Leśniowie Wielkim (Gross-Lessen) koło Zielonej Góry (Grünberg), potem, w latach 1888-92, pracował w szkole w Ochli (Ochelhermsdorf) koło Zielonej Góry, a od roku 1892 – w Ewangelijskiej Szkole Ludowej nr 40 Wrocławiu (Breslau).

Jego pierwszym nauczycielem botaniki był Friedrich Emanuel Sonntag, aptekarz w Walimiu, badacz mszaków i okrzemek. Będąc uczniem szkoły przygotowawczej, Schröder miał podobno w zwyczaju szukać okazów na dachach świdnickich domów. W roku 1890 jego nazwisko pojawiło się po raz

pierwszy na łamach czasopisma Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej – podczas posiedzenia Sekcji Botanicznej w dniu 27 lutego prof. Cohn (→t.1) demonstrował przysłane przez Schrödera okazy roślin ze zniekształceniami rozwojowymi. Przy okazji wspomniał, że Schröder odkrył stanowisko storzanzu bezlistnego (*Epipogium aphyllum*) w Górach Sowich i pierwsze na Śląsku stanowisko podejrzanu pojedynczego (*Botrychium simplex*) koło Zielonej Góry. W tym samym roku Georg Hieronymus (→t.1) w swoich „Przyczynkach do znajomości europejskich wyrosli” powoływał się ponad 50 razy na okazy zebrane przez niego w okolicach Walimia, Zielonej Góry, Kozuchowa (Freystadt) i w Górach Sowich. Florystycie i zbieraniu wyrosli Schröder pozostał wierny do końca życia – informacje o jego odkryciach florystycznych w latach 1890-1927 przytaczali często Fiek (→t.1) i Schube (→t.1), a na zebrane przez niego okazy wyrosli poza wspomnianym Hieronymusem powoływał się też Rudolf Dittrich (→t.1).

Przed wszystkim był jednak Schröder badaczem glonów, którym poświęcił większość swoich publikacji. Gdy w roku 1892 przeprowadził się do Wrocławia, w pierwszej kolejności złożył wizytę profesorowi Cohnowi. Ten, znając już pierwsze publikacje Schrödera, nie tylko pozwolił mu korzystać z mikroskopu w Instytucie Fizjologii Roślin, ale też zlecił mu porządkowanie zielnika glonów. W kolejnych latach opracowywał m.in. glony z Tyrolu przywiezione przez Reinholda Aurasę i glony z Azji Mniejszej przywiezione przez Josepha Schroetera (→t.1). Piszząc swoją pierwszą pracę poświęconą glonom Karkonoszy, zwrócił się z prośbą o informacje do dyrektora ogrodu botanicznego w Oslo (ówczesnej Kristianii), Nordala Wille, który w roku 1886 prowadził badania w Karkonoszach. W roku 1896 na zaproszenie Nordala Wille odwiedził Biologiczną Stację Morską w Drøbak nad fiordem Oslo. W tym samym roku

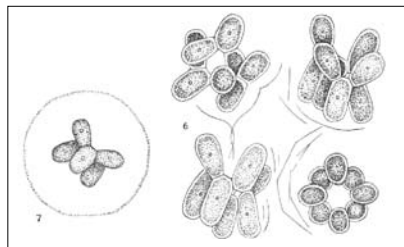
został przyjęty w poczet członków Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego. W roku 1897 przebywał w Stacji Zoologicznej w Rovinju (Rovigno) na półwyspie Istria, kontynuował jednak przede wszystkim badania glonów Śląska, co zaowocowało publikacjami m.in. o glonach występujących w Odrze, w stawie badawczym w Żmigrodzie (Trachenberg) i w stawie w Ogrodzie Botanicznym we Wrocławiu. W roku 1898 spędził lato w Stacji Zoologicznej w Neapolu – pobyt ten zaowocował kilkoma ważnymi w jego dorobku publikacjami. Rok później przebywał ponownie w Rovinju, poza tym prowadził badania w ówczesnych Prusach Zachodnich.

W roku 1900 postanowił uzupełnić swoje formalne wykształcenie i w tym celu zwrócił się do władz Uniwersytetu w Heidelbergu z pytaniem o możliwość dopuszczenia do egzaminu doktorskiego. Do egzaminu został dopuszczony pod warunkiem przedłożenia dotychczasowych publikacji i odbycia studiów trwających dwa i pół semestru. Na czas tych studiów otrzymał od władz szkolnych płatny urlop pod warunkiem, że będzie opłacał zastępującego go nauczyciela, w związku z czym musiał zaciągnąć znaczną pożyczkę. Pokonawszy trudności, 29 kwietnia 1901 roku na podstawie dysertacji „Untersuchungen über Gallertbildungen der Algen” uzyskał w Heidelbergu stopień doktora filozofii. Po ukończeniu studiów nadal pracował w szkolnictwie powszechnym, obok tego jednak prowadził też zajęcia w Wyższych Zakładach Oświatowych Bethanien we Wrocławiu przy Feldstrasse 28-30 (dziś ul. Krasińskiego). W wolnych chwilach kontynuował badania, wielokrotnie powracał do Stacji Zoologicznej w Rovinju, gdzie badał plankton roślinny Adriatyku, opracowywał też materiały zebrane przez innych badaczy, m.in. glony zebrane przez profesora Carla Schroetera z Zurychu (Zürich) w tropikalnych i subtropikalnych strefach Atlantyku, Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku.

W roku 1910 wraz z Hubertem Winklerem (→t.1) i Carlem Zimmerem wziął udział w czteromiesięcznej akademickiej wyprawie badawczej do ówczesnej Niemieckiej Afryki Wschodniej. W opracowaniu materiałów przywiezionych przez niego z tej wyprawy wzięli udział m.in. Franz Stephani (wątrobowce), Victor Ferdinand Brotherus (mchy), Walther Migula (→t.1; ramienicowate), Jadwiga Wołoszyńska (fitoplankton jeziora Wiktorii) i Friedrich Hustedt (okrzemki). Wyniki tych prac opublikował Schröder w latach 1912-27 w czasopiśmie „Hedwigia”.

Wśród późniejszych jego publikacji można znaleźć prace poświęcone glonom jeziora Ślaskiego (Schlawasee), bawarskich jezior Walchen i Kochel, jeziora Wigry i torfowisk w Górach Izerskich. W roku 1920

przyjęty został w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 3442). Pod koniec życia pracował nadal w Wyższych Zakładach Oświatowych Bethanien, pełniąc zarazem obowiązki konrektora Szkoły Ludowej nr 67 we Wrocławiu przy Steinstrasse 84/88 (dziś ul. Kamieniana). W liście do nauczyciela Koschela z Ochli z 16 grudnia 1927 roku uskarżał się na grypę i zapalenie nerek, które przykuły go do łóżka. 26 stycznia 1928 roku czuł się widocznie lepiej, gdyż na posiedzeniu Sekcji Zoologiczno-Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny wystąpił z prelekcjami „Meteorpapier oder Wiesenwatte” i „Salzliebende Kieselalgen aus Schlesien”. Zmarł pięć dni później, 1 lutego 1928 roku. Zebrane przez niego zbiory zielnikowe przechowywane są w Zielniku Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Nazwisko Schrödera upamiętniają w algologii m.in. nazwy rodzajowe *Schroederella* Pavillard, *Schroederia* Lemmermann i *Schroederiella* Wołoszyńska.

Publikacje: Über schlesische Algen und Characeen, *Jber. SGVK* 69, 1891; Vorläufige Mitteilung neuer schlesischer Algenfunde, *ibid.* 70, 1892; Über Algen, insbesondere Desmidiaceen und Diatomaceen aus Tirol, *ibid.* 72, 1894; Über die Algenflora schlesischer Gewächshäuser, *ibid.*; Kleinasiatische Algen, *La nuova Notarisia* 6, 1895; Die Algenflora der Hochgebirgsregion des Riesengebirges, *ibid.*; Über die Geschichte der Algenkunde des Riesengebirges, *Wand. Riesengeb.* 16, nr 8, 1896; Bericht über die vorjährige (1896er) Ausbeute von Algen aus dem Riesengebirge, *ibid.* 17, nr 8, 1897; Über die Morphologie und Biologie der Plankton-Organismen, *Jber. SGVK* 75, 1897; *Attheya*, *Rhizosolenia* und andere Planktonorganismen im Teiche des botanischen Gartens zu Breslau, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 15, 1897; Über das Plankton der Oder, *ibid.*; Die Algen der Versuchsteiche des Schlesischen Fischereivereins zu Trachenberg, *Forsch.-Ber. Plöner Biol. Stat.* 5, 1897; Neue Beiträge zur Kenntnis der Algen des Riesengebirges, *ibid.* 6, 1898; Über die Periodicität des Planktons im Oderstrom, *Jber. Schles. Fischerei-Ver.* 1898; Über Flussplankton, insbesondere dasjenige der Oder, *ibid.*; Planktologische Mitteilungen, *Biol. Centralbl.* 18, 1898; Über die Ökologie der Süßwasseralgen, *Jber. SGVK* 76, 1898; *Pandorina morum*, ihre ungeschlechtliche Vermehrung und ihre Parasiten, *ibid.*; *Dangeardia*, ein neues Chytridneengenus auf *Pandorina morum* Bory, *Ber.*

Deutsch. Bot. Ges. 16, 1898; Planktonpflanzen aus Seen von Westpreußen, *ibid.* 17, 1899; Characeen. (Florenbericht für 1892-1895), *ibid.*; Bacillariales. (Florenbericht für 1892-1895), *ibid.*; Das pflanzliche Plankton der Oder, *Forsch.-Ber. Plöner Biol. Stat.* 7, 1899; *Cosmocladium saxonium* de Bary, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 18, 1900; Characeae (Florenbericht für 1896-1898), *ibid.*; Bacillariales (Florenbericht für 1896-1898), *ibid.*; Das Phytoplankton des Golfes von Neapel, *Mitt. Zool. Stat. Neapel* 14, H. 1, 1900; Das Phytoplankton des Golfs von Neapel, *Jber. SGVK* 78, 1900; Über das Sinnesleben der Pflanzen, *ibid.* 79, 1901; Characeen (Florenbericht für 1899-1901), *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 20, 1902; Bacillariales (Florenbericht für 1899-1901), *ibid.*; *Stephanosphaera pluvialis* Cohn, die Kranzkugel des Regenwassers, *Wand. Riesengeb.* 22, nr 11, 1902; Über den gegenwärtigen Stand der schlesischen Algenforschung, *Jber. SGVK* 81, 1903; Über den Schleim und seine biologische Bedeutung, *Biol. Centralbl.* 23, 1903; Leptodora, ein interessanter Krebs im Teiche des Zoologischen Gartens zu Breslau, *Zool. Gart. Breslau* 5, 1903; Warum sieht das Wasser in der Lusche zuweilen so grün aus?, *ibid.* 11, 1904; Über den Veilchenstein, seine Geschichte und Seine Bedeutung, *Wand. Riesengeb.* 25, nr 1-2, 1905; Beiträge zur Kenntnis des Phytoplanktons warmer Meere, *Vierteljahrsschr. Naturf. Ges. Zürich* 51, 1906; Zur Charakteristik des Phytoplanktons temperierter Meere, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 24, 1906; Neue und seltene Bacillariaceen aus dem Plankton der Adria, *ibid.* 26, 1908; Phytoplankton von Westindien, *ibid.* 27, 1909; *Rhizosolenia victorae* n. sp., *ibid.* 29, 1911; Adriatisches Phytoplankton, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 70, 1911; Zellpflanzen Ostafrikas, gesammelt auf den akademischen Studienfahrt 1910, *Hedwigia* 52, 55, 63, 67, 1912-27; Der Riesensalamander, *Zool. Gart. Breslau* 73, 1915; Untersuchungen über das Plankton des mittleren und des oberen Zarteteiches in der Kohlfurter Heide, *Jber. Schles. Fischerei-Ver.* 1915; Was auf dem Kynast in „Kunigundens Waschbecken“ gefunden wurde, *Wand. Riesengeb.* 36, nr 11, 1916; *Melosira Roeseana* Rabenh., eine „leuchtende“ Bacillariacee, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 34, 1917; Schwebepflanzen aus dem Wigrysee bei Suwalki in Polen, *ibid.* 35, 1918; Beiträge zur Kenntnis des Phytoplanktons aus dem Kochel- und dem Walchensee in Bayern, *ibid.*; Phytoplankton aus dem Schlawasee, *ibid.*; Teich- und Flussplankton, *Die Naturwissenschaften* 6, H. 13/15, 1918; Die neuen wesentlichen Formentypen von *Ceratium hirundinella*, *Arch. f. Naturgesch.* 84, 1918; Die Vegetationsverhältnisse der Schwebepflanzen im Schlawasee, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 36, 1919; *Hildenbrandia rivularis* (Liebmann) Breb. und *Pseudochantrasia chalybaea* (Lyngb.) Brand aus dem Gouvernement Suwalki, *ibid.* [mit A. Lingselheim]; Beiträge zur Kenntnis der Algenvegetation des Moores von Groß-Iser, *ibid.* 37, 1919; Schwebepflanzen aus dem Saabor-See und aus den größeren Seen bei Liegnitz, *ibid.* 38, 1920; Biologische Untersuchungen an schlesischen Seen, *Allg. Fisch. Zeitg.* 45, 1920; Die Characeen Schlesiens, *Mitteil. Märk. Mikrobiol. Ver.* 2, 1921; Vorläufige Mitteilungen über das Plankton schlesischer Talsperren, *Mikrobiol. Monatsh.* 12, H. 2-3, 1922-23; Über das Vorkommen von *Centronella reicheltii* in Schlesien, *Schriften für Süßwasser- und Meereskunde* 1, 1923; *Phacotus lendneri* Chodat in Schlesien, *ibid.* 2, 1924; Beiträge zur Biologie der Fischteiche von Giersdorf im Riesengebirge, *Mikroskopie für Naturfreunde* 2, H. 4, 1924; Neue Beiträge zur schlesischen Characeenkunde, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 29, 1926; Beiträge zur Kenntniss der Verbreitung schlesischer *Batrachospermum*-Species, *ibid.*; Drei für Schlesien neue Arten von Zellenpflanzen, *Leopoldina* 2 R. 1, 1926; Phyto-

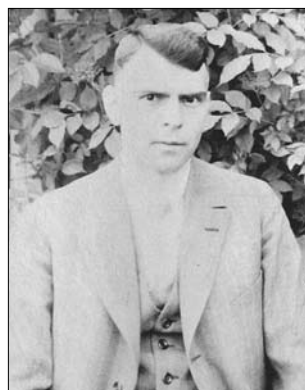
plankton aus dem Schlawa- und dem Grossen Tarnauer See, *Internationale Revue der gesamten Hydrobiologie und Hydrographie* 13, H. 5/6, 1926; Weitere Funde schlesischer Characeen, *Jber. SGVK* 100, 1927.

Źródła: Dittrich R., Nachtrag zu dem Verzeichnisse der schlesischen Gallen, *Jber. SGVK* 87, 1909, s. 77-105; Dittrich R., 2. Fortsetzung des Nachtrages zum Verzeichnisse der Schlesischen Gallen, *Jber. SGVK* 89, 1911, s. 36-57; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 32; *ibid.* 1902, s. 41; *ibid.* 1909, s. 67; Eine Anzahl Monstrositäten gesammelt von Lehrer Bruno Schröder, *Jber. SGVK* 68, 1890, s. 71-72; Festschrift zum 125jährigen Bestehen der Höheren Lehranstalten Bethanien zu Breslau 1809-1934, Breslau 1934, s. 78; Fiek-Durchforschung 1890-93, 1895; Hieronymus G., Beiträge zur Kenntniss der europäischen Zooecidien und der Verbreitung derselben, *Ergänzungsheft zum Jber. SGVK* 68, 1890, s. 49-272; *Index Biol.*, s. 267; Koschel F., Aus dem Leben eines ehemaligen Ochelhermsdorfer Lehrers des Dr. phil. Bruno Schröder, *Grünberger Hauskalender* 1940, s. 50-53; Schematismus 1904, s. 17; Schubert-Durchforschung 1896, 1898, 1900-02, 1904, 1906, 1908, 1910-14, 1916-24, 1926, 1927; TL-2, 5, 1985, s. 337-338; Wangerin A., Neu aufgenommene Mitglieder, *Leopoldina* 56, 1920, s. 49; Wer ist's? 1911, s. 1312; *ibid.* 1914, s. 1527-1528; *ibid.* 1928, s. 1407; Zoologisch-botanische Sektion, *Jber. SGVK* 101, 1928, s. 45, 46; Zu ordentlichen Mitgliedern sind proclamirt, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 14, 1896, s. 101; na il. 2: *Schroederiella africana* Wołoszyńska, *Hedwigia* 55, 1914, fragm. tab. V; portr. – rys. autora.

SCHUBERT KARL

(1902-1934)

Badacz śląskich owadów bezskrzydłych i ważek

Urodził się 21 maja 1902 roku w Prudniku (Neustadt) jako syn niezamężnej robotnicy Otylii Waschek. 18 sierpnia tego samego roku wyszła ona za mąż za czeładnika krawieckiego Karla Schuberta, który w tym samym dniu wystąpił o uznanie jego ojcostwa. Już we wczesnej młodości Schubert był namiętym obserwatorem życia roślin i zwierząt, toteż uzyskał w roku

1924 świadectwo dojrzałości studiował nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wrocławskim. W listopadzie 1929 roku zdał egzaminy państwowe z botaniki, zoologii, geografii i fizyki.

Nie mogąc przez pewien czas znaleźć odpowiedniej posady, wykorzystywał wolny czas na badania biologiczne, które prowadził w okolicach Prudnika i w Jesionikach, oraz na nawiązywanie kontaktów z ośrodkami naukowymi m.in. w Zurychu, Krakowie i Madrycie. Początkowo interesowały go przede wszystkim ważki (Odonata) i prostoskrzydłe (Orthoptera), później jego specjalnością stała się fauna torfowisk. 10 stycznia 1934 roku uzyskał we Wrocławiu stopień doktora filozofii na podstawie poświęconej bezskrzydłym owadom z obszaru Śląska dysertacji „Ökologische Studien an schlesischen Apterygoten”. W czerwcu 1934 roku starosta prowincji górnośląskiej mianował go komisarzem do spraw ochrony pomników przyrody na Górnym Śląsku. Będąc już ciężko chorym, pracował jeszcze nad artykułem o bezskrzydłych ze znajdujących się w Muzeum Zoologicznym w Berlinie zbiorów profesora Dahla. Nie zdążył już ukończyć ani tego artykułu, ani pracy o faunie torfowiska w Większych (Wiegsschütz). Zmarł w Prudniku 13 grudnia 1934 roku, mając zaledwie 32 lata. Był żonaty z Anną Herrmann.

Publikacje: Libellenwanderungen, *Neustädter Zeitung* 36, nr 130, 1925; Zoologisches aus dem Kreise Neustadt O./S., *ibid.* 37, nr 229, 1926; Die Avifauna der Umgebung von Neustadt O./S., *Neustädter Beiträge zur Heimatkunde*, nr 10-13, 1926; Die Tierwelt der Umgebung von Neustadt O./S., zoogeographische Skizze, *Neustädter Zeitung* 38, nr 186, 1927; Die Tierwelt des Allvatergebirges, *ibid.* 39, nr 234, 1928; Versuch einer Säugetierfauna der Umgebung von Neustadt O./S., *Heimatblätter für den Kreis Neustadt*, nr 4, 1928; Zur Kenntnis der Vogelwelt von Oberglogau und Umgegend, *ibid.*, nr 1, 1929; Die Reptilien und Amphibien der Umgegend von Neustadt O./S., *ibid.*, nr 2-3, 1929; Der Kiebitz (*Vanellus cristatus*) im Kreise Neustadt, *ibid.*, nr 5, 1929; Zoologische Wanderungen in den Kuhlbergen und deren Vorgelände, *Neustädter Zeitung* 40, nr 230, 1929; Die Odonaten der Umgegend von Neustadt O./S., *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 24, 1929; Die Orthopteren der Umgegend von Neustadt in Oberschlesien, *Konowia* 8, 1929; Weitere Beiträge zur Geradflügler- und Libellenfauna der Umgegend von Neustadt in Oberschlesien, *ibid.* 9, 1930; Schmetterlinge der Neustädter Gegend, *Heimatblätter für den Kreis Neustadt*, nr 1, 1930; Geradflügler und Libellen des Altvatergebirges, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 24, 1930; Die Libellen und Geradflügler des Moosebruchs (Altvatergebirge), ein Beitrag zur Kenntnis der Hochmoorfauuna, *ibid.* 25, 1930; Die von E. Drescher in der Gegend von Ellguth Krs. Grottkau gesammelten Collembolen des Beuthener Museums, *Mitt. Beuth. Gesch. Museumsver.* 13/14, 1931; Schlesien und die Naturwissenschaften, *Die Unterhaltung, Sonntagsbeilage zur Schlesischen Volkszeitung* 63, nr 50, 1931; Interessante ornithologische Beobachtungen aus Breslau und Umgebung, *ibid.* 64, nr 39, 1932; Beiträge zur Kenntnis der Tierwelt des Moosebruchs im

Altvatergebirge (Ostsudeten), *Zeitschr. f. Morphol. Ökol. Tiere* 27, 1933; Collembolen aus dem Kreise Landeshut in Schlesien, *Zeitschr. f. Ent.* 3 Ser. 3, 1933; Ökologische Studien an schlesischen Apterygoten, *Deutsch. Ent. Zeitschr.*, H. 2/3, 1933; Zur Fauna des Wiegsschützer Flachmoores bei Cosel in Oberschlesien, *Arch. f. Hydrobiol.* 27, 1934; Pflanzen- und Tierleben in alten Steinbrüchen, *Schlesische Zeitung* 193, 23.09.1934; Die von Prof. Dr. Friedrich Dahl gesammelten Apterygoten des Zoologischen Museums, 2. u. 3. Teil, *Sitzungsber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1934; Dritter Beitrag zur Kenntnis der Geradflügler und Libellen des Altvatergebirges, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 27, 1934; Zur Kenntnis der Apterygogenea des Altvatergebirges, *ibid.*; Die Apterygotenfauna des Glatzer Schneeberges, *Beiträge Biol. Glatz. Schneeberg* 1, 1935; Die Tierwelt des Neisser Landes, *Der Oberschlesier* 17, 1935.

Źródła: AP Opole, USC Prudnik, księga urodzeń 1902/209 (wraz a adnotacją o uznaniu ojcostwa); Horn W., Aus der entomologischen Welt, Arb. Morph. Taxon. Ent. Berlin-Dahlem 2, nr 1, 1935, s. 63-64; Pax F., Nachwort des Herausgebers, *Beiträge Biol. Glatz. Schneeberg* 1, 1935, s. 100; Szodrok K., Der Oberschlesier 17, 1935, s. 59; Torka V., *Neustädter Zeitung* 45, nr 287, 15.12.1934; USC Prudnik, księga zgonów 1934/320; portr.: Senckenberg Deutsches Entomologisches Institut, Münchenberg, Historisches Archive, Porträtsammlung; PSlg 3764, K. Schubert, Fotograf: unbekannt, Torka ded. 1935.

SCHUBERT KARL HEINRICH

(1886-po 1936)

Badacz flory śląskich dworców i Torfowiska Większyckiego

Urodził się 15 października 1886 roku w Ligocie Wielkiej (Gross-Ellguth) koło Pawłowiczek (Gnadenfeld) w powiecie kozielskim (Kreis Cosel) w rodzinie nauczyciela Franza Schuberta i jego żony Pauli z domu Ksiensik. W roku 1907 ukończył Seminarium Nauczycielskie w Białej (Zülz), gdzie zdał pierwszy egzamin nauczycielski. Od roku 1908 pracował w katolickiej szkole ludowej nr 2 w Bielszowicach (Bielschowitz, dziś dzielnica Rudy Śląskiej). W roku 1910 zdał drugi egzamin nauczycielski w Pyskowicach (Peiskretscham), rok później został przeniesiony do szkoły ludowej w Borzysławicach (Borislawitz) w powiecie kozielskim, zaś w roku 1913 rozpoczął pracę w katolickiej szkole ludowej w Ligocie Wielkiej (Gross-Ellguth), w której wcześniej pracował jego ojciec.

Jako florysta pierwsze kroki stawiał pod kierunkiem →Maxa Buchsa podczas nauki w Seminarium Nauczycielskim w Białej. O pierwszych jego odkryciach florystycznych z okolic Białej pisał Theodor Schube (→t.1) już w roku 1905, gdy Schubert miał 19 lat. W roku 1909 po raz pierwszy odwiedził słynące z rzadkich gatunków flory i fauny Torfowisko Więk-

szczykie (Wiegshützer Moor) leżące w pobliżu Więszyc (Wiegshütz, po 1936 Neumannshöh) w powiecie kozielskim. Odkrył tam wówczas pierwsze górnośląskie stanowisko lipiennika Loesela (*Liparis loeselii*).

W sprawozdaniach z lat 1909-33 Theodor Schube i →Emil Schalow podawali informacje o jego odkryciach florystycznych z niemal całego obszaru Górnego Śląska. Pochodziły one z okolic Koźła (Cosel), Raciborza (Ratibor), Kietrza (Katscher), Opola (Oppeln), Pokoju (Karlsruhe), Gogolina, Krapkowic (Krappitz), Strzelec Opolskich (Gross Strehlitz), Prószkowa (Proskau), Nysy (Neisse), Prudnika (Neustadt), Głubczyc (Leobschütz), Głogówka (Oberglöggau), Głuchołazów (Ziegenhals), Otmuchowa (Ottmachau), Rybnika, Gliwic (Gleiwitz), Pyskowic, Toszka (Tost), Zabrze, Miłkowa (Nicolai), Bytomia (Beuthen), Tarnowskich Gór (Tarnowitz), Królewskiej Huty (Königshütte), Katowic (Kattowitz), Mysłowic (Myslowitz), Pszczyny (Pless), Dobrodzienia (Guttentag), Olesna (Rosenberg) i Kluczborka (Kreuzburg). Sporadycznie pojawiały się też wśród nich doniesienia Schuberta z okolic Wrocławia (Breslau), Strzelina (Strehlen), Sobótki (Zobten), Łądką (Landeck), Kamieńca Żąbkowickiego (Camenz) i Niemczy (Nimptsch). We wspomnianych sprawozdaniach po raz ostatni jego nazwisko pojawiło się w roku 1933 przy odmianie rzodkwi świrzepy (*Raphanus raphanistrum* var. *purpurascens* Dum.) z Ligoty Wielkiej.

Zainteresowanie Schuberta roślinami pojawiającymi się na śląskich dworcach miało początek 24 lipca 1924 roku, gdy znalazł w pobliżu dworca w Koźlu osobliwą roślinę. Jego przypuszczenia co do tego, że może to być nieznany dotąd ze Śląska mietelnik piaskowy (*Kochia arenaria*=*K. laniflora*) potwierdzili Theodor Schube i Richard Scheuermann. Zachęcany przez tego drugiego, Schubert badał od tej pory systematycznie florę śląskich dworców. Kurt Meyer w roku 1931 uwzględnił zgromadzone przez niego informacje z dworców w Opolu, Kędzierzynie (Kandrzin), Raciborzu, Baborowie (Bauerwitz), Zabrzu, Mikulczycach (Mikulschütz), Strzelcach Opolskich, Kamieniu Śląskim (Gross Stein), Zdzeszowicach (Deschowitz), Reńskiej Wsi (Reinschdorf), Nysie i Prudniku przy 44 taksonach. Schubert jako pierwszy stwierdził występowanie na Śląsku wielu gatunków zawleczonych i zdziczałych, takich jak rącznik pospolity (*Ricinus communis*), świrzepa trwała (*Rapistrum perenne*), rumian austriacki (*Anthemis austriaca*), przytulia szerokolistna (*Galium rubioides*), bylica austriacka (*Artemisia austriaca*) i oliwnik srebrzysty (*Eleagnus argentea*).

W roku 1926 Schubert wraz z Emanuelem Kotziasem (→t.1), Richardem Woesslerem (→t.1) wyjechał

z ramienia Prowincjonalnego Komitetu Ochrony Pomników Przyrody do Zurychu, gdzie wziął udział w kursie fitosocjologii prowadzonym przez Josiasa Braun-Blanqueta. W roku 1927 ukazała się pierwsza jego publikacja poświęcona torfowisku koło Więszyc. Jesienią 1928 roku i wiosną 1929 roku wykonał na obszarze torfowiska 4 wiercenia, dzięki którym można było zbadać jego strukturę. Dostarczyły one również materiałów do badań makro- i mikroskopowych. W zagadnienia analizy pyłkowej wprowadził Schuberta wybitny ekspert w tej dziedzinie, nauczyciel Karl Bertsch z Ravensburga w Wirtembergii, który opracował też próbki z wiercenia A.

W latach 30. Schubert badał szczątki roślinne i zwierzęce ze wczesnośredniowiecznych znalezisk w Opolu i interglacialne utwory z Gościcęcina (Kostenthal) w powiecie kozielskim. Gdy w roku 1935 weszła w życie nowa niemiecka ustawa o ochronie przyrody, władze prowincjalne w Opolu utworzyły, w dużej mierze dzięki staraniom Schuberta, Obszar Przyrody Chronionej Torfowisko Więszczykie (Naturschutzgebiet Wiegshützer Moor). W roku 1936 przeniesiono go, najprawdopodobniej na jego własną prośbę, na stanowisko głównego nauczyciela do szkoły ludowej w Więszycach. W tym samym roku ukazała się jego publikacja o formacjach roślinnych i zespołach roślinności Górnego Śląska. Choć w jej tytule widniały zespoły roślinności, a Schubert wziął udział w kursie fitosocjologii, nie było to opracowanie o charakterze fitosocjologicznym – roślinność górnośląska została w niej omówiona w kategoriach klasycznych formacji roślinnych. Losów Schuberta po roku 1936, jak też miejsca i daty jego śmierci nie udało się ustalić.

Publikacje: Die Insektivoren des Kreises Cosel, *Oberschlesische Heimat, Monatsbeil. Coseler Zeitung*, 10.01 i 13.06.1926; Bericht über den ersten ober-schlesischen Lehrgang für Vegetationskunde in den Kreisen Rosenberg und Kreuzburg, *Aus dem Rosenberger Lande* 4, nr 7-8, 1927; Neue Wege der naturkundlichen Heimatforschung, verbunden mit einem Bericht über den Lehrgang für Vegetationskunde in Zürich vom 5. bis 12. August 1926, *Der Oberschlesier* 8, 1926; Wiegshützer Moorgebiet, *ibid.* 9, 1927; Botanische Aufgaben in Oberschlesien, *ibid.* 10, 1928; Vegetationskunde in Oberschlesien, erster Beitrag zur Adventiv- und Ruderalflora der Provinz Oberschlesien, *ibid.* 11, 1929; Pflanzenleben auf dem Ellguther Steinberge und auf der Sakrauer Spitze, *Aus der Chelmer Lande* 5, nr 12, 1929; Pollenanalytische Untersuchungen im Wiegshützer Moor, *Der Oberschlesier*, 12, 1930; Die Flora von Gnadenfeld, *ibid.* 14, 1932; Botanisch-zoologische Ergebnisse aus dem frühmittelalterlichen Oppeln, *ibid.*; Die zwischenzeitliche Ablagerung von Kostenthal im Kreise Cosel OS im Lichte des Eiszeitproblems, *ibid.* 17, 1935; Die wichtigsten ober-schlesischen Vegetationsformationen und Pflanzenassoziationen mit ihren Besonderheiten, w: Grundzüge einer ober-schlesischen Heimat- und Volkstums-kunde, Tl. 3, Breslau 1936.

Źródła: AP Opole, USC Karchów, księga urodzeń 1886/44; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Schubert Karl Heinrich; Meyer K., Über den gegenwärtigen Stand der Bahnhofsfloristik in Schlesien, Jber. SGVK 104, 1931, s. 76-91; Pflanzensoziologischer Lehrgang in Zürich, Der Oberschlesier 8, 1926, s. 799; Schalow-Durchforschung 1930-31, 1933; Schalow-Herbar 1930; Schematismus 1911, s. 311; Schematismus 1925, s. 166; Schube-Durchforschung 1905, 1909-13, 1919-29; Schube-Herbarium 1925, 1927-28.

SCHUCHARDT CONRAD GIDEON THEODOR

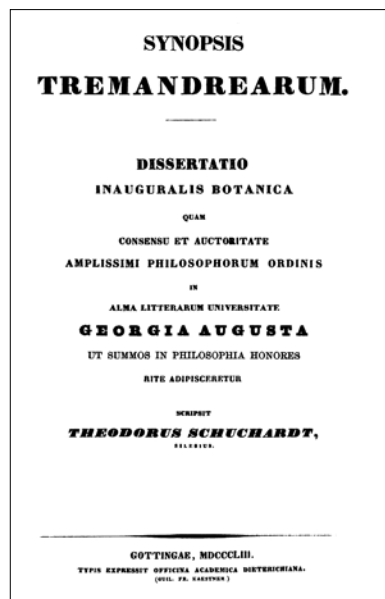
(1829-1892)

Botanik, mineralog, przemyslowiec

Urodził się 22 czerwca 1829 roku w Kamiennej Górze (Landeshut) w rodzinie kupca Theodora Schuchardta i jego żony, której panieńskie nazwisko brzmiało Vietsch. Po ukończeniu Szkoły Realnej w Kamiennej Górze rozpoczął pod koniec lat 40. naukę zawodu w aptece Struvego w Zgorzelcu (Görlitz). Nauka ta najwidoczniej nie dawała mu satysfakcji, gdyż po trzech latach wyruszył na studia do Berlina, gdzie był przez pewien czas asystentem prof. Alexandra Brauna. Po ukończeniu studiów pracował w Instytucie Farmaceutycznym w Hamburgu, w którym prowadzono zajęcia dla pomocników aptekarskich.

Jego pierwsza publikacja botaniczna poświęcona była grzybieniom (*Nymphaea*) występującym na obszarze ówczesnych Niemiec. Kolejna zawierała opisy wszystkich znanych w tym czasie rodzajów i gatunków z australijskiej rodziny Stackhousiaceae. Obok znanych już wcześniej, Schuchardt opisał w niej jeden nowy rodzaj (*Plokio stigma*), osiem nowych gatunków (*Plokio stigma lehmannii*, *Stackhousia aspericocca*, *S. doryopetala*, *S. gunniana*, *S. lutea*, *S. muelleri*, *Tripterococcus brachystigma*, *T. spathulatus*) i jedną nową formę (*Stackhousia pubescens* f. *leiococca*). Innej australijskiej rodzinie, Tremandraceae, poświęcona była jego dysertacja doktorska „Synopsis Tremandrearum”, którą zadedykował Alexandrowi Braunowi. Poza znanymi już taksonami z tej rodziny opisał w niej 3 nowe gatunki (*Tetratheca calva*, *T. elongata*, *T. micrantha*) i osiem nowych odmian (*Platythea galioides* var. *pubescens*, *Tetratheca calva* var. *calva*, *T. calva* var. *hispidula*, *T. ciliata* var. *glabra*, *T. glandulosa* var. *angustifolia*, *T. glandulosa* var. *glabrata*, *T. thymifolia* var. *angustifolia*, *T. thymifolia* var. *hebecarpum*, *T. thymifolia* var. *latifolia*, *T. thymifolia* var. *leiocarpum*). Na jej podstawie w roku 1853 Fakultet Filozoficzny Uniwersytetu w Getyndze (Göttingen) nadał mu *in absentia* stopień doktora filozofii (była to ostatnia łacińska dysertacja biologiczna na tej uczelni).

Jako dobrze zapowiadający się młody botanik w roku 1854 Schuchardt z przydomkiem „Lindenberg” został przyjęty w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 1711). Z dyplomem doktora został w roku 1855 zatrudniony jako nauczyciel historii naturalnej i chemii w Instytucie Blochmanna w Dreźnie (Dresden). W roku 1857 rozpoczął pracę jako docent botaniki i historii naturalnej w Akademii Rolniczej w Resku (Regenwalde) na ówczesnym Pomorzu Tylnym (Hinterpommern). W tym samym roku Wimmer (→t.1) zamieścił w swojej florze szereg informacji o stanowiskach odkrytych przez niego w okolicach Kamiennej Góry i Zgorzelca. Informacje te pochodziły z dwóch przekazanych mu przez Schuchardta rękopisów – „Enumeratio stirpium phanerogamarum circa Landeshut crescentium” i „Enumeratio plantarum nonnullarum rariorum Lusatiae superioris”. W roku 1858 Schuchardt został docentem botaniki oraz kierownikiem ogrodu botanicznego i pól doświadczalnych w nowo otwartej Królewskiej Akademii Rolniczej w Waldau (dziś Nizowje w obwodzie kalininradzkim).

Kariera akademicka dość szybko przestała mu odpowiadać – na początku lat 60. został dyrektorem księżęcej fabryki alunu i witriolu w Mużakowie (Muskau). W roku 1861 wyruszył w podróż po Egipcie i Turcji – relację z tej podróży opublikował w Lipsku (Leipzig) w roku 1864. 20 maja 1862 roku ożenił się w Berlinie z urodzoną 10 września 1837 roku w Cza-

plach (Tschöpel) koło Mużakowa Margaretą Fryderką Magdaleną, córką radcy sądowego Carla Rudolfa Haellmigka. W roku 1865 otworzył własną fabrykę chemiczną, którą rok później przeniósł do Zgorzelca. W roku 1876 została ona znacznie rozbudowana. Produkowano w niej odczynniki dla potrzeb nauki, medycyny i fotografii, chemikalia dla przemysłu szklarskiego i ceramicznego, a także barwniki i plastelinę. Obok produkcji odczynników firma zajmowała się też handlem minerałami. Schuchardt zmarł w Zgorzelcu 15 kwietnia 1892 roku. W chwili jego śmierci założona przez niego firma zatrudniała 17 urzędników i 50 robotników. Austriacki mineralog Albrecht Schrauf na jego cześć znalezionemu przez niego w Szklarach Żąbkowickich (Gläserndorf) koło Żąbkowic Śląskich (Frankenstein) mineralowi nadał nazwę schuchardtyt.

Publikacje: Beiträge zur Kenntniss der Deutschen Nymphaeen, *Bot. Zeitung* 11, 1853; Synopsis Stackhousiacearum, *Linnaea* 26, 1853; Beiträge zur Entwicklungsgeschichte der Saamenknospe der Gattung *Tetralthea*, *Bot. Zeitung* 12, 1854; Beiträge zur Kenntniss der Radix Ratanhiae, *ibid.* 13, 1855; Zur Kenntniss der Radix Lopeziana, *ibid.* 14, 1856; Ein neuer Pilz auf Radix Liquiritiae echinatae, *ibid.*; Beiträge zur Kenntniss der Radix Ratanhiae, *Arch. d. Pharm.* 136, 1856; Über die landwirthschaftlichen Verhältnisse Norwegens und norwegische Viehzucht, Regenwalde 1858; Orientalische Reise-Bilder, Leipzig 1864.

Źródła: Dr. Theodor Schuchardt †, Die Chemische Industrie 15, 1892, s. 161; Göttinger Biologen, s. 159-160; Mühlhäuser O., Die Chemische Industrie auf der Columbianischen Weltausstellung im J. 1893, Dinglers Polytechnisches Journal 290, 1893, s. 159-167; Dom-Kirche zu Berlin, Trauungs-Buch 1850-1862, k. 223, poz. 1862/35 (familysearch.org); Hardtke-Klenke-Ranft, s. 304; Neu aufgenommene Mitglieder, Bonplandia 2, 1854, s. 161 (Berichtigung, s. 268); Personal-Notizen, Flora 41, 1858, s. 304; Personalnotizen, Österr. Bot. Zeitschr. 8, 1858, s. 207; Schrauf A., Beiträge zur Kenntniss des Associationskreises der Magnesiasilicate, Zeitschr. f. Krystallogr. 6, 1882, s. 321-387; Geburten, Schl. Prov. Bl. 90, 1829, s. 94; Ratsarchiv Görlitz, Personenstandsregister, Sterbefälle 1891-1899 – S (1892/500); Tagesgeschichte (Dr. Theodor Schuchardt †), Pharm. Zeitung 37, 1892, s. 255; Theodor Schuchardt †, Ber. Pharm. Ges. 2, 1892, s. 167; Wimmer F., Manuskripte, die ihm für seine Flora von Schlesien zur Benutzung überlassen worden waren, Jber. SGVK 35, 1857, s. 81; Wimmer-Flora 1857, s. IX, 109 – *Juncus fuscoater*, 345 – *Gentiana campestris*, *ibid.*; Zeitungsnachrichten, Bonplandia 6, 1858, s. 133; na il.: Schuchardt T., Synopsis Tremandrearum, Gottingae 1853, str. tyt.

SCHULZE MORITZ HEINRICH

(1825-1893)

Badacz śląskich mszaków

Urodził się 30 stycznia 1825 roku w Rheda (dziś część miasta Rheda-Wiedenbrück) w Westfalii w rodzinie Johanna Friedricha Schulze i jego żony Anny Katarzyny z domu Poggenclas. Był z zawodu księgowym, z zamiłowania zaś botanikiem. Należał do Botanischer Verein der Provinz Brandenburg od początku jego istnienia. W wykazie jego członków figurował początkowo jako zamieszkały w Königshorst w Brandenburgii, zaś od 1863 roku jako zamieszkały we Wrocławiu (Breslau) przy Lange Gasse 1 (dziś ul. Długa), a od roku 1868 – przy Lorengasse 2/3 (dziś ul. Sikorskiego). W czasopiśmie wspomnianego wyżej towarzystwa opublikował „Die Flora von Königshorst, Versuch einer Vegetations-Skizze der nächsten Umgegend von Königshorst im Kreise Osthavelland” (*Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 6, 1864), przede wszystkim był jednak badaczem mszaków. Sam na ich temat opublikował tylko jeden artykuł (Ein Beitrag zur Kenntniss der vegetativen Vermehrung der Laubmoose, *Bot. Centralbl.* 8, Bd. 31, 1887), wiele jego odkryć briologicznych z okolic Wrocławia, Środy Śląskiej (Neumarkt), Milicza (Militsch), Oborników Śląskich (Obornigk), Książa (Fürstenstein), Ślęzy (Zobtenberg) i z Karkonoszy (Riesengebirge) uwzględnił jednak Julius Milde (→t.1) w swoim dziele „Bryologia silesiaca”.

W latach 1885-90 Schulze zbierał na Śląsku – przede wszystkim w Karkonoszach – okazy rokitów (*Hypnum*) z sekcji *Harpidium* dla specjalizującego się w tej sekcji Karla Gustava Sanio z Elku (Lyck). Gustav Limpricht (→t.1), który w „Die Laubmoose Deutschlands” najpełniej uwzględnił wszystkie jego odkrycia briologiczne, opublikował też informacje

o kilku gatunkach znalezionych przez niego na Babiej Górze (*Grimmia elatior*, *Dryptodon patens*, *Tayloria tenuis*, *Buxbaumia indusiata*, *Anomodon apiculatus*, *Hypnum decipiens*). Poza Babią Górą Schulze odwiedził też w towarzystwie →Friedricha Kerna Tatry. Zmarł we Wrocławiu 10 września 1893 roku. Nie był żonaty, jego zgon w urzędzie stanu cywilnego zgłosił księgowy August Wurst. Jego nazwisko upamiętnił Limpricht w nazwie gatunkowej *Hypnum schulzei*. Gatunek ten opisał w oparciu o okazy znalezione przez Schulzego w pobliżu schroniska Lučni bouda (Wiesenbaude) w Karkonoszach. Zielnik mszaków Schulzego trafił po jego śmierci do zbiorów Muzeum Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Heinrich Schulze jest najprawdopodobniej tą samą osobą, którą Emil Fiek (→t.1) wymienił wśród swoich informatorów – „(H. Sch.) Schulze, Hermann, Buchhalter in Breslau, vorzugsweise Bryolog.” – a której najprawdopodobniej pomyłkowo przypisał imię Hermann. W części zasadniczej flory Fieka nazwisko Schulzego pojawia się tylko dwa razy, przy buławniku mieczolistnym i przy turzycy ciborowatej.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław I, księga zgonów 1893/2400; Deutschland, Geburten und Taufen 1558-1898, Moritz Heinrich Schulze (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/N666-KYM>); Fiek-Flora, I, s. 117, II, s. 436 – *Cephalothera xipophyllum*, s. 477 – *Carex cyperoides*; Limpricht C. G., Die Laubmoose Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, 1. Abth., Leipzig 1890, s. 13, 64, 95, 156, 315, 406, 496, 554, 772, 789, 811; *ibid.*, 2. Abth., Leipzig 1895, s. 43, 123, 151, 159, 260, 279, 384, 397, 465, 505, 520, 575, 642, 665, 772, 843; *ibid.*, 3. Abth., Leipzig 1904, s. 131, 136, 233, 311, 316, 338, 361, 367, 377, 400, 402, 403, 405, 410, 421, 422, 424, 428-430, 436, 438, 584, 586, 597, 832; Milde J., Bryologia silesiaca, Leipzig 1869, s. 49, 68, 77, 115, 149, 150, 184, 203, 216, 225, 228, 262, 270, 276, 296, 324, 376; Sanio C. G., Bryologische Fragmente II, Neue Harpidien, Hedwigia 26, 1887, s. 129-169; Sanio C. G., Bryologische Fragmente III, Harpidien-Bastarde, *ibid.*, s. 194-214; Verein ein langjähriges Mitglied, Herrn Buchhalter H Schulze, durch den Tod verloren hat, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 35, 1894, s. XXXVIII; Verzeichniss der Mitglieder, *ibid.* 1, 1859, s. XII, *ibid.* 5, 1863, s. L, *ibid.* 10, 1868, s. XXV; portr. – rys. autora.

SCHUMANN KARL (CARL) MORITZ (1851-1904)

Wybitny systematyk i miłośnik kaktusów

Urodził się 17 czerwca 1851 roku w Zgorzelcu (Görlitz) w rodzinie mistrza rzeźnickiego Moritza Karla Christiana Schumanna i jego żony Eleonory Johanny z domu Schneider. Uczęszczał w rodzinnym mieście do Nicolai-Schule, a następnie do Szkoły Realnej I stopnia, w której w roku 1869 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął studia

w Berlinie, po trzech semestrach przeniósł się do Monachium (München), stamtąd zaś po jednym semestrze do Wrocławia (Breslau), gdzie w roku 1872 został asystentem prof. Heinricha Roberta Goepperta (→t.1). 19 lipca 1873 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Dickenwachstum und Cambium, historisch-experimentelle Untersuchungen”. Jako że dysertacja ta była opracowaniem konkursowego tematu „Durch Experimente erläuterte Untersuchungen über den Sitz und die Verbreitung des Cambiums oder des Bildungssaftes und seinen Einfluss auf das Wachstum der Bäume” ogłoszonego przez Fakultet Filozoficzny, już kilka miesięcy wcześniej, 22 marca 1873 roku, otrzymał za nią nagrodę w wysokości 50 talarów.

Po promocji, będąc w dalszym ciągu asystentem w ogrodzie botanicznym, zaczął przygotowywać się do egzaminów nauczycielskich. W roku 1875 został przyjęty w poczet członków Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, a 12 listopada tegoż roku zdał egzaminy, uzyskując uprawnienia do nauczania chemii, opisowych nauk przyrodniczych i geografii we wszystkich klasach gimnazjalnych oraz matematyki, angielskiego i francuskiego w klasach średnich. W roku 1876 rozpoczął rok próbny we wrocławskiej Szkole Realnej św. Ducha, a rok później został w niej zatrudniony na stałe. Nie należał to typu botaników terenowych, czasem jednak wyruszał na wycieczki i wydaje się, że to jemu należy przypisać odkrycie nowych stanowisk 21 taksonów z okolic Złotego Stoku (Reichenstein) i Wąsosza (Herrnstadt), przy których Rudolf von Uechtritz (→t.1) w sprawozdaniu za rok 1881 zapisał „Dr. C. Schumann”. Nad pracę w terenie przedkładał studia w pracowni, których rezultatem była rozprawa poświęcona pochodzeniu cynamonu. Pracując nad nią, dotarł do wielu źródeł, w tym również arabskich, które czytał w oryginale, zbadał też to

zagadnienie od strony fitogeograficznej i ekologicznej, dochodząc ostatecznie do wniosku, że ojczyzną cynamonu jest Cejlon.

Rozprawa ta nie przeszła bez echa, przyczyniając się do daleko idących zmian w jego życiu. W roku 1884 zrezygnował z pracy w szkolnictwie i z dniem 1 lipca rozpoczął pracę na zaferowanym mu stanowisku drugiego kustosa w Muzeum Botanicznym w Berlinie, z którego odszedł właśnie Paul Ascherson. Dzięki materiałom, które napływały w owym czasie do muzeum ze wszystkich kontynentów, zwłaszcza zaś z kolonii, dał się już wkrótce poznać jako doskonały systematyk. Opracował kilkadziesiąt rodzin do takich wydawnictw, jak „Flora Brasiliensis”, „Die natürlichen Pflanzenfamilien” i „Das Pflanzenreich” oraz do publikowanych przez Adolfa Englera (→t.1) „Die Beiträge zur Flora von Afrika”. Był też autorem i współautorem wielu publikacji poświęconych florze niemieckich kolonii na obszarze Melanezji i Mikronezji. Samodzielnie opisał 122 nowe rodzaje, a wraz z Johannesem Maxem Braunem, Karlem Lauterbachem (→t.1), Friedrichem Richardem Rudolfem Schlechterem, Louisem Édouardem Bureau, Ernst Gilgiem i Kurtem Krause kolejnych 15 rodzajów. Reprezentowały one 39 rodzin, najliczniej marzanowate (27), trojeściowate (14), marantowate (12) i toinowate (11). Samodzielnie i wraz z innymi botanikami opisał też kilka tysięcy nowych gatunków roślin.

Szczególne miejsce wśród opracowywanych przez niego rodzin zajmowały kaktusy, którym poświęcił wiele artykułów i obszerne dzieło „Monographia Cactacearum” z roku 1899, którego uzupełnieniem była „Iconographia Cactacearum” ilustrowana przez →Toni Gürke (pracę nad częścią ilustracyjną kontynuowali po jego śmierci →Max Gürke i Friedrich Karl Johann Vaupel). Opisał 4 nowe rodzaje kaktusów (*Pterocactus*, *Rebutia*, *Wittia*, *Zygocactus*) i około 200 nowych gatunków, w tym 54 pałczaki (*Cereus*), 30 opuncji (*Opuntia*) i 27 echinokaktusów (*Echinocactus*). W roku 1892 przejął redakcję założonego przez Paula Arendta czasopisma „Monatsschrift für Kakteenkunde”. 5 grudnia tego samego roku powołał do życia Gesellschaft für Kakteenfreunde (później Deutsche Kakteen-Gesellschaft) i stanął na jego czele, a miesięcznik w roku 1899 przekształcił w organ tego towarzystwa.

Obok systematyki jego ulubioną dziedziną botaniki była morfologia kwiatów. Był autorem kilku podręczników. W roku 1892 wydał w Berlinie wznowienie „Die Sukkulanten” zmarłego rok wcześniej Karla Theodora Rümplera, zaś w latach 1893-1902 w jego opracowaniu ukazało się w Lipsku (Leipzig) drugie wydanie „Atlas der officinellen Pflanzen” Kar-

la Ottona Berga i Carla Friedricha Schmidta. Od chwili przeprowadzki do Berlina był aktywnym członkiem Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, w którym od roku 1893 aż do śmierci pełnił naprzemian najpierw z Emilem Koehne (→t.1), a potem z Georgiem Volkensem obowiązki prezesa i pierwszego wiceprezesa. 25 lipca 1884 na wniosek Ignaza Urbana i Augusta Wilhelma Eichlera został przyjęty w poczet członków Niemieckiego Towarzystwa Botanicznego. 15 czerwca 1892 roku otrzymał tytuł profesora, a rok później habilitował się na Uniwersytecie w Berlinie. W roku 1898 przejął od Emila Koehne redakcję założonego przez Leopolda Justa czasopisma „Botanischer Jahresbericht”.

Gdy 10 stycznia 1904 zmarł Christian August Friedrich Garcke, powierzono mu obowiązki pierwszego kustosa Muzeum Botanicznego. Nikt nie spodziewał się wówczas, że będzie je pełnił tylko przez nieco ponad dwa miesiące. Ponieważ od jakiegoś czasu dokuczały mu dolegliwości układu moczowego, na początku marca postanowił poddać się zalecanej przez lekarzy operacji. Podczas niej odkryto nowotwór w zaawansowanym stadium. Zmarł trzy tygodnie po operacji, 22 marca 1904 roku. Był żonaty z wrocławianką Anną Marią Hofferichter, z którą miał dwie córki. Starsza z nich, Eleonora, była utalentowaną rysowniczką i współpracownicą ojca – jej rysunki znalazły się m.in. w „Praktikum für morphologische und systematische Botanik”. Po śmierci pierwszej żony Schumann ożenił się z pochodzącą z Drezna (Dresden) Emmą Eckert. Jego drugie małżeństwo było bezdzietne.

Liczba publikacji Schumanna i opisanych przez niego w ciągu zaledwie 20 lat nowych taksonów była i jest dla jego biografów zagadką, gdyż wydaje się niemal niemożliwe, że to wszystko jest dziełem jednego człowieka. Znany był z tego, że wstawał bardzo wcześnie i przychodził do muzeum na długo przed wszystkimi innymi pracownikami. Nie był jednak badaczem skoncentrowanym wyłącznie na własnej pracy i chętnie służył radą oraz pomocą innym. Jego nazwisko upamiętnili m.in. Otto Kuntze w nazwie rodzajowej *Schumannia* (Apiaceae), Hermann August Theodor Harms w nazwie rodzajowej *Schumanniphyton* (Rubiaceae) i François Gagnepain w nazwie rodzajowej *Schumannianthus* (Marantaceae). Upamiętnia też kilkadziesiąt nazw gatunkowych.

Ważniejsze publikacje: Anatomie der Samenschale von *Canna*, *Jber. SGVK* 62, 1874; Über die Bewegungen in der Zelle von *Closterium lunula*, *Flora* 58, 1875; Kritische Untersuchungen über die Zimtländer, ein Beitrag zur Geschichte der Geographie und des Handels, *Petermanns Mitt., Ergänzungsheft* 73, 1883; Beiträge zur Kenntnis der Etymologie und Geschichte der Gewürznelke, *Jahrb. Bot. Gart. Berlin* 3, 1884; Bildungsabweichungen an Blüten

von *Gagea pratensis* (Pers.) Schult., *ibid.*; Marco Polo, ein Weltreisender des XIII. Jahrhunderts, Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge, H. 460, Berlin 1885; Sterculiaceae, Tiliaceae, Bombaceae, w: Flora Brasiliensis 12, 3, Monachii 1886; Die Aktivierung der Blüten und ihre mechanischen Ursachen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 4, 1886; *Basiloxydon*, eine neue Gattung der Sterculiaceen, *ibid.*; Vergleichende Blütenmorphologie der cucullaten Sterculiaceen, *Jahrb. Bot. Gart. Berlin* 4, 1886; *Schwendenera*, eine neue Gattung der Rubiaceen, *Sber. Ges. Naturf. Freunde Berlin*, 1886; Über das Töten von Fliegen durch die Blüten der Gattung *Lyonsia*, *Bot. Centralbl.* 28, 1886; Gramineae, w: Reliquiae Rutenbergianae, *Abh. Naturw. Ver. Bremen* 9, 1887; Beiträge zur vergleichenden Blütenmorphologie, *Jb. Wiss. Bot.* 18, 1887; Die Flora der deutschen ostasiatischen Schutzgebiete, *Bot. Jb.* 9, 1887; Tiliaceae, Sterculiaceae, Malvaceae, w: *Plantae Marlothianae*, *ibid.* 10, 1888; Über einige verkannte oder wenig gekannte Geschlechter der Rubiaceen Südamerikas, *ibid.*; Einige Bemerkungen zur Morphologie der *Canna*-Blüte, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 6, 1888; Die moderne botanische Systematik, *Humboldt* 7, 1888; Sterculiaceae, w: H. Schinz, Beiträge zur Kenntnis der Flora von Deutsch-Südwestafrika und der angrenzenden Gebiete, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 30, 1888; Rubiaceae IIa et IIb, w: Flora Brasiliensis 6, 6, Monachii 1888-89; Die Flora von Kaiser-Wilhelms-Land, Beiheft zu den Nachrichten über Kaiser-Wilhelms-Land und den Bismarck-Archipel, Berlin 1889 [mit M. Hollrung]; Untersuchungen über das Borrageoid, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 7, 1889; Duft von *Mapania hypolyroides*, *Bot. Centralbl.* 38, 1889; *Crinum schimperi* Vatheke ms., *Gartenflora* 38, 1889; Über Ameisenpflanzen, *Naturw. Wochenschr.* 4, 1889; Einige weitere Ameisenpflanzen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 31, 1889; Blütenmorphologische Studien, *Jb. Wiss. Bot.* 20, 1889; Die Ameisenpflanzen, Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge N. F., 4. Ser., H. 83, Berlin 1889; Neue Untersuchungen über den Blütenanschluss, Leipzig 1890; Elaeocarpaceae, Tiliaceae, Malvaceae, Bombaceae, Sterculiaceae, w: Natürl. Pflanzenfamilien 3, 6, Leipzig 1890; Cactaceae, w: Flora Brasiliensis 4, 2, Monachii 1890; Malvaceae I, *ibid.* 12, 3, Monachii 1891; Rubiaceae, w: Natürl. Pflanzenfamilien 4, 4, Leipzig 1891; Untersuchungen über die Rhizocaulen, *Jb. Preuss. Geol. Landesanst.* 12, 1891; Über afrikanische Ameisenpflanzen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 9, 1891; Über die angewachsenen Blütenstände bei den Borrageinaceae, *ibid.* 10, 1892; Distributio Malvacearum geographica et usus, w: Flora Brasiliensis 12, 3, Monachii 1892; *Costus lucanusianus* Joh. Br. et K. Sch., *Gartenflora* 41, 1892; Morphologische Studien, 2 H., Leipzig 1892-99; Tiliaceae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika II, *Bot. Jb.* 15, 1893; Sterculiaceae africanae, *ibid.*; Über die afrikanischen Kautschukpflanzen, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika III, *Bot. Jb.* 15, 1893; Zingiberaceae africanae, *ibid.*; Marantaceae africanae, *ibid.*; Chlaenaceae, w: Natürl. Pflanzenfamilien 3, 6, Leipzig 1893; Menispermaceae, w: P. Taubert, Plantae Glaziovianae novae vel minus cognitae, *Bot. Jb.* 15, *Beibl.* 38, 1893; Asclepiadaceae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika V, *Bot. Jb.* 17, 1893; Spross- und Blütenentwicklung von *Paris* und *Trillium*, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 11, 1893; Das Gonioskop, ein Apparat zur Bestimmung der Divergenzwinkel, *ibid.*; Die Untersuchungen des Herrn Raciborski über die Nymphaeaceae und meine Beobachtungen über diese Familie, *ibid.* 12, 1894; Lehrbuch der systematischen Botanik, Phytopaläontologie und Phytographie, Stuttgart 1894; Cactaceae, w:

Natürl. Pflanzenfamilien 3, 6a, Leipzig 1894; Bignoniaceae, *ibid.* 4, 3b, Leipzig 1894; Triuridaceae, Lilaeaceae, Potamogetonaceae, Zannichelliaceae, Najadaceae, Ceratophyllaceae, Batidaceae, Goodenoughiaceae, Cornaceae, w: Flora Brasiliensis 3, 3, Monachii 1894; Spross- und Blütenentwicklung in der Gattung *Crocus* nebst einigen Bemerkungen über die Gipfelblüten, *Bot. Zeitung* 52, 1894; Die Gräser Ostafrikas und ihre Verwertung, w: A. Engler, Die Pflanzenwelt Ost-Afrikas und der Nachbargebiete, Teil B, Die Nutzpflanzen Ost-Afrikas, Berlin 1895; Die Kautschukpflanzen Ostafrikas und ihre Verwertung, *ibid.*; Gramineae, Cyperaceae, Commelinaceae, Musaceae, Zingiberaceae, Cannaceae, Marantaceae, Ceratophyllaceae, Tiliaceae, Bombacaceae, Sterculiaceae, Cactaceae, Apocynaceae, Asclepiadaceae, Bignoniaceae, Caprifoliaceae, Rubiaceae, *ibid.*, Teil C, Verzeichniss der bis jetzt aus Ost-Afrika bekannt gewordenen Pflanzen, Berlin 1895; Apocynaceae, Asclepiadaceae, w: Natürl. Pflanzenfamilien 4, 2, Leipzig 1895; Über giftige Kakteen, *Ber. Deutsch. Pharm. Ges.* 5, 1895; Plantae Bammlerianae, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 1, 2, 1895; Über einige interessante Kakteen des Königlichen Botanischen Gartens, *ibid.* 1, 4, 1896; *Leptochloa chinensis* (Roth) Nees, ein bisher noch wenig bekanntes Nährgras Ostafrikas, *ibid.* 1, 5, 1896 [mit A. Engler]; *Oreobambos*, eine neue Gattung der Bambuseae aus Ostafrika, *ibid.*; Plantae Dahlianae aus Neupommern, *ibid.* 1, 6, 1896; Das Pflanzenreich, Hausschatz des Wissens, Abt. 5, Bd. 7, Neudamm 1896 [mit E. Gilg]; Bignoniaceae I, II, w: Flora Brasiliensis 7, 2, Monachii 1896-97 [mit E. Bureau]; Die Verzweigung der Pandanaceae, *Bot. Jb.* 23, 1897; Apocynaceae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XII, *ibid.* 23, 1897; Asclepiadaceae africanae, *ibid.*; Rubiaceae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XIII, *ibid.*; Verzeichnis der gegenwärtig in den Kulturen befindlichen Kakteen, mit einem genauen Literaturnachweis, Neudamm 1897; Musaceae, Zingiberaceae, Elaeocarpaceae, Tiliaceae, Malvaceae, Sterculiaceae, Cactaceae, Apocynaceae, Asclepiadaceae, Bignoniaceae, Rubiaceae, w: Natürl. Pflanzenfamilien, Nachträge zum 2. bis 4. Teil, Leipzig 1897; Tiliaceae, Sterculiaceae, Asclepiadaceae, Bignoniaceae in Harar et in Somalia a DD. Robecchi-Bricchetti et doct. A. Riva lectae, *Annuario del Reale Istituto Botanico di Roma* 7, 1897; Die Morphologie einiger Drogen (*Hydrastis* und *Podophyllum*), *Arch. d. Pharm.* 235, 1897; *Kickxia africana* Benth. im deutschen Westafrika, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 1, 7, 1897; Die Gliederung der Gattungen *Phyllocactus* Lk. und *Epiphyllum* Haw. (Pfeiff. emend.), *Bot. Jb.* 24, 1898; Die Gattung *Ariocarpus* (*Anhalonium*), *ibid.*; Gramineae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XIV, *ibid.*; Cyperaceae africanae, *ibid.*; Commelinaceae africanae, *ibid.*; Sterculiaceae Baccarianae, *ibid.*, *Beibl.* 58, 1898; *Delphyodon*, eine neue Gattung der Apocynaceae aus Neu-Guinea, *ibid.*, *Beibl.* 59, 1898; *Psychotria*, w: F. Reinecke, Flora der Samoa-Inseln II, *ibid.* 25, 1898; Apocynaceae, Asclepiadaceae, w: A. Sodiro, Plantae ecuadorienses I, *ibid.*; Buettneriaceae, Bombacaceae, Rubiaceae, Asclepiadaceae, w: I. Urban, Plantae novae americanae imprimis Glaziovianae, *ibid.*, *Beibl.* 60, 1898; Die Flora von Neu-Pommern, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 2, 13, 1898 [Mit P. Hennings, G. Hieronymus, F. Kränzlin, Th. Reinbold]; Die Centrifugation der Kautschuksäfte, *ibid.* 2, 15, 1898; Die Kultur der Kautschukpflanze, *Tropenpflanzer* 2, 1898; Gesamtbeschreibung der Kakteen (Monographia Cactacearum), mit einer kurzen Anweisung zur Pflege der Kakteen von K. Hirscht, Neudamm 1899; Die epiphytischen Kakteen, w:

Botanische Untersuchungen S. Schwendener zum 10. Februar 1899 dargebracht, Berlin 1899; Monographie der Zingiberaceen von Malaisien und Papuasien, *Bot. Jb.* 27, 1899; *Mascarenharia caustica* K. Schum., ein neuer Kautschukbaum Ostafrikas, und *M. elastica* K. Schum., w: Neue Nutzpflanzen Ostafrikas, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 2, 17, 1899; Über das Sammeln von Kakteen, *ibid.* 2, 20, 1899; Die Verbreitung der Cactaceae im Verhältnis zu ihrer systematischen Gliederung, *Abh. Preuss. Akad. Wiss. Berlin 1899-1900, Anhang*; Symbolae physicae seu icones adhuc ineditae corporum naturalium novorum aut minus cognitorum quae ex itineribus per Libyam Aegyptum Nubiam Dongolam Syriam Arabiam et Habessiniam publico institutis sumptu Friderici Guilelmi Hemprich et Christiani Godofredi Ehrenberg medicinae et chirurgiae doctorum studio annis 1820-1825 redierunt, Botanica, Berolini 1900; Musaceae, w: Das Pflanzenreich IV, 45, 1900; Musaceae, Zingiberaceae, Marantaceae, Tiliaceae, Malvaceae, Bombacaceae, Sterculiaceae, Cactaceae, Apocynaceae, Asclepiadaceae, Rubiaceae, w: Natürl. Pflanzenfamilien, Ergänzungshefte 1, 1900; Cyperaceae, Commelinaceae, Zingiberaceae, Malvaceae (pro parte), Tiliaceae, Sterculiaceae, Apocynaceae (pro parte), Rubiaceae, w: R. Schlechter, Westafrikanische Kautschukexpedition 1899/1900, Berlin 1900; Sterculiaceae africanae, w: A. Engler, Monographien afrikanischer Pflanzenfamilien und -Gattungen, Leipzig 1900; Ein Wort für die Phyllocacteen, *Gartenflora* 49, 1900; Die Mutterpflanze der echten Kola, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 3, 21, 1900; Über die Verbreitung der *Mascarenhasia elastica* K. Sch. in der Umgebung von Dar-es-Salam, *ibid.* 3, 22, 1900; Der Togo-Kautschuk, *ibid.* 3, 24, 1900; Zwei neue Arten der Gattung *Kickxia* aus Afrika, *ibid.*; Über die Stammpflanzen der Kolanuss, *Tropenpflanzer* 4, 1900; Die Kabelfrage und die Guttaperchakultur, *ibid.*; Einige Bemerkungen über die Kakteenattung *Ariocarpus* Scheidw., *Gartenflora* 49, 1900; Blühende Kakteen (Iconographia Cactacearum), Lief. 1 - 12, Neudamm 1900-1904; Rubiaceae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XIX, *Bot. Jb.* 28, 1901; *Maschalocephalus*, eine neue Gattung der Rapateaceae aus Afrika, *ibid.* [mit E. Gilg]; Eine neue Familie der Malvales, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XX, *ibid.*; Gramineae, Cyperaceae, Commelinaceae, Zingiberaceae, Tiliaceae, Sterculiaceae, Cactaceae, Apocynaceae, Asclepiadaceae, Bignoniaceae, Rubiaceae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XX, Die von W. Goetze und Dr. Stuhlmann im Ulugurugebirge, sowie die von W. Goetze in der Kisaki- und Khutu-Steppe und in Uhehe gesammelten Pflanzen, *ibid.*; Eine neue Gattung der Asclepiadaceae: *Emicocarpus*, *ibid.* 29, *Beibl.* 60, 1901 [mit R. Schlechter]; Die Flora der Deutschen Schutzgebiete in der Südsee, Leipzig 1901 [mit K. Lauterbach]; Über die Stammpflanze der Johimberinde, *Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin* 3, 25, 1901 [mit E. Gilg]; Die *Grewia asiatica* Linn. in Afrika, *ibid.*; Einige neue Arten der Gattung *Mapania* aus Afrika, *ibid.*; Potamogetonaceae, Cyperaceae, Commelinaceae, Musaceae, Zingiberaceae, Tiliaceae, Sterculiaceae, Cactaceae, Apocynaceae, Asclepiadaceae, Rubiaceae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXII, Die von W. Goetze am Rukwa-See und Nyassa-See, sowie in den zwischen beiden Seen gelegenen Gebirgsländern, insbesondere dem Kinga-Gebirge gesammelten Pflanzen, nebst einigen Nachträgen zu Bericht III, *Bot. Jb.* 30, 1902; Proteaceae, Saxifragaceae, Rutaceae, Apocynaceae, Asclepiadaceae, w: I. Urban, Plantae novae americanae imprimis Glaziovianae III, *ibid.*, *Beibl.* 67, 1902; Marantaceae, w: Das Pflanzenreich 4, 48, 1902;

Scitamineae, Rubiaceae, w: J. Schmidt, Flora of Koh Chang, Contributions to the knowledge of the vegetation in the Gulf of Siam, *Botanisk Tidsskrift* 24, 1902; Über die weiblichen Blüten der Coniferen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 44, 1902; Gesamtbeschreibung der Kakteen (Monographia Cactacearum), Nachtrage 1898-1902, Neudamm 1903; Keys of the Monograph of Cactaceae, Neudamm 1903; Potamogeton, Cyperaceae, Commelinaceae, Zingiberaceae, Marantaceae, Tiliaceae, Sterculiaceae, Apocynaceae, Asclepiadaceae, Bignoniaceae, Rubiaceae, w: H. Balm, Kunene-Sambesi-Expedition, Berlin 1903; Tiliaceae africanae, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXIV, *Bot. Jb.* 33, 1904; Sterculiaceae africanae, *ibid.*; Apocynaceae africanae, *ibid.*; Asclepiadaceae africanae, *ibid.*; Bignoniaceae africanae, *ibid.*; Rubiaceae africanae, *ibid.*; Commelinaceae africanae, *ibid.*; Praktikum für morphologische und systematische Botanik, Hilfsbuch bei praktischen Übungen und Anleitung zu selbständigen Studien in der Morphologie und Systematik der Pflanzenwelt, Jena 1904; Zingiberaceae, w: Das Pflanzenreich 4, 46, Leipzig 1904; *Musa holstii* K. Schum., eine neue Banane aus Usambara, w: Engler's Beiträge zur Flora von Afrika XXV, *Bot. Jb.* 34, 1905; Tiliaceae africanae II, *ibid.* XXVI, *Bot. Jb.* 34, 1905; Sterculiaceae africanae II, *ibid.*; Apocynaceae africanae II, *ibid.*; Asclepiadaceae africanae II, *ibid.*; Rubiaceae africanae II, *ibid.*; Nachträge zur Flora der deutschen Schutzgebiete in der Südsee, H. 1, Leipzig 1905 [mit K. Lauterbach].

Žródla: BBF/DIPF/Archiv, Gutachterstelle des BIL – Personalbögen der Lehrer höherer Schulen Preussens – Schumann Karl Moritz; Chronik der Realschule, w: Jahresbericht über die Realschule Erster Ordnung zu Görlitz 1868/69, s. 17; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 33; *ibid.* 1902, s. 42; Gagnepain F., Zingibéracées et Marantacées nouvelles de l'herbier du Muséum, *Bul. Bot. Soc. France* 51, 1904, s. 164-182; Grumann-Handbuch, s. 132; Hirscht K., Professor Dr. Karl Moritz Schumann, Begründer und Vorsitzender der Deutschen Kakteen-Gesellschaft, *Monatsschr. f. Kakteenk.* 12, 1902, s. 181-182; Hirscht K., Prof. Dr. Karl Schumann †, *ibid.* 14, 1904, s. 51-53; Koehe E., Verzeichnis der Schriften Karl Schumann's, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 22, 1904, s. (52)-(59); Kuntze O., *Plantae orientali-rossicae*, *Acta Horti Petropolitani* 10, 1887, s. 135-262; LA Berlin, Standesamt Berlin III, Sterberegister 1904/310 (ancestry.de); Lauterbach K., Karl Schumann, w: Nachträge zur Flora der deutschen Schutzgebiete in der Südsee, H. 1, Leipzig 1905 (portr.); Neumann J., Nachruf der Verlagsbuchhandlung, *Monatsschr. f. Kakteenk.* 14, 1904, s. 54; TL-2, 5, s. 400-408; Schumann K., Rubiaceae, w: Natürl. Pflanzenfamilien, Nachträge zum 2. bis 4. Teil, Leipzig 1897, s. 309-316 (s. 313 – *Schumannniophyton* Harms); Sind 36 wirkliche Mitglieder neu aufgenommen worden, *Jber. SGVK* 53, 1875, s. 3; Sitzung vom 25. Juli 1884, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 2, 1884, s. 299; Uechtritz-Durchforschung 1881; Urban-Geschichte, s. 47-175, passim; Urban I., *Notae collaboratorum biographicae*, w: *Flora Brasiliensis* 1, 1, Monachii 1906, kol. 200-202; Volkens G., Karl Schumann, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 22, 1904, s. (49)-(52); Volkens G., Karl Schumann, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 46, 1904, s. LIX-LXII.

SCHUR PHILIPP JOHANN FERDINAND (1799-1878)

Badacz siedmiogrodzkiej flory

Urodził się 18 lutego 1799 roku w Królewcu (Königsberg) w rodzinie mistrza guzikarskiego Johanna Christiana Schura i jego żony Marii Magdaleny z domu Freudenthal. Od 6 roku życia uczył się w szkole miejskiej, z której w wieku 10 lat przeszedł do Gimnazjum Katedralnego Kneiphofa. Brak pieniędzy nie pozwolił mu ukończyć gimnazjum, wobec czego postanowił przygotować się do studiów samodzielnie, w końcu jednak musiał porzucić myśl o studiach. Zamiast studiów rozpoczął naukę w aptece Wegenera w Gerdaun (dziś Żeleznodorożnyj). Tam dość szybko okazał się biegłym zielarzem – znajomość roślin leczniczych wyniósł z domu, w którym doskonale znała się na ziołach jego matka – a owocem jego wiedzy był pierwszy w jego życiu zielnik, w którym znalazło się ok. 600 gatunków roślin.

W roku 1819 Schur zdał egzamin dla pomocników aptekarskich i przeniósł się do Fischhausen (dziś Primorsk), z którego w roku 1821 wrócił do Królewca. Liczył na to, że po podjęciu pracy w jednej z tamtejszych aptek będzie mógł studiować, ale zarobki okazały się niewystarczające. Powędrował więc do innych miast – pracował w Elblągu (Elbig) i w Gdańsku (Danzig) – by ponownie wrócić do Królewca w roku 1825. Tym razem, otrzymawszy posadę w aptece profesora chemii Friedricha Philippa Dulka, otrzymał zarazem możliwość uzupełnienia swojego wykształcenia.

W roku 1830 wyruszył do Berlina, gdzie po rocznym kursie uniwersyteckim przystąpił do egzaminu aptekarskiego I stopnia. Egzamin ten zdał najprawdopodobniej w roku 1831. Przez następne dwa lata kie-

rował jakimś laboratorium lub fabryką chemiczną (*officina chemica* – jak to określił w swoim *Curriculum vitae*), przygotowując jednocześnie dysertację „*Metamorphosis plantarum secundum sententiam hodie prevalentem exposita atque exemplis illustrata*”, na podstawie której zamierzał uzyskać stopień doktora filozofii. By jednak ten stopień uzyskać, musiał wystarać się o zwolnienie ze stawianych kandydatom wymagań – do podstawowych należały minimum trzyletnie studia z wpisem do matrykuły i przedłożenie świadectwa szkolnego. Gdy czekał na odpowiednie zezwolenie z ministerstwa, dziekan August Böckh przekazał jego rozprawę do oceny profesorom, wśród których byli Kunth, Steffens, Weiss, Erman, Lichtenstein, Hermbstädt i Mitscherlich. Nie mieli oni wątpliwości, że praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, choć Carl Sigismund Kunth wyraził swoje ubolewanie, iż kandydat, którego znał osobiście, nie wybrał takiego tematu, w którym w pełni ukazałaby się jego rozległa wiedza botaniczna i talent obserwacyjny.

Mimo zgody Ministerstwa Zdrowia, Oświaty i Spraw Wyznaniowych na dopuszczenie Schura do promocji doktorskiej, nie doszło do niej w Berlinie, a dopiero w roku 1835 w Jenie. Schur pracował już wówczas w założonych przez Carla Christiana Wagenmanna zakładach chemicznych w Liesing koło Wiednia (Wien). Nie musiał nawet osobiście wybierać się do Jeny – o to zatroszczył się profesor geologii Karl Gustav Schüler – a jedynie przesłał swoją rozprawę, życiorys i zwyczajową sumę na pokrycie wszystkich kosztów. Pewną ciekawostką stanowił przy tym fakt, że w sprawę jego doktorskiej promocji nie był zaangażowany żaden botanik. Dyplom doktorski wystawiony został w Jenie z datą 27 czerwca 1835 roku. Wkrótce potem, 15 sierpnia, Schur ożenił się w Wiedniu z urodzoną w roku 1809 w polskim Nowogrodzie Matyldą Karoliną Griebisch, z którą doczekał się trójki dzieci, córek Matyldy Zofii i Julii Marii Anny oraz syna Ferdinanda Augusta Eduarda.

W roku 1838 założył w Inzersdorf własną firmę. Szybko okazało się jednak, że nie jest rzeczą prostą prowadzenie własnego przedsiębiorstwa, szczególnie gdy ma się pod bokiem silną konkurencję, a taką stanowił w Inzersdorf zakład Carla Schönwiese. Choć formalnie firma w Inzersdorf zlikwidowana została dopiero w roku 1852, nie prowadziła ona działalności już od roku 1842, sam Schur zaś szukał szczęścia w Bratysławie i Svatym Jurze na terenach dzisiejszej Słowacji.

Na dłużej zatrzymał się jednak dopiero w roku 1845 w Sibiu (Hermannstadt) w Siedmiogrodzie, gdzie objął kierownictwo fabryczki produkującej kwas siarkowy. To tutaj znalazł pole do popisu jako botanik,

zaś dzięki czasopismu założonego w roku 1849 Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften mógł w wieku 50 lat opublikować swój pierwszy artykuł – „Andeutungen über den gegenwärtigen Zustand der Naturwissenschaft in Hermannstadt”. Już wkrótce zaczęły się mnożyć jego florystyczne odkrycia, początkowo skromne, później jednak coraz obfitsze. Nie wiedział jeszcze wówczas, że ściągną one na niego krytykę i będą przekleństwem jego życia. A ich liczba była naprawdę zdumiewająca – poza ogromną liczbą nowych odmian w jego publikacjach można znaleźć około półtora tysiąca nowych gatunków (wśród nich m.in. 78 jastrzębców, 37 kostrzew, 33 jaskry, 30 rogownic, 26 fiołków, 25 wiechlin, 24 dzwonki, 23 pięciorniki, 21 rutewek i 20 goździków) oraz ponad trzydzieści nowych rodzajów.

W 1853 roku Schur zrezygnował z posady w Sibiu i przyjął posadę nauczyciela chemii i przyrody w Wyższym Gimnazjum i Niższej Szkole Realnej w Braşovie (Kronstadt). Po roku wyjechał do Wiednia i tam ze swoimi córkami otworzył szkołę dla dziewcząt, którą kierował przez 10 lat. Przez jakiś czas był też profesorem Wiedeńskiej Akademii Handlowej, później zaś przez niemal pięć lat żył skromnie jako prywatny uczony. Wybitni wiedeńscy botanicy Ludwig Joseph von Heufler, Theodor Kotschy (→t.1) i Alexander Skofitz zachęcali go do pracy, jednak w listach do przyjaciół Schur często uskarżał się na nich pisząc, że tworzą zamkniętą kastę. Przy tym z powodu trudnej sytuacji finansowej w roku 1861 musiał sprzedać swój największy zieleńnik, który kupił od niego dla Uniwersytetu Lwowskiego profesor Teofil Ciesielski.

W roku 1866 ukazało się drukiem jego „Enumeratio plantarum Transsilvaniae”, w którym znalazło się blisko tysiąc nowych gatunków i kilkanaście nowych rodzajów. Liczba ta wynikała z przekonania Schura, iż nie ma „w naturze żadnych stałych gatunków, cała flora składa się bowiem z nieprzerwanego łańcucha osobników, które w celu łatwiejszej orientacji dzieli się na określone grupy”. Z powodu tego swoistego pojmowania gatunku zaczęto mu zarzucać brak wiedzy i kwalifikacji, a opisane przez niego taksony pomijano w piśmiennictwie botanicznym.

Gdy w roku 1869 syn Schura został proboszczem w Brnie (Brünn), postanowił zamieszkać razem z nim. Tamtejsze towarzystwo przyrodnicze powołało go z szacunkiem należnym wybitnemu uczonemu i nadało mu godność członka honorowego. Zadbało też o druk jego „Phytographische Mittheilungen”, których ostatnia część ukazała się 25 lat po śmierci ich autora. 23 stycznia 1874 roku zmarła w Brnie żona Schura, Matylda. Gdy jego syn mianowany został proboszczem w Bielsku (Bielitz), przeprowadził się wraz z nim.

W Bielsku zaczął kompletować swój dwunasty, ostatni zieleńnik. Coraz słabszy, nie mógł już jednak wyruszać na zbyt długie i dalekie wycieczki. O tym, że nawiązał kontakty ze śląskimi botanikami, świadczą pochodzące od niego informacje o stanowiskach wierzbowicy różgowatej (*Epilobium virgatum*) i mieszańca *Senecio vernalis* × *vulgaris* z okolic Bielska, które w sprawozdaniu o postępach badań śląskiej flory za roku 1878 zamieścił Rudolf von Uechtritz (trzy lata później znalazły się one również we florze Fieka). Zmarł na zapalenie płuc 27 maja 1878 roku w Bielsku. Tam też został pochowany na cmentarzu ewangelickim, gdzie do dziś zachował się jego grób.

Wiele opisanych przez niego gatunków przetrwało, mnóstwo innych przywróciło do łask późniejsze rewizje poszczególnych rodzajów. Jego nazwisko zostało upamiętnione m.in. przez Karla Heinricha „Bipontinusa” Schultza (*Achillea schurii*), Johanna Michaela Fussa (*Polygonum schurii*), Michela Gandogera (*Mentha schuriana*) i Günthera Becka von Mannagetta (*Aconitum schurii*).

Ważniejsze publikacje: Andeutungen über den gegenwärtigen Zustand der Naturwissenschaften in Hermannstadt, *Verh. Mitt. Siebenbürg. Ver. Naturwiss.* 1-2, 1849-50; Alphabetisches Verzeichniss aller in Siebenbürgen bis heute mir bekannt gewordenen Gräser (Gramineae), *ibid.*, 1850; Über die siebenbürgische Pflanzengattung *Scleranthus* L., *ibid.* 2, 1851; Alphabetisches Verzeichniss sämtlicher in Siebenbürgen bis heute mir bekannt gewordenen Riedgräser, *ibid.*; Beiträge zur Kenntniss der Flora Siebenbürgens, *ibid.* 2-5, 1851-55; Sertum florae Transsilvaniae sive enumeratio systematica omnium plantarum, quae in Transsylvania sponte crescit et in usu hominum copiosus coluntur, *ibid.* 4, 1854; *Plantago schwarzenbergiana* et *Centaurea schwarzenbergiana*, zwei siebenbürgische Pflanzen, *ibid.* 6, 1856; Die Sesleriaceen Siebenbürgens, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 6, 1856; Zur Flora Siebenbürgens, *Österr. Bot. Zeitschr.* 6, 10, 11, 1856-61; Beiträge zur Kenntniss der siebenbürgischen Eichen, *ibid.* 7, 1857; Die siebenbürgischen Equiseten, *ibid.*; Der südliche Hochgebirgszug Siebenbürgens in botanisch-geographischer Beziehung, *ibid.* 8, 1858; Die siebenbürgischen Farne, *ibid.*; Botanische Rundreise durch Siebenbürgen, *Verh. Mitt. Siebenbürg. Ver. Naturwiss.* 9, 1859; Auszug aus dem Berichte über eine im Auftrage Karl Fürsten zu Schwarzenberg vom 5. Juli bis 15. August 1853 unternommene botanische Rundreise durch Siebenbürgen von Dr. Fr. Schur, auf Anordnung der k. k. siebenbürgischen Statthaltereiredigirt von Michael Fuss, Hermannstadt 1859; Beobachtungen in der Flora von Siebenbürgen, nebst Beschreibung neuer Pflanzenarten und Varietäten, *Österr. Bot. Zeitschr.* 9-10, 1859-60; Enumeratio plantarum Transilvaniae exhibens: stirpes phanerogamas sponte crescentes atque frequentius cultas, cryptogamas vasculares characeas etiam muscos hepaticasque, Vindobonae 1866; Phytographische Fragmente, *Österr. Bot. Zeitschr.* 17-21, 1867-71; Zur Flora von Mähren, *Verh. Naturf. Vereins Brünn* 11, 1872; Phytographische Mittheilungen über Pflanzenformen aus verschiedenen Florengebieten des Österreichischen Kaiserstaates, *ibid.* 15, 33, 36, 41, 42, 1877-1903.

Źródła: Beck v. Mannagetta G., Flora von Südbosnien und der angrenzenden Hercegovina VI, Ann. Naturh. Hofmus. Wien 6, 1891, s. 307-344; Fiek-Flora, II, s. 152, 229; Fuss J. M., Flora Transsilvaniae excursoria, Cibinii 1866, s. 560; Gallerie österreichischer Botaniker XX, Ferdinand Schur, Österr. Bot. Zeitschr. 26, 1876, s. 1-7 (port.); Gandoger M., Contributiones ad floram terrae Slavorum meridionalium, Fasciculus 1, Rad Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti 66, 1883, s. 24-61; Niessl G. v., Nekrolog von Dr. Ferdinand Schur, Verh. Naturf. Ges. Brünn 17, 1878, Verh., s. 33-34; Schultz-Bipontinus K. H., Sendschreiben an Herrn Victor von Janka, Österr. Bot. Wochenbl. 6, 1856, s. 299-301; Speta F., Leben und Werk von Ferdinand Schur, Stapfia 32, 1994, 334 s.; Speta F. Nachträge zu „Leben und Werk von Ferdinand Schur“, ibid. 45, 1996, s. 381-386; Syniawa M., Badacz siedmiogrodzkiej flory, Philipp Johann Ferdinand Schur (1799-1878), PGS 44, 2006, s. 14-15; Uechtritz-Durchforschung 1878; Wurzbach-Lexikon 32, 1876, s. 220-221; Zu Ehrenmitgliedern werden gewählt..., Verh. Naturf. Ges. Brünn 10, 1871, Verh., s. 12.

SEIDEL GUSTAV ADOLPH

(ok. 1815-1849)

Pionier śląskiej arachnologii

Urodził się ok. 1815 roku w Jaworze (Jauer) w rodzinie komisarza sądowego Ernsta Gottlieba Seidla. Jego ojciec ożenił się 2 lutego 1803 roku w Dzierżoniowie (Reichenbach) z Elizą Keller, która najprawdopodobniej była jego matką. O jego życiu wiadomo niewiele. Najprawdopodobniej jest tożsamy z Seidlem, który obok Lipsa i Kappelta został wymieniony w roku 1845 w „Archiv der Pharmazie” jako jeden z pomocników we wrocławskiej aptece Hübnera.

W roku 1847 przyjęty został w poczet miejscowych członków rzeczywistych Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej. Jako pierwszy śląski przyrodnik zajmował się pająkami. Z jego publikacji z roku 1847 (Einige Beobachtungen an Spinnen, Übers. Arb. SGVK 1847) wynika, że był wnikliwym obserwatorem tych zwierząt. Opisał w niej zwyczajnie krzyżaka ogrodowego *Epeira diadema* C. L. Koch (= *Araneus diadematus* Clerck), krzyżaka nadwodnego *Epeira arundinacea* C. L. Koch (= *Larinioides cornutus* (Clerck)), czelustka *Pachygnatha degeeri* Sundevall, skakuna arlekinowego *Salticus scenicus* (Clerck), lejkowca labiryntowego *Agelena labyrinthica* (Clerck), kątnika domowego *Tegenaria domestica* (Clerck), sidlisza piwnicznego *Amaurobius ferox* (Walckenaer), knapa podkamiennika *Drassus cinereus* Hahn (= *Drassodes lapidosus* (Walckenaer)), miesznika *Dysdera erythrina* (Walckenaer), czyhaka sześciookołego *Segestria senoculata* (L.), wymyka szarawego *Lycosa alldroma* C. L. Koch (= *Arctosa cinerea* (F.)), rozciągніка mchuśia *Dendryphantus muscosus* C. L. Koch (= *Marpissa*

muscosa (Clerck)) i śmierćka mrówczyzna *Thanatus formicinus* (Clerck).

Rok później opublikował wykaz śląskich pajaków z rodzin krzyżakowatych (Epeiridae=Araneidae) i omatnikowatych (Theridiidae) (Über die schlesischen Arten der Spinnen-Familien Epeirides und Theridides, Übers. Arb. SGVK 1848). Objął on 6 rodzajów i 23 gatunki z pierwszej z nich oraz 7 rodzajów i 24 gatunki z drugiej rodziny.

1 listopada 1849 ciało 34-letniego Seidla zostało wyłowione z Oławy koło leżących na wschód od Wrocławia Bierdzan (Pirscham, dziś w granicach Wrocławia). Pogrzebano je 2 listopada na cmentarzu w Księżu Małym (Klein Tschansch). Nazwisko Seidla upamiętnił →Karl Fickert w nazwie gatunkowej *Clubiona seideli* (= *C. trivialis* C. L. Koch).

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Krzysztofa we Wrocławiu, księga zgonów 1846-1865, s. 68-69, poz. 1849/69; Die in diesem Jahre hinzugetretenen sind... Übers. Arb. SGVK 1847, s. 21; Durch den Tod verlor die Gesellschaft..., ibid. 1849, s. 18; Fickert K., Über die schlesischen Arten des Araneiden-Genus *Clubiona* Latr., Jber. SGVK 52, 1874, s. 159-161; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 37, 1803, s. 196; Letzner-Sektion, s. 15, 16, 24, 52, 56; Zur Gehülften-Unsterstützungs-Angelegenheit, Arch. d. Pharm. 94, 1845, s. 334.

SEIDEL OTTO JULIUS HEINRICH

(1854-po 1920)

Autor tablic do oznaczania roślin naczyniowych Śląska

Urodził się 30 grudnia 1854 roku w Nysie (Neisse) w rodzinie rękawicznika Ernsta Seidla. Uzyskawszy w roku 1874 w Szkole Realnej w Nysie świadectwo dojrzałości, odbył w latach 1874-75 służbę wojskową w Nysie, potem zaś studiował matematykę i nauki przyrodnicze we Wrocławiu (Breslau). W roku 1878 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Über einige Verbindungen des Bleihyperoxyds (der Bleisäure)” o związkach chemicznych powstających z natlenku ołowiu. Rok później zdał egzamin nauczycielski, uzyskując uprawnienia do nauczania chemii i mineralogii w wyższych klasach gimnazjalnych oraz matematyki, fizyki, botaniki, zoologii i geografii w niższych klasach gimnazjalnych. W roku szkolnym 1879/80 odbył staż w Gimnazjum św. Marii Magdaleny we Wrocławiu i w Progimnazjum w Żąbkowicach Śląskich (Frankenstein). W roku 1880 zdał egzamin uzupełniający, uzyskując uprawnienia do nauczania języka francuskiego w niższych klasach gimnazjalnych. W tym samym roku rozpoczął

pracę w Progimnazjum w Ząbkowicach Śląskich. Uprawnienia do nauczania botaniki i zoologii w wyższych klasach gimnazjalnych uzyskał w roku 1882, zdając kolejny egzamin uzupełniający.

W roku 1890 wydał tablice do oznaczania roślin naczyniowych Śląska (Tafeln zur Bestimmung der Gefäßpflanzen Schlesiens, Frankenstein 1890, 139 s.). Floryści i nauczyciele uznali je za cenną pomoc, toteż w roku 1912 przygotował ich drugie, znaczne poszerzone wydanie (Tafeln zur Bestimmung der Gefäßpflanzen Schlesiens, Frankenstein 1912, 224 s.). Poza tymi tablicami w roku 1894 opublikował w programie ząbkowickiego Progimnazjum rozprawę „Die Methode des botanischen Unterrichts”. W roku 1892 został głównym nauczycielem Progimnazjum w Ząbkowicach Śląskich, a w roku 1897 w tym samym mieście został dyrektorem Gimnazjum. W roku 1913 w uznaniu zasług odznaczono go Orderem Czerwonego Orła IV Kl. Walcząc w I wojnie światowej w stopniu kapitana piechoty, został w 1915 roku odznaczony Żelaznym Krzyżem II Kl. Zwolniony ze służby wojskowej 2 grudnia 1918 roku, wrócił do pracy w gimnazjum w Ząbkowicach Śląskich. Z dniem 1 października 1920 roku przeszedł na emeryturę. Daty i miejsca jego śmierci nie udało się ustalić.

Źródło: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Seidel Otto; na il.: Seidel O., Die Methode des botanischen Unterrichts mit besonderer Berücksichtigung des Unterrichtsmaterials, Wissenschaftliche Beilage zu dem Jahresbericht des Städtischen Katholischen Progymnasiums zu Frankenstein i. Schl. über das Schuljahr 1893-94, str. tyt

SIMON PAUL

(1878-1943)

Badacz przyrody lasów na Stobrawą

Urodził się 12 kwietnia 1878 roku w Makowicach (Schwengfeld) w powiecie świdnickim (Kreis Schweidnitz) w rodzinie dworskiego woźnicy Josepha Simona. Uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Oleśnie (Rosenberg), tam też 8 maja 1898 roku zdał pierwszy egzamin nauczycielski. W latach 1898-1901 pracował w Ciecierzynie (Neudorf) w powiecie kluczborskim (Kreis Kreuzburg). Zdawszy 16 listopada 1901 roku w Prószkowie (Proskau) drugi egzamin nauczycielski, rozpoczął pracę w katolickiej szkole ludowej w Starych Budkowicach (Alt Budkowitz) w powiecie opolskim (Kreis Oppeln), skąd 1 stycznia 1903 roku przeniesiony został do katolickiej szkoły ludowej w Zielińcu (Gründorf) koło Pokoju (Carlsruhe). Powołany we wrześniu 1915 roku do służby wojskowej, na wniosek starosty powiatowego w Opolu został z dniem 31 marca 1916 roku zwolniony do cywila. Był członkiem Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów i Krajoznawczej Wspólnoty Roboczej w Pokoju. W latach 1924-33 opublikował szereg artykułów o ptakach, florze i pomnikach przyrody lasów nad Stobrawą. Zmarł 15 lutego 1943 roku.

Publikacje: Der alte Fritz und die Spatzen, *Aus unserer Heimat* 1, 1924; Zwei Frühlingsblumen des Stoberwaldes, *ibid.*; Alte und seltene Waldbäume, *ibid.*; Von weissen und schwarzen Störchen, *ibid.*; Nordische Gäste, *ibid.*; Die Wohnungsnot der Vögel, *ibid.*; Die Vogelwelt der Stoberwälder, *Ber Ver. Schles. Ornith.* 10, 1924; Naturdenkmäler der Stoberwälder, *Der Oberschlesier* 6, 1924; Die Vogelwelt der Stoberwälder, *Oppeln. Heimatbl.* 1, 1925; Flora und Fauna vom Annaberge, *ibid.*; Vom schwarzen Storch, *Heimatkal. Kreis Oppeln*, 1926; Vogelleben im Stobergebiet, neue Beobachtungen im Jahre 1926, *Oppeln. Heimatbl.* 2, 1926-27; Der Findling im Carlsruher Park, *ibid.*; Eine Heimatwanderung, am Carlsruher Marienteich, *ibid.*; Eine Heimatwanderung, an der Bahnstrecke von Carlsruhe nach dem Stober, *ibid.*; Naturbeobachtungen im Kr. Oppeln im Jahre 1926, *ibid.*; Vom Schwarzstorch in Oberschlesien, *Der Oberschlesier* 9, 1927; Eine Wanderung durch Wiese und Sumpf, *Oppeln. Heimatbl.* 3, 1927-28; Beobachtungen in der heimischen Vogelwelt im Jahre 1927, *ibid.*; Von den letzten Wölfen der Stoberwälder, *ibid.*; Eine Frühlingswanderung durch den Kiefernwald, *ibid.*; Wanderung der heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft Carlsruhe nach dem Jesowberg, *ibid.*; Die Carlsruher Landschaft, *Kohle und Erz* 25, 1928; Eine Heimatwanderung, von Carlsruhe über Karlsmarkt nach Kalkberg, *Oppeln. Heimatbl.* 4, 1928-29; Aus einer oberschlesischen Wildkammer, *Der Oberschlesier* 12, 1930; Carlsruher Landschaft, *Oppeln. Heimatbl.* 7, 1931-32; Zum 100jährigen Bestehen der katholischen Schule in Gründorf, *ibid.*; Die Blauracke, *Oppeln. Heimatkal.*, 1933; Vogelbeobachtungen im Stobergebiet, *Ber Ver. Schles. Ornith.* 18, 1933.

Źródło: AP Opole, Powiatowy Inspektorat Szkolny w Pokoju, akta personalne – Simon Paul, 1898-1922; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Volksschullehrerkartei – Simon Paul; Schematismus 1900, s. 114; Schematismus 1911, s. 27; Schematismus 1925, s. 162.

SINTENIS FRIEDRICH AUGUST

EDUARD

(1813-1865)

Entomolog z Bolkowa

Urodził się 3 kwietnia 1813 roku w Żytawie (Zittau) w rodzinie nauczyciela szkoły miejskiej, doktora filozofii Johanna Gottfrieda Theodora Sintenisa i jego żony Charlotty z domu Güttel. Już w rok po jego narodzinach rodzice przeprowadzili się do Hirschfelde koło Żytawy, gdzie ojciec został mianowany diakonem. Kolejna przeprowadzka miała miejsce w roku 1820, gdy ojciec został subdiakonem w kościele św. Piotra w Zgorzelcu (Görlitz). Uzyskawszy w roku 1833 świadectwo dojrzałości w zgorzeleckim gimnazjum, Sintenis rozpoczął studia medyczne w Berlinie. Tam też w roku 1838 uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De abcessibus visceralibus post laesiones magnas operationesque chirurgicas”.

Po ukończeniu studiów pracował jako lekarz, chirurg i położnik w Zawidowie (Seidenberg). Ożenił się w tym czasie z Emilią Fröhlich, z którą miał dwóch urodzonych w Zawidowie synów, →Paula Ernsta Emila i →Maxa Benjamina Gerharda. W roku 1852 przeprowadził się z rodziną do Bolkowa (Bolkenhain), gdzie objął obowiązki fizyka powiatowego, pełniące wcześniej przez doktora Karla Karutha. W wolnym czasie zajmował się entomologią i od roku 1852 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, a jego nazwisko znalazło się też w roku 1857 w książce adresowej entomologów Fürchtegotta Grässnera. Na początku lat 60. zaangażowany był w rozwój uzdrowiska Bolków-Zdrój (Bad Wiesau). Zmarł w Bolkowie 31 marca 1865 roku.

Źródła: Assmann A., Zeitschr. f. Entom. 6, 1852, Vereins-Angelegenheiten nr 23, s. 25; GT 20, 1825, s. 492 (Johann Gottfried Theodor Sintenis); Grässner F., Die jetzt lebenden Entomologen, Leipzig 1857, s. 12; Nekrolog 1865, Schl. Prov. Bl. N. F. 5, 1866, s. 64; Pescheck Ch. A., Zittauer, die auswärts in Aemter gekommen und zum Theil berühmt worden sind, w: Handbuch der Geschichte von Zittau, 2 Th., Zittau 1837, s. 820; Sintenis F. A. E., Vita, w: De abcessibus visceralibus post laesiones magnas operationesque chirurgicas, Berolini 1838, s. 47-48; Teichmann A., Chronik der Stadt Bolkenhain in Schlesien, Bolkenhain 1880, s. 254, 262.

SINTENIS MAX BENJAMIN GERHARD

(1848-1894)

Zawodowy łowca ptaków

Był młodszym bratem →Paula Sintenisa. Urodził się 21 lipca 1848 roku w Zawidowie (Seidenberg) w rodzinie lekarza powiatowego →Friedricha Augusta Eduarda Sintenisa i jego żony Emilii z domu Fröhlich. W związku z ornitologią jego nazwisko pojawiło się po raz pierwszy w liście Ottona Finscha (→t.1) odczytanym przez Jeana Louisa Cabanisa w dniu 7 października 1868 roku na zjeździe członków Niemieckiego Towarzystwa Ornitologicznego. Finsch w imieniu własnym i Hartlauba pisał w tym liście: „Niech będzie Pan tak dobry i przekaze zgromadzonemu nasze pozdrowienia. Mógłby Pan też przy okazji wspomnieć, że nasz zachodnioafrykański zbieracz, Sintenis, Ślązak, szczęśliwie wylądował w Akrze i rozpoczął swoją działalność. Bądź co bądź jest sprawą interesującą, że nowy niemiecki zbieracz działa za granicą, przy tym na obszarze, po którym można się jeszcze wiele spodziewać”.

Rok później Finsch pisał rozczarowany: „Wspomniany w poprzednim roczniku tego czasopisma zbieracz Max Sintenis, którego, dzięki wsparciu ze strony pewnego miłośnika zoologii i jednego z tutejszych szacownych domów handlowych, byłem w stanie, wyśmienicie przygotowanego i wyposażonego, wysłać na Złote Wybrzeże, dostarczył mi po swoim powrocie jedynie niewielki zbiór ptasich bałg”.

Po niefortunnym początku szczęście uśmiechnęło się do Sintenisa, gdy w marcu 1872 roku zaczął wraz ze starszym bratem zbierać okazy na obszarze przedzielonej dziś rumuńsko-bułgarską granicą Dobrudży. Wg spisu członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg bracia mieszkali wówczas we wsi Cukrowa koło Babadag (najprawdopodobniej chodzi o wieś, która nosiła wówczas nazwę Çukurova, dziś zaś nazywa się Ciucurova). Zakończywszy w październiku 1875 roku prace, bracia powrócili na Śląsk. W spisanim w roku 1876 w Jaworze (Jauer) i opublikowanym rok później wykazie wymienili 218 gatunków ptaków z Dobrudży. Eugen Ferdinand von Homeyer, który porównał ten wykaz z wykazem ptaków zaobserwowanych na obszarze Dobrudży przez Finscha, napisał: „Bracia Sintenis wykonali postawione sobie zadanie z wielkim zapałem i godną podziwu wytrwałością. Ich dokonania są zaprawdę zdumiewające, zwłaszcza gdy słyszy się, że w ciągu 30 dni spreparowali 45 sępów, nie licząc mnóstwa innych ssaków i ptaków, albo że wśród wielu innych okazów dostarczono im 31 stycznia 1874 roku 10 sztuk i 28

lutego 7 sztuk puchacza. Gdzież tu znaleźć czas na wycieczki i obserwacje?”

W roku 1878 bracia Sintenis – tym razem z Bolkowa (Bolkenhein) – oferowali na łamach czasopisma „Ornithologisches Centralblatt” na sprzedaż balgi i jaja ok. 300 gatunków europejskich ptaków. W tym samym czasopiśmie pojawiła się w tymże roku informacja, że podróżnik i zbieracz Max Sintenis, który zdobył już doświadczenie na Złotym Wybrzeżu i w Dobrudży, zamierza wybrać się w podobnym celu do Hiszpanii. Zamówienia na okazy można było składać u Rudolfa Tancré w Anklam, do wyprawy jednak najprawdopodobniej nigdy nie doszło. Ostatnim śladem ornitologicznej działalności Sintenisa były artykuły opublikowane w roku 1879 w wydawanym przez Karla Johanna Augusta Müllera czasopiśmie „Die Natur”. Później jego nazwisko pojawiło się jeszcze w roku 1884 i w roku 1889, gdy dwukrotnie (z numerami 107 i 897) wstępował do Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Niczego jednak nie wiadomo o jego dokonaniach w tej dziedzinie.

O tym, dlaczego Sintenis zaprzepaścił widoki na dalszą karierę, wiele mówią wspomnienia urodzonego w roku 1878 w Miedziance (Kupferberg) piwowara Georga Franzky’ego. Zachował się w nich obraz Sintenisa jako człowieka, który żył wspomnieniami, często się upijał, awanturował i bywał w takich razach zamknięty w urządzonym w miejskim przytułku „areszcie”. Następnego dnia przez zakratowane okno prosił zwykle Franzky’ego, wówczas chłopca, by przyniósł mu piwo z ojcowskiego browaru. Stacząc się coraz bardziej, zmarł zapomniany przez wszystkich 1 października 1894 roku w Miedziance, mając zaledwie 46 lat.

Publikacje: Zur Ornithologie der Dobrudscha, *Journ. f. Ornith.* 25, 1877 [mit P. Sintenis]; Zur Naturgeschichte des Kuttengeiers (*Vultur cinereus*), *Ornithol. Centralbl.* 3, 1878; Miscellen, *ibid.*; [Cormoranzug bei Striegau], *ibid.*; Gefangene Uhus, *ibid.* 4, 1879; Reiseerinnerungen aus der Dobrudscha, *Die Natur N. F.* 5, 1879; Ein Pelekan-Brutplatz (*Pelecanus onocrotalos*) im Donau-Delta in der Dobrudscha, *ibid.* [mit P. Sintenis].

Źródła: Anmeldungen, Corresp. Bl. Int. Ver. Lepid. Coleopt. 1, 1884, nr 5, s. 37; AP Jelenia Góra, USC Miedzianka, księga zgonów 1894/14; Ascherson-Graebner 3, s. 85; Finsch O., Über eine Vögelsammlung aus Westafrika, *Journ. f. Ornith.* 17, 1869, s. 334-337; Franzky G., Erinnerungen an Kupferberg, w: Kornemann H., Kupferberg, Chronik der einst kleinsten Stadt Preussens, edycja internetowa, s. 35-45 (z kroniki tej korzystał m.in. F. Springer opracowując książkę „Miedzianka – historia znikania”, Wołowiec 2011); Gebhardt-Ornithologen II, s. 126-127; Homeyer E. F. v., Bemerkungen zur Ornithologie Bulgariens mit Rücksicht auf den Bericht der Gebrüder Sintenis und die

Reiseergebnisse von Dr. Finsch im Journ. f. Ornith. 1859, *Journ. f. Ornith.* 25, 1877, s. 69-74; Nachrichten und Neuigkeiten (Der Reisende und Sammler naturhistorischer Gegenstände Max Sintenis, welcher bereits...), *Ornithol. Centralbl.* 3, 1878, s. 184; Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 3, 1889-90, s. 70; Protokoll der Ersten Jahresversammlung, *Journ. f. Ornith.* 16, 1868, s. 408-409; Tausch- und Kauf-Verkehr (Eine Sammlung Vogelbälge und Eier...), *Ornithol. Centralbl.* 3, 1878, s. 24.

SINTENIS PAUL ERNST EMIL

(1847-1907)

Zawodowy zbieracz roślin

Urodził się 4 czerwca 1847 roku w górnołużyckim Zawidowie (Seidenberg), jako najstarszy syn lekarza powiatowego →Friedricha Augusta Eduarda Sintenisa i jego żony Emilii z domu Fröhlich. Po ukończeniu gimnazjum w Zgorzelcu (Görlitz) uczył się od roku 1863 zawodu farmaceuty u różnych aptekarzy, m.in. w Bolkowie (Bolkenhein) i Brandeburgu. Pod koniec lat 60. musiał się już dość intensywnie zajmować śląską florą, skoro w latach 1869-70 Adolf Engler (→t.1) w wykazach nowych stanowisk śląskiej flory podał ponad 20 odkrytych przez niego stanowisk, głównie z okolic Bolkowa.

Od marca 1872 roku do października 1875 roku podróżował z bratem →Maxem po przedzielonej dziś rumuńsko-bułgarską granicą Dobrudży. Zbierali przede wszystkim okazy ptaków i ssaków, przy okazji jednak zgromadzili też zbiór roślin obejmujący ok. 1300 gatunków. W latach 1877-79 opublikowali wspólnie kilka doniesień o tematyce ornitologicznej. W tym samym okresie, tj. w latach 1877-79, Sintenis studiował farmację na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie był zarazem asystentem prof. Goepperta (→t.1). Wrócił też – o czym świadczą informacje zamieszczone

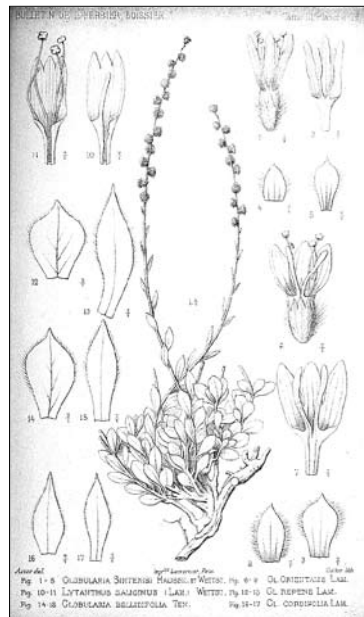
w wykazach Rudolfa von Uechtritz (→t.1) i w „Flora von Schlesien” Emila Fieka (→t.1) – do badań florystycznych na Śląsku. Szczególnie interesowały go wówczas okolice Głubczyc (Leobschütz) oraz Kietrza (Katscher), skąd podał pierwsze na Górnym Śląsku stanowisko komonicy wąskolistnej (*Lotus tenuifolius*).

Coraz bardziej skłaniał się ku temu, by zająć się zawodowo zbieraniem roślin, toteż pracował jako aptekarz tylko do czasu, gdy nadarzyła mu się sposobność wyjazdu na Cypr. Stało się to możliwe dzięki wsparciu ze strony doktora Karla Kecka z Aisterheim, lekarza i właściciela drukarni, a przy tym botanika, wydawcy „Herbarium normale”. 1 lutego 1880 roku Sintenis wyruszył z Bolkowa do Wiednia (Wien), stamtąd do Triestu, następnie drogą morską przez Smyrnę (Izmir) do Larnaki na Cyprze, gdzie dotarł 17 lutego. Jako pomocnika zatrudnił na miejscu pochodzącego z Pomorza pracownika angielskiej drukarni Roberta Kora. W ciągu kilku kolejnych miesięcy – od 1 kwietnia w towarzystwie włoskiego botanika i podróżnika Gregorio Rigo – zebrał kolekcję roślin obejmującą ok. 1200 numerów („Iter Cyprium”). Obszerną, ale niedokończoną relację z tej wyprawy opublikował w latach 1881-82 (Cypern und seine Flora, *Österr. Bot. Zeitschr.* 31-32).

W roku 1881 wraz z Adolphem Toepfferem objął kierownictwo Schlesischer Botanischer Tauschverein, na zlecenie którego jesienią tegoż roku objechał Istrię, Dalmację i północne Włochy. W roku 1882 Paul Ascherson zamieścił w „Österreichische Botanische Zeitschrift” informację, że Sintenis planuje latem następnego roku przebadać pod kątem florystycznym Troadę i oferuje ewentualnym subskrybentom zebrane rośliny w cenie 20 marek za centurię. Wyprawa doszła do skutku przede wszystkim dzięki wsparciu ze strony samego Aschersona. Sintenis przywiózł z niej zbiór liczący ok. 1350 numerów („Iter Tojanum”, w sumie 30 tysięcy okazów). W październiku 1883 opowiadał o wyprawie członkom Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, prezentując przy tym co ciekawsze okazy z góry Idy.

Lata 1884-87 spędził na koszt konsula Kruga na Puerto Rico, prowadząc planowe badania wyspy wg wskazówek Ignaza Urbana. Owocem tych pracowych lat były zbiory zielnikowe liczące 7025 numerów („Plantae Portoricenses”). W drodze powrotnej w czerwcu 1887 roku Sintenis zatrzymał się na Wyspie św. Tomasza, skąd również przywiózł niewielki zbiór roślin.

Po powrocie do Europy zamieszkał wraz z bratem w Miedziance (Kupferberg) koło Jeleniej Góry (Hirschberg). Już wkrótce zaczął ponownie podróżo-

wać po Bliskim Wschodzie. Finansował te podróże właściciel firmy ogrodniczej w Baden-Baden Max Leichtlin, któremu Sintonis wysyłał żywe okazy roślin i cebulki. Leichtlin zbierał też zamówienia na okazy zielnikowe oferowane w cenie 25 marek za centurię (dla subskrybentów, którzy wpłacili z góry połowę należności, cena wynosiła 20 marek). Wyprawa w roku 1888, podczas której od lutego do sierpnia Sintonis przemierzył prowincje İcel, Hatay, Gaziantep, Urfa, Adıyaman, Diyarbakır i Siirt, przyniosła kolekcję obejmującą 1464 numery. Rok później, od kwietnia do sierpnia, powiększył ją w prowincjach Trabzon, Gümüşhane, Erzincan, Malatya i Elazığ o kolejne 1726 numerów. W roku 1890 podróżował po prowincjach Gümüşhane, Erzincan, Elazığ i Erzincan. Okazy zbierał głównie w tej ostatniej, gromadząc od kwietnia do sierpnia zbiór liczący ok. 1400 numerów. Poza roślinami zbierał też w Anatolii okazy motyli – zbiory te opracowywał później m.in. Otto Staudinger, który upamiętnił jego nazwisko w nazwie gatunkowej *Satyrus sintonisi*. Towarzyszem wypraw i tłumaczem Sintonisa w Anatolii był urodzony w Konstancynopolu Hermann Fuhs, który został upamiętniony w nazwie gatunkowej *Veronica fuhsi* Freyn et Sint.

W roku 1891 Sintenis wybrał się z Josephem Friedrichem Nicolausem Bornmüllerem do Grecji, gdzie odwiedzili wyspę Thasos, Półwysep Chalcydycki, Atos i Olimp. Subskrybentom oferowali obaj okazy roślin w cenie 24 marki za centurję („Iter Turcicum”). Rok 1892, w którym Sintenis przemierzył Anatolię od

İnebolu przez Küre i Kastamonu aż do Tosya, przyniósł ok. 1700 kolejnych numerów z obszaru Azji Mniejszej. W roku 1894 był po raz ostatni w Anadolii – wyruszył z Trapezuntu (Trabzon) do Gümüşhane, a owocem wyprawy był zbiór liczący 2300 numerów. Subskrybentom oferował „liczne i pięknie wyprzepracowane” okazy w cenie 25 marek z centurią. W latach 1888-90 oraz 1892 i 1894 zebrał na obszarze Azji Mniejszej zbiory zielnikowe obejmujące w sumie ponad 8500 numerów. W literaturze botanicznej występują one pod łączną nazwą „Iter Orientale” z zaznaczeniem poszczególnych lat.

Po dwuletniej przerwie w podróżach Sintenis wybrał się w roku 1896 do Grecji, by zbierać okazy w górach Pindos i Pelion (kolekcja przywieziona z tej wyprawy znana jest w literaturze jako „Iter Thessalum”) W ostatnią daleką podróż wyruszył w roku 1900. Okazy, które zamierzał przywieźć, oferował w cenie 40 marek za centurią (dla subskrybentów, którzy wpłacili z góry połowę należności, cena wynosiła 30 marek). Trasa podróży wiodła przez Odesę do Baku, stamtąd przez Morze Kaspijskie do Krasnowodska, skąd koleją dotarł do Aszchabadu. Miasto to stało się jego punktem wypadowym do półtorarocznych badań na turkmeńsko-perskim pograniczu. Krótką relację z tej podróży opublikował w roku 1902 (Eine 1 ½ jährige botan. Reise nach Transkaspien und Nord-Persien, *Allg. Bot. Zeitschr.* 8). Przywieziona z niej kolekcja roślin w literaturze botanicznej występuje pod nazwą „Iter Transcaspico-Persicum”.

Co jakiś czas wracał do śląskiej flory, o czym świadczą pojedyncze informacje o jego nowych odkryciach florystycznych publikowane przez Theodora Schube (→ t. 1) w latach 1890, 1893 oraz w 1897, gdy Schube podał informację o nowej formie rdestu wężownika – *Polygonum bistorta* f. *polystachyum* Sintenis n. f. – z okolic Miedzianki. Więcej odkryć florystycznych przyniosły lata 1902-04 – są to nowe stanowiska różnych gatunków z okolic Głubczyc, Kietrza, Osoblógi (Osoblaha, Hotzenplotz), Pawłowiczek (Gnadenfeld) i Bolkowa. Po roku 1904 nie pojawiają się już żadne informacje o florystycznych odkryciach Sintenis. W ostatnich latach swego życia przekazał dużą część swych prywatnych zbiorów Towarzystwu Przyrodniczemu w Zgorzelcu, któremu zapisał też w testamencie swoje prywatne zbiory zielnikowe. Niemal wszystkie drukowane źródła podają, że zmarł w Miedziance, faktycznie jednak zmarł 6 marca 1907 roku w szpitalu miejskim w Jeleniej Górze (Hirschberg). Poza krótkimi wzmiankami o jego śmierci zamieszczonymi przez niektóre czasopisma naukowe nie ukazał się żaden obszerniejszy nekrolog ani poświęcone mu pośmiertne wspomnienie. Ponieważ nie miał żadnych krewnych

i nikt nie troszczył się o jego grób w Miedziance, Towarzystwo Przyrodnicze w Zgorzelcu postanowiło w dniu 27 września 1907 roku objąć go opieką.

Sintenis nie opracowywał zebranych przez siebie zbiorów – pozostawiał to fachowcom z różnych dziedzin botaniki. Byli wśród nich m.in. Ignatz Urban, który opracował większość zbiorów z Puerto Rico, Célestin Alfred Cogniaux, Giacomo Bresadola, Paul Christoph Hennings, Paul Wilhelm Magnus, Friedrich Fedde, Ferdinand Hauck, Johannes Müller Argoviensis, Heinrich Gustav Reichenbach i Victor Felix Schiffner. Większość zbiorów z Bliskiego Wschodu opracował Josef Franz Freyn, który często przy nazwach nowych taksonów obok swojego dodawał nazwisko Sintenis (m.in. *Allium filifolium*, *Centaurea subcordata*, *Dianthus kastembeluensis*, *Echinophora chrysantha*, *Hieracium anatolicum*, *Ornithogalum reflexum*, *Populus hispida*, *Tragopogon albinervis*, *Veronica sumilensis*).

Nazwisko Sintenis upamiętnia w botanice ponad 200 nazw gatunkowych, takich jak np. *Achillea sintenisii* Huber-Morath, *Dianthus sintenisii* Freyn, *Euphrasia sintenisii* Halacsy, *Ficus sintenisii* Warburg, *Gladiolus sintenisii* Baker, *Hieracium sintenisianum* Sudre, *Iris sintenisii* Janka, *Jurinea sintenisii* Bornmüller, *Linaria sintenisii* P.H.Davis, *Myrtus sintenisii* Kiaerskov, *Nectandra sintenisii* Mez, *Ornithogalum sintenisii* Freyn, *Polypodium sintenisii* Hieronymus, *Rajania sintenisii* Uline, *Selaginella sintenisii* Hieronymus, *Taraxacum sintenisii* Dahlstedt, *Uvifera sintenisii* Kuntze i *Veronica sintenisiana* Gandoger. Zebrane przez niego okazy roślin znajdują się dziś w 78 zbiorach zielnikowych na całym świecie. Największą, kupioną w roku 1921 za kwotę 5700 koron kolekcję – ponad 100 tysięcy okazów – posiada Muzeum Botaniczne Uniwersytetu w Lund w Szwecji.

Źródła: AP Wrocław, oddz. w Jeleniej Górze, USC Jelenia Góra, księga zgonów 1907/72; Ascherson-Graebner 3, s. 85; Baytop A., Ondokuzuncu Yüzyıl Sonlarında Anadolu'da Bir Bitki Toplayıcısı: Paul Sintenis (1847-1907) / A plant collector in Anatolia at the end of the nineteenth century: Paul Sintenis (1847-1907), *Osmanlı Bilimi Araştırmaları / Studies in Ottoman Science* 6, 2004, s. 1-14; Baytop A., Plant collectors in Anatolia (Turkey), *Phytologia balcanica* 16, 2010, s. 187-213; Biographische Mitteilungen, Leopoldina 43, 1907, s. 55; BJ 12, 1909, kol. 82 (błędnie podana informacja, że był badaczem Andów i Himalajów); *Botanische Forschungsreisen, Österr. Bot. Zeitschr.* 39, 1889, s. 159, 413, *ibid.* 41, 1891, s. 218-219, 431, *ibid.* 44, 1894, s. 199, *ibid.* 50, 1900, s. 107, 346-347, *ibid.* 51, 1901, s. 145, 407; Bresadola G., Hennings P., Magnus P., Die von Herrn P. Sintenis auf der Insel Portorico 1884-87 gesammelten Pilze, *Bot. Jb.* 17, 1893, s. 489-501; Cogniaux A., Melastomaceae et Cucurbitaceae Portoricenses a cl. P. Sintenis ann. 1884-1885 lectae, *Jb. Bot. Gart. Mus. Berlin* 4, 1886, s. 276-285; Correspondenz, *Österr. Bot. Zeitschr.* 32, 1882, s. 413, *ibid.* 33, 1883, s. 413, *ibid.* 37, 1887, s. 409; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 34; *ibid.* 1902, s. 43; Engler-

Verzeichniss 1869, 1870; Fedde F., Einige Bemerkungen zu den Papaveraceae von P. Sintenis Iter transcaspico-persicum 1900-1901, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 45, 1903, s. 223-227; Fiek-Flora, I, s. 117, II, s. 9 – *Ranunculus divaricatus*, s. 10 – *R. fluitans*, itd.; Franzky G., Erinnerungen an Kupferberg, w: Kornemann H., Kupferberg, Chronik der einst kleinsten Stadt Preußens, edycja internetowa, s. 35-45 (z kroniki tej korzystał m.in. F. Springer opracowując książkę „Miedzianka – historia znikania”, Wołowiec 2011); Freyn J., Plantae novae orientales II-III, Österr. Bot. Zeitschr. 41, 1891, s. 361-366, 404-408, ibid. 42, 1892, s. 8-14, 46-50, 80-84, 120-124, 165-170, 204-208, 235-242, 266-271, 341-349, 375-379, ibid. 43, 1893, s. 372-377, 413-421, ibid. 44, 1894, s. 27-29, 61-67, 98-103, 144-148, 217-220, 257-265, 294-298, 324-327, 391-394; Freyn J., Über neue und bemerkenswerthe orientalische Pflanzenarten I-IV, Bull. Herb. Boiss. 3, 1895, s. 31-40, 75-83, 97-108, 177-193, 302-307, 345-358, 466-478, 497-511, 643-671 (na il. 2 pl. VII – fig. 1-5: *Globularia sintenisi* Haussk. et Wettst.); ibid. 4, 1896, s. 42-57, 134-144, 178-200; ibid. 5, 1897, s. 579-626, 781-803; ibid. 6, 1898, s. 881-892, 974-990; Freyn J., Plantae novae orientales VI, Verzeichnis der von P. Sintenis in Ost-Masenderan gesammelten Pflanzen, ibid. Ser. II, 2, 1901-1902, s. 833-851, 897-917; Freyn J., Plantae ex Asia Media, enumeratio plantarum in Turania a cl. Sintenis ann. 1900-1901 lectarum, ibid., Ser. II, 3, 1903, s. 557-572, 685-700, 857-872, 1053-1068; ibid., Ser. II, 4, 1904, s. 33-48, 443-458, 755-770, 1105-1120; ibid., Ser. II, 5, s. 1905, 557-572, 784-800, 1012-1027; ibid., Ser. II, 6, 1906, s. 193-216; Hauck F., Meeresalgen von Puerto-Rico, Bot. Jb. 9, 1888, s. 457-470; Magnus P., Bericht über die neunundreissigste (vierzehnte Herbst-) Haupt-Versammlung des Vereins Berlin am 27. Oktober 1883, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 25, 1884, s. XXXII; Müller J., Lichenes Portoricensis ab egregio Sintenis lecti, Flora 71, 1888, s. 490-496; Personalsnachrichten, Allg. Bot. Zeitschr. 13, 1907, s. 56; Protokoll der Haupt-Versammlung am 22. März 1907, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 26, 1909, s. 234; Protokoll der Haupt-Versammlung am 27. September 1907, ibid., s. 237; Reichenbach H. G., Orchideae coll. primae a cl. Sintenis in Puerto-Rico lectae, Ber. Deutsch. Bot. Ges. 3, 1885, s. 274-280; Schiffner V., Über die von Sintenis in Türkisch-Armenien gesammelten Kryptogamen, Österr. Bot. Zeitschr. 46, 1896, s. 274-278; Schube-Durchforschung 1891, 1893, 1897, 1902-04; Staudinger O., Neue paläarktische Lepidopteren, Deutsch. Ent. Zeitschr. 8, 1895, s. 288-299; TL-2, 5, s. 619; Totenliste, Geographen-Kalender 6, 1908, s. 340; Uechtritz-Durchforschung 1878-79; Urban I., Bibliographia Indiae occidentalis botanica, Symbolae Antillanae 1, Berolini, 1898-1900, s. 3-195; Urban I., Species novae, praesertim portoricensis, ibid., s. 291-481; Urban I., Notae biographicae peregrinatorum Indiae occidentalis botanicorum, ibid. 3, Lipsiae 1902-03, s. 127-130; portr. – rys. autora.

SKIBA JAN FRANCISZEK

(1872-1957)

**Współzałożyciel Komitetu Ochrony Przyrody
na obszar Górnego Śląska**

Urodził się 14 grudnia 1872 roku w Oleśnie (Rosenberg), w rodzinie czapnika Jana Skiby i jego żony Agnieszki z domu Skowronek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Oleśnie rozpoczął w roku 1890 naukę w tamtejszym Katolickim Seminarium Nauczyciel-

skim, którą ukończył 28 kwietnia 1893 roku. Pracę w szkolnictwie rozpoczął w Smolnicy (Smolnitz) w powiecie gliwickim (Kreis Gleiwitz), gdzie pracował od czerwca do grudnia 1894 roku, odbywając w tym czasie dwumiesięczną służbę wojskową w 11 pułku piechoty we Wrocławiu (Breslau). Od stycznia 1895 roku do czerwca 1899 roku pracował w Bujakowie (Bujakow) w powiecie zabrskim (Kreis Zabrze), odbywając w tym okresie dwukrotnie miesięczną służbę wojskową w 10 pułku piechoty we Wrocławiu i w 22 pułku piechoty w Gliwicach.

W roku szkolnym 1899/1900 pracował w Panio-wach (Paniow) w powiecie zabrskim, potem zaś od 1 maja 1900 roku w Bielszowicach (Bielschowitz). W lipcu 1902 roku ożenił się w Namysłowie (Namslau) z Anną Bienek, z którą miał trzy córki – Hildę-gardę, Gertrudę i Joannę – oraz trzech synów – Alfreda, Reinhardta i Jana. 1 września 1906 roku rozpoczął pracę w szkole ludowej w Lipinach (Lipine) w powiecie bytomskim (Kreis Beuthen), w której pracował również wtedy, gdy zdał już w listopadzie 1911 roku w Królewskim Prowincjalnym Kolegium Szkolnym we Wrocławiu egzamin dla nauczycieli szkolnictwa średniego.

Powołany do służby wojskowej 11 sierpnia 1914 roku, walczył na froncie rosyjskim i rumuńskim. Zwolniony z armii w styczniu 1919 roku, wrócił do Lipin, gdzie w kwietniu został rektorem tymczasowym, a w listopadzie – po uzyskaniu tytułu rektora szkolnictwa powszechnego rejencji opolskiej – rektorem stałym. W okresie plebiscytowym zaangażowany był w agitację za przyłączeniem Górnego Śląska do Polski, pełnił też przez pewien czas obowiązki inspektora szkolnego w okręgu Królewska Huta I (Königshütte I). Po przejściu części Górnego Śląska przez polską administrację został 1 lipca 1922 roku mianowany rektorem polskiej szkoły powszechnej w Lipinach. W roku 1925 władze polskie uznały jego uprawnienia nauczyciela szkolnictwa średniego i z dniem 1 września rozpoczął pracę w Gimnazjum Przyrodniczym w Królewskiej Hucie, gdzie z uwagi na dobrą znajomość języka niemieckiego wykładał nauki przyrodnicze w klasach mniejszości niemieckiej.

Zajmował się entomologią – w roku 1905 jego nazwisko zamieścił w książce adresowej entomologów Wilhelm Junk, w roku 1907 został członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben), a w 27 roczniku „Entomologische Zeitschrift” z lat 1913/14 Paul Wolf i →Hermann Raebel w „Wykazie motyli większych występujących w południowo-wschodniej części Górnego Śląska” zamieścili informację o złapanym przez niego w Pokoju (Karlsruhe) koło Opola (Oppeln) okazie ru-

salki laika (*Vanessa l-album*=*Nymphalis vaualbum*). Prawdopodobnie jest tożsamy ze Skibą z Lipin, który w roku 1923 widniał jako florysta w wykazie członków nadzwyczajnych Polskiego Towarzystwa Botanicznego, w wykazie tym jednak obok nazwiska podano imię Józef.

18 marca 1926 roku wraz z →Alojzym Cebulskim i →Ryszardem Jojko założył Śląski Komitet Ochrony Przyrody, którego zadaniem miało być zbadanie spisanych już pomników przyrody, wyszukiwanie nowych i propagowanie idei ochrony przyrody. Na inauguracyjnym zebraniu tego komitetu, które miało miejsce w Katowicach, odczyt wygłosił zaproszony z tej okazji prof. Władysław Szafer. Komitet ten przekształcony został następnie w Górnośląską Delegaturę Państwowej Rady Ochrony Przyrody. W roku 1928 na łamach „Ochrony przyrody” Skiba, Jojko i →Czudek zamieścili odezwę tej delegatury do inspektorów szkolnych w sprawie organizacji śląskiego towarzystwa przyrodniczego, które miałyby placówki w każdej miejscowości i mogło na wzór z czasów pruskich gromadzić informacje o śląskiej przyrodzie. Skiba, co potwierdzają „Wiadomości bieżące” zamieszczane na łamach „Ochrony Przyrody”, prowadził w ramach delegatury aktywną działalność, wygłaszając m.in. 25 sierpnia 1927 roku w Lipinach odczyt „Ochrona przyrody” i publikując 30 sierpnia tegoż roku w gazecie „Górnoślązak” artykuł „Ochrona przyrody i harcerstwo”. Dość szybko okazało się jednak – jak pisał Czudek w roku 1929 – że działalność delegatury skrzepowana jest jej kolegialnym charakterem, brakiem ściśle określonego programu i brakiem odpowiednich funduszy.

Poza działalnością we wspomnianym Komitecie Skiba był też aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i już w roku 1922 stanął na czele komitetu przygotowawczego, którego celem było zorganizowanie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego Województwa Śląskiego (Skiba J., Polskie Towarzystwo Krajoznawcze Województwa Śląskiego, Katowicki Tygodnik Ilustrowany 1, 1922, nr 8, s. 94). Z dniem 1 stycznia 1932 roku przeszedł w stan spoczynku, ponieważ jednak nie otrzymał stanowiska inspektora szkolnego, o które zabiegał, a obliczoną już wcześniej emeryturę obniżono mu, motywując to brakiem odpowiednich kwalifikacji zawodowych, poczuł się skrzywdzony przez władze i w szeregu petycji domagał się uznania jego prawa do wyższej emerytury. Po wybuchu II wojny światowej został przesiedlony z Lipin do Katowic, gdzie mieszkał do końca wojny. Po wojnie zamieszkał w Radlinie w powiecie rybnickim, najprawdopodobniej u swego syna Alfreda. Pisma, które wysyłał z Radlina do władz oświatowych do roku 1948, są świadectwem, że nadal skutecznie

zabiegał o uznanie swych praw. Zmarł w Radlinie 22 marca 1957 roku.

Źródła: Anmeldungen neuer Mitglieder, Entom. Zeitschr. 21, 1907/08, s. 173; AP Katowice, Inspektorat Szkolny w Katowicach, akta personalne nauczycieli S-188 (571); AP Opole, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Oleśnie, Geburten in der katholischen Pfarrei von Rosenberg für das Jahr 1872, poz. 377; Cebulski A., Powstanie Śląskiego Komitetu Ochr. Przyrody w Katowicach, Ochr. Przyr. 6, s. 142-143; Członkowie nadzwyczajni, Acta Soc. Bot. Pol. 1, 1923, s. 74-75; Czudek A., Jojko R., Skiba J., Działalność górno-śląskiej Delegatury P. R. O. P. w Lipinach; Odezwa do inspektorów szkolnych, Ochr. Przyr. 8, 1928, s. 128-129; Czudek A., Osobliwości i zabytki przyrody Województwa Śląskiego, Kraków 1929, s. 1; Junk-Adressbuch, s. 51; Państwowa Rada Ochrony Przyrody – Delegatura Śląska, Szkoła Śląska 7, nr 2, 1928, s. 30-32; Parusel J. B., 70-lecie powołania Śląskiego Komitetu Ochrony Przyrody, PGŚ 3, 1996, s. 7; Schematismus 1900, s. 246; Schematismus 1911, s. 127; USC Radlin, księga zgonów 1957/30; Wiadomości bieżące, Ochr. Przyr., s. 135, 137; Zamianowania w polskim dozorcze szkolnym, Katolik 53, nr 89, 24.07.1920.

SORAUER PAUL CARL MORITZ

(1839-1916)

Jeden z twórców naukowej fitopatologii

Urodził się 9 czerwca 1839 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie o korzeniach żydowskich. Jego ojciec, mistrz stolarski Karl Joseph Sorauer pochodził z Byczyny (Pitschen). Dziadkiem jego ojca był Salomon Pappenheim z Białej (Zülz) koło Prudnika (Neustadt O.S.), asesor rabinacki we Wrocławiu i autor wielu dzieł poświęconych Talmudowi. Matką Sorauera była Wilhelmina Seth, córka malarza. Sorauer uczęszczał we Wrocławiu do Wyższej Szkoły Realnej na Zwingerze i do Friedrichs-Gymnasium, później zaś równolegle uczył się zawodu artysty-ogrodnika

i przez 6 semestrów słuchał wykładów z botaniki na Uniwersytecie Wrocławskim. Naukę zawodu kontynuował w Berlinie, Brukseli, Paryżu i Londynie, by w roku 1863 w charakterze starszego ogrodnika rozpocząć pracę w Donaueschingen w Badenii. Od roku 1865 był asystentem Hermanna Karstena w nowo otwartym laboratorium fizjologicznym Dydaktycznego Instytutu Rolnego w Berlinie. W centrum jego zainteresowań znalazły się wówczas choroby roślin i zaczął prowadzić dla rolników zajęcia z patologii oraz ochrony roślin. Do tamtejszych docentów należał też w tym czasie dendrolog i dyrektor pomocniczy ogrodu botanicznego Karl Koch, w którym Sorauer znalazł przyjaciela i protektora.

W roku 1867 Sorauer uzyskał na Uniwersytecie w Rostocku stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Beiträge zur Keimungsgeschichte der Kartoffelknolle”. Po promocji był przez pewien czas asystentem Ludwiga Wittmacka w nowo powstałym Muzeum Rolniczym w Berlinie, jednak już w roku 1868 przeszedł do pracy w Rolniczej Stacji Doświadczalnej w Dahme w Brandenburgii jako asystent Hermanna Hellriegela. Tam w roku 1870 ożenił się z Klarą Marią Luizą, córką miejscowego lekarza, doktora Rudolpha Schweitzera i jego żony Otylii z domu Kayser. Miał z nią syna i dwie córki. W roku 1871 polecony został przez Karla Kocha na stanowisko botanika doświadczalnego i kierownika doświadczalnej stacji fizjologii roślin w Królewskim Instytucie Pomologicznym w Prószkowie (Proskau) pod Opolem (Oppeln). Prowadził też zajęcia z botaniki w tamtejszej Akademii Rolniczej aż do jej rozwiązania w roku 1880. W roku

1874 ukazało się pierwsze, jednotomowe wydanie jego podręcznika „Handbuch der Pflanzenkrankheiten”. Wznowiony w roku 1886 obejmował on już dwa tomy. Na edycję z lat 1908-13 składały się już 3 tomy, z których tom poświęcony pasożytom roślinnym napisał Gustav Lindau, a tom o szkodnikach zwierzęcych – Ludwig Reh. Jej dalsze trzy tomy Ludwig Reh i Otto Appel wydali w latach 1925-39.

Sorauer odegrał decydującą rolę w powstaniu naukowej fitopatologii. Odkład Anton de Bary udowodnił w roku 1853, że pasożytnicze grzyby są przyczyną groźnych chorób zbóż, fitopatologia zajmowała się przede wszystkim poszukiwaniem grzybów chorobotwórczych. Sorauer przeniósł koncepcje i metody fitopatologii z rolnictwa na grunt ogrodnictwa i sadownictwa. Krytykując jednostronne uwzględnianie czynników chorobotwórczych, badał podatność roślin na niektóre choroby i jej zależność od lokalizacji, warunków atmosferycznych, zanieczyszczeń, a także od fazy rozwoju i stanu odżywienia. Wykazał też, że celem „racjonalnej higieny roślin” powinno być uzyskiwanie odpornych na szkodliwe czynniki odmian. Zwrócił ponadto uwagę na niepasożytnicze choroby roślin powodowane przez m.in. mróz, dym i gaz świetlny.

Pierwsza żona Sorauera zmarła 2 października 1883 roku w Prószkowie. Półtora roku po jej śmierci, 7 lutego 1885 roku, ożenił się w Berlinie z jej starszą siostrą, urodzoną 29 kwietnia 1842 roku w Dahle nauczycielką śpiewu Henriettą Otylią Rozalią Schweitzer. Od roku 1886 pracował nad kolejnymi zeszytami atlasu chorób roślin, w roku 1891 ukazał się pierwszy tom czasopisma „Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten”, które redagował do roku 1915, a w roku 1892 wydany został po raz pierwszy jego podręcznik „Pflanzenschutz”, który do roku 1915 doczekał się 5 kolejnych wydań. Opracowywał go razem z Albertem Bernhardem Frankiem, twórcą pojęć „symbioza” i „mikoryza”, a po jego śmierci z →Georgiem Rörigiem. W roku 1892 otrzymał tytuł profesora, jednak już rok później z powodu choroby oczu odszedł z Prószkowa i przeprowadził się do Berlina, gdzie żył jako prywatny uczony.

Od 1875 roku był członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej. 3 listopada 1892 roku został przyjęty w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 2977), a 29 grudnia 1893 roku na wniosek Simona Schwendenera i Paula Wilhelma Magnusa przyjęło go w poczet członków zwyczajnych Niemieckiego Towarzystwa Botaniczne. Był też członkiem Niemieckiego Towarzystwa Rolniczego, Międzynarodowej Komisji Fitopatologicznej, członkiem zagranicznym

Akademii Rolniczej w Sztokholmie, członkiem honorowym Niemieckiego Towarzystwa Ogrodniczego, Stowarzyszenia Niemieckich Pomologów, Accademia Nazionale dei Lincei w Rzymie i Reale Società Agraria w Turynie. W roku 1893 odznaczono go pruskim Orderem Czerwonego Orła IV kl. Mając już 63 lata, habilitował się w roku 1902 na Uniwersytecie w Berlinie i zaczął prowadzić zajęcia jako docent prywatny. W roku 1909 otrzymał tytuł tajnego radcy rządowego.

W młodości pisywał popularne artykuły pod pseudonimem „Paulus Asper”, był też autorem tekstu piosenki o kartoflach „Als Franz Drake kam aus Chile”, który został zamieszczony po raz pierwszy w „Proskauer Liederbuch” (Oppeln 1872), później zaś często przedrukowywany był w śpiewnikach ogrodniczych. Zmarł w Berlinie 9 stycznia 1916 roku. Pełna lista jego publikacji obejmuje ponad 250 pozycji. Jego nazwisko w mykologii upamiętnili m.in. Andreas Allescher (*Gloeosporium sorauerianum*), Heinrich Klebahn (*Entomopeziza soraueri*), Felix von Thümen (*Napicladium soraueri*) i Pier Andrea Saccardo (*Pestalozzia soraueriana*).

Wybrane publikacje: Über die Spaltöffnungen der Liliaceen, *Karstens Botanische Untersuchungen aus dem physiologischen Laboratorium der landwirtschaftlichen Lehranstalt in Berlin*, H. 1, 1865; Beitrag zur Kenntnis der Mohrrübe, *ibid.* [mit A. Froehde]; Über die Spaltöffnungen der Amaryllidaceen und Liliaceen, *ibid.*, H. 3, 1866; Geschichtliche Notiz über die Entwicklung der Gärtnereien in Berlin und Potsdam, *Gartenflora* 15-16, 1866-67; Hochstämmige Stachelbeeren in Töpfen, *ibid.* 16, 1867; Die in der Umgegend Berlins im Freien aushaltenden Nadelhölzer, *Zeitschr. f. Akklim.* 10, 1867; Die Kgl. Veterinär- und Ackerbau-Hochschule zu Kopenhagen, *Landw. Centralbl. f. Deutschl.* 17, 1869; Das Gras, *ibid.* 18, 1870; Ringelungsversuch an Kirschen, *Bot. Zeitung* 30, 1872; Einfluss der Wasserzufuhr auf die Ausbildung der Gerstenpflanze, *ibid.* 31, 1873; Die Milbensucht der Birnblätter, *ibid.* 32, 1874; Handbuch der Pflanzenkrankheiten, Berlin 1874 [2. Aufl., 2 Bd., Berlin 1886]; Fremde und eigene neuere Beobachtungen auf dem Gebiete der Pflanzenkrankheiten, *Landw. Centralbl. f. Deutschl.* 22-23, 1874-75; Die Entstehung der Rostflecken auf Äpfeln und Birnen, *Monatsschr. Ver. Bef. Gartenb.* 18, 1875; Fremde und eigene Beobachtungen auf dem Gebiete der Pflanzenkrankheiten aus dem Jahre 1874, *Landw. Centralbl. f. Deutschl.* 24, 1876; Über den Krebs der Apfelbäume, *Bot. Zeitung* 35, 1877; Studien über die Ernährung der Obstbäume, *Monatsschr. Ver. Bef. Gartenb.* 20, 1877; Die Fleckenkrankheit oder Blattbräune der Birnen, *ibid.* 21, 1878; Einfluss der Luftfeuchtigkeit, *Bot. Zeitung* 36, 1878; Untersuchungen über die Ringelkrankheit und den Russtau der Hyazinthen, Berlin und Leipzig 1878; Die Obstbaumkrankheiten, Berlin 1879; Düngungsversuche bei Obstbäumen, *Monatsschr. Ver. Bef. Gartenb.* 23, 1880; Mitteilungen über den mikroskopischen Befund von Lupinenstroh und von Früchten, durch welche Lupinenvergiftung in Slaventz herbeigeführt worden ist, *Landw. Jb.* 9, 1880; Über den Krebs der Obstbäume, *Jber. SGVK* 59, 1881; Die Obstbaumkrankheiten (Thaer-Bibliotheks-Ausgabe), Berlin

1882; Gibt es eine Prädisposition der Pflanzen für gewisse Krankheiten? *Landwirtschaftliche Versuchsanstalten* 25, 1883; Wirkungen künstlicher Fröste, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 2, 1884; Spätfröste, *Gartenflora* 34, 1885; Abnorme Blütenfüllung, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 4, 1886; Atlas der Pflanzenkrankheiten, 6 Lief., Berlin 1886-1893; Zusammenstellung der neueren Arbeiten über die Wurzelknöllchen und deren als Bakterien angesprochene Inhaltskörperchen, *Bot. Centralb.* 31, 1887; Die Schäden der einheimischen Kulturpflanzen durch tierische und pflanzliche Schmarotzer und andere Einflüsse, Berlin 1888; Der Mehltau der Apfelbäume, *Hedwigia* 28, 1889; Die Lohkrankheit an Kirschen, *Bot. Zeitung* 47, 1889; Populäre Pflanzenphysiologie für Gärtner, Stuttgart 1891 [przekł. ang. F. E. Weiss, A popular treatise on the physiology of plants for the use of gardeners, London 1895]; Krebs an Ribes nigrum, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 1, 1891; Über Frostschorf an Apfel- und Birnenstämmen, *ibid.*; Pflanzenschutz, Berlin 1892 [mit A. B. Frank; 2. Aufl. 1896 mit A. B. Frank, 3. Aufl. 1903 mit G. Rörig, 4. Aufl. 1907 mit G. Rörig, 5. Aufl. 1910 mit G. Rörig, 6. Aufl. 1915 mit G. Rörig]; Fragen über das Auftreten des Getreiderostes im Jahre 1891 innerhalb des Deutschen Reiches, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 2, 1892; Nachweis der Verweichlichung der Zweige unserer Obstbäume durch die Kultur, *ibid.*; Resultat der Bestrebungen zur Bekämpfung des Getreiderostes, *ibid.* 3, 1893; Einige Beobachtungen bei der Anwendung von Kupfermitteln gegen die Kartoffelkrankheit, *ibid.*; Die Bekämpfung der Zwergicade, *ibid.*; Populäre Anleitung für den Landwirt zur Unterscheidung der im Getreide vorkommenden Stein- und Staubbbrandarten, *ibid.*; Die bakteriose Gummosis der Zuckerrüben, *Blätter für Zuckerrübenbau* 1, 1894; Das Verhalten des Getreiderostes in trockenen und nassen Jahren, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 4, 1894; Schwarze Trockenfäule der Kartoffeln, *ibid.*; *Pestalozzia soraueriana* Sacc., ein neuer Schädling des Wiesenfuchschwanzes, *ibid.*; Ein Versuch mit *Botrytis tenella* behufs Vernichtung der Engerlinge, *ibid.*; Die Untersuchungen von Edward Janczewski über *Cladosporium herbarum*, *ibid.*; Über die Wurzelbräune der Cyclamen, *ibid.* 5, 1895; Ein Pilzbrand bei *Ulmus piteusii*, *ibid.*; Die Vogenschutzfrage, *ibid.*; Auftreten einer dem amerikanischen „Early blight” entsprechenden Krankheit an den deutschen Kartoffeln, *ibid.* 6, 1896; Die Beschädigungen der Vegetation durch Asphaltdämpfe, *ibid.* 7, 1897; Feldversuche mit Rüben, welche an der bakteriosen Gummosis leiden, *ibid.*; Der Einfluss einseitiger Stickstoffdüngung, *ibid.*; Bewässerungsanlagen als Mittel zur Bekämpfung tierischer und pflanzlicher Feinde, *ibid.*; Eine eigentümliche Krankheitserscheinung bei Kakteen, *Monatsh. f. Kakteenk.* 7, 1897; Über die Rotfärbung von Spaltöffnungen bei *Picea*, *Notizbl. Bot. Gart. Berlin* 16, 1898; Die diesjährige Gladiolenkrankheit, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 8, 1898; Die Petalozzia-Krankheit der Lupinen, *ibid.* [mit F. Wagner]; Einige Betrachtungen über die San Jose-Schildlaus und das Einfuhrverbot, *ibid.*; Kernfäule und Schwarzwerden des Meerrettichs, *ibid.* 9, 1899; Erkrankungsfälle durch Monilia, *ibid.*; Der Vermehrungspilz, *ibid.*; Sogenannte unsichtbare Rauchbeschädigungen, *Bot. Zentralbl.* 80, 1899 [Mit E. Ramann]; Zur Monilia-Krankheit, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 17, 1899; Über Intumescenzen, *ibid.*; Schutz der Obstbäume gegen Krankheiten, Stuttgart 1900; Erkrankung der Schneeglöckchen, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 10, 1900; Erkrankungsfälle durch Monilia, *Forts., ibid.*; Die Kahlfrichtigkeit, eine neue Roggenkrankheit, *ibid.*; Die Prädisposition für parasitäre Krankheiten, *ibid.*; Ein neuer Feind der Kaffeeplantagen, *ibid.* 11, 1901; Auftreten des

Schneeschildmills, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 43, 1901; Intumescenzen an Blüten, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 19, 1901; Frostblasen an Blättern, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 12, 1902; Zur Wurmkrankheit der Begonien, *ibid.*; Eigenartige Erkrankung von *Rosa canina*, *ibid.* 13, 1903; Zur anatomischen Analyse rauchbeschädigter Pflanzen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 21, 1903; Über Frostbeschädigungen am Getreide und damit in Verbindung stehende Pilzkrankheiten, *Landw. Jb.* 32, 1903; Erkrankung der *Phalaenopsis amabilis*, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 14, 1904; Die Entwicklung und die Ziele des Pflanzenschutzes, *ibid.* 15, 1905; Die Kahlährigkeit des Roggens, *ibid.*; Erkrankung von *Cereus nycticalus*, *ibid.* 16, 1906; Experimentelle Studien über die mechanischen Wirkungen des Frostes bei Obst- und Waldbäumen, *Landw. Jb.* 35, 1906; Die mechanischen Wirkungen des Frostes, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 24, 1906; Blitzspuren und Frostspuren, *ibid.* 25, 1907; Der Rosenkrebs, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 17, 1907; Die angebliche Kartoffelepidemie, genannt die „Blattröhlkrankheit“, *ibid.* 18, 1908; Beitrag zur anatomischen Analyse rauchbeschädigter Pflanzen II, *Landw. Jb.* 37, 1908; Handbuch der Pflanzenkrankheiten, 3. Aufl., Bd. I, Die nichtparasitären Krankheiten, Berlin 1909 (przekł. ang. F. Dorrance, Manual of plant diseases, vol 1., Non-parasitic diseases, Wilkes-Barre, Pa., 1914); Über Intumescenzen, *Aus der Natur* 5, 1909; Vorarbeiten für eine internationale Statistik der Getreideroste, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 19, 1909; Einige Betrachtungen über den amerikanischen Stachelbeermehltau und die Einfuhrverbote, *ibid.* 20, 1910; Untersuchungen über Gummifluss und Frostwirkungen bei Kirschbäumen, *Landw. Jb.* 39, 1910; Der Gummifluss bei den Steinobstgehölzen, *Aus der Natur* 6, 1910; Die mikroskopische Analyse rauchbeschädigter Pflanzen, w: Sammlung von Abhandlungen über Abgase und Rauchschäden, H. 7, Berlin 1911; Untersuchungen über Gummifluss und Frostwirkungen bei Kirschbäumen, II. Disposition zu Gummosis und Frostbeschädigungen, *Landw. Jb.* 40, 1911; Tumor an Apfelbäumen, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 21, 1911; Erkrankungsfälle bei Orchideen, *ibid.*; Krankheiten der Kakteen, *Aus der Natur* 7, 1911; Die Hygiene in der Lehre von den Pflanzenkrankheiten, *ibid.*, 1912; Untersuchungen über Gummifluss und Frostwirkungen bei Kirschbäumen, III. Prüfung der Wundreiztheorie, *Landw. Jb.* 46, 1912; Die Schleimkrankheit an *Cyathea medullaxis*, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 30, 1912; Weswegen erkranken Schattenmorellen besonders leicht durch Monilia? *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 22, 1912; Die neueren Untersuchungen von Quanjér über die Ursache der Blattröhlkrankheit der Kartoffel und der Sorauer'sche Standpunkt, *ibid.* 23, 1913; Einige Experimente zum Studium der Frostwirkungen auf die Obstbäume, *Die Naturwissenschaften* 1, 1913; Wie soll Phytopathologie in der Schule gelehrt werden?, *Aus der Natur* 10, 1914; Altes und neues über die mechanischen Frostschädigungen, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 24, 1914; Was bringen wir mit den Samenrüben und Samenknäueln der Zuckerrüben in den Boden, *ibid.*; Neue Theorie des Gummiflusses, *ibid.* 25, 1915; Über Wirkungen von Leuchtgas auf die Pflanzen, *Landw. Jb.* 48, 1915; Untersuchungen über Leuchtgasbeschädigungen, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 26, 1916.

Źródła: Allescher A., Zwei gefährliche Parasiten der Gattung *Codiaeum*, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 5, 1895, s. 276-277; Deutsches Gärtner-Liederbuch, 3. Aufl., Berlin 1902, s. 120-122; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 34; *ibid.* 1902, s. 44; *ibid.* 1909, s. 70; Geheimer Regierungsrat Professor Dr. Paul Sorauer – zu seinem siebzigsten Ge-

burtstage, Möllers Deutsche Gärtner-Zeitung 24, 1909, s. 335-336 (portr.); Höxtermann E., NDB 24, 2010, s. 596-597; TL-2, 5, 1985, s. 749-752; Klebahn H., Haupt und Nebenfruchtformen der Ascomyceten, I. Theil, Eigene Untersuchungen, Leipzig 1918, s. 317-344; LA Berlin, Standesamt Berlin IV, Heiratsregister 1885/92; *ibid.*, Standesamt Berlin-Schöneberg, Sterberegister 1916/35; *ibid.*, Standesamt Schloss-Proskau, Sterberegister 1883/64 (ancestry.de); Neu aufgenommene Mitglieder, Leopoldina 28, 1892, s. 182; Sitzung vom 29. December 1893, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 11, 1893, s. 543; Thümen F. v., *Napicladium*, eine neue Hyphomyceten-Gattung, *Hedwigia* 14, 1875, s. 3-4; Saccardo P. A., *Sylloge fungorum omnium hucusque cognitorum*, vol. XI, Patavii 1895, s. 580; Von korrespondierenden Mitgliedern starben..., *Jber. SGVK* 94, 1916, s. 2; Wittmack L., Paul Sorauer †, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 26, 1916, s. 1-17 (bibliogr.); Wittmack L., Paul Sorauer, *Ber. Deutsch. Botan. Ges.* 34, 1916, s. (50)-(57); Whetzel H. H., An outline of the history of phytopathology, Philadelphia and London 1918, s. 98-100; Zu correspondierenden Mitgliedern..., *Jber. SGVK* 53, 1875, s. 3; na il. 2: Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten – Organ für die Gesamtinteressen des Pflanzenschutzes, Band I, Jahrgang 1891, Stuttgart, str. tyt.

SOŠKA TEODOR ANTON

(1876-1948)

Inspektor Ogrodu Botanicznego w Belgradzie

Urodził się 3 maja 1876 roku w Opawie (Troppau). Jego ojciec Karl, urzędnik pocztowy w Opawie, był synem właściciela gruntów w Sławkowie (Slavkov, Schlakau) koło Opawy, Philippa Soški. Matka, Antonia, była córką opawskiego mistrza stolarskiego Antona Loserta. Po ukończeniu gimnazjum Soška uczył się zawodu ogrodnika w Wiedniu (Wien) i Berlinie. W latach 1907-48 był inspektorem Ogrodu Botanicznego w Belgradzie. Wniósł znaczący wkład w poznanie flory Serbii i Macedonii. Opisał kilka nowych gatunków: *Centaurea marmorea* (z Josephem Bornmüllerem), *Helichrysum zivojini* (z Pavle Černjavskim), *Edraianthus glisicii* (z Pavle Černjavskim) i *Thymus oehmianus* (z Karlem Ronnigerem). Zmarł w Belgradzie 30 kwietnia 1948 roku. Pośmiertnie opublikowano jego pracę o porostach i mszakach okolic Belgradu, w której opisał 50 gatunków porostów, 18 – wątrobowców i 125 – mchów. Jego nazwisko upamiętniają *Acosta soskae* (Hayek) Holub, *Centaurea soskae* Hayek i *Silene soskae* Černjavski.

Publikacje: Ein Blick auf die Vegetation des Jama-Bistra Gebirges in Südserbien, *Bulletin de l'Institut et du Jardin Botaniques de l'Université de Beograd* 1, 2, 1929; Beiträge zur Marmorflora der Umgebung von Prilep (Südserbien), *ibid.* 2, 3, 1933; Eine neue *Edraianthus*-Art aus Montenegro, *ibid.* 4, 1, 1937 [mit P. Černjavski]; Kratak pregled vegetacije Južne Srbije, w: Spomenica dvadesetpetogodišnjice oslobođenja južne Srbije 1912-1937, Skopje 1937 [mit

P. Černjavski, I. Rudski]; Beitrag zur Kenntnis der Schluchtenflora von Südserbien, *Glasnik Skopskog naučnog društva* 18, 20, 1938-39; Zur Flora des Berges Bukovik bei Gostivar in Südserbien, *Annales Musei Serbiae Meridionalis* 1, nr 6, 1939; Zur Flora des Krčin (Südl. Korab) bei Debar, *ibid.* 1, nr 7, 1939; *Helichrysum zivojini* Černjavski et Soška sp. nov., *Rep. Sp. Nov.* 49, 1940; Pregled mahovina i lišajeva u okolini Beograda, *Bulletin du Muséum d'histoire naturelle du Pays Serbe, sér. B, Sciences biologiques* 1-2, 1949; Beitrag zur Kenntnis der Schluchtenflora von Mazedonien, die Schluchten um Strumica und Valandovo, *Acta Musei Macedonici Scientiarum Naturalium* 1, 3, 1953.

Źródła: Bornmüller J., Zur Flora von Mazedonien, *Rep. Sp. Nov.* 42, 1937, s. 126-142; Broz V., Flora Deliblatske pešcare – floristički rad Teodora Soške na Deliblaskoj pešari, *Zaštita Prirode* 2-3, 1951, s. 318-342; Dörfner-Adressbuch 1909, s. 283; Grumann-Handbuch, s. 460; *Index Biol.*, s. 281; Matevski V., Soška Teodor, w: *Makedonska Enciklopedija* 2, Skopje 2009, s. 1400; Ronniger K., Eine neue *Thymus*-Art aus Mazedonien, *Rep. Spec. Nov. Beih.* 100, 1938, s. 171-172; Tatić B., Soška Teodor, w: *Enciklopedija Jugoslavije* 7, Zagreb 1968, s. 436; Vukojičić S. i in., University of Belgrade Herbarium – treasury of data and challenges for future research, *Botanica Serbica* 35, 2011, s. 163-178; ZA Opava, fimskokatolická fara Panny Marie Opava, matriky narozených 1874-1881, k. 82.

STANDFUSS ALBERT ROBERT

GUSTAV

(1815-1897)

Badacz śląskich motyli

Urodził się 1 października 1815 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie Christopha Ludwiga Standfussa i jego żony Karoliny Juliany z domu Grossmann. Już jako młody chłopak podczas wakacji spędzanych co roku w Osobowicach (Oswitz) zajmował się łapaniem motyli. Uzyskawszy w roku 1833 świadectwo dojrzałości we wrocławskim Gimnazjum Fryderycjańskim (wg Richtera w Gimnazjum św. Marii Magdaleny),

rozpoczął studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Po ukończeniu studiów wrócił do swojej pasji z czasów dzieciństwa i zaczął znów łapać motyle. Po drugim egzaminie teologicznym, który zdał w roku 1840, wybrał się na odpoczynek do Dusznik (Reinerz). Gdy 28 lipca, wędrując po okolicy w poszukiwaniu okazów, usiłował złapać szlaczkonია torfowca (*Colias palaeno* (L.)), natknął się na →Philipa Christopha Zellera. Cztery dni spędzone w jego towarzystwie pozwoliły Standfussowi zrozumieć różnicę między łapaniem motyli a zajmowaniem się lepidopterologią.

Zdawszy ostatni z wymaganych egzaminów, w grudniu 1841 roku został skierowany jako wikary do kościoła ewangelickiego w Szklarskiej Porębie (Schreiberhau), rok później zaś został w tym samym kościele pastorem. Praca w tej leżącej u stóp Karkonoszy miejscowości otworzyła mu dostęp do bogatych „terenów łowieckich”, po których wędrował w poszukiwaniu okazów, gdy tylko pozwalały mu na to pogoda i obowiązki duchownego. Już w maju 1842 roku złapał w pobliżu probostwa w Szklarskiej Porębie samczyka nowego dla Śląska gatunku *Dasypolia templi* (Thunberg), a w lipcu tego samego roku znalazł w Karkonoszach gąsienicę, z których wyhodował nowy dla nauki gatunek – grotnika lepniczaka (*Eupithecia silenata*). Gatunek ten opisał w roku 1848 wraz z gatunkiem *Eudorea petrophila* (= *Eudonia petrophila* (Standfuss)), którego okazy znalazł na Wysokim Kamieniu (Hochstein) w Górach Izerskich.

29 kwietnia 1845 roku ożenił się z urodzoną 11 grudnia 1824 roku w Piechowicach (Petersdorf) Idą Cecylią Emmą, córką Benjamina Matteredne, właściciela huty szkła, i jego żony Fryderyki Beaty z domu Stierius. Doczekał się z nią dziesięciorga dzieci, z których czworo zmarło w pierwszych latach życia. Choć musiał odtąd coraz więcej uwagi poświęcać szybko powiększającej się rodzinie, nie porzucił swojej pasji, a jego dom w Szklarskiej Porębie był miejscem, które odwiedzali wszyscy wyruszający w Karkonosze entomolodzy. Stopniowo nawiązywał kontakty z takimi ówczesnymi śląskimi lepidopterologami, jak →August Assmann, →Otto von Prittwitz, →August Neustädt i Ferdinand Wocke (→t.1). Został też członkiem założonego przez Döringa (→t.1) Tauschverein für Schmetterlinge, w roku 1846 na wniosek Zellera przyjęty został w poczet członków Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie (Stettin), a w roku 1849 został członkiem Verein für Schlesische Insektenkunde, do którego należał do końca swego życia.

Z opisanych przez niego nowych gatunków, poza wymienionymi wyżej, do dziś zachowała ważność opisana w oparciu o okazy złapane koło Dusznik

Depressaria petasitis (= *Agonopterix petasitis* (Standfuss)). Cztery inne – *Sericoris sudetana* (= *Olethreutes obsoletana* Zetterstedt), *Amphidasis extinctaria* (= *Phigalia extinctaria* (Standfuss) = *Phigalia pilosaria* (Denis et Schiffermüller)), *Psyche silesiaca* (= *Epichnopteryx silesiaca* (Standfuss) = *Epichnopteryx plumella* (Denis et Schiffermüller)) i *Argyresthia oleaginella* (= *A. glabratella* Zeller) – późniejsze rewizje zredukowały do synonimów gatunków opisanych już wcześniej przez innych entomologów. W publikacjach z lat 1855-57 Standfuss pisał o przysłanych mu przez jakiegoś znajomego z Hamburga motylach z Hiszpanii i Sycylii. W latach 1852 i 1858 dostarczył prócz tego wielu informacji i ilustracji Christianowi Friedrichowi Freyrowi do 6 i 7 tomu „Neuere Beiträge zur Schmetterlingskunde mit Abbildungen nach der Natur”.

Jako pastor pracował w Szklarskiej Porębie 18 lat, aż do września 1860 roku, kiedy to został przeniesiony do Prochowic (Parchwitz). Tam również chciał zająć się kolekcjonowaniem motyli, ale przeszkodą stał się coraz bardziej pogarszający się stan jego zdrowia i coraz słabszy wzrok, który w końcu całkowicie uniemożliwił mu samodzielną pracę w dziedzinie entomologii. W roku 1885 przekazał swoje zbiory najstarszemu synowi Maxowi, gdy ten przeprowadzał się do Żurychu, gdzie został docentem Politechniki. Przeszedłszy w lutym 1886 roku w stan spoczynku, Standfuss zamieszkał w Leśnicy (Deutsch Lissa) koło Wrocławia. W roku 1888 z numerem 732 został członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Jego żona zmarła w Leśnicy 4 lipca 1886 roku, on zaś 11 lat później, 6 października 1897 roku.

Ferdinand Wocke upamiętnił jego nazwisko w roku 1851 w nazwie motyla *Psyche standfussi* (= *Sterrhopterix standfussi* (Wocke)). Okazy tego gatunku złapali ze Standfussem w czerwcu 1850 roku powyżej Brotaude (późniejszy Dom Wypoczynkowy „Stokrotka”) w Karpaczu Górnym (Brückenberg). Philip Christoph Zeller w roku 1852 na jego cześć nazwał gatunek *Lampronia standfussiella*, który opisał w oparciu o pojedynczy okaz złapany przez Standfussa w maju 1850 roku w Szklarskiej Porębie.

Publikacje: Lepidopterologische Beiträge, *Stett. Entom. Zeitung*, 7, 1846; *Amphidasis extinctaria*, *ibid.* 8, 1847; Lepidopterologisches, *ibid.* 9, 1848; Zwei lepidopterologische Excursionen auf das Riesengebirge im Jahre 1847, *ibid.*; Die Raupen von *Hipparchia euryale*, *Zeitschr. f. Entom.* 3, 1849; *Eupithecia silenata* Stdf., *ibid.*; Lepidopterologische Beiträge zur Kenntnis der Iserwiesen, *ibid.*; *Eudorea petrophila* Stdf., *ibid.*; Lepidopterologische Beiträge zur Kenntnis der Seefelder bei Reinerz und ihrer Umgebung, *ibid.* 4-5, 1850-51; Die Raupe von *Macroglossa oenotherae*, *ibid.* 5, 1851; *Cidaria turbulata*, ein neuer schlesischer Spanner, *ibid.*; Be-

merkungen über einige an den Küsten von Spanien und Sicilien fliegende Falter, *Stett. Entom. Zeitung* 16-18, 1855-57.

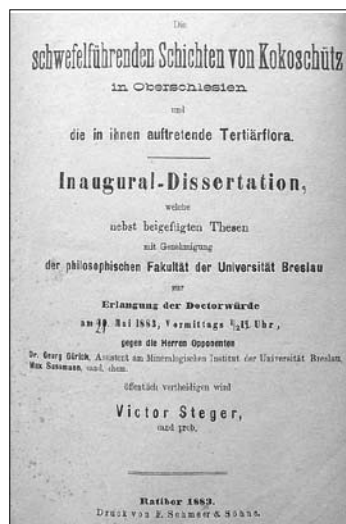
Źródła: AP Wrocław, USC Leśnica, księga zgonów 1897/95; *Entom. Kalender* 1876, s. 25; Evangelische Kirchengemeinde Petersdorf, Taufbuch 1823-1839, k. 24; *ibid.*, Trauungsbuch 1819-1870, k. 81, poz. 1845/9 (familysearch.org); Freyer Chr. F., Neuere Beiträge zur Schmetterlingskunde mit Abbildungen nach der Natur, Bd. 6, Augsburg 1852, s. 98-141, Taf. 541, 544, 546, 561, 565, 567, 569, 570; *ibid.*, Bd. 7, Augsburg 1858, s. 145-172, Taf. 683, 684, 685, 686, 687, 690, 694, 696, 698; Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 2, 1888-89, s. 82; Personal-Veränderungen, *Kirchl. Amt. Bl. Konsist. Prov. Schl.* 7, 1860, s. 136; Richter V. K. J., Pastor Gustav Standfuss als Entomologe, *Int. Entom. Zeitschr.* 8, 1914, s. 139-140, 143-144, 151-152, 155-158, 159-162 (portr.); Vereins-Angelegenheiten, *Zeitschr. f. Entom.* 2, 1848, s. 162; *ibid.* 5, nr 20, 1851, s. 16 (*Psyche standfussi*); Vereinsangelegenheiten, *Stett. Entom. Zeitschr.* 3, 1849, nr 9, s. 7; Wocke F., Pastor em. Standfuss †, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 23, 1898, s. 39-40; Zeller Ph. Ch., Die Schaben mit langen Kiefertastern, *Linn. Entom.* 6, 1852, s. 81-197.

STEGER VICTOR

(1859-1928)

Badacz górnośląskiego miocenu i plejstocenu

Urodził się 8 stycznia 1859 roku w Gorzowie Śląskim (Landsberg O./S.) w rodzinie sekretarza sądowego Carla Stegera i jego żony Karoliny z domu Nowomiejskiej, która pochodziła z Raciborza (Ratibor). Po ukończeniu w roku 1877 gimnazjum w Raciborzu studiował przez 9 semestrów matematykę i nauki przyrodnicze pod kierunkiem m.in. Cohna (→t.1), Gallego, Grubego (→t.1), Roemera (→t.1) i Webera. W roku 1883 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji

„Die schwefelführenden Schichten von Kokoschütz in Oberschlesien und die in ihnen auftretende Tertiärflora”. Tematem dysertacji były siarkonośne warstwy z Kokoszczy (dziś dzielnica Wodzisławia/Loslau) i występujące w nich rośliny trzecieorzędowe. Steger określił ich wiek na dolnomioceni, przyrównując je do podobnych warstw ze Swoszowic i Oeningen. Obok 65 kopalnych gatunków znanych z wcześniejszego piśmiennictwa i 6 roślin o nieokreślonej przynależności gatunkowej opisał w swojej dysertacji 9 nowych gatunków – *Pinus fissas*, *P. grandis*, *P. porskii*, *P. richardi*, *Antholites silesiacus*, *A. ratiboriensis*, *A. willigeri*, *Carpolithes cohnii*, *Phloisbolithes striatus*.

Po ukończeniu studiów pracował jako mistrz hutniczy w Rożdżeniu (Roszdin) koło Katowic (Kattowitz). Będąc od roku 1883 członkiem-korespondentem Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu (Görlitz), opublikował w latach 1884-87 w czasopiśmie tego towarzystwa artykuły m.in. o genezie flory Sudetów, badaniu mufla do wytopu cynku i utworach plejstocenijskich w okolicach Katowic. O tych ostatnich pisał też na łamach innych czasopism. 25 września 1888 ożenił się z urodzoną 21 grudnia 1867 roku w Bogucicach (Bogutschütz), mieszkającą w Miłowicach po drugiej stronie granicy Marią Beatą, córką sztygara Friedricha Harbolla i jego żony Balbiny z domu Markefka. Od roku 1889 pracował jako inspektor hutniczy w hucie „Laz” w Radzionkowie (Radzionkau). Tam 6 lipca 1889 roku przyszedł na świat jego syn Walter Friedrich. W roku 1895 Steger przeniósł się do Hagen w Zagłębiu Ruhry, od roku 1897 był królewskim inspektorem przemysłowym w Berlinie, a w roku 1901 awansował na radcę rządowego i członka urzędu patentowego w Berlinie-Charlottenburgu. Przez wiele lat był redaktorem miesięcznika „Gewerbeblatt”. Znany był nie tylko jako badacz i urzędnik związany z przemysłem, ale i jako poeta – w roku 1891 wydał tomik wierszy „Laetate”. Zmarł w styczniu 1928 roku w Charlottenburgu, gdzie mieszkał przy Spreestrasse 22.

Publikacje: Ursprung der schlesischen Gebirgsflora, *Abh. Naturforsch. Ges. Görlitz* 18, 1884; Der quarzfreie Porphyry von Ober-Horka (Kr. Rothenburg), *ibid.*, 1884; Über ein interessantes Glacialphänomen im Felde der Georg-Grube, *ibid.* 19, 1887; Untersuchung von Zinkmufln, *ibid.*; Die Diluvialgebilde von Kattowitz bis Schoppinitz, *ibid.*; Gletscher-Tätigkeiten im Gebirge von Kattowitz bis Schoppinitz, *Die Natur N. F.* 14, 1888; Über die Zerstörung von Steinkohlenschichten im Felde der Georg-Grube (Oberschlesien) durch diluviale Gletscher, *Zeitschr. f. Berg. Hüttenw.* 36, 1888; Verdichtung der Metaldämpfe in Zinkhütten, w: Sammlung chemischer und chemisch-technischer Vorträge, Bd. 1, Stuttgart 1896.

Źródła: Adressbuch Berlin 1928, s. 3416; AP Katowice, ASC parafii katolickiej w Bogucicach, chrzty 1860-74,

poz. 1867/428; *ibid.*, USC Radzionków, księga urodzeń 1889/189 (Walter Friedrich Steger); *ibid.*, USC Rożdżeń-Szopienice, księga małżeństw 1886/66; Brümmer F., *Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten*, 6. Aufl., Bd. 7, Leipzig 1913, s. 33; Geyler H. T., Victor Steger, Just’s Botanischer Jahresbericht 14, 1886, s. 26-27 (omówienie dysertacji doktorskiej); LA Berlin, Standesamt Charlottenburg II, Namensverzeichnis zum Sterberegister 1926-31 (1928/54); Heiduk-Lexikon 3, s. 112; Steger V., Vita, w: Die schwefelführenden Schichten von Kokoschütz in Oberschlesien und die in ihnen auftretende Tertiärflora, Breslau 1883, s. 32; na il.: Steger V., Die schwefelführenden Schichten von Kokoschütz in Oberschlesien und die in ihnen auftretende Tertiärflora, Ratibor 1883, str. tyt.

STEIN EDUARD BERTHOLD

(1847-1899)

Ceniony ogrodnik i wybitny lichenolog

Urodził się 23 marca 1847 we Wrocławiu (Breslau). Jego rodzice pochodzili z Naumburga nad Sławą (Naumburg an der Saale). Pobrali się we Wrocławiu 31 lipca 1839 roku. Ojciec, doktor filozofii Johann Julius, syn pasmanternika Johann Gottfrieda Steina, pracował w Wyższej Szkole Miejskiej na Zwingerze. Za polityczne zaangażowanie w roku 1848 został rok później zawieszony w obowiązkach nauczyciela, a w roku 1854 definitywnie usunięty ze szkolnictwa. Zarabiał na życie jako nauczyciel domowy i właściciel sklepu papierniczego, był też redaktorem i współwydawcą „Neue Oder-Zeitung”. Od roku 1858 współpracował z „Breslauer Zeitung”, w której pełnił później obowiązki redaktora naczelnego. W roku 1884 wydał „Geschichte der Stadt Breslau in Neunzehnten Jahrhundert”. Zmarł we Wrocławiu 30 lipca 1889 roku. Matka Steina, Johanna Wilhelmina, córka ekonoma Christiana Gottfrieda Otto, która zmarła we Wrocławiu 20 października 1881 roku, opublikowała pod pseudonimem „W. Stein” przeznaczone dla młodzieży wersje

przygodowych powieści Charlesa Augustusa Murraya (Prärieblume unter den Indianern, eine Erzählung aus dem Westen Nordamerikas, Breslau 1855; 5 Aufl. Breslau 1883) i Harry'ego Hazela (Der König der Wälder oder Tecumseh und der Prophet, Breslau 1863). Obie książki ilustrował znany śląski rysownik Ferdinand Koska. Dwaj starsi bracia Steina byli dziennikarzami. Pierwszy z nich, urodzony 17 stycznia 1840 roku Robert Gustav, krytyk muzyczny, mieszkał w Nowym Jorku i był związany z niemieckojęzycznym tygodnikiem „New Yorker Staatszeitung”, drugi, urodzony 17 września 1841 roku Bruno Julius (pseud. Christoph Wild), związany był przez wiele lat z poznańską „Ostdeutsche Zeitung”. Obaj, tak jak Berthold, zmarli w dość młodym wieku – Robert Gustav 19 października 1891 roku w Nowym Jorku w wieku 51 lat, a Bruno Julius 11 października 1894 roku w Rixdorf koło Berlina w wieku 53 lat.

Stein już jako uczeń interesował się botaniką i to jemu najprawdopodobniej należy przypisać odkrycie drugiego śląskiego stanowiska mieszańca turzyc *Carex × boennighausiana* Weihe (*C. remota* × *paniculata*) w bukowym lesie koło Trzebnicy (Trebnitz) i drugiego śląskiego stanowiska dwurzędu wąskolistnego (*Diplo-taxis tenuifolia* (L.) D.C.) koło Wrocławia, o których Rudolf von Uechtritz (→t.1) pisał w uzupełnieniach do śląskiej flory w roku 1863, podając przy nich nazwisko Stein. Mając 18 lat, Stein rozpoczął we Wrocławiu naukę zawodu ogrodnika. Pracę zawodową rozpoczął w ogrodzie Akademii Rolniczej w Prószkowie (Proskau), gdzie do roku 1869 pracował jako podwładny swojego przyszłego teścia, inspektora Johanna Friedricha Ferdinanda Hannemanna, autora „Der landwirthschaftliche Gartenbau” (Breslau 1861). Z tego czasu Rudolf von Uechtritz i Adolf Engler (→t.1) przytoczyli wiele odkrytych przez niego nowych stanowisk roślin naczyniowych z Górnego Śląska, które uwzględnił też w swojej florze Emil Fiek (→t.1).

W latach 1869-72 Stein pracował we Wrocławiu, następnie był przez rok nauczycielem w szkole rolniczej w Popielowie (Poppelau) koło Rybnika (dziś dzielnica Rybnika), w roku 1873 został asystentem w Ogrodzie Botanicznym w Berlinie, zaś w listopadzie 1874 roku jako następca Josepha Zimmerera rozpoczął pracę na stanowisku inspektora w Ogrodzie Botanicznym w Innsbrucku. Przed wyjazdem do nowego miejsca pracy ożenił się 11 listopada 1874 roku we Wrocławiu z 4 lata starszą od niego, urodzoną 9 lipca 1843 roku w Koszęcinie (Koschentin) Luizą Augustą Katarzyną, córką wspomnianego wyżej Ferdinanda Hannemanna, który w latach 40. był w Koszęcinie nadwornym książącym ogrodnikiem, i jego żony Elizy z domu Beck. W publikacjach Uechtritza i Fieka można znaleźć nie-

liczne informacje o odkryciach florystycznych Luizy Hannemann i jej urodzonej w roku 1849 w Prószkowie siostry Elizy, która zajmowała się później fizjologią żywienia i prowadziła w Berlinie szkołę kucharską, a jej „Kochbuch von Elise Hannemann” do roku 1933 doczekała się 110 wydań.

W roku 1880 Stein jako następca Carla Neesa von Esenbeck zatrudniony został w charakterze głównego ogrodnika (inspektora) w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1867-81 figurował w spisie członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg, a w latach 1868-70 po rezygnacji Adolfa Englera stał na czele Schlesischer Botanischer Tauschverein. Przez wiele lat był też aktywnym członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej, w którym w latach 1885-89 pełnił funkcję sekretarza Sekcji Ogrodniczej.

Większość swoich publikacji poświęcił porostom. Pierwsze kroki jako lichenolog stawiał pod kierunkiem Körbera (→t.1), który upamiętnił jego nazwisko w nazwie rodzajowej *Steinia*. W swojej pierwszej publikacji z 1869 roku uzupełnił wykazy podawanych przez swego mistrza gatunków o kilkadziesiąt nowych dla Śląska. Zajmował się też porostami Babiej Góry (opisał stamtąd nowe gatunki *Karschia spyridi* i *Dacampia neglecta*), opracował porosty przesłane przez →Schadenberga z Filipin (razem z prof. Goepfertem (→t.1) opisali nowy gatunek *Usnea schadenbergiana*) oraz porosty przywiezione przez Hansa Meyera ze wschodniej Afryki i →Richarda Fritze z Madery.

Fritze przez wiele lat był jego przyjacielem i towarzyszem wielu wypraw. Stein upamiętnił go m.in. w nazwie rodzajowej *Fritzea* oraz w nazwach gatunkowych *Bilimbia fritzei* i *Phaeospora fritzei*. Poza tym opisał nowy rodzaj *Dumoulinia* i szereg nowych gatunków, m.in. *Arthropryrenia vratislaviensis*, *Crocynia leopoldi*, *Stereocaulon meyeri*, *Thalloedema toepfferi*.

Na porostach nie kończyły się jednak jego zainteresowania – pisał też o rozprzestrzeniających się w pobliżu wschodniej granicy Śląska, przywożonych wraz z bydłem rosyjskich roślinach stepowych, o roślinności Babiej Góry, uprawie roślin alpejskich, a także o kaktusach, rododendronach (opisał nowe gatunki *R. kochii* i *R. apoanum*), rosiczkach, prymulach i storczykach, którym poświęcił wydaną w roku 1892 książkę „Orchideenbuch”. W latach 1882-90 był współwydawcą czasopisma „Gartenflora, Blätter für Garten- und Blumenkunde”, zaś w latach 1884-91 sprawował naukową kontrolę nad dydaktycznymi modelami roślin, które produkowała we Wrocławiu firma należąca do Christine Jauch. W okresie tym powstało 12 serii po 10 modeli pod wspólną nazwą „Flora artefacta”.

15 kwietnia 1891 roku Stein został zawieszony w obowiązkach głównego ogrodnika Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, zaś 1 grudnia tego samego roku złożył rezygnację. Jego miejsce zajął Max Diedler, późniejszy dyrektor ogrodnictwa miejskiego w Głogowie (Glogau), a następnie przybyły z Karlsruhe Jelto Hölscher. Stein zmarł 27 lutego 1899 roku we Wrocławiu na wylew. Dwa lata po jego śmierci wystawiony został na sprzedaż jego liczący ok. 65 tysięcy okazów zielnik porostów z niemal wszystkich kontynentów. Okazy zebrane przez Steina zachowały się do dziś w zbiorach zielnikowych we Wrocławiu, Berlinie, Monachium, Innsbrucku i Lejdzie. Żona Steina jeszcze w roku 1915 figurowała we wrocławskiej książce adresowej jako zamieszkała przy Hochstrasse 14 (dziś ul. Wysoka). Mieli co najmniej jedno dziecko – urodzonego 9 marca 1877 roku w Innsbrucku syna Bertholda Theodora.

Ważniejsze publikacje: Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens, *Jber. SGVK* 47, 1869; Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens II, *ibid.* 49, 1871; Über zwei in diesem Jahre von ihm gemachte botanische Exkursionen nach der Babiagora, *ibid.* 50, 1872; Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens 3, *ibid.*; Proskau's Flechten, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 14, 1872; Flechten der Babiagora, *ibid.*; Über die Reizbarkeit der Blätter von *Aldrovandia vesiculosa*, *ibid.* 15, 1873; Über die Vegetationsverhältnisse der Babiagora, *ibid.* 16, 1874; Über Reizbarkeit der Blätter von *Aldrovandia vesiculosa*, *Jber. SGVK* 52, 1874; *Primula kernerii* Göbl et Stein, *Österr. Bot. Zeitschr.* 28, 1878; Flechten, w: KFS 2, 2, 1879; Über Einwanderung südrussischer Steppenpflanzen in Oberschlesien, *Jber. SGVK* 58, 1880; Die Kultur der Alpenpflanzen, *ibid.*; Von Schadenberg auf Mindanao und von Fritze auf Madeira

gesammelte Flechten, *ibid.* 60, 1882; Über Geschichte und Kultur der Primeln, *ibid.*; Flora artefacta, *ibid.* 61, 1883; Die Aroideen des Kaisers Maximilian von Brasilien, *ibid.*; Zur Cultur der *Aldrovandia*, *Gartenflora* 33, 1885; Des Reichskanzlers Palme *Bismarckia nobilis* Hildebr. et Wendl., *Jber. SGVK* 63, 1885; Die Pilzwurzel unserer Bäume, *ibid.*; Einige neue *Rhododendron*, *ibid.*; *Drosera capensis* L., *Gartenflora* 34, 1886; *Leptospermum annae*, *ibid.*; *Rhododendron kochii*, *ibid.*; Die Familie Droseraceen, *Jber. SGVK* 64, 1886; Über afrikanische Flechten, *ibid.* 66, 1888; Nachträge zur Flechtenflora Schlesiens, *ibid.*; Übersicht über die auf Dr. Hans Meyer's drei Ostafrika-Expeditionen (1887-89) gesammelten Flechten, w: H. Meyer, Ostafrikanische Gletscherfahrten, Forschungsreisen im Kilimandscharo-Gebiet, Leipzig 1890; Flechten von Kingua-Fiord, w: Die Internationale Polarforschung, Die Deutschen Expeditionen und ihre Ergebnisse, Bd. II, Hamburg 1890; Flechten in der Liste der von Dr. F. Boas gesammelten Pflanzen, *ibid.*; Orchideenbuch, Beschreibung, Abbildung und Kulturanweisung der empfehlenswertesten Arten, Berlin 1892 (na il. 2 ryc. 127).

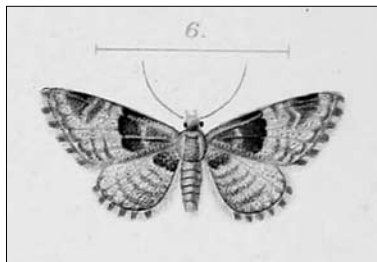
Źródła: Adressbuch Breslau 1915, s. 606; AP Katowice, ASC parafii ewangelickiej w Piasku, chrzty 1832-1866, s. 151-152, poz. 1843/19 (Louise Auguste Katharina Hanne-mann); AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, księga małżeństw 1834-1843, k. 227, poz. 1839/108; *ibid.*; USC Wrocław I, księga zgonów 1889/3274 (Julius Stein); Berner-Landsleute, s. 275; Brümmer F. Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten, Bd. 7, 6. Ausg., Leipzig 1913, s. 37 (Julius Stein, pseud. Christoph Wild); Chronik der Königlichen Universität zu Breslau 6, 1892, s. 32; Geburten, Schl. Prov. Bl. 111, 1840, s. 316; *ibid.* 114, 1841, s. 485; *ibid.* 125, 1847, s. 569; Gross H., Deutschlands Dichterinnen und Schriftstellerinnen, 2. Ausg., Wien 1882, s. 261 (Wilhelmine Stein); Grummann-Handbuch, s. 48-49; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 110, 1839, s. 183; LA Berlin, Standesamt Breslau I, Heiratsregister 1874/134 (ancestry.org); LA Innsbruck, Christuskirche Innsbruck, Taufbuch 1876-1905, poz. 1877/9; Mularczyk-Historia, s. 35, 36, 45, 77, 84, 108, 129, 151; Pataky S., Lexikon deutscher Frauen der Feder, Bd. 2, Berlin 1898, s. 326 (Wilhelmine Stein); Personal-Nachrichten, *Gartenflora* 48, 1899, s. 167-168; Personalnachrichten, Bot. Centralbl. 78, 1899, s. 64; Sammlungen: eine „Flora artefacta”, *Österr. Bot. Zeitschr.* 34, 1884, s. 75; The Gardeners' chronicle, ser. 3, vol. 25, 1899, s. 240; TL-2, 5, 1985, s. 872-874; Todtenschau, Illustrierte Zeitung 97, 1891, nr 2524, s. 515 (Gustav Stein); Torka-Erforschung; Verstorbene Mitglieder, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 51, 1909, s. (85); Zu verkaufen umfangreiches Flechten-Herbar aus dem Nachlasse von Berthold Stein, Bot. Centralbl. 86, 1901, s. 288; portr. – rys. autora.

STERTZ OTTO

(1847-1918)

Kolekcjoner palearktycznych motyli

Urodził się 1 października 1847 roku w Raciborzu (Ratibor). W wieku 14 lat rozpoczął naukę zawodu kupca. W roku 1874 wraz z Hermannem Mühlerem założył we Wrocławiu (Breslau) firmę, która sprzedawała towary kolonialne i nasiona. Choć interesował się motylami od wczesnej młodości, dopiero w roku 1877

postanowił na poważnie zająć się kolekcjonowaniem ich przedstawicieli z krainy palearktycznej, a wśród nich szczególnie sówkowatych (Noctuidae), które stanowiły przeważającą część jego zbiorów. Od roku 1888 podejmował wyprawy, z których przywoził nowe okazy. W latach 1888 i 1889 był w południowym Tyrolu, w roku 1890 w alpejskim paśmie Simplon i Oberlandzie Berneńskim, w roku 1891 w uzdrowisku Cranz w Prusach Wschodnich (obecnie Zelenogradsk w obwodzie kaliningradzkim), w roku 1892 na Bli skim Wschodzie i w północnej Afryce, w roku 1894 w kantonie Valais (Wallis) w południowej Szwajcarii, w latach 1895 i 1896 w północnej Norwegii, w latach 1897-1901 w Szwajcarii, w latach 1903 i 1904 w Pro wansji, w roku 1906 na wyspie Capri, w roku 1907 w uzdrowisku Opatija (wł. Abazzia) w Chorwacji, w roku 1908 w na Teneryfie i w Dalmacji, w roku 1909 na Teneryfie i w Palestynie, w latach 1910 i 1911 w Algierii i Tunezji.

Podczas tych podróży poznał wielu innych lepidopterologów, z którymi korespondował i wymieniał okazy. Wielu z nich – m.in. Rudolfa Püngelera z Aachen, Josepha Pierre’a Rondou z Gedre w Pirenejach, Kurta Johna z Gross-Deuben koło Lipska (Leipzig), Hansa Kostiala z Wiener-Neustadt, Gustava Leona Schulza z Berlina, Roberta Seilera z Blasewitz koło Drezna (Dresden), Hansa Christiana Nissena z Kopenhagi, Aloisa Pölla z Innsbrucku i →Theodora Goetschmanna – upamiętnił w nazwach opisanych przez siebie nowych gatunków, odmian i form. Łącznie w publikacjach z lat 1902-1915 opisał 7 nowych gatunków motyli (*Larentia püngeleri*, *Stilbia nisseni*, *Lasiocampa püngeleri*, *Chondrostega goetschmanni*, *Dasystemum variabile*, *Orthosia blidaensis*, *Pangrapta lunulata*) oraz 7 nowych odmian (*Polia dubia* var. *rondoui*, *P. dubia* var. *johni*, *Phalera bucephala* var. *tenebricosa*, *Conisiana leineri* var. *pölli*, *Hadena lateritia* var. *decolor*, *Orthosia rutililla* var. *fuliginosa*, *Caradrina noctivaga* var. *algeriensis*) i 3 nowe aberracje (*Lasiocampa davidis* ab. *schulzi*, *L. serrula* var. *palaestinensis* ab. *seileri*, *Catocala nymphagoga* ab. *defasciata*).

Od roku 1887 był z numerem 608 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben), od roku 1888 – członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, a od roku 1901 – członkiem Towarzystwa Entomologicznego „Iris” w Dreźnie. Gdy zaczął chorować, przeprowadził się z Wrocławia do willi w Janowicach Wielkich (Jannowitz) koło Jeleniej Góry (Hirschberg). Zmarł tam 9 listopada 1918 roku. Był żonaty z Walerią Wismach. Ich urodzona 18 kwietnia 1876 roku córka Elżbieta Amalia Julianna zmarła 27 stycznia 1904 roku we Wrocławiu. Ich urodzony 19 grudnia 1878 roku syn Georg Hermann Otto był znanym psychiatrą. W roku 1915 ożenił się z Gertrudą Anną, córką prof. Aloisa Alzheimerera. Zmarł 19 marca 1959 roku w Monachium (München). Kolejny syn Stertza, urodzony 5 maja 1881 roku Walter Joseph Robert, tak jak ojciec był kupcem. Zmarł 5 września 1943 roku w Jeleniej Górze.

Zbiory motyli Stertza kupił po jego śmierci Friedrich Schumacher z Schwerin. Jego nazwisko upamiętnili w lepidopterologii Rudolf Püngeler w nazwie pochodzącego z nad Morza Martwego gatunku *Audea stertzi* (= *Ulotrichopus stertzi* (Püngeler)) i Hans Rebel, który w oparciu o okazy złapane przez Stertza na Teneryfie opisał nowy gatunek *Tephroclystia stertzi* (= *Eupithecia stertzi* (Rebel)).

Publikacje: Eine neue Geometride aus dem Wallis, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 15, 1902; Eine neue interessante Form von *Polia dubia* Dup. aus den Hautes Pyrénées, *ibid.*; Ein entomologischer Ausflug nach Digne, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 30, 1905; Beiträge zur Makrolepidopteren-Fauna der Insel Teneriffa, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 26, 1912; Eine neue Form von *Polia dubia* Dup. aus Spanien, *ibid.*; Drei neue Bombyciden-Formen des palaearktischen Faunen-Gebietes, *ibid.*; Eine neue Heterocere aus Algerien, *ibid.* 28, 1914; Mitteilungen über palaearktische Heteroceren, *ibid.* 29, 1915; Mitteilungen über Zuchtergebnisse des Genus *Chondrostega* im Allgemeinen, *ibid.*; Mitteilungen über meine algerischen Reisen, *ibid.*; Mitteilungen über eine Zucht von *Arctia caya*, *ibid.*

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław I, księga urodzeń 1878/4770; Junk-Adressbuch, s. 52; Kolle K., Georg Stertz 19.12.1878-19.3.1959, Ludwig-Maximilians-Universität Jahres-Chronik 1858/1959, München 1959, s. 14-15; Möbius E., Otto Stertz †, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 32, 1919, s. 134; LA Berlin, Standesamt Breslau I, Geburtsregister 1876/1549; *ibid.*, Sterberegister 1904/237; *ibid.*, Standesamt Hirschberg, Sterberegister 1943/581 (ancestry.de); Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 1, 1887-88, s. 62; Püngeler R., Neue palaearktische Macrolepidopteren, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 19, 1906, s. 216-226; Rebel H., Sechster Beitrag zur Lepidopterenfauna der Kanaren, *Ann. Hofmus. Wien* 24, 1910-11, s. 327-374; Wolf P., Otto Stertz †, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 10-12, 1919, s. 23-25; na il.: *Tephroclystia stertzi*, *Ann. Naturhist. Hofmus. Wien* 24, 1910-11, tab. XII, fig. 6.

STIEBLER BERTHOLD LEOPOLD

ADAM ALOYSIUS

(1811-po 1846)

Mikołowski aptekarz

Urodził się 26 lipca 1811 roku w Głubczycach (Leobschütz) w rodzinie kupca Josepha Stieblera i jego żony Florentyny z domu Klose. Aprobata jako aptekarz uzyskał 14 sierpnia 1834 roku w Berlinie. W roku 1837 zastąpił Johanna Gustawa Lauterbacha w aptece w Nowej Rudzie (Neurode), jednak już rok później zastąpił go tam Karl Ludwig Lips. W roku 1838 kupił od Karla Theusnera aptekę w Mikołowie (Nikolai). 24 września tego samego roku ożenił się w Kłodzku (Glatz) z ewangeliczką Augustą Hartwich z Drogosławia koło Nowej Rudy (Kunzensdorf bei Neurode), córką Christiana Hartwicha i Charlotty z domu Gogler. 7 sierpnia 1839 roku przyszedł na świat ich syn, którego narodziny odnotowano w „Schlesische Provinzial-Blätter”.

W trakcie trzyletniego pobytu w Mikołowie zajmował się dość intensywnie badaniem okolicznej flory. Na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny w dniu 9 grudnia 1841 roku prof. Goepfert (→t.1) wymienił go wśród takich florystów, jak →Józefina Kablik, →Christian Friedrich Burkhardt, Hermann Kabath (→t.1), →Heinrich Güntzel-Becker, Augustin Schramm (→t.1), Johann Spatzier (→t.1) i Carl Unverricht (→t.1), którzy swoimi przesyłkami wzbogacili zbiory zielnikowe towarzystwa. Niemal w tym samym czasie, 29 grudnia 1841 roku, Stiebler sprzedał mikołowską aptekę pochodzącemu z Pszczyny (Pless) Ludwigowi Friedrichowi Hausleutnerowi.

Z jego osobą prawdopodobnie wiąże się zamieszczona w „Schlesische Provinzial-Blätter” informacja o urodzonej 17 kwietnia 1843 roku córce aptekarza Stieblera z Ząbkowic Śląskich (Frankenstein). Ostatnia informacja, jaka być może wiąże się również z jego osobą, pochodzi z 3 marca 1846 roku. W tym roku na łamach „Amts-Blatt des königl. Regierung zu Oppeln” oferowano na sprzedaż młyn i wiatrak w Grobnikach (Gröbnik) koło Głubczyc wraz z gruntem, łąkami i ogrodem. Pod ogłoszeniem podpisany był aptekarz Stiebler z Głubczyc. W „Statistik der Ärzte und Apotheker Deutschlands” Emila Riegla z roku 1859 żaden aptekarz o takim nazwisku nie został odnotowany.

Okazy zebrane przez Stieblera w okolicach Mikołowa popadły na długi czas w zapomnienie – dopiero w latach 1900-1901 wrócił do nich Theodor Schube (→t.1), który podał z jego arkuszy stanowiska janow-

ca włosistego (*Genista pilosa*) ze Śmilowickiego Lasu (Smilowitzer Forst) oraz starca kędzierzawego (*Seneccio crispatus*) i ostu kędzierzawego (*Carduus crispus*) z Wymysłanki (Charlottenthal). W przypisie do janowca włosistego Schube pisał: „Wg notatki Grabowskiego na etykietce arkusza obserwator ten, aptekarz, dostarczył wielu interesujących informacji z tamtych okolic; dziwnym trafem Grabowski, który sumiennie donosił we »Florze Górnego Śląska« o swoich innych informatorach, ani słowem nie wspomniał o tym pilnym badaczu”.

Źródła: AP Opole, katolicka parafia Narodzenia NMP w Głubczycach, księga chrztów, poz. 1811/100; Bekanntmachung, Amts-Blatt des königl. Regierung zu Oppeln 31, 1846, s. 230; Civil-Traungsbuch der Evang. Gemeinde zu Glatz 1766-1839, k. 63, poz. 1838/10 (familysearch.org); Geburten, Schl. Prov. Bl. 54, 1811, s. 176; ibid. 110, 1839, s. 187; ibid. 117, 1843, s. 496; Goepfert H. R., Für die Sammlung schlesischen Pflanzen..., Übers. Arb. SGVK 1841, s. 98; Heiraten, Schl. Prov. Bl. 42, 1805, s. 399; ibid. 108, 1838, s. 377; Piechula S., Historia Starej Apteki w Mikołowie, praca magisterska, Gdańsk 1995 (www.apteka.mikolow.pl); Riegel E., Statistik der Ärzte und Apotheker Deutschlands, Speyer 1859, 467 s.; Schube-Durchforschung 1900, 1901; Wittig J., Chronik der Stadt Neurode, Neurode 1937, s. 338.

STILLFRIED KARL VON

(1759-1846)

Entomolog i bibliotekarz

Urodził się 20 października 1759 roku w Trzeboszowicach (Sammelwitz) koło Paczkowa (Patschkau) jako najstarszy syn barona Franza Ignatza von Stillfried und Rattonitz i jego żony Józefy von Kalckreuth und Dulzig. Dwa dni później został ochrzczony w kościele w Trzeboszowicach, otrzymując imiona Karl Borromäus Ignaz Maria Joseph Philipp Johannes Wendelin. W roku 1760 przeprowadził się z rodzicami do

odziedziczonego przez matkę majątku w Kamionnej (Kammendorf) koło Kątów Wrocławskich (Kanth). Gdy w roku 1763 jego matka zmarła, a ojciec rozważał kolejne małżeństwo, został wraz z rodzeństwem, wyjąwszy najmłodszego Ignaza, oddany na wychowanie krewnym. Spędził jakiś czas u stryja Emanuela von Stillfried na zamku Jánský Vrch (Johannisberg) koło Javorníka (Jauernig), później zaś wrócił do domu, gdzie zamieszkała już nowa żona jego ojca, baronowa Józefa von Gruttschreiber. Macocha szybko pozbyła się pasierbów – już wkrótce trafili do proboszcza Wichtla w Zachowicach (Sachwitz) koło Kątów Wrocławskich, zaś w roku 1765 dwaj najstarsi z nich – Karl i Moritz – zostali oddani na pensję prowadzoną we Wrocławiu (Breslau) przez bezdzietne małżeństwo Fieblów, gdzie jako nauczycieli zatrudniano studentów wrocławskiej Leopoldyny. Gdy dołączył do nich młodszy Ignaz, zostali oddani na pensję prowadzoną we Wrocławiu przez Francuza, niejakiego pana Bellecoura. Po pięciu latach Moritz i Ignaz rozpoczęli karierę wojskową, a Karl, który zamierzał kontynuować naukę, trafił do Akademii Rycerskiej w Legnicy (Liegnitz).

Ukończywszy w roku 1781 naukę, wrócił do domu i przejął zapisane mu przez matkę w testamencie majątki Kamionna, Zachowice i Stradów (Stradau). Sam zajął się ich zarządzaniem, zaś wolny czas poświęcał entomologii. 25 sierpnia 1782 roku ożenił się w Bukowinie Bobrzańskiej (Buchwald bei Sagan) z urodzoną 24 października 1763 roku w Głogowie (Glogau) Teresą, córką barona Kaspara von Rottenberg und Endersdorf i jego żony Leonory von Lindesheim. Miał z nią czworo dzieci – Marię Teresę Eleonorę Józefę, która zmarła w wieku 5 lat, Marię Alojzję Charlotte, późniejszą żonę dyrektora gimnazjum Franza Nicolausa Kleina, która zmarła w roku 1854 w Koblencku (Koblenz), Josepha, który zmarł w 4 miesiącu życia, i Rudolpha Marię Bernharda, późniejszego historyka, heraldyka i dyrektora królewskiego archiwum Hohenzollernów w Berlinie, który zmarł w roku 1882 w Żelowicach (Silbitz). W roku 1784 odkupił od ojca majątek Plonina (Nimmersatt) koło Bolkowa (Bolkenhain), rok później przejął odziedziczoną przez żonę Bukowinę Bobrzańską wraz z Wilczycami (Barge) i majątkiem Chotěmice (Chotiemitz) w Czechach, a w roku 1788 kupił od barona von Sedlitz leżące w okolicach Kątów Wrocławskich Piotrowice (Gross Peterwitz), Kozłów (Koslau), Sokolniki (Zaugwitz), Siemidrożyce (Schöbekirch) i Szymanowice (Schönbach).

Z biegiem lat coraz więcej czasu poświęcał entomologii. W roku 1786 za 3500 talarów kupił od wdowy po zmarłym dwa lata wcześniej pastarze i przyrodniku Christianie Friedrichu Wilkencie z Cottbus

zbiory przyrodnicze jej męża. Korespondował m.in. z Georgiem Wolfgangiem Franzem Panzerem i Jacobem Sturmem z Norymbergii (Nürnberg), którzy – pierwszy jako autor tekstów, a drugi jako ilustrator – wydawali „Fauna Insectorum Germaniae initia oder Deutschlands Insecten”. W roku 1798 w zeszytach 58 i 59 swojego wydawnictwa zamieścili oni rysunki i opisy przysyłanych przez niego okazów 15 gatunków chrząszczy, 9 – muchówek, 2 – błonkówek i 2 – pluskwiaków. Na ich podstawie Panzer opisał 18 nowych gatunków, z których do dziś ważność zachowały 4 gatunki chrząszczy (*Scarabaeus sticticus*=*Aphodius sticticus*, *S. sphacelatus*=*A. sphacelatus*, *S. coenosus*=*A. coenosus*, *S. semicornis*=*Onthophagus semicornis*), 2 gatunki muchówek (*Stratiomys leonina*=*Oxycera leonina*, *Syrphus alpinus*=*Eristalis alpina*) i dwa gatunki pluskwiaków (*Tettigonia tibialis*=*Cicadivetta tibialis*, *Lygaeus brevis*=*Orthocephalus brevis*).

W latach 90. XVIII w. wielokrotnie sprzedawał posiadane majątki i kupował nowe, co doprowadziło go niemal do ruiny. W końcu okoliczności zmusiły go do sprzedaży zbiorów przyrodniczych i numizmatycznych, czego nie mógł przeboleć do końca życia. W maju 1800 roku zamieszkał w Jeleniej Górze (Hirschberg) i, choć jeszcze kilka razy próbował bez sukcesu zarządzać różnymi majątkami, z miastem tym był już związany na stałe do końca życia. Choć trudna sytuacja zmusiła go do sprzedaży zbiorów, nadal zajmował się entomologią. Do wydanego w roku 1806 wykazu śląskiej fauny pastora Weigla (→t.1) dostarczył informacji na temat występujących na Śląsku chrząszczy. Jego nazwisko w pełnej formie i w postaci skrótu „v.St.” pojawia się w tym wykazie przy 36 gatunkach. W listopadzie 1810 na wniosek Sekcji Entomologicznej, której podarował dzieło Jacoba Hübnera „Geschichte europäischer Schmetterlinge”, został honorowym członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Gravenhorst (→t.1) w swoich publikacjach poświęconych gąsienicznikom z lat 1815 i 1829 wielokrotnie powoływał się na jego zbiory. Na ich podstawie opisał kilka nowych gatunków, z których do dziś zachowały ważność dwa – *Ichneumon vulpinus* (= *Thaumtogelis vulpinus*) i *Cryptus albulatorius* (= *Plectocryptus albulatorius*).

Gdy w roku 1812 hrabia Leopold Gotthard Schaffgotsch szukał kogoś, kto zająłby się uporządkowaniem rodzinnych zbiorów bibliotecznych, von Stillfried postanowił zgłosić swoją kandydaturę. Biblioteka Schaffgotschów, która w początkach XVIII w. budziła zachwyt, już pod koniec tego samego stulecia była krytykowana za panujący w niej nieład. Praca nad jej porządkowaniem zajęła von Stillfriedowi 12 lat i została ukończona w roku 1824. Chcąc upamiętnić jego

zasługi, hrabia Schaffgotsch zamówił u wrocławskiego malarza Johanna Davida Grüssona jego portret, który zawieszono w pomieszczeniach biblioteki. Pierwsza żona von Stillfrieda zmarła 9 marca 1822 roku. 4 listopada 1823 roku, mając już 64 lata, ożenił się z 29-letnią wdową Wilhelminą Maksymilianą Elżbietą Vitzthum von Eckstädt z domu von Schwemmel. Małżeństwo to było bezdzietne. Jego druga żona zmarła 18 stycznia 1844 roku. On sam zmarł dwa i pół roku później, 13 sierpnia 1846 roku w Jeleniej Górze. Tam też został pochowany na cmentarzu św. Ducha.

Źródła: Gistel J., *Die jetzt lebenden Entomologen*, München 1834, s. 66; Gravenhorst J. L. C., *Monographia ichneumonum pedestrium*, Lipsiae 1815, s. 29, 36, 37, 39, 43, 55, 58, 65, 70, 72, 78-80, 82, 84-86, 89, 96, 100; Gravenhorst J. L. C., *Ichneumonologia europaea*, Vratislaviae 1829, P. I, s. IV, 160, 211, 231, 232, 240, 245, 246, 259, 296, 301, 329, 334, 352, 353, 366, 378, 429, 435, 437, 444, 513, P. II, s. 35, 376, 379, 427, 509, 535, 600, 631, 875, 895, p. III, s. 667; Letzner-Sektion, s. 7, 12; Letzner-Verzeichniss, s. XIX, XX, 155, 156, 158, 159, 199; Panzer G. W. F., *Sturm J., Fauna Insectorum Germaniae initia oder Deutschlands Insecten*, vol. 10, Nürnberg 1798, H. 58, nr 1-12, 14, 16, 17, 20, 21, H. 59, nr 1-3, 5-8, 11-14, 16; Siebelt A., *Die Reichsgräfllich Schaffgotsch'sche Majoratsbibliothek zu Warmbrunn*, Wand. Riesengeb. 34, 1914, nr 2, s. 23-26; Silbermann G., *Énumération des entomologistes vivans*, Paris 1835, s. 68; Stillfried Rudolf von, *Geschichtliche Nachrichten von Geschlechte Stillfried und Rattonitz*, Bd. I, Geschichte, Berlin 1870, s. 360-369 (portr.); Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 75, 1822, s. 312; *ibid.* 124, 1846, s. 212; Weigel-Verzeichniss, s. V, VII, 46, 47, 50-56, 60, 62, 63, 82, 83, 90, 116, 127, 128; Werszler R., *Dolnośląska biblioteka Schaffgotschów, Perspectiva – Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 9, 2010, nr 2 (17), s. 232-256.

STOLZ JOHANNES WILHELM (1881-1917)

Badacz ptaków Łużyc, Śląska i Polski

Urodził się 25 stycznia 1881 roku w Paramaribo w ówczesnej Gujanie Holenderskiej w rodzinie misjonarzy Kościoła Braci Morawskich (Herrnhutów). Jego matka zmarła dwa tygodnie po jego urodzeniu, z ojcem zaś rozstał się w 7 roku życia, gdy na polecenie władz kościelnych musiał wyjechać do Europy. Po confirmacji uczył się w szkole przygotowawczej i seminarium nauczycielskim w Niskiej (Niesky) na Górnym Łużycach. Spośród nauczycieli największy wpływ miał na niego →William Baer, za sprawą którego stał się zapalonym ornitologiem. Gdy Baer za namową →Hinricha Nitsche przyjął w roku 1898 posadę w Akademii Leśnej w Tharandt, Stolz stał się w krótkim czasie czołowym badaczem górnołużyckiej awifauny. Obok licznych artykułów o ptakach Gór-

nych Łużyc i łużycko-śląskiego pogranicza opublikował też bibliografię prac przyrodniczych powstałych w środowisku Braci Morawskich.

Zdawszy egzaminy nauczycielskie, pracował w szkole ludowej w Niskiej, a następnie w tamtejszym seminarium. W latach 1905-07 otrzymał urlop, który umożliwił mu podjęcie studiów w Greifswaldzie i w Halle. Od roku 1907 wykładał nauki przyrodnicze i matematykę w starszych klasach seminarium w Niskiej. Zdawszy w roku 1910 egzaminy dla rektorów i nauczycieli szkół średnich, został mianowany nauczycielem zwyczajnym. Od roku 1912 był członkiem Stowarzyszenia Śląskich Ornitologów, zaś w roku 1913 został członkiem-korespondentem Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzelcu (Görlitz).

Gdy w roku 1913 seminarium w Niskiej zostało rozwiązane, Stolz został zatrudniony w miejskiej szkole średniej w Żmigrodzie (Trachenberg). Po wybuchu I wojny światowej zgłosił się jako ochotnik do służby sanitarnej, został jednak odrzucony. Powołano go dopiero w styczniu 1915 roku i wysłano w charakterze sanitariusza do Francji. Jako sanitariusz został odznaczony Medalem Czerwonego Krzyża III Kl. Wiosną 1916 roku został odkomenderowany do pracy w Komisji do Naukowych Badań Królestwa Polskiego, w której jako asystent profesora →Ferdinanda Alberta Paxa miał za zadanie obserwowanie występujących w Polsce ptaków. Po zakończeniu podróży opracowywał we Wrocławiu (Breslau) wyniki swoich obserwacji przez całą zimę z roku 1916 na 1917. Owocem był obszerny artykuł, który ukazał się w roku 1917 w „Journal für Ornithologie”.

Wiosną 1917 roku został skierowany do służby liniowej i w czerwcu wysłano go jako kanoniera z regimentem artylerii polowej na front zachodni. 26 sierpnia w schron, w którym przebywał z wieloma innymi

kolegami, trafił pocisk. Zabrany z licznymi obrażeniami do szpitala polowego, w wyniku utraty dużej ilości krwi szybko stracił przytomność i zmarł rankiem następnego dnia, 27 sierpnia 1917 roku.

Publikacje: Ein Blick in das Vogelleben der preussischen Oberlausitz, *Ornith. Monatsschr.* 30, 1905; Der Speisezettel des Sperbers, *ibid.*; Beiträge zur Wirbeltierfauna der preussischen Oberlausitz, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 27, 1911; Über die Vogelwelt der preussischen Oberlausitz in den letzten zwölf Jahren, *ibid.*; Die Vogelwelt des Teichgebietes vom Spreer Heidehaus, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 5, 1913; Unsere standhaften Freunde in der Vogelwelt, *Oberlausitzischer Heimatkalender*, 1913; Die Gebirgsbachstelze (*Motacilla boarula*) in der Oberlausitz, *Jber. Schles. Lehrerver. f. Naturk.* 4, 1913; Zu der Arbeit über „Ornithologisches aus den Grenzgebieten der sächsischen und preussischen Oberlausitz“, *Ornith. Monatsschr.* 39, 1914; Bibliographie der naturwissenschaftlichen Arbeiten aus dem Kreise der Brüdergemeine, *Zeitschrift für Brüdergeschichte* 10, 1916; Die Vogelwelt Polens und ihre Beziehungen zu dessen westlichen Nachbarländern, *Jber. SGVK* 95, 1917; Ornithologische Nachlese aus der Oberlausitz, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 18, 1917; Ornithologische Ausbeute aus Polen im Sommer 1916, *Journ. f. Ornith.* 65, 1917; Verbreitung und Lebensgewohnheiten der Gebirgsbachstelze (*Motacilla boarula* L.), *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 6, 1920.

Źródła: Armee-Verordnungsblatt 1672, Preussische Verlustliste Nr. 964, s. 21173; Den Heldentod für das Vaterland starben..., *Zentralbl. f. Ges. Unterr. Verw. Preuss.* 60, 1918, H. 1, s. 11; Drescher E., Nachrufe, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 6, 1920, s. 30-33; Gebhardt-Ornithologen I, s. 349, II, s. 190; Kayser C., J. W. Stolz † – ein Nachruf, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 8, 1922, s. 12-16; Kayser C., J. W. Stolz – ein Nachruf, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 29, 1924, s. 12-16 (portr.); Reichenow A., Nachrichten, *Ornith. Monatsber.* 25, 1917, s. 167.

STRÄHLER ADOLF WILHELM FERDINAND

(1829-1897)

Znawca wierzb i róż

Urodził się 10 października 1829 roku w Szczawnie (Salzbrunn) w rodzinie pochodzącego z Książa (Fürstenstein) inspektora zdrojowego Friedricha Ferdinanda Strählera i jego żony, pochodzącej z Wrocławia (Breslau) Johanny Christiany Charlotty z domu Stenzel. Jego starsza siostra Maria, która wyszła za mąż za właściciela gospody „Zur Preussischen Krone” Roberta Hauptmanna, była matką laureata literackiej Nagrody Nobla Gerharta Hauptmanna. Uczęszczał do gminnej szkoły w Szczawnie, potem do gimnazjum w Kamiennej Górze (Landeshut), gdzie jego nauczycielem był Hoeger (→t.1), który rozbudził w nim zamiłowanie do botaniki. Następnie uczył się zawodu leśnika w Unisławiu Śląskim (Langwaltersdorf) koło

Wałbrzycha (Waldenburg). Po odbyciu służby wojskowej w batalionie strzelców gwardyjskich kontynuował naukę w Książu (Fürstenstein), potem zaś pracował przez pewien czas w Pszczynie (Pless) i Gliniku Nowym (Neuhain) koło Wałbrzycha. W roku 1858 rozpoczął pracę w Sokołowsku (Görbersdorf) koło Mieroszowa (Friedland). Tam w wolnym od pracy czasie zajmował się badaniem lokalnej flory. Poznał ją tak dogłębnie, że nawet w podeszłym wieku potrafił narysować dokładne szkice stanowisk co ciekawszych gatunków. Zwracając szczególną uwagę na wierzbę i różę, stał się w obrębie tych dwóch rodzajów specjalistą, do którego opinii odwoływało się wielu innych botaników.

Informacje o odkrytych przez niego stanowiskach zamieszczał w swoich sprawozdaniach Rudolf von Uechtritz (→t.1), którego Strähler uhonorował znalezioną w Sokołowsku formą *Rosa spinulifolia* Dem. f. *uechtritiziana*. Informacje podawane przez Strählera wykorzystał też w swojej florze Śląska z 1881 roku Emil Fiek (→t.1). W roku 1874 Strähler został członkiem-korespondentem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny. W podziękowaniu za ten zaszczyt przesłał sekcji botanicznej zielenik róż z okolic Sokołowska.

W roku 1880 przeniesiony został do nadleśnictwa Smolary (Theerkeute) koło Wronek (Wronke) w Wielkopolsce. Również ten nowy dla niego obszar przebadał gruntownie pod względem florystycznym, poświęcając najwięcej uwagi wierzbom i różom. Po dziesięciu latach pracy w Smolarach przeszedł z powodu problemów z kolanami w stan spoczynku i przeprowadził się do Jawora (Jauer), gdzie mieszkali jego krewni. Nie mógł już wędrować, jak niegdyś, toteż zajmował się opracowaniem zgromadzonych przez siebie materiałów oraz tych, które przysyłano mu do rewizji. Do problemów z kolanami doszły jednak już wkrótce kolejne problemy zdrowotne – przerost mięśnia sercowego i puchlina wodna. Zmarł w Jaworze 12 lutego 1897 roku. Był żonaty z Idą Radek, która zmarła po nim w Rzecze (Dorfbach) koło Walimia (Wüstewaltersdorf) w powiecie wałbrzyskim (Kreis Waldenburg). Ich urodzony w roku 1864 w Sokołowsku syn Karl Martin Georg w roku 1889 uzyskał we Wrocławiu stopień doktora filozofii (dysertacja „De Caesuris versus Homerici”) i pracował później przez wiele lat jako nauczyciel gimnazjalny w Nowej Rudzie (Neurode). Zmarł 21 grudnia 1939 roku we Wrocławiu (Breslau).

Gerhart Hauptmann bardzo lubił swojego wuja – pisał o nim w swoich wspomnieniach z młodości, nazwał też jego imieniem i nazwiskiem jedną z postaci występujących w komedii „College Crampton”. W botanice

nazwisko Strählera upamiętnił Otto von Seemen w nazwie mieszańca wierzb *Salix × straeheri*.

Publikacje: Phanerogamen- und Gefässkryptogamenflora von Görbersdorf, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 14, 1872; Über *Aspidium remotum* A. Br., *Österr. Bot. Zeitschr.* 22, 1872; Nachträge zur Flora von Görbersdorf im Kreise Waldenburg in Schlesien, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 17, 1875; Zweiter Nachtrag zur Flora von Görbersdorf im Kreise Waldenburg in Schlesien: Rosen, *ibid.* 19, 1877; *Salix repens* var. *rieseana*, *Österr. Bot. Zeitschr.* 27, 1877; Die Weiden Sprembergs, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 20, 1878; Über *Pulsatilla vernalis*, *patens* und *pratensis*, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 8, 1890; Flora von Theerkeute im Kreise Czarnikau der Provinz Posen, *ibid.* 9-11, 1891-93; *Chondrilla juncea* als Wucherpflanze des Feldes, *ibid.* 11, 1893; *Senecio vernalis* W. K. var. *aschersoni* n. var., *ibid.* 12, 1894; *Melandryum rubrum* Garcke var. *gracile* n. var., *ibid.*; Rhodologisches: *Rosa salaevensis* var. *sudetica*, *ibid.*; *Cirsium arvense × palustre* K. Knaf (*C. celakovskianum* K. Knaf), neu für Schlesien, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 12, 1894; Floristische Skizze der Oberförsterei Theerkeute, *Zeitschr. Bot. Abt. Naturwiss. Ver. Posen* 2, 1895; *Salix marchiaca* (*aurita cordifolia × purpurea*), *Deutsche Bot. Monatsschr.* 13, 1895; Ein Beitrag zur Rosenflora von Schlesien, *ibid.*; Salicologisches, *ibid.* 14, 1896; Eine neue schlesische Rose, *Rosa gallica × rubiginosa* f. *umbellata* (*R. scholzi*), *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 14, 1896; Einiges über das Sammeln, Präparieren und Aufbewahren der Herbarpflanzen, *Zeitschr. Bot. Abt. Naturwiss. Ver. Posen* 3, 1896.

Źródła: BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Strähler Georg; Cohn F., Demonstrationen der Brendelschen Pflanzen- und der Grellertschen Pilzmodelle, sowie eines Rosenherbariums, *Jber. SGVK* 57, 1879, s. 276; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 35; Fiek-Flora, I, s. 118, II, s. 31 – *Cardamine hirsuta*, s. 84 – *Geranium phaeum*, itd.; Hauptmann G., Das Abenteuer meiner Jugend, Berlin 1937, s. 85, 115; Hauptmann G., College Crampton, Komödie in 5 Akten, 4. Aufl., Berlin 1896, 72 s.; Keller R., Synopsis rosarum spontaneorum Europae Mediae, *Denschr. Schweiz. Naturforsch. Ges.* 65, Zürich 1931, s. 749; LA Berlin, Standesamt Breslau II, Sterberegister 1939/2384; *ibid.*, Standesamt Jauer, Sterberegister 1897/33 (ancestry.de); Körber G., Bericht des Conservators der naturhistorischen Sammlungen, *Jber. SGVK* 57, 1879, s. XIV; Nachruf, *Zeitschr. Bot. Abt. Naturwiss. Ver. Posen* 3, 1897, H. 2, s. 99-100; Schube Th., *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 15, 1897, s. (41)-(43); Uechtritz-Durchforschung 1872-1878; Seemen O. v., Zwei neue Weiden: *Salix straeheri* und *Salix schumanniana*, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 7, 1889, s. 33-38; Zu correspondirenden Mitgliedern, *Jber. SGVK* 56, 1878, s. 8.

STRICKER OTTO JULIUS FELIX (1811-1882)

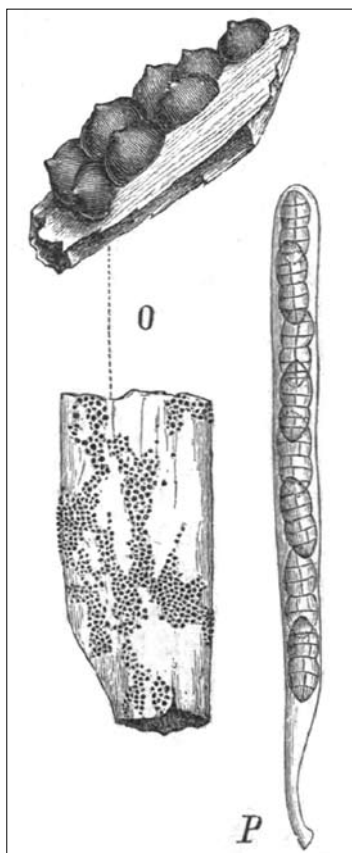
Zbieracz śląskich porostów

Urodził się 15 maja 1811 roku w Berlinie w rodzinie radcy wojennego i podatkowego Johanna Friedricha Strickera i jego żony Fryderyki Wilhelminy z domu Jahn. Uzyskawszy w roku 1831 świadectwo dojrzałości w Gimnazjum w Szczecinie (Stettin), gdzie jego ojciec pracował jako intendent 2 korpusu pruskiej armii, studiował medycynę najpierw we Wrocławiu (Breslau), później w Heidelbergu i na końcu w Berlinie, gdzie w roku 1835 uzyskał stopień doktora na podstawie dysertacji „Nonnula de symptomatologia et diagnosi morborum aortae”. Po uzyskaniu aprobaty otworzył praktykę lekarską w Szczecinie. W roku 1840 ożenił się z 3 lata starszą od niego, urodzoną w Płocku Bernardyną Antoniną Zofią, córką radcy rządowego Friedricha Bernharda Engelhardta i jego żony Henrietty Doroty z domu Terlitovius. Miał z nią dwoje dzieci – córkę Jenny Fryderykę Dorotę i syna Friedricha Bernharda Felixa. W roku 1845 został fizykiem powiatowym w Gryfinie (Greifenhagen).

W poczet członków Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie przyjęty został w roku 1854, jednak w czasopiśmie tego towarzystwa – poza informacją o tym, że kupił kolekcję chrząszczy zmarłego w roku 1854 szczecińskiego aptekarza Dieckhoffa – nie ma żadnych innych śladów jego aktywności. W publikowanych w tym czasopiśmie wykazach członków jeszcze w roku 1860 figurował jako zamieszkały w Gryfinie, jednak już w roku 1859 został członkiem rzeczywistym Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej i prawdopodobnie mieszkał już wówczas we Wrocławiu.

W stolicy Śląska, gdzie zamieszkał przy Berlinerplatz 3 (dziś pl. Orłąt Lwowskich), dał się poznać przede wszystkim jako botanik. Już w roku 1860 Julius Milde (→t.1) wspomniał o znalezionej przez niego koło Karpacza (Krummhübel) odmianie borówki czarnej o dojrzałych zielonych owocach (*Vaccinium myrtillus* var. *chlorocarpum* – o znalezisku tym przypomniał 11 lat później Stenzel (→t.1), gdy podobne okazy z Grodziszcz/Lampersdorf przysłał Friedrich von Thielau) i okazach krótkosza Mildego (*Hypnum mildeanum*=*Brachythecium mildeanum*), które znalazł w okolicach Przedmościa (Bruch) koło Środy Śląskiej (Neumarkt). Musiał już wówczas dość poważnie interesować się porostami, skoro Gustaw Wilhelm Körber (→t.1) rok później w artykule „O nowszych dziejach lichenologii” wymienił go wśród nielicznych wówczas śląskich przedstawicieli tej gałęzi botaniki

obok Heinricha Roberta Goepperta (→t.1), Friedricha Wimmera (→t.1) i Paula Schumanna. 6 marca 1862 roku Stricker na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyźnej demonstrował z pomocą będącego jego własnością mikroskopu Hartnacka sporządzony przez siebie zbiór preparatów zarodników porostów.

Porostowi, który znalazł na korze robinii na Kaplicznej Górze (Kapellenberg) koło Osobowic (Oswitz), Körber nadał nazwę *Strickeria kochii*. W „Parerga lichenologica” w diagnozie nowego rodzaju *Strickeria* Körber napisał: „Nadałem temu rodzajowi nazwę od nazwiska mojego czcigodnego przyjaciela, który z zapalem wspiera rozwój lichenologii, pana fizyka powiatowego dra Strickera we Wrocławiu, gdy chciałem go upamiętnić z okazji jego 25 rocznicy ślubu”. W tym samym dziele Körber upamiętnił też Strickera w nazwie gatunkowej *Karschia strickeri* – pierwsze okazy tego gatunku Stricker znalazł na plesze *Biatorina pineti* porastającej pniak na Wiśniowej Górze

koło Leśnicy (Lissa, dziś w obrębie Wrocławia). Oba wspomniane rodzaje – *Strickeria* i *Karschia* – zaliczane są obecnie do grzybów (workowce, Ascomycota).

Najwięcej informacji o odkryciach Strickera w dziedzinie lichenologii zawierają publikacje →Bertholda Steina. Są to przeważnie stanowiska z Karkonoszy, w tym stanowisko *Mallotium hildebrandii*, odnośnie którego Stein przypuszczał, że między okazy ze Śląska zaplątał się Strickerowi okaz przywieziony z wyprawy do Istrii. O wyprawie tej i przywiezionych stamtąd okazach Stricker mówił na posiedzeniu Sekcji Botanicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyźnej w dniu 20 lutego 1873 roku. Obok porostów przywiózł z niej znalezione koło leżącej dziś przy granicy włosko-słoweńskiej Gorycji (Görs) nowego mieszańca pierwiosnków *Primula acaulis* × *suaveolens*.

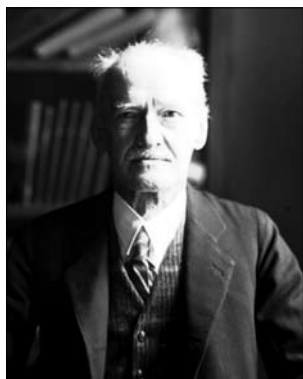
Gdy w roku 1868 wznowiło działalność Śląskie Towarzystwo Entomologiczne, Stricker został jego członkiem. 1 stycznia 1869 roku wszedł w skład zarządu towarzystwa jako jeden z trzech, obok →Beinlinga i Naackego, zastępców członków zarządu. Rok później, 17 marca 1870 roku, został sekretarzem i przejął nadzór nad wydawnictwami towarzystwa. Po raz ostatni wszedł w skład zarządu w roku 1873 jako zastępca skarbnika. W latach 1868-75 wygłosił dla członków towarzystwa prelekcje „Über die in meiner Sammlung befindlichen in- und ausländischen Arten der Familie der Buprestidae”, „Über die mit einem Leuchtapparat versehene Gattung *Pyrophorus*”, „Über die Stellung der Familien Cossiden, Epialoiden, Psychiden und Cochliopoden im System”, „Über meine Reise nach Oberitalien und Südtirol”, „Über die Seidenzucht bei Arco am Gardasee” i „Über die geognostische Beschaffenheit des Karstes”. Zmarł 14 lutego 1882 roku we Wrocławiu. Jego żona zmarła 10 lat po nim, 11 lutego 1892 roku.

Źródła: Adressbuch Breslau 1870, s. 349; Als wirkliche Mitglieder wurden im Jahre 1859 neu aufgenommen die Herren, Jber. SGVK 37, 1859, s. (3); AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga zgonów 1879-1883, k. 366, poz. 1882/155; ibid., księga zgonów 1890-1893, k. 233, poz. 1892/133; ibid., USC Wrocław I, księga zgonów 1892/376; Approbrite Aerzte, Handbuch über den königlich Preussischen Hof und Staat 1839, s. 288; Durch den Tod verloren wir, Jber. SGVK 60, 1882, s. II; Entom. Kalender 1876, s. 24; Geschichte SGVK, s. 60; Herr Dr. Stenzel theilte mit, dass Herr Dr. Stricker, Jber. SGVK 49, 1871, s. 139; Herr Dr. Stricker demonstirte eine von ihm angefertigte Sammlung, Jber. SGVK 40, 1862, s. 58; In der Sitzung am 9. März wurden als Mitglieder aufgenommen, Stett. Entom. Zeitung 15, 1854, s. (97); Körber G. W., Über die neuere Geschichte der Lichenologie, Jber. SGVK 39, 1861, s. 81-82; Körber G. W., Parerga lichenologica, Breslau 1865, s. 400, 460; Kreis-Physici und Kreis-Wundärzte, Königlich Preus-

sischer Staats-Kalender 1848, s. 348; Milde J., Mittheilungen über die schlesische Flora, Jber. SGVK 38, 1860, s. 71-74; Personal-Chronik, Amtsblatt der Regierung in Stettin 35, 1845, s. 210; Stein-Nachträge I, III; Stein B., Flechten, w: KFS 2, 2, 1879, s. 6, 8, 35, 37, 38, 67, 179, 183, 211, 318, 333, 355, 370; Stricker F., Vita, w: Nonnula de symptomatologia et diagnosi morborum aortae, Berolini 1835, s. [67]-[68]; Vereinsangelegenheiten, Stett. Ent. Zeitung 17, 1856, s. 393; Vereinsangelegenheiten, Zeitschr. f. Entom. N.F. 1, 1870, s. 3, 6, 9; ibid. 2, 1871, s. 4; ibid. 5, 1876, s. [4], [6]; Verzeichniss sämmtlicher Mitglieder des Vereins, Stett. Ent. Zeitung 21, 1860, s. 16; na il.: *Strickeria obducens* (Fries) Wint., z: G. Lindau, Sphaeriales, w: Die natürlichen Pflanzenfamilien I Th., 2 Abt., Leipzig 1897, s. 415.

SZAJNOCHA WŁADYSŁAW WACŁAW (1857-1928)

**Wybitny polski geolog, badacz Śląska
Cieszyńskiego**

Urodził się 28 czerwca 1857 roku we Lwowie w rodzinie znanego historyka, pisarza i publicysty Karola Szajnochy, syna zniemczonego Czecha Wacława Scheinoha-Vtelenský'ego. Jego matką była Joanna z domu Bilińska. Jak wspominał Marian Książkiewicz, który w roku 1926 był asystentem Szajnochy podczas prac na Śląsku Cieszyńskim, do wyboru geologii jako kierunku studiów skłoniło go w roku 1875 podczas wakacji spędzanych w Jeremczu nad Prutem spotkanie dwóch geologów prowadzących w tamtej okolicy badania terenowe – byli to Carl Maria Paul i Emil Tietze. Gdy w roku 1876 Szajnocha uzyskał we Lwowie świadectwo dojrzałości, wyruszył do Wiednia. Lata jego studiów przypadły na okres rozkwitu „szkoły wiedeńskiej”, na czele której stali Melchior Neumayr i Eduard Suess. Głównym kierunkiem ówczesnej geologii były badania paleontologiczno-stratygraficzne i w tym właśnie nurcie mieściły się pierwsze publikacje

Szajnochy. Już jako student dołączył do grona badaczy słynnej fauny oolitu balińskiego. Neumayr opracował z Balina głowonogi, Gustav Laube – ślimaki i małże, August Emanuel von Reuss – gąbki, korale i szkarłupnie, a Szajnocha – ramienionogi. W swojej dysertacji doktorskiej opisał 45 gatunków z tego stanowiska – 15 z rodzaju *Terebratula*, 9 z rodzaju *Waldheimia*, 2 z rodzaju *Terebratella* i 18 z rodzaju *Rhynchonella*.

Uzyskawszy stopień doktora filozofii, Szajnocha do czerwca 1882 roku pracował jako wolontariusz w Zakładzie Geologicznym w Wiedniu. W roku 1882 habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim. 29 kwietnia 1884 roku w kościele Matki Boskiej Śnieżnej we Lwowie wziął ślub z Heleną Amalią, córką barona Józefa Edwarda Schenka i Róży Adaminy z domu Kopal. Kolejne jego publikacje dotyczyły fauny ramienionogów z jurajskich skałek wschodniokarpackich oraz amonitów z kredy karpackiej okolic Wieliczki i z wyspy Elobi u zachodnich wybrzeży Afryki. W roku 1886, jeszcze jako docent, objął Katedrę Geologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, która powstała w tym właśnie roku jako Gabinet Geologiczny po rozdzieleniu dawnego Gabinetu Mineralogicznego na część mineralogiczną i geologiczną. Kierował tą katedrą przez 42 lata – od roku 1887 jako profesor nadzwyczajny i od roku 1893 jako profesor zwyczajny – stopniowo powiększając jej zbiory i bibliotekę. Za zasadnicze zadanie Gabinetu Geologicznego uznał gromadzenie i bardzo dokładne opracowywanie zbiorów, a jego rygorystyczne stanowisko w tej kwestii doprowadziło w latach 1909-10 do odejścia z Gabinetu wszystkich asystentów i praktykantów. Spór ten został załagodzony dopiero po mediacjach prowadzonych przez Józefa Grzybowskiego.

Kontynuując badania paleontologiczno-stratygraficzne, Szajnocha zajmował się m.in. rybami kopalnymi z Monte Bolca we Włoszech, triasowymi i karbońskimi roślinami z Argentyny oraz stratygrafią syluru Podola. W publikacji poświęconej temu ostatniemu zagadnieniu wyróżnił w sylurze podolskim warstwy ze Skały, warstwy z Borszczowa, warstwy z Czortkowa i warstwy z Iwania. Począwszy od prowadzonych w latach 1884-86 badaniach w Karpatach Galicji Zachodniej coraz silniej w jego pracy naukowej zaznaczał się jednak kierunek geologiczny, którego ukoronowaniem było opracowanie w latach 1895-1907 19 map do „Atlasu geologicznego Galicji”. Dorobek Szajnochy w dziedzinie geologii Karpat był wielokrotnie krytykowany, jednak strefa fliszowa, którą kartował, była jeszcze w tym czasie słabo poznana pod względem tektonicznym i stratygraficznym, a badane przez niego utwory były ubogie w faunę i wykazywały duże podobieństwo litologiczne. Do

jego trwałych osiągnięć należy bez wątpienia wyróżnienie, wyjaśnienie genezy i określenie pozycji stratygraficznej rogowców mikuszowickich oraz wykazanie górnokredowego wieku warstw inoceramowych. Wśród innych zagadnień Szajnocha zajmował się też wodami mineralnymi i bogactwami mineralnymi Galicji, którym poświęcił kilka publikacji z lat 1891-94, oraz genezę karpackiej ropy naftowej.

W roku akademickim 1916/17 Szajnocha pełnił obowiązki rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w roku 1917/18 – obowiązki prorektora. Od roku 1882 był członkiem Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności, zaś od roku 1895 członkiem-korespondentem tejże. Należał do grona założycieli Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, był członkiem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, towarzystw geologicznych w Berlinie i Brukseli, Towarzystwa Badaczy Przyrody w Petersburgu i Towarzystwa Geograficznego w Wiedniu. W dużej mierze z jego inicjatywy w roku 1921 powstało Polskie Towarzystwo Geologiczne, którym kierował do roku 1924. Choć nie prowadził nigdy badań geologicznych w Tatrach, był z tymi górami związany przez wiele lat. Od 1904 był członkiem zarządu Towarzystwa Tatrzańskiego, od 1906 – jego wiceprezesem, a w latach 1912-22 – prezesem. W czasach jego prezesury doszło do budowy nowego schroniska nad Morskim Okiem. Przyczynił się też do budowy schroniska na Hali Gąsienicowej i do powstania gmachu Muzeum Tatrzańskiego im. Chałubińskiego. Dzięki wędrowkom po górach zachował do końca życia doskonałą kondycję fizyczną. Po raz ostatni odwiedził Tatry w roku 1927 – przeszli wówczas z Walerym Goetlem Zawrat, Dolinę Pięciu Stawów Polskich, Morskie Oko i Dolinę Rostoki.

Od roku 1920 Szajnocha jako pierwszy polski geolog prowadził badania na obszarze Śląska Cieszyńskiego, gdzie stwierdził nasunięcie warstw cieszyńskich na młodsze pstrę utwory w Goleiszowie, odkrył eoceńskie wapienie organogeniczne w Koniakowie i zbadał pod względem petrograficznym wapienie cieszyńskie. W roku 1922 zorganizował w Cieszynie II Zjazd Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Zmarł 1 sierpnia 1928 roku podczas prac terenowych w Jaworzu koło Bielska i tam został pochowany na cmentarzu parafialnym. Później jego zwłoki zostały przeniesione do grobowca rodzinnego na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

Ważniejsze publikacje: Die Brachiopoden-Fauna der Oolithen von Balin bei Krakau, *Denkschr. Akad. Wiss. Wien* 41, 1879; Die Brachiopodenfauna von Balin, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien*, 1879; Geologische Karte der Gegend von Gorlice, *ibid.*, 1880; Das Petroleumvorkommen von

Sloboda rungurska, *ibid.*, 1881; Geologische Karte der Gegend von Jasło und Krosno, *ibid.*; Stosunki geologiczne kopalni oleju skalnego w Słobodzie rungurskiej, *Kosmos* 6, 1881; Ein Beitrag zur Kenntnis der jurassischen Brachiopoden aus den karpatischen Klippen, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 84, 1881; Zur Kenntnis der mittelcretarischen Cephalopoden-Fauna der Inseln Elobi an der Westküste Africa's, *Denkschr. Akad. Wiss. Wien* 59, 1884; Przyczynek do znajomości fauny cefalopodów z karpackiego piaskowca, *Rozpr. Sprawozd. Władz. Mat.-Prz.* AU II, 1884; Über das Karpathensandsteingebiet in der Gegend von Biela und Saybusch in Westgalizien, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien*, 1884; Studja geologiczne w Karpatach Galicji zachodniej, cz. 1, Okolice Żywca i Białej, *Kosmos* 9, 1884; Tymczasowa wiadomość o kilku gatunkach ryb kopalnych z Monte Bolca pod Weroną, znajdujących się w gabinecie geologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, *Rozpr. Sprawozd. Władz. Mat.-Prz.* AU 14, 1885; Studja geologiczne w Karpatach Galicji zachodniej, cz. 2, Okolice Gorlic, Jasła i Krosna, *Kosmos* 11, 1886; O kilku gatunkach ryb kopalnych z Monte-Bolca pod Weroną, *Pam. Władz. Mat. Prz.* AU 12, 1886; Über fossile Pflanzenreste aus Cacheuta in der Argentinischen Republik, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 97, 1888; Über die von R. Zuber in Süd-Argentina und Patagonien gesammelten Fossilien, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien*, 1888; Über den Contact des Porphyrs mit dem Kohlenkalke oberhalb Dubie bei Krzeszowice im Krakauer Gebiete, *Anz. Akad. Wiss. Krakau*, 1889; Über ein fossiles Elenskelett aus der Höhle bei Jaszczurówka in der Tatra, *ibid.*; O stratygrafii pokładów sylurskich galicyjskiego Podola, *Spraw. Kom. Fizyograf.* AU 23, 1889; Über eine cenomane Fauna aus den Karpaten der Bukowina, *Verh. Geol. Reichsanst. Wien*, 1890; Über einige carbone Pflanzenreste aus der Argentinischen Republik, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 100, 1891; Źródła mineralne Galicji, pogląd na ich rozpołożenie, skład chemiczny i powstawanie, *Rozpr. Władz. Mat. Prz.* AU 22, 1891; Plody kopalne Galicji, ich występowanie i użytkowanie, cz. 1, Węgle kamienne – Węgle brunatne – Rudy żelazne – Rudy ołowiane – Rudy cynkowe – Siarka, Lwów 1893; Plody kopalne Galicji, ich występowanie i użytkowanie, cz. 2, Sole potasowe – Kopalnie i warzelnie soli – Wosk ziemny, Lwów 1894; Atlas geologiczny Galicji, tekst do zeszytu 5, arkusze: Biała i Bielsko, Maków, Żywiec, Ujsoły, Rabka-Tymbark, Kraków 1895; Atlas geologiczny Galicji, tekst do zeszytu 6, arkusze: Grybów, Gorlice, Muszyna, Jasło, Dukla, Ropianka, Lisko, Kraków 1896; Ślady Ophiuridów w ilach mioceńskich Wieliczki, *Kosmos* 24, 1899; Warstwy z Węgierki pod Przemyślem, *ibid.*; Powietrze jako czynnik geologiczny, *ibid.* 25, 1900; Kilka słów o nowych odsłonięciach pod Klimczakiem koło Bielska, *ibid.*; Ślady lodowca pod Truskawcem, *ibid.* 26, 1901; Numulit z Dory nad Prutem, *ibid.*; Atlas geologiczny Galicji, tekst do zeszytu 13, arkusze: Przemyśl, Brzozów, Sanok, Łupków, Wola Michowa, Kraków 1901; O pochodzeniu oleju skalnego z Wójczy w Królestwie Polskiem, *Rozpr. Władz. Mat. Prz.* AU 42, 1902; W sprawie numulita w Dorze i pochodzenia oleju skalnego w Wójczy, *Kosmos* 28, 1903; Atlas geologiczny Galicji, tekst do zeszytu 11, arkusze: Wadowice, Wieliczka, Myślenice, Bochnia, Czerwów, Nowy Sącz, Kraków 1903; Jak wymierają organizmy?, *Przegląd Polski* 40, 1905; Atlas geologiczny Galicji, tekst do zeszytu 20, arkusze: Drohobycz, Kraków 1906; Atlas geologiczny Galicji, tekst do zeszytu 23, arkusze: Smorze, Dydiowa, Kraków 1907; Przekrój warstw podkarpackich między Truskawcem a Drohobyczem, *Kosmos* 34, 1909; Das Erdölvorkommen in Galizien im Lichte unserer Erfahrungen, *Mitt. Geol. Ges.*

Wien 4, 1911; Geologischer Bau Galiziens, sein Bergbau und seine Mineralquellen, w: A. Hartlebens Illustrierter Führer durch Galizien, Wien-Leipzig 1914; Udział polskiej nauki w rozwoju geologii, w: Polska w kulturze europejskiej, t. II, Kraków 1918; W sprawie łupków bitumicznych w Galicji, *Czasopismo naftowe* 1, 1920; Wapienie retyckie w łupkach dolnokredowych w Lanckoronie, *Rozpr. Wýdz. Mat. Przyr. AU* 61, 1922; Wapienie cieszyńskie w Góleszowie na Śląsku, *ibid.*; Przekrój warstw karpackich między Ustroniem a źródłowskimi Wisły pod Magórką i Baranią, *Rocz. PTG* 1, 1922; Budowa geologiczna źródlowisk Olzy koło Istebny na Śląsku Cieszyńskim, *ibid.* 2, 1923-24; Czterdziestolecie Gabinetu Geologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, *ibid.* 3, 1925-26; Dolina Brennicy pod Skoczowem na Śląsku Cieszyńskim, *ibid.* 4, 1927.

Źródła: AGAD, księgi metrykalne wyznaczenie rzym. kat. Diecezji Lwowskiej, katolicka parafia NMP Śnieżnej we Lwowie, księga metrykalna urodzeń, małżeństw i zgonów 1875-1884, s. 546; Czarniecki S., Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, Wydawnictwa Jubileuszowe UJ, t. XIV, Kraków 1964, s. 57-78; Friedberg W., Działalność Zakładu Geologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego na polu paleontologii, *Rocz. PTG* 3, 1926, s. 83-87; Index Biol., s. 293; Książkiewicz M., Władysław Szajnocha (1858-1928), przewodniczący Polskiego Towarzystwa Geologicznego w latach 1921-1924, *ibid.* 41, 1971, s. 33-38; Lardemer A., Ś. P. Władysław Szajnocha, Wierchy 6, 1928, s. 127-129; Prof. Dr. Władysław Szajnocha †, *Rocz. PTG* 5, 1928, s. 353 (portr.); Ś. P. Władysław Szajnocha, Ziemia – dwutygodnik krajoznawczy ilustrowany 13, 1928, s. 322-323; Śródka A. (oprac.), Biogramy uczonych polskich, cz. VII, Nauki o Ziemi i górnicze, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 228-231.

TAPPERT JOHANN KARL WILHELM

(1830-1907)

Muzykalny florysta

Urodził się 19 lutego 1830 roku w Górnym Tomaszowie Bolesławieckim (Ober-Thomaswaldau). W jego akcie zgonu odnotowano, że ojciec był robotnikiem, a matka nazywała się Elżbieta z domu Helbig. Początkowo zamierzał zostać nauczycielem, w związku z czym w latach 1848-50 uczęszczał do seminarium nauczycielskiego w Bolesławcu (Bunzlau). Po kilku latach pracy w szkolnictwie wyjechał w roku 1856 do Berlina, by uczyć się w Akademii Muzycznej Kullaka i brać lekcje teorii muzyki u profesora Dehna. Kolejne lata spędził jako nauczyciel muzyki w Głogowie (Glogau), gdzie poznał swoją żonę, 7 lat młodszą od niego Fryderykę Otylię Paulinę, córkę głogowskiego kupca Karla Wernera i jego żony Ernestyny z domu Sander. Botaniką zainteresował się najprawdopodobniej w czasie pobytu w Głogowie – w latach 1863-67 o jego odkryciach florystycznych z okolic Głogowa pisali Rudolf von Uechtritz (→t.1) i Julius Milde (→t.1). Pierwszy z nich w uzupełnieniach do flory Śląska Friedricha Wimmera (→t.1) przytoczył ponad 100 odkrytych przez niego stanowisk z bliższego i dalszego sąsiedztwa Głogowa. W latach 1863-74 nazwisko Tapperta figurowało na liście członków Botanisches Verein der Provinz Brandenburg. Jeszcze w roku 1881 Emil Fiek (→t.1) umieścił go wśród informatorów w swojej „Flora von Schlesien” i przytoczył ponad 30 odkrytych przez niego stanowisk.

Sam Tappert w roku 1866 przeniósł się do Berlina i całkowicie poświęcił się muzyce. Dał się poznać jako wybitny znawca dawnych tabulatur i obrońca dzieła Wagnera. W latach 1876-81 redagował „Allgemeine Deutsche Musikzeitung”. Napisał wiele dzieł z dziedziny muzykologii, m.in. „Musikalische Studien”

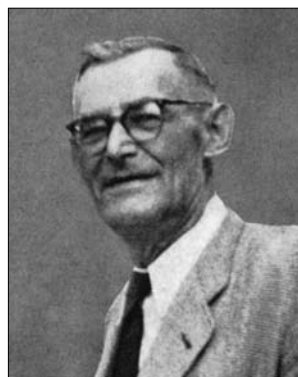
(Berlin 1868), „Ein Wagner-Lexikon” (Leipzig 1877), „Richard Wagner, sein Leben und seine Werke” (Elberfeld 1883), „Sang und Klang aus alter Zeit, hundert Musikstücke aus Tabulaturen des XVI. bis XVIII. Jahrhunderts” (Berlin 1906). Zmarł w Berlinie-Steglitz 27 października 1907 roku. Jego żona zmarła tamże 21 sierpnia 1913 roku.

Źródła: Fiek-Flora, I, s. 114, II, s. 20 – *Actaea spicata*, s. 34 – *Dentalia bulbifera*, itd.; Green J. M., Musical Biographies (The American History and Encyclopedia of Music), vol. II, Toledo-New York-Chicago 1908, s. 376; Grove G., Dictionary of Music and Musicians, vol. IV, New York 1900, s. 58; LA Berlin, Standesamt Berlin-Steglitz, Sterberegister 1907/322, 1913/416 (ancestry.de); Milde J., Über eine selten Form der *Osmunda regalis* L., Verh. Bot. Ver. Brandenb. 9, 1867, s. 116-118; Musikalisches Conversations-Lexikon, Bd. 10, Berlin 1878, s. 103; Pauer E., A Dictionary of Pianists and Composers for the Pianoforte, London-New York 1895, s. 119; Ritter F. L., The Realm of Tones, New York 1882, s. 12; Uechtritz R. v., Neue Arten der schlesischen Flora, Jber. SGVK 41, 1863, s. 92-93; Uechtritz R. v., Neue Standorte seltener Arten aus den schlesischen Flora, ibid., s. 93-96; Uechtritz-Nachträge III, IV; Uechtritz R. v., Aufzählung der schlesischen Characeen, Jber. SGVK 44, 1866, s. 88-90; Zeitschrift der Internationalen Musik-Gesellschaft 9, 1907-08, Notizen, s. 133-134; portr.: Bibliothèque nationale de France, département Musique, Est. Tappert W.001.

TETENS CARL ARNOLD

(1887-1962)

Zbieracz mięczaków

Urodził się 26 lutego 1887 roku w Opolu (Oppeln) w rodzinie chemika, późniejszego dyrektora cementowni w Groszowicach (Groschowitz) Sophusa Tetensa i jego żony Anny z domu Dameck. Po ukończeniu Gimnazjum w Opolu studiował we Wrocławiu (Breslau) budownictwo. Dodatkowo brał też udział w zajęciach z geologii na Uniwersytecie Wrocławskim,

które prowadził prof. Frech (→t.1). Po uzyskaniu dyplomu inżyniera pracował na Górnym Śląsku. Interesowały go w tym czasie kredowe i trzeciorzędowe skamieniałości okolic Opola, zwłaszcza mięczaki. Znając wiele stanowisk w okolicach Opola wydatnie pomógł →Richardowi Wegnerowi w zbieraniu materiałów do jego pracy doktorskiej. Wegner odwdzieczył się mu, nadając opisanemu przez siebie nowemu gatunkowi kredowego jeżowca nazwę *Comatula tetensi*.

W semestrze zimowym 1910/11 w Instytucie Geologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego Tetens zawarł znajomość ze studiującym wówczas we Wrocławiu Caesarem Rudolfem Boettgerem, który zachęcił go do zajęcia się współczesnymi mięczakami Górnego Śląska. Już pod koniec 1910 roku Boettger otrzymał od Tetensa sporą przesyłkę z okazami zebranymi w jednej z martwych odnóg Odry koło Opola. Ponieważ zawierała ona gatunki, których Boettger do tej pory nie znał, latem 1911 roku wybrał się on sam do Opola. W publikacji z roku 1913 wymienił 17 taksonów z odnogi Odry koło Opola, w tym nową odmianę rozdętki zaostrożonej *Physa acuta* var. *thermalis*, nowy podgatunek kulkówki rogowej *Sphaerium corneum silesiacum* i nowy gatunek kulkówki, któremu na cześć Tetensa nadał nazwę *Sphaerium tetensi*. Najprawdopodobniej nie był to jednak żaden nowy gatunek, a jedynie – jak zakładał później sam Boettger – lokalna odmiana kulkówki rzecznej (*Sphaerium rivicola*).

Sam Tetens w roku 1911 pracował już w Haspe w Westfalii. Po I wojnie światowej zamieszkał we Freiburgu Bryzgowijskim (Freiburg im Breisgau), potem pracował przy budowie kanału Ren-Herne. Wszędzie, gdzie tylko mógł, zbierał okazy mięczaków, przy czym zadowalał się powiększaniem swoich zbiorów, nie nosząc się z zamiarem ich opracowywania. Opublikował tylko kilka artykułów o swoich doświadczeniach związanych ze zbieraniem okazów (Verfahren zur Gewinnung von Konchylienschalen aus Genist, *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 51, 1919), o sprzęcie do zbierania okazów (Sammelgeräte für den Konchyliologen, *Arch. f. Molluskenk.* 63, 1931; Weitere Sammelgeräte und praktische Winke für den Konchyliologen, *ibid.*) i ostatnim stanowisku perłoródki rzecznej (*Margaritifera margaritifera*) w dorzeczu Odry (Der letzte Standort der Margaritana im Odergebiet, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 31, 1932). Chętnie natomiast udostępniał swoje zbiory malakologom, wśród których był m.in. Ulrich Steusloff. Opracował on czwartorzędowe mięczaki zebrane przez Tetensa podczas budowy kanału Ren-Herne.

Pod koniec lat 20. Tetens przeprowadził się do Finkenheerd koło Frankfurtu nad Odrą. Odwiedził wówczas w Berlinie Boettgera, który opowiedział mu

o rezultatach badań nad lokalną zmiennością szczepu z rodzaju *Pseudanodonta* w Odrze, narzekając zarazem na powolny postęp prac wynikający z niedostatku materiału badawczego. Tetens obiecał mu pomoc i dotrzymał słowa – latem 1929 roku, wykorzystując wyjątkowo niski poziom wody w Odrze, zebrał i wysłał do Berlina ponad 600 okazów. Zaskoczony Boettger stwierdził: „Nigdy w życiu nie widziałem tylu szczepu jednocześnie”.

Tylko raz Tetens zbierał okazy mięczaków poza obszarem Niemiec – w roku 1930 spędził urlop w Jugosławii, nawiązując wcześniej kontakt z malakologiem Ljudevitem Kuščerem z Lublany. Owocem tej wyprawy była duża kolekcja mięczaków ze źródlisk i jaskiń dorzecza rzeki Lublanicy. Część tej kolekcji opracował Kuščer, który opisał m.in. nowy podgatunek przytulika strumieniowego – *Ancylus fluviatilis tetensi*. Podgatunek ten okazał się jednak lokalną odmianą przyczepki jeziornej (*Acroloxus lacustris*).

Na początku lat 30. Tetens zainteresował się grozówkami (*Pisidium*), gromadząc imponującą kolekcję tych małży. W latach 1934-39 na prośbę Boettgera zwracał podczas swoich wypraw uwagę na występowanie raka pręgowanego (*Cambarus affinis*=*Orconectes limosus*), dostarczając mu wielu cennych informacji. Pod koniec lat 30. przeprowadził się do Berlina i tam pod koniec II wojny światowej podczas bombardowania uległy zniszczeniu jego prywatne zbiory, w tym kolekcja grozówówek, większa część zbiorów z Jugosławii, katalogi i biblioteka. Ocalała tylko ta część jego zbiorów – głównie kolekcja skójkowatych (Unionidae) – którą już wcześniej przekazał Muzeum Zoologicznemu Uniwersytetu w Berlinie.

Po wojnie Tetens powrócił do Finkenheerd, skąd w roku 1950 przeprowadził się do Welzow koło Spremberga w Łużyckim Zagłębiu Węglowym. W roku 1960 po poważnym upadku musiał poddać się operacji. Rok później przeszedł operację związaną z chorobą jelit. Zmarł w szpitalu w Sprembergu 27 sierpnia 1962 roku.

Źródła: AP Opole, USC Opole, księga urodzeń 1887/113; Boettger C. R., Beiträge zur Kenntnis der Molluskenfauna Schlesiens, *Nachrichtsbl. Deutsch. Malakozool. Ges.* 45, 1913, s. 153-163; Boettger C. R., Beeinflussung der Schalenform bei der Muschelgattung *Pseudanodonta* in der Oder, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde* 1931, s. 268-279; Boettger C. R., Zur Ausbreitung des nordamerikanischen Flusskrebses *Cambarus affinis* Say in Europa, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde* 1937, s. 307-311, 373; Boettger C. R., Die weitere Ausbreitung des nordamerikanischen Flusskrebses *Cambarus affinis* Say in Deutschland, *Sitz. Ber. Ges. Naturf. Freunde* 1939, s. 329-335; Boettger C. R., Die Süßwasserschnecke *Ancylus lacustris* (L.) in Höhlen, *Arch. f. Molluskenk.* 76, 1947, 129-136; Boettger C. R., Arnold Tetens (1886-1962), *Arch. f. Molluskenk.* 93,

1964, s. 165-168 (portr.; błędnie podany rok urodzenia); Kuščer L., Höhlen- und Quellschnecken aus dem Flussgebiet der Ljubljana, Arch. f. Molluskenk. 64, 1932, s. 48-62; Steusloff U., Grundzüge der Molluskenfauna diluvialer Ablagerungen im Ruhr-Emscher-Lippe-Gebiete, Arch. f. Molluskenk. 65, 1933, s. 25-40, 41-49, 97-120, 145-193, 233-244; Wegner R., Umgelagerte Kreide und Tertiär bei Oppeln, Breslau 1911, s. 8, 21.

THALHEIM LUDWIG JULIUS

EDUARD

(1819-1897)

Twórca modeli okrzemek

Urodził się 13 września 1819 roku w Oleśnicy (Oels) w rodzinie radcy kameralnego Erdmanna Thalheima i jego żony Christiany z domu Reitsch. Był starszym bratem →Reinholda Thalheima. Otrzymał w roku 1838 świadectwo dojrzałości w gimnazjum w Oleśnicy, studiował medycynę najpierw we Wrocławiu (Breslau), a następnie w Halle, gdzie w roku 1842 uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De oculi mechanismo imprimis vi obiectis se accomodandi”. W roku 1845 notowany był jako aprobowany lekarz w Berlinie, między rokiem 1848 i 1851 przeniósł się do Sycowa (Polnisch Wartenberg), a następnie, między rokiem 1856 i 1858, do Strzelina (Strehlen).

Przemierzając bliższe i dalsze okolice Strzelina w poszukiwaniu ciekawostek przyrodniczych, znalazł koło Wawrzyszowa (Lorenzberg), Gęsińca (Hussinetz) i Mikołajowa (Niklasdorf) słodkowodny kwarc ze szczątkami roślin, o którym pisał w roku 1866 Heinrich Robert Goepfert (→t.1). W roku 1869 Martin Websky (→t.1) poświęcił artykuł znalezionym przez niego w kamieniołomie w Glinicy (Gleinitz) koło Jordanowa Śląskiego (Jordansmühl) bezbarwnym granatom, zaś w roku 1871 Ferdinand Roemer (→t.1) pisał o znalezionym również przez niego w żwirowni koło Ludowa Polskiego (Klein Laudon) jurajskim eratyku ze skamieniałościami. Jego zainteresowania nie ograniczały się jednak do minerałów – poza oszlifowanym topazem dymnym Gimnazjum w Strzelinie posiadało w swoich zbiorach przyrodniczych również podarowane przez niego strusie jajo oraz czaszki sarny, wydry, wiewiórki, gołębia, pliszki, skowronka, sowy, kaczki, kszyka, indyka i ortolana, które najprawdopodobniej sam wyprzeżył.

W Strzelinie pod wpływem Friedricha Wilhelma Hilse (→t.1) i →Eduarda Bleischa zainteresował się okrzemkami, zajął się nimi jednak dopiero w Sycowie, do którego został przeniesiony ze Strzelina w roku 1871. W roku 1877 na spotkaniu Sekcji Botanicznej

Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny zaprezentował swoje modele okrzemek, które zaczął tworzyć wówczas, gdy uznał, że dwuwymiarowe rysunki i fotografie nie oddają w pełni skomplikowanej struktury i urzeźbienia ich pancerzyków. Odrzuciwszy glinę, morską piankę i wosk, tworzył początkowo modele z parafiny, okazała się ona jednak, gdy nadeszły upały, niezbyt trwałym tworzywem. Trwałe modele udało mu się stworzyć dopiero wtedy, gdy zaczął do ich rzeźbienia używać mydła glicerynowego. Pokazane modele reprezentowały wszystkie rodziny okrzemek uwzględnione przez Ludwiga Rabenhorsta w „Flora europaea algarum aquae dulcis et submarinae” (Thalheim L., Modelle von Bacillarien, Jber. SGVK 55, 1877). W następnych latach Thalheim kontynuował pracę nad modelami – w roku 1879 Ferdinand Cohn demonstrował otrzymaną od niego kolekcję modeli obejmującą wszystkie najważniejsze rodzaje okrzemek.

Z pomocy Thalheima korzystał →Oskar Kirchner, gdy opracowywał poświęconą glonom część flory roślin zarodnikowych Śląska. W swoim opublikowanym w roku 1878 opracowaniu nowej odmiany okrzemki *Synedra ulna* Ehrb. nadał nazwę *thalheimi*. Po raz ostatni w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny nazwisko Thalheima zostało wspomniane przez Ferdinanda Roemera w roku 1885, gdy za jego sprawą do Muzeum Mineralogicznego Uniwersytetu Wrocławskiego trafiły kości nosorożca włochatego znalezione w Perzowie (Perschau) koło Sycowa. Ludwig Thalheim zmarł w Sycowie w roku 1897. Informacja o jego śmierci ukazała się 21 listopada tego roku w „Zeitschrift für Medizinalbeamte”.

Źródła: Approbrite Ärzte, Königlich Preussischer Staats-Kalender 1848, s. 385; ibid. 1851, s. 397; Die approbrite Ärzte in Berlin, Handbuch über den Königlich Preussischen Hof und Staat für das Jahr 1845, s. 197; Geburten, Schl. Prov. Bl. 70, 1819, s. 363; Goepfert H. R., Über vorgelegte Stücke von silurischem Geschiebe-Kalk von Schilkowitz, Süßwasserquarz mit Pflanzenresten von Strehlen und von *Eozoon canadense*, Jber. SGVK 44, 1866, s. 52; Handbuch der Provinz Schlesien 1856, s. 68; ibid. 1858, s. 66; ibid., 1872, s. 80; Kirchner O., Algen, w: KFS 2, 1, 1878, s. 9, 11, 208; Naturalien-Sammlung, Programm des Städtischen Gymnasiums zu Strehlen 1874, s. 32; Personalien-Niederlassungen, Berliner Klinische Wochenschrift 8, 1871, s. 48; Roemer F., Über die Auffindung eines jurassischen Diluvial-Geschiebes bei Strehlen südlich von Breslau, Jber. SGVK 49, 1871, s. 41-42; Roemer F., Über einen bei Perschau, Kreis Polnisch-Wartenberg, gefundenen Knochen von *Rhinoceros tichorhinus*, Jber. SGVK 63, 1885, s. 120; Thalheim L., Vita, w: De oculi mechanismo imprimis vi obiectis se accomodandi, Halis 1842, s. (33)-(34); Verstorben sind, Zeitschrift für Medizinalbeamte 10, 1897, nr 21 (1. November), tylna strona okładki; Websky M., Über wasserhellen Granat von Jordansmühl in Schlesien, Zeitschr. Deutsch. Geol. Ges. 21, 1869, s. 753-756.

THALHEIM REINHOLD AUGUST RUDOLPH

(1822-1906)

Badacz flory Gór Stołowych i okolic Gubina

Urodził się 4 lutego 1822 roku w Oleśnicy (Oels) w rodzinie radcy kameralnego Erdmanna Thalheima i jego żony Christiany z domu Reitsch. Był młodszym bratem →Ludwiga Thalheima. Studiował farmację w Berlinie i w roku 1846 uzyskał aprobatę jako aptekarz I klasy. Pod koniec 1850 roku kupił w Nowej Rudzie (Neurode) aptekę, którą prowadził przez osiem lat. Pracując w Nowej Rudzie odkrył w okolicach Szczelińca Wielkiego (Heuscheuer) stanowisku storzanu bezlistnego (*Epipogium aphyllum*), o którym pisał Friedrich Wimmer (→t.1) w roku 1858. W tym samym roku Thalheim przeniósł się do Trzebnicy (Trebnitz), stamtąd zaś po dwóch latach do Gubina (Guben), gdzie do roku 1870 był właścicielem apteki miejskiej.

W roku 1860 został członkiem Botanischer Verein der Provinz Brandenburg. Szereg informacji o jego odkryciach z okolic Gubina podał w latach 1860-66 Paul Ascherson w wykazach nowych stanowisk z obszaru Brandenburgii. Do najważniejszych zaliczył on znalezienie przez Thalheima na morenowych wzgórzach Kaltenborner Berge na zachód od Gubina sitowia korzeniocznego (*Scirpus radicans*), w którego występowanie na obszarze Brandenburgii do tego czasu powątpiewano, i znalezienie nowej odmiany zarazy Bueka, której Ascherson nadał nazwę *Orobanche buekiana* var. *thalheimii* (Günther Beck von Mannagetta w swojej monografii uznał tę odmianę za synonim *O. alsatica typica*). Być może Thalheimowi należałoby też przypisać odkrycie nowego stanowiska liczydła górskiego (*Streptopus amplexifolius*) w Rachowicach (Rachowitz) koło Sośnicowic (Kieferstädtel) na Górnym Śląsku. W roku 1864 informację o tym stanowisku przekazał Rudolfowi von Uechtritzowi (→t.1) Hermann Kabath (→t.1), nie ma jednak pewności, czy jego odkrywcą był faktycznie Reinhold Thalheim.

W wykazach członków Botanischer Verein der Provinz Brandenburg Thalheim od roku 1870 figurował jako zamieszkały w Jeleniej Górze (Hirschberg), gdzie prowadził aptekę, a w późniejszych latach żył jako rentier. Aktywnie uczestniczył tam też w życiu miasta, będąc członkiem jego władz. Mieszkał najpierw przy Wilhelmsstrasse 1 (dziś al. Wojska Polskiego), później zaś przy tej samej ulicy pod numerem 52 i pod numerem 3. Był żonaty z Wrocławianką Dorotą, córką karczmarza Johanna Michaela Förstera i jego żony Christiany z domu Weinseck. Po jej śmierci – zmarła 8 czerwca 1894 roku – mieszkał samotnie do czasu, gdy

w roku 1903 wskutek nieszczęśliwego upadku złamał szyję kości udowej. Przeprowadził się wówczas do Wrocławia (Breslau), gdzie zamieszkał u swego bratanka, radcy szkolnego Thalheima. Zmarł w prowadzonym przez diakonisy zakładzie opieki Bethanien we Wrocławiu 29 lipca 1906 roku.

Źródła: Adressbuch Hirschberg 1877 s. 57; ibid. 1878 s. 101; ibid. 1881, s. 104; ibid. 1885, s. 67; ibid. 1902/1903, s. 67; AP Wrocław, USC Wrocław II, księga zgonów 1906/1567; Ascherson P., Die wichtigeren im Jahre 1860 entdeckten und bekannt gewordenen Fundorte in der Flora des Vereinsgebiets, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 2, 1860, s. 159-195; Ascherson P., Die wichtigeren bis zum Juni 1862 entdeckten und bekannt gewordenen Fundorte in der Flora des Vereinsgebiets, ibid. 3-4, 1861/62, s. 244-282; Ascherson P., Die wichtigeren von 1863 bis August 1866 entdeckten und bekannt gewordenen Fundorte in der Flora des Vereinsgebiets, ibid. 8, 1866, s. 105-177; Ascherson P., Über die Geschichte der botanischen Erforschung der Gegend von Guben und seinen Nachbarorten, ibid. 50, 1908, s. V-XVII; Beck von Mannagetta G., Monographie der Gattung *Orobanche*, Cassel 1890, s. 176-177; Fiek-Flora II, s. 435 – *Epipogon aphyllus*, s. 457 – *Streptopus amplexifolius*; Geburten, Schl. Prov. Bl. 75, 1822, s. 300; LA Berlin, Standesamt Hirschberg, Sterberegister 1894/233; Solms-Laubach H., Über *Orobanche buekiana* Koch, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 5, 1863, s. 53-58; Uechtritz-Nachträge III; Verzeichniss der Mitglieder, Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 2, 1860, s. XX; ibid. 12, 1870, s. XLV; Wimmer F., Über neue Arten, Formen und Standorte, beobachtet in Schlesien im Jahre 1858, Jber. SGVK 36, 1858, s. 59-61.

THIELISCH JOHANN CHRISTIAN

(1749-1827)

Badacz flory Śląska Cieszyńskiego i Górnej Austrii

Urodził się 21 września 1749 roku w Cieszynie (Teschchen) w rodzinie Martina Thielischa, od roku 1740 kantora, organisty i nauczyciela w ewangelickiej Szkole Jezusowej, i jego żony Katarzyny z domu Hank.

Uczył się w Cieszyńcu i Bratysławie (Pressburg), następnie zaś w latach 1769-72 studiował teologię w Lipsku (Leipzig). Gdy 8 listopada 1775 roku zmarł jego ojciec, zatrudniono go na jego miejsce w ewangelickiej Szkole Jezusowej.

W zachowanym w rękopisie tekście „Vom Pflanzenstudium” Leopold Jan Szersznik (→t.1), pisząc o swoich pierwszych krokach stawianych w dziedzinie botaniki, tak wspominał jego osobę: „W końcu poznałem pewnego doświadczonego w tej dziedzinie człowieka z zakonu bonifratrów o imieniu Patrycjusz, który uczynił zadość moim życzeniom i był w stanie odpowiedzieć na moje pytania. Poznałem dzięki niemu Linneusza i Tourneforta, których dzieła posiadał i dał mi do przeczytania. Jakże jednak byłem zirytowany, gdy na próżno szukałem aptekarskich nazw roślin w systemie Linneusza i tych występujących u niego w starych zielnikach! Niezadowolenie to wkrótce potem wynagrodziła mi znajomość z pewnym dostojnym człowiekiem, Joh. Chr. Tilischem (!), ówczesnym nauczycielem przy kościele ewangelickim w Cieszyńcu, obecnie superintendentem w Górnej Austrii, którą zawarłem poprzez brata Patrycjusza. Ucieszyłem się, poznawszy ziomka, który był wyśmienicie obznajomiony z botaniką, który długo przede mną wpadł na myśl, by rośliny tego księstwa zbierać i opisywać, i który w tym celu podróżował po równinach i górach, tak że zebrał, uporządkował zgodnie z metodą Linneusza i opisał już ponad tysiąc okazów”.

Znajomość Szersznika z Thielischem nie trwała długo – w roku 1782 Thielisch został pastorem w Scharthen w Górnej Austrii. Nie porzucił jednak botaniki – w roku 1783 Johann Ernst Fabri, sekretarz Towarzystwa Przyrodniczego w Halle, wymienił go wśród członków wzbogacających zbiory zielnikowe towarzystwa. W tym samym roku w pierwszym i jedynym tomie czasopisma „Abhandlungen der Hallischen Naturforschenden Gesellschaft” ukazała się najprawdopodobniej jedyna publikacja botaniczna Thielischa – „Botanisch-ökonomische Beobachtung” – poświęcona tojadowi mocnemu (*Aconitum napellus*=*A. firmum*) i jego toksycznym właściwościom.

Od 19 maja 1783 roku Thielisch pełnił obowiązki superintendenta diecezji ewangelickiej obejmującej Górną Austrię i Tyrol. Dekretem z dnia 15 lipca 1827 roku został mianowany członkiem c.k. Rady Konsystorialnej, w której powierzono mu nadzór nad podatkami. Zmarł w dwa miesiące po tej nominacji, 25 września 1827 roku w Scharthen.

Źródła: Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszyńcu, księga chrztów Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszyńcu 1709-1752, sygn. 1048, s. 756; Biermann G., Geschichte

der evangelischen Kirche öster. Schlesien, Teschen 1859, s. 64, 71, 107, 125; Biermann G., Geschichte der k. k. evangelischen Gymnasiums, w: Fest-Programm des k. k. evangelischen Gymnasiums zu Teschen, Teschen 1859, s. 23, 25, 27, 29; Fabri J. E., Kurze Geschichte der Hallischen Naturforschenden Gesellschaft, Abhandlungen der Hallischen Naturforschenden Gesellschaft 1, 1783, s. XIII-XX; NND 5, 1827, Ilmenau 1829, Th. 2, poz. 1085, s. 1142; Ordentliche und Ehrenmitglieder der Hallischen Naturforschenden Gesellschaft, Abhandlungen der Hallischen Naturforschenden Gesellschaft 1, 1783, s. [XLI]-[XLIV]; Spyra J., Środowisko intelektualne Cieszyzny w czasach Leopolda Jana Szersznika, w: Ks. Leopold Jan Szersznik znany i nieznany, Cieszyń 1998, s. 48-66; Szersznik L., Vom Pflanzenstudium, w: Miszellen von verschiedenen Erfahrungen, Beobachtungen und Bemerkungen zusammen getragen, s. 3-4, Książnica Cieszyńska, sygn. DD II 10; portr. z: Satzinger F., Vöcklabruck – Stadtgeschichte von den Anfängen bis 1850, Vöcklabruck 2006, s. 396.

TORKA VALENTIN

(1867-1952)

Badacz flory i fauny Wielkopolski i Śląska

Urodził się 28 stycznia 1867 roku w Starych Kotkowicach (Alt-Kuttendorf) koło Głogówka (Oberglöga) w rodzinie rolnika Franza Torki i jego żony Magdaleny z domu Gniska. Pracował w młodości jako leśniczy w Galicji i w roku akademickim 1887/88 przez dwa semestry studiował w Akademii Leśnej w Tharandt, później jednak ukończył Seminarium Nauczycielskie w Pilchowicach (Pilchowitz) i przeszedł do pracy w szkolnictwie. Pierwszy egzamin nauczycielski zdał 16 marca 1893 roku w seminarium nauczycielskim w Pilchowicach, drugi – 23 października 1895 roku w Gościkowie (Paradies) w ówczesnym powiecie międzyrzeckim (Kreis Meseritz). Od roku 1893 pracował jako nauczyciel w szkole ludowej w Jordanowie (Jordan) w ówczesnym powiecie sulechowsko-świebodzińskim (Kreis Züllichau-Schwiebus), rok później

został przeniesiony do szkoły ludowej w pobliskim Nowym Dworcu (Neuhöfchen), a w roku 1898 do szkoły ludowej w Świebodzinie (Schwiebus). 11 maja 1902 roku ożenił się w Nowym Dworcu z urodzoną 18 stycznia 1882 roku w Jordanowie Hedwig Marią Anną, córką kupca Carla Vogla i jego żony Franciszki z domu Lauffer, z którą miał 7 dzieci. W latach 1906-20 był nauczycielem gimnazjalnym w Nakle nad Notecią (Nakel an der Netze) w ówczesnym powiecie wyrzyskim (Kreis Wirsitz), następnie zaś aż do przejścia na emeryturę w marcu 1932 roku uczył w gimnazjum w Prudniku (Neustadt).

Jako botanik – od roku 1895 członek Oddziału Botanicznego Przyrodniczego Stowarzyszenia Prowincji Poznańskiej i od roku 1901 członek Botanischer Verein der Provinz Brandenburg – zajmował się początkowo florą roślin naczyniowych z okolic Jordanowa, Nowego Dworcu i Świebodzina, jednak już w roku 1901 opublikował pierwszy artykuł o okrzemkach, a dwa lata później pierwszy artykuł poświęcony mszakom. Od tego czasu algologia i briologia znajdowały się stale w centrum jego zainteresowań botanicznych. W roku 1914 zaczął dystrybuować wydawnictwo zielnikowe „Bryotheca Posnaniensis”, ukazały się jednak tylko jego dwa pierwsze fascykuly (numery 1-100). Zielnik zawierający numery 101-250, które miały się znaleźć w planowanych trzech kolejnych fascykulach, przekazał później Muzeum Wielkopolskiemu w Poznaniu (Posen). Jego pierwsze publikacje entomologiczne poświęcone były smolikowi szyszkowcowi (*Pissodes validirostris* (Sahlberg)), chrząszczowi z rodziny ryjkowcowatych (Curculionidae), paziowi królowej (*Papilio machaon* L.) i cybeli Inowcowi (*Tettigometra obliqua* (Panz.)), piewikowi z rodziny cybelowatych (Tettigometridae), później jednak zajmował się głównie błonkówkami, w obrębie których specjalizował się zwłaszcza w gąsienicznikach (Ichneumonoidea).

W latach 20. był członkiem Verein Schlesischer Ornithologen, w roku 1923 opublikował artykuł o ptakach z okolic Prudnika, a w latach 1924-27 informacje o jego obserwacjach ornitologicznych z okolic Prudnika publikował Eberhard Drescher (→t.1). Od roku 1928 współpracował z Zielnikiem Śląskim – jego doniesienia florystyczne z lat 1928 i 1929 znalazły się w sprawozdaniach Theodora Schube (→t.1), zaś w latach 1931 i 1932 opublikował je →Emil Schalow. W sprawozdaniu tego drugiego z roku 1935 wymieniona została panna Torka – była to córka Torki, urodzona 18 lipca 1908 roku w Nakle nad Notecią Hedwig Margarete, która była nauczycielką w Państwowym Wyższym Liceum w Opolu (Oppeln), a po II wojnie światowej pracowała w Max Planck Institut für Züchtungsforschung w Kolonii (Köln).

Wiele z opisanych przez niego nowych gatunków okazało się synonimami gatunków opisanych już wcześniej. W roku 1921 znalazł między Starymi Kotkowicami i Wróblinem (Fröbel) na chabrze łąkowym samce i samice spójnicy, które – uznawszy je za przedstawicieli nowego gatunku – opisał pod nazwą *Melitta centaureae*. Dziś nazwa ta uważana jest za synonim nazwy spójnicy lucernowej, *Melitta leporina* Panzer. Znane były też już wcześniej nauce opisane przez niego gatunki gąsienicznika *Megaplectes lucens* (= *Megaplectes monticola* (Gravenhorst)) i przydanki *Trigonallys prudnicensis* (= *Pseudogonalos hahnii* (Spinola)). Więcej szczęścia miał opisany przez niego w roku 1907, znaleziony w okolicach Nakła gatunek soczeniczka *Aloina collina* (pierwotnie *Aloina longirostris*), mchu z rodziny ploniwowatych (Pottiaceae) i opisany w roku 1939 gatunek gąsienicznika *Cryptus szulczewskii*, któremu Torka nadał nazwę na cześć swego przyjaciela, wielkopolskiego nauczyciela, przyrodnika i etnografa Jerzego Wojciecha Szulczewskiego.

Z opisanych przez niego nowych gatunków okrzemek w literaturze przytaczane są *Cymbella mutica* z „Siedmiu Źródeł” koło Nakła nad Notecią i *Caloneis potamea* odkryta przez niego w jeziorze Paklicko Wielkie koło Świebodzina, ponownie znaleziona w jeziorze Zelwa na Podlasiu. Znaleziona w roku 1932 koło Prudnika *Navicula hexagona* to obecnie *Decussata hexagona* (Torka) Lange-Bertalot. Status wielu innych (m.in. *Gomphonema cyclocephalum*, *Navicula recognita*, *Pinnularia s-signata*, *Pinnularia umbratica*) jest niepewny.

Koniec II wojny światowej przyniósł w życiu Torki dramatyczne zmiany. Wszystkie jego zbiory i materiały spłonęły, a on sam w marcu 1945 roku musiał z rodziną opuścić Prudnik. Przeniósł się wtedy do Wirttembergii, gdzie zamieszkał w Bärenthal w powiecie Sigmaringen. Zmarł tam 3 listopada 1952 roku. Jego nazwisko w roku 1971 upamiętnił węgierski entomolog Jenő Papp w nazwie błonkówki *Bracomorpha torkai* z rodziny męczelkowatych (Braconidae). Torka wyhodował w roku 1935 samiec tego gatunku z larwy pasożytującej na bierze lipowej (*Exocentrus lusitanus* L.), chrząszczu z rodziny kózkowatych (Cerambycidae).

Ważniejsze publikacje: Mitteilungen zur Flora von Jordan, Paradies und Neuhöfchen, *Zeitschr. Bot. Abt. Naturw. Ver. Posen* 4, H. 3, 1898; Verfärbung und Fall des Laubes im Herbst in der Umgegend von Paradies-Jordan-Schwiebus, *ibid.* 6, H. 3, 1900; Beiträge zur Flora der Umgegend Paradies-Jordan, *ibid.*; *Anthericum liliago*, *ibid.* 7, H. 2, 1900; Diatomeen (Bacillariaceae), *ibid.* 7, H. 3, 1901; Mitteilungen zur Flora der Umgegend Paradies-Jordan und Schwiebus, *ibid.* 8, H. 3, 1902; Bryologische Beiträge, *Allg. Bot. Zeitschr.* 9, 1903; Bryologisches aus der Umge-

gend von Paradies-Jordan, *Zeitschr. Bot. Abt. Naturw. Ver. Posen 9, H. 1*, 1902; Bryologisches aus der Umgegend von Paradies-Jordan, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen 9, H. 3*, 1903; *Pissodes validirostris* Gyll.=*strobili* Redtb., *ibid.* 11, H. 1, 1904; *Aloina brevisrostris* (Hook. u. Grev.) Kindb., *ibid.* 11, H. 2, 1904; Während des Ausflugs am 14. August 1904 bei Krummfließ und Promno in der Nähe von Pudewitz beobachtete Moose und Algen, I. Moose, *ibid.*; *Bryum uliginosum* (Bruch.) Br. et Sch., *Allg. Bot. Zeitschr.* 10, 1904; Neuentdeckte Moose in der Provinz Brandenburg, *ibid.*; Moose des Kreises Züllichau-Schwiebus, *Helios – Organ des Naturwissenschaftlichen Vereins Frankfurt/Oder 21*, 1904; Beiträge zur Biologie von *Papilio machaon* L., *Entom. Zeitschr.* 19, 1905; *Tettigometra obliqua* Panz., *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 1, 1905; Während des Ausflugs am 14. August 1904 bei Krummfließ und Promno in der Nähe von Pudewitz beobachtete Moose und Algen, II. Algen, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen. 11, H. 3*, 1905; Zur Moosflora der Provinz Posen, *ibid.* 12, H. 1, 1905; Botanische Ergebnisse einer Exkursion zwischen Belenczin und Tuchorze (Kr. Bomst) am 2. August 1905, A. Gefäßpflanzen, *ibid.* 12, H. 3, 1906 [mit H. Bothe]; Botanische Ergebnisse einer Exkursion zwischen Belenczin und Tuchorze (Kr. Bomst) am 2. August 1905, B. Moose, C. Pilze, *ibid.* 13, H. 1, 1906 [mit H. Bothe]; Bacillarien der Provinz Posen, *ibid.*; Algen der Ordnung Conjugatae aus der Umgebung von Schwiebus, *Helios 23*, 1906; Zwei Feinde des gemeinen Wacholders (*Phloeosinus thujae* und *Callidium castaneum*), *Naturwiss. Zeitschr. f. Land- u. Forstwirtschaft.* 4, 1906; *Bryum badium* Bruch, *Hedwigia 45*, 1906; *Aloina longirostris* n. sp., *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen 14, H. 1*, 1907; *Melanophila cyanea* Fabr., *Entom. Blätter 3*, 1907; *Cryptorrhynchus lapathi* L., *ibid.* 4, 1908; Fischverzehende Vögel als Insektenfresser, *ibid.*; Algen der Provinz Posen, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen 15, H. 1*, 1908; Geradflügler aus dem nordöstlichen Teil der Provinz Posen, *ibid.* 15, H. 2, 1908; Diatomeen der Warthe bei Posen, *ibid.* 15, H. 3, 1909; *Timmia megapolitana* Hedw. in der Provinz Posen, *Hedwigia 48*, 1909; Ein Kieferninsekt aus der Ordnung der Orthopteren, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 5, 1909; Zur Erforschung Posener Algen, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen 16, H. 3*, 1910; Neue Beiträge zur Algenflora der Provinz Posen, *ibid.* 17, H. 1, 1910; Lebermoose aus dem Nordosten der Provinz Posen, *Hedwigia 50*, 1911; Zur Algenflora der Umgegend von Bromberg, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 54, 1912; Die Bienen der Provinz Posen, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen 20, H. 1-6*, 1913; Zur Floristik der Kreise Samter und Birnbaum, *ibid.* 21, H. 2, 1914; Raubzug von *Polyergus rufescens* Latr., *Deutsche Entom. Zeitschr.* 1914; Ichneumoniden der Provinz Posen, *ibid.* 1915; Diatomeen der Brahe und der Netze, *Zeitschr. Naturwiss. Abt. Posen 22, H. 1*, 1915; *Betula humilis* Schnrk. im Regierungsbezirk Bromberg, *ibid.* 23, H. 1, 1916; *Helix obvia* (Ziegl.) Hartm., *ibid.*; Einige seltene Hymenopteren Posens, *ibid.* 23, H. 3, 1916; Goldwespen (Chrysididae) aus Posen, *ibid.* 23, H. 4, 1917; Ichneumoniden der Provinz Posen, *Entom. Rundschau 35*, 1918; Abweichende Färbung einer *D. galli*-Raupe, *ibid.* 39, 1922; *Melitta centaureae* sp. n., *ibid.*; Diatomeen einiger salzhaltiger Orte Posen, *Deutsche Wiss. Zeitschr. f. Polen, H. 1*, 1923; Die Vögel des Kreises Neustadt, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 9, 1923; Seltene Bienen Oberschlesiens, *Intern. Entom. Zeitschr.* 18, 1924-25; Futterpflanzen von *Papilio machaon* L., *ibid.* 19, 1925-26; Zur Bienenfauna Oberschlesiens, *ibid.* 20, 1926-27; Vorkommen der Sumpfschildkröte im Kreise Neustadt O./S., *Aus dem Oberglogauer Lande 2, nr 12*, 1926; Beobachtungen über die Eiabgabe von *Sirex spec-*

trum L. und den Schmarotzer *Rhyssa persuasoria* L., *Anz. f. Schädlingsk.* 2, 1926; Zwei wenig bekannte Moose, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 68, 1926; *Angitia rufipes* Grav., ein Parasit der Kohlweisslingsraupe, *Anz. f. Schädlingsk.* 3, 1927; Mollusken-Fauna der Gegend von Nakel (Naklo), *Deutsche Wiss. Zeitschr. f. Polen, H. 9*, 1927 [mit E. Müller]; Zur Moosflora von Grosspolen, *ibid.*; Die Tierwelt, w: Führer durch Neustadt und Umgegend, Neustadt O./S. 1927; Botanische Erforschung Oberschlesiens im vorigen Jahrhundert, *Der Oberschlesier 10*, 1928; Ein Schädling des weissen Senfs (*Sinapis alba* L.), *Anz. f. Schädlingsk.* 4, 1928; Der faunistische und floristische Charakter des Kreises Neustadt O./S., *Aus dem Oberglogauer Lande 4, nr 3-4*, 1928; *Chlorops taeniopus* Meig. als Weizenschädling, *Zeitschr. f. Entom. 3. F. 16*, 1928; Blattwespen Oberschlesiens, *ibid.* 3. F. 17, 1929; Die Insekten, eine wirtschaftliche Macht, mit besonderer Berücksichtigung der Schädlinge in den letzten zehn Jahren im Kreise Neustadt O./S., *Heimatblatt für den Kreis Neustadt O./S., nr. 5*, 1929; Parasiten der Kohlschabe (*Plutella maculipennis* Crt.), *Anz. f. Schädlingsk.* 5, 1929; Für Aquarienliebhaber, *Der Oberschlesier 11*, 1929; *Gomphonema augur* Ehrbg. und *Gomphonema parvulum* Ktg., *Hedwigia 70*, 1930; Die Moosflora von Oberschlesien, *ibid.*; Ichneumoniden Oberschlesiens, *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 25-26, 1930-31; Diatomeen des Faulschlammes von Kostenthal in Oberschlesien, *Bot. Archiv 34*, 1931; *Pinnularia s-signata* nov. spec., *Arch. f. Hydrobiol.* 22, 1931; *Ips oembrae* Heer und *Dendroctonus micans* Kug. in Oberschlesien, *Entom. Mitt.* 29, H. 3, 1932; Drei neue Diatomeen, *Hedwigia 73*, 1933; Beiträge zu meiner Veröffentlichung über „Die Bienen der Provinz Posen“, *Deutsche Wiss. Zeitschr. f. Polen, H. 26*, 1933; *Carabus variolosus* F., *Entom. Blätt.* 30, H. 1, 1934; *Amphimallus assimilis* Herbst, *ibid.* 30, H. 3, 1934; *Pristophora alnivora* Htg., *Arb. Physiol. Angew. Ent. Berlin-Dahlem 1*, 1934; *Megaplectes lucens* nov. spec. (Hym. Ichneum.), *ibid.* 2, 1935; Erforschung der Algenflora Oberschlesiens, *Der Oberschlesier 17*, 1935; Diatomeenaufwuchs von *Potamogeton nitens* Web., *Arch. f. Hydrobiol.* 29, 1935; *Trigonalys prudnicensis* (nov. spec) (Hymenoptera: Trigonalidae), *Arb. Physiol. Angew. Ent. Berlin-Dahlem 3*, 1936; Die Zwergspitzmaus (*Sorex minutus* L.) bei Neustadt Oberschl., *Heimatblätter für den Kreis Neustadt O./S., nr 1*, 1937; Diatomeen der „sieben Quellen“ bei Nakel (Naklo) a/Netze, *Deutsche Wiss. Zeitschr. f. Polen, H. 32*, 1937; Was am Wege grünt und blüht..., *Der Oberschlesier 20*, 1938; Eine neue Ichneumoniden-Art (Hymenoptera) aus der Umgegend von Naklo (Pomorze, Polen) nebst ergänzendem Verzeichnis von Ichneumoniden aus jener Gegend, *Ann. Mus. Zool. Pol.* 13, z. 25, 1939.

Źródła: AP Bydgoszcz, USC Naklo, księga urodzeń 1908/180; Banaszak J., The persistence of and changes in a bee fauna over the last century, case of Wielkopolska-Kujawy Lowland in western Poland, *Pol. Journ. Entom.* 79, 2010, s. 367-409; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Torka Margarete; *ibid.*, Personalbögen – Torka Valentin; Bischoff H., Über *Trigonalys prudnicensis* Torka und *Tr. hahni* var. *enslini* Torka, *Arb. Physiol. Angew. Ent. Berlin-Dahlem 3*, 1936, s. 223-224; Bryotheca Posnaniensis, *Herbarium 35*, 1914, s. 324; *ibid.* 37, 1914, s. 346; Dörfler-Adressbuch 1902, s. 46; *ibid.* 1909, s. 72; Drescher E., Über den Vogelbestand der Provinz Schlesien von Februar 1923 bis März 1924, *Ber. Ver. Schl. Ornith.* 10, 1924, s. 10-87; Drescher E., Über das Verhalten der Vögel der Provinz Schlesien vom März 1924 bis März 1925, *ibid.* 11, 1925, s. 10-24; Dre-

sch E., Ornithologische Mitteilungen aus Schlesien, *ibid.* 13, 1927, s. 132-137; Dzieczkowski A., SBP, s. 545-546; Hoffmann-Adressbuch, s. 107; Judeich F., Zur Geschichte der Forstakademie Tharandt während der 25 Jahre, Tharandt. Forstl. Jb. 41, 1891, s. 3-132; Junk-Adressbuch, s. 54; Kössler-Personenlexikon, Band: Tabulski-Tzschentke, s. 118; LA Berlin, Standesamt Neuhöfchen, Heiratsregister 1902/3 (*ancestry.de*); Papp J., *Bracomorpha torkai* gen. et sp. n. und Mitteilungen über einige *Bracon* Fabr.-Arten von Ratzeburg, Schmideknecht und Faringer (Hymenoptera, Braconidae), *Reichenbachia* 13, 1970-71, s. 275-292; Picińska-Faltynowicz J., *Caloneis potamea* Torka – existing but forgotten species, w: Abstracts of the 5th Central European Diatom Meeting (5th CEDIATOM), Szczecin, 24-27 March 2011, Szczecin 2011, s. 39-40; Schalow-Durchforschung 1931, 1932, 1935; Schube-Durchforschung 1928, 1929; Siemińska J., Polscy badacze okrzemek, *Wiad. Bot.* 51, 2007, s. 27-43; Szafranówna H., Przyczynki do historii badań flory poznańskiej, Poznań 1933, s. 33-35 (portr.); Verzeichnis der Mitglieder, *Zeitschr. Bot. Abt. Naturw. Ver. Posen* 2, H. 2, 1895, s. 64; Verzeichnis der Mitglieder, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 43, 1901, s. LXXIII.

TWRDY KONRAD ADAM

(1844-1920)

Znany zoolog, geolog i popularyzator zagadnień przyrodniczych

Urodził się 8 października 1844 roku w Żulowej (Žulová, Friedeberg) w powiecie jesenickim. Jego ojciec, pochodzący z Opawy (Troppau) Vincenz Twrdy, był księżącym urzędnikiem w Żulowej, a matka, Bertha, była córką księżcego urzędnika Franza Specka, który pracował w zamku Jánský Vrch (Johannesberg). Pracę w szkolnictwie rozpoczął w roku 1869 jako nauczyciel pomocniczy w Głównym Niemieckim Gimnazjum w Brnie (Brünn). W roku szkolnym 1870/71 został zaaprobowany jako kandydat do pracy w szkolnictwie w zakresie historii naturalnej dla wszystkich klas gimnazjalnych oraz matematyki i fizyki dla niższych klas. W tym samym roku został skierowany do Gimnazjum Głównego w Krems w północno-wschodniej Austrii. Rok później ożenił się z 7 lat młodszą Adelą, córką biskupiego dyrektora kameralnego Antona Schrolla z Jánského Vrchu i jego żony Eleonory z domu Petsch. Miał z nią trzy córki i dwóch synów – Florę Antonię Eleonorę, zmarłego w wieku czterech lat Antona Konrada Vincenza, Judytę, Konrada i Adelę. Cała piątka przyszła na świat w Krems.

W roku 1874, nosząc już tytuł profesora gimnazjalnego, Twrdy został członkiem komisji egzaminacyjnej dla szkół ludowych i miejskich w Krems. W roku 1882 otrzymał zgodę na zmianę dotychczasowego miejsca pracy i od roku szkolnego 1884/85 pracował w c.k. Państwowej Głównej Szkole Realnej w 3 okręgu gminnym w Wiedniu. Był autorem prac z dziedziny zoolo-

gii i geologii publikowanych głównie w programach szkolnych. Napisał też kilka cenionych podręczników geologii i krystalografii. W roku 1888 został członkiem Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu. Ofiarował towarzystwu przy tej okazji zbiór muszli, po trzech latach zrezygnował jednak z członkostwa. W latach 1900-1901 pod pseudonimem Konrad Friedeberg zamieścił szereg artykułów o charakterze popularyzatorskim na łamach „Neues Wiener Tagblatt” (m.in. Wiener Boden, Handschrift der Natur, Mährische Mammutjäger, Bonmot, Tierleben im Winter).

W wiedeńskim „Lehmann’s Allgemeiner Wohnungs-Anzeiger” jeszcze w roku 1905 figurował pod adresem Seidengasse 45 jako profesor gimnazjalny, jednak już w roku 1903 przeszedł w stan spoczynku. W latach 1906-07 mieszkał przy Pilgramgasse 24, później do roku 1909 przy Gentzgasse 65 i do roku 1920 przy Währingerstrasse 126. Zmarł 11 lipca 1920 roku. Trzy dni później został pogrzebany na wiedeńskim Zentralfriedhof. Jego żona mieszkała pod koniec życia przy Herbeckstrasse 49 u córki Judyty, która prowadziła zakład krawiecki. Zmarła 24 lutego 1925 roku.

Ważniejsze publikacje: Über den Bau und die Entwicklung des Respirationsapparates im Bereiche der wirbellosen Thiere, Programm des Obergymnasiums in Krems, Krems 1876; Die Gastropodenfauna von Wien, des Wiener Waldes und der angrenzenden Gebiete, Programm der k.k. Ober-Realschule in der Vorstadt Landstrasse in Wien 1888/89,

Wien 1889; Die Vermehrung und Fortpflanzung im Reiche der Thiere, Leipzig und Wien 1900; Über die verwandtschaftlichen Beziehungen der recenten Säugethiere zu ihren Vorfahren in der geologischen Vergangenheit, Programm der k.k. Staats-Oberrealschule im III. Gemeindebezirke in Wien, Wien 1900; Methodischer Lehrgang der Krystallographie, ein Lehr- und Übungsbuch zum Selbstunterrichte, Wien 1900 (str. tyt. na il.); Festgedicht zu der am 12. November 1901 abgehaltenen Feier des 50-jährigen Bestandes der k.k. Staats-Oberrealschule im III. Gemeindebezirke in Wien, Wien 1902; Lehrbuch der Mineralogie und Geologie für die oberen Classen der österreichischen Realschulen, Wien 1902.

Žródla: Adressbuch Wien 1905, Bd. 2, s. 1394, ibid. 1906, s. 1107, ibid. 1907, 1139, ibid. 1908, s. 1185, ibid. 1909, s. 1247, ibid. 1910, s. 1285, ibid. 1920, s. 1395, ibid. 1925, s. 1939; Ausgeschiedene Mitglieder, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 41, 1891, s. XXVIII; BZÖ, s. 382, 404; Diözesanarchiv St. Pölten, Krems, Pfarrkirche St. Veit, Taufbuch 1870-78, k. 222, 321, 404; ibid., Taufbuch 1878-86, k. 133, 228; Diözesanarchiv Wien, Pfarramt Weinhaus, Sterbebuch 1920, k. 45; ibid. Pfarramt Gersthof, Sterbe-Protokoll 1919-27, k. 1925/4; Neu eingetretene Mitglieder, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 38, 1888, s. 15, 21; Personal- und Schulnotizen, Zeitschr. f. Österr. Gymn. 22, 1871, s. 624; ibid. 25, 1874, s. 76; ibid., 33, 182, s. 805; Veränderungen im Lehrkörper, Jahresbericht der k.k. Staats-Oberrealschule im III. Gemeindebezirke in Wien 1903/1904, Wien 1904, s. 47; Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Jg. 1871, s. 217, 244; Wenzelides O., Heimatgeschichte 3, Troppau 1922, s. 85; ZA Opava, římskokatolická fara Žulová, matriky narozených 1844-1857, k. 2; ibid., římskokatolická fara Javorník, matriky oddaných 1862-1916, k. 62.

UTTENDÖRFER OTTO

(1870-1954)

Ornitolog, botanik, historyk kościoła Braci Morawskich

Urodził się 14 stycznia 1870 roku w Königsfeld im Schwarzwald w Badenii-Wirtembergii w rodzinie dyrektora szkoły dla chłopców Ottona Ferdinanda Uttendörfera i jego żony Marii z domu Scheuber. W roku 1873 jego ojciec został docentem Akademii Teologicznej Kościoła Braci Morawskich w Pawłowiczkach (Gnadenfeld) koło Koźła (Cosel) i cała rodzina przeprowadziła się na Górnym Śląsku. Uttendörfer uczęszczał do szkół w Pawłowiczkach, Herrnhut i Niskiej (Niesky) na Łużycach, gdzie w roku 1889 uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach 1889-92 studiował teologię w Pawłowiczkach, następnie, zdawszy egzamin teologiczny, pracował jako nauczyciel w Niskiej. Jako że przyswoił sobie już wówczas samodzielnie rozległą wiedzę przyrodniczą, powierzono mu tam lekcje przyrodoznawstwa. Po semestrze spędzonym w Getyndze (Göttingen), gdzie słuchał wykładów z zoologii i botaniki, został w roku 1897 diakonem i objął kierownictwo szkoły realnej w Piławie Górnej (Gnadenfrei) w powiecie dzierzoniowskim (Kreis Reichenbach). Zdawszy w latach 1899 i 1900 egzaminy rektorskie, w roku 1901 został przeniesiony do Niskiej, gdzie do roku 1903 był nauczycielem przyrodoznawstwa, później zaś, do roku 1913, dyrektorem seminarium nauczycielskiego. Od roku 1913 odpowiadał w najwyższych władzach kościoła Braci Morawskich za finanse szkolnictwa. W roku 1937 ze względu na stan zdrowia został przeniesiony w stan spoczynku.

Jako przyrodnik zajmował się botaniką i ornitologią. W pierwszej z tych dziedzin nigdy niczego nie opublikował, toteż świadectwem jego aktywności na tym polu jest wyłącznie rękopis „Botanische Erinnerungen” i informacje o jego florystycznych

odkryciach z okolic Niskiej, Mużakowa (Muskau), Niemczy (Nimptsch), Nowej Soli (Neusalz), Piławy Górnej, Przewozu (Priebus), Srebrnej Góry (Silberberg) i Wojrowic (Hoyerswerda), które w latach 1901-11 opublikował w swoich sprawozdaniach Theodor Schube (→t.1). Jako ornitolog Uttendörfer rozpoczął 10 kwietnia 1894 roku wraz z →Williamem Baerem systematyczne poszukiwania wypłuków ptaków szponiastych i sów. W roku 1901 powstała skupiona wokół niego robocza grupa poszukiwaczy wypłuków, która nieustannie się powiększała i liczyła w niektórych latach nawet 100 członków. Dzięki temu było możliwe przebadanie do roku 1922 ponad 10 tysięcy wypłuków. W latach 30. Uttendörfer zbierał materiały do swych badań na Górnym Śląsku, w Górach Stołowych, Górach Sowich i w dolinie Baryczy. Wynikom tych wieloletnich badań poświęcił ok. 60 artykułów w prasie ornitologicznej, obszerną rozprawę opublikowaną w czasopiśmie Towarzystwa Przyrodniczego w Zgorzlecu (Görlitz) oraz dwie książki o odżywianiu się ptaków szponiastych i sów z lat 1939 i 1952. Z badaniami tymi wiązało się zainteresowanie Uttendörfera drobnymi ssakami, choć jednak prowadził na tym polu rozległe studia, wśród jego publikacji można znaleźć tylko nieliczne przyczynki poświęcone m.in. odkryciu smużki leśnej (*Sicista betulina*) na obszarze Niemiec. W uznaniu jego zasług dla nauk przyrodniczych w roku 1950 Fakultet Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu w Berlinie na wniosek Erwina Stresemanna i Konrada Hertera nadał mu tytuł doktora honoris causa.

Drugi tytuł doktora honoris causa nadał mu w tym samym roku Fakultet Teologiczny Uniwersytetu w Marburgu za dorobek obejmujący zarówno historię kościoła Braci Morawskich, jak i życie oraz dokonania jego założyciela Nikolausa Ludwiga von Zinzendorfa. Obydwa obszary zainteresowań Uttendörfera łączył obszerny artykuł o pielęgnowaniu nauk przyrodniczych w kościele Braci Morawskich z roku 1916. Zmarł 21 marca 1954 roku w Herrnhut.

Ważniejsze publikacje: Die Lebensgemeinschaft des Kiefernwaldes, w: Jahresbericht des Pädagogiums der evangelischen Brüder-Unität zu Niesky, 1894; Leitfaden der Naturkunde für mittlere und höhere Schulen, Leipzig 1895; Das Tropenprinzip Zinzendorfs und der Brüdergemeine und seine Anwendung auf die uns gegenwärtig bewegende Lehrfrage, Leipzig 1897; Auf den Spuren gefiederter Räuber – Studien zweier Waldpolizisten, *Ornith. Monatsschr.* 22, 1897 [mit W. Baer]; Tatsachen zur Bedeutung der Krähe in der Natur, *ibid.* [mit W. Baer]; Beiträge zur Beurteilung der Technik und Bedeutung unserer Spechte, *ibid.* 23, 1898 [mit W. Baer]; Auf den Spuren gefiederter Räuber, Nachtrag, *ibid.* [mit W. Baer]; Raubvögelspeisezettel, *ibid.* 26, 1901; Aus dem naturkundlichen Tagebuch des Nieskyer Lehrerseminars, *Aus der Heimat* 14, 1901; Raubvogelthaten

1901 und 1902, *Ornith. Monatsschr.* 28, 1903; Ein Ausflug auf den Crebaer Hammerteich, *Natur und Schule* 3, 1904; Das Erziehungswesen Zinzendorfs und der Brüdergemeine in seinen Anfängen, Berlin 1912; Der Sanderling (*Calidris arenaria*) auf der Konsulstrasse, *Ornith. Monatsschr.* 37, 1912; Die wichtigsten Missionsinstruktionen Zinzendorfs, *Hefte zur Missionskunde* 12, 1913; Die Raubvögel und die Vogelwelt, geprüft an zweitausend Raubvogeltaten, *Ornith. Monatsschr.* 39, 1914; Die Brüder – aus Vergangenheit und Gegenwart der Brüdergemeine, Herrnhut 1914 (red.; 2. Aufl. Herrnhut 1914, 3. Aufl. Gnadau 1922); Die Entwicklung der Pflege der Naturwissenschaften in der Brüdergemeine, *Zeitschrift für Brüdergeschichte* 10, 1916; Unsere Beute an Raubvogeltaten im Jahre 1916, *Ornith. Monatsschr.* 42, 1917; Raubvogeltaten im Jahre 1917, *ibid.* 43, 1918 [mit H. Kramer]; Raubvogelrupfungen 1918, *ibid.* 44, 1919 [mit H. Kramer]; Zinzendorf und die Frauen – kirchliche Frauenrechte vor 200 Jahren, Herrnhut 1919; Raubvogeltaten im Jahre 1919, *Ornith. Monatsschr.* 45, 1920 [mit H. Kramer]; Zinzendorf und die Jugend – die Erziehungsgrundsätze Zinzendorfs und der Brüdergemeinde, Berlin 1923; Alt-Herrnhut, Herrnhut 1925-26; Zinzendorfs Weltbetrachtung, eine systematische Darstellung der Gedankenwelt des Begründers der Brüdergemeine, Berlin 1929; Studien zur Ernährung unserer Tagraubvögel und Eulen, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 31, 1930; Die Rolle des Sperbers in der Natur, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 16, 1930; Zinzendorfs Gedanken über den Gottesdienst, Herrnhut 1931; Beobachtungen über die Ernährung unserer Tagraubvögel und Eulen im Jahre 1930, *Journ. f. Ornith.* 79, 1931; Beobachtungen über die Ernährung unserer Tagraubvögel und Eulen im Jahre 1931, *ibid.* 80, 1932; Beobachtungen über die Ernährung unserer Tagraubvögel und Eulen im Jahre 1932, *ibid.* 82, 1934; Zinzendorfs religiöse Grundgedanken, Herrnhut 1935; Die Ernährung der deutschen Raubvögel und Eulen und ihre Bedeutung in der heimischen Natur, Neudamm 1939; Zinzendorfs christliches Lebensideal, Gnadau 1940; Zur Ernährung der Schleiereule, *Beitr. Fortpfl. Biol. Vögel* 18, 1942; Einiges vom Waldkauz, *ibid.* 19, 1943; Über die Beute der Schleiereulen, *Tyto alba alba*, in Luxemburg und Frankreich, *Zeitschr. f. Säugetierk.* 15, 1943 [mit O. Steinfatt]; Die Entdeckungsgeschichte der Birkenmaus (*Sicista betulina*) für Deutschland, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 28, 1943; Zur Ernährung der Eleonorfalken, *Ornithologische Berichte* 1, 1948; Zinzendorf und die Mystik, Berlin 1950; Neue Ergebnisse über die Ernährung der Greifvögel und Eulen, mit Ergänzungen von G. Bodenstein und R. Kuhk, Stuttgart 1952.

Žródła: Dörfler-Adressbuch 1909, s. 73; Gebhardt-Ornithologen, I, s. 368-369, II, s. 192; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 346-347; Schnurre O., Otto Uttendörfer, Nachruf, *Die Vogelwelt* 75, 1954, s. 104-106 (portr.); Schube-Durchforschung 1901, 1904-1911.

WASCHEK REINHOLD PAUL WILHELM

(1863-po 1943)

Badacz przyrody okolic Kluczborka

Urodził się 29 czerwca 1863 roku w Kujakowicach Dolnych (Nieder Kunzendorf) koło Kluczborka w rodzinie karczmarza Reinholda Waschka i jego żony Marii z domu Scholtissek. W roku 1884 ukończył seminarium nauczycielskie w Kluczborku (Kreuzburg). Pracował początkowo w Brynicy (Brinitze) koło Wołczyna (Konstadt), później zaś, od 1 kwietnia 1889 roku, był starszym nauczycielem w ewangelickiej szkole ludowej i organistą w Smardach (Schmardt) koło Kluczborka. 12 października 1892 roku ożenił się w Kluczborku z urodzoną tamże 16 listopada 1871 roku Bertą Marią Gertrudą, córką inspektora gazowni Carla Tschecha i jego żony Elżbiety z domu Gotthard. Ich urodzony w roku 1899 w Smardach syn Johannes był zarządcą parafii w Daubitz-Rietschen (głusz. Dubc-Rěčicy) na Górnych Łużycach, później wikarym w Osiedlu Borsiga (Siedlung Borsigwerk, dziś część Zabrze-Biskupic) i w Wałbrzychu (Waldenburg), wreszcie pastorem w Komarnie (Kammerswaldau) w dawnym powiecie świerzawskim (Kreis Schönau) i w Borku Strzeleńskim (Grossburg) koło Strzelina (Strehlen).

Pierwsze informacje dotyczące przyrodniczych zainteresowań Waschka związane są z entomologią. Już w roku 1887, gdy pracował jeszcze w Brynicy, został z numerem 557 członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben). Po przerwie został ponownie członkiem tego towarzystwa w roku 1897. W latach 1889-1891 figurował w wykazach członków Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego we Wrocławiu (Breslau), w roku 1899 został członkiem Powszechnego Towarzystwa Entomologicznego w Dąbiu (Dahme), wymienił go też w roku 1905 w swojej książce adresowej entomologów Wilhelm Junk. W latach 1888-90, 1897-99, 1901-03, 1904 oraz 1906-07 w „Entomologische Zeitschrift” ukazywały się jego ogłoszenia, w których oferował na sprzedaż motyle, materiał hodowlany (jajeczka i poczwarki motyli) oraz zestawy preparatów (tzw. biologie) ilustrujące cykle rozwojowe różnych gatunków owadów.

W ostatnim ze wspomnianych wyżej ogłoszeń oferował motyle i materiał hodowlany w zamian za ptasie jaja. Jajami interesował się już wcześniej – w latach 1902-03 na łamach „Zeitschrift für Oologie” szukał chętnych do wymiany okazów. Zajmował się też obserwacjami ornitologicznymi – od roku 1923

był członkiem Verein Schlesischer Ornithologen, a w roku 1925 Eberhard Drescher (→t.1) przytoczył dostarczone przez niego z okolic Kluczborka informacje dotyczące uszatki błotnej, orzechówki zwyczajnej wielkodziobej, srokosza, muchołówki żałobnej, kraski zwyczajnej, kulona zwyczajnego i zielonki. Ornitologiczny charakter miały też jego artykuły o wiosennej wędrówce do Kostowa (Kostau), ptakach w domu i ogrodzie oraz o drapieżnych ptakach spotykanych w okolicach Kluczborka zamieszczone w latach 1927, 1931 i 1932 w „Heimatkalender des Kreises Kreuzburg”. Inny artykuł – „Wzgardzona klasa zwierząt” – zamieszczony w tym samym wydawnictwie w roku 1929 pokazuje, że nieobca była mu również herpetologia, później zaś opublikował tekst o pomnikach przyrody w powiecie kluczborskim w roku 1935 i tekst o kluczborskim lesie miejskim w roku 1940.

W latach 90. XIX w., a zapewne i później, zajmował się pszczelarstwem i był członkiem Stowarzyszenia Hodowców Pszczół w Kluczborku. W roku 1894 na wystawie ogrodniczej w Kluczborku, którą zaszczycił swoją wizytą Johannes Dierzón (→t.1), został nagrodzony srebrnym medalem, a jego żona otrzymała nagrodę pieniężną. W roku 1897 podczas zjazdu pszczelarzy w Namysławowie wystąpił z referatem „Zuchtwahl in der Bienenzucht”, zaś w roku 1899 wygłosił w Kluczborku odczyt „Die Biene im Winter”.

W roku 1931 →Johannes Wittig w artykule o ogrodzie przy kluczborskim gimnazjum wspomniął o tym, że Waschek był jedną z osób, które dostarczyły roślin do tego ogrodu. Najwięcej informacji na temat botanicznych zainteresowań Waschka dostarcza jednak katalog zbiorów zielnikowych Muzeum Śląska Opolskiego. Wymienia on 80 arkuszy, na których figuruje on jako zbieracz. Najstarsze z okazów – *Sparganium simplex*, *Convallaria majalis*, *Aegopodium podagraria*, *Potentilla anserina*, *Evonymus europaeus* – pochodzą z lat 1881-84 i zostały zebrane w okolicach Kluczborka i Smardów. Większość pochodzi jednak z lat 1928-39 – są to okazy zbierane przede wszystkim w okolicach Kluczborka. Spośród stanowisk z bliższych i dalszych okolic Kluczborka na etykietach

pojawiają się też Tworóg (Tworog), Szumirad (Sausenberg), Stare Olesno (Alt Rosenberg), Wołczyn (Konstadt), Chudoba (Eichborn), Bąków koło Olesna (Baukau), Borosów koło Olesna (Boroschau), Smardy, Żabiniec koło Olesna (Sabinietz) i Bażany (Basan).

Waschek zbierał też sporadycznie okazy na Dolnym Śląsku i poza Śląskiem. Wśród wspomnianych 80 arkuszy są arkusze z okazami zbieranymi w Łukęcinie na Pomorzu (Luchentin) w roku 1903, na wyspie Föhr na Morzu Północnym w roku 1906, w Doubicach w północnych Czechach (Daubitz) w latach 1930-31, w Berchtesgaden w Bawarii w roku 1931, w Komarnie koło Jeleniej Góry (Kammerswaldau bei Hirschberg) w roku 1932, w Kątach Wrocławskich (Kanth) w roku 1933, w Gorzanowie w Kotlinie Kłodzkiej (Grafenort), na Strzelińcu Wielkim (Heuscheuer) i w Borowie w powiecie strzelińskim (Markt Bohrau) w roku 1934, w Lubiążu (Leubus) w roku 1935 i na wyspie Rugii na Bałtyku bez daty.

Najprawdopodobniej wszystkie arkusze o numerach z przedziału 10623-10878 (259 arkuszy) w tym katalogu pochodzą z zielnika Waschka. Mimo częstego braku nazwiska zbieracza wskazują na to te same stanowiska. Nastarszy datowany okaz z tego zbioru to *Paris quadrifolia* z Kluczborka z roku 1880, a najnowsze to *Euphorbia stricta* z Borowej (Bohrau) koło Oleśnicy (Oels) i *Sium sisarum* z Kluczborka – z roku 1943.

Choć, jak wynika z powyższego zestawienia, Waschek był aktywnym florystą przez 63 lata, jego współpraca z Zielnikiem Śląskim była sporadyczna. W sprawozdaniach Theodora Schube (→t.1) jego nazwisko pojawiło się tylko raz w roku 1912. Za pośrednictwem →Felixa Schimmla Schube otrzymał wtedy okaz pełnika europejskiego (*Trollius europaeus*), którego stanowisko Waschek znalazł koło Smardów. Ścisłej współpracę z Zielnikiem Śląskim nazwiał Waschek dopiero 20 lat później, gdy był już głównym nauczycielem (kierownikiem szkoły) w Kluczborku. W roku 1932 →Emil Schalow w swoim sprawozdaniu wymienił jedynie jego nazwisko, jednak w latach 1934-35 podał informacje o odkrytych przez niego w okolicach Kluczborka stanowiskach 8 gatunków (*Aspidium dryopteris*, *Blechnum spicant*, *Gladiolus imbricatus*, *Illecebrum verticillatum*, *Vinca minor*, *Erucastrum pollichii*, *Lathyrus tuberosus*, *Salvia verticillata*). W sprawozdaniu z roku 1935 Waschek figurował już jako emerytowany nauczyciel. Miejsca i daty jego śmierci nie udało się ustalić.

Publikacje: Sitten und Gebräuche bei den Festen in früherer Zeit, *Heimatkalender des Kreises Kreuzburg* 1, 1925; Reinersdorf, *ibid.*; In einem alten oberschlesischen Bauernhause, *ibid.* 2, 1926; Würbitz, *ibid.*; Eine Frühlingswanderung nach Costau, *ibid.* 3, 1927; Eine verachtete

Tierklasse, *ibid.* 5, 1929; Vögel in Haus und Garten, *ibid.* 7, 1931; Gefiederte Räuber unserer Heimat, *ibid.* 8, 1932; Naturdenkmäler der Heimat, *ibid.* 11, 1935; Fisch auf jedem Tisch, *ibid.* 15, 1939; Unser Kreuzburger Stadtwald, *ibid.* 16, 1940; Schmarzt, *ibid.*

Źródła: Als Mitglieder unserer Gesellschaft beehre ich mich vorzuschlagen..., *Illust. Zeitschr. f. Entom.* 4, 1899, s. bez numeru przed s. 65; Drescher E., Über das Verhalten der Vögel der Provinz Schlesien vom März 1924 bis März 1925, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 11, 1925, s. 10-24; Drescher E., Mitteilungen aus der Schlesischen Vogelwelt, *ibid.*, s. 46-78; Generalverein Schlesischer Bienenzüchter – Kreuzburg, *Schlesische Bienenzeitung* 2, 1895, Beilage, H. 1, s. 3; Generalverein Schlesischer Bienenzüchter – Namslau, *ibid.* 4, 1897, Beilage, H. 8, s. 3-4; Hoffmann-Adressbuch, s. 112; Im Tausch gegen Vogeleier..., *Entom. Zeitschr.* 21, 1907-1908, Beilage zu No. 2, s. (2); Junk-Adressbuch, s. 56; LA Berlin, Standesamt Kreuzburg, Heiratsregister 1892/37 (ancestry.de); Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 1, 1887-88, s. 15; Mitgliederverzeichnis, *Ber. Ver. Schles. Ornith.* 22, 1937, s. 7; Nowak A., Nowak S., Katalog zielnika roślin naczyniowych Muzeum Śląska Opolskiego, zbiory z lat 1829-1943 z terenów dzisiejszej Polski, Opole 2005, *passim*; Nowak A., Nowak S., Katalog zielnika roślin naczyniowych Muzeum Śląska Opolskiego, zbiory z lat 1855-1940 spoza dzisiejszej Polski, Opole 2005, s. 25, 44, 46, 47; Oologische Tauschverbindung wird gesucht, *Zeitschr. f. Ool.* 12, 1902-03, s. 95 (ogłoszenie na il.); Schalow-Durchforschung 1932, 1934-35; Schematismus 1911, s. 136; Schube-Durchforschung 1912; Wieder beigetreten..., *Entom. Zeitschr.* 10, 1896-97, s. 160; Wittig J., Ein lebendes Heimatmuseum, *Heimatkalender des Kreises Kreuzburg* 7, 1931, s. 51-54; Versamlungsanzeigen – Bienenzüchterverein Kreuzburg, *Schlesische Bienenzeitung* 6, 1899, Beilage, H. 12, s. 2; Verzeichniss der Mitglieder, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 14, 1889, s. IX; *ibid.* 15, 1890, s. IX; *ibid.* 16, 1891, s. IX.

WEBERBAUER AUGUST

(1871-1948)

Wybitny znawca peruwiańskiej flory

Urodził się 26 listopada 1871 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie malarza Ottona Weberbauera (→t.1) i jego żony Antonii z domu Adamczyk. Po uzyskaniu w roku 1890 w gimnazjum w Kłodzku (Glatz) świadectwa dojrzałości rozpoczął studia przyrodnicze we Wrocławiu, które kontynuował w Berlinie i Heidelbergu. W roku 1894 w Berlinie na podstawie dysertacji „Beiträge zur Samen-anatomie der Nymphaeaceen” uzyskał stopień doktora filozofii. W tym samym roku został asystentem we wrocławskim Ogrodzie Botanicznym, gdzie zajmował się porządkowaniem zbiorów zielnikowych z obszaru Ameryki Łacińskiej. W roku 1898 na podstawie pracy „Beiträge zur Anatomie der Kapsel-früchte” habilitował się we Wrocławiu w zakresie botaniki. Trzy lata później przy wsparciu ze strony pruskiego ministerstwa oświaty, Pruskiej Akademii Nauk i rządu peruwiańskiego wyruszył w czteroletnią

podróż, podczas której zbadał gruntownie florę całego obszaru Peru. Do Niemiec wrócił w roku 1905, przywożąc ze sobą kolekcję obejmującą ok. 5200 gatunków roślin, która została złożona w Muzeum Botanicznym w Berlinie.

Rok później mianowany został dyrektorem ogrodu botanicznego w Viktorii w Kamerunie, po dwóch latach zrezygnował jednak z tego stanowiska i przeniósł się do Peru, którego rząd zaoferował mu stanowisko dyrektora ogrodu zoologicznego i ogrodu botanicznego w Limie. Tam Weberbauer zajął się ponownie badaniem peruwiańskiej flory i już trzy lata później opublikował jedno ze swych najważniejszych dzieł – „Die Pflanzenwelt der peruanischen Anden”. W roku 1914, by móc cały swój czas poświęcić badaniom i podróżom, zrezygnował z pracy w Limie. Planował w tym czasie wizytę w Niemczech, z której musiał zrezygnować z powodu wybuchu wojny światowej.

Po trzech latach nie skrupowanej pracy badawczej popadł Weberbauer w problemy finansowe, które zmusiły go do przyjęcia posady urzędnika w spółce górniczej „Wolfram” w Huaura. Dopiero w roku 1921 powrócił do Limy, gdzie rozpoczął pracę jako nauczyciel w Instituto de Lima. Rok później, otrzymawszy na podstawie pracy „Estudios concernientes a las relaciones entre la estructura anatómica de las hojas y la altura sobre el nivel del mar” stopień doktora, objął katedrę botaniki farmaceutycznej i chemii farmaceutycznej w Universidad Mayor de San Marcos in Lima, zaś w roku 1925 został w tejże uczelni profesorem botaniki systematycznej. Przy wsparciu i na zlecenie Field Museum of Natural History w Chicago w latach 1924–1929 badał florę Andów na obszarze Peru, Boliwii, Chile i Argentyny. W roku 1930 przyjechał na pewien czas do Niemiec, by przeprowadzić badania swoich zbiorów, które przekazał w 1905 roku Muzeum Botanicznemu w Berlinie.

W roku 1932, gdy musiał zrezygnować z profesury, przyjął posadę botanika w Estación Experimental Agrícola de la Molina. Dwa lata później powrócił do pracy na uniwersytecie, jednak problemy zdrowotne nie pozwoliły mu już na podejmowanie dalekich podróży, w związku z czym skupił się na pracy pedagogicznej i opracowaniu swych zbiorów. Ukoronowaniem tego opracowania było poprawione i rozszerzone wydanie pracy o florze peruwiańskich Andów, które ukazało się w języku hiszpańskim w roku 1945. W dowód uznania dla jego dokonań rząd peruwiański odznaczył go orderem „Sol del Perú”. Zmarł w Limie 16 stycznia 1948 roku.

Poza kilkoma setkami nazw gatunkowych roślin nazwisko Weberbauera upamiętnione zostało również w nazwach rodzajowych *Weberbauera* Gilg et Muschler, *Weberbauerella* Ulbrich, *Weberbaueriella* Ferreyra i *Weberbauerocereus* Backeb. Spuścizna po Weberbauerze, która obejmuje m.in. jego dzienniki, notatniki i rękopisy, przechowywana jest w Instytucie Iberoamerykańskim w Berlinie.

Ważniejsze publikacje: Über die fossilen Nymphaeaceen-Gattungen *Holopleura* Caspary und *Cratopleura* Weber und ihre Beziehungen zu der recenten Gattung *Brasenia*, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 11, 1893; Rhamnaceae, w: Die natürlichen Pflanzenfamilien, Teil 3, Abt. 5, Leipzig, 1896; Über die Frucht-Anatomie der Scrophulariaceen, *Bot. Centralbl.* 10, 1901; Breves apuntes sobre la flora de la región Montañosa de Sandia, *Boletín de la Sociedad Geográfica de Lima* 15, 1904; *Pourretia gigantea*,

ibid.; Plantas útiles de los departamentos de Ancachs y Huánuco, *Boletín del Ministerio de Fomento* 2, 1904; Anatomische und biologische Studien über die Vegetation der Hochlanden Perus: vorläufige Mitteilung, *Bot. Jb.* 37, 1905; Peruanisches Zweigorakel, *Zeitschr. f. Ethnol.* 2-3, 1905; Plantas útiles de los departamentos de Cajamarca, Amazonas y Loreto, *Boletín del Ministerio de Fomento* 3, 1905; Grundzüge von Klima und Pflanzenverteilung in den peruanischen Anden, *Peterm. Mitt.* 52, 1906; Adopción de un régimen forestal en el Perú, Lima 1909; El Tamaicaspí o árbol de la lluvia, *Boletín del Ministerio de Fomento* 7, 1909; Die Pflanzenwelt der peruanischen Anden in ihren Grundzügen dargestellt, Leipzig 1911 (str. tyt. na il. 2); Pflanzengeographische Studien im südlichen Perú, *Bot. Jb.* 48, 1912; Die Vegetationsgliederung des nördlichen Perú um 5° südl. Breite, *ibid.* 50, 1914; La salida de Patáz al Huallaga estudiada en la ruta del Pajatén, *Boletín de la Sociedad Geográfica de Lima* 36, 1920; Contribución al estudio de los „granos” empleados para preparar la „Chicha Milagrosa”, Lima 1921 [con Angel Maldonado]; Lima en el día del centenario nacional, Lima 1921; Mapa fitogeográfico de los Andes peruanos entre 5° y 17°5' de lat, Lima 1923; Estudios sobre la vegetación del valle del Mantaro, *Boletín de la Sociedad Geográfica de Lima* 41, 1924; La labor botánica de Raimondi, *ibid.* 43, 1926; Die Pflanzendecke Nordperus im Departamento Tumbes und angrenzenden Teilen des Departamento Piura, *Bot. Jb.* 63, 1929; Untersuchungen über Temperaturverhältnisse des Bodens im hochandinen Gebiet Perus und ihre Bedeutung für das Pflanzenleben, *ibid.*; Programa analítico de botánica farmacéutica, Universidad Nacional de San Marcos, Facultad de Ciencias Matemáticas, Físicas y Biológicas, Lima 1929; Las vegetaciones del norte del Perú, dentro de la provincia litoral de Tumbes y partes vecinas del departamento de Piura, Lima, 1929; Über das Anschmiegen an den Boden bei Blättern und Sprossachsen hochandiner Pflanzen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 48, 1930; Plantas toxicas que sirven para la pesca en el Perú, *Boletín de la Dirección Agricultura y Ganadería* 3, 1933; La flora de Lima, *Boletín de la Sociedad Geográfica de Lima* 52, 1935; Historia de la exploración botánica del Perú, *Revista de la Universidad Católica del Perú* 4, 1936; Phytogeography of the Peruvian Andes, w: J. F. Macbride, Flora of Peru, Part 1, Chicago 1936; La influencia de cambios climáticos y geológicos de la flora de la costa peruana, Lima 1939; Principios de clasificación aplicables a las formaciones vegetales del Perú, *Revista Geográfica del Instituto Panamericano de Geografía e Historia* 2, 1942; La protección de la vegetación y de la flora del Perú, *Boletín del Museo de Historia Natural Javier Prado*, 1943; Clima y vegetación en los Andes del Perú y en su territorio costanero, *Revista de Ciencias* 46, 1944; El mundo vegetal de los Andes peruanos: estudio fitogeográfico, nueva edición, revisada y ampliada, Lima 1945.

Źródła: Dörfner-Adressbuch 1896, s. 37; *ibid.* 1902, s. 48; *ibid.* 1909, s. 75; Koepcke C., Wegbereiter der Forschung – August Weberbauer, Vorbild der peruanischen Biologen, *Peruanische Post*, Lima, 30. Nov. 1955, s. 11-12; Schumacher G., Wolff G., Inventar zum Nachlass August Weberbauer, Berlin 2001-2002 (z: www.iai.spk-berlin.de); Valcárcel L., Semblanza del Profesor Augusto Weberbauer, *Revista de Biología Augusto Weberbauer* 4, 1996, s. 19-20; Wolff G., Der Nachlass August Weberbauer im Ibero-Amerikanischen Institut, *Jahrbuch der Stiftung Preussischer Kulturbesitz*, Bd. XXXVII, Berlin 2001, s. 339-346; portr. z: *Revista de Biología Augusto Weberbauer* 4, 1996, s. 10.

WECZERZICK ALFRED FRIEDRICH FRANZ

(1864-1952)

Wybitny malarz zwierząt

Urodził się 10 kwietnia 1864 roku w Malince (Herichsdorf, od 1975 roku w obrębie Jeleniej Góry) koło Cieplic (Warmbrunn) w rodzinie ziemianina Aloisa Weczerzicka i jego żony Amalii z domu Pohl, córki dyrektora huty szkła „Józefina” w Szklarskiej Porębie (Schreiberhau). Po śmierci ojca przeprowadził się z matką do Drezna (Dresden), co roku jednak spędzał wakacje u dziadka, Franza Pohla, którym był nie tylko utalentowanym plastykiem, ale też wielkim miłośnikiem przyrody i zapalonym myśliwym. W latach 1882-87 studiował malarstwo w Berlinie pod kierunkiem m.in. Ottona Brausewettera i Paula Meyerheima. Debiutował na wystawie akademickiej w Berlinie w roku 1889, gdzie pokazał obrazy przedstawiające ptaki. Podczas kolejnych wystaw pokazał serie obrazów przedstawiających najpierw małpy, a potem psy. Przy tych ostatnich jego nauczyciel Meyerheim stwierdził żartobliwie, że „Weczerzick zszedł na psy”.

Jego ilustracje można znaleźć w wielu publikacjach poświęconych myślistwu, np. w „Erfahrungen aus dem Gebiete der Niederjagd” Carla Emila Diezla (Neudamm 1900), „Der Lehrprinz, ein Führer für angehende Jäger, mit besonderer Berücksichtigung des Revierinhabers und Jagdverwalters” Carl Rehfsa-Oberländers (Neudamm 1900), tegoż „Im Lande des braunen Bären, Jagd- und Reisebilder aus Russland”

(Neudamm 1905) oraz „Wildkalender” Juliusa Haarhausa (Leipzig 1909). Często ilustrował też książki dla dzieci, m.in. „Unsere Haustiere, ein Anschauungs-Bilderbuch für die Kleinen” (Nürnberg 1911), „Tiergeschichten” Elise Maul (Nürnberg 1912), „Ausgewählte Fabeln für Kinder” Wilhelma Heya (Reutlingen 1918), „D’s Ussrysserli” Emmy Lang (Bern 1927) i „Was die Tiere erleben” Jenny Müller-Spielter (Hannover 1927). Do najbardziej znanych jego ilustracji należą barwne tablice z trzynomowego dzieła Richarda Lydekkera „Wild life of the world” (London 1916), które zilustrował wraz z Wilhelmem Kuhnertem (→t.1).

Od 21 maja 1901 roku był żonaty z urodzoną 15 kwietnia 1867 roku w Bremie (Bremen) Martą, córką nauczyciela Ottona Hermanna Beckera i jego żony Amandy Huldy z domu Vasalli. Zmarł 27 marca 1952 roku w Berlinie.

Źródła: Börsch-Supan H., Verein Berliner Künstler, Versuch einer Bestandsaufnahme von 1841 bis zur Gegenwart, Berlin 1991, s. 228; LA Berlin, Standesamt Berlin X, Heiratsregister 1901/477 (ancestry.de); Phildius M., Ein schlesischer Tiermaler – Alfred Weczerzick zum 65. Geburtstag, Wand. Riesengeb. 49, nr 4, 1929, s. 49; na il.: salamandra olbrzymia japońska, *Andrias japonicus* (Temminck), Ch. Lydekker, Wild life of the world, London 1916, vol. 2, po s. 256.

WEEBER GUSTAV

(1857-1943)

Badacz flory okolic Frydka

Urodził się 20 kwietnia 1857 roku w miasteczku Veselí nad Moravou (Wessoly) w rodzinie rachmistrza regimentu ułanów hrabiego Civalart Gustava Weebera i Marii, córki miejscowego burmistrza Wenzla Střechy i jego żony Antonii z domu Benedik. Uczył się w gimnazjum w Węgierskim Hradyszczu (Uherské Hradiště, Ungarisch Hradisch), później zaś studiował w Wiedniu (Wien), gdzie w roku 1882 uzyskał uprawnienia do nauczania przyrodoznawstwa jako przedmiotu głównego oraz matematyki i fizyki jako przedmiotów dodatkowych. Zdawszy w Instytucie Nauczycielskim w Ołomuńcu (Olmütz) dodatkowy egzamin z pedagogiki, pracował w Szkole Miejskiej w Osoblodze (Osoblaha, Hostenplotz), a następnie w Szkole Miejskiej we Frydku (Friedek). W roku 1895 ożenił się z nauczycielką Szkoły Ludowej we Frydku Pauliną Koltscharsch, córką mistrza farbiarskiego Eduarda Koltscharscha i jego żony Emilii z domu Koller, która pochodziła z Szumperku (Mährisch Schönberg). Miał z nią dwoje dzieci: urodzonego w roku 1902 Gustava i urodzoną w roku 1906 Hedwig.

W roku 1896 został zatrudniony w otwartym właśnie Wyższym Gimnazjum Komunalnym we Frydku, w którym uzyskał tytuł profesora. Pierwsze informacje o jego działalności florystycznej pochodzą z końca XIX w. – w roku 1898 w czasopiśmie Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie (Brünn) zamieszczono jego pierwszą publikację botaniczną. Swoje najważniejsze dzieło, „Florę Frydka i okolic”, zaczął publikować w początkach XX w. – pierwsze dwie części ukazały się w rocznych sprawozdaniach Głównego Gimnazjum Komunalnego we Frydku z lat 1901 i 1903. W latach 1902-06 o wielu jego florystycznych odkryciach z okolic Frydka i z Beskidów informował w swoich sprawozdaniach Theodor Schube (→t.1). Wymieniał on też Weebera wśród osób, które w latach 1903-05 w istotny sposób wzbogaciły zbiory zielnikowe Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyznej.

Weeber interesował się wierzbami, jastrzębcami i różami, jednak głównym obiektem jego badań były jeżyny. Wśród batologów, z którymi utrzymywał kontakty, byli m.in. Franz Spribille (→t.1), Adolf Oborny (→t.1), →Johannes Hruby, →Heinrich Kinscher, przede wszystkim jednak Heinrich Sabransky z Söchau w Styrii. Większość z opisanych przez Weebera – samodzielnie lub we współpracy z tym ostatnim – nowych jeżyn znalazła się w publikacji Sabransky’ego z roku 1912. Były to *Rubus capitatus* Weeber et Sabr., *R. impatiens* Weeber, *R. lissahorensis* Sabr. et Weeber, *R. nudicaulis* Weeber i *R. stolovensis* Weeber et Sabr. W tej samej publikacji Sabransky upamiętnił nazwisko Weebera w nazwie gatunkowej jeżyny *Rubus weeberi*,

którą Weeber znalazł rok wcześniej w dolinie Mazáka (údolí Mazáku, Mazaktal) u podnóża Lysé Hory. Te i kilka innych nowych jeżyn znalezionych przez Weebera (*R. czeladnensis*, *R. fragaroides*, *R. russulus*, *R. scoparius*) uwzględnił też Henri Sudre w swoim dziele „*Rubi europae*”.

W roku 1917 Weeber został mianowany inspektorem szkolnym, jednak jeszcze w tym samym roku stanowisko to zostało zlikwidowane, a Weebera przeniesiono w stan spoczynku. Od tej pory mógł niemal cały swój czas poświęcić botanice, więcej jednak poświęcał go na wędrowki, niż na opracowywanie zebranych informacji, toteż trzecią część swojej „*Flory Frydka*” opublikował dopiero w roku 1935 w czasopiśmie Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie. W roku 1941 całkowicie stracił wzrok i odtąd żył skazany na pomoc najbliższych. Zmarł 19 sierpnia 1943 roku we Frydku. Jego zbiory zielnikowe znajdują się w Muzeum Morawskim w Brnie i na Uniwersytecie Masaryka w Brnie.

Publikacje: Floristische Beiträge, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 37, 1898; Flora von Friedek und Umgebung, Teil I, *Jahresbericht des Communal Obergymnasiums in Friedek* 6, 1901 (pierwsza str. na il.); Flora von Friedek und Umgebung, Teil II, *ibid.* 8, 1903; Flora von Friedek und Umgebung, Teil III, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 63, 1935.

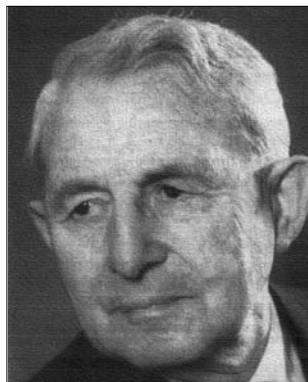
Źródła: Dörfler-Adressbuch 1909, s. 234; Hruby J., Weeber P., Gustav Weeber – Nekrolog, *Verh. Naturf. Ver. Brünn* 75, 1943, s. XVI-XVIII; MZA Brno, římskokatolický farní úřad Veselí nad Moravou, matriky narozených 1855-1893, s. 11; Sabransky H., Beiträge zur *Rubus*-Flora der Sudeten und Beskiden, *Österr. Bot. Zeitschr.* 62, 1912, s. 122-125, 177-181; Schematismus der Schulbehörden, der Volks-, Mittelschulen und Lehrerbildungsanstalten in Mähren 1889, s. 152; *ibid.* 1890, s. 150; *ibid.* 1892, s. 106; Schubedurchforschung 1902-06; Schube-Herbarium 1903-05; Sudre H., *Rubi Europae vel monographia iconibus illustrata Ruborum Europae*, Paris 1908-13, s. 203, 257, 258, 264, 265, 267, 268, 293, 294; ZA Opava, římskokatolický farní úřad Frýdek, matriky oddaných 1878-1924, s. 170.

WEGNER RICHARD NICOLAUS

(1884-1967)

Paleontolog, anatom, antropolog i historyk medycyny

Urodził się 13 maja 1884 roku Gelsenkirchen w Westfalii, w rodzinie inspektora kolejowego, późniejszego tajnego radcy budowlanego i rządowego we Wrocławiu (Breslau), Gustava Wegnera. Jego matką była Maria Apolonia, córka wielkopolskiego ziemianina Martina Nicolausa Witta, właściciela majątku Bogdanowo, z zamiłowania archeologa. Matce zadedykował Wegner swoją pracę doktorską, pisząc, że „jej miłości

i ofiarności autor zawdzięcza możliwość studiowania paleontologii”. Uczył się we Wrocławiu, musiał jednak z jakiegoś niewiadomego powodu przerwać naukę w gimnazjum i poszukać sobie pracy. Dopiero w roku 1907 uzyskał świadectwo dojrzałości w Gimnazjum Realnym w Kamiennej Górze (Landeshut). W tym samym roku ukazała się jego pierwsza publikacja poświęcona trzyczorzędownym ssakom Górnego Śląska i rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim, poświęcając się anatomii, geologii i paleontologii. Do jego nauczycieli należeli na tej uczelni Fritz Frech (→t.1), Carl Hintze (→t.1), Willy Kükenthal (→t.1) i Wilhelm Volz. Drugi semestr spędził w Grenoble, gdzie poznał wybitnego znawcę kopalnych kręgowców Charlesa Depéreta. Przetłumaczył wówczas na niemiecki jego wydaną w roku 1907 w Paryżu książkę „*Les Transformations du Monde animal*” – przekład „*Die Umbildung der Tierwelt, eine Einführung in die Entwicklungsgeschichte auf palaeontologischer Grundlage*” został wydany w roku 1908 w Stuttgarcie. W tym samym roku Wegner opublikował w czasopiśmie wiedeńskiego Instytutu Geologicznego kolejną pracę o górnomiocenijskich ssakach z okolic Opola (Oppeln).

Po kolejnych dwóch semestrach spędzonych we Wrocławiu przeniósł się do Monachium (München), gdzie 2 maja 1910 roku zdał „*tentamen physicum*”. Nie oszczędzał się również w czasie wakacji – w roku 1908 spędził je w Paryżu, a w roku 1909 – w Londynie, gdzie pracował pod kierunkiem dwóch znanych paleontologów, Arthura Smitha Woodwarda i Arthura Keitha. Od 1 października 1910 roku był drugim asystentem w Królewskim Instytucie Geologicznym we Wrocławiu. 25 lipca 1911 roku na podstawie dysertacji „*Umgelagerte Kreide und Tertiär bei Oppeln*” poświęconej kredowym i miocenijskim formacjom okolic Opola uzyskał stopień doktora filozofii. Obszerna publikacja będąca rozwinięciem dysertacji,

ukazała się dwa lata później na łamach czasopisma „Palaeontographica”. Wegner opisał w niej dwie nowe skamieniałości kredowe (koralowiec *Pleurocora felicitis* i jeżowiec *Comatula tetensi*, który otrzymał nazwę na cześć →Arnolda Tetensa) oraz kilka znalezionych w Nowej Wsi Królewskiej (Königlich Neudorf) nieznanymi wcześniej miocenijskich kręgowców (żółwie *Clemmys eureia* i *C. pacheia* oraz *Cephalogale gailardi* i *Lutra oppolensis* z rzędu drapieżnych).

Promocja nie oznaczała dla Wegnera końca studiów – kolejny stopień doktora, tym razem doktora medycyny, uzyskał w roku 1913 w Monachium na podstawie dysertacji „Zur Kasuistik der Streptococcenencarditiden”. Ponieważ marzył o tym, by jako lekarz zbierać materiały do badań anatomiczno-porównawczych w rejonach tropikalnych, zatrudnił się w Instytucie Chorób Okrętowych i Tropikalnych w Hamburgu. Gdy wybuch I wojny światowej udaremnił jego zamiary, przyjął w roku 1914 stanowisko drugiego prosektora w Instytucie Anatomicznym w Rostocku. Jeszcze w tym samym roku habilitował się pod kierunkiem prof. Dietricha Barfurtha w zakresie anatomii, antropologii i historii medycyny. Jako że wszyscy prosektorzy z Rostocku zostali powołani do służby wojskowej, na barki Wegnera spadła większość obowiązków związanych z prowadzeniem zajęć. Od strony naukowej zajmował się wówczas przede wszystkim historią medycyny, a jego praca w tej dziedzinie wiązała się ze zbliżającym się 500-leciem Uniwersytetu w Rostocku. W roku 1917 awansował na pierwszego prosektora, rok później zaś i on został powołany do służby wojskowej.

Po wojnie wrócił do Rostocku i poprzednich obowiązków, jednak już w roku 1920 został jako kierownik wydziału przeniesiony do Instytutu Anatomicznego we Frankfurcie nad Menem. Pełnił tam przez szereg lat obowiązki prezesa Towarzystwa Antropologiczno-Etnologiczno-Prehistorycznego, w roku 1923 otrzymał tytuł profesora, a jako że był cenionym fachowcem, często zapraszano go na wykłady do Austrii, Szwajcarii, Holandii, Belgii i Wielkiej Brytanii. Jego marzenie o badaniach w egzotycznych krajach spełniło się w roku 1927, gdy wyruszył w dwuletnią podróż, podczas której odwiedził północną Argentynę, Boliwię, Chile, Peru i półwysep Yucatan. Podróż ta dostarczyła mu materiałów do wielu późniejszych książek i artykułów.

Odsunięty w roku 1933 od działalności publicznej, został dwa lata później przeniesiony w stan spoczynku. Przeprowadził się wówczas do Drezna (Dresden), gdzie aż do 1945 roku prowadził praktykę lekarską. Po wojnie z ramienia tymczasowej administracji Saksonii zajmował się sprowadzaniem z powrotem wy-

wiezionych zbiorów bibliotecznych i muzealnych. Pełnił też przez jakiś czas obowiązki dyrektora niemal zupełnie zniszczonego Instytutu Zoologicznego w Dreźnie i pracował jako wolontariusz w Niemieckim Muzeum Higieny. Z początkiem 1948 roku objął obowiązki szefa Wydziału Zdrowia przy Niemieckiej Komisji Gospodarczej w Berlinie, jednak już pod koniec tego samego roku został powołany na katedrę anatomii Uniwersytetu w Greifswaldzie. Kolejne 10 lat było w jego życiu okresem nie tylko niezwykle aktywnej pracy naukowej, ale i organizatorskiej, dzięki której Instytut Anatomiczny w Greifswaldzie został rozbudowany i gruntownie zreorganizowany. Dużą jego zasługą było znaczne powiększenie, pomimo powojennych trudności, zbiorów anatomiczno-porównawczych instytutu.

Dziedzina, której pozostał wierny przez całe życie, była porównawcza anatomia czaszek kopalnych i współczesnych kręgowców. Szczegółowo zbadał m.in. występujące w przedniej części jamy nosowej pancerników twory kostne noszące nazwę Septomaxilla (Os nariale) oraz analogiczne twory u płazów, gadów i stekowców, a także budowę zatok niemal wszystkich rzędów ssaków. Będąc już emerytem, opublikował jeszcze monografie poświęcone budowie czaszek żółwia skórzastego i koali.

Prywatnie był zapalonym bibliofilem i kolekcjonerem. W swoim mieszkaniu posiadał wiele cennych obrazów, kolekcje porcelany i rycin oraz zbiór dawnej peruwiańskiej ceramiki, w którym znajdowało się wiele egzemplarzy wykopanych jego własnymi rękami. Zmarł w Greifswaldzie 11 lutego 1967 roku. Był żonaty z Brigittą Langenhan.

Ważniejsze publikacje: Über die tertiären Säugetiere Oberschlesiens, *Kohle und Erz* 4, 1907; Ein überzähliger Praemolar beim Siamang (*Symphalangus syndactylus* Desmarest), *Zeitschr. f. Ethnol.* 40, 1908; Zur Kenntnis der Säugetierfauna des Obermiocäns bei Oppeln (Oberschlesien), *Verh. Geol. Reichsanst. Wien* 1908; Übersicht der bisher bekannten Astero-Formen der Ammoniten-Gattung *Holcostephanus* nebst Beschreibung zweier neuer Arten, *Neues Jahrb. f. Miner.* 1, 1909; Überzählige Incisiver bei Affen, *Zeitschr. f. Morph. Anthrop.* 12, 1909; Tertiär und umgelagerte Kreide bei Oppeln, *Palaeontographica* 60, 1913; Zur Kenntnis der Gaumenbeins der Anthropoiden, *Zeitschr. f. Morph. Anthrop.* 19, 1914; Über Konvergenzerscheinungen in den Abwehrorganen jurassischer Dinosaurier und einiger Kameruner Chamaeleonarten, *Sitz. Ber. Abh. Naturf. Ges. Rostock N. F.* 6, 1914-15; Zum 500jährigen Bestehen der Universität Rostock und ihrer medizinischen Fakultät, *Deutsche Med. Wochenschr.* 45, 1919; Das Ligamentum sphenopetrosum = Abducensbrücke und homologe Gebilde, *Anat. Anz.* 53, 1920; Der Stützknochen, Os nariale, in der Nasenhöhle bei den Gürteltieren, Dasypodidae, und seine homologen Gebilde bei Amphibien, Reptilien und Monotremen, *Morph. Jb.* 11, 1922; Tut-ench-Amun, Geleitwort zu einem Vortrage, Frankfurt am Main 1923

[2. Aufl. 1924]; Der Taungs-Fund, ein jugendlicher Menschenaffe, *Die Umschau* 29, 1925; Frankfurts Anteil an der Verbreitung anatomischer Kenntnisse im XVI. bis XVIII. Jahrhundert – ein Beitrag zur Urgeschichte der Frankfurter Hochschule, Frankfurt am Main 1925 [Frankfurter gelehrte Reden und Abhandlungen 5]; Frankfurts Anteil an der Rassen- und Völkerkunde, *Abhandlungen zur Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte* 2, 1925; Multiple Exostosen und allgemeine Verdickung mehrerer Schädelknochen nach Art einer Osteitis deformans bei einem Gorillaweibe, *ibid.*; Beobachtungen am Äthiopischen Erdferkel (*Orycteropus aethiopicus* Sund) und am grossen Ameisenbär (*Myrmecophaga tridactyla* Linne), *Mitteilungen aus dem Frankfurter Zoo* 2, 1926; Die Qurungua, ein neu entdeckter Stamm primitiver Kultur in Ostbolivien, *Phoenix – Zeitschrift für deutsche Geistesarbeit in Südamerika* 14, 1928; Aufnahmen während einer Forschungsreise durch Nordargentinien, Nordchile, Bolivien, Peru und Yucatan in den Jahren 1927-29, Frankfurt am Main 1929; Canoafahrten zu den Chimanen (Bolivia), *Die Umschau* 33, 1929; Durch Inner-Bolivien und Hoch-Peru, *Mitt. Naturwiss. Ver. Neu-Vorpom. Rügen* 57, 1930; Zum Sonnentor durch altes Indianerland – Erlebnisse und Aufnahmen einer Forschungsreise in Nordargentinien, Bolivien, Peru und Yucatan, Darmstadt 1931 [2. Aufl. 1936]; Über die Herkunft der im Bereich altperuanischer Kulturen gefundenen Schmuckstücke aus Sodalith, *Zeitschr. f. Ethnol.* 63, 1932; Morphologisch-anthropologische und archäologisch-ethnologische Ergebnisse der Frankfurter Südamerika-Expedition 1927-1929, *Forschungen und Fortschritte* 8, 1932; Indianer-Rassen und vergangene Kulturen – Betrachtungen zur Volksentwicklung auf einer Forschungsreise durch Süd- und Mittelamerika, Stuttgart 1934; Die Knochenkerne der Scapula, röntgenologisch und vergleichend-anatomisch betrachtet, *Fortschritte auf dem Gebiet der Röntgenstrahlen* 53, 1936 [mit H. Lossen]; Über Lufträume des Schädels, röntgenologisch und vergleichend-anatomisch betrachtet, *ibid.* 54, 1936 [mit H. Lossen]; Sonderbildungen der Kieferhöhle bei Anthropoiden, *Anat. Anz.* 83, 1936; Der Einfluss vorzeitiger Sinusbildung auf die Verlagerung von Zahnsäckchen bei den Anthropoiden, *Deutsche Zahn-, Mund- und Kieferheilkunde* 4, 1937; Zur Gebissfunktion und Ernährungsweise einiger fossiler Proboscider, *Palaeobiologica* 7, 1948; Der Tütenfortsatz (*Processus cucullaris mandibulae*) beim Elefanten, den Sirenen, Rhinocerotiden und Suiden, *Anat. Anz.* 98, 1950; Studien über Nebenhöhlen des Schädels 1: Verschmelzungen der Nebenhöhlen der Nase und Abänderungen ihrer Öffnungen bei Primaten, *Wiss. Zeitschr. Univ. Greifswald* 5, 1955-56; Studien über Nebenhöhlen des Schädels 2: die Nebenhöhlen der Nase bei den Krokodilen, *ibid.* 7, 1957-58; Über eine Trochlea-bildung unter dem Scheitellkamm des Seebären (*Otaria byronia* de Blainville 1820), *Zeitschr. f. Säugetierk.* 23, 1958; Lumbosacrale Übergangswirbel bei einer Gabelantilope, *Anat. Anz.* 107, 1959; Der Schädelbau der Lederschildkröte *Dermochelys coriacea* Linne (1766) – eine ausführliche Monographie des Schädelbaus dieser Schildkröte nebst Bemerkungen über andere Formen, *Abh. Deutsch. Akad. Wiss. Berlin, Kl. für Chemie, Geologie und Biologie*, Nr. 4, 1959; Das Os interparietale als integrierender Bestandteil der Säuger- und Theromorphenschädel, *Morph. Jb.* 100, 1960; Abszesse an den Eckzähnen bei den Anthropoiden, *Deutsche Zahn-, Mund- und Kieferheilkunde* 37, 1962; Das Os interpubale im Becken von Ungulaten, *Anat. Anz.* 112, 1963; Kaudruck und Alveolenveränderungen, *ibid.* 114, 1964; Der Schädel des Beutelbären (*Phascogaleus cinereus* Goldfuss 1819) und seine Umformung durch lufthaltige

Nebenhöhlen, *Abh. Deutsch. Akad. Wiss. Berlin, Kl. für Chemie, Geologie und Biologie*, Nr. 4, 1964.

Źródła: Index Biol., s. 318; Schumacher G.-H., In memoriam Richard N. Wegner, *Anat. Anz.* 123, 1968, s. 565-572 (portr., bibliogr.); Wegner R., Lebenslauf, w: Umgelagerte Kreide und Tertiär bei Oppeln, Breslau 1911, s. (43).

WEIHE CARL ERNST AUGUST

(1779-1834)

„Doktor od jeżyn”

Urodził się 4 lutego 1779 roku w Mennighüffen w Westfalii jako drugie z dwunastu dzieci pastora Carla Justusa Friedricha Weihe i jego żony Anny Katarzyny z domu Redeker. Uczęszczał do Gimnazjum w Minden w Westfalii, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. O tym, że wybrał zawód aptekarza, przesądziło przede wszystkim jego zamiłowanie do botaniki. W latach 1795-98 był uczniem w aptece Ebermeiera w Melle w Dolnej Saksonii, później, zdawszy egzamin dla pomocników aptekarskich, pracował w aptece Ludwiga Philippa Aschoffa w Bielefeld w Westfalii. W roku 1800 rozpoczął studia medyczne w Halle, gdzie uczył się pod kierunkiem m.in. wybitnego botanika Kurta Sprengla, którego uhonorował w nazwie jednej z pierwszych opisanych przez siebie jeżyn – *Rubus sprengelii*. W roku 1802 uzyskał w Halle stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De Nectariis”. Studia kontynuował jeszcze przez pewien czas w Berlinie, później otworzył praktykę lekarską w Lüttringhausen w Północnej Nadrenii. W roku 1806 zamieszkał w Hamburgu u swojej młodszej siostry Zofii Wilhelminy Fryderyki, która rok wcześniej wyszła za mąż za mennonickiego pastora Jacoba van der Smissena. Z Hamburga w roku 1807 przeniósł się do Bünde w Westfalii. 25 września tego samego roku ożenił się z urodzoną w roku 1790 w Bünde Margaretą Henriettą Charlottą Schröder. W roku 1808 urodził się ich pierworodny syn, Justus.

W tymże roku Weihe przeprowadził się do rodzinnego Mennighüffen, gdzie urodziła się kolejna piątka dzieci – w roku 1811 Henrich Philipp Friedrich, w roku 1814 Hermann Friedrich, w roku 1818 Wilhelmina Charlotta Luiza, w roku 1822 Zofia Luiza Franciszka i w roku 1824 Johanna Henrietta Florentyna.

W rodzinnym mieście Weihe znalazł wreszcie czas, by wrócić do botaniki, która fascynowała go w młodości. Jednym z obszarów jego zainteresowań były trawy – w latach 1817-30 rozprowadzał wydawnictwo zielnikowe „Teusche Gräser für Botaniker und Oekonomnen”, którego całość objęła 15 zeszytów, a każdy z nich obejmował 25 gatunków. O wiele ważniejsze było jednak odkrycie, jakiego dokonał, przyglądając się uważnie okazom jeżyn z okolic Mennighüffen. Zauważył wówczas, że zebrane okazy reprezentują nie jeden, a 18 bliskich sobie gatunków, z których każdy ma odrębne, wyróżniające go cechy. Obserwacje te dały początek batologii – działowi botaniki zajmującemu się jeżynami – a Weihemu przyniosły przydomek „Brombeerdoktor” (doktor od jeżyn).

W roku 1819 Weihe został członkiem-korespondentem Towarzystwa Botanicznego w Regensburgu, a rok później został przyjęty w poczet członków Leopoldyńsko-Karolińskiej Akademii Przyrodników (Matrikel nr 1206), otrzymując przydomek „Ehrhart”. W roku 1822 wraz z prezesem Akademii Neesem von Esenbeck (→t.1) zaczął wydawać dzieło o jeżynach Niemiec, które nosi szaczone miano „Starego Testamentu batologii”. Na dzieło to składa się 10 zeszy-

tów publikowanych równolegle w wersji niemieckiej i łacińskiej, zawierających opisy 49 gatunków jeżyn (w tym 34 nowych), z których każdy jest przedstawiony na oddzielnej, barwnej tablicy. Pojawiły się w nim dość liczne informacje dotyczące jeżyn występujących na Śląsku (*Rubus villicaulis* Köhler, *R. reichenbachii* Köhler, *R. pygmaeus* Weihe et Nees, *R. Güntheri* Weihe et Nees, *R. Köhleri* Weihe et Nees), które przestali Weihemu Johann Christian Günther (→t.1) i Johann Christian Gottlieb Köhler (→t.1). Kolejne informacje o śląskich jeżynach przyniósł tekst Weihego „Porządek jeżyn Śląska” zamieszczony we „Florze Śląska” Wimmera (→t.1) i Grabowskiego (→t.1). Wśród 30 wymienionych w tym tekście gatunków występujących na Śląsku poza wyżej wymienionymi pojawiły się m.in. *Rubus senticosus* Köhler, *R. erectus* Köhler, *R. avellanaefolius* Köhler, *R. weiheanus* Köhler, *R. sulcatus* Köhler, *R. trevirani* Köhler, *R. wimmeri* Weihe, *R. silesiacus* Weihe, *R. amoenus* Köhler, *R. weigeli* Köhler, *R. petraeus* Köhler i *R. schummelii* Weihe.

Na temat wielu wyróżnionych przez siebie nowych gatunków (jeżyn, mięć, turzyc i in.) Weihe nie opublikował żadnych informacji. Uczynili to za niego inni botanicy, których informował o swoich florystycznych odkryciach w prowadzonej z nimi korespondencji. Byli wśród nich Clemens Maria Franz von Bönninghausen, Georg Fresenius, Alexandre Louis Simon Lejeune i Richard Joseph Courtois oraz wspomniany już wyżej Kurt Sprengel.

Od roku 1825 Weihe pracował jako lekarz powiatowy w Herford w Westfalii. Pod koniec życia zainteresował się homeopatią i jako pierwszy lekarz w Westfalii zastosował ją w praktyce. Jako homeopata odniósł wielki sukces, lecząc z gruźlicy wspomnianego wyżej Bönninghausena, któremu inni lekarze nie dawali żadnych szans. Zmarł 27 stycznia 1834 roku w Herford. Jego zbiory zielnikowe przechowywane są w Westfalskim Krajowym Muzeum Przyrodniczym w Münster. Nazwisko Weihego upamiętnione zostało w nazwie rodzajowej *Weihea* Reichenbach z rodziny korzeniarowatych (Rhizophoraceae) oraz w takich nazwach gatunkowych, jak *Carex weiheana* Bönninghausen ex Kunth, *Mentha weiheana* Opiz i wspomniany wyżej *Rubus weiheanus* Köhler. Upamiętnia go też Instytut Medycyny Homeopatycznej – August-Weihe-Institut – w Detmold.

Publikacje: *Rubus Sprengelii*, ein noch unbeschriebener Strauch des Fürstenthums Minden, *Flora* 2, 1819; Beschreibung einer Reise in das Bisthum Paderborn im August 1819, *ibid.* 3, 1820; *Alopecurus fulvus* Smith, ein Deutsches Gras, *ibid.*; *Lamium westphalicum* n. sp., *ibid.* 5, 1822; *Lysimachia westphalica*, eine neue Pflanze Deutsch-

lands, *ibid.*; Etwas über Verwechselung der officinellen Münzen (Menthae) und ihre Cultur, *Archiv des Apothekervereins* 1, 1822; Die deutschen Brombeersträucher – Rubi germanici, Elberfeld 1822-27 [mit Ch. G. Nees von Esenbeck; na il. 2 Taf. XXV z *Rubus koehleri*]; Über einige theils beschriebene, theils noch unbeschriebene Pflanzen, welche sich ausschliesslich unter dem Flachse befinden, und als Unkraut theils lästig, theils wirklich schädlich sind, *Archiv des Apothekervereins* 8, 1824; Empfehlung der Jodine gegen Gliedschwamm, *Rust's Magazin für die gesamte Heilkunde* 20, 1825; Reisebericht, *Flora* 8, 1825; Correspondenz – Schreiben des Doctor Weihe an der Verfasser der Caricologia germanica, *ibid.* 9, 1826; Über die officinelle krause Münze und einen Weissdorn mit gelben Früchten, *Archiv des Apothekervereins* 17, 1826; Einige Bemerkungen zu der Caricologia germanica des Herrn Professors Hoppe in Regensburg, *ibid.* 19, 1826; Bemerkungen zu seiner Sammlung von Gräsern, *Flora* 11, 1828; Dispositio Ruborum Silesiae, w: Wimmer F., Grabowski H., *Flora Silesiae*, pars II, vol. I, Vratislaviae 1829, s. 51-56; Beschreibung zweier neuen Pflanzenarten (*Barbarea hirsuta*, *Erigeron serotinus*), *Flora* 13, 1830.

Źródła: Bönninghausen C. M. F. v., Prodrum florae Monasteriensis Westphalorum, Monasterii 1824, s. 25, 151-153; Callisen-Lexikon 20, 1843, s. 501; Focke W. O., Nomenclatur, w: Synopsis Ruborum Germaniae – Die deutschen Brombeerarten ausführlich beschrieben und erläutert, Bremen 1877, s. 58-65; Fresenius G., Enumeratio Mentharum, prodrum disquisitionis hujus generis accuratioris: accedunt Preslia et Pulegium, w: Sylloge plantarum novarum itemque minus cognitarum, Ratisbonae 1828, s. 225-256; Gries B., Leben und Werk des westfälischen Botanikers Carl Ernst August Weihe, Abhandlungen aus dem Landesmuseum für Naturkunde zu Münster in Westfalen 40 (3), 1978, s. 1-45 (port.); GT 21, s. 415; Hein W.-H., Schwarz H.-D., Deutsche Apotheker-Biographie 2, Stuttgart 1978, s. 342; Lejeune A. L. S., Courtois R. J., Compendium Florae Belgicae, T. II, Leodii 1831, s. 162, 163, 168, 170-172, 174; Sprengel K., Caroli Linnaei Systema Vegetabilium, ed. XVI, vol. II, Gottingae 1825, s. 528-529; Stahl M., Der Briefwechsel zwischen Samuel Hahnemann und Clemens von Bönninghausen, Heidelberg 1997, s. 230-232; TL-2, 7, s. 151-152.

WEITZNER FRIEDRICH WILHELM

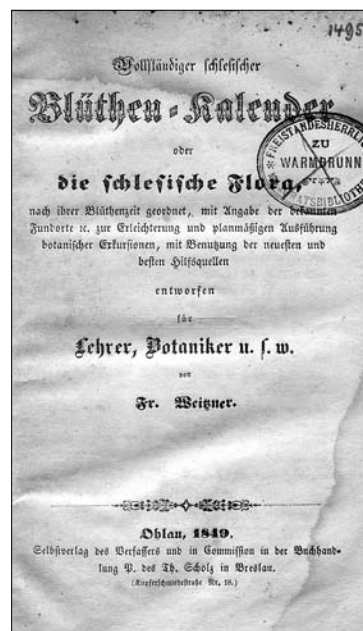
(1814-1865)

Autor „Roślinnej topografii powiatu wrocławskiego”

Gdyby jego ojciec, mistrz szewski, nie zmarł na kilka tygodni przed jego przyjściem na świat, urodziłby się we Wrocławiu (Breslau). Urodził się jednak 20 marca 1814 roku w Wiązowie (Wansen) w powiecie strzelińskim (Kreis Strehlen) w domu swoich dziadków ze strony matki. Choć był ochrzczony w kościele katolickim, wychowywano go w wierze ewangelickiej. Uczył się w szkole przygotowawczej w Kłodzku (Glatz), później zaś we wrocławskim Seminarium Nauczycielskim. Ostatni rok nauki w seminarium skrócono mu, ponieważ szkoła miejska w Kłodzku pilnie

potrzebowała zastępcę na wakujące stanowisko trzeciego nauczyciela. Do Wrocławia wrócił w maju 1834 roku, by zdać egzaminy nauczycielskie, później zaś wrócił do Kłodzka i pracował tam do roku 1838. Kolejnym miejscem jego pracy było Czarnoborsko (Sandebske) w powiecie górómskim (Kreis Guhrau), gdzie spędził 6 lat.

Gdy w roku 1844 gmina ewangelicka w Preszowie (słow. Prešov, węg. Eperjes, niem. Eperies) szukała nowego prefekta chóru, jego nauczyciele Ernst Friedrich Leopold Richter i Adolph Friedrich Hesse polecieli go na to stanowisko. W Preszowie pracował do roku 1848 i być może zostałby tam na stałe, jednak niespokojna sytuacja polityczna skłoniła go do powrotu na Śląsk. Jego pierwszy miejscem pracy po powrocie był zakład pedagogiczny doktora Richtera w Oławie (Ohlau). W roku 1849 został w zastępstwie chorego nauczyciela Rittermann zatrudniony we wrocławskiej szkole elementarnej XI. W czerwcu 1850 roku tymczasowo i od sierpnia tegoż roku jako nauczyciel zwyczajny pracował w szkole przy wrocławskim przytułku. W roku 1852 został zatrudniony w szkole przy wrocławskim Szpitalu Dziecięcym Bożego Grobu (Kinder-Hospital zum Heiligen Grabe).

Przez wiele lat był współpracownikiem otwartej w roku 1846 pierwszej wrocławskiej biblioteki ludowej, w której zajmował się porządkowaniem zbiorów.

Samodzielnie skonstruował wiele urządzeń i aparatów niezbędnych do doświadczeń fizycznych. Co roku podczas wakacji wyruszał na wędrowki, podczas których zbierał okazy roślin, owadów i minerałów. Szczególnie upodobał sobie przy tym Jesioniki, które odwiedził wiele razy. Pracując w Oławie wydał „Śląski kalendarz kwiatowy”, w którym rośliny były uporządkowane wg czasu kwitnienia. Później opracował też „Roślinną topografię powiatu wrocławskiego” i „Botanikę szkolną”. W ostatnich miesiącach życia z powodu postępującej choroby płuc musiał zrezygnować z nauczania. Zmarł we Wrocławiu 27 grudnia 1865 roku. 30 grudnia został pochowany na nieistniejącym już Grosser Friedhof przy Friedrich-Wilhelmstrasse (dziś ul. Legnicka).

Publikacje: Vollständiger schlesischer Blüten-Kalender oder die schlesische Flora, nach ihrer Blüthenzeit geordnet, mit Angabe der bekannten Fundorte u. zur Erleichterung und planmäßigen Ausführung botanischer Exkursionen, mit Benutzung der neuesten und besten Hilfsquellen entworfen für Lehrer, Botaniker u. s. w., Ohlau 1849 [str. tyt. na il.]; Pflanzen-Topographie der Breslauer Kreises für angehende Botaniker, Schüler auf Realschulen und Gymnasien, so wie für jeden Spaziergänger, der Interesse an der Pflanzenwelt hat, Breslau [1852]; Schulbotanik – der Pflanzenkunde in Verbindung mit Technologie für Volksschulen, sowie zum Privatgebrauche, Breslau 1853; Anweisung zum Gebrauche des deutsch-grammatikalischen Sprach-Stoffes nebst Anleitung zur Behandlung der Orthographie und der Stylübungen für Lehrer an Volksschulen, Breslau 1855.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga zgonów 1864-66, k. 373, poz. 1865/1513 (wpisany jako Georg Weidzner!); Oelsner Th., † Friedrich Wilhelm Weitzner, Schl. Prov. Bl. N. F. 5, 1866, s. 105-108; Personal-Chronik der öffentlichen Behörden, Amts-Blatt der Regierung in Breslau 43, 1852, s. 404; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. N. F. 5, 1866, s. 50.

WERNECK WILHELM

(1788-1842)

Okulista, badacz mikroskopijnych organizmów

Wg „National und Conduiteliste der k. k. österreichischen Armee”, z której arkusze zamieścili w swojej publikacji Remky i Amalie, urodził się w roku 1788 we Wrocławiu (Breslau). Zgodnie z zapisem w metryce ślubu był synem profesora botaniki Wilhelma Wernecka i jego żony Elżbiety z domu Schwab. W metryce jego zgonu odnotowano nieco inną informację – jako jego ojciec został tam podany aptekarz Johann Werneck. Uczył się zawodu chirurga we Wrocławiu, później studiował w Pawii, a następnie, wstąpiwszy na służbę w austriackiej armii, w wiedeńskiej wojskowej szkole medycznej znanej pod nazwą Josephinum (k. k.

medicinisches-chirurgisches Josephs-Akademie), w której w roku 1811 uzyskał stopień doktora medycyny.

4 marca 1812 roku, będąc już starszym lekarzem w regimencie szwoleżerów Hohenzollern, ożenił się na wiedeńskim przedmieściu Alservorstadt (dziś w obrębie dzielnicy IX) z urodzoną 10 grudnia 1787 roku w Pradze (Prag) Józefą Anną, córką mistrza krawieckiego Johanna Kaurzinsky’ego i jego żony Katarzyny z domu Kotz. Już wcześniej urodziła się im córka, która ochrzczona została 3 dni po ślubie, 7 marca 1812 roku, otrzymując imiona Maria Barbara Fryderyka. W jej akcie chrztu odnotowano, że ojciec jest ewangelikiem, a matka katoliczką.

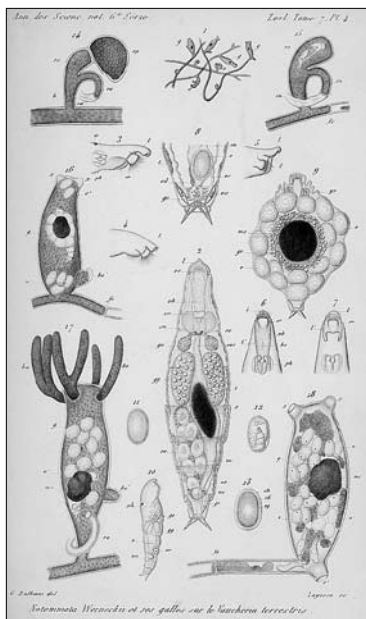
Informacje o przebiegu służby Wernecka można znaleźć w jego książeczce o gangrenie szpitalnej z roku 1820. Pisał w niej, że materiały zebrał w roku 1807 we Włoszech, w roku 1808 u Włochów, Francuzów i Rosjan, w roku 1809 w szpitalach polowych w Klagenfurt i Tanzenberg w Karyntii, w roku 1810 w szpitalu w Füred na Węgrzech, w roku 1812 w szpitalach w Krakowie i Niepołomicach, w roku 1813 po bitwie pod Lipskiem (Leipzig) w Głównym Szpitalu nr 4 w Světlé nad Sázavou (Svetla) i Okrouhlici (Okrouhlitz) w Czechach oraz w roku 1814 w Obermarchthal w Szwabii.

Od roku 1816 w schematyzmach austriackiej armii figurował jako lekarz w stacjonującym wówczas w Braunau am Inn w Górnej Austrii 3 czeskim batalionie strzelców. Z batalionem tym wyruszył do Włoch, gdy w lipcu 1820 roku wybuchło powstanie w Neapolu. W latach 1823-24 był lekarzem stacjonującego w Debreczynie na Węgrzech 3 galicyjskiego regimentu szwoleżerów, a od roku 1825 lekarzem stacjonującego w Salzburgu 59 górnioaustriackiego regimentu piechoty.

W Wiedniu (Wien) uczył się u dwóch wybitnych okulistów, Johanna Adama Schmidta i Georga Josepha Beera, a z czasem sam został cenionym fachowcem w dziedzinie okulistyki. Zyskał renomę walcząc z zalewną do Klagenfurt w Karyntii epidemią jaglicy, którą zwano wówczas egipskim zapaleniem spojówek. Opisał i zilustrował budowę soczewki oka oraz jej kształtowanie się we wczesnych fazach rozwojowych u człowieka. Przeprowadził też porównawcze badania budowy soczewki u 19 gatunków ssaków, 32 gatunków ptaków, 15 gatunków ryb oraz 14 gatunków płazów i gadów. Za pomocą wiązki słonecznego światła udało mu się usunąć kataraktę u nagórniaka zwyczajnego i angielskiego psa myśliwskiego. Przeprowadzał też podobne próby z zastosowaniem światła fosforowego i rozważał możliwość stosowania tej metody do usuwania katarakty u ludzi (wiele lat później zrobił to Maximilian Adolf Langenbeck), a obok

tego badań oddziaływanie na oko strychniny, bielunia, pokrzyzku i lulka. Sam w roku 1827 wskutek infekcji stracił wzrok w lewym oku.

Prywatną praktykę okulistyczną rozpoczął już w Braunau am Inn, później prowadził ją też w Salzburgu. Gdy trudno mu było pogodzić pracę lekarza wojskowego z prywatną praktyką, odszedł w roku 1832 z armii. Poza okulistyką interesował się też chirurgią plastyczną i zagadnieniami terapeutyczno-farmakologicznymi oraz – jako lekarz wojskowy – leczeniem chorób wenerycznych. W roku 1835 zbadał i opisał spoczywające na Sebastiansfriedhof w Salzburgu szczątki Paracelsusa, zwłaszcza czaszkę tego wielkiego reformatora medycyny, którą zbadał z punktu widzenia modnej wówczas frenologii.

Równie rozległe były też jego zainteresowania przyrodnicze – pierwszą część swoich „Przyrodniczo-medycznych szkiców” z roku 1833 poświęcił źródłom mineralnym oraz florze (dla wielu gatunków podał stanowiska) i faunie okolic Salzburga. Mikroskopijnymi organizmami zainteresował się w roku 1832, gdy zaczął badać szlam z leczniczych źródeł w leżącym na południe od Salzburga Bad Gastein. W roku 1834 otrzymał od Franza Ungera okazy glonów *Vaucheria* z pasożytującymi na nich organizmami, które powodowały powstawanie wyrośli. Rysunki przedstawiające ten organizm wysłał Christianowi Gottfriedowi Ehrenbergowi, który na ich podstawie zaliczył go

do wrotków (Rotatoria) i nadał mu nazwę *Notommata werneckii* (= *Pourriotia werneckii* (Ehrenberg)).

Od tego czasu Werneck stale przysyłał mu wyniki swoich badań i rysunki obserwowanych organizmów, które Ehrenberg omawiał na posiedzeniach Akademii Nauk w Berlinie i berlińskiego Gesellschaft Naturforschender Freunde. 18 czerwca 1840 roku wśród omówionych przez Ehrenberga gatunków były dwa nowe – okrzemka *Campylodiscus wernecki* Ehrenberg i bruzdnica *Peridinium lucina* Werneck. Rok później Ehrenberg wymienił szereg opisanych przez Wernecka nowych rodzajów należących do wrotków (*Malacostomum*, *Brochocerca*, *Rhynchopogon*) i do wyróżnianej przez Ehrenberga klasy Polygastrica (*Calia*, *Eretes*, *Ancyrium*, *Stephanoma*, *Dicella*). Nazwy te jednak pozostały w nauce tzw. nazwami nagimi (*Nomina nuda*).

Angielski lekarz włoskiego pochodzenia Augustus Bozzi Granville, który poznał Wernecka podczas pracy nad książką o uzdrowiskach Niemiec, uważał go za przechrzczonego Żyda. Pisał o nim: „Im częściej widziałem tego lekarza i im lepiej go poznawałem, tym bardziej go lubiłem. Wydaje się być prawdziwie skrupulatnym miłośnikiem nauki i tajemnic przyrody. Sądzę, że postępuje według zasad izraelskiej wiary i jest bezsprzecznie jeszcze jednym z wielu zaszczytnych przykładów talentu tej rasy”.

W uznaniu zasług Werneck został przyjęty w poczet członków-korespondentów wiedeńskiego Josephinum, Towarzystwa Medycznego w Gandawie i Gesellschaft Naturforschender Freunde w Berlinie. Zmarł 30 marca 1842 roku w Salzburgu. Jego ciało zostało pogrzebane 1 kwietnia na tym samym cmentarzu, na którym spoczywa Paracelsus. 31 października 1842 roku na posiedzeniu Pruskiej Akademii Nauk w Berlinie odczytano list zięcia Wernecka, Josefa Handmanna, który pisał o pozostawionych przez teścia dwóch foliach z rysunkami i notatkami dotyczącymi obserwacji mikroskopowych. Zostały one kupione przez Akademię, o czym Ehrenberg informował 7 marca 1844 roku, niczego nie wiadomo jednak na temat dalszych ich losów. 20 grudnia 1842 roku w Salzburgu wystawiono na licytację należące do Wernecka przedmioty – zegar podręczny, lunetę i mikroskop.

W roku 1843 Ehrenberg oddał do druku ostatnią publikację Wernecka – uwagi do tekstu Salomona Friedricha Stiebla o podstawowych formach mikroskopijnych organizmów występujących w źródłach leczniczych. W komentarzu do tej publikacji Ehrenberg pisał: „Pan doktor Werneck z Salzburga, autor powyższego artykułu, zmarł niestety w marcu ubiegłego roku. Był to ten sam pracowity lekarz z Salzburga, Ślązak, który w dziedzinie praktyki medycznej zyskał sławę jako autor rozmaitych przyczynków i artykułów

w medycznych czasopismach, szczególnie zaś swoimi mikroskopowymi badaniami soczewki oka. Choć już posunął się w latach, zajął się ostatnio z entuzjazmem mikroskopowymi obserwacjami żywych organizmów i moim zdaniem był w tej materii jednym z najbystrzejszych obserwatorów naszych czasów. Sprzyjał mu też talent do sporządzania nad wyraz przejrzystych rysunków obserwowanych obiektów, który w połączeniu z bystrością rzadko kiedy idzie w parze”.

Córka Wernecka wyszła za lekarza wojskowego Josefa Handmanna. Ich syn, urodzony 6 sierpnia 1841 roku w Nussdorf koło Wiednia (dziś w obrębie XIX dzielnicy Wiednia) jezuita i przyrodnik Rudolf Michael Handmann, przypomniał o swoim dziadku w roku 1882. Znalezione u niego w leżącej na południe od Wiednia wiosce Gainfarn mioceńskiemu ślimakowi nadał on wtedy nazwę *Fusus wernecki* („nazwałem go na cześć zmarłego w roku 1842 w Salzburgu doktora Wilhelma Wernecka, który wyróżnił się m.in. swoimi badaniami mikroskopowymi”).

Ważniejsze publikacje: Kurzgefasste Beiträge zur Kenntniss der Natur, der Entstehung, der Verhütung und Heilung des Hospitalbrandes, Salzburg 1820 [2. Ausg. Salzburg 1847]; Aphoristische Betrachtung einiger ophthalmologischer Gegenstände, *Medicinisch-Chirurgische Zeitung* 1823, Bd. 1, nr 8-9; Über die contagiöse Augenentzündung unter den österreichischen Truppen, *Rust's Magazin für die gesammte Heilkunde* 15, 1823; Über die Gaumennath und das contagiöse Augenübel, *Journal der Chirurgie und Augen-Heilkunde* 6, 1824; Über Vorbeugung gegen ansteckende Augenblennorrhöen – ein Sendschreiben, *ibid.* 8, 1825; Über die künstliche Mundwinkel- und Lippenbildung durch blutige Umschlagung der Mundhaut, *ibid.* 14, 1830; Therapeutische Versuche über das Brom-Quecksilber, *ibid.*; Von der Zinnober-Räucherungskur oder von der Heilung der Syphilis mittelst auf die äussere Oberfläche geleiteter Zinnober-Dämpfe, *ibid.*; Sendschreiben aus Bad Gastein d. 4. Aug. 1831, *Medicinisch-Chirurgische Zeitung* 1831, Bd. 3, nr 70; Bemerkungen aus der Praxis: Bestätigung der vorzüglichen Heilkräfte grosser Gaben des Salzsäuren Ammoniums bei Krankheiten der Urinblase und Vorstehdrüse; Ein Beitrag zur besseren Würdigung des flüchtigen Terpentinöls; Einige praktische Erläuterungen über den medicinischen Werth des salzsauren Goldes, *Wöchentliche Beiträge zur medicinischen und chirurgischen Klinik* 1, nr 20, 1833; Naturhistorisch-medicinische Skizzen von Salzburg und dessen nächsten Umgebung, *ibid.* 2, nr 22, 23, 1833; Äussere und innere Anwendung des Chlorkalkes; Das Piperin beim Wechselfieber und Tripper; Wirkung des Emetins und Strychnins auf das Auge; Wirkung des Stramonium, der Belladonna und des Hyoscyamus auf das Auge, *ibid.* 3, nr 9, 1834; Mikroskopisch-anatomische Betrachtungen über die Wasserhaut und das Linsen-System des Auges, *Ammon Zeitschrift für die Ophthalmologie* 4, 1835; Einige Resultate meiner, an verschiedenen Thieren gemachten Experimente über die traumatische Reaction bey Verwundungen der Kapsel und der Linse, nebst Angabe jener Erfahrungen über diese Reaction bey Menschen, *ibid.*; Zur Geschichte des Paracelsus, *Beiträge zur praktischen Heilkunde* 3, 1835; Beiträge zur Gewebelehre des

Krystallkörpers, *Ammon Zeitschrift für die Ophthalmologie* 5, 1837; Quelques considérations détachées sur l'ophthalmie contagieuse, *Mémoires de la Société de médecine de Gand* 1839; Kurze Betrachtung über die Abhandlung, betitelt: „Die Grundformen der Infusorien in den Heilquellen, nebst allgemeinen Bemerkungen über die Entwicklung derselben von Dr. S. F. Stiebel”, *Arch. f. Naturgesch.* 9, 1843.

Źródła: 7. März. Gesamtsitzung der Akademie, Ber. Preuss. Akad. Wiss. 1844, s. 105-120; 31. October. Sitzung der physikalisch-mathematischen Klasse, *ibid.* 1842, s. 292-307; AHMP, Kostel sv. Víta, Hradčany, matriky odaných s. 71; *ibid.*, matriky narozněných 1784-1821, s. 62; Balbiani M., Observations sur le Notommate de Werneck et sur son parasitisme dans les tubes des Vauchéries, *Ann. Sci. Nat. Zool.* 6 sér., 7, 1878, s. 1-40 (na il.: Taf. 4, *Notommata werneckii* pasožytující na glonie *Vaucheria terrestris*); Bozzi Granville A., The Spas of Germany, T. 1, London 1837, s. 276, 277, 314, 385, 386, 387, 388, 389, 390; Callisen-Lexikon 21, Copenhagen 1835, s. 46-48; *ibid.* 33, Altona 1845, s. 273-274; DA Salzburg, Dompfarre, Sterbebuch 1820-1854, k. 208; DA Wien, Alservorstadtpfarre, Taufbuch 1810-1812, k. 135; *ibid.*, Trauungsbuch 1809-1817, k. 129; *ibid.*, Pfarramt Nussdorf, Taufbuch 1838-1844, k. 98 (Rudolf Michael Handmann); Ehrenberg Ch. G., Dritter Beitrag zur Erkenntniss grosser Organisation in der Richtung des kleinsten Raumes, Abh. Preuss. Akad. Wiss. 1833, s. 145-336; Ehrenberg, Ch. G., Die Infusionsthierchen als vollkommene Organismen – ein Blick in das tiefere organische Leben der Natur, Leipzig 1838, s. 39, 45, 85, 111, 252, 429, 444; Ehrenberg, Ch. G., Charakteristik von 274 neuen Arten von Infusorien, Ber. Preuss. Akad. Wiss. 1840, s. 197-219; Ehrenberg, Ch. G., Über Werneck's Arbeiten, die mikroskopischen Organismen in der Umgebung von Salzburg betreffend, *ibid.* 1841, 102-110, 372-377; Ehrenberg Ch. G., Einige Bemerkungen zum vorstehenden Aufsatz, *Arch. f. Naturgesch.* 9, 1843, s. 111-113; Handmann R., Tertiärfauna des Wiener Beckens (II. Bericht), Verh. Geol. Reichanst. Wien 1882, s. 255-274; Hirschberg J., Geschichte der Augenheilkunde, Drittes Buch (Fortsetzung): Der Augenheilkunde in der Neuzeit, Leipzig 1911, s. 561-564 (Graefe-Saemisch Handbuch der gesamten Augenheilkunde, Bd. XIV, 2. Aufl.); Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums 1824, II. Th. s. 129; Membres correspondants nouveaux, Bulletin de la Société de médecine de Gand 1839, s. 126; Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums 1816, s. 336; *ibid.* 1822, s. 258; *ibid.* 1823, s. 294; *ibid.* 1824, s. 294; *ibid.* 1825, s. 211; Pagel J. L., Werneck Wilhelm, ADB 42, 1897, s. 21; Remky H., Amalie P., Zur Geschichte der Photochirurgie des Auges, Gesnerus – Swiss Journal of the history of medicine and sciences 47, 1990, s. 67-81; Shastid T. H., Werneck Wilhelm, The American encyclopedia and dictionary of ophthalmology, vol. 18, Chicago 1921, s. 14015-14016; Sitzungsberichte der Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Berlin 1839-59, Berlin 1912, s. 17, 18, 19, 24, 35; Troll-Obergfell B., P. Rudolf Michael Handmann S. J. †, Jahrbuch des oberösterreichischen Musealvereins 83, 1932, s. 437-439; Versammlung am 15ten März, Mitt. Verh. Ges. Naturf. Freunde Berlin 1, 1836, s. 12-18; Versammlung am 19 Juli, *ibid.*, s. 29-33; Versteigerungs-Kundmachung, Allgemeine Zeitung (Augsburg), nr 329, 23.11.1842, s. 2629.

WERNER ALOIS JULIUS

(1887-1917)

Florysta ze Starych Gliwic

Urodził się 1 lipca 1887 roku w Krzyżkowicach (Kröschendorf) w powiecie prudnickim (Kreis Neustadt) w rodzinie szynkarza Franza Wernera i jego żony Pauliny z domu Kiefer. Uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Białej (Zülz), w którym w latach 1903-11 pracował →Max Buchs. W roku 1907 rozpoczął pracę w Szkole Ludowej w Starych Gliwicach (Alt Gleiwitz). W wykazach Theodora Schube (→t.1) pojawił się po raz pierwszy w roku 1908 jako odkrywca nowych stanowisk 40 taksonów (z rzadszych m.in. *Aspidium montanum*=*Oreopteris limbosperma*, *Salvinia natans* i *Potamogeton alpinus*) w okolicach Gliwic. Obok stanowisk z Gliwic podał też wówczas stanowiska z Rud Wielkich (Gross Rauden), Sławięc (Slawietzitz), Toszka (Tost), Ujazdu (Ujest), Zabrze, a także z położonych tuż przy ówczesnej prusko-austriackiej granicy Krzyżkowic, w których przyszedł na świat, i leżącej po drugiej strony tej granicy Osoblógi (Osoblaha, Hotzenplotz). Z Krzyżkowic podał w roku 1908 dziewannę kutnerowatą (*Verbascum phlomoides*), jednak gdy zestawiał zebrane przez siebie okazy z diagnozą dziewanny kutnerowatej, zauważył dość istotne różnice. Porównując swoje okazy z okazami innych gatunków dziewanny, doszedł do wniosku, że ma do czynienia z nowym podgatunkiem dziewanny drobnokwiatowej, któremu nadał nazwę *Verbascum thapsus* subsp. *silesiacum*. Podgatunek ten opisał w roku 1913 na łamach „Allgemeine Botanische Zeitschrift”.

Aż do roku 1914 Schube publikował corocznie informacje o kilkudziesięciu nowych stanowiskach odkrytych przez Wernera (w roku 1913 było ich 119). Jego stałym „łowiskiem” były okolice Gliwic oraz pobliskich Pyskowic (Peiskretscham) i Sośnicowic (Kieferstädtel), zaś podczas wakacji spędzanych u rodziny szukał co roku okazów w okolicach Prudnika i na przyległych obszarach austriackiego Śląska. Poza tym w latach 1909-14 odwiedził też okolice Sycowa (Gross Wartenberg), Mysłowic (Myslowitz), Rybnika, Złatych Hor (Zuckmantel), Głubczyc (Leobschütz), Kędzierzyna (Kandrzin), Głogówka (Oberglöga), Biedunia (Berun), Kudowy, Katowic (Kattowitz), Pszczyny (Pless), Tarnowskich Gór (Tarnowitz), Kamienia Śląskiego (Gross Stein), Leśnicy (Leschnitz), Krnowa (Jägerndorf), Lublińca (Lublinitz), Rudzińca (Rudzinitz), Mikołowa (Nicolai), Korfantowa (Friedland O.S.), Niemodlina (Falkenberg), Koźla (Cosel), Międzyborza (Neumittelwalde), Bruntalu (Freu-

denthal) i Bytomia (Beuthen). W latach 1912-14 co roku bywał ponadto w Jesionikach.

Natykając się często na rośliny adwentywne, poświęcił im artykuł opublikowany w roku 1915 na łamach czasopisma „Oberschlesien”. W tym samym roku i w tym samym czasopiśmie ukazał się jego artykuł o zielniku →Erdmanna Richtera, który na zlecenie Muzeum Górnośląskiego w Gliwicach Werner uporządkował wg 17 wydania „Flory Niemiec” Garcke-go. Owocną działalność florystyczną Wernera przerwał wybuch I wojny światowej. Powołany do służby wojskowej, poległ 22 stycznia 1917 roku. Jego nazwisko widnieje na pomniku poległych, których zachował się do dziś w Starych Gliwicach.

W lipcu 1920 roku Eduard Scholz (→t.1) ubolewał nad tym, że nie udało się do tej pory zebrać 600 marek potrzebnych na zakup zielnika Wernera. Ewentualnych darczyńców odsyłał do profesora Eisenreicha (→t.1). Jego artykuł był jednak nieco spóźniony, gdyż Wilhelm Kranz już w marcu 1920 roku wymienił składający się z 48 teczek zielnik Wernera jako jeden z nowych nabytków Muzeum Górnośląskiego w Gliwicach z okresu od listopada 1918 roku do grudnia 1919 roku. Zielnik ten po II wojnie światowej trafił wraz z innymi zbiorami zielnikowymi do Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu.

Publikacje: *Verbascum thapsus* subsp. *silesiacum* in *Schlesien, Allg. Bot. Zeitschr.* 19, 1913; *Fremde Bestandteile der ober-schlesischen Flora, Oberschlesien* 13, 1915; *Das Herbarium Richter in Oberschlesischen Museum zu Gleiwitz, Oberschlesien* 14, 1915.

Źródła: A. Werner †, *Oberschlesien* 16, 1917/18, s. 27; AP Opole, USC Dytmarów, księga urodzeń 1887/38; Armee-

Verordnungsblatt 1371, Preussische Verlustliste Nr. 759, s. 17564; Kranz W., Oberschlesisches Museum zu Gleiwitz – die wichtigsten Neuerwerbungen in der Zeit vom November 1918 bis Dezember 1919, Oberschlesien 18, 1919/20, s. 377-379; Nekrologi, Oberschl. Wand. 90, nr 27, 4.2.1917 (il.); Schematismus 1911, s. 63; Scholz E. J. R., Oberschlesische Museen, wie sie sind und wie sie weiter ausgebaut werden können, Der Oberschlesier 2, 1920, nr 31, s. 1-2; Schube-Durchforschung 1908-14; Schube-Herbarium 1908-11, 1914; Sendek A., Zielnik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Wiad. Bot. 21, 1977, s. 61-64; Syniawa M., Alois Julius Werner (1887-1917), florysta ze Starych Gliwic, PGS 77, 2014, s. 14-15.

WERNER HERMANN

(1830-1895)

Aptekarz-kolekcjoner

Urodził się 4 stycznia 1830 roku w Żmigrodzie (Trachenberg) w rodzinie Antona Wernera, kasztelana na zamku księcia von Hatzfeld, i jego żony Augusty z domu Wolff. Uczył się w szkole ludowej w Żmigrodzie, następnie w Gimnazjum św. Macieja we Wrocławiu (Breslau). Po ukończeniu gimnazjum rozpoczął naukę zawodu u aptekarza Laubego, później studiował w Berlinie i w roku 1855 zdał państwowy egzamin dla aptekarzy. Przez kilka lat pracował jako pomocnik aptekarski, później kupił aptekę w Rawiczu (Rawitsch), jednak sprzedał ją, gdy w roku 1868 nadarzyła mu się okazja kupna należącej wcześniej do Theodora Friesse „Naschmarkt-Apotheke” na wrocławskim rynku. W tym samym roku został członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej, w którym szczególnie aktywnie działał w Sekcji Botanicznej. W roku 1868 wystąpił na posiedzeniu sekcji z referatem „Über einige Pflanzenmissbildungen”. W okresie zimowym posiedzenia sekcji odbywały się zwykle w jego domu.

Z referatami występował dość rzadko – w roku 1873 wygłosił referat „Über das Verhalten einiger organischen Säuren zur Vegetation der Schimmelpilze” (Jber. SGVK 51), w roku 1877 – „Über Rheum palmatum” (ibid. 55), w roku 1882 – „Über die Geschichte der Eschen-Manna” (ibid. 60), w roku 1889 – „Über Oleum Betel und Oleum Macassar” (ibid. 67). Niektóre z nich opublikował na łamach „Archiv der Pharmazie” (Verhalten einiger organischen Säuren zur Vegetation der Schimmelpilze, Arch. d. Pharm. 202, 1873; Über Rheum palmatum L. in botanischer und pharmacologischer Beziehung, ibid. 211, 1877). Tam zamieścił też większość swoich pozostałych publikacji (Ausbeuten an Extract, Arch. d. Pharm. 202, 1873; Amylalkoholhaltiges Chloroform, ibid. 212, 1878; Notiz zu „Vaseline”, ibid. 216, 1880; Über den Stärke-mehl-Gehalt der Radix Belladonnae, ibid. 220, 1882;

Zur Chloroform-Prüfung von G. Vulpus, ibid. 225, 1887; Weiteres zur Chloroformrektifikation, ibid. 226, 1888). Na zjazd Zrzeszenia Aptekarzy Niemieckich w roku 1880 we Wrocławiu przygotował „Kurzer Beitrag zur Geschichte der Apotheken in Breslau”.

Był zapalonym kolekcjonerem ciekawostek przyrodniczych – podczas posiedzeń Sekcji Botanicznej demonstrował m.in. kolekcję próbek drewna z Jutrosina (Jutroschin) (Jber. SGVK 48, 1870), pień obwojnika greckiego (*Periploca graeca*) z Cieszkowa (Freyhan), owoce kakaowca oraz kawałki kopalu z owadem i owocem palmy (ibid. 49, 1871), a także wyhodowany przez siebie kwitnący okaz japońskiej arizemy otwartej *Arisaema ringens* (Thunb.) Schott (ibid. 61, 1883).

Dzięki swoim zapędom kolekcjonerskim wszedł w posiadanie IX centurii „Herbarium vivum plantas in Silesia indigenas exhibens” Günthera (→t.1) i Schumela (→t.1). Podczas dyskusji w dniu 26 listopada 1874 roku o zasadzie priorytetu wykazał na podstawie zachowanych w niej okazów z Małego Kotła Śnieżnego i Małego Stawu w Karkonoszach datowanych na rok 1819, że użyta tam nazwa przywrotnika rozciętego *Alchemilla fissa* opatrzona dopiskiem „nobis” ma pierwszeństwo przed wszystkimi późniejszymi nazwami. Centurię tę przedłożył do wglądu członkom Sekcji Botanicznej 14 grudnia 1874 roku (Jber. SGVK 52, 1874).

Był dwukrotnie żonaty. Po śmierci pierwszej żony, z którą nie miał dzieci, ożenił się z Agnes Tschirschnitz z Piły (Scheidemühl). Miał z nią dwóch synów i córkę. Niezależnie od obowiązków zawodowych pełnił wiele różnych funkcji – był m.in. przewodniczącym zarządu Miejskiego Zakładu Zaopatrzeniowego, członkiem kuratorium apteki Szpitala Wszystkich Świętych i prezesem Zrzeszenia Wrocławskich Aptekarzy. W roku 1892 sprzedał swoją aptekę za 400 tysięcy marek doktorowi Maxowi Drobnigowi. Odtąd cały swój czas poświęcał na czynności związane z powierzonymi mu funkcjami. 12 stycznia 1895 roku został dokooptowany do władz Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Pod koniec sierpnia tegoż roku wybrał się na kurację do Ciepliec (Warmbrunn). Już na początku września zachorował na zapalenie wyrostka robaczkowego. Po 14 dniach spędzonych w łóżku polecił, by przewieziono go do Wrocławia, gdzie 27 września zmarł. Jego doczesne szczątki zostały pogrzebane na cmentarzu św. Maurycego.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław III, księga zgonów 1895/2817; Brachmann-Beiträge, s. 46-48; Cooptation von Mitgliedern des Directoriums, Jber. SGVK 73, 1895, s. 5; Limpricht K. G., Hermann Werner, Apotheker in Breslau, Jber. SGVK 73, 1895, Nekrologe, s. 16-17; Mitglieder im Jahre 1868 neu aufgenommen, Jber. SGVK 46, 1868, s. 4.

WIEMANN KONRAD FRIEDRICH RUDOLPH

(1777-1817)

Wrocławski florysta

Lekarz, którego nazwisko zostało upamiętnione w nazwie pięciornika *Potentilla wiemanniana*, jest najprawdopodobniej tożsamy z Konradem Friedrichem Rudolphem Wiemannem, który 12 marca 1807 roku został jako doktorant wpisany do matrykuły Uniwersytetu we Frankfurcie nad Odrą (Frankfurt an der Oder). Pochodził on z Hannoveru, gdzie urodził się 4 stycznia 1777 roku. Był synem mieszkającego w roku 1807 w Versmold koło Bielefeld Ludwiga Ottona Wiemannna. Przed rozpoczęciem studiów uniwersyteckich uczył się w Kolegium Medyczno-Chirurgicznym w Berlinie. Uzyskawszy stopień doktora medycyny, osiadł we Wrocławiu (Breslau) i prowadził tam praktykę lekarską. 28 maja 1811 roku ożenił się we Wrocławiu z wdową Christianą Rozyną Reischel z domu Scholz.

Był uważany za wytrawnego florystę. Jako pierwszy zwrócił uwagę na spotykany w okolicach Wrocławia pięciornik, który uważano za pięciornik srebrny (*Potentilla argentea*), a który różnił się od pięciornika srebrnego wieloma cechami. Okazy tej rośliny Johann Christian Günther (→t.1) i Emil Schummel (→t.1) zamieścili w roku 1813 w piątej centurii swojego wydawnictwa zielnikowego „Herbarium vivum plantarum in Silesia indigenas exhibens” z nazwą *Potentilla wiemanniana*. W tym samym roku pod nazwą *Potentilla güntneri* ten sam gatunek opisał Kurt Sprengel. Rok później Johann Emanuel Pohl podał tenże gatunek z Czech jako *Potentilla güntneri* Sprengel, zaś nazwę nadaną przez Günthera i Schummela umieścił przy nim jako synonim.

Od tego czasu wymiennie używano dla tego samego gatunku trzech nazw – *Potentilla wiemanniana* Günther et Schummel, *Potentilla güntneri* Sprengel i *Potentilla güntneri* Pohl. Günther, Heinrich Emanuel Grabowski (→t.1) i Friedrich Wimmer (→t.1) w „Enumeratio” z roku 1824 nadal używali epitetu *wiemanniana*, pisząc: „pierwszy odkrył tę roślinę i odróżnił ją od podobnego *P. argentea* Wiemann, doktor medycyny, na cześć którego ją nazwaliśmy”. Wimmer i Grabowski we florze z roku 1829 użyli epitetu *güntneri* Pohl. Tej samej nazwy użył Wimmer w wydaniach swojej flory z lat 1841 i 1844. We florze z roku 1857 uznał nazwę Günthera i Schummela za synonim pięciornika pagórkowego (*Potentilla collina* Wibel). Emil Fiek (→t.1) we florze z roku 1881 wrócił do nazwy *Potentilla wiemanniana* Günther et Schummel.

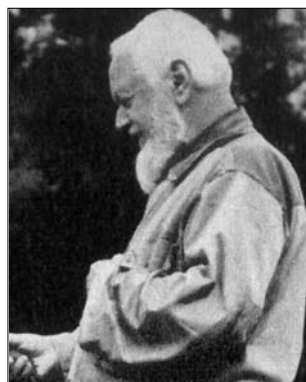
Poza informacjami o wspomnianym wyżej pięciorniku niewiele wiadomo o działalności florystycznej Wiemannna. Günther, Grabowski i Wimmer w „Enumeratio” wymienili jeszcze nową odmianę mlecza polnego (*Sonchus arvensis glabrescens*) znaną przez niego w Dusznikach (Reinerz), a →Friedrich Wilhelm Neygenfind w roku 1821 wymieniał odkryte przez niego stanowisko turzycy pagórkowej (*Carex emarginata* Willd.=*Carex montana* L.) na Ślęży (Zobtenberg). Wiemann zmarł na gruźlicę we Wrocławiu 16 marca 1817 roku, przeżywszy 40 lat, 2 miesiące i 12 dni.

Źródła: Ascherson-Gräbner 6, 1, s. 726; Ern. R., Denkmal des zu früh verewigten Herrn C. F. R. Wiemann, Doctor der Medicin zu Breslau, am 16. März 1817, Schl. Prov. Bl. 65, 1817, Anhang, s. 99-100; Heirathen, ibid. 53, 1811, s. 561; Fiek-Flora II, s. 132; Günther J., Grabowski H., Wimmer F., Enumeratio stirpium phanerogamarum, quae in Silesia sponte proveniunt, Vratislaviae 1824, s. 88, 127; Liebe G., Theuner E., Ältere Universitäts-Matrikeln I., Universität Frankfurt a. O., Bd. 2 (1649-1811), Leipzig 1888, s. 642; Neygenfind F. W., Enchiridium botanicum, Misena 1821, s. 438-439; Pohl J. E., Tentamen Florae Bohemiae, 2. Abth., Prag 1814, s. 185; Sprengel K., Plantarum minus cognitarum pugillus primus, Halae 1813, s. 34-35; Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 65, 1817, s. 275 (w informacji o zgonie podano imiona Karl Friedrich Rudolph); Wimmer-Flora 1841, s. 139, Wimmer-Flora 1844, s. 139; Wimmer-Flora 1857, s. 638; Wimmer F., Grabowski H., Flora Silesiae, pars 2, vol. 1, cl. XI-XV, Vratislaviae 1829, s. 65.

WIESENTHAL FRANZ

(1879-1955)

Misjonarz, zbieracz okazów roślin na Nowej Gwince

Urodził się 14 grudnia 1879 roku w Nowej Rudzie (Neurode) w rodzinie tkacza Augusta Wiesenthala i jego żony Agnes z domu Ruffert. W roku 1893 rozpoczął naukę w gimnazjum Księży Werbistów (Zgro-

madzenie Słowa Bożego) w Nysie (Neisse). 20 lutego 1905 roku otrzymał święcenia kapłańskie w domu misyjnym St. Gabriel pod Wiedniem (Wien). Następnie przez 5 lat pracował w gimnazjum Księży Werbistów w St. Wendel w kraju Saary. 5 listopada 1910 przybył do Alexishafen w ówczesnej kolonii niemieckiej Ziemia Cesarza Wilhelma na Nowej Gwinei i do roku 1916 pracował jako nauczyciel w tamtejszej szkole katechetycznej. W latach 1916-28 był kierownikiem oddalonej o 30 km od Alexishafen stacji Mugil, zaś w latach 1928-31 pełnił obowiązki rektora szkoły katechetycznej w Alexishafen. Pracując w Alexishafen i Mugil biegle opanował język saker – opracował jego gramatykę i słownik, przetłumaczył na ten język fragmenty Biblii i napisał w nim katechizm. W latach 1932-34 przebywał na urlopie w Europie. Po powrocie na Nową Gwineę objął kierownictwo szkoły katechetycznej w Gayaba. W roku 1943 został wraz z innymi księżmi internowany przez Japończyków. Rok później znalazł się na pokładzie japońskiego statku „Dorish Maru”, który został zatopiony przez lotnictwo amerykańskie. Zginęło na nim wielu misjonarzy internowanych przez Japończyków, Wiesenthalowi udało się jednak przeżyć. Wiele czasu spędził w amerykańskich szpitalach, później zaś mieszkał w Epping koło Sydney w Australii. Gdy w roku 1947 misjonarzom niemieckim pozwolono wrócić na Nową Gwineę, udał się tam, nauczył się języka kuman i jako duszpasterz pracował w Mingende na wyżynie Chimbu. Zmarł 13 dni przed swoim złotym jubileuszem kapłaństwa, 7 lutego 1955 roku w Mingende.

Interesował się uprawą ziemi na Nowej Gwinei (Wie man in Neuguinea den „Acker” bestellt, *Steyler Missionsbote* 53, 1925) i zbierał okazy roślin dziko rosnących. Najlepiej znany jest jego niewielki, liczący 80 numerów zielnik z lat 1912-13 z okolic Alexishafen, który trafił do Muzeum Botanicznego w Berlinie. W swoich opracowaniach flory Nowej Gwinei korzystali z niego m.in. Georg Bitter, Ludwig Diels, Carl Lauterbach (→t.1) i Hubert Winkler (→t.1). Z całą pewnością nie była to jednak jedyna zebrana przez niego kolekcja. W roku 1997 Tamás Pócs na podstawie zebranych przez niego okazów znajdujących się wcześniej w zbiorach zielnikowych w Groningen, a obecnie w Lejdzie, opisał nowy gatunek wątrobowca *Papillolejeunea papuana*. Powołując się na informacje, jakie przekazał mu Bernard Otto van Zanten, Pócs pisał, że Wiesenthal był aktywnym florystą w latach 1910-43.

Źródła: AP Wrocław, USC Nowa Ruda, księga urodzeń 259/1879; Bitter G., Die papuasischen Arten von *Solanum*, Bot. Jb. 55, 1919, s. 59-113; Botanische Zentralstelle für die Kolonien, Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berlin 6, Nr 57, 1914, s.

217, 218, 220, 225; Diels L., Die Bignoniaceae von Papua-sien, Bot. Jb. 57, 1922, s. 496-500; Steenis-Kruseman, s. 574; Lauterbach C., Simarubaceen Papuasien, Bot. Jb. 56, 1921, s. 341-344; Lauterbach C., Die Guttiferen Papuasien, ibid. 58, 1923, s. 1-49; Missionsveteran stirbt vor dem goldenen Jubiläum, Statt Gottes 78, H. 5, s. 138 (portr. na str. 156); Pócs T., New or little known epiphyllous liverworts, VI. *Papillolejeunea* gen. nov. from Papua New Guinea, Tropical Bryology 13, 1997, s. 1-18; Steffen P., Missionsbeginn in Neuguinea, Nettetal 1995, s. 291 (źródło błędnie podaje, że zmarł w roku 1957); Winkler H., Die Urticaceen Papuasien, Bot. Jb. 57, 1922, s. 501-608; Z'graggen J.A., Possessor-Possessed Relationship in the Saker Language, NE-New Guinea, Oceanic Linguistics 4, 1965, s. 119-126.

WILSCHOWITZ JOHANN KARL

(1881-1945)

Badacz Jesioników

Urodził się 12 października 1881 roku w Sobotinie (Zöptau) koło Šumperku (Mährisch Schönberg). Jego ojcem był urodzony w Semanině (Schirmdorf) Johann, rysownik, nauczyciel w szkole kreślarskiej spółki górniczo-hutniczej, syn asystenta budowlanego c.k. Państwowych Kolei Żelaznych Stephana Wilschowitza i Barbary z domu Warbinek z Jiřic u Miroslavi (Irritz), matką – Wilhelmína, córka Lorenza Hermanna z Jesenika (Freiwalddau) i Anny z domu Ludwig z Šumperku. Uzyskawszy świadectwo dojrzałości w Gimnazjum w Šumperku, Wilschowitz studiował nauki przyrodnicze w Wiedniu (Wien), gdzie w roku 1906 uzyskał uprawnienia do nauczania przyrody, matematyki i fizyki w szkołach średnich. Pracował najpierw w Wiedniu, później w Lokti nad Ohří (Elbogen) w północno-zachodnich Czechach. W roku 1919 rozpoczął pracę w Gimnazjum Niemieckim w Opawie (Troppau). 18 lipca 1923 roku ożenił się w Opawie z 20 lat młodszą od niego Elżbietą, córką inspektora Ludwiga Ratzky'ego i Emmy z domu Drechsler.

Obok pracy pedagogicznej zajmował się badaniami geologicznymi w Jesionikach. Wyniki tych badań, które obejmowały tektonikę, stratygrafię, paleontologię, petrografię i geologię złóż, zamieścił w 6 publikacjach z lat 1927-38. W publikacji z roku 1927 wykazał związek przyczynowy występowania trzeciorzędowych wulkanitów w Niskim Jesioniku z odmłodzonymi uskokami brzeżnego sudeckiego systemu uskoku w Jesionikach. Dwa lata później opisał jako pierwszy złożę magnetytu w Białej pod Pradziadem (Bělá pod Pradědem, Waldenburg). W późniejszych publikacjach zajmował się zagadnieniem najstarszej fauny dolnego dewonu w okolicach Wrbná (Vrbno, Würben), które przykuwało uwagę geologów od

czasu pionierskich badań Ferdinanda Roemera (→t.1) i →Antona Halfara. Odkrył szereg nieznanych stamtąd wcześniej taksonów – kilkaset okazów z jego zbiorów znajduje się dziś w Muzeum Śląskim w Opawie. Ukononowieniem jego badań była monografia Jesioników wydana w roku 1938 wraz z mapą w skali 1:75 000. Mapę tę oparł na własnych badaniach na obszarze antykliny Desný i w jej bezpośrednim sąsiedztwie – tam zawiera ona najwięcej szczegółów. Cała reszta oparta była na mapach wcześniejszych autorów. Przez dwie dekady mapa ta była najlepszą mapą geologiczną Jesioników. Podobnie jak jego ojciec, Wilschowitz był utalentowanym malarzem. Zmarł w Opawie 4 sierpnia 1945 roku. Przez wiele lat po II wojnie światowej jego publikacje były cytowane we wszystkich pracach poświęconych geologii Jesioników.

Publikacje: Das tektonische Netz der mährisch-schlesischen Basalte und der Hauptquerbruch des Hohen Gesenkes, *Montanistische Rundschau* 30, 1927; Die neue Magnetitvorkommen am Leiterberg bei Waldenburg in Schlesien, *Mitt. Naturwiss. Ver. Troppau* 21, 1929; Erster Bericht über eine neue Fundstätte unterdevonischer Fossilien im Ost-Urlich (Altwatergebirge), *ibid.* 23, 1931; Die Unterdevonfauna vom Alten Berg und Hofehau im Ost-Urlich (Altwatergebirge), *ibid.* 24/25, 1932; Bericht über neues Gestein des Altwatergebirges, *Firgenwald* 11, 1938; Kurzgefasste Geologie des Altwatergebirges mit geologischer Karte, Troppau 1938.

Źródła: Gába Z., BSSSM n. ř. 1 (13), 2000, s. 113-114; Purkyňová E., Skácel J., Padesát let od úmrtí geologa Johanna Wilschowitz, *ČSZM A*, 44, 1995, s. 191-192; ZA Opava, římskokatolická fara Sobotín, matriky narozených 1872-1903, s. 74; *ibid.*, římskokatolická fara Svatého Duha Opava, matriky oddaných 1922-25, k. 43.

WINKLER GEORG FRIEDRICH MORITZ

(1812-1889)

Badacz flory Śląska, Czech, Węgier i Hiszpanii

Był młodszym bratem →Karla Gustava Adolpha Winklera. Urodził się 13 lub 14 lutego 1812 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie asesora miejskiej komisji do spraw zaopatrzenia i zakwaterowania żołnierzy Johana Friedricha Winklera i jego żony Augusty Ulryki Wilhelminy z domu Züllich. Umiłowanie przyrody skłoniło go do zajęcia się rolnictwem. Pracował jako zarządca w różnych majątkach na Śląsku, by w końcu osiąść na stałe w majątku rodziny Friedenthal w Goświnowicach (Giesmannsdorf) koło Nysy (Neisse). Podczas częstych podróży służbowych zbierał gdzie tylko mógł okazy roślin. Na jego odkrycia florystyczne z obszaru Śląska, głównie z okolic Nysy, powoływali się Friedrich Wimmer (→t.1), Rudolf von Uechtritz (→t.1), Adolf Engler (→t.1) i Emil

Fiek (→t.1). Miał też w swoich zbiorach liczne okazy z Morawskiego Pola (Marchfeld) koło Wiednia, z okolic Triestu oraz z północnych i zachodnich Czech, skąd opisał nowe mieszańce ostroźnia (m.in. *Cirsium canum* × *acaule* = *C. winklerianum* Čel.). Z północnych Czech opisał też nowy gatunek turzycy – *Carex pseudo-buxbaumii*. Z biegiem lat zgromadził pokaźny, liczący 3 tysiące fascykułów zielnik, który, niestety, spłonął w Goświnowicach podczas wielkiego pożaru wiosną 1858 roku.

Nieszczęście to nie zniechęciło Winklera – zbierając okazy oraz dokonując wymiany i zakupów zaczął kompletować nowy zielnik, w którym z czasem udało mu się zebrać okazy roślin z niemal całej Europy. Podczas częstych podróży odwiedził m.in. w roku 1862 Szwajcarię, zaś w roku 1865 Węgry, Siedmiogród i północną część Wołoszczyzny. W roku 1873 wyruszył z →Richardem Fritze na południe Hiszpanii. Oznaczenia zebranych tam okazów zrewidował Rudolf von Uechtritz. Trzy lata później wrócił na Półwysep Iberyjski w towarzystwie prof. Eduarda Hackla z St. Pölten, który szczególnie interesował się trawami i upamiętnił nazwisko swego towarzysza podróży w nazwie nowego gatunku jęczmienia *Hordeum winkleri*. Sam Winkler opisał ze swoich hiszpańskich zbiorów dwa nowe mieszańce (*Centaurea eriophora* × *sulphurea* i *Cirsium flavispina* × *gregarium*), a Moritz Wilkomm opisał z nich m.in. nowy gatunek strzępicy *Koeleria dasyphylla* i nowy gatunek z rodziny gruboszowatych – *Umbilicus winkleri*.

Od roku 1867 Winkler był członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyściej, a w latach 1861-81 był członkiem Towarzystwa Botanicznego Prowincji Brandenburskiej. Gdy wiek nie pozwolił mu już pełnić dłużej obowiązków zarządcy, otrzymał od swego pracodawcy emeryturę oraz małą willę w Goświnowicach wraz z przylegającym do niej ogrodem. Urządził w nim alpinarium, które troskliwie pielęgnował. Nie podejmował już żadnych dalszych podróży, zadowalając się krótkimi wycieczkami w Sudety. Bogate, obejmujące ok. 150 tysięcy okazów zbiory zielnikowe, które w roku 1886 przekazał Ogrodowi Botanicznemu Uniwersytetu Wrocławskiego, stały się obok zbiorów Uechtritza podstawą zielnika uniwersyteckiego. 29 kwietnia 1888 roku podczas uroczystego otwarcia uniwersyteckiego Muzeum Botanicznego w sali zielnika wystawione zostały portrety obu tych zasłużonych śląskich botaników.

Latem 1889 roku podczas pobytu w Karpaczu (Krummhübel) Winklerowi zaczęły dokuczać nerki. Już wkrótce okazało się, że były to pierwsze objawy poważnej choroby. Zmarł 21 grudnia 1889 roku w Zgorzelcu (Görlitz).

Publikacje: Bastarde von *Cirsium*, *Lotos* 3, 1853; Zur Pflanzengeographie des nördlichen Böhmens, *Österr. Bot. Zeitschr.* 3, 1853; Reise nach dem südöstlichen Ungarn und Siebenbürgen, *ibid.* 16, 1866; *Carex pseudo-buxbaumii* Winkler, *ibid.* 18, 1868; Über die Vegetation der Sierra Nevada, *Jber. SGVK* 52, 1874; Reiseerinnerungen an Spanien, *Österr. Bot. Zeitschr.* 24-25, 1874-75; Zwei Hybride spanischen Pflanzen, *ibid.* 27, 1877.

Źródła: BZÖ, s. 140; Engler-Verzeichniss 1869, 1870; Fiek-Flora, I, s. 118, II, s. 16 – *Isopyrum thalictroides*, *Nigella arvensis*, s. 26 – *Nasturtium austriacum*, itd.; Geburten, Schl. Prov. Bl. 55, 1812, s. 265 (data urodzenia – 14 lutego); Hackel E., Diagnoses Graminum novorum vel minus cognitorum, quae in itinere hispanico-lusitanico 1876 legit et descripsit, *Österr. Bot. Zeitschr.* 27, 1877, s. 46-49; Magnus P., Moritz Winkler – Nachruf, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 31, 1889, s. LX-LXII; Magnus P., Moritz Winkler – Nachruf, *Österr. Bot. Zeitschr.* 40, 1890, s. 57-59 (data urodzenia – 13 lutego); Mitglieder im Jahre 1867 neu aufgenommen, *Jber. SGVK* 45, 1867, s. 4; Maiwald-Geschichte, s. 123, 124, 172, 173, 187; Mularczyk-Historia, s. 60, 126, 129; Ratsarchiv Görlitz, Personenstandsregister, Sterbefälle 1884-1891 – W (1889/1515); Rostański-Historia, s. 284; TL-2, 7, 1988, s. 378; Uechtritz R. v., Über folgende Novitäten aus dem Gebiete der schlesischen Flora, *Jber. SGVK* 44, 1866, s. 122-133; Uechtritz R. v., Übersicht der wichtigsten Funde des J. 1871 im Gebiete der Schlesischen Flora, 49, 1871, s. 155-158; Uechtritz R. v., Floristische Mittheilungen zumeist die Flora Südspaniens betreffend, *Österr. Bot. Zeitschr.* 24, 1874, s. 133-136; Uechtritz-Durchforschung 1875, 1876, 1881, 1883, 1885; Willkomm M., *Umbilicus winkleri*, ein neuer Bürger der europäischen Flora, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 1, 1883, s. 268-270; Willkomm M., Über neue und kritische Pflanzen der spanisch-portugiesischen und balearischen Flora, *Österr. Bot. Zeitschr.* 40, 1890, s. 143-148, 183-186, 215-218; Wimmer F., Über neue Arten, Formen und Standorte, beobachtet in Schlesien im Jahre 1858, *Jber. SGVK* 36, 1858, s. 59-61.

WINKLER KARL GUSTAV ADOLPH (1810-1893)

Badacz rozwoju osobniczego roślin

Urodził się 27 listopada 1810 roku we Wrocławiu (Breslau) jako najstarszy syn sekretarza policyjnego biura do spraw cudzoziemców, później asesora miejskiej komisji do spraw zaopatrzenia i zakwaterowania żołnierzy Johanna Friedricha Winklera i jego żony Augusty Ulryki Wilhelminy z domu Züllich. Uzyskawszy w roku 1830 świadectwo dojrzałości w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, studiował prawo na Uniwersytecie Wrocławskim, zaznajamiając się równocześnie z pracą w intendencji wojskowej. Gdy w roku 1840 zdał w Berlinie egzamin państwowy, zatrudniono go jako pozaetatowego asesora w intendencji w Koblencji. W roku 1843 został przeniesiony do Frankfurtu nad Odrą, stamtąd zaś rok później jako etatowy ase-

sor do Berlina. Tam 23 sierpnia 1847 roku ożenił się z pochodzącą z Koszalina (Köslin) Franciszką Emilią, córką radcy rachunkowego Johanna Gottfrieda Carla Loosa. W roku 1848 awansował na radcę intendencji, zaś w roku 1857 w randze starszego radcy został przeniesiony do Wrocławia. Ponieważ więcej łączyło go już wówczas z Berlinem, niż z rodzinnym miastem, wystąpił o przeniesienie z powrotem do Berlina, co nastąpiło w roku 1860. W latach 1870-71 podczas wojny francusko-pruskiej był prowincjonalnym intendentem 3 korpusu pruskiej armii. Po zakończeniu wojny przeszedł w stan spoczynku, otrzymując z tej okazji tytuł starszego radcy wojennego.

Już jako gimnazjalista, a później jako student zdobywał wiedzę botaniczną pod kierunkiem Emila Schummela (→t.1), Ernsta Krausego (→t.1) i Friedricha Wimmera (→t.1), który jego wczesne odkrycia florystyczne uzzględnił w swojej florze z roku 1841. Były to m.in. stanowiska wężymordu stepowego (*Scorzonera purpurea*) i rozchodnika białego (*Sedum album*) w okolicach Jordanowa Śląskiego (Jordansmühl). Pierwszy z tych gatunków był znany wcześniej tylko z okolic Wołowa (Wohlau), gdzie znalazł go →Günzel-Becker, drugi – tylko z okolic Opawy (Troppau), gdzie został znaleziony przez Mükuscha (→t.1). Podczas wycieczek, na które wyruszał w towarzystwie wrocławskich botaników, Winkler zawarł znajomość z 7 lat młodszym od niego Maxem Wichurą (→t.1), z którym przyjaźnił się przez wiele lat. W późniejszych latach wszędzie, gdzie przyszło mu pracować, nawiązywał kontakty z miejscowymi botanikami – w Koblencji był to Philipp Wilhelm Wirtgen, we Frankfurcie nad Odrą – aptekarz Johannes Nicolaus Buek, w Berlinie – Gustav Bätke i Paul Ascher-son. Od momentu powstania Botanicznego Stowarzyszenia Prowincji Brandenburskiej był jego aktywnym członkiem. W latach 1870-90 pełnił w jego zarządzie obowiązki skarbnika.

Do przejścia na emeryturę był przede wszystkim florystą. Dopiero jako emeryt postanowił zająć się pracą badawczą, do której zdaniem Aschersona był stworzony. Hodując w doniczkach najprzeróżniejsze gatunki roślin, zgromadził w postaci notatek, rysunków i okazów zielnikowych ogromną dokumentację dotyczącą ich wczesnych faz rozwojowych. Dokumentacja ta legła u podstaw wszystkich jego publikacji z lat 1874-94. Był człowiekiem o ogromnym poczuciu humoru, któremu dał wyraz w dwóch książeczkach wydanych pod pseudonimem A. Carex. W obu – „Illustracje do niemieckiej flory” i „Cierpienia i radości botanika” – zamieścił rysowane piórkem karykatury

i satyryczne obrazki. Komentarzem do pierwszej z nich były wierszyki, które opublikował w osobnej książeczce wydanej wraz z drugą edycją „Illustracji” pod pseudonimem Myosurus Minimus. Gdy w 1881 roku owdowiał, zamieszkał ze swoją zameżną córką Marią Augustą Karoliną Hedwig, która od roku 1876 była żoną radcy sądowego Maxa Thielmanna. Zmarł dwa dni po swoich 83 urodzinach, 29 listopada 1893 roku.

Publikacje: Nachträge und Bemerkungen zur schlesischen Flora, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 2, 1860; Zusätze zu R. v. Uechtritz, Nachträge zur Flora von Schlesien, *ibid.* 3-4, 1861-62; Illustrationen zur deutschen Flora, Berlin 1864 (2. Aufl. Berlin 1870); Leiden und Freuden des Botanikers, Berlin 1870 (przykładowy rysunek na il. 2.); Rand-Glossen zu den Illustrationen zur deutschen Flora, Berlin 1870; Über die Keimblätter der deutschen Dikotylen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 16, 1874; Nachträge und Berichtigungen dazu, *ibid.*; Drei Keimblätter bei dikotylen Pflanzen, *ibid.* 17, 1875; Noch ein Wort über *Cyclamen*, *Bot. Zeitung* 23, 1875; Kleine morphologische Mitteilun-

gen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 18, 1876; Nachträge und Berichtigungen zur Übersicht über die Keimblätter der deutschen Dikotylen (Nachtrag No. 2), *ibid.*; Beobachtungen an Keimpflanzen, *Abh. Naturwiss. Ver. Bremen* 5, 1878; Die Keimpflanze der *Dentaria pinnata* Lmk., *Flora* 61, 1878; Bemerkungen über die Keimfähigkeit des Samens der Phanerogamen, *Verh. Naturh. Ver. Preuss. Rheinl. Westf.* 36, 1879; Die Keimpflanze von *Sarothamnus vulgaris* Wimm. im Vergleich mit der des *Ulex europaeus* L., *ibid.* 37, 1880; Über hypokotyle Sprosse bei *Linaria* und über Verwachsung der Keimblätter, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 22, 1880; Einige Bemerkungen über *Nasturtium officinale* R. Br., *Erysimum repandum* L. und *Crepis rhoeadifolia* M. B., *Flora* 63, 1880; Über die Keimpflanze der *Mercurialis perennis* L., *ibid.*; Die Keimpflanzen der Koch'schen *Sisymbrium*-Arten, *Linnaea* 43 (N. F. 9), 1880-82; Berichtigung einer Angabe über *Crepis foetida* L., *Flora* 64, 1881; Beiträge zur Morphologie der Keimblätter, *Jber. SGVK* 59, 1881; Die Keimpflanze der *Dentaria digitata* Lmk., *Flora* 65, 1882; Über das Vorkommen verwachsener Embryonen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 24, 1882; Bemerkungen über die Keimpflanze und die Keimfähigkeit des Samens von *Tithymalus cyparissias* Scop., *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 1, 1883; *Potentilla mixta* Nolt. in Thüringen, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 1, 1883; Die Keimpflanze des *Isopyrum thalicroides* L., *Flora* 67, 1884; Die Keimblätter der deutschen Dikotylen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 26, 1884; Über einige Pflanzen der deutschen Flora, deren Keimblatt-Stiele scheidig verwachsen sind, *ibid.* 27, 1885; Über einige Anomalien bei *Dentaria enneaphyllos* L., *ibid.*; Die Keimpflanze der *Salicornia herbacea* L. und des *Lepidium incisum* Roth, *ibid.* 28, 1886; Die Keimpflanzen der Koch'schen *Clematis*-Arten, *ibid.* 29, 1887; Die Keimpflanze der *Corylus avellana* L., *ibid.*; Über das Artenrecht des *Chenopodium opulifolium* Schrad. und *C. ficifolium* Sm., *ibid.*; *Chenopodium album* forma *microphyllum* Coss. et Germ. in der Provinz Brandenburg, *ibid.* 30, 1888; *Conioselinum tataricum* Fischer und *Acanthus longifolius* Host in ihrem Jugendzustande, *ibid.* 31, 1889; *Lepidium micranthum* Ledeb., *Deutsche Bot. Monatsschr.* 8, 1890; Die Keimfähigkeit des Samens von *Malva moschata* L., *ibid.* 9, 1891; Die Keimpflanze des *Tropaeolum majus* L. und einiger verwandter Arten, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 33, 1891; *Lepidium micranthum* Ledeb. und *L. virginicum* L., *ibid.*; Ein anomaler Keimling der *Cuscuta epilinum* Weihe, *ibid.* 34, 1892; Bemerkungen über die Keimpflanze der *Dentaria bulbifera* L., *ibid.* 35, 1893; Die Keimpflanze des *Ranunculus parnassifolius* L., *ibid.*; Einige Bemerkungen über die Keimung von *Adonis vernalis* L., *Deutsche Bot. Monatsschr.* 11, 1893; Anomale Keimungen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 36, 1894.

Źródła: Ascherson P., Adolf Winkler, Nachruf, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg*. 35, 1893, s. XXXII-XXXVII; Biographische Mittheilungen, Leopoldina 30, 1894, s. 52; Fiek-Flora, I, s. 118, II, s. 26 – *Nasturtium austriacum*, 196 – *Asperula cynanchica*, itd.; Friedrichswerdersche Kirche Berlin, Traubuch 1843-1847, k. 292, poz. 1847/000 31; Geburten, Schl. Prov. Bl. 52, 1810, s. 558; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 51, 1810, s. 86; LA Berlin, Standesamt Berlin III, Heiratsregister 1876/419; *ibid.*, Sterberegister 1881/877, 1893/1494 (ancestry.de); Wimmer-Flora 1841, s. 89, 184, 196: portr.: Acta Horti Bergiani III, No. 3, 1905, Taf. 132.

WITTIG JOHANNES LEBRECHT HERMANN

(1885-po 1943)

Badacz flory okolic Kluczborka i Brzegu

Urodził się 13 stycznia 1885 roku we Wrzesinach (Wachsdorf) koło Żagania (Sagan) w rodzinie nauczyciela Oskara Wittiga. Ukończył któreś z seminariów nauczycielskich, jednak brak na ten temat danych. W roku 1905 zdał pierwszy egzamin nauczycielski, w roku 1907 – drugi, w roku 1911 – egzamin dla nauczycieli szkół średnich w zakresie pedagogiki, fizyki, chemii, mineralogii, botaniki i zoologii, a w roku 1912 – egzamin rektorski. W latach 1905-07 pracował w szkołach ludowych w Niwicy (Zibelle) koło Czerwieńska (Rothenburg) i w Bolesławicach (Tillendorf) koło Bolesławca (Bunzlau). Następnie, po odbyciu rocznej służby wojskowej w Głogowie (Glogau), był w latach 1908-22 nauczycielem w seminariach nauczycielskich w Ścinawie (Steinau), Wojrowicach (Hoyerswerda, głuź. Wojerecy), Brzegu (Brieg), Oleśnicy (Oels) i Kluczborku (Kreuzburg). Na okres ten przypadają lata I wojny światowej, które spędził w okopach. Już przed I wojną światową rozpoczął studia w Berlinie, najprawdopodobniej dopuszczony do nich warunkowo, bo świadectwo dojrzałości uzyskał dopiero w roku 1918 w Głównej Szkole Realnej w Legnicy (Liegnitz). Studia kontynuował od roku 1918 w Halle i we Wrocławiu (Breslau).

18 kwietnia 1922 roku ożenił się w Boguszowie (Gottesberg, obecnie część miasta Boguszków-Gorce) z urodzoną tamże 30 maja 1893 roku Marią Katarzyną Heleną, córką Paula Mende i jego żony Heleny z domu Meerholz. W latach 1922-31 jako główny nauczyciel, a następnie radca studyjny pracował w gimnazjum w Kluczborku – w okresie tym opublikował artykuły o ginących roślinach w powiecie kluczborskim (Aussterbende Pflanzen im Kreise Kreuzburg O./S., *Heimatkalendar des Kreises Kreuzburg* 2, 1926) i ogrodach szkolnych w służbie regionalizmu (Schulgartenarbeit im Dienste der Heimatkunde, *Beiträge zur Heimatkunde Oberschlesiens* 1, 1931). Drugi z nich oparty był na jego własnych doświadczeniach związanych z zakładaniem ogrodu szkolnego przy kluczborskim gimnazjum, do którego roślin dostarczał m.in. →Paul Waschek. Ogród ten opisał w artykule z roku 1931 (Ein lebendes Heimatmuseum, *Heimatkalendar des Kreises Kreuzburg* 7).

W roku 1931 został w randze radcy studyjnego przeniesiony do Gimnazjum Państwowego w Brzegu. Rok później jego nazwisko pojawiło się w sprawozdaniach →Emila Schalowa o postępach w badaniach

śląskiej flory w związku ze stanowiskami zamokrzycy ryżowej (*Leersia oryzoides*), turzycy Davalla (*Carex davalliana*) i niecierpka drobnokwiatowego (*Impatiens parviflora*) z okolic Brzegu. Schalow uwzględnił jego doniesienia również w sprawozdaniach za lata 1934 i 1935. W roku 1939 Wittiga przeniesiono do Friedrichsgymnasium we Wrocławiu, powierzając mu jednocześnie obowiązki okręgowego pełnomocnika do spraw ochrony przyrody. Z dniem 1 stycznia 1940 roku przeszedł w stan spoczynku. Ostatnie jego publikacje, jakie udało się znaleźć, pochodzą z czasopisma

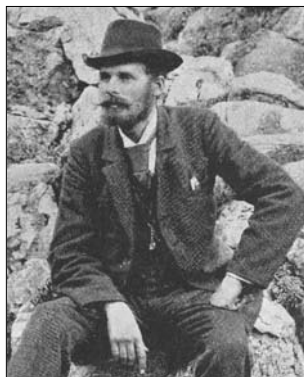
„Schlesische Heimat”. Były one poświęcone ochronie flory muraw kserotermicznych i łąk (Schutz der Pflanzenwelt auf unseren Trockengrasfluren und Wiesen, *Jahrg.* 4, 1939), obszarom przyrody chronionej w dolinie Odry na Środkowym Śląsku (Naturschutzgebiete im mittelschlesischen Odertal, *Jahrg.* 5, 1940) oraz liściastym lasom Sudetów i ich przedgórze (Die Laubwälder der Sudeten und ihres Vorlandes, *Jahrg.* 8, 1943). Jego żona zmarła we Wrocławiu 28 grudnia 1940 roku. Daty i miejsca jego śmierci nie udało się ustalić.

Źródła: AP Wrocław, USC Boguszków, księga małżeństw 1922/29; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Wittig Johannes; LA Berlin, Standesamt Breslau II, Sterberegister 1940/2101 (ancestry.de); Schalow-Durchforschung 1932, 1934, 1935; na il.: Wittig J., Naturschutzgebiete im mittelschlesischen Odertal, *Schlesische Heimat*, Jahrgang 5, 1940, s. 1.

WOCKE ERICH

(1863-1941)

Twórca alpinariów w Berlinie i Oliwie

Urodził się 11 września 1863 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie lekarza i entomologa Maximiliana Ferdinanda Wocke (→t.1) i jego żony Henriety z domu Dittmar. Zawodu ogrodnika uczył się od 1 września 1883 roku w Ogrodzie Botanicznym we Wrocławiu pod kierunkiem →Bertholda Steina. Zaprzyjaźnił się wówczas ze swym pochodzącym z Essen rówieśnikiem Georgiem Arendsem, późniejszym słynnym hodowcą roślin, który od roku 1884 pracował we Wrocławiu jako pomocnik ogrodnicy. Ukończywszy 31 sierpnia 1885 roku naukę we Wrocławiu, Wocke wyruszył do Geisenheim, gdzie przez dwa semestry uczył się w Królewskim Instytucie Ogrodnictwa i Sadownictwa. Następnie wraz z Arendsem podjęli pracę w firmie ogrodniczej Giulio Perottiego w Trieście. W tym czasie obaj byli zapalonymi florystami, toteż w każdej wolnej chwili wyruszali na wycieczki po bliższych i dalszych okolicach Triestu. Później Arends założył własną firmę ogrodniczą w Ronsdorf koło Wuppertalu, Wocke zaś pracował przez pewien czas w Królewskim Ogrodzie Botanicznym w Marburgu.

Po powrocie do Wrocławia został z dniem 1 marca 1888 roku zatrudniony w Ogrodzie Botanicznym, gdy jednak w roku 1889 profesor Engler (→t.1) został przeniesiony do Berlina, postanowił zabrać go tam ze sobą. W Berlinie powierzając Wockemu nadzór nad wszystkimi uprawami na wolnym powietrzu, tam też według wskazówek Englera stworzył on pierwsze nowoczesne alpinarium. Zdobyte przy tej pracy doświadczenie wykorzystał w Ogrodzie Botanicznym w Zurychu, w którym od 1 kwietnia 1894 roku jako inspektora zatrudnił go profesor Hans Schinz. Jego

renomę specjalisty w dziedzinie uprawy roślin górskich ugruntowała wydana w roku 1898 książka „Die Alpen-Pflanzen in der Gartenkultur der Tiefländer, ein Leitfaden für Gärtner und Gartenfreunde”, której nowe opracowanie pod zmienionym tytułem „Die Kulturpraxis der Alpenpflanzen und ihre Anwendung im Steingarten und Alpinum” ukazało się jeszcze dwukrotnie, w roku 1928 i 1940.

1 stycznia 1899 roku Wockego na miejsce zmarłego Juliusa Radicke zatrudniono jako inspektora ogrodu pałacowego (obecnego Parku Oliwskiego) w Oliwie (Oliva). W ogrodzie tym założył alpinarium, w którym zgromadził 570 gatunków roślin wysokogórskich, w tym wiele alpejskich cyklamenów. W roku 1911 alpinarium to wzbudziło wielkie zainteresowanie wśród uczestników odbywającego się w Gdańsku (Danzig) zjazdu Niemieckiego Towarzystwa Dendrologicznego. Na stanowisku inspektora ogrodu pałacowego w Oliwie Wocke pracował aż do przejścia na emeryturę w roku 1928. Jako emeryt nadal mieszkał w służbowym mieszkaniu i niemal wyłącznie własnymi środkami utrzymywał stworzone przez siebie alpinarium. Zmarł dwa tygodnie po swoich 78 urodzinach, 25 września 1941 roku w Oliwie.

Był żonaty z Katarzyną Reyse, z którą miał czworo dzieci: Maxa, Margaretę, Erikę i Hansa. Jego żona zmarła 6 lipca 1959 roku w Lüneburgu w 89 roku życia. Urodzony 18 sierpnia 1895 roku w Zurychu syn Wockego Max Ferdinand w roku 1927 uzyskał we Wrocławiu stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „Untersuchungen über den Bau schlesischer Basaltvulkane”. Do 1945 pracował w Gimnazjum w Ścinawie (Steinau), po wojnie wykładał geografie w wyższych szkołach pedagogicznych w Celle, Oldenburgu i Lüneburgu.

Publikacje: Buntblättrige Araceen, *Die Gartenwelt* 1, 1896-97; *Coelygyne corrugata* und ihre Verwandten, *ibid.*; Der Aufbau der Felspartien für Alpenpflanzen, *ibid.* 2, 1897-98; Das Sammeln Alpenpflanzen in der Natur und die Pflege im Garten, *ibid.*; Die Vermehrung der Alpenpflanzen in der Gartenkultur, *ibid.*; *Vanda sanderiana* Rehb. f., *ibid.*; Beiträge zur Düngung von Orchideen mit reinen Nöhosalzen, *ibid.*; *Costus igneus* R. Br., *ibid.*; *Aristolochia tricaudata* Lem., *ibid.*; *Lycopodium squarrosum* Forst., *ibid.*; Die Alpen-Pflanzen in der Gartenkultur der Tiefländer, ein Leitfaden für Gärtner und Gartenfreunde, Berlin 1898 [2. Aufl., Berlin 1928, 3. Aufl., Die Kulturpraxis der Alpenpflanzen und ihre Anwendung im Steingarten und Alpinum, Berlin 1940]; Nochmals „Herbstflieger”, *Die Gartenwelt* 3, 1898-99; Zur Empfehlung von Moorbeeten, *ibid.*; Beobachtungen über italienische Canna-Züchtungen, *ibid.*; *Ranunculus amplexicaulis* L., *ibid.*; Zwei staudige *Comus*-Arten, *ibid.* 4, 1899-1900; Zwei immergrüne Zwergsträucher: *Linnaea borealis* und *Empertrum nigrum*, *ibid.*; *Spathoglottis augustorum*, *ibid.*; Blumenpflege durch Schulkinder, *ibid.*; *Symphytum gran-*

difflorum DC., *ibid.* 7, 1903; Schöne Gehölze in Oliva, *ibid.* 8, 1904; *Castanea sativa* Mill. in Oliva, *ibid.*; Deutsche Gärten in Wort und Bild: Der Schlosspark zu Oliva bei Danzig, *Die Gartenkunst* 6, 1904; *Viola calcarata* und *Campanula waldsteiniana*, zwei schöne Alpenpflanzen, *Die Gartenwelt* 12, 1908; *Ramondia nathaliae* Pancic und *Rhododendron kamschatcicum* Pall., zwei Perlen des Berggartens, *ibid.* 13, 1909; Illustriertes Gehölzbuch für Gartenfreunde und Gärtner, Frankfurt a. d. Oder 1910 [2. Aufl., Frankfurt a. d. Oder 1922]; Das Bergalpenglöckchen, *Die Gartenwelt* 15, 1911; Trockenmauern und ihre Flora, *ibid.* 16, 1912; Rasen- und Polsterpflanzen für Steingärten, *ibid.*; Drei Perlen für den Steingarten, *ibid.* 17, 1913; Blütschöne Schattenstauden, *ibid.*; *Dodecatheon*, Götterprimel, *ibid.* 18, 1914; *Lithospermum prostratum* Loisel., *ibid.*; *Erinacea pungens* Boiss., der Igelginster, *ibid.* 20, 1916; *Anemone alpina* L. (*Pulsatilla alpina* Del'arbre), die Alpenkuhschelle, *ibid.* 21, 1917; Bemerkungen zu dem Aufsatz „Alpine Primulas und deren Hybriden“, *ibid.*; *Arenaria montana* L., das Bergsandkraut, *ibid.*; Winterstudien, *ibid.*; *Globularia cordifolia* L., die herzbliättrige Kugelblume, *ibid.*; *Valeriana montana* L., der Bergbaldrian, *ibid.* 22, 1918; Der purpureote Geissklee, *Cytisus purpureus* L. f. *incarnatus* Hort., *ibid.*; Das Zwerggrösel, *Rhodothamnus chamaecistus* (L.) Reichb., *ibid.*; *Primula marginata* Curt., *ibid.*; *Hedraeanthus pumilio* DC., die Zwergbüschleglocke, *ibid.*; *Ranunculus arendsi*, Arends Hahnenfuss (*R. amplexicaulis* × *gramineus*), *ibid.* 23, 1919; *Ramondia pyrenaica albo rosea*, *ibid.*; *Silene valesia* L., das Waliser Leimkraut, *ibid.*; *Primula sibirica* Jacq., der sibirische Himmelschlüssel, *ibid.*; Beobachtungen und Gedanken über Frostscha den in Westpreussen im Winter 1916-17, *Mitt. Deutsch. Dendr. Ges.* 28, 1919; Alpenpflanzen, *Die Gartenschönheit* 5, 1924; Der Steingarten, seine Anpflanzung und Pflege, Berlin 1926 [2. Aufl., Der Steingarten, seine Herstellung, Bepflanzung und Pflege, Berlin 1932]; Nochmals: *Scutellaria orientalis*, *Die Gartenwelt* 33, 1929; Schlingpflanzen für Höhenlagen, *ibid.*; Herbst im Steingarten, *ibid.*; Steingärten auf engstem Raum, *Die Gartenschönheit* 11, 1930; *Daphne cneorum major*, *Die Gartenwelt* 36, 1932; Von altmodischen Blumen und ihrer Wiederkehr, *ibid.*; Bodenbegrüner im Schatten, *ibid.* 37, 1933; Die Gattung *Dryas*, *ibid.* 40, 1936; Ein schlechtes Rasenstück wird zur Blumenwiese, *Die Gartenschönheit* 18, 1937.

Źródła: Arends G., Mein Leben als Gärtner und Züchter, Ulmer 1951, s. 9, 12, 13, 102, 123, 147; Brandt E., Gärtnerisches aus der freien Stadt Danzig, *Die Gartenwelt* 34, 1930, s. 57-58; Dörfler-Adressbuch 1902, s. 49; *ibid.* 1909, s. 77; M. L., Erich Wocke 70 Jahre alt, *Die Gartenwelt* 37, nr 37, s. 460; Rimann C., Erich Wocke †, Der Blumen- und Pflanzenbau 45, 1941, s. 348; Rimann C., Erich Wocke †, *Gartenkunst* 54, 1941, H. 11, s. 3-4; Rozmarynowska K., Gdańskie ciekawostki ogrodowe początku XX w., Czasopismo Techniczne, Architektura, z. 10, 2007, s. 159-161; Rozmarynowska K., Ogrody odchodzące...? Z dziejów gdańskiej zieleni publicznej 1708-1945, Gdańsk 2011, s. 143, 170; Sterbeanzeige: Katharina Wocke, Unser Danzig, Jahrg. 1959, nr 15, s. 23; TL-2, 7, 1988, s. 414; fotografia Wockego w alpinarium w Berlinie z: Wocke E., Die Alpenpflanzen in der Gartenkultur der Tiefländer, Berlin 1898, frontyspis.

WOCKE FELIX

(1855-1924)

Prawnik-entomolog

Urodził się 11 sierpnia 1855 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie Maximiliana Ferdinanda Wocke (→t. 1) i jego żony Henrietty z domu Dittmar. Uzyskawszy w roku 1873 świadectwo dojrzałości w Gimnazjum św. Marii Magdaleny, studiował prawo na Uniwersytecie Wrocławskim. Od roku 1872 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. W roku 1876 podczas jednego z posiedzeń towarzystwa wystąpił z prelekcją „Bericht über eine August-Excursion in das Riesengebirge”. W tym samym roku został wybrany na zastępcę sekretarza, którym był wówczas Otto Penzig (→t.1). Od roku 1877 w wykazach członków figurował jako doktor prawa zamieszkały we Wrocławiu, a od roku 1884 jako adwokat i notariusz w Ząbkowicach Śląskich (Frankenstein). Chociaż w wykazach członków Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego figurował aż do roku 1921, niewiele wiadomo o jego dokonaniach na polu entomologii. Po roku 1876 tylko raz wspomniął o nim w roku 1910 Paul Nagel w związku ze złowionym przez Wockego w Ząbkowicach samczyku włoścacza naśnieżka (*Phigalia pedia*=*Ph. pilosaria*). Wocke był żonaty z Magdaleną Vetter. Zmarł w Ząbkowicach Śląskich 12 lipca 1924 roku. Pochowany został na cmentarzu przy obecnej ul. 1 Maja, gdzie do dziś zachował się jego nagrobek.

Źródła: Als ordentliche Mitglieder sind dem Verein seit dem Juni 1872 beigetreten, *Zeitschr. f. Entom.* N. F. 4, 1874; AP Wrocław, USC Ząbkowice Śląskie, księga zgonów 1924/124; Auszüge aus den Protokollen, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 4, 1911, s. VIII; *Entom. Kalender* 1876, s. 24; *Festschrift-Magdalen*, s. 88; *Junk-Adressbuch*, s. 58; *Vereinsnachrichten*, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 6, 1877,

s. (2), (3); Verzeichnis der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. N. F. 6, 1877, s. (9); ibid. N. F. 9, 1884, s. XIV; Jahresh. Ver. Schles. Insektenk. 13, 1921, s. s. 20; portr. – rys. autora.

WOCKE GEORG HEINRICH RICHARD

(1853-1906)

Kupiec-entomolog

Urodził się 26 stycznia 1853 roku we Wrocławiu (Breslau) jako najstarsze dziecko Maximiliana Ferdinanda Wocke (→t.1) i jego żony Henrietty z domu Dittmar. Uczył się w prywatnej szkole Wankla, następnie zaś w Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Chociaż pod wpływem ojca już od dzieciństwa interesował się przyrodą i miał zamiar studiować nauki przyrodnicze, porzucił gimnazjum i poszukał sobie zajęcia w handlu. Ukończywszy naukę w hurtowni nasion we Wrocławiu, przez wiele lata pracował jako przedstawiciel dużych przedsiębiorstw handlowych w Opawie (Troppau), Opolu (Oppeln) i Kobierzycach (Koberwitz) koło Wrocławia. W wolnych chwilach chętnie zajmował się motylami i już w roku 1871 został członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. Z miejscowości, w których przyszło mu pracować, wysyłał ojcu poczwarki i gąsienice. Niektóre z jego znalezisk faunistycznych z okolic Opawy, Opola i Wrocławia (*Roeslerstammia pronubella*, *Harpella staintoniella*, *Acidalia herbariata*, *A. moniliata*, *Dasychira abietis*, *Scoparia laetella*, *Nepticula desperatella*) znalazły się w publikacjach ojca. Poza motylami Wocke zbierał też chrząszcze – jego znaleziska na tym polu (*Hylobius pineli*, *Otiorrhynchus perdix*, *Othius laeviusculus*, *Triplax russica*, *Poecilona variolosa*, *Hylobius piceus*) w swoich uzupełnieniach do wykażu chrząszczy Śląska uwzględnił Carl Letzner (→t.1). W roku 1876 na jednym z posiedzeń Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego Wocke demonstrował

nową dla Śląska zielonkę wiośniankę (*Earias verna-na*).

W roku 1882 przejął w Opawie duże przedsiębiorstwo zajmujące się sprzedażą nasion i nawozów. Od tej pory pracował na własny rachunek. 14 października 1883 roku ożenił się z 6 lat młodszą od niego Marią Adelą Johanną, córką opawskiego pasmanternika Josefa Pretscha i jego żony Leokadii z domu Müller. 2 października 1884 roku przyszła na świat ich córka Elżbieta Henrietta Leokadia, po niej 8 października 1886 roku – syn Erich Max Josef. W okresie opawskim Wocke często odwiedzał ojciec, z którym wyruszał on na wycieczki po okolicach Opawy, Krnova (Jägerndorf) i Jesenika (Freiwalddau). Gdy w roku 1895 Emil Rzehak, →Eduard Schnack, Hans Leder, Otto Kambersky, Emanuel Urban (→t.1) i inni założyli w Opawie lokalne towarzystwo przyrodnicze, Wocke został jego członkiem. Na posiedzeniu tego towarzystwa w dniu 8 stycznia 1896 roku opowiadał o swojej niedysiejszej wyprawie w Tatry. W lutym tego samego roku w dużej mierze za jego sprawą członkiem-korrespondentem opawskiego towarzystwa mianowano jego ojca. Ostatnim śladem aktywności Wocke w opawskim towarzystwie przyrodniczym była prelekcja o wydobywaniu węgla brunatnego w Uhelne (Sörgsdorf) wygłoszona 15 kwietnia 1899 roku. W tym samym roku sprzedał swoje przedsiębiorstwo i przeprowadził się do Aschersleben w Saksonii-Anhalt. Zmarł tam 7 miesięcy przed swoim ojcem, 26 marca 1906 roku.

Źródła: Bericht-Troppau, s. 5, 6, 11; Entom. Kalender 1876, s. 24; Junk-Adressbuch, s. 58; Letzner C., Nachträge zu seinem Verzeichnisse der Käfer Schlesiens, Zeitschr. f. Entom. N. F. 5, 1876, s. 30, 31; Letzner C., Fortsetzung des Verzeichnisses der Käfer Schlesiens, ibid. 12, 1887, s. 117, 179; ibid. 14, 1889, s. 243; ibid. 15, s. 308, 328; Wocke F., Georg Wocke – Nachruf, ibid. 32, 1907, s. XLVII-XLVIII; Wocke M. F., Verzeichniss der Falter Schlesiens, II. Macrolepidoptera, ibid. 4, 1874, s. 49, 72, (108); Wocke M. F., Beiträge zur Lepidopternfauna Schlesiens, ibid. 5, 1876, s. 39, 41; Vereinsnachrichten, ibid. 6, 1877, s. (2); ZA Opava, Evangelická fara Opava, matriky naroziených 1880-87, s. 43, 68; ibid., matriky oddaných 1873-88, s. s. 25; portr. – rys. autora.

WOEHL EUGEN

(1866-1945)

Leśnik i przyrodnik

Urodził się 17 listopada 1866 roku w Raclawickach (Polnisch Rasselwitz) w powiecie prudnickim (Kreis Neustadt). Był z zawodu leśnikiem. Jego nazwisko w „Deutsche Forstzeitung” pojawiło się po raz pierwszy w roku 1893 pod artykułem o eksploatacji ściółki

leśnej. Podpisał się pod nim jako „hrabiowski łowczy pomocniczy Eugen Woehl”. Rok później jako Eugen Woehl z Niedzwiedzińca (Bärenhof) koło Kochłowic (Kochlowitz) został umieszczony w wykazie członków stowarzyszenia Waldheil (Verein zur Förderung der Interessen deutscher Forst- und Jagdbeamten). W kolejnych latach często zmieniał miejsca pracy – w roku 1898 był zatrudniony w Pszczynie (Pless), w roku 1901 był zarządcą tartaku w Dębie (Domb) koło Katowic (Kattowitz), zaś w roku 1903 pracował jako zarządca lasu w Ornontowicach (Ornontowitz). W tym czasie został z numerem 105 członkiem Stowarzyszenia Niemieckich Prywatnych Urzędników Leśnych (Verein Deutscher Privatforstbeamten).

W roku 1906, gdy po raz kolejny zmienił miejsce pracy i pełnił obowiązki zarządcy tartaku w Chojniku (Honig) w powiecie sycowskim (Kreis Gross-Wartenberg), Paul Kollibay (→t. 1) w swoim dziele o ptakach Śląska przytoczył dostarczone przez niego informacji przy nurze czarnoszyim, słońce, żurawiu, bocianie białym, cietrzewiu, jarząbku, zimorodku, krasce, jeryzku, muchołówce żałobnej i białoszyjej, kulczyku, raniuszku oraz słowiku. Przy 82 gatunkach podał też zebrane przez Woehla polskie nazwy ptaków, były to jednak głównie śląskie nazwy gwarowe (m.in. rybiorka, łaband, wypior, chręstek, utopek, grziwioc, rybierz, kukowka, sowizdrzoł, dziyndzioł, muchocz, siekocz, srokoł, szkworc, wodarka). Poza Kollibayem na dostarczone przez Woehla informacje powoływał się też →William Baer w artykule o miejscach lęgów wyc żurawia w Niemczech.

Obok ornitologii Woehl interesował się też entomologią leśną i botaniką. W „Deutsche Forstzeitung” opublikował artykuły o osnui gwiazdzistej (*Lyda pratensis*=*Acantholyda posticalis*) i masowych szkodach powodowanych w górnośląskich lasach przez brudnicę mniszkę (*Lymantria monacha*), a w „Der Oberschlesier” artykuły o roślinach trujących Górne-

go Śląska i reliktach roślinnych na Górnym Śląsku. W tym drugim pisał o mącznicy lekarskiej (*Arctostaphylos uva-ursi*), trzmielinie brodawkowatej (*Eumonymus verrucosus*), bagnie zwyczajnym (*Ledum palustre*), żurawinie błotnej (*Oxycoccus palustris*), kotewce orzechu wodnym (*Trapa natans*), sasance wiosennej (*Pulsatilla vernalis*) i rojniku murowym (*Sempervivum tectorum*).

Do Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben) został przyjęty dwukrotnie – w roku 1899 z numerem 2603 i ponownie w roku 1907, gdy kierował jakimś bliżej nieokreślonym przedsiębiorstwem w Rehau w Bawarii. Ok. roku 1915 przeniósł się z powrotem na Górny Śląsk i pracował jako leśniczy w Białym Ługu (Weisse-wiese) koło Kędzierzyna (Kandrzin). Przed rokiem 1920 przeprowadził się znów do Bawarii i zamieszkał w Oberammergau. W latach 1920-21 zaangażował się w działalność Związku Górnoślązaków (Bund der Oberschlesier), organizacji postulującej przekształcenie pruskiej i austriackiej części Górnego Śląska w niepodległe państwo. W okresie tym wiele jego artykułów, które pisał z „górnos Śląskiej kolonii” w Oberammergau po niemiecku jako Eugen Woehl i po polsku jako Eugeniusz Woehl, ukazało się w tygodniku „Der Bund – Związek”. Opowiadał się w nich przeciw plebiscytowi i podziałowi Górnego Śląska, snuł też wizję zjednoczonej Europy bliskie temu, co wiele lat później udało się wcielić w życie Robertowi Schumannowi. Resztę życia spędził w Oberammergau, gdzie zmarł 10 stycznia 1945 roku. Pochowany został na miejscowym cmentarzu katolickim.

Publikacje: Über die Abgabe der Waldstreu, *Deutsche Forstzeitung* 8, 1893; Wie weit sollte sich der Einfluss des Staates auf die Anstellung der Privat-Forstbeamten erstrecken?, *ibid.* 10, 1895; Ist es wünschenswert, das jeder Forstmann auch Jäger sei, und was sollte der „gelernte Jäger” leisten?, *ibid.* 11, 1896; Aus den Forstrevieren des ober-schlesischen Industriebezirkes, *ibid.* 13, 1898; Nonnenkalamität in den Forsten des ober-schlesischen Industriebezirkes, *ibid.* 14, 1899; Wetterkatastrophe vom 17. bis zum 20. April d. Js. und ihre Folgen für die Waldbestände, *ibid.* 18, 1903; Die Kieferngespinst-Blattwespe (*Lyda pratensis*) in Oberschlesien, *ibid.* 20, 1905; Kräuter-Einkaufs- und Verkaufspreise, *Heil- und Gewürzpflanzen* 2, 1918-19; Das Ende eines Wildparadieses, *Kosmos (Stuttgart)* 17, 1920; Aus dem Leben der Kreuzotter, *ibid.*; Die Sage vom versunkenen Gasthaus, *Der Oberschlesier* 2, 1920; Die Giftpflanzen Oberschlesiens, *ibid.* 3, 1921; Pflanzenrelikte in Oberschlesien, *ibid.* 5, 1923; Vögel im Schutze der Holzindustrie, *Mitt. Vogelwelt* 27, 1928; Das rätselhafte Gehen im Kreis, *Illustrierter Sonntag (München)* 3, nr 8, 22.2.1931 (fot.).

Źródła: Anmeldungen neuer Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 21, 1907, s. 46; Baer W., Die Brutplätze des Kranichs in Deutschland, *Ornith. Monatsschr.* 32, 1907, s. 227-234;

Ihren Beitritt zum Verein meldeten ferner an, Deutsche Forstzeitung 9, 1894, s. 507; Jerczyński D., Orędownicy niepodległości Śląska, Zabrze 2005, s. 266; Junk-Adressbuch, s. 58; Kollibay-Vögel, s. 6, 15, 33, 105, 109, 122, 145, 148, 207, 209, 210, 214, 226, 227, 251, 267, 305, 327, 336, 355; Nachrichten des Vereins Deutscher Privatforstbeamten, Deutsche Forstzeitung 18, 1903, s. 481-482; Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 12, 1898-99, s. 177; Quittung über Eingänge für den Kriegsunterstützungsfonds, Deutsche Forstzeitung 30, 1915, s. 184; informacje przekazane przez Annemarie Stückl z sekretariatu katolickiej parafii św. Piotra i Pawła w Oberammergau.

WUTZDORFF HERMANN

(1843-1909)

Krawiec-lepidopterolog

Rudolf Dittrich podał w nekrologu, że urodził się 22 maja 1843 roku we Wrocławiu (Breslau) w rodzinie mistrza krawieckiego. Jego metryki chrztu nie udało się odnaleźć, ponieważ jednak nazwisko Wutzdorff we Wrocławiu było dość rzadkie, można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że był synem Johanna Juliusa Wutzdorffa i jego żony Amalii Luizy Henrietty z domu Arnold, którzy w latach 1845-49 ochrzczili troje dzieci w kościele św. Elżbiety. Przy dwójgu z nich odnotowano jako zawód ojca czeladnik krawiecki, a przy trzecim – mistrz krawiecki. Powyższe przypuszczenie potwierdza książka adresowa z roku 1870, w której pod tym samym adresem – Ohlauerstrasse 78 (obecnie ul. Oławska) – figurują Julius Wutzdorff jako właściciel domu i Hermann Wutzdorff jako mistrz krawiecki.

Po ukończeniu szkoły ludowej Wutzdorff rozpoczął w roku 1857 naukę zawodu krawca w Szczecinie (Stettin). Mając 21 lat, złamał w trakcie służby wojskowej rękę, w wyniku czego został inwalidą. Po powrocie z wojska przez kilkanaście lat sprzedawał we Wrocławiu konfekcję męską i prowadził z ojcem firmę budowlaną. Od roku 1875 zajmował się głównie hodowlą i zbieraniem okazów motyli oraz, w mniejszym stopniu, chrząszczy. Szukał okazów najpierw na Śląsku, później też na Węgrzech, w Bośni, Hercegowinie, wschodnich Alpach, Dalmacji, Czarnogórze, północnych Włoszech, nad Bałtykiem i nad Morzem Północnym. W latach 1901-02 odwiedził Egipt, Syrię, Palestynę i Azję Mniejszą.

Od roku 1877 był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego. Podczas jego posiedzeń wielokrotnie omawiał swoje odkrycia faunistyczne (*Diphthera ludifica*, gefangen bei Kohlfurt, Kr. Görlitz, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 10, 1885; *Rhyparia melanaria*, gefunden bei Kohlfurt, Kr. Görlitz, *ibid.*; Ausbeute eines lepidopterologischen Ausfluges nach

Kohlfurt, Kr. Görlitz, *ibid.* 11, 1886; Eine Varietät von *Argynnis paphia* aus der Gegend von Bernstadt, *ibid.*; Käfer aus dem Leubuscher Walde bei Brieg, *ibid.* 13, 1888; *Zygaena trifolii* ab. *citrina* aus Landeshut in Schlesien, *ibid.* 14, 1889; *Lygris populata* auf dem Buchberge bei Reimswaldau, *ibid.*; Frass von *Boarmia consortaria* in Kohlfurt, *ibid.* 17, 1892; Zucht von *Lasiocampa ilicifolia* in Oberschlesien, *ibid.*; *Hybernia bojaria* bei Reinerz, neu für Schlesien, *ibid.*; *Zygaena trifolii* aus Deutsch-Lissa bei Breslau, *ibid.* 18, 1893). Jako pierwszy odkrył występowanie na Śląsku m.in. plamca leśniaka (*Abraxas sylvata* in Lahn, neu für Schlesien, *Zeitschr. f. Entom. N. F.* 22, 1897). Od roku 1887 z numerem 555 był członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben).

W ostatnich latach życia coraz bardziej dokuczały mu dolegliwości sercowe, toteż najchętniej przebywał w swojej willi w Janowicach Wielkich (Jannowitz), gdzie chętnie gościł swoich kolegów-entomologów. Mieszkając w Janowicach Wielkich, poznał żyjącego w pobliskiej Miedziance (Kupferberg) → Paula Sintenis, po śmierci którego nabył jego kolekcję motyli. W roku 1906 → Theodor Götschmann przesłał Rudolfowi Püngelerowi otrzymany od Wutzdorffa okaz motyla z doliny Jordanu. Püngeler opisał go jako nowy gatunek, któremu, idąc za namową Götschmanna, nadał nazwę *Euxestis wutzdorffi*. Tym sposobem jeszcze za życia Wutzdorff doczekał się upamiętnienia swojego nazwiska w nazewnictwie zoologicznym. Zmarł we Wrocławiu 2 kwietnia 1909 roku.

Źródło: Adressbuch Breslau 1870, s. 394; AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Elżbiety we Wrocławiu, księga chrztów 1845-46, k. 69, poz. 1845/262; *ibid.*, księga chrztów 1846-48, k. 143, poz. 1847/455; *ibid.*, księga chrztów 1849-50, k. 139, poz. 1849/534; Dittrich R., Hermann Wutzdorff †, *Jahresh. Ver. Schles. Insektenk.* 2, 1909, s. XXXII-XXXIII; Junk-Adressbuch, s. 58; Neue Mitglieder, *Entom. Zeitschr.* 1, 1887-88, s. 10; Püngeler R., Neue palaearktische Macrolepidopteren, *Deutsche Entom. Zeitschr. Iris* 19, 1906, s. 216-226.

WYCISŁO PAWEŁ

(1882-1939)

Entomolog w sutannie

Urodził się 13 maja 1882 roku w Łaziskach Górnych (Ober Lazisk) w rodzinie Mikołaja Wycisła i jego żony Katarzyny z domu Katon. Po ukończeniu szkoły ludowej uczył się w latach 1897-1902 w gimnazjum w Bytomiu (Beuthen), następnie w gimnazjum w Mysłowicach (Myslowitz), gdzie w roku 1905 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpo-

czął studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Po przyjęciu 17 czerwca 1909 roku święceń kapłańskich pracował jako wikary od lipca 1909 roku w parafii Ściecia św. Jana Chrzciciela w Pilchowicach (Pilchowitz), od października 1910 roku w parafii Bożego Ciała w Oleśnie (Rosenberg), od stycznia 1913 roku w parafii Krzyża Świętego w Siemianowicach (Siemianowitz), od maja 1917 roku w parafii św. Franciszka z Asyżu w Zaborzu. W okresie plebiscytu prowadził działalność na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski, a w czasie III powstania śląskiego pełnił obowiązki kapelana z ramienia Wydziału Duszpasterskiego Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych. Po podziale Górnego Śląska pracował jako wikary w parafii św. Michała Archaniola w Orzegowie, potem, w pierwszych miesiącach 1923 roku, jako kuratus w Niedobczycach. W czerwcu 1923 roku został zatwierdzony na stanowisku lokalisty w parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Chwałowicach. Tam 1 sierpnia 1925 roku został zatwierdzony jako proboszcz. W maju 1926 został proboszczem parafii św. Bartłomieja Apostoła w Pogrzebieniu.

Był zapalonym entomologiem. W roku 1928 jego zbiory obejmowały ok. 3500 okazów motyli i ok. 1800 okazów chrząszczy. Część tych zbiorów w latach 1929-30 zakupiło Muzeum Śląskie w Katowicach. Kolekcja ta obok prywatnej kolekcji ks. Wycisły był ważnym źródłem informacji dla Zdzisława Stuglika (→t.1), który we wstępie do „Materiałów do poznania fauny motyli Śląska” pisał: „Korzystałem też z prywatnych zbiorów ks. proboszcza Pawła Wycisły z Pogrzebienia. Zbiory te nigdzie dotąd nie ogłoszone, odnoszące się do okolic Chwałowic, Łazisk Górnych, Lubonii i Pogrzebienia w powiecie rybnickim, zawierają szereg ważnych dla Śląska gatunków”. Na łączną liczbę 710 gatunków zamieszczonych przez Stuglika w „Materiałach” przy 131 podał on informacje pochodzące ze zbiorów księdza Wycisły. Wśród rzadkich z tej kolekcji Stuglik wymienił gatunki *Dipsosphecia ichneumoniformis* (= *Bembecia ichneumoniformis*), *Metachrostis perla* (= *Bryophila domestica*), *Rhyacia simulans*, *Trichoclea albicolon* (= *Sideridis albicolon*), *Hyphilare l-album* (= *Mythimna l-album*), *Agriopsis aprilina* (= *Griposia aprilina*), *Conistra ligula*, *Cosmia citrigo*, *Sarrothrips revayana* (= *Nycteola revayana*), *Herminia derivalis* (= *Paracolax tristalis*), *Ptychopoda seriata* (= *Idaea seriata*), *Chesias legatella*, *Cidaria firmata* (= *Pennithera firmata*), *C. siterata* (= *Chloroclysta siterata*), *C. unangulata* (= *Euphyia unangulata*), *Eupithecia tripunctaria*, *E. subnotata* (= *E. simpliciata*) i kilka odmian.

Dalsze informacje o motylach ze zbiorów Wycisły zamieścił Stuglik w „Przyczynku” z roku 1939.

Nazwisko Wycisły figuruje w tej publikacji przy gatunkach *Bryophila divisa* (= *B. raptricula*), *Cerastis sobrina* (= *Protolampra sobrina*), *Calophasia lunula*, *Agriopsis convergens* (= *Dichonia convergens*), *Conistra vau-punctatum* (= *C. rubiginosa*), *Cosmia citrigo* (= *Tiliacea citrigo*), *Parastichthis hepatica* (= *Polia hepatica*), *Oligia literosa* (= *Litoligia literosa*, jedyny znany Stuglikowi okaz ze Śląska), *Sterrhia dilutaria* (= *Idaea dilutaria*), *Acasis sertata* (= *Nothocasis sertata*), *Philereme transversata*, *Cidaria badiata* (= *Earophila badiata*), *Eupithecia egenaria*, *E. icterata*, *E. sinuosaria* i *Boarmia secundaria* (= *Peribatodes secundaria*).

Ksiądz Wycisło zmarł nagle 3 czerwca 1939 roku w Pogrzebieniu. Jego prywatna kolekcja zaginęła po jego śmierci.

Źródła: Bielewicz M., Muzeum Śląskie: Dział Przyrody, Roczn. Muz. Górnośl., Historia 1, 1963, s. 145-162; Gębik W., Osobliwości przyrody śląskiej i ich ochrona, Rocznik Śląskiego Oddziału Pol. Tow. Przyrodników im. Kopernika 1, 1928, s. 46-61; Myszor J. (red.), Słownik biograficzny duchowieństwa (Archi)diecezji Katowickiej 1922-2008, Katowice 2009, s. 462; Stuglik Z., Materiały do poznania motyli Śląska (Macrolepidoptera), Wyd. Muz. Śl. Dz. III, Nr 7, 1934, passim; Stuglik Z., Przyczynek do badań nad fauną motyli Śląska, Prace Oddz. Przyr. Muz. Śl. 1, 1939, s. 4, 9-12, 15, 17-19, 21.

ZÁVADSKÝ KAREL

(1886-1949)

Jezuita-biolog

Urodził się 15 stycznia 1886 roku w leżącym wówczas w powiecie raciborskim (Kreis Ratibor) Dolnym Beneszowie (Dolní Benešov, Markt Beneschau) w rodzinie rolnika Karla Zawadský'ego (!) i jego żony Marii z domu Koleczko. 17 stycznia został ochrzczony w kościele św. Marcina w Dolnym Beneszowie. Od roku 1900 uczył się w gimnazjum przy seminarium arcybiskupim w Kromieryżu (Kroměříž, Kremsier), tam też w roku 1906 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął nowicjat w klasztorze jezuitów w Welehradzie (Velehrad). Złożywszy 8 września 1908 roku śluby zakonne, studiował najpierw filozofię w uczelni jezuickiej w Bratysławie (Pressburg), później zaś, przygotowując się do pracy w szkolnictwie średnim, został wysłany na Uniwersytet Karola w Pradze (Prag), gdzie studiował biologię, matematykę i fizykę. 6 listopada 1915 roku uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „O statocystách Amphipodů” poświęconej narządowi równowagi u kielży. Przez kolejne dwa lata pracował w prowadzonym przez jezuitów gimnazjum w leżącym dziś w obrębie Wiednia (Wien) Kalksburgu, później zaś studiował teologię w Innsbrucku, gdzie w roku 1920 otrzymał święcenia kapłańskie.

W roku 1921 wrócił do nauczania jako profesor biologii w gimnazjum arcybiskupim w Pradze-Bubenči, w którym pracował aż do końca roku szkolnego 1935/36. Często wracał jeszcze w tym okresie do kielży, zajmował się też jednak biologią modliszek (*Mantis* L.), mrówkolwów (*Myrmeleon* L.) i czerwołwów (*Vermileo* Macquart). Od roku 1928 głównym obiektem jego badań były chrząszcze z rodziny podryjowatych (*Attelabidae*), których samice składają

jaja do tutek utworzonych ze zwiniętych liści. Potwierdził przypuszczenie innego jezuickiego przyrodnika Ericha Wasmanna, że samice gatunku *Rhynchites aeneovirens* Marsham (= *Neocoenorrhinus minutus* (Herbst)) składają jaja w pączkach liściowych dębów. Opisał też szczegółowo czynności poprzedzające złożenie jaj u tego gatunku. Zaobserwował ponadto, że samice gatunku *Rhynchites sericeus* Herbst (= *Lasiorhynchites sericeus* (Herbst)) składają jaja w tutkach, które dla własnych jaj przygotowują samice podryja dębowca (*Attelabus nitens* (Scop.)). Jako przeciwnik myśli ewolucyjnej koncentrował się w swoich badaniach przede wszystkim na takich kwestiach, których objaśnienie w świetle teorii doboru naturalnego było problematyczne.

Od roku 1936 pracował jako dyrektor gimnazjum jezuickiego w Welehradzie. W roku 1939 wrócił do Pragi i tam pracował ponownie w gimnazjum arcybiskupim aż do jego likwidacji w roku 1942. Lata 1942-45 spędził w Hradci Králové. Po wojnie wrócił do Welehradu, gdzie najpierw był dyrektorem gimnazjum jezuickiego, a 29 sierpnia 1949 roku został mianowany rektorem Kolegium Papieskiego. Zmarł w Welehradzie kilka miesięcy później, 2 listopada 1949 roku.

Ważniejsze publikacje przyrodnicze: Die Frontalorgane der Amphipoden, *Zool. Anz.* 45, 1915; Der Muskelring im Nephridialtrichter der Crustaceen, *ibid.*; Kudlanka nábožná (*Mantis religiosa*) – její rozšíření v Evropě, *Příroda* 14, 1919-20; Pohostinství (symfilie) u mravenců, příspěvek k řešení problému účelnosti v přírodě, *Hlídky* 38, 1921; Mravkolev, *ibid.* 39, 1922; Móda v přírodních vědách, *Věstník společnosti sv. Cyrila a Metoděje* 5, 1922; Zur Frage der Verpuppungszeit des Ameisenlöwen (*Myrmeleo formicarius* L.), *Zeitschr. f. Wiss. Insektenbiol.* 17, 1922; Statocysten der Amphipoden, *Zool. Anz.* 65, 1925; Nynější krise evoluční teorie, *Hlídky* 43, 1926; Kudlanka nábožná, *Vesmír* 6, 1927-28; Biologie zobonosek, w: *Věstník VI. sjezdu čs. lékařů, přírodovědců a inženýrů v Praze*, odd. VI, 1928; Biologie mravkolva a červolva, *ibid.*; O statocystách Amphipodů, *Rozpravy České akademie věd a umění, Trída II*, 37, 1928; Umění zobonosek, *Vesmír* 7, 1928-29; Biologie v přírodopisném kabinetě, w: 21. výroční zpráva Arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1930-31; *Rhynchites sericeus* und *aeneovirens* – Wasmanns biologische Fremdlinge, *Zool. Anz.* 93, 1931; Biologie zobonosek ve světle filosofie sv. Tomáše, *Časopis katolického duchovenstva* 72 (97), 1931; Křesťanství a přírodní vědy, Brno 1932; Vybrané kapitoly ze života zobonosek, *Sbírka Životem*, č. 180, Hlučín 1933; Nová pozorování na *Rhynchites tristis*, zavijčka javorová, *Věst. Českosl. Spol. Zool.* 3, 1935; K problémy křívek sestrojovaných zobonorskou březovou (*Rhynchites betulae*), *ibid.* 4, 1936.

Žródla: Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy, inventární číslo 3, Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity III., k. 1445; Jirovec O., P. Dr Karel Závadský, *Věstn. Českosl. Spol. Zool.* 13, 1949, s. 8-9 (portr.); Teyrovský V., Zprávy osobní, *Entomologi-*

cké Listy 12, 1949, s. 158; ZA Opava, Civilní matriční úřad Dolní Benešov, matriky narozených 1886/9.

ZELLER PHILIPP CHRISTOPH

(1808-1883)

Jeden z najwybitniejszych XIX-wiecznych badaczy motyli

Urodził się 10 kwietnia (wg niektórych źródeł 9 kwietnia) 1808 roku w Steinheim an der Murr w Wirtembergii w rodzinie Philippha Adama Zeller'a i jego żony Karoliny z domu Rottegeus. Z miejsca swojego urodzenia nie miał żadnych wspomnień, gdyż w wieku kilku lat przeprowadził się z rodzicami do Frankfurtu nad Odrą (Frankfurt an der Oder). Nie pamiętał też początków swego zainteresowania motylami, dobrze zapamiętał za to lanie, jakie dostał kiedyś od ojca, który niechętnie spoglądał na „niepraktyczne” zainteresowania syna. W gimnazjum we Frankfurcie nad Odrą, do którego uczęszczał, nie było zajęć z przyrodoznawstwa, jednak książki przyrodnicze pożyczał mu starszy kolega, późniejszy księgowy frankfurckiego głównego urzędu podatkowego Carl August Metzner, Zeller zaś sporządzał z nich obszerne wypisy. W podziękę upamiętnił później swego kolegę, który również był zapalonym łowcą motyli, w nazwie rodzajowej *Metzneria* (Anomologinae) i kilku nazwach gatunkowych. W roku 1823 zaczął prowadzić dzienniki lepidopterologiczne. Uzyskawszy w roku 1827 świadectwo dojrzałości, wyruszył do Berlina, gdzie studiował filologię klasyczną. Z nauk przyrodniczych słuchał tylko wykładów z botaniki i żałował później, że nie wykorzystał pobytu w Berlinie do nawiązania kontaktów z tamtejszymi entomologami.

Powróciwszy po trzech latach z Berlina do Frankfurtu nad Odrą jako kandydat filozofii, tj. z niepełnym

wykształceniem wyższym, zaczął szukać posady w szkolnictwie. W wolnym czasie zajmował się botaniką i entomologią. W roku 1833 po raz pierwszy wymieniono jego nazwisko w druku – Georg Friedrich Treitschke w drugiej części dzielnego tomu swoich „Motyli Europy” w uzupełnieniach do moła tapetowego (*Tinea tapezella*=*Trichophaga tapetzella*) pisał: „Pan kandydat Zeller we Frankfurcie nad Odrą, zapalony miłośnik entomologii, znalazł mnóstwo gąsieniczek tego gatunku na gęsto porośniętym rogowniczką końską (*Onygena equina*) zgniłym końskim kopycie. Jesienią i zimą podziurawiły je one we wszystkich kierunkach”.

W tymże roku 1833 Zeller ożenił się z dwa lata młodszą od niego, pochodzącą z Myśliborza (Soldin) Henriettą Józefiną Dorotą, córką rejestratora Josepha Müllera i jego żony Wilhelminy Luizy z domu Bettkober. Miał z nią jednego wcześniej zmarłego syna i jedną córkę. Mniej więcej w tym samym czasie rozpoczął pracę w Wyższej Szkole Miejskiej w Głogowie (Glogau). Duży wpływ na rozwój jego zainteresowań miała zawarta w latach 30. znajomość z producentem makaronu i wybitnym lepidopterologiem Josefem Emanuele Fischerem von Röslerstamm. Dzięki tej znajomości z łowcy motyli stał się już wkrótce ich badaczem. Gdy w roku 1838 Lorenz Oken, wydawca czasopisma „Isis”, ogłosił konkurs na krytyczną identyfikację gatunków motyli wymienionych przez René-Antoine’a de Réaumura w „Mémoires pour servir à l’histoire naturelle des insectes”, pierwszą nagrodę zdobyło opracowanie Zeller’a. Jeszcze w tym samym roku zostało ono wydrukowane w numerze 9-10 „Isis” – zajęło w nim 112 szpalt. Opracowanie to zapowiadało już jednego z najwybitniejszych lepidopterologów XIX w., a jedną ze specjalności Zeller’a stało się odtąd identyfikowanie gatunków w literaturze entomologicznej z czasów przed Linneuszem.

Już rok później opublikował pracę poświęconą identyfikacji gatunków motyli wymienionych w „Mémoires pour servir à l’histoire des insectes” Charlesa de Geera. Drugą jego publikacją z tego roku była próba usystematyzowania tzw. motyli mniejszych albo molowców – grupy reprezentującej w jego ujęciu wiele różnych współczesnych nadrodzin (Gelechioidea, Incurvarioidea, Nepticuloidea, Pyraloidea, Tineoidea, Tischerioidea, Yponomeutoidea). Przedstawiając swoją systematykę, opisał w swojej publikacji 23 nowe rodzaje i 184 nowe gatunki. Do dziś ważność zachowało spośród nich 17 rodzajów i 144 gatunki, choć 102 z nich zmieniły przynależność rodzajową.

W roku 1840 podczas pobytu w Dusznikach Zdroju (Reinerz) Zeller zajął się entomofauną Torfowiska pod Zieleńcem (Seefeldler), gdzie natknął się na niego

→Gustav Standfuss. Wśród innych entomologów cieszył się stopniowo coraz większym autorytetem, toteż zaczęto mu przysyłać do opracowania całe kolekcje. Wśród pierwszych takich kolekcji był zbiór motyli mniejszych Fryderyki Lienig z domu Berg, żony Georga Friedricha Lieniga, pastora w Koknese (niem. Kokenhusen) na Łotwie. Ze zbioru tego Zeller opisał w roku 1843 dwa nowe gatunki: *Asopia lienigialis* (= *Pyralis lienigialis* (Zeller)) i *Crambus lienigiellus* (= *Pediasia truncatellus* (Zetterstedt)). Trzy lata później wraz z Fryderyką Lienig opublikował artykuł o faunie motyli Łotwy i Kurlandii, w którym opisali 39 nowych gatunków (33 zachowały do dziś ważność).

Na początku lat 40. Zeller obok motyli zajmował się też muchówkami z rodzin lwinkowatych (Stratiomyidae), błyskieniowatych (Dolichopodidae), bąkowatych (Tabanidae), łowikowatych (Asilidae), bzygowatych (Syrphidae), bujankowatych (Bombyliidae), wysłepkowatych (Conopidae) i rączycowatych (Tachinidae). W publikacjach z lat 1840–44 opisał kilka nowych rodzajów i kilkanaście nowych gatunków, których okazy pochodziły z okolic Frankfurtu nad Odrą, Głogowa, Dusznik Zdroju i Szczawna Zdroju (Salzbrunn).

Od stycznia do sierpnia 1844 roku przy wsparciu Okena Zeller podróżował po Półwyspie Apenińskim i Sycylii, skąd przywiózł dużą kolekcję owadów i notatniki wypełnione entomologicznymi obserwacjami. Kilka nowych, przywiezionych z Włoch gatunków z rodzajów *Nephopteryx* i *Pempelia*, zaliczanych wówczas do rodziny koszówkowatych (Psychidae), opisał w roku 1846, jednak dopiero rok później opublikował obszernie uwagi o motylach zebranych podczas tej podróży – zajęły one w czasopiśmie „Isis” 445 szpalt. Zeller opisał w nich 136 rodzajów i 451 gatunków, a wśród nich nowe rodzaje *Tegostoma*, *Duponchelia*, *Crociosema*, *Eriocottis* i *Pterolonche* oraz 99 nowych gatunków, z których 22 zachowały do dziś swoją ważność, 55 zmieniło przynależność rodzajową, a 22 późniejsze rewizje zredukowały do synonimów.

Od roku 1848 Zeller był członkiem Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego, a w roku 1854 został członkiem zarządu tego towarzystwa. W nielicznych publikacjach zamieszczonych w „Zeitschrift für Entomologie” opisał m.in. w oparciu o okazy, który złapał z Ferdinandem Wocke (→t.1) na Ostrzycy (Probsthainer Spitzberg), nowe dla nauki gatunki *Crambus uliginosellus* i *Anchinia nigricans* (= *Aplota nigricans* (Zeller)). Opisał w nich też kilkanaście gatunków nowych dla Śląska. Gdy w roku 1876 po dłuższej przerwie w działalności Śląskiego Towarzystwa Entomologicznego opublikowany został wykaz jego członków, Zeller figurował w nim jako członek honorowy.

W 1852 roku Carl August Dohrn, założyciel Towarzystwa Entomologicznego w Szczecinie (Stettin), poprosił króla Friedricha Wilhelma IV o nadanie Zellerowi tytułu profesorskiego. Sprawa trafiła w ręce ówczesnego ministra oświaty i spraw wyznaniowych Karla Ottona von Raumera, który przed nadaniem tytułu chciał się dowiedzieć, czy kandydat nie jest aby ateistą. Jakiś czas później Zeller napisał do Dohrna: „Kto do diabła zaproponował mianowanie mnie profesorem? Na pewno Siebold! Piękne dzięki za taką przysługę, z której nie mam nic prócz kłopotów z superintendentem, które mnie wypytuje i napomina w kwestii uczęszczania na nabożeństwa, przystępowania do komunii etc.”. Tytuł profesora wkrótce już jednak otrzymał.

Ze względu na doniosłe znaczenie niektórych jego publikacji ich angielskie przekłady w całości lub w wyciągach były zamieszczane w czasopiśmie Towarzystwa Entomologicznego w Londynie. Towarzystwo to 7 maja 1849 roku nadało mu godność członka honorowego. Sam Zeller pojechał do Anglii w towarzystwie Dohrna dopiero w roku 1852. Odwiedził wówczas kilka klasycznych stanowisk entomologicznych w okolicach Londynu i kilku sławnych entomologów, wśród których byli Henry Doubleday i John Obadiah Westwood.

W latach 1856–63 nie ukazała się żadna publikacja Zellera – w tym czasie pracował z Henrym Tibbatsem Staintonem, Johnem Williamem Douglassem i Heinrichem Freyem nad obszerną, czterojęzyczną (angielsko-francusko-niemiecko-lacińską) monografią motyli mniejszych „The natural history of the Tineina”, która ukazała się w 13 tomach w latach 1855–73 w Londynie, Paryżu i Berlinie. Jedyne nowe gatunki opisane przez niego w tym czasie pochodziły z kolekcji zebranej przez Ottona Staudingera na Islandii, a ich opis został zamieszczony w publikacji Staudingera.

W roku 1860 Zeller został zatrudniony w Wyższej Szkole Realnej w Międzyrzeczu (Meseritz), którą kierował wybitny dipterolog →Hermann Loew. W Międzyrzeczu jego córka Henrietta Wilhelmina wyszła w roku 1864 za mąż za pochodzącego z Pietrzykowa (Pitschkau) koło Żar (Sohrau) nauczyciela Oskara Paula Alexandra Jänicke. Stan zdrowia Zellera pozostawał już wówczas wiele do życzenia, na co niemały wpływ miał fakt, że wypalał ogromne ilości tanich palatynackich cygar. Gdy Dohrn podarował mu kiedyś pudełko kubańskich, odparł na to: „Nie wiem, czy powinienem dziękować, bo po takich cygarach nie smakują mi moje palatynackie”. W roku 1869 ze względu na własną prośbę przeszedł w stan spoczynku. Przeprowadził się wówczas do Grabowa pod Szczecinem (Stettin), gdzie zamieszkał w przy Langestrasse 46

(dziś ul. Emilii Plater). Aż do końca życia pełnił obowiązki sekretarza i bibliotekarza szczecińskiego Towarzystwa Entomologicznego.

W ostatnich latach życia opracowywał motyle przesyłane mu przez entomologów ze Stanów Zjednoczonych (byli wśród nich Alpheus Spring Packard Jr., Edward Burgess, Henry Edwards i in.) oraz dużą kolekcję barona Wilhelma von Nolckena z Ameryki Południowej. Łącznie w publikacjach z lat 1838-1881 opisał 3 nowe podrodziny motyli, 145 nowych rodzajów, z których 98 zachowało do dziś ważność, oraz 1236 nowych gatunków motyli, z których nazwy 257 przetrwało do dziś bez zmian, 660 zmieniło przynależność rodzajową, a 319 okazało się synonimami wcześniej opisanych gatunków. Poza wspomnianymi wyżej towarzystwami był też członkiem honorowym Towarzystwa Entomologicznego w Berlinie, członkiem zwyczajnym Rosyjskiego Towarzystwa Entomologicznego w St. Petersburgu i Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu oraz członkiem-korespondentem Gryzońskiego Towarzystwa Przyrodniczego w Chur.

W Wielki Piątek 23 marca 1883 roku zaczął odczuwać silne bóle w klatce piersiowej, jednak wezwany lekarz nie stwierdził niczego niepokojącego, a bóle wkrótce ustąpiły. Wielkanoc minęła mu bez żadnych dolegliwości. W poświęteczny wtorek 27 marca wstał

jak zwykle wcześniej i zajął się korektą artykułów do szczecińskiej „Entomologische Zeitung”. Zaraz potem żona przyniosła mu śniadanie. Gdy zadrżała do niego ponownie nieco później, leżał już martwy na podłodze. Jego nazwisko w roku 1849 upamiętnił Stainton w nazwie rodzajowej *Zelleria* z rodziny namiotnikowatych (Yponomeutidae). Poza tym upamiętnia je kilkadziesiąt gatunków z epitetami *zelleralis*, *zelleraria*, *zellerellus*, *zelleri*, *zelleriana* i *zelleriella*. Zbiory entomologiczne Zellerę kupił po jego śmierci lord Thomas de Grey, szósty baron Walsingham. Żona Zellerę mieszkała po jego śmierci obok swej owdowiałej córki w Szczecinie przy Grenzstrasse 20 (dziś ul. Staszica). Po po raz ostatni została odnotowana pod tym adresem w roku 1900. Zmarła 10 września 1900 roku.

Ważniejsze publikacje: Kritische Bestimmung der in Réaumur's Memoiren vorkommenden Lepidopteren, *Isis* (31), 1838; Versuch einer naturgemässen Eintheilung der Schaben, *ibid.* (32), 1839; Kritische Bestimmung der in DeGeers Memoiren enthaltenen Schmetterlinge, *ibid.*; Beitrag zur Kenntniss der Dipteren aus den Familien der Bombylier, Anthracier und Asiliden, *ibid.* (33), 1840; Lepidopterologische Beiträge, *ibid.*; Über die Schmetterlingsarten in Ratzeburgs Forstinsecten, *Stett. Entom. Zeitung* 1, 1840; Nachricht über die Seefelder bei Reinerz in Entomologischer Beziehung, *ibid.* 2, 1841; Vorläufer einer vollständigen Naturgeschichte der Pterophoriden, einer Nachtfalterfamilie, *Isis* (34), 1841; Dipterologische Beiträge, zweite Abtheilung, *ibid.* (35), 1842; Beitrag zur Kenntniss der *Volucella plumata* und *bombylans*, *Stett. Entom. Zeitung* 3, 1842; Beschreibung der *Gelechia lapella* Linn., *ibid.*; *Asopia lienigialis* und *Crambus lienigiellus* zwei neue Falterarten, *ibid.* 4, 1843; Die schlesischen Arten der Dipterenordnung *Sphegina*, *ibid.*; Einige Bemerkungen über Zygänen, *ibid.* 5, 1844; Die Synonymie der Hufnagelschen Falterarten, *Isis* (37), 1844; Monographie des Genus *Hyponomeuta*, *ibid.*; *Polyommatus polonius* eine neue Tagfalter Art, *Stett. Entom. Zeitung* 6, 1845; Lepidopterologische Fauna von Livland und Curland, *Isis* (39), 1846 [mit F. Lienig]; Die knotenhornigen Phyciden, *ibid.*; Die Arten der Blattminirergattung *Lithocolletis*, *Linn. Entom.* 1, 1846; Die Arten der Gattung *Eudorea*, *ibid.*; Beschreibung der *Trichosoma löwii* nov. sp. nebst Bemerkungen über Carrenno's „Insecte, dont l'ordre est incertain”, *Stett. Ent. Zeitung* 7, 1846; Lepidopterologische Beiträge, *ibid.* 7-9, 1846-48; Verzeichniss der vom Prof. Loew in der Türkei und in Asien gesammelten Lepidopteren, *Isis* (40), 1847; Bemerkungen über die auf einer Reise nach Italien und Sicilien gesammelten Schmetterlingsarten, *ibid.*; Die Argiresthen, *Linn. Entom.* 2, 1847; Die Gallerien und nackthornigen Phyciden, *Isis* (41), 1848; Exotische Phyciden, *ibid.*; Die Gattungen der mit Augendeckeln versehenen blattminirenden Schaben, *Linn. Entom.* 3, 1848 (Extracts: Leaf-mining Tineae with Eye-Caps, *Trans. Entom. Soc. Lond.* 5, 1847-49); Beitrag zur Kenntniss der Coleophoren, *ibid.* 4, 1849; Verzeichniss der von Herrn Jos. Mann beobachteten Toscanischen Microlepidoptera, *Stett. Entom. Zeitung* 10, 1849; Bemerkungen zu einigen für Schlesien neuen Falterspecies, *Zeitschr. f. Entom.* 4-6, 1850-52; Drei Schabengattungen: *Incurvaria*, *Micropteryx* und *Nemophora*, *Linn. Entom.* 5, 1851; Die Schaben mit langen Kiefertastern, *ibid.*; Revision der Pterophoriden, *ibid.* (Translation:

Revision of the Pterophoridae, *Trans. Ent. Soc. Lond. new ser.* 2, 1852-53; Sieben Tineaceen-Gattungen beschrieben, *ibid.* 7, 1852; Lepidoptera Microptera quae J. A. Wahlberg in Caffrorum terra collegit, *Kongl. Vetenskaps-Akademiens Handlingar* 1852; Verzeichniss der in den mittlern Odergegenden im geflügelten Zustande überwinternden Lepidopteren, *Stett. Entom. Zeitung* 14, 1853; Caroli Clerck „Icones insectorum rariorum cum nominibus eorum trivialibus locisque e C. Linnaei Arch. Equit. System. Nat. allegatis, Holmiae 1759” critisch bestimmt, *ibid.*; Drei Javanische Nachtfalter, *Bull. Soc. Nat. Moscou* 26, 1853; Lokalitäten an der Ostküste Siciliens in lepidopterologischer Hinsicht dargestellt, *ibid.* 27, 1854; Neue Arten für die schlesische Fauna, entdeckt im Jahre 1853 bei Gr.-Glogau, *Zeitschr. f. Entom.* 8, 1854; Die Depressarien und einige ihnen nahe stehenden Gattungen, *Linn. Entom.* 9, 1854; Die Arten der Gattung *Butalis*, *ibid.* 10, 1855; Die Lepidopteren in Scopolis's Entomologia Carniolica, *Stett. Entom. Zeitung* 16, 1855; The natural history of the Tineina, 13 T., London-Paris-Berlin 1855-73 [with H. T. Stainton, J. W. Douglas i H. Frey]; Chilonidarum et Crambidarum genera et species, w: Program der Königlichen Realschule zu Meseritz 1863; Zwölf amerikanische Nachtfalter, *Stett. Entom. Zeitung* 24, 1863; Nachricht über einige Falter der Meseritzer Gegend, *ibid.* 26, 1865; Beschreibung einiger amerikanischer Wickler und Crambiden, *ibid.* 27, 1866; Über die europäischen *Setina*-Arten, *ibid.* 28, 1867; Einige von Herrn Pickard Cambridge, besonders in Aegypten und Palästina gesammelte Microlepidoptera, *ibid.*; Einige ostindische Microlepidoptera, *ibid.*; Lepidopterologische Ergebnisse einer Reise in Oberkärnten, *ibid.* 29, 1868; Beitrag zur Kenntniss der Lepidopteren-Fauna der Umgegend von Raibl in Oberkärnten und Preth im angrenzenden Küstengebiet, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 18, 1868; Lepidopterologische Ergebnisse vom Jahre 1869, *Stett. Entom. Zeitung* 31, 1870; Lepidopterologische Beobachtungen im Jahre 1870, *ibid.* 32, 1871; Bemerkungen über einige Graubündner Lepidoptern, *ibid.* 33, 1872; Columbianer Arten der Gattungen *Chilo*, *Crambus* und *Scoparia*, *ibid.*; Beiträge zur Kenntniss der nordamerikanischen Nachtfalter besonders der Microlepidopteren, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 22-23, 25, 1872-73, 1875; Lepidopterologische Beobachtungen vom Jahre 1872, *Stett. Entom. Zeitung* 34, 1873; Lepidoptera der Westküste Amerika's, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 24, 1874; Exotische Microlepidopteren, *Horae Soc. Entom. Ross.* 13, 1877; Beiträge zur Lepidopteren-Fauna der Ober-Albula in Graubünden, *Stett. Entom. Zeitung* 38-39, 1877-78; Nachtrag zur Lepidopteren-Fauna der Oberr Albula, *Jahresbericht der Naturforschenden Gesellschaft Graubündens N. F.* 25, 1880-81; Columbische Chiloniden, Crambiden und Phycideen, *Horae Soc. Entom. Ross.* 16, 1881.

Źródła: Adressbuch Frankfurt an der Oder 1857, s. 175 (jedyne źródło podające imiona Metznera: Carl August); Adressbuch Stettin 1870, s. 135; *ibid.* 1883, s. 180; *ibid.* 1900, s. 284, 348; AP Szczecin, USC Szczecin-Grabowo, księga zgonów 1883/116; *ibid.*, USC Szczecin, księga zgonów 1900/3171; Bericht über die im I. Quartal 1854 abgehaltenen Vereins-Sitzungen, *Zeitschr. f. Entom.* 8, 1854, Correspondenzblatt 1, s. 2; Dohrn C. A., Nachwort, *Stett. Entom. Zeitung* 44, 1883, s. 416-418; Dohrn C. A., Licet meminisse – Zelleriana, *Stett. Entom. Zeitung* 51, 1890, s. 236-243; Dunning J. W., The president's address, *Trans. Entom. Soc. London* 1883, Proceedings, s. XLIV-XLVI; Entom. Kalender 1876, 21; Frey H., Professor P. C. Zeller, ein Necrolog, *Stett. Entom. Zeitung* 44, 1883, s. 413-416; Homeyer A. v., Aus Briefen von P. C. Zeller, *ibid.* 47, 1886,

s. 294-299; Hagen H. A., Bibliotheca entomologica, Bd. 2, Leipzig 1863, s. 300-303; Osten-Sacken C. R., Philipp C. Zeller as a dipterologist, w: Record of my life and work in entomology, Cambridge (Mass.) 1903, s. 137-142; Proceedings of the Entomological Society of London, *Trans. Ent. Soc. Lond.* 5, 1847-49, s. LXIV; Stainton H. T., An attempt at a systematic catalogue of the British Tineidae and Pterophoridae, London 1849, s. 22; Stainton H. T., Philipp Christoph Zeller, The Entomologist's Monthly Magazine 20, 1883, s. 1-8 (portr.); Stainton H. T., Philipp Christoph Zeller, *Stett. Entom. Zeitung* 45, 1884, s. 72-80; Staudinger O., Reise nach Island zu entomologischen Zwecken unternommen, *ibid.* 18, 1857, s. 209-289; Treitschke F., Die Schmetterlinge von Europa, Bd. 9, Abt. 2, Leipzig 1833, s. 261-262; Vereins-Angelegenheiten, *Zeitschr. f. Entom.* 2, 1849, nr 9, s. 7; Vereinsangelegenheiten 1876, Deutsche Entom. Zeitschr. 20, 1876, s. X; Wahnschaffe M., Repertorium der 23 ersten Jahrgänge (von 1840-62) der Stettiner entomologischen Zeitung, *Stett. Entom. Zeitung* 24, 1863, Beilage, s. 103-107; Wahnschaffe M., Repertorium der 8 Jahrgänge (von 1863-1870) der Stettiner entomologischen Zeitung, *ibid.* 31, 1870, Beilage, s. 39-41; Wahnschaffe M., Repertorium der 8 Jahrgänge (von 1871-1878) der Stettiner entomologischen Zeitung, *ibid.* 39, 1878, Beilage, s. 56-58; Zelleriana, *ibid.* 44, 1883, s. 406-412; na il. 2: trzy gatunki z rodzaju *Zelleria* – *Z. phillyrella* Millière (= *Z. hepariella* Stainton), *Tinea oleastrella* Millière (= *Z. oleastrella* (Millière)), *Z. saxifragae* Stainton (= *Kessleria saxifragae* (Stainton)), z: The natural history of the Tineina, vol. XI, London-Paris-Berlin 1870, pl. III.

ZIESCHE HERMOGENES GEORG

ROBERT

(1846-1910)

Nauczyciel, parlamentarzysta, florysta

Urodził się 19 kwietnia 1846 roku w Woskowicach Małych (Lorzendorf) w powiecie namysłowskim (Kreisl Namslau) w rodzinie nauczyciela Josepha Ziesche i jego żony Józefy z domu Schörner. W roku 1866 ukończył Katolickie Seminarium Nauczycielskie we Wrocławiu (Breslau). Od roku 1868 pracował w Katolickiej Szkole Miejskiej nr 1 we Wrocławiu

przy Nikolaistrasse 63, a w roku 1882 został rektorem wrocławskiej Szkoły Ludowej IX (Minoritenhof 1/3). W latach 1884-1897 prowadził dodatkowo zajęcia w Seminarium dla Nauczycielek Holthausena i zasiadał w komisji egzaminacyjnej dla katolickich nauczycielek. Był żonaty z Martą Faltin. Miał z nią urodzoną 5 grudnia 1874 roku córkę Eleonorę, która wyszła za lekarza Franza Bannesa i która zmarła we Wrocławiu 11 stycznia 1907 roku. Synami Zieschego z pierwszego małżeństwa byli urodzony 10 października 1876 roku Kurt Franz Joseph, późniejszy teolog katolicki, i urodzony 27 lipca 1879 roku Hermogenes, późniejszy lekarz. Obaj byli absolwentami Gimnazjum św. Macieja. Po śmierci pierwszej żony, która zmarła w Obornikach Śląskich (Obornigk), Ziesche ożenił się 5 listopada 1888 roku we Wrocławiu z urodzoną tamże 30 października 1859 roku nauczycielką Jadwigą Elżbietą Rozalią, córką poborcy podatkowego Johanna Karla Rosenberga i jego żony Marii Rozyny z domu Solmbert.

Był jednym z założycieli i pierwszym prezesem powstałego w roku 1892 Zrzeszenia Katolickich Nauczycieli Śląska, wydawcą „Katholischer Lehrerkalender” i dwóch edycji schematyzmów śląskich szkół katolickich, jak również autorem siódmego, na nowo opracowanego „Niemieckiego elementarza” Ignaza Dorna (Deutsche Fibel, 7. Aufl., Breslau 1892). Będąc członkiem partii Centrum, w roku 1904 w 4 okręgu wyborczym we Wrocławiu został wybrany na posła do pruskiego parlamentu.

Jako florysta pojawił się pierwszy raz w sprawozdaniu Rudolfa von Uechtritza (→t.1) za rok 1878 przy stanowiskach pszonaka pepawolistnego (*Erysimum crepidifolium*) między ogrodem zoologicznym i Parkiem Szczytnickim we Wrocławiu oraz wilczomleczu różgowatego (*Euphorbia virgata*) w okolicach Bruntału (Freudenthal). Stanowisko tego drugiego było w owym czasie drugim śląskim stanowiskiem – pierwsze wiele lat wcześniej znalazł w okolicach Wrocławia Max von Uechtritz (→t.1).

Po roku 1878 Ziesche nie pojawił się więcej w sprawozdaniach Uechtritza, dlatego też Emil Fiek (→t.1) nie umieścił go w swoim wykazie informatorów, choć podał jego nazwisko przy kilku taksonach. Na dobre do florystyki Ziesche wrócił dopiero w roku 1891. Od tamtego jego nazwisko pojawiała się niemal każdego roku w sprawozdaniach najpierw Fieka, a później Theodora Schube (→t.1). Obaj ci botanicy uwzględnili szereg odkrytych przez niego nowych stanowisk z okolic Wrocławia, masywu Ślęży, Karkonoszy, Kotliny Kłodzkiej, Jesioników i szeregu miejscowości na Górnym Śląsku. Po raz ostatni jego nazwisko pojawiło się w sprawozdaniu Schube za rok 1908 przy stano-

wiskach goździcznika wyciętego (*Petrorhagia prolifera*), smagliczki srebrzystej (*Alyssum argenteum*) i niecierpka drobnokwiatowego (*Impatiens parviflora*) z okolic Wlenia (Lahn) oraz kutnerowatej formy chabru łąkowego (*Centaurea jacea* f. *tomentosa*) z okolic Sobótki (Zobten).

Ziesche zmarł we Wrocławiu 28 sierpnia 1910 roku. Jeszcze za jego życia, w roku 1905, Franz Spribille (→t.1) upamiętnił jego nazwisko w nazwie nowej odmiany jeżyny →Bayera – *Rubus bayeri* var. *zieschei* – którą Ziesche jako pierwszy znalazł w pobliżu kaplicy na Ślęży (Zobtenberg).

Źródła: BJ 15, Berlin 1913, s. 93; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 39; ibid. 1902, s. 50; ibid. 1909, s. 78; Fiek-Durchforschung 1891-93; Fiek-Flora II, s. 46, 265, 325, 390; Handbuch für das Preussische Abgeordnetenhaus, Ausgabe für die 20. Legislaturperiode, Berlin 1904, s. 373, I 26 (portr.); LA Berlin, Standesamt Breslau I, Geburtsregister 1874/880; ibid., Heiratsregister 1888/1342; ibid., Standesamt Breslau IV, Sterberegister 1907/73 (ancestry.de); Schube-Durchforschung 1894, 1895, 1897-1904, 1907-1908; Schube-Herbarium 1900, 1903, 1904; Spribille F., Neue Standorte schlesischer Rubi, Jber. SGVK 83, 1905, s. 96-110; Übersicht über die Abiturienten, w: Jahresbericht über das Königliche Katholische St. Matthias-Gymnasium zu Breslau 1896, s. 27; ibid. 1899, s. 28; Uechtritz-Durchforschung 1878; Wer ist's? 1906, s. 1344; ibid. 1909, s. 1601-1602.

ZIMMERMANN HERMANN ADOLF (1841-1916)

Badacz pająków Łużyc, Śląska i Hesji

Urodził się 15 stycznia 1841 roku w Düsseldorfie w rodzinie związanego z grupą Nazareńczyków malarza Adolfa Gottloba Zimmermanna i jego żony Amalii Luizy z domu Geller. Jego rodzice pochodzili z Górnych Łużyc – ojciec urodził się w Ladenau (głuz. Łodnjow) w rodzinie służącego hrabiego von Gersdorf,

a matka w Niskiej (Niesky) w rodzinie właściciela fabryki mydła. Poznali się, gdy Adolf Zimmermann jako student malował w Niskiej portrety zamożnych mieszczan. Rodzice Amalii byli przeciwni związkowi córki z ubogim artystą i dopiero po 12 latach wyrazili zgodę na ślub. Niezbyt młoda już para – Adolf Zimmermann miał żeniąc się 38 lat – doczekała się trójki dzieci: Hermanna Alberta, drugiego syna, prawdopodobnie Rudolfa, późniejszego pastora w Kotzen w Brandenburgii, i córki Elżbiety. Cała trójka uczyła się początkowo pod kierunkiem matki, która przed zamążpójściem pracowała jako guwernantka w pewnej książęcej rodzinie. Przez pewien czas, gdy sytuacja materialna rodziny była wyjątkowo zła, dzieci mieszkaly z nią u dziadków w Niskiej. Zmiana na lepsze nastąpiła dopiero po przeprowadzce rodziny w roku 1846 do Wrocławia (Breslau), gdzie nad Adolfem Zimmermannem roztoczyli opiekę profesor teologii ewangelickiej August Hahn i katolicki biskup Heinrich Förster. Dzięki zamówieniom na portrety i obrazy o treści religijnej Adolf Zimmermann mógł pomyśleć o wysłaniu swoich synów do Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Gdy w roku 1859 zmarł, o wykształcenie dzieci zadbał najprawdopodobniej dziadek ze strony matki. Hermann, uzyskawszy w roku 1861 świadectwo dojrzałości, zaczął studiować na Uniwersytecie Wrocławskim filologię klasyczną. Po dwóch latach porzucił jednak filologię i poświęcił się naukom przyrodniczym. W roku 1866 uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji „De Papyro, Particula I, Geographica Continens”.

Jako florysta dał się poznać już jako student – w latach 1863–65 informacje o stanowiskach odkrytych przez niego w okolicach Niskiej, Rozborka (Rothenburg/Oberlausitz) i w Karkonoszach opublikował w uzupełnieniach do „Flory Śląska” Friedricha Wimmera (→t.1) Rudolf von Uechtritz (→t.1). Kolejne jego odkrycia znalazły się w wykazach Adolfa Englera (→t.1) z lat 1868–69, poza tym w opublikowanych w roku 1872 przez Gustava Limprichta (→t.1) uzupełnieniach do „Bryologia Silesiaca” Juliusa Milde (→t.1) znalazła się informacja o odkrytym przez niego stanowisku widłozęba droźnego (*Dicranum spurium* Hedw.) w okolicach Neusorge koło Rozborka. Większość jego florystycznych odkryć została uwzględniona przez Emila Fieka (→t.1) w jego „Florze” z roku 1881. Sam Zimmermann w dziedzinie florystyki opublikował tylko w latach 1868–69 informacje o odkrytych przez siebie w okolicach Niskiej stanowiskach mieszańca borówki czarnej i brusznicy *Vaccinium intermedium* Ruthe (= *V. myrtillo* × *vitis-idaea*).

Poza roślinami interesowały go też minerały (jedną z publikacji poświęcił fluorytowi z Obřího Dolu

(Riesengrund) w Karkonoszach), przede wszystkim zaś pająki. Zbieraniem tych zwierząt zajął się podczas wakacji, które spędzał u dziadków w Niskiej po promocji doktorskiej. Jak sam pisał, zajął się tym, by przezwyciężyć swój wstręt do pajaków. Jesienią 1866 roku jako nauczyciel naukowy rozpoczął pracę w tej samej szkole, w której uzyskał świadectwo dojrzałości, tj. we wrocławskim Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Po roku odszedł stamtąd by przygotować się do państwowych egzaminów nauczycielskich. Przez kilka kolejnych lat uczył się, a w wolnych chwilach wędrował po Łużycach i Śląsku, powiększając nieustannie swoje zbiory. Część z nich przekazał w roku 1870 Muzeum Zoologicznemu Uniwersytetu Wrocławskiego – na posiedzeniu Sekcji Przyrodniczej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny w dniu 29 czerwca informował o tym prof. Grube (→t.1). W grudniu tego samego roku Zimmermann ukończył pracę nad wykazem pajaków znalezionych w okolicach Niskiej. Wykaz ten – obejmujący 151 gatunków i zawierający wiele obserwacji dotyczących biologii pajaków – wysłany Towarzystwu Przyrodniczemu w Zgorzelcu (Görlitz) w podziękowaniu za mianowanie go członkiem-korespondentem, w roku 1871 ukazał się w czasopiśmie tego towarzystwa.

W maju 1871 roku Zimmermann zdał we Wrocławiu egzaminy nauczycielskie w zakresie zoologii, botaniki, mineralogii, chemii, matematyki, fizyki i języka niemieckiego. W październiku tego samego roku rozpoczął pracę w Progimnazjum Realnym w Limburgu na rzece Lahn (Limburg an der Lahn) w Hesji. 29 grudnia 1875 ożenił się tam z urodzoną w Limburgu 20-letnią Anną Margaretą, córką Johanna Heinricha Wilhelma Troppa i jego żony Marii Józefy z domu Brückmann. Miał z nią dwóch synów – urodzonego 28 stycznia 1879 roku Adolpha Gottloba Hermanna i urodzonego 16 czerwca 1883 roku Wilhelma Moritza Rudolpha – oraz trzy córki – urodzoną 28 września 1876 roku Amalię Marię Elżbietę, urodzoną 13 lipca 1881 roku Marię Luizę i urodzoną 21 kwietnia 1886 roku Johannę Margaretę Emilię.

W poszukiwaniu okazów pajaków wracał często na Łużycę i Śląsk – do roku 1875 jego zbiory z tych krain powiększyły się o 70, a w latach 1875–81 o kolejnych 105 gatunków. Do czołowych europejskich arachnologów, z którymi utrzymywał kontakty, należał Ludwig Koch, który opracował jego późniejsze znaleziska z Łużyc i Śląska. Opisał on ze zbiorów Zimmermanna takie nowe gatunki, jak *Euryopis zimmermanni* (= *Euryopis laeta* Westring), *Micaria silesiaca*, *Liocranum lusaticum*, *Xysticus paniscus*, *Lycosa sudetica*, *Theridium impressum*, *Erigone jubata*, *E. equestris*, *E. resima*, *E. bilacunata*, *Linyphia incilium*, *L. umbratica*,

Argenna pallida, *Dictyna ammophila*, *Clubiona lusatica*, *Liocranum palliardi*, *Thanatus pictus*, *Pardosa neglecta*, *Lycosa vigilans* i *Trombidium fragum*. Prócz tego ze zbiorów Zimmermanna Tord Tamerlan Teodor Thorell opisał w roku 1875 jako nowe gatunki *Epeira zimmermanni*, *Linyphia nitida*, *L. mansueta*, *L. concinna*, *Drassus capnodes*, *Harpaetes seidelii*, *Xysticus nigratus*, *Lycosa sordidata*, *Heliophanus atratus* i *Attus montigenus*, a Eugène Simon w roku 1877 jako nowy gatunek *Attus zimmermanni* Simon (= *Sitticus zimmermanni* (Simon, 1877)).

W późniejszych latach Zimmermann przemierzał w poszukiwaniu okazów przede wszystkim Hesję. Większość jego odkryć faunistycznych z Łużyc, Śląska i Hesji uwzględnił Friedrich Wilhelm Bösenberg w swoich „Pająkach Niemiec”, które w latach 1901-03 ukazały się w redagowanej przez Karla Chuna (→t.1) serii „Zoologica”. W roku 1908 Embrik Strand opublikował wykaz 249 gatunków pajaków znalezionych przez Zimmermanna w okolicach Marburga. Wśród czterech nowych odmian kołosa stożkowatego (*Cyclosa conica*) znalazła się w tym wykazie odmiana *leucomelas* Zimmermann. Dodatkowo do tego wykazu był spis pajaków zebranych przez Zimmermanna na Śląsku, Łużycach, w okolicach Kotzen w Brandenburgii i ówczesnej pruskiej prowincji Hessen-Nassau, których większość oznaczył polski arachnolog Władysław Kulczyński. Sam Zimmermann na rok przed swoją śmiercią opublikował w „Zoologischer Anzeiger” uzupełnienie do wykazu Embrika Stranda, które obejmowało 23 gatunki oznaczone również przez Władysława Kulczyńskiego. Już w roku 1901 ze względu na stan zdrowia Zimmermann przeszedł w stan spoczynku. Zmarł 2 lutego 1916 roku w Friedenitz an der Lahn. Pochowany został w Dickschied w Hesji obok jednego z jego synów, który zmarł w młodym wieku. Poza przytoczonymi wyżej arachnologami jego nazwisko upamiętnił też Philipp Bertkau w nazwie *Linyphia zimmermanni* (= *Tenuiphantes zimmermanni* (Bertkau)).

Publikacje: Über den Papyrus der Alten, *Jber. SGVK* 42, 1864; Über *Vaccinium myrtillo* × *vitis idaea* (*V. intermedium* Ruthe) in der preussischen Ober-Lausitz, *ibid.* 46, 1868; Die Spinnen der Umgegend von Niesky, Verzeichnis I, ein Beitrag zur Kenntnis der Arachnidenfauna der Oberlausitz, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 14, 1871; *Vaccinium myrtillo* × *vitis-idaea* (*V. intermedium* Ruthe) in der Oberlausitz, *ibid.*; Über den Alten-Weibersommer, *Correspondenz-Blatt des zoologisch-mineralgischen Vereines in Regensburg* 26, 1872; Bemerkung über den Flusspat des Riesengrundes, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 16, 1881; Nachtrag zu dem in Band 32, Nr. 8. (1907) des Zool. Anzeigers von Embr. Strand veröffentlichten Verzeichnis der von mir bei Marburg gefundenen Spinnenarten, *Zool. Anz.* 45, 1915.

Źródła: Bertkau P., Arachniden gesammelt vom 12. November 1888 bis zum 10. Mai 1889 in San Remo von Prof. Dr. Oskar Schneider, 1890, druk prywatny, 11 s.; BBF/DIPF/Archiv, Sammlungen der Gutachterstelle des BIL, Personalbögen – Zimmermann Hermann Adolf; Bösenberg F. W., Die Spinnen Deutschlands, w: *Zoologica*, Bd. 14, Stuttgart 1901-03, Lfr. 1-5, 465 s. + 43 tab., passim; Engler A., Verzeichniss der im Jahre 1868 bekannt gewordenen für Schlesien neuen Pflanzen, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 10, 1868, s. 170-171; Engler-Verzeichniss 1869; Fiek-Flora I, s. 118, II, s. 75 – *Elatine hexandra*, 108 – *Ornithopus perpusillus*, itd.; Graul R., Der Spinnenforscher Dr. Hermann Zimmermann, *Abh. Ber. Naturkundemus. Görlitz* 35, 1957, s. 117-127 (portr.); Grube E., Über die Schlesische Arachnidenfauna, *Jber. SGVK* 48, 1870, s. 86-87; Hardtke-Klenke-Ranft, s. 376; Hessisches Hauptstaatsarchiv Wiesbaden, Standesamt Limburg, Geburtsregister 1876/64, 1879/22, 1881/133, 1883/116, 1886/77; *ibid.*, Heiratsregister 1875/40 (ancestry.de); Koch L., Beschreibung einiger von Herrn Dr. Zimmermann bei Niesky in der Oberlausitz und im Riesengebirge entdeckter neuer Spinnenarten, *Abh. Naturf. Ges. Görlitz* 15, 1875, s. 1-21; Koch L., Beschreibung neuer von Herrn Dr. Zimmermann bei Niesky in der Oberlausitz entdeckten Arachniden, *ibid.* 17, 1881, s. 41-71; Limpricht-Nachträge; Strand E., Verzeichnis der bis jetzt bei Marburg von Prof. Dr. H. Zimmermann aufgefundenen Spinnenarten, *Zool. Anz.* 32, 1908, s. 216-243; Thorell T., Diagnoses araneorum europaeorum aliquot novarum, *Tijdschrift voor Entomologie* 18, 1875, s. 81-108; Uechtritz-Nachträge II, III, IV.

ZIPSER KARL EDUARD

(1816-1908)

Badacz flory okolic Bielska

Urodził się 25 marca 1816 roku w Bielsku (Bielitz) w rodzinie sukiennika Johanna Gottlieba Zipsera i jego żony Anny Eleonory z domu Weigelt. Uczył się w Cieszynie (Teschen), Kieżmarku (Käsmark), Bratysławie (Pressburg) i Wiedniu (Wien). Zdobywszy wykształcenie pedagogiczne i teologiczne, pracował jako wikary w luterańskiej parafii w Eferding w Górnej Austrii, gdzie pastorem był pochodzący z Cieszyna Friedrich Traugott Kotschy. W roku 1841 został wybrany spośród trzech kandydatów na stanowisko rektora Ewangelickiej Szkoły Miejskiej w Bielsku. W tym samym roku ożenił się z urodzoną 19 listopada 1819 roku w Ustroniu Bertą Kornelią Kotschy.

W roku 1853 na wniosek Siegfrieda Reisska (→t.1) i Theodora Kotschy (→t.1) przyjęty został w poczet członków Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu. W spisach członków tego towarzystwa figurował do roku 1877, kiedy to zrezygnował z członkostwa. W roku 1862 wymieniono go na łamach „Österreichische Botanische Zeitung” w wykazie austriackich botaników, jednak o jego działalności florystycznej wiadomo niewiele. Nieco uwagi poświęcił jej tylko Karl Kolbenheyer (→t.1) we „Wstępnych

pracach do flory Cieszyna i Bielska”. Napisał w nich, że wiele zawdzięczał informacjom przekazanych mu ustnie przez Zipsera, poza tym wspominał też o odkrytych przez niego stanowiskach rozchodnika karpackiego (*Sedum fabaria*) w Bystrej (Bistrai) i piżmaczka wiosennego (*Adoxa moschatellina*) u źródeł Białej.

Zipser był jednym z twórców bielskiej Szkoły Reальной, którą kierował w latach 1860-72. Gdy na stanowisku dyrektora tej szkoły zastąpił go Karl Ambrozy, objął kierownictwo Szkoły Ludowej. W roku 1869 został mianowany inspektorem szkolnym na okręg bielski, rok później zaś odznaczono go złotym Krzyżem Zasługi. Przeszedłszy w roku 1882 na emeryturę, przeprowadził się do Cieszyna. 14 stycznia 1896 roku zmarła w Cieszynie jego żona. On sam zmarł w Cieszynie 12 lat później, 15 maja 1908 roku, przeżywszy ponad 92 lata.

Źródła: Biermann G., Geschichte der evangelischen Kirche öster. Schlesiens, Teschen 1859, s. 129; Hertrich M., Fünfzig Jahre Bieltzer Realschule, Programm der k. k. Staats-Oberrealschule in Bielitz 35, 1911, s. 3-19; Kolbenheyer K., Vorarbeiten zu einer Flora von Teschen und Bielitz, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 12, 1862, s. 1185-1220; Nachruf, Programm der k. k. Staats-Oberrealschule in Bielitz 32, 1908, s. (54); Personal- und Schulnotizen, Zeitschr. f. Österr. Gymn. 21, 1870, s. 337; Schematismus der evangelischen Kirche Augsb. und Helvet. Bekenntnisses in dem im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern, Wien 1875, s. 155; Tabelle der an der Anstalt tätig gewesenen Lehrer, Programm der k. k. Staats-Oberrealschule in Bielitz 35, 1911, s. 41-51; Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Jahrgang 1869, s. 141; Verzeichniss der in Österreich lebenden Botaniker, Österr. Bot. Zeitschr. 12, 1862, s. 402; ZA Opawa, Evangelická fara Těšín, matriky zemřelých 1897, k. 330 (Zipser Bertha).

ZUKAL HUGO FRANZ

(1845-1900)

Badacz roślin zarodnikowych

Urodził się 18 sierpnia 1845 roku w Opawie (Troppau). Jego ojciec Vincenz, syn młynarza Josefa Zukala ze wsi Housko koło Blanska na Morawach (niem. Hausko, od 1964 roku wchodzi wraz ze wsią Molenburk w skład gminy Vysočany) i Apolonii z domu Zelinka, był sierżantem 29 liniowego regimentu piechoty, później zaś dzierżawcą kolektury lotto w Opawie. Matka Rozalia była nieślubnym dzieckiem Anny, córki opawskiego mistrza stolarskiego Johanna Zelza. Po ukończeniu szkoły ludowej Zukal rozpoczął naukę w gimnazjum w Opawie, skąd przeniósł się do gimna-

zjum w Cieszynie (Teschen). Ponieważ żąda wiedzy szła u niego w parze z uciążliwym swobodą, nieraz wynikały z tego konflikty z nauczycielami i władzami szkolnymi. W końcu ojciec, w nadziei że wreszcie uda mu się uzyskać świadectwo dojrzałości, wysłał go w roku 1859 do Wiednia (Wien). Bardziej jednak niż przedmiotami nauczonymi w szkole interesował się naukami przyrodniczymi, szczególnie botaniką, toteż częściej widywano go na wykładach Franza Ungera, niż na zajęciach w gimnazjum. Wielkie znaczenie miała dla niego w tym okresie znajomość z wybitnym badaczem mszaków Jakobem Juratzką. Najprawdopodobniej za sprawą Juratzki Zukal w wieku 18 lat przyjęty został w poczet członków wiedeńskiego Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego i opublikował w jego czasopiśmie artykuł o anatomii bezlistu zwyczajnego (*Buxbaumia aphylla*), którego stanowisko odkrył na początku maja 1863 roku w okolicach Opawy.

Gdy w tym samym roku arcyksiążę Maksymilian I Habsburg przyjął koronę Meksyku, Zukal postanowił wziąć udział w jego wyprawie jako preparator i spędził nawet kilka miesięcy w Miramare koło Triestu, ostatecznie okazało się jednak, że potrzebna jest zgoda jego ojca, a ten kategorycznie odmówił. W roku 1864 Zukal przywdział mundur i jeszcze w tym samym roku 1864 wziął jako kadet udział w tzw. II wojnie o Schleswig, dwa lata później zaś walczył w stopniu porucznika w wojnie austriacko-pruskiej. Nawet wówczas jednak nie przestał być botanikiem. Jak opowiadał, podczas bitwy pod Trutnovem (Trautenau), kiedy to jego regiment obsadził Janský Vrch (Kapellenberg), szukał, nie zważając na pruskie kule, porostów na drzewie rosnącym na szczycie wzgórza.

Z biegiem lat, mimo pomyślnie zdanych egzaminów do wiedeńskiej Szkoły Wojennej, coraz mniej był zadowolony z obranej w wieku 19 lat kariery

i w roku 1872 postanowił odejść z armii. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Trutnovie pracował jako nauczyciel w Szkole Miejskiej w Bruntalu (Freudenthal), później zaś w Wiedniu, gdzie początkowo uczył w szkołach miejskich, a w roku 1888 został zatrudniony w Zakładzie Kształcenia Nauczycieli jako nauczyciel matematyki i przyrodoznawstwa. Wolny czas przeznaczal na pracę badawczą, której obiektami były porosty, sinice i grzyby. Porosty fascynowały go od czasu, gdy jako 13-latek ujrzał ich kolekcję w opawskim muzeum. Gdy w drugiej połowie lat 60. szwajcarski botanik Simon Schwendener po wieloletnich badaniach doszedł do wniosku, że nie są one organizmami w pełnym znaczeniu tego słowa, ale grzybami tworzącymi symbiozy z glonami, Zukal, jak większość ówczesnych lichenologów, był przeciwnikiem tej nowej teorii. Własne obserwacje doprowadziły go jednak do takich samych wniosków, do jakich doszedł Schwendener. Uznawszy, że najbardziej zaniedbanymi obszarami lichenologii są anatomia i fizjologia porostów, koncentrował się w swojej pracy badawczych na tych właśnie dziedzinach. Dzięki temu odkrył, że brodawnice (*Verrucaria*) i inne porosty spotykane na wapieniach gromadzą w wyspecjalizowanych komórkach tłuszcz. Badając sinice, najwięcej uwagi poświęcił zawartości ich komórek, jako mykolog zaś odkrył i opisał wiele nowych rodzajów i gatunków grzybów. Najbardziej cenione przez mykologów były jednak jego szczegółowe badania nad ich rozwojem osobniczym i morfologią, m.in. nad otocznia (perytecjum) workowców. Niezadowolony ze stosowanej niemal powszechnie w jego czasach systematyki grzybów → Oskara Brefelda, zamierzał opracować własną systematykę, jednak na przeszkodzie tym zamiarom stała jego przedwczesna śmierć.

16 lipca 1887 ożenił się w Wiedniu z urodzoną 30 października 1853 roku w Kyjowie (Gaya) na Morawach nauczycielką Karoliną Józefą Augustyną, córką asesora sądowego Władimira Tobiaschka i jego żony Franciszki z domu Heller. Miał z nią prawdopodobnie tylko jedno dziecko – urodzoną 19 grudnia 1890 roku córkę Hildę Marię. W roku 1898 został mianowany profesorem patologii roślin na wydziale leśnym wiedeńskiej Hochschule für Bodenkultur. Z możliwości, jakie stwarzało mu to stanowisko, nie mógł już jednak zbyt długo korzystać. Podczas letnich wakacji w roku 1899 miał odwiedzić najważniejsze europejskie placówki zajmujące się mykologią i patologią roślin, ale z powodu dolegliwości sercowych musiał zaplanowany wyjazd odłożyć na później. Po wakacjach wrócił do pracy, już wkrótce jednak musiał odwołać zajęcia. Zmarł 15 lutego 1900 roku, mając niespełna 55 lat. Dwa dni później został pogrzebany na wiedeń-

skim Cmentarzu Centralnym. 19 września 1903 roku jego żona wyszła za mąż za urodzonego w Cremonie 59-letniego radcę magistratu, doktora Juliusa Johanna Antona Trimmlla.

Publikacje: Über *Buxbaumia*, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 13, 1863; Phycologische Notizen, *Österr. Bot. Zeitschr.* 13, 1863; Zur Flechtenfrage, *ibid.* 28, 1878; Beitrag zur Kenntniss der Oscillarien, *ibid.* 30, 1880; Bacterien – als directe Abkömmlinge einer Alge, *ibid.* 33, 1883; Eine neue Flechte: *Ephebe kernerii*, *ibid.*; Flechtenstudien, *Denkschr. Akad. Wiss. Wien* 48, 1884; Über einige neue Pilze, Myxomyceten und Bakterien, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 35, 1885; Untersuchungen über den biologischen und morphologischen Werth der Pilzbulbillen, *ibid.* 36, 1886; Mykologische Untersuchungen, *Denkschr. Akad. Wiss. Wien* 51, 1886; Über das Vorkommen von Reservestoff behältern bei Kalkflechten, *Bot. Zeitung* 44, 1886; Zur Frage „vom grünfaulen Holze“, *Österr. Bot. Zeitschr.* 37, 1887; Vorläufige Mittheilung über die Entwicklungsgeschichte des *Penicillium crustaceum* Lk. und einiger *Ascobolus*-Arten, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 96, 1887; Über einige neue Ascomyceten, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 37, 1887; *Hymenoconidiu in petasatum*, ein neuer Pilz als Repräsentant einer neuen Familie (Vorläufige Mittheilung), *ibid.* 38, 1888; *Hymenoconidium petasatum*, ein neuer, merkwürdiger Hutpilz, *Bot. Zeitung* 47, 1889; Entwicklungsgeschichtliche Untersuchungen aus dem Gebiete der Ascomyceten, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 98, 1889; Über die Entstehung einiger *Nostoc*- und *Gloeocapsa*-Formen, *Österr. Bot. Zeitschr.* 39, 1889; *Epigloea bactrospora*, eine neue Gallertflechte mit chlorophyllhaltigen Gonidien, *ibid.* 40, 1890; *Thamnidium mucoroides* n. sp., *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 40, 1890; Über einige neue Pilzformen und über das Verhältniss der Gymnoascen zu den übrigen Ascomyceten, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 8, 1890; Über die Diplocolonbildung, *Notarisia* 5, nr 21, 1890; Halbflechten, *Flora* 74, 1891; Über den Zellinhalt der Schizophyten (Vorläufige Mittheilung), *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 10, 1892; Über den Zellinhalt der Schizophyten, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 101, 1892; Über zwei neue Myxomyceten, *Österr. Bot. Zeitschr.* 43, 1893; Mykologische Mittheilungen, *ibid.*; Zur Frage über den Zellinhalt der Cyanophyceen, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 12, 1894; Neue Beobachtungen über einige Cyanophyceen, *ibid.*; Beiträge zur Kenntniss der Cyanophyceen, *Österr. Bot. Zeitschr.* 44, 1894; Morphologische und biologische Untersuchungen über die Flechten, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 104-105, 1895-96; Über den Bau der Cyanophyceen und Bakterien mit besonderer Beziehung auf den Standpunkt Bütschli's, *Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 14, 1896; *Myxobotrys variabilis* Zuk. als Repräsentant einer neuen Myxomyceten-Ordnung, *ibid.*; Über die Myxobakterien, *ibid.* 15, 1897; Die Ceratification (Verhornung) bei Myxomyceten und Myxobakterien, *Biol. Centralbl.* 18, 1898; Untersuchungen über die Rostpilzkrankheiten des Getreides in Österreich-Ungarn, *Sitz. Ber. Akad. Wiss. Wien* 108, 1899; Untersuchungen über die Rostpilzkrankheiten des Getreides in Österreich-Ungarn, *Zeitschr. f. Pflanzenkrankh.* 10, 1900.

Źródła: BZÖ, s. 9, 15, 23, 132, 158, 160, 161, 170, 171, 185-187, 229 (portr. po str. 186); DA Wien, katholisches Pfarramt Altlerchenfeld, Taufbuch 1891, k. 10; *ibid.*, Trauungsbuch 1901-1903, k. 90; *ibid.*, katholisches Pfarramt Maria Treu, Trauungsbuch 1885-1888, k. 128; *ibid.*, katholisches Pfarramt Weinhaus, Sterbebuch 1899-1903, k. 38; Dörfner-Adressbuch 1896, s. 121; Grummann-Handbuch, s.

444-445; MZA Brno, římskokatolická fara Kyjov, matriky narozených 1843-1843, s. 117; Rikl M., BJ 6, 1901, s. 467-468; TL-2, 7, 1988, s. 562-563; Toni G. B. de, Ugo Zukal – cenno necrologico, Nuova Notarisia 11, 1900, s. 54-55; Wilhelm K., Hugo Zukal, Ber. Deutsch. Bot. Ges. 18, 1900, s. (171)-(178); ZA Opava, římskokatolická fara Panny Marie Opava, matriky narozených 1840-1849, k. 178.

ZUSCHKE HEINRICH

(1839-1904)

Fenolog i badacz flory okolic Olesna

Urodził się w roku 1839 w Wołczynie (Konstadt) w powiecie kluczborskim (Kreis Kreuzburg) w rodzinie mieszczanina-rolnika (Ackerbürger) Traugotta Zuschke i jego żony Julii z domu Baumgärtner. W roku 1858 ukończył Seminarium Nauczycielskie w Ziębicach (Münsterberg). Do roku 1864 pracował jako nauczyciel i kantor w Kostowie (Costau) w powiecie kluczborskim, później w Biskupicach (Bischdorf) w powiecie oleskim (Kreis Rosenberg). Tam właśnie na apel dwóch wybitnych fenologów, Egona Ihne i Hermann Hoffmanna, rozpoczął w roku 1882 obserwacje, których rezultaty publikował najpierw Hoffmann na łamach czasopisma „Bericht der Oberhessischen Gesellschaft für Natur- und Heilkunde”, a po jego śmierci Ihne w tym samym czasopiśmie i w „Abhandlungen der Naturhistorischen Gesellschaft zu Nürnberg”. Od roku 1899 rezultaty jego obserwacji – początkowo z Biskupic, a od roku 1901 z Olesna, do którego Zuschke przeprowadził się po przejściu na emeryturę – publikował również Theodor Schube (→t. I).

W latach 90. Zuschke zaczął być też aktywny jako florysta. Opublikował cykl artykułów o florze okolic Olesna (Zur Flora des Kreises Rosenberg in Oberschlesien, *Deutsche Bot. Monatsschr.* 13-15, 1895-97), poza tym informacje o ponad 120 odkrytych przez niego stanowiskach z okolic Olesna i Kluczborka w swoich sprawozdaniach z lat 1896-1904 opublikował Theodor Schube. Ostatnimi z nich były stanowiska hyzopolistnej formy przytulii północnej (*Galium boreale* f. *hyssopifolium*) z Biskupic, chabru frygijskiego (*Centaurea phrygia*) z Wolęcina (Wollentschin) i salaty kompasowej (*Lactuca serriola*) z dworca w Kluczborku. Zuschke zmarł w Oleśnie 26 października 1904 roku w wieku 65 lat i 7 miesięcy. Był żonaty z Albertyną Franke. W Biskupicach przyszło na świat czterech ich synów – 18 września 1881 roku Otto August, 6 czerwca 1885 roku Hugo Heinrich, 24 grudnia 1887 roku Richard Ernst i 11 września 1889 roku Johannes. Otto August i Johannes zmarli wkrótce po urodzeniu. Zuschke miał też syna Friedricha, który w roku 1904 pracował jako monter we Wrocławiu (Breslau), był

przy śmierci ojca i zgłosił jego zgon w urzędzie stanu cywilnego.

Źródła: AP Częstochowa, USC Olesno, księga zgonów 1904/109; Dörfler-Adressbuch 1896, s. 39; *ibid.* 1902, s. 50; Hoffmann H., Phaenologische Beobachtungen aus Mitteleuropa, Bericht der Oberhessischen Gesellschaft für Natur- und Heilkunde 22, 1883, s. 125; Hoffmann H., Phaenologische Beobachtungen, Jahrgang 1883, *ibid.* 24, 1886, s. 3; Jahrgang 1884-1885, *ibid.* 25, 1887, s. 36; Jahrgang 1888, *ibid.* 27, 1890, s. 4; Jahrgang 1889, *ibid.* 28, 1892, s. 3; Jahrgang 1890, *ibid.*, s. 27; Ihne E., Phaenologische Beobachtungen, Jahrgang 1891, *ibid.* 29, 1893, s. 81; Jahrgang 1892, *ibid.* 30, 1895, s. 4; Jahrgang 1893, *ibid.*, s. 68; Jahrgang 1894, 31, 1896, s. 80; Jahrgang 1895, *ibid.*, s. 125; Jahrgang 1896, 32, 1897-99, s. 16; Jahrgang 1897, *ibid.*, s. 112; Ihne E., Phaenologische Mitteilungen, Jahrgang 1898, *ibid.* 33, 1899-1902, s. 14; Jahrgang 1899, *ibid.*, s. 69; Jahrgang 1900, *ibid.* 34, 1905, s. 7; Jahrgang 1901, Abhandlungen der Naturhistorischen Gesellschaft zu Nürnberg 14, 1902, s. 27; Jahrgang 1902, *ibid.* 15, H. 1, s. 21; Jahrgang 1903, *ibid.* 15, H. 2, s. 129; Jahrgang 1904, *ibid.* 15, H. 3, 1905, s. 296 (Der langjährige Beobachter in Bischdorf, Herr Lehrer Zuschke ist am 26. Oktober 1904 gestorben); LA Berlin, Standesamt Bischdorf, Geburtsregister 1881/59, 1885/34, 1887/80, 1889/56; *ibid.*, Sterberegister 1881/45, 1889/46 (ancestry.de); Schematismus 1887, s. 210; Schlesische Chronik 1864 März, Schl. Prov. Bl. N.F. 3, 1864, s. 372 (Schull. Zuschke, Costau, zum L. u. Org. in Bischdorf, Kr. Rosenberg); Schube-Beobachtungen 1899-1903; Schube-Durchforschung 1896-1904; Schube-Herbarium 1900-1901; Sectionsbeschluss, betreffend die phänologischen Beobachtungen in der Provinz, Jber. SGVK 76, 1898, II Abt., Zool.-bot. Sect., s. 30-35.

ŽLIK ANDREAS

(1802-1865)

Badacz flory Styrii i Śląska Cieszyńskiego

W piśmiennictwie jego nazwisko pojawia się często w formie Zlik. Urodził się 1 maja 1802 roku w Kozakowicach (Kozakowitz) koło Goleszowa (Golleschau) w rodzinie rolnika Georga Żlika i jego żony Anny z domu Buzek. Po ukończeniu gimnazjum w Cieszynie (Teschen) pracował w nim w latach 1818-21 jako nauczyciel 2 klasy elementarnej. W latach 1821-24 studiował w Wiedniu (Wien) filozofię, filologię i teologię. Od roku 1824 był pastorem w Ramsau am Dachstein w Styrii, od roku 1829 – pastorem w Starym Bielsku (Alt Bielitz), a od roku 1834 – pastorem i profesorem gimnazjalnym w Cieszynie. Uczył tam pedagogiki w połączonej z gimnazjum klasie filozoficznej, a obok tego religii w niższych klasach gimnazjalnych. Był żonaty z Amalią Nowak.

Chociaż od roku 1851 był członkiem-korespondentem praskiego towarzystwa Lotos, choć Josef Carl Maly wymieniał go wśród zasłużonych badaczy flory Styrii i choć wymieniano go na łamach „Österreichische Botanische Zeitung” w wykazach austriackich botaników, o jego dokonaniach florystycznych można znaleźć tylko rozproszone w literaturze botanicznej wzmianki. Ludwig Heuffler przytaczał z zielnika →Bayera znaleziony przez Żlika w okolicach Cieszyna okaz zanokcicy zielonej (*Asplenium viride*), a Friedrich Wimmer (→t.1) pisał o odkrytych przez niego w okolicach Ramsau stanowiskach wierzb (*Salix grandifolia*, *S. arbuscula*). O tym, że Żlik korespondował z Wimmerem, świadczy informacja zamieszczona przez tego ostatniego w roku 1846 w czasopiśmie Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyźnej odośnie groszku liściakowego z Pogwizdowa (Pogwisdau): „Ten gatunek podawany przez Krockera z Trestna koło Wrocławia (której to informacji późniejsze poszukiwania nie potwierdziły), został znaleziony przez pana von Köchela w Pogwizdowie koło Cieszyna, o czym poinformował nas pastor Żlik z Cieszyna”. W trzecim wydaniu swojej flory Śląska Wimmer umieścił jego nazwisko przy wspomnianym groszku liściakowym oraz przy pszonaczniku wschodnim (*Erysimum orientale*=*Conringia orientalis*) z okolic Skoczowa (Skotschau).

Andreas Żlik zmarł na puchlinę wodną 29 marca 1865 roku w Cieszynie. Pastorem cieszyńskim został po jego śmierci jego syn, urodzony w roku 1840 w Cieszynie Arnold Żlik.

Źródła: Correspondirende Mitglieder, Lotos 1, 1851, s. 171; Der Lehrkörper, Programm des K. K. Evangelischen Gymnasiums in Teschen, 1865, s. 27; Heuffler L. R. v., Un-

tersuchungen über die Milzfärbung Europas, Verh. Zool. Bot. Ges. Wien 6, 1856, s. 266; Maly J. K., Flora von Steiermark, Wien 1868, s. IX; Mitglieder-Verzeichniss, Lotos 5, 1855, s. 168; Niessl G. v., Vorarbeiten zu einer Kryptogamenflora von Mähren und Österreichisch-Schlesien III, Verh. Naturf. Ges. Brünn 4, 1865, s. 308-309; Personalnotizen, Österr. Bot. Zeitschr. 15, 1865, s. 165; Personal- und Schulnotizen, Zeitschr. f. Österr. Gymn. 16, 1865, s. 316; Peter A., Geschichte der Stadt Teschen, Teschen 1888, s. 186, 188; Syniawa M., Andreas Żlik i Oskar Żlik, PGŚ 88, 2017, s. 14-15; Verzeichniss der in Österreich lebenden Botaniker, Österr. Bot. Zeitschr. 2, 1852, s. 73; ibid. 12, 1862, s. 402; Wimmer F., Neu aufgefundene Arten und Formen, Übers. Arb. SGVK, 1846, s. 185; Wimmer F., Salices Europaeae, Vratislaviae 1866, s. 64, 104; Wimmer-Flora 1857, s. 552, 669; ZA Opava, evangelická fara Těšín, matriky zemřelých 1865, s. 255-256.

ŽLIK OSKAR MICHAEL

(1829-1878)

Znawca flory Śląska Cieszyńskiego i Beskidów

Urodził się 16 września 1829 roku w Starym Bielsku (Alt Bielitz) w rodzinie →Andreasa Żlika, który w roku 1829 został pastorem w Starym Bielsku, i jego żony Amalii z domu Nowak. Uczył się w Gimnazjum Ewangelickim w Cieszynie (Teschen), potem zaś studiował teologię, filologię oraz filozofię w Wiedniu (Wien), Berlinie i Lipsku (Leipzig). W roku 1851 został nauczycielem pomocniczym łaciny i niemieckiego w gimnazjum w Cieszynie, jednak już w marcu 1852 roku wrócił do Wiednia, gdzie przez trzy semestry studiował matematykę i nauki przyrodnicze. W listopadzie 1853 roku wrócił do Gimnazjum Ewangelickiego w Cieszynie, by prowadzić zajęcia z matematyki i przyrodoznawstwa. W roku 1869 został głównym

Ueber Akklimatisation der Thiere und Pflanzen.

I.

Begriff und Aufgabe der Akklimatisation.

Nachdem die Naturgeschichte längere Zeit sich nur auf dem Felde der Theorie bewegt hatte, begann allmählich das Streben, die von der Wissenschaft errungenen Thatsachen auch praktisch zu verwerten.

So wie die Lehren der Physik und Chemie unendlich auf das materielle Wohlbefinden der Menschheit eine tiefingehende Wirkung haben, steigt gegenwärtig auch die Naturgeschichte von ihrer Höhe, auf der sie wandelte, herab, um ihr Licht nicht länger mehr unter dem Scheitel zu stellen und es allen denen strahlen zu lassen, die von ihr beleuchtet sein wollen.

Sie hat sich in Gemeinschaft mit Physik und Chemie die ihr gebührende Stellung in den Wissenschaften des civilisirten Europas fast eben errungen, sie ist bestrebt, ihre Lehren mittelst populärer Schriften dem Volke verständlich zu machen, sie wird von den in das letzte Jahrzehnt entstandenen naturwissenschaftlichen Vereinen gewöhnlich gelehrt und geübt, in vielen Gewerken, in der Landwirtschaft, in der Medizin, im Bergbau versteht man es, nicht nur die Lehren der Physik und Chemie, sondern auch die der Naturgeschichte sich zu nützlich zu machen, manche angewandte Zweige derselben sind entstanden, so dass man bereits sagen könnte, alle praktischen Zweige des menschlichen Strebens seien angewandte Naturwissenschaften. Doch während die Naturgeschichte, insbesondere die der organischen Naturkörper bisher nur sehr eine Wissenschaft der Beobachtung gewesen ist, während sie sich darauf beschränkt hat, die einzelnen Thiere und Pflanzen von einander zu unterscheiden, sie zu beschreiben und zu bezeichnen, sie nach ihrer inneren und äusseren Organisation in eine systematische Anordnung zu bringen, ist sie gegenwärtig bestrebt, das Beobachten mit dem Experimentieren zu verbinden.

Diese Streben wird bekanntlich sehr vorwiegend durch einen neuen, aus der Reihe der landwirthschaftlichen Erfindungen und Verbesserungen hervorgehenden, durch den

nauczycielem ewangelickiego Zakładu Kształcenia Nauczycieli w Bielsku (Bielitz), w którym prowadził zajęcia z historii naturalnej, matematyki i rolnictwa, wycieczki przyrodnicze oraz ćwiczenia z ogrodnictwa, pszczelarstwa i jedwabnictwa, a obok tego pełnił obowiązki kustosa zbiorów przyrodniczych.

Przez szereg lat zajmował się zagadnieniami aklimatyzacji roślin i zwierząt, którym poświęcił pracę o aklimatyzacji roślin i zwierząt opublikowaną w roku 1864 w programie Ewangelickiego Gimnazjum w Cieszynie. W części pierwszej kolejne rozdziały poświęcone były pojęciu i celom aklimatyzacji, aklimatyzacji obcych gatunków zwierząt udomowionych i dzikich, aklimatyzacji roślin, oswojaniu dzikich zwierząt i uszlachetnianiu roślin uprawnych. W części drugiej Żlik omówił aklimatyzację w czasach prehistorycznych i historycznych, rozprzestrzenianie się dzikich gatunków na nowe obszary oraz współczesne mu próby związane z aklimatyzacją ssaków, ptaków, ryb i innych zwierząt wodnych, a także owadów. Przy tych ostatnich sporo uwagi poświęcił jedwabnictwu. Ostatni rozdział poświęcony był próbom aklimatyzacji takich gatunków roślin, jak sumak jadowity, brusonacja chińska, bawełna indyjska czy komonica ryżowa.

Oprócz omówionej wyżej pracy w latach 1863-70 opublikował szereg artykułów poświęconych jedwabnictwu. 11 maja 1864 został przyjęty w poczet członków Towarzystwa Przyrodniczego w Brnie (Brünn). Miał dobre rozeznanie we florze Śląska Cieszyńskiego i Beskidu Śląskiego. Jako pierwszy podane przez niego informacje o stanowiskach chabru górskiego (*Centaurea montana*) z okolic Cieszyna i Opawy (Troppau) opublikował w roku 1857 w trzecim wydaniu swojej flory Śląska Friedrich Wimmer (→t.1). Na przekazane przez niego ustnie informacje powoływał się Kolbenheyer (→t.1) we „Wstępnych pracach do flory Cieszyna i Bielska”. Dla 31 gatunków przytoczył tam stanowiska odkryte przez Żlika w okolicach Frydka (Friedeck), Frydlantu (Frýdlant, Friedland), Ostrawy (Ostrau), Strumienia (Schwarzwasser), Rostropic (Rostropitz), Goleiszowa (Golleschau), Pogwizdowa (Pogwisdau), Nydka (Niedek), Dzięgielowa (Dzingelau), Końskiej (Konska), Zamarsk (Zamarsk) oraz z Wielkiej Czantorii (Czantory), Małej Czantorii (Kl. Czantory), Tułu (Tul) i Praszywej (Praschiwa). Już rok później informacje z artykułu Kolbenheyera wykorzystał R. von Uechtritz (→t.1). Niektóre z odkrytych przez Żlika stanowisk przytoczył jeszcze w roku 1881 Emil Fiek (→t.1) w swojej flory Śląska. Na informacje podawane przez Żlika powoływał się też →Gustav Niessl von Mayendorf we „Wstępnych pracach do flory roślin zarodnikowych Moraw i austriackiego Ślą-

ska”. Dotyczyły one stanowisk paprotników z Babiej Góry, Baraniej Góry, Czantorii, Ustronia, Cieszyna i Rostropic. Oskar Żlik zmarł w Bielsku 9 grudnia 1878 roku, mając zaledwie 49 lat. Pochowany został dwa dni później na cmentarzu ewangelickim w Bielsku.

Publikacje: Vers à soie du chène (*Bombyx yama-mai*), *Revue de sériciculture comparée* 1, 1863; Die Seidenraupe des Götterbaumes (*Saturnia cynthia* Drury), *Jber. Österr. Schl. Seidenb. Ver.* 5-6, 1863-64; Über Akklimatisation der Thiere und Pflanzen, Programm des k. k. Evangelischen Gymnasiums in Teschen 1864 (str. tyt. na il.); Mittheilungen über Zuchten des japanesischen Eichen-Seidenspinners *Bombyx yama-mai* in Österreich, *Zeitschr. f. Akklim. N. F.* 5, 1867; Bericht über die diesjährige Zucht der Ailanthusraupe (*Saturnia cynthia*), *Jber. Österr. Schl. Seidenb. Ver.* 10, 1868; Zucht des Ailanthusspinners, *Bombyx cynthia*, *Zeitschr. f. Akklim. N. F.* 7, 1869; Zuchten des japanesischen Eichenseidenspinners, *Bombyx yama-mai*, *ibid.* [mit E. Wächter]; Zucht des indischen Eichenseidenspinners, *Saturnia mylitta*, *ibid.*; Zucht des japanischen Eichenseidenspinners durch Graf v. Bretton, *ibid. N. F.* 8, 1870.

Źródła: Bericht über die evang. Lehrer-Bildungsanstalt in Bielitz 1869/70, s. 88; *ibid.* 1873/75, s. 47, 67; *ibid.* 1875/82, s. 48, 63; Blecher J., Wiemers G., Die Matrikel der Universität Leipzig, Teilband II, die Jahre 1832 bis 1863, Weimar 2007, s. 333; Ewangelicka parafia w Starym Bielsku, księga chrztów 1829-1850, poz. 1829/7; Fiek-Flora, I, s. 118, II, s. 1 – *Clematis alba*, s. 9 – *Ranunculus divaricatus*, *itd.*; Kolbenheyer K., Vorarbeiten zu einer Flora von Teschen und Bielitz, *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien* 12, 1862, s. 1185-1220; Niessl G. v., Vorarbeiten zu einer Kryptogamenflora von Mähren und Österreichisch-Schlesien III, *Verh. Naturf. Ges. Brünn* 4, 1865, s. 284-317; Personal- und Schulnotizen, *Zeitschr. f. Österr. Gymn.* 2, 1851, s. 891; Peter A., Geschichte der Stadt Teschen, Teschen 1888, s. 191-192; Schulnachrichten, Programm des k. k. Evangelischen Gymnasiums in Teschen 1851, s. 22; *ibid.* 1854, s. 24-25; Syniawa M., Andreas Żlik i Oskar Żlik, *PGŚ* 88, 2017, s. 14-15; Uechtritz-Nachträge II; Wimmer-Flora 1857, s. 274.

UZUPEŁNIENIA I SPROSTOWANIA DO TOMU I

ALBERTINI JOHANNES BAPTIST VON – ojciec: Jakob Ulrich von Albertini, matka: Margarethe z domu von Plantha; 18 kwietnia 1796 roku Albertini ożenił się z Luizą Fryderyką Wilhelminą von Rohwedel z Piławy Górnej (Gnadenfrei).

Źródło: NND 9, 2 Th., Ilmenau 1833, s. 1027-1031.

ALTHANS ERNST FRIEDRICH – ojciec: starszy inspektor hutniczy Ludwig Karl Althans, matka: Elżbieta Charlotta z domu Schenk.

Źródła: Deutsches Geschlechterbuch, Bd. 218, Limburg 1998, s. 562; NDB 1, 1953, s. 220 (hasło: Althans Ludwig Karl).

ANDRASZEK EDMUND – pod datą 22 października 1784 roku w księdze chrztów z Bruntálu (Freudenthal) widnieje Ferdinand Lorenz Heinrich – imię Edmund było zatem imieniem zakonnym; przyszedł na świat jako 11 dziecko klasztorного kucharza Johanna Andraska (!) i jego żony Johanny z domu Seidemann.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Bruntál, matriky narozených, oddaných, zemřelých Bruntál-město 1764-76, s. 28, 55, 81, 140, 201, 256, 313, 323; *ibid.*, matriky narozených, oddaných, zemřelých Bruntál-město 1777-84, s. 15, 69, 146; *ibid.*, matriky narozených Bruntál-město 1784-1801, s. 17.

ANDRÉ CHRISTIAN CARL – ojciec: nadworny muzyk Friedrich Wilhelm Andrä (!), matka: śpiewaczka operowa Johanna Rosina z domu Körbitz.

Źródło: Schmiedeler S., Die Insel Felsenburg als philantropische Mädchenschule – die Jugendbearbeitungen der *Wunderlichen Fata* von Christian Carl André, Jahrbuch der Johann-Gottfried-Schnabel-Gesellschaft 2006-2008, 2008, s. 91-181.

APPUN KARL FERDINAND – matka: Maria Babette Freyberger z Legnicy (Liegnitz); wyszła za mąż za księgarza Karla Friedricha Appuna 3 lipca 1816 roku.

Źródła: Geburten, Sch. Prov. Bl. 71, 1820, s. 550; Heiraten, *ibid.* 64, 1816, s. 78.

BAENITZ CARL GABRIEL – ojciec: nauczyciel i kantor Gabriel Sebastian Baenitz, matka: Elżbieta z domu Meissner; Baenitz był żonaty z urodzoną w Gdańsku Idą Becker, która zmarła we Wrocławiu 21 stycznia 1900 roku w wieku 60 lat i 9 miesięcy; po raz drugi ożenił się 9 kwietnia 1905 roku w Gorzowie Wielkopolskim (Landsberg an der Warthe) z urodzoną 2 stycznia 1854 roku w Szczepanowie Górnym (Oberstephansdorf) koło Środy Śląskiej (Neumarkt) wdową Leopoldyną Almą Koch z domu Haendler, córką radcy ekonomicznego Hansa Emila Alberta Haendlera i jego żony Anny z domu Jecolinski.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław III, księgi zgonów 1900/202, 1913/35; LA Berlin, Standesamt Landsberg an der Warthe, Heiratsregister 1905/80 (ancestry.de).

BARTONEC FRANZ – ojciec: rolnik Josef Bartonec, syn rolnika Johanna Bartonca z Budziszowic i Anny Marii, córki rzeźnika Franza Stoklasy ze wsi Suché Lazce (Sucholasetz, dziś w obrębie Opawy), matka: Marianna, córka rolnika Josefa Beinhauera z Chvalíkovíc w powiecie opawskim (Chwalkowitz) i Teresy, córki rolnika Simona Hrbáča z Chvalíkovíc; w metryce chrztu zapisano, że Bartonec zmarł w Smolkově (Smolkau) koło Háju ve Slezsku (Freiheitsau).

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Pustá Polom, matriky narozených Těškovice, Budišovice, Hlubočec, Podvihov 1806-1873, Budišovice, s. 59.

BEINERT CARL CHRISTIAN – 20 października 1823 roku ożenił się we Wrocławiu z Fryderyką Rumpę; po raz drugi ożenił się 28 stycznia 1830 roku w Oleśnicy (Oels) z Minną Däumling.

Źródło: Heirathen, Schl. Prov. Bl. 78, 1823, s. 398; ibid. 91, 1830, s. 189.

BERNSTEIN HEINRICH AGATHON – jego ojciec, Georg Heinrich, był orientalistą, nie miał natomiast, jak często podają źródła, wykształcenia medycznego; 4 października 1824 roku ożenił się z Agatą Brückner, matką Heinricha Agathona.

Źródło: AP Wrocław, Parafia ewangelicka św. Marii Magdaleny, protokoły chrztów 1828, nr 518; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 80, 1824, s. 391.

BRONNY THEOPHIL – w bibliografii podmiotowej nie została uwzględniona ważna publikacja: *Verbreitung der Pflanzen in Oberschlesien in ihrer Abhängigkeit von den allgemeinen Lebensbedingungen, Oberschlesien 3, 1904-05, H. 4 (Juli 1904).*

BUZEK KAROL – ojciec: chałupnik Georg Busek (!), matka: Ewa z domu Wilczek.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Třinec, matriky narozených Dolní Lištná 1855-1885, s. 14.

CHARPENTIER TOUSSAINT VON – matka: Johanna Dorota Wilhelmina, córka radcy Johanna Jakoba von Zobla i Henrietty Erdmuthe z domu von Uechtritz.

Źródło: NDB 3, 1957, s. 193 (hasło: Charpentier Johann Friedrich Wilhelm von).

CHUN CARL – imiona w metryce chrztu: Carl Friedrich Gustav, ojciec: Philipp Gustav Friedrich Rudolph Chun, matka: Luiza Maria Anna Katarzyna z domu Ulrich.

Źródło: Hessisches Hauptstaatsarchiv Wiesbaden, Geburtsbuch der Freien Stadt Frankfurt 1852, s. 625 (ancestry.de).

COHN FERDINAND – drugie imię: Julius; ojciec: Isaak, syn Jacoba Cohna i Flory z domu Stillmann, matka: Amalia, córka Mosesa Nissena (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biogramie).

Wykorzystane w jego biogramie źródła podają, że w latach 1858-64 pełnił funkcję kustosa Zielnika Śląskiego; dokładne zbadanie tej kwestii zmusza do wprowadzenia istotnej poprawki: Cohn nigdy nie pełnił takiej funkcji, a w podanym okresie kustoszem był Julius Milde, który sprawował tę funkcję nieprzerwanie od roku 1851 aż do swej śmierci w roku 1870.

COLER JOHANNES

– portret z „Oekonomia oder Haussbuch” (Wittenberg 1619).

CROMER ACHILLES – 5 października 1586 roku ożenił się w Brnie z Zuzanną, wdową po doktorze Thomasie Jordanie; ponownie ożenił się 3 grudnia 1595 roku z Margarethą zu Voytlsbrun; zmarł w Brnie 13 maja 1596 roku; wdowa po nim wyszła ponownie za mąż 13 października tego samego roku za Johanesa Mentzlla.

Źródło: Chlumecky P. v., *Des Rathsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn (1555-1604)*, w: *Mährische und schlesische Chroniken*, herausgegeben im Namen der historisch-statistischen Sektion der K.K. Mähr.-schl. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1 Th., Brünn 1861, s. 21, 39, 40.

CZMOK EMANUEL – drukowane źródła jako datę jego urodzin podają 15 października 1867 roku, do księgi chrztów wpisany został jednak z datą urodzenia 15 grudnia 1867 roku; ojciec: Joseph Czmok, matka: Marianna z domu Pichura.

Źródło: Parafia św. Bartłomieja w Szobiszowicach, księga chrztów 1856-72, s. 387-388 (familysearch.org)

DITTRICH RUDOLF – ojciec: Hugo Dittrich, syn Josefa i Marii Teresy z domu Weyhrich,

urodził się w roku 1815 w Świdnicy, był starszym nauczycielem w Katolickim Gimnazjum św. Macieja we Wrocławiu, zmarł 10 listopada 1901 roku we Wrocławiu; matka: Emilia, córka Wilhelma Berndta i Karoliny z domu Anderson, urodziła się w roku 1818 we Wrocławiu, zmarła 14 stycznia 1892 roku we Wrocławiu.

Źródło: AP Wrocław, USC Wrocław III, księgi zgonów 1892/100, 1901/3373.

DRESCHER JOHANN NEPOMUK WALTER EBERHARD – ojciec: Gustav Philipp Drescher, matka: Johanna Nepomucena Chrtistiana Klara von Rust; 10 sierpnia 1906 roku Drescher ożenił się w Sobieszowie (Hermsdorf am Kynast, dziś w obrębie Jeleniej Góry) z Gertrudą Augustą Henriettą, urodzoną 6 czerwca 1874 roku w Nennhausen w powiecie Westhavelland w Brandenburgii córką królewskiego radcy kolejowego Ernsta Juliusa Westphala i jego żony Johannы Henrietty Józefiny Franciszki Gertrudy von Rust; żona Dreschera zmarła 18 maja 1943 w Dzierżoniowie (Reichenbach).

Źródło: LA Berlin, Standesamt Hermsdorf am Kynast, Heiratsregister 1906/19.

DUNKER WILHELM BERNHARD RUDOLPH – ojciec: Leopold Dunker, oficer w służbie elektora heskiego, później inspektor celny w Rinteln, matka: Karolina z domu Sommer, pochodząca z Berleburga; żona Dunkera, Eliza z domu Sommer, była jego kuzynką ze strony matki (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biografii).

ENDLER FRIEDRICH GOTTLOB – zmarł 7 lipca 1822 roku z powodu wodogłowia.

Źródło: Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 76, 1822, s. 91.

ENS FAUSTIN – imiona w metryce chrztu: Johann Baptist Faustinus; ojciec: Stanislaus Ens, nauczyciel, matka: Eleonora z domu Weissenhorn.

Źródło: Myška M., Faustín Ens, životní příběh slezského intelektuála doby předbřeznové, Ostrava 2003, s. 11.

ESCLUSE CHARLES DE L' – ojciec: Michel de l'Escluse, matka: Wilhelmina z domu Quineaut.

Źródło: Bayle A. L. J., Biographie médicale par ordre chronologique d'après Daniel Leclerc, Eloy, etc., T. 1, Paris 1855, s. 261-264.

FELSMANN CARL – 24 września 1849 roku ożenił się w Konarach (Kuhnern) w ówczesnym powiecie strzegomskim (Kreis Striegau) z Luizą Lindenberg; jego nazwisko upamiętnia krzyżówka goździków *Dianthus chinensis* × *graniticus* (= *D. felsmanni* Stein).

Źródła: Heirathen, Schles. Prov. Bl. 130, 1849, s. 354; Stein B., Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb. 20, 1878, Sitz. Ber., s. 80.

FIEDLER CARL AUGUST HEINRICH – ojciec: Karl Fiedler, matka: Luiza z domu Mai; Fiedler był dwukrotnie żonaty, po raz drugi ożenił się z wdową Heleną Heintcke z domu Baum.

Źródło: AP Wrocław, USC Wrocław III, księgi zgonów 1899/201.

FIEK EMIL – ojciec: Hugo Fiek, pochodził ze Strzelec Krajeńskich (Friedeberg in der Neumark), zmarł 25 maja 1899 roku w Cunnersdorfie; matka: Emilie z domu Böinig, zmarła przed rokiem 1897 w Dessau; Fiek był żonaty z Florą, urodzoną w roku 1838 w Mieroszowie (Friedland in Niederschlesien) córką aptekarza Augusta Hellera i jego żony Augusty z domu Held; Flora Fiek zmarła w Cunnersdorfie 17 września 1914 roku.

Źródło: LA Berlin, Standesamt Cunnersdorf, Sterberegister 1897/47, 1899/57, 1914/87 (ancestry.de).

FLEISCHER JOHANNES – w Bibliotece Uniwersyteckiej w Bazylei pod sygnaturą G2 I 4:Bl. 165 przechowywany jest noszący datę 15 grudnia 1606 roku, wysłany z Londynu list Fleischera do Caspara Bauhina. Fleischer informuje w nim swego nauczyciela, że nazajutrz odpływa z Anglii do Wirginii. Dotarł zatem do Ameryki Północnej znacznie wcześniej, niż dotąd zakładano, i spędził tam nie kilka miesięcy, a ponad rok. Statki „Susan Constant”, „Discovery” i „Godspeed” wyruszyły w drogę z Blackwell dopiero 20 grudnia, zatem 4 dni później, niż to wynika z listu Fleischera, dotarły zaś do celu 26 kwietnia 1607 roku.

FLOTOW JULIUS VON – ojciec: Adam Ernst Friedrich von Flotow, matka: Fryderyka Wilhelmina z domu von Dossow; żona: Betty Luiza Giesche.

Źródło: Hagen E. v., Geschichte des Neumärkischen Dragoner-Regiments Nr. 3, Berlin 1885, s. 484.

FRISCH JODOCUS LEOPOLD – matka: Zofia Elżbieta z domu Dornmann.

Źródło: Berlin, St. Nicolai Kirche, Taufbuch 1709-1724, s. 550 (ancestry.de).

GEYER JULIUS – ojciec: Heinrich Traugott Geyer.

Źródło: Az Iglói ág. evang. főgymnasiumban jelenleg működő tanárak életrajzi ismertetése, w: Az Iglói ág. H. Ev. Főgymnasium Története 1896, s. 103-104.

GLOCKER ERNST FRIEDRICH – ojciec: Christoph Ernst Glocker, matka: Christiana Dorothea z domu Traus.

Źródło: Todten-Register der Gemeinde Stuttgart 1857-1861, k. 68 (ancestry.de).

GOEPPERT HEINRICH ROBERT – matka: Teresa z domu Salmann, wychowanka kupca Fränzla z Nysy (Neisse); wyszła za mąż za aptekarza Heinricha Goepperta 16 września 1799 roku; Goeppert ożenił się po raz pierwszy 19 maja 1830 roku z Marią, córką prof. Wilhelma Remera, która zmarła 20 lutego 1831 roku w wieku 20 lat i 6 miesięcy. 20 kwietnia 1835 roku ożenił się z siostrą swojej pierwszej żony, Wilhelminą Theodorą Remer. Jego druga żona zmarła 28 stycznia 1883 roku.

Źródła: AP Wrocław, parafia ewangelicka św. Elżbiety, księga ślubów 1832-38, k. 198, poz. 1835/73; ibid., parafia ewangelicka św. Marii Magdaleny, księga zgonów 1878-1890, k. 320, poz. 1883/48; Geburten, Schl. Pr. Bl. 32, 1800, s. 190; Goepfert H. R., Curriculum vitae, w: Nonnulla de plantarum nutritione, Berolini 1825, s. 33-35; Heirathen, Schl. Pr. Bl. 30, 1799, s. 268; ibid. 91, 1830, s. 495; ibid. 101, 1835, s. 438; Todesfälle, ibid. 93, 1831, s. 189.

GRABOWSKI HEINRICH EMANUEL – imiona w metryce chrztu: Heinrich Emanuel Franz Johann; ojciec: Valentinus Krobowski (!), matka: Rozalia z domu Scheer; 25 lipca 1825 roku Grabowski ożenił się w Opolu (Oppeln) z Matyldą Działtko.

Źródła: Heirathen, Schles. Prov. Bl. 82, 1825, s. 184; ZA Opava, Nomina Baptisatorum, Copulatorum et Mortuorum in Ecclesia Parochiali Leobschützensi 1792, k. (6).

GRABOWSKY FRIEDRICH JOHANN – ochrzczony 8 lutego 1857 roku; ojciec: Friedrich Grabowski (!), matka: Henrietta z domu Iwanowiusz.

Źródło: Evangelische Gemeinde zu Treuburg, Ostpreussen, Taufbuch 1845-64, s. 775 (ancestry.de).

GRAVENHORST JOHANN LUDWIG – ojciec: Johann Conrad Wilhelm Gravenhorst, matka: Johanna Maria Zofia Oldendorp (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biografii).

GRUBE ADOLPH EDUARD – ojciec: Karl Eduard Grube, matka: Ernestyna Luiza Mertens (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biografii).

GÜRICH GEORG JULIUS ERNST – matka: Emilia z domu Bruckisch; 21 grudnia 1891 roku ożenił się z Gertrudą Heleną Margaretą, urodzoną 22 lutego 1867 roku we Wrocławiu córką kupca Leopolda Quenstedta i jego żony Marii z domu Arnecker.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław III, księga małżeństw 1891/798; Gürich G., Lebenslauf, w: Beiträge zur Kenntniss der Niederschlesischen Thonschieferformation, Berlin 1883, s. (52).

GURLT ERNST FRIEDRICH – ojciec: Johann Karl Gurlt, matka: Zuzanna Henrietta z domu Werner; 15 sierpnia 1824 roku Gurlt ożenił się w Berlinie z Henriettą Emilią, urodzoną 11 maja 1800 roku w Kwidzynie (Marienwerder) córką urzędnika Johanna Friedricha Wilhelma Donigesy i jego żony Henrietty Karoliny z domu Borchardt; żona Gurlta zmarła w Berlinie 3 marca 1870 roku.

Źródła: Dom-Kirche Berlin, Verzeichniss der Copulirten und Aufgebotenen 1804-1832, k. 218; Dom-Kirche Berlin, Sterberegister 1870-1877, k. 7; Evangelische Domgemeinde Marianweder, Taufbuch 1776-1800, s. 620; LA Berlin, Standesamt Berlin IV, Sterberegister 1882/1273 (ancestry.de).

HENSCHEL AUGUST WILHELM EDUARD THEODOR – do rejestru urodzeń wpisany jako Abraham; matka: Freidel Jütte.

Źródło: Bundesarchiv Koblenz, Matrikel und Personenstandsregister jüdischer Gemeinden in Deutschland, Jüdische Gemeinde Breslau, Geburtsregister 1788-1793, s. 37, nr 10 (familysearch.org).

HENSEL FRIEDRICH REINHOLD – jego ojciec Carl Benjamin Hensel do roku 1824 był rektorem we Wschowie (Fraustadt), później do roku 1830 pastorem w Odolanowie (Adelnau) w powiecie ostrowskim w Wielkopolsce, gdzie 1 września 1826

roku urodził się jego syn Friedrich Reinhold; zgodnie z aktem zgonu Hensel zmarł w Opolu 6 listopada 1881 roku; nie był żonaty.

Źródła: AP Opole, USC Opole, księga zgonów 1881/435; Deutschland, Geburten und Taufen 1558-1898 <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:NTZP-GVD>; Werner A., Geschichte der evangelischen Parochien in der Provinz Posen, Lissa i. P. 1904, s. 3;

HETSCHKO ALFRED – jego ojciec Georg Heczko (!) urodził się 14 maja 1825 roku w będących dziś częścią Trzyńca Łyżbicach (Lischbitz), zmarł w Ligotce Kameralnej 11 maja 1907 roku; w metryce zgonu zapisano, że jego żoną była Rozyna Cedziwoda z Bielska (Bielitz).

Źródło: ZA Opava, Evangelická fara Bystřice nad Olší, matriki narozonych 1812-1835, k. 115; *ibid.*, Evangelická fara Komorní Lhotka, matriky zemřelých 1883-1911, k. 383.

HONIGMANN HANS – imiona w metryce urodzenia: Hans David Sigmund; ojciec: adwokat Paul Honigmann, matka: Betty z domu Sachs.

Źródło: AP Wrocław, USC Wrocław II, księga urodzeń 1891/2577.

JAEKEL OTTO MAX JOHANNES – ochrzczony 21 marca 1863 roku; ojciec: inspektor budowlany Adolph Jaekel, matka: Bertha z domu Konrad.

Źródło: AP Zielona Góra, Tauf-Register pro 1852 bis 1868 der heilig[e] Dreifalligkeit Kirche zu Neusalz, k. 58.

KABATH HERMANN – 3 września 1816 roku nadano mu na chrzcie imiona Joseph Hermann; ojciec: nauczyciel gimnazjalny dr Joseph Kabath, matka: Justyna z domu Liedtki; ojciec Kabatha urodził się 24 marca 1788 roku w Opolu (Oppeln), pracę w Braniewie (Braunsberg) rozpoczął w roku 1811, tam też się ożenił; do Gliwic (Gleiwitz) został przeniesiony w roku 1817; 19 czerwca 1818 roku w Gliwicach urodziła się siostra Kabatha, Maria Ernestyna Katarzyna; ojciec Kabatha zmarł 19 marca 1863 roku w Gliwicach; jego matka zmarła tamże 20 stycznia 1874 roku; w Gliwicach zmarł też 16 września 1877 roku jej brat Theodor Liedtki, który w latach 1820-1870 pracował w gliwickim gimnazjum.

Źródła: Deutschland, Geburten und Taufen 1558-1898, <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:NGQ4-WL6>; Nowack-Lexikon 2, 1838, s. 79-82; Parafia Wszystkich Świętych w Gliwicach, księga chrztów 1813-1820, k. 200,

poz. 1818/108; *ibid.*, księga zgonów 1859-1868, k. 198, poz. 1863/85; *ibid.*, księga zgonów 1872-1879, k. 115, poz. 1874/29, k. 250, poz. 1877/290 (familysearch.org).

Obok botaniki Kabath zajmował się też entomologią i w latach 1870-75 był członkiem Verein für schlesische Insektenkunde. Zrezygnował z członkostwa w roku 1876 (Vereinsangelegenheiten, Zeitschr. F. Entom. N. F. 1, 1870, s. 3; Vereinsnachrichten, *ibid.* N. F. 5, 1876, s. (3)).

Do biogramu zakradła się dość istotna pomyłka odnośnie miejsca śmierci Kabatha – zmarł on nie w Lesznie (Lissa), a w Leśnicy (Deutsch-Lissa) pod Wrocławiem (sprostowane w oparciu o źródła podane w biogramie).

Odnośnie koźłka całolistnego: nazwa *Valeriana simplicifolia* pojawia się po raz pierwszy we florze Kabatha z roku 1846 (s. 37), jednak wyczerpujący opis tego taksonu podał dopiero R. v. Uechtritz w roku 1864 (Nachträge zur schlesischen Flora 3, *Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenb.* 6, s. 110-111), stąd też np. w IPNI przy gatunku tym znajduje się odnośnik do publikacji Uechtritza. Paul Ascherson w przypisie do uzupełnień Uechtritza (*ibid.*, s. 111-112) zwrócił uwagę na to, że już w roku 1823 Heinrich Gottlieb Ludwig Reichenbach w pierwszym tomie „Iconographia botanica seu plantae criticae” (s. 48, tab. LIX) użył nazwy *Valeriana dioica simplicifolia* dla okazów tego gatunku z austriackiego Śląska zebranych przez Johanna Christiana Günthera, dlatego też za prawidłową uznał nazwę *Valeriana simplicifolia* (Rchb.) Kabath.

Źródło do rodzaju Kabathia: Nieuwland J. A., Critical notes of new and old genera of plants VII, The American Midland Naturalist 4, 1915-16, s. 374-378 (na s. 377: „Herman Kabath after whom we name it, was the author of a work on the flora of Gleiwitz”).

KABSCH ALBERT WALTER WILHELM – ochrzczony 16 października 1835 roku we wrocławskim kościele św. Marii Magdaleny; ojciec: Karl Wilhelm August Kabsch, rejestrator Królewskiej Prowincjonalnej Dyrekcji Podatkowej, matka: Rozalia z domu Leder.

Źródło: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny, Taufbuch 1835-1839, k. 84, poz. 1835/535.

KALUZA AUGUSTYN – imiona w metryce chrztu: Augustin Joannes; ojciec: Georg Kaluza, matka: Anna z domu Timmel.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Kravaře, matriki narozonych, oddaných, zemřelých 1725-1779, k. 165, 231.

KLEEMANN EDUARD – przez siedem i pół roku uczył się w Gimnazjum w Raciborzu (Ratibor), następnie zaś w Gimnazjum w Gliwicach (Gleiwitz), gdzie w roku 1848 uzyskał świadectwo dojrzałości.

Źródła: Chronik, w: Zu der am Schlusse des Schuljahres 1847/48 den 17. und 18. August abzuhaltenden öffentlichen Prüfung der Schüler des königl. kath. Gymnasiums in Gleiwitz, s. 31; Nieberding-Gleiwitz, s. 83 (nr 378);

KNEBEL CARL GOTTFRIED – jego pierwsza żona, Rozyna Zuzanna z domu Nimbs, zmarła 17 kwietnia 1842 roku w wieku 33 lat; 23 listopada 1843 roku ożenił się z wdową z Zuzanną Fryderyką Karoliną Gnilke z domu Werner.

Źródło: AP Wrocław, ewangelicka parafia 11 Tysięcy Dziewic, Duplicat der Gebornen, Getrauten und Gestorbenen von dem Jahre 1842, k. 29, poz. 72; ibid., Traubuch, s. 21, poz. bez numeru między 78 i 79

KNEIFL JOHANNES ANTONIUS FRANZISCUS FLORIAN – nazwisko w metryce chrztu: Kneiffel.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Jeseník, matriky narozených 1752-1780, s. 345.

KNIE JOHANN GEORG – jego ojciec, urodzony w roku 1744 w Wiedniu Johann Knie, był austriackim chirurgiem wojskowym; pod odejściu z armii pracował jako dentysta; niczego nie wiadomo o jego pierwszej żonie; po raz drugi ożenił się w Erfurcie z wdową Henriettą Christianą Makkrot z domu Goldammer, matką Johanna Georga; Knie był żonaty z córką aptekarza Allarda, Johanną Charlottą Amalia, z którą wziął ślub 6 lutego 1820 roku w Rudnej (Raudten) w powiecie lubińskim (Kreis Lüben).

Źródła: Heirathen, Schles. Prov. Bl. 71, 1820, s. 175; Knie J. G., Nachtrag des Übersetzers, w: [Hauy V.], Versuch über den Unterricht der Blinden, oder entwickelnde Darstellung des beim Blindenunterricht angewandten Verfahrens, aus dem Französischen übersetzt durch Johann Knie, Blindenlehrer zu Breslau, Breslau 1820, s. 269-351.

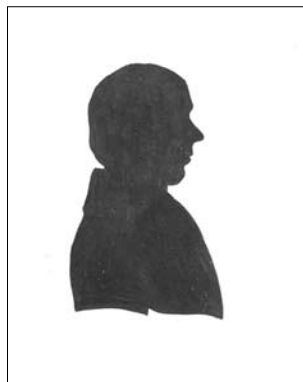
KNOPP LEO – imiona w metryce chrztu: Leo Franz; ojciec: właściciel domu w Opawie Johann Knopp, matka: Anna z domu Dolenek; 15 września 1928 roku ożenił się z Martą Berger.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Svatého Ducha Opava, matriky narozených 1891-1897, fol. 271.

KÖHLER JOHANN CHRISTIAN GOTTLIEB – 28 sierpnia 1822 roku ożenił się z Christianą Karoliną Reich.

Źródło: Heirathen, Schl. Prov. Bl. 76, 1822, s. 277.

KÖLBING FRIEDRICH WILHELM

– portret z: Gebauer P., Otto H.-W., Friedrich Wilhelm Kölbing – ein Botaniker aus der Herrnhuter Brüdergemeine, zum 200. Geburtstag F. W. Kölbing und zum 175. Jahrestag seiner „Flora der Oberlausitz“, Ber. Naturforsch. Ges. Oberlausitz 11, 2004, s. 115-125.

KOLENATI FRIEDRICH ANTON – ochrzczony 17 kwietnia 1812 w kościele św. Mikołaja na Małej Stranie; ojciec: Anton Kolenaty (!), chóralista w kościele metropolitalnym (najprawdopodobniej chodzi o katedrę św. Wita), pochodzący z Drużca koło Kladna, matka: Weronika z domu Polter z Pragi.

Źródło: AHMP, Malá Strana, kostel sv. Mikuláše, matriky narozených 1801-1812, fol. 347.

KOLLAR VINCENZ – ojciec: Mathaeus Kollar (!), matka: Franciszka z domu Osadnik.

Źródło: ZA Opava, Extractus Matricae Baptizatorum in Ecclesia Parochiali Kranowicensi 1797, s. (9); ibid. Extractus Matricae Copulatorum in Ecclesia Parochiali Kranowicensi 1796, s. (1).

KOLLIBAY PAUL ROBERT – 24 stycznia 1891 roku Kollibay ożenił się w Paczkowie (Patschkau) z Heleną Anną Marią, urodzoną 22 kwietnia 1871 roku w Katowicach (Kattowitz) córką mistrza

budowlanego Carla Boenisha i jego żony Marii z domu Kutscha; do aktu ślubu Kollibay podał imiona Paul Johann Baptista Robert i dane odnośnie rodziców: radca sądowy Adalbert Kollibay i Klara z domu Janetzki.

Źródło: LA Berlin, Standesamt Patschkau, Heiratsregister 1891/8 (ancestry.de).

KÖRBER GUSTAV WILHELM – ojciec: Gottfried Körber, matka: Christina z domu Hermes; 30 października 1849 roku Körber ożenił się we Wrocławiu z Anną, córką pastora Hermes.

Źródła: Heirathen, Schl. Prov. Bl. 130, 1849, s. 528; Körber G. W., Vita, w: De gonidiis lichenum, Berolini 1839, s. (76)-(79).

KOTSCHY KAROL – imiona w metryce chrztu: Karol Fryderyk; matka: Christianna Dorothea z domu Machol.

Źródło: Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie, Księga chrztów Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie 1781-1807, sygn. 1050, s. 224.

KRAUSE ERNST – w metryce zgonu podane są imiona Ernst Friedrich Julius; zmarł 22 października 1858 roku w wieku 49 lat i 11 miesięcy, urodził się zatem prawdopodobnie w listopadzie 1808 roku; jako przyczynę zgonu podane zostały dolegliwości nerkowe; jako jego zawód podano wytwórca likierów, a nie aptekarz.

Źródło: AP Wrocław, parafia ewangelicka św. Elżbiety, księga zgonów 1858-61, k. 64, poz. 1056.

KREISEL HEINRICH – imiona w metryce chrztu: Heinrich Johann; ojciec: główny nauczyciel Josef Kreisel, syn zagrodnika Josefa Kreisla z Steigersdorfu w Górnej Austrii i Johanny z domu Peitz, matka: Rozalia, córka mistrza garncarskiego Christoph'a Gebauera z Karniowa i Johanny z domu Groyer.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Krnov, matriky narozených 1847-1852, s. 44-45.

KRETSCHMER FRANZ – imiona w metryce chrztu: Franz Carl; ojciec: kancelista materiałowy Kaspar Kretschmer, matka: Barbara z domu Kořiska (w metryce zgonu Kretschmera: Kořistka).

Źródła: ZA Opava, římskokatolická fara Vítkovice, matriky narozených 1843-1859, s. 121; ZA Opava, římskokatolická fara Šternberk, matriky zemřelých 1918-1932, s. 252.

KÜHN JULIUS – rodzice Gotthelf Kühn i Zofia z domu Naumann.

Źródło: Mauritz D., Julius Kühn (1825-1910), w: G. Franz, H. Haushofer (Herausg.), Grosse Landwirte, Frankfurt am Main 1970, s. 220-230.

KUNISCH HERMANN – ojciec: Johannes Kunisch, piernikarz, matka: Teresa z domu Trautmann.

Źródło: AP Wrocław, USC Wrocław III, księgi zgonów 1893/1101.

KUTZI JULIUS – imiona w metryce chrztu: Ferdinand Julius Adolph; ojciec: nauczyciel Ferdinand Kutzi, matka: Matylda z domu Chotton.

Źródło: Parafia św. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach, księga chrztów 1825-1835, s. 177-178 (familysearch.org).

LATZEL ROBERT – ojciec: rolnik Joseph Latzel, syn rolnika Josepha Latzla z Jawornika-Wsi (Ves Javorník, Dorf Jauernig) i Magdaleny z domu Aittner z Bernatic (Barzdorf), matka: Johanna, córka rolnika Antona Boehma z Dolního Fořtu (Niederforst) i Hedwig z domu Lorenz z Dolního Fořtu.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Uhelná, matriky narozených 1829-1848, k. 119.

LAUS HEINRICH – ojciec: górnik Heinrich Laus, matka: Agnes z domu Zedwitz.

Źródło: MZA Brno, římskokatolický farní úřad Neslovice, matriky narozených 1856 – 1894, s. 230.

LEBERT HERMANN – jego ojciec Isajas Jacob Levy pochodził z Głogowa, od ok. 1803 roku pracował w Berlinie jako księgowy i tłumacz przysięgły gminy żydowskiej, 15 października 1811 roku poślubił Hendel, córkę Simona Fanty, matkę Hermanna; Hermann Lebert urodził się jako Hirsch Levy, wyznanie, imię i nazwisko zmienił w roku 1836 w Paryżu.

Źródło: Jacobson J., Jüdische Trauungen in Berlin 1759 bis 1813 mit Ergänzungen für die Jahre 1723-1759, Berlin 1968, s. 521-522.

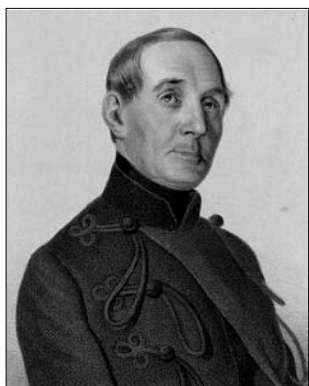
LESKE NATHANAEL GOTTFRIED – matka: Johanna Christiana Dorothea z domu Popp.

Źródło: Otto H.-W., Klenke F., Hardtke H.-J., Zum 250. Geburtstag von Nathanael Gottfried Leske (1751-1786), Ber. Naturforsch. Ges. Oberlausitz 10, 2002, s. 109-113.

LETZNER CARL WILHELM – ojciec: mistrz krawiecki Johann Gottfried Letzner, matka: Rozyna z domu Schüttler; Letzner nie był żonaty.

Źródło: AP Wrocław, USC Wrocław II, księgi zgonów 1889/4453.

LIEBICH CHRISTOPH

– portret ze zbiorów autora.

LIMPRICHT KARL GUSTAV – w biografii błędnie zostało zidentyfikowane miejsce jego urodzenia; faktycznie urodził się nie w Bożejowicach (Eckersdorf) koło Bolesławca (Bunzlau), a w Bożnowie (Eckersdorf) koło Żagania (Sagan).

LINK HEINRICH FRIEDRICH – ojciec: August Heinrich, pastor w Hildesheim, syn pastora Heinricha Friedricha Linka i Doroty z domu Manardt, matka: Elżbieta Zofia, córka Wernera Philippa Siegfrieda von Wulffen, tajnego radcy kameralnego w Brunszwiku, i Zofii Gertrudy z domu von Münchhausen; w roku 1793 Link ożenił się z Charlottą Julianną Josephi (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biografii).

LOHMEYER CARL LEOPOLD – ojciec: Carl Lohmeyer, matka: Maria Eleonora z domu Brandt.

Źródło: Brockhoff E. M., Lohmeyer Julius, NDB 15, 1987, s. 133-134.

LUCHS KARL JOHANN NEPOMUK ERNST – Karl Pretzsch w wykazie wrocławskich publikacji uniwersyteckich podał jako datę jego urodzenia dzień 3 września 1811 roku; rodzicami Luchsa byli mistrz kąpielowy Anton Luchs i jego żona Karolina z domu Kolbe; Luchs był żonaty z Idą Haberstrohm.

Źródła: LA Berlin, Standesamt Bad Warmbrunn, Sterberegister 1886/6 (ancestry.de); Pretzsch K., Verzeichnis der Breslauer Universitätsschriften 1811-1885, Breslau 1905, s. 70.

MARTINI GEORG – urodził się 24 lutego 1860 roku w Cieplicach (Warmbrunn) w rodzinie mistrza stolarskiego Augusta Martiniego i jego żony Luizy z domu Ilgner; na chrzcie otrzymał imiona Robert Otto Georg; 8 lipca 1884 roku ożenił się w Cieplicach z Pauliną Luizą Klarą, urodzoną tamże 25 sierpnia 1860 roku córką mistrza krawieckiego Juliusa Irmery i jego żony Idy z domu Vogt.

Źródło: Evangelische Gemeinde Bad Warmbrunn, Taufbuch 1859-1875, k. 22, 31 (familysearch.org); LA Berlin, Standesamt Warmbrunn, Heiratsregister 1884/23 (ancestry.de).

MATTUSCHKA HEINRICH GOTTFRIED – ojciec: Friedrich Rudolf von Mattuschka, matka: Józefa Barbara z domu von Spättgen; Mattuschka był żonaty z Bernardyną Clairon d'Haussonville, z którą miał trzech synów: Josepha, Heinricha i Bernharda.

Źródła: Kneschke E. H., Deutsche Grafen-Häuser der Gegenwart in heraldischer, historischer und genealogischer Beziehung, Bd. 2, L-Z, Leipzig 1853, s. 92; Stramberg J. Ch. v., Denkwürdiger und nützlicher Rheinischer Antiquarius, Bd. 11, Abt. II, Coblenz 1863, s. 219.

MAYER AUGUST KONRAD – ojciec: zarządca Konrad Mayer, matka: Zofia, córka Johanna Herzoga, administratora Uniwersytetu we Freiburgu Bryzgowijskim; 30 października 1832 roku Mayer ożenił się w Jakartovicach (Eckersdorf) z Aloisją, córką Franza Ohnhäusera, zarządcy w Deštném (Dorfteichen), i jego żony Julianny z domu Mühlbacher.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Jakartovice, matryky oddaných Deštné 1826-59, s. 12.

MERKEL EDUARD – imiona w metryce chrztu: Alexander Carl Eduard; ojciec: podoficer 5

brygady artylerii Wilhelm Merkel, matka: Karolina z domu Gansel; Merkel był żonaty z Marią Hedwig Klarą Gernoth, która zmarła w wieku 24 lat, 15 października 1871 roku, 13 dni po urodzeniu córki Marii Elizy Margarety; po raz drugi ożenił się 5 lipca 1874 roku z 21-letnią, urodzoną 13 czerwca 1853 roku w Poznaniu Emilią Agnes, córką sekretarza sądu apelacyjnego Gustava Adolfa Gulitza i jego żony Emilii Amalii Idy z domu Jaeger; miał z nią dwóch synów – urodzonego 24 września 1877 roku Arthura Paula Hugona Richarda oraz urodzonego 12 czerwca 1879 roku Ottona Maxa Kurta, późniejszego nauczyciela i ornitologa.

Źródła: AP Poznań, parafia ewangelicka św. Krzyża w Poznaniu, księga chrztów 1851-1854, k. 116, poz. 1853/241; AP Wrocław, ewangelicka parafia 11 Tysięcy Dziewic, księga chrztów 1871-74, poz. 1871/466; *ibid.*, księga chrztów 1877-1879, k. 26, poz. 1877/846, k. 286, poz. 1879/535; *ibid.*, księga ślubów 1871-1878, k. 142, poz. 1874/154; *ibid.*, księga zgonów, s. 473, poz. 1871/527; Kirchen-Buch der 4. Fusskompagnien der 3. Abtheilung königlichen 5. Artillerie Brigade, Schweidnitz, Taufen 1833-1853, poz. 1840/11 (*familysearch.org*).

MEYER CHRISTIAN ERICH HERMANN VON – matka: Franciszka, córka Franza Xavera von Zwackh z Holtzhausen z Wetzlaru i Margarety von Weinbach.

Źródło: Schottroff W., Meyer Johann Friedrich von, NDB 17, 1994, s. 290-292.

MILDE CARL AUGUST JULIUS – ojciec: August Milde; 13 lipca 1854 roku Milde ożenił się z Marią Teresą Bertą Pauliną, najstarszą córką Carla Gottlieba Freudenberga, starszego organisty kościoła św. Elżbiety we Wrocławiu.

Źródło: AP Wrocław, parafia ewangelicka św. Elżbiety, księga ślubów 1851-54, k. 409, poz. 178. Wykorzystane w jego biogramie źródła podają, że pełnił funkcję kustosa Zielnika Śląskiego w latach 1865-70; dokładne zbadanie tej kwestii zmusza do wprowadzenia istotnej poprawki: Milde został powołany na stanowisko kustosa Zielnika Śląskiego w roku 1851 i pełnił tę funkcję nieprzerwanie aż do swej śmierci w roku 1870.

MÜKUSCH VON BUCHBERG FRANZ – imiona w metryce chrztu: Carolus Antonius Franciscus Cyprianus.

Źródła: ZA Opava, rzymskokatolická fara Stará Červená Voda, matriky narozneňch 1748-1765, s. 26.

MÜNCKE ROBERT – imiona w metryce chrztu: Julius Robert; ojciec: mistrz piekarski Adolph Robert Müncke, matka: Dorota Julia z domu Ludwig.

Źródło: AP Wrocław, parafia ewangelicka św. Elżbiety, księga chrztów 1837-38, k. 60, poz. 228.

NEES VON ESENBECK CHRISTIAN GOTTFRIED DANIEL – ojciec: Johann Conrad Nees z Mainstockheim, rentmistrz w służbie hrabiego von Erbach-Erbach, matka: Katarzyna Fryderyka Dorota, córka Johanna Christiana Ludwiga Esenbecka, proboszcza w Giebelstadt i Braunsbach w Wirtembergii; Nees żenił się trzykrotnie – po raz pierwszy w Sickershausen w Dolnej Frankonii w roku 1803 z Wilhelminą Luizą Karoliną Dorotą, córką Moritza Wilhelma von Dittfurth i Fryderyki z domu von Bischoffshausen; po śmierci pierwszej żony w roku 1803 ożenił się po raz drugi w roku 1804 w Sickershausen z Elżbietą Jakobiną, córką Samuela von Mettingha i Anny Zuzanny z domu Heyden; z drugą żoną rozwiódł się w roku 1831; w roku 1833 ożenił się we Wrocławiu z rozwódką Margaretą Schneider; od roku 1835 żył bez ślubu z Johanną Christianą, córką tkacza Benjamina Kambacha z Cieplic i Johanny Renaty z domu Flamm; z drugiego małżeństwa miał trzy córki i dwóch synów – Friedrich był proboszczem w Boppard, a Karl Heinrich August Theodor w I. 1853-80 był inspektorem Ogrodu Botanicznego we Wrocławiu; ze związku z Johanną Christianą Kambach Nees miał trzy nieślubne córki i jednego nieślubnego syna (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biogramie).

OBORNY ADOLF – imiona w metryce chrztu: Adolph Reiner; ojciec: podłowczy Johann Oborny, matka: Maria, córka chirurga Franza Stietiny.

Źródło: MZA Brno, římskokatolická fara Bučovice, matriky narozneňch 1831-54, Kloboučky, s. 35.

PAMPUCH WOJCIECH ALBERT ADRIAN JÓZEF – po ukończeniu studiów we Wrocławiu pracował w latach 1830-34 w Królewskim Katolickim Gimnazjum w Gliwicach (Gleiwitz); 13 stycznia 1830 roku ożenił się w Gliwicach z urodzoną 10 lutego 1805 roku Gliwiczanką Amalią Franciszką, córką introligatora Ignatza Gaertnera i jego żony Antonii z domu Piecuch; w latach 1831-1834 w Gliwicach przyszło na świat czworo ich dzieci: Adelheida Matylda Otylia, Paul Johann Adalbert, Adalbert Philipp

Otto, późniejszy proboszcz w Pawłowicach koło Leszna, i Maria Elżbieta Anna.

Źródła: Geburten, Schl. Prov. Bl. 94, 1831, s. 80; *ibid.* 96, 1832, s. 93; *ibid.* 98, 1833, s. 89; *ibid.* 100, 1834, s. 625; Heirathen, *ibid.* 91, 1830, s. 86; Parafia Wszystkich Świętych w Gliwicach, księga ślubów 1817-1846, k. 122, poz. 1830/1; *ibid.*, księga chrztów 1804-1812, k. 4, poz. 1805/32; *ibid.*, księga chrztów 1831-35, k. 3, poz. 1831/171, k. 82, poz. 1832/161, k. 157, poz. 1833/154, k. 277, poz. 1834/304 (familysearch.org); portr. ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie, sygn. F.3047.

PANNEWITZ JULIUS VON

– portret z *Jahrbuch des Schlesischen Forstvereins* 1931, za: Milnik A., *Ein Land wie ein Eichenlaub – schlesische Forstgeschichte in preussischer Zeit (1741-1945)*, Remagen-Oberwinter 2010, s. 522.

PARTSCH JOSEF – ojciec: Alois Partsch, matka: Emilia z domu Schier (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biografii).

PAX FERDINAND ALBIN – matka Paxa, Elżbieta, córka piekarza Johanna Haasa i Christiny z domu Kulirz, urodziła się 22 marca 1824 roku w Dvoře Králové; 1 października 1856 roku wyszła za mąż za aktora Carla Ferdinanda Paxa; pochodził on z rodziny ewangelickiej, urodził się w roku 1818 w Bernburgu w Saksonii-Anhalt w rodzinie aktora Johanna Wilhelma Ferdinanda Paxa z Bernburga i Doroty Charlotty z domu Wischmann, która pochodziła z Lipawy (łot. Liepāja, niem. Libau) w Kurlandii; rodzice Carla Ferdinanda Paxa wyemigrowali do Stanów Zjednoczonych i zmarli oboje w Milwaukee w stanie Wisconsin; pierwszym dzieckiem Carla Ferdinanda i Elżbiety był urodzony w Dvoře Králové 28 stycznia 1857 roku syn Ferdinand Wilhelm, który wkrótce zmarł. Jako drugi 26 lipca 1858 roku urodził się Ferdinand Albin; po jego narodzeniu rodzina przeniosła się do Žaclerza (Schatzlar), gdzie ojciec Paxa rozpoczął pracę w kopalni w charakterze mistrza zmianowego; w Žaclerzu 9 grudnia 1860 roku urodził się młodszy brat Ferdinanda, późniejszy aptekarz i florysta Rudolf Wilhelm, tam też 13 lipca 1861 roku na krwotok płucny zmarła ich matka; po jej śmierci ojciec Paxa ożenił się z jej krewną, urodzoną 18 stycznia 1845 roku w Dieczynie (Tetschen) Bertą Franciszką Johanną, córką urzędnika skarbowego Ignaza Lercha i Józefy z domu Haas; ojciec Paxa zmarł w wieku 74 lat 30 lipca 1892 roku w Berlinie-Schöneberg; Pax był bardzo żyty z 13 lat starszą od niego macochą, która po śmierci męża zamieszkała u niego we Wrocławiu i zmarła tam 19 marca 1895 roku w wieku 50 lat.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław III, księgi zgonów 1895/757; LA Berlin, Standesamt Berlin-Schöneberg, Sterberegister 1892/324; SOA Litoměřice, farní úřad římskokatolické církve Děčín, matriky narozených 1825-47, s. 353; SOA Zámorsk, farní úřad římskokatolické církve Dvůr Králové, matriky narozených 1811-1829, s. 60; *ibid.*, matriky narozených 1847-1859, k. 386, 398; *ibid.*, matrika oddaných 1835-1859, k. 48; *ibid.*, farní úřad římskokatolické církve Žaclěř, matriky narozených 1835-1865, k. 299; *ibid.*, matriky oddaných a zemřelých 1851-1911, k. 263.

PECK FRANZ GUSTAV MAGNUS

– portret z: Grummann-Handbuch.

PETKE VINCENZ – imiona w metryce chrztu: Vinzenz Ferenc Valentin; ojciec: Andreas Petke, matka: Anna Elżbieta z domu Bayer.

Źródła: ZA Opava, římskokatolická fara Panny Marie Opava, matriky narozených 1730-1765, fol. 336.

PRANTL KARL ANTON EUGEN – matka: Maria z domu Schneider; Prantl był żonaty z Marią, córką prawnika Aloisa von Brinza i jego żony Karoliny z domu von Zenetti.

Źródło: AP Wrocław, USC Wrocław III, księgi zgonów 1893/465 oraz źródła podane w biografii.

PRINGSHEIM NATHANAEL – ojciec: Emanuel Pringsheim z Bierutowa (Bernstadt), matka: Ewa z domu Kempner z Głogowa (Glogau) (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biografii).

PURKYNIE JAN EVANGELISTA – imiona w metryce chrztu: Jan Josef; ojciec: ksiądz poborca podatkowy Josef Purkynie, matka: Rozalia z domu Šafran z Vlachova Březí (w metryce: Vlachobřezí, niem. Wällisch Birken).

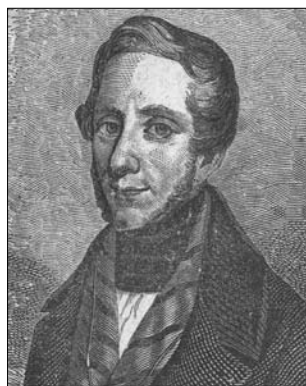
Źródło: SOA Litoměřice, římskokatolický farní úřad Li-bochovice, matriky narozených 1784-1811, s. 22.

RAUMER CARL GEORG VON – ojciec: Georg Friedrich von Raumer, matka: Luiza z domu von Marées.

Źródło: Jordan S., Raumer Friedrich Ludwig Georg, NDB 21, 2003, s. 201-202.

REITTER EDMUND – imiona w metryce chrztu: Edmund Johann; ojciec: mistrz rusznikarski, później leśniczy w Stonawie Vincenz Reitter, syn leśniczego Vincenza Reittera z Bochovic i jego żony Teresy, córki wiedeńskiego mieszczanina Nicolausa Langa, matka: Katarzyna, córka mistrza kuśnierskiego Josepha Tobischa z Mohelnice i jego żony Józefy, córki mistrza tkackiego Christiana Thoma z Mohelnice; Reitter po raz pierwszy ożenił się 23 października 1871 roku z 17-letnią Anną, córką paskowskiego piwowara Josefa Kunte i jego żony Antonii z domu Duschaneck; po raz drugi ożenił się 19 maja 1874 roku z 21-letnią Herminą, córką paskowskiego kupca Martina Novaka i jego żony Johanny z domu Kudelka.

Źródła: ZA Opava, římskokatolická fara Mohelnice, matriky narozených 1844-1856, Mohelnice – předměstí, s. 71; ibid., římskokatolická fara Paskov, matriky oddaných 1832-1884, Paskov-Městys, s. 143, 155.

ROHRER RUDOLPH

– portret z: Jurende's Vaterländischer Pilger 28, 1841, przed s. 177.

ROSENTHAL DAVID AUGUST – w swoim życiorysie podał jako datę urodzenia nie 16, a 14 kwietnia; rodzice: Ignatz i Ernestyna Rosenthal.

Źródło: Rosenthal D., Vita, w: De numero atque mensura microscopica fibrillarum elementarium systematis cerebro-spinalis symbolae, Vratislaviae [1845], s. (23)-(24).

RUDCZINSKY CARL – imiona w metryce chrztu: Johann Carl Gabriel Anton, ur. 2 lutego 1751 roku w Opawie (Troppau); ojciec: burgrabia księcia Lichtensteina Mathias Joseph Rudczinsky, matka: Anna Rosalia (nazwiska panieńskiego nie udało się ustalić); w metryce zgonu: Carl Ruczinzky (!), radca gospodarczy, 69 lat, zm. 21 kwietnia 1819, za zgodą policji pochowany dzień później, tj. 22 kwietnia, przyczyna zgonu: puchlina piersiowa.

Źródła: ZA Opawa, rzymskokatolická fara Panny Marie Opava, matryky narozených 1730-1765, fol. 314; MZA Brno, rzymskokatolický farní úřad u sv. Jakuba, matryky zemřelých 1815-1830, s. 90.

SCHILLING PETER SAMUEL – w lutym 1803 roku ożenił się we Wrocławiu z Marią Elżbietą Suhl.

Źródło: Heirathen, Schl. Prov. Bl. 37, 1803, s. 277.

SCHLEGEL FRANZ – ojciec: mosiężnik Johann David Schlegel, matka: Johanna Rozyna z domu Seiler.

Źródło: Schlegel G., Hermann Schlegel – Lebensbild eines Naturforschers, Altenburg 1886, s. 2.

SCHNEIDER GUSTAV – urodził się 3 marca 1826 roku w Miłkowie koło Ostrowca Świętokrzyskiego w rodzinie urzędnika górniczego Adolpha Moritza Schneidera i jego żony Augusty z domu Wallny. Choć w akcie zgonu odnotowano, że był wyznania luterańskiego, ochrzczony został w kościele rzymskokatolickim w Szewnej koło Miłkowa, otrzymując imiona Gustav Adolf Robert. Jego ojciec najprawdopodobniej pracował w kopalniach rud żelaza, które należały do braci Dowborów, właścicieli Miłkowa. W latach 40. był inspektorem górniczym i hutniczym w Szarleju koło Bytomia – zmarł tam 23 kwietnia 1845 roku w wieku 50 lat. Schneider był żonaty z Klarą Siegel. Zmarł 9 lutego 1908 roku we wchłoniętym później przez Jelenią Górę Cunnersdorfie.

Źródła: AP Katowice, Sąd obwodowy w Bytomiu, parafia rzymskokatolicka w Piekarach Śląskich, zgony 1845/14; LA Berlin, Standesamt Cunnersdorf, Sterberegister 1908/11 (ancestry.de); Todesfälle, Schl. Prov. Bl. 121, 1845, s. 578.

SCHNEIDER WILHELM GOTTLIEB – ojciec: Wilhelm Schneider, kupiec, matka: Karolina z domu Lorenz; Schneider był żonaty z Anną Knoll.

Źródło: AP Wrocław, USC Wrocław II, księgi zgonów 1889/112.

SCHOLTZ HEINRICH – ojciec: ziemski syndyk generalny August Scholtz, matka: Józefa z domu Conrad.

Źródło: Scholtz H., Vitae curriculum, w: Enumeratio filicum in Silesia sponte crescentium, Vratislaviae [1836], s. 36-38

SCHOLZ EDUARD JOSEPH RUDOLF – w roku 1893 ukończył naukę w Seminarium Nauczycielskim we Wrocławiu; w schematyzmie szkolnym z roku 1900 figuruje jako nauczyciel w szkole ludowej w Starym Henrykowie (Alt Heinrichau) w powiecie ziebickim (Kreis Münsterberg); w szkole ludowej nr 12 w Królewskiej Hucie rozpoczął pracę w roku 1907; w roku 1905 z numerem 3817 został członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Entomologicznego w Gubinie (Guben), a od roku 1907 figurował w wykazach członków Verein für Schlesische Insektenkunde; był żonaty z Marią Gertrudą Dinter; ich syn, urodzony 11 lipca 1923 roku w Lewinie Kłodzkim (Lewin) Eberhard Scholz, strzelec 5 kompanii regimentu piechoty nr 518, poległ 22 września 1942 roku pod Stalingradem – jego zgon został zarejestrowany w Opolu, gdzie mieszkał przed powołaniem do służby wojkowej.

Źródła: LA Berlin, Standesamt Oppeln, Sterberegister 1926/302, 1943/400 (ancestry.de); Neue Mitglieder, Entom. Zeitschr. 19, 1905-06, nr 1, Beilage; Schematismus 1900, s. 44; Schematismus 1911, s. 122; Verzeichnis der Mitglieder, Zeitschr. f. Entom. N. F. 32, 1907, s. XXX.

SCHOLZ FRIEDRICH WILHELM – ojciec: mistrz kowalski Johann Gottlieb Scholz, matka: Johanna Eleonora z domu Bartel; Scholz był żonaty z Anną Luizą z domu Scholz.

Źródło: LA Berlin, Standesamt Jauer, Sterberegister 1903/112 (ancestry.de).

SCHRAMM AUGUSTIN JOSEPH – w rejestrze chrztów z Jodłowa (Thanndorf) figuruje pod datą 29 sierpnia 1773 Augustin Joseph (nie Johannes) Schramm; ojciec: rolnik Ignatz Schramm, matka: Te-

resa z domu Becker (przy innych dzieciach tej samej pary Beck); Schramm był żonaty z Anną Marią Siegert – w księdze chrztów parafii w Głubczycach odnotowano chrzty ich córki Beaty Albertyny Teresy 22 sierpnia 1804 roku i syna Roberta Augustina Theophila, późniejszego profesora gimnazjalnego w Kłodzku, 5 kwietnia 1808 roku.

Źródła: Alphabetisches Taufregister von Altneisbach, Neuneisbach und Thanndorf 1770-1889, s. (133) (www.schlesierland.de); ZA Opava, Consignatio baptizatorum in ecclesiam parochialis Leobschicensi 1804, s. (9); *ibid.* 1808, s. (5).

SCHUBE THEODOR – imiona w metryce chrztu: Theodor Eugen Ferdinand; ojciec: kupiec Theodor Hermann Schube, matka: Anna Augusta Otylia z domu Dressler; 20 lipca 1886 roku Schube ożenił się z Agatą, córką kupca Gustava Overwega; miał z nią trzy córki: urodzoną 8 września 1887 roku Elżbietę Otylię, urodzoną 22 lutego 1890 roku Agatę Johannę Cecylię i urodzoną 21 listopada 1891 roku Margaretę Helenę; jego najstarsza córka wyszła w roku 1913 za doktora Georga Heinricha Richarda Gruschke, a średnia w roku 1915 za doktora Waltera Ericha Paula Höhne; Schube zmarł będąc już wdowcem – jego żona zmarła rok przed nim.

Źródła: AP Wrocław, Parafia ewangelicka św. Elżbiety, księga chrztów 1860-62, k. 16, poz. 848; *ibid.*, Parafia ewangelicka św. Marii Magdaleny, księga chrztów 1887-1894, k. 14, 170, 278, poz. 1887/562, 1890/202, 1892/143; *ibid.*, księga małżeństw, k. 497, poz. 1886/111; *ibid.*, rejestr zgonów 1908-1946, s. 251; *ibid.*, USC Wrocław II, księga urodzeń 1891/4451; LA Berlin, Standesamt Breslau II, Heiratsregister 1913/407, 1915/334; *ibid.*, Sterberegister 1934/943 (ancestry.de).

SCHWAB ADOLF – imiona w metryce chrztu: Adolph Johannes Marcellin; ojciec: Georg Schwab, c. k. Wagenmeister (ze względu na wieloznaczność terminu, nie można go bez znajomości szczegółów przypisać do konkretnej rangi czy funkcji; wg metryki zgonu Schwaba jego ojciec był c. k. poborcą podatku od soli), matka: Wiktoria z domu Knobloch.

Źródła: SOA Zámrsk, římskokatolická fara Moravská Třebová, matriky narozených 1791-1808, k. 279; ZA Opava, římskokatolická fara Místek, matriky zemřelých 1871-901, s. 353.

SCHWEINITZ LUDWIG (LEWIS)

DAVID VON – ojciec: Hans Christian Alexander von Schweinitz, matka: Elisabeth z domu de Watten-

ville (uzupełnione w oparciu o źródła podane w biografii).

SEGETH CARL – imiona w metryce chrztu: Carl Franz; ojciec: Carl Segeth, księgowy Królewskiego Urzędu Górniczego w Tarnowskich Górach (Tarnowitz), matka: Karolina z domu Boehm; świadectwo dojrzałości uzyskał w Gimnazjum w Gliwicach.

Źródła: Nieberding-Gleiwitz, s. 77 (nr 109); Parafia św. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach, księga chrztów 1800-1827, księga VIII, k. 7 (familysearch.org).

SIEGERT GOTTLÖB

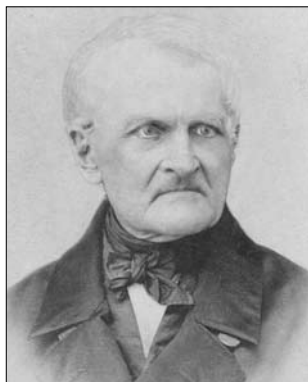

– portret ze zbiorów autora.

SOYAUX HERMANN

– portret z Bibliothèque nationale de France, département Société de Géographie, sygn. Portrait-1267.

SPATZIER JOHANN NEPOMUK FLORIAN

– ojciec: aptekarz Johann Spatzier, matka: Klara z domu Philipp.

Źródła: ZA Opava, římskokatolická fara Krnov, matriky narozených 1805-1827, s. 46; portr. ze zbiorów Moravské Zemské knihovny, sygn. Skř.10-1156.035,56.

SPRIBILLE FRANZ JOSEPH – ur. 29 stycznia 1841 roku, ojciec: leśniczy Franz Spribille, matka: Lucia z domu Mainusch; od 1870 roku Spribille był żonaty z Antonią Struck, z którą miał troje dzieci.

Źródło: LA Berlin, Standesamt Breslau V, Sterberegister 1921/61 (ancestry.de) oraz źródła podane w biografii.

STACHE KARL HEINRICH HECTOR GUIDO – ojciec: Hector Stache, prawnik, matka: Maria z domu Hanke.

Źródło: Stache G., Vita, w: De casuarinis nunc viventibus et fossilibus nonnulla, Vratislaviae [1855], s. 43-44.

STECHMANN HERMANN – imiona w metryce chrztu: Hermann August; ojciec: August Wilhelm Stechmann, matka: Karolina Julianna Henrietta z domu Magnus.

Źródło: Verzeichniss der an der St. Nicolai Kirche in Anclam Gebornen, Getauften, Getrauten und Gestorbenen im Jahre 1840, Gebornen und Getaufte, poz. 75 (familysearch.org).

STEFFENS HENRICH – jego dziadek ze strony ojca, Henrich, był właścicielem plantacji Steffenslust w regionie Berbice w Surinamie, tam

przyszedł na świat ojciec Steffensa, Henrich; matką Steffensa była Zuzanna Christina z domu Bang; Steffens od 1803 roku był żonaty z Hanną, córką kapelmistrza Reichardta.

Źródło: Alberti E., Lexicon der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen und Eutinischen Schriftsteller von 1829 bis Mitte 1866, 2. Abth. M-Z, Kiel 1868, s. 412-414.

STENZEL KARL GUSTAV WILHELM – matka: Maria z domu Bredow.

Źródło: Stenzel K. G. W., Vita, w: De trunco palmarum fossilium, Vratislaviae [1850], s. (20).

STEUDNER HERMANN

– ur. 1 września 1832 roku, imiona w metryce chrztu: Carl Julius Theodor Hermann; ojciec: Carl Theodor Hermann Steudner z Gryfowa (Greiffenberg), handlarz płótnem, matka: Julianna Luiza Matylda z domu von Monsterberg ze Zgorzelca (Görlitz).

Źródło: Fiedler F., Fiedler U., Lebensbilder aus der Oberlausitz, Bischofswerda 2017, s. 318-327; stąd również archiwalna fotografia popiersia Steudnera ze zniszczonego później pomnika w parku miejskim w Zgorzelcu.

SVĚŘÁK TOMÁŠ – ojciec: Jacob Svěrák, matka: Vinzenzia z domu Luniaček.

Źródło: MZA Brno, římskokatolický farní úřad Boskovic, matriky narozených 1846-1854, fol. 203.

TREVIRANUS LUDOLPH CHRISTIAN – matka: Katharina Margareta z domu Tallau; 13 marca 1826 roku Treviranus ożenił się we Wrocławiu z Augustą, córką profesora Christiana Augusta Langgutha.

Źródło: Buchenau F., Ludolph Christian Treviranus, Abhandlungen herausgegeben vom Naturwissenschaftlichen Verein zu Bremen 11, 1890, s. 344-360.

UECHTRITZ RUDOLF FRIEDRICH

CARL VON – matka: Johanna Eleonora z domu Simon; Uechtritz był ochrzczony 7 lutego 1840 roku we wrocławskim kościele św. Bernardyna.

Źródło: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Bernardyna, Taufbuch 1835-1843, s. 284, poz. 1840/34 (tu nazwisko panińskie matki zapisane jako Simon); Geburten, Schl. Prov. Bl. 109, 1839, s. 109, 310.

UECHTRITZ-SOHLAND MAXIMILIAN FRIEDRICH VON

– opracowanie A. W. B. v. Uechtritz jako rok jego urodzenia podaje rok 1785, a nie 1784; ojciec: Maximilian Rudolph Hiob von Uechtritz, matka: Fryderyka Charlotta z domu von Uechtritz. 19 stycznia 1837 roku, mając już 52 lata, ożenił się z 24-letnią Johanną Eleonorą, córką bogatego chłopca Johanna Gottlieba Simona ze wsi Jurcz (Jürtsch) koło Prochowic (Parchwitz).

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny, Traubuch 1834-1843, k. 126, poz. 1837/13; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 105, 1837, s. 87-88; Uechtritz A. W. B. v., Diplomatische Nachrichten adeliche Familien betreffend, Leipzig 1790, s. 190-191.

UHLIG VICTOR KARL – ojciec: arcyksiąży mistrz hutniczy Karl Uhlig, matka: Leopoldyna z domu Schmula.

Źródło: ZA Opava, rzymskokatolická fara Frýdek, matriky narozonych 1846-1869, Liskovec, s. 41.

UNVERRICHT KARL – zmarł 18 lutego 1883 roku w Jaworznie i tam dwa dni później został pochowany na cmentarzu katolickim; przy informacji o jego zgonie w księdze parafii ewangelickiej w Mysłowicach jako dzień jego urodzenia podano 28 stycznia.

Źródło: AP Katowice, Akta stanu cywilnego, parafia ewangelicka w Mysłowicach, księga zgonów 1857-1884, k. 199, bez numeru po poz. 7.

URBAN EMANUEL – ur. 4 listopada 1821 (źródła drukowane podają zazwyczaj datę 24 listopada); ojciec: dzierżawca majątku Johann Urban; matka: Katarzyna, córka Traugotta Samuela Ledera z nie istniejącej już wsi Březnice (Presnitz) w dawnym powiecie żateckim (Kreis Saaz) w północno-zachodnich Czechach; 6 marca 1848 roku Urban ożenił się w Opa-

wie z Rozalią, córką aptekarza Karla Klementa i Anny z domu Spatzier.

Źródła: ZA Opava, rzymskokatolická fara Příbor, matriky narozonych 1811-1834, s. 199; ZA Opava, rzymskokatolická fara sv. Ducha, matriky oddanych 1840-1846, k. 70.

VOELKEL JOSEF – matka: Johanna z domu Schiller.

Źródło: LA Berlin, Standesamt Neurode, Sterberegister 1906/10 (ancestry.de).

VOLKMANN GEORG ANTON

– portret z zachowanego tylko w niektórych egzemplarzach „Silesia subterranea” frontyspisu.

WAGNER WILHELM – imiona: Wilhelm Heinrich Philipp; ojciec: Georg Wagner, matka: Emma z domu Koehler.

Źródło: Deutschland, Geburten und Taufen 1558-1898, <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/N5L3-QZN>.

WANKA VON LENZENHEIM

THEODOR – imiona w metryce chrztu: Theodor Josef; ojciec: major w stanie spoczynku Theodor Wanka von Lenzenheim urodzony w Mladé Boleslavi (Jungbunzlau) w Czechach, syn Emanuela Wanki i Wilhelminy z domu Müller, matka: Natalia, córka Georga Oleownika, kupca we Frysztacie, i Anny z domu Gasch.

Źródło: ZA Opava, ewangelický farní úřad Orlová, matriky narozonych 1862-74, s. 343-344.

WEBERBAUER OTTO – jego ojciec Johann August Weberbauer pochodził z Chróściny (Kraschen) koło Góry (Guhrau); zawodu piwowara uczył się w browarze Körnera w Stanisławie (Stonsdorf) w powiecie jeleniogórskim (Kreis Hirschberg); w roku 1831 ożenił się z najstarszą córką Körnera, Fryderyką Augustą. Weberbauer został ochrzczony 23 maja 1846 roku we wrocławskim kościele św. Marii Magdaleny. Na chrzcie otrzymał imiona Emil Otto August.

Źródła: AP Wrocław, ewangelicka parafia św. Marii Magdaleny, Taufbuch 1844-1848, k. 418, poz. 1846/305; Doma A., Johann August Weberbauer, Schl. Prov. Bl. N. F. 7, 1868, s. 152-156.

WEBSKY MARTIN – ojciec: Christian Martin Websky, matka: Karolina z domu Kramsta; Websky był żonaty z urodzoną ok. 1825 roku w Krasiejowie (Krascheow) Marią, córką komisarza fabrycznego Schnackenberga i jego żony Julii z domu Fabricius; jego żona zmarła 9 dni po nim, 6 grudnia 1886 roku.

Źródła: Geburten, Schl. Prov. Bl. 80, 1824, s. 93; LA Berlin, Standesamt Berlin III, Sterberegister 1886/1557, 1886/1602 (ancestry.de).

WEEBER HEINRICH CAESAR – ojciec: Philipp Weeber, matka: Józefa z domu Liebich; Weeber ożenił się 12 lipca 1842 roku w Brnie z Franciszką Teklą, córką Johanna von Welzenstein i jego żony Tekli z domu Illich.

Źródło: MZA Brno, římskokatolický farní úřad sv. Janů Brno, matriky oddaných 1784-1855, s. 438.

WEISS JOSEF GUSTAV ADOLF – ojciec: weterynarz (nie lekarz!) Joseph Weiss, syn Josepha, mistrza kowalskiego z Širokého Brodu (Breitenfurth) koło Mikulovic (Niklasdorf), i Hedwig z domu Primer z Supikovic (Saubsdorf), matka: Józefa, córka mistrza tkackiego Ignaza VIELHAUERA ze Zlatých Hor (Zuckmantel) i pochodzącej z tego samego miasta Josephy z domu Hanel.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Jeseník, matriky narozených 1831-1852, k. 67-68.

WENZELIDES CARL – imiona w metryce chrztu: Carl Franz Seraphin; ojciec: Carl Wenzelides, matka: Elżbieta z domu Lehnert.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Panny Marie Opava, matriky narozených 1766-1808, s. 12.

WERNER ABRAHAM GOTTLOB – matka: Maria Regina z domu Holstein.

Źródło: Hugo Ph., A. G. Werner's Geburtsjahr, Abh. Naturf. Ges. Görlitz 6, 1851, s. 138.

WETSCHKY MAX – w akcie zgonu odnotowano imiona Eugen Max; w akcie urodzenia syna Ernsta Friedricha (1891) i w aktach zgonu córki Anny Doroty (1885) oraz syna Johannes'a Alfreda (1908) jako jego żona figuruje Maria Hedwig z domu Hermann; w akcie ślubu siostry Wetschky'ego Otylii Luizy z aptekarzem Augustem Hermannem Eschertem (1883) jako jej rodzice odnotowani są Gustav Friedrich Wetschky i Luiza z domu Gemuseus.

Źródła: LA Berlin, Standesamt Gnadenfeld, Geburtsregister 1891/1; ibid., Heiratsregister 1883/2; ibid., Sterberegister 1885/2, 1908/4, 1927/2 (ancestry.de).

WICHURA MAX ERNST – ojciec: Ernst, syn Johanna Christoph'a Wichury, lekarza w Byczynie (Pitschen), matka: Konstancja, córka Carla Adolpha Rode, inspektora kancelaryjnego w Brzegu (Brieg); pobrali się 7 listopada 1812 roku w Brzegu.

Źródła: AP Opole, Ewangelicka Gmina Wyznaniowa w Brzegu, Aufgebotsbuch 1796-1823, s. 258; Heirathen, Schl. Prov. Bl. 56, 1812, s. 463.

WIMMER FRIEDRICH CHRISTIAN HEINRICH – 9 czerwca 1843 roku ożenił się w Oławie (Ohlau) z Otylią Charlottą Walter ze Zwierzętnika (Thiergarten) pod Oławą.

Źródło: Heirathen, Schl. Prov. Bl. 118, 1843, s. 199.

WINKLER CARL – imiona w metryce chrztu: Carl Johann; ojciec: Andreas Winkler, matka: Eufrozyna z domu Gorivoda.

Źródło: ZA Opava, Extractus Matricae Baptizatorum in Ecclesia Parochiali Kranowicensi 1820, s. (9); ibid., Extractus Matricae Copulatorum in Ecclesia Parochiali Kranowicensi 1819, s. (2).

WINKLER HEINRICH WILHELM

– portret z: Winkler H. W., *Erinnerungen aus meinem Leben*, 1. Teil, Breslau 1921.

WINKLER HUBERT – do aktu ślubu podał imiona Hubert Joseph Paul; matka: Weronika z domu Schneidenbach; 4 czerwca 1919 roku ożenił się we Wrocławiu z Kathariną Elsą Charlottą, urodzoną 22 sierpnia 1899 roku w Świdnicy córką urzędnika pocztowego Paula Reitera i jego żony Selmy z domu Heyde.

Źródło: LA Berlin, Standesamt Breslau II, Heiratsregister 1919/580 (ancestry.de).

WOCKE MAXIMILIAN FERDINAND

– jego ojciec, aptekarz Friedrich Georg Heinrich Wocke ożenił się 27 stycznia 1802 roku z Johanną Zuzanną Rozyną Giesel. Miał z nią sześcioro dzieci, które wszystkie zmarły bardzo wcześnie. Ostatnią z nich była Paulina Augusta urodzona 16 maja 1809 roku, która zmarła 12 lipca 1809 roku. Dwa dni po niej, 14 lipca 1809 roku, zmarła też żona Wockego. Po raz drugi Wocke ożenił się 6 lutego 1811 roku z wdową Johanną Fryderyką Eleonorą Gebuhr z domu Hänsel. Maximilian Ferdinand był piątym dzieckiem z tego małżeństwa. Jego cztery starsze siostry – Otylia Fryderyka, Georgia Augusta, Otylia Augusta i Wilhelmina Amalia – zmarły przed jego urodzeniem.

Źródła: AP Wrocław, USC Wrocław II, księga zgonów 1906/2339; Geburten, Schl. Prov. Bl. 36, 1802, s. 291; ibid. 38, 1803, s. 189; ibid. 49, 1809, s. 570; ibid. 55, 1812, s. 183; ibid. 57, 1813, s. 566; ibid. 62, 1815, s. 88; ibid. 67, 1818, s. 556; ibid. 72, 1820, s. 552; Heirathen, ibid. 35, 1802, s. 179; ibid. 53, 1811, s. 176; Todesfälle, ibid. 36, 1802, s. 398; ibid. 50, 1809, s. 89; ibid. 57, 1813, s. 90; ibid. 60, 1814, s. 278; ibid. 64, 1816, s. 190; ibid. 72, 1820, s. 368.

WOESLER RICHARD JOSEF – ojciec:

zarządca browaru, później właściciel majątku ziemskiego Josef Woesler, matka: Bertha z domu Huste; Woesler ożenił się 2 października 1905 roku w Komprachcicach (Komprachtschütz) z nauczycielką Marią Franciszką, urodzoną 23 czerwca 1876 roku w Dutum (obecnie część miasta Rheine w Westfalii) córką rolnika Johanna Schneyinka i jego żony Anny Marii z domu Schröder.

Źródło: LA Berlin, Standesamt Komprachtschütz, Heiratsregister 1905/14 (ancestry.de).

WUSSIN JOSEPH – ojciec: Johann Wussin (!),

adiunkt komisji do spraw zadłużenia, matka: Teresa; Wussin zmarł w Brnie jako emerytowany c. k. dyrektor budowy dróg w wieku 59 lat, 21 stycznia 1813 roku; pochowany został dwa dni później; przyczyna śmierci: udar mózgu.

Źródła: DA Wien, Pfarramt St. Stephan, Wien I, Taufbuch 1753-1754, k. 72; MZA Brno, římskokatolický farní úřad sv. Janů Brno, matriky zemřelých 1784-1852, s. 331.

ZEISBERGER DAVID – pierwszy jego bio-

graf Edmund von Schweinitz podał, że urodził się 11 kwietnia i taką datę powtarzają wszystkie drukowane źródła, jednak wg metryki kościelnej Zeisberger został ochrzczony 2 marca 1721 roku; jego rodzice, David, syn Eliasa Zeisbergera, i Rozyna, córka Matheusa Schneydera, wzięli ślub 3 lipca 1718 roku.

Źródło: ZA Opava, římskokatolická fara Suchdol nad Odrou, matriky narozných, oddaných, zemřelých 1693-1784, k. 25, 200.

ZEPLICHAL ANTON – wg metryki chrztu

jego nazwisko powinno pisać się Ceplichal; ochrzczony został w kościele św. Marcina w Trzebiczu 12 maja 1737 roku, otrzymując imiona Anton Dominik; jego ojciec Jan Ceplichal, syn Krystiana, 25 grudnia 1710 roku ożenił się z Zuzanną Kondelą, z którą miał trzech synów – Franza Gottfrieda, Josepha Dominika i Johanna; po śmierci pierwszej żony w roku 1724 ożenił się 15 października 1726 roku z Weroniką Woldan; z małżeństwa tego pochodziło pięcioro dzieci: Joseph, Franz Xaver, kolejni Joseph, Anna Maria i jako piąty Anton Dominik.

Źródła: MZA Brno, římskokatolický farní úřad sv. Martina Třebíč, matriky oddaných 1705-1790, s. 60, 186, matriky narozných 1693-1733, s. 318, 360, 506, 672, 696, 730, 769, 1733-1769, s. 69, matriky zemřelých 1701-1771, s. 115.

INDEKS NAZWISK PRZYRODNIKÓW WYSTĘPUJĄCYCH W TEKSTACH BIOGRAMÓW

Indeks zawiera odnośniki do haseł słownika, w których pojawiają się poszczególne nazwiska. Pogrubioną czcionką oznaczono nawiska będące hasłami pierwszego i drugiego tomu. Nazwiska z tomu pierwszego oznaczone są odnośnikiem (I). Odnośnik (I, II) oznacza hasło z tomu pierwszego, do którego w tomie drugim zamieszczone zostały uzupełnienia. Przy każdym nazwisku z tomu drugiego obok krótkiej informacji podano numer strony, na której znajduje się hasło, oraz odnośniki do innych haseł. Kursywą oznaczono nazwiska osób, których biografie autor zamierza umieścić w kolejnych tomach słownika.

A

- Abel Erich (1919-1995), austriacki biolog, prof. w Wiedniu → Pax
- Adam Jean Louis (1777-1830), ogrodnik w Vitry pod Paryżem → Buder
- Aderhold Rudolf (12.2.1865 Bad Frankenhausen – 17.3.1907 Berlin), fitopatolog i mykolog, 25** →, Jacky
- Afzelius Adam (1750-1837), botanik szwedzki, prof. w Uppsali → Kleynhoff
- Ahl Christoph Gustav Ernst (1898-1945), herpetolog i ichtiolog, kustosz Muz. Przyr. w Berlinie → Moszkowski
- Ahrens August (1779-1841), aktor i uczony prywatny, entomolog → Richter Carl Friedrich Wilhelm
- Albertini Johannes Baptist von (17.2.1769 Neuwied am Rhein – 6.12.1831 Berthelsdorf), duchowny, florysta (I, II, 431)** → Curie, Eschenbach, Krüger, Oettel
- Albrich Linus (1827-1908), wrocławski witrażownik, malarz porcelany i lepidopterolog* → Goetschmann
- Allescher Andreas (1828-1903), nauczyciel i mykolog z Mochachium → Sorauer
- Alpheraky Siergiej Nikolajewicz (1850-1918), rosyjski podróżnik, ornitolog i entomolog → Herz
- Alt Antonin (17.8.1806 Braunau – 10.9.1888 Brunn), zakonnik, kustosz muzeum gimnazjalnego w Opawie, 26**
- Althaus Ernst Friedrich (22.11.1828 Saynerhütte bei Koblenz – 27.11.1899 Berlin), starosta górniczy, geolog (I, II, 431)**
- Andraszek Edmund (Ferdinand Lorenz Heinrich) (22.10.1784 Freudenthal – 24.6.1837 Warszawa), zakonnik, przyrodnik (I, II, 431)**
- André Christian Karl (20.3.1763 Hildburghausen – 19.7.1831 Stuttgart), pedagog, dziennikarz, mineralog (I, II, 431)**
- Ansorge Bruno (24.4.1855 Frankenstein i. Schl. – 5.12.1897 Punta Arenas), chemik, florysta, 27** → Callier
- Appel Otto (1867-1952), biolog, dyr. Biol. Inst. Rolnictwa i Leśnictwa w Berlinie → Sorauer
- Appellöf Jakob Johan Adolf (1857-1921), szwedzki zoolog, konserwator w Bergen, prof. w Uppsali, kier. Stacji Zool. w Fiskebäckskil → Pax
- Appun Karl Ferdinand (24.5.1820 Bunzlau – 15.7.1872 Mazaruni/Gujana Brytyjska), podróżnik i przyrodnik (I, II, 431)** → Martin
- Archer William Andrew (1894-1973), botanik amerykański, kustosz narodowego arboretum w Waszyngtonie → Ducke
- Arends Georg Adalbert (1863-1952), hodowca roślin, właściciel firmy ogrodniczej w Wuppertalu → Wocke Erich
- Arndt Rudolph Gottfried (31.3.1835 Bialken – 29.9.1900 Greifswald), psychiatra, przyrodnik, 28**
- Arndt Walther (8.1.1891 Landeshtut – 26.6.1944 Brandenburg), zoolog, kustosz Muzeum Przyrodniczego w Berlinie, 30** → Förster Carl, Pax, Schlott
- Ascherson Paul Friedrich August (1834-1913), lekarz i botanik, prof. w Berlinie → Bachmann, Baumann, Beschornier, Degenkolb, Gürke Max, Hertzsch, Kotschy Oskar, Lessing, Pauli, Ruhmer, Schumann, Sintenis Paul, Thalheim Reinhold, Winkler Adolph
- Assmann Johann Carl August (27.10.1819 Breslau-26.9.1896 Breslau), rysownik, litograf, entomolog, 32** → Bleisch, Hoyoll, Loew, Neustädt, Prittwitz, Standfuss
- Assmann Paul Gustav Bernhard (3.1.1881 Dresden – 10.4.1967 Berlin-Wilmersdorf), geolog, 34** → Grundey, Quitzow
- Atze Christian Gottlieb (24.8.1736 Gottesberg – 11.6.1826 Wüstegiersdorf), pastor, autor dzieł przyrodniczych, 36** → Atze Benjamin
- Atze Friedrich Benjamin (1738 Gottesberg – 6.7.1810 Schmiedeberg), urzędnik, entomolog, 37**
- Auerswald Bernhard (1818-1870), mykolog, prof. w Lipsku → Niessl
- Auras Reinhold (1848-1926), wrocławski kupiec i przyrodnik* → Schröder
- Aurivillius Per Olof Christopher (1843-1928), szwedzki entomolog, dyr. Muz. Przyr. w Sztokholmie → Pfitzner

B

- Bach August (1821-1872), austriacki notariusz i przyrodnik → Loew
- Bach Michael (1808-1878), nauczyciel i przyrodnik w Boppard → Goldfuss
- Bachmann Franz Ewald (21.6.1856 Lissa – 4.6.1931 Berlin-Charlottenburg), lekarz, przyrodnik, 39** → Firlé
- Baenitz Carl Gabriel (28.1.1837 Marienwalde – 3.1.1913 Breslau), nauczyciel, botanik (I, II, 431)** → Callier, Dziadzko, Richter Erdmann
- Baer William Gustav (17.4.1867 Herrnhut – 16.9.1934 Tharandt), ornitolog i entomolog, 41** → Stolz, Uttendörfer, Woehl
- Baier Anton (18.5.1843 Rosenthal – 26.3.1915 Troppau), nauczyciel, przyrodnik, 43**
- Bail Carl Adolph Emmo Theodor (5.5.1833 Haynau – 30.9.1922 Danzig), nauczyciel, mykolog, 44**

- Baker John Gilbert (1834-1920), botanik angielski, pracownik ogrodu bot. w Kew → Bachmann, Bresler
- Bandmann Siegfried (8.6.1864 Neumarkt i. Schl. – 13.5.1894 Breslau), stomatolog, mykolog, 47**
- Bannerth Benedikt Joseph (15.2.1791 Stodoll – 24.4.1835 Königshütte), lekarz, kolekcjoner skamieniałości, 47**
- Barbey William (1842-1914), szwajcarski polityk i botanik, zięć Pierre'a Edmonda Boissiera → Ruhmer
- Baron Oscar Theodor (8.9.1847 Repsch – 7.9.1926 Oberglogau), przyrodnik i podróżnik, 48**
- Barratte Jean François Gustave (1857-1920), francuski botanik, kustosz Muz. Hist. Nat. w Paryżu
- Bartonec Franz (17.8.1850 Budischowitz – 19.12.1924 Háj ve Slezsku), działacz gospodarczy, geolog (I, II, 431)**
- Bartsch Ferdinand Gottlieb Moritz (24.11.1809 Karlsruhe O/S. – 5.1868 Ohlau), nauczyciel, florysta, 49**
- Bartsch Franz (1836-1910), austriacki urzędnik skarbowy i botanik → Hein
- Bary Heinrich Anton de (1831–1888), botanik, prof. we Freiburgu, Halle i Strassburgu → Bail, Brefeld, Sorauer
- Bätke Gustav Ludwig Franz (1815-1868), aptekarz w Berlinie, botanik → Winkler Adolph
- Bau Walter Theodor (29.1.1888 Kleinwelka – 9.6.1967 Königsfeld), nauczyciel, przyrodnik, 50**
- Baumann Carl (12.4.1819 Breslau – 5.2.1874 Oppeln), nauczyciel, florysta, 51**
- Baumgartner Julius (1870-1955), austriacki urzędnik finansowy, briolog → Kern
- Bäumler Johann Andreas (1847-1924), rzeźnik i mykolog z Bratysławy → Niessl
- Bayr Johann Nepomuk (21.3.1802 Gross-Krosse – 14.2.1870 Steyr-Reicherschwab), urzędnik kolejowy, botanik, 52 → Žlik Andreas**
- Beccari Odoardo (1843-1920), włoski botanik i podróżnik, uczony prywatny → Moszkowski
- Beck von Mannagetta und Lerchenau Günther (1856-1931), austriacki botanik, prof. w Wiedniu i Pradze → Mitschke, Schur, Thalheim Reinhold
- Becker Ewald Gustav (14.3.1846 Breslau – 7.2.1873 München), geolog i paleontolog, 54**
- Becker Lothar August Adalbert (4.4.1825 Nieder-Leschen – ok. 1901), przyrodnik, pisarz i podróżnik, 54**
- Becker Wilhelm (1874-1928), nauczyciel i botanik → Limpricht
- Behlau Alban Thadäus Daniel (1876-?), asystent mistrza zmianowego, entomolog → Behlau*
- Behlau Joachim Arthur (9.6.1910 Bismarckhütte – po 1944), algolog, nauczyciel, asyst. we wrocławskim ogrodzie botanicznym, 56**
- Behm Ludwig Eduard Emil (1800-1880), szczeciński lekarz i botanik → Hertzsch
- Beinert Carl Christian (15.1.1793 Woitsdorf – 20.12.1868 Charlottenbrunn), aptekarz, przyrodnik (I, II, 432)**
- Beinling Theodor Rudolf Berthold (2.9.1825 Breslau – 26.4.1900 Breslau), nauczyciel, przyrodnik, 56 → Stricker**
- Bellardi Luigi (1818-1889), włoski nauczyciel, zoolog, paleontolog i entomolog, kustosz Muz. Przyr. w Turynie → Loew
- Benner Carl Max Conrad (20.7.1854 Löwenberg – 9.6.1931 Warmbrunn), pastor, lepidopterolog, 57 → Benner Ernst**
- Benner Max Ernst Theodor (11.4.1883 Troitschendorf – po 1939), nauczyciel, przyrodnik, 58 → Benner Max**
- Berchtold von Ungarschitz Bedřich Karel Eugen (1781-1876), czeski lekarz i botanik → Kablik
- Berendt Georg Carl (1790-1850), gdański lekarz i przyrodnik, badacz bursztynów → Loew
- Berg Otto Karl (1815-1866), botanik i farmakolog, prof. w Berlinie → Gürke Toni, Schumann
- Berger Alwin (1871-1931), kustosz Ogr. Bot. w La Mortola, dyr. Działu Bot. Muz. Przyr. w Stuttgartu → Kirchner
- Berger Andreas Reinhold (30.11.1824 Breslau – 19.1.1850 Breslau), paleobotanik, 59**
- Bergius Karl Heinrich (1790–1818), farmaceuta i botanik, badacz flory Kraju Przylądkowego w Pd. Afryce → Lessing
- Berkeley Miles Joseph (1803-1889), angielski duchowny, badacz roślin zarodnikowych → Bail
- Bernhardt August Peter (1831-1879), leśnik, dyr. Akademii w Hannoversch Münden → Borggreve
- Bernstein Heinrich Agathon (22.9.1828 Breslau – 19.4.1865 Batanta/Indonezja), lekarz, ornitolog (I, II, 432) → Bartsch, Dittrich Gustav**
- Philipp Bertkau (1849-1894), zoolog, prof. w Poppelsdorf → Zimmermann
- Bertsch Karl (1878-1965), nauczyciel, botanik i paleobotanik → Schubert Karl Heinrich
- Beschorner Friedrich Wilhelm Christian (23.3.1806 Breslau – 20.12.1873 Owinsk), psychiatra, botanik, 60**
- Besser Willibald (1784-1842), polski botanik pochodzenia niemieckiego, dyr. Ogr. Bot. w Krzemieńcu → Lessing, Schott
- Beyer Gustav Rudolf Adolf (1.10.1852 Thiergarten – 6.7.1932 Berlin-Tempelhof), nauczyciel, botanik, 61**
- Beyrich Heinrich Ernst (31.8.1815 Berlin – 9.7.1896 Berlin), geolog (I) → Dresler, Kosmann**
- Beyschlag Franz Heinrich August (1856-1935), geolog, prezes Pruskiego Inst. Geol., prof. w Berlinie → Assmann Paul
- Bętkowski Walerian (21.12.1899 Nowosielce – 23.11.1964 Zabrze), nauczyciel, przyrodnik, działacz na rzecz ochrony przyr., 61**
- Białucha Karl (30.1.1884 Podewils – 30.12.1961 Lübben), nauczyciel, kustosz zbiorów przyr. opolskiego muzeum, 63 → Dziadko**
- Bilimek Dominik (1813-1884), duchowny katolicki, botanik i zoolog → Schott
- Bitter Friedrich August Georg, (1873-1927), botanik, twórca ogr. bot. w Bremie, prof. w Getyndze → Moszkowski, Wiesenthal
- Blaauw Anton Hendrik (1882-1942), holenderski botanik i fitofizjolog, prof. w Wageningen → Buder
- Bleich Eduard Josef Ludwig (27.1.1813 Nimptsch – 8.8.1900 Strehlen), lekarz, badacz okrzemek, 64 → Janisch, Kirchner, Thalheim Ludwig**

Blochmann Friedrich (1858-1931), zoolog, prof. w Rostocku i Tybindze → Fickert

Blottner Karl Ludwig (18.7.1773 Fraustadt – 25.2.1802 Reinerz), lekarz, botanik, 66

Boelman Hensem Adriaan Cornelis (1893-1945), urodzony w Indonezji holenderski aptekarz i botanik → Kleynhoff

Boettger Caesar Rudolf (1888-1976), zoolog, prof. w Berlinie i Brunszwiku → Tetens

Boettger Oskar (1844-1910), zoolog i paleontolog specjalizujący się w herpetologii → Herz

Boissier de Sauvages de Lacroix François (1706-1767), francuski lekarz i botanik, prof. w Montpellier → Nathhorst

Bolton James (1735-1799), angielski tkacz, szynkarz, rysownik i przyrodnik → Geisler

Boltshauser Heinrich (1853-1899), szwajcarski nauczyciel, fitopatolog, mykolog i entomolog → Kirchner

Bönigk Otto von (26.10.1821 Glogau – 12.9.1870 Neuenkirchen, Westfalia), oficer, ornitolog, 67

Bönninghausen Clemens Maria Franz von (1785-1864), starosta powiatu Coesfeld, prawnik, lekarz-homeopata, botanik → Weihe

Borgesen Fredrik Christian Emil (1866-1956), botanik duński, bibliotekarz w Ogr. Bot. w Kopenhadze → Kirchner

Borggreve Bernard Robert August (6.7.1836 Magdeburg – 5.4.1914 Wiesbaden), leśnik, prof. w Poppelsdorf i Hannoversch Münden, 67 → Rohnert

Borkhausen Moritz Balthasar (1760-1806), przyrodnik i leśnik → Atze Benjamin

Borkowski Roman (1882-1963), polski botanik, doc. we Lwowie i Krakowie, prof. WSR w Krakowie → Cebulski

Born Paul (1859-1928), szwajcarski przemysłowiec i entomolog → Pawlitschek

Bornmüller Joseph Friedrich Nicolaus (1862-1948), ogrodnik, botanik i podróżnik, kustosz Zielnika Haussknechta w Weimarze → Sintenis Paul, Sośka

Bösenberg Friedrich Wilhelm (1841-1903), kupiec w Pforzheim, arachnolog → Zimmermann

Boxberger Leo von (1879-1950), prawnik, ornitolog → Natorp

Branco Carl Wilhelm Franz von (1844-1928), geolog i paleontolog, prof. w Królewcu, Tybindze i Berlinie → Assmann Paul

Brauer August Bernhard (1863-1917), ichtiolog, dyr. Muzeum Zoologicznego w Berlinie → Arndt Walther

Braun Alexander Carl Heinrich (1805-1877), botanik, prof. w Karlsruhe, Freiburgu Bryzgowijskim, Giessen i Berlinie → Gürke Max, Helmerich, Kirchner, Ploesel, Ruhmer, Schuchardt

Braun Johannes Max (1859-1893), syn Alexandra, ogrodnik w Heidelbergu i St. Petersburgu → Schumann

Braun Gustav Adolf (1826-1913), nauczyciel i kustosz zbiorów przyrodniczych w Opawie → Hein, Schnack

Braun-Blanquet Josias (1884-1980), botanik szwajcarski, twórca fitosocjologii → Schubert Karl Heinrich

Brause Guido Georg Wilhelm (7.8.1847 Kochanowitz – 17.12.1922 Berlin), oficer, badacz paproci, 70 → Limpricht, Moszkowski

Brefeld Julius Oskar (19.8.1839 Telgte, Westfalia – 7.1.1925 Berlin-Schlachtensee), mykolog, prof. w Eberswalde, Münster i Wrocławiu, 71 → Gürke Max, Zukal

Brehm Christian Ludwig (1787-1864), proboszcz w Renthendorfie koło Neustadt an der Orla, ornitolog → Martin, Natorp

Bresadola Giacomo (1847-1929), włoski duchowny i mykolog → Sintenis Paul

Bresler Karl Adolph Moritz (8.1802 Breslau – 10.1841 River, Anglia), lekarz, botanik, 74

Breuer Richard Rudolf Heinrich Maria (29.3.1865 Troppau – 9.12.1945 Wien), stomatolog, paleontolog, 75

Bridel Samuel Élisée de (1761-1828), botanik szwajcarski, bibliotekarz w Gotha → Ludwig

Brieger Friedrich Gustav (1900-1985), botanik i genetyk, od 1933 w Anglii, od 1936 w Brazylii → Limpricht

Brinkmann Matthias (1879-1969), nauczyciel, prof. Akad. Pedagogicznej w Bytomiu, przyrodnik → Graw

Bronny Theophil (26.2.1864 Timmendorf – 18.2.1940 Schwientochlowitz), nauczyciel, malarz, przyrodnik (I, II, 432)

Bröske Max Wilhelm Hugo (27.10.1869 Elbing – 2.11.1939 Hindenburg), weterynarz, dyr. rzeźni, taternik, botanik, 75

Brotherus Viktor Ferdinand (1849-1929), fiński nauczyciel w Vaasa, briolog → Schröder

Brown Keith Spalding (1938-), amerykański chemik pracujący w Brazylii, entomolog → Prittzwitz

Brugmans Sebald Justinus (1763-1819), holenderski lekarz i botanik, dyr. Ogródu Bot. w Lejdzie → Burkhardt

Brzenskot August (14.7.1879 Kunzendorf – 20.2.1958 Cham), bytomski nauczyciel i florysta, 77

Brzezak Gustav August Johann (16.5.1863 Loslau – 22.10.1910 Beuthen O/S), bytomski nauczyciel i przyrodnik, 78

Bubák Franz (1866-1925), botanik i fitopatolog, prof. Wyższej Szkoły Technicznej w Pradze → Jacky

Buch Leopold Christian von (26.4.1774 Stolpe – 4.3.1853 Berlin), uczony prywatny, geolog (I) → Blottner

Buch Otto (27.4.1848 Karlsmarkt – po 1884), botanik, nauczyciel, 78

Buchenaus Franz Georg Philipp (1831-1906), nauczyciel w Bremie, botanik → Callier, Curie

Buchner Paul Ernst Christof (1886-1978), biolog, prof. w Greifswaldzie, Wrocławiu i Lipsku

Buchs Max Joseph Arthur (8.3.1872 Neisse – 16.11.1944 Liebenenthal), nauczyciel seminaryjny, przyrodnik, 79 → Aderhold, Dittrich Gustav, Schubert Karl Heinrich, Werner Alois

Buder Hermann Walter Johannes (16.11.1884 Berlin – 13.7.1966 Halle), botanik, prof. w Lipsku, Greifswaldzie, Wrocławiu i Halle, 81 → Behlau

- Buek Johannes Nicolaus (1779-1856), aptekarz we Frankfurcie nad Odrą, botanik → Hertzsch, Winkler Adolph
- Bunge Alexander Georg von (1803-1890), botanik i podróżnik, prof. w Dorpacie (Tartu) → Lessing
- Burda Joseph (22.2.1861 Schlausewitz – 17.6.1927 Namslau), mistrz kominiarski, florysta, 83** → Schramm
- Bureau Louis Édouard (1830-1918), francuski lekarz, botanik i entomolog, dyr. zielnika Muz. Hist. Nat. w Paryżu → Schumann
- Bürgener Oskar (1876-1966), nauczyciel gimnazjalny, botanik → Burmeister
- Burgess Edward (1848-1891), amerykański projektant jachtów i entomolog → Zeller
- Burkhardt Christian Friedrich (6.1.1785 Hoop/Surinam – 24.2.1854 Niesky), aptekarz, botanik, 84** → Rath, Stiebler
- Burman Johannes (1707-1780), holenderski lekarz i botanik, prof. w Amsterdamie → Claudius, Kleynhoff
- Burman Nicolaas Laurens (1734-1793), holenderski botanik, prof. w Amsterdamie → Kleynhoff
- Burmeister Karl Hermann Konrad (1807-1892), przyrodnik, lekarz, nauczyciel, prof. w Halle, dyr. Museo Publico w Buenos Aires → Loew
- Burmeister Paul Adolf Hugo (24.10.1844 Greifswald – 20.2.1928 Grünberg), nauczyciel, przyrodnik, 86**
- Buser Robert (1857-1931), botanik szwajcarski, konserwator zielnika de Candolle'a w Genewie → Callier
- Büsgen Moritz (1858-1921), botanik, prof. w Jenie, Eisenach i Hannoversch Münden → Aderhold
- Buzek Karol (28.10.1882 Nieder Lischna – 14.6.1936 Velký Polom), nauczyciel, botanik i geolog (I, II, 432)**
- C** Cabanis Jean Louis (1816-1906), ornitolog, dyr. Muz. Przyr. w Berlinie → Sintonis Max
- Callier Alfons (29.6.1866 Spremberg – 29.4.1927 Bunzlau), aptekarz, botanik, 88** → Hellwig, Kunisch, Richter Erdmann, Schoepke
- Camerlander Carl von (11.8.1861 Hermannstadt – 17.1.1892 Wien), geolog austriacki, badacz Jesioników, 89**
- Candolle Casimir Pyrame de (1836-1918), botanik szwajcarski, prof. w Genewie → Bachmann, Lessing
- Carl Alois (4.4.1765 Eberndorf – 11.9.1831 Ungarisch Hradisch), lekarz, botanik, 90**
- Caspary Johann Xaver Robert (1818-1887), botanik, prof. i dyr. ogr. bot. w Królewcu → Ruhmer
- Castracane degli Antelminelli Francesco Saverio (1817-1899), włoski ksiądz i przyrodnik, badacz okrzemek → Janisch
- Cebulski Alojzy (17.1.1896 Ludźmierz – 13.7.1928 Ludźmierz), nauczyciel, propagator ochrony przyrody, 91** → Czudek, Jojko, Skiba
- Černjavski Pavle (1892-1969), rosyjski botanik, kustosz zbiorów zielnikowych w Belgradzie → Soška
- Cetti Francesco (1726-1778), włoski jezuita, zoolog i matematyk → Piesch
- Chamisso Adelbert von (Louis Charles Adélaïde de) (1781-1838), poeta, podróżnik i botanik niemiecki francuskiego pochodzenia → Lessing
- Charpentier Toussaint von (22.11.1779 Freiberg – 4.3.1847 Brieg), starosta górniczy, entomolog (I, II, 432)**
- Chaussy Carl Louis (13.1.1846 Kupferberg – 19.7.1888 Kupferberg), aptekarz, przyrodnik, 92**
- Chaussy Ernst Louis (?-1874), aptekarz, przyrodnik* → Chaussy
- Chmielewski Gracjan Adam (ok. 1840-1930), polski pedagog i botanik → Postel
- Christoph Hugo Theodor (Hugo Fedorovitsch) (1831-1894), pochodzący z Niemiec rosyjski entomolog → Herz
- Chun Carl Friedrich Gustav (1.10.1852 Höchst am Main – 11.4.1914 Leipzig), zoolog (I, II, 432)** → Folgner, Zimmermann
- Ciesielski Teofil (1847-1916), polski botanik, prof. i dyr. ogr. bot. we Lwowie → Buch, Schur
- Claudius Heinrich (Hendrik) (ok. 1655 Breslau – przed 1697), aptekarz, rysownik fauny i flory Przylądka Dobrej Nadziei, 93**
- Claussen Peter Heinrich (1877-1959), botanik i mykolog, prof. w Marburgu → Brefeld
- Cleyer Andreas (1634-1697/98), niemiecki lekarz i botanik w służbie holenderskiej → Claudius
- Cloos Hans (1885–1951), geolog niemiecki, prof. we Wrocławiu i Bonn* → Jojko
- Cochler Ferdinand Rudolf (1795-1853), aptekarz, kolekcjoner mineralów i skamieniałości* → Bannrth
- Cogho August (12.12.1816 Hermsdorf am Kynast – 11.11.1891 Schreckendorf), leśnik i przyrodnik, 94**
- Cogniaux Célestin Alfred (1841-1916), belgijski nauczyciel i botanik → Sintonis Paul
- Cohn Ferdinand Julius (24.1.1828 Breslau – 25.6.1898 Breslau), botanik, pionier bakteriologii (I, II, 432)** → Bleisch, Brefeld, Buch, Chaussy, Dittrich Gustav, Dyhrenfurth, Eidam, Folgner, Janisch, Jungck, Kirchner, Schober, Schröder, Steger, Thalheim Ludwig
- Coler Johannes (1566 Adelsdorf – 23.10.1639 Parchim), pastor, przyrodnik (I, II, 432)**
- Conda August Carl Joseph (1809-1849), czeski lekarz i mykolog → Kablik
- Cori Carl Isidor (1865-1954), austriacki zoolog, dyr. Stacji Zool. w Trieście, prof. w Pradze → Pax
- Courtois Richard Joseph (1806-1835), belgijski lekarz i botanik → Weihe
- Cramer Pieter (1721-1776), holenderski kupiec i entomolog, → Atze Benjamin
- Crantz Heinrich Johann Nepomuk (1722-1797), pochodzący z Luxemburga lekarz i botanik, prof. w Wiedniu → Hartmann
- Creutzmann (?-?), inspektor zakładów karnych w Prettin, Żaganiu, Insterburgu i Strzegomiu, entomolog* → Pfitzner
- Cromer Achilles (? Neisse – 13.5.1596 Brünn), lekarz, florysta (I, II, 432)**
- Curie Pierre Frédéric (Peter Friedrich) (28.6.1777 Montmirail/Szwajcaria – 19.2.1855 Berthelsdorf), nauczyciel, florysta, 96** → Eschenbach, Oettel
- Czech Karl (29.1.1830 Gross Rauden – 27.12.1907 Dresden), nauczyciel, przyrodnik, 97**

Czmok Emanuel (15.12.1867 Zernik – 13.6.1934 Gleiwitz), mistrz hutniczy, florysta i etnograf (I, II, 432)

Czudek Andrzej (5.1.1901 Marklowice – 16.9.1968 Oberhausen/Bawaria), nauczyciel, konserwator przyrody, 99 → Burda, Jojko, Skiba

D

Dammer Carl Lebrecht Udo (1860-1920), kustosz ogrodu bot. w Berlinie → Bachmann

Dannehl Franz (1870-1947), przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi, entomolog → Raebel

Dassonville Charles Léon Marguerite (1864-1935), francuski oficer, weterynarz i przyrodnik → Eidam

Degen Árpád von (1866-1934), botanik węgierski, prof. w Budapeszcie → Formánek

Degenhardt Oswald (1830-1890), geolog, urzędnik górniczy → Janik

Degenkolb Hermann (19.12.1843 Eilenburg – 18.10.1919 Dresden), florysta, sadownik, 101

Denke Christian Frederick (1775-1838), amerykański nauczyciel, misjonarz i przyrodnik ze słaskimi korzeniami → Kramsch

Depéret Charles Jean Julien (1854-1929), francuski geolog i paleontolog, prof. w Lyonie → Wegner

Detmer Wilhelm (1850-1930), botanik, prof. gleboznawstwa i fizjologii roślin w Jenie → Aderhold

Dewoletzky Rudolf Johann Hugo (17.4.1858 Antonienhütte – 2.2.1909 Mödling), nauczyciel, przyrodnik, 101

Dieckoff L. A. (1802-1854), szczeciński aptekarz i entomolog → Stricker

Diedler Robert Max Paul (1869-po 1926), ogrodnik we Wrocławiu i Głogowie → Stein

Diels Friedrich Ludwig Emil (1874-1945), botanik, prof. i dyr. Ogrodu Bot. w Berlinie → Grumann, Limpricht, Wiesenthal

Dittrich Georg Gideon Gustav (4.5.1875 Oels – 6.3.1955 Gütersloh), nauczyciel, mykolog, 102

Dittrich Julius (10.12.1866 Silberberg – 25.8.1933 Silberberg), nauczyciel, przyrodnik, 104

Dittrich Rudolf (23.12.1850 Breslau – 19.12.1922 Breslau), nauczyciel, entomolog (I, II, 432) → Duda, Schoepke, Schröder

Dobrovský Josef (1753-1829), czeski teolog, filolog i sławista zajmujący się też zagadnieniami przyrodniczymi → Carl

Doflein Franz Theodor (1873-1924), zoolog, prof. w Monachium, Freiburgu Bryzgowijskim i Wrocławiu → Arndt Walther, Schlott

Dohrn Carl August (1806-1892), szczeciński kupiec, entomolog i podróżnik → Mielke, Zeller

Dombrowski Raoul von (1833-1896), czeski oficer, leśnik, autor wielu dzieł o tematyce łowieckiej → Cogho

Dörfler Ignaz (1866-1950), botanik austriacki, kustosz zielnika Uniw. w Wiedniu → Bröske, Callier, Formánek, Krause Anton

Döring Adolph Reinhold (2.4.1804 Piotrków Trybunalski – 16.9.1878 Brieg), nauczyciel, entomolog (I) → Assmann August, Hoyoll,

Jüttner, Neustädt, Prittwitz, Standfuss

Doubleday Henry (1808-1875), angielski entomolog i ornitolog → Zeller

Douglas John William (1814-1905), angielski urzędnik celny, entomolog → Zeller

Drescher Johann Nepomuk Walter Eberhard (10.2.1872 Ellguth – 17.4.1938 Beuthen), uczony prywatny, kustosz muzealny, przyrodnik (I, II, 433) → Gabriel, Torka, Waschek

Drescher R. (?-?), autor opracowania o utworach kredowych okolic Lwówka Śl. → Dresler

Dresler Ernst Friedrich (1824 Rabishau? – 9.8.1909 Löwenberg), nauczyciel, kantor, przyrodnik, 105

Drzeżga Benon (16.6.1871 Morgenroth – 21.2.1945 Miasteczko Śl.), ksiądz, florysta, 106

Ducke Adolf Georg Ludwig (27.10.1874 Wien – 5.1.1959 Fortaleza/Brazylia), entomolog i botanik, 106

Duda Paul Theodor Oswald Friedrich (11.4.1869 Brieg – 21.11.1941 Habelschwerdt), lekarz, wybitny badacz muchówek, 109

Dufaure Jean-Pierre (?-?), francuski biolog specjalizujący się w herpetologii → Pax

Dunker Wilhelm Bernhard Rudolph (21.2.1809 Eschwege – 13.3.1885 Marburg), malakozoolog i paleontolog (I, II, 433)

Durand Ernest Armand (1872-1910), francuski botanik, badacz flory Libii → Ruhmer

Dusén Per (1855-1926), szwedzki inżynier, botanik i podróżnik → Ansoerge

Dyhrenfurth Hermine (1852 Puschwitz – 13. 10.1918 Breslau), briolozka, 112 → Lettgau

Dziadko (Dziaczko, Dziatzko) Carl Jakob (15.7.1858 Königshütte – 10.2.1923 Gleiwitz), inspektor hutniczy, florysta, 112
→ Białucha

Dzierżon Jan (16.1.1811 Lowkowitz – 26.10.1906 Lowkowitz), duchowny, pszczelarz (I) → Buch, Waschek

E

Ebert Heinz (1907-1983), niemiecki geolog i entomolog pracujący w Brazylii, prof. w São Paulo → Prittwitz

Eck Heinrich Adolf (13.1.1837 Gleiwitz – 11.3.1925 Stuttgart), geolog, badacz formacji triasowych (I) → Dresler

Ecke Hans-Georg (2.5.1902 Tschammendorf – 4.2.1945 Belgia), właściciel majątku ziemskiego, ornitolog, 114 → Floericke

Ecklon Christian Friedrich (1795-1868), duński farmaceuta i botanik, badacz flory Pd. Afryki → Lessing

Eckstein Karl Georg Wilhelm (1859-1939), leśnik i entomolog, prof. w Eberswalde → Parusel

Edwards Henry (1827-1891), pochodzący z Anglii amerykański aktor, pisarz i entomolog → Zeller

Edwards William Henry (1822-1909), amerykański przedsiębiorca i entomolog → Baron

Egger Johann Nepomuk Georg (1804-1866), austriacki lekarz i entomolog → Loew

Egler Walter Albert (1924-1961), brazylijski botanik i agronom niemieckiego pochodzenia → Ducke

- Ehrenberg Christian Gottfried (1795–1876), niemiecki zoolog, geolog i ekolog, twórca mikropaleontologii, prof. w Berlinie → Berger, Bleisch, Werneck
- Eichler August Wilhelm (1839–1887), botanik, od 1878 prof. i dyr. ogrodu botanicznego w Berlinie → Aderhold, Gürke Max, Schumann
- Eidam Michael Emil Eduard (6.9.1845 Nürnberg – 21.9.1901 Garmisch), mykolog, kier. Stacji Kontroli Nasion we Wrocławiu, 115** → Jungck, Kirchner
- Eimer Gustav Heinrich Theodor (1843–1898), zoolog, prof. w Tybindze → Fickert
- Eisenreich Gustav Ignatz (10.7.1867 Siedlímow – 13.2.1945 Dresden), nauczyciel i przyrodnik (I)** → Bialucha, Grundey, Keilholz, Werner Alois
- Eitner Eugen (15.1.1839 Breslau – 8.7.1921 Breslau), kupiec, lichenolog, 116** → Hellwig, Kunisch, Schoepke
- Endler Friedrich Gottlob (12.3.1763 Lüben – 7.7.1822 Breslau), rysownik i litograf (I, II, 433)** → Mattuschka
- Endlicher Stephen Ladislaus (1804–1849), botanik austriacki, prof. i dyr. ogrodu botanicznego w Wiedniu → Rath
- Engler Heinrich Gustav Adolf (25.3.1844 Sagan – 10.10.1930 Berlin), botanik (I)** → Bachmann, Baumann, Buder, Degenkolb, Firle, Fol-gner, Fritze, Gürke Max, Gürke Toni, Hellwig, Limpricht, Moszkowski, Nagel, Niedenzu, Rupp, Schumann, Sintenis Paul, Stein, Winkler Moritz, Wocke Erich, Zimmermann
- Ens Faustín (15.2.1782 Rottweil – 5.3.1858 Bregenz), nauczyciel i przyrodnik (I, II, 433)** → Alt
- Erlanger Carlo von (1872–1904), podróżnik i przyrodnik, badacz Afryki → Preiss
- Eschenbach Johann Friedrich (2.7.1757 Leipzig – 2.5.1813 Bunzlau), lekarz, botanik, 118** → Oettel
- Escherich Karl Leopold (1871–1951), leśnik, entomolog → Baer
- Escluse Charles de l' (Clusius Carolus) (19.2.1526 Arras – 4.4.1609 Leiden), lekarz i botanik (I, II, 433)** → Gemeinhardt
- Ettingshausen Constantin von (1826–1897), pionier paleobotaniki w Austrii, prof. w Wiedniu i Grazu → Schlehán
- Everken Carl Florenz Eduard (28.10.1824 Paderborn – 23.10.1880 Paderborn), prawnik, briolog, 119** → Hellwig

F

- Fabri Johann Ernst (1755–1825), geograf, prof. w Jenie i Erlangen* → Thielisch
- Fabricius Johan Christian (1745–1808), duński entomolog, prof. w Kopenhadze i Kilonii → Prittwitz
- Falck Carl Martin Alfred Immanuel (1844–1871), szwedzki botanik, współpr. „Botaniska Notiser” → Nave
- Falck Richard (1873–1955), niemiecki mykolog, prof. w Hannoversch Münden, od 1933 na emigracji, zmarł w USA → Brefeld
- Fechner Karl (Carl) August (17.3.1803 Sohrau – 4.2.1880 Görlitz), nauczyciel, przyrodnik, 122**
- Fedczenko Aleksiej Pawłowicz (1844–1873), rosyjski podróżnik i przyrodnik → Loew
- Fedde Friedrich Karl Georg (1873–1942), nauczyciel, botanik, współpracownik Muz. Bot. w Berlinie* → Grumann, Kinscher, Limpricht, Sintenis Paul
- Fehringer Otto (1887–1964), nauczyciel gimnazjalny, ornitolog → Natorp
- Felsmann Carl (20.4.1822 Zirlau – 11.11.1892 Dittmannsdorf), lekarz, florysta (I, II, 433)** → Callier, Fritze
- Fenzl Eduard (1808–1879), botanik austriacki, dyr. ogrodu botanicznego w Wiedniu → Arndt Rudolph, Kablik
- Feuerstacke Raimund Ewald Karl (1848–1915), nauczyciel, koleopterolog → Kolbe
- Fickert Karl Rudolf Dietrich (3.9.1849 Breslau – 26.3.1904 Tübingen), zoolog, asyst. w Tybindze, 123** → Seidel Gustav Adolph
- Fiedler Karl August Heinrich (10.2.1833 Neisse – 22.1.1899 Breslau), nauczyciel, mineralog (I, II, 433)**
- Fiek Emil (23.8.1840 Usch – 21.6.1897 Cunnersdorf), aptekarz, botanik (I, II, 433)** → Ansoerge, Arndt Rudolph, Bachmann, Bartsch, Bau-mann, Becker Lothar, Callier, Degenkolb, Dresler, Eitner, Figert, Fincke, Firle, Fritze, Fuchs, Geisler, Güntzel-Becker, Hellwig, Heuser, Jackisch, Jungck, Kotschy Oskar, Krüger, Kunisch, Langner, Latzel, Mielke, Nagel, Nuchte, Paul Karl, Pauli, Petri, Plosel, Postel, Remer, Richter Erdmann, Rupp, Schaubé, Schmäck, Schmidt Friedrich Hermann, Schmula, Schoepke, Schröder, Schulze, Schur, Sintenis Paul, Stein, Strähler, Tappert, Wiemann, Winkler Moritz, Ziesche, Zimmermann, Żlik Oskar
- Figert Ernst Wilhelm (18.1.1848 Gross Krichen – 21.4.1925 Liegnitz), nauczyciel, botanik, 125** → Callier
- Fincke August (31.1.1805 Lissa – 2.8.1873 Krappitz), aptekarz, florysta, 126**
- Finsch Otto Friedrich Hermann (8.08.1839 Warmbrunn – 31.01.1917 Braunschweig), podróżnik, ornitolog, etnograf (I)** → Sintenis Max
- Firle Max Rudolph Carl (8.11.1856 Breslau – 10.11.1881 Breslau), chemik, florysta, 128** → Bachmann
- Fischer Emil (1868–1954), szwajcarski lekarz i entomolog → Grützner
- Fischer Friedrich Ernst Ludwig (1782–1854), pochodzący z Niemiec botanik rosyjski, dyr. Ogr. Bot. w St. Petersburgu → Lessing
- Fischer Johann Gustav (1819–1889), nauczyciel i współpracownik Muz. Przyr. w Hamburgu → Schadenberg
- Fischer von Röslerstamm Josef Emanuel (1787–1866), austriacki producent makaronu, lepidopterolog → Zeller
- Fixsen Johann Heinrich (1825–1899), urodzony w Rosji niemiecki podróżnik i entomolog → Herz
- Fleischer Bohumil (1847–1913), czeski ksiądz, botanik → Dziadko
- Fleischer Franz von (1801–1878), botanik, prof. w Hohenheim → Kirchner

Fleischer Johannes (11.10.1582 Breslau – 7.8.1608 Jamestown), lekarz, florysta (I, II, 433)

Fliegel Walter Gotthard Waldemar (1873-1947), geolog, prof. w Berlinie → Assmann Paul

Floerike Kurt Karl Ehrenreich (23.3.1869 Zeitz – 29.10.1934 Stuttgart), przyrodnik, pisarz i podróżnik, 128 → Baer, Rohnert

Flotow Julius von (9.3.1788 Pitzerwitz – 15.8.1856 Breslau), oficer, lichenolog (I, II, 433) → Ilgner

Focke Wilhelm Olbers (1834-1922), lekarz w Bremie, botanik, wybitny badacz mieszańców → Bayer

Folgener Victor Alfred Oswald (19.2.1861 Tillowitz – 15.6.1927 Wien), botanik, adiunkt Hochschule für Bodenkultur w Wiedniu, 131

Formánek Eduard Johann (7.4.1845 Klattau – 9.8.1900 Dafne/Grecja), nauczyciel, botanik, podróżnik, 132 → Ansorge

Formánek Romuald (1857-1927), czeski urzędnik pocztowy, entomolog → Formánek

Förster Carl (7.12.1854 Wiesenthal – 31.8.1923 Landeshut), pastor, entomolog, 135

Förster Hermann Georg Wilhelm Traugott (20.12.1864 Ohlau – 9.3.1936 Gross Strehlitz), nauczyciel, przyrodnik, 136

Frank Albert Bernhard (1839-1900), fitofizjolog i fitopatolog, prof. w Lipsku i Berlinie → Sorauer

Franko Johannes (1545-1617), lekarz i botanik, badacz flory Łużyc → Oettel

Franko Theodor (ok. 1851-1915), urzędnik celny w Katowicach, entomolog → Raebel

Frauenfeld Georg von (1807-1873), austriacki przyrodnik, kustosz gabinetu dworskiego w Wiedniu → Kablik

Frech Fritz Daniel (17.3.1861 Berlin – 28.9.1917 Aleppo/Syria), geolog i paleontolog (I) → Halfar, Tetens, Wegner

Freiberg Wilhelm (1879-1967), urzędnik kolejowy, botanik → Graw

Fresenius Johann Baptist Georg Wolfgang (1808-1866), lekarz we Frankfurcie nad Menem, botanik → Weihe

Frey Heinrich (1822-1890), pochodzący z Niemiec szwajcarski entomolog, prof. w Zurychu → Zeller

Freyer Christian Friedrich (1794-1885), urzędnik magistratu w Augsburgu, wybitny entomolog → Standfuss

Freyr Josef Franz (1845-1903), czeski inżynier i botanik → Dresler, Sintenis Paul

Fries Elias Magnus (1794-1878), szwedzki botanik i mykolog, prof. w Lund i w Uppsali → Benner Ernst

Frisch Jodocus Leopold (29.10.1714 Berlin – 14.10.1786 Grünberg), pastor, przyrodnik (I, II, 434)

Frisch Karl von (1886-1982), austriacki biolog, prof. w Rostocku, Wrocławiu i Monachium, laureat Nagrody Nobla → Schlott

Fritsch Karl von (1838-1906), niemiecki geolog i paleontolog, prof. w Halle → Quitzow

Fritze Richard (6.11.1841 Rybnik – 22.4.1903 Leubus), aptekarz, botanik, podróżnik, 137 → Dziadzko, Stein, Winkler Moritz

Fröhlich Gottfried (4.8.1734 Eibau – 24.7.1804 Wigandsthal), lekarz, przyrodnik, 139 → Oettel

Fuchs Ernst (ok. 1800-po 1863), nauczyciel, botanik, 140

Funck Heinrich Christian (1771-1839), aptekarz, briolog, współzałożyciel Tow. Bot. w Regensburgu → Grummann, Hessler

Funke Emil (1856-1922), przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi, podróżnik, entomolog → Herz

Fürnrohr August Emanuel (1804-1861), nauczyciel i przyrodnik z Regensburga → Kablik

Fuss Johann Michael (Mihály) (1814-1883), siedmiogrodzki pastor i botanik → Schur

G

Gabriel Conrad (17.11.1841 Neisse – 14.9.1937 Neisse), oficer, koleopterolog, ornitolog, 143

Gagnepain François (1866-1952), francuski botanik, dyr. Muz. Hist. Nat. w Paryżu → Schumann

Galle Johann Gottfried (1812-1910), niemiecki astronom, matematyk i meteorolog, prof. we Wrocławiu → Chaussy, Steger

Gandoger Jean Michel (1850-1926), francuski duchowny i botanik → Schur

Garcke Christian August Friedrich (1819-1904), botanik, kustosz Muz. Bot. w Berlinie → Niedenzu, Richter Erdmann, Schumann, Werner Alois

Gardner George (1810-1849), szkocki podróżnik i przyrodnik → Lessing

Gebauer Johann Carl August (1799-po 1867), urzędnik administracyjny, kolekcjoner minerałów → Klose

Geer Charles de (1720-1778), pochodzący z Holandii szwedzki entomolog i przemysłowiec → Zeller

Geheeb Adalbert (1842-1909), aptekarz i botanik, badacz mszaków → Fritze

Geinitz Hans Bruno (1814-1900), geolog niemiecki, prof. i dyr. muzeum w Dreźnie → Dresler, Kablik

Geisler Anton Felix (7.1.1776 Gleiwitz – 29.4.1826 Jakobsvalde), lekarz, botanik, rysownik grzybów, 144 → Matzek

Gemeinhart Johann Caspar (25.9.1691 Lauban – 10.2.1741 Lauban), lekarz i botanik, 146 → Hertzsch, Oettel

Gerhardt Julius (18.1.1827 Buchwald – 18.11.1912 Liegnitz), nauczyciel, przyrodnik (I) → Callier, Figert, Gabriel, Kolbe, Postel

Germar Ernst Friedrich (1786-1853), prof. i dyr. Muz. Mineralogicznego w Halle, entomolog → Richter Carl Friedrich Wilhelm

Gersdorf Adolf Traugott von (20.3.1744 Rengersdorf – 16.6.1807 Meffersdorf), uczony prywatny, przyrodnik (I) → Fröhlich, Ludwig, Oettel

Geyer Julius (Gyula) (15.9.1828 Bielitz – 28.9.1900 Zipser Neudorf), nauczyciel, przyrodnik (I, II, 434)

Geyer Otto Franz (1924-2002), geolog i paleontolog, prof. w Stuttgarcie → Becker Ewald

Giebel Christian Gottfried Andreas (1820-1881), zoolog i paleontolog, prof. w Halle → Loew

Gierth Gustav (1863-1938), preparator, przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi → Pfitzner

Gilg Ernst Friedrich (1867-1933), kurator Muzeum Bot. w Berlinie → Bachmann, Moszkowski, Schumann

- Gistel (Gistl) Johannes Nepomuk Franz Xaver (1809-1873), nauczyciel i konserwator muzealny w Monachium → Neygenfind
- Glocker Ernst Friedrich (1.5.1793 Stuttgart – 15.7.1858 Stuttgart), geolog i mineralog (I, II, 434) → Berger, Heinzel**
- Gloger Constantin Wilhelm Lambert (17.9.1803 Kasischka bei Gross Karlowitz – 30.12.1863 Berlin), nauczyciel, zoolog (I) → Borggreve**
- Göbel Carl Christoph Traugott Friedemann (1794-1851), chemik i botanik, prof. w Jenie i Dorpacie → Hausleutner
- Goeldi Emil August (1859-1917), przyrodnik szwajcarski, twórca i dyr. Museu Paraense w Belém w Brazylii → Ducke
- Goeppert Heinrich Robert (25.7.1800 Sprottau – 18.5.1884 Breslau), botanik i paleobotanik (I, II, 434) → Ansorge, Assmann August, Bannerth, Becker Lothar, Beinling, Berger, Bleisch, Buch, Burghardt, Dresler, Firle, Folgner, Geisler, Güntzel-Becker, Hausleutner, Heinzel, Helmrich, Kirchner, Lehmann, Loew, Mossler, Rath, Remer, Schadenberg, Schumann, Sintenis Paul, Stein, Stiebler, Stricker**
- Goetel Walery (1889-1972), polski geolog i paleontolog, prof. w Krakowie → Szajnocha
- Goethe Johann Wolfgang von (1749–1832), jeden z najwybitniejszych przedstawicieli niemieckiej literatury, przyrodnik o wszechstronnych zainteresowaniach → Grummann, Ludwig, Manger Karl Wilhelm
- Goetschmann Friedrich Heinrich Theodor (6.5.1852 Fischbach – 30.5.1912 Obernigk), nauczyciel, entomolog, 147 → Stertz, Wutzdorff**
- Goldfuss Georg August (1782-1848), zoolog i paleontolog, prof. w Bonn → Goldfuss
- Goldfuss Otto Gottfried (6.5.1831 Poppelsdorf – 6.1.1905 Halle), malakozolog, pracownik firm sprzedających okazy przyrodnicze, 148 → Schimmel**
- Gothan Walther (1879-1954), paleobotanik, kier. Pracowni Paleobotaniki i Węgla Niemieckiej Akademii Nauk → Klose
- Grabowski Heinrich Emanuel (11.7.1792 Leobschütz – 1.10.1842 Breslau), aptekarz, florysta (I, II, 434) → Fincke, Fuchs, Geisler, Jüttner, Kablik, Rath, Remer, Stiebler, Weihe, Wiemann**
- Grabowsky Friedrich Johann (27.1.1857 Marggrabowa – 20.1.1929 Breslau), przyrodnik, podróżnik, dyr. ogr. zool. we Wrocławiu (I, II, 434)**
- Graebner Karl Otto Robert Peter Paul (1871-1933), botanik, kustosz Muzeum Bot. w Berlinie → Beschorner, Degenkolb
- Grashoff Carl Wilhelm Ferdinand (1879–1916), zawodowy zbieracz okazów przyrodniczych → Moszkowski
- Grässner Fürchtegott (1826-1898), nauczyciel, ornitolog i entomolog → Schmäck, Sintenis Eduard
- Gravenhorst Johann Ludwig (14.11.1777 Braunschweig – 14.1.1857 Breslau), zoolog (I, II, 434) → Berger, Bresler, Fickert, Manger Johann Wilhelm, Matzek, Stillfried**
- Graw Anton Johann (9.1.1881 Wolsdorf – po 1942), nauczyciel, briolog, 150**
- Greiff Richard (1829-1892), lekarz i zoolog, prof. w Marburgu → Floericke
- Grentzenberg Robert (1823-1886), gdański kupiec i entomolog → Paul Wilhelm Heinrich
- Grey Thomas de (1843-1919), angielski polityk, entomolog → Zeller
- Grube Adolph Eduard (18.5.1812 Königsberg – 23.6.1880 Breslau), zoolog (I, II, 434) → Assmann August, Fickert, Steger, Zimmermann**
- Gruhl Emil Moritz Kurt (24.2.1888 Lissa – 8.1.1970 Wiesbaden-Bierstadt), nauczyciel, przyrodnik, 151 → Burmeister**
- Grummann Vitus Johannes (3.3.1899 Jacobsdorf – 12.12.1967 Berlin), nauczyciel, lichenolog, 152**
- Grundey Victor Ernst Max Franz (10.2.1856 Cosel – 16.1.1946 Berlin), geodeta, paleontolog, 153 → Langenhan, Quitzow**
- Grunert Julius Theodor (1809-1889), leśnik, prof. w Eldena i Eberswalde → Borggreve
- Grüning Georg (1862-1926), lekarz wojskowy, botanik → Limpricht*
- Grunow Albert (1826-1914), chemik i algolog → Janisch, Nave
- Grützner Hermann Emil (25.12.1857 Patschkau – po 1928), nauczyciel, entomolog, 155 → Raebel**
- Grzybowski Józef (1869-1922), polski geolog i paleontolog, prof. w Krakowie → Szajnocha
- Günther Friedrich Christian (1726-1774), lekarz w Kahla w Turyngii, ornitolog → Piesch
- Günther Johann (1659 Aschersleben – 8.11.1745 Striegau), lekarz i przyrodnik, 156**
- Günther Johann Christian (10.10.1769 Jauer – 18.6.1833 Breslau), aptekarz i botanik (I) → Fincke, Fuchs, Geisler, Lehmann, Remer, Weihe, Werner Hermann, Wiemann**
- Güntzel-Becker Heinrich Christian Rudolph (20.10.1798 Wohlau – 22.3.1871 Wohlau), aptekarz i botanik, 157 → Rath, Stiebler, Winkler Adolph**
- Gürich Georg Julius Ernst (25.09.1859 Guttentag – 16.8.1938 Berlin), geolog i paleontolog (I, II, 434)**
- Gürke Robert Louis August Max (17.11.1854 Beuthen an der Oder – 16.3.1911 Berlin), kustosz Muzeum Bot. w Berlinie, 158 → Bachmann, Gürke Toni, Schumann**
- Gürke Toni (Alwine Antonie) z d. Lindenberg (1.3.1857 Berlin – 18.4.1935 Görlitz), ilustratorka dzieł botanicznych, 160 → Gürke Max, Schumann**
- Gurlt Ernst Friedrich (13.10.1794 Drentkau – 13.8.1882 Berlin), prof. weterynarii, zoolog (I, II, 434)**

H

- Haberhauer Ludmilla z d. Kindermann (1825-1866), żona handlarza okazami przyrodniczymi Josefa Haberhauera → Loew
- Hackauf Theodor (?-1922), urzędnik kolejowy w Katowicach i Nysie, entomolog → Raebel*
- Hackel Eduard (1850-1926), botanik austriacki, prof. gimnazjalny w St. Pölten → Winkler Moritz

- Halácsy Eugen (Jenő) von (1842-1913), austriacki lekarz i botanik → Formánek
- Halfar Anton (21.10.1836 Ratsch b. Katscher – 21.11.1893 Berlin), geolog, 162** → Wilschowitz
- Handmann Martin (1872-1947), lekarz, ornitolog → Rörig
- Handmann Rudolf Michael (1841-1929), austriacki jezuita i przyrodnik → Werneck
- Hanitsch Richard (1860-1940), niemiecki zoolog, demonstrator na Uniw. w Liverpoolu, dyr. Raffles Museum w Singapurze → Mitschke
- Hanke Gustav Adolph Wilhelm (24.10.1854 Löwen – 2.9.1929 Kentschkau), entomolog i ornitolog, 163**
- Hannemann Johann Friedrich Ferdinand (ok. 1816-1876), insp. ogrodnicy w Prószkowie* → Stein
- Hantken Von Prudnik Maximilian (Miksa) (26.9.1821 Jablunkau – 26.6.1893 Budapest), geolog, pierwszy dyr. Królewskiego Węgierskiego Inst. Geol., 164**
- Harms Hermann August Theodor (1870-1942), pracownik Muzeum Bot. w Berlinie → Bachmann, Limpricht, Schumann
- Harper Robert Almer (1862-1946), botanik amerykański, dyr. Ogrodu Bot. w Nowym Jorku → Brefeld
- Hartert Ernst Johann Otto (1859-1933), niemiecki ornitolog, kustosz muzeum Rothschilda w Tring → Baron
- Hartert Claudia Bernardine Elisabeth, z d. Reinard (1863-1958), ornitolog, żona Ernsta Harterta → Baron
- Hartlaub Carl Johann Gustav (1814-1900), lekarz, podróżnik i ornitolog z Bremy → Sintenis Max
- Hartmann Franz Xavier (22.7.1736 Braunsdorf – 2.5.1791 Linz), lekarz i botanik, 166**
- Hauck Ferdinand (1845-1889), austriacki urzędnik pocztowy w Trieście, algolog → Sintenis Paul
- Hauer Franz von (1822-1899), austriacki geolog i paleontolog, dyrektor Zakładu Geologicznego w Wiedniu → Alt
- Hauer Joseph (1888-1970), nauczyciel, kustosz zbiorów przyr. w Karlsruhe → Pax
- Hausknecht Heinrich Karl (1838-1903), botanik niemiecki, kustosz zbiorów zielnikowych w Jenie → Callier, Fritze
- Hausleutner Johann Ludwig Erdmann (11.9.1805 Reichenbach – 26.8.1851 Reichenbach), aptekarz i botanik, 167**
- Haynald Stephan Franz Ludwig (Lajos) von (1816-1891), węgierski arcybiskup, przyrodnik → Schott
- Heck Lutz (Ludwig Georg Heinrich) (1892-1983), zoolog, dyr. ogrodu zoologicznego w Berlinie → Arndt Walther
- Hedwig Johannes (1730-1799), lekarz i botanik, dyr. Ogrodu Bot. w Lipsku, „ojciec briologii” → Hessler, Ludwig
- Hegyí Dezső (1873-1926), węgierski fitopatolog i mykolog → Kirchner
- Heidinger Wilhelm Karl von (1795-1871), geolog i mineralog austriacki, dyr. Zakładu Geol. w Wiedniu → Kablik
- Hein Theodor (16.8.1841 Wien – 12.11.1907 Wien), nauczyciel w Opawie i Wiedniu, briolog, 168** → Kalmus
- Heincke Friedrich (1852-1929), ichtiolog, dyr. Inst. Biol. na wyspie Helgoland → Martin
- Heine Jakob Gottlieb Ferdinand (1809-1894), prawnik, ornitolog → Martin
- Heinroth Katharina Bertha Charlotte, z d. Berger (1897-1989), zoolog, dyr. ogrodu zoologicznego w Berlinie → Arndt Walther
- Heinroth Oskar (1871-1945), zoolog, twórca i dyr. berlińskiego Aquarium → Arndt Walther
- Heinzel Philipp Gustav (12.1.1817 Breslau – 1883 Breslau), botanik, prof. Akad. Rolniczej w Prószkowie, 170**
- Heldreich Theodor Heinrich Hermann von (1822-1902), botanik niemiecki, dyr. Ogrodu Bot. w Atenach → Formánek
- Hellriegel Hermann (1831-1895), chemik rolny i fizjolog roślin, kier. stacji doświadczalnych w Dahme i Bernburgu → Sorauer
- Hellwig Theodor Rudolf Ludwig Emil Kasimir (24.3.1837 Pirnig – 18.6.1921 Grünberg), nauczyciel, przyrodnik, 171** → Callier, Everken
- Helmrich Carl (10.3.1833 Schweidnitz – 8.3.1868 Breslau), lekarz i botanik, 172**
- Hennicke Carl Richard (1865-1941), lekarz, publicysta, ornitolog → Riesenthal
- Hennings Paul Christoph (1841-1908), botanik niemiecki, pracownik ogrodów botanicznych w Kilonii i Berlinie, wydawca „Hedwigii” → Buchs, Sintenis Paul
- Henry Aimé Constant Fidèle (1801-1875), rysownik, litograf, mykolog → Bail
- Henschel August Wilhelm Eduard Theodor (20.12.1790 Breslau – 24.7.1856 Breslau), lekarz i botanik (I, II, 434)** → Bresler, Ilgner
- Hensel Reinhold Friedrich (1.09.1826 Adelnau – 6.11.1881 Oppeln), zoolog i paleontolog (I, II, 434)**
- Hering Eduard (1842-1911), oficer, entomolog → Paul Heinrich Wilhelm
- Hermstädt Sigismund Friedrich (1760-1833), niemiecki aptekarz, chemik, technolog, wykładowca w Berlinie i Freibergu → Schur
- Herrmann F. (?-?), pomolog w Prószkowie* → Aderhold
- Herter Gustav Adolf Wilhelm Konrad (1891-1980), zoolog, prof. w Berlinie → Uttendörfer
- Herter Wilhelm Gustav Franz (1884-1958), botanik i mykolog, badacz flory Urugwaju → Brause
- Hertzsch Hermann (29.12.1819 Zossen – 16.3.1856 Zehden), farmaceuta, florysta, 173** → Schaub
- Herz Alfred Otto (14.10.1852 Hoyerswerda – 12.7.1905 St. Petersburg), entomolog, podróżnik, 174**
- Herzenstein Salomon Markowicz (1854-1894), rosyjski zoolog specjalizujący się w ichtiologii → Herz
- Hess Christian (1803-1874), szczeciński nauczyciel, botanik i meteorolog → Hertzsch
- Hessler Carl (15.8.1798 – 1822), badacz mszaków, 176**
- Hetschko Alfred (7.10.1854 Stadlo – 9.1.1933 Komorní Lhotka), nauczyciel, entomolog (I, II, 435)**
- Heuffler von Hohenbühl Ludwig (1817-1885), austriacki urzędnik, historyk, pisarz i botanik → Nave, Schur, Žlik Andreas

- Heurck Henri van (1838-1909), belgijski chemik i algolog → Janisch
- Heuschkel Paul (?-?), kolekcjoner kaktusów z Weissenfels → Gürke Toni
- Heuser Paul (27.5.1834 Gross Kniegnitz – 9.7.1905 New York), pastor, lekarz i florysta, 176**
- Heyde Franz (8.5.1757 Froschmühle b. Oberglogau – 30.8.1820 Bad Salzbrunn), jezuita, botanik, 177**
- Heyer Carl Justus (1797-1856), leśnik, prof. w Giessen → Cogho
- Hieronymus Georg Hans Emmo Wolfgang (15.2.1846 Schöneiche – 18.1.1921 Berlin), botanik (I) → Brause, Dresler, Hellwig, Limpricht, Schadenberg, Schoepke, Schröder**
- Hilbig Werner (1935-), botanik, pracownik uczelni w Halle i Monachium → Gemeinhardt
- Hillmann Johanes (1881-1943), nauczyciel, lichenolog → Grummann
- Hilse Friedrich Wilhelm (29.11.1820 Nieder-Längenbielau – 29.3.1871 Breslau), nauczyciel, algolog (I) → Bleisch, Janisch, Kirchner, Thalheim Ludwig**
- Hinke Oskar (1871-1929), nauczyciel, przyrodnik → Kolbe*
- Hintze Carl (17.8.1851 Breslau – 28.12.1916 Breslau), mineralog (I) → Grundey, Langenhan, Wegner**
- Hintze Friedrich (?-?), nauczyciel w Trzemienu koło Szczecinka i w Pelczy koło Drezdenka, briolog → Graw
- Hoeger Alexander (13.2.1813 Görlitz – 5.6.1882 Landeshut), nauczyciel, florysta (I) → Strähler**
- Hoffmann Adolf (?-1945), austriacki przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi, entomolog → Behlau, Parusel
- Hoffmann Georg Franz (1760-1826), niemiecki botanik, prof. w Erlangen, Getyndze i Moskwie → Ludwig, Oettel
- Hoffmann Heinrich Karl Hermann (1819-1891), botanik, prof. w Giessen → Zuschke
- Hoffmann Käthe (1883-1960), nauczycielka i botaniczka, współpracownica F. Paxa → Limpricht*
- Höflich Alfons Joseph (19.3.1889 Krewitz – 1949), nauczyciel, florysta, 177**
- Hofmeister Wilhelm Friedrich Benedikt (1824-1877), biolog i botanik, prof. w Heidelbergu i Hamburgu → Brefeld
- Höhnel Franz Xaver Rudolf von (1852-1920), austriacki botanik, prof. Wyższej Szkoły Technicznej w Wiedniu → Niessl
- Hölscher Jelte (1860-1935), inspektor ogr. bot. we Wrocławiu → Stein*
- Homeyer Alexander von (18.1.1834 Grimmen – 14.7.1903 Greifswald), oficer, ornitolog, entomolog (I) → Kuschel, Rohnert**
- Homeyer Eugen Ferdinand von (1809-1889), stryj Alexandra, właściciel majątku Warblewo k. Słupska, ornitolog → Sintenis Max
- Honigmann Hans David Sigmund (5.7.1891 Breslau – 17.11.1943 Glasgow), lekarz, zoolog, dyr. ogrodu zoologicznego we Wrocławiu (I, II, 435) → Arndt Walther, Schlott**
- Hormuzaki Constantin Nikolaus von (1862-1937), prawnik i entomolog, prof. w Czerniowcach → Pawlitschek
- Hörnes Moriz (1815-1868), paleontolog austriacki, kustosz gabinetu dworskiego w Wiedniu → Alt
- Hornig Hermann (5.11.1858 Altwasser – 20.6.1942 Reading, Pennsylvania), pochodzące ze Śląska amerykański entomolog, 178**
- Hoyoll Philipp August (13.10.1815 Aachen – 23.8.1881 St. Pancras, Middlesex), malarz, entomolog, 179**
- Hruby Johann Ferdinand (3.2.1882 Mährisch Karlsdorf – 16.1.1964 Karlsruhe), nauczyciel i botanik, 180 → Kern, Weeber**
- Huber Jacques (1867-1914), botanik szwajcarski, dyr. Museu Paraense w Belém w Brazylii → Ducke
- Hübner Jacob (1761-1826), miedzioznik i entomolog z Augsburga → Stillfried
- Humboldt Alexander von (1769-1859), przyrodnik i podróżnik → Ilgner, Lessing, Loew, Manger Karl Wilhelm, Schott
- Hustedt Friedrich (1886-1968), nauczyciel w Bremie, wybitny badacz okrzemek → Schröder
- I**
- Ihne Egon (1859-1943), prof. gimnazjalny w Giessen, Friedbergu i Darmstadt, fenolog → Zuschke
- Ilgner Eduard (ok. 1810 – 19.4.1863 Breslau), farmaceuta, badacz mszaków, 182**
- Ilić Džura (1858-1916), serbski nauczyciel i biolog → Formánek
- Ilse Hugo (1835-1900), leśnik, botanik → Borggreve, Fritze
- Irmscher Edgar (1887-1968), botanik, prof. w Hamburgu i Hohenheim → Limpricht, Moszkowski
- Istel Karl Johann (27.1.1860 Rosenberg – 17.8.1921 Rosenberg), nauczyciel, florysta, 183 → Brzezak**
- Istvánffy Gyula (1860-1930), węgierski mykolog i fitopatolog → Brefeld
- Itzigsohn Ernst Friedrich Hermann (1814-1879), lekarz i botanik → Hertzsch
- J**
- Jackisch Eduard (21.12.1820 Oppeln – 10.12.1893 Krappitz), ksiądz katolicki, florysta, 184**
- Jackson Benjamin Daydon (1846-1927), botanik angielski, kustosz zbiorów Linneusza, red. „Index Kewensis” → Fuchs
- Jacky Ernst Theophil (17.6.1874 Aarau, Aargau – 17.9.1951 Monti, Ticino), mykolog, sadownik, 184 → Aderhold**
- Jacquin Nicolaus Joseph von (1727-1817), pochodzący z Holandii lekarz i botanik, prof. w Bańskiej Szczawnicy i Wiedniu, dyr. ogr. bot. w Wiedniu → Schott
- Jaekel Otto Max Johannes (22.2.1863 Neusalz an der Oder – 6.3.1929 Pekin), paleontolog (I, II, 435)**
- Jaenicke Johann Friedrich (1831-1907), niemiecki urzędnik kolejowy, entomolog → Loew

- Janik Johannes** (ok. 1834 Hinterdorf b. Oberglogau – 25.7.1915 Breslau), geolog, urzędnik górniczy, 185
- Janisch Carl** (28.2.1825 Guttentag – 10.12.1900 Kosten), urzędnik hutniczy, badacz okrzemek, 186 → Bleisch, Kirchner
- Janka Victor von (1837-1890), austriacki oficer i botanik, kustosz Muz. Nar. w Budapeszcie → Bayer
- Jäschke Franz Ignatz, brat Cyprian** (28.7.1724 Polkwitz – 16.4.1775 Červený Kláštor), zakonnik i botanik, 188
- Jastrzębowski Wojciech Bogumił (1799-1882), polski przyrodnik, pedagog i krajoznawca, prof. w Warszawie → Łazarczyk
- Jedlička Josef (1912-1959), botanik morawski, docent w Brnie → Latzel
- Jentsch Alfred (1850-1925), geolog, dyr. Muzeum Prowincjonalnego w Królewcu → Müller
- Jessen Karl Friedrich Wilhelm (1821-1889), botanik, prof. w Greifswaldzie i Berlinie → Arndt Rudolph
- John Kurt Albert (1883-1948), malarz, lepidopterolog → Stertz
- Jojo Ryszard Józef Emil** (27.5.1890 Zaborze – 13.4.1953 Chorzów), nauczyciel, przyrodnik, działacz na polu ochrony przyrody, 189 → Burda, Cebulski, Czudek, Skiba
- Judeich Johann Friedrich (1828-1894), leśnik, prof. w Tharandt → Nitsche
- Junghans Philipp Caspar (1738-1797), demonstrator i zarządca ogr. bot., później prof. w Halle → Löwe
- Jungek Max Wilhelm Ludwig** (19.6.1849 Linz am Rhein – 13.11.1911 Schweidnitz), nauczyciel, inspektor przemysłowy, botanik, 190 → Rath
- Junk Wilhelm (wł. Wilhelm Jeitteles) (1890-1942), berliński antykwariusz, wydawca, bibliograf i entomolog → Drzezga, Parusel, Skiba, Waschek
- Juratzka Jakob (1821-1878), morawski urzędnik, badacz jastrzębców i briolog → Zukal
- Just Leopold (1841-1891), botanik, prof. w Wyższej Szkole Technicznej w Karlsruhe → Schumann
- Jüttner Wendelin** (23.8.1813 Nieder Jeutritz – 23.9.1879), ksiądz, przyrodnik, poeta, 192
- K**
- Kabath Hermann** (16.8.1816 Braunsberg – 12.12.1888 Deutsch Lissa), urzędnik, florysta (I, II, 435) → Hertzsch, Jungck, Rath, Richter Erdmann, Schaub, Stiebler, Thalheim Reinhold
- Kablik (Ettel) Josephine** (9.3.1787 Hohenelbe – 21.7.1863 Hohenelbe), badaczka karkonoskiej flory, 193 → Rath, Stiebler
- Kabsch Albert Walter Wilhelm** (25.9.1835 Breslau – 20.6.1864 Hohenkasten/Alpy), botanik (I, II, 435)
- Kalmus Jacob** (16.4.1834 Prag-Josephstadt – 13.9.1870 Brünn), lekarz i botanik, 194 → Hein, Nave, Niessl, Plucar
- Kaluza Augustyn** (28.8.1776 Kauthen – 4.12.1836 Nassiedel), duchowny, nauczyciel, przyrodnik (I, II, 435)
- Kambersky Otto* (1859-1907), dyr. szkoły rolniczej w Opawie, entomolog → Wocke Georg
- Kanitz August (1843-1896), węgierski botanik, prof. w Cluj → Bayer
- Kannegieter Jan Zacharias (1862-1899), holenderski zbieracz okazów przyrodniczych → Mitschke
- Kanold Johann* (1679-1729), wrocławski lekarz i przyrodnik → Günther
- Karo Ferdinand (1845-1927), polski farmaceuta i botanik → Baumann
- Karsten Gustav Karl Wilhelm Hermann (1817-1908), geolog i botanik, prof. w Berlinie i Wiedniu → Sorauer
- Kaufmann Nikolaï Nikolajewicz (1784-1870), rosyjski botanik, prof. i dyr. Ogr. Bot. w Moskwie → Pinzger
- Kaulfuss Georg Friedrich (1786-1830), prof. botaniki w Halle, entomolog → Richter Carl Friedrich Wilhelm
- Kayser Carl Franz Ferdinand** (7.1.1859 Sagan – po 1934), prawnik, ornitolog, 195 → Brzezak, Parusel
- Kayser Friedrich Heinrich Emanuel (1845-1927), geolog i paleontolog, prof. w Marburgu → Halfar
- Keck Karl (1825-1894), austriacki lekarz, właściciel drukarni i botanik → Sintenis Paul
- Keilhack Friedrich Heinrich Ludwig Konrad (1858-1944), geolog, prof. w Berlinie → Assmann Paul, Quitzow
- Keilholz Theodor Heinrich Richard** (29.12.1873 Haynrode – 6.5.1937 Königsstein), nauczyciel, przyrodnik, 196
- Keissler Karl von (1872-1965), austriacki mykolog i lichenolog, dyr. Działu Bot. Muz. Przyn. w Wiedniu → Latzel
- Keith Arthur (1866-1955), szkocki anatom i antropolog, kustosz Hunterian Museum w Glasgow → Wegner
- Kelch Johann August** (16.3.1797 Dahme – 26.8.1859 Ratibor), nauczyciel, przyrodnik (I) → Arndt Rudolph, Czech
- Kern Bruno Friedrich Augustin** (16.4.1850 Ottmachau – 4.7.1925 Hirschberg), nauczyciel, briolog, 198 → Schulze
- Kinscher Heinrich Karl Berthold** (29.2.1872 Bärwalde – 24.4.1918 Trebitsch bei Driesen), lekarz, florysta, 199 → Weeber
- Kirchhoff Alfred (1838-1907), geograf i przyrodnik, prof. w Halle → Quitzow
- Kirchner Emil Otto Oskar** (5.9.1851 Breslau – 25.4.1925 Wenecja), algolog, mykolog i fitopatolog, prof. w Hohenheim, 200 → Bleisch, Buch, Schmula, Thalheim Ludwig
- Kittner Theodor (1832-1906), morawski prawnik, koleopterolog → Richter Carl
- Klatt Friedrich Wilhelm (1825-1897), nauczyciel i botanik z Hamburga → Lessing
- Klebahn Heinrich (1859-1942), mykolog i fitopatolog, pracownik Inst. Rolniczego w Bydgoszczy → Sorauer
- Klebs Georg Albrecht (1857-1918), botanik, prof. w Bazylei, Halle i Heidelbergu → Buder
- Kleemann Eduard** (8.1.1825 Ratibor – 22.10.1889 Mysłowitz), duchowny, paleontolog (I, II, 436)

- Kleinschmidt Otto (1870-1954), pastor, ornitolog → Natorp
- Klement Oscar Anton Carl (1897-1980), ur. w Czechach niemiecki urzędnik przemysłowy i lichenolog → Grummann
- Kleynhoff Christiaan** (? Sandau b. Pless – 26.1.1777 Culemborg), chirurg, założyciel ogrodu botanicznego w Batawii, 203
- Klose Max Oskar Adolf** (17.12.1858 Jauer – 9.4.1919 Gleiwitz), urzędnik sądowy, zbieracz owadów i skamieniałości, 205 → Nagel, Quitzw
- Klug Eugen (1811-1900), morawski ksiądz, nauczyciel i przyrodnik → Richter Carl
- Knauer Friedrich Carl (1850-1926), austriacki zoolog, dyr. wiedeńskiego wiwarium → Martin
- Knebel Carl Gottfried** (21.11.1810 Alt Scheitnig – 9.09.1885 Breslau), lekarz, przyrodnik (I, II, 436) → Postel
- Kneifl Johannes Antonius Franziscus Florian** (11.1.1761 Nieder-Lindewiese – 7.12.1826 Wien), zakonnik, nauczyciel, przyrodnik (I, II, 436)
- Kneucker Johann Andreas (1862–1946), botanik niemiecki, wydawca „Allgemeine Botanische Zeitschrift” → Callier, Figert
- Knie Johann Georg** (13.1.1794 Erfurt – 24.6.1859 Breslau), nauczyciel, geograf (I, II, 436)
- Knight Thomas Andrew (1759-1838), brytyjski botanik, prezes Królewskiego Tow. Ogrodniczego → Schober
- Knopp Leo** (27.7.1896 Troppau – 10.1.1941 Kattowitz), nauczyciel, geolog (I, II, 436)
- Kny Carl Ignaz Leopold* (1841-1916), botanik, prof. Uniwersytetu i Wyższej Szkoły Rolniczej w Berlinie → Buder, Gürke Max, Kirchner
- Koch Gabriel (1807-1881), mistrz blacharski we Frankfurcie nad Menem, entomolog → Prittwitz
- Koch Heinrich Hermann Robert (1843–1910), lekarz i bakteriolog, laureat nagrody Nobla → Eidam, Janisch
- Koch Karl Heinrich Emil (1809-1879), botanik, doc. w Jenie, dyr. pomocniczy Ogrodu Bot. w Berlinie → Beschorner, Sorauer
- Koch Ludwig Carl Christian (1825-1908), lekarz w Norymberdze, entomolog i arachnolog → Zimmermann
- Koch Otto (?-?), pracownik niemieckiego konsulatu w Manili, zbieracz okazów przyrodniczych → Schadenberg
- Koczwara Marian (1893-1970), polski botanik, prof. w Krakowie → Czudek
- Koebele Albert (1853-1924), amerykański entomolog rządowy niemieckiego pochodzenia → Baron
- Koehne Bernhard Adalbert Emil** (12.02.1848 Sasterhausen – 12.10.1918 Friedenau), nauczyciel, botanik (I) → Schumann
- Koenig Alexander Ferdinand (1858-1940), zoolog, prof. w Bonn → Krause Georg, Preiss
- Koert Willi Emil Georg (1875-1927), geolog Pruskiego Krajowego Zakładu Geologicznego → Quitzw
- Kohl Franz Friedrich (1851-1924), entomolog austriacki, kustosz Muzeum Przyr. w Wiedniu → Ducke
- Köhler Johann Christian Gottlieb** (30.7.1759 Görissen – 24.10.1833 Schmiedeberg), nauczyciel, przyrodnik (I, II, 436) → Manger
Johann Wilhelm, Nickel, Weihe
- Kohlmeyer Otto (?-?), nauczyciel seminaryjny → Fickert
- Kolbe Wilhelm** (9.10.1852 Seiffersdorf – 2.7.1929 Liegnitz), nauczyciel, koleopterolog, 206 → Gabriel
- Kolbenheyer Karl** (28.5.1841 Bielitz – 1.2.1901 Bielitz), nauczyciel, przyrodnik (I) → Baier, Piesch, Zipser, Żlik Oskar
- Kölbing Friedrich Wilhelm** (4.9.1803 Neuwied – 24.5.1850 Berthelsdorf), nauczyciel, florysta (I, II, 436) → Keilholz
- Kolenati Friedrich Anton** (12.4.1812 Prag – 17.6.1864 Altwater), nauczyciel, przyrodnik (I, II, 436)
- Kollar Vincenz** (12.1.1797 Kranowitz – 30.5.1860 Wien), entomolog, kustosz muzealny w Wiedniu (I, II, 436)
- Kollibay Paul Robert** (4.7.1863 Landsberg – 5.11.1919 Neisse), prawnik, ornitolog (I, II, 436) → Baer, Gabriel, Rohnert, Woehl
- Körber Gustav Wilhelm** (10.1.1817 Hirschberg – 27.7.1885 Breslau), nauczyciel, lichenolog (I, II, 437) → Everken, Fritze, Jungck, Petri, Stein, Stricker
- Kosmann Hans Bernhard** (4.2.1840 Lobsens – 9.4.1921 Berlin-Charlottenburg), geolog, mineralog, chemik, 208 → Borggreve
- Kosok Richard* (1895-1941), zabrzański nauczyciel i przyrodnik → Brzenskot
- Kostial Hans (?-?), urzędnik bankowy w Wiener Neustadt, lepidopterolog
- Kotschy Alois** (18.6.1862 Koblau – po 1940), nauczyciel, florysta, 210
- Kotschy Karl Georg Teodor** (15.4.1813 Ustron – 11.6.1866 Wien), podróżnik, botanik (I) → Kotschy Oskar, Schott, Schur, Zipser
- Kotschy Karol Fryderyk** (26.1.1789 Teschen – 9.2.1856 Ustron), pastor, florysta, pomolog (I, II, 437) → Kotschy Oskar, Piesch
- Kotschy Oskar Otto** (8.2.1831 Ustron – 5.9.1877 Bistritz), pastor, florysta, 211
- Kotzias Hubert Emanuel** (12.06.1892 Königshütte – 14.03.1941 Gleiwitz), nauczyciel, zoolog (I) → Schubert Karl Heinrich
- Kovács Lajos (1900-1971), węgierski geolog i paleontolog → Hantken
- Kowalewski Mieczysław (1857-1919), polski zoolog i parazytolog, prof. w Dublanach → Cebulski
- Kramsch Samuel Gottlieb** (7.9.1756 Rudelstadt – 2.4.1824 Salem, North Carolina), nauczyciel, botanik, 212 → Reichel
- Kränzlin Fritz Wilhelm Ludwig (1847-1934), niemiecki botanik związany z Muzeum Hist. Nat. w Londynie → Bachmann
- Krause Anton Bernhard Franz** (7.10.1833 Patschkau – 11.10.1920 Breslau), nauczyciel, twórca ogrodu bot. przy gliwickim gimnazjum, 213
- Krause Ernst Friedrich Julius** (1808 – 22.10.1858 Breslau), aptekarz, florysta (I, II, 437) → Fincke, Postel, Winkler Adolph
- Krause Georg Albert Julius** (23.4.1859 Glogau – 17.2.1915 Berlin-Pankow), ornitolog, konserwator w Muz. Zool. w Berlinie, 214

- Krause Johann Wilhelm Kurt (1883-1963), botanik, kustosz Muz. Bot. w Berlinie, prof. w Ankarze → Limpricht, Moszkowski, Schumann
Krause Johannes (1900-1979), botanik, doc. Uniw. Wrocławskiego, bibliotekarz w Brunzswiku → Limpricht
- Kreisel Heinrich (28.11.1848 Jägerndorf – 29.1.1917 Troppau), nauczyciel, przyrodnik (I, II, 437)**
- Kretschmer Franz (4.10.1848 Witkowitz – 25.12.1921 Šternberk), urzędnik górniczy, geolog i mineralog (I, II, 437)**
- Krocker Anton Johann (1742 Schönau – 27.5.1823 Breslau), lekarz i botanik (I)** → Blottner, Fincke, Heyde, Neygenfind, Schalow
Krocker Eugen Otto Franz (1818-1891), chemik, prof. Akademii Rolniczej w Prószkowie → Kirchner
- Krüger Friedrich (1864-1914), fitopatolog, prof. w Berlinie → Rörig
- Krüger Johann Heinrich (10.7.1769 Kaluberhof – 17.6.1848 Gnadenberg), nauczyciel, przyrodnik, 216** → Postel
- Kruif Paul Henry de (1890-1971), amerykański mikrobiolog i pisarz pochodzenia holenderskiego → Moszkowski
- Krzemieniecki Seweryn Józef (1871-1945), polski botanik, prof. Uniw. Lwowskiego → Bętkowski
- Kühn Horst (1930-1997), biolog, asyst. w Inst. Fitopatologii w Naumburgu, dyr. Urzędu Ochrony Roślin w Berlinie → Paesler
- Kühn Julius (28.10.1825 Pulsnitz – 14.4.1910 Halle), agronom, entomolog i nematolog (I, II, 437)** → Kirchner, Krüger, Rörig
- Kuhnert Friedrich Wilhelm (28.09.1865 Oppeln – 11.02.1926 Flims), malarz, ilustrator książek przyrodniczych (I)** → Weezerick
- Kükenthal Georg (1864-1955), pastor, botanik, wybitny badacz turzyc → Bachmann, Callier, Limpricht
- Kükenthal Willy Georg (4.8.1861 Weissenfels – 20.8.1922 Berlin), zoolog (I)** → Arndt Walther, Gruhl, Jojko, Wegner
- Kulczyński Stanisław Leon (1895-1975), syn Władysława, botanik, pierwszy polski rektor Uniwersytetu Wrocławskiego → Schlott
Kulczyński Władysław (1854-1919), nauczyciel gimnazjalny w Krakowie, arachnolog → Zimmermann
- Kunisch Franz Alois Johann (29.5.1856 Klein Rauden – 30.4.1918 Gogolin), nauczyciel, florysta, 217** → Callier, Richter Erdmann
- Kunisch Hermann Emanuel (9.1.1856 Neisse – 8.5.1893 Breslau), nauczyciel, paleontolog (I, II, 437)**
- Kunth Carl Sigismund (1788–1850), botanik niemiecki, współpracownik Humboldta i Bonplanda w Paryżu, później prof. w Berlinie → Beschorner, Lessing, Schur
- Kuntze Alfred Anton August (1869-1935), maszynista kolejowy, entomolog* → Raebel
- Kuntze Carl Ernst Otto (1843-1907), kupiec, podróżnik i botanik → Lessing, Schumann
- Kuntzen Heinrich Adolf Eberhard (1886-1954), entomolog, kustosz Muz. Przyr. w Berlinie → Moszkowski
- Kunze Gustav (1793-1851), zoolog i botanik, prof. i dyr. Ogrodu Bot. w Lipsku → Hausleutner
- Kuščer Ljudevit (1891-1944), słoweński malakozoolog, prof. w Lublanie w Lublanie → Tetens
- Kuschel Maximilian (12.3.1851 Breslau – 16.4.1909 Guhrau), policjant, ornitolog i oolog, 217**
- Kutzi Julius (2.12.1829 Tarnowitz – 10.11.1876 Nikolai), nauczyciel, florysta (I, II, 437)**
- Kytzia Paul (26.6.1868 Schalscha – 13.7.1950 Rachowice), nauczyciel, historyk regionalny, ornitolog, 218**
- L**
- Lakowitz Konrad (1859-1945), botanik i mykolog, nauczyciel w Gdańsku → Ansoerge
- Langenhan Alwin (17.10.1850 Körner b. Mühlhausen – 25.4.1916 Friedrichroda), urzędnik bankowy, paleontolog, 220** → Grundey
- Langer Joseph (19.3.1875 Steinau OS. – 13.1.1949 Wien), zakonnik, paleontolog, 221**
- Langner Gustav Robert Hermann (16.9.1835 Posen – 26.11.1910 Breslau), urzędnik górniczy, entomolog, botanik, 222**
- Lapworth Charles (1842-1920), brytyjski geolog, prof. w Birmingham → Scharenberg
- Lathy Percy Ireland (1874-1943), brytyjski entomolog pracujący w różnych placówkach muzealnych w Anglii, Francji i USA → Mitschke
- Latzel Albert (14.3.1858 Sörgsdorf – 23.6.1949 Garmisch-Partenkirchen), lekarz, botanik, 223**
- Latzel Robert (28.10.1845 Sörgsdorf – 15.12.1919 Klagenfurt), nauczyciel, zoolog (I, II, 437)** → Latzel
- Laube Gustav Karl (1839-1923), czeski geolog i paleontolog, prof. w Pradze → Szajnocha
- Laubenfels Max Walker de (1894-1960), amerykański badacz gąbek, prof. Oregon State College → Arndt Walther
- Laurer Johann Friedrich (1798-1873), farmakolog i lichenolog, prof. w Greifswaldzie → Arndt Rudolph
- Laus Heinrich (10.11.1872 Nesslowitz – 21.12.1941 Olmütz), nauczyciel, mineralog i florysta (I, II, 437)**
- Lauterbach Karl Adolf Georg (21.4.1864 Breslau – 1.8.1937 Stabelwitz), uczone prywatny, botanik (I)** → Brause, Moszkowski, Schumann, Wiesenthal
- Lebert Hermann (9.6.1813 Breslau – 11.8.1878 Bex), lekarz, zoolog (I, II, 437)**
- Ledebour Carl Friedrich von (1786-1851), botanik i podróżnik, prof. w Greifswaldzie i Dorpacie (Tartu) → Lessing
- Leder Hans (Johann) (1843-1921), przyrodnik, etnograf, podróżnik* → Wocke Georg
- Lederer Julius (1821-1870), austriacki kupiec, podróżnik i entomolog → Loew
- Lehmann Georg Ferdinand (20.1.1788 Berlin – 25.12.1849 Kreuzburg), aptekarz, przyrodnik, 224** → Janik
- Lehmann Johann Georg Christian (1792-1860), botanik, założyciel Ogrodu Bot. i prof. w Hamburgu → Heinzel, Schott
- Leichtlin Max (1831-1910), właściciel firmy ogrodniczej w Baden-Baden, botanik → Sintenis Paul
- Leimbach Anton Ludwig Gotthelf (1848-1902), nauczyciel, botanik, redaktor „Deutsche botanische Monatsschrift” → Schmidt Hugo
- Lejeune Alexandre Louis Simon (1779-1858), belgijski lekarz i botanik → Weihe

- Lengerken Hanns von (1889-1966), zoolog, prof. w Berlinie i Halle → Arndt Walther
- Lenormand Sébastien René (1796-1871), francuski prawnik i botanik, badacz glonów → Nave
- Leonhard Richard (25.5.1870 Breslau – 15.5.1916 Breslau), geolog i geograf (I) → Grundey**
- Leske Nathanael Gottfried (22.10.1751 Muskau – 25.11.1786 Marburg), prof. historii naturalnej w Lipsku (I, II, 438) → Oettel, Piesch**
- Lessing Christian Friedrich (10.8.1809 Polnisch Wartenberg – 13.3.1862 Krasnojarsk), podróżnik i botanik, 226**
- Lettau Georg (1878-1951), lekarz, lichenolog → Grummann
- Lettgau Adele Julie Elisabeth Helene (16.5.1843 Breslau – 5.10.1923 Dresden), briolozka, 228 → Dyhrenfurth**
- Letzner Carl Wilhelm (13.6.1812 Gabitz – 15.12.1889 Breslau), nauczyciel, entomolog (I, II, 438) → Manger Johann Wilhelm, Neustädt, Richter Carl Friedrich Wilhelm, Rupp, Wocke Georg**
- Leuckart Karl Georg Friedrich Rudolf (1822-1898), zoolog, twórca parazytologii, prof. w Giessen i Lipsku → Nitsche
- Leysser Friedrich Wilhelm von (1731-1815), urzędnik, dyr. urzędu solnego w Halle, botanik → Löwe
- Lichtenstein Martin Heinrich Karl (1780-1857), zoolog, prof. i dyr. Muz. Zool. w Berlinie → Martin, Schur
- Liebig Christoph (9.10.1783 Falkenberg – 11.1.1874 Prag), leśnik (I, II, 438)**
- Lienig (Berg) Friederike (1790-1855), kurlandzka entomolożka, żona pastora → Zeller
- Limpricht Hans Wolfgang (31.10.1877 Breslau – 5.6.1958 Münster), nauczyciel, botanik, 228**
- Limpricht Karl Gustav (11.7.1834 Eckersdorf – 20.10.1902 Breslau), nauczyciel, briolog (I, II, 438) → Baumann, Dresler, Dyhrenfurth, Everken, Fritze, Hellwig, Jungck, Kern, Krüger, Lettgau, Limpricht, Ludwig, Nagel, Schulze, Zimmermann**
- Linck Johann Wilhelm (1760-1805), lekarz i przyrodnik → Eschenbach
- Lindau Gustav (1866-1923), botanik i mykolog, kustosz Muzeum Bot. w Berlinie → Bachmann, Brause, Brefeld, Eidam, Sorauer
- Linden Maria von (1869-1936), zoolog, pierwsza kobieta w Niemczech, której nadano naukowy tytuł profesora → Fickert
- Lindner Herbert (1888-1974), urzędnik finansowy, przyrodnik → Nentwig*
- Lindner Paul (1861-1945), mikrobiolog, prof. w Berlinie, Halle, Strassburgu i Freiburgu Bryzgowijskim → Bail*
- Lingelsheim Alexander von (27.9.1874 Arolsen – 5.3.1937 Breslau), botanik (I) → Bröske, Limpricht**
- Link Heinrich Friedrich (2.2.1767 Hildesheim – 1.1.1851 Berlin), botanik (I, II, 438) → Hausleutner, Heyde**
- Linke Theodor (1822 Lüben – 15.8.1892 Bad Alt-Heide), inspektor budowlany, lepidopterolog, 230 → Raebel**
- Linneusz Karol (Linné Carl von) (1707-1778), przyrodnik szwedzki, twórca systematyki bot. i zool., prof. w Uppsali → Jäschke, Kleynhoff, Lessing, Nathhorst, Thielisch
- Lischwitz Johann Christoph (1693-1743), lekarz i przyrodnik, prof. w Kilonii → Gemeinhardt*
- Loesener Ludwig Eduard Theodor (1865-1941), kustosz Muzeum Bot. w Berlinie → Bachmann
- Loew Ernst (1843-1908), nauczyciel, botanik → Kirchner, Loew
- Loew (Löw) Friedrich Hermann (19.7.1807 Weissenfels – 21.4.1879 Halle), nauczyciel, dipterolog, 231 → Assmann August, Zeller**
- Lohmeyer Carl Leopold (3.8.1799 Mohrungen – 3.8.1873 Breslau), aptekarz, florysta (I, II, 438)**
- Lompa Józef Piotr (26.6.1797 Rosenberg – 23.3.1863 Woischnik), nauczyciel, pomolog, popularyzator nauk przyrodniczych (I) → Fuchs**
- Lorch Wilhelm (1867-1954), nauczyciel, briolog → Brause
- Lorinser Friedrich Wilhelm (1817-1895), austriacki lekarz i botanik → Kablik
- Löwe Johann Christian Carl (2.8.1758 Thomsdorf – 7.6.1807 Silberberg), przyrodnik, działacz gospodarczy, 235 → Ludwig**
- Lüben August (1804-1873), nauczyciel seminaryjny, przyrodnik → Curie
- Luchs Karl Johann Nepomuk Ernst (3.9.1811 Warmbrunn – 3.1.1886 Warmbrunn), lekarz, ornitolog (I, II, 438)**
- Ludwig Carl August (? – ok. 1826), artysta-ogrodnik, botanik, 237 → Oettel**
- Ludwig Christian Gottlieb (30.4.1709 Brieg – 7.5.1773 Leipzig), lekarz i przyrodnik (I) → Fröhlich**
- Luerssen Christian (1843-1916), botanik, prof. w Eberswalde i Królewcu → Callier
- Lütkenmüller Johannes (1850-1913), lekarz, badacz okrzemek → Kirchner
- Lydekker Richard (1849-1915), angielski przyrodnik, kustosz zbiorów paleontologicznych Muz. Hist. Nat. w Londynie → Weczerzick

Ł

Lazarczyk Leon (18.6.1880 Stonawa – 10.9.1953 Nowy Sącz), jezuita, przyrodnik, 242

M

- MacDougal Daniel Trembly (1865-1958), amerykański botanik, dyr. Działu Badań Botanicznych w Instytucie Carnegie w Waszyngtonie → Oels
- Magnol Pierre (1638-1715), francuski botanik, dyr. Ogr. Bot. w Montpellier → Nathhorst
- Magnus Paul Wilhelm (1844-1914), botanik i mykolog, prof. w Berlinie → Gürke Max, Jacky, Sintenis Paul, Sorauer
- Maire Edouard Ferdinand Ernest (1848-1932), francuski misjonarz w Chinach, florysta → Brause
- Maire René Charles Joseph (1878-1949), botanik i mykolog francuski, prof. w Algierze → Brefeld

- Maiwald Vincenz (1862-1941), czeski benedyktyn, nauczyciel, autor „Historii botaniki w Czechach” → Degenkolb
- Makatsch Wolfgang (1906-1983), nauczyciel, ornitolog → Natorp
- Maly Joseph Carl (1797-1866), austriacki lekarz i botanik, prof. w Grazu → Kablik, Žlik Andreas
- Manger Johann Wilhelm (18.8.1762 – 7.3.1816 Warmbrunn), chirurg, entomolog, 243** → Manger Karl Wilhelm, Nickel
- Manger Karl Wilhelm (ok. 1793 – 13.8.1846 Warmbrunn), chirurg, mineralog, 243** → Manger Johann Wilhelm
- Mann Wenzeslaus Blasius (1799–1839), czeski lekarz i lichenolog → Kablik
- Marenzeller Emil von (1845-1918), zoolog, kustosz gabinetu dworskiego w Wiedniu → Kirchner
- Marion Antoine-Fortuné (1846-1900), przyrodnik prowansalski → Gürke Max
- Marquart Friedrich Ignatz Joseph (11.2.1797 Gross-Siegharts – 30.5.1868 Olmütz), lekarz, weterynarz, mykolog, 244**
- Marshall Humphry (1722-1801), botanik amerykański → Kramsch
- Martin Philipp Leopold (5.11.1815 Gnadenberg – 7.3.1885 Stuttgart), preparator, reformator muzealnictwa i propagator ochrony przyrody, 246**
- Martini Georg (24.2.1860 Warmbrunn – 19.1.1931 Warmbrunn), ornitolog, kustosz muzealny (I, II, 438)**
- Masters Maxwell Tylden (1833–1907), angielski lekarz i botanik → Bachmann
- Matouschek, Franz (1871-1945), nauczyciel w Czechach i Austrii, botanik → Dresler
- Matruchot Alphonse Louis Paul (1863-1921), mykolog francuski, prof. paryskiej École normale supérieure → Eidam
- Matthes Ludwig Ernst Georg (1889-1956), zoolog, prof. w Coimbrze i Greifswaldzie → Arndt Walther
- Mattioli Pietro Andrea (23.3.1500 Siena – 1571 Trentino), lekarz i botanik (I) → Gemeinhardt**
- Mattuschka Heinrich Gottfried (22.2.1734 Jauer – 19.11.1779 Pitschen), uczony prywatny, botanik (I, II, 438) → Becker Lothar, Fröhlich, Mattuschka, Neygenfind, Oettel, Postel, Schalow**
- Mattuschka Johann Nepomuk von (1735 – 24.1.1804 Breslau), duchowny katolicki, kolekcjoner okazów przyrodniczych, 248**
- Matuschka Viktor von (13.6.1825 Alt-Lässig – 7.7.1909 Breslau), leśnik, entomolog, 249**
- Matzek Karl Anton Epiphanius (5.2.1810 Kieferstättel – 28.3.1843 Breslau), nauczyciel, entomolog, 250 → Geisler**
- Mayer August Konrad (24.9.1802 Munzigen – 4.1.1874 Leitmeritz), agronom, florysta (I, II, 438) → Carl**
- Melioranskij Michail Iwanowicz (?-?), rosyjski nauczyciel i przyrodnik → Postel
- Merkel Eduard (18.6.1840 Schweidnitz – 10.1.1919 Breslau), nauczyciel, malakozoolog (I, II, 438) → Schimmel**
- Mettenius Georg Heinrich (1823-1866), botanik, prof. i dyr. ogr. bot. w Lipsku → Buch
- Metzner Carl August (?-1861), urzędnik skarbowy we Frankfurcie nad Odrą, entomolog → Zeller
- Meves Friedrich Wilhelm (1814-1891), niemiecki ornitolog, konserwator w Muz. Przyr. w Sztokholmie → Natorp
- Meyer Adolf Bernhard (Aron Baruch) (1840-1911), zoolog i antropolog, dyr. Muz. Przyr. w Dreźnie → Schadenberg
- Meyer Arthur (1850–1922), botanik i farmakolog, prof. w Marburgu → Gürke Toni
- Meyer Carl Anton von (1795-1855), botanik rosyjski o niemieckich korzeniach, dyr. ogr. bot. w St. Petersburgu → Lessing, Schmäck
- Meyer Christian Erich Hermann von (3.9.1801 Frankfurt am Main – 2.4.1869 Frankfurt am Main), uczony prywatny, paleontolog (I, II, 439) → Schlehan**
- Meyer Hans Heinrich Josef (1858-1929), geograf, podróżnik, badacz Afryki → Stein
- Meyer Kurt (?-?), pracownik rolno-botanicznej stacji badawczej we Wrocławiu → Limpricht, Schubert Karl Heinrich*
- Meyer zu Knonow Karl Andreas von (1744–1797), łżycki działacz gospodarczy i przyrodnik → Oettel*
- Mez Carl Christian (1866-1944) botanik, prof. w Halle i Królewcu → Bachmann
- Michael Richard (25.1.1869 Breslau – 30.10.1928 Berlin), geolog (I) → Assmann Paul, Grundey, Quitzow**
- Mielke August (26.12.1821 Gross Drensen – 1.6.1897 Schwesenz), aptekarz, entomolog, florysta, 251**
- Mielke Olaf Hermann Hendrik (1941-), pochodzący z Niemiec brazylijski entomolog, prof. w Kurytybie → Prittwitz
- Migula Emil Friedrich August Walther (4.11.1863 Zyrowa – 23.06.1938 Eisenach), botanik (I) → Schröder**
- Mikan Johann Christian (1769-1844), czeski botanik, prof. w Pradze → Schott
- Milch Ludwig (4.8.1867 Breslau – 6.1.1928 Breslau), mineralog i petrograf (I) → Jojko**
- Milde Carl August Julius (2.11.1824 Breslau – 3.7.1871 Merano), nauczyciel, botanik (I, II, 439) → Bartsch, Baumann, Dresler, Everken, Fritze, Hein, Hellwig, Kablik, Kalmus, Ludwig, Nagel, Nave, Plucar, Schulze, Stricker, Tappert, Zimmermann**
- Miquel Friedrich Anton Wilhelm (1811-1871), botanik holenderski, prof. w Amsterdamie i Utrechcie, dyr. Rijksherbarium w Lejdzie → Heinzel
- Missbach Ernst Robert (1864-1938), nauczyciel, botanik → Dziadzko
- Mitscherlich Eilhard (1794-1863), niemiecki chemik i mineralog, prof. w Berlinie → Schur
- Mitschke Rudolf (2.5.1855 Kasimir – 20.7.1897 Sumatra), nauczyciel, entomolog, podróżnik, 252 → Jüttner**
- Moellendorf Hermann (1824-1904), aptekarz, fotograf, florysta → Fritze
- Moellendorff Otto Franz von (1848-1903), dyplomata, malakozoolog → Schadenberg

- Moench Conrad (1744-1805), niemiecki aptekarz, prof. botaniki w Kassel i Marburgu → Eschenbach
- Mohl Hugo von (1805-1872), botanik, prof. w Bernie i Tybindze → Czech, Hausleutner
- Mohr Daniel Matthias Heinrich (1780-1808), briolog, prof. w Kilonii → Ludwig
- Möller Alfred (1860-1922), pionier ekologicznego kierunku w leśnictwie, dyr. Akademii w Eberswalde → Borggreve
- Moore Frederic (1830-1907), brytyjski entomolog, kustosz muzeum Kompanii Wschodnioindyjskiej w Londynie → Mitschke
- Morgan Thomas Hunt (1866-1945), amerykański biolog, genetyk, laureat Nagrody Nobla → Moszkowski
- Morris John Gottlieb (1803-1895), amerykański pastor i entomolog → Prittwitz
- Möschler Heinrich Benno (1831-1888), przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi, entomolog → Prittwitz
- Mossler Carl (ok. 1799 Neisse – po 1836), nauczyciel domowy, badacz przyrody okolic Otmętu, 255**
- Moszkowski Max Gustav (12.8.1873 Breslau – 1939 Rio de Janeiro), lekarz, podróżnik, zbieracz okazów przyrodniczych, 256**
- Moszyński Ambroży Stanisław (1894-1941), polski nauczyciel, zoolog, badacz skąposzczetów → Pax
- Motyka Józef (1900-1984), polski botanik, lichenolog, prof. w Lublinie → Graw
- Mühlenberg Gotthilf Heinrich Ernst (1753-1815), amerykański pastor i botanik o niemieckich korzeniach → Kramsch
- Mükusch von Buchberg Franz (26.9.1749 Nieder Rothwasser – 11.8.1837 Troppau), oficer, botanik (I, II, 439) → Alt, Winkler Adolph**
- Müller Argoviensis Johannes (1828-1896), szwajcarski botanik, prof. w Genewie → Sintenis Paul
- Müller Christian Heinrich (27.2.1772 Breslau – 14.9.1849 Warmbrunn), urzędnik, mineralog (I) → Krüger, Lehmann, Lessing, Mossler**
- Müller Ingeborg (?-?), asyst. F. Paxa w l. 1951-1956 → Pax
- Müller Johann Gotthilf (1729-1804), pastor, pedagog i przyrodnik → Löwe
- Müller Johannes (1801-1858), lekarz, anatom, fizjolog i zoolog, prof. w Berlinie → Berger, Helmrich
- Müller Julius (1822-1900), księgowy w Brnie, entomolog → Richter Carl
- Müller Karl (1881-1955), dyr. Inst. Uprawy Winorośli we Freiburgu, briolog → Latzel
- Müller Karl Johann August (Müller Hallensis) (1818-1899), aptekarz, briolog, redaktor „Die Natur” → Kern, Plucar, Sintenis Max
- Müller Rudolf Emil Anton (6.2.1850 Falkenberg – 5.1.1916 Gumbinnen), nauczyciel i przyrodnik, 258**
- Müncke Robert (10.4.1837 Breslau – 19.5.1889 Berlin), przemysłowiec, florysta (I, II, 439)**
- Münter Julius (1815-1885), botanik i zoolog, prof. w Greifswaldzie → Arndt Rudolph
- Muschler Reinhold Conrad (1882-1957), podróżnik, botanik i pisarz → Bachmann, Ruhmer
- N**
- Naake Julius (1809-1886), właściciel majątku ziemskiego, entomolog → Neustädt, Stricker*
- Nagel Ernst Emil (23.12.1837 Bromberg – 6.5.1876 Peiskretscham), aptekarz, florysta, 260**
- Nagel Paul (1859-1924), nauczyciel we Wrocławiu, entomolog → Wocke Felix
- Nägeli Karl Wilhelm von (1817-1891), botanik szwajcarski, prof. we Freiburgu, Zurychu i Monachium → Brefeld
- Nathorst Theophil Erdmann (1734 Bernstadt – 1804), lekarz i botanik, 261**
- Natorp Otto Reinhold Friedrich (27.5.1876 Bochum – 2.4.1956 Prien am Chiemsee), lekarz, ornitolog, 262**
- Natterer Johann Baptist (1787-1843), austriacki podróżnik i zoolog, kustosz Gabinetu Dworskiego w Wiedniu → Schott
- Naumann Johann Andreas (1747-1826), uczonek prywatny z Ziebig, ornitolog → Mattuschka, Riesenthal
- Naumann Johann Friedrich (1780-1857), ornitolog, kustosz zbiorów książkowych w Köthen → Martin
- Nave Johann Evangelista Joseph Leopold (16.9.1831 Prag – 18.11.1864 Brünn), urzędnik finansowy, algolog, 264 → Kalmus, Niessl**
- Nees von Esenbeck Carl (1809-1880), syn Christiana Gottfrieda, insp. ogr. bot. we Wrocławiu → Stein*
- Nees von Esenbeck Christian Gottfried Daniel (14.2.1776 Reichenberg – 16.3.1858 Breslau), botanik (I, II, 439) → Berger, Grumann, Hausleutner, Heinzel, Ilgner, Krüger, Weihe**
- Nees von Esenbeck Theodor Friedrich Ludwig (1787-1837), botanik niemiecki, prof. farmacji w Bonn → Bail
- Nentwig Alfons (14.10.1862 Langendorf – 12.4.1945 Opava), nauczyciel i przyrodnik, 266**
- Neumayr Melchior (1845-1890), paleontolog austriacki, prof. w Wiedniu → Becker Ewald, Szajnocha
- Neustädt August Hermann (31.8.1819 – 19.4.1874 Breslau), kupiec, entomolog, 267 → Standfuss**
- Neygenfind Friedrich Wilhelm (4.1.1775 Altöls – 10.8.1832 Schmiedeberg), lekarz, botanik, 268 → Wiemann**
- Nickel Ferdinand (ok. 1749 Bieditz – 19.11.1836 Breslau), nauczyciel, entomolog, 269 → Manger Johann Wilhelm**
- Niedenau Franz Josef (29.11.1857 Köppernig – 30.9.1937 Braunsberg), nauczyciel, botanik, 269**
- Niessl von Mayendorf Gustav (26.1.1839 Verona – 1.9.1919 Wien), matematyk, geodeta, astronom i botanik, prof. w Brnie, 271 → Kalmus, Nave, Żlik Oskar**
- Niethammer Günther (1908-1974), ornitolog, kier. działu ornitologicznego Museum König w Bonn → Natorp
- Niklewski Bronisław (1879-1961), polski fitofizjolog, doc. we Lwowie, prof. w Poznaniu → Cebulski
- Nill Johannes (1825-1894), mistrz ciesielski, założyciel prywatnego ogrodu zoologicznego w Stuttgartarcie → Martin
- Nissen Hans Christian (1851-1933), duński lekarz i entomolog → Stertz

Nitardy Eduard (?-?), badacz roślin zarodnikowych okolic Elbląga → Bröske

Nitsche Hinrich (14.2.1845 Breslau – 8.11.1902 Tharandt), zoolog, prof. w Tharandt, 274 → Baer, Cogho, Stolz

Nitschke Theodor Rudolf Joseph (3.4.1834 Breslau – 30.8.1883 Münster), botanik (I) → Brefeld

Nobbe Friedrich (1830-1922), agrochemik, botanik i badacz nasion, prof. w Tharandt → Kirchner

Nolcken Johann Heinrich Wilhelm von (1813-1898), rosyjski inżynier wojskowy, podróżnik i entomolog → Zeller

Nuschte Gottlieb (? – ?), nauczyciel, florysta, 276

Nusbaum-Hilarowicz Józef (1859-1917), polski zoolog, prof. we Lwowie, twórca lwowskiej szkoły zoologicznej → Pax

O

Oborny Adolf (17.6.1840 Swata bei Steinitz – 27.4.1924 Znojmo), nauczyciel, botanik i mineralog (I, II, 439) → Callier, Kalmus, Weeber

Oels Karl Walter (13.11.1852 Stendal – 17.6.1946 Halle), nauczyciel, przyrodnik, 277

Oettel Karl Christian (2.5.1742 Pösneck – 26.2.1819 Meffersdorf), bibliotekarz i botanik, 277 → Curie, Eschenbach, Hertzsch, Ludwig

Oken Lorenz (1779–1851), lekarz i przyrodnik, prof. w Jenie, Monachium i Zurychu → Ludwig, Zeller

Opiz Philipp Maximilian (1787-1858), czeski leśnik i botanik → Burghardt, Kablik, Kalmus

Osten-Sacken Carl Robert (1828-1906), rosyjski dyplomata i entomolog → Loew

Ostwaldt J. (?-?), sekretarz urzędu telegraficznego w Legnicy; entomolog → Pfitzner

Otto Adolf Wilhelm (3.8.1786 Greifswald – 14.1.1845 Breslau), lekarz, anatom, przyrodnik (I) → Bannerth, Bresler

Oudemans Cornelius Anton Jan Abraham (1825-1906), holenderski botanik, prof. i dyr. Ogr. Bot. w Amsterdamie → Niessl

P

Packard Alpheus Spring Jr. (1839-1905), amerykański entomolog i paleontolog, prof. w Providence, Rhode Island → Zeller

Paesler Friedrich Wilhelm (24.4.1891 Magdeburg – 19.11.1962 Naumburg), nauczyciel, przyrodnik, 279

Pampuch Wojciech Albert Adrian Józef (15.4.1800 Biadacz – 29.6.1866 Pawłowice), nauczyciel, florysta (I, II, 439) → Schaub

Pančić Josif (1814-1888), botanik serbski, pierwszy dyr. Ogrodu Bot. w Belgradzie → Hantken

Pannewitz Julius von (21.8.1788 Nieder-Buchwald – 19.8.1867 Breslau), leśnik (I, II, 440)

Pantocsek Jozef (1846-1916), słowacki lekarz i botanik → Bayer

Panzer Georg Wolfgang Franz (1755-1829), lekarz w Hersbruck i Norymberdze, botanik i entomolog → Stillfried

Papp Jenő (1933-), węgierski zoolog, kustosz muz. w Zirc i Budapeszcie → Torka

Partsch Josef (4.7.1851 Schreiberhau – 22.6.1925 Brambach), geograf (I, II, 440)

Parusel Franz (? – przed 1922), ogrodnik, entomolog, 280 → Raebel

Pasternak Franz (1891-1977), nauczyciel, entomolog → Parusel, Raebel

Pasteur Louis (1822-1895), francuski chemik, pionier mikrobiologii → Bail, Brefeld

Patteisky Karl (1891-1968), geolog i paleontolog, dyr. kopalni w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim → Piffel

Paul Carl Maria (1838-1900), austriacki geolog i paleontolog → Szajnocha

Paul Josef (1839-1917), morawski aptekarz i przyrodnik → Niessl

Paul Karl (11.5.1838 Liegnitz – 2.9.1872 Brandenburg), nauczyciel, przyrodnik, 282

Paul Wilhelm Heinrich (25.3.1819 Löwenberg – 30.4.1889 Berlin), malarz, entomolog, 282 → Rohnert

Pauli Gustav Julius Adolf (23.8.1809 Landeshut – 19.7.1883 Nieder-Wiesa), pastor, florysta, 283

Pawelczyk Paul (1876-?), bytomski entomolog → Raebel

Pawlitschek Alfred Guntram (28.3.1857 Troppau – 29.3.1931 Cernăuți), nauczyciel, entomolog, 284

Pax Ferdinand Albert (30.12.1885 Breslau – 11.9.1964 Bad Honnef), zoolog, prof. we Wrocławiu, dyr. Instytutu Badań Morza w Bremerhaven, 285 → Arndt Walther, Hanke, Natorp, Schlott, Stolz

Pax Ferdinand Albin (26.7.1858 Koeniginhof – 1.3.1942 Breslau), botanik (I, II, 440) → Bachmann, Benner Ernst, Bröske, Fuchs, Gürke Toni, Limplicht, Pax, Richter Curt

Peck Felix Georg Reinhard (3.2.1823 Görlitz – 28.3.1895 Görlitz), kustosz muzealny, przyrodnik (I) → Hertzsch, Kirchner

Peck Franz Gustav Magnus (1.3.1817 Görlitz – 21.12.1892 Görlitz), prawnik, florysta (I, II, 441) → Rupp

Penzig Otto Albert Julius (25.3.1856 Samitz – 6.3.1929 Genova), botanik (I) → Wocke Felix

Persoon Christiaan Hendrik (1761-1836), ur. w Afryce Pd. uczony przywrotny, mykolog → Ludwig

Peters Wilhelm Karl Hartwich (1815-1883), podróżnik i przyrodnik, kustosz Muz. Przyr. w Berlinie → Loew, Martin

Petiver James (ok.1665-1718), angielski aptekarz, botanik i entomolog → Claudius

Petke Vinzenz (23.2.1753 Troppau – 27.2.1805 Brünn), aptekarz, mineralog (I, II, 441) → Schott

Petrak Franz (1886-1973), mykolog morawski → Hruby

Petri Rudolph Wilhelm Theodor (9.7.1811 Benau – po 1881), muzyk, etnograf, florysta, 289

Pfeffer Wilhelm Friedrich Philipp (1845-1920), botanik, prof. w Bonn, Bazylei, Tybindzie i Lipsku → Buder

Pfeifer Sebastian (1898-1982), kupiec, ornitolog, dyr. Państwowej Stacji Ochrony Ptaków we Frankfurcie nad Menem → Natorp

Pfeil Friedrich Wilhelm Leopold (1783-1859), leśnik, prof. w Eberswalde → Borggreve

Pfitzner Rudolf Ernst Friedrich Ferdinand (1864 Olbersdorf – 18.3.1921 Darmstadt), pastor, entomolog, 290

Pfuhl Fritz (1853-1913), florysta, nauczyciel w Poznaniu → Beschorner, Mielke

Pic Maurice (1866-1957), wybitny francuski koleopterolog → Mitschke

Pichler Thomas (1828-1903), austriacki botanik i podróżnik → Formánek

Piesch David (18.9.1761 Bielitz – 9.8.1802 Teschen), nauczyciel, przyrodnik, 291

Piffel Norbert (25.1.1868 Landskron – 14.4.1945 Rechenberg-Bienenmühle), nauczyciel, kustosz zbiorów przyr. w Opawie, 292

Pilger Robert Knud Friedrich (1876-1953), botanik, kustosz i dyr. Ogr. Bot. w Berlinie → Limpricht

Pinzger Paul Emil Karl Ernst (5.10.1840 Ratibor – 2.8.1894 Saalfeld), nauczyciel, przyrodnik, 293 → Paul Karl

Placzek Baruch (1834-1922), rabin w Brnie, przyrodnik → Rörig

Posel Eduard (1842-1885), starszy ogrodnik powiatowy w Pyskowicach → Jungck, Posel

Posel Johann (9.4.1814 Neubach – 28.4.1898 Falkenberg), ogrodnik i botanik, 294 → Jungck

Plötz Carl (1814-1886), uczony prywatny, entomolog → Paul Wilhelm Heinrich, Prittwitz, Rohnert

Ploucquet Hermann (1816-1878), preparator w królewskim gabinecie przyrodniczym w Stuttgarcie → Martin

Plucar Johann Ernst Friedrich (8.2.1802 Brünn-Kleine Kröna – 25.3.1858 Teschen), nauczyciel, briolog, 296 → Kalmus

Plukenet Leonard (1641-1706), botanik angielski, ogrodnik Marii II Stuart → Claudius

Pluskal František Salesiánský (1811-1900), morawski lekarz i przyrodnik → Kablik, Schott

Pócs Tamás (1933-), węgierski botanik, prof. w Budapeszcie → Wiesenthal

Podpěra Josef (1878-1954), botanik czeski, prof. w Brnie → Kern

Pohl Friedrich (1768-1850), agronom i botanik, prof. ekonomii i technologii w Lipsku → Ludwig

Pohl Johann Baptist Emanuel (1782-1834), austriacki botanik, kustosz Gabinetu Dworskiego w Wiedniu → Schott, Wiemann

Pöhl Alois (1838-1915), zarządca magazynów w Innsbrucku, lepidopterolog → Stertz

Postel Emil August Hermann (28.7.1813 Parchwitz – 28.8.1875 Parchwitz), nauczyciel, botanik, 297

Potonié Henry (1857-1913), botanik i paleobotanik, prof. w Berlinie → Assmann Paul, Beyer

Prager Ernst (1866-1913), nauczyciel, briolog → Kern

Prantl Karl Anton Eugen (10.9.1849 München – 24.2.1893 Breslau), botanik (I, II, 441) → Niedenzu

Preiss Johann August Ludwig (1811-1883), podróżnik i przyrodnik, badacz flory i fauny Australii → Heinzel

Preiss Otto Paul (2.2.1859 Jakobswalde – 5.1.1937 Boppard), urzędnik kolejowy, entomolog, 299

Pringsheim Nathanael (30.11.1823 Dobiatz – 6.10.1894 Berlin), botanik, prof. w Berlinie (I, II, 441) → Gürke Max, Schober

Prittwitz Otto von (24.5.1820 Kreisewitz – 18.8.1872 Brieg), prawnik, entomolog, 300 → Standfuss

Proske (Grund) Julian Baldwin Berthold (1854-1935), majster warsztatów kolejowych, rachmistrz, entomolog → Raebel

Püngeler Rudolf (1857-1927), radca sądowy w Aachen, lepidopterolog → Stertz, Wutzdorff

Purkyně Jan Evangelista (17.12.1787 Libochowitz – 28.7.1869 Prag), fizjolog (I, II, 441) → Bresler

Q

Quitow August Alfred Wilhelm (5.2.1881 Seehausen – 30.12.1914 Żydowice?), geolog, 302 → Grundey, Klose

R

Rabenhorst Gottlob Ludwig (1806-1881), aptekarz niemiecki, badacz roślin zarodnikowych, redaktor wydawnictw zielnikowych → Bleisch, Hertzsch, Janisch, Lettgau, Limpricht, Nave, Thalheim Ludwig

Raciborski Marian (1863-1917), polski botanik, prof. we Lwowie i Krakowie → Łazarczyk

Radicke Julius Gottlieb (1829-1898), insp. ogrodu królewskiego w Oliwie → Wocke Erich

Radwańska-Paryska Zofia (1901-2001), polska botaniczka, taterniczka i pisarka → Jäschke

Raebel Paul Hermann (29.9.1877 Ratibor – 28.5.1963 Zabrze), mistrz budowlany, lepidopterolog, 304 → Klose, Linke, Parusel, Skiba

Rakete Rudolf (30.3.1870 Haynau – 20.2.1939 Görlitz), nauczyciel, botanik, 305

Rath August Ferdinand (19.1.1801 Bad Grund – 28.1.1869 Schweidnitz), lekarz wojskowy, florysta, 306 → Jungck, Schaub

Ratzeburg Julius Theodor Christian (1801-1871), leśnik, entomolog, prof. w Eberswalde → Borggreve, Cogho, Matuschka, Nitsche

Raumer Carl Georg von (9.4.1783 Wörlitz – 16.5.1865 Erlangen), geolog (I, II, 441)

Réaumur René-Antoine de (1683-1757), wybitny przyrodnik francuski → Zeller

Rebel Hans (1861-1940), entomolog, kustosz Muz. Przyr. w Wiedniu → Goetschmann, Stertz

Reck (?-?), właściciel fabryki w Szprotawie → Pfizner

Redlich Hermann Julius Albert (1842-1903), urzędnik pocztowy w Gubinie, entomolog → Mitschke

Reh Ludwig Heinrich (1867-1940), entomolog, kustosz Muz. Przyr. w Hamburgu → Sorauer

Rehm Heinrich Simon Ludwig Friedrich Felix (1828-1916), lekarz, mykolog i lichenolog → Buchs

- Reichardt Heinrich Wilhelm (1835-1885), botanik, kustosz gabinetu dworskiego w Wiedniu → Arndt Rudolph, Hein, Kirchner
- Reichel Karl (Charles) Gotthold (14.7.1751 Hermsdorf – 18.4.1825 Niesky), nauczyciel, duchowny, pionier amerykańskiej entomologii, 307**
- Reichenbach Heinrich Gottlieb Ludwig (1793–1879), lekarz i przyrodnik niemiecki, prof. oraz dyr. muz. zool. i ogr. bot. w Dreźnie → Curie, Hausleutner
- Reichenbach Heinrich Gustav (1824-1889), syn Ludwiga, prof. i dyr. ogr. bot. w Hamburgu → Sintenis Paul
- Reichenow Anton (1874–1941), ornitolog, kustosz Muz. Przynr. w Berlinie → Krause Georg, Moszkowski
- Reimers Hermann (1893-1961), kustosz Muz. Bot. w Berlinie → Schmidt Hugo
- Reinecke Wilhelm (?-?), nauczyciel, entomolog, florysta → Kolbe
- Reissek Siegfried (11.4.1819 Teschen – 9.11.1871 Wien), kustosz muzealny, botanik (I) → Zipser**
- Reitter Edmund (22.10.1845 Müglitz – 15.3.1920 Paskov), koleopterolog (I, II, 441) → Richter Carl**
- Remer Carl Julius Wilhelm Paul (21.12.1802 Helmstedt – 21.9.1855 Breslau), chirurg, epidemiolog, briolog, 308**
- Retzdorff Willy (1856-1910), pisarz sądowy, urzędnik podatkowy, florysta → Ruhmer
- Reuss August Emanuel Rudolf von (1811-1873), austriacki lekarz, geolog i paleontolog → Kablik, Szajnoch
- Reuss Carl (1844-1918), leśnik, badacz szkód powodowanych w lasach przez przemysł → Borggreve
- Rey Jean Guillaume Charles Eugène (1838-1909), niemiecki zoolog o francuskich korzeniach, przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi → Martin
- Rheede tot Drakenstein Hendrik Adriaan van (1636-1691), holenderski administrator kolonialny, autor dzieła „Hortus Malabaricus” → Claudius, Kleynhoff
- Richter Carl (2.1.1804 Olmütz – 12.2.1878 Troppau), prawnik, entomolog, 309**
- Richter Carl Friedrich Wilhelm (ok. 1781 – 17.1.1849 Breslau), nauczyciel seminaryjny, sekretarz sądowy, entomolog, 310 → Atze Benjamin**
- Richter Curt Georg Hermann (13.9.1875 Breslau – 26.10.1914 Rokito), nauczyciel, przyrodnik, 311**
- Richter Erdmann (23.9.1847 Lauterbach – 8.8.1912 Breslau), nauczyciel, florysta, 312 → Callier, Kunisch, Werner Alois**
- Richter Karl (1855-1891), botanik austriacki, prywatny uczony w Wiedniu → Gürke Max
- Richters Engelbert (1840-po 1915), dyr. Zjednoczenia Zakładów Chemicznych „Silesia”, briolog → Kern*
- Riesenthal Julius Adolf Oskar von (18.9.1830 Breslau – 22.1.1898 Charlottenburg), leśnik, ornitolog, 314**
- Rigo Gregorio (1841-1922), włoski farmaceuta i botanik → Sintenis Paul
- Ritschl Georg (1816-1866), nauczyciel i botanik, badacz flory Wielkopolski → Mielke
- Ritter Gustav Adolf (1830-1862), nauczyciel i florysta → Hertzsch
- Rivers James John (1824-1913), przyrodnik angielski, kustosz Uniwersytetu Kalifornijskiego → Baron
- Roemer Carl Ferdinand (5.1.1818 Hildesheim – 14.12.1891 Breslau), geolog (I) → Assmann August, Becker Ewald, Folgner, Grundey, Halfar, Janik, Langenhan, Lehmann, Scharenberg, Steger, Thalheim Ludwig, Wilschowitz**
- Roemer Johann Jacob (1763-1819), szwajcarski lekarz, entomolog i botanik → Burkhardt, Ludwig, Schott
- Röhling Johann Christoph (1757-1813), ewangelicki duchowny, przyrodnik → Geisler
- Rohnert Carl Franz August (9.6.1822 Leobschütz – 1876 Demmin), lekarz, ornitolog, entomolog, 316 → Borggreve, Paul Wilhelm Heinrich**
- Rohrer Rudolph (1805 Kraków – 14.9.1839 Brünn), drukarz i wydawca, florysta (I, II, 441) → Carl**
- Romanow Mikołaj Michajłowicz (1859-1919), wielki książę rosyjski, przyrodnik i historyk → Herz
- Römer Hermann Joseph Fritz (1866-1909), zoolog, dyr. Muzeum Senckenberga we Frankfurcie nad Menem → Arndt Walther
- Rondani Camillo (1808-1879), włoski entomolog, prof. w Parmie → Loew
- Rondou Joseph Pierre (1860-1935), francuski nauczyciel i entomolog → Stertz
- Ronniger Karl (1871-1954), austriacki urzędnik finansowy i botanik → Sośka
- Rörig Georg Friedrich Karl (31.10.1864 Glogau – 26.5.1941 Görlitz), biolog, prof. w Królewcu i Berlinie, 316 → Sorauer**
- Rose Gustav (1798-1873), mineralog, prof. w Berlinie → Kosmann
- Rosen Felix (15.3.1863 Leipzig – 9.8.1925 Breslau), botanik (I) → Dyhrenfurth, Jojko**
- Rosenstock Eduard (1856-1938), ogrodnik i botanik → Brause
- Rosenthal David August (16.4.1821 Neisse – 29.3.1875 Breslau), lekarz, przyrodnik (I, II, 441)**
- Rostafiński Józef Tomasz (1850–1928), polski botanik i historyk nauk przyrodniczych, prof. i dyr. ogrodu botanicznego w Krakowie → Baumann, Brefeld
- Rostkovius Friedrich Wilhelm Gottlieb Theophil (1770-1848), szczeciński lekarz, botanik i mykolog → Hertzsch
- Rostrup Ove (1864-1933), duński botanik i mykolog → Kirchner
- Roth Arthur Emil Adolf (1874-1927), nauczyciel w Kamiennej Górze, przyrodnik → Arndt Walther*

- Roth Justus Ludwig Adolf (1818-1892), geolog i petrograf, prof. w Berlinie → Kosmann
- Roth Santiago (Kaspar Jakob) (1850-1924), szwajcarski paleontolog, prof. Universidad Nacional de La Plata w Argentynie → Dewoletzky
- Rothmaler Werner Walter Hugo Paul (1908-1962), botanik, prof. w Greifswaldzie → Nathhorst
- Rothschild Lionel Walter (1868-1937), angielski bankier, polityk i zoolog → Baron
- Rottenbach Heinrich (1835-1917), nauczyciel, botanik → Dziadko
- Rudczinsky Karl (2.2.1751 Troppau – 21.4.1819 Brünn), działacz gospodarczy, mineralog (I, II, 442) → Schott**
- Rühl Fritz (1836-1893), szwajcarski entomolog i przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi → Mitschke
- Ruhland Wilhelm (1878-1960), botanik, prof. w Halle, Tybindze, Lipsku i Erlangen → Aderhold
- Ruhmer Gustav Ferdinand (21.5.1853 Gross Rauden – 23.8.1883 Schmalkalden), kupiec, florysta, pracownik pomocniczy Muz. Bot. w Berlinie, 318**
- Rumphius Georg Eberhard (1627-1702), niemiecki lekarz i botanik, badacz flory Indonezji → Kleynhoff
- Rümpler Karl Theodor (1817-1891), nauczyciel ogrodnictwa, dyr. szkoły rolniczej w Erfurcie, botanik → Schumann
- Rupp Heinrich Friedrich Christian (2.9.1811 Breslau – 9.1.1892 Schweidnitz), nauczyciel, przyrodnik, 320**
- Ruthe Johann Gustav Rudolf (1823-1905), weterynarz, botanik i entomolog → Dziadko
- Rzehak Emil Carl (1856-1934), morawski chemik, ornitolog, historyk i numizmatyk → Wocke Georg*
- S** Sabransky Heinrich (1864-1916), austriacki lekarz i botanik → Weeber
- Saccardo Pier Andrea (1845-1920), włoski botanik, prof. i dyr. Ogr. Bot. w Padwie → Niessl, Sorauer
- Sachs Ferdinand Gustav Julius von (2.10.1832 Breslau – 29.5.1897 Würzburg), botanik (I) → Brefeld**
- Sadebeck Benjamin Adolph Moritz (7.2.1809 Reichenbach – 17.10.1885 Potsdam), geograf, geodeta, florysta (I) → Bleisch**
- Sagorski Ernst Adolf (1847-1929), nauczyciel, botanik → Dziadko
- Salvin Osbert Godman (1835-1898), angielski przyrodnik, sekretarz Stowarzyszenia Brytyjskich Ornitologów → Baron
- Sanio Karl Gustav (1832-1891), botanik, doc. w Królewcu, później prywatny uczony w Elku → Schulze
- Saporta Louis Charles Joseph Gaston de (1823-1895), paleobotanik francuski → Gürke Max
- Schadenberg Alexander (27.6.1851 Breslau – 26.1.1896 wyspa Panay), aptekarz, chemik, badacz Filipin, 321 → Stein**
- Schaitter Ignacy (1805-1885), kupiec, entomolog, honorowy obywatel Rzeszowa → Łazarczyk
- Schalow Emil Franz Gustav (14.10.1888 Belgard an der Persante – 3.5.1945 Breslau), nauczyciel, botanik, 322 → Buchs, Dittrich Julius,**
Kotschy Alois, Limpricht, Schoepke, Schubert Karl Heinrich, Torka, Waschek, Wittig
- Scharenberg Johann Christoph Wilhelm (7.12.1815 Berlin – 1.9.1857 Erdmannsdorf), paleontolog, doc. we Wrocławiu, 325**
- Schaube Friedrich Wilhelm (ok. 1815 Massel – 22.8.1881 Malapane), nauczyciel, florysta, 326**
- Schaudinn Fritz Richard (1871-1906), zoolog, uczestnik wyprawy na Svalbard → Arndt Walther
- Schauer Johann Konrad (1813-1848), botanik, doc. we Wrocławiu, prof. w Greifswaldzie → Hausleutner, Heinzl*
- Scheibe Robert (1859-1923), geolog, prof. w Berlinie, później szef krajowej komisji geologicznej w Kolumbii → Assmann Paul
- Schellenberg Adolf (1882-1954), kustosz Muz. Przyr. w Berlinie, badacz skorupiaków i obunogów → Pax
- Schellwien Ernst (1866-1906), geolog i paleontolog, kustosz Muz. Uniwers. w Królewcu → Quitzow
- Schenck Adolf (1857-1936), mineralog, geograf i botanik, prof. w Halle → Quitzow
- Scheuermann Richard (1873-1949), urzędnik pocztowy, botanik → Schubert Karl Heinrich*
- Schiffner Victor Felix (1862-1944), czeski briolog, prof. w Pradze i Wiedniu → Kern, Latzel, Sintenis Paul
- Schilling Peter Samuel (10.4.1773 Juliusburg – 15.12.1852 Breslau), nauczyciel, entomolog (I, II, 442) → Heinzel**
- Schimmel Hermann Otto Felix (8.3.1858 Breslau – 20.2.1939 Kreuzburg), nauczyciel, przyrodnik, 326 → Waschek**
- Schimper Georg Heinrich Wilhelm (1804-1878), podróżnik i przyrodnik, badacz Afryki → Ruhmer
- Schiner Ignaz Rudolf (1813-1873), austriacki prawnik i entomolog → Loew
- Schinz Hans (1858-1941), szwajcarski podróżnik i botanik → Bachmann, Wocke Erich
- Schkuhr Christian (1741-1811), ogrodnik, botanik, mechanik uniwersytecki w Wittenberdze → Ludwig
- Schlechtedahl Diederich Franz Leonhard von (1794-1866), lekarz i botanik niemiecki, prof. i dyr. ogrodu botanicznego w Halle → Bartsch, Bresler, Hausleutner, Lessing
- Schlechter Friedrich Richard Rudolf (1872-1925), botanik, kustosz Muz. Bot. w Berlinie → Limpricht, Moszkowski, Schumann
- Schlegel Franz (7.11.1822 Altenburg – 7.3.1882 Breslau), lekarz, ornitolog, dyr. ogr. zool. we Wrocławiu (I, II, 442)**
- Schlehan Gustav (4.5.1817 Hirschberg – 4.4.1879 Laibach), urzędnik górniczy, przyrodnik, 327**
- Schlönbach Urban (1841-1870), niemiecki geolog i paleontolog, prof. w Pradze → Hantken
- Schlott Martin Gustav Rudolf Reinhold (11.11.1891 Breslau – 5.3.1950 Wuppertal), zoolog, dyr. ogr. zool. we Wrocławiu, 328 → Ga-**
briel
- Schlüter Wilhelm (1828-1919), przyrodnik i przedsiębiorca, założyciel Instytutu Pomocy Naukowych w Halle → Goldfuss

Schmäck Julius Leopold (26.3.1811 Guhrau – 8.10.1880 Bolkenhain), aptekarz, florysta, entomolog, 330

Schmidle Wilhelm (1860-1951), nauczyciel, botanik i geolog → Kirchner

Schmidlin Eduard (1808-1890), ogrodnik i botanik → Niedenzu

Schmidt Adolf Wilhelm Ferdinand (1812-1899), pastor i przyrodnik, badacz okrzemek → Janisch

Schmidt Carl Friedrich (1811-1890), litograf, botanik, ilustrator dział botanicznych → Gürke Toni, Schumann

Schmidt Eduard Oscar (1823-1886), zoolog, prof. w Strassburgu → Fickert

Schmidt Franz Wilibald (1764-1796), czeski botanik, prof. w Pradze → Oettel, Schott

Schmidt Friedrich Hermann (14.12.1855 Görlitz – 14.12.1930 Freiburg im Breisgau), nauczyciel, botanik, 331

Schmidt Hermann (1892-1978), geolog, prof. w Getyndze → Schmidt Friedrich Hermann

Schmidt Karl Gottfried Georg Hugo (7.1.1866 Radmannsdorf – 14.8.1933 Grünberg), nauczyciel, botanik, entomolog, 332 → Burneister, Gruhl, Hellwig, Schoepke

Schmula Siegbert (3.3.1834 Krappitz – 13.6.1913 Schreiberhau), sędzia, florysta i algolog, 334

Schnack Eduard Emanuel (7.2.1853 Troppau – 22.12.1941 Bielitz), mistrz kominiarski, botanik, muzealnik, 335 → Wocke Georg

Schneider Camillo Karl (1876-1951), botanik, dendrolog i ogrodnik → Callier, Folgner

Schneider Gustav Adolf Robert (3.3.1826 Miłków k. Ostrowca Świętokrzyskiego – 9.2.1908 Cunnersdorf), urzędnik przemysłowy, botanik (I, II, 442) → Benner Ernst, Callier

Schneider Karl Friedrich Robert (20.8.1798 Breslau – 22.8.1871 Stolp), nauczyciel, botanik (I) → Eschenbach, Krüger, Postel

Schneider Wilhelm (1888-1940), biolog, kier. Stacji Limnologicznej w Krefeld, badacz nicieni → Pax

Schneider Wilhelm Gottlieb (28.5.1814 Breslau – 8.1.1889 Breslau), entomolog i mykolog (I, II, 442) → Matzek

Schober Alfred Ferdinand (21.8.1862 Ruda – 10.7.1940 Hamburg), nauczyciel, botanik, 336

Schoepke Heinrich Wilhelm (26.7.1852 Kaltdorf – 1935 Kanth), nauczyciel, florysta, 337

Scholtz Guido Alfons Mortimer (1830-1910), aptekarz i przyrodnik → Klose

Scholtz Heinrich (4.2.1812 Breslau – 29.10.1859 Breslau), lekarz i przyrodnik (I, II, 442)

Scholz Eduard Joseph Rudolf (31.3.1873 Breslau – 17.5.1926 Oppeln), nauczyciel, entomolog (I, II, 442) → Grützner, Klose, Werner Alois

Scholz Franz Paul (8.4.1772 Röhrsdorf – 17.1.1837 Breslau), nauczyciel, pisarz, przyrodnik (I) → Mattuschka

Scholz Friedrich Wilhelm (29.5.1847 Alt Jauernick – 27.5.1903 Jauer), nauczyciel, florysta (I, II, 442) → Callier

Scholz Richard (25.10.1866 Liegnitz – 4.6.1935 Liegnitz), nauczyciel, entomolog (I) → Kolbe

Schott Heinrich Wilhelm (1763 Breslau – 18.7.1819 Wien), ogrodnik, botanik, 339 → Carl

Schott Heinrich Wilhelm (1794-1865), botanik, dyr. cesarskich ogrodów w Wiedniu → Schlehan, Schott

Schrader Heinrich Adolf (1767-1836), lekarz i botanik, dyr. ogrodu botanicznego w Getyndze → Blottner, Curie, Ludwig, Oettel, Schott

Schramm Augustin Joseph (27.8.1773 Thandorf – 9.8.1849 Leobschütz), nauczyciel i przyrodnik (I, II, 442) → Rath, Stiebler

Schramm Karl Albert (27.2.1865 Liegnitz – 19.10.1926 Breslau), lekarz, florysta, 340 → Burda

Schrauf Albrecht (1837-1897), austriacki mineralog, kustosz i prof. w Wiedniu → Schuchardt

Schröder Ludwig Julius Bruno (7.9.1867 Wüstewaltersdorf – 1.2.1928 Breslau), nauczyciel, algolog, 341 → Callier

Schroeter Carl Joseph (1855-1939), pochodzący z Niemiec botanik szwajcarski, profesor w Zurychu → Kirchner, Schröder

Schroeter Joseph (14.3.1837 Patschkau – 12.12.1894 Breslau), lekarz, mykolog (I) → Bandmann, Fritze, Geisler, Hellwig, Jungck, Posel, Schröder

Schube Theodor Eugen Ferdinand (8.10.1860 Breslau – 6.6.1934 Breslau), nauczyciel, botanik (I, II, 443) → Benner Ernst, Buchs, Burda, Callier, Dittrich Julius, Dresler, Eitner, Figert, Hellwig, Höflich, Keilholz, Kinscher, Kotschy Alois, Kunisch, Limpricht, Nuchte, Rakete, Richter Erdmann, Schalow, Schimmel, Schmidt Hugo, Schmula, Schoepke, Schramm, Schröder, Schubert Karl Heinrich, Sintenis Paul, Stiebler, Torka, Utendörfer, Waschek, Weeber, Werner Alois, Ziesche, Zuschke

Schubert Karl (21.5.1902 Neustadt – 13.12.1934 Neustadt), entomolog, komisarz ochrony pomników przyrody na Górnym Śląsku, 343

Schubert Karl Heinrich (15.10.1886 Gross-Ellguth – po 1936), nauczyciel, botanik, 344

Schuchardt Conrad Gideon Theodor (22.6.1829 Landeshut – 15.4.1892 Görlitz), botanik, mineralog, przemysłowiec, 346

Schüler Karl Gustav (1807-1855), geolog i mineralog, radca górniczy, prof. w Jenie → Schur

Schultes Josef August (1773-1831), botanik austriacki, prof. w Wiedniu, Krakowie, Innsbrucku i Landshut → Bresler, Schott

Schultes Julius Hermann (1804-1840), austriacki lekarz i botanik → Bresler

Schultz Carl Friedrich (1766-1837), lekarz w Stargardzie i Neubrandenburgu, botanik → Krüger

Schultz Carl Heinrich 'Bipontinus' (1805-1867), lekarz i botanik → Fritze, Lessing, Schur

Schultz Friedrich Wilhelm (1804-1876), aptekarz i botanik → Fritze

Schultz Oskar (1868-1911), pastor, entomolog → Pfitzner

- Schulz Gustav Leo (1844-1920), kupiec, entomolog → Stertz
- Schulz Otto Eugen (1874-1936), nauczyciel i botanik → Limpricht
- Schulze Moritz Heinrich (30.1.1825 Rheda – 10.9.1893 Breslau), księgowy, briolog, 347** → Dyhrenfurth, Kern, Lettgau
- Schumacher Friedrich (1888-1934), entomolog w Schwerin → Stertz
- Schumann Karl (Carl) Moritz (17.6.1851 Görlitz – 22.3.1904 Berlin), kustosz Muz. Bot. w Berlinie, 348** → Buch, Gürke Max, Gürke Toni
- Schumann Paul Georg Philipp (1824-1891), lekarz i przyrodnik z Dzierżoniowa* → Nuchte, Stricker
- Schummel Theodor Emil (23.5.1786 Liegnitz – 24.11.1848 Breslau), nauczyciel, florysta, entomolog (I)** → Fuchs, Matzek, Werner Hermann, Wiemann, Winkler Adolph
- Schur Philipp Johann Ferdinand (18.2.1799 Königsberg – 27.5.1878 Bielitz), aptekarz, chemik, nauczyciel, botanik, 352**
- Schwab Adolf (10.1.1807 Mährisch-Trübau – 3.1.1891 Mistek), aptekarz, faunista (I, II, 443)**
- Schwägrichen Christian Friedrich (1775-1853), botanik specjalizujący się w mszakach, prof. w Lipsku → Ludwig
- Schwarz Johannes (1847-po 1916), kantor w Trzebnicy, Żmigrodzie, Korzeńsku, Barkowie i Obornikach Śl., florysta* → Kern
- Schweinfurth Georg (1836–1925), podróżnik i przyrodnik, badacz Afryki → Kotschy Oskar
- Schweinitz Ludwig (Lewis) David von (13.2.1780 Bethlehem – 8.2.1834 Bethlehem), nauczyciel, botanik (I, II, 443)** → Kramsch, Reichel
- Schwenckfeld Caspar (14.8.1563 Greiffenberg – 9.6.1609 Görlitz), lekarz, przyrodnik (I)** → Gemeinhardt
- Schwendener Simon (1829-1919), botanik szwajcarski, prof. w Monachium, Bazylei, Tybindze i Berlinie → Aderhold, Buder, Gürke Max, Sorauer, Zukal
- Scupin Wilhelm August Hans (29.4.1869 Ottendorf – 23.11.1937 Seddin), geolog i paleontolog (I)** → Dresler, Quitzow
- Seehaus Carl (1813-1892), szczeciński nauczyciel i botanik → Hertzsch
- Seemen Karl Otto von (1838-1910), oficer, botanik → Strähler
- Segeth Carl (26.6.1811 Tarnowitz – 16.12.1890 Santiago de Chile), lekarz, przyrodnik (I, II, 443)**
- Seidel Gustav Adolph (ok. 1815 Jauer – 1.11.1849 Pirscham), aptekarz, arachnolog, 354** → Fickert
- Seidel Otto Julius Heinrich (30.12.1854 Neisse – po 1920), nauczyciel, botanik, 354**
- Seiler Robert (1847-1917), pracownik przedsiębiorstwa chemicznego w Dreźnie, lepidopterolog → Stertz
- Seitz Adalbert (1860-1938), lekarz, dyr. Ogr. Zool. we Frankfurcie, entomolog → Pfitzner
- Seler Eduard Georg (1849-1922), badacz kultur prekolumbijskich, podróżnik, florysta → Brause
- Sembrat Kazimierz Jan Antoni (1902-1988), polski zoolog, prof. we Lwowie i Wrocławiu → Pax
- Semper Karl Gottfried (1832-1893), podróżnik, zoolog, prof. w Würzburgu → Schadenberg
- Sendek Andrzej (1933-1994), polski botanik, nauczyciel, później prof. w Katowicach* → Richter Erdmann
- Sendner Otto (1813-1859), botanik, prof. w Monachium* → Ilgner, Kalmus
- Sepp Jan Christiaan (1739-1811), holenderski grafik i przyrodnik → Prittwitz
- Servit Miroslav (1886-1959), czeski nauczyciel rolnictwa, lichenolog → Grummann
- Siebold Karl Theodor Ernst von (1804-1885), fizjolog i zoolog, prof. w Erlangen, Freiburg, Wrocławiu i Monachium* → Zeller
- Siegert Gottlob (17.5.1789 Ernsdorf – 23.6.1868 Breslau), muzyk, florysta (I, II, 443)**
- Siemiradzki Józef (1858-1933), polski geolog i podróżnik, prof. we Lwowie → Cebulski
- Siła-Nowicki Maksymilian (1826-1890), polski przyrodnik, prof. Uniw. Jagiellońskiego → Loew
- Simon Paul (12.4.1878 Schwengfeld – 15.2.1943 Gründorf), nauczyciel, przyrodnik, 355**
- Simon W. (?-?), berliński entomolog → Paul Wilhelm Heinrich
- Sintenis Friedrich August Eduard (3.4.1813 Zittau – 31.3.1865 Bolkenhain), lekarz, entomolog, 356** → Sintenis Max, Sintenis Paul
- Sintenis Max Benjamin Gerhard (21.7.1848 Seidenberg – 1.10.1894 Kupferberg), zawodowy zbieracz okazów przyrodniczych, 356** → Sintenis Eduard, Sintenis Paul
- Sintenis Paul Ernst Emil (4.6.1847 Seidenberg – 6.3.1907 Hirschberg), zawodowy zbieracz okazów przyrodniczych, 357** → Sintenis Eduard, Sintenis Max, Wutzdorff
- Skiba Jan Franciszek (14.12.1872 Rosenberg – 22.3.1957 Radlin), nauczyciel, przyrodnik, 360** → Burda, Cebulski, Czudek, Jojko
- Skofitz Alexander (1822-1892), austriacki farmaceuta i botanik, wydawca „Österreichische botanische Zeitschrift” → Niessl, Schur
- Sokolowski Ernst (1851-po 1924), maszynista kolejowy, zbieracz chrząszczy i pajaków* → Kolbe
- Sommer Carl Otto Friedrich (1857-1899), nauczyciel, lepidopterolog* → Benner Max
- Sommerauer Ignaz (1792-1854), dyrektor huty w Admont w Styrii, botanik → Hausleutner
- Sonntag Friedrich Emanuel (1818-1893), aptekarz, botanik* → Schröder
- Sopp Olav Johan (1860-1931), mykolog norweski, pracownik firmy Nestlé → Brefeld
- Sorauer Paul Carl Moritz (9.6.1839 Breslau – 9.1.1916 Berlin), botanik, fitopatolog, 361** → Aderhold, Kirchner, Rörig
- Soška Teodor Anton (3.5.1876 Troppau – 30.4.1948 Beograd), ogrodnik, botanik, insp. ogr. bot. w Belgradzie, 364**

Soyaux Hermann (4.1.1852 Breslau – po 1928), podróżnik, botanik (I, II, 443)

Spatzier Johann Nepomuk Florian (16.5.1806 Jägerndorf – 30.1.1883 Jägerndorf), aptekarz, przyrodnik (I, II, 444) → Hein, Kalmus, Rath, Stiebler

Spicer William Webb (1820-1879), angielski duchowny i botanik → Nave

Spindler Georg (?-1906), aptekarz w Weissenburgu w Alzacji, florysta → Dziadko

Sprengel Kurt Polycarp Joachim von (1766–1833), lekarz i botanik, dyr. ogrodu botanicznego w Halle → Ludwig, Weihe, Wiemann

Spribille Franz Joseph (29.1.1841 Scharnosin – 13.1.1921 Breslau), nauczyciel, florysta (I, II, 444) → Figert, Fritze, Weeber, Ziesche

Stach Jan Wacław (1877-1975), polski zoolog, apterolog, paleontolog, prof. w Krakowie → Pax

Stache Karl Heinrich Hector Guido (28.3.1833 Namslau – 11.4.1921 Wien), geolog (I, II, 444)

Stahl Ernst (1848-1919), botanik, prof. nadzw. w Strassburgu, od 1881 prof. i dyr. ogrodu botanicznego w Jenie → Aderhold

Stainton Henry Tibbatts (1822-1892), angielski entomolog, uczony prywatny → Zeller

Standfuss Albert Robert Gustav (1.10.1815 Breslau – 6.10.1897 Deutsch Lissa), pastor, lepidopterolog, 365 → Paul Wilhelm Heinrich, Zeller

Standfuss Max (1854-1917), syn Gustava, entomolog, prof. w Zurychu → Standfuss

Staritz Richard (1851-1922), nauczyciel, mykolog → Kirchner

Staudinger Otto (1830–1900), przedsiębiorca handlujący okazami przyrodniczymi, lepidopterolog → Baron, Herz, Paul Wilhelm Heinrich, Sintenis Paul, Zeller

Stawiński Wiesław (1928-), biolog, prof. WSP w Krakowie → Bętkowski

Stechmann Hermann (10.0.1840 Anklam – 3.11.1900 Paris), nauczyciel, ornitolog, dyr. ogr. zool. we Wrocławiu (I, II, 444)

Steffens Henrich (2.5.1773 Stavanger – 13.2.1845 Berlin), przyrodnik, filozof, literat (I, II, 444) → Bresler, Schur

Steger Victor (8.1.1859 Landsberg O/S. – 1928 Berlin-Charlottenburg), urzędnik przemysłowy, paleobotanik, 366

Stein Eduard Berthold (23.3.1847 Breslau – 27.2.1899 Breslau), insp. ogrodów botanicznych w Innsbrucku i Wrocławiu, lichenolog, 367
→ Ansonge, Bachmann, Eitner, Everken, Firle, Fritze, Hellwig, Jungck, Kunisch, Nagel, Petri, Ploesel, Schadenberg, Stricker, Wocke Erich

Steiner Ernst (Ernest) (1820-1894), dyrektor wydziału ksiąg gruntowych w Brnie, entomolog → Richter Carl

Stenzel Karl Gustav Wilhelm (21.11.1826 Breslau – 30.3.1905 Breslau), nauczyciel, botanik i paleobotanik (I, II, 444) → Stricker

Stephani Franz (1842-1927), kupiec, briolog → Bachmann, Kern, Schröder

Stephenson Thomas Alan (1898-1961), brytyjski biolog, prof. w Aberystwyth → Pax

Sternberg Caspar Maria von (1761-1838), przyrodnik czeski, jeden z twórców paleobotaniki → Schott

Stertz Otto (1.10.1847 Ratibor – 9.11.1918 Jannowitz), kupiec, entomolog, 369 → Linke

Steudner Hermann (1.9.1832 Greiffenberg – 10.4.1863 Waw), podróżnik i przyrodnik (I, II, 444)

Steusloff Ulrich (1883-1953), nauczyciel w Gelsenkirchen, malakozoolog → Tetens

Stichel Hans Ferdinand Emil Julius (1862-1936), urzędnik kolejowy, entomolog → Grützner

Stiebel Salomon Friedrich (1792-1868), lekarz we Frankfurcie nad Menem, przyrodnik → Werneck

Stiebler Berthold Leopold Adam Aloysius (26.7.1811 Leobschütz – po 1846), aptekarz, florysta, 371

Stillfried Karl von (20.10.1759 Sammelwitz – 13.8.1846 Hirschberg), uczony prywatny, entomolog, 371

Stimpson William (1832-1872), amerykański zoolog, uczestnik ekspedycji północnopacyficznej, dyr. Akad. Nauk w Chicago → Loew

Stoller Jakob (1873-1930), geolog w Pruskim Inst. Geol. → Assmann Paul

Stolz Johannes Wilhelm (25.1.1881 Paramaribo – 27.8.1917 front zachodni), nauczyciel, ornitolog, 373

Strähler Adolf Wilhelm Ferdinand (10.10.1829 Salzbrunn – 12.2.1897 Jauer), leśnik, botanik, 374 → Callier

Strand Embrik (1876-1947), norweski entomolog i arachnolog, prof. w Rydze → Moszkowski, Zimmermann

Strecker Ferdinand Heinrich Herman (1836-1901), amerykański rzeźbiarz i entomolog → Baron

Stresemann Erwin Friedrich Theodor (1889-1972), zoolog, prof. i dyr. muz. zool. w Berlinie → Uttendörfer

Stricker Otto Julius Felix (15.5.1811 Berlin – 14.2.1882 Breslau), lekarz, lichenolog, 375 → Assmann August

Stübel Moritz Alphons (1835-1904), geolog, wulkanolog, florysta, podróżnik → Brause

Stuglik Zdzisław Marian (18.9.1903 Oświęcim – 5.11.1943 Oświęcim), preparator muzealny, lepidopterolog (I) → Wycisło

Štúr Dionýz (2.4.1827 Beckow – 9.10.1893 Wien), geolog i paleobotanik (I) → Schlehan

Sturm Jacob (1771-1848), miedziornik i przyrodnik z Norymbergi → Stillfried

Sudre Henri (1862-1918), francuski nauczyciel i botanik specjalizujący się w jezynach → Kinscher, Weeber

Suess Eduard (1831-1914), geolog austriacki, prof. w Wiedniu → Szajnocha

Svěrák Tomáš (8.8.1854 Boskowitz – 11.2.1929 Opava), nauczyciel, florysta (I, II, 444)

Szafer Władysław Józef (1886–1970), wybitny botanik polski, twórca polskiej szkoły paleobotaniki, współtwórca polskich parków narodowych, prof. w Krakowie → Cebulski, Jójko, Skiba

Szajnocha Władysław Wacław (28.6.1857 Lwów – 1.8.1928 Jaworze), polski geolog i paleontolog, prof. w Krakowie, 377

Szarski Kazimierz Witalis (1904-1960), polski zoolog, prof. we Wrocławiu → Natorp

Szersznik Leopold Jan (3.2.1747 Teschen – 21.1.1814 Teschen), duchowny, nauczyciel, przyrodnik (I) → Thielisch

Sznabl (Schnabl) Jan (1839-1912), polski lekarz, przyrodnik i podróżnik → Loew

Szulczewski Jerzy Wojciech (1879-1969), polski nauczyciel, przyrodnik i etnograf → Torka

T

Tancré Rudolf (1842-1934), producent mydła w Anklam, sprzedawca okazów przyrodniczych, entomolog i ornitolog → Sintenis Max

Tappert Johann Karl Wilhelm (19.2.1830 Ober-Thomaswaldau – 27.10.1907 Berlin-Steglitz), muzyk, florysta, 380

Tausch Ignaz Friedrich (1793-1848), czeski botanik → Kablik

Tavel Franz von (1863-1941), szwajcarski botanik i mykolog → Brefeld

Teichert Theodor (?-?), artysta-ogrodnik w Kamiennej Górze, lepidopterolog → Goetschmann

Tessmann Johann Heinrich Theodor (1831-1923), kolekcjoner kaktusów z Lubeki → Gürke Toni

Tetens Carl Arnold (26.2.1887 Oppeln – 27.8.1962 Spremberg), hydrotechnik, zbieracz mięczaków, 380

Thalheim Ludwig Julius Eduard (13.9.1819 Oels – 1897 Gross Wartenberg), lekarz, przyrodnik, 382 → Bleisch, Kirchner, Thalheim Reinhold

Thalheim Reinhold August Rudolph (4.2.1822 Oels – 29.7.1906 Breslau), aptekarz, florysta, 383 → Thalheim Ludwig

Thielau Friedrich von (1799-1878), ziemianin, leśnik, botanik → Stricker

Thielisch Johann Christian (21.9.1749 Teschen – 25.9.1827 Scharthen), nauczyciel, pastor, botanik, 383

Thienemann Johannes (1863-1938), ornitolog, założyciel stacji ornitologicznej w Rositach → Floericke

Thümen Felix Karl Albert Ernst Joachim von (1839-1892), fitopatolog i mykolog, adiunkt stacji doświadczalnej w Klosterneuburg → Niessl, Sorauer

Thunberg Carl Peter (1743-1828), szwedzki lekarz, podróżnik i botanik, prof. w Uppsali → Kleynhoff, Lessing

Tietze Emil Ernst August (1845-1931), pochodzący ze Śląska austriacki geolog → Szajnocha

Tischbierek Emanuel (17.12.1861 Salesche – 11.12.1927 Beuthen), nauczyciel, florysta (I) → Pax

Tischbierek Hildegard Maria Barbara (1901-1978), badaczka fauny morskiej i fauny ciepłych źródeł → Pax

Toepffer Adolph (1853-1931), młynarz w Brandenburgii, aptekarz w Schwerin, botanik → Sintenis Paul

Toll Sergiusz (1893-1961), prawnik, entomolog → Raebel

Tollin C. (?-1863), aptekarz w Dębnie, zbieracz owadów w Pd. Afryce i na Madagaskarze → Loew

Toni Giovanni Battista de (1864-1924), botanik włoski, prof. w Camerino i Modenie → Bleisch, Janisch

Torka Hedwig Margarete (1908-po 1950), nauczycielka, biologka → Torka

Torka Valentin (28.1.1867 Alt-Kuttendorf – 3.11.1952 Bärenthal), nauczyciel, botanik i entomolog, 384

Tornau Friedrich (1877-1914), geolog Pruskiego Krajowego Zakładu Geologicznego → Quitzw

Tournefort Joseph Pitton de (1656-1705), lekarz i botanik francuski, dyr. Jardin des Plantes → Thielisch

Trautschold Hermann (1817-1902), niemiecki geolog, lektor i docent w Moskwie, prof. w Dorpacie → Pinzger

Treitschke Georg Friedrich (1776-1842), żyjący w Wiedniu niemiecki dramaturg, reżyser teatralny i lepidopterolog → Prittwitz, Zeller

Trettau Waldemar (1893-1970), właściciel majątku ziemskiego, ornitolog → Ecke

Treviranus Ludolph Christian (18.9.1779 Bremen – 6.5.1864 Bonn), botanik (I, II, 444) → Bresler, Heyde

Tubeuf Carl von (1862-1941), leśnik i fitopatolog, od 1902 prof. w Monachium → Aderhold

Turczaninow Mikołaj Stiepanowicz (1796-1864), rosyjski urzędnik finansowy i przyrodnik → Lessing

Twrdy Konrad Adam (8.10.1844 Friedeberg – 11.7.1920 Wien), nauczyciel, przyrodnik, 387

U

Uechtritz Rudolf Friedrich Carl von (31.12.1838 Breslau – 21.11.1887 Breslau), uczony prywatny, botanik (I, II, 445) → Ansorge, Arndt

Rudolph, Bachmann, Bail, Bartsch, Baumann, Becker Lothar, Bleisch, Callier, Degenkolb, Dresler, Eitner, Figert, Firlé, Fritze, Fuchs, Güntzel-Becker, Hellwig, Heuser, Jackisch, Jungck, Kotschy Oskar, Langner, Latzel, Nagel, Nuchte, Paul Karl, Pauli, Petri, Plosel, Richter Erdmann, Schmidt Friedrich Hermann, Schoepke, Schumann, Schur, Sintenis Paul, Stein, Strähler, Tappert, Thalheim Reinhold, Winkler Moritz, Ziesche, Zimmermann, Zlik Oskar

Uechtritz-Sohland Maximilian Friedrich von (21.09.1784 Ober-Sohland – 24.12.1851 Breslau), uczony prywatny, przyrodnik (I, II, 445) → Ziesche

Uhlig Viktor Karl (2.1.1857 Karlshütte – 4.6.1911 Wien), geolog (I, II, 445)

Ulbrich Oskar Eberhard (1879-1952), botanik i mykolog, prof. w Berlinie → Limpricht

Ule Ernst Heinrich Georg (1854-1915), botanik i podróżnik → Brause

Ule Wilhelm (1861-1940), geograf i limnolog, doc. w Halle, prof. w Giessen, Marburgu i Rostocku → Quitzw

Unger Franz (1805-1870), austriacki lekarz i botanik, prof. botaniki w Grazu i Wiedniu → Arndt Rudolph, Nave, Werneck, Zukal

Unverricht Karl (22.1.1809 Domanze – 18.2.1883 Jaworzno), nauczyciel, botanik (I, II, 445) → Baier, Rath, Stiebler
Urban Emanuel (24.11.1821 Freiberg – 22.4.1901 Troppau), nauczyciel, przyrodnik (I, II, 445) → Richter Carl, Wocke Georg
Urban Ignatz (1848–1931), kustosz i wicedyr. ogrodu botanicznego w Berlinie → Brause, Gürke Max, Schumann, Sintenis Paul
Uttendörfer Otto (14.1.1870 Königsfeld-21.3.1954 Herrnhut), nauczyciel, ornitolog i botanik, 389 → Baer

V

Vahl Martin (1749-1804), duńsko-norweski botanik i zoolog, prof. w Kopenhadze → Lessing
Vandas Karel (1861-1923), botanik, prof. Wyższej Szkoły Technicznej w Brnie → Formánek
Vatke Georg Carl Wilhelm (1849-1889), uczony prywatny, botanik → Ruhmer
Vaupel Friedrich Karl Johann (1876-1927), botanik, podróżnik, kustosz Ogrodu Bot. w Berlinie → Brause, Gürke Toni, Schumann
Velenovský Josef (1858-1949), botanik czeski, prof. w Pradze → Kern
Viette Pierre Edmond Leon (1921-2011), entomolog, kustosz Muz. Hist. Nat. w Paryżu → Pfitzner
Voelkel Josef (5.10.1828 Louisenhain – 18.1.1906 Neurode), górnik, kolekcjoner skamieniałości (I, II, 445)
Vogt Theodor (1881-1932), herpetolog → Moszkowski
Volkens Georg Ludwig August (1855-1917), badacz flory Afryki i Azji, kustosz Muz. Bot. w Berlinie → Schumann
Volkmann Georg Anton (1663 Liegnitz – 21.03.1721 Liegnitz), lekarz, przyrodnik (I, II, 445)
Volz Wilhelm Theodor August Hermann (1870-1958), geograf, prof. w Erlangen, Wrocławiu i Lipsku → Grundey, Wegner

W

Wagner Hans (1884-1949), pochodzący z Wiednia niemiecki zawodowy zbieracz owadów → Gabriel, Pfitzner
Wagner Wilhelm (14.1.1848 Wohnbach – 7.8.1900 Königshütte), lekarz, florysta (I, II, 445) → Callier, Richter Erdmann
Wahlberg Johan August (1810-1856), szwedzki podróżnik i przyrodnik, badacz Afryki → Loew
Wahlenberg Göran (1780-1851), szwedzki botanik i podróżnik, prof. w Uppsali → Lessing
Wahnschaffe Gustav Albert Bruno Felix (1851-1914), geolog, prof. w Berlinie → Assmann Paul
Waldeyer Heinrich Wilhelm Gottfried von (1836-1921), anatom, fizjolog i patolog, prof. we Wrocławiu, Strasburgu i Berlinie → Krause
Georg
Wangerin Walther Leonard (1884-1938), botanik, prof. w Wyższej Szkole Technicznej w Gdańsku → Keilholz
Wanka von Lenzenheim Theodor (5.8.1871 Freistadt – 6.5.1932 Opava), prawnik, koleopterolog (I, II, 445) → Kolbe
Warburg Otto (1859-1938), podróżnik, botanik, działacz na polu rozwoju gospodarki kolonialnej → Schadenberg
Waschek Reinhold Paul Wilhelm (29.6.1863 Nieder Kunzendorf – po 1943), nauczyciel, przyrodnik, 391 → Wittig
Wasmann Erich (1859-1931), austriacki jezuita, entomolog → Závadský
Waterstradt Johannes (1869-1944), duński zbieracz okazów przyrodniczych → Mitschke
Weber Friedrich (1781–1823), lekarz i botanik, prof. w Kilonii → Ludwig
Weberbauer August (26.11.1871 Breslau – 16.1.1948 Lima), botanik, badacz flory Andów, 392 → Eitner, Folgner
Weberbauer Otto (25.4.1846 Breslau – 19.2.1881 Landeck), malarz, mykolog, entomolog (I, II, 446) → Weberbauer
Websky Martin (17.7.1824 Nieder Wüstegiersdorf – 27.11.1886 Berlin), urzędnik górniczy, mineralog (I, II, 446) → Steger, Thalheim
Ludwig
Weczertzik Alfred Friedrich Franz (10.4.1864 Herichsdorf – 27.3.1952 Berlin), malarz, ilustrator książek przyrodniczych, 394
Wedekind Georg Wilhelm von (1796-1856), leśnik, redaktor „Allgemeine Forst- und Jagd-Zeitung” → Cogho
Weeber Gustav (20.4.1857 Wessoly – 19.8.1943 Friedek), nauczyciel, botanik, 395
Weeber Heinrich Caesar (14.2.1811 Teschen – 8.3.1891 Turas), leśnik (I, II, 446)
Weese Josef Karl (1888-1962), botanik i mykolog, prof. Wyższej Szkoły Technicznej w Wiedniu → Niessl
Wegener (?-?), radca sądowy w Żmigrodzie, briolog → Kern
Wegner Richard Nicolaus (13.5.1884 Gelsenkirchen – 11.2.1967 Greifswald), lekarz, paleontolog, anatom i antropolog, 396 →
Tetens
Weigel Johann Adam Valentin (29.9.1740 Sommerhausen – 24.6.1806 Haselbach), pastor, przyrodnik (I) → Atze Benjamin, Blottner,
Manger Johann Wilhelm, Neygenfind, Nickel, Stillfried
Weihe Carl Ernst August (4.2.1779 Mennighüffen – 27.1.1834 Herford), lekarz, botanik, twórca batologii, 398
Weingart Wilhelm (1856-1936), producent porcelany, miłośnik kaktusów → Gürke Toni
Weise Julius (1844-1925), nauczyciel, koleopterolog → Gabriel
Weiss Christian Samuel (1780–1856), mineralog i krystalograf, prof. w Lipsku i Berlinie → Schur
Weiss Johann Evangelista (1850-1918), botanik, prof. w Monachium → Jungck
Weiss Josef Gustav Adolf (28.8.1837 Freiwaldau – 17.3.1894 Prag), botanik (I, II, 446)
Weissermel Waldemar (1870-1943), geolog Pruskiego Krajowego Zakładu Geologicznego → Quitzw
Weitzner Friedrich Wilhelm (20.3.1814 Wansen – 27.12.1865 Breslau), nauczyciel, przyrodnik, 400

Wenck Eduard (1811-1896), nauczyciel i kaznodzieja, briolog → Dyhrenfurth, Lettgau

Wenzelides Karl Franz (24.9.1770 Troppau – 6.5.1852 Nikolsburg), archiwista, paleontolog (I, II, 446) → Alt

Werneck Wilhelm (1788 Breslau – 30.3.1842 Salzburg), lekarz, przyrodnik, 401

Werner Abraham Gottlob (25.9.1749 Wehrau – 30.6.1817 Dresden), geolog (I, II, 446)

Werner Alois Julius (1.7.1887 Kröschendorf – 22.1.1917 na froncie), nauczyciel, florysta, 404 → Richter Erdmann

Werner Hermann (4.1.1830 Trachenberg – 27.9.1895 Breslau), aptekarz, zbieracz okazów przyrodniczych, 405

Westwood John Obadiah (1805-1893), angielski entomolog i archeolog, prof. w Oxfordzie → Zeller

Wetschky Max (1844 Gnadenfeld – 26.1.1927 Gnadenfeld), aptekarz, florysta (I, II, 446) → Callier, Richter Erdmann

Wettstein von Westersheim Richard (1863-1931), botanik austriacki, prof. w Pradze i Wiedniu → Folgner, Mitschke

Weyhe Maximilian Friedrich (1775-1846), ogrodnik, twórca ogrodu bot. w Düsseldorfie → Czech

Wichura Max Ernst (27.1.1817 Neisse – 26.2.1866 Berlin), prawnik, botanik (I, II, 446) → Winkler Adolph

Wiemann Konrad Friedrich Rudolph (4.1.1777 Hannover – 16.3.1817 Breslau), lekarz, florysta, 406

Wiesenthal Franz (14.12.1879 Neurode – 7.2.1955 Mingende), misjonarz, badacz flory Nowej Gwinei, 406

Wilde Oskar Wilhelm (?-?), prawnik w Weissenfels, przyrodnik → Prittwitz

Wilkens Christian Friedrich (1722-1784), pastor w Cottbus, przyrodnik → Stillfried

Willdenow Carl Ludwig (1765-1812), botanik, dyr. ogrodu botanicznego i prof. w Berlinie → Blottner

Wille Johan Nordal Fischer (1858-1924), norweski botanik, prof. w Oslo → Schröder

Willkomm Heinrich Moritz (1821-1895), botanik ur. w Czechach, prof. w Tharandt, Dorpacie i Pradze → Winkler Moritz

Willmann Carl (1881-1968), nauczyciel, biolog, badacz roztoczy → Pax

Wilms Friedrich (1848-1919), aptekarz, botanik i podróżnik → Bachmann

Witschowitz Johann Karl (12.10.1881 Zöptau – 4.8.1945 Opava), nauczyciel, geolog, 407

Wimmer Friedrich Christian Heinrich (30.10.1803 Breslau – 12.3.1868 Breslau), nauczyciel, botanik (I, II, 446) → Arndt Rudolph, Bartsch, Eschenbach, Fincke, Fritze, Fuchs, Geisler, Güntzel-Becker, Hertzsche, Heuser, Manger Karl Wilhelm, Mielke, Nagel, Pauli, Petri, Postel, Remer, Scharenberg, Schmäck, Schuchardt, Stricker, Tappert, Thalheim Reinhold, Weihe, Wiemann, Winkler Moritz, Winkler Adolph, Zimmermann, Żlik Andreas, Żlik Oskar

Winkler Carl (19.7.1820 Kranowitz – 15.11.1896 Tarnowitz), nauczyciel, przyrodnik, historyk (I, II, 446)

Winkler Georg Friedrich Moritz (13 lub 14.2.1812 Breslau – 21.12.1889 Görlitz), urzędnik gospodarczy, florysta, 408 → Fritze

Winkler Heinrich Wilhelm (2.9.1842 Sohra – 27.10.1927 Görlitz), nauczyciel, florysta (I, II, 447)

Winkler Hubert (13.2.1875 Prenzlau – 10.6.1941 Breslau), botanik (I, II, 447) → Limpricht, Schröder, Wiesenthal

Winkler Karl Gustav Adolph (27.11.1810 Breslau – 29.11.1893 Berlin), intendent wojskowy, botanik, 409 → Winkler Moritz

Winter Heinrich Georg (1848-1887), mykolog, docent Politechniki w Zurychu → Niessl

Wirtgen Ferdinand Paul (1848-1924), syn Philippa Wilhelma, aptekarz w St. Johann an der Saar, botanik → Figert

Wirtgen Philipp Wilhelm (1806-1870), nauczyciel w Koblencku, botanik → Winkler Adolph

Wittig Johannes Lebrecht Hermann (13.1.1885 Wachsdorf – po 1943), nauczyciel, florysta, 411 → Waschek

Wittmack Ludwig (1839-1929), botanik, prof. i kustosz Muz. Przyr. w Berlinie → Sorauer

Wocke Erich (11.9.1863 Breslau – 25.9.1941 Oliva), ogrodnik, botanik, 412

Wocke Felix (11.8.1855 Breslau – 12.7.1924 Frankenstein), prawnik, entomolog, 413

Wocke Georg Heinrich Richard (26.1.1853 Breslau – 26.3.1906 Aschersleben), kupiec, entomolog, 414

Wocke Max Ferdinand (1895-1985), nauczyciel, geograf i geolog → Wocke Erich

Wocke Maximilian Ferdinand (27.11.1820 Breslau – 7.11.1906 Breslau), lekarz, lepidopterolog (I, II, 447) → Assmann August, Goetschmann, Standfuss, Wocke Erich, Wocke Felix, Wocke Georg, Zeller

Wodzicki Kazimierz Stanisław Michał (1816-1889), polski pisarz i ornitolog → Martin

Woehl Eugen (17.1.1866 Polnisch Rasselwitz – 10.1.1945 Oberammergau), leśnik, przyrodnik, 414

Woessler Richard Josef (25.11.1877 Deutsch Jamke – 4.11.1942 Oppeln), nauczyciel, przyrodnik (I, II, 447) → Schubert Karl Heinrich

Wolf Paul (1869-1945), inspektor podatkowy, entomolog → Parusel, Raebel, Skiba

Wolff Karl Friedrich August Hermann (1866-1929), weterynarz i botanik → Bachmann, Limpricht

Woloszyńska Jadwiga (1882-1951), polska biologka, prof. w Krakowie → Schröder

Woodward Arthur Smith (1864-1944), angielski paleontolog, kustosz Muz. Hist. Nat. w Londynie → Wegner

Wortmann Julius (1856-1925), mykolog, kierownik doświadczalnego zakładu fizjologii roślin w Geisenheim → Aderhold

Wossidlo Paul (11.5.1836 Krotoszyn – 27.7.1921 Breslau), nauczyciel, przyrodnik (I) → Langner

Wulfert Kurt (1897-1970), nauczyciel, biolog, badacz wrozków → Pax

Wussini Josef (15.4.1753 Wien – 21.1.1813 Brünn), inżynier, kartograf, geolog (I, II, 447)

Wutzdorff Hermann (22.5.1843 Breslau – 2.4.1909 Breslau), krawiec, lepidopterolog, 416 → Goetschmann

Wycisło Paweł (13.5.1882 Ober Lazisk – 3.6.1939 Pogrzebień), ksiądz, entomolog, 416

Z

Zabel Hermann (1832-1912), botanik, dendrolog, dyr. Akademii Leśnej w Hannoversch Münden → Arndt Rudolph

Zahlbruckner Alexander (1860-1938), lichenolog austriacki, kustosz Muzeum Przyr. w Wiedniu → Eitner, Latzel

Załęski Edmund (1863-1932), polski chemik, agrotechnik, hodowca roślin, prof. w Dublanach i Krakowie → Cebulski

Zanten Bernard Otto van (1927-), holenderski botanik, prof. w Groningen → Wiesenthal

Závadský Karel (15.1.1886 Markt Beneschau – 2.11.1949 Velehrad), jezuita, nauczyciel, przyrodnik, 418

Zedlitz und Trützschler Otto Eduard von (1874-1927), uczony prywatny, podróżnik, ornitolog → Krause Georg

Zeisberger David (2.3.1721 Zauchenthal – 17.11.1808 Goshen), misjonarz, lingwista, przyrodnik (I, II, 447)

Zeller Philipp Christoph (10.4.1808 Steinheim an der Murr – 27.3.1883 Stettin), nauczyciel, lepidopterolog, 419 → Loew, Standfuss

Zenker Alfred (1862-1895), rysownik-przyrodnik Uniwersytetu Wrocławskiego → Assmann August

Zeplichal Anton Michael (13.5.1737 Trebitsch – 14.11.1806 Breslau), duchowny, nauczyciel, przyrodnik (I, II, 447)

Zetterstedt Johann Wilhelm (1785-1874), szwedzki entomolog, prof. w Lund → Loew

Zschacke Georg Hermann (1867-1937), nauczyciel, lichenolog → Eitner

Ziesche Hermogenes Georg Robert (19.4.1846 Lorzendorf – 28.8.1910 Breslau), nauczyciel, parlamentarzysta, florysta, 422 → Callier

Zimmer Carl (1873-1950), zoolog, kustosz i docent we Wrocławiu, prof. w Monachium i Berlinie → Arndt Walther, Schröder

Zimmermann Hermann Adolf (15.1.1841 Düsseldorf – 2.2.1916 Freindiez an der Lahn), nauczyciel, arachnolog, 423

Zimmeter Joseph (1815-1874), insp. ogr. bot. w Innsbrucku → Stein

Zipser Karl Eduard (25.3.1816 Bielitz – 15.5.1908 Teschen), nauczyciel, florysta, 425

Zittel Karl Alfred von (1839–1904), paleontolog i geolog niemiecki, prof. w Karlsruhe i Monachium → Becker Ewald

Zukal Hugo Franz (18.8.1845 Troppau – 15.2.1900 Wien), oficer, nauczyciel, botanik, prof. Hochschule für Bodenkultur, 426

Zuschke Heinrich (1839 Konstadt – 26.10.1904 Rosenberg O./S.), nauczyciel, fenolog, florysta, 428 → Fuchs

Ž

Žlik Andreas (1.5.1802 Kozakowitz – 29.3.1865 Teschen), pastor, nauczyciel, florysta, 429 → Kotschy Oskar, Žlik Oskar

Žlik Oskar Michael (16.9.1829 Alt Bielitz – 9.12.1878 Bielitz), syn Andreasa, nauczyciel, przyrodnik, 429

Żukotyński Włodzimierz (1864-1949), jezuita, entomolog, nauczyciel w Chyrowie, misjonarz w Mozambiku → Łazarczyk

WYKAZ NAZW GEOGRAFICZNYCH

W wykazie zamieszczone zostały polskie nazwy geograficzne występujące w tekstach biogramów. Obok każdej nazwy miejscowości z terenów Śląska należących dziś do Polski podana została w nawiasie nazwa powiatu wg dzisiejszego podziału administracyjnego. Nazwy miast powiatowych i miast na prawach powiatu podano kapitalikami, umieszczając obok w nawiasie nazwę województwa wg dzisiejszego podziału administracyjnego. Odpowiednikiem każdej z nazw polskich jest jedna lub kilka nazw niemieckich. Podobnie jest z nazwami z obszaru Czeskiego Śląska, przy których w nawiasach podane zostały nazwy powiatów (okres); tu również nazwy powiatów podano kapitalikami, umieszczając w nawiasie obok nich wyższą jednostkę administracyjną, tj. Moravskoslezský kraj. Każdej nazwie polskiej z tego obszaru przypisane zostały odpowiedniki w językach czeskim i niemieckim. Z leżących dziś w Saksonii Dolnośląskich Górnych Łużyc uwzględnione zostały w wykazie tylko te miejscowości, których nazwy w piśmiennictwie polskim różnią się od nazw niemieckich – obok nich w nawiasie podano przynależność administracyjną, tj. Landkreis Görlitz (do roku 2008 Niederschlesischer Oberlausitzkreis). Jako odpowiedniki nazw polskich podano w ich przypadku nazwy w językach górnołużyckim i niemieckim. Nazwy geograficzne nie będące nazwami miejscowości zostały podane kursywą. Nazwom miejscowości z terenów Polski poza obszarem Śląska towarzyszy podana w nawiasie nazwa województwa wg dzisiejszego podziału administracyjnego. Ponieważ są to przede wszystkim miejscowości znajdujące się niegdyś pod administracją niemiecką, obok nazw polskich podane zostały ich niemieckie odpowiedniki.

Przy nazwach z innych krajów podano w nawiasie tylko nazwę kraju (dla Republiki Czeskiej oddzielnie dla Czech i Moraw). Odpowiedniki w innych językach podano następująco: dla Niemiec, Austrii i Szwajcarii – niemieckie, dla Czech i Moraw – czeskie i niemieckie, dla Węgier – węgierskie i niemieckie, dla Słowacji – słowackie, węgierskie i niemieckie, dla Rumunii – rumuńskie, węgierskie i niemieckie, dla Rosji (obwód kalinigradzki) – rosyjskie i niemieckie.

Ś L Ą S K

Aleksandrowice (cz. Bielska-Białej) – niem. Alexanderfeld	Bliszczycze (Głubczyce) – niem. Bleischwitz
Andělská Hora (Bruntal) – niem. Engelsberg	Bobrowniki Odrzańskie (Nowa Sól) – niem. Bobernig
Andrzejówka (Lwówek Śląski) – niem. Andreastal	Bogdaszowice (Wrocław) – niem. Puschwitz
Baborów (Głubczyce) – niem. Bauerwitz	Bogucice (dziś cz. Katowic) – niem. Bogutschütz
Bardo Śląskie (Żąbkowice Śląskie) – niem. Wartha	Boguszów (Wałbrzych, cz. Boguszowa-Gorców) – niem. Gottesberg
Bażany (Kluczbork) – niem. Basan	Bojanów (Racibórz) – niem. Bojanow
Bąki (Olesno) – niem. Bonken	Bolesławice (Bolesławiec) – niem. Tillendorf
Bąków (Kluczbork) – niem. Bankau	BOLESŁAWIEC (dolnośląskie) – niem. Bunzlau
Beneszów Górny (Bruntal) – czes. Horní Benešov, niem. Bennisch	Boleścin (Trzebnica) – niem. Pollentschine
Bernatice (Jesenik) – niem. Barzdorf	Bolków (Jawor) – niem. Bolkenhain
Biała (Prudnik) – niem. Zülz	Bolków-Zdrój (Jawor) – niem. Bad Wiesau
Biała pod Pradziadem (Jesenik) – czes. Bělá pod Prádem, niem. Waldenburg	Borek Strzeleński (Strzelin) – niem. Grossburg
Biała Woda (Jesenik) – czes. Bílá Voda, niem. Weisswasser	Boroszów (Olesno) – niem. Boroschau
Białý Lúg (dziś cz. Kędzierzyna-Koźla) – niem. Weissewiese	Borowa (Wrocław) – niem. Bohrau
Bielawa (Dzierżoniów) – niem. Langenbielau	Borów (Strzelin) – niem. Markt Bohrau
BIELSKO (śląskie) – niem. Bielitz	Borzysławice (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Borislawitz
Bielszowice (dziś cz. Rudy Śląskiej) – niem. Bielschowitz	Bożnów (Żagań) – niem. Eckersdorf
Bieńkowice (dziś cz. Wrocławia) – niem. Benkwitz	Branice (Głubczyce) – niem. Brantitz
Bierdzany (dziś cz. Wrocławia) – niem. Pirscham	Bronowice (Żary) – głuż. Brunojce, niem. Braunsdorf
Biertołtowy (dziś cz. Radlina) – niem. Birtultau	Brantice (Bruntal) – niem. Bransdorf
BIERUŃ (śląskie) – niem. Berun	Brumovice (Opawa) – niem. Braunsdorf
Bierutów (Oleśnica) – niem. Bernstadt	BRUNTAL (Moravskoslezský kraj) – czes. Bruntál, niem. Freudenthal
Bílčice (Bruntal) – niem. Heidenpilsch	Brynek (Tarnowskie Góry) – niem. Brynnek
Biskupice (Olesno) – niem. Bischof	Brynica (Kluczbork) – niem. Brinitze
Biskupice (dziś cz. Zabrze) – Biskupitz	BRZEG (opolskie) – niem. Brieg
Biskupice Widawskie (dziś cz. Wrocławia) – niem. Gross Bischof	Brzeg Dolny (Wrocław) – niem. Dyhernfurth
<i>Biskupicki Las – Biskupitzer Forst</i>	Brzezie nad Odrą (dziś cz. Raciborza) – niem. Brzezie, Hohenbirken
Bizja (dziś cz. Świerklańca) – niem. Bisia	Brzezinka (Oleśnica) – niem. Schönbriese
Blachownia Śląska (dziś cz. Kędzierzyna-Koźla) – niem. Blechhammer	Budkowice (Opole) – niem. Budkowitz
	<i>Bujak (Góry Sowie) – niem. Pressberg</i>
	Bujaków (Mikolów) – niem. Bujakow

- Bukovec (Góry Izerskie) – niem. Buchberg*
Bukowiec (Góry Suche) – niem. Buchberg
Bukowina Bobrzańska (Żagań) – niem. Nieder-Buchwald
Byczyna (Kluczbork) – niem. Pitschen
Byków (Wrocław) – niem. Peuke
Bystra (Bielsko-Biała) – niem. Bistra
Bystrzyca (Frýdek-Místek) – czes. Bystřice nad Olší, niem. Bistritz
Bystrzyca (Lwówek Śląski) – niem. Wiesenthal
Bystrzyca (Oława) – niem. Peisterwitz
Bystrzyca Kłodzka (Kłodzko) – niem. Habelschwerdt
BYTOM (śląskie) – niem. Beuthen
Bytom Odrzański (Nowa Sól) – niem. Beuthen am Oder
Červená hora (Jesioniki) – niem. Roter Berg
Chebzie (dziś cz. Rudy Śląskiej) – niem. Morgenroth
Chobienia (Lubin) – niem. Köben
Chocianów (Polkowice) – niem. Kotzenau
Chojnik (Ostrów Wielkopolski) – niem. Honig
Chojnów (Legnica) – niem. Haynau
CHORZÓW (śląskie) – niem. Königshütte
Chorzów Batory (dawniej Hajduki Wielkie, dziś cz. Chorzowa) – niem. Bismarckhütte
Chotków (Żagań) – niem. Hertwigswaldau
Chróścina (Góra) – niem. Kraschen
Chrzastowice (Opole) – niem. Chronstau
Chudoba (Kluczbork) – niem. Eichborn
Chwałikowice (Opawa) – niem. Chwalkowitz
Ciasna (Lubliniec) – niem. Ciasnau
Ciasnota (Pogórze Izerskie) – niem. Knappberg
Ciechanowice (Kamienna Góra) – niem. Rudelstadt
Ciecierzyn (Kluczbork) – niem. Neudorf
Cieplice (dziś cz. Jeleniej Góry) – niem. Warmsbrunn
Cieszków (Milicz) – niem. Freyhan
Cieszowa (Lubliniec) – niem. Czieszowa
CIESZYN (śląskie) – czes. Těšín, niem. Teschen (po stronie czeskiej: Český Těšín, okr. Karviná)
Cieśle (Oleśnica) – niem. Zessel
Cisek (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Czissek
Cunnersdorf (dziś cz. Jeleniej Góry) – niem. Cunnersdorf
Czaple (Żary) – niem. Tschöpel
Czarków (Pszczyna) niem. Czarkow
Czarnoborsko (Góra) – niem. Sandeborske
Czarniawska Kopa (Góry Izerskie) – niem. Dresslerberg
Czernica (Jelenia Góra) – Langenau
Czerwieńsk (Zielona Góra) – niem. Rothenburg
Czerwona Woda (Zgorzelec) – niem. Rothwasser
Dalków (Polkowice) – niem. Dalkau
Daniec (Opole) – niem. Danietz
Daubitz-Rietschen (Landkreis Görlitz) – głuz. Dubc-Rěčicy
Dąb (dziś cz. Katowic) – niem. Domb
Dąbrówka Górna (Krapkowice) – niem. Dombrowka an der Oder
Deštné (Opawa) – niem. Dorfteschen
Dębno (Wolów) – niem. Schöneiche
Dębska Kuźnia (Opole) – niem. Dembiohammer
Dobiercice (Kluczbork) – niem. Wilmsdorf
Dobrodzień (Olesno) – niem. Guttentag
Dobrzeń Wielki (Opole) – niem. Gross Döbern
Dolina Mazaka (Beskid Morawsko-Śląski) – czes. údolí Mazáku, niem. Mazaktal
Dolní Fořt (Jeseník) – niem. Niederforst
Dolny Beneszów (Opawa) – czes. Dolní Benešov, niem. Markt Beneschau
Dorota (dziś cz. Zabrze) – niem. Dorotheendorf
Drogosław (dziś cz. Nowej Rudy) – niem. Kunzendorf bei Neurode
Duszynki-Zdrój (Kłodzko) – niem. Reinerz, Bad Reinerz
Dvorek (Nowy Jiczyn) – czes. Dvůrek, Růží Důl, niem. Rosenthal
Dziadoszyce (Nowa Sól) – niem. Döringau
Dziadowa Kłoda (Oleśnica) – niem. Kunzendorf bei Gross-Wartenberg
Dzieńkowice (dziś cz. Mysłowic) – niem. Dzieckowitz
Dzieńkowice (Wałbrzych) – niem. Dittmendorf
DZIERŻONIÓW (dolnośląskie) – niem. Reichenbach
Dzietrzychów (dziś cz. Wałbrzycha) – niem. Dittersbach
Dziegiełłów (Cieszyn) – czes. Děhylov, niem. Dzingelau
Folwark (Opole) – niem. Follwark
FRYDEK (Moravskoslezský kraj) – czes. Frýdek, niem. Friedeck
Frydlant nad Ostrawicą (Frydek-Místek) – czes. Frýdlant nad Ostravicí, niem. Friedland an der Ostrawitz
Frysztat (dziś cz. Karwiny) – czes. Fryštát, niem. Freistadt
Gaszowice (Rybnik) – niem. Gaschowitz
Gaworzyce (Polkowice) – niem. Quaritz
Gąsiorek (Góry Sowie) – niem. Hahnkuppe
Gęsiniec (Strzelin) – niem. Hussinetz
Gierałtowice (Gliwice) – niem. Gieraltowitz
Glinica (Lubliniec) – niem. Glinitz
Glinica (Wrocław) – niem. Gleinitz
Glinik Nowy (dziś cz. Wałbrzycha) – niem. Neuham
GLIWICE (śląskie) – niem. Gleiwitz
GŁOGÓW (dolnośląskie) – niem. Glogau
Głogówek (Prudnik) – niem. Oberglogau
GŁUBCZYCE (opolskie) – niem. Leobschütz
Głucholazy (Nysa) – niem. Ziegenhals
Głuszycza (Wałbrzych) – niem. Wüstegiersdorf
Godnów (Bolesławiec) – niem. Gnadenberg
Godula (dziś cz. Rudy Śląskiej) – niem. Godullahütte
Godzieszków (Bolesławiec) – niem. Günthersdorf
Godzięcinie (Wolów) – niem. Thiergarten
Gogolin (Krapkowice) – niem. Gogolin
Goleszów (Cieszyn) – Gollerschau
Goliszów (Legnica) – niem. Göllschau
Gołkowice (Wodzisław) – niem. Golkowitz
Gorce (Wałbrzych, cz. Boguszowa-Gorców) – niem. Rothenbach
Gorzanów (Kłodzko) – niem. Grafenort
Gorzów Śląski (Olesno) – niem. Landsberg O./S.
Gorzyce (Wodzisław) – niem. Gross Gorschütz
Gorzyczki (Wodzisław) – niem. Klein Gorschütz
Gosław (Kluczbork) – niem. Goslau

- Gościęcice Średnie (Strzelin) – niem. Mittel-Podiebrad
 Gościęcín (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Kostenthal
 Goświnowice (Nysa) – niem. Giesmannsdorf
 GÓRA (dolnośląskie) – niem. Guhrau
Góra św. Anny (grzbiet Chelma) – niem. St. Annaberg
 Górażdże (Krapkowice) – niem. Goradze
 Górny Świeradów (Lubań) – niem. Ober Flinsberg
 Górny Tomaszów Bolesławiecki (Bolesławiec) – niem. Ober-Thomaswaldau
Góry i Pogórze Kaczawskie – niem. Bober-Katzbach Gebirge
Góry Izerskie – niem. Isergebirge
Góry Sowie – niem. Eulengebirge
Góry Stolowe – niem. Heuscheuer Gebirge
 Grobniki (Głubczyce) – niem. Gröbник
 Grodków (Brzeg) – niem. Grottkau
 Grodziec (Pogórze Kaczawskie) – niem. Gröditzberg
Grodzisko (Góry Kamienne) – niem. Burgberg
 Grodziszczce (Ząbkowice Śląskie) – niem. Lampersdorf
 Gronowice (Kluczbork) – niem. Grunowitz
 Groszowice (dziś cz. Opola) – niem. Groschowitz
 Grotowice (dziś cz. Opola) – niem. Gräfenort
 Gródzanki (Racibórz) – niem. Ratsch
 Grudynia Wielka (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Gross Grauden
 Gryfów Śląski (Lwówek Śląski) – niem. Greiffenberg
 Guldowy (dziś cz. Cieszyna) – niem. Guldau
 Haj ve Slezsku (Opawa) – czes. Háj ve Slezsku, niem. Freiheitsau
 Henryków (Ząbkowice Śląskie) – niem. Heinrichau
 Hradec nad Moravicí (Opawa) – niem. Grätz
 Hulczyn (Opawa) – czes. Hlučín, niem. Hultschin
 Idzików (Kłodzko) – niem. Kieslingswalde
 Ilowa (Żagań) – niem. Halbau
 Imielin (Bieruń-Lędziny) – niem. Imielin
 Izbicko (Strzelce Opolskie) – niem. Stubendorf
 Jabłonków (Frydek-Mistek) – czes. Jablunkov, niem. Jablunkau
 Jagniątków (dziś cz. Jeleniej Góry) – niem. Agnetendorf
 Jakartowice (Opawa) – niem. Eckersdorf
 Jakubowice (Namysłów) – niem. Jacobsdorf
 Janików (Olawa) – niem. Grüntanne
 Janowice Wielkie (Jelenia Góra) – niem. Jannowitz
 Jánský Vrch (Jeseník) – niem. Johannisberg
 Jastrowiec (Jawor) – niem. Lauterbach
 Jaśkowice (Opole) – niem. Jaschkowitz
 JAWOR (dolnośląskie) – niem. Jauer
 Jawornik (Jeseník) – czes. Javorník, niem. Jauernig
 Jawornik-Wieś (Jeseník) – czes. Ves Javorník, niem. Dorf Jauernig
 Jaworzyna Śląska (Świdnica) – niem. Königszelt
 Jedlina Zdrój (Wałbrzych) – niem. Charlottenbrunn
 JELENIA GÓRA (dolnośląskie) – niem. Hirschberg
 Jelowa (Opole) – niem. Jellowa
 Jemna (Ząbkowice Śląskie) – niem. Raschund
 Jerzmanki (Zgorzelec) – niem. Hermsdorf
 JESENÍK (Moravskoslezský kraj) – czes. Jeseník, Frývaldov, niem. Freiwaldau
Jesioniki – czes. Jeseníky, niem. Gesenke, Altvatergebirge
Jeziro Kunickie (Pojezierze Legnickie) – niem. Kunitzer See
Jeziro Ślawskie – niem. Schlawaer Meer, Schlawasee
 Jodłów (Kłodzko) – niem. Thandorf
 Jordanów Śląski (Wrocław) – niem. Jordansmühl
 Jurcz (Lubin) – niem. Jürtsch
 Jutrowice Dolne (dziś cz. Piątkowice) – niem. Nieder Jeutritz
 Kalinowice (Strzelce Opolskie) – niem. Kalinowitz
 Kaly (Opole) – niem. Podewils
 Kamieniec Ząbkowicki (Ząbkowice Śląskie) – niem. Camenz
 Kamienna (Kłodzko) – niem. Steingrund
 KAMIENNA GÓRA (dolnośląskie) – niem. Landeshut
 Kamień Śląski (Krapkowice) – niem. Gross Stein
 Kamionna (Wrocław) – niem. Kammendorf
Kapliczna Góra (Wrocław) – niem. Kapellenberg
 Karb (cz. Bytomia) – niem. Karf
Karkonosze – czes. Krkonoše, niem. Riesengebirge
 Karlova Studánka (Bruntal) – niem. Karlsbrunn
 Karłowice (dziś cz. Wrocławia) – niem. Carlowitz
 Karłowice (Opole) – niem. Karlsmarkt
 Karncza Góra (Wrocław) – niem. Kentschkau (obecnie nie istnieje)
 Karniów (Bruntal) – czes. Krnov, niem. Jägersdorf
 Karpacz (Jelenia Góra) – niem. Krummhübel
 Karpacz Górny (Jelenia Góra) – niem. Brückenberg
 Karpniki (Jelenia Góra) – niem. Fischbach
 KARWINA (Moravskoslezský kraj) – czes. Karviná, niem. Karwin
 KATOWICE (śląskie) – niem. Kattowitz
 Kazimierz (Prudnik) – niem. Kasimir
 Kąty Wrocławskie (Wrocław) – niem. Kanth
 Kędzierzyn (dziś cz. Kędzierzyna-Koźla) – niem. Kandrzin
 Kępa (Opole) – niem. Kempa
 Kietrz (Głubczyce) – niem. Katscher
 Kletno (Kłodzko) – niem. Klessengrund
 Kliczków (Bolesławiec) – niem. Klitschdorf
 Klisino (Głubczyce) – niem. Gläsen
 KLUCZBORK (opolskie) – niem. Kreuzburg
 KŁODZKO (dolnośląskie) – niem. Glatz
 Kobierzyce (Wrocław) – niem. Koberwitz
 Koblów (dziś cz. Ostrawy) – czes. Koblov, niem. Koblau
 Kobylice (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Kobelwitz
 Kobylny (Opole) – niem. Kobyllno
 Kochanowice (Lubliniec) – niem. Kochanowitz
 Kochcice (Lubliniec) – niem. Kochcütz
 Kochłowice (dziś cz. Rudy Śląskiej) – niem. Kochlowitz
Kocioł Łomniczki (Karkonosze) – niem. Melzergrund
 Kokoszyce (dziś cz. Wodzisławia) – niem. Kokoschütz
 Kolanowice (Opole) – niem. Kollanowitz
 Kolonowskie (Strzelce Opolskie) – niem. Kollonowska
 Komarno (Jelenia Góra) – niem. Kammerswaldau
 Komárov (dziś cz. Opawy) – niem. Komorau
 Komprachcice (Opole) – niem. Comprachtschütz, Gumpertsdorf
 Konary (Środa Śląska) – niem. Kuhnern
 Konotop (Nowa Sól) – niem. Konotopp

- Konradów (Nysa) – niem. Dürr-Kunzendorf
 Końska (dziś cz. Trzyńca) – niem. Konska
 Kopanina (dziś cz. Miedar) – niem. Kopanina
 Koperniki (Nysa) – niem. Köppernig
 Kopienica (Tarnowskie Góry) – niem. Koppinitz
 Korfantów (Nysa) – niem. Friedland O./S.
 Kostów (Kluczbork) – niem. Kostau
 Koszęcin (Lubliniec) – niem. Koschentin
 Kotlarnia (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Jakobswalde
 Kotliska (Lwówek Śląski) – niem. Kesselsdorf
 Kotowice (Głogów) – niem. Kottwitz
 Kowary (Jelenia Góra) – niem. Schmiedeberg
 Kozakowice (Cieszyn) – niem. Kozakowitz
 Kozłowa Góra (dziś cz. Piekar Śląskich) niem. Koslawagora
 Kozłów (Gliwice) – niem. Koslow
 Kozłów (Wrocław) – niem. Koslau
 KOŹLE (opolskie) – niem. Cosel
 Koźuchów (Nowa Sól) – niem. Freystadt
 KRAPKOWICE (opolskie) – niem. Krappitz
 Krasiejów (Opole) – niem. Krascheow
 Kraskowice (Wodzisław) – niem. Kraskowitz
 Krośnice (Milicz) – niem. Kraschnitz
 Królewska Huta (dziś Chorzów) – niem. Königshütte
 Krzeczyn Wielki (Lubin) – niem. Gross Krichen
 Krzydlina Mała (Wołów) – niem. Klein Kreidel
 Krzydlina Wielka (Wołów) niem. Gross Kreidel
 Krzywizna (Kluczbork) – niem. Schönwald
 Krzyżkowice (Prudnik) – niem. Kröschendorf
 Krzyżowice (Brzeg) – niem. Kreisewitz
 Książ (Wałbrzych) – niem. Fürstenstein
 Księginice Wielkie (Strzelin) – niem. Gross Kniegnitz
 Księża Wieś (dziś cz. Leśnicy) – niem. Kzienzowiesch
 Książ Mały (dziś cz. Wrocławia) – niem. Klein Tschansch
 Kudowa (Kłodzko) – niem. Kudowa
 Kujakowice Dolne (Kluczbork) – niem. Nieder Kunzendorf
 Kup (Opole) – niem. Kupp
 Kuźnia Raciborska (Racibórz) – niem. Ratiborhammer
 Kuźnice Kluczborskie (Opole) – niem. Kreuzburgerhütte
 Kylešovice (Opawa) – niem. Gilschwitz
Las Odrzański (Opawa) – niem. Oderwald
Las Osobowicki (Wrocław) – niem. Oswitzer Wald
 Łązně Jeseník (Jeseník) – niem. Bad Gräfenberg
 Łądek (Kłodzko) – niem. Landeck
 LEGNICA (dolnośląskie) – niem. Liegnitz
 Leszczyniec (Kamienna Góra) – niem. Haselbach
 Leszno Dolne (Żagań) – niem. Nieder-Leschen
 Leśna (Lubań) – niem. Marklissa
 Leśnica (dziś cz. Wrocławia) – niem. Deutsch Lissa
 Leśnica (Strzelce Opolskie) – niem. Leschnitz
 Leśnik (Prudnik) – niem. Leschnig
 Leśniów Wielki (Zielona Góra) – niem. Gross-Lessen
 Lewin Brzeski (Brzeg) – niem. Löwen
 Lewin Kłodzki (Kłodzko) – niem. Lewin, Hummelstadt
 LĘDZINY (śląskie) – niem. Lendzin
 Ligota (dziś cz. Katowic) – niem. Idaweiche
 Ligota Prószkowska (Opole) – niem. Ellguth Proskau
 Ligota Tułowicka (Opole) – niem. Ellguth-Tillowitz
 Ligota Turawska (Opole) – niem. Ellguth Turawa
 Ligota Wielka (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Gross-Ellguth
 Ligota Zabrska (dziś cz. Gliwic) – niem. Ellguth-Zabrze
 Lipiny (dziś cz. Świętochłowic) – niem. Lipine
 Lipnica (Środa Śl.) – niem. Schadowinkel
 Lipno (Zielona Góra) – niem. Lippen
 Lipová-lázně (Jeseník) – niem. Bad Lindewiese
 Liptań (Bruntal) – czes. Liptaň, niem. Liebenthal
 Lisięcice (Głubczyce) – niem. Leisnitz
 Lisowice (Legnica) – niem. Leschwitz
 Lodenau (Landkreis Görlitz) – głuź. Łodnjow
 LUBAŃ (dolnośląskie) – niem. Lauban
 Lubecko (Lubliniec) – niem. Lubetzko
 Lubiąż (Wołów) – niem. Leubus
 LUBIN (dolnośląskie) – niem. Lüben
 LUBLINIEC (śląskie) – niem. Lublinitz
 Lubomierz (Lwówek Śląski) – niem. Liebenthal
 Ludów Polski (Strzelin) – niem. Klein Laudén
 Lwowiany (Głubczyce) – niem. Schlegenberg
 LWÓWEK ŚLĄSKI (dolnośląskie) – niem. Löwenberg
 Łabędy (dziś cz. Gliwic) – niem. Laband
Łabędzki Las – niem. Labander Wald
 Łaziska Górne (Mikolów) – niem. Ober Lazisk
 Łąki Koziełskie (Strzelce Opolskie) – niem. Lenkau
 Łubie (Tarnowskie Góry) – niem. Lubie
 Łyżbice (dziś cz. Trzyńca) – czes. Lyžbice, niem. Lischbitz
 Maciejów (Kluczbork) – niem. Matzdorf
 Makowice (Świdnica) – niem. Schwengfeld
 Malinka (dziś cz. Jeleniej Góry) – niem. Herichsdorf
Mała Czantoria (Beskid Śląski) – czes. Malá Čantoryje, niem. Kleine Czentory
Mały Staw (Karkonosze) – niem. Kleiner Teich
Mały Śnieżnik (Masyw Śnieżnika) – niem. Kleiner Schneeberg
 Marklowice (dziś cz. Cieszyna) – niem. Marklowitz
 Marysin (dziś cz. Szklarskiej Poręby) – niem. Marienthal
 Masłów (Trzebnica) – niem. Massel
 Masów (Opole) – niem. Massow
Masyw Śnieżnika – niem. Glatzer Schneegebirge
 Melč (Opawa) – niem. Meltsch
 Miasteczko Śląskie (Tarnowskie Góry) – niem. Georgenberg
 Miechowice (dziś cz. Bytomia) – niem. Miechowitz, Mechtal
 Miedzianka (Jelenia Góra) – niem. Kupferberg
 Mieroszów (Wałbrzych) – niem. Friedland in Niederschlesien
 Międzybórz (Oleśnica) – niem. Medzibor, Neumittelwalde
 Międzygórze (Kłodzko) – niem. Wölfelsgrund
 Międzylesie (Kłodzko) – niem. Mittelwalde
 Miękinia (Środa Śląska) – niem. Nimkau
 Mikołajowa (Brzeg) – niem. Niklasdorf
 Mikołajów (Ząbkowice Śląskie) – niem. Niklasdorf

- MIKOŁÓW (śląskie) – niem. Nikolai
Mikulczyce (dziś cz. Zabrza) – niem. Mikultschütz
Mikulovice (Jeseník) – niem. Niklasdorf
MILICZ (dolnośląskie) – niem. Militsch
Miłkowice (Legnica) – niem. Arnsdorf
MISTEK (Moravskoslezský kraj) – czes. Místek, niem. Mistek
Mizerów (Pszczyna) – niem. Miserau
Młyńsko (Lwówek Śląski) – niem. Mühleiffen
Moczydnica Klasztorna (Wołów) – niem. Mönchmotschelnitz
Moęcice (Wołów) – niem. Mondschütz
Molna (Lubliniec) – niem. Mollna
Mściszów (Lubań) – niem. Seifersdorf
Murcki (dziś cz. Katowic) – niem. Emanuelssen
Mużaków (Landkreis Görlitz) – głuż. Mużakow, niem. Muskau
Mysłakowice (Jelenia Góra) – niem. Erdmannsdorf
MYSŁOWICE (śląskie) – niem. Myslowitz
Nagodowice (Kluczbork) – niem. Ludwigsdorf
NAMYSŁÓW (opolskie) – niem. Namslau
Niedźwiednik (Ząbkowice Śląskie) – niem. Bärwalde
Niedźwiedziniec (dziś cz. Chorzowa) – niem. Bärenhof
Niekarmia (Gliwice) – niem. Niekarm
Niemcza (Dzierżoniów) – niem. Nimptsch
Niemodlin (Opole) – niem. Falkenberg
Niemysłowice (Prudnik) – niem. Buchelsdorf
Niewiesz (Gliwice) – niem. Niewiesch
Niska (Landkreis Görlitz) – głuż. Niska, niem. Niesky
Niwica (Żary) – niem. Zibelle
Niwki (Namysłów) – niem. Niefe
Niwnica (Nysa) – niem. Neunz
Niwnice (Lwówek Śląski) – niem. Neuland
Nowa Ruda (Kłodzko) – niem. Neurode
NOWA SÓL (lubuskie) – niem. Neusalz an der Oder
Nowa Wieś Królewska (dziś cz. Opola) – niem. Königlich Neudorf
Nowa Wieś Legnicka (Legnica) – niem. Neuhoß
Nowe Chechło (Tarnowskie Góry) – niem. Neu Chechlau
Nowe Karmonki (Olesno) – niem. Neu Karmunkau
Nowogrodziec (Bolesławiec) – niem. Naumburg am Queis
Nowogród Bobrzański (Zielona Góra) – niem. Naumburg am Bober
Nowy Bytom (dziś cz. Rudy Śląskiej) – niem. Friedenshütte
Nowy Las (Nysa) – niem. Neuwalde
Nydek (Frydek-Mistek) – czes. Nýdek, niem. Niedek
NYSA (opolskie) – niem. Neisse
Oborniki Śląskie (Trzebnica) – niem. Obornigk
Ochla (dziś cz. Zielonej Góry) – niem. Ochelhermsdorf
Ochodze (Opole) – niem. Ochotz
Ocice (dziś cz. Raciborza) – niem. Ottitz
Odry (Nowy Jiczyn) – czes. Odry, niem. Odrau
Okmiany (Legnica) – niem. Kaiserswaldau
Oldrzychów (Opawa) – czes. Oldřichov, niem. Odersch
OLESNO (opolskie) – niem. Rosenberg O./S.
OLEŚNICA (dolnośląskie) – niem. Oels
Olszyna Lubańska (Lubań) – niem. Langenöls
OŁAWA (dolnośląskie) – niem. Ohlau
Oltaszyn (dziś cz. Wrocławia) – niem. Oltaschin
OPAWA (Moravskoslezský kraj) – czes. Opava, niem. Troppau
OPOLE (opolskie) – niem. Oppeln
Oracze (dziś cz. Głogówka) – niem. Hinterdorf
Orlica (Góry Orlickie) – niem. Hohe Mense
Orlik (Jesioniki) – czes. Orlik, niem. Urlichkuppe
Orłowa (Karwina) – czes. Orlová, niem. Orlau
Ormontowice (Mikołów) – niem. Ornontowitz
Orzeszków (Wołów) – niem. Pronzendorf
Osiecznica (Bolesławiec) – niem. Wehrau
Osiedle Borsiga (dziś cz. Zabrza-Biskupic) – niem. Siedlung
Borsigwerk
Osobłoga (Bruntal) – czes. Osoblaha, niem. Hotzenplotz
Osobowice (dziś cz. Wrocławia) – niem. Oswitz
Oswowice (Opole) – niem. Königshuld
OSTRAWA (Moravskoslezský kraj) – czes. Ostrava, niem. Ostrau
Ostroszowice (Dzierżoniów) – niem. Weigelsdorf
Ostrzyca (Pogórze Kaczawskie) – niem. Spitzberg, Probstthainer
Spitzberg
Otice (Opawa) – niem. Ottendorf
Otmęt (dziś cz. Krapkowic) – niem. Ottmuth
Otmuchów (Nysa) – niem. Ottmachau
Ozimek (Opole) – niem. Malapane
Paczków (Nysa) – niem. Patschkau
Palowice (Rybnik) – niem. Pallowitz
Paniowy (Mikołów) – niem. Gross Paniow
Paprocany (dziś cz. Tychów) – niem. Paprotzan
Parowa (Bolesławiec) – niem. Tiefenfurt
Paruszowice (dziś cz. Rybnika) – niem. Paruschowitz
Pastewnik (Kamienna Góra) – niem. Kunzendorf am Grosshau
Paszowice (Jawor) – niem. Poischwitz
Patoka (Lubliniec) – niem. Patocka
Pawelki (Lubliniec) – niem. Pawelken
Pawłowiczki (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Gnadenfeld
Pątnów Legnicki (Legnica) – niem. Panten
Pelczyn (Wołów) – niem. Polgsen
Perzów (Kępno) – niem. Perschau
Petřvald (Nowy Jiczyn) – czes. Velký Petřvald, niem. Gross
Peterswald
Pęcz (Strzelin) – niem. Pentsch
Piasek (Pszczyna) – niem. Sandau
Piątkowice (Nysa) – niem. Rothhaus
Piechowice (Jelenia Góra) – niem. Petersdorf
PIEKARY ŚLĄSKIE (śląskie) – niem. Deutsch Piekar
Pilchowice (Gliwice) – niem. Pilchowitz
Pilchów (Ząbkowice Śląskie) – niem. Reisezagel
Piława Górna (Dzierżoniów) – niem. Gnadenfrei
Piotroniowice (Wołów) – niem. Petranowitz
Piotrowice (Środa Śląska) – niem. Gross Peterwitz
Plonia (dziś cz. Raciborza) – niem. Plania
Plonina (Jawor) – niem. Nimmersatt
Płóczki Dolne (Lwówek Śląski) – niem. Nieder Görissen
Pobiedna (Lubań) – niem. Wigandsthal

Pogorzelec (dziś cz. Kędzierzyna-Koźła) – niem. Pogorzelletz
 Pogrzebień (Racibórz) – niem. Pogrzebin
 Pogwizdów (Cieszyn) – niem. Pogwisdau
 Pokój (Namysłów) – niem. Carlsruhe
 Polanica Zdrój (Kłodzko) – niem. Bad Alt-Heide
 POLKOWICE (dolnośląskie) – niem. Polkwitz
Połom (Góry Kaczawskie) – niem. Kitzelberg
 Poniszowice (Gliwice) – niem. Ponischowitz
 Popielów (Opole) – niem. Poppelau
 Popielów (dziś cz. Rybnika) – niem. Poppelau
 Popowice (dziś cz. Wrocławia) – niem. Pöpelwitz
 Półwieś (dziś cz. Opola) – niem. Halbendorf
Pradziad (Jesioniki) – czes. Praděd, niem. Altvater
 Praszywa (Beskid Morawsko-Śląski) – czes. Prašivá, niem. Prashiwa
 Prochowice (Legnica) – niem. Parchwitz
 Proszków (Środa Śląska) – niem. Schöneiche
 Prószków (Opole) – niem. Proskau
 PRUDNIK (opolskie) – niem. Neustadt
 Prusy (Strzelin) – niem. Prauss
 Pruszków (Żagań) – niem. Kaltdorf
 Przedmoście (Środa Śląska) – niem. Bruch
 Przemków (Polkowice) – niem. Primkenau
 Przewóz (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Przewos
 Przewóz (Żary) – niem. Priebus
 Przyborów (Wołów) – niem. Waldheim
 Przysiecz (Opole) – niem. Przyschetz
 Psary (Lubliniec) – niem. Psaar
 PSZCZYNA (śląskie) – niem. Pless
 Pszów (Wodzisław) – niem. Pschow
Puszcza Osiecznicka – niem. Wehrauer Heide
 Pyrnik (Zielona Góra) – niem. Pirnig
 Pyskowice (Gliwice) – niem. Peiskretscham
 Rachowice (Gliwice) – niem. Rachowitz
 RACIBÓRZ (śląskie) – niem. Ratibor
 Raclawiczki (Krapkowice) – niem. Polnisch Rasselwitz, Rasselwitz
 Radawie (Olesno) – niem. Radau
 Radlin (Wodzisław) – niem. Radlin
 Radomierz (Jelenia Góra) – niem. Seiffersdorf
 Radomiłowice (Lwówek Śląski) – niem. Radmannsdorf
Radunia (Masyw Ślęży) – niem. Geiersberg
 Raduń (Opawa) – niem. Radun
 Radzionków (Tarnowskie Góry) – niem. Radzionkau
 Raski (Brzeg) – niem. Rauske
 Reńska Wieś (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Reinschdorf
 Repty Śląskie (dziś cz. Tarnowskich Gór) – niem. Repten
 Rębiszów (Lwówek Śląski) – niem. Rabishau
Rogowiec (Wałbrzych) – niem. Hornschloss
 Rogów (Wodzisław) – niem. Rogau
 Rogów Wołowski (Wołów) – niem. Fröschroggen
 Rosochata (Legnica) – niem. Seiffersdorf
 Rososznicza (Żąbkowice Śląskie) – niem. Olbersdorf
 Roszkowice (Kluczbork) – niem. Roschkowitz

Roszkowicki Las – Rossdorfer Wald
 Rozbark (dziś cz. Bytomia) – niem. Rossberg
 Rozbork (Landkreis Görlitz) – głuż. Rózbork, niem. Rothenburg/O.L.
 Roztropice (Bielsko-Biała) – niem. Rostropitz
 Rozumice (Głubczyce) – niem. Rösnitz
 Roździeń (dziś cz. Katowic) – niem. Rosdzin
 Różanka (Kłodzko) – niem. Rosenthal
 Ruda Kozielska (Racibórz) – niem. Klein Rauden
 RUDA ŚLĄSKA (śląskie) – niem. Ruda
 Rudna (Lubin) – niem. Raudten
 Rudy Wielkie (Racibórz) – niem. Gross Rauden
 Rudziniec (Gliwice) – niem. Rudzinitz
 Rybnica Leśna (Wałbrzych) – niem. Reimswaldau
 Rybnicka Kuźnia (dziś cz. Rybnika) – niem. Rybniker Hammer
 RYBNIK (śląskie) – niem. Rybnik
 Rychbach (Landkreis Görlitz) – głuż. Rychbach, niem. Reichenbach/O.L.
 Rychtal (Kępno) – niem. Reichthal
 Rydułtowy (Wodzisław) – niem. Rydułtau
 Rzecza (Wałbrzych) – niem. Dorfbach
 Rzepcze (Prudnik) – niem. Repsch
 Sadow (Lubliniec) – niem. Sodow
 Sady Górne (Jawor) – niem. Ober-Baumgarten
 Samborz (Środa Śląska) – niem. Tschammendorf
 Samotwór (Wrocław) – niem. Romberg
 Sanice (Żary) – niem. Sänitz
 Siedlisko (Nowa Sól) – niem. Carolath
 SIEMIANOWICE ŚLĄSKIE (śląskie) – niem. Laurahütte, Siemianowitz
 Siemidrożyce (Środa Śląska) – niem. Schöbekirch
 Siolkowice (Opole) – niem. Schalkowitz
 Śirokó Brod (Jesenik) – niem. Breitenfurth
 Skalka (Wrocław) – niem. Schalkau
 Skarbimierz (Brzeg) – niem. Hermsdorf
 Skoczów (Cieszyn) – niem. Skotschau
 Skoroszów (Trzebnica) – niem. Katholisch Hammer
 Skrzypiec (Prudnik) – niem. Kreiwitz
 Slavkov u Opavy (Opawa) – niem. Schlackau
 Slawa (Wschowa) – niem. Schlawa
 Sławiejące (dziś cz. Kędzierzyna-Koźła) – niem. Slawentzitz, Schlawentschitz
 Sławnikowice (Zgorzelec) – niem. Kieslingswalde
Śloneczna (Góry Sowie) – niem. Sonnenkoppe
 Służowice (Opawa) – czes. Služovice, niem. Schlausewitz
 Smardy (Kluczbork) – niem. Schmartdt
 Smolec (Wrocław) – niem. Schmolz
 Smolkov (Opawa) – niem. Smolkau
 Smolnica (Gliwice) – niem. Smolnitz
Smrek (Góry Izerskie) – niem. Tafelfichte
 Sobieszów (dziś cz. Jeleniej Góry) – niem. Hermsdorf am Kynast
 Sobótka (Wrocław) – niem. Zobten
 Sokolniki (Wrocław) – niem. Zaugwitz

- Sokołowsko (Wałbrzych) – niem. Görbersdorf
Soltysia (Wzgórza Łomnickie) – niem. Scholzenberg
 Sosnówka (Jelenia Góra) – niem. Seidorf
 Sosnówka (Oleśnica) – niem. Sechskiefern
 Sośnica (Wrocław) – niem. Schosnitz
 Sośnica (dziś cz. Gliwic) – niem. Sosnitz
 Sośnicowice (Gliwice) – niem. Kieferstädtel
 Srebrna Góra (Ząbkowice Śląskie) – niem. Silberberg
 Stanisów (Jelenia Góra) – niem. Stonsdorf
 Stanowice (Olawa) – niem. Klein Stanowitz
 Stara Kuźnia (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Klein Althammer
 Stara Oleszna (Bolesławiec) – niem. Altöls
 Stara Wieś (dziś cz. Raciborza) – niem. Altendorf
 Starczów (Ząbkowice Śląskie) – niem. Alt-Altmannsdorf
 Stare Bielsko (dziś cz. Bielska-Białej) – niem. Alt Bielitz
 Stare Budkowice (Opole) – niem. Alt Budkowitz
 Stare Dębieńsko (dziś cz. Czerwionki-Leszczyn) – niem. Alt Dubensko
 Stare Gliwice (dziś cz. Gliwic) – niem. Alt Gleiwitz
 Stare Hamry (Frydek-Mistek) – czes. Staré Hamry, niem. Althammer
 Stare Kotkowice (Prudnik) – niem. Alt-Kuttendorf
 Stare Olesno (Olesno) – niem. Alt Rosenberg
 Stare Tarnowice (dziś cz. Tarnowskich Gór) – niem. Alt Tarnowitz
 Stary Bieruń (dziś cz. Bierunia) – niem. Alt-Berun
 Stary Henryków (Ząbkowice Śląskie) – niem. Alt Heinrichau
 Stary Lesieniec (dziś cz. Boguszowa-Gorców) – niem. Alt-Lässig
 Stary Zdrój (dziś cz. Wałbrzycha) – niem. Altwasser
 Stodoly (Racibórz) – niem. Stodoll
 Stolarzowice (dziś cz. Bytomia) – niem. Stollarzowitz, Stillersfeld
 Stonawa (Karwina) – czes. Stonava, niem. Steinau
 Stoszowice (Ząbkowice Śląskie) – niem. Peterwitz
 Stójków (Kłodzko) – niem. Olbersdorf
 Strachocin (Kłodzko) – niem. Schreckendorf
 Strachowice (dziś cz. Wrocławia) – niem. Strachwitz
 Stradów (Wrocław) – niem. Stradau
Stromiec (Góry Kaczawskie) – niem. Grunauer Spitzberg
 Stronie Śląskie (Kłodzko) – niem. Seitenberg
 Stroszowice (Brzeg) – niem. Stroschwitz
 Strumień (Cieszyn) – niem. Schwarzwasser
 Strużyna (Strzelin) – niem. Schönbrunn
 Strzegom (Świdnica) – niem. Striegau
 STRZELCE OPOLSKIE (opolskie) – niem. Gross Strehlitz
 Strzeleczy (Krapkowice) – niem. Klein Strehlitz
 STRZELIN (dolnośląskie) – niem. Strehlen
 Strzybnica (dziś cz. Tarnowskich Gór) – niem. Friedrichshütte
Studzenna Góra (Karkonosze) – czes. Studniční hora, niem. Brunnenberg
 Sucha (Lubań) – niem. Tschocha
 Suché Lazce (dziś cz. Opawy) – niem. Sucholasetz
 Suchy Bór (Opole) – niem. Derschau
Suchý vrch (Jesioniki) – niem. Dürrberg
 Sudzice (Opawa) – czes. Sudice, niem. Zauditz
 Sulechów (Zielona Góra) – niem. Züllichau
 Supíkovice (Jeseník) – niem. Saubsdorf
 Syców (Oleśnica) – niem. Polnisch-Wartenberg, Gross-Wartenberg
 Syrynia (Wodzisław) – niem. Syrin
 Szadurczyce (Nysa) – niem. Schaderwitz
 Szałsza (Tarnowskie Góry) – niem. Schalscha
 Szarlej (dziś cz. Piekary Śląskich) – niem. Scharley
 Szczawno-Zdrój (Wałbrzych) – niem. Bad Salzbrunn
Szczeliniec Wielki (Góry Stołowe) – niem. Heuscheuer
 Szczepanek (Strzelce Opolskie) – niem. Stephanshain
 Szczepanowice (dziś cz. Opola) – niem. Szczepanowitz
 Szczepanów Górny (Środa Śląska) – niem. Oberstephansdorf
 Szczerba (Kłodzko) – niem. Schnallenstein
 Szczodre (Wrocław) – niem. Sibyllenort
 Szklarska Poręba (Jelenia Góra) – niem. Schreiberhau
 Szklary Ząbkowickie (Ząbkowice Śląskie) – niem. Gläserndorf
 Szobiszowice (dziś cz. Gliwic) – niem. Petersdorf
 Szombierki (dziś cz. Bytomia) – niem. Schomberg
 Szonów (Prudnik) – niem. Schönaue
 Szprotawa (Żagań) – niem. Sprottau
 Szumirad (Kluczbork) – niem. Sausenberg
 Szylersowice (Opawa) – czes. Šilheřovice, niem. Schillersdorf
 Szymanowice (Środa Śląska) – niem. Schönbach
Szyndzielnia (Beskid Śląski) – niem. Kamitzer Platte
 Ścinawa (Lubin) – niem. Steinau
 Ścinawa Mała (Nysa) – niem. Steinau O./S.
Ślęza – niem. Zobtenberg
 Śmiechowice (Brzeg) – niem. Moselach
Śmilowicki Las – niem. Smilowitzer Forst
Śnieżka (Karkonosze) – niem. Schneekoppe
Śnieżne Kotły (Karkonosze) – niem. Schneegruben
Śnieżnik Kłodzki (Masyw Śnieżnika) – niem. Glatzer Schneeberg
 ŚRODA ŚLĄSKA (dolnośląskie) – niem. Neumarkt
 ŚWIDNICA (dolnośląskie) – niem. Schweidnitz
 Świebodzice (Świdnica) – niem. Freiburg in Schlesien
 Świecie (Lubań) – niem. Schwerta
 Świeradów-Zdrój (Lubań) – niem. Bad Flinsberg
 Świerkianiec (Tarnowskie Góry) – niem. Neudeck
 Świerkle (dziś cz. Opola) – niem. Horst
 Świerzawa (Złotoryja) – niem. Schönaue an der Katzbach
 Święte (Środa Śl.) – niem. Bischdorf
 ŚWIĘTOCHŁOWICE (śląskie) – niem. Schwientochlowitz
 TARNOWSKIE GÓRY (śląskie) – niem. Tarnowitz
Torfowisko pod Zieleńcem (Góry Bystrzyckie) – niem. Seefelder
Torfowisko Większyckie – niem. Wiegsschützer Moor
 Toszek (Gliwice) – niem. Tost
 Trójca (Zgorzelec) – niem. Troitschendorf
 TRZEBNICA (dolnośląskie) – niem. Trebnitz
 Trzebom (Opawa) – czes. Třebom, niem. Thröm
 Trzeboszowice (Nysa) – niem. Schwammelwitz
 Trzęsina (Opole) – niem. Trzenschin
 Trzyniec (Frydek-Mistek) – czes. Třinec, niem. Trzynietz
Tul (Beskid Śląski) – niem. Tul

- Tułowice (Opole) – niem. Tillowitz
Turawa (Opole) – niem. Turawa O./S.
Twardogóra (Oleśnica) – niem. Festenberg
Tworóg (Tarnowskie Góry) – niem. Tworog
Uhelna (Jesenik) – czes. Uhelná, niem. Sörgsdorf
Ujazd (Strzelce Opolskie) – niem. Ujest
Unięcice (dziś cz. Pobiednej) – niem. Meffersdorf
Unisław Śląski (Wałbrzych) – niem. Langwaltersdorf
Uraz (Trzebnica) – niem. Auras
Ustron (Cieszyn) – niem. Ustron
Vápenná (Jesenik) – niem. Setzdorf
Velká Kraš (Jesenik) – niem. Gross-Krosse
Walim (Wałbrzych) – niem. Wüstewaltersdorf
WAŁBRZYCH (dolnośląskie) – niem. Waldenburg
Wapienica (dziś cz. Bielska-Białej) – niem. Lobnitz
Warzęgowo (Wołów) – niem. Wersingawe
Wawrzyszów (Strzelin) – niem. Lorenzberg
Wąsosz (Góra) – niem. Herrnstadt
Węgliniec (Zgorzelec) – niem. Kohlfurt
Wiązów (Strzelin) – niem. Wansen
Widnawa (Jesenik) – czes. Vidnava, niem. Weidenau
Wiechlice (Żagań) – niem. Wichelsdorf
Wielka Czantoria (Beskid Śląski) – czes. Velká Čantoryje, niem. Grosse Czantory
Wielki Kocioł (Jesioniki) – czes. Velká Kotlina, niem. Grosser Kessel
Wielowieś (Gliwice) – niem. Langendorf
Wiewierz (Góra) – niem. Wehrse
Wieża Dolna (Lwówek Śląski) – niem. NiederWiesa
Większyce (Kędzierzyn-Koźle) – niem. Wiegsschütz
Wilczyce (Żagań) – niem. Barge
Wilkszyn (Środa Śląska) – niem. Wilxen
Winna Góra (Hluczyn) – czes. Vinná Hora, niem. Weinberg
Winowiec (Wzgórza Winowskie) – niem. Winauer Berg
Wińsko (Wołów) – niem. Winzig
Wirek (dziś cz. Rudy Śląskiej) – niem. Antonienhütte
Wisław (Cieszyn) – niem. Weichsel
Witkowice (Ostrawa) – czes. Vitkovice, niem. Witkowitz
Witosza (Wzgórza Łomnickie) – niem. Prudelberg
Wleń (Lwówek Śląski) – niem. Lähn
Włosień (Lubań) – niem. Heidersdorf
Wodospad Szklarki (Karkonosze) – niem. Kochelfall
WODZISŁAW (śląskie) – niem. Loslau
Wojcieszów (Złotoryja) – niem. Kauffung
Wojcieszów Środkowy (Złotoryja) – niem. Mittel-Kauffung
Wojcieszyn (Złotoryja) – niem. Ulbersdorf
Wojnowice (Racibórz) – niem. Woinowitz
Wojrowice (Budziszyn) – głuż. Wojerecy, niem. Hoyerswerda
Wola (Pszczyna) – niem. Wohlau
Wolęcin (Olesno) – niem. Wollentschin
Wolczyn (Kluczbork) – niem. Konstadt
WOŁÓW (dolnośląskie) – niem. Wohlau
Woskowice Małe (Namysłów) – Lorzendorf
Woźniki (Lubliniec) – niem. Woischnik
Wrbnó (Bruntal) – czes. Vrbno, niem. Würben
WROCLAW (dolnośląskie) – niem. Breslau
Wróblin (Prudnik) – niem. Fröbel
Wrzesina (Ostrawa) – czes. Vřesina, niem. Wrzessin
Wrzesiny (Żagań) – niem. Wachschorf
Wybłyszczów (dziś cz. Prószkowa) – niem. Wilhelmsberg
Wymysłanka (dziś cz. Mikołowa) – niem. Charlottenthal
Wysieczka (cz. Międzygórze) – niem. Hofeberg
Wysoki Kamień (Góry Iżerskie) – niem. Hochstein
Wyspa Bolko (Opole) – niem. Bolko-Insel
Zabardowice (Olawa) – niem. Seiffersdorf
Zaborze (dziś cz. Zabrza) – niem. Zaborze
ZABRZE (śląskie) – niem. Zabrze, Hindenburg
Zachelmie (Jelenia Góra) – niem. Saalberg
Zachowice (Wrocław) – niem. Sachwitz
Zakrzowska Szpica (Chelm) – niem. Sacrauer Berg
Zalesie (Jesenik) – czes. Zalesí, niem. Waldeck
Zamarski (Cieszyn) – czes. Zámarsk, niem. Zamarsk
Zamkowa Góra (Wzniesienia Zielonogórskie) – niem. Schlossberg
Zapreżyn (Wrocław) – niem. Sapratschine
Zawadzkie (Strzelce Opolskie) – niem. Zawadzki
Zawidów (Zgorzelec) – niem. Seidenberg
Zawiszyce (Głubczyce) – niem. Sabschütz
ZĄBKOWICE ŚLĄSKIE (dolnośląskie) – niem. Frankenstein
Zborowskie (Lubliniec) – niem. Sorowski
Zbrosławice (Tarnowskie Góry) – niem. Brosławitz
Zdzieszowice (Krapkowice) – niem. Deschowitz
Zebrzydowa (Bolesławiec) – niem. Siegersdorf
ZGORZELEC (dolnośląskie) – głuż. Zhorjelc, niem. Görlitz
Zieleniec (Namysłów) – niem. Gründorf
ZIELONA GÓRA (lubuskie) – niem. Grünberg
Ziębice (Ząbkowice Śląskie) – niem. Münsterberg
Zimnice Małe (Opole) – niem. Klein Schminitz
Zlate Hory (Jesenik) – czes. Zlaté Hory, niem. Zuckmantel
ZŁOTORYJA (dolnośląskie) – niem. Goldberg
Złoty Stok (Ząbkowice Śląskie) – niem. Reichenstein
Zwierzętnik (Olawa) – niem. Thiergarten
Żabiniec (Kluczbork) – Sabinietz
Żaganiec (Żagań) – niem. Hermsdorf bei Sagan
ŻAGAN (lubuskie) – niem. Sagan
ŻARY (lubuskie) – niem. Sorau
Żeleźnik (Strzelin) – niem. Eisenberg
Żelowice (Strzelin) – niem. Silbitz
Żerkowice (Lwówek Śląski) – niem. Sirgwitz
Żędowice (Strzelce Opolskie) – niem. Zandowitz, Zandowitz, Sandowitz
Żmigród (Trzebnica) – Trachenberg
Żulowa (Jesenik) – czes. Žulová, niem. Friedeberg
Żyglin (dziś cz. Miasteczka Śląskiego) – niem. Gross Zyglin
Żyrowa (Krapkowice) – niem. Zyrowa

P O L S K A (b e z o b s z a r u Ś l ą s k a)

- Białki (pomorskie) – niem. Bialken
 Białogard nad Parsętą (zachodniopomorskie) – niem. Belgard an der Persante
 Biedzychowice Dolne (lubuskie) – niem. Friedersdorf
 Bielinek (zachodniopomorskie) – niem. Bellinchen an der Oder
 Bieniów (lubuskie) – niem. Benau
Bory Tucholskie – niem. *Tuchler Heide*
 Braniewo (warmińsko-mazurskie) – niem. Braunsberg
 Bydgoszcz (kujawsko-pomorskie) – niem. Bromberg
 Cedynia (zachodniopomorskie) – niem. Zehden
 Choszczno (zachodniopomorskie) – niem. Arnswalde
 Chwaliszowice (lubuskie) – niem. Quolsdorf bei Tschöpel
 Darłowo (zachodniopomorskie) – niem. Rügenwalde
 Dębno (zachodniopomorskie) – niem. Neudamm
 Doliwy (warmińsko-mazurskie) – niem. Doliwen
 Dzierżąno Wielkie (wielkopolskie) – niem. Gross Drensen
 Elbląg (warmińsko-mazurskie) – niem. Elbing
 Elk (warmińsko-mazurskie) – niem. Lyck
 Gdańsk (pomorskie) – niem. Danzig
 Gniewoszyce (lubuskie) – niem. Gebersdorf
 Gorzów Wielkopolski (lubuskie) – niem. Landsberg an der Warthe
 Gościkowo (lubuskie) – niem. Paradies
 Grabowo (dziś cz. Szczecina, zachodniopomorskie) – niem. Grabow
 Gryfino (zachodniopomorskie) – niem. Greifenhagen
 Gubin (lubuskie) – niem. Guben
 Inowrocław (kujawsko-pomorskie) – niem. Inowrazlaw, Hohensalza
 Ińsko (zachodniopomorskie) – niem. Nörenberg
 Jordanowo (lubuskie) – niem. Jordan
 Jutrosin (wielkopolskie) – niem. Jutroschin
 Kopijki (warmińsko-mazurskie) – niem. Goldenau
 Koszalin (zachodniopomorskie) – niem. Köslin
 Kościan (wielkopolskie) – niem. Kosten
 Krotoszyn (wielkopolskie) – niem. Krotoschin
 Krzywe Kolano (kujawsko-pomorskie) – niem. Krumknie
 Kwidzyn (pomorskie) – niem. Marienweder
 Leszno (wielkopolskie) – niem. Lissa
 Lidzbark Warmiński (warmińsko-mazurskie) – niem. Heilsberg
 Lipowiec (dziś cz. Międzychodu, wielkopolskie) – niem.
 Lindenstadt
 Łobez (zachodniopomorskie) – niem. Labes
 Łobżenica (wielkopolskie) – niem. Lobsens
 Łukęcin (zachodniopomorskie) – niem. Luchentin
 Malbork (pomorskie) – niem. Marienburg
 Międzychód (wielkopolskie) – niem. Birnbaum
 Międzyrzecz (lubuskie) – niem. Meseritz
 Myślibórz (zachodniopomorskie) – niem. Soldin
 Nakło nad Notecią (kujawsko-pomorskie) – niem. Nakel an der Netze
 Nowogard (zachodniopomorskie) – niem. Naugard
 Nowy Dworek (lubuskie) – niem. Neuhöfchen
 Nowy Tomyśl (wielkopolskie) – niem. Neutomischel
 Obrzycko (wielkopolskie) – niem. Obersitzko
 Odolanów (wielkopolskie) – niem. Adelnau
 Olecko (warmińsko-mazurskie) – niem. Marggrabowa
 Oliwa (pomorskie) – niem. Oliva
 Olsztyn (warmińsko-mazurskie) – niem. Allenstein
 Owińska (wielkopolskie) – niem. Owinsk
 Piechcin (kujawsko-pomorskie) – niem. Hansdorf bei Pakosch
 Piła (wielkopolskie) – niem. Schneidemühl
 Pomorzany (dziś cz. Szczecina) – niem. Pommerensdorf
 Poznań (wielkopolskie) – niem. Posen
 Rawicz (wielkopolskie) – niem. Rawitsch
 Resko (zachodniopomorskie) – niem. Regenwalde
 Skwierzyna (lubuskie) – niem. Schwerin an der Warthe
 Smolary (wielkopolskie) – niem. Theerkeute
 Sopot (pomorskie) – niem. Zoppot
 Strzelce Krajeńskie (lubuskie) – niem. Friedeberg
 Strzelno (kujawsko-pomorskie) – niem. Strelno
 Swarzędz (wielkopolskie) – niem. Schwersenz
 Szczecin (zachodniopomorskie) – niem. Stettin
 Śmigiel (wielkopolskie) – niem. Schmiegel
 Śrem (wielkopolskie) – niem. Schrimm
 Świebodzin (lubuskie) – niem. Schwiebus
 Świętno (wielkopolskie) – niem. Schwenten
 Świnoujście (zachodniopomorskie) – niem. Swinemünde
 Trzebiatów (zachodniopomorskie) – niem. Treptow an der Rega
 Trzebiez (lubuskie) – niem. Trebitsch bei Driesen
 Trzebiel (lubuskie) – niem. Triebel
 Walcz (zachodniopomorskie) – niem. Deutsch Krone
 Wieje (lubuskie) – niem. Waitze
 Wieleń (wielkopolskie) – niem. Filehne
 Wilczkowo (warmińsko-mazurskie) – niem. Wolfsdorf
 Włostowice (lubuskie) – niem. Rosnitz
 Włoszakowice (wielkopolskie) – niem. Luschwitz
 Wolsztyn (wielkopolskie) – niem. Wollstein
 Woźniowa (kujawsko-pomorskie) – niem. Wocziwodda
 Wronki (wielkopolskie) – niem. Wronke
 Wschowa (lubuskie) – niem. Fraustadt
 Wyrzysk (wielkopolskie) – niem. Wirsitz
 Zduny (wielkopolskie) – niem. Zduny
 Złotów (wielkopolskie) – niem. Flatow
 Żarki Wielkie (lubuskie) – niem. Gross Särchen
 Żary (lubuskie) – niem. Sorau
 Żuława Sztumska (pomorskie) – niem. Posilge

P O Z O S T A L E K R A J E

- Adamov u Brna (Morawy) – niem. Adamsthal
 Bakoński Las (Węgry) – węg. Bakony, niem. Bakonyer Wald
Balaton (Węgry) – węg. Balaton, niem. Plattensee
 Bańska Szczawnica (Słowacja) – słow. Banská Štiavnica, niem. Schemnitz, węg. Selmechánya
 Bąkowiec (Ukraina) – ukr. Bunkowiczi
 Blansko (Morawy) – niem. Blanz
 Bouzov (Morawy) – niem. Busau
 Braszow (Rumunia) – rum. Braşov, niem. Kronstadt
 Bratisława (Słowacja) – słow. Bratislava, niem. Pressburg, węg. Pozsony
 Břeclav (Morawy) – niem. Lundenburg
 Brema (Niemcy) – niem. Bremen
 Březnice (Czechy) – niem. Presnitz
 Brno (Morawy) – czes. Brno, niem. Brünn
 Broumov (Czechy) – niem. Braunau
 Brunzswik (Niemcy) – niem. Braunschweig
 Budziszyn (Niemcy) – głuż. Budyšin, niem. Bautzen
 Bzenec (Morawy) – niem. Bisenz
Čertova zahrádka (Czechy, Karkonosze) – niem. Teufelgärtchen
 Česká Třebová (Czechy) – niem. Böhmisches Trübau
 Cheb (Czechy) – czes. Cheb, niem. Eger
 Chotěmice (Czechy) – niem. Chotiemitz
 Chyrow (Ukraina) – ukr. Chyryv
 Czerniowiec (Ukraina) – ukr. Czernivci, rum. Cernăuţi, niem. Czernowitz
 Czeska Lipa (Czechy) – czes. Česká Lípa, niem. Böhmisches Leipa
 Dauban (Niemcy) – głuż. Dubo
 Dieczyn (Czechy) – czes. Děčín, niem. Tetschen
 Dolina Staroleśna (Słowacja) – słow. Veľká Studená dolina, niem. Großes Kohlachtal, węg. Nagy-Tárpataki-völgy
 Doubice (Czechy) – niem. Daubitz
 Drezno (Niemcy) – niem. Dresden
 Družec (Czechy) – niem. Druschetz
 Dwór Kralowe (Czechy) – czes. Dvůr Králové, niem. Koeniginhof
 Ebersbach (Niemcy) – głuż. Habrachčicy
 Eibau (Niemcy) – głuż. Jiwow
 Freiburg Bryzgowijski (Niemcy) – niem. Freiburg im Breisgau
 Genewa (Szwajcaria) – niem. Genf
 Getynga (Niemcy) – niem. Göttingen
 Głąbin (Rosja, obw. kaliningradzki) – niem. Gumbinnen, ros. Gusev
 Gorycja (Włochy) – wł. Gorizia, słowen. Gorica, niem. Görz
 Gross Leuthen (Niemcy) – dłuż. Lutol
 Holeszów (Morawy) – czes. Holešov, niem. Holleschau
 Housko (Morawy) – niem. Hausko
 Hukvaldy (Morawy) – niem. Hochwald
 Iwanczyce (Morawy) – czes. Ivančice, niem. Eibenschütz
 Iglawa (Morawy) – czes. Jihlava, niem. Iglaue
Janský vrch (Czechy, Broumovská vrchovina) – niem. Kapellenberg
 Jeřmaň (Morawy) – niem. Ifman
 Jestřebí (Morawy) – niem. Gross-Jestřeb
 Jiczyn (Czechy) – czes. Jičín, niem. Gitschin, Jitschin
 Jiřice u Miroslavi (Morawy) – niem. Irritz
 Kamieniec (Niemcy) – głuż. Kamjenc, niem. Kamenz
 Kieżmark (Słowacja) – słow. Kežmarok, węg. Késmárk, niem. Kásmark, Kesmark
 Kilonia (Niemcy) – niem. Kiel
 Kladno (Czechy) – niem. Kladen
 Klatovy (Czechy) – niem. Klattau
 Koblenca (Niemcy) – niem. Koblenz
 Kolinec (Czechy) – niem. Kolinetz
 Kolonia (Niemcy) – niem. Köln
 Komaróm (Węgry) – słow. Komárno, niem. Komorn
 Kószeg (Węgry) – niem. Güns
 Koszyce (Słowacja) – słow. Košice, niem. Kaschau, węg. Kassa
 Kouty nad Desnou (Morawy) – niem. Winkelsdorf
Krakonošova zahrádka (Czechy, Karkonosze) – niem. Rübezahls Garten
 Kromieryz (Morawy) – czes. Kroměříž, niem. Kremsier
 Królewiec (Rosja, obw. kaliningradzki) – ros. Kaliningrad, niem. Königsberg
 Kyjov (Morawy) – niem. Gaya
 Lanškroun (Czechy) – niem. Landskron
 Lednice (Morawy) – niem. Eisgrub
 Lešná (Morawy) – niem. Leschna
 Letovice (Morawy) – niem. Lettowitz
 Lewocza (Słowacja) – słow. Levoča, węg. Lőcse, niem. Leutschau
 Linz nad Renem (Niemcy) – niem. Linz am Rhein
 Lipawa (Łotwa) – łot. Liepāja, niem. Libau
 Lipsk (Niemcy) – niem. Leipzig
 Litomierzycy (Czechy) – czes. Litoměřice, niem. Leitmeritz
 Litomysz (Morawy) – czes. Litomyšl, niem. Leitomischl
 Loket nad Ohří (Czechy) – niem. Elbogen
Luční bouda (Czechy, Karkonosze) – niem. Wiesenbaude
 Lübben (Niemcy) – dłuż. Lubin
 Lublana (Słowenia) – słowen. Ljubljana, niem. Laibach
 Lwów (Ukraina) – ukr. Lviv, niem. Lemberg
 Łomnica Tarzańska (Słowacja) – słow. Tatranská Lomnica, niem. Tatralomnitz, węg. Tátralomnic
 Malá Křenová (Morawy, cz. Brna) – niem. Kleine Kröna
 Mariańskie Łaźnie (Czechy) – czes. Mariánské Lázně, niem. Marienbad
Mierzeja Kurońska (Rosja, obw. kaliningradzki) – niem. Kurische Nehrung, ros. Kurszkaja kosa
 Mladá Boleslav (Czechy) – niem. Jungbunzlau
 Mnichov u Mariánských Lázní (Czechy) – niem. Einsiedel
 Mogielnica (Morawy) – czes. Mohelnice, niem. Müglitz
 Moguncja (Niemcy) – niem. Mainz
 Monachium (Niemcy) – niem. München
 Moravičany (Morawy) – niem. Morawiczan

- Moravský Karlov (Morawy) – niem. Mährisch Karlsdorf
 Moravský Krumlov (Morawy) – niem. Mährisch Kromau
 Morawska Trzebowa (Morawy) – czes. Moravská Třebová, niem. Mährisch-Trübau
Nezyderskie Jezioro (Austria) – niem. Neusiedler See, węg. Fertő-tó
 Nitra (Słowacja) – słow. Nitra, niem. Neutra, węg. Nyitra
 Nizowje (Rosja, obw. kaliningradzki) – niem. Waldau
 Norymberga (Niemcy) – niem. Nürnberg
 Nyiregyháza (Węgry) – niem. Birkenkirchen
Obří důl (Czechy, Karkonosze) – niem. Riesengrund
 Okrouhlice (Czechy) – niem. Okrouhlitz
 Olomuniec (Morawy) – czes. Olomouc, niem. Olmütz
 Omice (Morawy) – niem. Womitzen
 Ostrzyhom (Węgry) – węg. Esztergom, niem. Gran, słow. Ostrihom
 Peszt (Węgry) – węg. Pest, niem. Ofen
 Pístovice (Morawy) – niem. Pistowitz
 Poczdam (Niemcy) – niem. Potsdam
 Podiebrady (Czechy) – czes. Poděbrady, niem. Podiebrad
 Poprad (Słowacja) – słow. Poprad, niem. Deutschendorf, węg. Poprád
 Popůvky (Morawy) – niem. Popuwerk
 Praga (Czechy) – czes. Praha, niem. Prag
 Praga-Józefów (Czechy) – czes. Praha Josefov, niem. Josefstadt
 Preszów (Słowacja) – słow. Prešov, węg. Eperjes, niem. Eperies)
 Primorsk (Rosja, obw. kaliningradzki) – niem. Fischhausen
 Prościejów (Morawy) – czes. Prostějov, niem. Prossnitz
 Ptice (Czechy) – czes. Ptice, niem. Ptitisch
 Račice (Morawy) – niem. Ratschitz
 Radowce (Rumunia) – rum. Rădăuți, ukr. Radiwzi, niem. Radautz
 Rajhrad (Morawy) – czes. Rajhrad, niem. Gross Raigern
 Ratyzbona (Niemcy) – niem. Regensburg
 Rosice (Morawy) – niem. Rossitz
 Rosity (Rosja, obw. kaliningradzki) – niem. Rositten, ros. Рыбачий
 Sázava (Czechy) – niem. Zohsee
 Semanín (Czechy) – niem. Schirmdorf
 Sibiu (Rumunia) – rum. Sibiu, węg. Nagy-Szeben, niem. Hermannstadt
 Sobocin (Morawy) – czes. Sobotín, niem. Zöptau
 Stare Brno (Morawy, cz. Brna) – czes. Staré Brno, niem. Alt-Brünn
 Střelice (Morawy) – niem. Střelitz
 Světlá nad Sázavou (Czechy) – niem. Swetla
 Szternberk (Morawy) – czes. Šternberk, niem. Sternberg
 Szumperk (Morawy) – czes. Šumperk, niem. Mährisch-Schönberg
 Szybenik (Chorwacja) – chorw. Šibenik, niem. Sibenning
 Świtawy (Morawy) – czes. Svitavy, niem. Zwittau
 Tatenice (Morawy) – niem. Tattenitz
 Tetczyce (Morawy) – czes. Tetčice, niem. Tetschitz
 Trenczańskie Teplice (Słowacja) – słow. Trenčianské Teplice, niem. Teplitz bei Trentschin
 Trutnov (Czechy) – niem. Trautenau
 Trzebiecz (Morawy) – czes. Třebíč, niem. Trebitsch
 Trzeboń (Czechy) – czes. Třeboň, niem. Wittingau
 Tybinga (Niemcy) – niem. Tübingen
 Týn nad Vltavou (Czechy) – niem. Moldauthein
 Uhřetice (Morawy) – niem. Uhrschitz
 Uničov (Morawy) – niem. Mährisch Neustadt
 Valtínov (Morawy) – niem. Walterschlag
 Velké Bílovice (Morawy) – niem. Gross Billowitz
 Veselí nad Moravou (Morawy) – niem. Wessoly
 Veverská Bítýška (Morawy) – Eichhorn Bittischka
 Vlachovo Březí (Czechy) – niem. Wällisch Birken
 Vranov (Morawy) – niem. Wranau
 Vranov nad Dyjí (Morawy) – niem. Frain
 Vrchlabí (Czechy) – niem. Hohenelbe
 Vyškov (Morawy) – niem. Wischau
 Walddorf (Niemcy) – głuż. Lěsowa
 Welehrad (Morawy) – czes. Velehrad, niem. Welehrad
 Węgierskie Hradyszcze (Morawy) – czes. Uherské Hradiště, niem. Ungarisch Hradisch
 Wiedeń (Austria) – niem. Wien
 Zábrdovice (Morawy, cz. Brna) – niem. Obrowitz
 Zábřeh (Morawy) – niem. Hohenstadt
 Zagrzeb (Chorwacja) – chorw. Zagreb, niem. Agram
 Zastávka (Morawy) – niem. Segen Gottes
 Zlin (Morawy) – czes. Zlín, niem. Zlin
 Znojmo (Morawy) – czes. Znojmo, niem. Znaim
 Zurych (Szwajcaria) – niem. Zürich
 Zaclerz (Czechy) – czes. Žacléř, niem. Schatzlar
 Žatec (Czechy) – niem. Saaz
 Žebětín (Morawy) – niem. Schebetein
 Želešice (Morawy) – niem. Schöllschitz
 Żeleznodorożnyj (Rosja, obw. kaliningradzki) – niem. Gerdauen
 Żytawa (Niemcy) – głuż. Żitawa, niem. Zittau

THE BIOGRAPHICAL DICTIONARY OF SILESIAN NATURALISTS VOLUME II.

S U M M A R Y

The first volume of this dictionary was published by the Center for Natural Heritage of Upper Silesia in Katowice in 2006. The second volume, just like the first one, contains 300 biographies, among which the biographies of Silesians predominate. In the first volume there were 218 of them, while in the second volume there are 217. Among them there are in this volume 50 naturalists from Silesia, that were active in the field of studies of nature outside Silesia. Some of biographies of people that were born outside Silesia, which are included in the second volume, may be considered questionable, for example the biography of Carl Ernst August Weihe (1779–1834), „Father of Batology”, who made a significant contribution to the study of Silesian brambles, but was never in Silesia.

In chronological terms, the second volume covers the period from the mid-seventeenth century to the year 1968. As in the first volume, also in the second one botanists (counted with mycologists) predominate. There are 166 of them here. Zoologists of various specialties don't constitute even a half of this number – there are only 82 of them here. The rest are geologists, paleontologists, geographers, painters, drafters, etc. From the professional groups middle-school teachers (70) and elementary school teachers (34) outnumber the rest, the next group is constituted by doctors (40, including 2 psychiatrists and 2 dentists) and pharmacists (21). At the end of this list you can find 2 master chimney sweepers, 1 jeweler, 1 musicologist, 1 bookkeeper and 1 tailor.

The principles of the compilation of biographies have not undergone any significant changes, but over the past 13 years, due to the huge development of digital libraries and archives, access to many previously inaccessible publications and documents has significantly expanded. This resulted not only in biographies, which were previously impossible to compile due to lack of sources, but also in supplements and rectifications to 147 biographies contained in the first volume.

The author and publisher dedicate the second volume of this dictionary to the memory of Professor Krzysztof Rostański, a reviewer of the first volume, who died on December 27, 2012 in Katowice.

DAS BIOGRAPHISCHE LEXIKON DER SCHLESISCHEN NATURFORSCHER II. BAND

Z U S A M M E N F A S S U N G

Der erste Band dieses Lexikons wurde 2006 vom Zentrum für Naturerbe Oberschlesiens in Katowice herausgegeben. Ebenso wie der erste Band, der zweite Band enthält 300 Biographien, unter denen die Biographien der Schlesier überwiegen. Im ersten Band wurden 218 davon, während im zweiten Band gibt es 217. Darunter befanden sich 50 Naturforscher aus Schlesien, die sich mit Naturstudien außerhalb Schlesiens befassten. Einige der im zweiten Band enthaltenen Biographien von Menschen, die außerhalb Schlesiens geboren wurden, können als fragwürdig angesehen werden, beispielsweise die Biographie von Carl Ernst August Weihe (1779–1834), „Vater der Batologie“, der leistete einen wichtigen Beitrag zur Erforschung der schlesischen Brombeeren, war aber nie in Schlesien.

In zeitlicher Hinsicht umfasst der zweite Band den Zeitraum von der Mitte des 17. Jahrhunderts bis zum Jahr 1968. Wie im ersten Band, auch im zweiten Band Botaniker (mit Mykologen gezählt) überwiegen. Es gibt 166 von ihnen hier. Zoologen verschiedener Fachrichtungen machen sogar die Hälfte dieser Zahl nicht aus – es gibt nur 82 davon hier. Der Rest sind Geologen, Paläontologen, Geographen, Maler, Zeichner usw. Von den Berufsgruppen Mittelschullehrer (70) und Grundschullehrer (34) sind in der Überzahl, die nächste Gruppe bilden Ärzte (40, darunter 2 Psychiater und 2 Zahnärzte) und Apotheker (21). Am Ende dieser Liste man findet 2 Schornsteinfegermeister, 1 Juwelier, 1 Musikwissenschaftler, 1 Buchhalter und 1 Schneider.

Die Grundsätze der Zusammenstellung von Biographien haben sich nicht wesentlich verändert, aber in den letzten 13 Jahren hat sich der Zugang zu vielen bisher unzugänglichen Veröffentlichungen und Dokumenten

aufgrund der enormen Entwicklung von digitalen Bibliotheken und Archiven erheblich erweitert. Dies ergab nicht nur Biografien, die bisher aufgrund fehlender Quellen nicht zusammengestellt werden konnten, sondern auch Ergänzungen und Berichtigungen zu den 147 Biographien enthaltenen im ersten Band.

Der Autor und der Herausgeber widmen den zweiten Band dieses Lexikons der Erinnerung an Professor Krzysztof Rostański, Rezensent des ersten Bandes, der am 27. Dezember 2012 in Katowice verstorben ist.

BIOGRAFICKÝ SLOVNÍK SLEZSKÝCH PŘÍRODOPISCŮ II. SVAZEK

SHR N U T Í

První svazek tohoto slovníku vydalo Centrum Dědictví Přírody Horního Slezska v Katovicích v roce 2006. Druhý svazek, stejně jako ten první, obsahuje 300 biografii, mezi kterými převládají biografie Slezanů. V prvním svazku bylo jich 218, zatímco v druhém je 217. Mezi nimi je v tomto svazku 50 přírodopisců ze Slezska, kteří byly aktivní v oblasti výzkumu přírody mimo Slezska. Některé z biografii lidí, kteří se narodili mimo Slezska, zahrnuté v druhém svazku, může se považovat za sporné, například biografie Carla Ernsta Augusta Weihe (1779-1834), „otce batologie“, který významně přispěl k výzkumu slezských ostružiníků, ale nikdy ve Slezsku nebyl.

Z časového hlediska druhý svazek pokrývá období od poloviny 17. století do roku 1968. Stejně jako v prvním svazku, také i v druhém převládají botanikové (počítání s mykology). Je jich zde 166. Zoologové různých specialit netvoří ani polovinu z tohoto počtu – je jich zde 82. Zbytek jsou geologové, paleontologové, geografové, malíři, kreslíři, atd. Z profesních skupin početní převahu mají učitelé středních škol (70) a učitelé základních škol (34), další skupina je tvořena lékaři (40, v tom čísle 2 psychiatři a 2 zubní lékaři) a lékárníky (21). Na konci tohoto seznamu je možno najít 2 kominických mistrů, 1 klenotníka, 1 muzikologa, 1 účetního a 1 krejčího.

Zásady sestavování životopisů zásadním způsobem se nezměnily, ale v průběhu posledních 13 let, vzhledem k velkému rozvoji digitálních knihoven a archivů, přístup k mnoha dříve nedostupným publikacím a dokumentům se výrazně rozšířil. To mělo za následek nejen biografie, které dříve bylo nemožné sestavit z důvodu nedostatku zdrojů, ale i doplňky a opravy k 147 životopisům zahrnutým v prvním svazku.

Autor a vydavatel věnují druhý svazek tohoto slovníku památce profesora Krzysztofa Rostańského, recenzenta prvního svazku, který zemřel 27. prosince 2012 v Katovicích.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Wystąpienie prof. Krzysztofa Rostańskiego w Bibliotece Śląskiej	7
Wykaz skrótów użytych w bibliografiach podmiotowych i przedmiotowych	9
Biogramy przyrodników	25
Uzupełnienia i sprostowania do tomu I	431
Indeks nazwisk przyrodników	448
Wykaz nazw geograficznych	475
Summary	486
Zusammenfassung	486
Shnutí	487

Od Redaktora

Może wydawać się zbyteczne, aby Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska – będące instytucją powołaną do badania, dokumentowania i ochrony oraz prognozowania stanu przyrody – zajmowało się także biograficzną częścią historii nauk i badań przyrodniczych. Ale ta opinia nie jest uzasadniona i ukazywanie losów oraz dzieła śląskich przyrodników jest jak najbardziej słuszne – wszak badacze przyrody, popularyzatorzy nauk przyrodniczych, aktywiści ochrony przyrody, kolekcjonerzy „naturalistów”, czy wreszcie miłośnicy przyrody należą także do skarbnicy kultury naszego regionu. Ich dzieło – pozwalające nam określić zmiany w stanie przyrody, jak również ich postawa zawodowa i społeczna – stanowią dziedzictwo, z którego powinniśmy czerpać wzorce dla zachowania tożsamości przyrodniczej i kulturowej Górnego Śląska. Bez wiedzy o przyrodnikach, którzy żyli i działali tu przed nami, nie jest możliwe przekazywanie w sposób pełny i świadomy dziedzictwa przyrody regionu z pokolenia na pokolenie oraz ukazywanie i upowszechnianie idei oraz postaw człowieka wobec przyrody. Wszystko to bowiem jest działaniem dla dobra przyrody i człowieka.

Jerzy B. Parusel

Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska zostało powołane przez Wojewodę Katowickiego, Wojciecha Czecha, Zarządzeniem Nr 204/92 z dnia 15 grudnia 1992 roku, które nadało również statut tej jednostce. Dokumenty te zostały zmienione Zarządzeniem Nr 154/94 Wojewody Katowickiego z dnia 22 listopada 1994 roku. Zgodnie z zarządzeniami i statutem, Centrum było państwową jednostką budżetową powołaną do badania, dokumentowania i ochrony oraz prognozowania stanu przyrody Górnego Śląska. W związku z reformą administracyjną kraju z dniem 1 stycznia 1999 roku Centrum zostało przekazane województwu śląskiemu Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 listopada 1998 roku. Uchwałą Nr I/51/5/2002 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 17 czerwca 2002 roku został nadany statut wojewódzkiej samorządowej jednostce organizacyjnej o nazwie Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska. Nadzór nad Centrum wykonuje Wydział Ochrony Środowiska Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego.

Celem Centrum jest działanie dla dobra przyrody nieożywionej i ożywionej Górnego Śląska poprzez gromadzenie o niej wiedzy oraz działalność naukową, ochronną i edukacyjną, aby zachować tożsamość regionu oraz rolę i znaczenie jego wartości przyrodniczych (§ 6 Statutu Centrum).

W kwietniu 2018 roku Sejmik Województwa Śląskiego wyróżnił Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska Złotą Odznaką Honorową za zasługi dla Województwa Śląskiego.

